MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS

PASAULIO VALSTYBIŲ KONSTITUCIJOS

III TOMAS

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS

PASAULIO VALSTYBIŲ KONSTITUCIJOS

III TOMAS

Vilnius
2016

UDK 342.4(100)
Pa305

Recenzavo:

doc. dr. Tomas Berkmanas, Vytauto Didžiojo universitetas
doc. dr. Alvidas Lukošaitis, Vilniaus universitetas
prof. dr. Justinas Žilinskas, Mykolo Romerio universitetas

Versta iš anglų, italų, prancūzų, rusų, suomių, švedų, vokiečių kalbų.

Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Konstitucinės ir administracinės teisės instituto 2014 m. gegužės 29 d. posėdyje (protokolo Nr. 1KATI-9) pritarta leidybai.

Mykolo Romerio universiteto mokslo programos „Teisingumas, saugumas ir žmogaus teisės“ komiteto 2014 m. birželio 9 d. posėdyje (protokolo Nr. MPK5-2) pritarta leidybai.

Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto tarybos 2014 m. birželio 30 d. posėdyje (protokolo Nr. 1T-26) pritarta leidybai.

Mykolo Romerio universiteto mokslinių-mokomųjų leidinių aprobavimo leidybai komisijos 2014 m. liepos 8 d. posėdyje (protokolo Nr. 2L-11) pritarta leidybai.

Spausdinta versija:
ISBN 978-9955-19-734-8 (bendras)
ISBN 978-9955-19-807-9 (III tomas)

Elektroninė versija:
ISBN 978-9955-19-732-4 (bendras)
ISBN 978-9955-19-806-2 (III tomas)

LEIDINIO „PASAULIO VALSTYBIŲ KONSTITUCIJOS" III TOMAS

PRATARMIŲ AUTORIAI:

Pietų Afrikos Respublika – *doc. dr. Edita Žiobienė*
Portugalijos Respublika – *lekt. Kristina Kenstavičienė*
Prancūzijos Respublika – *prof. dr. Darijus Beinoravičius*
Rumunijos Respublika – *Ramunė Švedaitė*
Rusijos Federacija – *Ona Buišienė, prof. dr. Vytautas Sinkevičius*
San Marino Respublika – *prof. dr. Jonas Juškevičius, prof. dr. Kazimieras Meilius*
Saudo Arabijos Karalystė – *lekt. Juozas Valčiukas*
Slovakijos Respublika – *lekt. dr. Indrė Pukanasytė*
Slovėnijos Respublika – *lekt. Juta Večerskytė-Alshaiban*
Suomijos Respublika – *Roberta Firavičiūtė*
Švedijos Karalystė – *prof. dr. Alvydas Pumputis*
Šveicarijos Konfederacija – *prof. dr. Milda Vainiutė*
Tadžikistano Respublika – *prof. dr. Algimantas Urmonas*
Turkijos Respublika – *doc. dr. Kęstutis Jankauskas*
Vatikano Miesto Valstybė – *prof. dr. Jonas Juškevičius, prof. dr. Kazimieras Meilius*
Venesuelos Bolivaro Respublika – *lekt. dr. Virginijus Kanapinskas*
Vengrijos Respublika – *doc. dr. Edita Žiobienė*
Vokietijos Federacinė Respublika – *prof. dr. Milda Vainiutė*

KONSTITUCIJAS VERTĖ:

Pietų Afrikos Respublika – *Agata Palinska, dr. Vytautas Šulija*
Portugalijos Respublika – *lekt. Jolita Šukytė*
Prancūzijos Respublika – *lekt. Vilija Badaraitė, prof. dr. Darijus Beinoravičius, prof. dr. Egidijus Jarašiūnas*
Rumunijos Respublika – *Ramunė Švedaitė*
Rusijos Federacija – *prof. dr. Vytautas Sinkevičius*
San Marino Respublika – *prof. dr. Jonas Juškevičius, prof. dr. Kazimieras Meilius*
Saudo Arabijos Karalystė – *lekt. Juozas Valčiukas*
Slovakijos Respublika – *lekt. Juta Večerskytė-Alshaiban*
Slovėnijos Respublika – *doc. dr. Ieva Deviatnikovaitė, lekt. Juta Večerskytė-Alshaiban*
Suomijos Respublika – *Roberta Firavičiūtė, dr. Saulė Vidrinskaitė*
Švedijos Karalystė – *Indrė Lankelienė, Aušra Padskočimaitė*
Šveicarijos Konfederacija – *Eglė Bakštytė, lekt. dr. Tomas Blinstrubis, prof. dr. Gintautas Bužinskas, Yvonne Goldamer, doc. dr. Laura Augytė-Kamarauskienė, doc. dr. Pavelas Ravluševičius, doc. dr. Gintaras Šapoka, lekt. Jolita Šukytė, prof. dr. Milda Vainiutė*
Tadžikistano Respublika – *prof. dr. Algimantas Urmonas*
Turkijos Respublika – *Vaidotas Bacevičius, doc. dr. Kęstutis Jankauskas, dr. Mantas Varaška, lekt. dr. Tomas Žilinskas*

Vatikano Miesto Valstybė – *doc. dr. Gintaras Šapoka*
Venesuelos Bolivaro Respublika – *lekt. dr. Virginijus Kanapinskas*
Vengrijos Respublika – *lekt. Arnoldas Matijošius*
Vokietijos Federacinė Respublika – *Yvonne Goldamer, lekt. Agnė Juškevičiūtė-Vilienė, doc. dr. Salvija Kavalnė, prof. dr. Milda Vainiutė*

TURINYS

PIETŲ AFRIKOS RESPUBLIKA

• PRATARMĖ •

Konstitucijos rengimo ir priėmimo aplinkybės. Dabartinės 1996 m. Pietų Afrikos Respublikos Konstitucijos priėmimas 1996 m. gruodžio 18 d. vadinamas Pietų Afrikos gimimu, iš esmės pakeitusiu šią valstybę. Tačiau šios Konstitucijos atsiradimas siejamas su sunkiomis derybomis ir ilgalaike istorine patirtimi. Konstitucinei raidai nemažą įtaką turėjo 1992 m. N. Mandelos ir F. W. De Klerko pasiektas Savitarpio supratimo susitarimas (*Record of Understanding*), kuris nustatė, kad Prezidentu bus skiriamas laimėjusios rinkimus partijos lyderis (Jungtinės Karalystės modelis), bus sudaryta daugumos Vyriausybė (kiekvienai partijai, įveikusiai 5 procentų rinkimų barjerą, suteikta galimybė užimti vietą Ministrų kabinete). Beje, už šį susitarimą 1993 m. N. Mandela ir F. W. De Klerkas buvo apdovanoti Nobelio taikos premija[1]. 1993 m. buvo priimta laikinoji Konstitucija, pirmąkart šalies konstitucingumo istorijoje įtvirtinusi daugiapartinę demokratiją, valdžių padalijimo principą, žmogaus teises bei panaikinusi rasinę diskriminaciją. Laikinoji Konstitucija įtvirtino Konstitucijos viršenybės principą, nacionalinius simbolius, suverenitetą, įstatymų leidžiamąją valdžią, vykdomąją valdžią (Prezidentą, du viceprezidentus, Ministrų kabinetą), teisminę valdžią, Visuomenės gynėjo instituciją, Žmogaus teisių komisiją, Lyčių lygybės komisiją, Žemės teisių restitucijos komisiją ir t. t. Konstitucija taip pat nustatė valstybės suskirstymą į devynias provincijas.

Vadovaujantis šia Konstitucija buvo įkurtas Konstitucinis Teismas, kurio pareiga buvo užtikrinti Konstitucijos viršenybės principą. Be to, Konstitucija suteikė Konstituciniam Teismui teisę panaikinti įstatymą ar kitą teisės aktą, kuris nepagrįstai riboja žmogaus teises ir laisves[2]. Konstitucinio Teismo veiklos pradžia teikė daug vilčių. Tik pradėjęs veiklą, Konstitucinis Teismas panaikino mirties bausmę[3].

---

1 Chronology of Important Events. <www.countrystudies.us/south-africa/chronology.htm>.

2 The history of the Constitution. <http://www.constitutionalcourt.org.za/site/theconstitution/history.htm>.

3 Favoreu, L. *Konstituciniai teismai*. Vilnius, 2001, p. 112.

Būtina pažymėti, kad prigimtinės žmogaus teisės nebuvo ginamos iki jų įtvirtinimo 1993 m. laikinojoje Konstitucijoje, kurioje buvo nustatytos tokios žmogaus teisės kaip teisė į gyvybę ir orumą, religijos laisvė, išraiškos laisvė, asociacijų laisvė, teisė į kalbą ir kultūrą ir kt.

Laikinoji Konstitucija reglamentavo Konstitucinės Asamblėjos, kurią sudarė abejų Parlamento rūmų nariai, įkūrimą bei įpareigojo parengti Konstitucijos projektą. Buvo nustatyta, kad šiam projektui reikalingas 2/3 Parlamento narių ir Konstitucinio Teismo pritarimas.

1996 m. buvo parengtas Konstitucijos projektas. Pagal laikinosios Konstitucijos nuostatas šis projektas buvo pateiktas Konstituciniam Teismui dėl atitikties konstituciniams principams. Į Konstitucinio Teismo kvietimą visuomenei aktyviai reikšti nuomonę dėl projekto atsiliepė įvairios partijos (Demokratų partija, Konservatorių partija, Afrikos krikščionių demokratų partija ir kt.), organizacijos (Afrikos žemės ūkio sąjunga, Tarprasinių santykių institutas ir kt.) ir atskiri asmenys, kuriems Teismo posėdžiuose atstovavo 47 advokatai. Tai buvo bene didžiausias procesas per Konstitucinio Teismo gyvavimo laikotarpį. Konstitucinis Teismas nusprendė grąžinti projektą Konstitucinei Asamblėjai patikslinti. Konstitucinei Asamblėjai sutikus su visomis Konstitucinio Teismo pastabomis, Konstitucinis Teismas 1996 m. gruodžio 4 d. sprendimu pritarė Konstitucijos projektui[4]. Taigi, 1996 m. gruodžio 10 d., minint Tarptautinę žmogaus teisių dieną, Pietų Afrikos Respublikos Prezidentas N. Mandela pasirašė Konstituciją, kuri įsigaliojo 1997 m. vasario 4 d.

Bendra Konstitucijos charakteristika. Pietų Afrikos Respublikos Konstitucija yra vientisas, tiesiogiai taikomas aukščiausios teisinės galios aktas, nustatantis politinės, teisinės ir ekonominės sistemos pagrindus.

Šią Konstituciją sudaro preambulė, 14 skyrių (1 – Konstitucinės santvarkos pagrindai, 2 – Teisių bilis, 3 –Valstybės valdymas, 4 – Parlamentas, 5 – Prezidentas ir vykdomoji valdžia, 6 – Provincijos, 7 – Vietos savivalda, 8 – Teismai ir jų administravimas, 9 – Valstybės institucijos konstitucinei demokratijai palaikyti, 10 – Viešasis administravimas, 11 – Saugumo tarnybos, 12 – Tradiciniai lyderiai, 13 – Finansai, 14 – Baigiamosios nuostatos) ir 7 priedai (1 – Nacionalinė vėliava, 2 – Priesaikos ir iškilmingi pasižadėjimai, 3 – Rinkimų procedūros, 4 – Nacionalinės ir provincijų įsta-

[4] The Certification Process. <http://www.constitutionalcourt.org.za/site/theconstitution/thecertificationprocess.htm>.

tymų leidybos kompetencijos konkurencingumas, 5 – Išskirtinė provincijų įstatymų leidyba, 6 – Pereinamosios nuostatos, 7 – Pataisos).

Konstitucijos preambulėje, įtvirtinančioje pagrindinius valstybės siekius, teigiama, kad „Pietų Afrikos Tauta, pripažindama praeities skriaudas, gerbdama tuos, kurie kovojo už teisingumą ir laisvę, tikėdama, kad Pietų Afrikoje vieningai gali gyventi visi, neatsižvelgiant į jų skirtingumą, per tiesiogiai visuotiniuose rinkimuose išrinktus atstovus priėmė Konstituciją kaip aukščiausią šalies teisinės galios aktą, įtvirtinantį (..) vieningos demokratinės suverenios Pietų Afrikos sukūrimą".

Konstitucija reglamentuoja pagrindinių valstybės valdžios institucijų steigimo, veiklos ir įgaliojimų turinį, žmogaus teises ir laisves, valstybės valdžios ir federacinių subjektų (provincijų) kompetencijos ribas, tradicinių lyderių galias.

Valstybės forma. Pietų Afrikos Respublika yra demokratinė, federacinė respublika, jos valdymo forma parlamentinė. Konstitucija reglamentuoja Parlamento kaip atstovaujamosios ir įstatymų leidžiamosios valdžios vaidmenį įgyvendinant valstybės valdžią formuojant kitas valstybės valdžios institucijas. Pietų Afrikos Konstitucija nustato vykdomosios valdžios politinę atsakomybę Pparlamentui. Šiai Konstitucijai būdingi ir kiti parlamentinės respublikos bruožai: Respublikos Prezidentą renka Parlamentas, Prezidentas formuodamas Kabinetą visų pirma siekia, kad būtų suformuotas parlamento daugumos pasitikėjimą turintis Kabinetas.

Parlamentas: Nacionalinė Asamblėja ir Nacionalinė Provincijų Taryba. Pietų Afrikos Parlamentą sudaro dveji rūmai. Nacionalinė Asamblėja – tai tautos atstovybė, į kurią nariai renkami visuotiniuose, tiesioginiuose ir lygiuose rinkimuose slaptu balsavimu. Pagrindinės šios institucijos funkcijos – įstatymų leidyba bei vykdomosios valdžios kontrolė. Pagrindinė Nacionalinės Provincijų Tarybos, reprezentuojančios provincijas, funkcija yra užtikrinti, kad provincijų interesai būtų atstovaujami nacionaliniu lygmeniu įstatymų leidybos procese.

Nacionalinę Asamblėją sudaro ne mažiau nei 350, ne daugiau nei 400 deputatų, renkamų penkerių metų kadencijai. Nacionalinę Provincijų Tarybą sudaro kiekvienos provincijos delegacija, susidedanti iš 10 narių (4 specialių delegatų ir 6 nuolatinių delegatų). Kiekvienos provincijos delegacijai vadovauja tos provincijos premjeras arba jo paskirtas provincijos Vykdomosios tarybos (*Executive Council*) narys. Nuolatiniai provincijos delegatai proporcingai atstovauja provincijos įstatymų leidžiamojoje val-

džioje esančioms partijoms. Tačiau Konstitucija nurodo, kad kiekvienos provincijos įstatymų leidžiamasis organas privalo užtikrinti, kad į provincijos delegacijos sudėtį būtų įtraukti ir mažumą vietų turinčių partijų atstovai.

Parlamento ir jo rūmų veiklą bei struktūrą nustato vidaus reglamentai, priimami absoliučia Nacionalinės Asamblėjos ir Nacionalinės Provincijų Tarybos balsų dauguma. Tiek Nacionalinė Asamblėja, tiek ir Nacionalinė Provincijų Taryba renka pirmininką, jo pavaduotojus. Parlamento nariai jungiasi į politines frakcijas, dalyvauja nuolatinių ir laikinų komitetų bei komisijų veikloje.

Konstitucija suteikia visuomenei teisę dalyvauti viešuose parlamento ar komitetų posėdžiuose. Ši teisė gali būti ribojama, kai tai yra teisėta ir būtina atviroje demokratinėje valstybėje.

Pietų Afrikos Konstitucija numato labai konkrečias Parlamento veiklos ribas, labai aiškiai atskirtos nacionalinio Parlamento ir provincijų įstatymų leidžiamosios valdžios funkcijos įstatymų leidybos procese (Nacionalinis Parlamentas priima įstatymus valstybei svarbiais klausimais: valstybės valdymo, pinigų politikos, žemės ūkio, aplinkos apsaugos, valstybės ūkio, kultūros, švietimo ir kitais svarbiais valstybei klausimais. Provincijų įstatymų leidybos organai priima įstatymus, reglamentuojančius provincijų archyvų, bibliotekų, švietimo įstaigų, muziejų, sveikatos įstaigų, krematoriumų ir kitų įstaigų veiklą, kelių, pliažų priežiūrą, alkoholio licencijas ir kitus klausimus.)

Pietų Afrikos Parlamento abeji rūmai renka prezidentą, organizuoja referendumus, priima įstatymus bei prižiūri vykdomąją valdžią ir visas valstybės valdymo institucijas.

Įstatymų leidybos procedūra prasideda nuo įstatymo projekto teikimo rūmams. Įstatymų iniciatyvos teisė suteikta Parlamento nariams, Parlamento komitetams, Kabinetui, tačiau su pinigų politika susijusių įstatymų (biudžeto, mokesčių, akcizų ir kt.) iniciatyvos teisė priklauso tik Kabinetui.

Pirmojo svarstymo metu įstatymo projektas pristatomas Parlamento rūmams bei pateikiamas svarstyti atitinkamam Parlamento komitetui. Kitam svarstymui komitetas parengia įstatymo projektą, atspindintį komiteto narių, ekspertų ir visuomenės nuomonę, ir teikia Parlamentui svarstyti. Jeigu įstatymo projektui pritaria vieni rūmai, tada jis perduodamas kitiems. Konstitucija numato, kad esant nesutarimui sudaromi derinamieji komitetai. Tačiau galimi atvejai, kai įstatymo projektui užtenka tik Nacio-

nalinės Asamblėjos pritarimo. Įstatymų projektai, svarstomi Nacionalinėje Asamblėjoje ir nesusiję su provincijų klausimais, yra priimami tik Nacionalinės Asamblėjos narių balsų dauguma.

Parlamento priimtą įstatymą pasirašo valstybės Prezidentas. Tačiau jis gali ir grąžinti įstatymą pakartotinai svarstyti. Parlamentui dar kartą pritarus toms pačios nuostatoms, Prezidentas gali kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl priimto įstatymo konstitucingumo. Dėl priimto įstatymo konstitucingumo praėjus ne daugiau kaip 30 dienų nuo Prezidento pasirašymo kreiptis į Konstitucinį Teismą taip pat turi teisę 1/3 Nacionalinės Asamblėjos narių.

Vykdomoji valdžia. Pietų Afrikos Respublikos Konstitucija vykdomosios valdžios funkcijas paveda Prezidentui. Pagal Konstitucijos 85 straipsnį valstybės Prezidentas yra vykdomosios valdžios ir valstybės galva bei svarbiausias valstybės pareigūnas. Tačiau Konstitucija taip pat nustato, kad vykdomąją valdžią Prezidentas įgyvendina kartu su viceprezidentu ir Kabinetu.

Pietų Afrikos Respublikos Prezidentą renka Nacionalinė Asamblėja iš savo narių tarpo absoliučia balsų dauguma. Tas pats asmuo gali būti renkamas ne daugiau kaip dvi kadencijas iš eilės.

Konstitucijos 89 straipsnis nustato, kad Nacionalinė Asamblėja 2/3 balsų dauguma gali nuspręsti pašalinti Prezidentą iš pareigų tik šiais atvejais:

1) jei rimtai pažeidžia Konstituciją ar kitą įstatymą,
2) jei sulaužo priesaiką ar padaro nusikaltimą,
3) jei nesugeba tinkamai eiti pareigų.

Beje, tame pačiame straipsnyje nustatyta, kad iš Prezidento pareigų pašalintas asmuo netenka visų privilegijų bei galimybės dirbti valstybės institucijose.

Prezidentui suteikti visi įgaliojimai pagal Konstituciją ir įstatymus, reikalingi valstybės vadovo ir Vyriausybės vadovo funkcijoms vykdyti. Prezidentas yra atsakingas už šias veiklas:

– Parlamento priimtų įstatymų pasirašymą ir paskelbimą;
– Parlamento priimtų įstatymų grąžinimą Nacionalinei Asamblėjai persvarstyti;
– kreipimąsi į Konstitucinį Teismą dėl Parlamento priimtų įstatymų atitikimo Konstitucijai;
– diplomatinių ir konsulinių atstovų skyrimą ir atšaukimą, taip pat užsienio diplomatinių ir konsulinių atstovų priėmimą ir pripažinimą;

- įstatymų nustatyta tvarka pareigūnų skyrimą ir atleidimą;
- valstybinių apdovanojimų skyrimą;
- malonės nuteistiesiems teikimą (baudų, bausmių ar konfiskavimų atidėjimą ar atleidimą);
- įstatymų vykdymą;
- nacionalinės politikos įgyvendinimą;
- įstatymų projektų rengimą ir inicijavimą;
- kitų funkcijų atlikimą pagal Konstituciją ir įstatymus.

Kabinetą sudaro Prezidentas, viceprezidentas ir ministrai. Konstitucija suteikia Prezidentui teisę paskirti ir atleisti viceprezidentą ir ministrus bei nustatyti jų galias ir funkcijas. Tačiau įvesti tam tikri apribojimai, t. y. viceprezidentas turi būti skiriamas iš Nacionalinės Asamblėjos narių tarpo, Prezidento nuožiūra sprendžiamas ministrų, pasirenkamų iš Nacionalinės Asamblėjos narių, skaičius, bet Prezidentas gali paskirti ne daugiau nei du ministrus ne iš Nacionalinės Asamblėjos narių. Prezidentas taip pat turi teisę skirti ir atleisti viceministrus, jų pasirinkimą riboja tie patys reikalavimai kaip ir ministrų pasirinkimui.

Viceprezidentas ir ministrai yra tiesiogiai atsakingi Prezidentui, tačiau Konstitucija numato individualią ir solidarią Kabineto narių atsakomybę Nacionalinei Asamblėjai. Be to, Kabinetas privalo Nacionalinei Asamblėjai pateikti reguliarias veiklos ataskaitas.

Nacionalinei Asamblėjai pareiškus nepasitikinėjimą Kabinetu, išskyrus Prezidentą, Prezidentas privalo iš naujo sudaryti Kabinetą. Jeigu nepasitikėjimas didžiąja balsų dauguma pareiškiamas Prezidentui, atsistatydinti turi ne tik Prezidentas, bet ir visi Kabineto nariai.

Prezidentas, įgyvendindamas jam suteiktus įgaliojimus, leidžia teisės aktus, kuriuos kontrasignuoja kitas kabineto narys, jeigu teisės aktas yra susijęs su jo veiklos sritimi.

Be kitų svarbių vykdomosios valdžios funkcijų, Kabinetas, gavęs Provincijų Tarybos pritarimą, gali provincijose įvesti tiesioginį valdymą, jei provincija negali ar nevykdo Konstitucijoje ir įstatymuose nustatytų pareigų.

Teisminę valdžią Pietų Afrikos Respublikoje įgyvendina teismai. Pamatinis teismų veiklos principas yra įtvirtintas Konstitucijos 165 straipsnyje, nustatančiame, kad teismai, vykdydami teisingumą, yra nepriklausomi, nešališki ir klauso tik Konstitucijos bei įstatymų be baimės, palankumo ar išankstinio nusistatymo. Valstybės organai per įstatymų leidybą bei kitas priemones privalo užtikrinti teismų nepriklausomybę, nešališkumą, auto-

riteto apsaugą, jų veiklos prieinamumą bei efektyvumą. Konstitucija taip pat įtvirtina teisėjų nepriklausomumo, nekeičiamumo ir atlyginimo nemažinimo principus. Prezidentas gali teisėją atleisti iš pareigų tik Teismų tarnybos komisijai (*Judicial Service Commission*) pateikus duomenis, kad šis asmuo yra nepajėgus atlikti jam patikėtų pareigų, yra nekompetentingas ar padaręs nusikaltimą ir šiam atleidimui pritaria ne mažiau nei 2/3 Nacionalinės Asamblėjos narių.

Į Teismų tarnybos komisijos sudėtį įeina Konstitucinio Teismo pirmininkas, Aukščiausiojo apeliacinio teismo pirmininkas, Kabineto narys, atsakingas už teismų administravimą, du praktikuojantys teisininkai, du praktikuojantys advokatai, teisės krypties mokslininkas, atstovaujantis Pietų Afrikos universitetams, šeši Nacionalinės Asamblėjos nariai, keturi nuolatiniai Provincijų Tarybos nariai, keturi prezidento skirti asmenys ir, esant reikiamybei, kurio nors žemesnio teismo pirmininkas. Ši komisija pataria įstatymų leidžiamajai ir vykdomajai valdžioms dėl teisėjų skyrimo, atleidimo ir kitų teismų administravimo klausimų.

Konstitucija nustato, kad teismų sistemą sudaro: Konstitucinis Teismas, Aukščiausiasis apeliacinis teismas, aukštieji teismai (*High courts*), magistratų teismai, bet kokie kiti teismai, įsteigti pagal Parlamento priimtą teisės aktą.

Konstitucinis Teismas yra aukščiausia teisminė institucija šalyje, užtikrinanti Konstitucijos interpretavimą, apsaugą ir įgyvendinimą. Aukščiausiasis apeliacinis teismas yra apeliacinė instancija aukštųjų teismų priimtiems sprendimams. Be to, Aukščiausiasis apeliacinis teismas formuoja teisminę praktiką ir vykdo žemesnių teismų priežiūros funkciją. Aukščiausiojo apeliacinio teismo priimti sprendimai yra svarbus teisės šaltinis.

Aukštieji teismai, kurių yra dešimt, yra apeliacinės instancijos magistratų teismų sprendimams. Beje, aukštųjų teismų priimti sprendimai taip pat yra teisės šaltinis, bet nėra privaloma vienam aukštajam teismui vadovautis kito aukštojo teismo sprendimu. Vis dėlto praktikoje gana dažnai yra atsižvelgiama ir į kitų aukštųjų teismų sprendimus. Magistratų teismams privaloma vadovautis aukštųjų teismų sprendimais[5].

Konstitucinis Teismas užima ypatingą vietą Pietų Afrikos Respublikos teismų sistemoje. Jis buvo įkurtas 1994 m. vadovaujantis 1993 m. laikinąja Konstitucija.

---

5 The Courts Position in the Justice System. <http://www.constitutionalcourt.org.za/site/thecourt/role.htm>.

Įstatymų konstitucingumo principo įtvirtinimas 1993 m. laikinojoje Konstitucijoje reiškė, kad konstitucinio teisėtumo doktrina buvo pripažinta kaip vienas svarbiausių visuomenės ir valstybės raidos dėsnių. Laikinosios Konstitucijos autoriai daug laiko paskyrė konstitucinės justicijos modelių analizei. Jau buvo minėta, kad tiek laikinąją Konstituciją, tiek ir dabartinę Konstituciją veikė JAV konstitucinė teisė, be to, Pietų Afrikos politikai gana dažnai linkę ieškoti sąsajų su angliakalbėmis valstybėmis. Todėl suprantama, kad buvo keliamas klausimas, ar Aukščiausiasis apeliacinis teismas negalėtų vykdyti konstitucinės justicijos funkcijų[6]. Konstitucinio Teismo steigimas buvo traktuojamas kaip politinis kompromisas, užtikrinantis, kad nauja institucija, nesietina su apartheidu, segregacija, diskriminacija ir kitokiu blogiu, įgyvendins konstitucingumo principą. Laikinosios Konstitucijos autoriai pasirinko Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo modelį. Vokietijos Konstitucinis Teismas yra aukščiausia teisminė institucija, atliekanti svarbų vaidmenį ginant žmogaus teises ir laisves, taigi ir nagrinėjanti apeliacijas dėl Aukščiausiojo Teismo sprendimų, užtikrinanti, kad visi teismai vienodai interpretuotų konstitucines normas[7].

Pietų Afrikos Konstitucinį Teismą sudaro pirmininkas, jo pavaduotojas ir devyni teisėjai. Respublikos Prezidentas, pasitaręs su Teismų tarnybos komisija, skiria Teismo pirmininką ir pavaduotoją, o pasitaręs su Konstitucinio Teismo pirmininku, – kitus teisėjus iš Teismų tarnybos komisijos sudaryto sąrašo, kuriame pateikiama trimis kandidatais daugiau, negu reikia. Teisėjo įgaliojimų trukmė – neatnaujinama 12 metų kadencija. Beje, teisėjo kadencija gali baigtis ir anksčiau, kai asmuo sulaukia 70 metų.

Konstitucijos 167 straipsnis nurodo, kad Konstitucinis Teismas yra aukščiausia teisminė institucija konstituciniais klausimais, priimanti galutinį sprendimą. Konstitucinis Teismas tikrina Parlamento ir provincijų priimtų įstatymų ir teisės aktų konstitucingumą, atlieka išankstinę įstatymų kontrolę, sprendžia ginčus tarp valstybės institucijų dėl kompetencijos, taip pat ginčus dėl kompetencijos tarp valstybės ir provincijų, tikrina įstatymų dėl Konstitucijos pakeitimo konstitucingumą, sprendžia, ar Parlamentas arba Prezidentas nevykdo konstitucinių pareigų, sertifikuoja provincijų konstitucijas, užtikrina žmogaus teisių ir laisvių apsaugą, inter-

6 The History of the Idea. <http://www.constitutionalcourt.org.za/site/thecourt/history.htm>.

7 The History of the Idea. <http://www.constitutionalcourt.org.za/site/thecourt/history.htm>.

pretuoja Konstituciją bei atlieka visas kitas funkcijas, susijusias su Konstitucijos normų apsauga ir įgyvendinimu.

Konstituciniam Teismui taip pat kaip ir kitiems teismams taikomas pamatinis veiklos principas, įtvirtintas Konstitucijos 165 straipsnyje, nustatančiame, kad teismai, vykdydami teisingumą, yra nepriklausomi, nešališki ir klauso tik Konstitucijos bei įstatymų be baimės, palankumo ar išankstinio nusistatymo. Be to, Konstitucijos 39 straipsnis nustato teismams pareigą interpretuoti įstatymus taip, kad nebūtų pažeista Teisių bilio dvasia, esmė ir turinys. Konstitucinis Teismas byloje *Carmichele v. Minister of Safety and Security and another*[8] konstatavo, kad teismai turi pareigą vystyti bendrąją teisę (*common law*), neleidžiant jai nukrypti nuo Teisių bilio esmės.

Konstitucinis Teismas pradeda nagrinėti klausimą, esant vienai iš šių sąlygų:

- gavęs apeliacinį skundą dėl aukštųjų teismų ar Aukščiausiojo apeliacinio teismo sprendimų,
- gavęs tiesioginį kreipimąsi, prašantį nagrinėti bylą kaip pirmoji ir paskutinė instancija skubiu klausimu;
- jei Aukščiausiasis apeliacinis teismas ar kuris nors aukštasis teismas deklaruoja, kad taikomas teisės aktas negalioja ir prašo tai patvirtinti;
- gavęs prašymą dėl išankstinės teisės aktų kontrolės[9].

Paprastai bylos, pasiekiančios Konstitucinį Teismą, prasideda aukštuosiuose teismuose, kuriems suteikta galia taikyti įvairias teisės gynimo priemones ir deklaruoti teisės aktų negaliojimą. Bet koks šių teismų sprendimas, kuris deklaruoja teisės akto negaliojimą, privalo būti patvirtintas Konstitucinio Teismo.

Visais kitais atvejais asmuo ar institucija, besikreipiantys į Konstitucinį Teismą kaip apeliacinę instanciją, privalo įrodyti, kad kreipimasis susijęs su Konstitucijos normų interpretavimu. Taigi, Konstitucinis Teismas neturėtų būti traktuojamas kaip dar viena apeliacinė instancija visoms byloms.

Konstitucijos 167 straipsnis išimtiniais atvejais numato tiesioginio kreipimosi į Konstitucinį Teismą, nesikreipiant į kitų instancijų teismus

---

8 <http://www.constitutionalcourt.org.za/uhtbin/hyperion-image/S-CCT48-00.

9 Rules of the Court. <http://www.constitutionalcourt.org.za/site/thecourt/rulesofthecourt.htm#s2>.

arba apeliuojant bet kokios grandies teismo sprendimui, teisę, esant teisingumo interesui ir Konstitucinio Teismo pritarimui[10].

Pasak L. Favoreu, Pietų Afrikos Konstitucinio Teismo veiklos pradžia teikė daug vilčių[11], nes pirmuoju 1995 m. priimtu sprendimu[12] panaikino mirties bausmę.

Nagrinėjant Konstitucinio Teismo svarbą Pietų Afrikos konstitucinei teisei, būtina prisiminti, kad šis teismas sertifikavo dabartinę Konstituciją, priėmė nemažai svarbių sprendimų užtikrinant politines teises, asmenų lygiateisiškumą, socialines ir ekonomines teises, visuomenės dalyvavimą politiniame gyvenime[13].

[10] „When it is in the interests of justice and with leave of the Constitutional Court".

[11] Favoreu, L. *Konstituciniai teismai*. Vilnius, 2001, p. 112.

[12] 1995 m. vasario 15 d. sprendimas byloje *S v. Makwanyane*. <http://www.constitutionalcourt.org.za/uhtbin/hyperion-image/J-CCT3-94>.

[13] Plačiau žiūrėti: Landmark Cases. <http://www.constitutionalcourt.org.za/site/thecourt/history.htm#hearing>.

PIETŲ AFRIKOS RESPUBLIKOS KONSTITUCIJA[14], 1996

(Angliškas tekstas pasirašytas Prezidento)
[Paskelbimo data: 1996 m. gruodžio 18 d.]
[Įsigaliojimo data: 1997 m. vasario 4 d. – jei nenurodyta kitaip]

Pakeista šiais aktais:

1997 Pirmasis Konstitucijos pakeitimo aktas
1998 Antrasis Konstitucijos pakeitimo aktas
1998 Trečiasis Konstitucijos pakeitimo aktas
1999 Ketvirtasis Konstitucijos pakeitimo aktas
1999 Penktasis Konstitucijos pakeitimo aktas
2001 Šeštasis Konstitucijos pakeitimo aktas
2001 Septintasis Konstitucijos pakeitimo aktas
2002 AštuntasisKonstitucijos pakeitimo aktas
2002 Devintasis Konstitucijos pakeitimo aktas
2003 Dešimtasis Konstitucijos pakeitimo aktas
[Įsigaliojo nuo 2003 m. kovo 20 d.]
2003 Vienuoliktasis Konstitucijos pakeitimo aktas
[Įsigaliojo nuo 2003 m. liepos 11 d.]
Pastaba: anksčiau paminėti Pakeitimo aktai buvo pakeisti 2005 m. Konstituciniu įstatymu Nr. 5]

[14] Pietų Afrikos Respublikos Konstitucija, paskelbta Pietų Afrikos Konstitucinio Teismo internetiniame puslapyje http://www.constitutionalcourt.org.za/site/theconstitution/english-2013.pdf, išversta iš anglų kalbos ir paskelbta R. Paškovo virtualioje konstitucijų bibliotekoje http://worldconstitutions.ru/?p=78, išversta iš rusų kalbos.

2005 Dvyliktasis Konstitucijos pakeitimo aktas
[Įsigaliojo nuo 2006 m. kovo 1 d. – Proc. R8 / GG 28568 / 20060227]
2007 Tryliktasis Konstitucijos pakeitimo aktas
[Įsigaliojo nuo 2007 m. gruodžio 14 d.]
2008 Keturioliktasis Konstitucijos pakeitimo aktas
[Įsigaliojo nuo 2009 m. balandžio 17 d. – Proc. R21 / GG 32130 / 20090416]
2008 Penkioliktasis Konstitucijos pakeitimo aktas
[Įsigaliojo nuo 2009 m. balandžio 17 d. – Proc. R22 / GG 32130 / 20090416]
2009 Šešioliktasis Konstitucijos pakeitimo aktas
[Įsigaliojo nuo 2009 m. balandžio 3 d. – Proc. R20 / GG 32091 / 20090402]
2013 Septynioliktasis Konstitucijos pakeitimo aktas
[Įsigaliojo nuo 2013 m. birželio 23 d. – Proc. R35 / GG 36774 / 20130822]

PREAMBULĖ

Mes, Pietų Afrikos Respublikos žmonės,

Pripažįstame mūsų praeities neteisingumą;

Atiduodame duoklę tiems, kas kentėjo už teisingumą ir laisvę mūsų žemėje;

Gerbiame tuos, kurie prisidėjo prie mūsų šalies gerovės kūrimo; ir

Tikime, kad susivienijusi Pietų Afrikos Respublika priklauso joje gyvenantiems žmonėms, vieningiems jų įvairovėje.

Mes, atsižvelgdami į tai, kas pasakyta, per savo laisvai išrinktus atstovus priimame šią Konstituciją kaip pagrindinį Respublikos įstatymą, kuris:

Padės tašką praeities nesutarimams ir sukurs bendruomenę, besiremiančią demokratiniais pagrindais, socialiniu teisingumu ir pagrindinėmis žmogaus teisėmis;

Nustatys demokratiškos ir laisvos visuomenės pagrindus, kurioje valdžios pagrindas bus tautos valios išraiška ir kiekvienas pilietis bus lygus prieš įstatymą;

Prisidės prie piliečių gyvenimo lygio gerinimo bei išlaisvins kiekvieno piliečio galimybes;

Sukurs vieningą ir demokratišką Pietų Afrikos Respubliką, galinčią užimti teisėtą vietą tautų šeimoje kaip suvereni valstybė.

Tegul Dievas saugo mūsų tautą. Palaimink, Dieve, Pietų Afriką.

1 SKYRIUS

PAGRINDINĖS NUOSTATOS

1. Pietų Afrikos Respublika

Pietų Afrikos Respublika yra suvereni, demokratinė valstybė ir įsteigta remiantis šiais principais:

(a) žmogaus orumo, lygybės, žmogaus teisių ir laisvių pažangos pasiekimų;

(b) nediskriminacijos dėl lyties ir rasės;

(c) Konstitucijos ir teisės viešpatavimo;

(d) visuotinės suagusiųjų rinkimų teisės, nacionalinių visuotinių rinkėjų sąrašų, reguliarių rinkimų ir daugiapartinės sistemos demokratinio valdymo, užtikrinant atskaitingumą, operatyvumą ir atvirumą.

2. Konstitucijos viršenybės principas

Ši Konstitucija yra pagrindinis Respublikos įstatymas; įstatymas ar veiksmas, prieštaraujantis Konstitucijai, yra negaliojantis; įsipareigojimus, kylančius iš šios Konstitucijos, būtina įgyvendinti.

3. Pilietybė

(1) Yra bendra Pietų Afrikos Respublikos pilietybė.

(2) Visi piliečiai:

(a) turi lygias teises, privilegijas ir pilietybės naudą; ir

(b) turi vienodus pilietinius įsipareigojimus ir vienodą pilietinę atsakomybę.

(3) Pilietybės suteikimo, netekimo, atgavimo sąlygas reglamenuoja nacionaliniai teisės aktai.

4. Nacionalinis himnas

Nacionalinis Respublikos himną oficialiai skelbia Prezidentas.

5. Nacionalinė vėliava

Nacionalinės vėliavos spalvos – juoda, auksinė, žalia, balta, raudona ir mėlyna, kaip aprašyta ir nupiešta 1 priede.

6. Kalbos

(1) Oficialios Respublikos kalbos – sepedi, sesotho, setswana, isiSwati, tshivenda, xitsonga, afrikaans, anglų, isi Ndebele, isiXhosa ir isiZulu.

(2) Pripažįstant istoriškai sumažėjusį mūsų tautos vietinių kalbų vartojimą ir jų pačių statusą, valstybė turi imtis praktinių pozityvių priemonių gerinti šių kalbų statusą ir propaguoti jų vartojimą.

(3) (a) Valstybės ir provincijų valdžia, jei reikia, gali vartoti bet kurią oficialią kalbą, atsižvelgdama į kalbos vartojimą, praktinę reikšmę, regionines sąlygas, poreikius, gyventojų daugumos interesus apskritai ar atskiroje provincijoje; tačiau Valstybės ir kiekvienos provincijos valdžia turi vartoti ne mažiau kaip dvi oficialias kalbas.

(b) Savivaldybės turi atsižvelgti į kalbų vartojimą ir savivaldybių gyventojų daugumos interesus.

(4) Valstybės ir provincijų valdžia leisdama įstatymus ir kitais būdais turi reguliuoti ir kontroliuoti oficialių kalbų vartojimą. Remiantis (2) postraipsniu, visos oficialios kalbos turi būti vienodai gerbiamos ir vertinamos.

(5) Pietų Afrikos kalbų vartojimas, nustatytas nacionaliniuose teisės aktuose, privalo:

(a) atitikti ir sudaryti sąlygas kalbų vartojimo plėtrai:

(i) visų oficialių kalbų;

(ii) khoi, nama ir san kalbų; ir

(iii) gestų kalbų;

(b) skatinti ir užtikrinti pagarbą:

(i) visoms kalboms, kurias paprastai vartoja Pietų Afrikos visuomenė, įskaitant vokiečių, graikų, guaratų, chindų, portugalų, tamilų, telegų, urdų kalbas;

(ii) arabų, hebrajų, sanskrito ir kitoms kalboms, kurias vartoja Pietų Afrikos religinės bendruomenės.

2 SKYRIUS

TEISIŲ BILIS

7. Teisės

(1) Šis Teisių bilis įtvirtina pagrindines Pietų Afrikos demokratines nuostatas. Jis sudaro visos mūsų šalies tautos teises ir įtvirtina tokias de-

mokratines vertybes kaip žmogaus orumas, lygybė ir laisvė.

(2) Valstybė turi gerbti, saugoti, padėti įgyvendinti Teisių bilyje nustatytas žmonių teises.

(3) Teisės, nustatytos Teisių bilyje, gali būti ribojamos remiantis 36 straipsniu ar kitais Teisių bilio straipsniais.

8. Taikymas

(1) Teisių bilis – tai visų įstatymų pagrindas. Jis privalomas įstatymų leidžiamajai, vykdomajai ir teisminei valdžiai.

(2) Teisių bilio nuostatos yra privalomos fiziniams ar juridiniams asmenims tais atvejais, kai jos yra derinamos su teise ir iš teisės kylančiomis pareigomis.

(3) Taikydamas Teisių bilio nuostatas fiziniams ar juridiniams asmenims pagal (2) postraipsnio nuostatas, teismas:

(a) Siekiant įgyvendinti Teisių bilio teises, turi taikyti ir, jeigu būtina plėtoti, bendrosios tradicijos teisę (common law) tais atvejais, kai nacionaliniai teisės aktai nenumato tokios teisės.

(b) Siekiant apriboti teisę, gali taikyti bendrosios teisės normas, su sąlyga, kad apribojimai atitinka 36 straipsnį.

(4) Juridiniams asmenims Teisių bilio nuostatos taikomos tiek, kiek jos atitinka teisės pobūdį ir juridinių asmenų prigimtį.

9. Lygybė

(1) Kiekvienas asmuo yra lygus prieš įstatymą ir turi teisę į vienodą įstatymo apsaugą ir naudą.

(2) Lygybė įkūnija visišką ir vienodą naudojimąsi visomis teisėmis ir laisvėmis. Skatinant pasiekti lygybę, gali būti imamasi teisinių ir kitų priemonių, kuriomis siekiama apsaugoti arba paremti diskriminuojamus asmenis arba asmenų kategorijas.

(3) Valstybė negali tiesiogiai ar netiesiogiai diskriminuoti vienu arba keliais pagrindais dėl rasės, lyties, nėštumo, vedybinės padėties, etninės ar socialinės kilmės, kūno spalvos, seksualinės orientacijos, amžiaus, nedarbingumo, religijos, sąžinės, tikėjimo įsitikinimų, kultūros, kalbos ir kilmės.

(4) Tiesioginė arba netiesioginė diskriminacija dėl vienos ar kelių priežasčių, paminėtų (3) postraipsnyje, draudžiama. Nacionaliniuose teisės aktuose turi būti numatyta apsauga nuo nesąžiningos diskriminacijos.

(5) Diskriminacija dėl vienos ar kelių priežasčių, paminėtų (3) postraipsnyje, yra laikoma prieštaraujančia teisingumui, nebent įstatymai tokią diskriminaciją leistų.

10. Žmogaus orumas

Kiekvienas asmuo turi prigimtinę teisę į orumą ir į šios teisės gynybą.

11. Gyvybė

Kiekvienas asmuo turi teisę į gyvybę.

12. Žmogaus laisvė ir saugumas

(1) Kiekvienas asmuo turi teisę į laisvę ir saugumą, kurią sudaro šios teisės:

(a) žmogaus laisvė negali būti atimta savavališkai ar be teisėto pagrindo;

(b) žmogus negali būti sulaikytas be teismo sprendimo;

(c) žmogus yra laisvas nuo bet kokių prievartos formų, kylančių iš privačių ar viešų šaltinių;

(d) bet kokiais atvejais draudžiama kankinti žmogų; ir

(e) žmogus negali būti nuteistas ar nubaustas žiauriu, nežmogišku ar žeminančiu būdu.

(2) Kiekvienas asmuo turi teisę į fizinę ir psichinę neliečiamybę, kurią sudaro šios teisės:

(a) žmogus turi teisę priimti sprendimą dėl savo reprodukcinės sveikatos;

(b) žmogus turi teisę į kūno neliečiamumą; ir

(c) su žmogumi be jo laisvo sutikimo negali būti atliekami moksliniai ar medicinos bandymai.

13. Vergovinis ir priverčiamasis darbas

Vergovinis ir priverčiamasis darbas draudžiamas.

14. Teisė į privataus gyvenimo neliečiamumą

Kiekvienas asmuo turi teisę į privataus gyvenimo neliečiamumą, kuris apima šias teisės:

(a) teisė į asmens ir būsto neliečiamumą;

(b) teisė į nuosavybės neliečiamumą;

(c) teisė į daiktų konfiskavimo negalimumą;

(d) teisė į slaptą privatų bendravimą.

15. Minties, tikėjimo ir sąžinės laisvė

(1) Minties, tikėjimo ir sąžinės laisvė yra nevaržoma.

(2) Religinės apeigos gali būti atliekamos valstybės įstaigose ar įstaigose, kurias remia valstybė, jeigu:

(a) religinės apeigos atitinka atitinkamų viešųjų institucijų nustatytas taisykles;

(b) tokios apeigos atlikinėjamos sąžiningai; ir

(c) apeigos yra lankomos savanoriškai ir yra nemokamos.

(3) (a) Šiuo straipsniu įstatymų leidžiamoji valdžia pripažįsta:

(i) santuokas, sudarytas remiantis bet kokiomis tradicijomis ar bet kokia religine asmens ar šeimos teise; ar

(ii) asmens ir šeimos teisės sistemas, besiremiančias bet kokiomis tradicijomis, ar asmenis, išpažįstančius bet kurią religiją.

(b) Sąlygų, numatytų (a) punkte, pripažinimas turi atitikti šį straipsnį ir kitas Konstitucijos nuostatas.

16. Žodžio laisvė

(1) Kiekvienas asmuo turi žodžio laisvę, kuri apima:

(a) spaudos ar kitos žiniasklaidos priemonių laisvę;

(b) informacijos ar idėjų gavimo ar skleidimo laisvę;

(c) meninės kūrybos laisvę; ar

(d) akademinę ir mokslinių tyrimų laisvę.

(2) (1) postraipsnyje įvardytos teisės netaikomos:

(a) karo propagandai;

(b) kurstymui smurtauti; ar

(c) neapykantos kurstymui, kylančiam dėl rasės, tautybės, lyties ar religijos, kai kurstoma siekiant pakenkti.

17. Susirinkimai, demonstracijos, piketai ir peticijos

Asmenys turi teisę taikiai ir be ginklo rinktis į susirinkimus, eiti į demonstracijas, piketus ir paduoti peticijas.

18. Asociacijų laisvė

Kiekvienas turi teisę laisvai vienytis į asociacijas.

19. Politinės teisės

(1) Kiekvienas pilietis turi pilietinę laisvę, kurią sudaro šios teisės:

(a) teisė steigti politines partijas;

(b) teisė vienytis į politines partijas ar priimti į jas naujus narius; ir

(c) teisė vykdyti agitacinę kampaniją.

(2) Kiekvienas pilietis turi teisę laisvais, sąžiningais, reguliariais rinkimais būti išrinktas į bet kurią įstatymų leidžiamosios valdžios instituciją, nustatytą Konstitucijos.

(3) Kiekvienas suaugęs pilietis turi teisę:

(a) slaptai balsuoti renkant bet kurią įstatymų leidžiamosios valdžios instituciją, nustatytą remiantis Konstitucija; ir

(b) balotiruotis į viešąsias pareigas ir, jeigu į jas išrenkamas, jas užimti.

20. Pilietybė

Pilietybė yra neatimama.

21. Judėjimo ir gyvenamosios vietos pasirinkimo laisvė

(1) Kiekvienas asmuo turi judėjimo laisvę.

(2) Kiekvienas asmuo turi teisę laisvai išvykti iš Respublikos.

(3) Kiekvienas pilietis turi teisę būti įregistruotas, likti ir gyventi visos Respublikos teritorijoje.

(4) Kiekvienas pilietis turi teisę į piliečio pasą.

22. Verslo, veiklos ir profesijos laisvė

Kiekvienas pilietis gali laisvai pasirinkti verslą, veiklą ar profesiją. Teisės aktai gali reglamentuoti verslo praktiką, užsiėmimus ar profesijas.

23. Darbo santykiai

(1) Kiekvienas asmuo turi teisę į sąžiningą darbinę veiklą.

(2) Kiekvienas darbuotojas turi teisę:

(a) laisvai steigtis *ir vienytis* į *profesines sąjungas;*

(b) dalyvauti profesinės sąjungos veikloje ar programose; ir

(c) streikuoti.

(3) Kiekvienas darbdavys turi teisę:

(a) laisvai steigtis *ir vienytis* į darbdavių organizacijas; ir

(b) dalyvauti darbdavių organizacijų veikloje ir programose.

(4) Kiekviena profesinė sąjunga ir kiekviena darbdavių organizacija turi teisę:

(a) nustatyti savo valdymo organus, programas ir veiklą;

(b) organizuoti; ir

(c) steigtis ir vienytis į federacijas.

(5) Kiekviena profesinė sąjunga, darbdavių organizacija ir darbdavys turi teisę būti įtrauktas į kolektyvines derybas. Kolektyvines derybas gali reglamentuoti nacionaliniai teisė aktai. Šiame skyriuje įvardintų teisių ribojimas įstatymu turi atitikti 36(1) straipsnį.

(6) Nacionaliniai teisės aktai gali nustatyti saugias sąjungos veiklos sąlygas, įvardytas kolektyvinėse sutartyse. Šiame skyriuje įvardintų teisių ribojimas įstatymu turi atitikti 36(1) straipsnį.

24. Aplinka

Kiekvienas asmuo turi teisę:

(a) į aplinką, nežalingą žmogaus sveikatai ar gerovei;

(b) saugoti aplinką ateities kartų labui pagrįstomis įstatymų leidybos ir kitomis priemonėmis, kurios:

(i) užkerta kelią taršai ir ekologinei degradacijai;

(ii) prisideda prie aplinkosaugos; ir

(iii) užtikrina aplinkosaugos plėtrą ir gamtos išteklių panaudojimą, siekiant stiprinti ekonominę ir socialinę integraciją.

25. Nuosavybė

(1) Išskyrus įstatymo numatytus atvejus, nuosavybė yra neatimama ir joks įstatymas negali nustatyti savavališko nuosavybės paėmimo.

(2) Nuosavybė gali būti paimama tik bendrųjų teisės normų pagrindu:

(a) tik visuomenės poreikiams ar viešojo intereso pagrindu; ir

(b) turi būti arba susitarta, arba teismas nustato ir patvirtinta kompensaciją, dydį, apmokėjimo laiką ir būdą.

(3) Kompensacijos dydis, apmokėjimo laikas ir būdas turi būti paskirti sąžiningai ir nešališkai, turi būti išlaikoma pusiausvyra tarp viešojo intereso ir privataus asmens intereso, kuris susijęs su privačios nuosavybės prievartiniu paėmimu, atsižvelgiant į šias aplinkybes:

(a) dabartinį nuosavybės panaudojimą;

(b) nuosavybės įsigijimo ir panaudojimo istoriją;

(c) nuosavybės rinkos kainą;

(d) tiesiogines valstybės investicijas ir subsidijas įsigyjamam turtui ir kapitalui pagerinti; ir

(e) prievartinio paėmimo tikslą.

(4) Šiame straipsnyje:

(a) viešąjį interesą sudaro tautos pareiga, sietina su žemės reforma ir pertvarkomu teisingu visų Pietų Afrikos gamtos išteklių preinamumu; ir

(b) nuosavybę sudaro ne tik žemė.

(5) Valstybė turi imtis pagrįstų įstatymų leidybos ir kitų priemonių, atsižvelgdama į savo išteklius, siekiant sukurti palankias sąlygas, skatinančias piliečius gauti žemės vienodu pagrindu.

(6) Asmuo ar bendruomenė, kurios žemės valdymas pagal ankstesnius įstatymus ar rasinio diskriminavimo įstatymus buvo neapsaugotas, turi teisę remiantis parlamento aktu teisėtai valdyti žemę arba gauti už ją atitinkamą kompensaciją.

(7) Asmuo ar bendruomenė, netekusi teisės i nuosavybę po 1913 m. birželio 19 dienos dėl ankstesnių rasinės diskriminacijos teisės aktų ar jų taikymo, remiantis parlamento aktu turi teisę į nuosavybės atgavimą arba į teisingą kompensaciją.

(8) Šio straipsnio nuostatos negali trukdyti valstybei priimti teisės aktus ir imtis kitokių priemonių siekiant žemės, vandens, kitų atitinkamų reformų, galinčių kompensuoti praeities dėl rasinės diskriminacijos įvykius, su sąlyga, kad bet koks nukrypimas nuo šio straipsnio nuostatų turi atitikti 36(1) straipsnio nuostatas.

(9) Parlamentas turi užtikrinti teisės aktų, susijusių su (6) postraipsnio nuostatomis, priėmimą.

26. Būstas

(1) Kiekvienas asmuo turi teisę į tinkamą būstą.

(2) Atsižvelgdama į savo turimus išteklius, Valstybė turi imtis teisinių ir kitų būtinų priemonių siekiant realizuoti šią teisę.

(3) Nė vienas žmogus negali būti iškeldintas iš savo namų; jo namai negali būti nugriauti be teismo sprendimo, prieš tai įvertinus visas aplinkybes. Jokie teisės aktai negali leisti savavališko iškraustymo.

27. Sveikatos apsauga, maisto produktai, vanduo ir socialinis saugumas

(1) Kiekvienas turi teisę į:

(a) sveikatos apsaugos paslaugas, įskaitant sveikatos apsaugą, susijusią su reprodukcinėmis funkcijomis;

(b) pakankamą maisto ir vandens kiekį; ir

(c) socialinį saugumą. Jeigu asmuo negali savarankiškai pasirūpinti savimi ir savo išlaikytiniais, tai jis turi teisę į atitinkamą socialinę paramą.

(2) Atsižvelgdama į savo galimybes valstybė turi imtis pagrįstų įstatymų leidybos ir kitų priemonių siekiant laipsniško kiekvienos šios teisės įgyvendinimo.

(3) Niekam negali būti atsisakyta suteikti skubią medicinos pagalbą.

28. Vaikai

(1) Kiekvienas vaikas turi šias teises:

(a) teisę turėti vardą ir tautybę nuo pat gimimo;

(b) teisę į šeimos ar tėvų priežiūrą, ar į atitinkamą alternatyvią priežiūrą šeimos netekimo atveju;

(c) teisę į minimalų maitinimą, būstą, į pirminę medicinos pagalbą ir socialines paslaugas;

(d) teisę būti apsaugotas nuo žiauraus elgesio, nepagarbos, įžeidimų ar žeminimo;

(e) teisę į apsaugą nuo išnaudojamos darbinės veiklos;

(f) iš vaiko negalima reikalauti ir vaikui negali būti leidžiama atlikti tokį darbą ar teikti tokias paslaugas, kurios:

(i) yra nesuderinamos su vaiko amžiumi;

(ii) sukelia pavojų vaiko gerovei, išsilavinimui, fizinei ar psichinei sveikatai, doroviniam ar socialiniam vystymuisi;

(g) vaikas negali būti sulaikytas, nebent tai būtų kraštutinė priemonė, kai tai neišvengiama, šalia teisių, numatytų 12 ir 35 straipsniuose, vaikas gali būti sulaikytas tik trumpiausiam reikalingam laikotarpiui, kai vaikui yra suteikiamos šios teisės:

(i) būti laikomiems atskirai nuo sulaikytųjų, kuriems yra daugiau nei 18 metų;

(ii) būti teisiamiems ir būti laikomiems tokioje aplinkoje, kurią nustato vaiko amžių įvertinantys įstatymai;

(h) vaikas turi teisę turėti advokatą, suteiktą valstybės už valstybės lėšas, kuris gins vaiko interesus civiliniame procese, jeigu priešingu atveju būtų galimas didelis neteisingumas;

(i) vaiku negali būti tiesiogiai pasinaudota ir vaikas turi būti apsaugotas karinio konflikto metu.

(2) Vaiko interesai turi prioritetą kiekvienu atveju, susijusiu su vaiku.

(3) Šiame straipsnyje vartojama sąvoka „vaikas" nurodo asmenį, nesulaukusį 18 metų.

29. Išsilavinimas

(1) Kiekvienas asmuo turi teisę:

(a) į pagrindinį išsilavinimą, įskaitant pagrindinį išsilavinimą suaugusiems; ir

(b) į tolesnį išsilavinimą, kurio prieinamumu palaipsniui turi rūpintis valstybė, taikydama pagrįstas priemones.

(2) Kiekvienas asmuo turi teisę į išsilavinimą oficialiąja kalba ar kitomis pasirinktomis kalbomis tokiose viešojo mokymosi įstaigose, kuriose toks išsilavinimas yra objektyviai įmanomas. Siekiant užtikrinti šios teisės veiksmingą įgyvendinimą, valstybė turi įvertinti visas pagrįstas švietimo alternatyvas, įskaitant vidurines mokymosi įstaigas ir atkreipiant dėmesį į:

(a) lygybę;

(b) praktinę reikšmę; ir

(c) poreikį kompensuoti praeities rasistinės diskriminacijos įstatymus ir jų taikymą.

(3) Kiekvienas asmuo turi teisę savo lėšomis steigti ir išlaikyti nepriklausomas švietimo įstaigas, kurios:

(a) nediskriminuoja dėl rasės;

(b) yra įregistruotos valstybės; ir

(c) atitinka standartus, ne žemesnius už atitinkamų viešųjų švietimo įstaigų standartus.

(4) (3) postraipsnis neprieštarauja tam, kad nepriklausomos švietimo įstaigos gautų valstybės subsidijas.

30. Kalba ir kultūra

Kiekvienas asmuo turi teisę vartoti pasirinktą kalbą ir dalyvauti pasirinktuose kultūros renginiuose, tačiau šių teisių įgyvendinimas neturi prieštarauti jokioms Teisių bilio nuostatoms.

31. Kultūrinės, religinės ir kalbinės bendrijos

(1) Asmenys, kurie priklauso kultūrinėms, religinėms ar kalbinėms bendrijoms, kartu su kitais bendrijos nariais turi teisę:

(a) turėti savo kultūrą, išpažinti savo religiją ir vartoti savo kalbą; ir

(b) steigti ir vienytis į kultūrines, religines ir lingvistines asociacijas, kitas pilietinės visuomenės organizacijas.

(2) (1) postraipsnyje numatytos teisės neturi prieštarauti kitoms Teisių bilio nuostatoms.

32. Teisė į informaciją

(1) Kiekvienas asmuo turi teisę gauti:

(a) bet kurią valstybės turimą informaciją; ir

(b) bet kurią informaciją, turimą kito asmens, kuri yra būtina bet kurioms asmens teisėms realizuoti ir jų apsaugai.

(2) Turi būti priimti nacionaliniai teisės aktai, reglamentuojantys šios teisės įgyvendinimą, ir gali būti numatytos pagrįstos priemonės, skirtos palengvinti administracinę ir finansinę naštą valstybei.

33. Administracinės procedūros

(1) Kiekvienas asmuo turi teisę į teisėtas, pagrįstas ir sąžiningas administracines procedūras.

(2) Kiekvienas asmuo, kurio teisės buvo pažeistos administracinėmis procedūromis, turi teisę gauti raštišką priežasčių paaiškinimą.

(3) Nacionaliniai teisės aktai privalo reglamentuoti šių teisių įgyvendinimą ir turi:

(a) numatyti administracinių procedūrų peržiūrėjimą teisme ar, prireikus, nepriklausomame ir nešališkame tribunole;

(b) nustatyti valstybės pareigą įgyvendinti teises, numatytas (1) ir (2) postraipsniuose;

(c) prisidėti prie veiksmingo administravimo.

34. Teismų prieinamumas

Kiekvienas asmuo turi teisę į bet kokio ginčo išsprendimą taikant teisę viešuose teismo posėdžiuose, prireikus, nepriklausomame ir nešališkame tribunole ar kvaziteisme.

35. Suimti, sulaikyti ir kaltinamieji asmenys

(1) Kiekvienas žmogus, suimtas už numanomą nusikaltimą, turi teisę:

(a) tylėti;

(b) nedelsiant gauti informaciją apie:

(i) teisę tylėti; ir

(ii) netylėjimo pasekmes;

(c) negali būti verčiamas duoti parodymus prieš save;

(d) prieš teismą stoti kuo greičiau, bet ne vėliau kaip:

(i) per 48 valandas po arešto;

(ii) pirmosios teismo posėdžio dienos pabaigoje po 48 valandų, jei 48 valandos sueina ne teismo darbo valandą arba jeigu sueina ne teismo darbo dieną;

(e) pirmajame teismo posėdyje po arešto būti kaltinamas arba informuotas apie sulaikymo tęsimo priežastis arba būti išlaisvintas; ir

(f) būti paleistas į laisvę, jei tai neprieštarauja teisingumo principui.

(2) Kiekvienas sulaikytas asmuo, įskaitant nuteistuosius kalinius, turi šias teises:

(a) būti skubiai informuotas apie sulaikymo priežastis;

(b) į advokato pasirinkimą ir konsultacijas su juo bei būti nedelsiant informuotas apie šią teisę;

(c) į valstybės paskirtą ir valstybės apmokamą advokatą, jei šios teisės netaikant gali kilti didelis neteisingumas, ir būti nedelsiant informuotas apie šią teisę;

(d) ginčyti savo įkalinimo teisėtumą; ir turi teisę būti paleistas paaiškėjus apie įkalinimo neteisėtumą;

(e) įkalinimo sąlygas, kurios yra suderinamos su žmogaus orumu, įskaitant bent jau tinkamo būsto, mitybos, spaudos, medicinos pagalbos suteikimo valstybės lėšomis numatymą ir įgyvendinimą;

(f) į bendravimą ir šių žmonių lankymą:

(i) sulaikytojo sutuoktinio ar partnerio;

(ii) artimo giminaičio;

(iii) pasirinkto religinio mokytojo;

(iv) pasirinkto gydytojo.

(3) Kiekvienas kaltinamasis turi teisę į teisingą teismą, kurią sudaro šios teisės:

(a) būti supažindintam su kaltinimo detalėmis, kad galima būtų išsamiai atsikirsti;

(b) turėti pakankamai laiko ir priemonių pasirengti gynybai;

(c) į viešą bylos nagrinėjimą bendrosios kompetencijos teisme;

(d) bylos nagrinėjimo pradžią ir pabaigą be nepateisinamo delsimo;

(e) dalyvauti bylos nagrinėjime;

(f) į pasirinktą advokatą, kuris atstovaus teisme ir būti nedelsiant informuotam apie šią teisę;

(g) į valstybės paskirtą ir valstybės apmokamą advokatą, jei šios teisės netaikant gali kilti didelis neteisingumas, ir būti nedelsiant informuotam apie šią teisę;

(h) būti preziumuojamam nekaltu, tylėti, neliudyti nagrinėjant bylą;

(i) pateikti ir ginčyti įrodymus;

(j) nebūti verčiamam duoti pries save parodymus;

(k) teismo posėdis turi vykti kaltinamajam suprantama kalba arba vykstantis procesas ir bylos medžiaga turi būti verčiami į jam suprantamą kalbą;

(l) nebūti apkaltintam už veikimą ar neveikimą, kuris tokio veikimo ar neveikimo metu nebuvo kriminalizuotas nacionalinėje ir tarptautinėje teisėje;

(m) nebūti nuteistam už veikimą ar neveikimą, dėl kurio asmuo jau anksčiau buvo išteisintas ar apkaltintas;

(n) į mažesnę iš nustatytų bausmių, jeigu numatyta bausmė už veiką nuo veikos padarymo momento iki teismo sprendimo priėmimo pasikeitė; ir

(o) apskųsti teismo sprendimą apeliacine tvarka aukštesnės instancijos teismui.

(4) Visais atvejais, kai šis straipsnis reikalauja suteikti informaciją asmeniui, ši informacija turi būti pateikta asmeniui suprantama kalba.

(5) Įrodymai, gauti pažeidžiant Teisių bilyje numatytas teises, turi būti pašalinti, jeigu tokio įrodymo pripažinimas lemtų nesąžiningą bylos nagrinėjimą arba kitaip būtų pakenkta teisingumo vykdymui.

36. Teisių apribojimas

(1) Teisės, kurias numato Teisių bilis, gali būti apribotos tik įstatymų nustatyta tvarka, kiek tai pagrįsta atviroje ir demokratinėje visuomenėje, pripažįstančioje žmonių lygybę, orumą, laisvę, įvertinant visus susijusius faktorius, atsižvelgiant į:

(a) teisės pobūdį;

(b) apribojimo tikslo svarbumą;

(c) apribojimo ribas ir pobūdį;

(d) santykį tarp apribojimo ir jo tikslo; ir

(e) mažiau ribojančias priemones tikslui pasiekti.

(2) Joks įstatymas negali apriboti teisių, numatytų Teisių bilyje, išskyrus atvejus, numatytus (1) postraipsnyje ir bet kokioje kitoje Konstitucijos nuostatoje.

37. Nepaprastoji padėtis

(1) Nepaprastoji padėtis įvedama tik parlamento aktu ir tik tada, kai:

(a) gresia karas, ginkluota agresija, sukilimas, netvarka, stichinė nelaimė ar kita kritinė situacija; ir

(b) tai būtina siekiant atkurti taiką ir tvarką.

(2) Oficialus paskelbimas apie nepaprastosios padėties įvedimą ir jį lydintys teisės aktai ar veiksmai galioja:

(a) ateičiai; ir

(b) ne ilgiau kaip 21 dieną nuo paskelbimo datos, nebent Nacionalinė Asamblėja nusprendžia pratęsti terminą. Šį terminą Nacionalinė Asamblėja gali pratęsti kas kartą ne ilgiau kaip trims mėnesiams. Pirmasis nepaprastosios padėties pratęsimas turi būti paskelbtas rezoliucija, kurią priėmė Asamblėjos narių dauguma. Kiekvienas kitas nepaprastosios padėties pratęsimas turi būti paskelbtas rezoliucija, kurią priėmė ne mažiau kaip 60 procentų Asamblėjos narių. Šiame punkte minima rezoliucija turi būti priimta Asamblėjoje vykusių viešų debatų pagrindu.

(3) Bet kuris kompetentingas teismas gali spręsti šių aktų teisėtumą:

(a) nepaprastosios padėties įvedimo;

(b) bet kurio nepaprastosios padėties pratęsimo; ar

(c) bet kurio nepaprastosios padėties įvedimą lydinčio teisės akto.

(4) Bet kuris nepaprastosios padėties įvedimą lydintis teisės aktas gali apriboti teises, numatytas Teisių bilyje, jeigu:

(a) šio apribojimo reikalauja pati nepaprastoji padėtis;

(b) šie teisės aktai:

(i) atitinka Respublikos įsipareigojimus, kuriuos numato tarptautinė teisė, taikoma nepaprastosios padėties atveju;

(ii) atitinka (5) postraipsnį; ir

(iii) po įsigaliojimo yra paskelbtas nacionaliniame valstybės laikraštyje.

(5) Nė vienas parlamento aktas, numatantis nepaprastosios padėties įvedimą, ir jokie šį aktą lydintys teisės aktai ar veiksmai negali:

(a) atleisti valstybę ar asmenį nuo atsakomybės už neteisėtus veiksmus;

(b) leisti nukrypti nuo šio straipsnio; ar

(c) leisti nukrypti nuo straipsnių, minimų teisių, kurios negali būti pažeidžiamos, lentelės 1 skiltyje. Teisių apsaugos ribos apibrėžtos lentelės trečioje skiltyje.

Teisių, kurios negali būti pažeidžiamos, lentelė

Straipsnio numeris	**Straipsnio pavadinimas**	**Teisių apsaugos ribos**
9	Lygybė	Neteisinga diskriminacija yra laikoma diskriminacija dėl rasės, lyties, kūno spalvos, tautybės, socialinės kilmės, praktikuojamos religijos ar kalbos
10	Žmogaus orumas	Nėra
11	Gyvybė	Nėra
12	Laisvė ir saugumas	(1) (d), (e) ir 2 (c) postraipsniai
13	Vergovinis ir priverčiamasis darbas	Postraipsniai, reglamentuojantys vergovę
28	Vaikai	(1)(d) ir (e) postraipsniai; teisės, numatytos (1)(g) postraipsnio (i) ir (ii) papunkčiuose; 1(i) postraipsnis, taikant 15 metų ir jaunesniems vaikams
35	Sulaikytieji ir nuteistieji	(1)(a), (b), (c) ir (2)(d) postraipsniai; teisės, numatytos (3) postraipsnio (a) – (o) punktuose, išskyrus (d) punktą; (4) postraipsnis; ir (5) postraipsnis dėl neteisėtai gautų įrodymų pašalinimo, jeigu šių įrodymų priėmimas lemtų nesąžiningą teismo procesą

(6) Nepaprastosios padėties metu sulaikius asmenį be teismo sprendimo turi būti laikomasi šių sąlygų:

(a) Sulaikytojo suaugęs šeimos narys ar draugas turi būti nedelsiant informuotas apie asmens sulaikymą.

(b) Pranešimas apie sulaikymą turi būti paskelbtas valstybės laikraštyje per penkias dienas nuo sulaikymo dienos. Pranešime turi būti nurodyta sulaikytojo pavardė, sulaikymo vieta ir aplinkybės, dėl kurių asmuo buvo sulaikytas.

(c) Sulaikytajam turi būti suteikta teisė pasirinkti gydytoją ir būti lankomam bet kuriuo tinkamu laiku.

(d) Sulaikytajam turi būti suteikta teisė pasirinkti advokatą ir būti lankomam bet kuriuo tinkamu laiku.

(e) Teismas turi spręsti sulaikymo teisėtumą kaip įmanoma greičiau, bet ne vėliau kaip per dešimt dienų nuo sulaikymo dienos, teismas, apsvarstęs sulaikymo klausimą, privalo paleisti sulaikytąjį, jei jo sulaikymas nėra būtinas siekiant palaikyti taiką ir tvarką.

(f) Sulaikytasis, kuris nebuvo paleistas remiantis postraipsnio (e) nuostatomis, arba kuris nebuvo paleistas remiantis šio postraipsnio nuostatomis, turi teisę kreiptis į teismą dėl kito sprendimo dėl sulaikymo pagrįstumo praėjus dešimčiai dienų po paskutinio teismo sprendimo ir teismas turi išlaisvinti sulaikytąjį, nebent jo sulaikymas vis dar būtinas siekiant atkurti taiką ir tvarką.

(g) Sulaikytasis turi teisę dalyvauti bet kokiame bylos nagrinėjimo posėdyje, kuriame yra sprendžiamas jo sulaikymo pagrįstumas, turi teisę turėti advokatą ir teikti paaiškinimus ginčijant sulaikymo termino pratęsimą.

(h) Valstybė turi pateikti teismui rašytinį sulaikyto asmens sulaikymo pratęsimo pagrindimą ir ne vėliau kaip prieš dvi dienas iki teismo sprendimo priėmimo kopiją pateikti sulaikytajam.

(7) Jeigu teismas išlaisvina sulaikytąjį, jis negali būti vėl sulaikomas tuo pačiu pagrindu, nebent Valstybė iš pradžių pagrindžia teismui tokio pakartotinio sulaikymo būtinumą.

(8) (6) ir (7) postraipsniai yra netaikomi ne Pietų Afrikos piliečiams, kurie yra sulaikomi tarptautinio ginkluoto konflikto metu. Šiems asmenims valstybė turi taikyti Respubliką saistančius tarptautinės humanitarinės teisės standartus, susijusius su tokių asmenų sulaikymu.

38. Teisių apribojimas

Kiekvienas asmuo, nurodytas šiame straipsnyje, turi teisę kreiptis į teismą dėl Teisių bilyje numatytos teisės pažeidimo ar kėsinimosi į teisės pažeidimą. Teismas gali priimti atitinkamą pagelbėjantį sprendimą, įskaitant sprendimą dėl teisių paskelbimo. Į teismą gali kreiptis:

(a) asmuo, veikiantis savo vardu;

(b) asmuo, veikiantis vardu kito asmens, kuris negali veikti savo vardu;

(c) asmuo, veikiantis kaip narys ar atstovaujantis grupės ar klasės asmenų interesui;

(d) asmuo, ginantis viešąjį interesą; ir

(e) asociacija, besikreipianti savo narių vardu.

39. Teisių bilio nuostatų aiškinimas

(1) Aiškindamas Teisių bilio nuostatas teismas, tribunolas ar kvaziteismas:

(a) privalo vadovautis atviros ir demokratiškos visuomenės vertybėmis, paremtomis žmonių orumu, lygybe ir laisve;

(b) privalo atsižvelgti į tarptautinės teisės normas; ir

(c) gali atsižvelgti į užsienio šalių teisę.

(2) Aiškindamas bet kurį teisės aktą, plėtojant bendrąją teisę ar papročių teisę, kiekvienas teismas, tribunolas ar kvaziteismas privalo vystyti Teisių bilio dvasią, tikslus, objektą.

(3) Teisių bilis nepanaikina kitų teisių ir laisvių galiojimo, kurios yra suteiktos ar pripažįstamos bendrosios teisės, paprotinės teisės ar teisės aktų, jeigu šios teisės ir laisvės neprieštarauja Teisių bilio nuostatoms.

3 SKYRIUS

VALDŽIOS BENDRADARBIAVIMAS

40. Respublikos valdžia

(1) Respublikos valdžią sudaro nacionalinė, provincijų ir vietos valdžia, kurios yra atskirtos, nepriklausomos ir susijusios tarpusavyje.

(2) Visi valdžių lygiai, organizuodami savo veiklą, turi laikytis šio skyriaus principų.

41. Valdžių bendradarbiavimo ir tarpvalstybinių santykių principai

(1) Visi valdžios lygiai ir kiekvienos srities valstybės institucijos privalo:

(a) saugoti Respublikos taiką, nacionalinę vienybę ir vientisumą;

(b) užtikrinti Respublikos žmonių gerovę;

(c) užtikrinti veiksmingą, skaidrią, atskaitingą ir nuoseklią Respublikos, kaip visumos, valdžią;

(d) būti ištikimi Konstitucijai, Respublikai ir jos žmonėms;

(e) gerbti konstitucinį statusą, institucijas, valdžios įgaliojimus ir funkcijas kitose srityse;

(f) vykdyti tik tuos įgaliojimus ir funkcijas, kuriuos numato Konstitucija;

(g) vykdyti savo įgaliojimus ir funkcijas nekeliant grėsmės geografiniam, funkciniam ar instituciniam valdžios integralumui kitose srityse; ir

(h) sąžiningai bendradarbiauti šiais būdais:

(i) skatinant draugiškus santykius;

(ii) teikiant pagalbą ir paramą viena kitai;

(iii) informuojant ir konsultuojant viena kitą bendro intereso klausimais;

(iv) koordinuojant veiksmus ir teisės aktų leidybą;

(v) laikantis sutartų procedūrų; ir

(i) išvengiant teisminių ginčų viena prieš kitą.

(2) Parlamento aktu privaloma:

(a) įsteigti ir numatyti struktūras ir institucijas, skatinčias ir remiančias tarpvyriausybinius santykius; ir

(b) numatyti atitinkamas taisykles ir procedūras, kuriomis būtų išspręsti tarpvyriausybiniai ginčai.

(3) Valdžios institucija, įtraukta į tarpvyriausybinį ginčą, turi imtis visų įmanomų pastangų sprendžiant ginčą pagal nustatytas taisykles ir procedūras, turi išnaudoti visas kitas teisines gynybos priemones, prieš perkeliant ginčą į teismą.

(4) Teismas, nustatęs, jog (3) postraipsnio reikalavimai nebuvo įgyvendinti, gali nepriimti spręsti ginčo pagal pateiktą valdžios reikalavimą.

4 SKYRIUS

PARLAMENTAS

42. Parlamento sudėtis

(1) Parlamentą sudaro:

(a) Nacionalinė Asamblėja; ir

(b) Nacionalinė Provincijų Taryba.

(2) Nacionalinė Asamblėja ir Nacionalinė Provincijų Taryba Konstitucijoje numatyta tvarka dalyvauja įstatymų leidybos procese.

(3) Nacionalinė Asamblėja renkama atstovauti tautai ir užtikrinti tautos valdžią, numatytą Konstitucijoje. Tai ji įgyvendina, rinkdama Prezidentą, numatydama nacionalinį kvaziteismą viešam klausimų sprendimui, priimdama teisės aktus, tikrindama ir kontroliuodama vykdomosios valdžios veiksmus.

(4) Nacionalinė Provincijų Taryba atstovauja provincijoms ir užtikri-

na, kad į provincijos interesus atsižvelgtų valstybės valdžia. Tai ji įgyvendina dalyvaudama nacionaliniame įstatymų leidybos procese ir teikdama visuomenei svarstyti klausimus, turinčius įtakos provincijoms.

(5) Prezidentas gali šaukti neeilinį Parlamento posėdį bet kuriuo metu svarbiems klausimams spręsti.

(6) Parlamentas renkasi Keiptaune, tačiau Parlamento aktu, patvirtintu remiantis 76 straipsnio (1) ir (5) punktais, gali būti nustatyta kita Parlamento buvimo vieta.

43. Įstatymų leidžiamoji valdžia

Respublikoje įstatymų leidžiamoji valdžia priklauso:

(a) valstybiniu lygmeniu – Parlamentui, remiantis 44 straipsniu;

(b) provincijų lygmeniu – provincijų įstatymų leidžiamosios valdžios institucijoms, remiantis 104 straipsniu;

(c) vietiniu lygmeniu – savivaldybių taryboms, remiantis 156 straipsniu.

44. Nacionalinė įstatymų leidžiamoji valdžios institucija

(1) Parlamentas, kuriam priklauso įstatymų leidžiamoji valdžia:

(a) suteikia Nacionalinei Asamblėjai šiuos įgaliojimus:

(i) priimti Konstitucijos pataisas;

(ii) priimti teisės aktus bet kokiais klausimais, įskaitant tuos, kurie numatyti 4 priede, išskyrus jo 2 paragrafą, klausimus numatytus 5 priede;

(iii) perleisti savo įgaliojimus įstatymų leidyboje, išskyrus Konstitucijos pataisų priėmimą, kito lygmens įstatymų leidžiamajai insitucijai;

(b) suteikti įgaliojimus Nacionalinei Provincijų Tarybai;

(i) remiantis 74 straipsniu, dalyvauti priimant Konstitucijos pataisas;

(ii) remiantis 76 straipsniu, priimti teisės aktus bet kuriais klausimais, numatytais 4 priede, ir dėl kitų klausimų, numatytų 76 straipsnyje; ir

(iii) remiantis 75 straipsniu, svarstyti teisės aktų projektus, kuriuos priima Nacionalinė Ansamblėja.

(2) remiantis 76(1) straipsniu, Parlamentas gali priimti teisės aktus dėl klausimų, numatytų 5 priede, kai tai yra būtina:

(a) nacionaliniam saugumui užtikrinti;

(b) ekonominei sąjungai užtikrinti;

(c) nacionaliniams interesams užtikrinti;

(d) nustatant minimalius paslaugų teikimo standartus; ar

(e) užkertant kelią nepagrįstiems, žalingiems provincijų veiksmams, kenkiantiems kitoms provincijoms ar visai valstybei.

(3) Aplinkybėms, kurios yra esminės arba neesminės įgyvendinant teises, esant aplinkybėms, numatytoms 4 priede, taikomi įstatymai, kurie yra taikomi tokioms aplinkybėms, numatytoms 4 priede.

(4) Parlamentas, vykdydamas savo įgaliojimus, turi vadovautis tik Konstitucija ir veikti nepažeisdamas Konstitucijos principų.

45. Bendrieji reglamentai ir bendrieji komitetai

(1) Nacionalinė Asamblėja ir Nacionalinė Provincijų Taryba turi nustatyta tvarka įkurti komitetą, kuris sudarytų Asamblėjos ir Tarybos bendros veiklos reglamentą, kuriame būtų taisyklės ir tvarka:

(a) nustatanti procedūras, palengvinančias teisės aktų leidybos procesą, įskaitant kiekvieno proceso trukmės nustatymą;

(b) steigianti jungtinius komitetus, sudarytus iš Asamblėjos ir Tarybos narių. Komitetai svarsto ir pateikia išvadas dėl įstatymų projektų, kuriuos numato 74 ir 75 straipsniai.

(c) steigianti bendrą komitetą dėl kasmetinės Konstitucijos nuostatų peržiūros; ir

(d) reglamentuojanti reikalus:

(i) Bendrų taisyklių komiteto;

(ii) Tarpininkaujančio komiteto;

(iii) Komiteto dėl Konstitucijos nuostatų peržiūrėjimo; ir

(iv) visų bendrųjų komitetų, įsteigtų remiantis (b) punktu.

(2) Ministrų kabineto nariai, Nacionalinė Asamblėja ir atstovai į Nacionalinę Provincijų Tarybą turi tas pačias privilegijas ir imunitetus bendrajame Asamblėjos ir Tarybos susirinkime, kiek ir Asamblėjoje ar Taryboje.

NACIONALINĖ ASAMBLĖJA

46. Sudėtis ir rinkimai

(1) Nacionalinė Asamblėja sudaro ne mažiau kaip 350 ir ne daugiau kaip 400 moterų ir vyrų, išrinktų remiantis rinkimų sistema, kuri:

(a) nustatyta nacionalinės teisės aktuose;

(b) turi bendranacionalinį rinkėjų sąrašą;

(c) numato rinkimų teisę nuo 18 metų;

(d) turi proporcinį atstovavimą.

(2) Parlamento aktas turi numatyti Nacionalinės Asamblėjos narių skaičiaus nustatymo formulę.

[(1) postraipsnis pakeistas Konstitucijos 2003 m. dešimtojo pakeitimo akto 1 postraipsniu]

47. Nariai

(1) Kiekvienas pilietis, kuris turi teisę balsuoti rinkimuose į Nacionalinę Asamblėją, turi teisę būti išrinktas Asamblėjos nariu, išskyrus:

(a) valstybės tarnautojus, gaunančius algą už valstybės tarnybą, išskyrus:

(i) Prezidentą ir jo padėjėją, ministrus ir jų padėjėjus;

(ii) kitas pareigybes einančius asmenis, kurių funkcijos suderinamos su Asamblėjos nario funkcijomis;

(b) nuolatinius Provincijų Nacionalinės Tarybos narius ir provincijų įstatymų leidžiamosios valdžios institucijos ar savivaldybės tarybos narius;

(c) nemokius asmenis;

(d) piliečius, kuriuos teismas paskelbė neveiksniais;

(e) piliečius, kurie įsigaliojus šiam straipsniui buvo apkaltinti apkaltinamuoju nuosprendžiu ir nuteisti daugiau negu 12 mėnesių be teisės pakeisti bausmę bauda, šalies viduje ar už jos ribų, jeigu tokia veika būtų pripažįstama nusikaltimu Respublikoje. Bet niekas negali būti laikomas kaltu, kol nebus priimtas apkaltinamasis nuosprendis ar apeliacinis sprendimas ar kol nesuėjo apeliacinio skundo pateikimo terminas. Šiuo straipsniu apribojamos teisės atnaujinamos praėjus penkeriems metams po bausmės įvykdymo.

(2) Asmuo, kuris remiantis (1)(a) ar (b) postraipsniu, neturi teisės būti Nacionalinės Asamblėjos nariu, gali tapti Asamblėjos nariu, taikant apribojimus ir sąlygas, nustatytas nacionaliniuose teisės aktuose.

(3) Asmuo pašalinamas iš Nacionalinės Asamblėjos narių, kai:

(a) praranda šią teisę;

(b) praleidžia susirinkimus be leidimo tokiomis aplinkybėmis, kuriomis Asamblėjos reglamentas numato narystės netekimą; ar

(c) praranda narystę partijoje, kuri delegavo šį asmenį į Asamblėją.

(4) Laisvos vietos Nacionalinėje Asamblėjoje turi būti užimamos nacionaliniuose teisės aktuose nustatyta tvarka.

48. Priesaika ar iškilmingas pareiškimas

Remiantis 2 priedu Nacionalinės Asamblėjos nariai, prieš pradėdami vykdyti savo pareigas Asamblėjoje, turi prisiekti ar oficialiai pareikšti apie ištikimybę šaliai ir Konstitucijai.

49. Nacionalinės Asamblėjos įgaliojimų trukmė

(1) Nacionalinė Asamblėja renkama penkeriems metams.

(2) Remiantis 50 straipsniu, jeigu Nacionalinė Asamblėja yra paleidžiama arba jeigu baigiasi jos įgaliojimų trukmė, Prezidentas privalo oficialiai paskelbti rinkimų datą. Rinkimai turi įvykti per 90 dienų nuo Nacionalinės Asamblėjos paleidimo arba jos įgaliojimų trukmės pasibaigimo. Rinkimų datos paskelbimas galimas prieš arba po Nacionalinės Asamblėjos įgaliojimų trukmės pasibaigimo.

(3) Jeigu rinkimų į Nacionalinę Asamblėją rezultatai nėra paskelbiami per laiką, numatytą 190 straipsnyje, arba jeigu rinkimų rezultatai anuliuojami teismo sprendimu, Prezidentas turi viešai paskelbti datą naujų rinkimų, kurie turėtų įvykti per 90 dienų po rinkimų rezultatų anuliavimo dienos.

(4) Nacionalinė Asamblėja išsaugo savo kompetenciją, net kai ji paleidžiama ar pasibaigia jos išrinkimo terminas, iki balsavimo dienos dėl kitos Asamblėjos sudėties.

50. Nacionalinės Asamblėjos paleidimas prieš pasibaigiant įgaliojimų terminui

(1) Prezidentas turi paleisti Nacionalinę Asamblėją, jeigu:

(a) Asamblėja priėmė rezoliuciją dėl paleidimo savo narių balsų dauguma; ir

(b) praėjus trejiems metams po Asamblėjos rinkimų.

(2) Prezidento įsipareigojimus vykdantis asmuo turi paleisti Nacionalinę Asamblėją, jeigu:

(a) Prezidento pareigybė yra neužimta; ir

(b) Asamblėja neišrinko naujo Prezidento per 30 dienų nuo dienos, kai Prezidento pareigybė tapo laisva.

51. Posėdžiai ir pertraukos tarp posėdžių

(1) Pirmas posėdis po Nacionalinės Asamblėjos rinkimų turi įvykti tą dieną, kurią nustatė Konstitucinio Teismo pirmininkas, tačiau ne vėliau kaip per 14 dienų nuo rinkimų rezultatų paskelbimo. Asamblėja gali nustatyti kitų savo posėdžių trukmę ir laiką bei pertraukas tarp posėdžių.

(2) Prezidentas gali bet kada sušaukti Asamblėją į neeilinį susirinkimą ypatingiems klausimams spręsti.

(3) Nacionalinės Asamblėjos susirinkimai gali vykti už Parlamento ribų tik dėl viešojo intereso, saugumo ar patogumo, ir jeigu tai nurodyta Asamblėjos reglamente.

52. Pirmininkas ir pirmininko pavaduotojas

(1) Pirmo susirinkimo metu po išrinkimo arba laisvo posto užėmimo Nacionalinė Asamblėja turi iš savo narių išrinkti pirmininką ir pirmininko pavaduotoją.

(2) Konstitucinio Teismo pirmininkas ar jo paskirtas asmuo pirmininkauja pirmininko rinkimuose. Išrinktas pirmininkas pirmininkauja renkant jo pavaduotoją.

(3) Pirmininko ir jo pavaduotojo rinkimai vyksta 3 priedo A dalyje nustatyta tvarka.

(4) Nacionalinė Asamblėja priėmus atitinkamą sprendimą gali atleisti pirmininką ar jo pavaduotoją iš užimamų pareigų. Dauguma Asamblėjos narių turi dalyvauti priimant šį sprendimą.

(5) Remdamasi savo reglamentu Nacionalinė Asamblėja gali iš savo narių išrinkti kitus pirmininkus, kurie padėtų Asamblėjos pirmininkui ir jo pavaduotojui.

53. Sprendimai

(1) Jeigu Konstitucija nenustato kitaip:

(a) balsavime dėl įstatymo projekto ar įstatymo projekto pataisos turi dalyvauti Nacionalinės Asamblėjos narių dauguma;

(b) balsuojant dėl bet kurio kito klausimo, priskirto Asamblėjai, turi dalyvauti ne mažiau kaip trečdalis narių; ir

(c) visi klausimai, priskirti Nacionalinei Asamblėjai, sprendžiami narių balsų dauguma.

(2) Nacionalinės Asamblėjos narys, kuris pirmininkauja posėdžiams, neturi sprendžiamojo balso, tačiau:

(a) turi lemiamą balsą, kai sprendžiant bet kurį klausimą susidaro po lygiai balsų; ir

(b) turi balsavimo teisę, kai sprendžiant klausimą reikalinga 2/3 narių balsų dauguma.

54. Tam tikrų Ministrų kabineto narių ir ministrų pavaduotojų teisės Nacionalinėje Asamblėjoje

Prezidentas ir bet kuris Ministrų kabineto narys arba ministrų pavaduotojai, kurie nėra Nacionalinės Asamblėjos nariai, gali dalyvauti Asamblėjos posėdžiuose, reikšti nuomonę juose, tačiau neturi balsavimo teisės.

55. Nacionalinės Asamblėjos įgaliojimai

(1) Įgyvendindama įstatymų leidžiamąją valdžią, Nacionalinė Asamblėja gali:

(a) svarstyti, priimti, pakeisti arba atmesti įstatymus, jų projektus; ir

(b) inicijuoti ar rengti visus įstatymo projektus, išskyrus finansinius;

(2) Nacionalinė Asamblėja turi numatyti šiuos mechanizmus, kurie:

(a) užtikrintų visų vykdomųjų valstybės organų atskaitomybę Asamblėjai valstybiniu lygmeniu; ir

(b) išlaikytų priežiūrą:

(i) vykdomosios valdžios įgyvendinimo, įskaitant įstatymų įgyvendinimo; ir

(ii) bet kurios valstybės insitucijos.

56. Įrodymų arba informacijos pateikimas Nacionalinei Asamblėjai

Nacionalinė Asamblėja arba bet kuris jos komitetas gali:

(a) kviesti bet kurį asmenį duoti liudytojų parodymus, pateikti dokumentus;

(b) reikalauti informacijos iš bet kurio asmens ar institucijos;

(c) remiantis nacionaliniais teisės aktais ar reglamentu įpareigoti bet kurį asmenį ar instituciją paklusti reikalavimams remiantis (a) ir (b) punktais; ir

(d) priimti peticijas, pareiškimus ar pastabas iš bet kurio suinteresuoto asmens ar institucijos.

57. Nacionalinės Asamblėjos vidaus, darbo tvarka ir procedūros

(1) Nacionalinė Asamblėja gali:

(a) nustatyti ir kontroliuoti vidaus darbo tvarką ir procedūras;

(b) sudaryti savo darbo reglamentą, nepažeisdama atstovaujamosios demokratijos, atskaitingumo, skaidrumo principų ir visuomenės dalyvavimo.

(2) Nacionalinės Asamblėjos reglamentas turi numatyti:

(a) savo komitetų steigimą, sudėtį, įgaliojimus, funkcijas, procedūras ir įgaliojimų trukmę;

(b) mažumos partijų atstovų dalyvavimą Asamblėjos ir jos komitetų veikloje tokiu būdu, kuris būtų suderinamas su demokratija;

(c) finansinę ir administracinę pagalbą kiekvienai partijai, atstovaujamai Asamblėjoje, proporcingai jos atstovavimui, suteikiant galimybę partijai ir jos lyderiui efektyviai vykdyti savo funkcijas; ir

(d) Asamblėjos didžiausios opozicinės partijos lyderio pripažinimą opozicijos lyderiu.

58. Privilegijos

(1) Kabineto nariai, ministrų pavaduotojai ir Nacionalinės Asamblėjos nariai:

(a) remiantis Asamblėjos reglamentu, turi teisę reikšti savo nuomonę Asamblėjoje ir jos komitetuose;

(b) negali būti patraukti civilinėn ar baudžiamojon atsakomybėn, suimti ar priversti atlyginti žalą už:

(i) tai, ką pasakė, pristatė ar pateikė Asamblėjai ar bet kokiam jos komitetui; ar

(ii) tai, kas vėliau paaiškėjo kaip pasekmė to, ką jie pasakė, pristatė ar pateikė Asamblėjai ar bet kokiam jos komitetui.

(2) Kitos Nacionalinės Asamblėjos privilegijos ir imunitetai Ministrų kabineto nariams ir Asamblėjos nariams gali būti nustatyti nacionaliniuose teisės aktuose.

(3) Išmokos, priemokos ir atlyginimai, kurie atitenka Nacionalinės Asamblėjos nariams, yra išmokami tiesiogiai iš valstybės biudžeto.

59. Laisvas dalyvavimas Nacionalinės Asamblėjos veikloje

(1) Nacionalinė Asamblėja privalo:

(a) įtraukti piliečius į įstatymų leidybos ir kitus procesus, kurie vyksta Asamblėjos posėdžiuose ar jų komitetuose; ir

(b) vykdyti savo veiklą atvirai, rengti viešus savo ir savo komitetų posėdžius, tačiau turi imtis tinkamų priemonių siekiant:

(i) reglamentuoti informacijos prieinamumą, įskaitant žiniasklaidos prieigą prie informacijos, apie Asamblėją ir jos komitetus; ir
(ii) numatyti teisę esant būtinybei apieškoti bet kurį žmogų, jeigu būtina atsisakyti jį įleisti arba išvesdinti.

(2) Nacionalinė Asamblėja negali pašalinti visuomenės, tarp jos ir žurnalistų, iš komitetų posėdžių, nebent tai būtų pagrįsta ir teisėta atviroje ir demokratinėje visuomenėje.

NACIONALINĖ PROVINCIJŲ TARYBA

60. Nacionalinės Tarybos sudėtis

(1) Nacionalinę Provincijų Tarybą sudaro visų provincijų atstovybės, iš kurių kiekvieną sudaro po 10 atstovų.

(2) Dešimt atstovų sudaro:

(a) 4 specialūs atstovai, o būtent:

(i) provincijos pirmininkas, o jeigu pirmininko nėra, tai bet kuris asmuo iš provincijos įstatymų leidžiamosios valdžios institucijos, pirmininko skyrimu, sprendžiantis vieną konkretų ar visus klausimus Nacionalinėje Provincijų Taryboje; ir
(ii) trys kiti specialūs atstovai; ir

(b) šeši nuolatiniai atstovai, paskirti remiantis 61(2) postraipsniu.

(3) Provincijos pirmininkas arba, jo nesant, pirmininko paskirtas provincijos atstovybės narys pirmininkauja atstovybei.

61. Atstovų pasiskirstymas

(1) Remiantis 3 priedo B dalimi, partijos, atstovaujamos provincijų įstatymų leidžiamojoje institucijoje, turi teisę turėti savo atstovus provincijos atstovybėje.

(2) Per 30 dienų po provincijos įstatymų leidžiamosios institucijos rinkimų rezultatų paskelbimo, ji privalo:

(a) remiantis nacionaliniais teisės aktais nustatyti, kiek kiekvienos partijos narių gali būti nuolatiniai atstovai, o kiek – specialieji atstovai; ir

(b) paskirti nuolatinius atstovus iš partijos pateiktų kandidatų.

(3) Nacionalinė įstatymų leidžiamoji institucija, numatyta 2(a) postraipsnyje, turi demokratiniu būdu užtikrinti partijų mažumos dalyvavimą tiek tarp nuolatinių, tiek tarp specialiųjų narių.

(4) Įstatymų leidžiamoji institucija kartu su pirmininku ir partijų lyderiais, kurie turi teisę tapti specialiaisiais atstovais provincijos atsto-

vybėje, turi iš savo narių išrinkti specialiuosius atstovus, kaip yra reikalaujama.

62. Nuolatiniai atstovai

(1) Asmuo, paskirtas nuolatiniu atstovu, turi turėti teisę būti provincijų įstatymų leidžiamosios institucijos nariu.

(2) Jeigu asmuo, kuris yra provincijų įstatymų leidžiamosios institucijos narys, yra paskiriamas nuolatiniu atstovu, šis asmuo nustoja būti įstatymų leidžiamosios institucijos nariu.

(3) Nuolatiniai atstovai yra skiriami terminui, kuris pasibaigia prieš pirmąjį provincijų įstatymų leidžiamosios institucijos posėdį, kuris vyksta po kitų rinkimų.

(4) Asmuo nustoja būti nuolatiniu atstovu, jeigu jis:

(a) praranda teisę būti provincijų įstatymų leidžiamosios institucijos nariu dėl bet kokios priežasties, išskyrus asmens paskyrimą nuolatiniu atstovu;

(b) tampa Kabineto nariu;

(c) praranda provincijų įstatymų leidžiamosios institucijos pasitikėjimą ir jį paskyrusi partija atšaukia jo narystę;

(d) nutraukia narystę partijoje, kuri jį paskyrė, ir partija atšaukia jo narystę;

(e) nedalyvauja provincijų įstatymų leidžiamosios institucijos veikloje be pateisinamos priežasties, tokiomis aplinkybėmis, kokias Tarybos reglamentas numato pagrindu nutraukti nuolatinio atstovo narystę.

(5) Laisvos vietos į nuolatinių atstovų pareigas turi būti užimamos remiantis nacionaliniais teisės aktais.

(6) Nuolatiniai atstovai, prieš pradėdami eiti savo pareigas Nacionalinėje Provincijų Taryboje, remiantis 2 priedu, turi prisiekti ar iškilmingai pareikšti apie ištikimybę Respublikai ir Konstitucijai.

63. Nacionalinės Provincijų Tarybos posėdžiai

(1) Nacionalinė Provincijų Taryba gali nustatyti savo posėdžių ir pertraukų tarp jų laiką ir trukmę.

(2) Prezidentas gali bet kuriuo metu sukviesti Nacionalinę Provincijų Tarybą į neeilinį posėdį ypatingiems klausimams spręsti.

(3) Nacionalinės Provincijų Tarybos posėdžiai gali vykti kitur nei Parlamente tik jei to reikia visuomenės interesui, saugumui, patogumui užtikrinti ir jei tai numatyta Tarybos reglamente.

64. Pirmininkas ir jo pavaduotojai

(1) Nacionalinė Provincijų Taryba turi iš savo narių išrinkti pirmininką ir du jo pavaduotojus.

(2) Pirmininkas ir vienas iš jo pavaduotojų yra renkami iš nuolatinių delegatų penkeriems metams, nebent jų kaip delegatų įgaliojimai baigiasi anksčiau.

(3) Kitas pirmininko pavaduotojas renkamas vieneriems metams ir turi būti pakeistas atstovu iš kitos provincijos tam, kad iš eilės būtų atstovaujama kiekviena provincija.

(4) Konstitucinio Teismo pirmininkas ar jo paskirtas kitas teisėjas turi pirmininkauti renkant atstovą. Tarybos pirmininkas pirmininkauja renkant jo pavaduotoją.

(5) Tvarka, nustatyta 3 priedo a dalyje, taikoma pirmininko ir jo pavaduotojų rinkimams.

(6) Nacionalinė Provincijų Taryba gali atleisti iš pareigų pirmininką ir jo pavaduotoją.

(7) Nacionalinė Provincijų Taryba, remdamasi savo reglamentu, gali iš savo narių išrinkti kitus atstovus, kurie galėtų padėti pirmininkui ir jo pavaduotojams.

65. Sprendimai

(1) Jei Konstitucija nenumato kitaip:

(a) kiekviena provincija turi vieną balsą, kuriuo balsuoja atstovybės pirmininkas provincijos vardu;

(b) visiems sprendimams klausimais, kuriuos gali svarstyti Nacionalinė Provincijų Taryba, priimti reikia ne mažiau kaip 5 provincijų „už“ balsų.

(2) Parlamento aktas, priimtas 76 straipsnio 1 arba 2 punkto nustatyta tvarka, turi numatyti vienodą tvarką, kuria provincijų įstatymų leidžiamosios institucijos suteikia savo atstovybėms įgaliojimus balsuoti jų vardu.

66. Vykdomosios valdžios institucijų narių dalyvavimas

(1) Ministrų kabineto nariai ir ministrų pavaduotojai turi teisę dalyvauti, kalbėti Nacionalinėje Provincijų Taryboje, tačiau negali balsuoti.

(2) Nacionalinė Provincijų Taryba gali reikalauti iš Ministrų kabineto nario, ministro pavaduotojo ar valstybės ar provincijų vykdomosios valdžios institucijų dalyvauti Tarybos ar Tarybos komiteto posėdyje.

67. Vietos savivaldos institucijų atstovų dalyvavimas

Ne daugiau kaip 10 neetatinių atstovų, kuriuos remiantis 163 straipsniu paskyrė vietos savivaldos institucijos atstovauti įvairių kategorijų savivaldybėms, gali, jeigu tai būtina, dalyvauti Nacionalinės Provincijų Tarybos veikloje, tačiau negali balsuoti.

68. Nacionalinės Provincijų Tarybos įgaliojimai

Įgyvendinant įstatymų leidžiamąją valdžią, Nacionalinė Provincijų Taryba gali:

(a) svarstyti ir priimti sprendimus, įvesti pataisas, siūlyti pataisas ar atmesti bet kokius įstatymų projektus, remiantis šiuo skirsniu perduotus svarstyti tarybai;

(b) inicijuoti ar rengti įstatymų projektus, išskyrus finansinius, kurie priskiriami jos funkcineisričiai, numatytai 4 priede ar 76(3) punkte.

69. Įrodymai ir duomenys, pateikiami Nacionalinei Provincijų Tarybai

Nacionalinė Provincijų Taryba arba bet kuris jos komitetas gali:

(a) kviesti bet kurį asmenį duoti parodymus arba pateikti dokumentus;

(b) reikalauti iš bet kurio asmens ar institucijos pateikti informaciją;

(c) remiantis nacionaliniais teisės aktais ar savo reglamentu bet kurį asmenį ar instituciją priversti atvykti ar įpareigoti laikytis reikalavimų, numatytų a ir b paragrafuose;

(d) priimti peticijas, pareiškimus ar pastabas iš bet kurio suinteresuoto asmens ar institucijos.

70. Nacionalinės Tarybos vidaus tvarka, darbo tvarka ir procedūros

(1) Nacionalinė Provincijų Taryba gali:

(a) nustatyti ir kontroliuoti vidaus tvarką, darbo tvarką ir procedūras;

(b) sudaryti savo darbo reglamentą nepažeidžiant atstovaujamosios demokratijos, atskaitingumo, skaidrumo, visuomenės dalyvavimo principų.

(2) Nacionalinės Provincijų Tarybos reglamentas turi numatyti:

(a) savo komitetų steigimą, sudėtį, įgaliojimus, funkcijas, procedūras ir įgaliojimų trukmę;

(b) visų provincijų dalyvavimą priimant sprendimus demokratiniu pagrindu;

(c) Tarybos ir jos komitetų partijų mažumos, atstovaujamos Taryboje, demokratinį dalyvavimą svarstant bet kurį klausimą, remiantis 75 straipsniu.

71. Privilegijos

Nacionalinės Provincijų Tarybos atstovai ir asmenys, įvardyti 66 ir 67 straipsniuose:

(a) remdamiesi Tarybos reglamentu turi teisę išsakyti savo nuomonę Taryboje ir jos komitetuose;

(b) negali būti patraukti civilinėn ar baudžiamojon atsakomybėn, suimti ar priversti atlyginti žalą už:

(i) tai, kas vėliau paaiškėjo kaip pasekmė to, ką jie pasakė, pristatė ar pateikė Tarybai ar bet kokiam jos komitetui;

(ii) tai, kas išaiškėjo dėl to, ką jie pasakė, pristatė ar pateikė Tarybai ar bet kokiam jos komitetui;

(2) Kitos Nacionalinės Provincijų Tarybos, Tarybos narių ir asmenų, įvardytų 66 ir 67 straipsniuose, privilegijos ir imunitetai gali būti nustatomi nacionaliniuose teisės aktuose.

(3) Išmokos, priemokos ir atlyginimai, kurie atitenka nuolatiniams Nacionalinės Provincijų Tarybos nariams, yra išmokami tiesiogiai iš valstybės biudžeto.

72. Galimybė visuomenei susipažinti ir įsitraukti į Nacionalinės Provincijų Tarybos veiklą

(1) Nacionalinė Provincijų Taryba privalo:

(a) įtraukti visuomenę į teisėkūros ir kitus procesus, kurie vyksta Taryboje ar jos komitetuose;

(b) atvirai vykdyti savo veiklą ir rengti savo ir komitetų posėdžius, tačiau turėtų imtis tinkamų priemonių tam, kad galima būtų:

(i) reguliuoti viešą priėjimą, įskaitant žiniaskalaidos prieinamumą prie informacijos apie Tarybą ir jos komitetus.

(ii) esant būtinybei apieškoti bet kurį žmogų, jo neįleisti arba išvesdinti iš Tarybos rūmų.

(2) Nacionalinė Provincijų Taryba negali pašalinti visuomenės narių, tarp jų ir žurnalistų, iš komitetų posėdžių, nebent tai būtų pagrįsta ir teisėta atviroje ir demokratinėje visuomenėje.

NACIONALINIS TEISĖKŪROS PROCESAS

73. Įstatymai

(1) Bet kuris įstatymas gali būti pateiktas Nacionalinei Asamblėjai svarstyti.

(2) Tik Ministrų kabineto narys, ministro pavaduotojas, Nacionalinės Asamblėjos komitetas ar Asamblėjos narys gali pateikti Asamblėjai svarstyti įstatymų projektus. Tačiau tik Ministrų kabineto narys, atsakingas už finansų valdymą, gali pateikti Asamblėjai svarstyti šiuos įstatymus:

(a) finansų įstatymus; arba

(b) įstatymus, numatytus priimti 214 straipsnyje.

(3) Įstatymo projektai, paminėti 76 straipsnio 3 punkte, išskyrus įstatymus, minimus šio straipsnio (2) (a) ar (b) postraipsniuose, gali būti pateikti svarstyti Nacionalinei Provincijų Tarybai.

(4) Tik Nacionalinės Provincijų Tarybos narys ar jos komitetas gali pateikti Tarybai svarstyti įstatymų projektus.

(5) Įstatymo projektas, kurį priėmė Nacionalinė Asamblėja, turi būti perduotas Nacionalinei Provincijų Tarybai, jeigu Taryba turi jį svarstyti. Įstatymo projektas, kurį priėmė Taryba, turi būti perduotas svarstyti Asamblėjai.

74. Įstatymų projektai, kuriais keičiama Konstitucija

(1) 1 straipsnis ir šis postraipsnis gali būti keičiami:

(a) Nacionalinės Ansamblėjos, jeigu už tai balsuos ne mažiau kaip 75 proc. jos narių; ir

(b) Nacionalinės Provincijų Tarybos, jeigu už tai balsuos ne mažiau kaip 6 provincijos.

(2) 2 skyrius gali būti keičiamas:

(a) Nacionalinės Asamblėjos, jeigu už tai balsuos ne mažiau kaip du trečdaliai jos narių; ir

(b) Nacionalinės Provincijų Tarybos, jeigu už tai balsuos ne mažiau kaip 6 provincijos.

(3) Bet kuri kita Konstitucijos nuostata gali būti keičiama:

(a) Nacionalinės Asamblėjos, jeigu už tai balsuos ne mažiau kaip du trečdaliai jos narių; ir

(b) Nacionalinės Provincijų Tarybos, jeigu už tai balsuos ne mažiau kaip 6 provincijos, kai pataisa:

(i) susijusi su Taryba;

(ii) keičia provincijos ribas, kompetenciją, funkcijas ar institucijas;

(iii) keičia nuostatas, susijusias su provincijomis.

(4) Įstatymas, keičiantis Konstituciją, gali būti sudarytas tik iš konstitucinių pataisų ir dalykų, susijusių su šiomis pataisomis.

(5) Ne vėliau kaip prieš 30 dienų iki Konstitucjos pataisa pateikiama remiantis 73 straipsnio 2 dalimi, asmuo ar komitetas, kuris ketina pateikti pataisą, privalo:

(a) Remiantis Nacionalinės Asamblėjos reglamentu paskelbti nacionaliniame valstybės laikraštyje duomenis apie siūlomą pataisą visuomenei svarstyti;

(b) Remiantis Asamblėjos reglamentu pateikti duomenis provincijų įstatymų leidžiamosioms institucijoms;

(c) Remiantis Nacionalinės Provincijų Tarybos reglamentu pateikti tarybai svarstyti šiuos duomenis, jei priimant siūlomą pataisą Taryba neprivalo balsuoti.

(6) Kai pateikiama Konstitucijos pataisa, asmuo ar komitetas, kurie teikia projektus, privalo pateikti visas gautas iš visuomenės ar provincijų įstatymų leidžiamųjų institucijų rašytines projekto pastabas:

(a) Pirmininkui, kad šis pateiktų Nacionalinei Asamblėjai; ir

(b) Remiantis pataisomis, numatytomis (1), (2) ar (3) (b) postraipsniuose, Nacionalinės Provincijų Tarybos pirmininkui, kad šis pateiktų Tarybai.

(7) Konstitucijos pataisa negali būti perduota balsuoti Nacionalinei Asamblėjai anksčiau kaip per 30 dienų:

(a) nuo jos pristatymo, jeigu Asamblėjai pristatoma sesijos metu;

(b) nuo jos pateikimo, jeigu jos pristatymo metu buvo pertrauka tarp Asamblėjos posėdžių;

(8) Kai įstatymas, aptariamas (3) (b) punkte, ar tokio įstatymo dalis, turi įtakos konkrečiai provincijai ar provincijoms, Nacionalinė Provincijų Taryba negali priimti tokio įstatymo ar atitinkamos jo dalies, jeigu jų nepatvirtina tos provincijos ar provincijų įstatymų leidžiamoji institucija.

(9) Konstitucinė pataisa, kurią priėmė Nacionalinė Asamblėja ir, jeigu tai buvo būtina, Nacionalinė Provincijų Taryba, turi būti pateikta tvirtinti Prezidentui.

75. Paprastieji įstatymų projektai, nesusiję su provincijomis

(1) Nacionalinės Asamblėjos priimtas įstatymo projektas, išskyrus tą, kuriam taikoma procedūra, numatyta 74 ar 76 straipsnyje, turi būti pateiktas Nacionalinei Provincijų Tarybai ir būti svarstomas tokia tvarka:

(a) Taryba privalo:

(i) priimti įstatymo projektą;

(ii) priimti įstatymo projektą su pataisomis; ar

(iii) atmesti įstatymo projektą.

(b) Jeigu Taryba priima įstatymo projektą be pataisų, įstatymo projektas turi būti perduotas tvirtinti Prezidentui.

(c) Jeigu Taryba atmeta įstatymo projektą ar priima jį su siūlomomis pataisomis, Asamblėja turi persvarstyti įstatymo projektą, atsižvelgdama į visas pataisas, kurias pateikė Taryba, ir Asamblėja gali:

(i) pakartotinai priimti įstatymo projektą su pataisomis ar be jų; ar

(ii) atmesti įstatymo projektą.

(d) įstatymo projektas, kurį priėmė Asamblėja remiantis (c) punktu, turi būti perduotas tvirtinti Prezidentui.

(2) Kai Nacionalinė Provincijų Taryba balsuoja dėl vieno ar kito klausimo remiantis šiuo straipsniu 65 straipsnis nėra taikomas; vietoj to:

(a) kiekvienas provincijos atstovybės atstovas turi vieną balsą;

(b) ne mažiau kaip trečdalis atstovų turi dalyvauti priimant sprendimą dėl vieno ar kito klausimo; ir

(c) klausimas išsprendžiamas pateiktų balsų dauguma. Jeigu balsai pasiskirsto po lygiai, pirmininkaujančiojo balsas tampa lemiamas.

76. Paprastieji įstatymų projektai, susiję su provincijomis

(1) Kai Nacionalinė Asamblėja priima įstatymo projektą, nurodytą (3), (4) ar (5) postraipsnyje, įstatymo projektas turi būti perduotas Nacionalinei Provincijų Tarybai ir turi būti svarstomas šia tvarka:

(a) Taryba privalo:

(i) priimti įstatymo projektą;

(ii) priimti įstatymo projektą su pasiūlytomis pataisomis; ar

(iii) atmesti įstatymo projektą.

(b) Jeigu Taryba priima įstatymo projektą be pataisų, įstatymo projektas turi būti perduotas tvirtinti Prezidentui.

(c) Jeigu Taryba priima įstatymo projektą su pataisomis, toks įstatymo projektas turi būti perduotas Asamblėjai, ir jeigu Asamblėja priims įstatymo projektą su įvestomis pataisomis, būtina jį perduoti tvirtinti Prezidentui.

(d) Jeigu Taryba atmes įstatymo projektą arba jeigu Taryba atsisakys priimti įstatymo projektą su pataisomis, perduotą jai, remiantis (c) punktu, įstatymo projektas turi būti perduotas tarpininkaujančiam komitetui, kuris gali pritarti:

(i) tokiam įstatymo projektui, kokį jį priėmė Asamblėja;

(ii) tokiam įstatymo projektui su pataisomis, kokį jį priėmė Taryba; ar

(iii) kitai įstatymo projekto redakcijai.

(e) Jeigu tarpininkaujantis komitetas nepajėgia susitarti dėl įstatymo projekto per 30 dienų nuo jo gavimo, įstatymo projektas netenka galios, jeigu Asamblėja vėl nepriims įstatymo projekto ne mažiau kaip dviejų trečdalių savo narių balsų dauguma.

(f) Jeigu tarpininkaujantis komitetas pritaria tokiam įstatymo projektui, kokį jį priėmė Asamblėja, įstatymo projektas turi būti perduotas Tarybai, ir jeigu Taryba priims įstatymo projektą, įstatymo projektas turi būti pateiktas tvirtinti Prezidentui.

(g) Jeigu tarpininkaujantis komitetas pritaria tokiam įstatymo projektui su pataisoms, kokį jį priėmė Taryba, įstatymo projektas turi būti perduotas Asamblėjai, ir jeigu Asamblėja priims įstatymo projektą, jis turi būti pateiktas tvirtinti Prezidentui.

(h) Jeigu tarpininkaujantis komitetas pritaria kitai įstatymo projekto redakcijai, ši įstatymo projekto redakcija turi būti perduota svarstyti Asamblėjai ir Tarybai, ir jeigu ją priims tiek Asamblėja, tiek Taryba, ji turi būti pateikta tvirtinti Prezidentui.

(i) Jeigu Taryba nepriima įstatymo projekto, perduoto Tarybai, remiantis (f) ar (h) punktu, įstatymo projektas netenka savo galios, jeigu Asamblėja nepatvirtins jo ne mažiau kaip dviejų trečdalių savo narių balsų dauguma.

(j) Jeigu Asamblėja nepriima įstatymo projekto, perduoto Asamblėjai remiantis (g) ar (h) punktu, toks įstatymo projektas netenka savo galios. Tačiau Asamblėja gali pakartotinai priimti įstatymo projektą, jeigu už jį balsuotų ne mažiau kaip du trečdaliai visų narių.

(k) Įstatymo projektas, kurį Asamblėja priėmė, remiantis (e), (i) ar (j) punktu, turi būti perduotas tvirtinti Prezidentui.

(2) Kai Nacionalinė Provincijų Taryba priima įstatymo projektą, nurodytą (3) postraipsnyje, įstatymo projektas turi būti perduotas Nacionalinei Asamblėjai ir būti svarstomas šia nustatyta tvarka:

(a) Asamblėja privalo:

(i) priimti įstatymo projektą;

(ii) priimti įstatymo projektą su jo siūlomomis pataisomis; ar

(iii) atmesti įstatymo projektą;

(b) Įstatymo projektas, kurį priėmė Asamblėja, remiantis (a)(i) punktu, turi būti perduotas tvirtinti Prezidentui.

(c) Jeigu Asamblėja priims įstatymo projektą su įvestomis pataisomis, jis turi būti perduotas Tarybai, ir jeigu Taryba priims įstatymo projektą su pataisomis, jį būtina perduoti tvirtinti Prezidentui.

(d) Jeigu Asamblėja atmes įstatymo projektą ar jeigu Taryba atsisakys priimti įstatymo projektą su įvestomis pataisomis, perduotą jai remiantis (c) punktu, įstatymo projektas ar, jeigu tai yra būtina, įstatymo projektas su įvestomis pataisomis, turi būti perduotas tarpininkaujančiam komitetui, kuris turi pritarti:

(i) tokiam įstatymo projektui, kokį jį priėmė Taryba;

(ii) įstatymo projektui su įvestomis pataisomis, kurį priėmė Asamblėja; ar

(iii) kitai įstatymo projekto redakcijai.

(e) Jeigu tarpininkaujantis komitetas per 30 dienų nepritaria jam perduotam įstatymo projektui, įstatymo projektas netenka galios.

(f) Jeigu tarpininkaujantis komitetas pritaria tokiam įstatymo projektui, kokį jį priėmė Taryba, įstatymo projektas turi būti perduotas Asamblėjai, ir jeigu Asamblėja priims įstatymo projektą, įstatymo projektas tuti būti perduotas tvirtinti Prezidentui.

(g) Jeigu tarpininkaujantis komitetas pritaria tokiam įstatymo projektui su įvestomis pataisomis, kokį jį priėmė Asamblėja, įstatymo projektas turi būti perduotas Tarybai, ir jeigu Taryba jį priims, tai turi būti perduotas tvirtinti Prezidentui.

(h) Jeigu tarpininkaujantis komitetas pritaria kitai įstatymo projekto redakcijai, ši įstatymo projekto redakcija turi būti perduota svarstyti Asamblėjai ir Tarybai, ir jeigu ją priims tiek Asamblėja, tiek Taryba, ji turi būti perduota tvirtinti Prezidentui.

(i) Jeigu Taryba nepriima įstatymo projekto, perduoto Tarybai remiantis (f) ar (h) punktu, įstatymo projektas netenka savo galios.

(3) Įstatymo projektas privalo būti sprendžiamas pagal procedūrą, nustatytą (1) ar (2) postraipsniu, jeigu jis patenka į funkcinę sritį, išvardytą 4 priede ar numato teisinį reguliavimą, kurį nustato bet kuris iš šių straipsnių:

(a) 65(2) straipsnis;

(b) 163 straipsnis;

(c) 182 straipsnis;

(d) 195(3) ir (4) straipsnis;

(e) 196 straipsnis; ir

(f) 197 straipsnis.

(4) Įstatymo projektas turi būti svarstomas (1) postraipsnyje nustatyta tvarka, jeigu jis numato teisės aktą:

(a) įvardytą 44(2) ar 220(3) straipsnyje; ar

(b) įvardytą 13 skyriuje ir susijusį su finansiniais teritorinio lygio valdžios interesais.

(5) Įstatymo projektas, įvardytas 42(b) straipsnyje, turi būti svarstomas (1) postraipsnyje nustatyta tvarka, išskyrus šiuos atvejus:

(a) kai Nacionalinė Asamblėja balsuoja už įstatymo projektą, 53(1) straipsnio nuostatos nėra taikomos; vietoj to įstatymo projektas gali būti priimtas tik Asamblėjos balsų narių dauguma; ir

(b) jeigu įstatymo projektas yra perduotas tarpininkaujančiam komitetui, taikomos šios taisyklės:

> (i) Jeigu Nacionalinė Asamblėja svarsto įstatymo projektą, įvardytą (1) (g) ar (h) postraipsnyje, toks įstatymo projektas gali būti priimtas tik jeigu už jį balsuos ne mažiau kaip du trečdaliai Asamblėjos narių.
>
> (ii) Jeigu Nacionalinė Asamblėja svarsto ar pakartotinai svarsto įstatymo projektą, įvardytą (1) (e), (i) ar (j) postraipsnyje, toks įstatymo projektas gali būti priimtas tik jeigu už jį balsuos ne mažiau kaip du trečdaliai Asamblėjos narių.

(6) Šis straipsnis netaikomas finansinių įstatymų projektams.

77. Finansiniai įstatymų projektai

(1) Įstatymo projektas yra finansinis, jeigu:

(a) juo numatomi pinigų surinkimai;

(b) nustato nacionalinius mokesčius, rinkliavas ar apmokestinimus;

(c) panaikina, sumažina ar atleidžia nuo nacionalinių mokesčių, rinkliavų ar apmokestinimų;

(d) įveda tiesioginius mokesčius Nacionalinam pajamų fondui, išskyrus 214 straipsnyje numatytą įstatymo projektą, įvedantį tiesioginius mokesčius.

(2) Finansinis įstatymo projektas negali būti susijęs su jokiu kitu klausimu, išskyrus:

(a) piniginių lėšų asignavimus;

(b) mokesčių, rinkliavų, apmokestinimų įvedimą, atšaukimą ar mažinimą;

(c) atleidimą nuo mokesčių, rinkliavų ar apmokestinimų; ar

(d) tiesioginių mokesčių Nacionalinam pajamų fondui įvedimą.

(3) Visi finansiniai įstatymų projektai turi būti svarstomi 75 straipsnyje nustatyta tvarka. Parlamento aktas turi numatyti finansinių įstatymų priėmimo tvarką.

78. Tarpininkaujantis komitetas

(1) Tarpininkaujantį komitetą sudaro:

(a) devyni Nacionalinės Asamblėjos nariai, kuriuos išrenka Asamblėja jos reglamente nustatyta tvarka ir kurie panašiu santykiu atstovauja Asamblėjos partijas; ir

(b) vienas atstovas iš kiekvienos procincijos atstovybės Nacionalinėje Provincijų Taryboje, paskirtas atstovybės.

(2) Tarpininkaujantis komitetas pritaria įstatymo projekto redakcijai ar priima sprendimą dėl atitinkamo klausimo, jeigu šiai redakcijai ar klausimui pritarė:

(a) ne mažiau kaip penki Nacionalinės Asamblėjos atstovai; ir

(b) ne mažiau kaip penki Nacionalinės Provincijų Tarybos atstovai.

79. Įstatymų projektų tvirtinimas

(1) Prezidentas turi patvirtinti ar pasirašyti įstatymo projektą, kuris buvo priimtas, remiantis šiuo skyriumi, arba grąžinti įstatymo projektą svarstyti Nacionalinei Provincijų Tarybai, jeigu Prezidentas turi pastabų dėl įstatymo projekto konstitucingumo.

(2) Bendras reglamentas turi numatyti Nacionalinės Asamblėjos pakartotinio svarstymo dėl įstatymo projekto tvarką ir Nacionalinės Provincijų Tarybos dalyvavimą procese.

(3) Nacionalinė Provincijų Taryba turi dalyvauti pakartotinai svarstant įstatymo projektą, kurį Prezidentas grąžino Nacionalinei Asamblėjai, jeigu:

(a) Prezidento pastabos dėl įstatymo projekto konstitucingumo buvo susijusios su procedūriniu klausimu, susijusiu su Taryba; ar

(b) įstatymo projekto priėmimui taikytini 74(1), (2), (3)(b) ar 76 straipsniai.

(4) Jeigu po pakartotinio svarstymo įstatymo projektas yra pataisomas pagal Prezidento pastabas, Prezidentas turi patvirtinti ir pasirašyti įstatymo projektą; jeigu ne, Prezidentas turi arba:

(a) patvirtinti ir pasirašyti įstatymo projektą; arba

(b) perduoti Konstituciniam Teismui spręsti įstatymo projekto konstitucingumo klausimą.

(5) Jeigu Konstitucinis Teismas nusprendžia, kad įstatymo projektas atitinka Konstituciją, Prezidentas turi jį patvirtinti ir pasirašyti.

80. Nacionalinės Asamblėjos narių kreipimasis į Konstitucinį Teismą

(1) Nacionalinės Asamblėjos nariai gali kreiptis į Konstitucinį Teismą su pareiškimu dėl Parlamento akto ar jo dalies antikonstitucingumo.

(2) Kreipimasis:

(a) turi sulaukti ne mažiau kaip vieno trečdalio Nacionalinės Asamblėjos narių balsų; ir

(b) turi būti pateiktas ne vėliau kaip per 30 dienų nuo tada, kai Prezidentas patvirtino ir pasirašė aktą.

(3) Konstitucinis Teismas gali nuspręsti, kad Aktas ar jo dalis, dėl kurio, remiantis (1) postraipsniu, pateiktas pareiškimas, laikinai negalioja iki galutinio Teismo sprendimo dėl kreipimosi priėmimo, jeigu:

(a) to reikalauja teisingumas; ir

(b) jeigu pagrįstai galima numanyti, jog pareiškimas bus tenkintas.

(4) Jeigu kreipimasis yra atmetamas ir objektyviai negalėjo būti patenkintas, Konstitucinis Teismas gali priimti sprendimą dėl išlaidų apmokėjimo tiems, kas padavė pareiškimą.

81. Aktų paskelbimas

Įstatymo projektas, kurį patvirtino ir pasirašė Prezidentas, tampa Parlamento aktu ir turi būti nedelsiant paskelbtas. Įstatymo projektas įsigalioja po paskelbimo ar nuo to momento, kuris nustatytas pačiam akte.

82. Parlamento aktų saugojimas

Pasirašyto Parlamento akto kopija yra galutinio teisės normos teksto įrodymas ir po paskelbimo turi būti perduota saugoti Konstituciniam Teismui.

5 SKYRIUS

PREZIDENTAS IR NACIONALINĖ VYKDOMOJI VALDŽIA

83. Prezidentas

Prezidentas:

(a) Prezidentas yra valstybės ir vykdomosios valdžios vadovas;

(b) privalo puoselėti, ginti ir gerbti Konstituciją kaip aukščiausią Respublikos įstatymą; ir

(c) siekia tautos vienybės ir to, kas naudinga Respublikai.

84. Prezidento įgaliojimai ir funkcijos

(1) Prezidentas turi įgaliojimus, nustatytus Konstitucijoje ir kituose teisės akuose, įskaitant tuos įgaliojimus, kurie yra būtini valstybės ir vykdomosios valdžios vadovo funkcijoms atlikti.

(2) Prezidentas turi šiuos įgaliojimus:

(a) priima sprendimus dėl įstatymų projektų ir juos pasirašo;

(b) grąžina Nacionalinei Asamblėjai peržiūrėti įstatymo projektą, jeigu kyla abejonių dėl jo konstitucingumo;

(c) perduoda įstatymo projektą Konstituciniam Teismui spręsti dėl jo konstitucingumo;

(d) šaukia Nacionalinės Asamblėjos, Nacionalinės Provincijų Tarybos ar Parlamento neeilinę sesiją ypatingiems klausimams spręsti;

(e) atlieka paskyrimus, kitus nei numato Konstitucija ar įstatymai Prezidentui atlikti, kitus nei numato vykdomosios valdžios vadovui;

(f) skiria tyrimo komisijas;

(g) remiantis Parlamento aktu šaukia valstybinį referendumą;

(h) priima ir pripažįsta užsienio diplomatinių ir konsulinių įstaigų atstovus;

(i) skiria ambasadorius, įgaliotus atstovus, diplomatinių ir konsulinių įstaigų atstovus;

(j) teikia malonę nuteistiesiems arba atideda nuosprendžio vykdymą, sušvelnina nuobaudas; ir

(k) teikia apdovanojimus.

85. Respublikos vykdomoji valdžia

(1) Respublikos vykdomoji valdžia priklauso Prezidentui.

(2) Prezidentas įgyvendina vykdomąją valdžią kartu su kitais Kabineto nariais:

(a) įgyvendina nacionalinius teisės aktus, jeigu Konstitucija ar Parlamento aktas nenumato kitaip;

(b) įgyvendina užsienio politiką;

(c) koordinuoja valstybinių departamentų ir administracijų funkcijas;

(d) rengia įstatymo projektus ir realizuoja įstatymų leidybos iniciatyvos teisę; ir

(e) įgyvendina kitas funkcijas, numatytas Konstitucijoje ar nacionaliniuose teisės aktuose.

86. Prezidento rinkimai

(1) Nacionalinė Asamblėja pirmo savo posėdžio metu po rinkimų ir esant būtinybei užimti laisvą Prezidento postą, renka iš savo narių vyrą ar moterį Prezidentu.

(2) Konstitucinio Teismo pirmininkas turi dalyvauti Prezidento rinkimuose ar paskirti tam kitą teisėją. Prezidento rinkimams taikoma procedūra, numatyta 3 priedo A dalyje.

(3) Rinkimai į laisvą Prezidento postą turi įvykti Konstitucinio Teismo pirmininko nustatytą dieną, bet ne vėliau kaip po 30 dienų nuo dienos, kaip Prezidento postas tampa neužimtas.

87. Prezidento pareigų užėmimas

Prezidentu išrinktas asmuo nustoja būti Nacionalinės Asamblėjos nariu ir per penkias dienas turi užimti pareigas prisiekdamas ar iškilmingai pareikšdamas ištikimybę Respublikai ir Konstitucijai, kaip numatyta 2 priede.

88. Prezidento įgaliojimų trukmė

(1) Prezidento įgaliojimų trukmė prasideda jam pradėjus eiti pareigas ir pasibaigia Prezidento postui tapus laisvam ar kitam Prezidentui pradėjus eiti pareigas.

(2) Niekas negali būti išrinktas Prezidentu daugiau nei dviem kadencijoms, tačiau kai asmuo yra renkamas užimti laisvą Prezidento vietą kadencijai nepasibaigus, skaičiuojant kadencijų skaičių laikas tarp šių ir kitų Prezidento rinkimų nėra įskaičiuojamas.

89. Prezidento pašalinimas iš pareigų

(1) Nacionalinė Asamblėja, priimdama rezoliuciją, kuriai pritarė ne mažiau kaip du trečdaliai visų narių, gali pašalinti Prezidentą iš pareigų tik dėl:

(a) šiurkštaus Konstitucijos ar teisės pažeidimo;

(b) rimto nusižengimo; ar

(c) negalėjimo vykdyti savo pareiginių funkcijų;

(2) Asmuo, pašalintas iš Prezidento pareigų remiantis (1)(a) ar (b) postraipsniu, negali naudotis jokiomis šių pareigų privilegijomis ir negali dirbti valstybės tarnautoju.

90. Prezidento pareigas vykdantis asmuo

(1) Kai Prezidentas yra išvykęs iš Respublikos ar dėl kitos priežasties negali vykdyti savo pareigų, ar Prezidento vietai esant laisvai, Prezidento pareigas vykdo:

(a) Prezidento pavaduotojas‘

(b) Prezidento paskirtas ministras‘

(c) kitų Kabineto narių paskirtas ministras‘

(d) Parlamento Pirmininkas, kol Nacionalinė Asamblėja iš savo narių išrenka kitą asmenį.

(2) Prezidento pareigas vykdančiam asmeniui suteikiamos Prezidento pareigos, įgaliojimai ir funkcijos.

(3) Prieš suteikiant Prezidento pareigas vykdančiam asmeniui Prezidento pareigas, įgaliojimus ir funkcijas, remiantis 2 priedu, Prezidento pareigas vykdantis asmuo turi prisiekti ar iškilmingai parekšti apie ištikimybę Respublikai ir Konstitucijai.

(4) Prezidento pareigas vykdantis asmuo, prisiekęs ar iškilmingai pareiškęs apie ištikimybę Respublikai, neturi kartoti priesaikos ar iškilmingo pareiškimo procedūros vėliau, kai Prezidento pareigas vykdančio asmens įgaliojimų trukmė baigiasi ir jis išrenkamas kitai kadencijai.

91. Kabinetas

(1) Kabinetą sudaro Prezidentas kaip Kabineto vadovas, Prezidento pavaduotojas ir ministrai.

(2) Prezidentas skiria Prezidento pavaduotoją ir ministrus, nustato jų įgaliojimus ir funkcijas bei gali atleisti juos iš pareigų.

(3) Prezidentas:

(a) turi išrinkti Prezidento pavaduotoją iš Nacionalinės Asamblėjos narių;

(b) gali išrinkti bet kokį ministrų skaičių iš Asamblėjos narių; ir

(c) gali išrinkti ne daugiau kaip du ministrus ne iš Asamblėjos.

(4) Turi skirti Kabineto narį kaip Vyriausybės atstovybės Nacionalinėje Asamblėjoje vadovą.

(5) Prezidento pavaduotojas turi padėti Prezidentui įgyvendinti valdžios funkcijas.

92. Atskaitomybė ir atsakomybė

(1) Prezidento pavaduotojas ir ministrai yra atsakingi už vykdomosios valdžios įgaliojimus ir funkcijas, priskirtas jiems Prezidento.

(2) Kabineto nariai yra solidariai ir individualiai atsakingi Parlamentui dėl savo įgaliojimų įgyvendinimo ir savo funkcijų atlikimo.

(3) Kabineto nariai privalo:

(a) veikti, laikydamiesi Konstitucijos; ir

(b) pateikti Parlamentui galutines ir reguliarias ataskaitas dėl klausimų, kurie yra jų kontroliuojami.

93. Ministrų pavaduotojai

(1) Prezidentas gali paskirti:

(a) bet kurį ministro pavaduotoją iš Nacionalinės Asamblėjos narių; ir

(b) ne daugiau kaip du ministrų pavaduotojus ne iš Asamblėjos pavaduoti Kabineto narius ir gali juos pašalinti iš pareigų.

(2) Ministrų pavaduotojai, paskirti remiantis (1)(b) postraipsniu, yra atskaitingi Parlamentui už jų įgaliojimų vykdymą ir jų funkcijų atlikimą.

94. Kabineto veikla po rinkimų

Po rinkimų į Nacionalinę Asamblėją Kabinetas, Prezidento pavaduotojas, ministrai ir jų pavaduotojai vykdo savo įgaliojimus, kol pradeda eiti pareigas Asamblėjos išrinktas Prezidentas.

95. Priesaika ar iškilmingas pareiškimas

Prieš pradėdamas įgyvendinti savo įgaliojimus, Prezidento pavaduotojas, ministrai ir jų pavaduotojai privalo, remiantis 2 priedu, prisiekti ar iškilmingai pareikšti apie ištikimybę Respublikai ir Konstitucijai.

96. Kabineto narių ir ministrų pavaduotojų elgesys

(1) Kabineto nariai ir ministrų pavaduotojai privalo grįsti savo elgesį Etikos kodekso normomis, kurias nustato nacionaliniai teisės aktai.

(2) Kabineto nariai ir ministrų pavaduotojai negali:

(a) dirbti jokio kito atlyginamo darbo;

(b) veikti tokiu būdu, kuris prieštarauja einamoms pareigoms ar sukurtų situaciją, kuri lemtų interesų konfliktą tarp jų oficialių pareigų ir privačių interesų; ar

(c) naudotis savo padėtimi ar bet kuria patikėta informacija, kuri jiems suteiktų nepagrįstą pranašumą prieš kitus asmenis.

97. Pareiginių funkcijų perdavimas

Prezidentas gali paskelbdamas Kabineto nariui perduoti:

(a) bet kurių teisės aktų leidybos kontrolę, kuri buvo patikėta kitam nariui; ar

(b) bet kuriuos įgaliojimus ar pareiginius įsipareigojimus, remiantis nacionaliniais teisės aktais patikėtus kitam nariui.

98. Laikinas pareiginių funkcijų suteikimas

Prezidentas gali patikėti Kabineto nariui bet kurių įgaliojimų ar pareiginių įsipareigojimų įgyvendinimą, anksčiau patikėtų kitam nariui, kuris neteko pareigų ar negali įgyvendinti šių įgaliojimų ar įsipareigojimų.

99. Pareiginių funkcijų suteikimas

Kabineto narys gali suteikti vykdomosios provincijų tarybos ar savivaldybės tarybos nariui bet kuriuos įgaliojimus ar funkcijas, kurios turi būti vykdomos ar įgyvendinamos remiantis Parlamento aktu. Toks pareiginių funkcijų suteikimas:

(a) turi vykti remiantis atitinkamo Kabineto nario ir vykdomosios tarybos ar savivaldybės tarybos narių sutarimu;

(b) neturi prieštarauti Parlamento aktui, pagal kurį yra vykdomi ar įgyvendinami atitinkami įgaliojimai ar pareiginiai įsipareigojimai; ir

(c) įsigalioja po Prezidento paskelbimo.

100. Intervecija į provincijų administravimą

(1) Tais atvejais, kai provincijos negali vykdyti ar įgyvendinti vykdomųjų įsipareigojimų, numatytų teisės aktuose ar Konstitucijoje, valstybinė vykdomoji valdžia gali savo veiksmais užtikrinti tokių įsipareigojimų įgyvendinimą. Valstybinė vykdomoji valdžia gali:

(a) išleisti vykdomajai provincijų valdžiai direktyvas, kurios aprašo tokių įsipareigojimų nevykdymo apimtį ir nustato veiksmus, reikalingus šiems įsipareigojimams įvykdyti;

(b) prisiimti atsakomybę už atitinkamus provincijos įsipareigojimus tam, kad būtų:

(i) laikomasi svarbiausių valstybinių standartų ar atitikimo nustatytiems minimaliems standartams, reikalingiems paslaugų teikimui;

(ii) saugoma ekonominė sąjunga;

(iii) užtikrinamas nacionalinis saugumas; ar

(iv) užkirstas kelias provincijoms imtis nepagrįstų veiksmų, kurie kenkia kitų provincijų ar visos valstybės interesams.

(2) Jeigu valstybės vykdomoji valdžia imasi veiksmų, remiantis (1)(b) postraipsniu:

(a) turi būti pateiktas rašytinis pranešimas apie intervenciją Nacionalinei Provincijų Tarybai per 14 dienų nuo intervencijos pradžios;

(b) intervencija turi baigtis, jeigu Taryba jai nepritaria arba jos neaprobuoja per 180 dienų nuo intervencijos pradžios;

(c) Taryba intervencijos laikotarpiu turėtų reguliariai svarstyti intervencijos klausimą ir teikti rekomendacijas valstybės vykdomajai valdžiai.

(3) Nacionaliniai teisės aktai gali reglamentuoti procesą, nustatytą šiame straipsnyje.

101. Vykdomosios valdžios sprendimai

(1) Prezidento sprendimas turi būti rašytinis, jeigu jis:

(a) yra priimtas remiantis teisės aktais; ar

(b) sukelia teisines pasekmes.

(2) Prezidento rašytinį sprendimą turi kontrasignuoti Kabineto narys, kai sprendimas yra susijęs su funkcijomis, priskirtomis Kabineto nariui.

(3) Proklamacijos, nurodymai ir kiti įstatymus lydintys teisės aktai turi būti prieinami visuomenei.

(4) Nacionaliniai teisės aktai gali nurodyti būdą ir mastą, kuriuo (3) postraipsnyje paminėti dokumentai turi būti:

(a) pateikti Parlamentui; ir

(b) Parlamento patvirtinti.

102. Nepasitikėjimo pareiškimas

(1) jei Nacionalinė Asamblėja, palaikoma daugumos, pareiškia nepasitikėjimą Kabinetui, išskyrus Prezidentą, Prezidentas turi formuoti naują Kabinetą.

(2) jei Nacionalinė Asamblėja, palaikoma daugumos, pareiškia nepasitikėjimą Prezidentui, Prezidentas ir kiti Kabineto nariai bei visi ministrų pavaduotojai turi atsistatydinti.

6 SKYRIUS

PROVINCIJOS

103. Provincijos

(1) Respubliką sudaro šios provincijos:

(a) Rytų Kapa;

(b) Laisva valstybė;

(c) Gautengas;

(d) Kvazulu-Natalis;

(e) Limpopas;

(f) Mpumalanga;

(g) Šiaurės Kapa;

(h) Šiaurės vakarai;

(i) Vakarų Kapa.

(2) Atitinkamų provincijų geografinės sritys sudaro nurodytų geografinių sričių visumą, kurią atspindi įvairūs žemėlapiai, nurodyti pranešime, pateiktame 1A priede.

(3) (a) Kai geografinės provincijos sritys yra iš naujo nustatomos Konstitucijos pataisa, Parlamento aktas gali nustatyti priemones per protingą laiką reguliuoti teisines, praktines ar bet kurias kitas šio naujo nustatymo pasekmes.

(b) Parlamento aktas, numatytas (a) punkte, gali būti priimtas ir įgyvendintas prieš įsigaliojant Konstitucijos pataisai, tačiau bet kurios funkcijos, turtas, teisės, pareigos, prievolės ar įsipareigojimai gali būti perduodami pagal Parlamento aktą tik įsigaliojus Konstitucijos pataisai.

[(3) postraipsnis įterptas Konstitucijos 2005 dvyliktojo pakeitimo akto 1 straipsniu, įsigaliojusiu nuo 2005 m. gruodžio 23 d.]

[103 straipsnis pakeistas Konstitucijos 2003 vienuoliktojo pakeitimo akto 3 straipsniu ir Konstitucijos 2005 dvyliktojo pakeitimo akto 1 straipsniu.]

PROVINCIJŲ ĮSTATYMŲ LEIDŽIAMOJI VALDŽIA

104. Provincijų įstatymų leidžiamoji valdžia

(1) Provincijų įstatymų leidžiamosios valdžios įgaliojimai yra suteikti provincijų įstatymų leidžiamosios valdžios institucijoms, kurios gali:

(a) patvirtinti Konstituciją provincijoje arba pakeisti priimtą Konstituciją, remiantis 142 ir 143 straipsniais.

(b) priimti teisės aktus dėl:

(i) bet kurių klausimų, nurodytų 4 priede;

(ii) bet kurių klausimų, nurodytų 5 priede;

(iii) klausimų, kurie nėra nurodyti (i) ir (ii) papunkčiuose, bet yra aiškiai priskirti provincijoms nacionaliniuose teisės aktuose; ir

(iv) klausimų, kurie pagal Konstituciją yra numatyti provincijos įstatymų leidžiamosios valdžios institucijai; ir

(c) suteikti bet kuriuos įstatymų leidžiamosios valdžios įgaliojimus tos provincijos savivaldybės tarybai.

(2) Provincijos įstatymų leidžiamosios valdžios institucija, priėmusi rezoliuciją dviem trečdaliais narių balsų dauguma, gali prašyti Parlamento pakeisti provincijos pavadinimą.

(3) Provincijų įstatymų leidžiamieji organai yra saistomi tik Konstitucijos ir tos provincijos Konstitucijos, todėl gali veikti tik pagal savo kompetenciją, numatytą šiose konstitucijose.

(4) Visiems klausimams, kurie yra esminiai arba šalutiniai efektyviam teisių įgyvendinimui, atvejais, numatytais 4 priede, yra taikomi provincijos įstatymai, kurie yra taikomi atvejams, nurodytiems 4 priede.

(5) Provincijos įstatymų leidžiamosios valdžios institucija gali siūlyti Nacionalinei Asamblėjai teisės aktus, kurie viršija provincijos įstatymų leidžiamosos valdžios institucijos kompetencijos ribas arba jei Parlamento aktas turi viršenybę prieš provincijos teisės aktus.

105. Provincijų įstatymų leidžiamosios valdžios institucijos sudėtis ir rinkimai

(1) Provincijos įstatymų leidžiamosios valdžios institucija susideda iš moterų ir vyrų, išrinktų pagal rinkimų sistemą, kuri:

(a) yra nustatyta nacionalinių teisės aktų;

(b) remiasi nacionaliniu bendru rinkėjų sąrašu provincijoje;

(c) numato minimalų rinkėjo amžių – 18 metų; ir

(d) atspindi proporcinį atstovavimą.

(2) Provincijos įstatymų leidžiamosios valdžios institucijos vietų skaičius yra nuo 30 iki 80. Narių skaičius, kuris gali skirtis tarp provincijų, privalo būti nustatomas pagal nacionaliniuose teisės aktuose nustatytą formulę.

106. Narystė

(1) Kiekvienas pilietis, kuris turi teisę balsuoti, renkant Nacionalinį susirinkimą, gali būti renkamas į provincijos įstatymų leidžiamosios valdžios instituciją, išskyrus asmenis, kurie:

(a) yra paskirti ar tarnauja valstybės tarnyboje bei už tai gauna atlygį, išskyrus:

(i) provincijos ministrą pirmininką ar provincijos vykdomosios tarybos narį; ir

(ii) kitus pareigūnus, kurių funkcijos atitinka provincijos įstatymų leidžiamosios valdžios institucijos nario funkcijas ir yra paskelbtos atitinkančiomis šias funkcijas nacionaliniais teisės aktais.

(b) Nacionalinės Asamblėjos nariai, nuolatiniai Nacionalinės Provincijų Tarybos nariai arba savivaldybės tarybos nariai;

(c) nemokūs asmenys;

(d) asmuo, teismo paskelbtas neveiksniu; ar

(e) bet kuris asmuo, kuris po šio straipsnio įsigaliojimo buvo nuteistas ir įkalintas už nusikaltimą dvylikai ar daugiau mėnesių netaikant galimybės įvykdyti bausmę sumokant baudą, Respublikoje ar už Respublikos ribų, jei padarytas nusižengimas kitoje šalyje taip pat būtų laikomas nusikaltimu Respublikoje; tačiau niekas negali būti laikomas kaltu asmeniu, kol nebus priimtas teismo apkaltinamasis nuosprendis ar kol nepasibaigs terminas, skirtas apeliacijai. Teisės balsuoti atėmimas remiantis šiuo straipsniu nebetaikomas praėjus penkeriems metams po bausmės įvykdymo.

(2) Asmuo, kuris nėra tinkamas būti provincijos įstatymų leidžiamosios valdžios institucijos nariu, remiantis (1)(a) ir (b) postraipsniu, gali būti kandidatu į įstatymų leidžiamosios valdžios instituciją, atsižvelgiant į apribojimus ir sąlygas, numatytas nacionaliniuose teisės aktuose.

(3) Asmuo praranda vietą įstatymų leidžiamosios valdžios institucijoje, jeigu:

(a) netenka galimybės būti renkamas;

(b) nedalyvauja įstatymų leidžiamosios institucijos veikloje be patei-

sinamos priežasties, tokiomis aplinkybėmis, kurias reglamentas numato pagrindu nutraukti narystę.

(c) nustoja būti jį paskyrusios partijos nariu.

[(3) postraipsnis pakeistas Konstitucijos 2003 m. dešimtojo pakeitimo akto ketvirtuoju straipsniu ir Konstitucijos 2008 m. keturioliktojo pakeitimo akto ketvirtuoju straipsniu]

(4) Laisvos vietos provincijos įstatymų leidžiamosios valdžios institucijoje turi būti užimtos, remiantis nacionalinės teisės aktais.

107. Priesaika ir iškilmingas pareiškimas

Prieš pradėdami eiti savo pareigas provincijos įstatymų leidžiamosios valdžios institucijos nariai privalo prisiekti arba iškilmingai pareikšti apie ištikimybę Respublikai bei Konstitucijos laikymąsi remiantis 2 priedu.

108. Įstatymų leidžiamosios valdžios institucijos įgaliojimų trukmė

(1) Provincijų įstatymų leidžiamosios valdžios institucija renkama penkerių metų kadencijai.

(2) Jei provincijų įstatymų leidžiamosios valdžios institucija paleidžiama, remiantis 109 straipsniu, arba kai baigiasi kadencija, provincijos ministras pirmininkas privalo paskelbti ir nustatyti laiką naujiems rinkimams, kurie turi įvykti per 90 dienų nuo tos dienos, kai buvo paleista įstatymų leidžiamosios valdžios institucija ar jos kadencija pasibaigė. Rinkimų paskelbimas gali įvykti prieš ar baigiantis įstatymų leidžiamosios valdžios institucijos kadencijai.

(3) Jei provincijos įstatymų leidžiamosios valdžios institucijos rinkimų rezultatai nepaskelbiami laiku, nurodytu 190 straipsnyje, arba rinkimai yra atidėti teismo nurodymu, Prezidentas privalo paskelbti ir nustatyti datą kitiems rinkimams, kurie turi įvykti per 90 dienų, pasibaigus laikotarpiui ar dienai, iki kurios rinkimai buvo atidėti.

(4) Provincijos įstatymų leidžiamosios valdžios institucija išsaugo kompetenciją, nors buvo paleista ar baigėsi jos įgaliojimų trukmė iki pirmos balsavimo dėl kitos įstatymų leidžiamosios valdžios institucijos dienos.

109. Įstatymų leidžiamosios valdžios institucijos paleidimas prieš kadencijos pabaigą

(1) Provincijos ministras pirmininkas turi paleisti įstatymų leidžiamosios valdžios instituciją, jeigu:

(a) įstatymų leidžiamosios valdžios institucija balsų dauguma priėmė rezoliuciją atsistatydinti;

(b) praėjo treji metai po įstatymų leidžiamosios valdžios institucijos išrinkimo.

(2) Veikiantis ministras pirmininkas turi paleisti įstatymų leidžiamosios valdžios instituciją, jeigu:

(a) yra laisva ministro pirmininko vieta;

(b) įstatymų leidžiamosios valdžios institucija neišrenka naujo ministro pirmininko per 30 dienų nuo laisvos vietos atsiradimo.

110. Susirinkimų ir atostogų laikas

(1) Pirmasis po rinkimų įstatymų leidžiamosios valdžios institucijos posėdis privalo įvykti laiku, kurį paskiria vyriausiojo teisėjo paskirtas teisėjas, bet ne vėliau kaip po 14 dienų po rezultatų paskelbimo. Provincijos įstatymų leidžiamosios valdžios institucija gali nustatyti savo posėdžių ir atostogų laiką.

[(1) postraipsnis pakeistas Konstitucijos 2001 m. šeštojo pakeitimo akto 8 straipsniu]

(2) Provincijos ministras pirmininkas bet kuriuo metu gali sukviesti neeilinį įstatymų leidžiamosios valdžios institucijos posėdį, sprendžiant specialiuosius klausimus.

(3) Provincijos įstatymų leidžiamosios valdžios institucija gali nustatyti posėdžių vietą.

111. Parlamento Pirmininkas ir jo pavaduotojas

(1) Pirmo posėdžio metu ar kai būtina užimti laisvas vietas, provincijos įstatymų leidžiamosios valdžios institucija turi išrinkti iš savo narių Parlamento Pirmininką ir jo pavaduotoją.

(2) Vyriausiojo teisėjo paskirtas teisėjas pirmininkauja renkant Parlamento Pirmininką. Parlamento Pirmininkas pirmininkauja renkant jo pavaduotoją.

[(2) postraipsnis pakeistas Konstitucijos 2001 m. šeštojo pakeitimo akto 9 straipsniu]

(3) Parlamento Pirmininkas ir jo pavaduotojas renkami 3 priede nurodyta tvarka.

(4) Provincijų įstatymų leidžiamosios valdžios institucija gali pašalinti savo Parlamento Pirmininką ir jo pavaduotoją, priėmusi rezoliuciją. Priimant šią rezoliuciją privalo dalyvauti dauguma jos narių.

(5) Remiantis taisyklėmis ir tvarka provincijos įstatymų leidžiamosios

valdžios institucija iš savo narių gali išrinkti asmenis, kurie padės Parlamento Pirmininkui ir jo pavaduotojui.

112. Sprendimai

(1) Išskyrus atvejus, kai Konstitucija numato kitaip:

(a) tam, kad būtų galima balsuoti dėl įstatymo projekto ar jo pataisos priėmimo, posėdyje turi dalyvauti dauguma jos narių;

(b) tam, kad būtų galima balsuoti dėl kitų klausimų, posėdyje turi dalyvauti trečdalis jos narių; ir

(c) visi klausimai priimami balsų dauguma.

(2) Įstatymų leidžiamosios valdžios institucijos posėdžių pirmininkas neturi patariamojo balso, tačiau:

(a) turi lemiamą balsą, jei balsų skaičius pasiskirsto po lygiai; ir

(b) gali patariamai balsuoti, kai klausimas privalo būti išspręstas bent dviem trečdaliais balsų.

113. Nuolatinių atstovų teisės provincijos įstatymų leidžiamosios valdžios institucijoje

Nacionalinės Provincijų Tarybos nuolatiniai atstovai gali dalyvauti ir reikšti nuomonę jų provincijos komitetuose ir įstatymų leidžiamosios valdžios institucijoje, tačiau negali balsuoti. Įstatymų leidžiamosios valdžios institucija gali reikalauti nuolatinio atstovo dalyvauti jų veikloje.

114. Provincijų įstatymų leidžiamosios valdžios institucijos įgaliojimai

(1) Vykdydama savo veiklą provincijų įstatymų leidžiamosios valdžios institucija gali:

(a) svarstyti, pakeisti ar atmesti bet kurį įstatymo projektą; ir

(b) inicijuoti ar paruošti teisės aktus, išskyrus įstatymo projektus, susijusius su finansais.

(2) Provincijų įstatymų leidžiamosios valdžios institucija privalo užtikrinti šių mechanizmų veikimą:

(a) užtikrinti, kad visi valstybės provincijos vykdomosios valdžios organai būtų jai atskaitingi;

(b) vykdyti priežiūrą:

(i) provincijos vykdomosios valdžios, įskaitant teisės aktų, įgyvendinimą; ir

(ii) visų valstybės provincijos įstaigų.

115. Įrodymo ar informacijos pateikimas įstatymų leidžiamosios valdžios institucijoms

Provincijų įstatymų leidžiamosios valdžios institucija ar bet kuris jos komitetas gali:

(a) iškviesti bet kurį asmenį pateikti įrodymą, duoti priesaiką ar paduoti dokumentus;

(b) reikalauti iš bet kurio asmens ar provincijų institucijos pateikti ataskaitą;

(c) priversti bet kurį asmenį, remiantis provincijų teisės aktais ar taisyklėmis ir įsakymais, sutikti su šaukimu ir laikytis reikalavimų, remiantis (a) ar (b) punktais; ir

(d) priimti peticijas, parodymus ar pateikimus iš bet kurio suinteresuoto asmens ar institucijos.

116. Provincijų įstatymų leidžiamosios valdžios institucijos vidaus susitarimai, procesiniai veiksmai ir procedūros

(1) Provincijų įstatymų leidžiamosios valdžios institucija gali:

(a) nustatyti ir kontroliuoti savo vidaus susitarimus, procesinius veiksmus ir procedūras; ir

(b) sudaryti taisykles ir įsakymus, susijusius su savo pareigomis, deramai atsižvelgiant į atstovaujamąją ir dalyvaujamąją demokratiją, atskaitomybę, skaidrumą ir visuomenės dalyvavimą.

(2) Provincijų įstatymų leidžiamosios valdžios institucijos taisyklės ir įsakymai turi numatyti:

(a) komitetų steigimą, sudėtį, įgaliojimus, funkcijas, procedūras ir jų komitetų kadenciją;

(b) įstatymų leidžiamosios valdžios institucijos dalyvavimą procesiniuose veiksmuose ir mažumos partijų komitetuose tokiu būdu, kuris atitiktų demokratinius principus;

(c) finansinę ir administracinę pagalbą kiekvienai partijai, turinčiai atstovų įstatymų leidžiamosios valdžios institucijoje, proporcingai nuo narių skaičiaus, taip užtikrinant efektyvų partijų dalyvavimą įstatymų leidžiamosios valdžios institucijoje.

(d) didžiausios opozicinės partijos įstatymų leidžiamosios valdžios institucijoje lyderio kaip didžiausios opozicinės partijos lyderio pripažinimą.

117. Privilegijos

(1) Provincijų įstatymų leidžiamosios valdžios institucijos nariai ir Nacionalinės Provincijų Tarybos nuolatiniai atstovai:

(a) turi žodžio laisvę dalyvaudami komitetuose ar įstatymų leidžiamosios valdžios institucijoje;

(b) negali būti traukiami baudžiamojon atsakomybėn, suimami, įkalinami ar jiems negali būti skiriama bauda šiais atvejais:

(i) už bet ką, ką jie pasakė, padarė ar pateikė komitetams ar įstatymų leidžiamosios valdžios institucijai; ar

(ii) už bet kokius paviešinimus dėl jų nuomonės, veiksmų komitetuose ar įstatymų leidžiamosios valdžios institucijoje.

(2) Kitos provincijos įstatymų leidžiamosios valdžios institucijos ir jos narių privilegijos ir imunitetai gali būti nustatyti nacionaliniais teisės aktais.

(3) Atlyginimai, priedai ir pašalpos, mokamos provincijos įstatymų leidžiamosios valdžios institucijos nariams, yra tiesioginiai mokesčiai Nacionaliniam pajamų fondui.

118. Visuomenės dalyvavimas įstatymų leidžiamosios valdžios institucijoje

(1) Provincijų įstatymų leidžiamosios valdžios institucija privalo:

(a) palengvinti visuomenės dalyvavimą teisės aktų leidyboje bei kituose komitetų ir teisės aktų leidybos procesuose; ir

(b) viešai atlikti savo pareigas, posėdžius ir komitetų darbą, tačiau gali būti imamasi atitinkamų priemonių:

(i) reguliuojant visuomenės prieigą prie informacijos, įskaitant žiniasklaidą, įstatymų leidžiamosios valdžios institucijos ir komitetų; ir

(ii) suteikiant pagalbą ieškant asmens, taip pat, kai tai yra reikalinga, neįleidžiant asmens į šalį ar jį deportuojant.

(2) Provincijų įstatymų leidžiamosios valdžios institucija negali pašalinti visuomenės, įskaitant žiniasklaidą, iš komitetų posėdžių, nebent tai būtų pagrįsta ir pateisinama atviroje ir demokratiškoje visuomenėje.

119. Supažindinimas su įstatymų projektais

Tik provincijų vykdomosios tarybos, komiteto ar įstatymų leidžiamosios valdžios institucijos nariai gali pateikti įstatymo projektą; tačiau tik

vykdomosios tarybos narys, atsakingas už finansinius reikalus provincijoje, gali pateikti įstatymo projektą, susijusį su finansais;

120. Finansiniai įstatymų projektai

(1) Įstatymo projektas yra laikomas finansiniu, jeigu:

(a) yra asignuojami pinigai;

(b) nustato mokesčius, rinkliavą, pareigas ar priemokas;

(c) panaikina, sumažina ar suteikia mokestines išlygas dėl mokesčių, rinkliavų, pareigų ar priemokų; ar

(d) patvirtina tiesioginius mokesčius Provincijos pajamų fondui.

(2) Finansinis įstatymo projektas negali spręsti kitų klausimų, išskyrus:

(a) išvestinius klausimus, kuriems būdingas pinigų asignavimas;

(b) provincijos mokesčių, rinkliavų, pareigų ar priemokų įvedimą, panaikinimą ar sumažinimą;

(c) suteikiant atleidimą nuo provincijos mokesčių, rinkliavų, pareigų ar priemokų; ar

(d) tiesioginių mokesčių mokėjimo Provincijos pajamų fondui patvirtinimą.

(3) Provincijos įstatymas turi nurodyti procedūrą, leidžiančią pakeisti finansinį įstatymo projektą.

[120 straipsnis pakeistas Konstitucijos 2001 m. septintojo pakeitimo akto 3 straipsniu]

121. Pritarimas įstatymo projektui

(1) Provincijos ministras pirmininkas privalo arba pritarti ir pasirašyti įstatymo projektą, priimtą provincijų įstatymų leidžiamosios valdžios institucijos, remiantis šiuo priedu, arba, jei ministrui pirmininkui kyla abejonių dėl projekto konstitucingumo, gali grąžinti įstatymo projektą iš naujo svarstyti.

(2) Jei po svarstymų įstatymo projektas tenkina ministrą pirmininką, ministras pirmininkas turi pritarti ir pasirašyti įstatymo projektą, jei ne, tai ministras pirmininkas privalo:

(a) pritarti ir pasirašyti įstatymo projektą; ar

(b) kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl projekto konstitucingumo.

(3) Jeigu Konstitucinis Teismas nusprendžia, kad įstatymo projektas atitinka Konstituciją, tai ministras pirmininkas privalo jam pritarti ir jį pasirašyti.

122. Narių kreipimasis į Konstitucinį Teismą

(1) Provincijų įstatymų leidžiamosios valdžios institucijos nariai gali kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl prašymo paskelbti, kad provincijos įstatymas ar jo dalis neatitinka Konstitucijos.

(2) Prašymas:

(a) turi būti paremtas bent 20 procentų provincinės įstatymų leidžiamosios valdžios institucijos narių pritarimu; ir

(b) privalo būti pareikštas per 30 dienų nuo tos dienos, kai ministras pirmininkas jam pritarė ir jį pasirašė.

(3) Konstitucinis Teismas gali nurodyti, kad įstatymas ar jo dalis, dėl kurios buvo kreiptasi, remiantis (1) postraipsniu yra negaliojantis iki to momento, kol Teismas apsisprendžia dėl prašymo, jeigu:

(a) to reikalauja teisingumas; ir

(b) prašymas yra pagrįstas.

(4) Jei prašymas yra nesėkmingas ir neturėjo tvirto pagrindo, teismas gali reikalauti pareiškėjams sumokėti teismo išlaidas.

123. Provincijų įstatymų publikavimas

Provincijos ministro pirmininko patvirtintas ir pasirašytas įstatymo projektas tampa provincijos įstatymu ir turi būti paskelbtas, taip įgaudamas įstatymo galią.

124. Provincijų įstatymų saugojimas

Provincijos įstatymo pasirašyta kopija yra tokio įstatymo nuostatų įrodymas ir po publikavimo turi būti patikima Konstituciniam Teismui saugoti.

PROVINCIJŲ VYKDOMOJI VALDŽIA

125. Provincijų vykdomosios valdžios įgaliojimai

(1) Provincijos vykdomosios valdžios įgaliojimai yra suteikti provincijos ministrui pirmininkui.

(2) Ministras pirmininkas atlieka savo vykdomosios valdžios įgaliojimus kartu su kitais vykdomosios tarybos nariais:

(a) įgyvendinant provincijų įstatymus;

(b) įgyvendinant visus nacionalinius įstatymus srityse, išvardytose 4 ir 5 priede, išskyrus atvejus, kai Konstitucija ar Parlamento aktas nurodo kitaip;

(c) administruojant provinciją, nacionalinius įstatymus, nepriklausančius 4 ir 5 priede išvardytoms sritims, administravimas, kuris yra jiem priskirtas, remiantis Parlamento aktu;

(d) vystant ir įgyvendinant provincijų politiką;

(e) koordinuojant provincijos administracijos ir departamentų funkcijas;

(f) ruošiant ir inicijuojant provincijų teisės aktų leidimą; ir

(g) atliekant kitas Parlamento aktu ar Konstitucija numatytas funkcijas.

(3) Provincija turi tokius vykdomosios valdžios įgaliojimus, remiantis (2)(b) postraipsniu, kokius administracija yra pajėgi atsakingai atlikti. Nacionalinė valdžia įstatymų leidybos ir kitomis priemonėmis privalo padėti provincijoms išvystyti administracinius pajėgumus, būtinus savo įsipareigojimams tinkamai vykdyti bei (2) postraipsnyje nurodytoms funkcijoms atlikti.

(4) Bet kuris ginčas, susijęs su provincijos administraciniu gebėjimu bet kurios funkcijos atžvilgiu, turi būti nurodytas Nacionalinei Provincijų Tarybai rezoliucija per 30 dienų nuo perdavimo Tarybai dienos.

(5) Atsižvelgiant į 100 straipsnį, provincijų teisės aktų leidimas provincijoje yra išskirtinis provincijos vykdomosios valdžios įgaliojimas.

(6) Provincijos vykdomoji valdžia turi veikti pagal:

(a) Konstituciją; ir

(b) provincijos konstituciją, jeigu ji buvo priimta provincijoje.

126. Funkcijų priskyrimas

Provincijos vykdomosios tarybos narys gali priskirti bet kurio įgaliojimo įgyvendinimą ar bet kurios funkcijos atlikimą, remiantis Parlamento aktu ar provincijų aktu, savivaldybės tarybai. Priskyrimas:

(a) turi atitikti susitarimą tarp atitinkamo vykdomosios tarybos nario ir savivaldybės tarybos;

(b) turi atitikti šį Aktą, į kurį atsižvelgiant atitinkamas įgaliojimas ar funkcija yra realizuojama ar atliekama; ir

(c) įsigalioja nuo ministro pirmininko proklamacijos.

127. Ministro pirmininko įgaliojimai ir funkcijos

(1) Provincijos ministras pirmininkas turi įgaliojimus ir funkcijas, suteiktus jam pagal Konstituciją ar bet kurį kitą teisės aktą.

(2) Provincijos ministras pirmininkas yra atsakingas už:

(a) sąskaitų pasirašymą;

(b) įstatymo projekto grąžinimą atgal į provincijų įstatymų leidžiamosios valdžios instituciją nagrinėti, ar įstatymas atitinka Konstituciją;

(c) įstatymo projekto grąžinimą atgal į Konstitucinį Teismą dėl įstatymų projekto konstitucingumo sprendimo;

(d) teisės aktų išdavimą neeiliniam posėdžiui specialiam darbui atlikti;

(e) tyrimo komisijų paskyrimą; ir

(f) provincijų referendumo sušaukimą, laikantis nacionalinių teisės aktų.

128. Ministrų pirmininkų rinkimai

(1) Savo pirmame posėdyje po jų išrinkimo ir taip pat, kai reikia užimti laisvas vietas, provincijų įstatymų leidžiamosios valdžios institucija turi išrinkti moterį ar vyrą iš savo narių provincijos ministro pirmininko vietai užimti.

(2) Teisėjas, paskirtas Aukščiausiojo Teismo, turi pirmininkauti ministro pirmininko rinkimuose. Procedūra yra išdėstyta 3 priedo A dalyje, kuris taikomas ministro pirmininko rinkimams.

[(2) postraipsnis pakeistas Konstitucijos 2001 m. šeštojo akto pakeitimo 10 straipsniu]

(3) Rinkimai laisvai ministro pirmininko vietai užimti turi įvykti Aukščiausiojo Teismo nustatytą dieną, bet ne vėliau kaip per 30 dienų nuo laisvos vietos atsiradimo.

[(3) postraipsnis pakeistas 2001 m. Konstitucijos šeštojo akto pakeitimo 10 straipsniu]

129. Ministro pirmininko pareigų prisiėmimas

Išrinktas ministras pirmininkas turi prisiimti pareigas per penkias dienas nuo išrinkimo, duodant priesaiką ar iškilmingai pareiškiant apie ištikimybę Respublikai ir Konstitucijos laikymąsi, remiantis 2 priedu.

130. Ministro pirmininko kadencija ir jo pašalinimas

(1) Ministro pirmininko kadencija prasideda, kai ministras pirmininkas pradeda eiti pareigas, o pasibaigus jo vietą turi užimti kitas išrinktas ministras pirmininkas.

(2) Nė vienas asmuo negali eiti savo pareigų kaip ministras pirmininkas daugiau negu dvi kadencijas, bet kai asmuo yra išrenkamas laisvai ministro pirmininko vietai užimti, laikotarpis tarp to ir paskesnio ministro pirmininko rinkimų nėra skaičiuojamas į šį terminą.

(3) Provincijų įstatymų leidžiamosios valdžios institucija, rezoliucija, priimta ne mažiau kaip dviejų trečdalių jos narių patariamųjų balsų, gali pašalinti ministrą pirmininką iš jo pareigų tik dėl:

(a) šiurkštaus Konstitucijos ar įstatymų pažeidimo;

(b) sunkaus nusižengimo; ar

(c) negalėjimo atlikti pareiginių funkcijų.

(4) Kiekvienas, kuris buvo pašalintas iš ministro pirmininko pareigų, remiantis (3)(a) ar (b) postraipsniu, negali naudotis jokia šių pareigų teikiama nauda ir negali dirbti jokioje viešosios valdžios įstaigoje.

131. Veikiantys ministrai pirmininkai

(1) Kai ministro pirmininko nėra ar kitaip jis negali atlikti savo pareigų, ar esant laisvai ministro pirmininko vietai pareigūnas, toliau nurodyta tvarka, veikia kaip ministras pirmininkas:

(a) vykdomosios tarybos narys, paskirtas ministro pirmininko.

(b) vykdomosios tarybos narys, paskirtas kitų tarybos narių.

(c) Parlamento Pirmininkas, kol įstatymų leidžiamosios valdžios institucija neskirs jo iš savo narių.

(2) Veikiantis ministras pirmininkas turi įsipareigojimus, įgaliojimus ir ministro pirmininko funkcijas.

(3) Prieš prisiimdamas įsipareigojimus, įgaliojimus ir ministro pirmininko funkcijas, veikiantis ministras pirmininkas turi prisiekti ar iškilmingai pareikšti apie ištikimybę Respublikai ir laikytis Konstitucijos, remiantis 2 priedu.

132. Vykdomosios tarybos

(1) Provincijos vykdomąją tarybą sudaro ministras pirmininkas, kaip tarybos vadovas, ne mažiau kaip penki ir ne daugiau kaip dešimt ministro pirmininko paskirtų narių iš provincijų įstatymų leidžiamosios valdžios institucijos narių.

(2) Provincijos ministras pirmininkas skiria vykdomosios tarybos narius, priskiria jiems įgaliojimus ir funkcijas ir gali juos pašalinti.

133. Atskaitomybė ir atsakomybė

(1) Provincijos vykdomosios tarybos nariai yra atsakingi už ministro pirmininko paskirtas vykdomąsias funkcijas.

(2) Provincijos vykdomosios tarybos nariai atsiskaito bendrai / individualiai įstatymų leidžiamosios valdžios institucijai už savo įgaliojimų įgyvendinimą ir funkcijų atlikimą.

(3) Provincijos vykdomosios tarybos nariai privalo:

(a) veikti, remdamiesi konstitucija ir, jeigu provincijos konstitucija buvo priimta provincijoje, remdamiesi ir šita Konstitucija; ir

(b) reguliariai teikti įstatymų leidžiamosios valdžios institucijoms išsamias ataskaitas, susijusias su jų reglamentuojamais klausimais.

134. Vykdomosios tarybos veikla po rinkimų

Vykstant provincijų įstatymų leidžiamosios valdžios institucijos rinkimams, vykdomoji taryba ir jos nariai išlaiko kompetenciją veikti, kol įstatymų leidžiamosios valdžios institucijos ministru pirmininku išrinktas asmuo eina savo pareigas.

135. Priesaika ar iškilimingas pareiškimas

Prieš pradėdami veikti provincijos vykdomosios tarybos nariai turi prisiekti ar iškilmingai pareikšti ištikimybę Respublikai ir laikytis Konstitucijos, remiantis 2 priedu.

136. Vykdomosios tarybos narių elgesys

(1) Provincijos vykdomosios tarybos nariai turi veikti laikydamiesi Etikos kodekso, numatyto ir nacionaliniuose teisės aktuose.

(2) Provincijos vykdomosios tarybos nariai negali:

(a) dirbti bet kurį kitą mokamą darbą;

(b) elgtis su jų pareigomis nederančiu būdu ar būti paveikti bet kurios situacijos, kurioje gali atsirasti konfliktas tarp jų oficialių pareigų ir asmeninių interesų; ar

(c) naudotis savo padėtimi ar bet kuria jiems patikėta informacija, siekdami pagerinti savo padėtį ar nederamai pasinaudoti kitu asmeniu.

137. Funkcijų perdavimas

Ministras pirmininkas deklaracija gali perduoti vykdomosios tarybos nariui:

(a) bet kurio teisės akto administravimą, patikėtą kitam nariui; ar
(b) bet kurį įgaliojimą ar funkciją, teisės aktais patikėtą kitam nariui.

138. Laikinas funkcijų priskyrimas

Provincijos ministras pirmininkas gali priskirti vykdomosios tarybos nariui bet kurį kito tokio nario įgaliojimą ar funkciją, kuris neina savo pareigų ar negali įgyvendinti šių įgaliojimų arba atlikti šių funkcijų.

139. Provincijos intervencija į vietinę valdžią

(1) Kai savivaldybė negali ar nevykdo vykdomojo įsipareigojimo, remiantis Konstitucija ar teisės aktais, susijusiais su provincijų vykdomąja valdžia, gali įsikišti priimdama atitinkamas priemones, užtikrinančias šio įsipareigojimo įgyvendinimą, įskaitant:

(a) nurodymą savivaldybės tarybai, įvertinant įsipareigojimų neįvykdymo mastą ir nurodant bet kurias priemones, reikalingas jos įsipareigojimams įgyvendinti;

(b) atsakomybės prisiėmimą už atitinkamą įsipareigojimą toje savivaldybėje tokiu mastu, kurio reikia:

(i) išlaikyti pagrindinius nacionalinius standartus ar atitikti nustatytus minimalius standartus, skirtus paslaugų teikimui;
(ii) užkirsti savivaldybės tarybai kelią imtis nepagrįstų veiksmų, kurie pažeidžia savivaldybės ar provincijos kaip visumos interesus; ar
(ii) išlaikyti ekonominę vienybę; ar

(c) paleisti savivaldybės tarybą ir skirti administratorių, kuris veiks tol, kol naujai išrinkta savivaldybės taryba nebus paskelbta išrinkta, jeigu išskirtinės aplinkybės pateisina tokį žingsnį.

(2) Jeigu provincijų vykdomoji valdžia kišasi į savivaldybės veiklą, remiantis (1)(b) postraipsniu:

(a) ji turi pateikti raštišką pranešimą apie intervenciją:

(i) Kabineto nariui, atsakingam už vietinės valdžios reikalus; ir
(ii) atitinkamai provincijų įstatymų leidžiamosios valdžios institucijai ir Nacionalinei Provincijų Tarybai per 14 dienų nuo intervencijos pradžios.

(b) Intervencija turi baigtis, jeigu:

(i) Kabineto narys, atsakingas už vietos valdžios reikalus, nepritaria intervencijai per 28 dienas nuo jos pradžios ar jeigu per šį laikotarpį intervencija nebuvo patvirtinta; ar

(ii) Taryba nepritaria inervencijai per 180 dienų nuo jos pradžios ar jeigu per šį laikotarpį intervencija nebuvo patvirtinta; ar

(c) Taryba privalo, tęsiantis intervencijai, reguliariai peržiūrėti intervenciją ir gali pateikti bet kokias tinkamas rekomendacijas provincijų vykdomajai valdžiai.

(3) Jeigu savivaldybės taryba yra paleista remiantis (1)(c) postraipsniu –

(a) Provincijų vykdomoji valdžia turi nedelsdama pateikti raštišką pranešimą apie paleidimą:

(i) Kabineto nariui, atsakingam už vietinės valdžios reikalus; ir

(ii) atitinkamai provincijų įstatymų leidžiamosios valdžios institucijai ir Nacionalinei Provincijų Tarybai; ir

(b) paleidimas įsigalioja praėjus 14 dienų nuo pranešimo Tarybai gavimo dienos, nebent Kabineto narys ar Taryba atidėjo jį prieš pasibaigiant šių 14 dienų laikotarpiui.

(4) Jeigu savivaldybė negali ar nevykdo įsipareigojimo, remiantis Konstitucija ar teisės aktais, patvirtinti biudžetą ar bet kurias pajamų didinimo priemones, reikalingas biudžetui įsigyvendinti, atitinkama provincijos vykdomosios valdžios institucija turi įsikišti, imdamasi bet kokių tinkamų veiksmų to biudžeto ar pajamų didinimo priemonėms užtikrinti , įskaitant savivaldybės tarybos paleidimą; ir

(a) administratoriaus paskyrimą veikti tol, kol naujai išrinkta savivaldybės taryba bus paskelbta išrinkta; ir

(b) laikiną biudžeto ar pajamų didinimo priemonių patvirtinimą, numatant tolesnę savivaldybės veiklą.

(5) Jeigu savivaldybė iškilus finansinių sunkumų rimtai ar nuolat šiurkščiai pažeidžia savo įsipareigojimus teikiant pagrindines paslaugas ar vykdant savo finansinius įsipareigojimus ar pripažįstant savo negalėjimą vykdyti finansinius įsipareigojimus, atitinkama provincinė vykdomoji valdžia turi –

(a) numatyti atkūrimo planą, kuriuo bus siekiama užtikrinti savivaldybės gebėjimą vykdyti savo įsipareigojimus teikiant pagrindines paslaugas ar įgyvendinant finansinius įsipareigojimus, kurie –

(i) turi būti parengti remiantis nacionaliniais teisės aktais; ir

(ii) įpareigoja savivaldybę atlikti savo leidžiamosios ir vykdomosios valdžios funkcijas, tačiau tik tokiu mastu, kuris būtinas finansiniams sunkumams įveikti; ir

(b) paleisti savivaldybės tarybą, jeigu savivaldybė negali ar nepatvirtina teisės aktų leidimo priemonių, įskaitant biudžetą ar bet kurias pajamų didinimo priemones, būtinas atkūrimo planui įgyvendinti ; ir

(i) skirti administratorių veikti tol, kol naujai išrinkta savivaldybės taryba nebus paskelbta išrinkta; ir

(ii) patvirtinti laikiną biudžetą ar pajamų didinimo priemones, numatant tolesnę savivaldybės veiklą; ar

(c) jeigu savivaldybės taryba nėra paleidžiama, remiantis (b) punktu, prisiimti atsakomybę už atkūrimo plano įgyvendinimą tokiu mastu, kokiu savivaldybė negali arba kitaip neįgyvendina atkūrimo plano.

(6) Jeigu provincijos vykdomoji valdžia kišasi į savivaldybės veiklą remiantis (4) ir (5) postraipsniais, ji turi pateikti raštišką pranešimą apie intervenciją:

(a) Kabineto nariui, atsakingam už vietos valdžios reikalus; ir

(b) atitinkamai provincijų įstatymų leidžiamosios valdžios institucijai ir Nacionalinei Provincijų Tarybai per 7 dienas nuo intervencijos pradžios.

(7) Jei provincijų vykdomoji valdžia neįgyvendina ar netinkamai įgyvendina įgaliojimus ar atlieka funkcijas, nurodytas (4) ir (5) postraipsniuose, nacionalinė vykdomoji valdžia turi įsikišti, remiantis (4) ir (5) postraipsniais, vietoj atitinkamos provincijų vykdomosios valdžios.

(8) Nacionaliniai teisės aktai gali reglamentuoti šio straipsnio įgyvendinimą, įskaitant procesus, numatytus šiame straipsnyje.

[139 straipsnis pakeistas 4 Konstitucijos 2003 m. vienuolikto pakeitimo akto 4 straipsniu]

140. Vykdomosios valdžios sprendimai

(1) Provincijos ministro pirmininko sprendimas turi būti sudarytas raštu, jeigu jis:

(a) yra priimtas, remiantis teisės aktais; ar

(b) sukelia teisnes pasekmes.

(2) Raštiškas premjero sprendimas turi būti pasirašytas kito Vykdomosios tarybos nario, jeigu šis sprendimas yra susijęs su funkcija, priskirta tam kitam nariui.

(3) Deklaracijos, reglamentai ir kiti provincijų įstatymų įgyvendinamųjų teisės aktų dokumentai turi būti prieinami visuomenei.

(4) Provincijų teisės aktai gali nurodyti, kokiu būdu ir kokia apimtimi (3) postraipsnyje paminėtos priemonės turi būti:

(a) pateiktos provincijų įstatymų leidžiamosios valdžios institucijai; ir

(b) patvirtintos provincijų įstatymų leidžiamosios valdžios institucijos.

141. Nepasitikėjimo pareiškimas

(1) Jeigu provincijų įstatymų leidžiamosios valdžios institucija savo narių balsų dauguma priima nepasitikėjimo provincijos vykdomąja taryba pareiškimą, išskyrus ministrą pirmininką, ministras pirmininkas turi atkurti Tarybą.

(2) Jeigu provincijų įstatymų leidžiamosios valdžios institucija savo narių balsų dauguma priima nepasitikėjimo ministru pirmininku pareiškimą, ministras pirmininkas ir kiti vykdomosios tarybos nariai turi atsistatydinti.

PROVINCIJŲ KONSTITUCIJOS

142. Provincijų konstitucijų priėmimas

Provincijos įstatymų leidžiamosios valdžios institucija gali priimti provincijos konstituciją ar, kai tai yra taikytina, pakeisti savo konstituciją, jeigu bent du trečdaliai jos narių balsavo už įstatymo projektą.

143. Provincijų konstitucijų turinys

(1) Provincijos konstitucija arbo jos pataisa negali būti nesuderinama su Konstitucija, bet gali numatyti:

(a) provincinjų įstatymų leidžiamosios ar vykdomosios valdžios struktūras ir procedūras, kurios yra numatytos šiame priede; ar

(b) įstaigą, vaidmenį, instituciją ir tradicinio vadovo statusą, jeigu tai taikytina.

(2) Nuostatos, įtrauktos į provincijos konstituciją ar jos pakeitimai pagal (1)(a) ar (b) postraipsnį:

(a) turi atitikti vertybes, išvardytas 1 straipsnyje ir 3 skyriuje; ir

(b) negali suteikti provincijai jokio įgaliojimo ar jokios funkcijos, kuri patenka:

(i) už provincijos kompetencijos ribų pagal 4 ir 5 priedus; ar

(ii) už provincijos įgaliojimų ir funkcijų, pateiktų kituose Konstitucijos skyriuose.

144. Provincijų konstitucijų pripažinimas

(1) Jei provincijų įstatymų leidžiamosios valdžios institucija priėmė ar iš dalies pakeitė konstituciją, įstatymų leidžiamosios valdžios institucijos

parlamento pirmininkas turi pateikti konstitucijos ar konstitucinio pakeitimo tekstą Konstituciniam Teismui pripažinti.

(2) Joks provincijų konstitucijos ar jos pakeitimo tekstas negali tapti įstatymu tol, kol Konstitucinis Teismas nepripažins:

(a) to, kad tekstas buvo priimtas pagal 142 straipsnį; ir

(b) to, kad visas tekstas atitinka 143 straipsnį.

145. Provincijų konstitucijų pasirašymas, paskelbimas ir saugojimas

(1) Provincijos ministras pirmininkas turi pritarti ir pasirašyti provincijos konstitucijos ar jos pakeitimo tekstą, pripažintą Konstitucinio Teismo.

(2) Tekstas, pripažintas ir pasirašytas Ministro Pirmininko, turi būti paskelbtas nacionaliniame valstybės laikraštyje ir įsigalioja nuo jo paskelbimo ar nuo vėlesnės datos, nustatytos pagal tą Konstituciją ar jos pakeitimą.

(3) Pasirašytas provincijos konstitucijos ar jos pakeitimo tekstas yra įtikinamas jos nuostatų įrodymas ir po paskelbimo turi būti patikėtas Konstituciniam Teismui saugoti.

146. Kolizija tarp nacionalinių teisės aktų ir provincijų teisės aktų

(1) Šis straipsnis taikomas esant kolizijai tarp nacionalinių teisės aktų ir vietinės valdžios teisės aktų, reguliuojančių funkcines sferas, įvardytas 4 priede.

(2) Nacionaliniai teisės aktai, veikiantys visoje valstybėje, visais atvejais turi viršenybę prieš vietinius teisės aktus:

(a) nacionaliniai teisės aktai reglamentuoja klausimus, kurie negali būti visiškai sureglamentuoti atitinkamų provincijų individualių teisės aktų;

(b) nacionaliniai teisės aktai reglamentuoja klausimus, reikalaujančius vienodos reglamentacijos ir susijusius su visa tauta, todėl nacionaliniai aktai tokį vienodumą nustato:

(i) normomis ir standartais;

(ii) ribojimais;

(iii) nacionaline politika;

(c) nacionaliniai teisės aktai yra reikalingi:

(i) nacionaliniam saugumui;

(ii) ekonominei vienybei;

(iii) rinkos apsaugai;

(iv) ekonominei pasienio veiklai;

(v) lygioms galimybėmsir lygiai prieigai prie valstybinių paslaugų skatinti;

(vi) aplinkosaugai.

(3) Nacionaliniai teisės aktai turi viršenybę prieš provincijos teisės aktus, jeigu jais siekiama užkirsti kelią nepagrįstiems vietinės valdžios veiksmams, kurie:

(a) kenkia ekonomikai, sveikatai ir kitiems vietinės valdžios ar visos valstybės interesams;

(b) trukdo įgyvendinti nacionalinę ekonominę politiką.

(4) Kolizijos dėl nacionalinių teisės aktų, nurodytų 2 papunkčio c dalyje, atvejį svarstantis teismas privalo rimtai atsižvelgti į Nacionalinės Provincijų Tarybos teisės aktus.

(5) Provincijos teisės aktai turi viršenybę prieš nacionalinius teisės aktus, jeigu netaikomi 2 ir 3 punktai.

(6) Įstatymas, priimtas remiantis Parlamento aktu ar provincijos aktu, gali turėti viršenybę, jeigu tas įstatymas buvo priimtas Nacionalinės Provincijų Tarybos.

(7) Jeigu Nacionalinė Provincijų Taryba nepriima sprendimo per 30 dienų po pirmo susirinkimo, kai įstatymas buvo jai perduotas, toks įstatymas laikomas priimtu Tarybos.

(8) Jeigu Nacionalinė Provincijų Taryba nepriima įstatymo, nurodyto 6 punkte, ji turi per 30 dienų po pirmo susirinkimo pateikti įstatymo atmetimo priežastis institucijai, kuri pateikė priimti įstatymą.

147. Kiti prieštaravimai

(1) Jeigu atsiranda kolizija tarp nacionalinių teisės aktų nuostatų ir vietinės Konstitucijos nuostatų dėl:

(a) klausimo, dėl kurio ši Konstitucija atskirai reikalauja ar numato nacionalinio teisės akto taikymą, vyrauja nacionaliniai teisės aktai.

(b) nacionalinių teisės aktų taikymo, remiantis 44(2) straipsniu, vyrauja nacionaliniai teisės aktai.

(c) klausimo, numatyto 4 priedo146 straipsnyje, taikomas, jeigu atitinkama vietinės Konstitucijos nuostata yra vietinės valdžios teisės aktas.

(2) Nacionaliniai teisės aktai, nurodyti 44(2) straipsnyje, turi viršenybę prieš provincijų teisės aktus sprendžiant funkcinių sričių klausimus, nurodytus 5 priede.

148. Neišsprendžiamos kolizijos

Jeigu kolizija tarp nacionalinių teisės aktų ir vietinės valdžios teisės aktų ar vietinės konstitucijos teismo nėra išspręsta, viršenybė teikiama nacionaliniams teisės aktams.

149. Antrinių teisės aktų statusas

Teismo sprendimas, nusakantis, kad vieni teisės aktai turi viršenybę prieš kitus, neskelbia kitų teisės aktų negaliojančiais, tačiau kiti teisės aktai tampa negaliojančiais kilus kolizijai.

150. Kolizijų aiškinimas

Atsiradus kolizijai tarp nacionalinės ir vietinės valdžios teisės akto ar tarp nacionalinių teisės aktų ir vietinės konstitucijos, kiekvienas teismas turi teikti pirmenybę objektyviam teisės aktų ar konstitucijos aiškinimui, kuris pašalina koliziją, o ne alternatyviam aiškinimui, kuriuo pagrindu atsiranda kolizija.

7 SKYRIUS

VIETOS SAVIVALDA

151. Savivaldybių statusas

(1) Vietos valdžia yra savivaldybės, steigiamos visoje Respublikos teritorijoje.

(2) Savivaldybės vykdomoji ir įstatymų leidžiamoji valdžia priklauso savivaldybės tarybai.

(3) Savivaldybė turi teisę pati spręsti visus savivaldos klausimus nacionalinių ir provincijų teisės aktų nustatyta tvarka, numatyta Konstitucijoje.

(4) Respublikos ar provincijų valdžia neturi kompromituoti ar kliudyti savivaldybės galėjimui ar teisei vykdyti savo įgaliojimus ar atlikti savo funkcijas.

152. Vietos savivaldos tikslai

(1) Vietos savivalda siekia šių tikslų:

(a) užtikrinti demokratišką vietos bendruomenių valdymą;

(b) užtikrinti bendruomenėms stabilų paslaugų teikimą;

(c) skatinti socialinę ir ekonominę plėtrą;

(d) skatinti saugios ir sveikos aplinkos kūrimą; ir

(e) skatinti bendruomenes ir nevyriausybines organizacijas dalyvauti sprendžiant vietos savivaldos klausimus.

(2) Savivaldybė pagal savo finansines ir administracines galimybes turi siekti (1) postraipsnyje nustatytų tikslų.

153. Savivaldybės pareigos plėtros srityje

Savivaldybė privalo:

(a) organizuoti valdymo procesus, sudaryti biudžetą, planuoti ir tenkinti bendruomenės poreikius, skatinti socialinę ir ekonominę plėtrą ir jai vadovauti; ir

(b) dalyvauti nacionalinėse ir provincijų plėtros programose.

154. Savivaldybės jungtinėje valdžioje

(1) Valstybės valdžia ir provincijų valdžia teisėtomis priemonėmis turi palaikyti ir stiprinti savivaldybių gebėjimą organizuoti savo veiklą ir vykdyti savo funkcijas.

(2) Respublikos ar provincijų teisės aktų projektai dėl vietos savivaldos statuso, institucijų, įgaliojimų ar funkcijų, prieš pateikiant juos Parlamentui ar provincijų įstatymų leidžiamosios valdžios institucijai, turi būti paskelbti visuotiniam aptarimui taip, kad vietos savivalda, savivaldybės ir kiti suinteresuoti asmenys galėtų įvertinti teisės aktų projektus.

155. Savivaldybių steigimas

(1) Savivaldybės yra skirstomos į:

(a) A kategoriją: savivaldybes, turinčias savo teritorijoje išskirtinius įgaliojimus vykdomosios valdžios ir įstatymų leidžiamosios valdžios srityse.

(b) B kategoriją: savivaldybes, turinčias savo teritorijoje įgaliojimus įstatymų leidžiamosios valdžios srityje, kuriais dalinasi su C kategorijos savivaldybėmis.

(c) C kategoriją: savivaldybes, turinčias savo teritorijoje, kurioje yra daugiau nei viena savivaldybė, įgaliojimus vykdomosios valdžios ir įstatymų leidžiamosios valdžios srityse.

(2) Nacionaliniai teisės aktai turi nurodyti įvairių rūšių savivaldybes, kurios gali būti steigiamos kiekvienos savivaldybės kategorijos ribose.

(3) Nacionaliniai teisės aktai turi:

(a) nustatyti kriterijus, kuriais remiantis tam tikroje teritorijoje turi būti A kategorijos savivaldybė ar B ir C kategorijų savivaldybės;

(b) nustatyti kriterijus ir procedūras, kuriais remiantis nepriklausoma institucija nustatytų savivaldybių sienas; ir

(c) remiantis 229 straipsniu, numatyti atitinkamą įgaliojimų paskirstymą tarp savivaldybių, kai vienoje teritorijoje esama abiejų B ir C kategorijų savivaldybių. Įgaliojimų ir funkcijų paskirstymas tarp B ir C kategorijų savivaldybių gali skirtis nuo įgaliojimų ir funkcijų paskirstymo tarp kitos B kategorijos savivaldybės ir tos C kategorijos savivaldybės.

(4) Teisės aktuose, nurodytuose (3) postraipsnyje, turi būti atsižvelgiama į teisingo ir reguliaraus savivaldybių paslaugų teikimo būtinybę.

(5) Provincijų teisės aktai turi nustatyti skirtingas savivaldybių rūšis, kurios turi būti steigiamos provincijoje.

(6) Kiekvienos provincijos valdžia savo provincijoje savivaldybes turi steigti tokiu būdu, kuris yra suderinamas su nacionaliniais teisės aktais, priimtais remiantis (2) ir (3) postraipsniais, ir teisės aktų leidybos ar kitais būdais turi:

(a) prižiūrėti ir teikti paramą provincijos vietinei valdžiai; ir

(b) skatinti vietinę valdžią sudaryti sąlygas savivaldybėms atlikti savo funkcijas ir vadovauti savo veiklai.

(7) Remiantis 44 straipsniu, nacionalinė valdžia ir provincijų valdžios turi teisės aktų leidybos ir vykdomuosius įgaliojimus prižiūrėti, kaip efektyviai savivaldybės atlieka savo funkcijas, susijusias su klausimais, pateiktais 4 ir 5 prieduose, reglamentuojant savivaldybių vykdomosios valdžios įgyvendinimą, numatytą 156(1) straipsnyje.

156. Savivaldybių įgaliojimai ir funkcijos

(1) Savivaldybė turi šiuos įgaliojimus ir teisę spręsti:

(a) vietinės valdžios klausimus, pateiktus 4 priedo B dalyje ir 5 priedo B dalyje; ir

(b) bet kurį kitą klausimą, priskirtą savivaldybei nacionaliniais ar provincijų teisės aktais.

(2) Savivaldybė gali kurti ir administruoti įstatymų įgyvendinamuosius teisės aktus, siekdama efektyviai tvarkyti jai pavestus reikalus.

(3) Remiantis 151(4) straipsniu, įstatymų įgyvendinamieji teisės aktai, prieštaraujantys nacionaliniams ir provincijų teisės aktams, negalioja. Jeigu susidaro kolizija tarp įstatymų įgyvendinamojo teisės akto ir nacionalinio ar provincijų teisės akto, kuris yra negaliojantis dėl kolizijos, nurodytos

149 straipsnyje, įstatymą lydintis teisės aktas turi būti laikomas galiojančiu tol, kol šis teisės aktas yra negaliojantis.

(4) Nacionalinė ir provincijų valdžia, bendru sutikimu ir atsižvelgdama į bet kurias sąlygas, turi priskirti savivaldybėms spręsti klausimus, nurodytus 4 priedo A dalyje ir 5 priedo A dalyje, kurie numatyta tvarka yra susiję su vietine valdžia, jeigu:

(a) šitas klausimas buvo tinkamiausiu būdu išspręstas vietiniu lygiu; ir

(b) savivaldybė turi įgaliojimą jį spręsti.

(5) Savivaldybė turi teisę įgyvendinti bet kurį įgaliojimą dėl klausimo, pagrįstai būtino ar susijusio su efektyviu jos funkcijų atlikimu.

157. Savivaldybių tarybų sudėtis ir rinkimai

(1) Savivaldybės tarybą sudaro:

(a) nariai, išrinkti remiantis (2) ir (3) postraipsniais; ar

(b) jeigu tai numato nacionaliniai teisės aktai:

(i) nariai, paskirti kitų savivaldybių tarybų atstovauti šioms kitoms taryboms; ar

(ii) abu nariai, išrinkti remiantis (a) punktu, ir nariai, paskirti remiantis šio punkto (i) papunkčiu.

(2) Savivaldybių tarybos narių rinkimai, kaip tai numato (1)(a) postraipsnis, turi būti suderinti su nacionaliniais teisės aktais, kurie turi nurodyti sistemą:

(a) proporcinio atstovavimo, grindžiamo tuo nacionalinio rinkikų sąrašo savivaldybės segmentu ir numatančio narių iš partijų kandidatų sąrašų, sudarytų partijų nustatyta tvarka, rinkimus; ar

(b) proporcinio atstovavimo, aprašyto (a) punkte, kartu su rinkimų apygardos atstovavimo, grindžiamo tuo nacionalinio rinkikų sąrašo savivaldybės segmentu, sistema.

(3) Remiantis (2) postraipsniu, rinkimų sistema turi remtis proporcingu atstovavimu.

(4) (a) Jeigu rinkimų sistema įtraukia rinkimų apygardos atstovavimą, rinkimų apygardų ribas nustatyti turi nepriklausoma institucija, paskirta ir veikianti atsižvelgiant į procedūras ir kriterijus, numatytus nacionaliniuose teisės aktuose.

(5) Asmuo gali balsuoti savivaldybėje tik tada, kai yra įregistruotas šiame nacionalinio rinkikų sąrašo savivaldybės segmente.

(6) Nacionaliniai teisės aktai, nurodyti (1)(b) postraipsnyje, turi nustatyti sistemą, kuri leistų partijoms ir interesams, kuriuos atspindi savi-

valdybių taryba, darydama paskyrimus, būti sąžiningai atstovaujamiems savivaldybės taryboje, kuriai yra skirtas paskyrimas.

158. Savivaldybių tarybų nariai

(1) Kiekvienas pilietis, turintis teisę rinkti savivaldybės tarybą, turi teisę tapti tarybos nariu, išskyrus:

(a) tą, kas paskirtas savivaldybės, ar tą, kuris tarnauja saivivaldybėje ir gauna algą už šias pareigas ar tarnybą, jeigu jis nebuvo netekęs šios teisės nacionalinių teisės aktų nustatyta tvarka;

(b) tą, kuris paskirtas valstybės ar tarnauja kitoje sferoje ir gauna algą už šias pareigas ar tarnybą ir yra netekęs narystės savivaldybės taryboje nacionalinių teisės aktų nustatyta tvarka;

(c) tą, kuris neteko rinkimų teisės balsuoti Nacionalinės Provincijų Tarybos rinkimuose arba pagal 47(1)(c), (d) ar (t) straipsnį yra netekęs narystės Asamblėjoje;

(d) Nacionalinės Asamblėjos narį, Nacionalinės Provincijų Tarybos atstovą ar provincijų įstatymų leidžiamosios valdžios institucijos narį; tačiau šių teisių netekimas nėra taikomas savivaldybės tarybos nariui, atstovaujančiam vietinei valdžiai Nacionalinėje Provincijų Taryboje; ar

(e) kitos savivaldybės tarybos narį; tačiau šių teisių netekimas nėra taikomas savivaldybės tarybos nariui, atstovaujančiam šiai tarybai kitokios kategorijos kitoje savivaldybės taryboje.

(2) Asmuo, kuris pagal (1)(a), (b), (c) ar (d) postraipsnį neturi teisės būti renkamu į savivaldybės tarybą, gali būti renkamu į tarybą priklausomai nuo bet kurių apribojimų ir sąlygų, nustatytų nacionaliniais teisės aktais.

(3) Laisvos vietos savivaldybės taryboje turi būti užimtos remiantis nacionaliniais teisės aktais.

159. Savivaldybių tarybų įgaliojimų trukmė

(1) Pagal nacionalinius teisės aktus, savivaldybės tarybos įgaliojimai negali trukti ilgiau negu penkerius metus, tai numato nacionaliniai teisės aktai.

(2) Jeigu savivaldybės taryba yra paleidžiama remiantis nacionaliniais teisės aktais ar pasibaigus jos įgaliojimams, rinkimai turi įvykti per 90 dienų nuo tos dienos, kai taryba yra paleidžiama ar pasibaigia jos įgaliojimai.

(3) Savivaldybės taryba, kitaip nei taryba, kuri paleidžiama po intervencijos remiantis 139 straipsniu, išlaiko kompetenciją veikti nuo to laiko,

kai ji yra paleidžiama ar pasibaigia jos įgaliojimai, iki tol, kol naujai išrinkta taryba yra paskelbiama išrinkta.

160. Vidaus procedūros

(1) Savivaldybės taryba:

(a) priima sprendimus dėl visų savivaldybės įgaliojimų įgyvendinimo ir visų jos funkcijų atlikimo;

(b) privalo išrinkti savo pirmininką;

(c) privalo išrinkti vykdomąjį ir kitus komitetus, atsižvelgiant į nacionalinius teisės aktus; ir

(d) gali samdyti darbuotojus, reikalingus efektyvesniam jos funkcijų atlikimui.

(2) Savivaldybės tarybai negalima priskirti šių funkcijų:

(a) įstatymų įgyvendinamųjų teisės aktų priėmimas;

(b) biudžetų tvirtinimas;

(c) vietinių mokesčių ir kitų mokesčių, rinkliavų ir apmokestinimų įvedimas; ir

(d) paskolų didinimas.

(3) Balsuojant dėl bet kurio klausimo turi dalyvauti savivaldybės tarybos narių dauguma.

(b) Visi klausimai dėl dalykų, paminėtų (2) postraipsnyje, yra nustatomi savivaldybės tarybos narių balsų daugumos priimtu sprendimu.

(c) Visi kiti savivaldybės tarybai priskiriami klausimai yra sprendžiami savivaldybės tarybos paprastąja balsų dauguma.

(4) Nė vienas įstatymų įgyvendinamasis teisės aktas negali būti priimtas savivaldybės tarybos, išskyrus atvejus, kai:

(a) visi savivaldybės tarybos nariai buvo pateikę pagrįstą pranešimą; ir

(b) pasiūlytas įstatymų įgyvendinamasis teisės aktas buvo paskelbtas viešai aptarti.

(5) Nacionaliniai teisės aktai gali numatyti nustatymo kriterijus šių dalykų:

(a) savivaldybės tarybos narių skaičiaus;

(b) savivaldybės tarybos galimybės rinkti vykdomąjį ar kitą komitetą; ar

(c) vykdomojo ar kito savivaldybės tarybos komiteto narių skaičiaus.

(6) Savivaldybės taryba gali rengti taisykles ir procedūras nustatančius įstatymų įgyvendinamuosius teisės aktus:

(a) savo vidaus tvarkai;

(b) jos reikalams ir veiklai; ir

(c) jos komitetų steigimui, sudarymui, procedūroms, įgaliojimams ir funkcijoms.

(7) Savivaldybės taryba savo reikalus turi tvarkyti atvirai, uždarus savo ar savo komitetų posėdžius rengti tik tada, kai tai yra pagrįsta, atsižvelgiant į aptariamo reikalo prigimtį.

(8) Savivaldybės tarybos nariai jos ir jos komitetų veikloje turi teisę dalyvauti tokiu būdu, kuris:

(a) leidžia partijoms ir interesams, kuriuos atspindi taryba, būti sąžiningai atstovaujamiems;

(b) suderinamas su demokratija; ir

(c) gali būti reglamentuotas nacionaliniais teisės aktais.

161. Privilegija

Provincijų teisės aktai, neprieštaraujantys nacionaliniams teisės aktams, gali numatyti privilegijas ir imunitetus savivaldybės taryboms ir jų nariams.

162. Savivaldybės įstatymų įgyvendinamųjų teisės aktų paskelbimas

(1) Savivaldybės įstatymų įgyvendinamasis teisės aktas gali būti vykdomas tik po jo paskelbimo atitinkamos provincijos oficialiame laikraštyje.

(2) Oficialus provincijos laikraštis turi paskelbti savivaldybės įstatymų įgyvendinamąjį teisės aktą savivaldybės prašymu.

163. Organizuota vietinė valdžia

Parlamento aktas, priimtas 76 straipsnio nustatyta tvarka, privalo:

(a) numatyti oficialų nacionalinių ir provincijų organizacijų, atstovaujančių savivaldybėms, pripažinimą; ir

(b) nustatyti procedūras, pagal kurias vietinė valdžia gali:

(i) konsultuotis su nacionaline ar provincijų valdžia;

(ii) paskirti atstovus dalyvauti Nacionalinėje Provincijų Taryboje; ir

(iii) dalyvauti veikloje, nurodytoje nacionaliniuose teisės aktuose, numatytuose 221(1)(c) straipsnyje.

164. Kiti klausimai

Bet kuris klausimas dėl vietinės valdžios, kurio nereglamentuoja Konstitucija, gali būti numatytas nacionaliniais teisės aktais ar provincijų teisės aktais, kurie neprieštarauja nacionaliniams teisės aktams.

8 SKYRIUS

TEISMAI IR TEISINGUMO VYKDYMAS

165. Teisminė valdžia

(1) Respublikos teisminė valdžia yra suteikta teismams.

(2) Teismai yra nepriklausomi ir vadovaujasi tik Konstitucija ir įstatymais, kuriuos jie privalo taikyti nešališkai ir be baimės, naudos sau ar išankstinio nusistatymo.

(3) Joks asmuo ar vastybės institucija negali trukdyti teismų veiklai.

(4) Valstybės institucijos teisės aktų leidybos ir kitomis priemonėmis privalo padėti teismams ir juos saugoti, užtikrinant jų nepriklausomumą, teisingumą, orumą, prieinamumą ir efektyvumą.

(5) Teismo priimtas sprendimas ar įsakymas privalomas visiems asmenims ar valstybės institucijoms, kurioms tai taikoma.

(6) Vyriausiasis teisėjas yra teisminės valdžios vadovas ir yra atsakingas už visų teismų teisminių funkcijų atlikimo normų ir standartų nustatymą ir tikrinimą.

166. Teisminė valdžia

Teismai:

(a) Konstitucinis Teismas;

(b) Aukščiausiasis apeliacinis teismas;

(c) Pietų Afrikos Aukščiausiasis Teismas bei bet kuris aukščiausiasis apeliacinis teismas, kuris gali būti įsteigtas remiantis Parlamento aktu, nagrinėti apeliacijas dėl bet kurio teismo, turinčio panašų statusą kaip Pietų Afrikos Aukščiausiasis Teismas, sprendimo;

(d) Magistratų teismas; ir

(e) bet kuris kitas teismas, įsteigtas ar pripažintas Parlamento aktu, įskaitant bet kurį teismą, turintį panašų statusą kaip Pietų Afrikos Aukščiausiasis Teismas ar Magistratų teismas.

167. Konstitucinis Teismas

(1) Konstitucinis Teismas susideda iš vyriausiojo Pietų Afrikos teisėjo, jo pavaduotojo ir kitų devynių teisėjų.

(2) Klausimai, priskirti Konstituciniam Teismui, turi būti išnagrinėti mažiausiai aštuonių teisėjų.

(3) Konstitucinis Teismas yra:

(a) aukščiausias Respublikos teismas; ir

(b) gali nagrinėti:

(i) konstitucinius klausimus; ir

(ii) bet kurį kitą klausimą, jeigu Konstitucinis Teismas suteikia leidimą apeliuoti remiantis tuo, kad klausimas yra susijęs su ginčytinu visuomeninio svarbumo įstatymo aspektu; ir

(c) priima galutinį sprendimą dėl to, ar klausimas patenka į Teismo jurisdikciją.

(4) Tik Konstitucinis Teismas gali:

(a) spręsti ginčus tarp valstybės institucijų nacionaliniame ar provincijų lygyje dėl bet kurios iš šių valstybės institucijų konstitucinio statuso galių ar funkcijų;

(b) spręsti dėl bet kurio parlamentinio ar provincijų įstatymo projekto konstitucingumo, tačiau tik tais atvejais, kuriuos numato 79 ar 121 straipsnis;

(c) spręsti dėl prašymų, numatytų 80 ir 122 straipsnyje;

(d) spręsti dėl bet kurio Konstitucijos pakeitimo konstitucingumo;

(e) spręsti dėl Parlamento ar Prezidento konstitucinio įsipareigojimo neįvykdymo; ar

(f) patvirtinti provincijos konstituciją remiantis 144 straipsniu.

(5) Konstitucinis Teismas priima galutinį sprendimą dėl Parlamento akto, provincijos akto ar Prezidento elgesio konstitucingumo ir turi patvirtinti bet kurį Aukščiausiojo Apeliacinio Teismo, Pietų Afrikos Aukščiausiojo Teismo ar kito teismo, turinčio panašų statusą, įsakymą dėl negaliojimo, prieš šiam įsakymui įsigaliojant.

(6) Nacionaliniai teisės aktai ar Konstitucinio Teismo taisyklės privalo leisti asmeniui, kai tai daroma dėl teisingumo ir Konstitucinio Teismo leidimu:

(a) tiesiogiai kreiptis i Konstitucinį Teismą; ar

(b) tiesiogiai skųsti bet kurio kito teismo sprendimą Konstituciniam Teismui.

(7) Konstitucinis klausimas gali būti susijęs su bet kuriuo dalyku, susijusiu su Konstitucijos aiškinimu, apsauga ar jos laikymosi užtikrinimu.

168. Aukščiausiasis apeliacinis teismas

(1) Aukščiausiasis apeliacinis teismas susideda iš Prezidento, Prezidento pavaduotojo ir teisėjų, kurių skaičius nurodytas Parlamento akte.

(2) Klausimą, priskirtą Aukščiausiajam apeliaciniam teismui, privalo spręsti toks teisėjų skaičius, kuris yra nurodytas Parlamento akte.

(3) (a) Aukščiausiasis apeliacinis teismas gali priimti apeliacijas dėl bet kurio klausimo, kylančio iš Pietų Afrikos Aukščiausiojo Teismo ar teismo, turinčio panašų statusą kaip Pietų Afrikos Aukščiausiasis Teismas, sprendimų, išskyrus dėl darbo ar konkurencingumo klausimų, tokiu mastu, kuris gali būti nurodytas Parlamento akte.

(b) Aukščiausiasis apeliacinis teismas gali nagrinėti tik:

(i) apeliacijas;

(ii) klausimus, susijusius su apeliacijomis; ir

(iii) bet kurį kitą klausimą, kuris gali būti jam priskirtas aplinkybėmis, nurodytomis Parlamento akte.

169. Pietų Afrikos Aukščiausiasis Teismas

(1) Pietų Afrikos Aukščiausiasis Teismas gali spręsti:

(a) bet kurį konstitucinį klausimą, išskyrus klausimą, kuris:

(i) buvo priimtas tiesiogiai nagrinėti Konstituciniam Teismui, remiantis 167(6)(a) straipsniu; ar

(ii) Parlamento aktu yra priskirtas kitam teismui, turinčiam panašų statusą kaip Pietų Afrikos Aukščiausiasis Teismas; ir

(b) bet kurį kitą klausimą, kuris Parlamento aktu nėra priskirtas kitam teismui.

(2) Pietų Afrikos Aukščiausiasis Teismas susideda iš skyrių, nustatytų Parlamento aktu, kuris turi numatyti:

(a) skyrių steigimą, nustatant vieną ar daugiau vietų skyriuje; ir

(b) jurisdikcijos skyriui priskyrimą ar vietos priskyrimą skyriaus viduje.

(3) Kiekvienas Pietų Afrikos Aukščiausiojo Teismo skyrius:

(a) turi teismo pirmininką;

(b) gali turėti vieną ar daugiau teismo pirmininko pavaduotojų; ir

(c) turi tokį teisėjų skaičių, kuris yra nustatytas remiantis nacionaliniais teisės aktais.

170. Kiti teismai

Visi teismai, kurie nėra nurodyti 167, 168 ir 169 straipsniuose, turi spręsti bet kurį klausimą, nustatytą Parlamento aktu, tačiau teismas, turintis žemesnį statusą už Pietų Afrikos Aukščiausiojo Teismo statusą, negali

tirti ar nutarti dėl bet kurio teisės akto ar bet kurio Prezidento veiksmo konstitucingumo.

171. Teismo procedūros

Visi teismai, kurie veikia remiantis nacionaliniais teisės aktais, jų nutarimais ir procedūromis, turi būti numatyti remiantis nacionaliniais teisės aktais.

172. Teismų įgaliojimai konstituciniais klausimais

(1) Spręsdamas konstitucinį klausimą, neviršydamas savo įgaliojimų, teismas:

(a) privalo pareikšti, kad bet kuris teisės aktas ar veiksmas, kuris yra nesuderinamas su Konstitucija, negalioja tokiu mastu, kuriuo yra nesuderinamas; ir

(b) gali priimti bet kurį nutarimą, kuris yra sąžiningas ir nešališkas, įskaitant:

(i) nutarimą, ribojantį pareiškimo dėl negaliojimo atgalinį veikimą; ir

(ii) nutarimą, stabdantį pareiškimą dėl negaliojimo bet kokiam laikotarpiui, bet kokiomis sąlygomis, leidžiantį kompetetingai institucijai pašalinti trūkumą.

(2) (a) Aukščiausiasis apeliacinis teismas, Pietų Afrikos Aukščiausiasis Teismas ar teismas, turintis panašų statusą, gali priimti nutarimą dėl Parlamento akto, provincijos akto ar Prezidento veiksmo konstitucingumo, tačiau nutarimas dėl konstitucinio negaliojimo neturi galios, jei jo nepatvirtina Konstitucinis Teismas.

(b) Teismas, kuris priima nutarimą dėl konstitucinio negaliojimo, gali taikyti laikinąsias apsaugos priemones ar kitą laikiną palengvinimą šaliai arba gali atidėti teisminį nagrinėjimą, belaukiant Konstitucinio Teismo sprendimo dėl akto ar veiksmo galiojimo.

(c) Nacionaliniai teisės aktai turi numatyti galimybę kreiptis dėl akto atitikimo Konstitucijai Konstitucinį Teismą.

(d) Bet kuris asmuo ar suinteresuota Vastybės institucija gali teikti apeliaciją ar kreiptis tiesiogiai į Konstitucinį Teismą dėl nutarimo atitikimo Konstitucijai, remiantis šiuo postraipsniu.

173. Neatskiriama galia

Konstitucinis Teismas, Aukščiausiasis apeliacinis teismas ir Pietų Afrikos Aukščiausiasis Teismas, nepažeidžiant teisingumo reikalavimų, turi neatskiriamą valdžią saugoti, reguliuoti savo veiklą ir plėtoti bendrąją teisę.

174. Teismo pareigūnų skyrimas

(1) Bet kuris tinkamą kvalifikaciją turintis ir tam tinkamas ir pasirengęs asmuo, vyras ar moteris, gali būti paskirtas teismo pareigūnu. Asmuo, paskirtas dirbti Konstituciname Teisme, turi būti Pietų Afrikos pilietis.

(2) Paskiriant teismo pareigūnus turi būti atsižvelgiama į Pietų Afrikos rasės ir lyties skirtybę.

(3) Prezidentas, kaip valstybės vykdomosios valdžios vadovas, po konsultacijos su Teismo tarnybos komisija ir partijų vadovais, kurie yra atstovaujami Nacionalinėje Asamblėjoje, paskiria vyriausiąjį teisėją ir vyriausiojo teisėjo pavaduotoją, Aukščiausiojo apeliacinio teismo pirmininką ir jo pavaduotoją.

(4) Prezidentas, kaip valstybės vykdomosios valdžios vadovas, po konsultacijos su Vyriausiuoju teisėju ir partijų vadovais, kurie yra atstovaujami Nacionalinėje Asamblėjoje, skiria kitus Konstitucinio Teismo teisėjus laikydamasis šių procedūrų:

(a) Teismų tarnybos komisija privalo parengti kandidatų sąrašą su trimis pavardėmis daugiau, nei bus išrinkta, ir pateikti sąrašą Prezidentui.

(b) Prezidentas gali skirti kandidatus pagal sąrašą, tardamasis su Teismo tarnybos komisija dėl to, jei kuris nors iš kandidatų yra netinkamas arba dėl velesnio paskyrimo.

(c) Teismo tarnybos komisija turi papildyti tolesnį kadindatų sąrašą ir Prezidentas privalo priimti likusius paskyrimus iš papildyto sąrašo.

(5) Ne mažiau kaip keturi tesiėjai, paskirti į Konstitucinį Teismą, paskyrimo metu turi būti teisėjais.

(6) Prezidentas kitų teismų teisėjus privalo skirti pasitaręs su Teismų tarnybos komisija.

(7) Kiti teismo pareigūnai turi būti skiriami remiantis Parlamento aktu, kuris turi užtikrinti, kad paskyrimas, paaukštinimas, perkėlimas, atleidimas ar drausminė nuobauda šiems teismo pareigūnams būtų skiriama nešališkai ir be išankstinio nusistatymo.

(8) Prieš pradėdami vykdyti savo funkcijas teismo pareigūnai, remiantis 2 priedu, privalo prisiekti arba iškilmingai pasižadėti ginti Konstituciją ir jos laikytis.

175. Laikinai teisėjo pareigas einančių teisėjų paskyrimas

(1) Prezidentas gali paskirti moterį ar vyrą laikinai pareigas einančiu vyriausiojo teisėjo pavaduotoju ar Konstitucinio Teismo teisėju, jei šios pareigos yra laisvos arba tuo metu tas pareigas einantis asmuo negali atlikti savo pareigų. Paskyrimas turi įvykti sulaukus Kabineto nario, atsakingo už teisingumo vykdymą, siūlymo vyriausiojo teisėjo pritarimu. Taip pat asmuo, paskirtas laikinai einančio Vyriausiojo teisėjo pavaduotoju, privalo būti iš Konstitucinio Teismo teisėjų gretų, kurie jais buvo paskirti remiantis 174(4) straipsniu.

(2) Kabineto narys, atsakingas už teisingumo vykdymą, privalo paskirti laikinai savo pareigas einančius teisėjus pasitaręs su to teismo, į kurį jie yra skiriami, vyresniuoju teisėju.

176. Kadencija ir atlyginimas

(1) Konstitucinio Teismo teisėjas eina savo pareigas dvylika metų bei vieną kadenciją arba kol jai ar jam sukanka 70 metų, išskyrus atvejus, kai Parlamento aktas nustato kitaip.

(2) Kiti teisėjai eina savo pareigas tol, kol jie yra pašalinami Parlamento aktu.

(3) Atlyginimai, išmokos ir pašalpos negali būti sumažintos.

177. Atleidimas iš pareigų

(1) Teisėjas gali būti pašalintas iš pareigų tik jei:

(a) Teismų tarnybos komisija sužino, jog teisėjas yra nedarbingas, nekompetentingas arba yra pripažintas kaltu dėl aplaidumo; ir

(b) Nacionalinis susirinkimas norėdamas pašalinti teisėją priima rezoliuciją, kuriai pritaria du trečdaliai narių.

(2) Priimtą rezoliuciją dėl teisėjo atleidimo iš pareigų privalo pasirašyti Prezidentas.

(3) Prezidentas, Teismų tarnybos komisijos patarimu, gali sustabdyti teisėjo, kuriam taikomos 1 poskirsnio procedūros, įgaliojimus.

178. Teismų tarnybos komisija

(1) Teismų tarnybos komisiją sudaro:

(a) vyriausiasis teisėjas, kuris pirmininkauja komisijai;

(b) vyriausiasis apeliacinio teismo pirmininkas;

(c) vienas teisėjų pirmininkas, paskirtas teisėjų pirmininko;

(d) Kabineto narys, atsakingas už teisingumo vykdymą, arba jo paskirtas asmuo;

(e) du praktikuojantys advokatai, paskirti iš advokatų, atstovaujančių savo profesjai bei paskirtų Prezidento;

(f) du praktikuojantys teisininkai, paskirti iš teisininkų, atstovaujančių savo profesijai bei paskirtų Prezidento;

(g) vienas teisės dėstytojas, paskirtas teisės dėstytojų iš Pietų Afrikos universiteto;

(h) šeši Nacionalinio susirinkimo nariai, paskirti Nacionalinio susirinkimo iš savo narių, iš kurių bent trys turi būti iš opozicinių partijų;

(i) keturi nuolatiniai Nacionalinės Provincijų Tarybos atstovai, išrinkti tarybos, kartu su bent šešių provincijų pritarimu;

(j) keturi asmenys, paskirti Prezidento, kaip įstatymų vykdomojo organo galvos, pasitarus su visomis Nacionalinio susirinkimo partijomis; ir

(k) svarstant tam tikrus klausimus dėl Pietų Afrikos Aukščiausiojo Teismo skyrių, atstovauja suinteresuoto skyriaus teisėjas pirmininkas ir provincijos premjeras.

(2) Jei nominuotų asmenų iš teisininkų ir advokatų profesijos skaičius pagal (1)(e) arba (f) poskyrį yra lygus laisvų vietų skaičiui, Prezidentas privalo juos paskirti. Jei kandidatų sąraše daugiau nei laisvų vetu, Prezidentas, pasitaręs su reikiamos profesijos atstovais, turi paskirti pakankamą skaičių asmenų užimti visas laisvas vietas.

(3) Komisijos nariai, paskirti Nacionalinės Provincijų Tarybos, eina pareigas tol, kol pakeičiami kartu, arba tol, kol atsiranda laisva vieta. Kiti nariai, kurie buvo paskirti Komisijos, eina savo pareigas tol, kol pakeičiami tie, kurie juos paskyrė.

(4) Teismų tarnybos komisija turi įgaliojimus ir funkcijas, numatytas Konstitucijoje ar nacionaliniuose įstatymuose.

(5) Teismų tarnybos komisija gali konsultuoti nacionalinę Vyriausybę visais klausimais, susijusiais su teismų ar teisingumo vykdymu, bet svarstant klausimus, išskyrus teisėjų paskyrimą, pagal (1)(h) ir (i) poskyrius, susirinkimas turi vykti be narių.

(6) Teismų tarybos komisija gali nustatyti savo darbo tvarkos taisykles, tačiau tarybos sprendimams turi būti gautas daugumos narių pritarimas.

(7) Jei vyriausiasis teisėjas ar Aukščiausiojo apeliacinio teismo pirmininkas tuo metu negali dalyvauti Tarybos posėdyje, vyriausiojo teisėjo pavaduotojas ir Aukščiausiojo apeliacinio teismo pirmininko pavaduotojas posėdžio metu veikia jų vardu.

(8) Prezidentas ir asmenys, kurie nurodė, pasiūlė kandidatus ar paskyrė Komisijos narius, remiantis (1)(c), (e), (f) ir (g) postraipsniu, gali tokiu pačiu būdu nurodyti, pasiūlyti kandidatus ar paskirti kiekvienam nariui pavaduotoją Komisijoje, kai tik narys dėl laikino jo ar jos negebėjimo, dėl nebuvimo Respublikoje ar dėl kokios nors kitos priežasties negali eiti pareigų.

179. Generalinė prokuratūra

(1) Respublikoje yra tik viena Generalinė prokuratūra, suformuota remiantis Parlameno aktu. Prokuratūrą sudaro:

(a) Nacionalinis generalinis prokuroras, kuris vadovauja Prokuratūrai ir yra skiriamas nacionalinės vykdomosios valdžios vadovo, ir

(b) valstybinio kaltinimo vadovai ir prokurorai, numatyti Parlamento akte.

(2) Baudžiamojo persekiojimo institucija turi įgaliojimus pradėti baudžiamąjį persekiojimą valstybės vardu ir vykdyti visas būtinas su baudžiamuoju persekiojimu susijusias funkcijas.

(3) Nacionaliniai teisės aktai turi užtikrinti, kad valstybinio kaltinimo vadovai:

(a) turėtų tinkamą kvalifikaciją; ir

(b) būtų atsakingi už baudžiamąjį persekiojimą konkrečiose jurisdikcijose, remiantis (5) poskirsniu.

(4) Nacionaliniai teisės aktai turi užtikrinti, kad baudžiamojo persekiojimo institucijos vykdytų savo įgaliojimus nesukaustytos baimės, nešališkai ir be išankstinio nusistatymo.

(5) Valstybinio kaltinimo generalinis prokuroras:

(a) Kabineto nario pritarimu turi skirti asmenį, atsakingą už teisingumo vykdymą, ir po konsultacijos su valstybinio kaltinimo generaliniu prokuroru atsakingą už Prokuratūros politiką, kuri turi būti stebima baudžiamojo persekiojimo procese;

(b) privalo leisti politines direktyvas, kurių turi būti laikomasi baudžiamojo persekiojimo procese;

(c) gali kištis į baudžiamojo persekiojimo procesą, kai nėra laikomasi politinų direktyvų; ir

(d) gali peržiūrėti sprendimą dėl patraukimo ar nepatraukimo baudžiamojon atsakomybėn po konsultacijos su valstybinio kaltinimo prokuroru ir po parodymų priėmimo per valstybinio kaltinimo generalinio prokuroro nurodytą terminą:

(i) kaltinamojo;

(ii) skundo pateikėjo;

(iii) bet kurio kito asmens ar šalies, kuriuos Valstybinio kaltinimo generalinis prokuroras pripažįsta esant tiesiogiai susijusius.

(6) Kabineto narys, atsakingas už teisingumo vykdymą, prisiima galutinę atsakomybę už Generalinę prokuratūrą.

(7) Visi kiti klausimai dėl Generalinės prokuratūros turi būti nustatyti nacionaliniuose teisės aktuose.

180. Kiti klausimai dėl teisingumo vykdymo

Nacionalinės teisės aktai turi numatyti bet kurį klausimą dėl teisingumo vykdymo, kuris nėra išspręstas Konstitucijos, įskaitant:

(a) mokymo programas, skirtas teismo pareigūnams;

(b) skundų nagrinėjimo dėl teismo pareigūnų procedūras; ir

(c) ne tik teismo pareigūnų dalyvavimą teismui priimant sprendimus.

9 SKYRIUS

VALSTYBĖS INSTITUCIJOS, PALAIKANČIOS KONSTITUCINĘ DEMOKRATIJĄ

181. Steigimo ir valdymo principai

(1) Šios valstybės institucijos turi stiprinti konstitucinę demokratiją Respublikoje:

(a) viešasis gynėjas;

(b) Pietų Afrikos žmogaus teisių komisija;

(c) Kultūrinių, religinių ir lingvistinių bendruomenių teisių skatinimo ir apsaugos komisija;

(d) Lyčių lygybės komisija;

(e) generalinis auditorius.

(f) Rinkimų komisija.

(2) Šios institucijos yra nepriklausomos ir vadovaujasi tik Konstitucija ir įstatymu. Jos turi būti nešališkos, vykdyti savo įgaliojimus ir atlikti savo funkcijas, nekurstomos baimės ar intereso ir be išankstinio nusistatymo.

(3) Kitos valstybės institucijos teisinėmis ir kitomis priemonėmis turi apsaugoti šias institucijas ir padėti užtikrinti šių institucijų nepriklausomumą, nešališkumą, orumą ir veiklos veiksmingumą.

(4) Nė vienas asmuo ar valstybinė institucija negali trukdyti funkcionuoti šioms institucijoms.

(5) Šios institucijos yra atskaitingos Nacionalinei Asamblėjai ir privalo pranešti apie savo veiklą ir funkcijų atlikimą Asamblėjai ne rečiau kaip kartą per metus.

VIEŠASIS GYNĖJAS

182. Viešojo gynėjo funkcijos

(1) Viešasis gynėjas turi nacionaliniais teisės aktais sureguliuotą teisę:

(a) tirti bet kurį elgesį, pasireiškiantį valstybės reikaluose ar bet kurioje viešojo administravimo srityje, kuris kelia įtarimą dėl savo tinkamumo ar yra etiketo pažeidimo ar išankstinio nusistatymo padarinys;

(b) pranešti apie tokį elgesį; ir

(c) imtis atitinkamų atitaisomųjų veiksmų.

(2) Viešasis gynėjas turi papildomus įgaliojimus ir funkcijas, nustatytas nacionaliniuose teisės aktuose.

(3) Viešasis gynėjas negali nagrinėti teismo sprendimų.

(4) Viešasis gynėjas turi būti prieinamas visiems asmenims ir bendruomenėms.

(5) Kiekvienas viešojo gynėjo pareikštas pranešimas turi būti viešas, nebent išskirtinės aplinkybės, kurios turi būti nustatytos nacionaliniuose teisės aktuose, reikalauja, kad pranešimas būtų konfidencialus.

183. Kadencija

Viešasis gynėjas yra skiriamas neatnaujinamai septynerių metų kadencijai.

PIETŲ AFRIKOS ŽMOGAUS TEISIŲ KOMISIJA

184. Pietų Afrikos žmogaus teisių komisijos funkcijos

(1) Pietų Afrikos žmogaus teisių komisija turi:

(a) skatinti pagarbą žmogaus teisėms ir žmogaus teisių kultūrai;

(b) skatinti žmogaus teisių apsaugą, plėtrą ir įgyvendinimą; ir

(c) stebėti ir vertinti žmogaus teisių laikymąsi Respublikoje.

(2) Pietų Afrikos žmogaus teisių komisija turi įgaliojimus, numatytus nacionaliniuose teisės aktuose, būtinus jos funkcijoms atlikti, įskaitant šiuos įgaliojimus:

(a) tirti ir pranešti apie žmogaus teisių laikymąsi;

(b) imtis priemonių siekiant užtikrinti tinkamą žalos atlyginimą, jeigu žmogaus teisės buvo pažeistos;

(c) atlikti mokslinius tyrimus; ir

(d) teikti informaciją.

(3) Kasmet Pietų Afrikos žmogaus teisių komisija privalo reikalauti atitinkamų valstybės institucijų teikti Komisijai informaciją apie priemones, kurių jos ėmėsi siekdamos Teisių bilyje numatytų teisių dėl būsto, sveikatos priežiūros, maisto, vandens, socialinės apsaugos, švietimo ir aplinkos apsaugos realizavimo.

(4) Pietų Afrikos žmogaus teisių komisija turi papildomus įgaliojimus ir funkcijas, numatytas nacionaliniuose teisės aktuose.

KULTŪRINIŲ, RELIGINIŲ IR LINGVISTINIŲ BENDRUOMENIŲ TEISIŲ SKATINIMO IR APSAUGOS KOMISIJA

185. Komisijos funkcijos

(1) Kultūrinių, religinių ir kalbinių bendruomenių teisių skatinimo ir apsaugos komisijos pagrindiniai uždaviniai yra:

(a) skatinti pagarbą kultūrinių, religinių ir kalbinių bendruomenių teisėms;

(b) skatinti ir kurti taiką, draugystę, žmogiškumą, pakantumą ir nacionalinę vienybę tarp kultūrinių, religinių ir kalbinių bendruomenių lygybės, nediskriminavimo ir laisvos asociacijos pagrindu; ir

(c) remiantis nacionaliniais teisės aktais rekomenduoti Kultūros tarybos ar tarybų steigimą ar pripažinimą Pietų Afrikos bendruomenei ar bendruomenėms.

(2) Komisija turi įgaliojimus, sureguliuotus nacionalinės teisės aktais, būtinus siekiant jos pagrindinių uždavinių, įskaitant įgaliojimus stebėti, nagrinėti, tyrinėti, teikti informaciją, stengtis paveikti, konsultuoti ir pranešti apie problemas, susijusias su kultūrinių, religinių ir kalbinių bendruomenių teisėmis.

(3) Komisija turi pranešti apie bet kurį klausimą, susijusį su jos įgaliojimais ir funkcijomis Pietų Afrikos žmogaus teisių komisijai tirti.

(4) Komisija turi papildomus įgaliojimus ir funkcijas, nustatytas nacionaliniuose teisės aktuose.

186. Komisijos sudėtis

(1) Kultūrinių, religinių ir kalbinių bendruomenių teisių skatinimo ir apsaugos komisijos narių skaičius, jų skyrimas ir įgaliojimų trukmė turi būti nustatyta nacionaliniuose teisės aktuose.

(2) Komisijos sudėtis turi:

(a) plačiai atstovauti pagrindinėms kultūrinėms, religinėms ir kalbinėms Pietų Afrikos bendruomenėms; ir

(b) plačiai atspindėti gentinę skirtybę Pietų Afrikoje.

LYČIŲ LYGYBĖS KOMISIJA

187. Lyčių lygybės komisijos funkcijos

(1) Lyčių lygybės komisija turi skatinti pagarbą lyčių lygybei ir apsaugai, lyčių lygybės siekimui ir plėtrai.

(2) Lyčių lygybės komisija turi įgaliojimus, sureguliuotus nacionaliniais teisės aktais, būtinus jos funkcijoms atlikti, įskaitant įgaliojimus stebėti, tirti, teikti informaciją, stengtis paveikti, konsultuoti ir pranešti apie problemas, susijusias su lyčių lygybe.

(3) Lyčių lygybės komisija turi papildomus įgaliojimus ir funkcijas, nustatytas nacionaliniuose teisės aktuose.

GENERALINIS AUDITORIUS

188. Generalinio auditoriaus funkcijos

(1) Generalinis auditorius privalo tikrinti ir pranešti dėl ataskaitų, finansinės atskaitomybės ir finansinio valdymo:

(a) valstybės nacionalinių ar provincijų departamentų ir administracijų;

(b) visų savivaldybių; ir

(c) bet kurių kitų institucijų ar apskaitos įmonių, kurias, remiantis nacionaliniais ar provincijų teisės aktais, generalinis auditorius turi audituoti.

(2) Be pareigų, numatytų 1 poskirsnyje, ir atsižvelgiant į bet kuriuos teisės aktus, generalinis auditorius privalo tikrinti ir pranešti dėl ataskaitų, finansinės atskaitomybės ir finansinio valdymo:

(a) bet kurios institucijos, finansuojamos iš Nacionalinio pajamų fondo, Provincijos pajamų fondo arba savivaldybės; ar

(b) bet kurios institucijos, kuri, remiantis įstatymu, gali gauti viešosios paskirties finansavimą.

(3) Generalinis auditorius turi pateikti audito ataskaitas bet kuriai įstatymų leidžiamajai institucijai, kuri yra tiesiogiai susijusi su auditu ar su bet kuriuo kitu įgaliojimu, numatytu nacionaliniuose teisės aktuose. Visos ataskaitos turi būti paviešintos.

(4) Generalinis auditorius turi papildomus įgaliojimus ir funkcijas, nustatytas nacionaliniuose teisės aktuose.

189. Kadencija

Generalinis auditorius skiriamas fiksuotai, neatnaujinamai nuo penkerių iki dešimties metų kadencijai.

RINKIMŲ KOMISIJA

190. Rinkimų komisijos funkcijos

(1) Rinkimų komisija privalo:

(a) remdamasi nacionaliniais teisės aktais vadovauti nacionalinių, regionų ir savivaldybių įstatymų leidžiamųjų institucijų rinkimams;

(b) užtikrinti, kad šie rinkimai būtų laisvi ir sąžiningi; ir

(c) skelbti rinkimų rezultatus per kuo trumpesnį laiką, kuris turi būti nustatytas nacionaliniuose teisės aktuose.

(2) Rinkimų komisija turi papildomus įgaliojimus ir funkcijas, nustatytas nacionaliniuose teisės aktuose.

191. Rinkimų komisijos sudėtis

Rinkimų komisija turi būti sudaryta iš ne mažiau kaip trijų asmenų. Narių skaičius ir jų įgaliojimų trukmė turi būti nustatyti nacionaliniuose teisės aktuose.

NEPRIKLAUSOMA TRANSLIAVIMĄ REGULIUOJANTI INSTITUCIJA

192. Transliavimo institucija

Nacionaliniai teisės aktai privalo numatyti Nepriklausomą transliavimą reguliuojančią instituciją, atsižvelgiant į viešąjį interesą, ir užtikrinti sąžiningumą ir plačiai atstovaujamos Pietų Afrikos bendruomenės požiūrių įvairumą.

BENDROSIOS NUOSTATOS

193. Paskyrimai

(1) Viešasis gynėjas ir bet kurios komisijos nariai, numatyti šiame skyriuje, turi būti moterys ar vyrai, kurie:

(a) yra Pietų Afrikos piliečiai;

(b) yra tinkami ir pasirengę užimti konkrečias pareigas; ir

(c) atitinka visus kitus nacionaliniuose teisės aktuose nustatytus reikalavimus.

(2) Šis skyrius numato Komisijai būtinybę skiriant naujus narius apsvarstyt Pietų Afrikos rasių ir lyčių skirtybę.

(3) Generalinis auditorius turi būti moteris ar vyras, kuris yra Pietų Afrikos pilietis, tinkamas ir pasirengęs užimti šias pareigas. Skiriant generalinį auditorių turi būti skiriamas deramas dėmesys patirčiai audito, valstybės finansų, viešojo administravimo srityse.

(4) Prezidentas, Nacionalinės Asamblėjos teikimu, turi paskirti viešąjį gynėją, generalinį auditorių ir kitus narius, sudarančius:

(a) Pietų Afrikos žmogaus teisių komisiją;

(b) Lyčių lygybės komisiją; ir

(c) Rinkimų komisiją.

(5) Nacionalinė Asamblėja turi rekomenduoti asmenis:

(a) Asamblėjos komiteto, proporcingai sudaryto iš visų partijų narių, atstovaujamų Asamblėjoje, siūlymu; ir

(b) patvirtintus Asamblėjos rezoliuciją patariamuoju balsu:

(i) ne mažiau kaip 60 procentų Asamblėjos narių, jeigu rekomenduojama skirti viešąjį gynėją ar generalinį auditorių; arba

(ii) Asamblėjos narių daugumos, jeigu rekomenduojama skirti Komisijos narį.

(6) 59(1)(a) straipsnis turi numatyti pilietinės visuomenės dalyvavimą rekomendaciniame procese.

194. Pašalinimas iš pareigų

(1) Viešasis gynėjas, generalinis auditorius ar Komisijos narys, numatytas šiame skyriuje, gali būti pašalintas iš pareigų tik dėl:

(a) nusižengimo, nedarbingumo ar nekompetencijos;

(b) Nacionalinės Asamblėjos komiteto išvados dėl šio klausimo; ir

(c) Asamblėjos priimtos rezoliucijos dėl asmens pašalinimo iš pareigų.

(2) Nacionalinės Asamblėjos priimta rezoliucija dėl pašalinimo iš:

(a) viešojo gynėjo ar generalinio auditoriaus pareigų turi būti priimta ne mažiau kaip 2/3 Asamblėjos narių pritarimu; arba

(b) Komisijos nario pareigų turi būti priimta Asamblėjos narių balsų dauguma.

(3) Prezidentas:

(a) gali laikinai pašalinti asmenį iš pareigų bet kuriuo metu po to, kai prasideda Nacionalinės Asamblėjos procesiniai veiksmai dėl asmens pašalinimo iš pareigų; ir

(b) turi pašalinti asmenį iš pareigų, Asamblėjai priėmus rezoliuciją dėl šio asmens pašalinimo iš pareigų.

10 SKYRIUS

VIEŠASIS ADMINISTRAVIMAS

195. Pagrindinės vertybės ir principai, reguliuojantys viešąjį administravimą

(1) Viešasis administravimas turi vadovautis demokratinėmis vertybėmis ir principais, įtvirtintais Konstitucijoje, įskaitant šiuos principus:

(a) turi būti skatinami ir išlaikomi aukšti profesinės etikos standartai;

(b) turi būti skatinamas veiksmingas, ekonomiškas ir efektyvus išteklių panaudojimas;

(c) viešasis administravimas turi būti orientuotai gerinamas;

(d) paslaugos turi būti teikiamos nešališkai, sąžiningai, teisingai ir objektyviai;

(e) žmonių poreikiai turi būti patenkinti ir visuomenė turi būti skatinama dalyvauti

formuojant politiką;

(f) viešasis administravimas turi būti atskaitingas;

(g) skaidrumas turi būti skatinamas, laiku suteikiant visuomenei prieinamą ir tiksliąinformaciją;

(h) turi būti ugdomas tinkamas žmogiškųjų išteklių valdymas ir karjeros augimo praktika, siekiant maksimaliai išnaudoti žmogaus potencialą;

(i) viešasis administravimas turi būti plačiai atstovaujmas Pietų Afrikos žmonių, turinčių įdarbinimo ir personalo valdymo praktiką, grindžiamą gebėjimais, objektyvumu, teisingumu, poreikiu ištaisyti praeities disbalansą siekiant plataus atstovavimo.

(2) Paminėti principai taikomi:

(a) visose administravimo valdymo srityse;

(b) valstybės institucijuose; ir

(c) valstybės įmonėse.

(3) Nacionalinės teisės aktai turi užtikrinti vertybių ir principų, išvardytų (1) postraipsnyje, skatinimą.

(4) Asmenų skyrimas viešajam administravime politniais sumetimais nėra draudžiamas, tačiau nacionaliniai teisės aktai turi reglamentuoti tokius paskyrimus valstybės tarnyboje.

(5) Teisės aktai, reglamentuojantys viešąjį administravimą, gali diferencijuoti skirtingus sektorius, administracijas ar institutus.

(6) Viešojo administravimo skirtingų sektorių, administracijų ar institucijų paskirtis ir funkcijos yra svarbūs faktoriai, į kuriuos įstatymų leidybos institucija turi atsižvelgti, reglamentuodama viešąjį administravimą.

196. Viešojo aptarnavimo komisija

(1) Respublikoje yra tik viena Viešojo aptarnavimo komisija.

(2) Komisija yra nepriklausoma ir turi būti nešališka, vykdyti savo įgaliojimus ir atlikti savo funkcijas be baimės, naudos ar išankstinio nusistatymo, siekiant išsaugoti efektyvų ir našų viešąjį administravimą ir aukštus profesinės viešojo aptarnavimo etikos standartus. Komisija turi būti reglamentuojama nacionaliniuose teisės aktuose.

(3) Kitos valstybės institucijos teisinėmis ir kitomis priemonėmis turi padėti Komisijai užtikrinti nepriklausomumą, nešališkumą, orumą ir našumą. Joks asmuo ar valstybės institucija negali trukdyti Komisijos veiklai.

(4) Komisijos įgaliojimai ir funkcijos yra:

(a) propaguoti 195 straipsnyje nustatytas vertybes ir principus, pritaikytus visam viešajam aptarnavimui;

(b) tirti, stebėti ir vertinti viešojo aptarnavimo veiklos organizavimą ir administravimą, personalo praktiką;

(c) pasiūlyti priemones, užtikrinančias efektyvią ir našią valstybės tarnybos veiklą;

(d) duoti nurodymus sikiant užtikrinti, kad personalo procedūros, susijusios su įdarbinimu, pervedimai, akcijos ir atleidimas atitiktų 195 straipsnyje nustatytas vertybes ir principus;

(e) pranešti dėl jos veiklos ir funkcijų atlikimo, įskaitant nustatymus, kuriuos jie gali padaryti, ir nurodymus bei patarimus, kuriuos gali teikti, ir

pateikti laipsnio, iki kurio yra laikomasi vertybių ir principų, nustatytų 195 straipsnyje, vertinimą; ir

(f) savo nuožiūra arba gavus bet kurį skundą:

(i) ištirti ir įvertinti personalo pritaikymą ir viešojo administravimo veiklą ir pranešti apie tai atitinkamai vykdomosios valdžios ir įstatymų leidžiamosios valdžios institucijai;

(ii) ištirti valstybės tarnautojų nusiskundimus dėl oficialių teisės aktų ar spragų ir rekomenduoti tinkamus teisių gynimo būdus;

(iii) stebėti ir tirti valstybės tarnyboje taikomų procedūrų laikymąsi;

(iv) konsultuoti nacionalines ir provincijų valstybės institucijas dėl Valstybės tarnautojų veiklos, įskaitant veiklą, susijusią su įdarbinimu, paskyrimu, pervedimu, atleidimu ir kitais valstybės tarnautojų karjeros aspektais; ir

(g) vykdyti ar atlikti papildomus įgaliojimus ar funkcijas, numatytas Parlamento akte.

(5) Komisija yra atskaitinga Nacionalinei Asamblėjai.

(6) Remiantis (4)(e) postraipsniu, Komisija privalo atsiskaityti ne rečiau kaip kartą per metus:

(a) Nacionalinei Asamblėjai; ir

(b) dėl provincijos veiklos tos provincijos įstatymų leidžiamajai institucijai.

(7) Komisiją sudaro Prezidento paskirtų 14 komisarų:

(a) penki komisarai, kuriuos, remiantis (8)(a) postraipsniu, pripažino Nacionalinė Asamblėja; ir

(b) kiekvienai provincijai skiriamas vienas komisaras, kurį, remiantis (8)(b) poskyriu, skiria provincijos ministras pirmininkas.

(8) (a) Reminatis (7)(a) postraipsniu, skiriamas komisaras turi būti:

(i) rekomenduotas Nacionalinės Asamblėjos komiteto, kuris yra proporcingai sudarytas iš visų Asamblėjos atstovaujamų partijų narių; ir

(ii) pripažintas rezoliucija, kurią priėmė Asamblėja savo narių patariamųjų balsų dauguma.

(b) Ministro Pirmininko paskirtas komisaras turi būti:

(i) rekomenduotas provincijų įstatymų leidžiamosios institucijos, kuri yra proporcingai sudaryta iš visų įstatymų leidžiamosios institucijos atstovaujamų partijų narių; ir

(ii) pripažintas rezoliucija, kurią priėmė įstatymų leidžiamoji institucija savo narių patariamųjų balsų dauguma.

(9) Parlamento įstatymas turi reglamentuoti komisarų paskyrimo tvarką.

(10) Komisijos narys skiriamas penkerių metų kadencijai, kuri pratęsiama vienam papildomam terminui, ir nariu turi tapti moteris ar vyras, kuris yra:

(a) Pietų Afrikos pilietis; ir

(b) tinkamas ir pasirengęs asmuo, turintis reikiamų administravimo, valdymo ir viešųjų paslaugų teikimo žinių ar patirties.

(11) Komisaras gali būti pašalintas iš pareigų tik:

(a) dėl nusižengimo, nedarbingumo ar nekompetencijos;

(b) Nacionalinės Asamblėjos komiteto sprendimu ar provincijos ministro pirmininko, tos provincijos įstatymų leidžiamosios institucijos komiteto sprendimu; ir

(c) Asamblėjos ar provincijos įstatymų leidžiamajai institucijai priėmus rezoliuciją savo narių patariamųjų balsų dauguma dėl komisaro pašalinimo iš pareigų.

(12) Prezidentas privalo pašalinti atitinkamą komisarą iš pareigų:

(a) pagal Asamblėjos priimtą rezoliuciją dėl komisaro pašalinimo; ar

(b) pagal rašytinį Ministro Pirmininko pranešimą dėl provincijos įstatymų leidžiamosios institucijos priimtos rezoliucijos dėl komisaro pašalinimo iš pareigų.

(13) Reminatis (7)(b) postraipsniu, Komisijos nariai savo provincijose gali vykdyti Komisijos įgaliojimus ir atlikti Komisijos funkcijas taip, kaip numato nacionaliniai teisės aktai.

197. Valstybės tarnyba

(1) Viešąjį administravimą sudaro Respublikos valstybės tarnybos, kurios turi veikti ir būti sudaromos atsižvelgiant į nacionalinius teisės aktus ir kurios turi ištikimai įgyvendinti teisėtą valstybės politiką.

(2) Įdarbinimo valstybės tarnyboje terminai ir sąlygos turi būti reglamentuojami nacionaliniuose teisės aktuose. Darbuotojai turi teisę į teisingą pensiją, kurią numato nacionaliniai teisės aktai.

(3) Nė vienas valstybės tarnautojas negali būti vertinamas palankiau ar turint išankstinį nusistatymą tik dėl to, kad šis asmuo palaiko konkrečią politinę partiją ar konkrečią idėją.

(4) Provincijų valdžios yra atsakingos už valstybės tarnautojų įdarbinimą, skyrimą, paaukštinimą, perkėlimą ir atleidimą savo administracijose, remiantis vienoda normų sistema, jų valdymo institucijų veiksmų sistema, pagal tapačias normas ir standartus, taikomus valstybės tarnyboje.

11 SKYRIUS

SAUGUMO TARNYBOS

198. Valdymo principai

Nacionalinis Respublikos saugumas remiasi šiais principais:

(a) Nacionalinis saugumas turi atspindėti pietų afrikiečių kaip atskirų individų ir kaip tautos apsisprendimą gyventi kaip lygiems, gyventi taikoje ir santarvėje, nebūti kurstomiems baimės ir norėti ir siekti geresnio gyvenimo.

(b) Ryžtas gyventi taikoje ir santarvėje draudžia Pietų Afrikos piliečiui dalyvauti ginkluotame konflikte nacionaliniu ar tarptautiniu mastu, išskyrus Konstitucijoje ar nacionaliniuose teisės aktuose numatytais atvejais.

(c) Nacionalinis saugumas turi būti vykdomas laikantis įstatymų, įskaitant tarptautinę teisę.

(d) Nacionalinis saugumas priklauso Parlamento valdžiai ir nacionalinei vykdomajai valdžiai.

199. Saugumo tarnybų steigimas, struktūra ir valdymas

(1) Respublikos saugumo tarnybas sudaro vienos gynybos pajėgos, viena policijos tarnyba ir visos žvalgybos tarnybos, numatytos Konstitucijoje.

(2) Gynybos pajėgos yra vienintelė teisėta karinė jėga Respublikoje.

(3) Išskyrus Konstitucijoje numatytas saugumo tarnybas, ginkluotos organizacijos ar tarnybos turi būti numatytos tik atsižvelgiant į nacionalinius teisės aktus.

(4) Saugumo tarnybos turi būti sudaromos ir reglamentuojamos nacionaliniais teisės aktais.

(5) Saugumo tarnybos turi veikti, mokyti ir reikalauti iš jų narių elgesio, atitinkančio Konstituciją ir įstatymus, įskaitant tarptautinę paprotinę teisę ir tarptautinius susitarimus, kurių privalu laikytis Respublikoje.

(6) Joks saugumo tarnybos narys negali paklusti akivaizdžiai neteisėtam nurodymui.

(7) Nei saugumo tarnybos, nei bet kuris iš jų narių negali atlikti šių funkcijų:

(a) pažeisti politinės partijos interesą, kuris yra teisėtas pagal Konstituciją; ar

(b) šališku būdu pažeisti bet kurį politinės partijos interesą.

(8) Siekiant įgyvendinti skaidrumo ir atskaitomybės principus, daugiapartiniai parlamentiniai komitetai saugumo tarnybų veiklą turi stebėti nacionalinių teisės aktų ar Parlamento taisyklių ir įsakymų nustatytu būdu.

GYNYBA

200. Gynybos pajėgos

(1) Gynybos pajėgos turi būti sudarytos ir valdomos kaip drausminga karinė jėga.

(2) Pagrindinis gynybos pajėgų uždavinys yra apginti ir apsaugoti Respubliką, jos teritorinį vientisumą ir jos žmones, remiantis Konstitucija ir tarptautinės teisės principais, reglamentuojančiais jėgos panaudojimą.

201. Politinė atsakomybė

(1) Kabineto narys turi būti atsakingas už gynybą.

(2) Tik Prezidentas, kaip nacionalinės vykdomosios valdžios vadovas, gali leisti gynybos pajėgoms veikti:

(a) bendradarbiaujant su policijos tarnybomis;

(b) ginant Respubliką, ar

(c) vykdant tarptautinius įsipareigojimus.

(3) Kai gynybos pajėgos veikia (2) postraipsnyje paminėtais tikslais, Prezidentas turi laiku ir tinkamai informuoti Parlamentą dėl:

(a) gynybos pajėgų veikimo priežasčių;

(b) bet kurios vietos, kurioje veikia gynybos pajėgos;

(c) įtrauktų žmonių skaičiaus; ir

(d) laikotarpio, per kurį pajėgos veiks.

(4) Jei gynybos pajėgoms pradėjus veikti, kaip numatyta (2) postraipsnyje, Parlamentas nesusirenka per pirmąsias septynias dienas, Prezidentas privalo pateikti reikalingą informaciją, numatytą (3) postraipsnyje, atitinkamam priežiūros komitetui.

202. Gynybos pajėgų vadovybė

(1) Prezidentas, kaip nacionalinės vykdomosios valdžios vadovas, yra vyriausiasis gynybos pajėgų vadas, ir turi skirti gynybos pajėgų karinę vadovybę.

(2) Gynybos pajėgų vadovybė turi veikti pagal Kabineto narių, remiantis Prezidento valdžia, atsakingų už gynybą, įsakymus.

203. Nacionalinės gynybos padėtis

(1) Prezidentas, kaip nacionalinės vykdomosios valdžios vadovas, gali paskelbti nacionalinės gynybos padėtį ir turi laiku ir tinkamai informuoti dėl:

(a) paskelbimo priežasčių;

(b) bet kurios vietos, kurioje veikia gynybos pajėgos; ir

(c) įtrauktų žmonių skaičiaus.

(2) Jei Parlamentas nesusirenka po nacionalinės gynybos padėties paskelbimo, Prezidentas turi per septynias dienas nuo paskelbimo sušaukti Parlamentą į neeilinį susirinkimą.

(3) Nacionalinės gynybos padėties paskelbimas negalioja, jeigu Parlamentas per septynias dienas nuo paskelbimo to nepatvirtina.

204. Gynybos civilinis sekretoriatas

Gynybos civilinis sekretoriatas turi būti numatytas nacionaliniuose teisės aktuose ir veikti pagal Kabineto nario, atsakingo už gynybą, įsakymą.

POLICIJA

205. Policijos tarnyba

(1) Nacionalinė policijos tarnyba turi būti sudaryta, kad veiktų nacionaliniame, provincijų ir, jeigu tai būtina, vietiniame valdžios lygyje.

(2) Nacionaliniai teisės aktai turi numatyti policijos tarnybos įgaliojimus ir funkcijas ir sudaryti sąlygas policijos tarnybai efektyviai vykdyti savo pareigas, atsižvelgiant į provincijų reikalavimus.

(3) Policijos tarnybos uždaviniai yra užkirsti kelią, stengtis įveikti ir tirti nusikaltimus, siekiant išlaikyti viešąją tvarką, ginti ir saugoti Respublikos gyventojus ir jų nuosavybę, vykdyti įstatymus ir jų laikytis.

206. Politinė atsakomybė

(1) Kabineto narys turi būti atsakingas už policijos veiklą ir turi nusta-

tyti nacionalinės policijos politiką, pasikonsultavęs su provincijų valdžia ir atsižvelgdamas į provincijų policijos poreikius ir prioritetus, kaip numato provincijų vykdomoji valdžia.

(2) Nacionalinės policijos politika gali numatyti kelias skirtingas politikas skirtingų provincijų atžvilgiu, atsižvelgiant i šių provincijų policijos poreikius ir prioritetus.

(3) Kiekviena provincija turi teisę:

(a) stebėti policijos veiklą;

(b) prižiūrėti policijos tarnybos veiklos efektyvumą ir našumą, įskaitant gaunamus pranešimus dėl policijo tarnybos;

(c) skatinti gerus santykius tarp policijos ir bendruomenės;

(d) įvertinti realų policijos veiklos efektyvumą;

(e) palaikyti ryšius su Kabineto nariu, atsakingu už policijos veiklą su nusikaltimais ir už policijos veiklą provincijose.

(4) Provincijos vykdomoji valdžia yra atsakinga už policijos funkcijas:

(a) nustatytas šiame skyriuje;

(b) priskirtas nacionalinių teisės aktų; ir

(c) priskirtas nacionalinės policijos politikos.

(5) Siekiant atlikti funkcijas, nurodytas (3) postraipsnyje, provincija:

(a) gali tirti ar paskirti tyrimo komisiją nagrinėti skundus dėl policijos veiklos neefektyvumo ar dėl santykių tarp policijos ir visuomenės; ir

(b) privalo teikti rekomendacijas Ministrų kabineto nariui, atsakingam už policijos veiklą.

(6) Gavusi provincijos vykdomajai valdžiai paduotą skundą, nepriklausoma policijos skundų nagrinėjimo institucija, įsteigta remiantis nacionaliniais teisės aktais, turi tirti bet kurį provincijos policijos tarnybos nario įtariamą nusižengimą ar padarytą nusikaltimą.

(7) Nacionalinės teisės aktai turi numatyti savivaldybės policijos tarnybų steigimo, įgaliojimų, funkcijų ir kontrolės pagrindą.

(8) Komitetas, kurį sudaro Kabineto nariai ir vykdomomųjų tarybų nariai, kurie vykdo policijos veiklą, turi būti numatytas tam, kad užtikrintų efektyvų policijos tarnybos koordinavimą ir efektyvų policijos tarnybos ir valdžios lygių bendradarbiavimą.

(9) Provincijos įstatymų leidžiamosios valdžios institucija gali reikalauti, kad provincijos komisaras pasirodytų anksčiau arba bet kuris komitetas atsakytų į klausimus.

207. Policijos tarnybos kontrolė

(1) Prezidentas, kaip nacionalinės vykdomosios valdžios vadovas, turi paskirti moterį ar vyrą policijos tarnybos nacionaliniu komisaru, kontroliuoti ir valdyti policijos tarnybą.

(2) Nacionalinis komisaras turi kontroliuoti ir valdyti policijos tarnybą, remiantis nacionalinės policijos veiklos politika ir už policijos veiklą atsakingo Kabineto nario įsakymais.

(3) Nacionalinis komisaras, gavęs provincijos vykdomosios valdžios sutikimą, privalo paskirti moterį ar vyrą tos provincijos komisaru. Tačiau jei nacionalinis komisaras ir provincijos vykdomoji valdžia negali sutarti dėl paskyrimo, už policijos veiklą atsakingas Kabineto narys turi tarpininkauti tarp šių šalių.

(4) Provincijų komisarai yra atsakingi už policijos veiklą ir jų regionuose:

(a) taip, kaip numatyta nacionaliniuose teisės aktuose; ir

(b) atsižvelgiant į nacionalinio komisaro įgaliojimus kotroliuoti ir vadovauti policijos tarnybai, remiantis (2) postraipsniu.

(5) Provincijos komisaras privalo kasmet pranešti provincijos įstatymų leidžiamosios valdžios institucijai apie policijos veiklą provincijoje ir nusiųsti pranešimo kopiją nacionaliniam komisarui.

(6) Jei provincijos komisaras praranda provincijos vykdomosios valdžios pasitikėjimą, ši vykdomoji valdžia, remiantis nacionaliniais teisės aktais, gali iškelti bylą dėl komisaro pašalinimo, perkėlimo arba imtis drausminių priemonių.

208. Policijos civilinis sekretoriatas

Policijos tarnybos civilinis sekretoriatas turi būti numatytas nacionalinuose teisės aktuose, kad veiktų pagal Kabineto nario, atsakingo už policijos veiklą, nurodymą.

ŽVALGYBA

209. Žvalgybos tarnybų steigimas ir kontrolė

(1) Bet kuri žvalgybos tarnyba, išskyrus bet kurį gynybos pajėgų ar policijos tarnybos žvalgybos padalinį, turi būti numatyta tik Prezidento, kaip nacionalinės vykdomosios valdžios vadovo, ir tik remiantis nacionaliniais teisės aktais.

(2) Prezidentas, kaip nacionalinės vykdomosios valdžios vadovas, turi paskirti moterį ar vyrą kiekvienos žvalgybos tarnybos, numatytos (1) postraipsnyje, vadovu. Prezidentas taip pat turi prisiimti politinę atsakomybę už kiekvienos šios tarnybos kontrolę ir kryptį ar paskirti Kabineto narį, kad prisiimtų šią atsakomybę.

210. Įgaliojimai, funkcijos ir stebėsena

Nacionaliniai teisės aktai privalo reglamentuoti žvalgybos tarnybų uždavinius, įgaliojimus ir funkcijas, įskaitant bet kurį gynybos pajėgų ar policijos tarnybos žvalgybos padalinį, ir turi numatyti:

(a) visų žvalgybos tarnybų koordinavimą; ir

(b) šių tarnybų veiklos civilinę stebėseną, kurią vykdo inspektorius, paskirtas Prezidento, kaip nacionalinės vykdomosios valdžios vadovo, ir patvirtintas rezoliucija, kurią priėmė Nacionalinė Asamblėja 2/3 savo narių balsų dauguma.

12 SKYRIUS

TRADICINIAI VADOVAI

211. Pripažinimas

(1) Tradicinio vadovavimo institutas, statusas ir vaidmuo pagal paprotinę teisę yra pripažįstamas remiantis Konstitucija.

(2) Tradicinė institucija, laikydamasi paprotinės teisės sistemos, gali veikti pagal bet kokius galiojančius teisės aktus ir papročius, kurie apima šių teisės aktų ar papročių pakeitimus ar panaikinimus.

(3) Teismai turi taikyti paprotinę teisę, kai ši teisė yra taikoma, atsižvelgiant į Konstituciją ir kitus teisės aktus, kurie yra konkrečiai susiję su paprotine teise.

212. Tradicinių vadovų vaidmuo

(1) Nacionaliniai teisės aktai gali numatyti tradiciniam vadovavimui vietinio lygio institucijos, sprendžiančios vietinės bendruomenės klausimus, vaidmenį.

(2) Sprendžiant klausimus, susijusius su tradiciniu vadovavimu, tradicinių vadovų vadmeniu, paprotine teise ir bendruomenėmis, besilaikančiomis paprotinės teisės sistemos:

(a) nacionaliniai ar provincijų teisės aktai gali numatyti įstaigos steigi-

mą tradiciniams vadovams; ir

(b) nacionaliniai teisės aktai gali numatyti tradicinių vadovų tarybą.

13 SKYRIUS

FINANSAI
BENDRIEJI FINANSINIAI KLAUSIMAI

213. Nacionalinis pajamų fondas

(1) Į Nacionalinį pajamų fondą skiriami visi iš nacionalinės valdžios gauti pinigai, išskyrus pinigus, kurių Parlamento aktas nepripažįsta.

(2) Pinigai gali būti išimti iš Nacionalinio pajamų fondo tik:

(a) juos nusavinus, remiantis Parlamento aktu; ar

(b) kaip tiesioginis mokestis iš Nacionalinio pajamų fondo, kai tai numato Konstitucija ar Parlamento aktas.

(3) Iš nacionalinio biudžeto gauta provincijos pajamų dalis yra tiesioginis mokestis Nacionaliniam pajamų fondui.

214. Teisingos dalys ir pajamų paskirstymas

(1) Parlamento aktas turi numatyti:

(a) teisingą šalies pajamų paskirstymą tarp nacionalinio, provincijų ir vietos valdžios lygio;

(b) kiekvienos provincijos teisingos dalies iš provincijos pajamų dalies nustatymą; ir

(c) kitą įnašą provincijoms, vietos valdžiai ar savivaldybėms iš nacionalinės valdžios pajamų dalies ir sąlygas, kuriomis šis įnašas galėtų būti teikiamas.

(2) Aktas, nurodytas (1) postraipsnyje, gali būti priimtas tik pasitarus su provincijų valdžia, vietine valdžia bei Finansine ir fiskaline komisija po Komisijos rekomendacijų svarstymo ir turi būti atsižvelgta į:

(a) nacionalinį interesą;

(b) bet kurią nuostatą dėl valstybės skolos ir kitų nacionalinių įsipareigojimų;

(c) nacionalinės valdžios poreikius ir interesus, nustatytus remiantis objektyviais kriterijais;

(d) būtinybę užtikrinti, kad provincijos ir savivaldybės galėtų teikti pagrindines paslaugas ir atlikti joms paskirtas funkcijas;

(e) provincijų ir savivaldybių fiskalinį pajėgumą ir efektyvumą;

(f) provincijų, vietos valdžios ir savivaldybių vystymosi ir kitus poreikius;

(g) ekonominius provincijų skirtumus;

(h) provincijų ir savivaldybių įsipareigojimus, remiantis nacionaliniais teisės aktais;

(i) stabilių ir prognozuojamų paskirstytų pajamų dalių poreikį; ir

(j) lankstumo poreikį reaguojant į kritines situacijas arba kitus laikinus poreikius ir veiksnius, remiantis panašiais objektyviais kriterijais.

215. Nacionalinis, provincijų ir savivaldybių biudžetai

(1) Nacionalinis, provincijų ir savivaldybių biudžetai ir biudžeto procesai turi skatinti skaidrumą, atskaitomybę ir veiksmingą ekonomikos, skolos ir viešojo sektoriaus finansų valdymą.

(2) Nacionaliniai teisės aktai turi nustatyti:

(a) nacionalinio, provincijų ir savivaldybių biudžetų formą;

(b) kada nacionaliniai ir provincijų biudžetai turi būti pateikti; ir

(c) tai, kad šie biudžetai kiekviename valdžios lygyje turi rodyti pajamų šaltinius ir kaip siūlomos išlaidos atitiks nacionalinius teisės aktus.

(3) Kiekviename valdžios lygyje biudžetai turi turėti:

(a) pajamų ir išlaidų vertinimus, diferencijuotus tarp kapitalo ir išlaidų;

(b) pasiūlymus numatomam deficitui finansuoti per laikotarpį, kuriam jis taikomas; ir

(c) ketinimų dėl skolinimosi ir kitų valstybės atsakomybės formų nurodymą, kuris padidintų valstybės skolą ateinančiais metais.

216. Iždo valdymas

(1) Nacionaliniai teisės aktai turi numatyti valstybės iždą ir nustatyti priemones, siekiant užtikrinti tiek skaidrumą, tiek išlaidų kontrolę visuose valdžios lygiuose, įvedant:

(a) visuotinai pripažintą apskaitos praktiką;

(b) vienodas išlaidų klasifikacijas; ir

(c) vienodas iždo normas ir standartus.

(2) Valstybės iždas turi užtikrinti priemonių, nustatytų (1) poskirsnyje, laikymąsi ir sustabdyti lėšų pervedimą į valstybės instituciją, jei ši institucija nesilaiko nustatytų priemonių.

(3) Sprendimas sustabdyti lėšų pervedimą į provinciją, remiantis 214(1)(b) straipsniu, gali būti priimtas tik esant aplinkybėms, numatytoms (2) postraipsnyje, ir:

(a) lėšų pervedimas negali būti sustabdytas ilgiau nei 120 dienų; ir

(b) gali būti vykdomas iš karto, tačiau nustos galioti atgaline data, jeigu Parlamentas nepatvirtins to procesu, numatytu 76(1) postraipsnyje, ir Parlamento bendrose taisyklėse bei nurodymuose. Procesas turi būti užbaigtas per 30 dienų nuo valstybės iždo sprendimo.

(4) Parlamentas gali atnaujinti sprendimą sustabdyti lėšų pervedimą ne daugiau kaip 120 dienų, proceso, numatyto (3) postraipsnyje, metu.

(5) Prieš Parlamentui patvirtinant ar pratęsiant sprendimą sustabdyti lėšų pervedimą į provinciją:

(a) generalinis auditorius turi pranešti Parlamentui; ir

(b) provincijai turi būti suteikta galimybė atsakyti į pateiktus jai įtarimus ir nurodyti savo argumentus komitetui.

217. Viešieji pirkimai

(1) Valstybės institucija nacionaliniame, provincijų ar vietos valdžios lygyje arba bet kuri kita institucija, numatyta nacionaliniuose teisės aktuose, sudarydama prekių ar paslaugų sutartį turi remiantis sąžininga, teisinga, skaidria, konkurencinga ir pelninga sistema.

(2) (1) postraipsnis nedraudžia valstybės institucijai ar institucijoms, nurodytoms tame postraipsnyje, įgyvendinti viešųjų pirkimų politiką, numatančią:

(a) pirmenybę kategorijoms sudarant sutartis; ir

(b) apsaugą ar palankią padėtį asmenims arba asmenų kategorijoms, patekusiems į nepalankią padėtį dėl nesąžiningos diskriminacijos.

(3) Nacionaliniai teisės aktai turi numatyti sistemą, pagal kurią gali būti įgyvendinta (2) postraipsnyje nurodyta politika.

218. Valstybės garantijos

(1) Nacionalinė valdžia, provincijos valdžia ar savivaldybė gali garantuoti paskolą tik tada, kai garantija atitinka visas nacionaliniuose teisės aktuose nustatytas sąlygas.

(2) Nacionaliniai teisės aktai, nurodyti (1) postraipsnyje, gali būti priimti tik po Finansinės ir fiskalinės komisijos rekomendacijų svarstymo.

(3) Kiekvienais metais valdžia turi paskelbti numatytas garantijas.

219. Valstybės tarnautojų atlyginimas

(1) Parlamento aktas turi nurodyti sistemą nustatyti:

(a) atlyginimus, išmokas ir pašalpas Nacionalinės Asamblėjos nariams, nuolatiniams Nacionalinės Provincijų Tarybos atstovams, Kabineto nariams, ministrų pavaduotojams, tradiciniams vadovams ir bet kurių tradicinių vadovų tarybų nariams; ir

(b) aukščiausią atlyginimų, išmokų ar pašalpų ribą provincijų įstatymų leidžiamosios valdžios institucijai, vykdomųjų tarybų nariams ir skirtingų kategorijų savivaldybių tarybų nariams.

(2) Nacionaliniai teisės aktai turi numatyti nepriklausomą komisiją, kuri turi teikti rekomendacijas dėl (1) postraipsnyje nurodytų atlyginimų, išmokų ir pašalpų.

(3) Parlamentas gali priimti (1) postraipsnyje nurodytus teisės aktus tik išnagrinėjęs Komisijos, nurodytos (2) postraipsnyje, rekomendacijas.

(4) Nacionalinė ir provincijų vykdomoji valdžia, savivaldybė ar kita atitinkama institucija gali įgyvendinti nacionalinius teisės aktus, nurodytus (1) postraipsnyje, tik po Komisijos, nurodytos (2) postraipsnyje, rekomendacijų svarstymo.

(5) Nacionaliniai teisės aktai turi numatyti pagrindus nustatyti teisėjų, Viešojo gynėjo, Generalinio auditoriaus ir bet kurios Konstitucijoje numatytos komisijos, įskaitant 192 straipsnyje nurodytos transliavimo institucijos atlyginimus, išmokas ar pašalpas.

FINANSINĖ IR FISKALINĖ KOMISIJA

220. Steigimas ir funkcijos

(1) Respublikos finansinė ir fiskalinė komisija teikia rekomendacijas, numatytas šiame skyriuje ar nacionaliniuose teisės aktuose, Parlamentui, provincijos įstatymų leidžiamosios valdžios institucijai ir bet kuriai institucijai, numatytai nacionaliniuose teisės aktuose.

(2) Komisija yra nepriklausoma ir nešališka ir vadovaujasi tik Konstitucija ir įstatymais.

(3) Komisija turi veikti, remdamasi Parlamento aktu, ir atlikdama savo funkcijas turi atsižvelgti į visus svarbius veiksnius, įskaitant tuos, kurie išvardyti 214(2) straipsnyje.

221. Skyrimas ir narių kadencija

(1) Komisija susideda iš Prezidento, kaip nacionalinės vykdomosios valdžios vadovo, paskirtos moters ir vyro:

(a) pirmininko ir pirmininko pavaduotojo;

(b) devynių asmenų, išrinktų Ministro Pirmininko teikimu iš sąrašo, remiantis procesu, numatytu nacionaliniuose teisės aktuose;

(c) dviejų paskirtų asmenų, išrinktų vietos valdžios teikimu iš sąrašo, sudaryto remiantis procesu, numatytu nacionaliniuose teisės aktuose; ir

(d) devynių kitų asmenų.

(1A) Nacionaliniai teisės aktai, remiantis (1) postraipsniu, turi numatyti dalyvavimą:

(a) ministrų pirmininkų iš parengto sąrašo, numatyto (1)(b) postraipsnyje; ir

(b) vietos valdžios iš parengto sąrašo, numatyto (1)(c) postraipsnyje.

(2) Komisijos nariai turi būti įgiję tinkamą kvalifikaciją.

(3) Nariai eina savo pareigas per laikotarpį, numatytą nacionaliniuose teisės aktuose. Prezidentas gali pašalinti narį iš pareigų dėl aplaidumo, neveiksnumo ar nekompetencijos.

222. Ataskaitos

Komisija privalo reguliariai atsiskaityti tiek Parlamentui, tiek provincijų įstatymų leidžiamosios valdžios institucijai.

CENTRINIS BANKAS

223. Steigimas

Pietų Afrikos rezervų bankas yra centrinis Respublikos bankas ir yra reguliuojamas Parlamento aktu.

224. Pagrindinis tikslas

(1) Pagrindinis Pietų Afrikos rezervų banko tikslas yra valiutos vertės saugojimas pagal Respublikos subalansuotos ir tvarios ekonomikos interesus.

(2) Pietų Afrikos rezervų bankas, siekdamas savo pagrindinio tikslo, turi atlikti savo funkcijas nešališkai ir be baimės, pritarimo ar išankstinio nusistatymo, bet turi būti reguliarūs pasitarimai tarp Banko ir Kabineto nario, atsakingo už nacionalinius finansinius reikalus.

225. Įgaliojimai ir funkcijos

Pietų Afrikos rezervų banko įgaliojimai ir funkcijos paprastai vykdomi ir atliekami centrinių bankų, kurių įgaliojimai ir funkcijos turi būti nustatyti Parlamento aktu ir turi būti įgyvendinami ar atliekami pagal Akto sąlygas.

PROVINCIJŲ IR VIETOS FINANSINIAI KLAUSIMAI

226. Provincijų pajamų fondas

(1) Jis yra įsteigtas kiekvienoje provincijoje, kurioje visi provincijų valdžios pinigai turi būti išmokėti, išskyrus pinigus, atskirtus Parlamento aktu.

(2) Pinigai gali būti išimti iš Provincijų pajamų fondo tik:

(a) pagal provincijos akto asignavimą; ar

(b) kaip tiesioginis mokestis Provincijų pajamų fondui, numatytas Konstitucijos ar provincijos aktu.

(3) Pajamos, skiriamos per provinciją vietinei valdžiai šioje provincijoje pagal 214 (1) straipsnį, gali būti panaudotos kaip tiesioginis mokestis šios provincijos pajamų fondui.

(4) Nacionalinė vykdomoji valdžia gali nustatyti sistemą, kurioje:

(a) provincijos aktas pagal (2)(b) postraipsnį gali leisti pinigų atsiėmimą kaip tiesioginį mokestį Provincijų pajamų fondui; ir

(b) pajamos, paskirstomos per provinciją vietinei valdžiai šioje provincijoje turi būti skiriamos provincijos savivaldybėms.

227. Nacionaliniai provincijų ir vietinės valdžios finansavimo šaltiniai

(1) Vietinė valdžia ir kiekviena provincija:

(a) turi teisę gauti lygią pajamų dalį iš valstybės, kad galėtų teikti pagrindines paslaugas ir atlikti joms skirtas funkcijas; ir

(b) gali gauti kitų lėšų iš nacionalinės valdžios pajamų, sąlygiškai ar besąlygiškai.

(2) Papildomos pajamos, gautos iš provincijų ar savivaldybių, negali būti išskaitomos iš jų nacionalinių pajamų dalies ar iš kitų lėšų, jiems suteiktų iš nacionalinės valdžios pajamų. Taip pat nėra pareigos nacionalinei valdžiai mokėti kompensacijas provincijoms ar savivaldybėms, kurios nedidina pajamų proporcingai jų fiskalinių ir mokesčių bazės pajėgumui.

(3) Provincijos teisinga šalies pajamų dalis turi būti perkelta į provin-

ciją greitai ir be atskaitos, išskyrus atvejus, kai perdavimas buvo sustabdytas pagal 216 straipsnį.

(4) Provincija privalo numatyti sau bet kurį šaltinį, kurio reikalauja, remiantis savo provincijos Konstitucijos nuostatomis, kurios yra papildomos jos reikalavimams, numatytiems Konstitucijoje.

228. Provincijų mokesčiai

(1) Provincijų vykdomoji valdžia gali nustatyti:

(a) mokesčius, rinkliavas ir pareigas, išskyrus pelno mokestį, pridėtinės vertės mokestį, bendrą pardavimo mokestį, nuosavybės kursų ar muitų mokesčius; ir

(b) vienodo dydžio papildomus mokesčius prie bet kokio mokesčio, rinkliavos ar muito, kurie yra nustatyti nacionalinės vykdomosios valdžios, išskyrus pelno mokestį, pridėtinės vertės mokestį, nuosavybės kursų ar muito mokesčius.

(2) Provincijų vykdomosios valdžios įgaliojimai nustatyti mokesčius, rinkliavas, muitus ar priemokas:

(a) negali būti vykdomi tokiu būdu, kuriuo iš esmės ir nepagrįstai pažeidžiama nacionalinė ekonomikos politika, ekonominė veikla visoje provincijos teritorijoje ar nacionalinis prekių, paslaugų, kapitalo ar darbo jėgos mobilumas; ir

(b) turi būti reguliojami pagal Parlamento aktą, kuris gali būti priimtas tik įsigaliojus visoms finansinėms ir fiskalinėms rekomendacijoms.

229. Savivaldybių fiskaliniai įgaliojimai ir funkcijos

(1) Atsižvelgiant į poskyrius (2) (3) ir (4) postraipsnius, savivaldybė gali nustatyti:

(a) turto ir pridėtinių mokesčių normas, mokesčius už savivaldybės ar jos vardu teikiamas paslaugas; ir

(b) jei tą leidžia nacionaliniai teisės aktai, kitus mokesčius, rinkliavas ir muitus, taikomus vietinei valdžiai arba vietinės valdžios kategorijai, į kurią savivaldybė patenka, tačiau savivaldybė negali nustatyti pajamų ar pridėtinės vertės mokesčio, bendro pardavimo mokesčio ar muito mokesčio.

(2) Savivaldybės įgaliojimai taikyti turto tarifus, pridėtinius mokesčius už savivaldybės ar jos vardu teikiamas paslaugas ar kitus mokesčius, rinkliavas ar muitus:

(a) negali būti vykdomi tokiu būdu, kuriuo iš esmės ir nepagrįstai

būtų pažeidžiama nacionalinė ekonomikos politika, ekonominė veikla visoje provincijos teritorijoje ar nacionalinis prekių, paslaugų, kapitalo ar darbo jėgos mobilumas; ir

(b) gali būti reglamentuojami nacionalinės vykdomosios valdžios.

(3) Kai dvi savivaldybės turi tuos pačius fiskalinius įgaliojimus ir funkcijas, atsižvelgiant į tą pačią sritį, tuos įgaliojimus ir funkcijas būtina tinkamai paskirstyti pagal nacionalinius teisės aktus. Šis padalijimas gali būti padarytas tik atsižvelgiant į šiuos kriterijus:

(a) patikimo apmokestinimo principų laikymąsi;

(b) kiekvienos savivaldybės atliekamus įgaliojimus ir funkcijas;

(c) kiekvienos savivaldybės fiskalinį pajėgumą;

(d) mokesčių, rinkliavų ir pareigų didinimo veiksmingumą ir efektyvumą; ir

(e) nešališkumą.

(4) Niekas šiame straipsnyje nedraudžia pajamų pasidalijimo, kilusio pagal šio straipsnio nuostatas, tarp savivaldybių, turinčių finansinių įgaliojimų ir funkcijų toje pačioje srityje.

(5) Nacionaliniai teisės aktai, numatyti šiame straipsnyje, gali būti priimti tik po to, kai organizuota vietinė valdžia bei Finansinė ir fiskalinė komisija buvo konsultuojamos ir visos komisijos rekomendacijos buvo apsvarstytos.

230. Provincijų paskolos

(1) Provincija gali padidinti paskolų kapitalą ar einamąsias išlaidas pagal nacionalinius teisės aktus, tačiau paskolų einamosios išlaidos gali būti padidintos, tik kai reikia sumažinti tikslus per finansinius metus.

(2) Nacionaliniai teisės aktai, nurodyti (1) postraipsnyje, gali būti priimti tik po visų Finansinės ir fiskalinės komisijos rekomendacijų svarstymo.

230A. Savivaldybių paskolos

(1) Savivaldybės taryba pagal nacionalinius teisės aktus gali:

(a) padidinti paskolų kapitalą ar einamąsias savivaldybės išlaidas pagal nacionalinius teisės aktus, tačiau paskolų einamosios išlaidos gali būti padidintos, tik kai reikia sumažinti tikslus per finansinius metus; ir

(b) įpareigoti save ir būsimą tarybą, vykdant savo įstatymų leidžiamąją ir vykdomąją valdžią, užtikrinti paskolas ar investicijas savivaldybei.

(2) Nacionaliniai teisės aktai, nurodyti (1) postraipsnyje, gali būti priimti tik po visų Finansinės ir fiskalinės komisijos rekomendacijų svarstymo.

14 SKYRIUS

BENDROSIOS NUOSTATOS
TARPTAUTINĖ TEISĖ

231. Tarptautinės sutartys

(1) Derybų vedimas ir visų tarptautinių sutarčių pasirašymas yra vykdomosios valdžios pareiga.

(2) Tarptautinė sutartis įpareigoja Respubliką tik po to, kai ji buvo patvirtinta rezoliucija tiek Nacionalinėje Asamblėjoje, tiek Nacionalinėje Provincijų Taryboje, jei tai nėra sutartis, nurodyta (3) postraipsnyje.

(3) Tarptautinė techninio, administracinio ar vykdomojo pobūdžio sutartis ar sutartis, kuri nereikalauja ratifikavimo ar prijungimo, įvesto nacionalinės vykdomosios valdžios, įpareigoja Respubliką be Nacionalinės Asamblėjos ir Nacionalinės Provincijų Tarybos patvirtinimo, tačiau turi būti pateikta Asamblėjoje ir Taryboje per protingą laikotarpį.

(4) Bet kuri tarptautinė sutartis tampa Respublikos teisės dalimi, kai ji yra priimta į įstatymų sąrašą nacionaliniais teisės aktais; tačiau tiesiogiai taikoma sutarties nuostata, kuri buvo patvirtinta Parlamento, yra Respublikos teisės dalis, jeigu ji nėra nesuderinama su Konstitucija ar Parlamento aktu.

(5) Respublika yra saistoma tarptautinėmis sutartimis, kurios buvo privalomos Respublikoje, įsigaliojus šiai Konstitucijai.

232. Tarptautinė papročių teisė

Tarptautinė papročių teisė yra Respublikos teisės dalis, jeigu ji nėra nesuderinama su Konstitucija ar Parlamento aktu.

233. Tarptautinės teisės taikymas

Aiškinant bet kurį teisės aktą kiekvienas teismas turi teikti pirmenybę bet kuriam pagrįstam teisės akto aiškinimui, lyginant su bet kuriuo alternatyviu aiškinimu, kuris nėra suderinamas su tarptautine teise.

KITI KLAUSIMAI

234. Teisių chartijos

Siekdamas stiprinti demokratijos kultūrą, nustatytą Konstitucijoje, Parlamentas gali priimti teisių chartijas, suderinamas su Konstitucijos nuostatomis.

235. Apsisprendimo teisė

Pietų Afrikos žmonių, kaip visumos, apsisprendimo teisė, paskelbta Konstitucijoje, netrukdo, neperžiangiant šios teisės ribų, pripažinti bet kurios bendruomenės, kurią jungia bendras kultūros ir kalbos paveldas, apsisprendimo teisę per teritorinį Respublikos vientisumą ar bet kuriuo kitu būdu, nurodytu nacionaliniuose teisės aktuose.

236. Politinių partijų finansavimas

Stiprinant daugiapartinę demokratiją nacionaliniai teisės aktai turi numatyti politinių partijų, dalyvaujančių nacionalinės ir provincijų įstatymų leidžiamosios valdžios institucijose, nešališką ir proporcingą finansavimą.

237. Kruopštus įsipareigojimų vykdymas

Visi konstituciniai įsipareigojimai privalo būti atliekami kruopščiai ir nedelsiant.

238. Atstovavimas ir atstovybė

Vykdomasis valstybės organas bet kurioje valdžios srityje gali:

(a) perduoti bet kurį įgaliojimą ar funkciją, kuri turi būti įgyvendinta ar atlikta, remiantis teisės aktais, bet kuriam kitam vykdomajam valstybės organui, numatančiam atstovybę, suderinamą su teisės aktais, kuriais remiantis įgaliojimas yra įgyvendintas ar funkcija yra atlikta; ar

(b) įgyvendinti bet kurį įgaliojimą ar atlikti bet kurią funkciją, priskirtą bet kuriam kitam vykdomajam valstybės organui atstovavimo ar atstovybės pagrindu.

239. Sąvokos

Konstitucijoje, jeigu kontekstas nenurodo kitaip:

„**nacionaliniai teisės aktai**“ apima:

(a) įstatymų įgyvendinamuosius teisės aktus, priimtus remiantis Parlamento aktu; ir

(b) teisės aktus, kurie galiojo įsigaliojus Konstitucijai ir kuriuos administravo nacionalinė valdžia.

„**Valstybės organas**“ reiškia:

(a) bet kurį valstybės departamentą ar administraciją nacionaliniame, provincijų ar vietinės valdžios lygyje; ar

(b) bet kurį valdininką ar bet kurią instituciją,

(i) įgyvendinantį įgaliojimą ar atliekantį funkciją, remiantis Konstitucija ar provincijos konstitucija; ar

(ii) įgyvendinantį viešąjį įgaliojimą ar atliekantį viešąją funkciją, remiantis bet kuriuo teisės aktu, tačiau neįtraukia teismo ar teisminio pareigūno.

„**Provincijų teisės aktai**“ apima:

(a) įstatymų įgyvendinamuosius teisės aktus, priimtus remiantis Parlamento aktu; ir

(b) teisės aktus, kurie galiojo įsigaliojus Konstitucijai ir kuriuos administravo provincijų valdžia.

240. Neatitikimai tarp skirtingų tekstų

Tuo atveju, kai tarp skirtingų Konstitucijos tekstų numatomi neatitikimai, vyrauja angliškas tekstas.

241. Pereinamojo laikotarpio priemonės

6 priedas taikomas perėjimui prie naujos konstitucinės tvarkos, nustatytos Konstitucijoje, ir bet kurio ne pagrindinio klausimo, susijusio su šiuo perėjimu.

242. Įstatymų panaikinimas

Įstatymai, paminėti 7 priede, yra panaikinti, atsižvelgiant į 243 straipsnį ir 6 priedą.

243. Trumpas pavadinimas ir aktas

(1) Šis Aktas yra vadinamas 1996 m. Pietų Afrikos Respublikos Konstitucija, ir įsigalioja kuo greičiau Prezidento proklamacija nustatytą dieną, kuri negali būti vėlesnė už 1997 m. liepos 1d.

(2) Prezidentas skirtingoms Konstitucijos nuostatoms gali nustatyti skirtingas datas prieš (1) postraipsnyje paminėtą dieną.

(3) Kai kontekstas nenurodo kitaip, nuoroda Konstitucijos nuostatoje į Konstitucijos įsigaliojimo laiką privalo būti aiškinama kaip nuoroda į tos nuostatos įsigaliojimo laiką.

(4) Jeigu bet kuriai konkrečiai Konstitucijos nuostatai yra nustatomos skirtingos datos, remiantis (2) postraipsniu, bet kuri atitinkama Pietų Afrikos Respublikos Konstitucijos (1993 m. Aktas Nr. 200) nuostata, paminėta proklamacijoje, yra panaikinama tą pačią dieną.

(5) 213, 214, 215, 216, 218, 226, 227, 228, 229 ir 230 straipsniai įsiga-

lioja 1998 m. sausio 1 d., tačiau tai netrukdo įsigalioti, remiantis šia Konstitucija ir teisės aktais, numatytais bet kurioje iš šių nuostatų, prieš šią datą. Iki tos dienos bet kurios atitinkamos ar neesminės 1993 m Pietų Afrikos Respublikos Konstitucijos nuostatos galioja toliau.

1 PRIEDAS

NACIONALINĖ VĖLIAVA

(1) Nacionalinė vėliava yra stačiakampio formos; ji yra 1,5 karto ilgesnė už plotį.

(2) Vėliavos spalvos yra juoda, auksinė, žalia, balta, tamsiai raudona ir mėlyna.

(3) Ji turi 0,2 vėliavos dydžio žalią Y formos juostą. Centrinės juostos prasideda viršutiniame ir apatiniame kampe, šalia vėliavos susilieja jos centre ir toliau tęsiasi horizontaliai iki laisvo krašto vidurio.

(4) Žalia juosta yra krašte, aukščiau ir žemiau balta ir link vėliavos pabaigos – auksinė. Kiekviena kraštinė užima vieną penkioliktąją vėliavos pločio.

(5) Šalia vėliavos esantis trikampis yra juodas.

(6) Viršutinė horizontali juosta yra tamsiai raudona ir apatinė horizontali juosta yra mėlyna. Kiekviena iš juostų užima trečdalį vėliavos pločio.

1A priedas

GEOGRAFINĖS PROVINCIJŲ TERITORIJOS
Rytų Kapos provincija

2 priedo žemėlapis Nr. 3 į 1998 pranešimą iš 2005
2 priedo žemėlapis Nr. 6 į 1998 pranešimą iš 2005
2 priedo žemėlapis Nr. 7 į 1998 pranešimą iš 2005
2 priedo žemėlapis Nr. 8 į 1998 pranešimą iš 2005
2 priedo žemėlapis Nr. 9 į 1998 pranešimą iš 2005
2 priedo žemėlapis Nr. 10 į 1998 pranešimą iš 2005
2 priedo žemėlapis Nr. 11 į 1998 pranešimą iš 2005

Laisvos valstybės provincija

2 priedo žemėlapis Nr. 12 į 1998 pranešimą iš 2005
2 priedo žemėlapis Nr. 13 į 1998 pranešimą iš 2005
2 priedo žemėlapis Nr. 14 į 1998 pranešimą iš 2005
2 priedo žemėlapis Nr. 15 į 1998 pranešimą iš 2005
2 priedo žemėlapis Nr. 16 į 1998 pranešimą iš 2005

Gautengo provincija

Žemėlapis Nr. 4 į 1490 pranešimą iš 2008
2 priedo žemėlapis Nr. 17 į 1998 pranešimą iš 2005
2 priedo žemėlapis Nr. 18 į 1998 pranešimą iš 2005
2 priedo žemėlapis Nr. 19 į 1998 pranešimą iš 2005
2 priedo žemėlapis Nr. 20 į 1998 pranešimą iš 2005
2 priedo žemėlapis Nr. 21 į 1998 pranešimą iš 2005

Kvazulu-Natalio provincija

2 priedo žemėlapis Nr. 22 į 1998 pranešimą iš 2005
2 priedo žemėlapis Nr. 23 į 1998 pranešimą iš 2005
2 priedo žemėlapis Nr. 24 į 1998 pranešimą iš 2005
2 priedo žemėlapis Nr. 25 į 1998 pranešimą iš 2005
2 priedo žemėlapis Nr. 26 į 1998 pranešimą iš 2005
2 priedo žemėlapis Nr. 27 į 1998 pranešimą iš 2005
2 priedo žemėlapis Nr. 28 į 1998 pranešimą iš 2005
2 priedo žemėlapis Nr. 29 į 1998 pranešimą iš 2005
2 priedo žemėlapis Nr. 30 į 1998 pranešimą iš 2005
2 priedo žemėlapis Nr. 31 į 1998 pranešimą iš 2005
2 priedo žemėlapis Nr. 32 į 1998 pranešimą iš 2005

Limpopo provincija

2 priedo žemėlapis Nr. 33 į 1998 pranešimą iš 2005
2 priedo žemėlapis Nr. 34 į 1998 pranešimą iš 2005
2 priedo žemėlapis Nr. 35 į 1998 pranešimą iš 2005
2 priedo žemėlapis Nr. 36 į 1998 pranešimą iš 2005
2 priedo žemėlapis Nr. 37 į 1998 pranešimą iš 2005

Mpumalangos provincija

2 priedo žemėlapis Nr. 38 į 1998 pranešimą iš 2005
2 priedo žemėlapis Nr. 39 į 1998 pranešimą iš 2005
2 priedo žemėlapis Nr. 40 į 1998 pranešimą iš 2005

Šiaurės Kapos provincija

2 priedo žemėlapis Nr. 41 į 1998 pranešimą iš 2005
2 priedo žemėlapis Nr. 42 į 1998 pranešimą iš 2005
2 priedo žemėlapis Nr. 43 į 1998 pranešimą iš 2005
2 priedo žemėlapis Nr. 44 į 1998 pranešimą iš 2005
2 priedo žemėlapis Nr. 45 į 1998 pranešimą iš 2005

Šiaurės vakarų provincija

Žemėlapis Nr. 5 į 1490 pranešimą iš 2008
2 priedo žemėlapis Nr. 46 į 1998 pranešimą iš 2005
2 priedo žemėlapis Nr. 47 į 1998 pranešimą iš 2005
2 priedo žemėlapis Nr. 48 į 1998 pranešimą iš 2005

Vakarų Kapos provincija

2 priedo žemėlapis Nr. 49 į 1998 pranešimą iš 2005
2 priedo žemėlapis Nr. 50 į 1998 pranešimą iš 2005
2 priedo žemėlapis Nr. 51 į 1998 pranešimą iš 2005
2 priedo žemėlapis Nr. 52 į 1998 pranešimą iš 2005
2 priedo žemėlapis Nr. 53 į 1998 pranešimą iš 2005
2 priedo žemėlapis Nr. 54 į 1998 pranešimą iš 2005

2 PRIEDAS

PRIESAIKA IR IŠKILMINGAS PASIŽADĖJIMAS

1. Prezidento ar Laikinojo Prezidento priesaika ir iškilmingas pasižadėjimas

Prezidentas ar Laikinasis Prezidentas turi prisiekti / pasižadėti vyriausiajam teisėjui ar kitam vyriausiojo teisėjo paskirtam teisėjui šia tvarka:

Visų susirinkusiųjų akivaizdoje, visiškai suvokdamas aukštą pašaukimą, aš, Pietų Afrikos Respublikos Prezidentas / Laikinasis Prezidentas prisiekiu \ škilmingai pasižadu būti ištikimas Pietų Afikos Respublikai ir

paklusti, laikytis, puoselėti ir saugoti Konstituciją ir kitus Respublikos įstatymus; ir iškilmingai bei nuoširdžiai pasižadu, kad visada –

– remsiu viską pažangos Respublikoje vardan ir prieštarausiu tam, kas gali tai pažeisti;
– saugosiu ir remsiu visų pietų afrikiečių teises;
– vykdysiu savo pareigas, išnaudodamas visas savo galimybes ir talentą vadovaudamasis žiniomis, gebėjimais, sąžine;
– būsiu visiems teisingas; ir
– paaukosiu save Respublikos ir jos visų žmonių gerovei.

(Priesaikos atveju: Tegu padeda man Dievas)

2. Prezidento pavaduotojo priesaika ir iškilmingas pasižadėjimas. Prezidento pavaduotojas turi prisiekti / pasižadėti vyriausiajam teisėjui ar kitam vyriausiojo teisėjo paskirtam teisėjui šia tvarka:

Visų susirinkusiųjų akivaizdoje, visiškai suvokdamas aukštą pašaukimą, aš, Pietų Afrikos Respublikos Prezidento pavaduotojas, prisiekiu / iškilmingai pasižadu būti ištikimas Pietų Afikos Respublikai ir paklusti, laikytis, puoselėti ir saugoti Konstituciją ir kitus Respublikos įstatymus; ir iškilmingai bei nuoširdžiai pasižadu, kad visada –

– remsiu viską pažangos Respublikoje vardan ir prieštarausiu tam, kas gali tai pažeisti;
– būsiu teisingas ir ištikimas patarėjas;
– vykdysiu savo pareigas, išnaudodamas visą turimą potencialą ir talentą remdamasis savo žiniomis, gebėjimais, sąžine;
– būsiu visiems teisingas; ir
– paaukosiu save Respublikos ir visų jos žmonių gerovei.

(Priesaikos atveju: Tegu padeda man Dievas)

3. Ministrų ir ministrų pavaduotojų priesaika ir iškilmingas pasižadėjimas.

Kiekvienas ministras ir ministro pavaduotojas turi prisiekti / pasižadėti vyriausiajam teisėjui ar kitam vyriausiojo teisėjo paskirtam teisėjui šia tvarka:

Aš prisiekiu / iškilmingai pasižadu, kad būsiu ištikimas Pietų Afikos Respublikai ir paklusiu, gerbsiu ir laikysiuos Konstitucijos ir kitų Respublikos įstatymų, ir įsipareigoju eiti ministro / ministro pavaduotojo pareigas garbingai ir oriai; būti teisingu ir ištikimu patarėju; tiesiogiai ar netiesiogiai neatskleisti man patikėtos paslapties; atlikti savo pareigines funkcijas sąžiningai ir išnaudojant visus savo gebėjimus.

(Priesaikos atveju: Tegu padeda man Dievas)

4. Nacionalinės Asamblėjos narių, nuolatinių Nacionalinės Provincijų Tarybos narių ir provincijų įstatymų leidžiamųjų institucijų narių priesaika ar iškilmingas pasižadėjimas

(1) Nacionalinės Asamblėjos nariai, nuolatiniai Nacionalinės Provincijų Tarybos atstovai ir provincijų įstatymų leidžiamųjų institucijų nariai turi prisiekti / pasižadėti vyriausiajam teisėjui ar kitam vyriausiojo teisėjo paskirtam teisėjui šia tvarka:

Aš prisiekiu \ iškilmingai pasižadu, kad būsiu ištikimas Pietų Afikos Respublikai ir paklusiu, gerbsiu ir laikysiuos Konstitucijos ir kitų Respublikos įstatymų, ir iškilmingai prisiekiu atlikti savo kaip Nacionalinės Asamblėjos nario / nuolatinio Nacionalinės Provincijų Tarybos atstovo / provincijos įstatymų leidžiamosios institucijos nario funkcijas išnaudodamas visus savo gebėjimus.

(Priesaikos atveju: Tegu padeda man Dievas)

(2) Asmenys, užimantys laisvą postą Nacionalinėje Asamblėjoje, Nacionalinėje Provincijų Taryboje ar provincijų įstatymų leidžiamojoje institucijoje, turi prisiekti ar pasižadėti remiantis (1) papunkčiu pirmininkaujančiam Asamblėjos, Tarybos ar provincijų įstatymų leidžiamosios institucijos pareigūnui.

5. Ministrų pirmininkų, laikinųjų ministrų pirmininkų ir provincijų vykdomųjų tarybų narių priesaika ar iškilmingas pasižadėjimas

Ministras pirmininkas ar laikinasis provincijos ministras pirmininkas ir kiekvienas Vykdomosios provincijos tarybos narys turi prisiekti / pasižadėti vyriausiajam teisėjui ar kitam vyriausiojo teisėjo paskirtam teisėjui šia tvarka:

Aš prisiekiu \ iškilmingai pasižadu, kad būsiu ištikimas Pietų Afikos Respublikai ir paklusiu, gerbsiu ir laikysiuos Konstitucijos ir kitų Respublikos įstatymų, ir įsipareigoju eiti ministro pirmininko / laikinojo ministro pirmininko / Vykdomosios provincijos tarybos nario pareigas garbingai ir oriai; būti teisingu ir ištikimu patarėju; tiesiogiai ar netiesiogiai neatskleisti man patikėtos paslapties; atlikti savo pareigines funkcijas sąžiningai ir išnaudodamas visus savo gebėjimus.

(Priesaikos atveju: Tegu padeda man Dievas)

6. Teismo pareigūnų priesaika ir iškilmingas pasižadėjimas

(1) Kiekvienas teisėjas ar laikinasis teisėjas turi prisiekti / pasižadėti vyriausiajam teisėjui ar kitam vyriausiojo teisėjo paskirtam teisėjui šia tvarka:

Aš, kaip Konstitucinio Teismo / Aukščiausiojo apeliacinio teismo/ Aukščiausiojo Teismo/ E. F. teismo teisėjas, prisiekiu \ iškilmingai pasižadu būti ištikimas Pietų Afikos Respublikai, puoselėti ir saugoti Konstituciją ir joje įtvirtintas žmonių teises, ir vienodai vykdysiu teisingumą visiems žmonėms be baimės, pirmenybės teikimo ar išsankstinio nusistatymo remdamasis Konstitucija ir įstatymu.

(Priesaikos atveju: Tegu padeda man Dievas)

(2) Asmuo, paskirtas eiti vyriausiojo teisėjo pareigas, kuris paskyrimo metu nėra teisėjas, turi prisiekti ar pasižadėti vyriausiojo teisėjo pavaduotojui ar, ar jeigu tai neįmanoma, kitam vyriausiajam neužimtam Konstitucinio Teismo teisėjui.

(3) Teismo pareigūnai ir laikinieji teismo pareigūnai, išskyrus kitus teisėjus, turi prisiekti / pasižadėti, vadovaujantis nacionaliniais teisės aktais.

3 PRIEDAS

RINKIMŲ TVARKA
A DALIS – RINKIMŲ PROCEDŪROS PAREIGŪNAMS

(1) Procedūros, išdėstytos šiame priede, taikomos, kai:

(a) Nacionalinė Asamblėja susirenka išrinkti Pirmininko ar jo pavaduotojo.

(b) Nacionalinė Provincijų Taryba susirenka išrinkti Pirmininko ar Pirmininko pavaduotojo; arba

(c) provincijų įstatymų leidžiamoji institucija susirenka išrinkti provincijos ministro pirmininko, parlamento pirmininkoar įstatymų leidžiamosios institucijos pirmininko pavaduotojo.

2. Skyrimai

Posėdžiui pirmininkaujantis asmuo, kuriam yra taikomas šis priedas, gali reikalauti posėdyje paskirti kandidatus.

3. Formalūs reikalavimai

(1) Paskyrimas privalo būti nustatytos formos, nurodytos 9 punkte taisyklių nustatyta tvarka.

(2) Paskyrimo formą turi pasirašyti:

(a) du Nacionalinės Asamblėjos nariai renkant Parlamento Primininką ar Asamblėjos Pirmininko pavaduotoją.

(b) dvi provincijų atstovybės renkant Nacionalinės Provincijų Tarybos Pirmininką ar Pirmininko pavaduotoją; arba

(c) du atitinkamos provincijos įstatymų leidžiamosios institucijos nariai renkant provincijos ministrą pirmininką, įstatymų leidžiamosios institucijos pirmininką ar pirmininko pavaduotoją.

(3) Išrinktas asmuo turi pritarti paskyrimui pasirašydamas bet kurią paskyrimo formą arba kitą rašytinio patvirtinimo formą.

4. Kandidatų vardų paskelbimas

Pirmininkaujantis asmuo turi paskelbti posėdyje, kuriam yra taikomas šis priedas, išrinktų kandidatų vardus, tačiau neturi leisti jokių diskusijų.

5. Vienintelis kandidatas

Jeigu yra paskiriamas tik vienas kandidatas, pirmininkaujantis asmuo turi paskelbti apie šio kandidato išrinkimą.

6. Rinkimų tvarka

Jeigu paskiriama daugiau negu vienas kandidatas:

(a) balsavimas turi turi vykti posėdyje bei slaptai;

(b) kiekvienas dalyvaujantis narys, Nacionalinės Provincijų Tarybos posėdis ir kiekviena atstovaujama provincija posėdyje turi po vieną balsą; ir

(c) pirmininkaujantis asmuo turi paskelbti išrinktą kandidatą, surinkusį daugiausiai balsų.

7. Pašalinimo procedūra

(1) Jeigu nė vienas kandidatas nesurenka daugumos balsų, kandidatas, surinkęs mažiausiai balsų, turi būti pašalintas ir tolesnis balsavimas turi vykti dėl likusių kandidatų pagal 6 punktą. Ši procedūra yra kartojama, kol atsiranda kandidatas, surinkęs daugiausia balsų.

(2) Remiantis (1) papunkčiu, jeigu mažiausiai balsų surenka du ar daugiau kandidatų, dėl šių kandidatų vyksta atskiras balsavimas ir jis turi būti kartojamas tiek kartų, kol bus nustatyta, kuris kandidatas turi būti pašalintas.

8. Kiti posėdžiai

(1) Jeigu yra skiriami tik du kandidatai ar jeigu tik du kandidatai lieka po pašalinimo procedūros ir šie du kandidatai surenka vienodą balsų skai-

čių, kitas posėdis turi būti surengtas per septynias dienas tokiu laiku, kokį nustato pirmininkaujantis asmuo.

(2) Jeigu remiantis (1) papunkčiu yra rengiamas kitas posėdis, procedūra, aprašyta šiame priede, turi būti taikoma tame posėdyje taip, tarsi tai būtų pirmas minėtas rinkimų posėdis.

9. Taisyklės

(1) Vyriausiasis teisėjas turi priimti taisykles, kurios nustato:

(a) posėdžių procedūrą, kuriai yra taikomas šis priedas;

(b) bet kurio posėdyje pirmininkaujančio asmens ir bet kurio asmens, padedančio pirmininkaujančiam asmeniui, pareigas;

(c) formą, kurioje turi būti nurodyti paskyrimai;

(d) balsavimo būdą.

(2) Šios taisyklės turi būti pripažintos Vyriausiojo teisėjo nurodytu būdu.

[9 punktas pakeistas 2001 m. Devynioliktuoju Konstitucijos šeštojo pakeitimo aktu]

B DALIS – PARTIJŲ DALYVAVIMO POVINCIJŲ ATSTOVYBĖSE, NACIONALINĖJE PROVINCIJŲ TARYBOJE NUSTATYMO FORMULĖ

1. Atstovų skaičius provincijų atstovybėse, Nacionalinėje Provincijų Taryboje, kuris yra priskirtas partijai, turi būti nustatytas provincijos įstatymų leidžiamosios institucijos dauginant vietų, kurias užima partija įstatymų leidžiamojoje institucijoje, skaičių iš dešimties ir dalinant rezultatą iš vietų skaičiaus įstatymų leidžiamojoje institucijoje ir pridedant vieną.

2. Jeigu, remiantis 1 punktu, suskaičiavus gaunamas vietų perteklius, nepanaudotas atstovų, paskirtų į partiją remiantis šiuo punktu, perteklius turi konkuruoti su panašiais vietų pertekliais, susikaupusiais bet kuriai šaliai ar šalims, ir bet kurie nepaskirstyti atstovai atstovybėje turi būti paskirti partijai ar partijoms pagal didžiausio pertekliaus seką.

3. Jei numatyti 2 punkte konkuruojantys vietų pertekliai yra lygūs, nepaskirstyti atstovai atstovybėje turi būti skiriami partijai ar partijoms su tuo pačiu pertekliumi, sekant nuo didžiausio iki mažiausio balsų skaičiaus, kurie buvo užfiksuoti šioms šalims per paskutinius provincijų įstatymų leidžiamosios institucijos rinkimus.

[3 punktas pakeistas 3 p. 2002 m. Konstitucijos devintojo pakeitimo akto s. 3 ir 2008 m. Konstitucijos keturioliktojo pakeitimo akto s. 5]

4. Jeigu daugiau negu viena partija su tuo pačiu vietų pertekliumi registravo vienodą balsų skaičių provincijų įstatymų leidžiamosios institucijos rinkimuose, įstatymų leidžiamoji institucija turi demokratišku būdu atitinkamai paskirstyti nepaskirstytus atstovybės atstovus partijai ar partijoms su tuo pačiu vietų pertekliumi.

[4 punktas pridėtas 2008 m. Konstitucijos keturioliktojo pakeitimo akto s. 5]

[3 priedas pakeistas 1999 m. Konstitucijos ketvirtojo pakeitimo akto s. 2, 2001 m. Konstitucijos šeštojo pakeitimo akto s. 19 ir 2002 m. Konstitucijos devintojo pakeitimo akto s. 3]

4 PRIEDAS

LYGIAGREČIŲ NACIONALINĖS IR PROVINCIJŲ ĮSTATYMŲ LEIDŽIAMOSIOS VALDŽIOS INSTITUCIJŲ KOMPETENCIJOS FUNKCINĖS SRITYS

A DALIS

Vietinių miškų administravimas

Žemdirbystė

Oro uostai, išskyrus tarptautinius ir nacionalinius

Gyvūnų kontrolė ir ligos

Kazino, lenktynės, lošimai ir lažybos, išskyrus loterijas ir sporto baseinus

Vartotojų apsauga

Kultūros klausimai

Kovos su stichinėmis nelaimėmis valdymas

Visų lygių išsilavinimas, išskyrus aukštąjį išsilavinimą

Aplinka

Sveikatos priežiūros paslaugos

Apgyvendinimas

Vietinės kilmės teisė ir papročių teisė, atsižvelgiant į 12 Konstitucijos skyrių

Pramonės skatinimas

Kalbų politika ir oficialių kalbų reguliavimas pagal Konstitucijos 6 skyriaus nuostatas, kuriomis yra aiškiai suteikiama kompetencija provincijų įstatymų leidžiamajai valdžiai

Žiniasklaidos paslaugos, kontroliuojamos tiesiogiai arba teikiamos provincijų valdžios, atsižvelgiant į 192 skyrių

Gamtos apsauga, išskyrus nacionalinius parkus, nacionalinius botanikos sodus ir jūrų išteklius

Policija, pagal Konstitucijos 11 skyriaus nuostatas, kuriomis yra aiškiai suteikiama kompetencija provincijų įstatymų leidžiamajai valdžiai

Taršos kontrolė

Gyventojų plėtra

Nekilnojamo turto pervedimo mokesčiai

Provincijų viešųjų įmonių funkcinės sritys remiantis šiuo ir 5 priedu

Viešasis transportas

Visuomenė dirba tik dėl provincijų valdžios departamentų poreikių ir

vykdydama savo įsipareigojimus atlieka Konstitucijos ar bet kurio kito įstatymo numatytas funkcijas

Regionų valdymas ir plėtra

Kelių eismo reguliavimas

Dirvožemio apsauga

Turizmas

Prekyba

Tradicinis vadovavimas, atsižvelgiant į 12 Konstitucijos skyrių

Miesto ir kaimo plėtra

Transporto veiklos licencijavimas

Socialinės paslaugos

B DALIS

Kiti vietinės valdžios klausimai reglamentuojami tiek, kiek nustatyta 155 straipsnio (6)(a) ir (7) dalyse:

Oro tarša

Statybų nuostatai

Vaikų priežiūros įstaigos

Eletros ir dujų tinklų statybos

Gaisrinės paslaugos

Vietinis turizmas

Savivaldybių oro uostai / planavimas / sveikatos priežiūros paslaugos / viešasis transportas

Savivaldybių visuomenė dirba tik dėl savivaldybių poreikių ir vykdy-

dama savo įsipareigojimus atlieka Konstitucijos ar bet kurio kito įstatymo numatytas funkcijas

Pontonai, keltai, pirsai ir uostai, išskyrus tarptautinės ir nacionalinės laivybos ir su tuo susijusių klausimų reguliavimą

Lietaus valdymo sistemos, įrengtos apstatytuose plotuose

Prekybos taisyklės

Vandens ir sanitarijos paslaugos, apsiribojant geriamojo vandens tiekimo sistemomis ir komunalinių nuotekų ir nuotekų šalinimo sistemomis

5 PRIEDAS

IŠSKIRTINĖS PROVINCIJŲ ĮSTATYMŲ LEIDŽIAMOSIOS INSTITUCIJOS KOMPETENCIJOS FUNKCINĖS SRITYS

A DALIS

Greitosios pagalbos paslaugos
Archyvai, išskyrus nacionalinius archyvus
Bibliotekos, išskyrus nacionalines bibliotekas
Alkoholinių gėrimų licencijos
Muziejai, išskyrus nacionalinius muziejus
Provincijų planavimas
Provincijų kultūros klausimai
Provincijų poilsis ir patogumai
Provincijų sportas
Provincijų keliai ir eismas
Veterinarijos paslaugos, išskyrus profesijų reglamentavimą

B DALIS

Kiti vietinės valdžios klausimai reglamentuojami tiek, kiek nustatyta provincijoms 155 straipsnio (6)(a) ir (7) dalyse:

Paplūdimiai ir pramogų įstaigos
Skelbimų lentos ir skelbimų kabinimas viešose vietose
Kapinės, laidojimo rūmai, krematoriumai
Valymas
Viešųjų nepatogumų kontrolė
Įmonių, prekiaujančių alkoholiniais gėrimais, kontrolė

Apgyvendinimo, priežiūros ir gyvūnų laidojimo įstaigos
Tvoros ir aptvėrimas
Šunų laikymo licencijos
Įmonių, prekiaujančių maistu, kontrolė ir licencijavimas
Vietinės paslaugos
Vietinės sporto įstaigos
Prekyvietės
Savivaldybių skerdyklos
Savivaldybių parkai ir poilsis
Savivaldybių keliai
Aplinkos triukšmas
Kalėjimai
Viešosios vietos
Atliekų šalinimas / sąvartynai / kietųjų atliekų šalinimas
Prekyba gatvėse
Gatvių apšvietimas
Eismas ir automobilių stovėjimo aikštelės

6 PRIEDAS

LAIKINIEJI SUSITARIMAI

1. Sąvokos

Šiame priede, nebent tai neatitinka konteksto –

„*tėvynė*“ reiškia Respublikos dalį, kuri prieš įsigaliojant anktesnei Konstitucijai buvo nagrinėjama Pietų Afrikos teisės aktuose kaip savarankiška ar savivaldos teritorija;

„Nauja Konstitucija“ reiškia 1996 m. Pietų Afrikos Respublikos Konstituciją;

„senosios tvarkos teisės aktai“ reiškia teisės aktus, priimtus prieš įsigaliojant ankstesnei Konstitucijai;

„ankstesnė Konstitucija“ reiškia 1993 m. Pietų Afrikos Respublikos Konstituciją (1993 m. 200 Aktas)

2. Galiojančių įstatymų pratęsimas

(1) Visi įstatymai, kurie galiojo, įsigaliojus naujai Konstitucijai, galioja ir toliau priklausomai nuo:

(a) bet kurio pakeitimo ar panaikinimo; ir

(b) suderinamumo su naująja Konstitucija.

(2) Senosios tvarkos teisės aktai, kurie vis dar galioja, remiantis (1) papunkčiu:

(a) nėra teritoriškai ar kitaip plačiau taikomi, negu jie buvo taikomi galiojant ankstesnei Konstitucijai, jeigu vėliau nebuvo pradėti taikyti plačiau; ir

(b) toliau yra tvarkomi institucijų, kurios tvarkydavo juos prieš įsigaliojant naujai Konstitucijai ir priklausomai nuo jos.

3. Galiojančių teisės aktų aiškinimas

(1) Nuoroda į bet kurį teisės aktą, galiojusį įsigaliojus naujai Konstitucijai, išskyrus kai ji nesuderinama su kontekstu ar aiškiai netinkama:

(a) Pietų Afrikos Respublika ar *tėvynė* (išskyrus, kai yra kalbama apie teritorinį plotą) turi būti suprantamos kaip nuoroda į Pietų Afrikos Respubliką pagal naują Konstituciją;

(b) Parlamentas, Nacionalinė Asamblėja ar Senatas turi būti suprantami kaip nuoroda į Parlamentą, Nacionalinę Asamblėją ar Nacionalinę Provincijų Tarybą pagal naują Konstituciją;

(c) Prezidentas, vykdomasis Prezidento pavaduotojas, ministas, ministro pavaduotojas ar Kabinetas turi būti suprantami kaip nuorodos į Prezidentą, vykdomąjį Prezidento pavaduotoją, ministrą, ministro pavaduotoją ar Kabinetą pagal naująją Konstituciją, atsižvelgiant į šio priedo 9 punktą;

(d) Senato pirmininkas turi būti suprantamas kaip nuoroda į Nacionalinės Provincijų Tarybos pirmininką;

(e) Provincijų įstatymų leidžiamoji valdžia, ministras pirmininkas, vykdomoji taryba ar provincijos vykdomosios tarybos narys turi būti suprantami kaip nuoroda į provincijų įstatymų leidžiamąją valdžią, ministrą pirmininką, vykdomąją tarybą ar vykdomosios tarybos narį pagal naująją Konstituciją, atsižvelgiant į šio priedo 12 punktą; arba

(f) oficialioji kalba ar kalbos turi būti suprantamos kaip nuoroda į bet kurią oficialiąją kalbą pagal naująją Konstituciją.

(2) Nuoroda į bet kurį išlikusį senosios tvarkos teisės aktą, galiojusį įsigaliojus naujai Konstitucijai, išskyrus atvejus, kai ji nesuderinama su kontekstu ar aiškiai netinkama:

(a) Parlamentas, Parlamento rūmai, įstatymų leidžiamosios institucijos asamblėja, Respublikos ar tėvynės organas turi būti suprantami kaip:

(i) Parlamentas pagal naująją Konstituciją, jeigu šių teisės aktų vykdymas buvo paskirtas ar perduotas pagal ankstesnę Konstituciją arba šį priedą nacionalinei vykdomajai valdžiai ar:

(ii) provincijų teisės aktai, jeigu šių teisės aktų vykdymas buvo paskirtas ar perduotas pagal ankstesnę Konstituciją arba šį priedą provincijų vykdomajai valdžiai; ar

(b) Valstybės Prezidentas, Ministras Pirmininkas, administratorius ar kitas vykdantysis vadovas, Kabinetas, Ministrų taryba, Respublikos ar tėvynės vykdomoji taryba ar tėvynės taryba turi būti suprantami kaip:

(i) Prezidentas pagal naująją Konstituciją, jeigu šių teisės aktų vykdymas buvo paskirtas ar perduotas pagal ankstesnę Konstituciją arba šį priedą nacionalinei vykdomajai valdžiai ar:

(ii) provincijos ministras pirmininkas pagal naująją Konstituciją, jeigu šių teisės aktų vykdymas buvo paskirtas ar perduotas pagal ankstesnę Konstituciją arba šį priedą provincijų vykdomajai valdžiai.

4. Nacionalinė Asamblėja

(1) Kiekvienas buvęs Nacionalinės Asamblėjos narys ar pareigūnas įsigaliojus naujai Konstitucijai tampa Nacionalinės Asamblėjos nariu ar pareigūnu ir eina šias pareigas remiantis nauja Konstitucija.

(2) Nacionalinė Asamblėja, remiantis (1) papunkčiu, turi būti laikoma išrinkta pagal naują Konstituciją laikotarpiui, kuris baigiasi 1999 m. balandžio 30 d.

(3) Nacionalinę Asamblėją sudaro 400 narių kadencijos laikotarpiui, kuris baigiasi 1999 m. balandžio 30 d., atsižvelgiant į naujos Konstitucijos 49 (4) skyrių.

(4) Nacionalinės Asamblėjos taisyklės ir įsakymai, kurie galiojo įsigaliojant naujai Konstitucijai, galioja toliau, atsižvelgiant į bet kurį pakeitimą ar panaikinimą.

5. Nebaigti Parlamento reikalai

(1) Bet kuri neužbaigta Nacionalinės Asamblėjos veikla įsigaliojus naujai Konstitucijai turi būti tęsiama remiantis nauja Konstitucija.

(2) Bet kuri neužbaigta Senato veikla įsigaliojus naujai Konstitucijai turi būti perduota Nacionalinei Provincijų Tarybai ir Taryba turi tęsti šią veiklą, remiantis nauja Konstitucija.

6. Nacionalinės Asamblėjos rinkimai

(1) Jokie Nacionalinės asmblėjos rinkimai neturi įvykti prieš 1999 m. balandžio 30 d., nebent Asamblėja yra paleista remiantis 50 (2) skyriumi po to, kai Prezidentui buvo pareikštas nepasitikėjimas remiantis naujos Konstitucijos 102 (2) skyriumi.

(2) 50 (1) naujos Konstitucijos skyrius yra atidėtas iki 1999 m. balandžio 30 d.

(3) Nepaisant ankstesnės Konstitucijos panaikinimo, šios Konstitucijos 2 priedas, pakeistas A priedu, taikomas –

(a) pirmiesiems Nacionalinės Asamblėjos rinkimams pagal naują Konstituciją;

(b) Asamblėjos narystės netekimui, išskyrus atvejais, nurodytais naujosios Konstitucijos 47 (3) skyriuje; ir

(c) užimti laisvas vietas Asamblėjoje, papildyti, peržiūrėti ir naudotis kandidatų, siekiančių užimti laisvas vietas, sąrašais iki kitų Asamblėjos rinkimų pagal naują Konstituciją.

(4) Naujos Konstitucijos 47 (2) skyriaus galiojimas yra panaikinamas iki kitų Asamblėjos rinkimų pagal naują Konstituciją.

7. Nacionalinė Provincijų Taryba

(1) Laikotarpiui, kuris pasibaigia nedelsiant prieš pirmąjį provincijos įstatymų leidžiamosios institucijos, įvykusio po jos pirmų rinkimų pagal naują Konstituciją –

(a) šalių atstovavimo santykis Nacionalinės Provincijų Tarybos provincijos atstovybėje turi būti toks pats kaip santykis, kuriuo 10 provincijos senatorių buvo paskirti remiantis ankstesnės Konstitucijos 48 skyriumi; ir

(b) nuolatinių atstovų ir atskirų atstovų pasiskirstymas į partijas, atstovaujamas provincijų įstatymų leidžiamojoje institucijoje, yra toks:

Provincija	Nuolatiniai atstovai	Atskiri atstovai
1. Rytų Kapa	ANC ..... 5 NP 1	ANC 4
2. Laisva valstybė	ANC ..... 4 FF ..... 1 NP 1	ANC 4
3. Gautengas	ANC ..... 3 DP ..... 1 FF ..... 1 NP 1	ANC ..... 3 NP 1
4. Kvazulu-Natalis	ANC ..... 1 DP ..... 1 IFP ..... 3 NP 1	ANC ..... 2 IFP 2
5. Mpumalanga	ANC ..... 4 FF ..... 1 NP 1	ANC 4
6. Šiaurės Kapa	ANC ..... 3 FF ..... 1 NP 2	ANC ..... 2 NP 2
7. Šiaurės provincija	ANC 6	ANC 4
8. Šiaurės vakarai	ANC ..... 4 FF ..... 1 NP 1	ANC 4
9. Vakarų Kapa	ANC ..... 2 DP ..... 1 NP 3	ANC ..... 1 NP 3

(2) Šalis, atstovaujama provincijų įstatymų leidžiamojoje institucijoje:

(a) turi skirti savo nuolatinius atstovus iš asmenų, ėjusių senatoriaus pareigas, įsigaliojus naujai Konstitucijai, ir galinčių eiti nuolatinio atstovo pareigas; ir

(b) gali skirti kitus asmenis nuolatiniais atstovais tik jeigu nė vienas senatorius ar nepakankamas skaičius jos buvusių senatorių nėra tinkamas.

(3) Provincijų įstatymų leidžiamoji valdžia turi skirti savo nuolatinius atstovus remdamasi šalių paskyrimais.

(4) (2) ir (3) papunkčiai yra taikomi tik pirmam Nacionalinės Provincijų Tarybos nuolatinių atstovų skyrimui.

(5) Naujosios Konstitucijos 62 (1) skyrius nėra taikomas buvusių senatorių kaip nuolatinių atstovų iškėlimui ir skyrimui remiantis šiuo punktu.

(6) Senato taisyklės ir įsakymai, galioję įsigaliojant naujai Konstitucijai, turi būti taikomi remiantis Nacionalinės Tarybos veikla tokiu mastu, kad jie galėtų būti taikomi remiantis bet kuriuo pakeitimu ar panaikinimu.

8. Buvę senatoriai

(1) Buvęs senatorius, kuris nėra paskirtas nuolatiniu atstovu Nacionalinėje Provincijų Taryboje, turi teisę tapti visateisiu provincijos įstatymų leidžiamosios institucijos, kuri šį asmenį iškėlė kaip senatorių remiantis ankstesnės Konstitucijos 48 straipsniu, balsuojančiu nariu.

(2) Jeigu buvęs senatorius nutaria netapti provincijų įstatymų leidžiamosios institucijos nariu, šis asmuo yra laikomas *atsistatydinusiu iš* senatoriaus pareigų dieną prieš įsigaliojant naujai Konstitucijai.

(3) Buvusio senatoriaus, paskirto nuolatiniu atstovu ar provincijų įstatymų leidžiamosios institucijos nariu, atlyginimas, pašalpos ir išmokos negali būti mažinamos tik dėl to paskyrimo.

9. Nacionalinė vykdomoji valdžia

(1) Kiekvienas asmuo, ėjęs Prezidento, vykdančiojo Prezidento pavaduotojo, ministro arba ministro pavaduotojo pareigas pagal ankstesnę Konstituciją, įsigaliojus naujai Konstitucijai, toliau eina šias pareigas remiantis nauja Konstitucija, tačiau atsižvelgiant į (2) papunktį.

(2) Iki 1999 m. balandžio 30 d. naujos Konstitucijos 84, 89, 90, 91, 93 ir 96 straipsniai turi būti laikomi nustatyti šio priedo B priede.

(3) (2) papunktis neužkerta kelio ministrui, ėjusiam senatoriaus pareigas prieš įsigaliojant naujai Konstitucijai, toliau eiti ministro pareigas, nurodytas naujosios Konstitucijos 91 (1) straipsnyje, kuris yra aiškinamas B priede.

10. Provincijų įstatymų leidžiamosios institucijos

(1) Kiekvienas asmuo, buvęs provincijų įstatymų leidžiamosios institucijos nariu ar pareigūnu prieš įsigaliojant naujai Konstitucijai, tampa šios provincijos įstatymų leidžiamosios institucijos nariu ar pareigūnu pagal

naują Konstituciją ir eina nario ar pareigūno pareigas pagal naują Konstituciją ir bet kurią provincijos konstituciją, kuri gali būti priimta.

(2) Provincijų įstatymų leidžiamoji institucija, kaip yra numtyta reminatis (1) papunkčiu, turi būti laikoma kaip buvusi išrinkta pagal naują Konstituciją per laikotarpį, kuris baigiasi 1999 m. balandžio 30 d.

(3) Laikotarpio, kuris baigiasi 1999 m. balandžio 30 d., kadencijai ir remiantis 108(4) straipsniu, provincijų įstatymų leidžiamąją instituciją sudaro narių, paskirtų šiai įstatymų leidžiamajai institucijai pagal ankstesnę Konstituciją, skaičius ir buvusių senatorių, tapusių įstatymų leidžiamosios institucijos nariais remiantis 8 šio priedo punktu, skaičius.

(4) Provincijų įstatymų leidžiamosios institucijos taisyklės ir įsakymai, kurie galiojo prieš įsigaliojant naujai Konstitucijai, galioja ir toliau, atsižvelgiant į bet kurį pakitimą ar panaikinimą.

11. Provincijų įstatymų leidžiamųjų institucijų rinkimai

(1) Nepaisant ankstesnės Konstitucijos panaikinimo, 2 priedas, kuris buvo pakeistas A priedu, yra taikomas:

(a) pirmiesiems provincijų įstatymų leidžiamosios institucijos rinkimams pagal naują Konstituciją;

(b) provincijų įstatymų leidžiamosios institucijos narystės netekimo kitais atvejais, negu nurodytais naujos Konstitucijos 106 (3) straipsnyje; ir

(c) laisvų vietų užėmimui įstatymų leidžiamojoje institucijoje, kandidatų, siekiačių užimti laisvas vietas, sąrašų papildymui, peržiūrėjimui ir naudojimuisi jais iki kitų įstatymų leidžiamosios institucijos rinkimų pagal naują Konstituciją.

(4) Naujos Konstitucijos 106(4) straipsnio galiojimas yra panaikinamas provincijų įstatymų leidžiamosios institucijos atžvilgiu iki kitų įstatymų leidžiamosios institucijos rinkimų pagal naują Konstituciją.

12. Provincijų vykdomosios valdžios

(1) Kiekvienas asmuo, buvęs ministru pirmininku ar provincijos vykdomosios tarybos nariu prieš įsigaliojant naujai Konstutucijai, toliau eina savo pareigas remiantis nauja Konstitucija ir bet kuria provincijos konstitucija, kuri buvo priimta remiantis (2) papunkčiu.

(2) Naujos Konstitucijos 132 ir 136 straipsniai turi būti laikomi nustatytais šio priedo C priede iki to laiko, kol ministras pirmininkas, išrenkamas po pirmųjų provincijos įstatymų leidžiamosios institucijos rinkimų,

eina pareigas pagal naują Konstituciją, arba provincija priima savo Konstituciją, kas benutiktų anksčiau.

13. Provincijų konstitucijos

Provincijos konstitucija, primita prieš įsigaliojant naujai Konstitucijai, turi atitikti naujos Konstitucijos 143 straipsnį.

14. Teisės aktų priskyrimas provincijoms

(1) Teisės aktai, atsižvelgiant į funkcinės sferos, nurodytos naujos Konstitucijos 4 ar 5 priede, klausimus, ir kurie įsigaliojus naujai Konstitucijai buvo valdžios vykdomi per nacionalinę vykdomąją valdžią, turi būti asignuoti Prezidento paskelbimu valdžiai per provincijų vykdomąją valdžią, paskirtą provincijos vykdomosios tarybos.

(2) Tuo mastu, kuris yra būtinas teisės aktų asignavimui pagal (1) papunktį, efektyviam jų vykdymui, Prezidentas paskelbdamas gali –

(a) pakeisti arba pritaikyti teisės aktus, siekiant reguliuoti jų aiškinimą ir taikymą;

(b) kai asignavimas nėra taikomas visai bet kuriai teisės akto daliai, panaikinti ar pakartotinai priimti, su ar be pakeitimų ar patikslinimų, nurodytų (a) dalyje, šias nuostatas, kurioms yra taikomas asignavimas, ar tuo mastu, kuriuo asignavimas taikomas joms; ar

(c) reguliuoti bet kurį klausimą kaip būtiną asignavimo pasekmę, įskaitant personalo perkėlimą, komandiruotę, turto, įsipareigojimų, teisių ir pareigų perleidimą nacionalinei ar provincijų vykdomajai valdžiai ar iš jos, taip pat bet kuriam valstybės departamentui, andministracijai, saugumo tarnybai ar kitai institucijai.

(3) (a) Kiekvienos deklaracijos kopija, išleista remiantis (1) ir (2) papunkčiu, turi būti pateikta Nacionalinei Asamblėjai ir Nacionalinei Provincijų Tarybai per 10 dienų nuo deklaracijos paskelbimo.

(b) Jeigu tiek Nacionalinė Asamblėja, tiek Nacionalinė Provincijų Taryba savo rezoliucija nepritaria deklaracijai ar bet kuriai jos nuostatai, deklaracija ar nuostata nustoja galioti, paskyrimas ar teikimas nutrūksta, tačiau tai nepaveikia –

(i) to, kas buvo padaryta remiantis deklaracija ar nuostata prieš joms nustojus galioti, galiojimo; ar

(ii) įgytos teisės ar privilegijos arba prisiimtų įsipareigojimų ar atsakomybės, prieš jiems nustojus galioti.

(4) Kai teisės aktai yra asignuojami pagal (1) papunktį, bet kuri teisės aktų nuoroda į instituciją, kuri tai vykdo, turi būti suprantama kaip nuoroda į instituciją, kuriai tai buvo asignuojama.

(5) Bet kuris teisės aktų asignavimas pagal ankstesnės Konstitucijos 235 (8) straipsnį, įskaitant bet kurio teisės akto ar bet kurio veiksmo, padaryto remiantis šiuo straipsniu, bet kurį pakeitimą, pritaikymą ar panaikinimą ir atkūrimą, yra laikomas atliktu pagal šį punktą.

15. Teisės aktai, esantys ne Parlamento įstatymų leidimo kompetencija

(1) Nacionalinės provincijų vykdomosios valdžios institucija, kuri tvarko bet kuriuos teisės aktus, nepatenkančius į Parlamento įstatymų leidimo kompetenciją įsigaliojus naujai Konstitucijai, išsaugo kompetetenciją ir toliau tvarko šiuos teisės aktus tol, kol tai bus paskirta provincijų vykdomosios valdžios institucijai remiantis šio priedo 14 punktu.

(2) (1) papunktis nustoja galioti po dvejų metų nuo naujos Konstitucijos įsigaliojimo.

16. Teismai

(1) Kiekvienas teismas, įskaitant tradicinių vadovų teismus, veikiantis įsigaliojus naujai Konstitucijai, veikia toliau ir įgyvendina jurisdikciją remiantis tam taikomais teisės aktais, ir bet kuris, einantis teísmo pareigūno pareigas, toliau jas eina remiantis šioms pareigoms taikomais teisės aktais, atsižvelgiant į –

(a) šio teisės akto bet kurį pakeitimą ar panaikinimą; ir

(b) suderinamumą su nauja Konstitucija.

(2) (a) Konstitucinis Teismas, kurį numato ankstesnė Konstitucija, tampa Konstituciniu Teismu pagal naują Konstituciją.

(b) ....

[Para. (b) pašalintas s. 20 Konstitucijos šeštojo pakeitimo aktu 2001]

(3) (a) Pietų Afrikos Aukščiausiojo Teismo Apeliacinis skyrius pagal naują Konstituciją tampa Aukščiausiuoju apeliaciniu teismu.

(b) ....

[Para. (b) pašalintas s. 20 Konstitucijos šeštojo pakeitimo aktu 2001]

(4) (a) Pietų Afrikos Aukščiausiojo Teismo provincijos ar vietinis skyrius, Tėvynės Aukščiausiasis Teismas ar provincijos padalinys ar tokio teísmo bendrasis skyrius pagal naują Konstituciją tampa Aukštuoju Teis-

mu be jokio pakeitimo šioje jurisdikcijoje, atsižvelgiant į bet kurį racionalų paaiškinimą, kurį numato (6) papunktis.

(b) Bet kuris asmuo, kuris ėjo ar buvo laikomas ėjusiu teisėjo pirmininko, teisėjo pirmininko pavaduotojo ar teísmo teisėjo pareigas, remiantis (a) punktu, įsigaliojus naujajai Konstitucijai tampa teisėju pirmininku, teisėjo pirmininko pavaduotoju ar tokio teismo teisėju pagal naują Konstituciją, atsižvelgiant į bet kurį racionalų paaiškinimą, kurį numato (6) papunktis.

(5) Jei yra konteksto neatitikimas ar visiškas jo neatitikimas, bet kokių teisės aktų nuoroda į:

(a) Konstitucinį Teismą pagal ankstesnę Konstituciją turi būti suprantama kaip nuoroda į Konstitucinį Teismą pagal naująją Konstituciją;

(b) Pietų Afrikos Aukščiausiojo Teismo Apeliacinį skyrių turi būti suprantama kaip nuoroda į Aukščiausiąjį apeliacinį teismą; ir

(c) Pietų Afrikos Aukščiausiojo Teismo vietinį ar provincijos skyrių, Tėvynės Aukščiausiąjį Teismą arba bendrąjį šio teismo skyrių turi būti suprantama kaip nuoroda į Aukščiausiąjį Teismą.

(6) (a) Kai tik yra įmanoma įsigaliojus naujai Konstitucijai, visi teismai, įskaitant jų struktūrą, sudėtį, veiklą ir teismingumą ir visus aktualius teisės aktus, turi būti organizuoti siekiant nustatyti naujos Konstitucijos reikalavimus atitinkančią teismų sistemą;

(b) Kabineto narys, kuris yra atsakingas už teisingumo vykdymą, veikiantis po pasitarimo su Teismo tarnybos komisija, turi vadovauti (a) punkte numatytam organizavimui.

(7) (a) Kiekvienas asmuo, įsigaliojant Pietų Afrikos Respublikos Konstitucijos 2001 Pakeitimo aktui, einantis:

(i) Konstitucinio Teismo pirmininko pareigas, tampa vyriausiuoju teisėju, kaip tai numatyta naujos Konstitucijos 167(1) straipsnyje;

(ii) Konstitucinio Teismo pirmininko pavaduotojo pareigas, tampa vyriausiojo teisėjo padėjėju, kaip tai numatyta naujos Konstitucijos 167(1) straipsnyje;

(iii) vyriausiojo teisėjo pareigas, tampa Aukščiausiojo apeliacinio teismo pirmininku, kaip tai numatyta naujos Konstitucijos 168(1) straipsnyje;

(iv) Vyriausiojo teisėjo pavaduotojo pareigas, tampa Aukščiausiojo apeliacinio teismo pirmininko pavaduotoju, kaip tai numatyta naujos Konstitucijos 168(1) straipsnyje;

(b) Konstitucinio Teismo pirmininko ar vyriausiojo teisėjo visos taisyklės, nuostatos ar nurodymai, galioję prieš įsigaliojant Pietų Afrikos Respublikos Konstitucijos 2001 Pakeitimo aktui, galioja toliau tol, kol yra panaikinami ar pakeičiami;

(c) Bet kurio įstatymo ar proceso nuoroda į vyriausiąjį teisėją ar Konstitucinio Teismo pirmininką, išskyrus, kai ji nesuderinama su kontekstu ar aiškiai netinkama, turi būti suprantama kaip nuoroda į vyriausiąjį teisėją, kaip tai numatyta naujos Konstitucijos 167(1) straipsnyje;

[(7) papunktis pridėtas Konstitucijos 2001 šeštojo pakeitimo akto s. 20]

17. Teisme nagrinėjamos bylos

Visas teisminis nagrinėjimas, vykstantis teisme įsigaliojus naujai Konstitucijai, turi vykti taip, tarytum nauja Konstitucija nebūtų priimta, išskyrus atvejus, kai tai prieštarauja teisingumui.

18. Kaltinimą palaikančios institucijos

(1) Ankstesnės Konstitucijos 108 straipsnis galioja toliau, kol įsigalioja Parlamento aktas, numatytas naujos Konstitucijos 179 straipsnyje.

(2) Generalinis prokuroras, einantis savo pareigas įsigaliojant naujai Konstitucijai, toliau veikia remiantis teisės aktais, kurie yra taikomi šioms pareigoms, atsižvelgiant į (1) papunktį.

19. Priesakos ir iškilmingi pasižadėjimai

Asmuo, kuris toliau eina savo pareigas remiantis šiuo priedu ir kuris davė priesaiką ar iškilimingai pasižadėjo pagal ankstesnę Konstituciją, nėra įpareigotas pakartotinai duoti priesaiką ar iškilmingai pasižadėti pagal naują Konstituciją.

20. Kitos konstitucinės institucijos

(1) Šiame straipsnyje „konstitutinė institucija“ reiškia:

(a) viešajį gynėją;

(b) Pietų Afrikos žmogaus teisių komisiją;

(c) Lyčių lygybės komisiją;

(d) generalinį auditorių;

(e) Pietų Afrikos rezervų banką;

(f) Finansinę ir fiskalinę komisiją;

(g) Teismo tarnybos komisiją; ar

(h) Visos Pietų Afrikos kalbų tarybą.

(2) Konstitucinė institucija, nustatyta remiantis ankstesne Konstitucija, toliau veikia remiantis jai taikomais teisės aktais, ir kiekvienas, einantis Komisijos nario, Rezevų banko tarybos ar Visos Pietų Afrikos kalbų tarybos nario, viešojo gynėjo ar generalinio auditoriaus pareigas įsigaliojant naujai Konstitucijai toliau eina savo pareigas remiantis šioms pareigoms taikomais teisės aktais, atsižvelgiant į:

(a) bet kurį šio teisės akto pakeitimą ar panaikinimą; ir

(b) atitikimą Konstitucijai.

(3) Ankstesnės Konstitucijos 199(1), 200(1), (3) ir (5) iki (11), ir 201 iki 206 straipsniai toliau galioja, kol yra panaikinami Parlamento aktu, priimtu remiantis naujos Konstitucijos 75 straipsniu.

(4) Teismo tarnybos komisijos nariai, nurodyti ankstesnės Konstitucijos 105(1)(h) straipsnyje, nustoja būti Komisijos nariais, kai yra paskiriami nariai, nurodyti naujos Konstitucijos 178(1)(i) straipsnyje.

(5) Liaudies taryba, įsteigta remiantis ankstesne Konstitucija, toliau veikia remiantis jai taikomais teisės aktais, ir kiekvienas, einantis Tarybos nario pareigas įsigaliojant naujai Konstitucijai, toliau eina savo pareigas remiantis jai taikomais teisės aktais, atsiželgiant į:

(i) bet kurį šio teisės akto pakeitimą ar panaikinimą; ir

(ii) atitikimą Konstitucijai.

(b) Ankstesnės Konstitucijos 184A ir 184B(1)(a), (b) ir (d) straipsniai galioja toliau iki tol, kol yra panaikinami Parlamento aktu, priimtu remiantis naujos Konstitucijos 75 straipsniu.

21. Teisės aktų priėmimas, reikalaujamas pagal naują Konstituciją

(1) Kai nauja Konstitucija reikalauja nacionalinio ar provincijos teisės akto priėmimo, šį teisės aktą turi priimti atitinkama institucija per protingą laikotarpį nuo naujos Konstitucijos įsigaliojimo dienos.

(2) Naujos Konstitucijos 198(b) straipsnis negali būti vykdomas tol, kol nebus priimti šiame straipsnyje numatyti teisės aktai.

(3) Naujos Konstitucijos 199(3)(a) straipsnis negali būti vykdomas, kol nepasibaigs trijų mėnesių terminas po šiame straipsnyje numatyto teisės akto priėmimo.

(4) Nacionaliniai teisės aktai, numatyti naujos Konstitucijos 217(3) straipsnyje, turi būti priimti per trejus metus nuo naujos Konstitucijos įsigaliojimo dienos, tačiau šių teisės aktų nebuvimas netrukdo įgyvendinti politiką, nurodytą 217(2) straipsnyje.

(5) Kol Parlamento aktas, nurodytas naujos Konstitucijos 65(2) straipsnyje, nebus priimtas, kiekvienas provincijos įstatymų leidėjas gali nustatyti savo darbo tvarką, pagal kurią valdžia skirti balsus savo vardu Nacionalinėje Provincijų Taryboje yra suteikta jo atstovybei.

(6) Kol Parlamento aktas, numatytas naujos Konstitucijos 229(1)(b) straipsnyje, nebus priimtas, savivaldybė išlaiko komptetenciją įvesdama bet kuriuos mokesčius, rinkliavas, muitus, kuriuos ji buvo įgaliota įvesti įsigaliojus Konstitucijai.

22. Nacionalinė vienybė ir taika

(1) Nepaisant kitų naujos Konstitucijos nuostatų ir ankstesnės Konstitucijos panaikinimo, visos ankstesnę Konstituciją sudarančios nuostatos, pavadintos „Nacionalinė vienybė ir taika“, kurios yra susijusios su amnestija, yra laikomos naujos Konstitucijos dalimi, siekiant propaguoti 1995 m. Nacionalinės vienybės ir taikos aktą (1995 m. Aktas Nr. 34) ir siekiant šio Akto galiojimo.

(2) (1) papunkčio tikslais „1993 m. gruodžio 6 d.“ data, pasirodanti ankstesnės Konstitucijos nuostatuose, pavadintuose „Nacionalinė vienybė ir taika“, turi būti suprantama kaip „1994 m. gegužės 11 d.“.

23. Teisių bilis

(1) Nacionaliniai teisės aktai, numatyti naujos Konstitucijos 9(4), 32(2) ir 33(3) straipsniuose, turi būti priimti per trejus metus nuo naujos Konstitucijos įsigaliojimo dienos.

(2) Iki tol, kol teisės aktai, numatyti naujos Konstitucijos 32(2) ir 33(3) straipsniuose, bus priimti –

(a) 32(1) straipsnis turi būti suprantamas taip:

(1) „Kiekvienas asmuo turi teisę susipažinti su visa turima valstybės informacija arba su bet kuriais valstybės organais bet kurioje valdžios srityje tiek, kiek ši informacija yra reikalinga bet kurių jų teisių įgyvendinimui ar apsaugai“; ir

(b) 33(1) ir 33(2) straipsniai turi būti suprantami taip:

„Kiekvienas asmuo turi teisę –

(a) į teisėtą administracinį sprendimą, kai bet kurioms jų teisėms ar interesams yra padaroma įtaka ar sukeliama grėsmė;

(b) į procedūriškai teisingą administracinį sprendimą, kai bet kurioms jų teisėms ar teisėtiems lūkesčiams yra padaroma įtaka ar sukeliama grėsmė;

(c) būti pristatytais su raštišku priežasčių pateikimu administraciniam sprendimui, kuris daro įtaką bet kurioms jų teisėms ar interesams, išskyrus atvejus, kai šio sprendimo priežastys buvo pateiktos viešai; ir

(d) administracinį sprendimą, kuris yra pateisinamas dėl paminėtų priežasčių, kai bet kurioms jų teisėms ar teisėtiems lūkesčiams yra padaroma įtaka ar sukeliama grėsmė.“

(3) Naujos Konstitucijos 32(2) ir 33(3) straipsniai nustos galioti, jeigu teisės aktai, numatyti šiuose straipsniuose, atitinkamai nebus priimti per trejus metus nuo naujos Konstitucijos įsigaliojimo dienos.

24. Viešasis administravimas ir saugumo tarnybos

(1) Ankstesnės Konstitucijos 82(4)(b), 215, 218(1), 219(1), 224 iki 228, 236(1), (2), (3), (6), (7)(b) ir

(8), 237(1) ir (2)(a), ir 239(4) bei (5) straipsniai galioja toliau taip, tarytum ankstesnė Konstitucija nebūtų buvus panaikinta, atsižvelgiant į;

(a) šių straipsnių pakeitimus, kaip nustatyta D priede;

(b) bet kurį tolesnį pakeitimą ar bet kurį šių straipsnių panaikinimą Parlamento aktu, priimtu remiantis naujos Konstitucijos 75 straipsniu; ir

(c) atitikimą naujai Konstitucijai.

(2) Viešosios tarnybos komisija ir provincijos tarnybos komisijos, nurodytos ankstesnės Konstitucijos 13 skyriuje, veikia toliau remiantis tuo skyriumi ir teisės aktai taikomi tam taip, tarytum tas skyrius nebūtų buvęs panaikintas, kol Komisija ir provincijos tarnybos komisija yra panaikinamos Parlamento aktu, priimtu remiantis naujos Konstitucijos 75 straipsniu.

(3) Ankstesnės Konstitucijos panaikinimas neturi įtakos jokiai deklaracijai, išleistai pagal ankstesnės Konstitucijos 237(3) straipsnį, ir bet kuri tokia deklaracija galioja toliau, atsižvelgiant į –

(a) bet kurį pakeitimą ar panaikinimą; arba

(b) atitikimą naujai Konstitucijai.

25. Papildomas nušalinimas nuo įstatymų leidžiamosios institucijos

(1) Kiekvienas, kas įsigaliojus naujai Konstitucijai atliko bausmę Respublikoje daugiau nei 12 mėnesių, įkalintas be galimybės sumokėti baudą, nėra tinkamas būti Nacionalinės Asamblėjos ar provincijų įstatymų leidžiamosios institucijos nariu.

(2) Asmens nušalinimas remiantis (1) papunkčiu –

(a) nustoja galioti, jeigu apkaltinamasis nuosprendis yra atidėtas dėl

apeliacijos ar bausmė yra sumažinta dėl apeliacijos iki apkaltinamojo nuosprendžio, kuris nediskvalifikuoja to asmens; ir

(b) baigiasi praėjus penkeriems metams po bausmės laikotarpio pasibaigimo.

26. Vietinė valdžia

(1) Nepaisant naujos Konstitucijos 151, 155, 156 ir 157 straipsnių nuostatų:

(a) 1993 m. Vietinės valdžios perdavimo akto (1993 m. Aktas Nr. 209) nuostatos, kurios kartkartėmis galėjo būti pakeistos nacionaliniais teisės aktais, suderintais su Konstitucija, išlieka galiojančios Savivaldybės tarybos atžvilgiu tol, kol savivaldybės taryba, pakeičianti šią Tarybą, bus paskelbta išrinkta po pirmųjų generalinių savivaldybės tarybų rinkimų po naujos Konstitucijos įsigaliojimo; ir

(b) bendruomenės tradicinis lyderis, kuris laikosi vietinių tautų teisės ir gyvena tranzitinės vietinės tarybos žemėje, tranzitinė kaimo taryba ar tranzitinė atstovaujanti taryba, nurodyta 1993 m. Vietinės valdžios perdavimo akte ir kuri buvo identifikuota kaip nustatyta ankstesnės Konstitucijos 182 straipsnyje, *ex officio* turi teisę būti šios tarybos nare tol, kol savivaldybės taryba, pakeičianti šią tarybą, bus paskelbta išrinkta po pirmųjų generalinių savivaldybės tarybų rinkimų po naujos Konstitucijos įsigaliojimo.

(2) Ankstesnės Konstitucijos 245(4) straipsnis galioja toliau tol, kol šio straipsnio taikymas nustoja galiojęs. 1993 m. Vietinės valdžios perdavimo akto 16(5) ir (6) straipsniai negali būti panaikinti prieš 2000 m. balandžio 30 d.

27. Parlamento aktų ir provincijų aktų saugojimas

Naujos Konstitucijos 82 ir 124 straipsniai nedaro įtakos Parlamento aktų ir provincijų aktų, priimtų prieš naujos Konstitucijos įsigaliojimą, saugojimui.

28. Valstybės valdomo nekilnojamojo turto registracija

(1) Kompetentingai institucijai, kuri gaminant sertifikatą, kad nekilnojamasis turtas, priklausantis valstybei, yra suteikiamas konkrečiai valdžiai remiantis ankstesnės Konstitucijos 239 straipsniu, dokumentų registratorius turi padaryti tokius įrašus ar patvirtinimus šiame ar bet kuriame

atitinkamame registre, dokumentą, patvirtinantį nuosavybės teisę ar kitą dokumentą įregistruoti tą nekilnojamąjį turtą šios valdžios vardu.

(2) Muitai, mokestis ar kitos išlaidos nėra mokamos už registraciją remiantis (1) papunkčiu.

A PRIEDAS

ANKSTESNĖS KONSTITUCIJOS 2 PRIEDO PAKEITIMAI

Ankstesnės Konstitucijos 2 priedo pakeitimai

1. 1 punktas keičiamas šiuo punktu:

„1. Šalys, registruotos remiantis nacionaliniais teisės aktais ir besivaržančios Nacionalinės Asamblėjos rinkimuose, turi skirti kandidatus tokių rinkimų kandidatų sąrašui, parengtam remiantis šiuo priedu ir nacionaliniais teisės aktais.“

2. 2 punktas keičiamas šiuo punktu:

„2. Vietos Nacionalinėje Asamblėjoje, kaip nustatyta remiantis naujos Konstitucijos 46 straipsniu, turi būti užimamos taip:

(a) Pusė vietų iš regionininių sąrašų, kuriuos pateikė atitinkamos partijos, yra su fiksuotu vietų numeriu, rezervuotu kiekvienam regionui, kaip nustatatė Komisija kitiems Asamblėjos rinkimams, atsižvelgiant į prieinamus rinkėjams moksliškai pagrįstus duomenis ir suinteresuotų partijų atstovus.

(b) Kita dalis vietų yra iš nacionalinių sąrašų, kuriuos pateikė atitinkamos partijos, ar iš regionininių sąrašų, kur nacionaliniai sąrašai nebuvo pateikti.“

3. 3 punktas keičiamas šiuo punktu:

„3. Partijos pateikto sąrašo kandidatų skaičius turi atitikti Nacionalinės Asamblėjos narių skaičių, ir kiekviename sąraše vardai pateikiami tam tikra partijos nustatyta tvarka.“

4. 5 punkto žodžiai keičiami šiais ansktesnio (a) punkto žodžiais:

„5. Vietos, nurodytos 2 (a) punkte, turi būti paskirtos per regioną partijoms, besivaržančioms rinkimuose, tokiu būdu:“

5. 6 punktas keičiamas:

(a) keičiant žodžius šiais ankstesnio (a) punkto žodžiais:

„6. Vietos, nurodytos 2 (a) punkte, turi būti paskirtos partijoms, besivaržančioms rinkimuose, tokiu būdu:“; ir

(b) keičiant (a) punktą šiuo punktu:

„(a) Balsų už vietą kvota turi būti nustatyta dalinant visą nacionaliniu lygiu surinktų balsų skaičių, atimant nacionaliniu lygiu surinktų balsų skaičių už partiją, nurodytą (a) punkte, iš Nacionalinėje Asamblėjoje esančių vietų skaičiaus, pridedant vieną, ir atimant vietų skaičių galiausiai skirtų minėtai partijai remiantis (a) punktu. “

6. 7 (3) (b) punktas keičiamas šiuo punktu:

„(b) Pakeista balsų už vietą kvota turi būti nustatyta dalinant visą nacionaliniu lygiu skirtų balsų skaičių, atimant nacionaliniu lygiu skirtų balsų skaičių (a) punkte nurodytos partijos naudai iš vietų Nacionalinėje Asamblėjoje skaičiaus, pridedant vieną ir dar atimant vietų, skirtų minėtai partijai remiantis (a) punktu, skaičių.

7. 10 punktas keičiamas šiuo punktu:

„10. Vietų skaičius kiekvienoje provincijos įstatymų leidžiamojoje institucijoje turi būti nustatytas remiantis naujos Konstitucijos 105 straipsniu.“

8. 11 punktas keičiamas šiuo punktu:

„ 11. Šalys, registruotos remiantis nacionaliniais teisės aktais ir besivaržančios Nacionalinės Asamblėjos rinkimuose, turi skirti kandidatus tokių rinkimų kandidatų sąrašui, parengtam remiantis šiuo priedu ir nacionaliniais teisės aktais.“

9. 16 punktas keičiamas šiuo punktu:

„Atstovų paskyrimas“

ATSTOVŲ PASKYRIMAS

16. (1) Užbaigus skaičiuoti balsus nustatomas kiekvienos partijos atstovų skaičius ir rinkimų rezultatas paskelbiamas remiantis naujos Konstitucijos 190 straipsniu. Komisija turi per dvi dienas po tokio paskelbimo iš kiekvieno kandidatų sąrašo, paskelbto remiantis nacionaliniais teisės aktais, į įstatymų leidžiamąją instituciją paskirti kiekvienos partijos atstovus.

(2) Po paskyrimo, remiantis (1) papunkčiu, jeigu kandidato vardas atsiduria Nacionalinės Asamblėjos ir provincijos įstatymų leidžiamosios institucijos (jeigu Asamblėjos ir provincijos įstatymų leidžiamosios institucijos rinkimai vyksta tuo pačiu metu) sąraše ir toks kandidatas yra tinkamas būti paskirtas, tokį sarašą pateikusi šalis per dvi dienas nuo minėto paskelbimo turi nurodyti Komisijai, iš kurios sąrašo toks kandidatas bus paskirtas ar kurios įstatymų leidžiamosios institucijos narys jis bus, arba

atitinkamais atvejais, kuriems esant kandidato vardas turi būti išbraukiamas iš kitų sąrašų.

(3) Komisija turi nedelsdama paskelbti įstatymų leidžiamosios institucijos ar institucijų atstovų vardų sąrašą.

10. 18 punkto (b) papunktis keičiamas taip:

„(b) Atstovas yra paskirtas kaip nuolatinis atstovas į Nacionalinę Provincijų Tarybą.“

11. 19 punktas keičiamas šiuo punktu:

„19. Partijos, nurodytos 16 (1) punkte, kandidatų sąrašas gali būti papildytas tik vieną kartą bet kuriuo metu per pirmuosius dvyliką mėnesių nuo atstovų paskyrimo dienos, remiantis 16 punktu, siekiant užimti atsitiktines laisvas vietas: numatyta, kad bet kuris toks papildymas turi būti padarytas sąrašo gale.“

12. 23 punktas keičiamas šiuo punktu:

LAISVOS VIETOS

23. (1) Esant laisvai vietai įstatymų leidžiamojoje institucijoje, kuriai šis priedas yra taikomas, šalis, kuri paskyrė laisvą narį, turi užimti laivą vietą, paskirdama tą asmenį:

(a) kurio vardas atsiduria kandidatų sąraše, iš kurio laisvas narys buvo paskirtas; ir

(b) kuris yra tolesnis kvalifikuotas ir laisvas asmuo sąraše.

(2) Paskyrimas užimti laisvą vietą turi būti pateiktas Parlamento Pirmininkui raštu.

(3) Jeigu šalis, atstovaujama įstatymų leidžiamojoje institucijoje, nutraukia veiklą ar nustoja egzistuoti, ir svarstomi nariai atlaisvina vietas remiantis 23A (1) punktu, svarstomos vietos turi būti skirtos likusioms partijomis su atitinkamais pakeitimas taip, tarytum kai kurios vietos būtų prarastos remiantis 7 ar 14 punktu, esant tokiam atvejui.

13. Po 23 punkto įterpiamas punkto papildymas:

„Papildomas pagrindas prarasti narystę įstatymų leidžiamojoje institucijoje.

23A (1) Asmuo netenka narystės įstatymų leidžiamojoje institucijoje, kuriai yra taikomas šis priedas, jeigu nustoja būti nariu tos partijos, kuri jį paskyrė įstatymų leidžiamosios institucijos nariu.

(2) Nepaisant (1) papunkčio, bet kuri veikianti politinė partija bet kuriuo metu gali pakeisti savo pavadinimą.

(3) Parlamento aktas gali būti priimtas per protingą laikotarpį po naujos Konstitucijos įsigaliojimo, remiantis naujos Konstitucijos 76 (1) straipsniu, kad pakeistų šį ir 23 punktą taip, kad būtų įmanoma įstatymų leidžiamosios institucijos nariui, kuris nustoja būti partijos, kuri jį paskyrė šiuo nariu, nariu, išsaugoti narystę įstatymų leidžiamojoje institucijoje.

(4) Parlamento aktas, nurodytas (3) papunktyje, taip pat gali numatyti –

(a) bet kurią veikiančią partiją sujungti su kita partija; ar

(b) bet kurią partiją padalyti į daugiau nei vieną partiją.“

24 punktas panaikintas.

15. 25 punkto pakeitimas –

(a) keičiant sąvoką „Komisija“ šia sąvoka:

„Komisija“ reiškia Rinkimų komisiją, nurodytą naujos Konstitucijos 190 straipsnyje“; ir

(b) įterpiant šią sąvoką po sąvokos „nacionalinis sąrašas“:

„nauja Konstitucija“ reiškia 1996 m. Pietų Afrikos Respublikos Konstituciją.“

16. 26 punktas panaikintas.

B PRIEDAS

Nacionalinės vienybės valdžia: nacionalinė sritis

1. Naujos Konstitucijos 84 straipsnis yra laikomas turinčiu tokį papildomą postraipsnį:

„(3) Prezidentas privalo konsultuotis su Prezidento pavaduotojais:

(a) dėl nacionalinės valdžios politikos plėtros ir vykdymo;

(b) visais klausimais, susijusiais su Kabineto valdymu ir Verslo kabineto veikla;

(c) dėl funkcijų Prezidento pavaduotojams skyrimo;

(d) prieš bet kokį paskyrimą pagal Konstituciją ar bet kurį teisės aktą, įskaitant ambasadoriaus ar kitų diplomatinių atstovų skyrimą;

(e) prieš paskiriant tyrimų komisijas;

(f) prieš sušaukiant referendumą; ir

(g) prieš atleidžiant nuo bausmės ar atidedant nuosprendžio vykdymą.“

2. Naujos Konstitucijos 89 straipsnis yra laikomas turinčiu šį papildomą postraipsnį:

„(3) (1) ir (2) postraipsniai taip pat yra taikomi Prezidento pavaduotojui.“

3. Naujos Konstitucijos 90(1) straipsnio (a) punktas yra interpretuojamas kaip:

„(a) Prezidento pavaduotojas yra paskirtas Prezidento.“

4. Naujos Konstitucijos 91 straipsnis yra interpretuojamas kaip:

91. „Kabinetą sudaro Prezidentas, Prezidento pavaduotojai ir –

(a) ne daugiau kaip 27 ministrai, kurie yra Nacionalinės Asamblėjos nariai ir yra paskirti remiantis (8) iki (12) postraipsniais; ir

(b) ne daugiau kaip vienas ministras, kuris nėra Nacionalinės Asamblėjos narys ir yra paskirtas remiantis (13) postraipsniu, jei Prezidentas, veikiantis sutinkamai su Prezidento pavaduotojais bei dalyvaujančių partijų lyderių pritarimu, laiko tokio ministro skyrimą tikslingu.

(2) Kiekviena partija, turinti Nacionalinėje Asamblėjoje mažiausiai 80 vietų ar daugiau, turi teisę skirti Prezidento pavaduotoją iš Asamblėjos narių.

(3) Jeigu nė viena partija ar tik viena partija turi 80 ar daugiau vietų Asamblėjoje, partija, turinti didžiausią vietų skaičių, ir partija, esanti antroje vietoje pagal vietų skaičių, turi teisę skirti vieną Prezidento pavaduotoją iš Asamblėjos narių.

(4) Paskirtas vykdantysis pavaduojantis pirmininkas gali pasirinkti, pasilikti ar nustoti būti Asamblėjos nariu.

(5) Vykdantysis pavaduojantis pirmininkas gali vykdyti savo įgaliojimus ir turi atlikti jam pavestas vykdančiojo pavaduojančio pirmininko funkcijas pagal Konstituciją ar Prezidento šioms pareigoms priskirtas funkcijas.

(6) Vykdantysis pavaduojantis pirmininkas eina pareigas –

(a) iki 1999 m. balandžio 30 d., kol partija, turinti teisę paskirti, remiantis (2) ir (3) postraipsniais, pakeis ar atšauks paskyrimą; ar

(b) kol asmuo, išrinktas pirmininku po bet kurių Nacionalinės Asamblėjos rinkimų, įvykusių prieš 1999 m. balandžio 30 d., eina pareigas.

(7) Laisvą vykdančiojo pavaduojančio pirmininko vietą gali užimti partija, išrinkusi šį pavaduojantį pirmininką.

(8) Nariai partijos, turinčios Nacionalinėje Asamblėjoje mažiausiai 20 vietų ir kuri nutarė dalyvauti nacionalinės vienybės vyriausybės darbe, turi teisę būti paskirti vienerioms ar daugiau Kabineto ministrų pareigoms, į kurias ministrai, nurodyti (1) (a) postraipsnyje, turi būti paskirti proporcingai Nacionalinės Asamblėjos ir kitų dalyvaujančių partijų vietų skaičiui.

(9) Kabineto ministro pareigos turi būti skiriamos atitinkamoms dalyvaujančioms partijoms pagal šią formulę:

(a) Ministro pareigų vietų kvota turi būti nustatyta dalinant visą vietų Nacionalinėje Asamblėjoje, priklausančių dalyvaujančioms partijoms, skaičių iš ministro pareigų, į kurias ministrai, nurodyti (1) (a) postraipsnyje, turi būti skiriami, pridedant vieną jų, skaičiaus.

(b) Rezultatas, nepaisant trečios ir paskesnių dešimtainės trupmenų, jeigu tokios susidaro, yra ministro pareigų vietų kvota.

(c) Dalyvaujančiai partijai skiriamų ministro pareigų skaičius yra nustatomas dalijant visą vietų, priklausančių tai partijai Nacionalinėje Asamblėjoje, skaičių iš kvotos, nurodytos (b) punkte.

(d) Rezultatas, atsižvelgiant į (e) punktą, nurodo šiai partijai skiriamų ministro pareigų skaičių.

(e) Jeigu anksčiau nurodytos formulės taikymas sukuria perteklių vietų, nepanaudotų partijai skiriamoms ministro pareigoms užimti skaičiaus, vietų perteklius turi konkuruoti su kitais panašiais pertekliais, susikaupusiais bet kuriai partijai ar partijoms, ir bet kurios nepaskirtos ministro pareigos turi būti paskirtos partijai ar partijoms pagal aukščiausio pertekliaus seką.

(10) Vykdomųjų pavaduojančių pirmininkų ir dalyvaujančių partijų pritarimu Prezidentas turi –

(a) nustatyti konkrečias atitinkamoms dalyvaujančioms partijoms skiriamas ministro pareigas pagal joms skiriamų ministro pareigų skaičių remiantis (9) postraipsniu;

(b) į kiekvienas tokias ministro pareigas skirti Nacionalinės Asamblėjos narį, kuris yra į šias pareigas pagal (a) punktą paskirtos partijos narys, kaip ministras atsakingas už šias pareigas;

(c) jei tai būtina Konstitucijos tikslams ar tinkamai valdžiai, keisti bet kurią nuostatą pagal (a) punktą, priklausomai nuo (9) postraipsnio;

(d) atšaukti bet kurį paskyrimą pagal (b) punktą;

(i) jei Prezidento to prašo partija, kurios narys yra atitinkamas ministras; ar

(ii) jei tai tampa būtina Konstitucijos tikslams ar tinkamai valdžiai; ar

(e) užimti, jei tai būtina, remiantis (b) punktu, laisvą ministro vietą.

(11) (10) postraipsnis turi būti įgyvendintas palaikant nacionalinės valstybės dvasią, ir Prezidentas ir kiti suinteresuoti valdininkai įgyvendi-

nant šį postraipsnį turi siekti bendro sutarimo visais laikais. Tuo atveju, jei sutarimas negali būti pasiektas –

(a) įgyvendinant įgaliojimus, numatytus šio postraipsnio (a), (c) ar (d)(ii) punktuose, Prezidento sprendimas yra galutinis;

(b) įgyvendinant įgaliojimus, numatytus šio postraipsnio (b), (d)(i) ar (e) punktuose, darantis įtaką asmeniui, kuris nėra Prezidento partijos narys; partijos, kurios narys toks asmuo yra, lyderio sprendimas yra vyraujantis;

(c) įgyvendinant įgaliojimus, numatytus šio postraipsnio (b) ar (e) punktuose, darantis įtaką asmeniui, kuris yra Prezidento partijos narys, Prezidento sprendimas yra vyraujantis.

(12) (6) Jeigu bet kuris sprendimas dėl skyrimo į ministro pareigas yra keičiamas pagal (10)(c) postraipsnį, asmenys turi atsistatydinti iš ministro pareigų, tačiau gali būti renkami pakartotinai į kitas, atitinkamoms partijoms remiantis pakeistu sprendimu skirtas ministrų pareigas.

(13) Prezidentas

(a) Prezidento pavaduotojų ir dalyvaujančių partijų pritarimu Prezidentas turi –

(i) nustatyti konkrečias ministro pareigas ministrui, nurodytam (1)(b) postraipsnyje, jei tai remiantis sprendimu yra būtina;

(ii) skirti asmenį dėl ministro pareigų, kuris nėra Nacionalinės Asamblėjos narys, ministru, atsakingu už šias pareigas; ir

(iii) jei tai būtina, skirti į šias laisvas ministro pareigas; ar

(b) Prezidento pavaduotojų ir dalyvaujančių partijų pritarimu Prezidentas turi atšaukti bet kurį paskyrimą pagal (a) punktą, jeigu tai būtina Konstitucijos tikslams ar tinkamai valdžiai.

(14) Kabineto posėdžiams turi pirmininkauti Prezidentas arba Prezidento pavedimu Prezidento pavaduotojas: numatyta, kad Prezidento pavaduotojai Kabineto posėdžiams pirmininkauja paeiliui, išskyrus atvejus, kai atsižvelgiant į valdžios poreikius ir nacionalinės valstybės dvasią yra numatoma kitaip.

(15) Kabinetas turi veikti taip, kad palaikytų nacionalinės valstybės dvasią ir efektyvios valdžios poreikį.

5. Naujos Konstitucijos 93 straipsnis yra aiškinamas kaip:

„Ministrų pavaduotojų skyrimas

93. (1)Prezidentas po konsultacijų su vykdančiuoju pavaduotoju ir dalyvaujančių Kabineto veikloje partijų lyderiais gali įsteigti ministro pavaduotojo pareigybę.

(2) Partija turi teisę būti paskirta vienoms ar daugiau pavaduotojų pareigoms pagal tą pačią formulę, pagal kurią yra skiriamos ministro pareigos Kabinete.

(3) 91 punkto (10) iki (12) straipsnio nuostatos yra taikomos, su reikiamais pakeitimais, ministrų pavaduotojų atžvilgiu, ir toks šio straipsnio nuorodos taikymas „ministrui“ ar „ministro pareigoms“ šiame skirsnyje turi būti suprantamas kaip nuoroda į ministro pavaduotoją ar atitinkamai į ministro pavaduotojo postą.

(4) Jei asmuo yra paskirtas ministro, kuriam patikėtos atitinkamos pareigos, pavaduotoju:

(a) ministro pavaduotojas turi atlikti ir vykdyti bet kuriuos savo įgaliojimus ir bet kurias šiam ministrui priskirtas funkcijas remiantis bet kuriais teisės aktais ar kuo kitu, kas gali, atsižvelgiant į Prezidento nurodymus, būti priskirta šiam ministro pavaduotojui šio ministro; ir

(b) bet kuri bet kurio teisės akto nuoroda į šį ministrą turi būti aiškinama kaip apimanti nuorodą į ministro pavaduotoją, veikiantį atsižvelgiant į ministro, kurio labui šis ministro pavaduotojas veikia, paskyrimą pagal (a) punktą.

(5) Kai ministro pavaduotojo nėra ar dėl kokios nors kitos priežasties jis negali įgyvendinti ar atlikti savo įgaliojimų ar funkcinių pareigų, Prezidentas gali skirti bet kurį kitą ministro pavaduotoją arba kitą asmenį veikti minėto ministro pavaduotojo vietoje tiek bendrai, tiek vykdant ar atliekant konkrečius įgaliojimus ar funkcijas.“

6. Naujos Konstitucijos 96 straipsnis yra laikomas turinčiu šiuos papildomus postraipsnius:

„(3) Ministrai yra individualiai atskaitingi Pirmininkui ir Nacionalinei Asamblėjai už savo pareigų administravimą, ir visi Kabineto nariai atititinkamai yra bendrai atsakingi už nacionalinės valdžios funkcijų vykdymą ir jos politiką.

(4) Ministrai privalo administruoti savo pareigas pagal nustatytą Ministrų kabineto politiką.

(5) Jeigu ministras nesugeba administruoti savo pareigų pagal Kabineto nustatytą politiką, Prezidentas gali pareikalauti iš ministro pareigų administravimą suderinti su šia politika.

(6) Jeigu ministras neįgyvendina Prezidento reikalavimų pagal (5) postraipsnį, Prezidentas gali pašalinti ministrą iš pareigų –

(a) jeigu tai ministras, paminėtas 91(1)(a) straipsnyje, ministro prita-

rimu, ir jeigu ministras nėra Prezidento partijos ar valdančiosios partijos narys, taip pat šios ministro partijos lyderio pritarimu; ar

(b)) jeigu tai ministras, paminėtas 91(1)(b) straipsnyje, vykdančiųjų pavaduojančių pirmininkų ir dalyvaujančių partijų lyderių pritarimu."

C PRIEDAS

NACIONALINĖ VIENYBĖS VALSTYBĖ – PROVINCIJOS SRITIS

1. Naujos Konstitucijos 132 straipsnis laikomas suprantamu taip:

„Vykdomosios tarybos

132 (1) Vykdomąją provincijos tarybą sudaro premjeras ir ne daugiau kaip 10 narių, paskirtų premjero remiantis šiuo straipsniu.

(2) Partija, turinti mažiausiai 10 proc. vietų provincijos įstatymų leidžiamojoje institucijoje ir kuri nusprendė dalyvauti nacionalinės vienybės vyriausybės darbe, turi teisę vienoms ar kelioms ministro pareigoms proporcingai vietų skačiui, priklausančiam įstatymų leidžiamajai institucijai atitinkamai įstatymų leidybos vietų, priklausančių kitoms dalyvaujančioms partijoms, skaičiui.

(3) Vykdomosios tarybos ministrų postai turi būti skiriami atitinkamai dalyvaujančioms partijoms pagal ta pačią formulę, nustatytą 91 (9) straipsnyje, ir taikant šią formulę šio straipsnio nuoroda į –

(a) Kabinetą turi būti suprantama kaip nuoroda į vykdomąją tarybą;

(b) ministrą turi būti suprantama kaip nuoroda į vykdomosios tarybos narį; ir

(c) Nacionalinę Asamblėją turi būti suprantama kaip nuoroda į provincijos įstatymų leidžiamąją instituciją.

(4) Provincijos premjeras po konsultacijos su dalyvaujančių partijų lyderiais turi –

(a) nurodyti konkrečius minsitrų postus, skiriamus atitinkamoms dalyvaujančioms šalims, remiantis ministrų postų skaičiumi, skirtu remiantis (3) postraipsniu;

(b) skirti dėl kiekvienų tokių pareigų provincijos įstatymų leidžiamosios institucijos narį, kuris yra partijos, kuriai šis ministro postas buvo paskirtas pagal (a) punktą, narys, kaip vykdomosios tarybos, atsakingos už šį ministro postą, narys;

(c) jei tai būtina Konstitucijos ar tinkamos valdžios interesams, keisti bet kurį sprendimą pagal (a) punktą, atsižvelgiant į (3) postraipsnį;

(d) atšaukti bet kurį paskyrimą pagal (b) punktą –

(i) jeigu partijos, kurios vykdomosios tarybos narys laikomas nariu, lyderis reikalauja Premjero tai padaryti; ar

(ii) jei tai būtina Konstitucijos ar tinkamos valdžios interesams; ar

(e) užimti, kai tai yra būtina atsižvelgiant į (b) punktą, laisvą vykdomosios tarybos nario vietą.

(5) (4) postraipsnis turi būti įgyvendintas palaikant nacionalinės valstybės vienybės dvasią, ir premjeras ir kiti susiję pareigūnai turi siekti tą postraipsnį įgyvendinti bendru sutarimu visais laikais. Tuo atveju, jei sutarimas negali būti pasiektas:

(a) įgaliojimo įgyvendinimui, numatytam šio postraipsnio (a), (c) ar (d) (ii) punktuose, premjero sprendimas yra vyraujantis;

(b) įgaliojimo įgyvendinimui, numatytam šio postraipsnio (b), (d) (i) ar (e) punktuose, darantis įtaką asmeniui, kuris nėra premjero partijos narys; partijos, kurios narys yra toks asmuo, lyderio sprendimas yra vyraujantis;

(c) įgaliojimo įgyvendinimui, numatytam šio postraipsnio (a) ar (e) punktuose, darantis įtaką asmeniui, kuris yra premjero partijos narys, premjero sprendimas yra vyraujantis.

(6) Jeigu bet kuris sprendimas dėl ministro pareigų skyrimo kinta paga (4) (c) postraipsnį, to paveikti asmenys turi palikti ministro postą, tačiau gali būti renkami, jei tai taikoma pakartotiniam skyrimui į kitas ministrų pareigas, skirtas atitinkamoms partijoms remiantis kintančiu sprendimu.

(7) Vykdomosios tarybos posėdžiams turi pirmininkauti provincijos premjeras.

(8) Vykdomosios tarybos veiklos būdas turi atspindėti siekį palaikyti nacionalinės valstybės vienybės dvasią ir tinkamo valdymo siekį.

2. Naujos Konstitucijos 136 straipsnis yra laikomas sudarytu iš šių papildomų postraipsnių:

„(3) Vykdomosios tarybos nariai yra individualiai atskaitingi premjerui ir provincijos įstatymų leidžiamajai institucijai dėl jų pareigų administravimo, ir visi vykdomosios tarybos nariai atitinkamai yra bendrai atsakingi už jų provincijos valdžios ir jos politikos funkcijų atlikimą.

(4) Vykdomosios tarybos nariai turi administruoti savo pareigas pagal tarybos nustatytus reikalavimus.

(5) Jeigu vykdomosios tarybos narys negali administruoti savo pareigas pagal tarybos politiką, premjeras gali pareikalauti iš nario savo pareigų administravimą derinti su šia politika.

(6) Jeigu narys neįvykdo premjero reikalavimo remiantis (5) postraipsniu, premjeras gali pašalinti tą narį iš pareigų paties nario pritarimu ir, jeigu narys nėra premjero partijos narys ar nėra dalyvaujančios partijos lyderis, taip pat nario partijos lyderio pritarimu."

D PRIEDAS

Viešasis administravimas ir apsaugos tarnybos: ankstesnės Konstitucijos straipsnių pakeitimai

1. Ankstesnės Konstitucijos 218 straipsnio pakeitimas –

(a) ankstesnio (a) punkto (1) postraipsnio žodžiai keičiami šiais žodžiais:

„(1) Atsižvelgiant į saugumo ir apsaugos ministrų nurodymus, nacionalinis komisaras yra atsakingas už – ";

(b) (1) postraipsnio (b) punktas keičiamas šiuo punktu:

„(b) provincijos komisarų skyrimas;";

(c) (1) postraipsnio (d) punktą keičiant šiuo punktu:

„(d) organizuoto nusikaltimo ar nusikaltimo, kuris reikalauja nacionalinio tyrimo, prevencijos ar specialių įgūdžių, tyrimas"; ir

(d) (1) postraipsnio (k) punktą keičiant šiuo punktu:

„(k) nacionalinės viešosios tvarkos kontrolės vieneto nustatymas ir išlaikymas turi būti diegiamas provincijos komisaro prašymu ir jam remiant. "

2. Ankstesnės Konstitucijos 219 straipsnio pakeitimas pakeičiant žodžius (1) postraipsnyje ankstesniame (a) punkte šiais žodžiais:

„(1) Atsižvelgiant į 218(1) straipsnį, provincijos komisaras turi būti atsakingas už –";

3. Ankstesnės Konstitucijos 224 straipsnio (2) postraipsnio nuosatata keičiama šia nuostata:

„Nustatyta, kad šis postraipsnis turi būti taikomas bet kurių ginkluotųjų pajėgų nariams, kurie pateikė savo personalo sąrašą po 1993 m. Pietų Afrikos Respublikos Konstitucijos priėmimo (1993 m. 200 aktas), tačiau prieš naujojo Konstitucijos teksto priėmimą, numatytą šios Konstitucijos 73 straipsnyje, jei politinė organizacija, kuri yra pavaldi ar su kuo ji yra susijusi ir kieno tikslus ji skelbia, dalyvauja pereinamosios vykdomosios tarybos darbe arba dalyvavo pirmuose Nacionalinės Asamblėjos rinkimuose ar provincijos įstatymų leidžiamosios institucijos rinkimuose pagal minėtą Konstituciją."

4. Ankstesnės Konstitucijos 227 straipsnio (2) postraipsnis keičiamas šiuo postraipsniu:

„(2) Nacionalinės gynybos pajėgos vykdo savo įgaliojimus ir atlieka savo funkcijas tik Pietų Afrikos nacionaliniais interesais remiantis 1996 m. Pietų Afrikos Respublikos Konstitucijos 11 skyriumi. "

5. Ankstesnės Konstitucijos 236 straipsnio keitimas –

(a) keičiant (1) postraipsnį šiuo postraipsniu:

„(1) Valstybės tarnautojai, valstybės departamentas, administravimo ar saugumo tarnybos, kurios prieš įsigaliojant 1996 m. Pietų Afrikos Respublikos Konstitucijai (toliau vadinama „nauja Konstitucija"), atliko valstybines funkcijas, toliau jas atlieka remiantis tam taikomais teisės aktais, kol jie bus panaikinti arba įtraukti į bet kurią atitinkamą instituciją, ar yra racionalizuojama ar konsoliduojama su kuria nors kita institucija."

(b) keičiant (6) postraipsnį šiuo postraipsniu:

„(6) (a) Prezidentas gali skirti komisiją peržiūrėti išvadą ar susitarimo pakeitimą, skyrimą ar paaukštinimą, ar paslaugų ar kitos naudos sutarties sudarymą tarp 1993 m. balandžio 27 d. 1994 m. rugsėjo 30 d. dėl bet kokio asmens, nurodyto (2) postraipsnyje, ar bet kurios kitos tokios asmenų kategorijos.

(b) Komisija gali panaikinti ar pakeisti sutartį, paskyrimą, paaukštinimą ar apdovanojimą, jeigu jie netinkami ar yra pateisinamos aplinkybės"; ir

(c) keičiant „ši Konstitucija", jeigu tai paminėta 236 straipsnyje, „nauja Konstitucija".

6. Ankstesnės Konstitucijos 237 straipsnio pakeitimas

(a) (1) postraipsnio (a) punktą keičiant šiuo punktu:

„(a) Visų institucijų, paminėtų 236 (1) porstraipsnyje, racionalizavimas, išskyrus 224 (2) postraipsnyje paminėtas karines pajėgas, turi tęstis po 1996 m. Pietų Afrikos Respublikos Konstitucijos įsigalijimo, siekiant nustatyti:

(i) efektyvų administravimą nacionalinėje viešosios valdžios srityje, sprendžiant klausimus, priklausančius nacionalinės viešosios valdžios jurisdikcijai; ir

(ii) efektyvų kiekvienos provincijos administravimą, sprendžiant klausimus kiekvienos provincijos valdžios jurisdikcijos viduje"; ir

(b) keičiant (2)(a) postraipsnio (i) papunktį šiuo papunkčiu:

„(i) 236 (1) straipsnyje paminėtos institucijos, išskyrus karines pajėgas, yra atsaitingos nacionalinei viešajai valdžiai, kuri vykdo tokias pareigas, bendradarbiaudama su provincijos valdžia;“.

7. Ankstesnės Konstitucijos 239 straipsnio (4) postraipsnis keičiamas šiuo postraipsniu:

„(4) Atsižvelgiant į visus taikytinus teisės aktus, materialųjį turtą, teises, pareigas ir įsipareigojimus visi įgaliojimai, nurodyti 224 (2) straipsnyje, yra perduodami krašto apsaugos pajėgoms pagal krašto apsaugos ministro direktyvas.“

[6 Priedas pakeistas 1997 s.Trečiuoju Konstitucijos pirmojo pakeitimo įstatymu ir 1998 s. Penktuoju Konstitucijos antro pakeitimo įstatymu]

6A PRIEDAS

[6A Priedas įterptas 2003 Šeštuoju Konstitucijos dešimtojo pakeitimo įstatymu ir panaikintas 2008 s. Šeštuoju Konstitucijos keturioliktojo pakeitimo įstatymu]

7A PRIEDAS

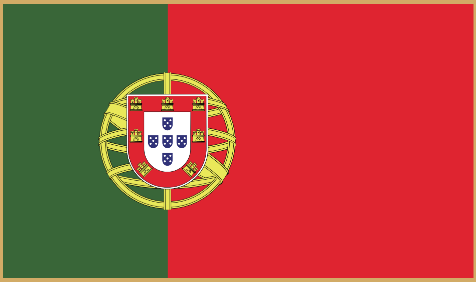
[6A Priedas įterptas 2002 s. Antruoju Konstitucijos aštuntojo pakeitimo įstatymu, pakeistas 2003 s. Penktuoju Konstitucijos dešimtojo pakeitimo įstatymu ir pernumeruotas į 6B 2003 s. Šeštuoju Konstitucijos dešimtojo pakeitimo įstatymu ir panaikintas 2008 s. Penktuoju Konstitucijos penkioliktojo pakeitimo įstatymu]

7 PRIEDAS

PANAIKINTI AKTAI

Akto numeris ir metai	Pavadinimas
Aktas Nr. 200, 1993	PAR Konstitucija, 1993
Aktas Nr. 2, 1994	PAR Konstitucija, Pakeitimo aktas, 1994
Aktas Nr. 3, 1994	PAR Konstitucija, Antras pakeitimo aktas, 1994
Aktas Nr. 13, 1994	PAR Konstitucija, Trečias pakeitimo aktas, 1994
Aktas Nr. 14, 1994	PAR Konstitucija, Ketvirtas pakeitimo aktas, 1994
Aktas Nr. 24, 1994	PAR Konstitucija, Šeštas pakeitimo aktas, 1994
Aktas Nr. 29, 1994	PAR Konstitucija, Penktas pakeitimo aktas, 1994
Aktas Nr. 20, 1995	PAR Konstitucija, Pakeitimo aktas, 1995

Akto numeris ir metai	Pavadinimas
Aktas Nr. 44, 1995	PAR Konstitucija, Antras pakeitimo aktas, 1995
Aktas Nr. 7, 1996	PAR Konstitucija, Pakeitimo aktas, 1996
Aktas Nr. 26, 1996	PAR Konstitucija, Trečias pakeitimoa Aktas, 1996

PORTUGALIJOS RESPUBLIKA

• PRATARMĖ •

Dabartinė 1976 m. Portugalijos Respublikos Konstitucija yra šeštoji šios valstybės konstitucija. Pirmoji Portugalijos Konstitucija buvo patvirtinta Steigiamojo susirinkimo 1822 m. Tačiau jau 1826–1836 m. galiojo Pedro IV Konstitucinė Charta. 1836 m. po Rugsėjo revoliucijos trumpam vėl buvo grąžintas 1822 m. Konstitucijos galiojimas. 1838 m. priimta trečioji Konstitucija, tačiau pakeista 1826–1836 m. galiojusia Konstitucine Charta, ir ši su daugybe pakeitimų galiojo iki 1910 m[1]. Visą šį laikotarpį Portugalija apibūdinama kaip konstitucinė monarchija. Po 1910 m. revoliucijos Portugalijoje konstitucinę monarchiją pakeitė respublika ir 1911 m. Konstitucinis susirinkimas priėmė ketvirtąją Portugalijos Konstituciją. Tačiau 1926 m. įvyko karinis perversmas. Į valdžią atėjęs António de Oliveira Salazaras[2] 1933 m. parengė naują Konstituciją, kuri patvirtinta referendumo ir kuri įtvirtino vienpartinę sistemą valstybėje. Prasidėjo „*Estado Novo*“ („Naujosios valstybės“) laikotarpis ir kartu beveik 50 metų trukusi karinė diktatūra.

1976 m. Konstitucija buvo sukurta per pirmuosius dvejus metus po Gvazdikų revoliucijos (*Revolução dos Cravos*, 1974 m. balandžio 25 d.). Rengiant Konstituciją didžiausią įtaką turėjo Karinių pajėgų judėjimas (*Movimento das Forças Armadas*), išlaisvinęs Portugaliją nuo diktatūros, ir daugybė politinių partijų, buvusių Steigiamajame susirinkime. Pagal Karinių pajėgų judėjimo programą Steigiamasis susirinkimas (*Assembleia Constituinte),* kurio tikslas buvo parengti Konstituciją, turėjo būti išrinktas per metus po revoliucijos tiesioginiuose ir visuotiniuose rinkimuose, slaptu balsavimu.

1975 m. balandžio 25 d. išrinktas Steigiamasis susirinkimas patyrė didelį politinį spaudimą, ypač iš rinkimus pralaimėjusios komunistų partijos. Nepaisant įtempto politinio klimato, Steigiamasis susirinkimas suge-

[1] Van den Brandhof, J. C. E., *et. al. Constitutional law of 15 EU member states*. Netherlands: Kluwer Legal Publishers, 2004, p. 654.

[2] Iš pradžių ėjęs finansų ministro, turinčio ypatingus įgaliojimus (neribotą valstybės biudžeto kontrolę), pareigas, 1932 m. jis paskirtas Ministru Pirmininku.

bėjo parengti Konstituciją ir ją patvirtinti 1976 m. balandžio 2 d. (įsigaliojo 1976 m. balandžio 25 d.).

Galutinį politinės sistemos modelio pasirinkimą lėmė prieš tai buvusios dvi Portugalijos Konstitucijos ir užsienio šalių konstitucijos. Po beveik penkiasdešimt metų trukusios diktatūros, kurioje politinės partijos buvo uždraustos, o parlamento vaidmuo buvo sumažintas, 1976 m. Konstitucija liberalizavo politinių partijų veiklą, grąžino parlamentui centrinį vaidmenį valstybėje stiprindama jo kompetenciją, pavyzdžiui, suteikdama jam politinę Vyriausybės kontrolę[3]. Tačiau, bijant parlamento galių viršijimo ir siekiant jas atsverti buvo numatyti tiesioginiai Prezidento rinkimai. Konstitucija, pasižymėdama originalia forma, atspindėjo politinį ir ideologinį pasirinkimą revoliuciniu laikotarpiu, įtvirtino perėjimą prie socializmo remiantis pagrindinių gamybos priemonių nacionalizacija. Maža to, Karinių pajėgų judėjimas išsaugojo dalyvavimą politinėje valdžioje per Revoliucinę Tarybą (*Conselho da Revolução*), kuri buvo sukurta per revoliuciją ir kuri reprezentavo, viena vertus, Karinių pajėgų judėjimą ir, kita vertus, ginkluotąsias pajėgas. Ji tapo konstitucine institucija, turinčia plačius įgaliojimus. Originaliojoje 1976 m. Konstitucijoje politinė valdžia buvo padalyta ne trims, o keturioms institucijoms: Respublikos Prezidento, Revoliucinės Tarybos, Respublikos Asamblėjos ir Vyriausybės. Tačiau Revoliucinė Taryba išnyko 1982 m., kai Konstitucija pirmą kartą buvo peržiūrėta.

Nuo to laiko, kai įsigaliojo 1976 m., Portugalijos Respublikos Konstitucija buvo keista septynis kartus[4]. 1982 m. Konstitucijos pataisa išplėstos ekonominės teisės, nustatyta griežta kariuomenės civilinė kontrolė, susiaurinti Respublikos Prezidento įgaliojimai, panaikinta Revoliucinė taryba. 1986 m. Portugalijai įstojus į Europos Sąjungą, prasidėjo komunistinės „agrarinės reformos“ naikinimas, todėl 1989 m. Konstitucijos pataisa atšaukiama verslo nacionalizacija bei įteisinama privatizacija. 1992 m. Konstitucijos tekstas suderintas su Mastrichto sutartimi. 1997 m. konstitucinės pataisos suteikė teisę Portugalijos piliečiams, gyvenantiems užsienyje, balsuoti Respublikos Prezidento rinkimuose, taip pat įtvirtino administracinį decentralizavimą ir būsimų regioninių reformų pagrindus, o Azorų ir Madeiros saloms suteikta konstitucinė teisė į autonomiją. 2001 m. Konstitu-

---

3 Martins, A. The Portuguese Semi-Presidential System. *European Constitutional Law Review.* 2006, 2, p. 82–83.

4 Gouveia, J. B. *Constitutional Law in Portugal.* Netherlands: Kluwer Law International, 2011, p. 22–23.

cijos tekstas suderintas su Tarptautiniu baudžiamuoju kodeksu. 2004 m. Konstitucijos pataisa pakeitė už žiniasklaidos priežiūrą atsakingas institucijas, išplėtė autonominių regionų įstatymų leidžiamųjų institucijų įgaliojimus. 2005 m. Portugalijos Konstitucijos pataisa buvo siekiama įtvirtinti galimybę leisti surengti referendumą, kurio metu turėjo būti nuspręsta, ar 2005 m spalio 9 d. kartu su savivaldos rinkimais Portugalijai reikia ratifikuoti sutartį dėl Konstitucijos Europos Sąjungai[5].

1976 m. Portugalijos Respublikos Konstituciją galima priskirti trečiajam konstitucijų raidos etapui – laikotarpiui po Antrojo pasaulinio karo iki devintojo XX a. dešimtmečio, t. y. prie tokių demokratinių valstybių konstitucijų, kuriose vis didesnę reikšmę įgauna žmogaus teisių ir laisvių apsaugos institutas, platėja konstitucinio reguliavimo objektas (konstitucijose įtvirtinamos socialinės ir ekonominės teisės, net literatūroje imta vartoti sąvoką „socialinė konstitucija“ ir t. t.)[6].

Nuo 1976 m. Portugalija yra „mišri“ arba „pusiau prezidentinė“ respublika. Portugaliją priskirti „pusiau prezidentinei“ valdymo formai leidžia keletas bruožų. Visų pirma, iš prezidentinio valdymo yra perimta: tiesioginiai Prezidento rinkimai, jo veto teisė parlamento priimtų įstatymų atžvilgiu, Vyriausybės politinė atsakomybė Prezidentui. Tačiau, kitaip nei prezidentinėje sistemoje, Portugalijos Vyriausybė formuojama atsižvelgiant į parlamento rinkimų rezultatus ir yra politiškai atsakinga parlamentui; Prezidentas negali, bent jau tiesiogiai, vadovauti bendrajai šalies politikai, kai kurie Prezidento aktai turi būti kontrasignuojami ministrų. Šie keturi bruožai šalį priskiria prie parlamentinio valdymo. Todėl Portugalija, pagal 1976 m. Konstituciją apėmusi klasikinių – prezidentinio ir parlamentinio – valdymo sistemų elementus, turi būti įvardijama kaip pusiau prezidentinė respublika.

Portugalijos Respublikos Konstitucijos[7] forma yra rašytinė kodifikuota, susidedanti iš preambulės, pagrindinės dalies, kuri atitinkamai suskirs-

---

5 Iš pradžių referendumas buvo planuojamas 2005 m balandžio mėn. pateikiant klausimą „Ar jūs sutinkate su Pagrindinių teisių chartija, kvalifikuotos balsų daugumos taisykle ir nauja Europos Sąjungos institucine sistema, kaip tai apibrėžta Europos Konstitucijoje?“, nes Portugalijos Konstitucija neleidžia, kad sutarties tekstas būtų pateiktas tiesiogiai referendume. Tačiau, 2004 m. gruodžio mėn. Portugalijos Konstitucinis Teismas atmetė pasiūlytą klausimą, laikydamas jį neaiškiu. Tai lėmė viso proceso vilkinimą, nes reikėjo Konstitucijos pataisos, kuri leistų tiesiogiai sutartį pateikti referendume.

6 Birmontienė, T., *et. al. Lietuvos konstitucinė teisė*. Vilnius: LTU, 2001, p. 107.

7 Constitution of the Portuguese Republic of 1976, as amended to Constitutional Law No. 1/2005 of 8-12-2005 [1] (2005) Contents [interaktyvus]. 2005 [žiūrėta 2011-07-02]. <http://heinonline.org/HOL/COWShow?collection=cow&cow_id=334>.

tyta į dar keturias dalis (1–289 str.), ir pereinamųjų bei baigiamųjų nuostatų (290–296 str.).

Konstitucija pasižymi tuo, kad jos pataisų iniciatyvos teisė suteikta tik Respublikos Asamblėjos nariams. Pateikus Konstitucijos pataisų projektą, pasiūlymai dėl Konstitucijos keitimo gali būti teikiami 30 dienų. Respublikos Asamblėja gali peržiūrėti Konstituciją tik po penkerių metų nuo dienos, kai buvo paskelbta paskutinė Konstitucijos pataisa. Tačiau 4/5 visų Respublikos Asamblėjos narių balsų dauguma galima imtis neeilinių Konstitucijos pataisų ir nepraėjus penkeriems metams po paskutinio Konstitucijos pakeitimo. Kvalifikuotos balsų daugumos reikalavimas pasunkina Konstitucijos pataisų inicijavimą anksčiau nei po penkerių metų. Be to, imtis Konstitucijos pataisų draudžiama, jeigu valstybėje yra paskelbta karo ar nepaprastoji padėtis.

Norint pakeisti Konstituciją, už pataisą turi balsuoti ne mažiau kaip 2/3 visų Respublikos Asamblėjos narių balsų dauguma. Nėra numatytas dvigubo votumo reikalavimas, t. y. kad už pataisą parlamentas turi balsuoti du kartus. Konstitucinis įstatymas, kuriuo keičiama Konstitucija, privalo būti pasirašytas Respublikos Prezidento. Valstybės vadovas negali atsisakyti promulguoti tokį įstatymą.

Portugalijos Konstituciją galima priskirti prie griežtųjų konstitucijų, nes yra keičiama ypatinga tvarka, be to, yra įtvirtinti ir substantyviniai Konstitucijos pataisų ribojimai, t. y. išvardyta keturiolika konstitucinių principų, kuriuos Konstituciją keičiantys įstatymai privalo saugoti. Konstitucijos pataisos yra ribojamos dėl: valstybės nepriklausomumo ir unitarinės sandaros formos bei respublikinės valdymo formos; valstybės ir Bažnyčios atskyrimo; piliečių teisių, laisvių ir garantijų; darbuotojų, darbuotojų komitetų ir profesinių sąjungų teisių; ekonominių planų, kaip dalies mišriosios ekonomikos sistemos, egzistavimo; visuotinės, tiesioginės, slaptos ir periodinės rinkimų teisės formuojant aukščiausios valdžios, autonominių regionų ir vietos savivaldos institucijas; politinių partijų ir organizacijų pliuralizmo, įskaitant teisę į demokratinę opoziciją; aukščiausios valdžios institucijų atskyrimo ir tarpusavio priklausomybės; teismų nepriklausomumo; vietos savivaldos institucijų autonomijos; Azorų ir Madeiros salų politinės ir administracinės autonomijos; teisės normų pateikimo konstitucinei kontrolei; valstybinių, privataus, kooperacinio ir socialinio sektorių sambūvio, susijusio su gamybos priemonių nuosavybe.

Portugalijos Konstitucijos 1 straipsnis skelbia, kad Portugalija yra su-

vereni respublika. O suverenitetas, kuris turi būti vientisas ir nedalomas, priklauso žmonėms, kurie šią suverenią galią įgyvendina ne tik tiesiogiai, bet ir netiesiogiai per demokratiškai išrinktas ar suformuotas institucijas. Respublikos Prezidentas, Respublikos Asamblėja, Vyriausybė, teismai yra pagal Konstituciją tos institucijos, kurios taip pat įgyvendina suverenią galią. Įtvirtinant valdžių padalijimo principą, Konstitucijoje *expressis verbis* numatyta, kad 1) institucijos, įgyvendinančios suverenią galią, turi būti atskiros ir kartu viena nuo kitos priklausomos; 2) draudžiama Respublikos Prezidentui, Respublikos Asamblėjai, Vyriausybei ir teismams bei autonominio regiono ar vietos savivaldos institucijoms perduoti savo įgaliojimus kitoms institucijoms, išskyrus tokius atvejus ir tokiomis sąlygomis, kurios aiškiai nustatytos Konstitucijoje ir įstatymuose (111 str.).

Portugalijos valstybės unitarinę sandaros formą garantuoja Konstitucijos 6 straipsnis, kuriame tiesiogiai įtvirtinta, jog valstybė turi būti vientisa ir organizuota, ji turi veikti taip, kad būtų gerbiama autonominių salų savivalda ir subsidiarumo principas, vietos savivaldos institucijų autonomija ir viešojo administravimo įstaigų demokratinis decentralizavimas. Tačiau minėtame Konstitucijos straipsnyje įtvirtinta unitarinė valstybės sandaros forma nekliudo žemyninę Portugalijos valstybės teritorijos dalį suskirstytas į parapijas (*freguesias*), savivaldybes (*municípios*) ir nuo 1982 m. – į administracinius regionus (*regiões administrativas*). Reikia pasakyti, kad 1998 m. priėmus Konstitucijos pataisas Azorų ir Maderos salos pripažįstamos kaip autonominiai regionai su savo politiniais ir administraciniais įstatymais bei savivaldos institucijomis. Azorų ir Maderos salų autonominiai regionai suskirstyti tik į parapijas ir savivaldybes, o administraciniai regionai, kurie pagal Konstituciją taip pat turi savo valdžios institucijas[8], neformuojami. Siekis įsteigti aštuonis decentralizuotus administracinius regionus, kaip tai numatyta Konstitucijoje, buvo atmestas 1998 m. referendumu[9]. Konstitucijoje numatyta, kad iki tol, kol bus įsteigti administraciniai regionai *de facto*, bus išsaugoti senieji administraciniai vienetai – apygardos (*distritos*) (291 str.).

Konstituciniai (dekoncentruoto) vietos (valstybinio) valdymo pagrindai įtvirtinti 262 straipsnyje. Ministrų Taryba gali paskirti kiekviename re-

---

8 Atstovaujamąją instituciją – regiono susirinkimą, kuris renkamas arba tiesiogiai, arba rinkikų kolegijos (260 str.), bei kolegialią vykdomąją instituciją (261 str.).

9 Hooghe, L.; Gary, M.; Schakel, A. H. *The Rise of Regional Authority. A comparative study of 42 democracies (1950–2006)*. New York: Routledge, 2009, p. 133.

gione Vyriausybės atstovą, kurio įgaliojimų sritis išplėsta iki vietos savivaldos institucijų.

1982 m. peržiūrėjus Konstituciją ir įvedus terminą „tiesioginės konsultacijos su vietos gyventojais", atsirado galimybė organizuoti vietos referendumus, o 1997 m. priėmus Konstitucijos pataisą vietos referendumo organizavimo teisė išskirta atskiru Konstitucijos (240) straipsniu.

Kaip jau minėta, Portugalijoje valstybės valdžia įgyvendinama remiantis valdžių padalijimo principu. Konstitucijos III dalis „Politinės valdžios organizavimas" skirta pagrindinėms valdžios institucijoms organizuoti, veiklai, įgaliojimams reglamentuoti ir yra pradedama valstybės vadovo institutu.

Portugalijos Respublikos Prezidentas (*Presidente da República Portuguesa*) yra valstybės vadovas. Pagal Konstituciją jis atstovauja Portugalijos Respublikai, garantuoja valstybės vienybę, nacionalinę nepriklausomybę, kad tinkamai veiktų demokratinės institucijos, taip pat yra vyriausiasis ginkluotojų pajėgų vadas. Nors Konstitucija *expressis verbis* nepriskiria Prezidento prie vykdomosios valdžios, tačiau pagal jam suteiktus įgaliojimus galima teigti, kad Portugalijoje vykdomoji valdžia vis dėlto yra dualistinė.

Respublikos Prezidentu gali būti renkami ne jaunesni nei 35 metų amžiaus ir turintys balsavimo teisę portugalų kilmės piliečiai. Respublikos Prezidento įgaliojimų laikas – 5 metai. Konstitucija draudžia tą patį asmenį perrinkti trečiai kadencijai iš eilės arba po antros kadencijos per penkerius metus. Jeigu Respublikos Prezidentas atsistatydino iš pareigų, jis nebegali būti kandidatu iš karto po atsistatydinimo rengiamuose rinkimuose, taip pat ir artimiausius penkerius metus po atsistatydinimo.

Prezidentas renkamas pagal absoliučios daugumos mažoritarinę rinkimų sistemą. Tačiau jei nė vienas iš kandidatų negauna reikiamo balsų skaičiaus, yra rengiamas antras rinkimų turas[10]. Tiktai du kandidatai, pirmame rinkimų ture gavę daugiausia balsų ir neatsiėmę kandidatūrų, dalyvauja antrame rinkimų ture (120–126 str.).

Prezidento įgaliojimai yra simboliniai, formalūs, bet, kita vertus, jis

[10] Iki šiol per Prezidento rinkimus antras turas buvo surengtas tik 1986 m. Tuomet pirmame rinkimų rate (sausio 26 d.) daugiausia balsų gavo socialdemokratų partijos atstovas *Diogo Pinto de Freitas do Amaral* ir socialistų partijos atstovas *Mário Soares*, trečiasis liko komunistų partijos atstovas *Francisco Salgado Zenha* ir galiausiai nepriklausoma kandidatė *Maria de Lourdes Pintasilgo*. Antrame rinkimų rate (vasario 16 d.) pergalė vis dėlto atiteko socialistų partijos atstovui *Mário Soares.*

veikia kaip tarpininkas[11] palaikant santykius su kitomis valstybės valdžios institucijomis. Konstitucija įtvirtina vienasmenius ir susijusius su kitomis institucijomis Respublikos Prezidento įgaliojimus; kita Respublikos Prezidento įgaliojimų grupė – įgaliojimai tarptautiniuose santykiuose. Be to, Respublikos Prezidento priimami teisės aktai turi būti Vyriausybės kontrasignuojami, priešingu atveju jie neturi teisinės galios (140 str.).

Portugalijos Konstitucija pasižymi tuo, kad Respublikos Prezidentui numatyti ir tam tikri judėjimo iš šalies teritorijos apribojimai (129 str. 1 d.). Prezidentui draudžiama išvykti iš Portugalijos Respublikos teritorijos be Respublikos Asamblėjos sutikimo, o tarp parlamento sesijų – be Nuolatinio komiteto sutikimo. Tačiau leidimas nereikalingas, jeigu Prezidentas išvyksta neoficialaus vizito, kuris trunka ne ilgiau kaip penkias dienas. Vis dėlto Respublikos Asamblėja turi būti informuota iš anksto apie tokius vizitus. Kaip konstitucinė sankcija, nesilaikant (129 str. 1 d.) išdėstytų nuostatų, numatyta, kad Respublikos Prezidentas iš karto praranda pareigas.

Respublikos Prezidento imunitetas ir jo panaikinimo konstituciniai pagrindai numatyti 130 straipsnyje. Reikia paminėti, kad Respublikos Prezidento konstitucinės atsakomybės klausimas gali būti inicijuotas parlamento, o byla nagrinėjama teisminėje institucijoje. Konstitucija imperatyviai numato, kad baudžiamosios bylos nagrinėjimas gali būti pradėtas tik esant Respublikos Asamblėjos sutikimui, kai 1/5 jos narių pareiškia iniciatyvą ir sprendimą priima 2/3 visų narių balsų dauguma. Respublikos Prezidentas atsakingas Aukščiausiajai teismų tarybai tik už tokius nusikaltimus, kurie padaryti atliekant jo funkcijas. Priėmus apkaltinamąjį nuosprendį Respublikos Prezidentas pašalinamas iš pareigų ir netenka teisės būti perrinktas (130 str.). Už nusikaltimus, padarytus neatliekant Prezidento funkcijų, Respublikos Prezidentas atsako bendrosios kompetencijos teismams pasibaigus jo kadencijai. Tokiu atveju imuniteto panaikinimo klausimas nėra sprendžiamas.

Jei Respublikos Prezidentas laikinai negali atlikti savo funkcijų arba jeigu Prezidento pareigos lieka laisvos iki bus išrinktas naujas Prezidentas, jo funkcijas vykdo Respublikos Asamblėjos pirmininkas arba jeigu ir šis negali to daryti – jo pavaduotojas (132 str. 1 d.). Laikotarpiu, kai Respublikos Asamblėjos pirmininkas arba jo pavaduotojas laikinai eina Respublikos Prezidento pareigas, jų kaip Asamblėjos narių mandatai suspenduojami.

[11] Van den Brandhof, J. C. E., *et. al. Constitutional law of 15 EU member states*. Netherlands: Kluwer Legal Publishers, 2004, p. 668.

Po Respublikos Prezidento konstitucinio instituto Portugalijos Konstitucijoje reglamentuojama Valstybės Taryba (*Conselho de Estado*), kuri pakeitė, 1982 m. priėmus Konstitucijos pataisas, iki tol veikusią Revoliucinę Tarybą. Kaip matyti iš Konstitucijos 145 straipsnio, Valstybės Taryba iš esmės yra Prezidento patariamasis, politinio pobūdžio susirinkimas, turintis gilias šaknis Portugalijos istorijoje. Valstybės Taryba neturi vykdomųjų įgaliojimų, o ir patarimams teikti kviečiama labai retai. Todėl narystė Valstybės Taryboje tapo daugiau garbės pareigomis[12].

Įstatymų leidžiamoji valdžia priklauso Portugalijos parlamentui, kuris yra vienerių rūmų ir Konstitucijos įvardijamas kaip Respublikos Asamblėja (*Assembleia da República*). Respublikos Asamblėja yra visiems Portugalijos piliečiams atstovaujantis susirinkimas. Konstitucija įtvirtina galimybę rinkimų įstatyme nustatyti, kiek narių sudarys parlamentą, tačiau imperatyviai reikalauja, kad jų būtų ne mažiau nei 180 ir ne daugiau kaip 230. Šiuo metu Respublikos Asamblėjos narių yra 230[13].

Respublikos Asamblėjos nariai renkami ketveriems metams iš partijų ar jų koalicijų sąrašų, pateiktų kiekvienoje apygardoje. Į partijos sąrašą gali būti įrašyti ir pavieniai asmenys, nesantys tos partijos nariai. Respublikos Asamblėja per visą kadenciją renkasi į keturias sesijas, kurios prasideda rugsėjo 15 d. ir baigiasi birželio 15 d. Tam tikriems klausimams spręsti Prezidentas gali sušaukti ir neeilinę sesiją.

Parlamento nariams yra garantuotas laisvas mandatas, be to, jie visi turi tas pačias teises ir pareigas bei vienodą konstitucinį statusą, išskyrus Konstitucijoje numatytas išimtis. Konstitucija draudžia Vyriausybės nariams, kol jie neatsistatydino iš pareigų, tuo pačiu metu būti ir Respublikos Asamblėjos nariu. Konstitucija reikalauja, kad Respublikos Asamblėja aiškiai reglamentuotų įstatymu atvejus ir situacijas, kai parlamento nariai turi reikalauti leidimo norėdami būti prisiekusiaisiais, arbitrais, ekspertais ar liudininkais.

Parlamento nariams taip pat garantuojamas tiek imunitetas, tiek ir indemnitetas. Konstitucija įtvirtina ir kitas Respublikos Asamblėjos narių

[12] The Council of State. *Portugal: A Country Study* [interaktyvus]. Washington: GPO for the Library of Congress, 1993 [žiūrėta 2011-07-13]. <http://countrystudies.us/portugal/78.htm>.

[13] Inter-parliamentary Union [interaktyvus]. Portugal (Assembleia da Republica). Last elections [žiūrėta 2013-10-13]. <http://www.ipu.org/parline-e/reports/2257_E.htm>.

veiklos garantijas[14], kurios 158 straipsnyje įvardijamos kaip teisės ir privilegijos.

Respublikos Asamblėjos įgaliojimai išdėstyti Konstitucijos 161–165 straipsniuose, sugrupuojant juos į: 1) politinius ir teisėkūros, 2) priežiūros, 3) susijusius su kitomis institucijomis, 4) išimtinės teisėkūros, 5) iš dalies išimtinės teisėkūros. Beje, Konstitucijoje numatytas įstatymų leidybos perdavimas, kuris galimas tik Vyriausybei *in corpore,* bet ne Ministrui Pirmininkui ar atskiriems ministrams individualiai. Be to, yra draudžiama subdelegacija. Pažymėtina, kad Respublikos Asamblėja priima įstatymus, o Vyriausybė gali priimti ne įstatymus, bet dekretus-įstatymus. Tačiau ir įstatymai, ir dekretai-įstatymai turi vienodą teisinę galią. Tam, kad dekretai-įstatymai įsigaliotų, jie dar turi būti pateikti parlamentui tvirtinti[15].

Referendumų ar įstatymų leidybos iniciatyvos teisė priklauso Respublikos Asamblėjos nariams, frakcijoms ir Vyriausybei, taip pat laikantis įstatymo nustatytų sąlygų ir terminų – registruotoms rinkėjų grupėms. Piliečių įstatymų leidybos iniciatyvą turi pasirašyti 35 tūkstančiai registruotų rinkėjų[16]. Įstatymus dėl autonominių regionų gali inicijuoti atitinkamo autonominio regiono parlamentas (167 str. 1 d.). Portugalijos Prezidentas neturi įstatymų leidybos galių, bet jam pavesta promulguoti Respublikos Asamblėjos priimtus įstatymus ir dekretus-įstatymus bei dekretus. Prezidentas neprivalo šių aktų pasirašyti, nes esant tam tikroms sąlygoms jis vis dėlto gali daryti didelę įtaką teisės akto turiniui. Prezidentas, gavęs teisės aktą promulguoti, užuot jį pasirašęs, gali atlikti vieną iš dviejų veiksmų: gali per 8 dienas kreiptis į Konstitucinį Teismą (kuris turi priimti sprendimą per 25 dienas), kad būtų atlikta išankstinė konstitucingumo kontrolė (išskyrus dekretus); kitu atveju – per 20 dienų dėl Respublikos Asamblėjos priimtų teisės aktų, arba per 40 dienų dėl Vyriausybės teisės aktų – jis gali vetuoti teisės aktus.

---

[14] Parlamento nariai: a) atleidžiami nuo karinės tarnybos, valstybės tarnybos ar pilietinės mobilizacijos; b) judėjimo laisvė ir teisė į ypatingą pasą per oficialias keliones užsienyje; c) speciali asmens tapatybės kortelė; d) įstatymu nustatytos piniginės išmokos. Parlamento narių pareigos: a) dalyvauti plenarinės sesijos ir komitetų, kurių nariai jie yra, posėdžiuose; b) atlikti funkcijas ir pareigas, kurias jie eina parlamente jų frakcijos siūlymu; c) dalyvauti balsavime (159 str.).

[15] Van den Brandhof, J. C. E., *et. al. Constitutional law of 15 EU member states*. Netherlands: Kluwer Legal Publishers, 2004, p. 688.

[16] Common Legislative Procedure [interaktyvus]. The official page of the Parliament of the Portuguese Republic [žiūrėta 2011-07-08]. <http://www.en.parlamento.pt/Parliament/index.html>.

Portugalijos Konstitucija *expressis verbis* įvardija Nuolatinį komitetą, todėl Respublikos Asamblėjos konstitucinė pareiga yra sudaryti minėtą parlamento struktūrinį darinį. Nuolatinis komitetas veikia tarp Respublikos Asamblėjos sesijų arba jei parlamentas paleidžiamas. Nuolatinį komitetą sudaro Respublikos Asamblėjos pirmininkas, pirmininko pavaduotojas ir kiekvienos frakcijos paskirti nariai. Komitetui pirmininkauja Respublikos Asamblėjos pirmininkas. Nuolatinis komitetas yra atsakingas už šiuos klausimus: paruošia parlamento sesijų pradžią, duoda sutikimą Respublikos Prezidentui išvykti iš šalies, įgalioja komitetus veikti, jeigu būtina, kontroliuoti Vyriausybės veiklą ir kt.

Konstitucijoje Portugalijos Vyriausybė (*Governo*) apibūdinama kaip institucija, kuri vykdo bendrąją šalies politiką ir yra aukščiausia viešojo administravimo institucija (182 str.). Vyriausybė susideda iš Ministro Pirmininko, ministrų, valstybės sekretorių ir žemesniųjų valstybės sekretorių. Į Vyriausybės sudėtį gali įeiti vienas arba daugiau Ministro Pirmininko pavaduotojų. Pagrindinė Vyriausybės veiklos forma – Ministrų Taryba, kurią sudaro Ministras Pirmininkas, Ministro Pirmininko pavaduotojai, jeigu tokių yra, ir ministrai. Tačiau į Ministrų Tarybos posėdžius gali būti kviečiami ir valstybės sekretoriai bei žemesnieji valstybės sekretoriai.

Portugalijos Konstitucijoje įtvirtintas parlamentinis Vyriausybės formavimo modelis, kai valstybės vadovas, atsižvelgęs į Respublikos Asamblėjos rinkimų rezultatus ir pasikonsultavęs su parlamento frakcijomis, paskiria Ministrą Pirmininką, kurio siūlymu Prezidentas skiria į pareigas ir atleidžia iš jų kitus Vyriausybės narius (ministrus, valstybės sekretorius ir žemesniuosius valstybės sekretorius).

Pagal Konstituciją Vyriausybė *in corpore* yra atsakinga Respublikos Prezidentui ir (politiškai) Asamblėjai. Tačiau pavienių ministrų veiklos parlamentinė kontrolė taip pat numatyta.

Per dešimt metų po 1974 m. revoliucijos Portugalijoje veikė beveik tuzinas silpnų ir trumpalaikių vyriausybių, tačiau ministrų pirmininkų nebuvo daug, nes visi, išskyrus du iš jų, vadovavo daugiau nei vienam ministrų kabinetui. Tačiau po 1985-ųjų metų vidurio politinė sistema tapo stabilesnė, kai Anįbalas Cavaco Silva, Socialdemokratų partijos (*Partido Socialinių Democrata* – PSD) vadovas, suformavo pirmąją mažumos Vyriausybę, o vėliau daugumos Vyriausybę, kuri tęsė savo veiklą visą teisėkūros laikotarpį 1987–1991 m. Po 1991 m. balsavimo per nacionalinius par-

lamento rinkimus, Cavaco Silva, jo partijai laimėjus 50,4 proc., suformavo absoliučios parlamento balsų daugumos palaikomą Vyriausybę[17].

Portugalijos Konstitucija Vyriausybės nariams suteikia imunitetą. Vyriausybės, kaip ir parlamento, įgaliojimai Konstitucijoje yra sugrupuoti. Vyriausybė vykdo: 1) polinius, 2) teisėkūros, 3) vykdomuosius įgaliojimus.

Portugalijoje teismai (*tribunais*) yra viena iš aukščiausių valdžios institucijų, vykdanti teisingumą žmonių vardu. Be Konstitucinio Teismo, skiriami šių kategorijų teismai: a) Aukščiausiasis Teisingumo Teismas ir pirmosios bei antrosios instancijų teismai, b) Vyriausiasis administracinis teismas ir kiti administraciniai bei mokesčių teismai; c) Audito teismas. Taip pat gali būti ir karo teismai, kurie įkuriami, jei valstybėje yra karo padėtis, arbitražo teismai ir taikos teisėjai (209 str. 1 ir 2 d.).

Teisėjai kadencijos laikotarpiu turi nepriklausomumo ir nešališkumo garantijas, numatytas Konstitucijos 216–218 straipsniuose. Kalbant apie teismų sistemą paminėtina ir tai, kad Portugalijos konstitucinėje sistemoje yra įtvirtintas tarėjų bei prisiekusiųjų institutas (207 str. 1 d.).

Portugalijos Respublikos Konstitucijos skyriuje „Konstitucijos garantijos ir peržiūrėjimas“ Konstitucinis Teismas įtvirtintas kaip vienas iš Konstitucijos garantų – jis įgyvendina konstitucinę kontrolę[18]. Konstitucinis Teismas įsteigtas tik 1982 m. po konstitucinių reformų.

Konstitucinis Teismas (*Tribunal Constitucional*) susideda iš trylikos teisėjų: Respublikos Asamblėja skiria dešimt, o šie kitus tris kooptuoja (papildomai įtraukia). Šeši teisėjai turi būti pasirinkti ir paskirti iš kitų teismų teisėjų, o kiti septyni – iš teisininkų. Prieš pradėdami eiti pareigas Konstitucinio Teismo teisėjai prisiekia Respublikos Prezidentui. 1997 m. priėmus Konstitucijos pataisas Konstitucinio Teismo teisėjų įgaliojimai pratęsti nuo 6 metų iki 9 metų ir panaikinta galimybė eiti pareigas antrą kadenciją[19]. Konstitucinio Teismo teisėjų sudėties rotacija, kai nustatytais laikotarpiais pasikeičia dalis teisėjų, nenumatyta, todėl Konstitucinio Teismo sudėtis iš esmės keičiasi tik kas devynerius metus. Konstitucinio Teismo teisėjai iš savo narių išsirenka pirmininką (222 str. 1–4 d.). Esant tokiai tvarkai, nors

[17] The Prime Minister. *Portugal: A Country Study* [interaktyvus]. Washington: GPO for the Library of Congress, 1993. [žiūrėta 2012-01-11]. <http://countrystudies.us/portugal/78.htm>.

[18] Birmontienė, T., *et. al. Lietuvos konstitucinė teisė*. Vilnius: LTU, 2001, p. 414.

[19] Van den Brandhof, J. C. E., *et. al. Constitutional law of 15 EU member states*. Netherlands: Kluwer Legal Publishers, 2004, p. 692.

ir galima būtų įžvelgti kai kurių neigiamų aspektų, tačiau iš esmės toks Konstitucinio Teismo pirmininko išrinkimo būdas užtikrina dar didesnį teismo savarankiškumą ir nepriklausomumą[20].

Konstitucinio Teismo teisėjai kadencijos laikotarpiu turi nepriklausomumo garantijas, asmens apsaugą, turi būti nešališki ir netaikoma asmeninė atsakomybė. Jiems taikomas tas pats pareigų nesuderinamumams kaip kitų teismų teisėjams.

Pažymėtina ir tai, kad Portugalijos Konstitucijoje yra įtvirtintas austriškasis (europietiškasis) konstitucinės kontrolės modelis. Konstitucinis Teismas atlieka tiek išankstinę, teik vėlesniąją konstitucinę kontrolę. Konstitucijos 281 straipsnyje nustatyti subjektai, kurie gali kreiptis į Konstitucinį Teismą.

Portugalijos konstitucinėje sistemoje individualaus konstitucinio skundo institutas nenumatytas, tačiau netiesioginis kreipimasis galimas, t. y. Generalinė prokuratūra pagal bylos šalies, inicijavusios akto nekonstitucingumo klausimą, pareiškimą privalo kreiptis į Konstitucinį Teismą. Generalinė prokuratūra taip pat privalo kreiptis į Konstitucinį Teismą, jei teismas taiko normas, kurias Konstitucinis Teismas jau anksčiau yra paskelbęs prieštaraujančiomis Konstitucijai (280 str.).

[20] Birmontienė, T., *et. al*. *Lietuvos konstitucinė teisė*. Vilnius: LTU, 2001, p. 45.

PORTUGALIJOS KONSTITUCIJA[21]

PREAMBULĖ

1974 metų balandžio 25 dieną Ginkluotųjų pajėgų judėjimas užbaigė ilgametį pasipriešinimą ir atspindėjo giliausius Portugalijos žmonių jausmus, įveikdamas fašistinį režimą.

Portugalijos išlaisvinimas iš diktatūros, priespaudos ir kolonializmo sukėlė tikrą perversmą ir tai buvo istorinio lūžio pradžia Portugalijos visuomenėje.

Revoliucija atkūrė pagrindines Portugalijos žmonių teises ir laisves. Naudodamiesi šiomis teisėmis ir laisvėmis, susirinko žmonių atstovai pagal įstatymą ir parengė Konstituciją, atitinkančią šalies siekius.

Steigiamasis susirinkimas patvirtino Portugalijos žmonių sprendimą ginti šalies nepriklausomybę, užtikrinti pagrindines piliečių teises, nustatyti esminius demokratijos principus, užtikrinti demokratinės valstybės viršenybę pagal įstatymų nuostatas ir atverti kelią į socialistinę visuomenę pagal Portugalijos žmonių valią ir atsižvelgiant į laisvesnį, teisingesnį bei solidaresnį valstybės aiškinimą.

1976 metų balandžio 2 dieną Steigiamasis susirinkimas plenarinėje sesijoje priėmė ir įteisino šią Portugalijos Respublikos Konstituciją:

PAGRINDINIAI PRINCIPAI

1 straipsnis

(Portugalijos Respublika)

Portugalija bus suvereni Respublika, pagrįsta žmogaus asmens orumu, žmonių valia ir skirta sukurti laisvą, teisingą ir solidarią visuomenę.

[21] Portugalijos Respublikos Konstitucija, paskelbta Portugalijos parlamento interneto puslapyje http://app.parlamento.pt/site_antigo/ingles/cons_leg/Constitution_VII_revisao_definitive.pdf, išversta iš anglų kalbos.

2 straipsnis

(Demokratinė valstybė pagrįsta lygybe prieš įstatymą)

Portugalijos Respublika turi būti demokratinė valstybė, pagrįsta lygybe prieš įstatymą, žmonių suverinitetu ir daugianacionaline demokratine išraiška, kur vyrauja pagarba ir efektyvaus pagrindinių teisių ir laisvių įgyvendinimo garantija bei tarpusavio nepriklausomumas, kad būtų pasiekta ekonominė, socialinė ir kultūrinė demokratija ir kad tai būtų daroma dalyvaujant visai šaliai.

3 straipsnis

(Suverenitetas ir teisėtumas)

1. Suverenitetas bus vienas ir nedalomas ir priklausys nuo žmonių, kurie jį vykdys pagal Konstituciją.

2. Valstybė yra pavaldi šiai Konstitucijai ir turi būti pagrįsta demokratine įstatymo valdžia.

3. Valstybės įstatymų ir kitų aktų galiojimas, autonominių sričių, vietinės valdžios ir kitos viešos institucijos savo veiksmus turi derinti su Konstitucija ir turi ją atitikti.

4 straipsnis

(Portugalų pilietybė)

Visi asmenys, kuriuos įstatymas arba tarptautinė konvencija laiko Portugalijos piliečiais, bus tokie piliečiai.

5 straipsnis

(Teritorija)

1. Portugalija apims teritoriją, esančią Europos žemyne, kuri yra istoriškai apibrėžta kaip Portugalija kartu su Azorų ir Madeiros salynais.

2. Įstatymas apibrėš Portugalijos teritorinių vandenų apimtį ir ribas, jos išskirtinę ekonominę zoną ir jos teises į gretimos jūros dugną.

3. Be išsankstinio nusistatymo dėl sienų atitaisymų valstybė neperleis nė vienos Portugalijos teritorijos dalies nei suverenių teisių į jas.

6 straipsnis

(Unitarinė valstybė)

1. Valstybė yra unitarinė ir turi būti organizuojama taip, kad funkcionuotų pagarba autonominių salų sistemos savivaldai, pavaldumo princi-

pams, vietinės valdžios autonomijai bei viešojo administravimo demokratinei decentralizacijai.

2. Azorų ir Madeirų salynai bus autonominės sritys, turinčios politinį ir administracinį statusą ir savivaldos institucijas.

7 straipsnis

(Tarptautiniai santykiai)

1. Tarptautiniuose santykiuose Portugalija turi vadovautis valstybinės nepriklausomybės, pagarbos žmonių teisėms, žmonių teisių, lygybės tarp šalių, taikaus tarptautinių konfliktų sprendimo, nesikišimo į vidinius kitų šalių reikalus ir bendradarbiavimo su kitais žmonėmis principais, atsižvelgdama į emancipaciją ir žmonijos pažangą.

2. Portugalija turi palaikyti imperializmo, kolonializmo ir kitų agresijos, valdžios ir išnaudojimo formų santykiuose tarp žmonių panaikinimą, taip pat vienu metu vykstantį kontroliuojamą bendrą nusiginklavimą, policinių-karinių blokų naikinimą ir kolektyvinės saugumo sistemos sukūrimą, stengiantis išsaugoti tarptautinę tvarką, kad būtų galima užtikrinti taiką ir teisingumą santykiuose tarp žmonių.

3. Portugalija turi pripažinti žmonių teises į apsisprendimą ir nepriklausomybę bei plėtrą, taip pat teisę į sukilimą prieš visas priespaudos formas.

4. Portugalija turi išlaikyti privilegijuotus draugystės ir bendradarbiavimo ryšius su portugališkai kalbančiomis šalimis.

5. Portugalija turi stengtis stiprinti Europos identitetą ir Europos šalių veiksmus, skatinančius demokratiją, taiką, ekonominę pažangą ir teisingumą santykiuose tarp žmonių.

6. Atsižvelgiant į pagrindinių įstatymo numatytų teisių ir pagalbos principu pagrįstos demokratinės valstybės nuostatų tarpusavio sąveiką ir pagarbą joms, taip pat laisvos šalies ekonominės, socialinės ir teritorinės sanglaudos siekį, bendrosios ir išorinės, saugumo ir gynybos politikos apibūdinimą ir įgyvendinimą, Portugalija gali sudaryti sutartis su Europos Sąjungos institucijomis, kad kartu naudotųsi galiomis, reikalingomis Europos Sąjungai formuoti ir plėsti.

7. Atsižvelgiant į tarptautinio teisingumo siekį, kuris skatina gerbti tiek atskirų asmenų, tiek ir tautos teises, ir laikantis Romos statute išdėstytų sąlygų, Portugalija gali priimti Tarptautinio baudžiamojo teismo jurisdikciją.

8 straipsnis

(Tarptautinė teisė)

1. Bendrosios ar dažnai pasitaikančios tarptautinės teisės taisyklės ir principai turi būti neatskiriama Portugalijos teisės dalis.

2. Tinkamai ratifikuotose ar priimtose tarptautinėse sutartyse nustatytos sąlygos turi įsigalioti Portugalijos vidaus įstatymuose, kai yra oficialiai išleidžiamos, ir galioti tol, kol įpareigoja Portugalijos valstybę tarptautiniu mastu.

3. Tarptautinių organizacijų, kurioms priklauso Portugalija, kompetentingų įstaigų išleistos taisyklės turi būti įtrauktos į Portugalijos vidaus įstatymus su sąlyga, kad tai bus nurodyta atitinkamose konstitucinėse sutartyse.

4. Sutarčių, kuriomis vadovaujasi Europos Sąjunga, sąlygos ir jos institucijų išleistos taisyklės vykdant atitinkamas pareigas turi būti taikomos Portugalijos vidaus įstatymuose pagal Europos Sąjungos teisę ir laikantis esminių demokratinės valstybės principų, paremtų įstatymais.

9 straipsnis

(Pagrindiniai valstybės uždaviniai)

Pagrindiniai valstybės uždaviniai turi būti šie:

a) garantuoti nacionalinę nepriklausomybę ir sukurti politines, ekonomines, socialines ir kultūrines sąlygas, kurios tai skatina;

b) garantuoti pagrindines teises ir laisves bei pagarbą demokratinės valstybės principams, kurie pagrįsti įstatymo valdžia;

c) ginti politinę demokratiją ir apsaugoti bei padrąsinti piliečių demokratinį dalyvavimą sprendžiant nacionalines problemas;

d) kelti žmonių gerovę, gyvenimo kokybę ir užtikrinti tikrą lygiateisiškumą tarp pačių portugalų. Be to, būtina remti efektyvų ekonominių, socialinių, kultūrinių ir gamtosaugos teisių įgyvendinimą, transformuojant ir modernizuojant ekonomines bei socialines struktūras;

e) saugoti ir didinti Portugalijos žmonių kultūrinį paveldą, ginti gamtą ir aplinką, išsaugoti gamtos išteklius ir garantuoti tinkamą miestų ir šalies planavimą;

f) garantuoti išsilavinimą ir nuolatinį asmenybės augimą bei jos priežiūrą ir skatinti portugalų kalbos platinimą tarptautiniu mastu;

g) skatinti darnų visos Portugalijos teritorijos vystymąsi ir teikti ypatingą dėmesį ultraperiferinei Azorų salų ir Madeiros salynų gamtai;

h) skatinti lygybę tarp vyrų ir moterų.

10 straipsnis

(Visuotinė rinkimų teisė ir politinės partijos)

1. Tauta turi vykdyti politinę valdžią remdamasi visuotine, lygia, tiesiogine, slapta ir periodine rinkimų teise, referendumu ir kitomis šioje Konstitucijoje numatytomis formomis.

2. Politinės partijos turi prisidėti prie organizavimo ir žmonių valios išreiškimo, pagarbiai elgtis su nacionalinės nepriklausomybės principais bei valstybinės ir politinės demokratijos vienybe.

11 straipsnis

(Nacionaliniai simboliai ir valstybinė kalba)

1. Valstybės vėliava, kuri yra Respublikos suvereniteto, Portugalijos nepriklausomybės, vienybės ir vientisumo simbolis, yra priimta Respublikos, kuri buvo suformuota po 1910 m. spalio 5-os dienos Revoliucijos.

2. Valstybės himnas bus *Portuguesa.*

3. Valstybinė kalba bus portugalų.

1 DALIS

PAGRINDINĖS TEISĖS IR PAREIGOS

I pavadinimas. Bendrieji principai

12 straipsnis

(Universalieji principai)

1. Kiekvienas pilietis naudosis teisėmis ir turės vykdyti šioje Konstitucijoje numatytas pareigas.

2. Juridiniai asmenys bendradarbiaudami taip pat naudosis tokiomis teisėmis, o jų veikla turės atitikti tokios veiklos pobūdį.

13 straipsnis

(Lygiateisiškumo principas)

1. Kiekvienam piliečiui bus užtikrintas socialinis orumas ir turės būti lygus prieš įstatymą.

2. Niekam negali būti suteikta privilegijų, išskirtinumo, negali būti išankstinio nusistatymo, negali būti atimta kokia nors teisė ar atleistas nuo

kokios nors pareigos dėl kilmės, lyties, rasės, kalbos, kilmės vietos, religijos, pilietinių ar idealoginiu įsitikinimų, išsilavinimo, ekonominės situacijos, socialinės, materialinės ar seksualinės orientacijos.

14 straipsnis

(Portugalai užsienyje)

Portugalijos piliečiams, kurie yra užsienio šalyje ar gyvena užsienyje, yra užtikrinama valstybės apsauga įgyvendinant teises ir jie yra pareigų, kurios nėra nesuderinamos su jų nebuvimu valstybėje, subjektai.

15 straipsnis

(Užsieniečiai, asmenys be pilietybės ir Europos piliečiai)

1. Užsieniečiai ar pilietybės neturintys asmenys, kurie patys save finansuoja ar gyvena Portugalijoje, privalo turėti tas pačias teises ir pareigas kaip Portugalijos piliečiai.

2. Politinės teisės, valstybės pareigūnų įgaliojimai, kurie nėra techniniai pagal savo prigimtį, ir teisės, kurias ši Konstitucija ir įstatymai suteikia išimtinai Portugalijos piliečiams, yra neįtraukiamos į ankstesnio paragrafo nuostatas.

3. Išskyrus Respublikos Prezidento, Respublikos Asamblėjos Pirmininko, Ministro Pirmininko ir bet kokio aukštesniojo teismo pirmininko pareigas bei tarnybą ginkluotosiose pajėgose ir diplomatiniame korpuse, pagal įstatymus ir tarpusavio sąveiką tokios teisės turi būti taikomos portugalų kalba kalbančių šalių piliečiams, kurie nuolat gyvena Portugalijoje, jeigu jos nėra suteikiamos užsieniečiams kitais būdais.

4. Atsižvelgiant į tarpusavio sąveiką, įstatymai gali suteikti Portugalijoje gyvenantiems užsieniečiams teisę balsuoti ir kandidatuoti rinkimuose kaip vietiniams municipaliteto nariams.

5. Atsižvelgiant į tarpusavio sąveiką, įstatymai taip pat gali suteikti Portugalijoje gyvenantiems Europos Sąjungos šalių narių piliečiams teisę balsuoti ir kandidatuoti rinkimuose kaip Europos Parlamento nariams.

16 straipsnis

(Apimtis ir pagrindinių teisių interpretacija)

1. Šioje Konstitucijoje saugomos pagrindinės teisės, neišskirs jokių kitų teisių, kurios įstatymo numatytos ir taikomos tarptautinėje teisėje.

2. Sąlygos, išdėstytos šioje Konstitucijoje, kaip ir įstatymai dėl pagrindinių teisių, bus interpretuojamos ir sudarytos pagal Visuotinę žmo-

gaus teisių deklaraciją.

17 staipsnis

(Taisyklės, reglamentuojančios teises, laisves ir garantijas)

Taisyklių, reglamentuojančių teises, laisves ir garantijas, rinkinys bus taikomas antrame skyriuje numatytais atvejais kaip ir pagrindinėms panašios prigimties teisėms.

18 straipsnis

(Teisėta galia)

1. Šioje Konstitucijoje numatomos teisės, laisvės ir garantijos bus tiesiogiai taikomos viešiesiems ir privatiems asmenims bei institucijoms.

2. Įstatymas gali suvaržyti teises, laisves ir garantijas tik tais atvejais, kurie išskirtinai numatyti šioje Konstitucijoje, ir tokie apribojimai nebus taikomi tiems, kurių teises ir interesus turi saugoti bei ginti ši Konstitucija.

3. Įstatymai, kurie apriboja teises, laisves ir garantijas, bus abstraktaus ir bendro pobūdžio ir neturės atgalinio poveikio, nesumažins ir neišplės šios Konstitucijos pagrindinio turinio apimties.

19 straipsnis

(Laikinas teisių suspendavimas)

1. Suverenią galią turinčios įstaigos negali kartu ar atskirai laikinai atimti teisių, laisvių ir garantijų, nebent šioje Konstitucijoje numatyta forma būtų paskelbta valstybės apsiaustis ar valstybės nepaprastoji padėtis.

2. Valstybės apsiaustis ar valstybės nepaprastoji padėtis gali būti paskelbta tik visoje Portugalijos teritorijoje ar jos dalyje faktinės ar gresiančios užsienio šalių agresijos, rimtos grėsmės, konstitucinės demokratinės tvarkos sutrikdymo ar visuotinės katastrofos atveju.

3. Valstybės nepaprastoji padėtis gali būti paskelbta, kai ankstesniame straipsnyje aprašytos sąlygos yra ne tokios sunkios ir tuomet gali būti laikinai atimtos kai kurios teisės, laisvės ir garantijos, kurias galima laikinai atimti.

4. Renkantis tarp apsiausties ir nepaprastosios padėties ir skelbiant bei įgyvendinant jas, turi būti laikomasi proporcingumo principo ir apsiribojama tik tuo, kas yra griežtai būtina, kad būtų atkurtos konstitucinės normos, ypač atsižvelgiant į jų mastą, trukmę ir taikomas priemones.

5. Skelbiant apsiaustį ar nepaprastąją padėtį turi būti nustatytos ati-

tinkamos priežastys ir nurodyta, kurios teisės, laisvės ir garantijos bus laikinai suspenduotos. Nepažeidžiant atnaujinimo galimybės, nė viena jų negali trukti ilgiau kaip penkiolika dienų, o jeigu ji susidaro paskelbus karą – ilgiau, nei nustatyta įstatymuose.

6. Apsiausties ar kritinės padėties paskelbimas jokiu būdu negali turėti įtakos teisėms į gyvybę, asmens neliečiamybę, pilietines pareigas ir pilietybę bei baudžiamosios teisės atgalinio poveikio netaikymą, kaltinamųjų teisei į gynybą ar sąžinės bei religijos laisvę.

7. Apsiausties ar nepaprastosios padėties paskelbimas gali pakeisti konstitucines normas tik taip, kaip numatyta šioje Konstitucijoje ir įstatymuose. Svarbiausia, tai negali turėti įtakos konstitucinių taisyklių, susijusių su suverenią galią turinčių įstaigų ar autonominių regionų savivaldos įstaigų pareigomis ir darbu ar tokias pareigas einančių asmenų teisėmis ir neliečiamybe, taikymui.

8. Apsiausties ar kritinės padėties paskelbimas turi suteikti viešosioms įstaigoms galią ir atsakomybę imtis reikiamų priemonių, kad būtų skubiai atkurtos konstitucinės normos.

20 straipsnis

(Teisė susipažinti su įstatymais ir veiksminga teisminė apsauga)

1. Visiems turi būti garantuojama teisė susipažinti su įstatymais, kaip ir teisė kreiptis į teismus ginant savo teises ir interesus, kuriuos saugo įstatymai, ir niekam negali būti atsakyta teisė į teisingumą dėl lėšų stokos.

2. Pagal įstatymus kiekvienam turi būti suteikta teisė į teisinę informaciją ir patarimus, teisines konsultacijas ir galimybę būti lydimam advokato bet kokioje valdžios įstaigoje.

3. Įstatymuose turi būti apibrėžta ir užtikrinta tinkama teisinių procedūrų slaptumo apsauga.

4. Visi privalo turėti teisę, kad nutartis bet kokiame teismo procese, kurio šalis jie yra, būtų priimta per protingą laikotarpį ir taikant sąžiningo proceso priemones.

5. Norint užtikrinti asmens teises, laisves ir garantijas ir tai padaryti taip, kad būtų garantuota veiksminga ir laiku suteikiama teisminė apsauga nuo grėsmių ar pažeidimų, įstatymai turi užtikrinti piliečiams greitas ir prioritetines teismines procedūras.

21 straipsnis

(Pasipriešinimo teisė)

Kiekvienas asmuo turi teisę priešintis tvarkai, pažeidžiančiai jų teises, laisves ar garantijas, ir tuomet, kai neįmanoma kreiptis į viešąsias įstaigas, naudoti jėgą, kad būtų atremta agresija.

22 straipsnis

(Viešųjų įstaigų atsakomybė)

Valstybė ir kitos viešosios įstaigos kartu su savo pareigūnais, personalu ir atstovais turi būti atsakingi už tokius veiksmus ar aplaidumus vykdant savo funkcijas, kai pažeidžiamos ar prarandamos teisės, laisvės ar garantijos.

23 straipsnis

(Ombudsmenas)

1. Piliečiai gali pateikti skundus dėl viešųjų įstaigų veiksmų ar aplaidumo ombudsmenui, kuris turi juos įvertinti, neturėdamas galios priimti sprendimų, ir nusiųsti kompetentingoms įstaigoms rekomendacijas, kurios padėtų išvengti neteisybės ar ją pašalintų.

2. Ombudsmeno darbas turi būti nepriklausomas nuo bet kokio palankumo ar teisės gynimo priemonių, numatytų šioje Konstitucijoje ar įstatymuose.

3. Ombudsmeno įstaiga turi būti nepriklausoma institucija. Respublikos Asamblėja ombudsmeną skiria įstatymo nustatytam laikui.

4. Viešojo administravimo įstaigos ir jų atstovai turi bendradarbiauti su ombudsmenu, vykdydami jo misiją.

II pavadinimas. Teisės, laisvės ir garantijos

I skyrius. Asmeninės teisės, laisvės ir garantijos

24 straipsnis

(Teisė gyventi)

1. Žmogaus gyvybė neliečiama.
2. Mirties bausmė neegzistuos jokiomis aplinkybėmis.

25 straipsnis

(Teisė į asmeninį vientisumą)

1. Kiekvieno žmogaus moralinis ir fizinis vientisumas neliečiamas.

2. Niekas negali būti kankinamas, žiauriai žeminamas, su niekuo negalima nežmoniškai elgtis ar nežmoniškai bausti.

26 straipsnis

(Kitos asmeninės teisės)

1. Kiekvienas turi turėti teisę į asmeninį tapatumą, asmenybės vystymąsi, pilietinį teisnumą, pilietybę, gerą vardą ir reputaciją, savo atvaizdą, kiekvienas turi teisę laisvai kalbėti, reikšti savo nuomonę, saugoti asmeninį ir šeimos gyvenimo privatumą ir turi teisę į teisinę apsaugą nuo bet kokios diskriminacijos.

2. Įstatymas įtvirtins efektyvias apsaugos nuo piktnaudžiavimo informacija, pažeidžiančia asmens ar šeimos orumą, garantijas.

3. Įstatymas turi garantuoti asmens orumą ir genetinį žmogaus tapatumą, ypač kūryboje, plėtroje ir naudojant technologijas bei mokslo tyrimuose.

4. Pilietybės atėmimas ir pilietinio teisnumo suvaržymas galimas tik įstatymo numatytais atvejais ir nustatytam terminui neturint politinių motyvų.

27 straipsnis

(Teisė į laisvę ir saugumą)

1. Kiekvienas turi teisę į laivę ir saugumą.

2. Niekam negali būti visiškai ar iš dalies atimta laisvė, išskyrus, jeigu dėl nusikalstamos veikos teismo nuosprendžiu yra skiriama laisvės atėmimo bausmė arba apsauga.

3. Kiti laisvės atėmimo atvejai tam tikram laikui ir tam tikromis sąlygomis pagal įstatymą su kai kuriomis išimtimis gali būti šie:

a) sulaikymas ar įkalinimas *flagrante delicto*;

b) sulaikymas ar grąžinimas kardomajam kalinimui, kai yra akivaizdūs sunkaus nusikaltimo įrodymai, turi būti baudžiamas laisvės atėmimu maksimaliam terminui ar daugiau kaip trejiems metams;

c) įkalinimo paskyrimas, sulaikymas ar bet kokia kita prievartos priemonė, skirta teismo institucijos asmeniui, kuris nelegaliai atsidūrė Portugalijos teritorijoje arba kuris tuo metu yra perduodamas kitai šaliai, deportuojamas iš šalies rengiant tam dokumentus;

d) įkalinimo paskyrimas karinio personalo darbuotojams dėl drausmės pažeidimų. Toks įkalinimas bus pavaldus kompetentingam teismui;

e) atitinkamos bausmės gali būti skiriamos, kad asmenį apsaugotų, jam pagelbėtų ar jį auklėtų tinkamoje įstaigoje, kuri skiriama kompetentingo teismo įsakymu;

f) sulaikymas dėl nepaklusnumo teismo eigos tvarkai arba išankstinis sulaikymas, kad atvyktų į kompetentingo teismo instituciją;

g) įtariamųjų sulaikymas dėl tapatybės nustatymo griežtai nustatytam laikui ir tik tam tikrais atvejais, jeigu tai yra būtina;

h) asmens, kenčiančio nuo psichinių sutrikimų, perdavimas į atitinkamą gydymo įstaigą, jeigu tai yra patvirtinta kompetentingos teisminės institucijos.

4. Kiekvienas asmuo, kuriam atimta laisvė, tuojau pat turi būti informuotas jam suprantamu būdu apie suėmimo priežastis, sulaikymą, įkalinimą ir jo teises.

5. Laisvės atėmimas, prieštaraujantis Konstitucijos nuostatoms, įpareigos valstybę pagal įstatymą kompensuoti nukentėjusiam asmeniui.

28 straipsnis

(Grąžinimas kardomajam kalinimui)

1. Vėliausiai po keturiasdešimt aštuonių valandų visi sulaikymai turi būti perduoti kruopščiam teisminiam nagrinėjimui, kad būtų galima sulaikytąjį paleisti arba paskirti atitinkamą priverstinę priemonę. Teisėjas turi susipažinti su sulaikymo priežastimis ir informuoti apie jas sulaikytąjį, jį apklausti ir suteikti jam galimybę pasirūpinti gynyba.

2. Grąžinimas kardomajam kaliniui turi būti išimtinis ir negali būti reikalaujamas ar palaikomas, kai galima paleisti už užstatą ar pritaikyti kitą įstatymų numatytą palankesnę priemonę.

3. Pranešimas apie teismo nutartį, kuria nustatoma ar patvirtinama priemonė, susijusi su laisvės atėmimu, turi būti iš karto pristatomas giminaičiui ar kitam patikimam asmeniui, kurį gali nurodyti sulaikytasis.

4. Grąžinimas kardomajam kalinimui turi būti susijęs su įstatymų nustatytais laiko limitais.

29 straipsnis

(Baudžiamosios teisės pritaikymas)

1. Niekas neturi būti teisiamas pagal baudžiamuosius įstatymus, jeigu už atitinkamą veikimą ar neveikimą nebuvo baudžiama pagal prieš tai galiojusius įstatymus, nė vienam asmeniui neturi būti taikomos saugos prie-

monės, jeigu prieš tai galiojusiuose įstatymuose nebuvo nurodytos su tuo susijusios išankstinės sąlygos.

2. Ankstesnio straipsnio sąlygos neturi užkirsti kelio bausmei iki tos ribos, kuri yra nustatyta Portugalijos vidaus įstatymuose už veikimą ar neveikimą, kuris buvo laikomas baudžiamuoju pagal bendruosius visuotinai pripažintos tarptautinės teisės principus jo padarymo momentu.

3. Nuosprendis ar saugumo priemonės neturi būti taikomos tokiu atveju, jeigu nėra aiškiai nurodytų sankcijų prieš tai galiojusiuose įstatymuose.

4. Niekam neturi būti taikomas griežtesnis nuosprendis ar saugumo priemonės nei nustatytieji atitinkamo poelgio momentu arba tuo momentu, kai buvo tokios priemonės taikymo nuostatos. Tačiau tie baudžiamieji įstatymai, kurių turinys palankesnis kaltinamajam, turi būti taikomi atgaline data.

5. Niekas neturi būti teisiamas už tą patį nusikaltimą daugiau kaip vieną kartą.

6. Neteisingai nuteisti piliečiai privalo turėti teisę į jų nuosprendžių peržiūrą ir patirtos žalos atlyginimą, kaip nurodo įstatymai.

30 straipsnis

(Nuosprendžių ir saugumo priemonių apribojimai)

1. Joks nuosprendis ar saugumo priemonė, kuriais atimama ar suvaržoma laisvė, negali būti amžinas arba trukti neribotą ar nenustatytą laiką.

2. Jeigu egzistuoja pavojus, susijęs su rimta psichine anomalija, kai terapija atviroje aplinkoje neįmanoma, saugumo priemones, kuriomis atimama ar suvaržoma laisvė, galima sėkmingai pratęsti tokiam laikui, kol išliks atitinkama psichinė būsena, bet tai visada turi būti padaryta priėmus teismo nutartį.

3. Baudžiamoji atsakomybė negali būti perkelta kitam.

4. Joks nuosprendis negali automatiškai atimti bet kokios civilinės, profesinės ar politinės teisės.

5. Nuteistiems asmenims, kuriems taikomas nuosprendis ar saugumo priemonės, kuriais apribojama ar suvaržoma jų laisvė, turi išlikti jų pagrindinės teisės. Pagrindinės teisės gali būti susijusios su tokiais apribojimais, kurie yra būtini atsižvelgiant į asmenų nuteisimą, ir specialiais reikalavimais, susijusiais su atitinkamų nuosprendžių vykdymu.

31 straipsnis

(Paliepimas pristatyti suimtąjį į teismą suėmimo teisėtumui išaiškinti)

1. Paliepimas pristatyti į teismą reikalingas tam, kad nebūtų neteisingai panaudotos galios nelegalaus arešto, įkalinimo ar sulaikymo forma. Jį turi taikyti kompetentingas teismas.

2. Prašymo pristatyti į teismą nurodymą gali duoti taip areštuotas, įkalintas ar sulaikytas asmuo ar savo politinėmis teisėmis besinaudojantis pilietis.

3. Teisėjas per aštuonias dienas nuo prašymo pristatyti suimtąjį į teismą suėmimo teisėtumui nustatyti priima sprendimą posėdyje, šis sprendimas gali būti skundžiamas.

32 straipsnis

(Apsauga baudžiamajame procese)

1. Baudžiamajame procese turi būti užtikrintos visos būtinos apsaugos priemonės, susijusios su gynyba, įskaitant apeliacijos teisę.

2. Kiekvienas kaltinamasis turi būti laikomas nekaltu, kol nepaskelbtas nuosprendis *in rem judicatam*, ir pristatytas į teismą taip greitai, kaip tai įmanoma atsižvelgiant į gynybos apsaugos priemones.

3. Kaltinamieji privalo turėti teisę pasirinkti advokatą ir gauti jo pagalbą dėl kiekvieno procesinio veiksmo. Įstatymas turi nurodyti tuos atvejus ir etapus, kai advokato pagalba būtina.

4. Parengiamieji tyrimai turi būti atliekami tik vadovaujant teisėjui, kuris pagal įstatymo nuostatas gali nurodyti atlikti atitinkamus veiksmus, kurie tiesiogiai nebus susiję su pagrindinėmis kitų asmenų ar institucijų teisėmis.

5. Baudžiamasis procesas turi turėti kaltinamąją struktūrą. Bylos nagrinėjimas ir preliminarūs tiriamieji veiksmai turi būti taikomi prašymo ir prašymo atmetimo principo pagrindu, kaip numato įstatymas

6. Įstatyme turi būti nurodyta, kokiais atvejais, susijusiais su gynybos teisių užtikrinimu, procesas gali vykti be kaltinamojo ar teisiamojo dalyvavimo procesiniuose veiksmuose, įskaitant ir teismo posėdžius.

7. Nukentėjusieji turi turėti teisę dalyvauti procese, kaip nurodyta įstatyme.

8. Visi įrodymai, gauti kankinant, prievartaujant, pažeidžiant asmens fizinę ar moralinę neliečiamybę, neteisėtai braunantis į asmeninį gyveni-

mą, namus, korespondenciją ar telekomunikacijas, turi būti laikomi negaliojančiais ir niekiniais.

9. Teisme negali būti nutraukta byla, kuri jau turėjo jurisdikciją pagal ankstesnį įstatymą.

10. Procesuose, susijusiuose su administraciniais nusižengimais, ar procesuose, kuriuose gali būti skiriamos baudos, kaltinamieji privalo turėti teisę būti išklausyti ir turėti teisę į gynybą.

33 straipsnis

(Deportacija, ekstradicija ir prieglobsčio teisė)

1. Portugalijos piliečiai negali būti deportuojami iš Portugalijos teritorijos.

2. Įsakyti deportuoti asmenį, kuris teisėtai atvyko ar teisėtai gyvena Portugalijos teritorijoje ir kuriam buvo suteiktas leidimas gyventi, kuris pasiprašė prieglobsčio ir jį gavo, gali tik teisminė įstaiga. Įstatymai privalo užtikrinti, kad tokiose bylose nutartys butų greitai priimtos.

3. Portugalijos piliečių išdavimas iš Portugalijos teritorijos leidžiamas tik tokiu atveju, kai tarptautinė sutartis nustatė tarpusavio susitarimus dėl išdavimo, terorizmo ar tarptautinio organizuoto nusikaltimo atveju ir su sąlyga, kad to prašančios šalies teisinė sistema suteikia teisingo ir sąžiningo teismo garantijas.

4. Išdavimas už nusikaltimus, už kuriuos pagal to prašančios šalies teisę baudžiama pritaikant nuosprendį ar saugomo priemones, kuriomis visam laikui ar neribotai atimama ar suvaržoma laisvė, turi būti leidžiamas tik tokiu atveju, jeigu to prašanti šalis yra tarptautinės sutarties šalis tokioje srityje, kuriai Portugalija įsipareigojusi, ir pateikia garantijas, kad nebus taikomas ar įvykdytas toks nuosprendis ar saugomo priemonės.

5. Ankstesniuose straipsniuose nurodytos nuostatos neturi pažeisti tokių teisminį bendradarbiavimą baudžiamojoje srityje nustatančių taisyklių taikymo, koks gali būti nustatytas pagal Europos Sąjungos globą.

6. Nė vienas asmuo jokiomis aplinkybėmis neturi būti išduodamas ar perduodamas dėl politinių priežasčių ar už nusikaltimus, už kuriuos pagal to prašančios šalies teisę baudžiama mirtimi ar kitu nuosprendžiu, kuris sukelia neatitaisomą žalą to asmens fizinei neliečiamybei.

7. Išdavimo gali reikalauti tik teisminė įstaiga.

8. Teisė į prieglobstį turi būti garantuojama užsieniečiams ir pilietybės neturintiems asmenims, kurie yra persekiojami ar kuriems gresia didelis

pavojus dėl veiksmų, kuriuos jie atliko siekdami demokratijos, socialinio ir nacionalinio išlaisvinimo, taikos žmonėms, žmonių laisvių ar teisių.

9. Įstatymuose turi būti nustatytas politinio bėglio statusas.

34 straipsnis

(Namų ir korespondencijos neliečiamybė)

1. Asmeninio būsto ir korespondencijos bei kitų privataus bendravimo priemonių slaptumas turi būti neliečiamas.

2. Patekti į piliečio namus gali įsakyti tik kompetentinga teisminė įstaiga ir tik įstatymuose nustatytais atvejais bei forma.

3. Niekas neturi teisės įeiti į kokio nors asmens namus naktį be jo sutikimo, išskyrus situacijas *flagrante delicto* ar gavus teismo leidimą ypač sunkaus ar organizuoto nusikaltimo atvejais, įskaitant terorizmą ir prekybą žmonėmis, nusikaltimo, susijusio su ginklais ar narkotikais, atvejais, taip, kaip nurodo įstatymai.

4. Viešosioms valdžios įstaigoms turi būti draudžiama kaip nors kištis į korespondenciją, telekomunikacijas ar kitas bendravimo priemones, išskyrus tokius atvejus, kuriuos gali numatyti įstatymai baudžiamajame procese.

35 straipsnis

(Kompiuterio naudojimas)

1. Kiekvienas pilietis privalo turėti teisę prieiti prie visų su juo susijusių kompiuterizuotų duomenų, reikalauti juos pataisyti ir atnaujinti ir gauti informaciją, kokiu tikslu jie renkami, kaip nurodo įstatymai.

2. Įstatymai turi apibrėžti asmeninių duomenų sąvoką kartu su tvarka ir sąlygomis, taikomomis jų automatiniam apdorojimui, susiejimui, perdavimui ir naudojimui, ir užtikrinti jų apsaugą, ypač taikant savarankiškos administravimo įstaigos priemones.

3. Kompiuteriais negali būti renkami duomenys, susiję su asmenų filosofiniais ar politiniais įsitikinimais, priėmimu į partijas ar profesines sąjungas, religiniais įsitikinimais, privačiu gyvenimu ar etnine kilme. Tokie duomenys galėtų būti renkami tik gavus asmens sutikimą, esant įstatyme įtvirtintam pagrindui, užtikrinant asmenų nediskriminavimą bei apdorojant statistinius duomenis, kai negalima nustatyti konkretaus asmens.

4. Turi būti draudžiama prie duomenų prieiti tretiesiems asmenims, išskyrus išimtinius įstatyme nurodytus atvejus.

5. Turi būti draudžiama priskirti bet kokiam piliečiui pavienį valstybinį numerį.

6. Kiekvienam turi būti užtikrintas laisvas priėjimas prie viešojo naudojimo kompiuterių tinklų ir įstatymuose turi būti nurodytos taisyklės, taikomos sieną kertančių duomenų srautams, bei atitinkamos asmeninių duomenų ir kitų duomenų apsaugos priemonės, kurios gali būti pateisinamos valstybės interesais.

7. Asmeniniams duomenims, esantiems tam tikrose laikmenose, turi būti taikoma tokia pat apsauga, kaip aprašytoji ankstesniuose straipsniuose, kurią numato įstatymai.

36 straipsnis

(Šeima, santuoka, kilmė)

1. Kiekvienas turės teisę sukurti šeimą ir tuoktis lygiomis teisėmis.

2. Įstatymas reguliuos reikalavimus santuokai ir jos nutraukimą mirties ar skyrybų atveju, nepaisant santuokos įregistravimo formos.

3. Sutuoktiniai turės lygias teises ir pareigas pilietiniame ir politiniame gyvenime, išlaikant ir suteikiant vaikams išsilavinimą.

4. Vaikai, gimę ne santuokoje, dėl šios priežasties neturi būti diskriminuojami, ir nei įstatymas, nei oficialios institucijos ar kokios kitos tarnybos negali vaikų diskriminuoti dėl jų kilmės.

5. Tėvai turi teisę ir pareigą auklėti vaikus, suteikti jiems išsilavinimą ir juos išlaikyti.

6. Vaikai neturi būti atskirti nuo savo tėvų, nebent tik tuo atveju, jeigu tėvai neatlieka savo pagrindinių pareigų vaikams. Tai bus nustatyta teismo tvarka.

7. Įvaikinimas bus reguliuojamas ir apsaugotas įstatymu, kuris nustatys greitų procedūrų atlikimo reikalavimus.

37 straipsnis

(Išraiškos ir informacijos laisvė)

1. Kiekvienas turės teisę laisvai išreikšti ir skelbti mintis žodžiais, vaizdais ar bet kokiais kitais būdais, be to, turės teisę informuoti kitus, save ir būti informuotas be trukdymų ir diskriminacijos.

2. Minėtų teisių įgyvendinimui neturi trukdyti ar jo apriboti bet kokios rūšies ar formos cenzūra.

3. Minėtų teisių pažeidimas bus nagrinėjamas vadovaujantis bendraisiais baudžiamosios teisės principais arba administracinių teisių pa-

žeidimų įstatymu. Tokie atvejai bus pateikti teismui arba atitinkamoms nepriklausomoms administracinio valdymo institucijoms.

4. Kiekvienam asmeniui ir juridiniam asmeniui bus lygiomis teisėmis ir efektyviai garantuota atsakymo teisė bei pataisymų teisė, kaip ir teisė į kompensaciją už patirtą žalą.

38 straipsnis

(Spaudos ir žiniasklaidos laisvė)

1. Spaudos laisvė turi būti garantuojama.

2. Spaudos laisvė reiškia:

a) žurnalistų ir kito personalo saviraiškos ir kūrybos laisvę, kaip ir žurnalistų laisvę dalyvauti sprendžiant spaudos organizacijos vadovavimo politiką, jeigu savo kilme organizacija yra doktriniška arba denominacinė;

b) žurnalistų teisę, įtvirtintą įstatymu, įgyti priėjimą prie informacijos šaltinių ir profesinės nepriklausomybės bei paslapties apsaugą, kaip ir teisę rinkti redakcinę kolegiją;

c) teisę pradėti laikraščių ar kitų publikacijų leidybą nepaisant jokių išankstinių administracinių varžymų.

3. Įstatymas bendra tvarka užtikrins būtinybę viešinti žiniasklaidos institucijų savininkų pavardes ir jų finansavimo priemones.

4. Valstybė užtikrins žiniasklaidos laisvę ir nepriklausomybę nuo politinės bei ekonominės valdžios, numatydama specializacijos principą verslo klausimais, kuriuo vadovaujasi bendroji informacijos žiniasklaida. Valstybė ją palaikys, rems, nediskriminuos ir užkirs kelią interesų konfliktams.

5. Valstybė užtikrins radijo stočių ir televizijos tarnybų gyvavimą ir veiklą.

6. Žiniasklaidos viešojo sektoriaus struktūra ir veikimas saugos savo nepriklausomybę nuo vyriausybės, viešojo administravimo ir kitų viešųjų institucijų, užtikrinant, kad būtų išsakytos įvairios ir priešingos nuomonės.

7. Radijo ir televizijos transliavimo stotys veiks tik turėdamos įstatymo tvarka suteiktas licencijas.

39 straipsnis

(Visuomenės informavimo priemonių reguliavimas)

1. Savarankiška administracinė įstaiga turi būti atsakinga už tai, kad visuomenės informavimo priemonėse užtikrintų šiuos dalykus:

a) teisę į informaciją ir spaudos laisvę;

b) nesusikoncentravimą į visuomenės informavimo priemonių nuosavybę;
c) nepriklausomybę nuo politinių ir ekonominių galių;
d) pagarbą žmogaus teisėms, laisvėms ir garantijoms;
e) pagarbą spaudos darbui taikomiems statutams ir taisyklėms;
f) galimybę išreikšti skirtingas ir prieštaringas nuomones;
g) teisę į transliacijos laiką, atsakymus ir politines reakcijas.

2. Įstatyme turi būti nustatyta ankstesniame straipsnyje nurodytos įstaigos sudėtis, atsakomybė, organizacija ir veikimo būdas, taip pat jos narių, kuriuos turi paskirti Respublikos Asamblėja, statusas ir vaidmuo.

40 straipsnis

(Teisė į transliacijos laiką, atsakymus ir politines reakcijas)

1. Politinės partijos, profesinės sąjungos, profesinės ir verslo organizacijos bei kitos valstybinės įstaigos priklausomai nuo dydžio ir atstovavimo tipo bei objektyvių kriterijų, kuriuos nurodo įstatymai, privalo turėti teisę į transliacijos laiką valstybiniame radijuje ir televizijoje.

2. Politinės partijos, turinčios vieną ar daugiau vietų Respublikos Asamblėjoje ir nesudarančios dalies Vyriausybėje, pagal įstatymus privalo turėti teisę į transliacijos laiką valstybiniame radijuje ir televizijoje, kuris turi būti nustatytas priklausomai nuo kiekvienos partijos proporcingos vietų Asamblėjoje dalies, taip pat politiškai atsakyti ar reaguoti į Vyriausybės politinius pareiškimus. Laiko trukmė ir reikšmingumas turi būti tokie pat, kaip suteikiami Vyriausybės transliacijoms ir pareiškimams. Partijoms, turinčioms vietų autonominių regionų įstatymų leidybos asamblėjose, turi būti suteikiamos tos pačios teisės atitinkamo regiono srityje.

3. Per rinkimus ir atsižvelgiant į įstatymus kandidatai privalo turėti teisę į reguliarų ir lygiateisį transliacijos per valstybines ar regionines radijo ir televizijos stotis laiką.

41 straipsnis

(Sąžinės, religijos ir garbinimo laisvė)

1. Sąžinės, religijos ir garbinimo laisvė turi būti neliečiama.

2. Niekas neturi būti persekiojamas, iš jo negali būti atimtos teisės ir jis negali būti atleistas nuo pilietinių įsipareigojimų ar pareigų dėl įsitikinimų ar religinių apeigų.

3. Joks valdžios organas neturi teisės apklausti žmogaus dėl jo įsitikinimų ar religijos, nebent renkant statistinius duomenis ir tik tokiu atveju,

jeigu asmuo nėra identifikuojamas. Jeigu asmuo atsisako atsakinėti į klausimus, negalima už tai žmogui pakenkti.

4. Bažnyčios ir kitos religinės bendruomenės turi būti atskirtos nuo valdžios, jos gali laisvai burtis ir atlikti garbinimo apeigas.

5. Turi būti suteikta laisvė mokyti bet kurios religijos doktrinų, bet kurioje denominacijoje, naudoti atitinkamas visuomenės informavimo priemones, siekiant įgyvendinti savo veiklą. Visa tai turi būti garantuota.

6. Teisė atsisakyti eiti į kariuomenę dėl religinių įsitikinimų, įtvirtinta įstatymu, turi būti garantuojama.

42 straipsnis

(Kultūros kūrybos laisvė)

1. Intelektinė, meninė, mokslinė kūryba negali būti apribota.

2. Ši laisvė turi apimti teisę išrasti, gaminti, skelbti mokslinius, literatūrinius ir meninius darbus, kurių autorines teises saugos įstatymas.

43 straipsnis

(Mokymosi ir mokymo laisvė)

1. Mokymosi ir mokymo laisvė turi būti garantuojama.

2. Valstybė negali nustatyti mokomųjų ir kultūros programų remdamasi filosofinėmis, estetinėmis, politinėmis, ideologinėmis ar religinėmis direktyvomis.

3. Valstybinis švietimas neturi būti denominacinis.

4. Teisė steigti privačias ir kooperatines mokyklas turi būti garantuojama.

44 straipsnis

(Teisė keliauti ir emigruoti)

1. Kiekvienam piliečiui turi būti garantuojama teisė keliauti ir laisvai įsikurti bet kurioje Portugalijos teritorijos vietoje.

2. Kiekvienam piliečiui turi būti garantuojama teisė emigruoti, išvykti iš Portugalijos teritorijos ir teisė sugrįžti.

45 straipsnis

(Susirinkimų ir demonstracijos teisė)

1. Piliečiai turi teisę susiburti į taikius, be ginklų susirinkimus viešose vietose ir tam nereikia jokio valdžios leidimo.

2. Turi būti pripažina kiekvieno piliečio teisė dalyvauti demonstracijoje.

46 straipsnis

(Asociacijų laisvė)

1. Piliečiai turi turėti teisę laisvai jungtis be jokio valdžios leidimo, su sąlyga, kad tokios asociacijos nėra skirtos skatinti smurtą ir jų tikslai nėra priešingi baudžiamajai teisei.

2. Asociacijos sieks savo tikslų laisvai, be viešųjų valdžios įstaigų kišimosi ir jų veikla nebus valstybės nutraukta ar panaikinta, išskyrus tokius atvejus, kai tai numatys įstatymas ir bus priimtas teismo įsakymas.

3. Niekas neprivalės priklausyti kokiai nors asociacijai ir niekas nebus verčiamas bet kokiomis priemonėmis joje pasilikti.

4. Ginkluotosioms, karinėms ar sukarinto tipo asociacijoms ir organizacijoms, kurios yra rasistinės ar skleidžia fašistinę ideologiją, leidimas neturi būti išduodamas.

47 straipsnis

(Laisvė pasirinkti profesiją ir dalyvauti viešajame administravime)

1. Kiekvienas turi teisę laisvai pasirinkti profesiją ar darbo tipą, nebent esant įstatymo dėl visuotinio intereso nustatytų apribojimų ir neturint įgimtų gabumų.

2. Kiekvienas pilietis turi lygią ir laisvą teisę dalyvauti viešajame administravime konkurencine tvarka.

II skyrius. Teisės, laisvės ir garantijos dėl dalyvavimo politikoje

48 straipsnis

(Dalyvavimas viešajame gyvenime)

1. Kiekvienas pilietis turi teisę tiesiogiai arba per laisvai išrinktus atstovus dalyvauti politiniame gyvenime ir šalies visuomeniniuose reikaluose.

2. Kiekvienas pilietis turi teisę gauti objektyvų paaiškinimą apie valstybės ar kitų viešųjų institucijų veiklą ir būti Vyriausybės bei kitų valdžių informuotas apie viešųjų reikalų valdymą.

49 straipsnis

(Balsavimo teisė)

1. Kiekvienas pilietis, sulaukęs 18 metų, turi teisę balsuoti, išskyrus neįgalumo atvejus, kuriuos numato pagrindinis įstatymas.

2. Teisė balsuoti turi būti įgyvendinta asmeniškai, ir tai turi būti pilietinė pareiga.

50 straipsnis

(Teisė būti išrinktam)

1. Kiekvienas pilietis turi laisvą ir lygią teisę būti išrinktas į valstybės tarnybą.

2. Niekam neturi būti kenkiama jį paskiriant į tam tikrą tarnybą, darbą ar siekiant profesinės karjeros. Jam nebus kenkiama dėl socialinių priedų, kurie jam priklauso, vykdant politines pareigas ar užimant postą viešojoje įstaigoje.

3. Užtikrinant teisę būti išrinktam į valstybės tarnybą įstatymas gali nustatyti tik tokius apribojimus, kurie yra būtini užtikrinant tiek rinkėjų pasirinkimo laisvę, tiek ir nepriklausomumą bei nešališkumą.

51 straipsnis

(Politinės asociacijos ir partijos)

1. Asociacijų laisvė turi apimti teisę suformuoti ar dalyvauti politinėse asociacijose bei partijose ir sutelkus jėgas dirbti demokratiniais pagrindais, kad formuotųsi visuotinė valia ir politinės valdžios organizacija.

2. Niekas negali būti tuo pačiu metu užregistruotas daugiau kaip vienos politinės partijos nariu ir nė vienam neturi būti atimta teisė pasinaudoti bet kokia teise dėl to, kad jis yra ar nustoja būti įregistruotas nariu bet kokios teisiškai įkurtos partijos.

3. Nepažeidsdamos bet kokios filosofijos ar ideologijos, kuriomis grindžiamas jų manifestas, politinės partijos nevartos pavadinimų, kurie yra tiesiog susiję su bet kokia religija, Bažnyčia ar emblemomis, kurios gali būti supainiotos su nacionaliniais ar religiniais simboliais.

4. Jokia partija neturi būti susieta su vardu ar manifestu, apimančiu regioninę gamtą ar jos sritį.

5. Politinės partijos bus valdomos skaidrumo, demokratinio organizavimo bei vadovavimo dalyvaujant visiems jų nariams principais.

6. Įstatymas įtvirtins politinių partijų finansavimo taisykles, ypač dėl viešojo finansavimo ir jo apribojimo. Taip pat įstatymas reikalaus viešai skelbti gaunamas įplaukas ir viešai atsiskaityti.

52 straipsnis

(Peticijų teisė ir teisė į populiarius veiksmus)

1. Kiekvienas pilietis turės teisę individualiai ar kartu su kitais pateikti peticijas, nusiskundimus, pretenzijas gindamas savo teises pagal šią

Konstituciją, įstatymus ar bendruosius interesus, kuriais įgyvendinama suvereni, aukščiausia valdžia, autonominė regionų savivalda ar bet kokia valdžia, taip pat kaip ir teisę būti informuotas apie svarstymo rezultatą per tam tikrą, nustatytą laikotarpį.

2. Įstatymuose turi būti nurodyti terminai, per kuriuos jungtinės peticijos Respublikos Asamblėjai ir autonominių regionų įstatymų leidybos asamblėjoms turi būti išnagrinėtos plenariniame posėdyje.

3. Kiekvienam turi būti suteikiama teisė *actio popularis*, į kurią įeina teisė prašyti atitinkamos kompensacijos už nukentėjusią šalį ar šalis įstatymo nustatytis atvejais ir sąlygomis, tai darant asmeniškai ar per atitinkamus interesus ginančias asociacijas. Minėta teise pirmiausia turi būti naudojamasi norint:

a) skatinti nusižengimų visuomenės sveikatai, vartotojų teisėms, gyvenimo kokybei ar aplinkos ir kultūros paveldui prevenciją ir baudžiamąjį persekiojimą;
b) apsaugoti valstybės, autonominių regionų ir vietinių valdžios įstaigų turtą.

III skyrius. Darbuotojų teisės, laisvės ir garantijos

53 straipsnis

(Darbo užtikrinimas)

Darbuotojams turi būti užtikrinamas darbas, o atleidimas be pagrįstos priežasties ar dėl politinių bei ideologinių priežasčių turi būti uždraustas.

54 straipsnis

(Darbuotojų komitetai)

1. Darbuotojai turės teisę sudaryti darbuotojų komitetus, kad jie apgintų jų interesus ir galėtų demokratiškai įsilieti į kompanijos gyvenimą.

2. Sprendimas sudaryti darbuotojų komitetus turi būti priimtas nuolatinių darbuotojų, kurie turi pritarti komitetų įstatams ir turi išrinkti jų narius tiesioginiuose, slaptuose rinkimuose.

3. Komitetų koordinavimas galimas siekiant pagerinti ekonominį pertvarkymą garantuojant darbuotojų interesus.

4. Komitetų nariai turės teisinę apsaugą, kurią suteiks profesinės sąjungos atstovai.

5. Darbuotojų komitetai turės teisę:

a) gauti visą informaciją, reikalingą užduotims įvykdyti;

b) kontroliuoti reikalų valdymą;
c) dalyvauti kolektyviniuose pertvarkų procesuose, susijusiuose su apmokymais, ir ypač tuomet, kai keičiasi darbo sąlygos;
d) dalyvauti darbo įstatymų leidyboje, sudarant jų sektorių apimančius ekonominius ir socialinius planus;
e) vadovauti ar dalyvauti reikalų valdyme bei visuomeninėje verslo veikloje;
f) skatinti darbuotojų atstovų rinkimus į valstybinius verslo administravimo organus arba į kitas įstatyme numatytas visuomenines organizacijas.

55 straipsnis

(Laisvės dėl profesinių sąjungų)

1. Darbuotojai laisvai įkurs ir valdys profesinę sąjungą, kuri bus jų vienybės, teisių ir interesų apsaugos sąlyga ir garantija.

2. Įgyvendinant jų laisvę sudaryti ir valdyti profesines sąjungas, darbuotojams turi būti garantuotos šios nediskriminacinės formos:

a) laisvė įkurti ti profesines sąjungas kiekviename lygyje;
b) narystės laisvė. Joks darbuotojas neturi būti priverstas mokėti nario mokesčio sąjungai, kuriai jis nepriklauso;
c) profesinės sąjungos turi teisę į laisvę nustatyti savo darbo organizavimą ir vidaus darbo reguliavimą;
d) teisė užsiimti veikla ir reikalais profesinėje sąjungoje;
e) teisė į atitinkamuose įstatymuose nustatytas ir įtvirtintas politines pažiūras.

3. Profesinės sąjungos turi būti valdomos vadovaujantis demokratiniais organizavimo ir vadybos principais, pagrįstos periodiniais rinkimais, valdymo organų slaptu balsavimu ir remtis aktyviu darbuotojų dalyvavimu profesinės sąjungos veikloje

4. Profesinės sąjungos turi būti nepriklausomos nuo darbdavių, valstybės, vyraujančios religijos, partijų ir kitų politinių asociacijų. Įstatymas turi įtvirtinti tiek garantijų, kad užtikrintų nepriklausomybę, ji yra darbuotojų profesinės sąjungos pagrindas.

5. Profesinės sąjungos turės teisę užmegzti ryšius su tarptautinėmis profesinės sąjungos organizacijomis arba į jas įstoti.

6. Darbuotojų išrinkti atstovai turės teisę būti informuoti ir konsultuoti. Lygiai taip pat turės teisę į atitinkamą legalią apsaugą nuo bet

kokios priklausomybės formos, suvaržymų ar apribojimų vykdant savo funkcijas.

56 straipsnis

(Profesinės sąjungos teisės ir kolektyviniai susitarimai)

1. Profesinės sąjungos turi būti atsakingos už darbuotojų, kuriems jie atstovauja, gynybą ir gynybos teisių bei interesų skatinimą.

2. Profesinės sąjungos privalo turėti teisę:
   a) dalyvauti darbo įstatymų leidyboje;
   b) dalyvauti darbuotojų interesus inančių socialinės apsaugos institucijų ar kitų organizacijų valdyme;
   c) pateikti nuomonę dėl ekonominių, socialinių planų ir prižiūrėti jų įgyvendinimą;
   d) būti atstovais taikinamųjų organizacijų, įtvirtintų įstatymo;
   e) dalyvauti kolektyviniuose pertvarkymo procesuose, susijusiuose su kvalifikacijos kėlimu ar darbo sąlygų keitimu.

3. Profesinės sąjungos turi būti atsakingos už teisių įgyvendinimą tampant nariu pagal įstatymo įtvirtintą kolektyvinę sutartį.

4. Įstatymas įtvirtina dalyvavimo kolektyvinio darbo susitarimuose taisykles.

57 straipsnis

(Teisė streikuoti ir lokautų uždraudimas)

1. Teisė streikuoti turi būti garantuojama.

2. Darbuotojai turi būti atsakingi už interesų, kurie turi būti ginami streiku, apibrėžimą ir įstatymas neturi apriboti šios kompetencijos.

4. Įstatymuose turi būti nurodyta, kokiomis sąlygomis per streikus bus teikiamos paslaugos, būtinos įrangos ir įrenginių saugumui bei priežiūrai užtikrinti, ir minimalios paslaugos svarbiausiems socialiniams poreikiams patenkinti.

5. Lokautai bus uždrausti.

III pavadinimas. Ekonomika, socialinės ir kultūrinės teisės bei pareigos

I skyrius. Ekonominės teisės ir pareigos

58 straipsnis

(Teisė dirbti)

1. Kiekvienas turi teisę dirbti.
2. Kad teisė dirbti būtų garantuota, valstybė bus įpareigota skatinti:
   a) įgyvendinti visiško darbo užimtumo politiką,
   b) suteikti lygias galimybes renkantis profesiją, darbo tipą ir sąlygas, kurios padeda išvengti kliūčių, susijusių su lyčių lygybe, ir išvengti apribojimų dėl užimamos padėties, darbo ar profesinės kategorijos;
   c) kultūrinį ir techninį darbuotojų mokymąsi, lavinimąsi ir profesinį tobulinimąsi.

59 straipsnis

(Darbuotojų teisės)

1. Nepriklausomai nuo amžiaus, lyties, rasės, pilietybės, vietos kilmės, religijos ir politinių bei ideologinių įsitikinimų, kiekvienas darbuotojas turi teisę;

   a) į jo atliekamo darbo užmokestį, darbo apimtį, jo pobūdį ir kokybę, laikantis pagarbos principo dėl vienodo atlyginimo už vienodą darbą, garantuojant deramą pragyvenimą;
   b) darbas turi būti organizuojamas nepažeidžiant socialinio orumo, kad būtų suteikiamas asmeninis pasitenkinimas ir sąlygos derinti profesinę veiklą su šeimos gyvenimu;
   c) dirbti higieniškoje, saugioje ir sveikoje aplinkoje;
   d) ilsėtis ir turėti laisvalaikį. Darbo diena turi turėti maksimalią ribą, užtikrinamas kassavaitinis poilsis ir mokamos atostogos;
   e) į materialinę pagalbą, kai jis tampa bedarbiu;
   f) į pagalbą ir teisingą kompensaciją, kai jis yra nelaimingo atsitikimo darbe ar profesinės ligos auka.

2. Valstybė turi visiškai garantuoti darbo sąlygas, kompensuoti išlaidas, susijusias su poilsiu, į kurias darbuotojai turi teisę. Jos yra šios:

a) valstybinio minimalaus darbo užmokesčio nustatymas ir atnaujinimas, kuris tarp kitų veiksnių labiausiai atsiliepia darbuotojų poreikiams, pragyvenimo išlaidų didinimas, atsižvelgiant į produkcijos sektorių išsivystymo lygį, reikalavimai dėl ekonominio ir finansinio stabilumo bei kapitalo kaupimo vystymo tikslais;
b) valstybinio darbo valandų skaičiaus nustatymas;
c) užtikrinimas specialios apsaugos, susijusios su darbu, nėščioms moterims ir po vaiko gimimo, taip pat nepilnamečiams, neįgaliesiems ir tiems, kurių veikla yra ypač susijusi su įtampa arba jie dirba netinkamomis, kenksmingomis ir pavojingomis darbo sąlygomis.
d) bendradarbiavimas su socialinėmis organizacijomis, užtikrinant poilsio centrų sistemingos plėtros tinklą;
e) emigruojančių darbuotojų darbo sąlygų ir jų socialinių pašalpų saugojimas ir garantavimas;
f) studentų darbuotojų darbo sąlygų apsauga.

3. Atlyginimai turi turėti ypatingas garantijas, įtvirtintas įstatyme.

60 straipsnis

(Vartotojų teisės)

1. Vartotojai turi turėti teisę į gerą prekių ir paslaugų kokybę, mokymą ir informaciją, sveikatos apsaugą, saugumą ir jų ekonominius interesus ir nuostolių atlyginimą.

2. Reklamavimas turi būti reguliuojamas pagal įstatymą ir visos paslėpto, netiesioginio ar apgaulingo reklamavimo formos turi būti uždraustos.

3. Vartotojų asociacijos ir vartotojų kooperatyvai turi teisę, kaip įtvirtinta įstatyme, gauti iš valstybės paramą ir būti išgirsti, kai sprendžiami vartotojų apsaugos klausimai. Jos turės *legitimatio ad causam* ginant savus kolektyvo narius arba ginant bendruosius interesus.

61 straipsnis

(Laisva verslininkystė, kooperatyvas ir darbuotojo vadovavimas)

1. Privatus ekonominis verslas turi būti laisvai tvarkomas, laikantis

šioje Konstitucijoje ir įstatymuose pateiktų bendrųjų nurodymų ir atsižvelgiant į bendruosius interesus.

2. Kiekvienas privalo turėti teisę laisvai steigti kooperatyvus, laikydamasis kooperatyvų principų.

3. Kooperatyvai turi laisvai vykdyti veiklą, laikydamiesi įstatymuose pateiktų bendrųjų nurodymų, ir gali jungtis į sąjungas, federacijas ir konfederacijas bei kitas įstatymų leidžiamas organizacines formas.

4. Įstatymuose turi būti nurodyti specialieji organizaciniai reikalavimai kooperatyvams, kurių atžvilgiu turi interesų valstybė ar bet kokia viešoji įstaiga.

5. Turi būti įstatymuose nustatyta teisė į darbuotojų valdymą.

62 straipsnis

(Teisė į privačią nuosavybę)

1. Kiekvienam turi būti garantuojama teisė į privačią nuosavybę ir jos perdavimas esant gyvam ir po mirties, kaip įtvirtinta šios Konstitucijos.

2. Oficialus reikalavimas ir konfiskavimas visuomenės poreikiams galimas tiktai esant teisinei bazei ir teisingai atlyginant.

II skyrius. Socialinės teisės ir pareigos

63 straipsnis

(Socialinė apsauga ir solidarumas)

1. Kiekvienas turi teisę į socialinį saugumą.

2. Valstybė turi būti atsakinga už organizavimą, koordinavimą ir suvienytos, decentralizuotos socialinės apsaugos sistemos subsidijavimą, dalyvaujant profesinėms sąjungoms, kitoms organizacijoms, atstovaujančioms darbuotojams bei asociacijoms, kurios atstovauja bet kokiems kitiems beneficiantams.

3. Socialinės apsaugos sistema turi apsaugoti piliečius ligos atveju ir senatvėje, kai jie yra neįgalūs, likę našliais ar netekę tėvų, taip pat kai jie yra bedarbiai ar atsidūrę bet kokioje kitoje situacijoje, kuri sukelia nepriteklių ar negalėjimą dirbti.

4. Visi darbo laikotarpiai, kaip įtvirtinta įstatyme, svarbūs skaičiuojant senatvės ir invalidumo pensiją, nepriklausomai nuo darbo sektoriaus, kuriame asmuo dirbo.

5. Atsižvelgiant į šiame straipsnyje bei 67(2)b, 69, 70(1)e, 71 ir 72 straipsniuose nurodytus socialinio solidarumo tikslus, valstybė pagal įsta-

tymus turi remti ir tikrinti privačių labdaros institucijų ir kitų pelno nesiekiančių institucijų, kurios pripažįstamos susijusios su viešaisiais interesais, veiklą ir darbą.

64 straipsnis

(Sveikata)

1. Kiekvienas turi teisę į sveikatos apsaugą ir pareigą saugoti sveikatą ir ja rūpintis..

2. Teisė į sveikatos apsaugą turi būti įgyvendinta:
   a) naudojantis valstybine sveikatos apsaugos tarnyba, kuri turi būti visuotinė, nemokama bei bendra, ir skiriant tam tikrą dėmesį ekonominėms ir socialinėms sąlygoms piliečių, kurie naudojasi ja;
   b) kuriant ekonomines, socialines, kultūrines ir aplinkos sąlygas, kurios ypač garantuoja vaikystės, jaunystės ir senatvės apsaugą; sistemiškai gerinant gyvenimo ir darbo sąlygas, taip pat gerinant fizinį pajėgumą sporto mokyklose ir stiprinant žmonių sveikatą ir ugdant šviečiamąją veiklą higienos srityje bei skatinant sveiką gyvenseną.

3. Kad būtų garantuota teisė į sveikatos apsaugą valstybės pareiga yra:
   a) garantuoti kiekvienam piliečiui, nepaisant jo ekonominės padėties, profilaktinę, gydymo ir reabilitacinę sveikatos priežiūrą;
   b) garantuoti racionalią ir veiksmingą visos šalies mastu apsaugą;
   c) finansuoti medicinos priežiūros ir medikamentų išlaidas;
   d) reguliuoti ir tikrinti viešąsias ir privačias medicinos įstaigas bei jungti jas su valstybine sveikatos apsaugos tarnyba, kad būtų užtikrintas tinkamo lygio efektyvumas bei kokybė tiek viešosiose, tiek ir privačiose sveikatos priežiūros įstaigose;
   e) reguliuoti ir kontroliuoti cheminių, biologinių ir farmacijos produktų bei kitų gydymo ir diagnostikos priemonių gaminimą, platinimą, prekybą, pardavimą ir naudojimą;
   f) nustatyti prevencijos ir gydymo nuo piktnaudžiavimo narkotikais politiką.

4. Nacionalinė sveikatos apsaugos tarnyba turi decentralizuotą valdymo sistemą, kurioje visi dalyvauja.

65 straipsnis

(Apgyvendinimas ir miestų planavimas)

1. Kiekvienas turi teisę sau ir savo šeimai turėti pakankamo dydžio būstą, higieniškas ir patogias sąlygas ir išsaugoti asmeninį ir šeimos privatumą.

2. Norėdama garantuoti teisę į tinkamas gyvenimo sąlygas valstybė turi:

a) vidaus politikos planavimą ir įgyvendinimą numatyti bendruose miesto ir šalies planavimo dokumentuose bei garantuoti pakankamas transporto sistemos ir visuomenines paslaugas;
b) bendradarbiauti su autonominėmis sritimis ir vietine valdžia, skatindama pigią statybą ir socialinį apgyvendinimą;
c) skatinti privačią statybą, derinamą su bendrais interesais, ir statyti bei nuomoti nuosavus namus;
d) padrąsinti ir palaikyti vietos bendruomenės iniciatyvą ryžtingai rūpintis apgyvendinimo reikalais bei savarankiškai besikuriančius kooperatyvus.

3. Valstybė turi sukurti nuomos sistemą, suderinamą su šeimos pajamomis ir leidžiančią įsigyti individualų būstą.

4. Valstybė, autonominiai regionai ir valdžios įstaigos turi nustatyti miesto žemės laikino valdymo, naudojimo ir keitimo, ypač naudojant planavimo įrankius ir atsižvelgiant į bendrą miesto ir kaimo planavimo sistemą, taisykles ir turi prireikus nusavinti žemę viešojo naudojimo miesto planavimo tikslams įgyvendinti.

5. Suinteresuotos šalys turi teisę dalyvauti rengiant miestų bei kaimų planavimo priemones.

66 straipsnis

(Aplinka ir gyvenimo kokybė)

1. Kiekvienas turi turėti teisę į sveiką ir ekologiškai subalansuotą žmogaus gyvenamąją aplinką ir pareigą ją ginti.

2. Norėdama užtikrinti teisę į aplinką bei įtraukiant ir paskatinant joje dalyvauti piliečius, valstybė turi:

a) vengti taršos ir jos poveikių bei žalingų erozijos formų ir juos kontroliuoti;
b) vykdyti ir skatinti miesto ir kaimo planavimą atsižvelgiant į

teisingą veiklų išdėstymą, subalansuotą socialinę ir ekonominę plėtrą ir kraštovaizdžio gerinimą;

c) kurti ir plėtoti gamtinius ir rekreacinius išteklius ir parkus bei klasifikuoti ir saugoti kraštovaizdžius ir vietoves taip, kad būtų užtikrinta gamtos apsauga ir istorinių ar meninių kultūrinių vertybių išlaikymas;

d) skatinti racionalų gamtinių išteklių naudojimą, užtikrinant jų galimybę atsinaujinti ir išlaikyti ekologinį stabilumą, laikantis kelių kartų solidarumo principo;

e) veikti bendradarbiaujant su vietinės valdžios įstaigomis, skatinant kaimo gyvenviečių ir miesto gyvenamosios aplinkos kokybę, ypač architektūriniu lygiu ir saugant istorines zonas;

f) skatinti aplinkos tikslų integravimą į įvairias sektorinio pobūdžio politikos sritis;

g) skatinti su aplinka susijusį švietimą ir pagarbą aplinkai;

h) užtikrinti, kad mokesčių politika skatins plėtrą, suderinamą su aplinkos ir gyvenimo kokybės apsauga.

67 straipsnis

(Šeima)

1. Kadangi šeima yra pagrindinis visuomenės elementas, ji privalo turėti teisę į visuomenės ir valstybės apsaugą bei veiksmingą visų sąlygų, kuriomis šeimos nariai pasiekia asmeninį pasitenkinimą, įgyvendinimą.

2. Siekdama apsaugoti šeimą, valstybė pirmiausia turi:

a) skatinti socialinę ir ekonominę šeiminių vienetų nepriklausomybę;

b) skatinti valstybinių lopšelių ir kitų šeimai padėti turinčių socialinių įstaigų tinklo kūrimą ir garantuoti jo prieinamumą, kartu rūpinantis ir pagyvenusių žmonių politika;

c) bendradarbiauti su tėvais jų vaikų lavinimo srityje;

d) atsižvelgiant į asmeninę laisvę, užtikrinti teisę į šeimos planavimą, skatinant informaciją apie reikiamus metodus ir priemones ir jų prieinamumą, bei įstatymais ir technine baze skatinti sąmoningą motinystę ir tėvystę;

e) reguliuoti taip šeimos koncepciją, kad būtų užtikrintas žmogaus asmenybės orumas;

f) tvarkyti mokesčius ir socialines išmokas atsižvelgiant į šeimų išlaidas;

g) po pirmo pasitarimo su šeimoms atstovaujančiomis asociacijomis parengti ir įgyvendinti visuotinę ir integruotą šeimos politiką;
h) suderinus skirtingų sektorių politiką, skatinti profesinio ir šeiminio gyvenimo sąsajas.

68 straipsnis

(Tėvystė ir motinystė)

1. Atlikdami savo nepakeičiamą vaidmenį vaikams, ypač susijusį su jų lavinimu, tėvai ir motinos privalo turėti teisę į visuomenės ir valstybės apsaugą bei savo profesinio pasitenkinimo ir dalyvavimo visuomenės gyvenime garantijas.

2. Motinystė ir tėvystė turi būti svarbios socialinės vertybės.

3. Moterys privalo turėti teisę į specialią apsaugą nėštumo metu ir pagimdžiusios vaiką, dirbančioms moterims turi būti suteikta teisė į atitinkamą atostogų laikotarpį neprarandant atlyginimo ar kokių nors privilegijų.

4. Įstatymai turi užtikrinti mokėjimą motinoms ir tėvams atitinkamu atostogų laikotarpiu atsižvelgiant į vaiko interesus ir šeimos poreikius.

69 straipsnis

(Vaikystė)

1. Atsižvelgiant į būtiną vaikų vystymąsi, jie privalo turėti teisę į visuomenės ir valstybės apsaugą, ypač nuo bet kokios formos nepriežiūros, diskriminacijos ir išnaudojimo ar piktnaudžiavimo šeimos arba kitos institucijos autoritetu.

2. Valstybė turės užtikrinti ypatingą našlaičių, paliktų ar normalios šeimos aplinkos netekusių vaikų apsaugą.

3. Darbas mokykliniame amžiuje bus uždraustas, kaip įtvirtinta įstatyme.

70 straipsnis

(Jaunimas)

1. Siekiant užtikrinti efektyvų naudojimąsi ekonominėmis, socialinėmis ir kultūrinėmis teisėmis, jaunimas gaus specialią apsaugą, ypač šiose srityse:

a) ugdymo, profesinio mokymo ir kultūros;
b) pirmojo darbo, darbo ir dėl socialinės apsaugos;
c) apgyvendinimo;

d) fizinio auklėjimo ir sporto;
e) laisvalaikio.

2. Prioritetiniai jaunimo politikos tikslai turi būti jaunų žmonių asmenybės vystymasis, jų veiksmingas integravimas į aktyvų gyvenimą, į laisvos kūrybos meilę ir bendruomeniškumo ugdymą, tam sukuriant reikalingas sąlygas.

3. Bendradarbiaudama su šeimomis, mokyklomis, verslo įmonėmis, gyventojų organizacijomis, kultūrinėmis asociacijomis ir fondais bei kultūrinėmis ir rekreacinėmis grupėmis, valstybė turi skatinti ir remti jaunimo organizacijas, siekiančias minėtų tikslų, taip pat tarptautinius jaunimo mainus.

71 straipsnis

(Neįgalūs piliečiai)

1. Piliečiai, turintys fizinę ar protinę negalią, turės visas teises ir pareigas, įtvirtintas šioje Konstitucijoje, nebent suteikiamos sąlygos jiems yra netinkamos.

2. Valstybė turi planuoti nacionalinę neįgalumo prevencijos politiką, rūpintis neįgaliųjų gydymu, reabilitacija, intergracija ir pagalba jų šeimoms, ugdyti visuomenę, suprantančią pareigą padėti ir gerbiančią šiuos piliečius bei garantuoti efektyvų jų teisių įgyvendinimą, nekeičiant tokių piliečių tėvų ar globėjų teisių bei pareigų.

3. Valstybė turi remti neįgaliųjų piliečių organizacijas.

72 straipsnis

(Pagyvenusieji)

1. Pagyvenusieji turi teisę į ekonominį saugumą, apgyvendinimo ir šeimos bei bendruomeninio gyvenimo sąlygas, pagarbą asmeniniam savarankiškumui, išvengiant izoliacijos bei socialinės atskirties.

2. Pagyvenusių žmonių politika turi apimti ekonomines, socialines ir kultūrines priemones, sukuriančias pagyvenusiems žmonėms asmeninio pasitenkinimo ir aktyvaus dalyvavimo bendruomenės gyvenime sąlygas.

III skyrius. Kultūrinės teisės ir pareigos

73 straipsnis

(Išsilavinimas, kultūra ir mokslas)

1. Kiekvienas turi teisę į išsilavinimą ir kultūrą.

2. Valstybė turi skatinti išsimokslinimo demokratizaciją ir kitas sąlygas, reikalingas lavintis mokyklose, ir pasitelkti kitas mokymo priemones, prisidėsiančias prie lygių galimybių, ekonominių, socialinių ir kultūrinių nelygybių įveikimo, asmenybės išsivystymo ir tolerancijos dvasios, abipusio supratimo, solidarumo ir atsakomybės, socialinės pažangos bei demokratinio dalyvavimo viešajame gyvenime stiprinimo.

3. Bendradarbiaudama su žiniasklaida, kultūros asociacijomis ir fondais, kultūros ir pramogų grupėmis, kultūros paveldo ir gyventojų asociacijomis ir kultūros atstovais, valstybė turi skatinti kultūros demokratizaciją, drąsindama ir garantuodama visų piliečių prieigą prie kultūros naudojimo ir kūrybos.

4. Valstybė turi skatinti ir remti mokslo tyrinėjimus, technologines naujoves, garantuodama jų laisvę ir autonomiją, stiprindama konkurenciją ir užtikrindama bendradarbiavimą tarp mokslo institucijų ir verslo.

74 straipsnis

(Švietimas)

1. Kiekvienas turi turėti teisę igyti išsimokslinimą ir teisę į lygias galimybes jo siekti, ir sėkmingas mokymas turi būti garantuotas.

2. Įgyvendindama švietimo politiką valstybė turi:
   a) laiduoti visuotinį, privalomą ir laisvą pagrindinį išsimokslinimą;
   b) užtikrinti nuolatinį mokymą ir neraštingumo panaikinimą;
   c) užtikrinti visuomenės ugdymą ir visuotinės ikimokyklinės sistemos raidą;
   d) pagal sugebėjimus garantuoti kiekvienam piliečiui priėjimą prie aukščiausios pakopos išsimokslinimo, mokslo tyrimų ir meno kūrybos;
   e) laipsniškai pereiti prie nemokamo visų lygių išsimokslinimo;
   f) skatinti mokyklos ir bendruomenės bendradarbiavimą, plėtojant ekonominę, socialinę ir kultūrinę veiklą;

g) skatinti ir remti neįgaliųjų išsimokslinimą ir remti specialųjį ugdymą, kai tai būtina;
h) saugoti ir plėtoti portugalų gestų kalbą kaip kultūros apraišką ir priemonę prieiti prie švietimo lobyno ir turėti lygias galimybes;
i) laiduoti, kad emigrantų vaikai būtų mokomi portugalų kalbos ir galėtų naudotis portugalų kultūros laimėjimais;
j) laiduoti, kad imigrantų vaikai gautų tinkamą palaikymą ir galėtų įgyvendinti teisę gauti išsimokslinimą.

75 straipsnis

(Valstybinis, privatus ir bendrasis švietimas)

1. Valstybė turi sukurti valstybinio švietimo įstaigų tinklą, tenkinantį visų gyventojų poreikius.

2. Valstybė turi pripažinti ir tikrinti privatų ir valstybinį švietimą, kuris yra įtvirtintas įstatymu.

76 straipsnis

(Universitetas ir aukštojo išsilavinimo galimybė)

1. Galimybė studijuoti universitete ar kitose aukštojo išsilavinimo įstaigose turi garantuoti lygias galimybes jose ir išsimokslinimo sistemos demokratizavimą. Taip pat turi teikti reikiamą dėmesį šalies kompetentingų darbuotojų poreikiams, keliant išsilavinimo, kultūrinį ir mokslinį lygį.

2. Kaip įtvirtinta įstatyme ir be išankstinio nusistatymo vertinant atitinkamo išsimokslinimo kokybę, universitetai turi autonomiškai parengti savo pačių įstatus ir turėti mokslinę, pedagoginę, administracinę ir finansinę autonomiją.

77 straipsnis

(Demokratinis dalyvavimas ir išsimokslinimas)

1. Mokytojai ir studentai turi turėti teisę dalyvauti demokratiniame mokyklų valdyme, kaip įtvirtinta įstatyme.

2. Įstatymas turi reguliuoti mokytojų, studentų ir tėvų asociacijos, bendruomenės ir mokslo institucijos dalyvimo formuojant švietimo politiką formas.

78 straipsnis

(Kultūra ir kūryba)

1. Kiekvienas turi teisę naudotis kultūros laimėjimais, o kartu pareigą saugoti, ginti ir tobulinti kultūros paveldą.

2. Bendradarbiaudama su visais kultūros veikėjais, valstybė turi:

a) skatinti ir užtikrinti visiems piliečiams kultūrinei veiklai reikalingų priemonių ir įrankių prieinamumą ir koreguoti esamus skirtumus šioje srityje;

b) remti iniciatyvas, daugeliu formų ir išraiškų skatinančias individualų ir bendrą kūrybingumą bei platesnį aukšto meninio lygio kultūros darbų ir objektų judėjimą;

c) skatinti kultūros paveldo apsaugą ir tobulinimą bei jo pavertimą bendrąją kultūrinę tapatybę stiprinančiu elementu;

d) skatinti kultūrinius ryšius su visais žmonėmis, ypač kalbančiais portugalų kalba, ir užtikrinti Portugalijos kultūros gynimą ir skatinimą užsienyje;

e) skatinti kultūrinės politikos koordinavimą su kitų sektorių politika.

79 straipsnis

(Fizinis lavinimas ir sportas)

1. Kiekvienas turi turėti teisę į fizinį lavinimą ir sportą.

2. Bendradarbiaudama su mokyklų ir sporto asociacijomis bei grupėmis, valstybė yra įpareigojama remti fizinio lavinimo ir sporto sklaidą bei užkirsti kelią smurtui sporto srityje.

II DALIS

EKONOMIKOS ORGANIZAVIMAS

I pavadinimas. Pagrindiniai principai

80 straipsnis

(Pagrindiniai principai)

Visuomenė ir ekonomika turi būti organizuojama šiais principais:

a) ekonominė valdžia turi būti pajungta demokratinei politinei valdžiai;

b) viešieji, privatūs ir kooperatiniai bei socialiniai sektoriai turi ben-

dradarbiauti ir turėti savo dalį pagaminamos produkcijos;
c) bendroje mišriosios ekonomikos sistemoje turi egzistuoti verslo iniciatyvos ir organizavimo laisvė;
d) jeigu to reikalauja viešieji interesai, gamtos ištekliai ir gamybos priemonės turi būti visuomeninė nuosavybė;
e) ekonominė ir socialinė plėtra turi būti demokratiškai planuojama;
f) kooperatinis ir socialinis sektorius turi būti saugomas;
g) organizacijos, atstovaujančios darbuotojams, organizacijoms bei verslui, turi dalyvauti kuriant ekonomiką ir socialines priemones.

81 straipsnis

(Pagrindinės valstybės pareigos)

Ekonominėje ir socialinėje srityje valstybei tenka pirminė pareiga:

a) bendroje nepertraukiamos plėtros strategijos sistemoje skatinti žmonių socialinės ir ekonominės gerovės bei gyvenimo kokybės augimą, ypač sunkiausiai gyvenančių žmonių;
b) skatinti socialinį teisingumą, užtikrinti lygias galimybes ir mažinti turto ir pajamų pasiskirstymo nelygybę, ypač mokesčių politikos priemonėmis;
c) užtikrinti visapusišką gamybos jėgų naudojimą, ypač visokeriopai stengiantis užtikrinti viešojo sektoriaus efektyvumą;
d) skatinti ekonominę ir socialinę visos šalies sanglaudą, kreipiant vystymąsi subalansuoto kiekvieno sektoriaus ir regiono augimo kryptimi ir vis labiau naikinant ekonominius bei socialinius skirtumus tarp miesto ir kaimo, tarp pakrantės ruožo ir nuo jūros nutolusių vietovių;
e) mažinti nelygybę, atsirandančią dėl autonominių regionų izoliacijos, ir didinti augančią minėtų regionų integraciją į platesnes ekonomines sritis valstybiniu ar tarptautiniu mastu;
f) užtikrinti efektyvią rinkų veiklą taip, kad būtų garantuota subalansuota verslo sričių konkurencija, priešingos monopolistinės organizacijos formos ir išvengta piktnaudžiavimo dominuojančia padėtimi bei kitokios viešiesiems interesams žalingos praktikos;
g) megzti ekonominius ryšius su visais žmonėmis, visada užtikri-

nant valstybinę nepriklausomybę ir Portugalijos žmonių bei šalies ekonomikos interesus;

h) naikinti labai stambius ūkius ir restruktūrizuoti smulkias fermas;

i) garantuoti vartotojų teises ir interesus;

j) kurti teisinius ir techninius demokratiško ekonominio ir socialinio vystymosi planavimo įrankius;

l) užtikrinti mokslo ir technologijųpolitiką, palankiai veikiančią šalies vystymąsi;

m) vykdyti gamtos išteklius ir ekologinę pusiausvyrą saugančią valstybinę energetikos politiką, skatinant tarptautinį bendradarbiavimą šioje srityje;

n) vykdyti racionalaus vandens išteklių naudojimo, planavimo ir valdymo valstybinę politiką.

82 straipsnis

(Gamybos priemonių nuosavybės sektoriai)

1. Turi būti užtikrintas bendras trijų gamybos priemonių nuosavybės sektorių egzistavimas.

2. Viešasis sektorius turi naudoti tokias gamybos priemones, kurios teisėtai priklausytų valstybei ar kitoms viešosioms įstaigoms ir būtų jų valdomos.

3. Išskyrus tolesnio paragrafo sąlygas, privatus sektorius turi naudoti tokias gamybos priemones, kurios teisėtai priklausytų privatiems asmenims ar privačioms grupėms ar būtų jų valdomos.

4. Bendradarbiavimo sektorius pirmiausia turi naudoti:

a) gamybos priemones, kurios yra kooperatyvų nuosavybė ir kurias jie valdo kooperacijos principais, išskyrus specialiąsias sąlygas, kurias įstatymai gali taikyti kooperatyvams, kuriuose dalį turi viešasis sektorius ir kurias pateisina jų specifinis pobūdis;

b) bendruomenines gamybos priemones, kurios yra vietinės bendruomenės nuosavybė;

c) gamybos priemones, su kuriomis dirba darbuotojų kolektyvai;

d) gamybos priemones, kurios yra nuosavybė pelno nesiekiančių įstaigų, kurių pirminis tikslas yra būti labdaros, ypač mutualistinio pobūdžio, įstaigomis.

83 straipsnis

(Reikalavimai privalomajam pirkimui)

Įstatymuose turi būti nurodytos intervencijos priemonės ir formos, susijusios su viešuoju privalomuoju gamybos priemonių pirkimu, įskaitant taikomų kompensacijų nustatymo kriterijus.

84 straipsnis

(Viešoji sritis)

1. Viešajai sričiai turi priklausyti:
   a) teritoriniai vandenys, kartu su jų dugnu ir gretimu jūros dugnu, ežerai, tvenkiniai ir upės, kurie yra tinkami laivybai ar plaukioti, taip pat kartu su jų dugnu;
   b) oro erdvė virš Portugalijos teritorijos;
   c) mineraliniai telkiniai, mineraliniai ir gydomieji vandenys ir požeminiai šaltiniai, išskyrus uolas ar akmenis, paprasta žemė ir kitos medžiagos gali būti naudojamos statybai;
   d) keliai;
   e) valstybinės geležinkelio linijos;
   f) bet koks kitas turtas, kuris gali būti priskirtas pagal įstatymą.

2. Įstatymuose turi būti nustatyta, koks turtas tampa valstybės viešosios srities, autonominių regionų viešosios srities ir vietinės valdžios įstaigų viešosios srities nuosavybe, taip pat kokios taisyklės, tvarka ir sąlygos jam taikomos.

85 straipsnis

(Kooperatyvai ir darbuotojo vykdomi bandymai)

1. Valstybė turi skatinti ir remti kooperatyvų susikūrimą ir prižiūrėti jų veiklą.

2. Įstatymas turi nustatyti fiskalinę ir finansinę naudą, kuri priklauso kooperatyvams bei pirmenybinius terminus ir sąlygas įsigyti kreditus ir gauti techninę pagalbą.

3. Valstybė turi paremti darbuotojų vykdomus perspektyvius bandymus.

86 straipsnis

(Privatus verslas)

1. Valstybė turi remti verslą, ypač smulkias ir vidutines įmones, ir tikrinti, ar jos vykdo atitinkamus įstatymo numatytus įsipareigojimus, ypač įmones, kurios susijusios su bendrųjų ekonominių interesų veikla.

2. Valstybė gali kištis į privataus verslo valdymą tik laikinai, įstatymo aiškiai nustatytais atvejais ir esant teismo nutarčiai.

3. Įstatymai gali nurodyti svarbiausius sektorius, kuriuose draudžiama veikti privačioms verslo įmonėms ir kitoms panašioms įstaigoms.

87 straipsnis

(Užsienio ekonominė veikla ir investicijos)

Įstatymas turi reguliuoti užsienio privačių asmenų ir juridinių asmenų ekonominę veiklą ir investicijas, siekiant, kad jie prisidėtų prie šalies vystymosi ir nacionalinės nepriklausomybės gynybos ir darbuotojų interesų.

88 straipsnis

(Netinkamos gamybos priemonės)

1. Netinkamos gamybos priemonės gali būti atimamos įstatymo nustatyta tvarka ir sąlygomis, atkreipiant dėmesį į specifinę dirbančių emigrantų turto situaciją.

2. Gamybos priemonės, kurios paskelbiamos netinkamomis be aiškios priežasties, taip pat gali tapti privalomųjų nuomos ar darbo lengvatų objektu įstatymų nurodytomis sąlygomis.

89 straipsnis

(Darbuotojų dalyvavimas valdyme)

Viešojo sektoriaus gamybos padalinių darbuotojams turėtų būti užtikrintas efektyvus dalyvavimas šių padalinių valdyme.

II pavadinimas. Planas

90 straipsnis

(Tikslai)

Ekonomikos ir socialinės plėtros planai turi skatinti ekonominį vystymąsi, harmoningą ir integruotą sektorių ir sričių plėtrą, teisingą nacionalinio produkto tarp asmenų ir tarp sričių paskirstymą, koordinuoti ekonomikos politiką su socialine, švietimo ir kultūros politika, kaimiškojo pasaulio apsaugą, ekologinės pusiausvyros išsaugojimą, Portugalijos žmonių aplinkos ir gyvenimo kokybės apsaugą.

91 straipsnis

(Planų sudarymas ir įgyvendinimas)

1. Valstybiniai planai turi būti sudaromi pagal įstatymus, kurie apibrėš pagrindinius pasirinkimus ir galės įtraukti geografinio ir sektorinio pobūdžio programas.

2. Prie svarbiausių Vyriausybės įstatymų projektų turi būti pridedamos jų pagrįstumo įrodymo ataskaitos.

3. Nacionaliniai planai turi būti įgyvendinti decentralizuotu regiono ir sektoriaus lygmeniu.

92 straipsnis

(Ekonominė ir socialinė taryba)

1. Ekonominė ir socialinė taryba bus institucija, atsakinga už konsultavimą ir susitarimą ekonominės ir socialinės politikos srityje. Taip pat ji bus atsakinga už dalyvavimą rengiant ekonomikos ir socialinio vystymo planus bei vykdys kitas įstatymų priskirtas funkcijas.

2. Įstatymas turi įtvitinti Ekonominės ir socialinės tarybos sudėtį, svarbiausi jos nariai yra Vyriausybės, darbuotojams, verslui ir šeimoms, autonominėms sritims ir vietos valdžiai atstovaujančių organizacijų nariai.

3. Įstatymas taip pat numato Ekonominės ir socialinės tarybos organizavimo bei veiklos principus ir apibrėžia jos statusą bei narių funkcijas.

III pavadinimas. Žemės ūkio, komercinė ir pramonės politika

93 straipsnis

(Žemės ūkio politikos tikslai)

1. Žemės ūkio politikos tikslai turi būti:
   a) padidinti žemės ūkio gamybą ir produktyvumą, aprūpinant reikiamais infrastruktūros, žmogiškaisiais, techniniais bei finansiniais ištekliais, kurie skatins augimą ir konkurencingumą ir garantuos produktų kokybę, jų veiksmingą rinkodarą ir pardavimą gerinant šalies pasiūlą ir didinant eksportą;
   b) gerinti ekonominės, socialinės ir kultūrinės kaimo bei žemės ūkio srities darbuotojų padėtį, skatinti kaimo plėtrą, žemės nuosavybės struktūros racionalizaciją, verslo struktūros modernizaciją ir žemę dirbančių asmenų priėjimą prie savo nuosavybės ar valdymo bei tiesiogiai naudojamų kitų gamybos priemonių;

c) sudaryti reikiamas sąlygas, kad būtų pasiekta veiksminga lygybė tarp dirbančiųjų žemės ūkyje ir kitų darbuotojų, ir apsaugoti žemės ūkio sektorių nuo mainų su kitais sektoriais nuostolių;
d) garantuoti racionalų dirvožemio ir kitų gamtos turtų naudojimą ir valdymą ir prižiūrėti jų atkūrimą;
e) padrąsinti ūkininkus kurti asociacijas ir prie jų prisidėti ir tiesiogiai dirbti žemę.

2. Valstybė turi skatinti žemės ūkio planavimo ir pertvarkos bei miškininkystės plėtros politiką atsižvelgiant į šaliai įtakos turinčius ekologinius ir socialinius faktorius.

94 straipsnis

(Labai stambių ūkių naikinimas)

1. Įstatymas turi rūpintis žemės ūkio vienetų, kurie siekiant žemės ūkio politikos tikslų yra pernelyg stambūs, mažinimu, o nusavinimo atveju užtikrinti kiekvieno savininko teisę į atitinkamą atlyginimą ir tokį plotą, kuris yra pakankamas jo paties ūkio gyvybingumui ir racionalumui užtikrinti.

2. Nepažeidžiant bandomojo laikotarpio būtina atsižvelgti į tai, ar atitinkama žemė naudojama efektyviai ir racionaliai. Nusavinama žemė turi būti perduodama mažų ūkininkų nuosavybėn ar valdymui, kaip nurodo įstatymai – pageidautina ją perduoti šeimų ūkiams, kaimo darbuotojų ar smulkių ūkininkų kooperatyvams ar kitoms darbuotojų veiklos formoms.

95 straipsnis

(Priklausymas mažiems ūkiams)

Nepaisydama nuosavybės teisės ir remdamasi įstatymais valstybė turi skatinti didinti žemės ūkio vienetus, jeigu jie yra mažesni negu numatoma žemės ūkio politikos tikslais, ypač įstatymais, mokesčiais ir kreditais skatinant struktūrinę ar grynai ekonominę integraciją, ypač kooperatyvo forma ar žemės sklypų jungimo priemonėmis.

96 straipsnis

(Nepriklausančios žemės naudojimo formos)

1. Įstatymas turi reguliuoti nuomos mokestį ir kitas nepriklausančios žemės naudojimo formas ir garantuoti ūkininko saugumą ir teisingą naudą.

2. Mokamo ūkininkavimo ir kolonijų sistemos turi būti draudžiamos ir turi būti sudaromos reikiamos sąlygos fermeriams vystyti žemės ūkio partnerystės sistemą.

97 straispnis

(Valstybės parama)

1. Siekdama žemės ūkio politikos tikslų valstybė turi suteikti lengvatinę paramą mažiems ir vidutiniams ūkininkams, ypač kai jie yra sujungti į šeimos ūkius, yra vienasmenis ūkininkas ar yra susivieniję į kooperatyvus, taip pat kaip ir žemės ūkio darbuotojų kooperatyvai ir kitos formos veikla.

2. Tokia valstybės parama apims šias funkcijas:

a) techninės paramos teikimą,
b) prekybos ir pardavimų paramos modelių nuo produkcijos gavybos ir tiekimo sukūrimą;
c) paramą esant rizikos faktoriams, kurie kyla dėl nenuspėjamų ir nesuvaldomų klimato bei fitopatologinių sąlygų;
d) žemės ūkio darbuotojų ir ūkininkų skatinimą sudaryti ir prisijungti prie gamintojų, pirkėjų, pardavėjų, perdirbėjų ir paslaugų kooperatyvų asociacijų ir kitų jų veiklos formų.

98 straipsnis

(Dalyvavimas planuojant žemės ūkio politiką)

Kaimo darbuotojų ir ūkininkų dalyvavimas planuojant žemės ūkio politiką garantuojamas per jiems atstovaujančias organizacijas.

99 straipsnis

(Komercinės politikos tikslai)

Komercinės politikos tikslai:

a) sveika konkurencija tarp komercijos atstovų;
b) paskirstymo apylinkių racionalizacija;
c) kova su spekuliacine veikla ir varžančia komercine praktika;
d) užsienio ekonominių santykių plėtra ir įvairinimas;
e) vartotojų apsauga.

100 straipsnis

(Pramonės politikos tikslai)

Pramonės politikos tikslai yra:

a) didinti pramoninę gamybą bendroje socialinių ir ekonominių interesų modernizacijos ir pritaikymo bei tarptautinės Portugalijos

ekonomikos integracijos sistemoje, skatinant promonės ir technologines naujoves;

b) didinti verslo pramonės konkurencingumą ir produktyvumą;

c) tobulinti pramonės ir technologines naujoves;

d) remti smulkias ir vidutines įmones ir darbo vietas kuriančias ir eksportą ar importą skatinančias įmones bei verslo sritis;

e) remti Portugalijos verslo tarptautinį reikšmingumą.

IV pavadinimas. Finansų ir fiskalinė sistema

101 straipsnis

(Finansų sistema)

Finansų sistema pagal įstatymą sudaryta taip, kad garantuotų surinkimą, laikymą ir saugumą santaupų ir finansinių išteklių, būtinų ekonomikos plėtrai ir socialiniam vystymuisi, naudojimą.

102 straipsnis

(Portugalijos bankas)

Portugalijos bankas yra nacionalinis centrinis bankas ir vykdo įstatyme įtvirtintas funkcijas ir laikosi tarptautinių taisyklių, pagal kurias Portugalijos valstybė yra įsipareigojusi.

103 straipsnis

(Mokesčių sistema)

1. Mokesčių sistemos tikslas patenkinti valstybės ir kitų viešųjų įstaigų finansinius poreikius bei užtikrinti sąžiningą pajamų ir turto paskirstymą.

2. Mokesčius turi nustatyti įstatymai, jie numato jų tinkamumą ir dydį, mokestinę naudą ir garantijas, kurios gali kauptis mokesčių mokėtojams.

3. Niekas neprivalo mokėti tokių mokesčių, kurie nebuvo nustatyti šia Konstitucija, renkami atgaline tvarka ar nebuvo paskirti arba renkami pagal įstatymus.

104 straipsnis

(Mokesčiai)

1. Asmeninis pajamų mokestis turi siekti sumažinti nelygybę, būti bendras ir progresyvus ir nustatomas atsižvelgiant į šeimos poreikius ir

pajamas.

2. Verslas turi būti apmokestintas pagal jo realias pajamas.

3. Turto apmokestinimas turi prisidėti prie lygybės tarp piliečių.

4. Vartotojų apmokestinimo tikslas turi būti pritaikyti vartojimo struktūrą prie ekonominės plėtros ir socialinio teisingumo reikalavimų ir didinti prabangos prekių kainą.

105 straipsnis

(Biudžetas)

1. Valstybės biudžetą sudaro:

a) valstybės pajamų ir sąnaudų, įskaitant autonominių fondų ir skyrių pajamas ir sąnaudas, organizacijos schema;

b) socialinės apsaugos biudžetas.

2. Biudžetas turi būti sudarytas atsižvelgiant į pagrindines planavimo kryptis ir įstatymų bei sutarčių įsipareigojimus.

3. Biudžetas turi būti vienintelis biudžetas ir jame turi būti nurodytos sąnaudos pagal organizacinę ir funkcinę klasifikaciją, kad būtų išvengta slaptų asignavimų ir fondų. Be to, jis gali būti struktūrizuotas pagal programas.

4. Biudžete turi būti numatytos pajamos, padengiančios sąnaudas, o įstatymuose turi būti apibrėžtos biudžeto vykdymo taisyklės, viešųjų kreditų naudojimo tvarka ir sąlygos ir tokių pakeitimų, kuriuos Vyriausybė gali atlikti vykdydama biudžetą organizacinėmis kiekvienos Respublikos Asamblėjos priimtos biudžeto programos kryptimis, valdymo kriterijai, ir visa tai turi būti atlikta atsižvelgiant į visišką biudžeto įgyvendinimą.

106 straipsnis

(Biudžeto sudarymas)

1. Biudžeto įstatymas turi būti sudarytas, sutvarkytas, pateiktas balsuoti ir įgyvendintas pagal taikomus įstatymus, kurie turi nurodyti taisykles, kuriomis vadovaujantis sudaromas ir įgyvendinamas autonominių fondų ir skyrių biudžetas.

2. Biudžeto įstatymo projektas turi būti pristatytas ir pateiktas balsuoti įstatymų nustatytu laiku, o įstatymuose turi būti nustatytos procedūros, jeigu to nepavyksta atlikti laiku.

3. Prie Biudžeto įstatymo projekto turi būti pridėtos ataskaitos dėl:

a) pagrindinių biudžetui įtakos turinčių makroekonominių indikatorių plėtros, taip pat piniginių srautų plėtros ir šaltinių

prognozių;

b) pajamų ir sąnaudų prognozių kitimo priežasčių, palyginti su ankstesniu biudžetu;

c) visuomenės skolos, iždo operacijų ir Finansų ministerijos sąskaitų;

d) autonominių fondų ir skyrių padėties;

e) lėšų pervedimo autonominiams regionams ir vietinės valdžios įstaigoms;

f) tokių finansinių pervedimų tarp Portugalijos ir kitų šalių, kurie turi įtakos siūlomam biudžetui;

g) mokestinės naudos ir pajamų mažėjimo pasekmės sąmatos.

107 straipsnis

(Peržiūra)

Vykdomo biudžeto peržiūra turi pasirūpinti Audito teismas ir Respublikos Asamblėja. Gavusi Audito teismo nuomonę Respublikos Asamblėja turi apsvarstyti bendrąsias valstybės sąskaitas, įskaitant socialinės apsaugos sąskaitas, ir pateikti balsuoti.

III DALIS

POLITINĖS VALDŽIOS ORGANIZAVIMAS

I pavadinimas. Pagrindiniai principai

108 straipsnis

(Valdžios šaltinis ir panaudojimas)

Politinė valdžia turi priklausyti žmonėms ir būti naudojama pagal šią Konstituciją.

109 straipsnis

(Piliečių dalyvavimas politikoje)

Tiesioginis ir aktyvus vyrų ir moterų dalyvavimas politikoje yra pagrindinis demokratinės sistemos įrankis, ir įstatymas turi skatinti lygybę įgyvendinant pilietines ir politines teises ir užtikrinti diskriminacijos dėl lyties draudimą pretenduojant į valstybės tarnybą.

110 straipsnis

(Suverenią valdžią įgyvendinančios institucijos)

1. Respublikos Prezidentas, Respublikos Asamblėja, Vyriausybė ir teismai turi būti suverenią valdžią įgyvendinančios institucijos.

2. Sudarymas, struktūra, pareigos ir valdžia bei institucijų veikimo būdas, kuriuo įgyvendinama suvereni valdžia, turi būti įtvirtinti šioje Konstitucijoje.

111 straipsnis

(Atskyrimas ir tarpusavio priklausomybė)

1. Suverenią valdžią įgyvendinančios institucijos turi būti atskirtos ir tarpusavyje susijusios, kaip nustatyta šios Konstitucijos.

2. Jokia suverenią valdžią įgyvendinanti institucija ir jokia autonominės srities ar vietos valdžios instutucija negali perleisti savo įgaliojimų, kurie yra tiesiogiai suteikti šios Konstitucijos, įstatyme nurodytais atvejais bei terminais kitoms institucijoms.

112 straipsnis

(Įstatymų leidyba)

1. Įstatymų leidyba turi apimti įstatymus, vykdomuosius įstatymus ir regioninių įstatymų leidybos dekretus.

2. Neapribojant vykdomosios valdžios atitinkamų teisės aktų, kurie veikia įstatymo pagrindu, ir tų, kurie vykdo įstatymų sistemos pagrindinius bendruosius elementus, subordinacijos įstatymai bei vykdomieji įstatymai privalo turėti vienodą galią.

3. Organizaciniai įstatymai, įstatymai, kuriuos priima dviejų trečdalių dauguma, ir įstatymai, kurie pagal šią Konstituciją turi privalomąją galią kitiems įstatymams ir viršesni už šiuos įstatymus, privalo turėti aukščiausią galią.

4. Išskyrus 227 (1) b ir c straipsnio sąlygas, įstatymų leidybos teisės aktai turi galioti regionams ir apimti politiniame ir administraciniame atitinkamo autonominio regiono statute nurodytus klausimus, nes suverenią galią turinčios institucijos nėra vienintelės, atsakingos už juos.

5. Joks įstatymas negali suformuoti kitokių įstatymų leidybos kategorijų ar suteikti kitokių galių aiškinti, integruoti, keisti, laikinai atšaukti ar panaikinti kurias nors jų sąlygas taip, kad tai turėtų įtakos trečiosioms šalims.

6. Vyriausybės potvarkiai turi būti pateikti kontrolės nuostatų forma, kai to reikalauja su jais susiję įstatymai, taip pat atskirų potvarkių atveju.

7. Nuostatos turi aiškiai išreikšti susijusių įstatymų prasmę.

8. Europos Sąjungos įstatymai ir kiti įstatymo galios aktai į vidaus sistemą turi būti perkelti įstatymo, vykdomojo įstatymo forma ar pagal (4) punktą regiono įstatymų leidybos dekreto forma.

113 straipsnis

(Pagrindiniai rinkimų teisės principai)

1. Pagal bendrąją taisyklę institucijų pareigūnai, kurie vykdo regionų bei vietos organų suverenią valdžią, turi būti paskirti remiantis tiesiogine, slapta ir periodine rinkimų teise.

2. Nepažeidžiant 15(4) ir (5) ir 121(2) skyriaus nuostatų rinkimų registracija turi būti oficiali, privaloma ir nuolatinė ir turi būti bendra registracijos sistema visiems rinkimams, surengtiems remiantis tiesiogine, visuotine rinkimų teise.

3. Rinkimų kampanijos principai:
   a) agitacijos laisvė;
   b) lygios visų kandidatų galimybės ir vienoda tvarka;
   c) valstybės piliečių nešališkumas;
   d) skaidrumas ir rinkimų balsų perskaičiavimas.

4. Piliečiai turi pareigą bendradarbiauti su rinkimų valdžios organais įstatymų numatytais būdais.

5. Balsai paskirstomi pagal proporcinio atstovavimo principą.

6. Aktas, kuriuo paleidžiama kolegiali institucija ir kuris yra susijęs su tiesioginiais rinkimais, turi nustatyti ir naujų rinkimų datą. Tokie rinkimai turi būti surengti per kitas šešiasdešimt dienų ir pagal paleidimo metu veikiantį rinkimų įstatymą, nebent rinkimai nebebus vykdomi.

7. Galia spręsti apie rinkimų aktų teisingumą ir teisėtumą turi priklausyti teismams.

114 straipsnis

(Politinės partijos ir opozicijos teisė)

1. Politinės partijos nariai renkami pagal visuotinę, lygią rinkimų teisę ir proporcinę atstovavimo sistemą.

2. Mažumos turi demokratinės opozicijos teisę, kaip yra įtvirtinta šios Konstitucijos ir įstatymo.

3. Politinė partija, kuri turi vietų Respublikos Asamblėjoje ir neturi Vyriausybėje, turi teisę reguliariai ir tiesiogiai gauti informaciją iš Vyriausybės apie svarbiausius valstybės klausimus. Politinė partija, kuri turi vietų autonominių regionų įstatymų leidybos asamblėjose ar bet kuriose kitose tiesiogiai renkamose asamblėjose, turi tą pačią teisę kaip ir kitas atitinkamas vykdomasis organas.

115 straipsnis

(Referendumas)

1. Numatytais atvejais, kaip yra įtvirtinta įstatyme ir šioje Konstitucijoje, po Respublikos Asamblėjos ar Vyriausybės siūlymo dėl dalykų, už kuriuos numatyta atsakomybė, Respublikos Prezidentas gali nuspręsti sušaukti piliečius, kurie yra užregistruoti balsuoti Portugalijos teritorijoje tiesiogiai ir kurie privalo pareikšti savo nuomonę referendume.

2. Referendumas taip pat gali būti surengtas prašymą Respublikos Asamblėjai pateikusių piliečių iniciatyva. Įstatymu nustatomi tokių prašymų pateikimo ir svarstymo terminai.

3. Referendumo tikslas turi būti apribotas dėl nacionalinių interesų saugumo, kuriuo remsis Respublikos Asamblėja ar Vyriausybė ir nuspręs priimti tarptautinį susitarimą arba tai padarys priimdama įstatymą.

4. Referendumas negalimas dėl:

a) šios Konstitucijos pakeitimų;

b) biudžeto, mokesčių ir finansų klausimų ir aktų;

c) 161 straipsnyje nurodytų klausimų, nepažeidžiant po jo einančios pastraipos;

d) 164 straipsnio klausimų, pateiktų postraipsnyje i).

5. Ankstesnio straipsnio sąlygos neturi apsunkinti valstybinės svarbos klausimų, kurie turėtų būti tarptautinės sutarties objektas pagal 161i straipsnį, pateikimo referendumui, išskyrus su taika ar sienų nustatymu susijusius atvejus.

6. Referendumu sprendžiamas tik vienas klausimas. Klausimai turi būti suformuluoti objektyviai, aiškiai ir tiksliai, į juos turi būti atsakoma „taip“ arba „ne“ ar neatsakoma, jie neturi viršyti maksimalaus įstatymų nustatyto skaičiaus. Įstatymuose taip pat turi būti nurodytos kitos su referendumo rengimu ir pravedimu susijusios sąlygos.

7. Referendumo negalima organizuoti ar jo vesti, kai vyksta suverenios galios įstaigų, autonominių regionų savivaldos, vietos valdžios ir Europos Parlamento narių rinkimai.

8. Respublikos Prezidentas turi pateikti visus, iki galo neparengtus Respublikos Asamblėjos ar Vyriausybės jam pateiktus referendumo projektus privalomajam išankstiniam jų konstitucingumo ir teisėtumo vertinimui.

9. 113 (1), (2), (3), (4) ir (7) straipsnių sąlygos turi būti taikomos referendumui *mutatis mutandis.*

10. Respublikos Prezidento atmestas ar neigiamai įvertintas rinkėjų referendumo projektas negali būti pakartotinai teikiamas tą pačią įstatymų leidybos sesiją, išskyrus naujų rinkimų į Respublikos Asamblėją ar Vyriausybės atsistatydinimo arba nušalinamo atvejus.

11. Referendumo rezultatai turi būti įpareigojantys tik jeigu balsuotojų skaičius viršija pusę registruotų rinkėjų skaičiaus.

12. Užsienyje gyvenantys ir tinkamai registruoti balsuoti pagal 121(2) straipsnį piliečiai turi būti kviečiami dalyvauti referendume, kuris vyksta dėl jiems svarbių dalykų.

13. Referendumai pagal 232(2) straipsnį gali būti regioniniai.

116 straipsnis

(Kolegialios įstaigos)

1. Išskyrus įstatymų numatytus atvejus, asamblėjų, kurios veikia kaip suverenią galią turinčios institucijos, autonominių regionų institucijos ar vietinės valdžios įstaigos susirinkimai turi vykti viešai.

2. Kolegialios institucijos sprendimus turi priimti dalyvaujant jų narių daugumai.

3. Išskyrus šioje Konstitucijoje, įstatymuose ir procedūrų taisyklėse numatytus atvejus, kolegialios institucijos turi priimti sprendimus paprasta dauguma, neskaičiuojant susilaikančiųjų.

117 straipsnis

(Politinių pareigūnų statusas)

1. Politiniai pareigūnai, vykdantys savo pareigas, turi būti atsakingi už savo veiksmus ir aplaidumą politiniu, pilietiniu ir baudžiamuoju aspektu.

2. Įstatymuose nurodytos pareigos, įsipareigojimai, atsakomybė ir politinių pareigų bei kokio nors pažeidimo pasekmių nesuderinamumas, taip pat turimos teisės, privilegijos ir neliečiamybė.

3. Įstatymuose turi būti nurodyti nusikaltimai, už kuriuos politiniai pareigūnai gali būti laikomi atsakingais, kartu su taikomomis baudomis

ir jų įsigaliojimu, prie kurių gali būti priskirti nušalinimas nuo pareigų ar atleidimas.

118 straipsnis

(Atnaujinimo principas)

1. Niekas negali užimti jokio nacionalinio, regiono ar vietos politinio posto iki gyvos galvos.

2. Įstatymas gali apibrėžti vykdomosios politinės institucijos vadovų nuoseklaus įgaliojimų atnaujinimo ribas.

119 straipsnis

(Įstatymų skelbimas)

1. Jie turėtų būti skelbiami oficialiame leidinyje – *Diário da República*:
   a) konstituciniai aktai;
   b) tarptautiniai susitarimai ir taikytini ratifikavimo pranešimai, kartu su kitais pranešimais;
   c) teisės aktai, vykdomieji teisės aktai ir regioniniai teisėkūros aktai;
   d) Respublikos Prezidento dekretai;
   e) Respublikos Asamblėjos ir autonomimių sričių asamblėjų rezoliucijos;
   f) Respublikos Asamblėjos, Valstybės tarybos ir autonominių sričių asamblėjų procedūrų taisyklės;
   g) Konstitucinio Teismo sprendimai ir tokie kitų teismų sprendimai, kuriems teisės aktai suteikia privalomąją galią;
   h) nuolatiniai potvarkiai ir kiti dekretai bei Vyriausybės išleisti nutarimai. Taip pat Respublikos atstovų dekretai autonominiams regionams bei regioniniai nuolatiniai dekretai;
   i) aukščiausiosios valdžios institucijų, autonominių regionų institucijų ir vietinės valdžios institucijų rinkimų rezultatai. Taip pat rinkimų į Europos Parlamentą bei nacionalinių ir regioninių referendumų rezultatai.

2. Nepublikuoti su anksčiau minėtomis pastraipomis nuo a) iki h) ir bet kokia aukščiausiosios valdžios institucijų veikla, autonominių regionų institucijomis bei vietinės valdžios institucijomis susiję aktai neteks juridinės galios.

3. Įstatymas įtvirtins priemones, kuriomis kiti aktai bus publikuojami, ir numatys bet kokios nesėkmės pasekmes.

II pavadinimas. Respublikos Prezidentas

I skyrius. Statusas, vaidmuo ir rinkimai

120 straipsnis

(Apibrėžimas)

Respublikos Prezidentas turi atstovauti Portugalijos Respublikai, garantuoti nacionalinę nepriklausomybę, valstybės vienybę ir tinkamą demokratinių institucijų funkcionavimą ir būti *ex officio* vyriausiasis ginkluotųjų pajėgų vadas.

121 straipsnis

(Rinkimai)

1. Respublikos Prezidentas turi būti išrinktas remiantis visuotine, tiesiogine ir slapta rinkimų teise visų Portugalijos piliečių, kurie yra užregistruoti balsuoti Portugalijos teritorijoje ir turi atitikti kitos pastraipos reikalavimus, kuri taikoma visiems Portugalijos piliečiams, gyvenantiems užsienyje.
2. Įstatymas turi reguliuoti balsavimo teisę Portugalijos piliečių, kurie gyvena užsienyje ir kurių ryšiai su Portugalijos visuomene nėra nutrūkę.
3. Teisė balsuoti Portugalijos teritorijoje turi būti įgyvendinta asmeniškai.

122 straipsnis

(Teisė būti išrinktam)

Portugalijos piliečiai pagal kilmę, kurie yra užregistruoti balsuoti ir kurie yra sulaukę 35 metų amžiaus, gali būti renkami.

123 straipsnis

(Teisė būti renkamam pakartotiniuose rinkimuose)

1. Pakartotinis išrinkimas trečiai kadencijai pasibaigus penkerių metų antrajai kadencijai nebus leidžiamas.
2. Atsistatydinęs Respublikos Prezidentas nebegali dalyvauti iškart rengiamuose naujuose ir jokiuose kituose rinkimuose penkerius metus po atsistatydinimo.

124 straipsnis

(Kandidatų iškėlimas)

1. Kandidatai į Respublikos Prezidentus turi būti pateikti bent jau septynių tūkstančių penkių šimtų ir daugiausia penkiolikos tūkstančių registruotų rinkėjų.

2. Kandidatai į KonstitucinioTeismo teisėjus pateikiami bent prieš trisdešimt dienų iki numatytos rinkimų datos.

3. Kandidatui mirus ar dėl kitų priežasčių nebegalint vykdyti Respublikos Prezidento funkcijų, rinkimų procesas pradedamas iš naujo įstatymo numatytais terminais.

125 straipsnis

(Rinkimų data)

1. Respublikos Prezidentas turi būti išrinktas per šešiasdešimt dienų iki jo pirmtako kadencijos pabaigos ar per šešiasdešimt dienų, kai institucijai nebevadovaujama.

2. Rinkimai negali vykti anksčiau nei prieš devyniasdešimt dienų ir ne prieš rinkimų į Respublikos Asamblėją datą.

3. Rinkimų laikas nurodytas ankstesnėje pastraipoje. Rinkimai įvyks per dešimt dienų pasibaigus kadencijai ir einančio Prezidento institucijos veikla bus automatiškai pratęsta kadencijos laikotarpiui.

126 straipsnis

(Rinkimų sistema)

1. Daugiau kaip pusę visų balsų gavęs kandidatas išrenkamas Respublikos Prezidentu. Tušti rinkimų biuleteniai laikomi negaliojančiais.

2. Jeigu nė vienas kandidatas negaus reikiamo balsų skaičiaus, antras balsavimas surengiamas per dvidešimt vieną dieną po pirmojo balsavimo.

3. Tiktai du kandidatai, surinkę daugiausia balsų pirmajame balsavime ir neatsiėmę savo kandidatūros, turi teisę būti kandidatu antrajame balsavime.

127 straipsnis

(Įvesdinimas ir prisaikdinimas)

1. Išrinktas Prezidentas perims pareigas prieš Respublikos Asamblėją.

2. Į pareigas jis paskiriamas paskutiniąją buvusio Prezidento kadencijos dieną arba, jeigu rinkimai vyksta į laisvą Prezidento vietą, pareigas

būtina pradėti eiti aštuntąją dieną po rinkimų, kai yra viešai paskelbti rinkimų rezultatai.

3. Užimdamas postą išrinktasis Prezidentas prisiekia:

„Aš prisiekiu savo garbe ištikimai atlikti pareigas, kurios man yra suteiktos, ginti ir laikytis Portugalijos Respublikos Konstitucijos bei užtikrinti, kad jos būtų laikomasi.“

128 straipsnis

(Kadencija)

1. Respublikos Prezidento kadencija bus penkeri metai ir pasibaigs, išrinkus naująjį Prezidentą.

2. Jeigu Prezidento institucija liks be Prezidento, naujai išrinktas Respublikos Prezidentas pradės naują kadenciją.

129 straipsnis

(Nebuvimas Portugalijos teritorijoje)

1. Respublikos Prezidentas neišvyks iš Portugalijos teritorijos be Respublikos Asamblėjos sutikimo, o jeigu Asamblėja bus ne visos sudėties, sutikimą duos Nuolatinė komisija.

2. Sutikimo nereikės, jeigu Respublikos Prezidentas jau yra išvykęs arba kvietimas yra neoficialus ir trunka penkias dienas. Tačiau jis turės pranešti apie tai Respublikos Asamblėjai iš anksto.

3. Jeigu Prezidentas to nevykdys, neteks savo posto.

130 straipsnis

(Baudžiamoji atsakomybė)

1. Respublikos Prezidentas už nusikaltimus vykdant savo pareigas turi atsakyti Aukščiausiajame Teisingumo Teisme.

2. Respublikos Asamblėja inicijuoja procedūrą vieno penktadalio Asamblėjos narių siūlymu, o sprendimas priimamas dviem trečdaliais visų narių balsų.

3. Apkaltinamasis nuosprendis gali būti pašalinimo iš tarnybos ir teisių atėmimo priežastis.

4. Už nusikaltimus, kurie nėra susiję su pareigų atlikimu, Respublikos Prezidentas turi atsakyti bendruosiuose teismuose, kai jo kadencija jau yra pasibaigusi.

131 straipsnis

(Atsistatydinimas)

1. Respublikos Prezidentas turi teisę atsistatydinti apie tai pranešęs Respublikos Asamblėjai.

2. Toks pareigų atsisakymas įsigalioja, kai Respublikos Asamblėja yra įspėjama be iš- ankstinio pranešimo paskelbti laikraštyje *Diário da República*.

132 straipsnis

(Prezidento veikimas)

1. Kai Respublikos Prezidentas laikinai negali vykdyti savo pareigų ar kai pareigos neužimtos ir naujai išrinktas Prezidentas dar nėra pradėjęs eiti savo pareigų, jo pareigas atlieka Asamblėjos Prezidentas. Jeigu pastarasis negali vykdyti šių pareigų, jas vykdo jo pavaduotojas.

2. Respublikos Asamblėjos Prezidento arba jo pavaduotojo mandatas, kai jis laikinai vykdo Respublikos Prezidento pareigas, yra automatiškai suspenduojamas Asamblėjoje.

3. Respublikos Prezidentas turi išlaikyti jam suteiktas teises ir privilegijas neatskiriamas nuo jo pareigų tiek laiko, kiek laikinai negali vykdyti savo funkcijų.

4. Veikiantis Respublikos Prezidentas turi turėti visas jam numatytas privilegijas, bet jo teisės turi būti tos, kurios numatytos jį išrinkus.

II skyrius. Atsakomybės

133 straipsnis

(Santykiai su kitomis institucijomis)

Santykiuose su kitomis institucijomis Respublikos Prezidentas atsakingas už:

a) pirmininkavimą Valstybės tarybai;
b) pagal rinkimų įstatymą, Respublikos Prezidento, Respublikos Asamblėjos narių, Europos Parlamento narių ir autonominių sričių įstatymų leidžiamosios asamblėjos rinkimų datos nustatymą;
c) nepaprastųjų Respublikos Asamblėjos posėdžių sušaukimą;
d) kreipimąsi į Respublikos Asamblėją ir autonominių regionų įstatymų leidybos asamblėją;
e) pagal 172 straipsnį ir pirma pasikonsultavęs su partijomis bei

Asamblėjos ir Valstybės tarybos nariais, Respublikos Asamblėjos paleidimą;

f) Ministro Pirmininko pagal 187(1) straipsnį paskyrimą;

g) Vyriausybės atstatydinimą pagal 195(2) straipsnį, Ministro Pirmininko atleidimą iš pareigų pagal 186(4);

h) Vyriausybės narių skyrimą ir atleidimą Ministro Pirmininko siūlymu;

i) Ministrų Tarybos pirmininko paskyrimą Ministro Pirmininko prašymu;

j) prieš tai pasikonsultavęs su Valstybės taryba ir partijomis, turinčiomis vietų autonominių regionų įstatymų leidybos asamblėjose, taip pat pagal 172 straipsnį *mutatis mutandis* įstatymų leidybos asamblėjos paleidimą;

k) prieš tai pasikonsultavęs su Vyriausybe, Respublikos atstovų autonominiuose regionuose paskyrimą ir atleidimą iš pareigų;

l) Audito teismo pirmininko ir generalinio prokuroro paskyrimą ir atleidimą iš pareigų Vyriausybės siūlymu;

m) penkių Valstybės tarybos narių ir dviejų Aukščiausiojo Teismo Tarybos narių skyrimą;

n) Aukščiausiosios valstybinės gynybos tarybos pirmininko paskyrimą;

o) Ginkluotųjų pajėgų Generalinio štabo vado, o pasikonsultavęs su Ginkluotųjų pajėgų Generalinio štabo vadu – Ginkluotųjų pajėgų Generalinio štabo vado pavaduotojo, jeigu toks yra, ir trijų ginkluotųjų tarnybų štabų vadų paskyrimą Vyriausybės siūlymu.

134 straipsnis

(Asmeninės pareigos)

Respublikos Prezidentas turi būti asmeniškai atsakingas už:

a) vyriausiojo ginkluotųjų pajėgų kariuomenės vado funkcijų vykdymą;

b) įstatymų, Prezidento dekretų ir kontrolės nurodymų priėmimą. Be to, jis turi juos paskelbti spaudoje, pasirašyti abi Respublikos Asamblėjos rezoliucijas, kurios patvirtina tarptautinius susitarimus ir likusią Vyriausybės nutarimų dalį;

c) už svarbių valstybės problemų pateikimą, kaip įtvirtinta 115

straipsnyje, kurie taip pat susiję su 232 (2), 256 (3) straipsniais, bei dėl referendumo;

d) už apgulties ar nepaprastosios padėties paskelbimą atsižvelgiant į ankstesnius 19 ir 138 straipsnius;

e) už paskelbimą bet kokios nepaprastos padėties, kuri Respublikos gyvenimui turi svarbią reikšmę;

f) prieš tai pasikonsultavęs su Vyriausybe, atleidžia nuo bausmės ar sušvelnina nuosprendžius;

g) Konstitucinio Teismo prašymu iš anksto peržiūri įstatymuose ir vykdomuosiuose įstatymuose bei tarptautinėse sutartyse nurodytų sąlygų konstitucingumą;

h) Konstitucinio Teismo prašymu sprendžia dėl įstatymo ar įstatymo įgyvendinamojo teisės akto konstitucingumo;

i) apdovanojimų ir Portugalijos Didžiojo Magistro garbės ordinų teikimą.

135 straipsnis

(Pareigos tarptautiniuose santykiuose)

Tarptautiniuose santykiuose Respublikos Prezidentas turi būti atsakingas už:

a) Vyriausybės pasiūlytų ambasadorių ir nepaprastųjų pasiuntinių paskyrimą ir užsienio diplomatinių atstovų akreditavimą;

b) tarptautinių susitarimų patvirtinamą ir ratifikavimą;

c) Vyriausybės siūlymu pasikonsultavęs su Valstybės taryba ir gavęs Respublikos Asamblėjos leidimą arba, jeigu Asamblėja tuo metu neposėdžiauja ir neįmanoma nedelsiant sušaukti posėdžio, su Nuolatinio komiteto leidimu vykstančios ar gresiančios agresijos atveju karo paskelbimą ir taikos sudarymą.

136 straipsnis

(Patvirtinimas ir veto)

1. Per dvidešimt dienų nuo bet kokio dekreto gavimo, kad Respublikos Asamblėja jį patvirtintų kaip įstatymą, arba paskelbus Konstitucinio Teismo nutartį, kuri nepaskelbia nė vienos dekreto nuostatos nekonstitucine, Respublikos Prezidentas turi priimti dekretą ar pasinaudoti veto teise. Pastaruoju atveju jis turi nusiųsti pranešimą, nurodydamas priežastis ir prašydamas persvarstyti.

2. Jeigu Respublikos Asamblėja patvirtina pirmą balsavimą absoliučia visų narių dauguma, Respublikos Prezidentas gautą dekretą privalo patvirtinti per aštuonias dienas.

3. Tačiau reikalinga bent dviejų trečdalių esančių narių dauguma ir didesnė nei absoliuti visų narių dauguma, kad būtų patvirtinti dekretai, kuriems suteikiama konstitucinių įstatymų forma, taip pat patvirtinti dekretai šiais klausimais:

a) išorės santykių;
b) ribos tarp viešojo, privataus ir kooperatinio sektorių sprendžiant gamybos priemonių nuosavybės klausimą;
c) potvarkių, susijusių su rinkimų aktais, kurie yra nurodyti šioje Konstitucijoje, nes jiems nesuteikiama konstitucinio įstatymo forma.

4. Per keturiasdešimt dienų po dekreto gavimo, kad Vyriausybė jį patvirtintų, arba paskelbus Konstitucinio Teismo nutartį, kuri nė vienos dekreto nuostatos nepripažino nekonstitucine, Respublikos Prezidentas turi priimti dekretą ar pasinaudoti veto teise. Minimu atveju jis turi raštu informuoti Vyriausybę ir nurodyti savo poelgio priežastis.

5. Respublikos Prezidentas taip pat turi naudotis veto teise pagal 278 ir 279 straipsnius.

137 straipsnis

(Nepriėmimas ir nepasirašymas)

Respublikos Prezidento nepriimtas ir nepasirašytas bet kuris iš 134 (b) straipsnyje nurodytų aktų yra teisiškai negaliojantis.

138 straipsnis

(Apsiausties ar nepaprastosios padėties paskelbimas)

1. Prieš skelbiant apsiaustį ar nepaprastąją padėtį reikia pasikonsultuoti su Vyriausybe ir gauti Respublikos Asamblėjos leidimą arba, jeigu Asamblėja tuo metu neposėdžiauja ir neįmanoma nedelsiant sušaukti posėdžio, gauti Nuolatinio komiteto leidimą.

2. Jeigu Respublikos Asamblėjos Nuolatinis komitetas leidžia skelbti apsiaustį ar nepaprastąją padėtį, toks paskelbimas turi būti kuo greičiau patvirtintas plenariniame posėdyje, vos tik bus įmanoma jį sušaukti.

139 straipsnis

(Veikiančio Respublikos Prezidento veiksmai)

1. Veikiantis Respublikos Prezidentas negali atlikti veiksmų, numatytų 133 e ir n ir 134 c straipsniuose.

2. Veikiantis Respublikos Prezidentas gali atlikti bet kokį iš 133 b, c, f, m ir p, 134 a ir 135 a straipsniuose numatytų veiksmų tik pasikonsultavęs su Valstybės taryba.

140 straipsnis

(Ministrų patvirtinantis parašas)

1. Respublikos Prezidentui atliekant veiksmus, numatytus 133 h, j, l, m ir p, 134 b, d ir f) ir 135 a, b ir c straipsniuose, reikalingas Vyriausybės patvirtinantis parašas.

2. Jeigu Vyriausybė nepasirašo tokio akto, jis laikomas negaliojančiu.

III skyrius. Valstybės taryba

141 straipsnis

(Apibrėžimas)

Valstybės taryba yra politinė institucija, patarianti Respublikos Prezidentui.

142 straipsnis

(Struktūra)

Valstybės tarybai turi pirmininkauti Respublikos Prezidentas ir ji turi būti sudaryta iš šių narių;

a) Respublikos Asamblėjos Prezidento;
b) Ministro Pirmininko;
c) Konstitucinio Teismo pirmininko;
d) ombudsmeno;
e) regioninės valdžios prezidentų;
f) ankstesnių Respublikos prezidentų, kurie buvo išrinkti pagal šią Konstituciją ir nebuvo pašalinti iš einamų pareigų;
g) penkių piliečių, kuriuos Respublikos Prezidentas paskiria savo kadencijos laikotarpiui;
h) penkių piliečių, kuriuos Respublikos Asamblėja turi išrinkti pagal proporcinio atstovavimo principą įstatymų leidžiamojo organo laikotarpiui.

143 straipsnis

(Tarnybos pradžia ir kadencija)

1. Valstybės tarybos nariai pradeda savo tarnybą, kai juos patvirtina Respublikos Prezidentas.

2. Tie Valstybės tarybos nariai, kurie yra numatyti 142 straipsnyje nuo a iki e, turi būti nariais, kol eina pareigas atitinkamoje institucijoje.

3. Valstybės tarybos nariai, numatyti 142 straipsnyje nuo g iki h, turi būti nariais, kol juos pakeis kiti nariai.

144 straipsnis

(Organizavimas ir eiga)

1. Valstybės taryba turi būti atsakinga už jos pačios procedūrinių taisyklių sudarymą.

2. Valstybės tarybos susirinkimai turi būti uždari.

145 straipsnis

(Pareigos)

Valstybės taryba atsakinga už nuomonės pateikimą dėl:

a) Respublikos Asamblėjos paleidimo ir autonominių sričių įstatymų leidžiamojo susirinkimo;
b) Vyriausybės nušalinimo 195(2) straipsnyje numatytais atvejais;
c) karo ir taikos paskelbimo;
d) veikiančio Respublikos Prezidento veiksmų, susijusių su 139 straipsniu;
e) kitų atvejų, numatytų šioje Konstitucijoje, ir apskritai kai to paprašo Respublikos Prezidentas.

146 straipsnis

(Nuomonių pateikimas)

Valstybės taryba turi pareikšti nuomonę klausimais, kurie yra numatyti 145 straipsnyje nuo a iki e, susirinkime, kurį Respublikos Prezidentas sušauks tuo tikslu, ir Tarybos nuomonė bus viešinama, kai bus vykdomas šis įstatymas.

III pavadinimas. Respublikos Asamblėja

I skyrius. Padėtis, vaidmuo ir rinkimai

147 straipsnis

(Apibrėžimas)

Respublikos Asamblėja atstovauja visiems portugalijos piliečiams.

148 straipsnis

(Struktūra)

Respublikos Asamblėjoje turi būti ne mažiau kaip šimtas aštuoniasdešimt ir ne daugiau kaip du šimtai trisdešimt narių, kaip įtvirtinta rinkimų įstatyme.

149 straipsnis

(Rinkimų apygardos)

1. Nariai renkami rinkimų apygardose, kurios turi būti geografiškai nustatytos pagal įstatymus. Pagal įstatymus gali būti suformuotos daugiamandatės ir vienmandatės rinkimų apygardos ir nurodomas jų pobūdis bei papildymas, kad būtų užtikrintas balsų skaičiavims pagal proporcinio atstovavimo sistemą ir taikant d'Hondťo didžiausio vidurkio taisyklę.

2. Išskyrus valstybinę rinkimų apygardą, jeigu tokia yra, kiekvienos daugiamandatės rinkimų apygardos narių skaičius Portugalijos teritorijoje turi būti proporcingas ten balsuoti užregistruotų piliečių skaičiui.

150 straipsnis

(Renkamumas)

Išskyrus rinkimų įstatymo nustatytus vietinius nesuderinamumus ar tam tikrų pareigų vykdymo apribojimus, rinkimuose gali dalyvauti visi Portugalijos piliečiai, kurie yra užregistruoti balsuoti.

151 straipsnis

(Iškėlimas kandidatu)

1. Kandidatus siūlo politinės partijos, kaip įtvirtinta įstatyme. Partijos gali siūlyti kandidatus tiek asmeniškai, tiek ir koaliciškai ir į kandidatų sąrašą gali įtraukti piliečius, kurie nėra įregistruoti kokios nors partijos nariais.

2. Niekas negali būti daugiau kaip vienos to paties pobūdžio rinki-

mų apygardos kandidatu, išskyrus nacionalinę rinkimų apygardą, jeigu tokia būtų. Niekas negali būti daugiau kaip viename sąraše.

152 straipsnis

(Politinis atstovavimas)

1. Įstatymas neturi riboti balsų paskirstymo pagal reikalaujamą minimalų lemiamų balsų skaičių.

2. Nariai turi atstovauti visai šaliai, bet ne rinkimų apygardai, kurioje jie buvo išrinkti.

153 straipsnis

(Pradžia ir kadencijos pabaiga)

1. Narių kadencija turi prasidėti po pirmojo Respublikos Asamblėjos posėdžio po rinkimų ir baigtis po pirmojo posėdžio, nepažeidžiant suspendavimo ar kieno nors mandato nutraukimo.

2. Rinkimų įstatymas reguliuoja užpildymą laisvų vietų, kurios atsiranda Asamblėjoje atsiradus svarbių priežasčių laikinai pakeisti narius.

154 straipsnis

(Nesuderinamumai ir pasinaudojimo pareigomis prevencija)

1. Vyriausybės nariai neturi naudotis nario pareigomis, kol nebus laikinai keičiami pagal ankstesnį straipsnį.

2. Įstatymas turi įtvirtinti bet kokius kitus nesuderinamumus.

3. Įstatymas turi reguliuoti atvejus ir situacijas, kuriose nariai turi pareikalauti Respublikos Asamblėjos įgaliojimų, kad būtų prisiekusieji, arbitrai, ekspertai ar liudytojai.

155 straipsnis

(Nario pareigų vykdymas)

1. Nariai savo įgaliojimus vykdo laisvai ir turi būti garantuojamos veiksmingam jų pareigų vykdymui reikalingos sąlygos. Ypač būtina palaikyti ryšį su registruotais rinkėjais ir užtikrinti reguliarų jų informavimą.

2. Įstatymas turi numatyti, kaip elgtis, kai narių pradėti oficialūs veiksmai ar procedūros sustabdomos dėl dalyvavimo Respublikos Asamblėjos posėdžiuose ar išvykus į komandiruotę.

3. Asamblėjos nariai turi įsipareigoti, kaip įtvirtinta įstatyme, bendradarbiauti tarpusavyje eidami savo pareigas.

156 straipsnis

(Narių teisės)

Nariai turi turėti šias teises:

a) pateikti Konstitucijos pataisų projektą;

b) pateikti įstatymo projektą, rengti darbo tvarkos taisyklių pataisas, rengti nutarimus, ypač dėl referendumo, ir rengti sprendimus prašant nustatyti debatų datą;

c) dalyvauti ir kalbėti parlamento debatuose, kaip yra įtvirtinta procedūrų taisyklėse;

d) pateikti Vyriausybei klausimus apie bet kurį iš jos arba viešosios administracijos veiksmų ir gauti atsakymus per tam tikrą laikotarpį, išsaugoti įstatymo nuostatas dėl valstybės paslapčių;

e) reikalauti ir gauti iš Vyriausybės ar vadovaujamų institucijų bet kokią viešą informaciją, tokią informaciją, dokumentus ar oficialius publikacinius leidinius, kurie Asamblėjos nariui ar nariams galėtų būti naudingi vykdant savo funkcijas;

f) reikalauti sudaryti parlamentinius tyrimų komitetus;

g) kaip įtvirtinta procedūrų taisyklėmis.

157 straipsnis

(Imunitetai)

1. Nariai neturi atsakyti pagal civilinę ar baudžiamąją teisę, jiems negalima taikyti drausminių priemonių dėl jų balsavimo ar nuomonės reiškimo vykdant savo veiklą ar atliekant funkcijas.

2. Be Asamblėjos sutikimo nariai negali būti baudžiamojo proceso dalyviais ar būti kieno kaltinami. Jeigu narys padaro sunkų nusikaltimą, už kurį yra baudžiama įkalinimo bausme, laisvės atėmimu iki gyvos galvos ar daugiau negu trejiems metams, tik Asamblėja turi įsipareigoti jį teisingai kaltinti.

3. Joks narys negali būti sulaikytas, areštuotas ar įkalintas be Asamblėjos leidimo, išskyrus tuos atvejus, kai padarytas sunkus nusikaltimas ir narys yra baudžiamas įkalinimu tam tikram laikui, kuris nurodytas ankstesniuose straipsniuose ir *flagrante delicto*.

4. Tuo atveju, kai baudžiamasis procesas yra pradėtas prieš bet kurį narį ir narys yra kaltinamas, Asamblėja turi nuspręsti, ar suspenduoti jo mandatą, kad baudžiamasis procesas galėtų vykti toliau. Jeigu nusikaltimas

yra sunkus, kaip paminėta ankstesniuose straipsniuose, Asamblėja tokį narį turi būtinai nušalinti.

158 straipsnis

(Teisės ir privilegijos)

Nariai privalo turėti šias teises ir privilegijas:

a) atidėjimą kario prievolės, kaip ir pilietinės bei civilinės gynybos tarnybą;
b) judėjimo laisvę ir teisę į specialų pasą vykstant į oficialias užsienio keliones;
c) specialią asmens tapatybės kortelę;
d) kišenpinigių, kaip įtvirtinta įstatyme.

159cstraipsnis

(Pareigos)

Nariai turi turėti šias pareigas:

1. Dalyvauti plenariniuose posėdžiuose ir komitetuose, kuriems priklauso.
2. Asamblėjoje eiti pareigas, atlikti skirtas funkcijas ir teikti pasiūlymus atitinkomose parlamentinėse grupėse.
3. Dalyvauti balsavime.

160 straipsnis

(Vietos netekimas ir atsistatydinimas)

1. Nariai praras savo vietą, kai:
   a) netinkamai ir nesuderinamai su įstatymu atliks savo funkcijas;
   b) neužims savo vietos Asamblėjoje arba savo neatvykimu viršys Statute nustatytą narių nebuvimo skaičių;
   c) įsiregistruos nariais kitos partijos, negu buvo renkami;
   d) bus teismo nuteisti už bet kokį ypatingą nusikaltimą, už kurį politiniai pareigūnai turi būti laikomi atsakingais ir kurį padarė vykdydami savo pareigas. Už tai jie bus teisiami arba bus apkaltinti dėl dalyvavimo rasistinėse arba fašistinę ideologiją skleidžiančiose organizacijose.
2. Nariai gali atsistatydinti tik pateikę raštišką pareiškimą.

II skyrius. Atsakomybės

161 straipsnis

(Politinė ir įstatymų leidybos atsakomybė)

Respublikos Asamblėja atsakinga už šiuos dalykus:

a) Konstitucijos pataisų priėmimą pagal 284–289 straipsnius;
b) autonominių regionų politinių ir administracinių statutų bei įstatymų, susijusių su įstatymų leidybos asamblėjų narių rinkimu, priėmimą;
c) įstatymų rengimą visais klausimais, išskyrus tuos, už kuriuos pagal šią Konstituciją atsako tik Vyriausybė;
d) leidimą Vyriausybei leisti įstatymus;
e) 227(1) b straipsnyje numatytų leidimų suteikimą autonominių regionų įstatymų leidybos asamblėjoms;
f) bendrų amnestijų suteikimą ir atleidimą nuo bausmės;
g) Vyriausybės siūlymu turi būti priimti įstatymai dėl valstybės planų ir jos biudžeto;
h) leidimą Vyriausybei sudaryti sutartis ir teikti paskolas bei dalyvauti kitose skolinimo operacijose, išskyrus svyruojančias skolų operacijas, bendros tokių paskolų ir skolinimo operacijų tvarkos ir sąlygų nustatymą ir viršutinės Vyriausybės leidžiamos garantinės ribos nustatymą;
i) sutarčių, ypač dėl Portugalijos dalyvavimo tarptautinėse organizacijose, bendradarbiavimo, taikos, gynybos, sienų nustatymo ar karinių reikalų sprendimo, taip pat tarptautinių sutarčių dėl reikalų, už kuriuos atsakinga tik Asamblėja ar kurias Vyriausybė mano esant reikalinga pateikti Asamblėjai svarstyti, priėmimą;
j) siūlymą Respublikos Prezidentui valstybinės svarbos klausimus spręsti referendumu;
l) leidimą skelbti apsiaustį ar kritinę padėtį ir ją patvirtinti;
m) leidimą Respublikos Prezidentui skelbti karą ar sudaryti taiką;
n) pagal įstatymus pasisakyti dėl reikalų, dėl kurių sprendimą priims Europos Sąjungos įstaigos, kiek tai susiję su išskirtinės įstatymų leidybos atsakomybės sfera;
o) kitų funkcijų, kurias gali jai priskirti Konstitucija ir įstatymai, vykdymą.

162 straipsnis

(Atsakomybė už peržiūrą)

Vykdydama peržiūros funkcijas, Respublikos Asamblėja turi būti atsakinga už šiuos dalykus:

a) atitikties su šia Konstitucija ir įstatymais peržiūrą bei Vyriausybės ir viešosios administracijos veiksmų svarstymą;
b) svarstymą, kokiu būdu paskelbta apsiaustis ar kritinė padėtis;
c) vykdomųjų įstatymų svarstymą, išskyrus tuos, kurie priimti tik Vyriausybės įstatymų leidybos atsakomybe, ir 227 (1) b straipsnyje nurodytų regioninių įstatymų svarstymą, siekiant nustatyti, ar juos reikia pataisyti, ar jie turi nustoti galioję;
d) valstybės ir kitų viešųjų įstaigų ataskaitų gavimą, kaip nurodo įstatymai. Tokios ataskaitos turi būti pateiktos iki kitų metų gruodžio 31 dienos kartu su Audito teismo nuomone ir kitais svarstymui reikalingais dalykais;
a) valstybės planų vykdymo ataskaitų svarstymą.

163 straipsnis

(Atsakomybė, susijusi su kitomis įstaigomis)

Santykiuose su kitomis įstaigomis Respublikos Asamblėja turi būti atsakinga už šiuos dalykus:

a) Respublikos Prezidento išrinkimo patvirtinimą;
b) leidimą Respublikos Prezidentui palikti Portugalijos teritoriją;
c) skatinimą iškelti bylą Respublikos Prezidentui už nusikaltimus, padarytus jam vykdant savo pareigas, ir sprendimą laikinai nušalinti Vyriausybės narius 196 straipsnyje numatytu atveju;
d) Vyriausybės programos svarstymą;
e) balsavimą dėl pasitikėjimo ar nepasitikėjimo Vyriausybe;
f) kaip nurodo įstatymai – už Portugalijos dalyvavimo Europos Sąjungos formavimo procese priežiūrą ir svarstymą;
g) remiantis proporcingo atstovavimo sistema renkami penki Valstybės tarybos nariai ir valstybės Prokuratūros aukščiausiosios tarybos nariai. Už jų paskyrimą yra atsakinga Asamblėja;
h) už dešimties Konstitucinio Teismo teisėjų, ombudsmeno, Ekonominės ir socialinės tarybos prezidento, septynių Aukščiausiosios teisminės tarybos, visuomenės informavimo priemonių kontrolės įstaigos narių ir kitų konstitucinių įstaigų narių, už kurių

paskyrimą pagal įstatymus atsakinga Respublikos Asamblėja, išrinkimą, dauguma, kurią sudaro bent du trečdaliai visų esančių narių ir kuri yra didesnė negu absoliuti dauguma visų narių;

i) kaip nurodo įstatymai – už karinių pajėgų ir apsaugos jėgų veiklos užsienyje priežiūrą.

164 straipsnis

(Išimtinė įstatymų leidybos atsakomybė)

Respublikos Asamblėja turi turėti išimtinę pareigą įstatymų leidybos srityje šiais klausimais:

a) institucijų, kurios įgyvendina suverenią valdžią, rinkimai;
b) referendumo taisyklės;
c) Konstitucinio Teismo organizavimas, veikimas ir teisminis nagrinėjimas;
d) nacionalinės gynybos organizavimas, pareigų apibrėžimas ir pagrindiniai bendrieji organizacijos elementai, operacijos, ginkluotųjų pajėgų disciplina bei jų aprūpinimas nauja įranga;
e) valstybės apgulties ir nepaprastosios padėties įvedimas;
f) įgijimas, praradimas ir iš naujo įgijimas Portugalijos pilietybės;
g) teitorinių vandenų ribų, išskirtinės ekonominės zonos ir Portugalijos teisių į gretimą jūros dugną apibrėžimas;
h) politinės asociacijos ir partijos;
i) pagrindiniai švietimo politikos elementai;
j) autonominių sričių įstatymų leidžiamųjų asamblėjų narių rinkimai,
k) vietos valdžios tarnautojų rinkimai ir kiti rinkimai, įgyvendinant tiesioginę, visuotinę rinkimų teisę, taip pat rinkimai į kitas konstitucines institucijas;
l) padėtis ir vaidmuo institucijų tarnautojų, kurie įgyvendina suverenią galią, ir vietos valdžios tarnautojų, taip pat kitų konstitucinių institucijų tarnautojų ir visų tų, kurie yra išrinkti remiantis tiesiogine, visuotine rinkimų teise;
m) kariškių, sukarinto personalo, atliekančio tarnybą, ir policijos bei saugumo tarnybų narių teisių įgyvendinimo apribojimai;
n) Europos Sąjungos institucijų narių, išskyrus Komisiją, paskyrimo taisyklės;
o) Respublikos žvalgybos sistemos ir valstybės paslapčių taisyklės;

p) bendrosios valstybės, autonominių sričių ir vietos valdžios biudžeto sudarymo taisyklės;
q) taisyklės nacionalinių simbolių klausimais;
r) autonominių sričių finansavimo taisyklės;
s) policijos ir saugumo tarnybų valdymo taisyklės;
t) organizacinės, administracinės ir finansinės Respublikos Prezidento paramos tarnybos autonomijos taisyklės.

165 straipsnis

(Dalinė, bet išskirtinė įstatymų leidybos atsakomybė)

1. Jeigu Vyriausybei nesuteikiama tokia teisė, Respublikos Asamblėja turės išskirtinę atsakomybę leisti aktus šiais klausimais:

a) žmonių statusas ir jų legalios pareigos;
b) teisės, laisvės ir garantijos;
c) nusikaltimų, bausmių, apsaugos priemonių ir prielaidų apibūdinimas ir baudžiamojo proceso nustatymas;
d) bendrosios drausminių, administracinių nusižengimų taisyklės bei šių procedūrų taikymas;
e) bendrosios pareikalavimų ir konfiskavimo dėl viešojo intereso vykdymo taisyklės;
f) pagrindiniai socialinės apsaugos sistemos ir šalies sveikatos apsaugos elementai;
g) pagrindiniai gamtos apsaugos, ekologinės pusiausvyros ir kultūros paveldo taisyklių elementai;
h) bendrosios žemės ūkio ir miesto nuomos mokesčių mokėjimo sistemos taisyklės;
i) mokesčių ir fiskalinės sistemos kūrimas ir viešųjų institucijų pareigų ir kitų finansinių atsiskaitymų bendrosios taisyklės;
j) produkciją kuriančio nuosavybės sektoriaus apibrėžimas įskaitant pagrindinius sektorius, kuriuose privataus verslo bei kitų panašaus pobūdžio organizacijų veikla nebus leidžiama;
k) intervencijos priemonės ir formos, konfiskavimas, nacionalizavimas ir privatizavimas, susijęs su produkcijos gamyba, viešojo intereso žemėmis bei nustatytais konpensavimo kriterijais, jeigu yra tokių atvejų;
l) ekonomikos ir socialinės plėtros planų rengimas ir Ekonominės ir socialinės tarybos sudėties nustatymas;

m) pagrindiniai žemės ūkio politikos elementai, įskaitant žemės ūkio vienetų dydžio apribojimus;
n) pinigų sistema, svorio bei matų standartai;
o) teismų ir prokurorų tarnybos organizavimas, atitinkamų teisėjų pareigos, padėtis ir jų vaidmuo, taip pat neteisminių konfliktų sprendimo institucijų organizavimas ir jų atsakomybė;
p) vietos valdžios pedėtis ir vaidmuo, įskaitant vietinius finansus;
q) dalyvavimas organizuojant vietinę valdžią;
r) viešosios asociacijos, viešojo administravimo vartotojų garantijos ir viešojo administravimo civilinė atsakomybė;
s) pagrindiniai viešosios administracijos valdymo taisyklių ir jų apimties elementai;
t) pagrindiniai bendrieji valstybės viešųjų kompanijų ir viešųjų fondų elementai;
u) valdymo taisyklių bei viešojo sektoriaus turto apibrėžimas;
v) apibūdinimas, valdymo taisyklių vykdymas bei turtas viešajame sektoriuje;
w) pagrindiniai miesto ir šalies urbanistikos planavimo elementai;
x) savivaldybės policijos pajėgų valdymo principai ir forma.

2. Įstatyme, suteikiančiame teisę leisti įstatymus, turi būti nurodytas tokio leidimo objektas, tikslas, mastas ir trukmė, ir jie gali būti praplėsti.

3. Išskyrus naudojimą tarpiniuose etapuose, leidimu leisti įstatymus galima pasinaudoti tik kartą.

4. Leidimas nustoja galioti atsistatydinus jį gavusiai Vyriausybei ar ją nušalinus, baigus darbą įstatymų leidžiamajam organui ar paleidus Respublikos Asamblėją.

5. Vyriausybei Biudžeto įstatymu duodami leidimai turi atitikti šio straipsnio sąlygas, o kai tai susiję su mokestiniais reikalais, jie turi baigtis tik atitinkamų mokestinių metų pabaigoje.

166 straipsnis

(Įstatymų forma)

1. Aktai, numatyti 161 a straipsnio punkte, įgis konstitucinio įstatymo formą.

2. Aktai, numatyti 164 straipsnio a–f, h, j punkte 1 postraipsnio q ir t punkte ir 255 straipsnyje, įgis organizacinio įstatymo formą.

3. Aktai, numatyti 161straipsnio b iki h punkte, įgis įstatymų formą.

4. Aktai, numatyti 163 straipsnio d ir e punkte, įgis pasiūlymo formą.

5. Kiti Respublikos Asamblėjos aktai rezoliucijų formą įgis kaip ir Nuolatinio komiteto 179 straipsnio (3) postraipsnio e ir f punkte nurodyti aktai.

6. Rezoliucijos skelbiamos nepriklausomai nuo jų patvirtinimo.

167 straipsnis

(Įstatymų leidybos ir referendumo iniciatyva)

1. Galia inicijuoti įstatymų leidybą ir referendumą turi priklausyti nariams, parlamentinėms grupėms ir Vyriausybei, o įstatymų nustatyta tvarka ir sąlygomis registruotų rinkėjų grupėms. Galia inicijuoti įstatymų leidybą autonominio regiono klausimais turi priklausyti atitinkamai įstatymų leidybos asamblėjai.

2. Nė vienas narys, parlamentinė grupė, autonominio regiono įstatymų leidybos asamblėja ar registruotų rinkėjų grupė negali pateikti įstatymo projekto ar projektų pataisų, didinančių ar mažinančių einamųjų finansinių metų biudžete numatytas valstybės sąnaudas.

3. Nė vienas narys, parlamentinė grupė ar registruotų rinkėjų grupė negali pateikti referendumo projekto, didinančio ar mažinančio einamųjų finansinių metų biudžete numatytas valstybės sąnaudas.

4 Atmestas įstatymo ar referendumo projektas negali būti pakartotinai teikiamas per tą pačią įstatymų leidybos sesiją, nebent būtų išrinkta nauja Respublikos Asamblėja.

5. Įstatymo ar referendumo projektai, už kuriuos nebalsuojama per tą įstatymų leidybos sesiją, negali būti pakartotinai teikiami per kitas įstatymų leidybos sesijas, nebent baigtų darbą pats įstatymų leidžiamasis organas.

6. Vyriausybės įstatymų ir referendumų projektai turi nustoti galioję atsistatydinus Vyriausybei arba ją nušalinus.

7. Vyriausybės įstatymų projektai, kuriuos inicijavo autonominių regionų įstatymų leidybos asamblėjos, turi nustoti galioję atitinkamam įstatymų leidžiamajam organui baigus darbą, išskyrus tuos atvejus, kai jau priimti bendrieji principai, ir tada jų galiojimas turi baigtis tik baigus darbą Respublikos Asamblėjos įstatymų leidžiamajam organui.

8. Parlamentiniai komitetai gali teikti neatšauktų įstatymų projektų ir su jais susijusio referendumo projekto pataisas.

168 straipsnis

(Diskusija ir balsavimas)

1. Diskusiją dėl įstatymų projektų turi sudaryti vieni debatai dėl bendrųjų principų ir kiti dėl konkrečių detalių.

2. Balsavimą turi sudaryti vienas balsavimas dėl bendrųjų principų, kitas dėl detalių ir bendrasis galutinis balsavimas.

3. Jeigu Asamblėja taip nutaria, priimami tekstai dėl bendrųjų principų turi būti pateikiami balsuoti dėl detalių komitete, nepaisant Asamblėjos galios įpareigoti plenarinį posėdį pavesti balsuoti dėl detalių ar organizuoti bendrąjį galutinį balsavimą.

4. Įstatymų dėl 164 a–f, h, n ir o ir 165 (1) q straipsniuose nurodytų reikalų detalės turi būti būtinai pateikiamos balsuoti plenariniame posėdyje.

5. Vykdant bendrąjį galutinį balsavimą, organizacinius įstatymus turi priimti absoliuti dauguma visų narių. Ta pati dauguma reikalinga norint priimti su regionų teritorijų sienomis susijusių sąlygų detales, kaip nurodyta 255 straipsnyje.

6. Priimant tolesnius punktus reikalinga bent dviejų trečdalių visų esančių narių dauguma ir didesnė negu absoliuti visų narių dauguma:

a) įstatymas dėl visuomenės informavimo priemonių kontrolės įstaigos;
b) taisyklės dėl 118 (2) straipsnio sąlygų;
c) įstatymas, nurodantis naudojimąsi 121(2) straipsnyje aprašyta teise;
d) įstatymų dėl 148 ir149 straipsniuose nurodytų reikalų ir įstatymų, susijusių su 239 (3) straipsnyje nurodytų įstaigų rinkimų sistema ir metodais, sąlygos;
e) sąlygos dėl 164 o straipsnio esmės;
f) autonominių regionų politinių ir administracinių statutų sąlygos, suteikiančios autonominiam regionui galią leisti įstatymus.

169 straipsnis

(Parlamentinis įstatymų leidybos svarstymas)

1. Jeigu tik Vyriausybės atsakomybe nesuteikta teisė leisti įstatymus, dešimties narių prašymu per trisdešimt dienų po paskelbimo, neskaičiuojant laikotarpių, kai Respublikos Asamblėjos procedūros laikinai atšaukiamos, vykdomuosius įstatymus galima pateikti Respublikos Asamblėjai svarstyti, kad jie nustotų galioję ar būtų pataisyti.

2. Pateikus prašymą svarstyti vykdomąjį įstatymą, kuris buvo priimtas leidus leisti įstatymus, ir tokiu atveju, jeigu siūloma viena ar daugiau pataisų, Asamblėja gali laikinai atšaukti viso ar dalies vykdomojo įstatymo galiojimą, kol bus priimtas pataisytas įstatymas ar atmestos visos siūlomos pataisos.

3. Tokie laikini atšaukimai turi baigtis po dešimties plenarinių posėdžių, jeigu pati Asamblėja to nepadarė anksčiau.

4. Jeigu vykdomasis įstatymas turi nustoti galiojęs, jis turi nustoti galiojęs tą dieną, kai atitinkama rezoliucija išspausdinama *Diário da República*, ir atitinkamas vykdomasis įstatymas negali būti pakartotinai priimtas per tą pačią įstatymų leidybos sesiją.

5. Jeigu pateikiamas prašymas svarstyti ir Asamblėja nepareiškė savo nuomonės dėl tokio svarstymo rezultato arba jeigu Asamblėja nutarė atlikti pataisas, bet nepateikė atitinkamo įstatymo balsuoti iki vykstančios įstatymų leidžiamosios sesijos pabaigos ir su sąlyga, kad praėjo bent penkiolika plenarinių posėdžių, svarstymo procesą reikia laikyti pasibaigusiu.

6. Procedūros, susijusios su vykdomųjų įstatymų svarstymu, turi pirmenybę pagal procedūrines taisykles.

170 straipsnis

(Veikla esant nepaprastajai padėčiai)

1. Nepaprastosios padėties sąlygomis, remdamasi Asamblėjos nario, parlamentinės grupės ar Vyriausybės iniciatyva, Respublikos Asamblėja gali paskelbti įstatymo ar rezoliucijos projektą.

2. Autonominių regionų įstatymo leidybos asamblėjos iniciatyva nepaprastosios padėties atveju Asamblėja gali paskelbti bet kokį regionų valdymo institucijos įstatymo projektą.

III skyrius. Organizavimas, teimo procesas ir eiga

171 skyrius

(Įstatymų leidžiamieji organai)

1. Kiekvienas įstatymų leidžiamasis organas veikia keturias įstatymų leidžiamąsias sesijas.

2. Paleidus Asamblėją naujai išrinkta Asamblėja turi pradėti naują įstatymų leidžiamąją sesiją, kuri turi būti pratęsta iki įstatymo numatyto laiko, buvusio rinkimų dieną.

172 straipsnis

(Paleidimas)

1. Respublikos Asamblėjos negalima paleisti per šešis mėnesius po rinkimų, paskutinius šešis Respublikos Prezidento kadencijos mėnesius, valstybės apgultį ar nepaprastąją padėtį.

2. Jeigu bus nevykdomi anksčiau nurodyti straipsniai, dekretas bus negaliojantis ir anuliuotas.

3. Asamblėjos paleidimas nenutrauks jos narių įgaliojimų, taip pat nenutrauks ir nuolatinio komiteto atsakomybės iki pirmojo Asamblėjos posėdžio po rinkimų.

173 straipsnis

(Posėdis po rinkimų)

1. Respublikos Asamblėja pagal įstatymo nuostatas turi surengti posėdį trečią dieną po bendrų rinkimų rezultatų suskaičiavimo arba, jeigu rinkimai įvyko dėl to, kad turi baigtis įstatymų leidžiamojo organo darbas, o minėta trečia diena ateina anksčiau nei baigia darbą įstatymų leidžiamasis organas – pirmą dieną po įstatymų leidžiamojo organo darbo pabaigos.

2. Jeigu tokia diena ateina, kai Asamblėja neposėdžiauja visos sudėties, turi įvykti posėdis 175 straipsnyje nurodytais tikslais.

174 straipsnis

(Įstatymų leidžiamosios sesijos, įprastinės sesijos ir jų sušaukimas)

1. Įstatymų leidžiamosios sesijos turi prasidėti rugsėjo 15 d. ir trukti vienerius metus.

2. Nepažeidžiant dviejų trečdalių dalyvaujančių narių balsų daugumos, įprastas Respublikos Asamblėjos sesijos laikas turi būti nuo rugsėjo 15 d. iki birželio 15 d.

3. Po plenarinio posėdžio sprendimo pratęsti įprastą sesijos laiką ar Nuolatinės komisijos ar daugiau kaip pusės visų narių iniciatyva Asamblėja gali pratęsti sesijos laiką, kaip nustatyta ankstesniuose straipsniuose.

4. Respublikos Prezidentas taip pat gali sušaukti Asamblėją esant ypatingoms priežastims, kad išspręstų ypatingą situaciją.

5. Jeigu Asamblėja taip nusprendžia tokiomis pačiomis sąlygomis, kaip nurodyta (2) punkte, komitetai gali vykdyti procedūras neatsižvelgdami, ar dalyvauja visi Asamblėjos nariai.

175 straipsnis

(Vidinė Asamblėjos atsakomybė)

Respublikos Asamblėja turi būti atsakinga už šiuos dalykus:

a) procedūrinių taisyklių parengimą, kaip nurodo ši Konstitucija;
b) Pirmininko ir kitų narių rinkimą absoliučia visų narių balsų dauguma. Pateikus pasiūlymus iš keturių didžiausių parlamentinių grupių turi būti išrinkti keturi viceprezidentai;
c) nuolatinio komiteto ir kitų komitetų sudarymą.

176 straipsnis

(Plenarinių posėdžių darbo tvarka)

1. Respublikos Asamblėjos Pirmininkas turi nustatyti darbo tvarką, atsižvelgdamas į procedūrinių taisyklių nustatytus prioritetus ir nepažeisdamas apeliavimo teisės į Asamblėjos plenarinį posėdį arba Respublikos Prezidento suteikiamų galių pagal 174 (4) straipsnį.

2. Vyriausybė ir parlamentinės grupės gali prašyti suteikti prioritetą valstybinės svarbos reikalams, kuriuos reikia skubiai spręsti.

3. Kiekviena parlamentinė grupė privalo turėti teisę nustatyti tam tikro skaičiaus posėdžių darbo tvarką pagal procedūrų taisyklėse nurodytus kriterijus, pagal kuriuos visada turi būti užtikrinta mažumos partijų ir Vyriausybėje neatstovaujančių partijų padėtis.

4. Autonominių regionų įstatymų leidybos asamblėjos gali prašyti suteikti prioritetą regioninės svarbos reikalams, kuriuos reikia skubiai spręsti.

177 straipsnis

(Vyriausybės narių dalyvavimas)

1. Ministrai turi turėti teisę dalyvauti plenariniuose Respublikos Asamblėjos posėdžiuose, per kuriuos jiems gali būti padedama ar jie pa-

vaduojami viceministrų, ir abu turi turėti teisę kalbėti, kaip yra įtvirtinta procedūrų taisyklėse.

2. Turi būti numatyta, kurie Vyriausybės nariai dalyvaus posėdžiuose ir atsakinės į narių klausimus ir teiks pageidaujamus paaiškinimus. Tokie posėdžiai turi įvykti per trumpą laiką, įtvirtintą procedūrų taisyklėse, ir tomis datomis, kurias nustatys Vyriausybė pagal susitarimą.

3. Vyriausybės nariai gali paprašyti dalyvauti komitetų veikloje ir dalyvaus komitetų posėdžiuose, jeigu komitetai juos kvies.

178 straipsnis

(Komitetai)

1. Respublikos Asamblėja privalo turėti tokius komitetus, kurie gali būti nurodyti procedūrų taisyklėse, ir specialiai sudaryti komitetus tyrimams ar kitiems nurodytiems tikslams.

2. Komitetai turi būti sudaromi proporcingai pagal Respublikos Asamblėjoje kiekvienos partijos turimų vietų skaičių.

3. Asamblėjai adresuotas peticijas turi nagrinėti specialiai šiam tikslui suformuotas komitetas ar komitetai, kurie gali išklausyti ir kitus komitetus, atsakingus už tą reikalą, ir visada gali paprašyti bet kurio piliečio paliudyti.

4. Neapribojant teisės formuoti normaliomis sąlygomis ir apsiribojant vienu mandatu vienam nariui, tyrimų parlamentiniai komitetai būtinai turi būti formuojami vieno penktadalio visų narių prašymu.

5. Parlamentiniai tyrimų komitetai privalo turėti tiriamąsias galias.

6. Įvairių komitetų pirmininkavimas turi būti paskirstytas tarp parlamentinių grupių proporcingai pagal kiekvienos grupės narių skaičių.

7. Atitinkamo autonominio regiono įstatymų leidybos asamblėjos atstovai gali dalyvauti komiteto susitikimuose, kuriuose aptariami regionų įstatymų leidybos pasiūlymai, kaip nurodyta procedūrų taisyklėse.

179 straipsnis

(Nuolatinis komitetas)

1. Būtinaisiais laikotarpiais, kurių metu posėdžiaus Respublikos Asamblėja, laikotarpiais, kai ji bus paleista, ir likusiais atvejais, kuriuos numato ši Konstitucija, Respublikos nuolatinio komiteto asamblėja turi dirbti.

2. Nuolatiniam komitetui pirmininkaus Respublikos Asamblėjos Prezidentas, be to, jį sudarys viceprezidentai ir kiekvienos šalies paskirti nariai, kurių skaičius atitiks Asamblėjoje užimamų vietų skaičių.

3. Nuolatinis komitetas bus atsakingas už:
   a) griežtą Konstitucijos ir įstatymų laikymąsi bei Vyriausybės ir viešosios administracijos veiklos kontrolę;
   b) Asamblėjos galių naudojimą siejant su narių mandatais;
   c) priemonių ėmimąsi prireikus sušaukti Asamblėją;
   d) pasiruošimą pradėti įstatymų leidybos posėdžius;
   e) pritarimą Respublikos Prezidento išvykimui iš šalies;
   f) leidimą Respublikos Prezidentui skelbti apsiaustį ar nepaprastąją padėtį, skelbti karą ar sudaryti taiką.

4. Nutikus ankstesnio f) paragrafo skirsnyje numatytam atvejui, Nuolatinis komitetas turi imtis priemonių kuo greičiau sušaukti Asamblėją.

180 straipsnis

(Parlamentinės grupės)

1. Kiekvienos partijos ar partijų koalicijos išrinkti nariai gali suformuoti parlamentinę grupę.

2. Kiekviena parlamentinė grupė privalo turėti tokias teises:
   a) dalyvauti Asamblėjos komitetuose pagal narių skaičių ir skirti į tokius komitetus savo atstovus;
   b) gauti konsultacijų nustatant verslo tvarką ir apskųsti plenariniam posėdžiui komercinės veiklos tvarką;
   c) skatinti debatus ypatingais atvejais, kai reikia spręsti skubias, šiuo metu visuomenei aktualias problemas, kuriomis turi rūpintis Vyriausybė;
   d) per kiekvieną įstatymų leidybos posėdį paskatinti dvejus debatus dėl bendrosios ar sektoriaus politikos reikalų, paskatinant Vyriausybę dalyvauti Asamblėjoje;
   e) paprašyti Nuolatinio komiteto imtis priemonių, kad būtų sutarta dėl plenarinio posėdžio;
   f) paskatinti informacinių parlamentinių komitetų formavimą;
   g) pradėti leisti įstatymus;
   h) pasiūlyti atmesti Vyriausybės programą;
   i) pasiūlyti išreikšti nepasitikėjimą Vyriausybe;
   j) reguliariai ir tiesiogiai gauti informaciją iš Vyriausybės apie esamą situaciją ir pagrindinių visuomenės problemų vyksmą.

3. Kiekviena parlamentinė grupė turi teisę disponuoti darbo vietomis

Asamblėjos buveinėje kartu su pasirinktu techniniu ir administraciniu personalu, kaip nurodyta įstatymuose.

4. Jokiai parlamentinei grupei nepriklausantiems nariams turi būti užtikrintos tam tikros minimalios teisės ir garantijos, nurodytos procedūrų taisyklėse.

181 straipsnis

(Asamblėjos personalas ir specialistai)

Asamblėjai ir jos komitetams darbe privalo padėti nuolatinis techninis ir administracinis personalas bei paskirti ar pagal laikinas sutartis dirbantys specialistai. Reikiamą tokio personalo ir specialistų skaičių turi nustatyti Prezidentas.

IV pavadinimas. Vyriausybė

I skyrius. Funkcijos ir struktūra

182 straipsnis

(Apibrėžimas)

Vyriausybė turi būti toks organas, kuris vykdo bendrą šalies politiką ir aukščiausią viešojo administravimo valdžią.

183 straipsnis

(Sudėtis)

1. Vyriausybę turi sudaryti šalies Ministras Pirmininkas, ministrai ir sekretoriai bei žemesnieji sekretoriai.

2. Į Vyriausybę gali įeiti vienas ar daugiau Ministro Pirmininko pavaduotojų.

3. Šalies ministrų ir sekretorių skaičius, pavadinimas ir pareigos bei tarpusavio koordinacijos priemonės kiekvienu atveju turi būti nustatyti dekrete, pagal kurį žmonės skiriami į šias pareigas, arba vykdomajame įstatyme.

184 straipsnis

(Ministrų Taryba)

1. Ministrų Tarybą turi sudaryti Ministras Pirmininkas, Ministro Pirmininko pavaduotojai, jeigu tokių yra, ir ministrai.

2. Pagal įstatymą gali būti kuriamos specialios ministrų tarybos, atsakingos už tam tikrus klausimus.

3. Šalies sekretoriai ir pagalbiniai sekretoriai gali būti reikalingi tam, kad lankytų Ministrų Tarybos susirinkimus.

185 straipsnis

(Laikini Vyriausybės narių pavaduotojai)

1. Jeigu nėra Ministro Pirmininko pavaduotojų, Ministrą Pirmininką, kol jo nėra ar jis negali atlikti savo pareigų, turi laikinai pakeisti ministras, kurį jis nurodė Respublikos Prezidentui, o jeigu tokio nurodymo nėra – Respublikos Prezidento paskirtas ministras.

2. Kol jo nėra ar jis negali atlikti savo pareigų, kiekvieną ministrą turi laikinai pakeisti ministerijos sekretorius, kurį jis nurodė Ministrui Pirmininkui, o jeigu tokio nurodymo nėra – Ministro Pirmininko paskirtas Vyriausybės narys.

186 straipsnis

(Pareigų vykdymo pradžia ir atsistatydinimas)

1. Ministras Pirmininkas turi pradėti vykdyti pareigas po paskyrimo ir atsistatydinti, kai jį atleidžia Respublikos Prezidentas.

2. Likę Vyriausybės nariai turi pradėti vykdyti pareigas po paskyrimo ir atsistatydinti, kai jie arba Ministras Pirmininkas atleidžiami.

3. Ministerijos sekretoriai ir vicesekretoriai taip pat turi atsistatydinti, kai atleidžiamas Ministras Pirmininkas.

4. Jeigu Vyriausybė atsistatydina ar yra nuverčiama, pašalinamos Vyriausybės Ministras Pirmininkas turi būti atleistas paskyrimo dieną ir turi būti paskirtas naujas Ministras Pirmininkas.

5. Kol Respublikos Asamblėja svarsto savo programą ir po jos atsistatydinimo ar nušalinimo Vyriausybė turi apsiriboti tik tokiais veiksmais, kurie yra griežtai būtini norint užtikrinti valstybinių reikalų sprendimą.

II skyrius. Sudarymas ir atsakomybė

187 straipsnis

(Sudarymas)

1. Respublikos Prezidentas turi paskirti Ministrą Pirmininką pasitaręs su partijomis, turinčiomis vietas Respublikos Asamblėjoje, ir remdamasis rinkimų rezultatais.

2. Respublikos Prezidentas turi paskirti kitus Vyriausybės narius remdamasis Ministro Pirmininko siūlymu.

188 straipsnis

(Vyriausybės programa)

Vyriausybės programoje turi būti nustatytos pagrindinės politinės nuorodos ir priemonės, kurios turi būti įgyvendinamos ar siūlomos įvairiose valdymo srityse.

189 straipsnis

(Kolektyvinė atsakomybė)

Vyriausybės nariai turi vykdyti Vyriausybės programą ir Ministrų Tarybos priimamus sprendimus.

190 straipsnis

(Vyriausybės atsakomybė)

Vyriausybė turi būti atsakinga Respublikos Prezidentui ir Respublikos Asamblėjai.

191 straipsnis

(Vyriausybės narių atsakomybė)

1. Ministras Pirmininkas turi būti atsakingas Respublikos Prezidentui ir, kiek tai įeina į Vyriausybės politinės atsakomybės sferą, Respublikos Asamblėjai.

2. Ministro Pirmininko pavaduotojai ir ministrai turi būti atsakingi Ministrui Pirmininkui ir, kiek tai įeina į Vyriausybės politinės atsakomybės sferą, Respublikos Asamblėjai.

3. Šalies sekretoriai ir pagalbiniai sekretoriai turi būti atsakingi Ministrui Pirmininkui ir savo ministrui.

192 straipsnis

(Vyriausybės programos svarstymas)

1. Daugiausiai per dešimt dienų po paskyrimo Vyriausybė turi pateikti savo programą Respublikos Asamblėjai svarstyti Ministro Pirmininko teikimu.

2. Jeigu Respublikos Asamblėja tuo metu neposėdžiauja, Prezidentas būtinai turi ją šiuo tikslu sušaukti.

3. Debatai negali trukti ilgiau kaip dešimt dienų, ir iki to laiko, kol

jie baigsis, bet kuri parlamentinė grupė gali pasiūlyti atmesti programą, o Vyriausybė gali pareikalauti priimti pasitikėjimo pasiūlymą.

4. Vyriausybės programai atmesti reikalinga absoliuti visų narių dauguma.

193 straipsnis

(Pasitikėjimo pasiūlymo reikalavimas)

Vyriausybė gali paprašyti Respublikos Asamblėjos priimti pasitikėjimo pasiūlymą dėl bendros politikos formuluotės ar bet kokio kito valstybinės svarbos reikalo.

194 straipsnis

(Nepasitikėjimo pasiūlymas)

1. Ketvirtadalio visų vykdančių savo pareigas ar bet kurios parlamentinės grupės narių iniciatyva Respublikos Asamblėja gali pateikti nepasitikėjimo Vyriausybe pasiūlymą dėl programos įgyvendinimo ar bet kokio kito valstybinės svarbos reikalo.

2. Nepasitikėjimo pasiūlymai turi būti svarstomi tik keturiasdešimt aštuonias valandas po pateikimo, o debatai negali užtrukti ilgiau kaip tris dienas.

3. Jeigu nepasitikėjimo pasiūlymas nepriimamas, pasirašiusieji po nepasitikėjimo siūlymu negali teikti kito panašaus pasiūlymo per tą patį įstatymų leidybos posėdį.

195 straipsnis

(Vyriausybės atsistatydinimas ar nušalinimas)

1. Vyriausybė privalo atsistatydinti:

a) pradėjus darbą naujam įstatymų leidžiamajam organui;
b) Respublikos Prezidentui priėmus Ministro Pirmininko atsistatydinimą;
c) Ministrui Pirmininkui mirus ar užtrukus jo fizinei negaliai;
d) atmetus Vyriausybės programą;
e) sužlugus pasitikėjimo pasiūlymui;
f) absoliučia visų vykdančių savo pareigas narių balsų dauguma priėmus nepasitikėjimo pasiūlymą.

2. Respublikos Prezidentas gali nušalinti Vyriausybę tik tada, jeigu tai būtina normaliam demokratinių įstaigų funkcionavimui užtikrinti ir prieš tai pasitaręs su Valstybės taryba.

196 straipsnis

(Vyriausybės narių imuniteto panaikinimas dėl baudžiamojo persekiojimo)

1. Nė vienas Vyriausybės narys negali būti sulaikytas, areštuotas ar įkalintas be Respublikos Asamblėjos leidimo, išskyrus sunkaus nusikaltimo padarymo atveju, už kurį baudžiama maksimaliu daugiau kaip trejų metų įkalinimu ir *in flagrante delicto*.

2. Jeigu prieš kurį nors Vyriausybės narį pradedama baudžiamoji byla ir jis galutinai apkaltintas, Respublikos Asamblėja turi nuspręsti, ar Vyriausybės narys bus laikinai nušalintas, kol vyks procesas. Jeigu tai ankstesniame straipsnyje nurodyto tipo nusikaltimas, Asamblėja privalo jį laikinai nušalinti.

III skyrius. Atsakomybė

197 straipsnis

(Politinė atsakomybė)

1. Vykdydama savo politines funkcijas Vyriausybė turi būti atsakinga už šiuos dalykus:

a) pagal 140 straipsnį – už Respublikos Prezidento aktų patvirtinimą parašu;
b) derybas dėl tarptautinių sutarčių ir jų įforminimą;
c) tarptautinių sutarčių priėmimą, kai jų neturi priimti ar jos nebuvo pateiktos Respublikos Asamblėjai;
d) Vyriausybės įstatymo projektų ir rezoliucijų projektų pristatymą ir pateikimą Respublikos Asamblėjai;
e) pagal 115 straipsnį – už pasiūlymą Respublikos Prezidentui valstybinės svarbos reikalus spręsti referendumu;
f) nuomonės apie apsiausties ar kritinės padėties paskelbimą pateikimą;
g) pasiūlymą Respublikos Prezidentui skelbti karą ar sudaryti taiką;
h) pagal 162 d straipsnį – pateikti valstybės ir kitų viešųjų įstaigų ataskaitas, kaip nurodyta įstatymuose, Respublikos Asamblėjai;
i) pagal 161n ir 163f straipsnius ir tinkamu laiku – pateikti informaciją apie Europos Sąjungos formavimo procesą Respublikos Asamblėjai;
j) atlikti bet kokius kitus veiksmus, kurie gali būti reikalingi pagal Konstituciją ar įstatymus.

2. Vyriausybė turi dekretu priimti tarptautines sutartis.

198 straipsnis

(Įstatymų leidybos atsakomybė)

1. Vykdydama įstatymų leidybos funkcijas, Vyriausybė turi būti atsakinga už šiuos dalykus:

a) vykdomųjų įstatymų leidimą visais klausimais, už kuriuos nėra išskirtinai atsakinga vien Respublikos Asamblėja;
b) vykdomųjų įstatymų leidimą, gavus Respublikos Asamblėjos sutikimą, klausimais, už kuriuos Respublikos Asamblėja yra išimtinai atsakinga.

2. Vyriausybė privalo būti išskirtinai atsakinga už įstatymų leidimą klausimais, kurie yra susiję su jos pačios formavimu ir procesais.

3. Vykdomieji įstatymai, nurodyti (1) b ir c, turi aiškiai nurodyti įstatymą, kuris suteikia teisę leisti teisės aktus, kuriais remiantis jie yra priimami.

199 straipsnis

(Administracinė atsakomybė)

Vykdydama savo administracines funkcijas, Vyriausybė turi būti atsakinga už šiuos dalykus:

a) valstybinių planų sudarymą pagal atitinkamus svarbiausius tikslus ir jų įgyvendinimą;
b) valstybės biudžeto tinkamą naudojimą;
c) reikiamų potvarkių priėmimą, kad būtų užtikrintas tinkamas įstatymų įgyvendinimas;
d) vadovavimą valstybės civiliniams ir kariniams departamentams bei tarnyboms ir visoms jos tiesioginiam administravimui priklausančioms veikloms, vadovavimą netiesioginiam administravimui ir tokio netiesioginio administravimo bei viršautonominio administravimo priežiūrą;
e) visų pagal įstatymą būtinų veiksmų vykdymą ryšium su valstybės ir kitų savivaldybės viešųjų įstaigų personalu ir atstovais;
f) demokratinių įstatymo nuostatų gynimą;
g) visų veiksmų vykdymą ir reikalų tvarkymą, kurių gali prireikti skatinant ekonominę ir socialinę plėtrą bei atsiliepiant į bendrus poreikius.

200 straipsnis

(Ministrų Tarybos atsakomybė)

1. Ministrų Taryba atsakinga už šiuos dalykus:
   a) Vyriausybės politikos kontūrų nubrėžimą ir jos įgyvendinimą;
   b) nusprendimą, ar prašyti Respublikos Vyriausybės priimti pasitikėjimo pasiūlymus;
   c) Vyriausybės įstatymų projektų rezoliucijų projektų priėmimą;
   d) vykdomųjų įstatymų ir tarptautinių sutarčių, kurios nebus pateiktos Respublikos Asamblėjai, priėmimą;
   e) valstybinių planų priėmimą;
   f) Vyriausybės aktų, nmatančių viešųjų pajamų ar sąnaudų padidinimą ar sumažinimą, priėmimą;
   g) sprendimų priėmimą kitais klausimais, už kuriuos atsakinga Vyriausybė, kaip gali būti pavesta įstatymų, ar jų pateikimą Ministrui Pirmininkui arba bet kuriam ministrui.

2. Specialiosios ministrų tarybos turi prisiimti tokias pareigas, kurių iš jų gali pareikalauti įstatymai ar kurias joms gali priskirti Ministrų Taryba.

201 straipsnis

(Vyriausybės narių atsakomybė)

1. Ministras Pirmininkas turi būti atsakingas už šiuos dalykus:
   a) vadovavimą bendrajai Vyriausybės politikai ir visų ministrų veiksmų koordinavimą bei orientavimą;
   b) vadovavimą Vyriausybės darbui ir bendriems santykiams su kitomis valstybinėmis įstaigomis;
   c) Respublikos Prezidento informavimą apie reikalus, susijusius su šalies vidaus ir užsienio politikos vykdymu;
   d) kitų funkcijų, kurių iš jo gali pareikalauti ši Konstitucija ir įstatymai, vykdymą.

2. Ministrai turi būti atsakingi už šiuos dalykus:

a) jų ministerijų politikos vykdymą;

b) bendrų santykių tarp Vyriausybės ir kitų valstybinių įstaigų užtikrinimą pagal ministerijų kompetenciją.

3. Ministras Pirmininkas ir ministrai, atsakingi už tam tikrą sritį, turi pasirašyti Vyriausybės leidžiamus vykdomuosius įstatymus ir dekretus.

V pavadinimas. Teismai

I skyrius. Pagrindiniai principai

202 straipsnis

(Jurisdikcija)

1. Teismai yra įstaigos, besinaudojančio suvereniomis galiomis, pagal kurias prisiima atsakomybę administruoti teisingumą žmonių vardu.

2. Administruodami teisingumą teismai privalo užtikrinti įstatymų saugomų piliečių teisių ir interesų gynimą, neleisti pažeisti demokratinių įstatymų nuostatų ir spręsti viešųjų ir privačių interesų konfliktus.

3. Vykdydami savo funkcijas teismai privalo turėti teisę padėti kitoms įstaigoms.

4. Įstatymai turi oficialiai nustatyti neteisines konfliktų sprendimo priemones.

203 straipsnis

(Nepriklausomumas)

Teismai turi būti nepriklausomi ir paklusti tik įstatymams.

204 straipsnis

(Konstitucijos laikymasis)

Posėdžiuose teismai negali taikyti sąlygų, prieštaraujančių šios Konstitucijos sąlygoms ar jos puoselėjamiems principams.

205 straipsnis

(Teismo nutartys)

1. Teismo nutartys, kurios nėra vien administracinio pobūdžio, turi nustatyti pagrindus įstatymuose nurodyta forma.

2. Teismo nutartys turi būti įpareigojančios visus viešuosius ir privačius asmenis ir įstaigas ir turėti viršenybę prieš visų kitų įstaigų sprendimus.

3. Įstatymas turi nustatyti terminus, per kuriuos subjektas turi įvykdyti teismo nutartis ir sumokėti baudas, paskiriamas asmeniui ar institucijai, jeigu neįgyvendina šių nutarčių.

206 straipsnis

(Teismo posėdžiai)

Teismo posėdžiai turi būti vieši, išskyrus, kai teismas nusprendžia kitaip, kad apsaugotų asmens orumą ar visuomenės moralę arba užtikrintų tinkamą darbą, ir raštišku įsakymu nurodo tokio sprendimo priežastis.

207 straipsnis

(Prisiekusieji, vieši dalyviai ir ekspertai)

1. Sunkių nusikaltimų teismo posėdžiuose, tokiose bylose ir tokios sudėties, kaip nurodo įstatymai, o ypač tuomet, kai to prašo kaltintojai ar gynėjai, gali dalyvauti prisiekusieji, išskyrus su terorizmu ar organizuotu nusikalstamumu susijusias bylas.

2. Įstatymai gali reikalauti, kad teismo posėdžiuose, susijusiuose su darbiniais reikalais, visuomenės sveikatos pažeidimais, smulkiais nusižengimais, nuosprendžių vykdymu, ar kitose bylose dalyvautų neprofesonalūs teismo pareigūnai, ypač kruopščiai apsvarstantys pažeistas socialines vertybes.

3. Įstatymai taip pat gali reikalauti, kad tam tikrus reikalus nagrinėjančiuose teismo posėdžiuose dalyvautų kvalifikuoti asistentai.

208 straipsnis

(Teisėtas atstovavimas)

Įstatymai turi užtikrinti, kad teisininkai turėtų reikiamą imunitetą ir galėtų naudotis savo mandatais bei teisiškai atstovauti, nes šis elementas yra būtinas teisingumo administravimui.

II skyrius. Teismo organizavimas

209 straipsnis

(Teismo kategorijos)

1. Be Konstitucinio Teismo, turi būti tokios kategorijos teismai:
   a) Aukščiausiasis Teisingumo Teismas ir pirmosios bei antrosios instancijos teismai;
   b) Aukščiausiasis administracinis teismas ir administraciniai bei mokestiniai teismai;
   c) Audito teismas.
2. Gali būti jūriniai teismai, arbitražo tribunolai ir taikos teisėjai.
3. Įstatymuose turi būti nurodyti atvejai ir formos, kuriomis ankstesniuose paragrafuose nurodyti teismai gali būti atskirai ar bendrai sufor-

muoti kaip konfliktų sprendimo tribunolai.

4. Išskyrus sąlygas, taikomas kariniams teismams, teismai, turintys išskirtines galias nagrinėti tik tam tikrų kategorijų nusikaltimus, turi būti draudžiami.

210 straipsnis

(Aukščiausiasis Teisingumo Teismas ir kiti teismai)

1. Išskyrus specialias Konstitucinio Teismo pareigas, Aukščiausiasis Teisingumo Teismas turi būti aukščiausia teismų hierarchijos įstaiga.

2. Aukščiausiojo Teisingumo Teismo teisėjai turi išsirinkti pirmininką.

3. Paprastai pirmosios instancijos teismai būna apygardos teismai, kurių statusas prilygsta nurodytajam šio straipsnio (2) skyriuje.

4. Paprastai antrosios instancijos teismai būna apeliaciniai teismai.

5. Aukščiausiasis Teisingumo Teismas turi būti instancijos teismas įstatymų nustatytais atvejais.

211 straipsnis

(Teismų atsakomybė ir specializacija)

1. Teismai turi būti įprastiniai civilinių ir baudžiamųjų bylų sprendimo teismai ir turėti jurisdikciją bet kokioje srityje, nepriskiriamoje kitoms teisminėms įstaigoms.

2. Gali būti pirmosios instancijos teismai, vykdantys specialias pareigas ar besispecializuojantys nagrinėti tam tikras bylas.

3. Į bet kokios instancijos teismų, nagrinėjančių vien karinio pobūdžio bylas, sudėtį turi įeiti vienas ar daugiau karinių teisėjų, kaip nustatyta įstatymuose.

4. Apeliaciniai Teismai ir Aukščiausiasis Teisingumo Teismas gali dirbti specialiose srityse.

212 straipsnis

(Administraciniai ir mokestiniai teismai)

1. Išskyrus tam tikras Konstitucinio Teismo pareigas, Aukščiausiasis administracinis teismas turi būti aukščiausia administracinių ir mokestinių teismų hierarchijos įstaiga.

2. Aukščiausiojo administracinio teismo teisėjai turi vieną iš jų išsirinkti pirmininku.

3. Administraciniai ir mokestiniai teismai turi nagrinėti ginčijamus

ieškinius ir apeliacijas, kad išspręstų ginčus, susijusius su administraciniais ir fiskaliniais santykiais.

213 straipsnis

(Kariniai teismai)

Vykstant karui, turi būti suformuoti kariniai teismai, kurių jurisdikcija skirta tik karinio pobūdžio nusikaltimams.

214 straipsnis

(Audito teismas)

1. Audito teismas turi būti aukščiausioji įstaiga, turinti teisę tirti viešųjų sąnaudų legalumą ir nagrinėti tokias sąskaitas, kurias įstatymai gali jam priskirti.

Pirmiausia jis turi būti atsakingas už šiuos dalykus:

a) nuomonės pateikimą apie bendrąsias valstybės sąskaitas, įskaitant socialinės saugos sąskaitas;
b) nuomonės pateikimą apie Azorų ir Madeiros salų autonominių regionų sąskaitas;
c) patraukimą atsakomybėn už finansinius pažeidimus, kaip nurodo įstatymai;
d) kitų jam įstatymų priskiriamų pareigų vykdymą.

2. Išskyrus 133 m) straipsnio sąlygas, Audito teismo pirmininkas gali eiti pareigas ketverius metus.

3. Audito teismas gali dirbti decentralizuotai, regioninėse srityse, kaip nurodo įstatymai.

4. Azorų ir Madeiros salose autonominiuose regionuose turi būti Audito teismo skyriai, prisiimantys visą atsakomybę už atitinkamo regiono reikalus, kaip nurodo įstatymai.

III skyrius. Teisėjų statusas

215 straipsnis

(Teismų teisėjai)

1. Teismų teisėjai turi suformuoti vieną instituciją ir vadovautis vienu statutu.

2. Įstatymuose turi būti išdėstyti reikalavimai ir taisyklės, taikomi pirmosios instancijos teismų teisėjų sudėčiai.

3. Pirmasis kriterijus renkantis antrosios instancijos teismų teisėjus turi būti jų nuopelnai, nustatomi kompetentingai pateikus pirmosios instancijos teisėjų darbo įvertinimus.

4. Aukščiausiojo Teisingumo Teismo teisėjai skiriami iš teisėjų, prokurorų ir kitų nusipelniusių teisinių profesijų atstovų, pateikusių gyvenimo aprašymus, kaip nustatyta įstatymu.

216 straipsnis

(Garantijos ir nesuderinamumai)

1. Teisėjų kadencija turi būti saugoma, jų negalima perkelti, suspenduoti, atstatydinti ar nušalinti nuo pareigų, išskyrus įstatymuose nurodytus atvejus.

2. Išskyrus įstatymuose nurodytas išimtis, teisėjai negali būti laikomi asmeniškai atsakingais už savo nutartis.

3. Dirbantys teisėjai negali vykdyti kitų viešųjų ar privačių funkcijų, išskyrus neatlyginamą mokymą ar tyrimą, kaip nurodo įstatymai.

4. Dirbantiems teisėjams negali būti pavedamos teisminės funkcijos, nesusijusios su teismų darbu, be kompetentingos Aukščiausiosios teisminės tarybos sutikimo.

5. Įstatymuose gali būti nurodyti kiti nesuderinamumai su teisėjo pareigų vykdymu.

217 straipsnis

(Teisėjų paskyrimas, perkėlimas ir paaukštinimas)

1. Už teismų teisėjų paskyrimą, perkėlimą, paaukštinimą bei drausminio valdymo įgyvendinimą atsako Aukščiausioji teisminė taryba, kaip nurodo įstatymai.

2. Už administracinių ir mokestinių teismų teisėjų paskyrimą, pareigų pavedimą, perkėlimą ir paaukštinimą bei drausminį valdymą atsako atitinkama teisminė taryba, kaip nurodo įstatymai.

3. Pagal šios Konstitucijos suteikiamas garantijas įstatymuose turi būti nustatytos sąlygos dėl likusių teismų teisėjų pareigų pavedimo, perkėlimo ir paaukštinimo bei drausminio valdymo ir turi būti nustatyta atsakomybė taip elgtis.

218 straipsnis

(Aukščiausioji teisminė taryba)

1. Aukščiausiajai teisminei tarybai turi vadovauti Aukščiausiojo Teisingumo Teismo pirmininkas ir ją turi sudaryti tokie nariai:

a) du paskiriami Respublikos Prezidento;
b) septyni išrenkami Respublikos Asamblėjos;
c) septyni teisėjai, išrenkami tos pačios socialinės padėties asmenų pagal proporcingo atstovavimo principą.

2. Teisėjų turimos garantijos taikomos visiems Aukščiausiosios teisminės tarybos nariams.

3. Pagal įstatymus teismo pareigūnai gali būti Aukščiausiosios teisminės tarybos nariai ir tokiu atveju jie turi būti renkami asmenų, užimančių panašias pareigas. Tokie nariai turi dalyvauti tik diskusijose ir balsavime, susijusiame su profesinių nuopelnų vertinimu ir teismo pareigūnų drausminio valdymo klausimais.

IV skyrius. Prokuratūra

219 straipsnis

(Funkcijos, statusas ir vaidmuo)

1. Prokuratūra atsakinga už atstovavimą valstybei ir įstatymų nustatytų interesų gynimą bei, remiantis kito straipsnio sąlygomis ir įstatymais, už baudžiamąją politiką, kurią nustato suverenią galią turinčios, baudžiamuosius veiksmus pagal įstatymus taikančios ir demokratines įstatymo nuostatas ginančios įstaigos.

2. Prokuratūra privalo turėti statutą ir autonomiją, kaip nurodo įstatymai.

3. Įstatymai turi nustatyti specialias Prokuratūros teikiamos pagalbos formas tik karinių nusikaltimų bylose.

4. Prokuratūros pareigūnai turi būti atskaitingi teisminiams pareigūnams, jie turi būti hierarchijos dalis ir jai paklusti ir negali būti perkelti, suspenduoti, atstatydinti ar nušalinti nuo pareigų, išskyrus įstatymų nustatytus atvejus.

5. Už Prokuratūros pareigūnų skyrimą, pareigų pavedimą, perkėlimą ir paaukštinimą bei drausminį valdymą atsako Generalinio prokuroro įstaiga.

220 straipsnis

(Generalionio prokuroro įstaiga)

1. Generalinio prokuroro įstaiga yra vyriausioji Prokuratūros valdymo įstaiga, o jos sudėtį ir pareigas nustato įstatymai.

2. Generalinio prokuroro įstaigai vadovauja generalinis prokuroras ir į ją įeina Aukščiausioji prokuratūros taryba, kurią sudaro Respublikos Asamblėjos renkami ir prokurorų iš savo tarpo išsirinkti nariai.

3. Išskyrus 133 m) straipsnio sąlygas, generalinis prokūroras pareigas eina šešerius metus.

VI pavadinimas. Konstitucinis Teismas

221 straipsnis

(Apibrėžimas)

Konstitucinis Teismas turi būti tam tikrą atsakomybę prisiimantis teismas, administruojantis teisingumą įstatyminio ir konstitucinio pobūdžio bylose.

222 straipsnis

(Sudėtis ir teisėjų padėtis)

1. Konstitucinį Teismą turi sudaryti trylika teisėjų, iš jų dešimt skiria Respublikos Asamblėja, o tris papildomai pasiūlo šie dešimt.

2. Šeši Respublikos Asamblėjos paskirti ar papildomai pasiūlyti teisėjai turi būti būtinai pasirinkti iš kitų teismų teisėjų, o visi kiti – iš teisininkų.

3. Konstitucinio Teismo teisėjas turi eiti savo pareigas devynerius metus ir negali po to vėl būti renkamas.

4. Konstitucinio Teismo teisėjai turi išsirinkti pirmininką.

5. Konstitucinio Teismo teisėjai turi tas pačias savarankiškumo, kadencijos saugumo, nešališkumo ir asmeninės atsakomybės garantijas kaip kitų teismų teisėjai.

6. Įstatymuose turi būti nurodytas Konstitucinio Teismo teisėjų imunitetas ir kitos jų statuso garantijos.

223 straipsnis

(Atsakomybė)

1. Konstitucinis Teismas turi nagrinėti prieštaravimo Konstitucijai ir neteisėtumo bylas pagal 277 straipsnį *et sequitur*.

2. Konstitucinis Teismas taip pat turi būti atsakingas už šiuos dalykus:

a) Respublikos Prezidento mirties ir nepagydomo fizinio neįgalumo paskelbimo patvirtinimą bei tokių atvejų, kai jis laikinai negali vykdyti savo pareigų, patvirtinimą;

b) Respublikos Prezidento nušalinimo nuo pareigų patvirtinimą 129 (3) ir 130 (3) straipsniuose nurodytais atvejais;

c) galutinės instancijos nutarčių priėmimą dėl tinkamo rinkimų aktų tvarkymo ir galiojimo, kaip nurodo įstatymai;

d) pagal 124 3) straipsnį – už bet kokio kandidato į Respublikos Prezidentus mirties ir jo negebėjimo vykdyti pareigas paskelbimo patvirtinimą;

e) politinių partijų ir jų koalicijų formavimo teisėtumo patvirtinimą, jų pavadinimų, inicialų ir simbolių teisėtumo įvertinimą, nurodymą jas panaikinti, kaip numato Konstitucija ir įstatymai;

f) išankstinį valstybinių, regionų ir vietos referendumų konstituciškumo ir teisėtumo patvirtinimą, įskaitant reikalavimų rinkėjams įvertinimą kiekvienu atveju;

g) narių prašymu ir pagal įstatymus – už apeliacijų, susijusių su vietų praradimu ir Respublikos Asamblėjos bei autonominių regionų įstatymų leidžiamųjų asamblėjų rinkimų organizavimu, nagrinėjimą;

h) bylų, susijusių su rinkimų užginčijimu ir politinių partijų priimamais sprendimais, dėl kurių pagal įstatymus galima pateikti apeliaciją, nagrinėjimą.

3. Konstitucinis Teismas taip pat turi vykdyti kitas Konstitucijos ir įstatymų numatytas funkcijas.

224 straipsnis

(Organizavimas ir darbo tvarka)

1. Įstatymuose turi būti nurodyta Konstitucinio Teismo buveinė, sandara ir procedūros.

2. Be abstraktaus konstitucingumo ir teisėtumo vertinimo, įstatymai gali pareikalauti, kad Konstitucinis Teismas dirbtų atskirais skyriais.

3. Įstatymas turi reguliuoti Konstituciniam Teismui pateiktas apeliacijas, susijusias su prieštaringomis nutartimis, kurias priėmė skirtingos institucijos taikydamos tas pačias taisykles ar nuostatas.

VII pavadinimas. Autonominės sritys

225 straipsnis

(Politinė ir administracinė Azorų salų ir Madeiros sistema)

1. Tam tikra politinė ir administracinė sistema, taikoma Azorų salose ir Madeiroje, turi remtis geografinėmis, ekonominėmis, socialinėmis ir kultūrinėmis ypatybėmis bei salų populiacijos istoriniais autonomijos siekiais.

2. Regionų autonomija turi užtikrinti piliečių demokratinį dalyvavimą, ekonominį ir socialinį vystymąsi, regionų interesų skatinimą ir gynybą bei tautinės vienybės ir solidarumo tarp visų portugalų ryšių stiprinimą.

3. Regioninė politinė ir administracinė autonomija neturi pažeisti valstybinio suverenumo vienovės ir ja turi būti remiamasi tik vadovaujantis šia Konstitucija.

226 straipsnis

(Statutai ir rinkimų įstatymai)

1. Anksčiau minėtos įstatymų leidybos asamblėjos turi parengti autonominių regionų įstatymų leidybos asamblėjų narių rinkimų politinių ir administracinių statutų bei vyriausybės įstatymų projektus ir siųsti juos į Respublikos Asamblėją, kuri spręstų priimti juos ar atmesti.

2. Atmestą ar pataisytą tokį įstatymo projektą Respublikos Asamblėja privalo grąžinti atitinkamai įstatymų leidybos asamblėjai svarstyti ir pareikšti nuomonę.

3. Pareiškusi nuomonę Respublikos Asamblėja turi galutinai aptarti įstatymo projektą ir balsuoti.

4. Ankstesniuose straipsniuose aprašyta sistema turi būti taikoma politinių ir administracinių statutų bei įstatymų dėl autonominių regionų įstatymų leidybos asamblėjų narių rinkimo pataisoms.

227 staipsnis

(Autonominių regionų galios)

1. Autonominiai regionai turi būti bendros teritorijos dalys ir turėti jų statutų suteiktas galias:

a) priimti regiono įstatymus regiono politiniame ir administraciniame statute nurodytais klausimais, už kuriuos nėra išskirtinai atsakingos suverenias galias turinčios įstaigos;

b) su Respublikos Asamblėjos sutikimu priimti įstatymus tokiais klausimais, už kuriuos išimtinai yra atsakinga Asamblėja, išskyrus 165(1) straipsnio a–c, d skirsnio pirmoje dalyje, f ir i skirsniuose, m skirsnio antroje dalyje ir o, p, q, s, t, v, x bei aa skirsniuose nurodytus klausimus;
c) regiono veikloje taikyti įstatymų nuostatas, kurie apriboja minėtais principais ir pagrindiniais bendrais elementais;
d) rūpintis regiono įstatymų leidyba ir suverenias galias turinčių įstaigų leidžiamais įstatymais, bet neturi galios pačios leisti įstatymų;
e) inicijuoti statutų ir įstatymų leidybą dėl atitinkamų įstatymų leidybos asamblėjos narių rinkimų pagal 226 straipsnį;
f) inicijuoti įstatymų leidybą pagal 167(1) straipsnį, pateikdami regiono vyriausybės įstatymų projektus ir juodraštines pataisas Respublikos Asamblėjai;
g) naudotis suteiktomis vykdomosiomis galiomis;
h) administruoti savo lėšas bei jomis disponuoti ir atlikti su jų interesais susijusius veiksmus bei sudaryti sutartis;
i) naudotis savo galiomis rinkti mokesčius, kaip nurodo įstatymai, bei pritaikyti valstybinę fiskalinę sistemą regiono specifikai pagal Respublikos Asamblėjos leidžiamus įstatymus;
j) pagal statutus ir įstatymus, susijusius su autonominių regionų finansais, disponuoti tokiomis mokestinėmis pajamomis, kurios gali būti renkamos ar sukuriamos tame autonominiame regione, taip pat kaip valstybės mokestinių pajamų dalimi, nustatoma pagal efektyvų valstybinį solidarumą užtikrinantį principą, bei gaunama iš kitų jiems galimai priskiriamų pajamų ir naudoti tas pajamas savo nuožiūra;
l) steigti ir naikinti vietos valdžios įstaigas, keisti jų veiklos sritį, kaip nurodo įstatymai;
m) naudotis vietos valdžios įstaigų kontrolės galiomis;
n) kaimiškas gyvenvietes priskirti miestelio ar miesto kategorijai;
o) prižiūrėti skyrius ir tarnybas, viešuosius institutus ir viešąsias bei nacionalizuotas kompanijas, kurie dirba ar vykdo verslą tik tame regione ar daugiausiai jame, taip pat kitais atvejais, kuriuos pateisina regiono interesai;

p) priimti regiono ekonominės ir socialinės plėtros planą, regiono biudžetą ir ataskaitas bei dalyvauti rengiant valstybinius planus;
q) išskyrus 165 (1) d straipsnio sąlygas, apibrėžti administracinius nusižengimus ir bausmes už juos;
r) dalyvauti įgyvendinant fiskalinę, pinigų, finansų ir mainų politiką ir užtikrinti regiono cirkuliuojančių mokėjimo priemonių kontrolę ir regiono ekonominei ir socialinei plėtrai reikalingų investicijų finansavimą;
s) dalyvauti formuojant su teritoriniais vandens telkiniais, išskirtine ekonomine zona ir su ja besiribojančiu jūros dugnu susijusią politiką;
t) dalyvauti derybose dėl tiesiogiai su regionais susijusių tarptautinių sutarčių ir susitarimų ir bendrai naudotis iš jų gauta nauda;
u) bendradarbiauti su užsienio regionų įstaigomis ir dalyvauti organizacijose, kurių tikslas yra rūpintis tarpregioniniu dialogu ir bendradarbiavimu, laikantis suverenias galias turinčių ir už užsienio reikalus atsakingų įstaigų nustatytų nuostatų;
v) savo iniciatyva ar pasikonsultavus su suverenias galias turinčiomis įstaigomis pateikti nuomonę klausimais, už kuriuos jos atsakingos ir kurie liečia autonominius regionus, bei reikalus, susijusius su jų specifiniais interesais, dėl Portugalijos valstybės pozicijų Europos Sąjungos formavimo procese;
x) iškilus pavojui regionų reikalams, dalyvauti Europos Sąjungos formavimo procese, atstovaujant regionams Europos regionų institucijose ir delegacijose, dalyvaujančiose Europos Sąjungos sprendimų priėmimo procesuose, taip pat perkelti Europos Sąjungos įstatymų ir kitus įstatymo galios aktų nuostatas į savo įstatymus pagal 112 straipsnį.

2. Prie regiono vyriausybės įstatymų projektų, siekiant teisės leisti įstatymus, turi būti pridėtas regionų įstatymų leidybos dekreto projektas. Atitinkamiems įstatymams, suteikiantiems teisę leisti įstatymus, turi būti taikomos 165(2) ir (3) straipsnių sąlygos.

3. Ankstesniuose straipsniuose nurodyti leidimai nebegalioja pasibaigus Respublikos Asamblėjos ar įstatymų leidybos asamblėjos veiklai, kurie jie buvo priskirti.

4. Regioniniai įstatymų leidybos teisės aktai, aptarti (1) b ir c straipsnyje, turi aiškiai nurodyti atitinkamus aktus, įgaliojančius leisti įstatymus. Anksčiau minėtiems dalykams turi būti taikomos 169 straipsnio sąlygos *mutatis mutandis*.

228 straipsnis

(Įstatymų leidybos autonomija)

1. Autonominių regionų įstatymų leidybos autonomija turi būti taikoma klausimais, nustatytais atitinkamame politiniame ir administraciniame statute, nes už juos nėra išskirtinai atsakingos vien suverenias galias turinčios įstaigos.

2. Jeigu nėra specialių regioninių įstatymų tuo klausimu, už kurį nėra išskirtinai atsakingos vien suverenias galias turinčios įstaigos, dabartinės įstatymo nuostatos turi būti taikomos autonominiams regionams.

229 straipsnis

(Bendradarbiavimas tarp suverenias galias turinčių įstaigų ir regionų įstaigų)

1. Bendradarbiaudamos su savivaldos įstaigomis, suverenias galias turinčios įstaigos privalo užtikrinti autonominių regionų ekonominę ir socialinę plėtrą, ypatingą dėmesį skirdamos dėl autonominių regionų uždaro pobūdžio atsiradusių skirtumų šalinimui.

2. Suverenias galias turinčios įstaigos visada turi konsultuotis su savivaldos įstaigomis klausimais, už kuriuos yra atsakingos ir kurie susiję su autonominiais regionais.

3. Finansiniai santykiai tarp Respublikos ir autonominių regionų sprendžiami pagal įstatymų 164 t straipsnį.

4. Respublikos Vyriausybė ir regiono vyriausybė gali susitarti dėl kitų bendradarbiavimo formų, ypač dėl atsakomybę nustatančių aktų. Kiekvienu atveju turi būti nustatytas atitinkamas finansinių išteklių perdavimas ir taikomi finansų peržiūros mechanizmai.

230 straipsnis

(Respublikos atstovai)

1. Kiekvienas autonominis regionas privalo turėti Respublikos atstovą, kurį skiria ir atleidžia iš pareigų Respublikos Prezidentas, prieš tai pasikonsultavęs su Vyriausybe.

2. Jeigu Respublikos atstovas nėra atleidžiamas iš pareigų, jo darbas

trunka tiek pat, kiek Respublikos Prezidento, ir baigiasi paskyrus naują Respublikos atstovą.

3. Jeigu postas atsilaisvina ir tais atvejais, kai Respublikos atstovo nėra ar jam neleidžiama vykdyti pareigų, jį turi laikinai pakeisti įstatymų leidybos asamblėjos pirmininkas.

231 straipsnis

(Autonominių regionų savivaldos įstaigos)

1. Kiekvienas autonominis regionas privalo turėti savivaldos įstaigas, kurias sudaro įstatymų leidybos asamblėja ir regiono vyriausybė.

2. Įstatymų leidybos asamblėjos turi būti renkamos pagal visuotinę, tiesioginę ir slaptą balsavimo teisę laikantis proporcingo atstovavimo principo.

3. Kiekviena regiono vyriausybė politiškai atsakinga savo autonominio regiono įstatymų leidybos asamblėjai, o Respublikos atstovas turi paskirti jos pirmininką remdamasis regiono rinkimų rezultatais.

4. Respublikos atstovas skiria ir atleidžia likusius regiono vyriausybės narius pirmininko siūlymu.

5. Kiekvieno regiono vyriausybė turi pradėti dirbti anksčiau nei to autonominio regiono įstatymų leidybos asamblėja.

6. Kiekvieno regiono vyriausybė turi išskirtinai prisiimti atsakomybę už klausimus, susijusius su jos sudarymu ir procesais.

7. Autonominių regionų savivaldos įstaigų pareigūnų statusas ir vaidmuo turi būti apibrėžtas jų politiniuose ir administraciniuose statutuose.

232 straipsnis

(Autonominių regionų įstatymų leidybos asamblėjų atsakomybė)

1. Kiekvieno autonominio regiono įstatymų leidybos asamblėja turi išskirtinai prisiimti atsakomybę už 227 (1) a, b ir c straipsnyje, d skirsnio antroje dalyje, f skirsnyje, i skirsnio pirmoje dalyje ir l, n ir q skirsniuose nurodytų galių naudojimą, regiono biudžeto priėmimą, regiono ekonominės ir socialinės plėtros planą ir ataskaitas, taip pat pritaikyti valstybinę fiskalinę sistemą prie regiono specifikos.

2. Kiekvieno autonominio regiono įstatymų leidybos asamblėja turi būti atsakinga už regionų referendumų projektų pateikimą, kad Respublikos Prezidentas galėtų pakviesti piliečius, užregistruotus balsuoti to regiono teritorijoje, susaistančiu būdu išreikšti nuomonę klausimais, kurie yra

svarbūs ir būdingi tam regionui. Tokiems referendumams turi būti taikomos 115 straipsnio sąlygos *mutatis mutandis*.

3. Kiekvieno autonominio regiono įstatymų leidybos asamblėja turi parengti juodraštį ir priimti procedūros taisykles pagal šią Konstituciją bei politinį ir administracinį statutą.

4. Autonominių regionų įstatymų leidybos asamblėjoms ir jų parlamentinėms grupėms turi būti taikomos 175 c, 178 (1) – (6), 179 straipsnių sąlygos, išskyrus (3) e ir f ir (4) ir 180, *mutatis mutandis*.

233 straipsnis

(Respublikos atstovo parašas ir veto)

1. Respublikos atstovas turi būti atsakingas už regionų įstatymų pasirašymą ir pateikimą paskelbti.

2. Per penkiolika dienų nuo autonominio regiono įstatymų leidybos asamblėjos įstatymo priėmimo, kuris yra siunčiamas pasirašyti, arba Konstitucinio Teismo nutarties paskelbimo, kai nė viena nuostata nepaskelbiama antikonstitucine, Respublikos atstovas turi pasirašyti įstatymą ar pasinaudoti veto teise. Pastaruoju atveju jis, nurodydamas priežastis pranešime, turi pareikalauti peržiūrėti įstatymą.

3. Jeigu autonominio regiono įstatymų leidybos asamblėja patvirtina pirmą balsavimą absoliučia visų pareigas einančių narių dauguma, Respublikos atstovas turi per aštuonias dienas po gavimo pasirašyti įstatymą.

4. Respublikos atstovas, gavęs regiono vyriausybės pasirašyti siųstą įstatymą, per dvidešimt dienų po gavimo turi jį pasirašyti arba atsisakyti pasirašyti. Jeigu atsisako, jis turi raštu informuoti regiono vyriausybę apie veto priežastis, ir tada regiono vyriausybė gali pakeisti įstatymą į įstatymo projektą, pateikdama jį autonominio regiono įstatymų leidybos asamblėjai.

5. Respublikos atstovas taip pat turi naudotis veto teise pagal 278 ir 279 straipsnius.

234 straipsnis

(Savivaldos įstaigų likvidavimas ir nušalinimas)

1. Prieš tai pasikonsultavęs su Valstybės taryba ir partijomis, turinčiomis vietas atitinkamoje įstatymų leidybos asamblėjoje, Respublikos Prezidentas gali panaikinti autonominio regiono įstatymų leidybos asamblėją.

2. Panaikinus autonominio regiono įstatymų leidybos asamblėją, turi būti nušalinta regiono vyriausybė, o kol po rinkimų pradės darbą nau-

joji regiono vyriausybė, regiono vyriausybė gali atlikti tik būtiniausius viešųjų reikalų tvarkymo veiksmus.

3. Autonominio regiono įstatymų leidybos asamblėjos panaikinimas neturi paveikti jos narių darbo tęstinumo ar Nuolatinio komiteto pareigų iki pirmojo asamblėjos posėdžio po kitų rinkimų.

VIII pavadinimas. Vietos valdžia

I skyrius. Pagrindiniai principai

235 straipsnis

(Vietos valdžios įstaigos)

1. Į valstybės demokratinę organizacinę struktūrą turi įeiti vietos valdžios įstaigos.

2. Vietos įstaigos turi būti bendros teritorijos įstaigos, jos privalo turėti atstovaujančiąsias įstaigas ir stengtis atstovauti vietinių žmonių interesams.

236 straipsnis

(Vietos valdžios ir administracinio skyriaus kategorijos)

1. Pagrindinėje valstybės teritorijoje valdžios įstaigos sudaro apylinkes, savivaldybes ir administracinius regionus.

2. Azorų ir Madeiros salų autonominiai regionai sudaro apylinkes ir savivaldybes.

3. Dideliuose miestų regionuose ir salose įstatymais gali būti įsteigti kitokios vietos valdžios organizacinės formos dariniai atsižvelgiant ir ten vyraujančias specialias sąlygas.

4. Įstatymai turi numatyti Portugalijos teritorijos administracinį suskirstymą.

237 straipsnis

(Administracinė decentralizacija)

1. Įstatymai turi nustatyti vietos valdžios atsakomybę ir organizavimą bei jos įstaigų pareigas pagal administracinės decentralizacijos principą.

2. Kiekviena vietos valdžios įstaiga turi prisiimti atsakomybę už jos pagal įstatymus naudojamas galias, įskaitant galią formuoti savo veiklos planą ir biudžetą.

3. Vietos policijos įstaigos turi bendradarbiauti su vietos bendruomene palaikydamos viešąją tvarką.

238 straipsnis

(Vietinės lėšos ir finansai)

1. Vietos valdžios įstaigos turi valdyti savo lėšas ir finansus.

2. Įstatymai turi nustatyti vietinių finansų tvarkymo taisykles ir užtikrinti, kad valstybė ir vietos valdžios įstaigos sąžiningai pasidalytų valstybinius išteklius ir būtų pašalinta tos pačios kategorijos valdžios įstaigų nelygybė.

3. Į kiekvienos vietos valdžios įstaigos pajamas būtinai turi įeiti pajamos, gaunamos iš lėšų tvarkymo ir imamos už jų teikiamas paslaugas.

4. Vietos valdžios įstaigos gali naudotis apmokestinimo galiomis tokiais atvejais ir tokiomis sąlygomis, kuriuos nurodo įstatymai.

239 straipsnis

(Sprendimų priėmimas ir vykdomosios įstaigos)

1. Vietos valdžios organizacinę struktūrą sudaro renkama asamblėja, turinti sprendimų priėmimo galią, ir asamblėjai atsakinga kolegiali vykdomoji įstaiga.

2. Asamblėjos turi būti renkamos visuotiniu, tiesioginiu ir slaptu piliečių, užregistruotų balsuoti atitinkamos vietos valdžios darbo vietoje, balsavimu pagal proporcinę atstovavimo sistemą.

3. Kolegialią vykdomąją įstaigą turi sudaryti atitinkamas skaičius narių.

Daugiausiai balsų gavęs kandidatas turi būti paskirtas asamblėjos pirmininku arba vykdomuoju darbuotoju, kaip nurodo įstatymai. Įstatymai taip pat turi nustatyti rinkimų procesą, asamblėjos ir kolegialios vykdomosios įstaigos formavimo ir nušalinimo bei jų atliekamų procedūrų ir darbo reikalavimus.

4. Kandidatus, renkamus į vietos valdžios institucijas, gali paskirti politinės partijos individuliai arba koalicijoje ar registruotų rinkėjų grupės, kaip nurodo įstatymai.

240 straipsnis

(Vietos referendumai)

1. Įstatymų nustatytais atvejais, sąlygomis ir tikslais vietos valdžios

įstaigos gali nurodyti jų atsakomybės klausimus spręsti referendume, kuriame dalyvauja balsuoti užregistruoti piliečiai.

2. Įstatymai gali suteikti teisę registruotiems rinkėjams inicijuoti referendumą.

241straipsnis

(Kontrolės galios)

Vietos valdžios įstaigos gali turėti šios Konstitucijos ir įstatymų bei aukštesnės kategorijos vietos valdžios įstaigos arba tą vietos valdžios įstaigą kuruojančios įstaigos nustatytas kontrolės galias.

242 straipsnis

(Administracinė kontrolė)

1. Vietos valdžios įstaigų administracinė kontrolė reiškia tikrinimą, ar vietos valdžios įstaigos laikosi įstatymų, ir turi būti taikoma įstatymo nustatytais atvejais ir formomis.

2. Prieš taikant vietos autonomiją ribojančias priemones, vietos valdžios įstaiga turi pareikšti savo nuomonę, be to, reikia laikytis įstatymų.

3. Vietos valdžios įstaigos gali būti panaikintos tik už sunkius neteisėtus veiksmus ar aplaidumą.

243 straipsnis

(Vietos valdžios įstaigų personalas)

1. Vietos valdžios įstaigose turi dirbti vietinis personalas, kaip nurodo įstatymai.

2. Taisyklės, kuriomis vadovaujasi valstybinis personalas ir valstybės atstovai, turi būti taikomas ir vietos valdžios personalui bei atstovams, kaip nurodo įstatymai, *mutatis mutandis*.

3. Nepažeisdami vietos valdžios įstaigų autonomijos, įstatymai turi nustatyti formas, kuriomis valstybė pagelbsti šioms įstaigoms, remdama jas techniniais ir žmogiškaisiais ištekliais.

II skyrius. Apylinkės

244 straipsnis

(Apylinkių įstaigos)

Apylinkės atstovavimo įstaigos turi būti apylinkės asamblėja ir apylinkės valdžios įstaiga.

245 straipsnis

(Apylinkių asamblėjos)

1. Apylinkės asamblėja turi būti apylinkės sprendimus priimanti institucija.

2. Įstatymai gali reikalauti, kad apylinkės asamblėją tose apylinkėse, kur gyventojų skaičius labai mažas, pakeistų plenarinis registruotų rinkėjų susirinkimas.

246 straipsnis

(Apylinkių valdžios institucijos)

Apylinkės valdžios institucija turi būti apylinkės kolegiali vykdomoji institucija.

247 straipsnis

(Asociacijos)

Apylinkės gali suformuoti asociacijas, administruojančias bendruosius interesus, kaip nurodo įstatymai.

248 straipsnis

(Pareigų pavedimas)

Apylinkių asamblėjos gali pavesti administracines pareigas, kurioms nereikia valdžios įstaigos galių, gyventojų organizacijoms.

III skyrius. Savivaldybės

249 straipsnis

(Savivaldybių keitimas)

Savivaldybės turi būti steigiamos ar naikinamos ir jų plotas turi būti keičiamas pagal įstatymą, prieš tai pasikonsultavus su atitinkamomis vietos valdžios institucijomis.

250 straipsnis

(Savivaldybės institucijos)

Savivaldybės atstovaujančiosios institucijos bus savivaldybės asamblėja ir savivaldybės valdžia.

251 straipsnis

(Savivaldybės asamblėjos)

Savivaldybės asamblėja turi būti savivaldybės sprendimus priimanti įstaiga, kurią turi sudaryti tiesiogiai renkami nariai ir savivaldybės apylinkės valdžios institucijų pirmininkai. Tiesiogiai renkamų narių skaičius turi būti didesnis nei apylinkių valdžios įstaigų pirmininkų skaičius.

252 straipsnis

(Savivaldybės valdžios įstaigos)

Savivaldybės valdžios įstaiga turi būti savivaldybės kolegiali vykdomoji įstaiga.

253 straipsnis

(Asociacijos ir federacijos)

Norėdamos administruoti bendruosius interesus, savivaldybės gali suformuoti asociacijas ir federacijas, kurioms įstatymais gali būti pavestos tam tikros galios ir atsakomybė.

254 straipsnis

(Iš tiesioginių mokesčių gautų pajamų dalijimasis)

1. Savivaldybės turi dalytis pajamas, gaunamas iš tiesioginių mokesčių, remdamosi teise ir įstatymais.
2. Savivaldybės privalo turėti nuosavų pajamų iš mokesčių, kaip nurodo įstatymai.

IV skyrius. Administracinės sritys

255 straipsnis

(Formavimas pagal įstatymus)

Administraciniai regionai turi būti formuojami pagal įstatymą, kuris turi nustatyti jų valdžios įstaigų galią ir sudėtį, atsakomybę ir vykdomas procedūras, nurodyti skirtumus tarp kiekvienam administraciniam regionui taikomų taisyklių.

256 straipsnis

(*De facto* institucija)

1. Administracinių regionų *de facto* institucija, remdamasi atskirais įstatymais, kurie papildo vienas kitą, priklausys nuo įstatymo nurodyto

ankstesniame straipsnyje, ir registruotų rinkėjų, kurie balsuoja tiesioginiame balsavime, apimančiame kiekvieną regioninę sritį, daugumos pritariamųjų balsų.

2. Jeigu registruotų rinkėjų, atiduodančių savo balsus, dauguma nepritaria valstybinio masto klausimui dėl administracinių regionų institucijos, atsakymai į tokius klausimus, kurie gali būti susiję su kiekvienu pagal įstatymus formuojamu regionu, negalios.

3. Registruotų rinkėjų konsultacija, aprašyta ankstesniuose straipsniuose, turi vykti pagal organizacinės teisės nuostatas ir Respublikos Prezidento sprendimu, Respublikos Asamblėjai pateikus pasiūlymą. 115 straipsnyje aprašyta sistema turi būti taikoma *mutatis mutandis*.

257 straipsnis

(Atsakomybė)

Administraciniai regionai turi vadovautis valstybinių departamentų ir tarnybų nuostatais ir vykdyti savo darbus įtraukiant savivaldybių koordinavimą ir paramos teikimą, atsižvelgiant į savivaldybių autonomiją ir neribojant jų galių.

258 straipsnis

(Planavimas)

Administraciniai regionai turi parengti regioninius planus ir dalyvauti rengiant valstybinius planus.

259 straipsnis

(Sričių institucijos)

Sričių asamblėja ir sričių valdžia bus administracinių sričių atstovaujamosios institucijos.

260 straipsnis

(Regionų asamblėjos)

Regiono asamblėja turi būti regioninė sprendimus priimanti įstaiga. Ją turi sudaryti tiesiogiai renkami nariai ir mažesnis skaičius narių, kuriuos pagal proporcinio atstovavimo sistemą bei taikant d'Hondťo didžiausio vidurkio taisyklę turi rinkti rinkimų kolegija, kurią sudaro tiesioginiuose rinkimuose išrinkti tos pačios vietovės savivaldybių asamblėjų nariai.

261 straipsnis

(Sričių valdžia)

Sričių valdžia bus sričių kolegialos administracinės institucijos.

262 straipsnis

(Vyriausybės atstovai)

Ministrų Taryba gali paskirti kiekvienam regionui Vyriausybės atstovą. Tokių atstovų pareigos taip pat prasiplečia iki regiono vietos valdžios.

V skyrius. Gyventojų organizacijos

263 straipsnis

(Formavimas ir plotas)

1. Skatinant vietinius žmones aktyviau dalyvautų vietos administraciniame gyvenime, mažesniuose nei apylinkė plotuose galima kurti gyventojų organizacijas.
2. Vietinė apylinkės valdžios įstaiga savo iniciatyva ar vieno arba daugiau gyventojų komitetų ar daugelio gyventojų prašymu turi apriboti ankstesniame straipsnyje nurodytų organizacijų plotą ir spręsti visus dėl tokio apribojimo kylančius konfliktus.

264 straipsnis

(Struktūra)

1. Įstatymuose turi būti nurodyta gyventojų organizacijų, į kurias įeina gyventojų asamblėja ir gyventojų komitetas, struktūra.
2. Gyventojų asamblėjas turi sudaryti gyventojai, registruoti per apylinkės gyventojų surašymą.
3. Kiekviena gyventojų asamblėja turi išsirinkti gyventojų komitetą ir turi turėti galimybę jį atleisti.

265 straipsnis

(Teisės ir atsakomybės)

1. Gyventojų organizacijos privalo turėti teisę:
   a) kreiptis su prašymais į vietos valdžios įstaigas dėl gyventojams svarbių administracinių reikalų;
   b) per savo atstovus dalyvauti apylinkės asamblėjoje nebalsuodami.
2. Gyventojų organizacijos turi būti atsakingos už darbų, kuriuos joms gali pavesti įstatymai ar apylinkės įstaigos, atlikimą.

IX pavadinimas. Viešasis valdymas

266 straipsnis

(Pagrindiniai principai)

1. Viešoji administracija turi siekti viešųjų interesų ir gerbti įstatymų saugomas visų piliečių teises ir interesus.

2. Administracinės įstaigos ir atstovai turi laikytis šios Konstitucijos, o vykdydami savo funkcijas laikytis lygybės, proporcingumo, teisingumo, nešališkumo ir pasitikėjimo principų.

267 straipsnis

(Adninistracijos struktūra)

1. Viešoji administracija turi būti struktūrizuota taip, kad vengtų biurokratijos, priartintų skyrius ir tarnybas prie vietinių žmonių ir užtikrintų, kad suinteresuotos šalys dalyvaus efektyviame valdyme, ypač per viešąsias asociacijas, gyventojų organizacijas ir kitas demokratinio atstovavimo formas.

2. Ankstesniame paragrafe aprašytais tikslais ir nepažeisdami reikiamo viešosios administracijos darbo bei valdymo, kompetentingų įstaigų priežiūros ir kontrolės veiksmingumo ir vientisumo, įstatymai turi nustatyti tinkamas administracinės decentralizacijos ir perdavimo formas.

3. Pagal įstatymus gali būti steigiamos savarankiškos administracinės įstaigos.

4. Viešosios asociacijos gali būti formuojamos tik dėl specialiųjų poreikių, negali vykdyti specialiųjų profesinių sąjungų funkcijų ir turi būti organizuojamos iš vidaus, remiantis savo narių teisėmis bei demokratiniu įstaigų formavimu.

5. Administracinių veiksmų vykdymas turi būti specialiosios teisės objektas užtikrinant, kad skyrių ir tarnybų naudojami ištekliai bus racionalizuoti, o piliečiai dalyvaus priimant su jais susijusius sprendimus.

6. Privačioms įstaigoms, besinaudojančioms viešosiomis galiomis, gali būti taikoma įstatymuose nurodyta administracinė kontrolė.

268 straipsnis

(Piliečių teisės ir garantijos)

1. Piliečiai privalo turėti teisę gauti informaciją iš administracijos, kai jos prašo, apie procesus, kuriais yra tiesiogiai suinteresuoti, ir sužinoti apie su jais susijusius sprendimus.

2. Išskyrus įstatymą dėl vidinio ir išorinio saugumo, baudžiamojo tyrimo ir asmeninės nuosavybės klausimų, piliečiai privalo turėti teisę prieiti prie administracinių bylų ir įrašų.

3. Administraciniai aktai turi būti pateikiami suinteresuotoms šalims įstatymų nustatyta forma, o kai jie turi įtaką įstatymų saugomoms teisėms ar interesams, tai turi būti paremta aiškiomis priežastimis, kurios turi būti prieinamos šalims.

4. Piliečiams turi būti užtikrinama veiksminga teisminė įstatymų saugomų jų teisių kontrolė, ypač susijusi su minėtų teisių ir interesų pripažinimu, teises ir interesus pažeidžiančio administracinio akto ginčijimu, teigiamų nutarčių dėl administracinių aktų praktikos pagal įstatymus ir atitinkamų draudimų numatymo priėmimu.

5. Piliečiai taip pat privalo turėti teisę ginčyti administracines taisykles, susijusias su išorinėmis jėgomis, kurios pažeidžia įstatymų saugomas jų teises ar interesus.

6. (1) ir (2) punktuose nurodytais tikslais įstatymai turi nustatyti ilgiausią terminą, per kurį administracija privalo pateikti atsakymą.

269 straipsnis

(Taisyklės, kurių laikosi viešosios administracijos personalas)

1. Vykdydami savo funkcijas, viešosios administracijos darbuotojai ir kitų valstybinių įstaigų darbuotojai ir atstovai turi tarnauti tik viešajam interesui, kaip pagal įstatymus yra nurodžiusios kompetentingos administracijos vadovaujančios įstaigos.

2. Viešosios administracijos darbuotojai ir kiti kitų valstybinių įstaigų darbuotojai ir atstovai neturi patirti žalos ar pelnytis naudodamiesi bet kokiomis šioje Konstitucijoje nurodytomis politinėmis teisėmis, ypač partijų politiniais pranašumais.

3. Asmenims, kurie tampa drausminių procedūrų objektu, turi būti garantuojama teisė į svarstymą ir gynybą.

4. Viešieji postai ir pareigos turi būti renkami, nebent įstatymai numatytų kitaip.

5. Įstatymuose turi būti nurodytas nesuderinamumas tarp viešųjų postų ir pareigų užėmimo bei kitų veiklų.

270 straipsnis

(Naudojimosi teisėmis apribojimai)

Griežtai remiantis specialiaisiais atitinkamų funkcijų reikalavimais, įstatymai gali taikyti teisių į išraišką, susirinkimus, demonstracijas, asociacijas ir kolektyvines peticijas, taip pat nuolat aktyviai karinę tarnybą einančio karinio ir sukarinto personalo ir policijos bei apsaugos tarnybų personalo teisės į rinkimus apribojimus. Pastaruoju atveju, net jeigu pripažįstama jų teisė formuoti profesines sąjungas, įstatymai gali užkirsti kelią naudotis teise į streikus.

271 straipsnis

(Valstybinio personalo ir valstybės atstovų atsakomybė)

1. Valstybės ir kitų viešųjų įstaigų personalas ir atstovai privalo prisiimti civilinę ir baudžiamąją atsakomybę ir paklusti drausminėms procedūroms, susijusioms su jų veiksmais ir aplaidumu vykdant savo funkcijas ir veikiant pažeistomis įstatymų saugomomis piliečių teisėmis ir interesais. Joks procesas ar procedūra jokiu etapu šiuo atžvilgiu neturi priklausyti nuo aukštesnės įstaigos leidimo.

2. Personalo nariui ar atstovui, vykdančiam pareigas pagal aukštesnio hierarchinio asmens įsakymus ar instrukcijas, neturi padidėti atsakomybė, jeigu jis prieš tai protestavo prieš šiuos įsakymus ar instrukcijas ar reikalavo juos perduoti ar patvirtino raštu.

3. Paklusimo pareiga išnyksta, jeigu įsakymų ar instrukcijų laikymasis reikštų nusikaltimą.

4. Įstatymai turi nurodyti, kokiomis sąlygomis valstybė ir kitos viešosios įstaigos gali atlyginti įstaigų, personalo ir atstovų žalą.

272 straipsnis

(Policija)

1. Policijos pajėgos turi ginti demokratines sąlygas ir užtikrinti piliečių vidaus saugumą ir teises.

2. Teisėtvarkos priemonės turi būti išdėstytos įstatymuose ir negali būti naudojamos plačiau, nei būtina.

3. Nusikaltimų prevencijos, įskaitant nusikaltimus valstybės saugumui, reikia imtis tik laikantis bendrųjų teisėtvarkos sąlygų ir gerbiant piliečių teises, laisves ir garantijas.

4. Įstatymuose turi būti nustatytos sąlygos, kuriomis vadovautųsi policijos pajėgos, ir kiekvienos šių pajėgų privalo turėti savo organizacinę struktūrą visoje Portugalijos teritorijoje.

X pavadinimas. Nacionalinė gynyba

273 straipsnis

(Nacionalinė gynyba)

1. Valstybė turi būti įsipareigojusi užtikrinti tautos gynybą.

2. Nacionalinės gynybos tikslai turi būti užtikrinti valstybės nepriklausomybę, teritorinį vientisumą ir žmonių apsaugą nuo išorinės agresijos ar grėsmės, laikytis konstitucinės tvarkos, demokratinių institucijų ir tarptautinių sutarčių.

274 straipsnis

(Aukščiausioji valstybės gynybos taryba)

1. Aukščiausiajai valstybės gynybos tarybai vadovauja Respublikos Prezidentas ir ji sudaryta, kaip nurodo įstatymai. Į ją turi įeiti renkami Respublikos Asamblėjos nariai.

2. Aukščiausioji valstybės gynybos taryba turi būti speciali konsultacinė įstaiga, sprendžianti valstybės gynybos ir ginkluotųjų pajėgų organizacijos, darbo bei drausmės reikalus. Ji gali prisiimti tokią administracinę atsakomybę, kokią priskirs įstatymai.

275 straipsnis

(Ginkluotosios pajėgos)

1. Ginkluotosios pajėgos turi prisiimti atsakomybę užtikrinti Respublikos karinę gynybą.

2. Ginkluotąsias pajėgas turi sudaryti tik Portugalijos piliečiai, jos privalo turėti vienodą organizacinę struktūrą visoje Portugalijos teritorijoje.

3. Ginkluotosios pajėgos turi paklusti suverenią galią turinčioms kompetentingoms įstaigoms, kaip nurodo ši Konstitucija ir įstatymai.

4. Ginkluotosios pajėgos turi tarnauti Portugalijos žmonėms ir būti griežtai nešališkos. Jų personalas neturi naudotis turimais ginklais, pozicijomis ar funkcijomis, bet kokiais būdais kišdamasis į politinius reikalus.

5. Kaip nurodo įstatymai, ginkluotosios pajėgos turi būti įsipareigojusios Portugalijos valstybei karinėje srityje ir dalyvauti tarptautinių organizacijų, kurioms priklauso Portugalija, vykdomose humanitarinėse ir taikos misijose.

6. Kaip nurodo įstatymai, ginkluotosios pajėgos gali būti įsipareigojusios bendradarbiauti vykdant civilinės apsaugos misiją, su pagrindinių žmonių poreikių patenkinimu ir gyvenimo kokybės pagerinimu susijusias

užduotis, taip pat techniniais ir kariniais veiksmais, priskiriamais valstybinei bendradarbiavimo politikai.

7. Įstatymai, numatantys apsiaustį ir kritinę padėtį, turi nurodyti ginkluotųjų pajėgų veikimo tokiose situacijose sąlygas.

276 straipsnis

(Tautos gynyba, karinė tarnyba ir civilinė tarnyba)

1. Kiekvienas portugalas privalo turėti svarbiausią teisę ir pareigą ginti savo tautą.

2. Įstatymai turi numatyti karinę tarnybą ir nustatyti jos vykdymo formas, savanorišką ar privalomąjį pobūdį, trukmę ir turinį.

3. Piliečiai, kurie pagal įstatymus turi atlikti karinę tarnybą, bet nustatoma, kad netinka ginkluotajai karinei tarnybai, turi atlikti neginkluotąją karinę tarnybą ar tarnauti civiliai, priklausomai nuo situacijos.

4. Dėl sąmoningų įsitikinimų atsisakantys tarnauti asmenys, kurie pagal įstatymus turi atlikti karinę tarnybą, turi tarnauti civiliai tiek pat laiko ir taip pat uoliai, kaip atliktų ginkluotąją karinę tarnybą.

5. Civilinė tarnyba gali būti laikoma karinės tarnybos pakaitalu ar papildymu, o įstatymai gali nustatyti, kad ji privaloma piliečiams, kuriems netaikomos karinės prievolės.

6. Nė vienas pilietis, kuriam nepavyksta atlikti ar kuris neatlieka privalomosios karinės ar civilinės tarnybos, neturi išlaikyti ar išsaugoti darbo valstybinėje ar kitoje viešojoje įstaigoje.

7. Nė prieš vieną pilietį negali būti nusiteikiama dėl jam duotų pavedimų, socialinių privalumų ar nuolatinio darbo kaip karinės ar privalomosios civilinės tarnybos atlikimo rezultato.

IV DALIS

KONSTITUCIJOS GARANTIJOS IR PERŽIŪRA

I pavadinimas. Konstituciškumo peržiūra

277 straipsnis

(Aiškus nekonstitucingumas)

1. Taisyklės, prieštaraujančios bent vienai šios Konstitucijos nuostatai ar jos puoselėjamiems principams, turi būti laikomos nekonstitucinėmis.

2. Jeigu nuostatos, išdėstytos tinkamai ratifikuotose tarptautinėse sutartyse, yra taikomos įstatymų sistemoje ar jos dalyje, nekonstitucišku-

mas, pasireiškiantis kaip tokių taisyklių forma ar turinys, neturi sutrukdyti jų taikyti Portugalijos įstatymuose, nebent nekonstitucinė norma atsirastų pažeidžiant esminę šios Konstitucijos sąlygą.

278 straipsnis

(Ankstesnė konstitucingumo peržiūra)

1. Respublikos Prezidentas gali prašyti Konstitucinio Teismo atlikti išankstinę jo ratifikuoti pateiktos tarptautinės sutarties nuostatas, dekreto, atsiųsto priimti kaip įstatymą ar vykdomąjį įstatymą, tarptautinės sutarties konstitucingumo peržiūrą.

2. Respublikos atstovai taip pat gali prašyti Konstitucinio Teismo atlikti išankstinę pasirašyti siunčiamo regioninio dekreto sąlygos konstitucingumo peržiūrą.

3. Iš anksto peržiūrėti konstitucingumą turi būti prašoma per aštuonias dienas nuo atitinkamo dokumento gavimo.

4. Ne tik pats Respublikos Prezidentas, bet ir Ministras Pirmininkas ar vienas penktadalis visų Respublikos Asamblėjos narių gali kreiptis į Konstitucinį Teismą su prašymu atlikti išankstinę bet kokios Respublikos Prezidentui kaip organizacinio įstatymo siunčiamo dekreto sąlygos konstitucingumo peržiūrą.

5. Respublikos Asamblėjos Pirmininkas apie Respublikos Prezidentui nusiųstą įstatymą kaip organizacinį įstatymą nedelsdamas turi pranešti Ministrui Pirmininkui ir Respublikos Asamblėjos parlamentinėms grupėms.

6. Dėl išankstinės (4) punkte įtvirtintos konstitucingumo peržiūros turi būti kreipiamasi per aštuonias dienas nuo (5) punkte nurodytos dienos.

7. Išskyrus (1) punkto sąlygas, Respublikos Prezidentas negali priimti dekretų, nurodytų (4) punkte, kol nepraėjo aštuonios dienos nuo jų gavimo arba jeigu Konstitucinio Teismo prašoma įsikišti, kol jis apie tai paskelbs.

8. Konstitucinis Teismas turi apie tai paskelbti per dvidešimt penkių dienų laikotarpį, kurį Respublikos Prezidentas gali sutrumpinti dėl (1) punkte nurodytų nepaprastų priežasčių.

279 straipsnis

(Sprendimų įsigaliojimas)

1. Jeigu Konstitucinis Teismas kurią nors dekreto ar tarptautinės sutarties sąlygą paskelbia nekonstitucine, Respublikos Prezidentas ar Respublikos atstovas atitinkamai turi vetuoti statutą ar sutartį ir grąžinti juos priėmusiai įstaigai.

2. (1) punkte nurodytu atveju dekreto negalima priimti ar pasirašyti, nebent jį priėmusi įstaiga išbrauktų nekonstitucine laikomą sąlygą ar, kai tai įmanoma, minėtą sąlygą patvirtintų dviejų trečdalių esančių narių dauguma ar absoliuti visų pareigas einančių narių dauguma.

3. Jeigu statutas ar sutartis performuluojami, Respublikos Prezidentas ar Respublikos atstovas atitinkamai gali paprašyti iš anksto peržiūrėti bet kurios naujos redakcijos sąlygos konstitucingumą.

4. Jeigu Konstitucinis Teismas kokią nors sutarties sąlygą paskelbia nekonstitucine, minėta sutartis gali būti ratifikuojama tik tada, jeigu Respublikos Asamblėjoje ji priimama dviejų trečdalių esančių narių balsų dauguma ar absoliučia visų pareigas einančių narių balsų dauguma.

280 straipsnis

(Specialioji konstitucingumo ir legalumo peržiūra)

1. Konstituciniam Teismui galima pateikti apeliaciją dėl teismų nutarčių:

a) kuriomis atsisakoma taikyti kokią nors nuostatą remiantis jos nekonstitucingumu;
b) kuriose taikomos nuostatos, kurių konstitucingumas svarstytas atitinkamame procese.

2. Konstituciniam Teismui taip pat galima pateikti apeliaciją dėl teismų nutarčių:

a) kuriomis atsisakoma taikyti įstatymuose nurodytą nuostatą remiantis tuo, kad ji yra neteisėta, nes pažeidžia viršesnį įstatymą;
b) kuriomis atsisakoma taikyti regioniniame dekrete nurodytą nuostatą remiantis tuo, kad ji yra neteisėta, nes pažeidžia autonominio regiono statutą;
c) kuriomis atsisakoma taikyti regioniniame dekrete, kurį priėmė suverenią galią turinti įstaiga, nurodytą nuostatą remiantis tuo, kad ji yra neteisėta, nes pažeidžia autonominio regiono statutą;
d) kurios taiko nuostatą, kurios neteisėtumas buvo svarstomas per procesą dėl vienos iš priežasčių, nurodytų a, b ir c skirsniuose.

3. Jeigu į tarptautinę sutartį, įstatymus ar reguliavimo tvarką įtraukiama nuostata, kurią taikyti buvo atsisakyta, Prokuratūra privalo pateikti apeliaciją, kaip nurodyta 1a ar 2 a punkte.

4. 1 b ir 2 d punktuose nurodytas apeliacijas gali pateikti tik ta partija, kuri iškėlė konstitucingumo ar teisėtumo klausimą. Įstatymuose turi būti nurodytos tokių apeliacijų priėmimo tvarka.

5. Apeliacija gali būti pateikta ir Konstituciniam Teismui, o Prokuratūra privalo pateikti apeliaciją dėl teismo nutarties, jeigu taikomos nuostatos, kurias Konstitucinis Teismas prieš tai pripažino nekonstuticinėmis ar nelegaliomis.

6. Apeliacijos Konstituciniam Teismui turi apsiriboti atitinkamu konstitucingumo ar teisėtumo klausimu.

281 straipsnis

(Trumpa konstitucingumo ir teisėtumo peržiūra)

1. Konstitucinis Teismas turi peržiūrėti ir paskelbti su visuotinai įpareigojančia galia:

a) bet kokios nuostatos konstitucingumą ar pan.;

b) bet kokios įstatymuose nurodytos nuostatos ar nuostatų neteisėtumą, pažeidžiantį bet kurį viršesnį įstatymą;

c) bet kokios regioniniame įstatyme nurodytos nuostatos ar nuostatų neteisėtumą, pažeidžiantį autonominio regiono statutą;

d) bet kokios įstatymo, kurį priėmė suverenią galią turinti įstaiga, nuostatos ar nuostatų neteisėtumą, pažeidžiantį vieną ar daugiau į jo statutą įtrauktų autonominio regiono teisių.

2. Į Konstitucinį Teismą su prašymu paskelbti nekonstitucingumą ar neteisėtumą su visuotinai įpareigojančia galia gali kreiptis:

a) Respublikos Prezidentas;

b) Respublikos Asamblėjos Prezidentas;

c) Ministras Pirmininkas;

d) ombudsmenas;

e) Generalinis prokuroras;

f) vienas dešimtadalis Respublikos Asamblėjos narių;

g) jeigu prašymas paskelbti nekonstitucingumą remiasi autonominių regionų teisių pažeidimu arba prašymas paskelbti neteisėtumą remiasi jų statutų pažeidimu – Respublikos atstovai, autonominių regionų įstatymų leidybos asamblėjos, autonominių regionų įstatymų leidybos asamblėjų pirmininkai, regioninių vyriausybių prezidentai ar vienas dešimtadalis atitinkamos įstatymų leidybos asamblėjos narių.

3. Konstitucinis Teismas taip pat turi peržiūrėti ir paskelbti su visuotinai įpareigojančia galia bet kokios nuostatos, kurią Konstitucinis Teismas jau pripažino nekonstitucine ar neteisėta, nekonstitucingumą ar neteisėtumą trim konkrečiais atvejais.

282 straipsnis

(Paskelbto nekonstitucingumo ar neteisėtumo įsigaliojimas)

1. Nekonstitucingumo ar neteisėtumo paskelbimas, kuris turi visuotinai įpareigojančią galią, turi įsigalioti tuo momentu, kai įsigaliojo nuostata, paskelbta nekonstitucine ar neteisėta, ir tokios nuostatos turi būti patvirtintos iš naujo, nes minėta nuostata gali būti atšaukta.

2. Kai nekonstitucingumas ar neteisėtumas yra susijęs su esminės konstitucinės ar įstatymo nuostatos pažeidimu, toks paskelbimas turi įsigalioti tik tada, kai įsigalioja nustatytas nekonstitucingumas ar neteisėtumas.

3. Išnagrinėtų bylų nutartys turi įsigalioti, išskyrus tuos atvejus, kai Konstitucinis Teismas nusprendžia kitaip dėl su baudžiamaisiais ar drausminiais klausimais ar administraciniais pažeidimais susijusių sąlygų, o jų turinys mažiau palankus atsakovui.

4. Kai to reikia dėl įstatymo aiškumo, sąžiningumo ar išimtinai svarbių viešųjų interesų ir nurodant priežastis, Konstitucinis Teismas gali nuspręsti, kad nekonstitucingumo ar neteisėtumo įsigaliojimo mastą reikia labiau apriboti, nei nurodyta (1) ir (2) punktuose.

283 straipsnis

(Nekonstitucingumas dėl aplaidumo)

1. Respublikos Prezidento ar ombudsmeno prašymu ar pažeidus vieną ar daugiau autonominių regionų teisių, autonominių regionų įstatymų leidybos asamblėjų pirmininkų prašymu Konstitucinis Teismas turi peržiūrėti ir patikrinti šios Konstitucijos nesilaikymo, nenaudojant įstatymo priemonių konstitucinėms sąlygoms įvykdyti, atvejus.

2. Konstitucinis Teismas, nustatęs nekonstitucinius veiksmus dėl aplaidumo, turi apie tai pranešti kompetentingai įstatymų leidybos įstaigai.

II pavadinimas. Konstitucijos peržiūra

284 straipsnis

(Atsakomybė ir peržiūrų laikas)

1. Respublikos Asamblėja gali peržiūrėti Konstituciją praėjus penkeriems metams nuo paskutinio įprastinės peržiūros įstatymo išleidimo dienos.

2. Vis dėlto Respublikos Asamblėja keturių penktadalių visų narių dauguma bet kuriuo metu gali imtis neįprastų peržiūros priemonių.

285 straipsnis

(Galia inicijuoti peržiūras)

1. Nariai privalo turėti galią inicijuoti peržiūras.

2. Pateikus juodraštines Konstitucijos pataisas, kitos pataisos turi būti pateiktos per trisdešimt dienų.

286 straipsnis

(Priėmimas ir patvirtinimas)

1. Sprendimas keisti Konstituciją priimamas dviejų trečdalių visų narių dauguma.

2. Priimami Konstitucijos pakeitimai turi būti viename peržiūros įstatyme.

3. Respublikos Prezidentas negali atsisakyti patvirtinti tokių įstatymų.

287 straipsnis

(Naujas Konstitucijos tekstas)

1. Konstitucijos pakeitimai turi būti įtraukti reikiamoje vietoje šalinant ir papildant ankstesnį tekstą.

2. Naujas Konstitucijos tekstas turi būti publikuojamas kartu su peržiūros įstatymu.

288 straipsnis

(Situacijos, kai peržiūra turi būti ribojama)

Konstitucijos peržiūros įstatymuose turi būti atsižvelgta į šiuos dalykus:

a) valstybės nepriklausomybę ir vienovę;

b) respublikinę valdymo formą;

c) atskirtį tarp valstybės ir Bažnyčios;

d) piliečių teises, laisves ir garantijas;

e) darbininkų, darbininkų komitetų ir profesinių sąjungų teises;
f) viešojo, privataus bendradarbiavimo ir socialinį sektorių bendrumą, susijusį su gamybos priemonių nuosavybe;
g) ekonominių planų poreikį, kai jie turi egzistuoti mišrios ekonomikos sistemoje;
h) suverenią galią turinčių įstaigų, autonominių regionų įstaigų ir vietinės valdžios įstaigų tarnautojų paskyrimą per rinkimus vykdant visuotinį, tiesioginį, slaptą ir periodinį balsavimą pagal proporcinio atstovavimo sistemą;
i) daugumos išraišką ir politinę organizaciją, įskaitant politines partijas, bei teisę į demokratinį pasipriešinimą;
j) suverenią galią turinčių įstaigų atskyrimą ir tarpusavio priklausomybę;
l) įstatymo sąlygų peržiūrą dėl jų konstitucingumo ir nekonstitucingumo dėl aplaidumo;
m) teismų nepriklausomybę;
n) vietinės valdžios įstaigų autonomiją;
o) Azorų ir Madeiros salų politinę ir administracinę autonomiją.

289 straipsnis

(Aplinkybės, kai peržiūra turi būti ribojama)

Negalima vykdyti nė vieno su šios Konstitucijos peržiūra susijusio akto, kai valstybė atsidūrė apsiaustyje ar kritinėje padėtyje.

GALUTINĖS IR LAIKINOS SĄLYGOS

290 straipsnis

(Ankstesni įstatymai)

1. Išskyrus šio paragrafo sąlygas, konstituciniai įstatymai, įsigalioję po 1974 metų balandžio 25 dienos ir nepaminėti šiame skyriuje, turi būti laikomi įprastiniais įsakymais.

2. Įprastiniai įsakymai, egzistavę iki šios Konstitucijos įsigaliojimo, turi išlikti su sąlyga, kad neprieštarauja šiai Konstitucijai ar joje įtvirtintiems principams.

291 straipsnis

(Apygardos)

1. Kol administraciniai regionai neįsteigiami *de facto*, dar jiems nepriskirti plotai toliau skirstomi į apygardas.

2. Kiekvienoje apygardoje turi būti sprendimus priimanti asamblėja, kurią sudaro savivaldybių atstovai, kaip nurodyta įstatymuose.

3. Padedamas tarybos civilinis gubernatorius turi atstovauti Vyriausybei ir naudotis kontrolės galiomis visose apygardose.

292 straipsnis

(PIDE / DGS[22] atstovų ir pareigūnų kaltinimas ir teisimas)

1. 1975 metų liepos 25 dienos įstatymas Nr. 8/75, kurį pakeitė 1975 metų gruodžio 23 dienos įstatymas Nr. 16/75, ir 1975 metų gruodžio 26 dienos įstatymas Nr. 18/75 turi ir toliau galioti.

2. Įstatymas gali detaliau paaiškinti ankstesniuose straipsniuose apibrėžtas nusikalstamos veikos rūšis, išdėstytas straipsniuose 2(2), 3, 4b, kurie yra susiję su ankstesnia pastraipa.

3. Įstatymas gali specialiai taikyti neįprastas pateisinamąsias aplinkybes, numatytas to paties statuto 7 straipsnyje.

293 straipsnis

(Po 1974 metų balandžio 25 dienos nacionalizuoto turto pakartotinė privatizacija)

1. Sisteminis įstatymas, kurį priėmė absoliuti visų pareigas einančių narių dauguma, reglamentuoja gamybos priemonių ir kito turto, kuris buvo nacionalizuotas po 1974 metų balandžio 25 dienos, pakartotinę privatizaciją ir teisę jais naudotis. Pakartotinai privatizuojant reikia laikytis šių pagrindinių principų:

a) paprastai gamybos priemonių nuosavybės ir kito turto, kuris buvo nacionalizuotas po 1974 metų balandžio 25 dienos, pakartotinė privatizacija ar teisė jais naudotis pirmiausia atliekama visuotinai kviečiant teikti paraiškas, pasiūlymus fondų biržoje ar viešai pasirašant;

b) iš pakartotinės privatizacijos gautos pajamos turi būti naudojamos tik viešajai skolai ir valstybės valdomo verslo skoloms

[22] PIDE / DGS (Tarptautinė ir valstybinė gynybos politika / Saugumo generalinis direktoratas) buvo Naujosios Valstybės politinė politika.

grąžinti, mokant palūkanas už skolą, susidariusią iš nacionalizacijos, ar naują kapitalo investiciją į gamybos sektorių;

c) verslo srities, kuri yra pakartotinės privatizacijos objektas, darbuotojai pakartotinės privatizacijos procese turi išsaugoti savo teises ir pareigas;

d) verslo srities, kuri yra pakartotinės privatizacijos objektas, darbuotojai turi įgyti pirmumo teisę pasirašyti verslo akcinio kapitalo procentą;

e) gamybos priemonės ir kitas turtas, kuris turi būti pakartotinai privatizuotas, turi būti daugiau kaip vienos savarankiškos įstaigos išankstinio vertinimo objektas.

2. Mažos ir vidutinės verslo įmonės, kurios buvo netiesiogiai nacionalizuotos ir neįeina į pagrindinius ekonomikos sektorius, gali būti pakartotinai privatizuotos pagal įstatymus.

294 straipsnis

(Vietos valdžios įstaigoms taikomos taisyklės)

Kol įsigalios 239(3) straipsnyje numatytas įstatymas, viets valdžios įstaigos turi būti formuojamos ir veikti pagal įstatymus, atitinkančius Konstitucijos tekstą, pakeistą 1992 metų lapkričio 25 dienos Konstituciniu įstatymu Nr. 1/92.

295 straipsnis

(Referendumas dėl Europos Sutarties)

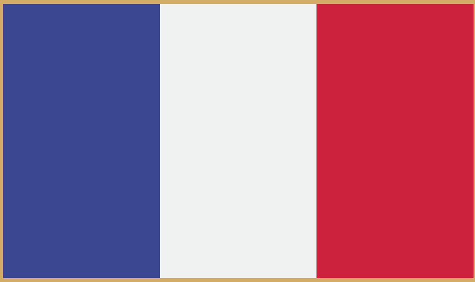
115(3) straipsnio sąlygos neturi pažeisti galimybės surengti referendumą dėl sutarties, kurios tikslas yra formuoti ir plėsti Europos Sąjungą, patvirtinimo.

296 straipsnis

(Konstitucijos data ir įsigaliojimas)

1. Portugalijos Respublikos Konstitucijoje turi būti nurodyta data, kai ją priėmė Konstitucinė Asamblėja: 1976 metų balandžio 2 diena.

2. Portugalijos Respublikos Konstitucija turi įsigalioti 1976 metų balandžio 25 dieną.

PRANCŪZIJOS RESPUBLIKA

• PRATARMĖ •

Nuo senojo režimo žlugimo iki 1958 m. Prancūzijos Konstitucijos priėmimo ir įsigaliojimo šalies konstitucinio reguliavimo raidai būdingas nepaprastas dinamizmas, konstituciniai sukrėtimai, revoliucinės audros ir pokyčiai. Prancūzijos konstitucinė istorija nuo 1789 m. iki 1958 m. – keliolika konstitucinių sistemų. Regime valdymo sistemų įvairovę: penkios monarchijos (Burbonų dinastijos valdymas iki 1793 m., pirmoji imperija (1804–1814 m.), Burbonų restauracija (1814–1830 m.), Liudviko Pilypo monarchija (1830–1848 m.), antroji imperija (1852–1870 m.), penkios respublikos (pirmoji – 1792–1804 m., antroji – 1848–1852 m., trečioji – 1871–1940 m., ketvirtoji – 1946–1958 m., penktoji – nuo 1958 m. iki šių dienų), du režimai, kurie nebuvo konstituciškai įtvirtinti (Paryžiaus komuna 1871 m. ir Viši režimas 1940–1944 m.) bei keturios laikinosios vyriausybės parodo šios šalies konstitucinės minties ir praktikos kelius ir posūkius. Todėl Prancūzija pagrįstai laikoma „konstitucine laboratorija", siekusia išbandyti įvairius šalies valdymo modelius. 1958 m. Prancūzijos Konstituciją, įtvirtinusią Penktąją Respubliką, galima laikyti ne tik to meto politinių realijų nulemtu pasirinkimu, bet ir audringos konstitucionalizmo raidos rezultatu, kūrybišku šalies konstitucinės patirties panaudojimu.

Dabartinė Prancūzijos Konstitucija, įtvirtinusi Penktąją Respubliką, buvo priimta tautos referendumu 1958 m. rugsėjo 28 d., o įsigaliojo 1958 m. spalio 4 d. Teisinėje ir politikos mokslų literatūroje ji paprastai vadinama 1958 m. spalio 4 d. Prancūzijos Konstitucija (*Constitution française du 4 octobre 1958*). 1958 m. Konstitucijos priėmimą reikėtų sieti su to laikotarpio socialine ir politine krize Prancūzijoje. Po Antrojo pasaulinio karo Trečioji Respublika nebuvo atkurta. 1946 m. Konstitucija, įtvirtinusi Ketvirtąją Respubliką, nustatė parlamentinį valdymą[1]. Ketvirtosios Respublikos valstybės valdžios funkcionavimui buvo būdingas politinis

---

[1] Plačiau žr.: Jarašiūnas, E. Prancūzijos Respublikos konstitucinė sistema. *Europos Sąjungos valstybių narių konstitucinės sistemos*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2012, p. 681–745.

nestabilumas, dažna vyriausybių ir parlamentų daugumų kaita, valstybės valdžios autoriteto nuosmukis. Valdžios organizacijos ydos ypač išryškėjo griūnant Prancūzijos kolonijų sistemai. Nesėkmės Indokinijoje, Afrikoje parodė Ketvirtosios Respublikos politinės sistemos nesugebėjimą rasti sudėtingų problemų sprendimų.

1958 m. birželio 3 d. konstituciniu įstatymu Charles'o de Gaulle'io vadovaujamai Vyriausybei buvo suteikta teisė imtis Konstitucijos pakeitimo. Konstitucijos tekstas promulguotas 1958 m. spalio 4 d., jis paskelbtas 1958 m. spalio 5 d. oficialiame leidinyje „*Journal officiel*" (1958 m. spalio 5 d., p. 9151)[2]. Taip Prancūzijos konstitucinės teisės istorijoje prasidėjo laikotarpis, įvardijamas Penktąja Respublika. 1958 m. Konstitucija – septynioliktoji Konstitucija nuo 1789 m., įtvirtinanti dvidešimt antrą politinį režimą[3].

Prancūzijos Konstitucija apibūdinama kaip sudėtinė kodifikuota konstitucija, t. y. kaip konstitucija, kurią be pagrindinio teisės akto sudaro ir jos sudėtinės dalys.

Dabartinę Prancūzijos Konstituciją sudaro keli aktai:

– 1958 m. spalio 4 d. Konstitucija (*Constitution du 4 octobre 1958*);
– 1789 m. Žmogaus ir piliečio teisių deklaracija[4] (*Déclaration des droits de l'homme et du citoyen du 1789*);
– 1946 m. spalio 27 d. Konstitucijos preambulė (*Préambule de la Constitution du 27 octobre 1946*);
– 2004 m. Aplinkos apsaugos chartija (*Charte de l'environnement de 2004*).

Tai tiesiogiai patvirtina 1958 m. Konstitucijos preambulė, kurioje skelbiama, kad Prancūzijos liaudis iškilmingai skelbia savo ištikimybę žmogaus teisėms ir nacionalinio suvereniteto principams, tokiems, kokie jie išdėstyti 1789 m. Deklaracijoje, patvirtinti ir 1946 m. Konstitucijos preambulėje, taip pat teisėms ir pareigoms, nustatytoms 2004 m. Aplinkos apsaugos chartijoje. Būtina pasakyti, kad šios nuostatos tam tikra prasme ir paaiškina, kodėl Konstitucijos tekste neatsirado skirsnio, skelbiančio Konstitucijos ginamą žmogaus teisių ir laisvių katalogą.

---

[2] Apie Prancūzijos Penktosios Respublikos Konstitucijos rengimą žr.: Avril, P. *La Ve République, Histoire politique et constitutionnelle.* Paris: PUF, 1987.

[3] Debbasch, Ch.; Bourdon, J.; Pontier, J. M.; Ricci, J. C. *La Ve République.* Paris: Economica, 1985, p. 5.

[4] Plačiau žr.: Jarašiūnas, E. Prancūzijos Respublikos konstitucinė sistema. *Europos Sąjungos valstybių narių konstitucinės sistemos*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2012, p. 681–745.

Didžiąją konstitucinio reguliavimo dalį sudaro nuostatos, išdėstytos akto, vadinamo Prancūzijos Konstitucija, skirsniuose. Be preambulės, šį aktą sudaro šie skirsniai: I skirsnis „Apie suverenitetą“, II skirsnis „Respublikos Prezidentas“, III skirsnis „Vyriausybė“, IV skirsnis „Parlamentas“, V skirsnis „Santykiai tarp parlamento ir Vyriausybės“, VI skirsnis „Tarptautinės sutartys ir susitarimai“, VII skirsnis „Konstitucinė Taryba“, VIII skirsnis „Apie teismines institucijas“, IX skirsnis „Aukščiausiasis Teisingumo Teismas“, X skirsnis „Vyriausybės narių baudžiamoji atsakomybė“, XI skirsnis „Ekonominė, socialinė ir aplinkos taryba“, XI bis skirsnis „Teisių gynėjas“, XII skirsnis „Teritorinės bendruomenės“, XIII skirsnis „Pereinamosios nuostatos dėl Naujosios Kaledonijos“, XIV skirsnis „Dėl frankofonijos ir asociacijos sutarčių“, XV skirsnis „Dėl Europos Sąjungos“, XVI skirsnis „Dėl Konstitucijos keitimo“.

Be to, Prancūzijos Konstitucinė Taryba, remdamasi 1946 m. Konstitucijos preambule, kurioje patvirtinamas pagrindinių principų, pripažintų Respublikos įstatymais, laikymasis, konstitucinę reikšmę taip pat pripažino ir Respublikos įstatymuose pripažintiems principams. Juos Konstitucinė Taryba išvedė iš svarbiausiųjų respublikinių įstatymų, priimtų pirmųjų trijų respublikų laikais[5]. Pažymėtina, kad Trečiosios Respublikos laikais buvo priimta nemažai įstatymų, skirtų įgyvendinti pagrindines teises ir laisves. Tai – 1881–1882 m. įstatymai dėl privalomo pasaulietinio ir nemokamo mokymo, 1884 m. – dėl profesinių sąjungų laisvės, 1901 m. – dėl susivienijimų laisvės, 1905 m. – dėl sąžinės laisvės ir kt.

Penktosios Respublikos konstitucinės sistemos nuolatinė dinamika atspindi optimalaus konstitucinio reguliavimo modelio paieškas. Kartais teigiama, kad toks konstitucinės sistemos vystymasis žymi ir jos gyvybingumą. Apžvelkime 1958 m. Prancūzijos Konstitucijos teksto pataisas. Konstitucinės nuostatos koreguotos ne kartą. Pataisų istoriją žymi šie aktai:

– 1960 m. birželio 4 d. konstitucinis įstatymas Nr. 60-525, kuriuo buvo pakeistos nuostatos dėl Prancūzijos Bendrijos;
– 1962 m. lapkričio 6 d. įstatymas Nr. 62-1292, kuriuo buvo pataisyta Respublikos Prezidento rinkimų tvarka (ši pataisa priimta remiantis Konstitucijos 11 straipsniu);
– 1963 m. gruodžio 30 d. konstitucinis įstatymas Nr. 63-1327, kuriuo peržiūrėtas parlamento sesijų šaukimo laikas;

[5] Mélin-Soucramanien, F. Presentation. *Constitution de la République française* (*texte intégral présenté par Ferdinand Mélin-Soucramanien*) *à jour de la question prioritaire de constitutionnalité entrée en vigueur le 1er mars 2010*. Paris: Dalloz, 2010, p. XV.

- 1974 m. spalio 29 d. konstitucinis įstatymas Nr. 76-904, kuriuo pakeista kreipimosi į Konstitucinę Tarybą tvarka (šis keitimas vertinamas kaip reikšmingas žingsnis įgyvendinant teisinės valstybės principą;
- 1976 m. birželio 25 d. konstitucinis įstatymas Nr. 76-527, kuriuo peržiūrėtos kai kurios Respublikos Prezidento rinkimų taisyklės;
- 1992 m. birželio 25 d. konstitucinis įstatymas Nr. 92-554, kuriuo priimtos Konstitucijos pataisos buvo siejamos su galimybe ratifikuoti sutartį dėl Europos Sąjungos;
- 1993 m. liepos 27 d. konstitucinis įstatymas Nr. 93-952, kuriuo priimta Konstitucijos pataisa buvo susijusi su siekiu reformuoti Magistratūros aukščiausiąją tarybą ir sukurti Respublikos Teismą;
- 1993 m. lapkričio 25 d. konstitucinis įstatymas Nr. 93-1256, kuriuo buvo priimta pataisa dėl prieglobsčio teisės;
- 1995 m. rugpjūčio 4 d. konstitucinis įstatymas Nr. 95-880, kuriuo pakeistas Konstitucijos 11 straipsnis, didinant klausimų, kuriuos galima perduoti referendumui, skaičių bei nustatant vieną vietinę parlamento sesiją;
- 1996 m. vasario 22 d. konstitucinis įstatymas Nr. 96-138, kuriuo Konstitucija buvo keista siekiant suteikti įgaliojimus parlamentui kasmet išsakyti nuomonę dėl įstatymų dėl socialinio aprūpinimo finansavimo;
- 1998 m. liepos 20 d. konstitucinis įstatymas Nr. 98-610, kuriuo priimtos Konstitucijos pataisos, susijusios su būsimu Naujosios Kaledonijos statusu;
- 1999 m. sausio 25 d. konstitucinis įstatymas Nr. 99-49, kuriuo Konstitucija keista siekiant sudaryti galimybę ratifikuoti Amsterdamo sutartį;
- 1999 m. liepos 8 d. konstitucinis įstatymas Nr. 99-568, kuriuo padaryta Konstitucijos pataisa, sietina su sutarties dėl tarptautinio baudžiamojo teismo atkūrimo ratifikavimo galimybe;
- 1999 m. liepos 8 d. konstitucinis įstatymas Nr. 99-569, kuriuo padaryta pataisa įtvirtino nuostatą dėl vyrų ir moterų lygybės;
- 2000 m. spalio 2 d. konstitucinis įstatymas Nr. 2000-964, kuriuo priimta Konstitucijos pataisa sutrumpintas Respublikos Prezidento kadencijos laikas nuo 7 metų iki 5 metų;

- 2003 m. kovo 25 d. konstitucinis įstatymas Nr. 2003-267, kuriuo įtvirtinta Konstitucijos pataisa dėl Europos arešto orderio;
- 2003 m. kovo 28 d. konstitucinis įstatymas Nr. 2003-276, kuriuo buvo priimta Konstitucijos pataisa dėl Respublikos organizacijos decentralizavimo;
- 2005 m. kovo 1 d. konstitucinis įstatymas Nr. 2005-204, kuriuo priimtos pataisos buvo siejamos su Sutartimi dėl Konstitucijos Europai;
- 2005 m. kovo 1 d. konstitucinis įstatymas Nr. 2005-205, kuriuo priimta Aplinkos apsaugos chartija;
- 2007 m. vasario 23 d. konstitucinis įstatymas Nr. 2007-237, kuriuo priimta pataisa dėl rinkėjų korpuso Naujojoje Kaledonijoje;
- 2007 m. vasario 23 d. konstitucinis įstatymas Nr. 2007-238, kuriuo priimta pataisa dėl Respublikos Prezidento baudžiamosios atsakomybės;
- 2007 m. vasario 23 d. konstitucinis įstatymas Nr. 2007-239, kuriuo buvo priimta pataisa dėl mirties bausmės uždraudimo;
- 2008 m. vasario 4 d. konstitucinis įstatymas Nr. 2008-103, kuriuo pakeistas Konstitucijos XV skirsnis (pataisos, nulemtos Lisabonos sutarties);
- 2008 m. liepos 23 d. konstitucinis įstatymas Nr. 2008-724, kuriuo buvo modernizuotos Penktosios Respublikos institucijos ir peržiūrėta jų pusiausvyra[6].

Kurios iš šių pataisų reikšmingiausiai paveikė konstitucinės sistemos funkcionavimą? Tokiomis dažniausiai laikomos 1962 m. pataisa, numačiusi Respublikos Prezidento visuotinius tiesioginius rinkimus, 1964 m. pataisa, leidusi 60 deputatų ar senatorių kreiptis į Konstitucinę Tarybą, 2000 m. pataisa, numačiusi 5 metų Respublikos Prezidento mandatą, taip pat su Europos integracija susijusios pataisos. Na, ir žinoma 2008 m. liepos 23 d. konstitucinės pataisos, vadinamos „didžiausia konstitucinio akto evoliucija nuo pat konstitucijos priėmimo“[7], Prancū-

[6] Pasakytina, kad Prancūzijos Konstitucijos 11, 13, 25, 34-1, 39, 44, 56, 61-1, 65, 69, 71-1 ir 73 str. pakeitimų įsigaliojimas buvo susietas su būtinų jų taikymui organinių ir paprastų įstatymų įsigaliojimu, o šio akto 41, 42, 43, 45, 46, 48, 50-1,51-1 ir 51-2 str. pataisos įsigaliojo 2009 m. kovo 1 d.

[7] Maus, D.; Roux, A. Editorial. *Revue française de droit constitutionnel.* 2009, No 77, p. 3.

zijos „demokratijos modernizacijos nauju etapu“[8] ar 2008 m. konstitucine reforma.

2008 m. liepos 23 d. konstitucinės pataisos susilaukė ypatingo teisės ir politikos mokslininkų bei praktikų dėmesio. Tai lėmė pataisų mastas (trisdešimt devyni straipsniai buvo modifikuoti, konstitucija papildyta devyniais naujais straipsniais), pataisų iniciatorių siekis modernizuoti Penktosios Respublikos institucijų sistemą (iš naujo nustatyti institucinę pusiausvyrą, numatant geresnį vykdomosios valdžios teisinį įrėminimą bei parlamento vaidmens sustiprinimą[9]). Pastaroji reforma, pasak jos analitikų, nepaneigė Prancūzijos institucinės santvarkos originalumo[10], o tik patvirtino Penktosios Respublikos konstitucinės sistemos plastiškumą.

Konstitucijos 89 straipsnyje nustatyta, kad respublikinė valdymo forma negali būti keičiama. Nuostata apie valstybės nedalomumą patvirtina unitarinį valstybės pobūdį. Tai reiškia federalizmo draudimą. Konstitucijoje įtvirtinta, kad tik įstatymas gali nustatyti teritorinių bendruomenių norminę kompetenciją. Pasaulietinės respublikos konstitucinis įtvirtinimas reiškia, kad Prancūzijoje gerbiama visų piliečių sąžinės laisvė, kad negalima asmens diskriminuoti dėl religijos, kad valstybė ir bažnyčia yra atskirtos, kad valstybė laikosi neutralumo įvairių tikėjimų atžvilgiu. Kartu Konstitucijoje įtvirtinta, kad valstybė gerbia visus tikėjimus.

Demokratinį respublikos pobūdį patvirtina ir Konstitucijos 3 straipsnis, skelbiantis, kad nacionalinis suverenitetas priklauso tautai (*la souveraineté nationale appartient au peuple*), kuri jį įgyvendina per išrinktus atstovus ar referendumus, kad rinkimai gali būti tiesioginiai ar netiesioginiai, laikantis sąlygų, numatytų Konstitucijoje, kad jie visada turi būti visuotiniai, lygūs, taip pat numatytas slaptas balsavimas. Laikantis įstatymo nustatytų sąlygų, rinkėjai yra visi abiejų lyčių pilnamečiai Prancūzijos piliečiai, galintys naudotis civilinėmis ir politinėmis teisėmis. Piliečių lygiateisiškumas ir pliuralizmas – demokratinės respublikos pagrindai. Šiuo aspektu pravartu prisiminti konstitucines nuostatas, kad įstatymas sudaro palankias sąlygas moterims ir vyrams lygiai būti išrinktiems ar užimti ren-

[8] Allocution de Mme Rachida Dati, garde des Sceaux, ministre de la justice. *Revue française de droit constitutionnel.* 2009, No 77, p. 5.

[9] Levade, A. La révision du 23 juillet 2008, temps et contretemps. *Revue française de droit constitutionnel.* 2009, No 78, p. 300.

[10] Plačiau žr.: Jarašiūnas, E. Prancūzijos Respublikos konstitucinė sistema. *Europos Sąjungos valstybių narių konstitucinės sistemos.* Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2012, p. 681–745.

kamas pareigas, taip pat užimti atsakingus profesinius ar socialinius postus (1 str. 2 d.), kad įstatymas taip pat garantuoja pliuralistinę nuomonių raišką ir lygiateisį partijų ir politinių grupuočių dalyvavimą tautos gyvenime (4 str. 3 d.). Pagaliau demokratija („liaudies valdymas, vykdomas liaudies jos pačios labui“ („*gouvernement du peuple, par le peuple et pour le peuple*“)) yra ir Respublikos principas pagal Konstitucijos 2 straipsnio 5 dalį.

Socialinės demokratijos koncepcijos ištakos – 1946 m. Konstitucijos preambulėje, kurioje pripažįstamos ne tik politinės ar pilietinės teisės, bet ir socialinės teisės „ypač būtinos šiais laikais“. Šių teisių įtvirtinimas 1946 m. Konstitucijos preambulėje, kuri minima 1958 m. Konstitucijoje, leido Konstitucinei Tarybai tikrinti, kaip įstatymų leidėjas laikosi socialinei valstybei keliamų reikalavimų.

Respublika grindžiama žmogaus teisėmis. Tai dar vienas Prancūzijos konstitucinės santvarkos pagrindas. Tiesa, prancūziškajai konstitucinei tradicijai būdingesnė konstitucijos kaip valdžios organizavimo ir įgaliojimų ribas nustatančio akto koncepcija. 1958 m. Konstitucijos preambulėje pabrėžiama Prancūzijos ištikimybė žmogaus teisėms, išdėstytoms 1789 m. Žmogaus ir piliečio teisių deklaracijoje ir patvirtintoms bei papildytoms 1946 m. Konstitucijos preambulėje, taip pat 2004 m. Aplinkos apsaugos chartijoje. Jeigu ne Prancūzijos Konstitucinės Tarybos jurisprudencija, kuri išplėtojo šį konstitucinį institutą, negalėtume kalbėti apie visavertę asmens teisių apsaugą.

Prancūzijos Konstitucinė Taryba, savo sprendimus ėmusi grįsti 1789 m. Žmogaus ir piliečio teisių deklaracija ir 1946 m. Konstitucijos preambulės nuostatomis, įtvirtinančiomis asmens teises ir laisves, išryškino Konstitucijos – asmens teises saugančio akto – reikšmę. Asmens teisių apsaugą sustiprino ir Konstitucinės Tarybos suformuluota konstitucinė doktrina apie Trečiosios Respublikos įstatymuose pripažintų principų taikymą ginant pagrindines asmens teises. Pačiame 1958 m. Konstitucijos tekste *expressis verbis* įtvirtintos tik kai kurios teisės, tokios kaip lygybė prieš įstatymą (1 str.), partijų ir politinių grupuočių veiklos laisvė (4 str.), asmens laisvė (66 str.), draudimas bausti mirties bausme (66-1 str.), rinkimų teisės ir pan. 1958 m. Konstitucijos tekste nerasime įprasto modernioms konstitucijoms pagrindinių teisių ir laisvių katalogo.

Prancūzijos Konstitucinė Taryba, pabrėždama kai kurių teisių įtvirtinimą 1789 m. Deklaracijoje, jas interpretuoja atsižvelgdama į socialinę evoliuciją. Antai nuosavybės teisė (Deklaracijos 2 ir 17 str.) siejama su Res-

publikos socialiniu pobūdžiu (Konstitucijos 1 str.), minčių ir nuosavybės laisvė (Deklaracijos 11 str.) su techniniais imperatyvais, darančiais įtaką radijo ar televizijos laidų sklaidai, ir t. t. Konstitucinės teisės ir laisvės yra grindžiamos asmens prigimtinių teisių koncepcija. 1789 m. Žmogaus ir piliečio teisių deklaracijoje skelbiama, kad žmonės gimsta ir yra laisvi ir lygiateisiai, kad visų politinių susivienijimų tikslas yra apsaugoti prigimtines ir neatimamas žmogaus teises, kad tokios teisės yra laisvė, nuosavybė, saugumas ir priešinimasis priespaudai. Deklaracijoje įtvirtinti ir kai kurie žmogaus ir piliečio teisių įgyvendinimo principai: laisvė reiškia daryti visa, kas nedaro žalos kitiems, jos ribas nustato įstatymas, nieko negalima versti daryti tai, kas nenumatyta įstatyme.

Prancūzijos valstybės valdžios institucijų sistema grindžiama valdžių padalijimu. Jis skelbiamas 1789 m. Žmogaus ir piliečio teisių deklaracijoje. 1958 m. Konstitucijoje įtvirtintas specifinis valdžių padalijimo įgyvendinimo modelis. Jį apibūdinant negalima tenkintis tradiciniu valdymo formų skirstymu į parlamentinę ar prezidentinę sistemas[11]. Nuo 1962 m. tiesiogiai tautos renkamas Prancūzijos Respublikos Prezidentas išties disponuoja reikšmingais įgaliojimais, Vyriausybė yra saistoma tiek Prezidento, tiek parlamento žemutinių rūmų pasitikėjimo. Kai Respublikos Prezidentas yra faktinis Parlamento daugumos lyderis, jis lemia Vyriausybės formavimą ir veiklą; kai Prezidento ir parlamento daugumos politinės orientacijos nesutampa, Prancūzijos vykdomosios ir įstatymų leidžiamosios valdžios institucijos ima funkcionuoti panašiai kaip parlamentinės sistemos analogiškos institucijos.

Teisinėje literatūroje pabrėžiama, kad 1958 m. Prancūzijos Konstitucija žymi reikšmingą institucinės sistemos raidos posūkį. Joje įtvirtintas savitas Prezidento, Vyriausybės ir parlamento santykių modelis pasirodė esąs gyvybingas, veiksmingai prisitaikantis prie besikeičiančių visuomenės gyvenimo sąlygų, „saugantis ir stiprinantis demokratiją“[12]. 1958 m. Prancūzijos Konstitucijos teksto autorių manymu, naujas Prezidento institucijos vaidmuo (be kitų valdymo formos naujovių) turėjo padėti šaliai įveikti krizę, užtikrinti veiksmingą viešosios valdžios funkcionavimą. Pa-

[11] Plačiau žr.: Jarašiūnas, E. Prancūzijos Respublikos konstitucinė sistema. *Europos Sąjungos valstybių narių konstitucinės sistemos*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2012, p. 681–745.

[12] Turpin, D. Plaidoyer pour la Constitution de la Ve Republique. *Renouveau du droit constitutionnel. Mélanges en l’honneur de Louis Favoreau*. Paris: Dalloz, 2007, p. 938.

gal Penktosios Respublikos įkvėpėjo generolo Charles'o de Gaulle'io sumanymą, Respublikos Prezidentas turėjo vaidinti reikšmingą vaidmenį šalies gyvenime, kitokį, nei atliko Trečiosios ir Ketvirtosios Respublikų laikų prezidentai. Naują vaidmenį turėjo atitikti Prezidento rinkimų būdas, jam patikėtos funkcijos bei įgaliojimai.

Pagal 1958 m. Prancūzijos Konstituciją vykdomąją valdžią vykdo dvi institucijos – Respublikos Prezidentas ir Vyriausybė. Paprastai tokia dvinarė vykdomoji valdžia būdinga parlamentinei valdymo sistemai, kurioje Prezidentui priklauso gana kuklūs įgaliojimai (o jei jie ir svaresni, tai tradiciškai įgyvendinami tik nominaliai), o reali vykdomoji valdžia priklauso Vyriausybei, susaistytai Parlamento daugumos palaikymo. Tačiau Penktoji Respublika yra modifikuota parlamentinė sistema (tiksliau – pusiau prezidentinė sistema), joje valstybės vadovo ir Vyriausybės santykis kiek kitoks nei parlamentinėje respublikoje. Prezidentui priskirtos konstitucinės funkcijos suponavo svarbios Prezidento įgaliojimų srities, t. y. vienasmeniškai vykdomų įgaliojimų, atsiradimą. Be šių įgaliojimų Respublikos Prezidentas būtų priklausomas nuo Vyriausybės ir ją kontroliuojančios parlamentinės daugumos. Be to, susiformavo konstitucinė praktika, kai Prezidentas (kai jis yra faktinis politinės daugumos lyderis ir vykdomosios veiklos tikrasis kreipėjas) realiai ėmė lemti ir tai, kaip bus vykdomi „padalintieji" įgaliojimai. Reti „sugyvenimo" periodai (1986–1988 m., 1993–1995 m., 1997–2002 m.) nenusvėrė Prezidento dominavimo santykiuose su Vyriausybe modelio įsivyravimo politinėje sąmonėje.

Analizuojant Penktosios Respublikos valstybės valdžios institucijų sistemą, pabrėžiama, kad vykdomosios valdžios galių ir vaidmens stiprinimas sumenkino parlamento vaidmenį. Nuostatų, ribojančių parlamentarizmą, įtvirtinimas 1958 m. Konstitucijoje buvo reakcija į Prancūzijos parlamento visagalybę Trečiosios ir Ketvirtosios Respublikų laikais. Naujosios Konstitucijos kūrėjų nuomone, tuo metu Prancūzijoje buvo nukrypta į „susirinkimo valdymo" sistemą. Todėl reikėjo „atnaujinti parlamentinį režimą" – nustatyti parlamentinį režimą, kuriam nebūtų būdingas „Parlamento suverenitetas". Parlamento funkcijos bei sudarymo pagrindai skelbiami Konstitucijos 24 straipsnyje, kuris buvo modifikuotas 2008 m. konstitucine pataisa. Šio straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad parlamentas priima įstatymus, kontroliuoja Vyriausybės veiklą, vertina viešosios valdžios vykdomą veiklą. Prancūzijos parlamentui būdinga griežtai apibrėžta kompetencija, t. y. kad jam priklauso tik tie įgaliojimai, kurie parlamentui priskirti Konstitucijos.

1958 m. Prancūzijos Konstitucijoje įtvirtintas *organinių įstatymų institutas.* Tai – Konstitucijoje numatyti įstatymai, susiję su viešosios valdžios organizacija ir veikla. Organinis įstatymas priimamas ir keičiamas laikantis specialių Konstitucijoje numatytų sąlygų. Paprastu įstatymu organinio įstatymo nuostatų keisti negalima. Šios sąlygos užtikrina didesnį šios srities reguliavimo stabilumą. Tai – sudėtingesnė priėmimo procedūra, privalomas organinių įstatymų atitikties Konstitucijai patikrinimas Konstitucinėje Taryboje.

Konstitucinė Taryba (*Conseil constitutionnel*) – dar viena iš 1958 m. Konstitucijoje įtvirtintų naujovių. Prisimenant Prancūzijos konstitucinę tradiciją, kuri buvo grindžiama J. J. Rousseau pasiūlyta įstatymo – bendros valios išraiškos – samprata, parlamentinį priimamų įstatymų konstitucingumo kontrolės įtvirtinimą reikėtų pripažinti fundamentaliu sprendimu. Tiesa, 1958 m. Konstitucijos kūrėjų siekiai buvo kuklesni. Jie svajojo pažaboti nevaržomą parlamentarizmą, užtikrinti, kad parlamentas, leisdamas įstatymus, laikytųsi Konstitucijos 34 straipsnio apibrėžtų ribų. Konstitucinės Tarybos veikla pakoregavo ir jos vykdomosios konstitucinės kontrolės, ir pačios teisinės sistemos sampratą. Neatsitiktinai rašoma, kad Konstitucinė Taryba savo veikla įvykdė tikrą teisinę revoliuciją. Tos revoliucijos esmė – tai perėjimas iš Trečiajai ir Ketvirtajai Respublikoms būdingo „įstatymo centrizmo" (jį teoriškai Trečiosios Respublikos laikais grindė garsusis R. Carré Malberg'as) į Konstitucijos viršenybe grindžiamą teisinę sistemą. Įstatymų konstitucingumo tikrinimas Konstituciją pavertė tikru ir vieninteliu teisės sistemos centru, kurį turi atitikti žemesnis teisinis reguliavimas.

Konstitucinių nuostatų, reguliuojančių teisminės valdžios statusą, glaustumas ir fragmentiškumas – vienas iš 1958 m. Konstitucijos teksto bruožų. Tai – Prancūzijos konstitucinio reguliavimo tradicija. 1875 m. konstituciniuose įstatymuose teisingumo vykdymo klausimai neminimi. 1946 m. Konstitucijoje apie juos užsiminta tik IX skirsnyje, kuris vadinosi „Apie Aukščiausiąją magistratūros tarybą". 1958 m. Prancūzijos Konstitucijoje įtvirtintas VIII skirsnis, pavadintas „Apie teismines institucija" („*De l'autorité judiciaire*").

Prancūzijos konstitucinė tradicija (ją lėmė neigiamas Didžiosios Prancūzijos revoliucijos laikų požiūris į korumpuotą senojo režimo teisminę sistemą) nepripažįsta jos tokia pat valdžia kaip pirmosios dvi ir ją

įvardija ne kaip „*pouvoir judiciaire*“, o kaip „*autorité judiciaire*“[13]. Šios tradicijos laikomasi ir 1958 m. Konstitucijoje, tą atspindi teisminei valdžiai skirto VIII skirsnio pavadinimas[14].

Konstitucijos keitimo procedūra numatyta Konstitucijos 89 straipsnyje. Penktosios Respublikos sėkme reikia laikyti tai, kad ji įtvirtina ne per sunkiausias Konstitucijos peržiūrėjimo procedūras. Pirmiausia, yra pasirinkimas tarp parlamentinio ir referendumo pataisų priėmimo būdų. Parlamentinis būdas padeda priimti ypač sudėtingas teisiniu požiūriu pataisas. Kitoms pataisoms įtvirtinti labiau tinka tautos tiesioginis pritarimas. Konstitucinės pataisos yra susijusios su laiko iššūkiais. Tai – ir įgaliojimų perdavimas Europos Sąjungai, ir žmogaus teisių apsaugos stiprinimo kryptis, ir institucinės sistemos adaptavimas prie besikeičiančių visuomenės gyvenimo sąlygų. Prancūzijos Konstitucijoje įtvirtintos ir nekeičiamos nuostatos. Pagal Konstitucijos 99 straipsnio 5 dalį respublikinė valdymo forma negali būti konstitucinės pataisos objektas.

---

[13] Plačiau žr.: Jarašiūnas, E. Prancūzijos Respublikos konstitucinė sistema. *Europos Sąjungos valstybių narių konstitucinės sistemos*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2012, p. 681–745.

[14] Verčiant 1958 m. Konstitucijos tekstą į lietuvių kalbą kyla problemų: lietuviškai tiek „pouvoir“, tiek „autorité“ dažniausiai verčiama kaip „valdžia“; toks vertimas neišryškina sąvokų vartojimo niuansų: „autorité judiciaire“ reiškia teisminę valdžią instituciniu aspektu, todėl VIII skirsnio pavadinimo tikslesnis vertimas būtų „Apie teisminę valdžią instituciniu aspektu“ arba „Apie teismines institucijas“.

1958 METŲ PRANCŪZIJOS RESPUBLIKOS KONSTITUCIJA[15]

Respublikos Vyriausybė, remdamasi 1958 m. birželio 3 d. konstituciniu įstatymu, pasiūlė, Prancūzijos liaudis priėmė,

Respublikos Prezidentas promulguoja tokio turinio konstitucinį įstatymą.

PREAMBULĖ

Prancūzijos liaudis iškilmingai skelbia savo ištikimybę žmogaus teisėms ir nacionalinio suvereniteto principams, tokiems, kokie jie buvo išdėstyti 1789 metų Deklaracijoje, patvirtinti ir papildyti 1946 metų Konstitucijos preambulėje, taip pat teisėms ir pareigoms, išdėstytoms 2004 m. Aplinkos chartijoje.

Remdamasi šiais principais ir laisvo tautų apsisprendimo principu, Respublika siūlo užjūrio teritorijoms, reiškiančioms valią prisijungti prie jos, naujus institutus, grindžiamus bendru laisvės, lygybės ir brolybės idealu, skirtus jų demokratinei raidai skatinti.

1 straipsnis

Prancūzija yra nedaloma, pasaulietinė, demokratinė ir socialinė respublika. Ji garantuoja visų piliečių, neatsižvelgiant į jų kilmę, rasę ar religiją, lygybę įstatymui. Ji gerbia visus tikėjimus. Jos organizacija yra decentralizuota.

[15] Prancūzijos Respublikos Konstitucija, paskelbta Prancūzijos oficialiame teisės aktų skelbimo interneto puslapyje http://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=LEGITEXT000006071194, išversta iš prancūzų kalbos. Aktualizuotas Prancūzijos Respublikos Konstitucijos vertimas. *Užsienio šalių konstitucijos*. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2004.

Įstatymas sudaro palankias sąlygas vyrams ir moterims vienodai būti išrinktiems ir eiti renkamas pareigas, taip pat eiti profesines ir socialines pareigybes.

I SKIRSNIS

APIE SUVERENITETĄ

2 straipsnis

Respublikos kalba yra prancūzų kalba.

Nacionalinė emblema yra trispalvė vėliava: mėlyna, balta, raudona.

Nacionalinis himnas – „ Marselietė“.

Respublikos devizas yra „Laisvė, Lygybė, Brolybė“.

Jos principas: liaudies valdžia, liaudies vykdoma ir liaudies labui.

3 straipsnis

Nacionalinis suverenitetas priklauso liaudžiai, kuri jį įgyvendina per savo atstovus arba referendumu.

Jokia liaudies dalis, joks asmuo negali prisiskirti jo vykdymo.

Rinkimai gali būti tiesioginiai ir netiesioginiai, laikantis sąlygų, numatytų Konstitucijoje. Jie visada turi būti visuotiniai, lygūs ir slapti.

Laikantis įstatymo numatytų sąlygų, rinkėjai yra visi abiejų lyčių pilnamečiai Prancūzijos piliečiai, galintys naudotis civilinėmis ir politinėmis teisėmis.

4 straipsnis

Partijos ir politinės grupuotės padeda išreikšti nuomonę per rinkimus. Jos sudaromos ir veikia laisvai. Jos privalo gerbti nacionalinio suvereniteto ir demokratijos principus.

Jos prisideda prie principo, skelbiamo 1 straipsnio paskutinėje pastraipoje, įgyvendinimo įstatyme nustatytomis sąlygomis.

Įstatymas garantuoja pliuralistinę nuomonių raišką ir teisingą partijų ir politinių grupuočių dalyvavimą demokratiniame Tautos gyvenime.

II SKIRSNIS

RESPUBLIKOS PREZIDENTAS

5 straipsnis

Respublikos Prezidentas prižiūri, kaip laikomasi Konstitucijos. Savo arbitravimu jis užtikrina normalų viešųjų valdžių funkcionavimą ir valstybės tęstinumą.

Jis yra nacionalinės nepriklausomybės, teritorijos vientisumo ir sutarčių laikymosi garantas.

6 straipsnis

Respublikos Prezidentas renkamas penkeriems metams visuotiniais tiesioginiais rinkimais.

Niekas negali būti išrinktas daugiau nei du kartus iš eilės.

Šio straipsnio taikymo sąlygas nustato organinis įstatymas.

7 straipsnis

Respublikos Prezidentas renkamas absoliučia dalyvavusiųjų balsų dauguma. Jei pirmame rinkimų ture niekas negauna tokios balsų daugumos, keturioliktą dieną po pirmojo turo pabaigos organizuojamas antrasis. Jame gali dalyvauti tik du, taip pat ir tuo atveju, kai pasitraukia daugiau balsų surinkę kandidatai, pirmame rinkimų ture daugiausiai balsų surinkę kandidatai.

Rinkimus skelbia Vyriausybė.

Naujo Prezidento rinkimai vyksta ne vėliau kaip likus dvidešimt dienų ir ne anksčiau kaip likus trisdešimt penkioms dienoms iki einančio pareigas Prezidento įgaliojimų pabaigos.

Tuo atveju, kai Respublikos Prezidento vieta lieka laisva arba kai Konstitucinė Taryba, į kurią kreipiasi Vyriausybė, absoliučia savo narių balsų dauguma konstatuoja aplinkybes, kliudančias vykdyti Respublikos Prezidento funkcijas, Respublikos Prezidento funkcijas, išskyrus numatytas 11 ir 12 straipsniuose, laikinai vykdo Senato pirmininkas arba, jei šis taip pat negali vykdyti šių funkcijų, Vyriausybė.

Esant laisvai vietai arba Konstitucinei Tarybai paskelbus, kad yra neįveikiama kliūtis, dėl kurios Prezidentas negali eiti savo pareigų, naujo Prezidento rinkimai, išskyrus atvejus, kai Konstitucinė Taryba konstatuoja esant nenugalimą jėgą, vyksta ne anksčiau kaip per dvidešimt dienų ir

ne vėliau kaip per trisdešimt penkias dienas nuo laisvos vietos atsiradimo arba nuo paskelbimo apie neįveikiamą kliūtį, dėl kurios prezidentas negali eiti savo pareigų.

Jei likus septynioms dienoms iki paskutinės kandidatų registracijos dienos vienas iš asmenų, viešai paskelbusių savo sprendimą būti kandidatais, likus ne mažiau kaip trisdešimt dienų iki rinkimų miršta arba jam iškyla kliūtis dalyvauti rinkimuose, Konstitucinė Taryba gali nuspręsti, kad rinkimai nukeliami.

Jeigu prieš pirmąjį rinkimų turą vienas iš kandidatų miršta arba jam iškyla kliūtis dalyvauti rinkimuose, Konstitucinė Taryba skelbia apie rinkimų nukėlimą.

Vieno iš dviejų kandidatų, laimėjusiųjų pirmame rinkimų ture, mirties arba kliūties dalyvauti rinkimuose atveju Konstitucinė Taryba skelbia, kad turi būti rengiami nauji rinkimai. Taip pat yra ir tuo atveju, kai vienas iš dviejų kandidatų, likusių dalyvauti antrame rikimų ture, miršta arba jam iškyla kliūtis dalyvauti rinkimuose.

Visais atvejais į Konstitucinę Tarybą galima kreiptis remiantis 61 straipsnio antroje pastraipoje arba 6 straipsnyje numatytu organiniu įstatymu, nustatančiu kandidatūrų pateikimo sąlygas.

Konstitucinė Taryba gali pratęsti laiko tarpą, numatytą trečioje ir penktoje pastraipose, tačiau balsavimas turi įvykti ne vėliau kaip per trisdešimt penkias dienos nuo Konstitucinės Tarybos sprendimo priėmimo datos. Jeigu taikant šios pastraipos nuostatas rinkimus prireiktų atidėti vėlesniam laikui, kai Prezidento įgaliojimai bus pasibaigę, jis turi eiti savo pareigas tol, kol bus paskelbtas jo įpėdinis.

Konstitucijos 49, 50 ir 89 straipsniai negali būti taikomi esant laisvai prezidento vietai arba laikotarpiu tarp paskelbimo, kad Prezidentas dėl neįveikiamos kliūties negali eiti savo pareigų, ir jo įpėdinio rinkimų.

8 straipsnis

Respublikos Prezidentas skiria Ministrą Pirmininką ir jį atleidžia, pastarajam įteikus pareiškimą dėl Vyriausybės atsistatydinimo.

Ministro Pirmininko teikimu jis skiria ir atleidžia kitus Vyriausybės narius.

9 straipsnis

Respublikos Prezidentas pirmininkauja Ministrų Tarybai.

10 straipsnis

Respublikos Prezidentas promulguoja įstatymus per penkiolika dienų nuo tada, kai Vyriausybė jam perduoda galutinai priimtą įstatymą.

Jis gali, prieš pasibaigiant šiam terminui, prašyti parlamento iš naujo svarstyti įstatymą ar tam tikrus jo straipsnius. Šio naujo svarstymo nerengti negalima.

11 straipsnis

Respublikos Prezidentas sesijų metu Vyriausybės arba abejų rūmų bendru siūlymu, kurie skelbiami *Journal officiel*[16], gali teikti referendumui bet kokį įstatymo dėl viešųjų valdžių organizavimo, dėl reformų, susijusių su tautos ekonomine, socialine ar aplinkos politika, bei prie jų įgyvendinimo prisidedančių viešųjų tarnybų projektą arba teikiamą ratifikuoti sutartį, kuri, nors ir neprieštaraudama Konstitucijai, darys įtaką institucijų funkcionavimui.

Kai referendumas organizuojamas Vyriausybės siūlymu, ji kiekvieniems rūmams teikia pranešimą, jį pateikus rengiami debatai.

Referendumas, susijęs su pirmoje pastraipoje numatytu dalyku, gali būti organizuojamas penktadalio parlamento narių daugumos iniciatyva, palaikoma dešimtadalio rinkėjų, įtrauktų į rinkimų sąrašus. Ši iniciatyva įgauna įstatymo pasiūlymo formą, o jos objektu negali būti įstatymo nuostatos, promulguotos mažiau nei prieš metus, panaikinimas.

Jos pateikimo sąlygas ir sąlygas, kuriomis Konstitucinė Taryba kontroliuoja pirmesnės pastraipos nuostatų laikymąsi, nustato organinis įstatymas.

Jeigu įstatymo pasiūlymas nebuvo išnagrinėtas abejų rūmų per terminą, nustatytą organiniame įstatyme, Respublikos Prezidentas jį teikia referendumui.

Jeigu įstatymo pasiūlymas prancūzų liaudies nebuvo priimtas, joks naujas referendumo pasiūlymas, susijęs su tuo pačiu dalyku, negali būti teikiamas nepasibaigus dvejų metų, einančių po balsavimo dienos, terminui.

Kai įstatymo projektas ar pasiūlymas yra priimamas referendumu, Respublikos Prezidentas per penkiolika dienų nuo rezultatų paskelbimo promulguoja įstatymą.

[16] Oficialus leidinys.

PASTABA:
2008 m. liepos 23 d. konstitucinio įstatymo Nr. 2008-724 46 I straipsnis: Konstitucijos 11, 13 straipsniai, 25 straipsnio paskutinė pastraipa, 34-1, 39, 44, 56, 61-1, 65, 69, 71-1 ir 73 straipsniai, tokios redakcijos, kokią numato šis konstitucinis įstatymas, įsigalioja įstatymų ir organinių įstatymų, reikalingų jų taikymui, numatytomis sąlygomis.
2013 m. gruodžio 6 d. organinis įstatymas Nr. 2013-1114, susijęs su Konstitucijos 11 straipsnio taikymu, ir numatytas 2008 m. liepos 23 d. konstitucinio įstatymo Nr. 2008-724 46 I straipsnyje, įsigalios 2015 m. sausio 1 d. vadovaujantis jo 10 straipsniu, numatančiu: „*Šis organinis įstatymas įsigalioja pirmą trylikto mėnesio, einančio po jo promulgacijos, dieną.*“

12 straipsnis

Respublikos Prezidentas, pasikonsultavęs su Ministru Pirmininku ir rūmų pirmininkais, gali paleisti Nacionalinį Susirinkimą.

Visuotiniai rinkimai rengiami ne anksčiau kaip per dvidešimt ir ne vėliau kaip per keturiasdešimt dienų po paleidimo.

Nacionalinis Susirinkimas visomis teisėmis susirenka antrą ketvirtadienį po rinkimų. Jeigu šis susirinkimas turi įvykti neeilinės sesijos metu, pradėtos sesijos trukmė yra penkiolika dienų.

Metus po šių rinkimų Nacionalinis Susirinkimas negali būti paleistas.

13 straipsnis

Respublikos Prezidentas pasirašo Ministrų Tarybos priimtus ordonansus ir dekretus.

Jis skiria civilius ir karinius valstybės pareigūnus.

Ministrų Taryba skiria valstybės patarėjus, didįjį Garbės legiono kanclerį, ambasadorius ir ypatinguosius pasiuntinius, Finansų teismo vyriausiuosius tarėjus, prefektus, Vyriausybės atstovus užjūrio teritorijų bendruomenėse, valdomose pagal 74 straipsnį, ir Naujojoje Kaledonijoje, generolus, akademijų rektorius, centrinės administracijos institucijų direktorius.

Organinis įstatymas numato ir tai, kokius pareigūnus skiria Ministrų Taryba, taip pat tam tikras sąlygas, kurioms esant Respublikos Prezidentas savo teisę juos skirti perduoda kitam, kad ji būtų vykdoma jo vardu.

Organinis įstatymas nustato pareigas ar tarnybas, kitas nei tos, kurios numatytos trečioje pastraipoje, kurių atveju dėl jų svarbos teisėms ir laisvėms užtikrinti ar tautos ekonominiam ir socialiniam gyvenimui Respublikos Prezidento paskyrimo teisė įgyvendinama po kiekvienų rūmų kom-

petentingos nuolatinės komisijos viešos nuomonės. Respublikos Prezidentas negali skirti į pareigas, jeigu kiekvienoje komisijoje atiduotų neigiamų balsų skaičius sudaro bent tris penktadalius dviejose komisijose išreikštų balsų. Įstatymas nustato nuolatines kompetentingas komisijas priklausomai nuo atitinkamų pareigų ar tarnybų.

14 straipsnis

Respublikos Prezidentas akredituoja ambasadorius ir ypatinguosius pasiuntinius užsienyje; užsienio ambasadoriai ir ypatingieji pasiuntiniai Prancūzijoje akredituojami jam dalyvaujant.

15 straipsnis

Respublikos Prezidentas yra kariuomenės vadas. Jis pirmininkauja nacionalinės gynybos aukščiausiosioms taryboms ir komitetams.

16 straipsnis

Kai Respublikos institucijoms, tautos nepriklausomybei, jos teritorijos vientisumui arba jos tarptautinių įsipareigojimų vykdymui gresia rimtas ir tiesioginis pavojus ir kai normali viešųjų konstitucinės valdžios institucijų veikla yra pertraukta, Respublikos Prezidentas, oficialiai pasikonsultavęs su Ministru Pirmininku, rūmų pirmininkais ir Konstitucine Taryba, imasi šiomis aplinkybėmis būtinų priemonių.

Savo kreipimusi jis apie tai informuoja tautą.

Šias priemones turi lemti siekis per kuo trumpesnį laiką konstitucinėms viešosios valdžios institucijoms sudaryti galimybę vykdyti savo uždavinius. Dėl to konsultuojamasi su Konstitucine Taryba.

Parlamentas renkasi pagal teisę.

Nacionalinis Susirinkimas negali būti paleistas tol, kol vykdomi ypatingieji įgaliojimai.

Po trisdešimt dienų, kai vykdomi ypatingi įgaliojimai, Nacionalinio Susirinkimo pirmininkas, Senato pirmininkas, šešiasdešimt deputatų ar šešiasdešimt senatorių gali kreiptis į Konstitucinę Tarybą, kad būtų ištirta, ar pirmoje pastraipoje išvardytos sąlygos yra įvykdytos. Ji per kuo trumpesnį terminą išreiškia viešą nuomonę. Ji imasi savo iniciatyva šio tyrimo ir išdėsto savo nuomonę tomis pačiomis sąlygomis po šešiasdešimties dienų ypatingų įgaliojimų vykdymo ir bet kuriuo metu praėjus šiam laikotarpiui.

17 straipsnis

Respublikos Prezidentas turi teisę individualiu pagrindu teikti malonę.

18 straipsnis

Respublikos Prezidentas su abejais parlamento rūmais palaiko santykius savo kreipimaisi. Jie perskaitomi rūmuose ir dėl jų nediskutuojama.

Jis gali kalbėti parlamente, kuris tuo tikslu susirenka į Kongresą. Dėl jo deklaracijos, jam nedalyvaujant, gali būti vedama diskusija, kuri neduoda pagrindo jokiam balsavimui.

Tarp sesijų parlamento rūmai renkasi specialiai šiuo tikslu.

19 straipsnis

Respublikos Prezidento aktus, išskyrus tuos, kurie numatyti 8 (1 pastraipoje), 11, 12, 16, 18, 54, 56 ir 61 straipsniuose, pasirašo Ministras Pirmininkas ir prireikus atsakingas ministras.

III SKIRSNIS

VYRIAUSYBĖ

20 straipsnis

Vyriausybė nustato ir įgyvendina Tautos politiką.

Jos žinioje yra administracija ir ginkluotosios pajėgos.

Ji atskaitinga parlamentui 49 ir 50 straipsniuose nustatytomis sąlygomis ir laikydamasi juose nustatytų procedūrų.

21 straipsnis

Ministras Pirmininkas vadovauja Vyriausybės veiklai. Jis yra atsakingas už nacionalinę gynybą. Jis užtikrina įstatymų vykdymą. Atsižvelgdamas į 13 straipsnio nuostatas jis įgyvendina reglamentinę valdžią ir skiria asmenis į civilines bei karines pareigas.

Kai kuriuos savo įgaliojimus jis gali perduoti ministrams.

Prireikus jis vietoj Respublikos Prezidento pirmininkauja taryboms ir komitetams, numatytiems 15 straipsnyje.

Ypatingu atveju jis pagal specialių įgaliojimą gali pavaduoti Prezidentą ir pirmininkauti Ministrų Tarybos posėdžiui, kai iš anksto nustatyta darbotvarkė.

22 straipsnis

Ministro Pirmininko aktai prireikus yra kontrasignuojami ministrų, atsakingų už jų vykdymą.

23 straipsnis

Vyriausybės nario įgaliojimai nesuderinami su parlamento nario mandatu, nacionalinio pobūdžio profesiniu atstovavimu, pareigomis viešojoje tarnyboje ir profesine veikla.

Organinis įstatymas nustato sąlygas, kuriomis asmenys, turintys tokius mandatus, vykdantys šias pareigas ar tarnaujantys šiose tarnybose, yra pakeičiami.

Parlamento narių pakeitimo tvarką nustato 25 straipsnio nuostatos.

IV SKIRSNIS

PARLAMENTAS

24 straipsnis

Parlamentas priima įstatymus. Jis kontroliuoja Vyriausybės veiksmus. Jis vertina viešąją politiką.

Jį sudaro Nacionalinis Susirinkimas ir Senatas.

Nacionalinio Susirinkimo nariai, kurių negali būti daugiau nei penki šimtai septyniasdešimt septyni, yra renkami tiesioginiais rinkimais.

Senatas, kurio narių skaičius negali viršyti trijų šimtų keturiasdešimt aštuonių, renkamas netiesioginiais rinkimais. Tai garantuoja atstovavimą Respublikos teritorinėms bendruomenėms.

Prancūzams, gyvenantiems ne Prancūzijoje, yra atstovaujama Nacionaliniame Susirinkime ir Senate.

25 straipsnis

Organinis įstatymas nustato kiekvienų rūmų įgaliojimų trukmę, jų narių skaičių, aprūpinimą, jų išrinkimo sąlygas, nerenkamumo ir nesuderinamumo tvarką.

Jis nustato sąlygas, kurių laikantis išrenkami asmenys, turintys užtikrinti deputatų ar senatorių pakeitimą atsiradus laisvai vietai, visiškai arba iš dalies atnaujinant rūmus, kuriems jie priklausė, ar jų laikiną pakeitimą sutikimo užimti pareigas Vyriausybėje atveju.

Nepriklausoma komisija, kurios sudėtį ir organizavimo bei veikimo

taisykles nustato įstatymas, pateikia viešąją nuomonę dėl akto projektų ir įstatymo pasiūlymų, nustatančių ribas apylinkių deputatų rinkimams ar pakeičiančių deputatų ar senatorių vietų pasiskirstymą.

PASTABA:
Konstitucijos 25 straipsnio nuostatos, susijusios su laikinu deputatų ir senatorių, sutinkančių eiti pareigas Vyriausybėje, pakeitimo pobūdžiu, tokios redakcijos, kokią nustato šis konstitucinis įstatymas, taikomos deputatams ir senatoriams, sutikusiems eiti tokias pareigas prieš organinio įstatymo, numatyto šiame straipsnyje, įsigaliojimą, jeigu tuo metu jie dar eina šias pareigas ir jei parlamentaro mandatas, kuriam jie buvo išrinkti, dar nėra pasibaigęs.

26 straipsnis

Joks parlamento narys negali būti persekiojamas, ieškomas, areštuotas, sulaikytas ar teisiamas dėl pareikštos nuomonės ar balsavimo jam vykdant savo įgaliojimus.

Negalima areštuoti jokio parlamento nario ar kitaip suvaržyti jo laisvę vykdant baudžiamąjį ar policijos persekiojimą be rūmų, kuriems jis priklauso, biuro sutikimo. Šio sutikimo nereikia tokiu atveju, kai jis sulaikomas darantis nusižengimą ar nusikaltimą ar paskelbus galutinį nuosprendį.

Parlamento nario sulaikymas, prevencinės ar laisvę ribojančios priemonės ar jo persekiojimas yra sustabdomi sesijos laikotarpiu, jeigu to reikalauja rūmai, kuriems jis priklauso.

Suinteresuotieji rūmai pagal teisę gali susirinkti į papildomus posėdžius, jei to prireiktų norint taikyti anksčiau išdėstytą pastraipą.

27 straipsnis

Imperatyvūs mandatai negalioja.

Parlamento narių balsavimo teisė yra asmeninė.

Organinis įstatymas išimtiniais atvejais gali leisti deleguoti balso teisę. Tokiu atveju niekam negali būti perduotas daugiau kaip vienas mandatas.

28 straipsnis

Parlamentas pagal teisę renkasi į eilinę sesiją, kuri prasideda pirmą spalio mėnesio darbo dieną ir baigiasi paskutinę birželio mėnesio darbo dieną.

Kiekvienų rūmų eilinės sesijos posėdžių skaičius negali viršyti šimto dvidešimties. Posėdžių savaites nustato kiekvieni rūmai.

Ministras Pirmininkas, pasitaręs su atitinkamų rūmų pirmininku,

arba kiekvienų rūmų narių dauguma gali priimti sprendimą dėl papildomų posėdžių dienų.

Posėdžių dienas ir valandas nustato rūmų reglamentai.

29 straipsnis

Į neeilinę sesiją parlamentas renkasi ministro pirmininko arba Nacionalinio Susirinkimo narių daugumos prašymu pagal nustatytą darbotvarkę.

Kai neeilinė sesija sušaukiama Nacionalinio Susirinkimo prašymu, dekretas dėl jos pabaigos priimamas, kai tik parlamentas ne vėliau kaip per dvylika dienų nuo susirinkimo išnagrinėja darbotvarkės, pagal kurią buvo sušauktas, klausimus.

Tik Ministras Pirmininkas gali prašyti susirinkti į naują sesiją nepraėjus mėnesiui nuo dekreto dėl sesijos pabaigos priėmimo.

30 straipsnis

Išskyrus atvejus, kai parlamentas renkasi įgyvendindamas savo teises, neeilinės sesijos yra pradedamos ir baigiamos Respublikos Prezidento dekretu.

31 straipsnis

Vyriausybės nariai turi teisę dalyvauti abejų parlamento rūmų posėdžiuose. Jie turi būti išklausomi tada, kai to prašo.

Jiems padėti gali Vyriausybės komisarai.

32 straipsnis

Nacionalinio Susirinkimo Pirmininkas yra išrenkamas tokiam pačiam laikui kaip ir deputatai. Senato pirmininkas perrenkamas kiekvieną kartą iš dalies atnaujinus Senatą.

33 straipsnis

Abejų parlamento rūmų posėdžiai yra vieši. Visa debatų ataskaita skelbiama *Journal officiel.*

Ministro Pirmininko arba vienos dešimtosios savo narių prašymu kiekvieni rūmai gali posėdžiauti kaip slaptas komitetas.

V SKIRSNIS

SANTYKIAI TARP PARLAMENTO IR VYRIAUSYBĖS

34 straipsnis

Įstatymas nustato taisykles, susijusias su:

- pilietinėmis teisėmis ir pagrindinėmis garantijomis, suteiktomis piliečiams siekiant įgyvendinti viešąsias laisves; žiniasklaidos laisvė, pliuralizmas ir nepriklausomybė; su nacionalinės gynybos užtikrinimo nulemtais piliečių ir jų turto suvaržymais;
- pilietybe, asmenų civiline būkle ir teisnumu, šeimos turtiniais santykiais, paveldėjimu ir dovanojimu;
- nusikaltimų ir nusižengimų, taip pat už juos skiriamų bausmių nustatymu, baudžiamuoju procesu, amnestija, naujų teisminių instancijų sukūrimu bei teismo pareigūnų statusu;
- visų rūšių mokesčių išieškojimo pagrindais, jų dydžiais, būdais; pinigų emisijos tvarka.

Įstatymai taip pat nustato taisykles, susijusias su:

- parlamento rūmų, vietinių atstovaujamųjų susirinkimų ir prancūzų, įsikūrusių už Prancūzijos ribų, atstovaujamųjų institucijų rinkimų tvarka, taip pat teritorinių bendruomenių svarstančiųjų asamblėjų narių rinkimų funkcijomis ir rinkimų mandatų vykdymo sąlygomis;
- viešųjų įstaigų kategorijų nustatymu;
- pagrindinėmis garantijomis, teikiamomis valstybės civiliams ir kariniams tarnautojams;
- įmonių nacionalizavimu ir įmonių nuosavybės perdavimu iš viešojo sektoriaus į privatų.

Įstatymas nustato pagrindinius principus:

- bendros nacionalinės gynybos organizacijos;
- laisvo teritorinių bendruomenių administravimo, jų kompetencijos ir pajamų;
- švietimo;
- aplinkos apsaugos;
- nuosavybės teisės, daiktinių teisių ir civilinių bei komercinių prievolių;
- darbo, profsąjungų ir socialinės apsaugos teisių.

Finansiniuose įstatymuose valstybės pajamos ir išlaidos apibrėžiamos laikantis išlygų ir sąlygų, numatytų organiniame įstatyme.

Socialinės saugos finansavimo įstatymai apibrėžia bendrąsias finansinės pusiausvyros sąlygas ir, atsižvelgdami į numatomas pajamas, pagal organinio įstatymo numatytas sąlygas bei išlygas nustato išlaidų tikslus.

Programiniai įstatymai apibrėžia valstybės veiklos tikslus.

Daugiametės viešųjų finansų gairės yra apibrėžiamos programiniais įstatymais. Jos prisideda prie viešosios administracijos balanso pusiausvyros tikslo.

Šio straipsnio nuostatas gali patikslinti ir papildyti organinis įstatymas.

34-1 straipsnis

Rūmai gali priimti rezoliucijas organinio įstatymo nustatytomis sąlygomis.

Yra nepriimtini ir negali būti įrašyti į darbotvarkę tie rezoliucijų projektai, kurių priėmimas ar atmetimas, Vyriausybės vertinimu, sukeltų jos atsakomybę ar kuriuose būtų nurodymų jos atžvilgiu.

35 straipsnis

Paskelbti karą leidžia parlamentas.

Vyriausybė informuoja parlamentą apie savo sprendimą siųsti karines pajėgas į užsienį vėliausiai trečią dieną po intervencijos pradžios. Ji patikslina siekiamus tikslus. Dėl šios informacijos gali būti vedama diskusija, po kurios joks balsavimas negalimas.

Kai intervencijos trukmė viršija keturis mėnesius, Vyriausybė kreipiasi į parlamentą dėl sutikimo ją pratęsti. Ji gali prašyti Nacionalinio Susirinkimo spręsti kaip galutinės instancijos.

Jeigu baigiantis keturių mėnesių terminui nevyksta parlamento sesija, jis išdėsto savo nuomonę pradėjus naują sesiją.

36 straipsnis

Apgulties padėtį skelbia Ministrų Taryba.

Pratęsti ją ilgiau kaip dvylika dienų galima tik leidus parlamentui.

37 straipsnis

Klausimai, neprisikirti įstatymų reguliavimo sričiai, yra reglamentinio pobūdžio.

Dėl šių klausimų priimti įstatymų leidybos aktai gali būti keičiami dekretais, priimtais gavus Valstybės Tarybos išvadą. Aktai, kurie bus priimti įsigaliojus šiai Konstitucijai, galės būti pakeisti dekretu tik Konstitucinei Tarybai pripažinus jų reglamentinį pobūdį remiantis ankstesnės pastraipos nuostatomis.

37-1 straipsnis

Įstatyme ir reglamente gali būti eksperimentinio pobūdžio nuostatų, priimtų siekiant nustatyto tikslo ir ribotam laikui.

38 straipsnis

Vyriausybė, vykdydama savo programą, gali prašyti parlamento leisti tam tikrą apibrėžtą laiką ordonansais nustatyti priemones, kurios paprastai priklauso įstatymų sričiai.

Ordonansus priima Ministrų Taryba, gavusi Valstybės Tarybos išvadą. Jie įsigalioja juos paskelbus, bet tampa nebegaliojantys, jeigu jų patvirtinimo įstatymo projektas nepateikiamas parlamentui per įstatymu dėl įgaliojimų perdavimo nustatytą laiką. Jie gali būti ratifikuojami tik aiškiu būdu.

Pasibaigus šio straipsnio pirmoje pastraipoje numatytam laikui, ordonansai dėl klausimų, priklausančių įstatymų reguliavimo sričiai, gali būti pakeisti tik įstatymu.

39 straipsnis

Įstatymų leidybos iniciatyvos teisė vienu metu priklauso Ministrui Pirmininkui ir parlamento nariams.

Įstatymų projektai svarstomi Ministrų Taryboje, gavus Valstybės Tarybos išvadą, ir pateikiami kurių nors rūmų biurui. Įstatymų projektai finansų ir socialinės saugos finansavimo klausimais pirmiausia pateikiami Nacionaliniam Susirinkimui. Nepažeidžiant 44 straipsnio 1 pastraipos įstatymų projektai, kurių pagrindinis tikslas yra nustatyti teritorinių bendruomenių organizavimą, pirmiausia pateikiami Senatui.

Įstatymo projektų, teikiamų Nacionaliniam Susirinkimui ar Senatui, pristatymas atitinka sąlygas, nustatytas organinio įstatymo.

Įstatymo projektai negali būti įrašyti į darbotvarkę, jeigu rūmų, į kuriuos pirmiau kreiptasi, Pirmininkų konferencija konstatuoja, kad organinio įstatymo numatytų taisyklių nebuvo laikytasi. Jeigu Pirmininkų konferencija ir Vyriausybė nesutaria, suinteresuotų rūmų pirmininkas ar

Ministras Pirmininkas gali kreiptis į Konstitucinę Tarybą, kuri sprendžia per aštuonias dienas.

Įstatymo numatytomis sąlygomis rūmų pirmininkas prieš įstatymo pasiūlymo, pateikto vieno iš šių rūmų narių, svarstymą komisijoje gali jį teikti Valstybės Tarybai, kad būtų pateikta nuomonė, išskyrus jei šis narys tam prieštarauja.

40 straipsnis

Pasiūlymai ir pataisos, pateikti parlamento narių, negali būti priimami, jei juos priėmus sumažėtų valstybės ištekliai arba padidėtų valstybės išlaidos.

41 straipsnis

Jei įstatymų leidybos procedūros metu paaiškėtų, kad pasiūlymas ar pataisa nepriklauso įstatymų reguliavimo sričiai ar prieštarauja įgaliojimų perdavimui, atliktam pagal 38 straipsnį, Vyriausybė ar rūmų, į kuriuos kreiptasi, pirmininkas gali pareikšti apie jų nepriimtinumą.

Jei Vyriausybės ir atitinkamų rūmų pirmininko nuomonės skiriasi, Konstitucinė Taryba vieno ar kito prašymu sprendimą šiuo klausimu priima per aštuonias dienas.

42 straipsnis

Įstatymo projektai ir pasiūlymai svarstomi posėdyje pagal tekstą, priimtą komisijos, į kurią kreiptasi taikant 43 straipsnį, ar, to nesant, pagal tekstą, kuris buvo perduotas rūmams.

Tačiau konstitucinės peržiūros projektų, finansų įstatymų projektų ir socialinės apsaugos finansavimo įstatymų projektų pirmas svarstymas pirmuose rūmuose, į kuriuos kreiptasi, vyksta pagal tekstą, kurį pateikė Vyriausybė, o kiti svarstymai – pagal tekstą, perduotą kitų rūmų.

Įstatymo projektas ar pasiūlymas posėdyje pirmuose rūmuose, į kuriuos kreiptasi, pirmą kartą gali būti svarstomas tik pasibaigus šešių savaičių terminui po jo pateikimo. Antruose rūmuose, į kuriuos kreiptasi, įstatymo projekto ar pasiūlymo svarstymas gali vykti tik pasibaigus keturių savaičių terminui, skaičiuojamam nuo jo perdavimo.

Ankstesnė pastraipa netaikoma, jeigu buvo inicijuota pagreitinta procedūra 45 straipsnyje numatytomis sąlygomis. Ji taip pat netaikoma finansų įstatymų projektams, socialinės apsaugos finansavimo projektams ir projektams, susijusiems su krizinėmis situacijomis.

43 straipsnis

Įstatymų projektai ir įstatymų pasiūlymai siunčiami nagrinėti vienai iš nuolatinių komisijų, kurių skaičius yra apribotas iki aštuonių kiekvienuose rūmuose.

Vyriausybės ar rūmų, kuriems jie buvo pateikti, reikalavimu įstatymų projektai ir įstatymų pasiūlymai yra perduodami nagrinėti specialiai šiuo tikslu sudarytai komisijai.

44 straipsnis

Parlamento nariai ir Vyriausybė turi teisę pateikti pataisas. Ši teisė įgyvendinama posėdyje ar komisijoje tomis sąlygomis, kurias nustato rūmų reglamentai, pagal organiniame įstatyme nustatytą tvarką.

Prasidėjus debatams, Vyriausybė gali prieštarauti bet kurios pataisos svarstymui, jeigu ji anksčiau nebuvo pateikta komisijai.

Vyriausybės reikalavimu rūmai, kuriuose svarstomas įstatymo projektas, turi per vieną balsavimą priimti sprendimą dėl viso svarstomo teksto ar jo dalies, palikdami tik tas pataisas, kurias pasiūlė ar kurioms pritarė Vyriausybė.

45 straipsnis

Kiekvienas įstatymo projektas ar įstatymo pasiūlymas yra paeiliui nagrinėjamas abejuose parlamento rūmuose, siekiant priimti identišką tekstą. Nepažeidžiant 40 ir 41 straipsnių taikymo, bet koks pakeitimas yra priimtinas pirmame svarstyme, kai jis pasižymi, kad ir netiesioginiu, ryšiu su pateiktu ar perduotu tekstu.

Jei dėl rūmų nuomonių skirtumo įstatymo projektas ar įstatymo pasiūlymas nebuvo priimtas po dviejų svarstymų kiekvienuose rūmuose arba, jeigu Vyriausybė nusprendė inicijuoti pagreitintą procedūrą, o pirmininkų konferencija tam kartu neprieštaravo, po vieno svarstymo kiekvienuose rūmuose, Ministras Pirmininkas ar, įstatymo pasiūlymo atveju, dvejų kartu veikiančių rūmų pirmininkai turi galimybę sušaukti mišrios paritetinės komisijos, turinčios pasiūlyti naują tekstą ginčijamais klausimais, susirinkimą.

Mišrios komisijos parengtą tekstą Vyriausybė gali pateikti abejiems rūmams pritarti. Jokia pataisa nepriimama be Vyriausybės sutikimo.

Jei mišriai komisijai nepasiseka priimti suderinto teksto arba jei šis tekstas nėra priimamas pagal ankstesnėje pastraipoje nurodytas sąlygas,

Vyriausybė, tekstą iš naujo apsvarsčius Nacionaliniame Susirinkime ir Senate, gali prašyti Nacionalinio Susirinkimo priimti galutinį sprendimą. Šiuo atveju Nacionalinis Susirinkimas gali imtis teksto, parengto mišrios komisijos, arba paskutinio savo priimto teksto, jei būtina, pakeisto viena ar keliomis Senato priimtomis pataisomis.

46 straipsnis

Įstatymai, kuriuos Konstitucija pripažįsta esant organinio įstatymo pobūdžio, priimami ir keičiami laikantis šių sąlygų.

Projektai ar pasiūlymai pirmame svarstyme rūmuose gali būti svarstomi ir už juos balsuojama tik pasibaigus 42 straipsnio trečioje pastraipoje numatytiems terminams. Tačiau, jeigu buvo inicijuota pagreitinta procedūra 45 straipsnyje numatytomis sąlygomis, projektas ar pasiūlymas gali būti svarstomas rūmuose, į kuriuos pirmus kreiptasi, tik praėjus penkiolikos dienų terminui nuo jo pateikimo.

Yra taikoma procedūra, numatyta 45 straipsnyje. Rūmams nesutariant, Nacionalinis Susirinkimas gali paskutinio skaitymo metu priimti aktą tik absoliučia balsų dauguma.

Organiniai įstatymai, susiję su Senatu, turi būti priimti vienodų redakcijų abejuose rūmuose.

Organiniai įstatymai gali būti viešai paskelbiami tik po to, kai Konstitucinė Taryba paskelbia apie jų atitiktį Konstitucijai.

47 straipsnis

Parlamentas priima finansų įstatymų projektus pagal sąlygas, numatytas organiniame įstatyme.

Jei Nacionalinis Susirinkimas nepriima sprendimo dėl projekto pirmojo svarstymo metu per 40 dienų nuo jo pateikimo, Vyriausybė perduoda projektą Senatui, kuris turi priimti sprendimą per 15 dienų. Toliau taikoma procedūra, numatyta 45 straipsnyje.

Jei parlamentas per septyniasdešimt dienų nepriima sprendimo, projekto nuostatos gali būti įgyvendintos ordonansu.

Jei finansų įstatymas, nustatantis biudžetinių metų pajamas ir išlaidas, nebuvo pateiktas laiku, kurio pakaktų jį priimti iki biudžetinių metų pradžios, Vyriausybė skubiai prašo parlamento leidimo rinkti mokesčius ir dekretu suteikia kreditus balsavimu numatytiems reikalams finansuoti.

Terminai, nustatyti šiuo straipsniu, sustabdomi, jei parlamentas neposėdžiauja.

47-1 straipsnis

Parlamentas balsuoja už socialinės saugos finansavimo įstatymų projektus laikydamasis sąlygų, numatytų organiniame įstatyme.

Jei Nacionalinis Susirinkimas nepriima sprendimo dėl projekto pirmojo svarstymo metu per 20 dienų nuo jo pateikimo, Vyriausybė perduoda projektą Senatui. Šis turi priimti sprendimą per 15 dienų. Toliau taikoma procedūra, numatyta 45 straipsnyje.

Jei parlamentas nepriima sprendimo per 50 dienų, projektas gali būti įgyvendintas ordonansu.

Terminai, nustatyti šiuo straipsniu, sustabdomi, jei parlamentas neposėdžiauja ir, kiekvienų rūmų atveju, per tą laiką, kai jie nusprendė neposėdžiauti remiantis 28 straipsnio antrąja pastraipa.

47-2 straipsnis

Finansų teismas padeda parlamentui kontroliuoti Vyriausybės veiksmus. Jis padeda parlamentui ir Vyriausybei kontroliuoti, kaip vykdomi finansų įstatymai ir taikomi socialinės apsaugos finansavimo įstatymai, taip pat vertinti viešąją politiką. Viešomis ataskaitomis jis prisideda prie piliečių informavimo.

Viešosios administracijos institucijų balansai yra teisingi ir tikri. Jie atspindi tikruosius jų valdymo, turto ir finansinės situacijos rezultatus.

48 straipsnis

Neatsižvelgiant į trijų paskutinių 28 straipsnio pastraipų taikymą, nustatoma kiekvienų rūmų darbotvarkė.

Dvi iš keturių posėdžių savaičių Vyriausybės nustatyta tvarka prioritetiškai yra skiriamos aktų tekstams nagrinėti ir debatams, kurių įrašymo į darbotvarkę ji prašo.

Beje, finansų įstatymo projektų, socialinės apsaugos finansavimo įstatymo projektų ir, su išlygomis, numatytomis kitoje pastraipoje, aktų, perduotų kitų rūmų mažiausiai prieš šešias savaites, su krizinėmis situacijomis susijusių projektų ir sutikimo prašymų, numatytų 35 straipsnyje, nagrinėjimas Vyriausybės prašymu yra įrašomas į darbotvarkę pirmumo tvarka.

Viena iš keturių posėdžių savaičių kiekvienų rūmų nustatyta tvarka yra prioritetiškai skiriama Vyriausybės veiksmų kontrolei ir viešajai politikai įvertinti.

Viena posėdžių diena per mėnesį yra rezervuota darbotvarkei, kurią nustato kiekvieni rūmai suinteresuotų rūmų opozicinių grupių, taip pat mažumos grupių iniciatyva.

Ne mažiau kaip vienas posėdis per savaitę, įskaitant per neeilines sesijas, numatytas 29 straipsnyje, yra pirmumo tvarka skiriamas parlamento narių klausimams ir Vyriausybės atsakymams.

49 straipsnis

Ministras Pirmininkas apsvarsčius Ministrų Taryboje, Nacionaliniame Susirinkime kelia klausimą dėl Vyriausybės atsakomybės už jos programą ar galimai už bendros politikos deklaraciją.

Nacionalinis Susirinkimas iškelia Vyriausybės atsakomybės klausimą balsuodamas dėl nepasitikėjimo rezoliucijos. Rezoliucija laikoma priimtina, jeigu ją pasirašo ne mažiau kaip viena dešimtoji Nacionalinio Susirinkimo narių. Balsavimas gali įvykti tik po 48 valandų nuo jos pateikimo. Skaičiuojami tik balsai, pareikšti už nepasitikėjimą, kuris gali būti priimtas tik esant Susirinkimą sudarančių narių daugumai. Išskyrus toliau esančios pastraipos numatytą atvejį, deputatas negali pasirašyti daugiau kaip trijų rezoliucijų per vieną eilinę sesiją ir daugiau kaip vienos per neeilinę sesiją.

Ministras Pirmininkas, apsvarsčius Ministrų Taryboje, gali Nacionaliniame Susirinkime kelti klausimą dėl nepasitikėjimo Vyriausybe, jį siedamas su balsavimu dėl finansų ar socialinės apsaugos finansavimo įstatymo projekto. Šiuo atveju šis projektas laikomas priimtu, jeigu per 24 valandas nepareiškiama nepasitikėjimo rezoliucija, ir priimamas pagal sąlygas, numatytas ankstesnėje pastraipoje. Ministras Pirmininkas, be to, gali pasinaudoti šia procedūra per sesiją dėl kito įstatymo projekto ar įstatymo pasiūlymo.

Ministras Pirmininkas turi teisę prašyti Senato pritarti bendros politikos deklaracijai.

50 straipsnis

Jei Nacionalinis Susirinkimas priima nepasitikėjimo pareiškimą, nepritaria programai ar bendros politikos deklaracijai, Ministras Pirmininkas privalo pateikti Respublikos Prezidentui pareiškimą dėl Vyriausybės atsistatydinimo.

50-1 straipsnis

Vienuose ar kituose rūmuose Vyriausybė gali savo iniciatyva ar parla-

mentinės grupės pagal 51-1 straipsnį prašymu tam tikru klausimu padaryti pareiškimą, kuris duoda pagrindą debatams ir, jeigu ji taip nusprendžia, dėl jo galima balsuoti be nepasitikėjimo pareiškimo pasekmių.

51 straipsnis

Eilinės ar neeilinės sesijos pabaiga atidedama, jeigu yra būtinybė taikyti 49 straipsnį. Šiuo atveju vyksta papildomi posėdžiai.

51-1 straipsnis

Kiekvienų rūmų reglamentas nustato parlamentinių grupių, sudarytų jos viduje, teises. Jis įtvirtina specifines teises suinteresuotų rūmų opozicinėms grupėms, taip pat mažumų grupėms.

51-2 straipsnis

Kontrolės ir vertinimo misijoms, apibrėžtoms 24 straipsnio pirmoje pastraipoje, vykdyti gali būti kuriamos kiekvienų rūmų tyrimo komisijos, kad įstatymo nustatytomis sąlygomis surinktų informaciją.

Įstatymas nustato jų organizavimo ir funkcionavimo taisykles. Jų kūrimo sąlygas nustato kiekvienų rūmų reglamentas.

VI SKIRSNIS

TARPTAUTINĖS SUTARTYS IR SUSITARIMAI

52 straipsnis

Respublikos Prezidentas veda derybas dėl sutarčių ir jas ratifikuoja.

Jis yra informuojamas apie visas derybas dėl neratifikuojamų tarptautinių susitarimų sudarymo.

53 straipsnis

Taikos sutartys, prekybos sutartys ar susitarimai dėl tarptautinių organizacijų; sutartys, susijusios su valstybės finansais, sutartys, keičiančios įstatymų nuostatas, sutartys, susijusios su asmens padėtimi, teritorijos perleidimu, prijungimu ar pasikeitimu, gali būti ratifikuojamos ar patvirtinamos tik pagal įstatymą.

Jos įsigalioja tik ratifikuotos ar patvirtintos.

Joks teritorijos perleidimas, prijungimas ar pasikeitimas negalioja be suinteresuotų gyventojų sutikimo.

53-1 straipsnis

Respublika su Europos valstybėmis, turinčiomis vienodus prieglobsčio teisės teikimo ir pagrindinių žmogaus teisių ir laisvių apsaugos įsipareigojimus, gali sudaryti susitarimus, nustatančius jų savitarpio įgaliojimus svarstant prašymus suteikti prieglobstį.

Tačiau net jeigu pagal šiuos susitarimus jos nebūtų įgaliotos svarstyti prašymą, Respublikos valdžios institucijos vis tiek turi teisę suteikti prieglobstį kiekvienam užsieniečiui, persekiojamam už veiklą siekiant laisvės arba prašančiam Prancūzijos apsaugos dėl kitų priežasčių.

53-2 straipsnis

Respublika gali pripažinti Tarptautinio baudžiamojo teismo jurisdikciją pagal sąlygas, numatytas 1998 m. liepos 18 dieną pasirašytoje sutartyje.

54 straipsnis

Jei Konstitucinė Taryba Respublikos Prezidento, Ministro Pirmininko, vienų ar kitų rūmų pirmininko ar šešiasdešimties deputatų ar šešiasdešimties senatorių kreipimusi paskelbė, kad tam tikra tarptautinio įsipareigojimo nuostata prieštarauja Konstitucijai, leidimas jį ratifikuoti ar jam pritarti gali būti duotas tik pakeitus Konstituciją.

55 straipsnis

Sutartys ir susitarimai, kurie yra tinkamai ratifikuoti ar kuriems tinkamai pritarta, turi viršesnę nei įstatymo galią, jeigu tokią sutartį taiko kita šalis.

VII SKIRSNIS

KONSTITUCINĖ TARYBA

56 straipsnis

Konstitucinę Tarybą sudaro devyni nariai, turintys įgaliojimus devyneriems metams ir tik vienai kadencijai. Kas treji metai trečdalis Konstitucinės Tarybos atnaujinama. Tris narius skiria Respublikos Prezidentas, tris – Nacionalinio Susirinkimo pirmininkas, tris – Senato pirmininkas. 13 straipsnio paskutinėje pastraipoje numatyta procedūra taikoma šiems paskyrimams. Paskyrimai, atliekami kiekvienų rūmų pirmininko, priklausomi vien nuo atitinkamų rūmų kompetentingos nuolatinės komisijos nuomonės.

Be nurodytų devynių narių, į Konstitucinę Tarybą pagal teisę iki gyvos galvos įeina buvę Respublikos prezidentai.

Respublikos Prezidentas skiria Konstitucinės Tarybos pirmininką. Balsams pasidalijus po lygiai jo balsas yra lemiamas.

57 straipsnis

Konstitucinės Tarybos narių pareigos yra nesuderinamos su ministro ar parlamento narių pareigomis. Kiti nesuderinamumo atvejai numatyti organiniame įstatyme.

58 straipsnis

Konstitucinė Taryba prižiūri, ar teisingai vyksta Respublikos Prezidento rinkimai. Ji nagrinėja skundus ir skelbia balsavimo rezultatus.

59 straipsnis

Jeigu ginčijami rinkimų rezultatai, Konstitucinė Taryba sprendžia, ar teisingai išrinkti deputatai ir senatoriai.

60 straipsnis

Konstitucinė Taryba prižiūri, ar teisingai atliekamos referendumo procedūros, numatytos 11 ir 89 straipsniuose ir XV skirsnyje. Ji skelbia referendumo rezultatus.

61 straipsnis

Organiniai įstatymai prieš paskelbiami, 11 straipsnyje minimi įstatymo pasiūlymai prieš pateikiami referendumui ir parlamento rūmų reglamentai prieš pradedami taikyti turi būti pateikti Konstitucinei Tarybai, ji priima sprendimą dėl jų atitikties Konstitucijai.

Tuo pačiu tikslu Respublikos Prezidentas, Ministras Pirmininkas, Nacionalinio Susirinkimo pirmininkas, Senato pirmininkas, šešiasdešimt deputatų ar senatorių gali perduoti Konstitucinei Tarybai įstatymus prieš jų paskelbimą.

Ankstesnėse dviejose šio straipsnio pastraipose numatytais atvejais Konstitucinė Taryba per 1 mėnesį turi priimti sprendimą. Vyriausybei kreipiantis skubos tvarka šis terminas sutrumpinamas iki 8 dienų.

Šiais atvejais kreipiantis į Konstitucinę Tarybą sustabdomas įstatymų promulgavimo terminas.

61-1 straipsnis

Kai vykstant teisminiam procesui manoma, kad įstatymo nuostata pažeidžia Konstitucijos garantuojamas teises ir laisves, Valstybės Tarybos ar Kasacinio Teismo prašymu gali būti kreipiamasi į Konstitucinę Tarybą, kuri priima sprendimą per nustatytą terminą.

Organinis įstatymas nustato šio straipsnio taikymo sąlygas.

PASTABA:
2009 m. gruodžio 10 d. organinis įstatymas Nr. 2009-1523, susijęs su Konstitucijos 61-1 straipsnio taikymu, buvo paskelbtas 2009 m. gruodžio 11 d. *Journal officiel*.

62 straipsnis

Nuostata, pripažinta nekonstitucine 61 straipsnio pagrindu, negali būti promulguota ar taikoma.

Nuostata, pripažinta nekonstitucine 61-1 straipsnio pagrindu, yra panaikinama nuo Konstitucinės Tarybos sprendimo paskelbimo arba nuo vėlesnės šiame sprendime nustatytos datos. Konstitucinė Taryba nustato sąlygas ir apribojimus, kuriuos taikant nuostatos sukeltų padarinių klausimas gali būti keliamas iš naujo.

Konstitucinės Tarybos sprendimai neskundžiami. Jie yra privalomi viešosioms valdžioms ir visoms administracinėms bei teisminėms institucijoms.

63 straipsnis

Organinis įstatymas nustato Konstitucinės Tarybos organizacijos ir veiklos taisykles, procedūrą, kurios ji laikosi, taip pat kreipimosi į ją su prašymais terminus.

VIII SKIRSNIS

APIE TEISMINES INSTITUCIJAS

64 straipsnis

Respublikos Prezidentas yra teisminės valdžios nepriklausomumo garantas.

Jam padeda Aukščiausioji magistratūros taryba.

Teisminės valdžios pareigūnų statusą nustato organiniai įstatymai.

Teisėjai yra nepakeičiami.

65 straipsnis

Aukščiausioji magistratūros taryba sudaro dvi kolegijas: viena yra kompetentinga spręsti dėl teisėjų, kita – dėl prokurorų.

Kolegijai, kompetentingai spręsti dėl teisėjų, pirmininkauja Kasacinio teismo pirmasis pirmininkas. Ją, be to, sudaro penki teisėjai ir vienas prokuroras, vienas valstybės patarėjas, kurį skiria Valstybės Taryba, vienas advokatas ir šeši kvalifikuoti asmenys, nepriklausantys nei parlamentui, nei teisminei sistemai, nei administracinei sistemai. Respublikos Prezidentas, Nacionalinio Susirinkimo pirmininkas ir Senato pirmininkas skiria po du kvalifikuotus asmenis. 13 straipsnio paskutinėje pastraipoje numatyta procedūra yra taikoma kvalifikuotų asmenų paskyrimams. Kiekvienų parlamento rūmų pirmininko atliekami paskyrimai priklausomi vien nuo suinteresuotų rūmų kompetentingos nuolatinės komisijos nuomonės.

Kolegijai, kompetentingai spręsti dėl prokurorų, pirmininkauja generalinis prokuroras prie Kasacinio teismo. Ją, be to, sudaro penki prokurorai ir vienas teisėjas, taip pat vienas valstybės patarėjas, advokatas ir šeši kvalifikuoti asmenys, nurodyti antroje pastraipoje.

Aukščiausiosios magistratūros tarybos kolegija, turinti kompetenciją spręsti dėl teisėjų, teikia siūlymus dėl Kasacinio teismo teisėjų, Apeliacinio teismo pirmojo pirmininko, dėl aukštesnės instancijos teismų pirmininkų skyrimo. Kiti teisėjai skiriami atsižvelgiant į jos išvadą.

Aukščiausiosios magistratūros tarybos kolegija, kompetentinga spręsti dėl prokurorų, teikia savo nuomonę dėl paskyrimų, susijusių su prokurorais.

Aukščiausiosios magistratūros tarybos kolegija, kompetentinga spręsti dėl teisėjų, sprendžia veikdama kaip teisėjų drausminė taryba. Tokiu atveju, be narių, numatytų antroje pastraipoje, ji apima teisėją, priklausantį kolegijai, kompetentingai spręsti dėl prokurorų.

Aukščiausiosios magistratūros tarybos kolegija, kompetentinga spręsti dėl prokurorų, teikia savo nuomonę dėl drausminių sankcijų, kurios jiems taikytinos. Tokiu atveju, be narių, numatytų trečioje pastraipoje, ji apima prokurorą, priklausantį kolegijai, kompetentingai spręsti dėl teisėjų.

Aukščiausioji magistratūros taryba renkasi į plenarinę sesiją, kad pateiktų nuomones, prašomas Respublikos Prezidento 64 straipsnio pagrindu. Būdama tos pačios sudėties, ji teikia nuomonę klausimais, susijusiais su teisminės valdžios pareigūnų etika, taip pat bet kuriuo klausimu, susijusiu su tuo, kaip vykdomas teisingumas, kai dėl to kreipiasi teisingumo

ministras. Plenarinė sesija apima tris iš penkių teisėjų, paminėtų antroje pastraipoje, tris iš penkių prokurorų, paminėtų trečioje pastraipoje, taip pat valstybės patarėją, advokatą ir šešis kvalifikuotus asmenis, paminėtus antroje pastraipoje. Jai pirmininkauja Kasacinio teismo pirmasis pirmininkas, kurį gali pakeisti šio teismo generalinis prokuroras.

Išskyrus drausmines bylas, teisingumo ministras gali dalyvauti Aukščiausiosios magistratūros tarybos kolegijų posėdžiuose.

Į Aukščiausiąją magistratūros tarybą organinio įstatymo numatytomis sąlygomis gali kreiptis bylos dalyvis.

Organinis įstatymas nustato šio straipsnio taikymo sąlygas.

66 straipsnis

Niekas negali būti neteisėtai suimtas.

Teisminė valdžia, asmens laisvės saugotoja, užtikrina šio principo laikymąsi pagal sąlygas, numatytas įstatyme.

66-1 straipsnis

Niekas negali būti nuteistas mirties bausme.

IX SKIRSNIS

AUKŠČIAUSIASIS TEISINGUMO TEISMAS

67 straipsnis

Respublikos Prezidentas, su išlygomis, numatytomis 53-2 ir 68 straipsniuose, nėra atsakingas už einant šias pareigas atliktus veiksmus.

Kol galioja jo mandatas, jokioje Prancūzijos teisminėje ar administracinės valdžios institucijoje jis negali būti šaukiamas liudyti, taip pat jam negali būti reiškiamas ieškinys, jo atžvilgiu vykdomas informacijos, tyrimo ar persekiojimo veiksmas. Visi naikinamieji ar senaties terminai yra sustabdomi.

Procesai ir procedūros, kurios tokiu atveju negalėjo vykti, gali būti atnaujinamos ar inicijuojamos jo atžvilgiu pasibaigus mėnesio terminui po įgaliojimų pasibaigimo.

68 straipsnis

Respublikos Prezidentas gali būti atstatydinamas, tik kai jo pareigų pažeidimas aiškiai nesuderinamas su jo mandato vykdymu. Sprendimą

atstatydinti priima parlamentas, susirinkęs į Aukščiausiąjį Teisingumo Teismą.

Aukščiausiojo Teisingumo Teismo sušaukimo pasiūlymas, priimtas vienų parlamento rūmų, yra tuojau perduodamas kitiems, kurie sprendžia per penkiolika dienų.

Aukščiausiajam Teisingumo Teismui pirmininkauja Nacionalinio Susirinkimo pirmininkas. Jis sprendimą dėl atstatydinimo priima per mėnesį slaptu balsavimu. Jo sprendimas įsiteisėja tuo pačiu metu.

Taikant šį straipsnį priimami sprendimai yra priimami dviejų trečdalių narių, sudarančių atitinkamus rūmus ar Aukščiausiąjį Teisingumo Teismą, balsų dauguma. Bet koks balso teisės perdavimas draudžiamas. Skaičiuojami tik balsai, pritariantys Aukščiausiojo Teisingumo Teismo sušaukimui ar atstatydinimui.

Šio straipsnio taikymo sąlygas nustato organinis įstatymas.

X SKIRSNIS

VYRIAUSYBĖS NARIŲ BAUDŽIAMOJI ATSAKOMYBĖ

68-1 straipsnis

Vyriausybės nariai baudžiamąja tvarka baudžiami už veiksmus, kuriuos atliko įgyvendindami savo įgaliojimus ir kurie jų įvykdymo metu kvalifikuojami kaip nusikaltimai ar nusižengimai.

Jie teisiami Respublikos teisingumo teismo.

Respublikos teisingumo teismas yra saistomas įstatyme numatyto nusikaltimų ir nusižengimų apibrėžimo ir jo numatytų bausmių.

68-2 straipsnis

Respublikos Teisingumo Teismą sudaro penkiolika teisėjų: dvylika parlamento narių, po lygiai išrinktų Nacionalinio Susirinkimo ir Senato iš savo narių po kiekvieno dalinio ar visiško atnaujinimo, ir trijų Kasacinio teismo teisėjų, iš kurių vienas pirmininkauja Respublikos teisingumo teisme.

Kiekvienas asmuo, kuriam padaryta žala Vyriausybės nariui padarius nusikaltimą ar nusižengimą, gali paduoti skundą Skundų komisijai.

Ši komisija priima sprendimą arba bylą nutraukti, arba perduoti ją Kasacinio teismo generaliniam prokurorui, kad jis teiktų šią bylą nagrinėti Respublikos teisingumo teismui.

Kasacinio teismo generalinis prokuroras gali pagal savo pareigas kreiptis į Respublikos teisingumo teismą dėl atitinkamos Skundų komisijos išvados.

Šio straipsnio taikymo sąlygas numato organinis įstatymas.

68-3 straipsnis

Šio skirsnio nuostatos taikomos ir veikų, padarytų iki šio skirsnio įsigaliojimo, atžvilgiu.

XI SKIRSNIS

EKONOMINĖ, SOCIALINĖ IR APLINKOS TARYBA

69 straipsnis

Ekonominė, socialinė ir aplinkos taryba Vyriausybės prašymu teikia savo išvadą dėl įstatymų projektų, ordonansų ar dekretų, įstatymų pasiūlymų, kurie jai buvo pateikti.

Ekonominė, socialinė ir aplinkos taryba gali paskirti vieną savo narį išdėstyti parlamento rūmams tarybos nuomonę dėl jai pateiktų projektų ar pasiūlymų.

Ekonominei, socialinei ir aplinkos tarybai organinio įstatymo nustatytomis sąlygomis gali būti teikiama peticija. Išnagrinėjusi peticiją, ji supažindina Vyriausybę ir parlamentą su veiksmais, kurių ji siūlo dėl jos imtis.

70 straipsnis

Vyriausybė ir parlamentas gali klausti Ekonominės, socialinės ir aplinkos tarybos patarimo kiekvienu ekonominio, socialinio pobūdžio ir su aplinka susijusiu klausimu. Vyriausybė su ja taip pat gali konsultuotis dėl programinių įstatymų, nustatančių viešųjų finansų daugiametes gaires, projektų. Bet koks planas ar programinio įstatymo projektas ekonominio, socialinio pobūdžio ar su aplinka susijusiais klausimais pateikiamas Tarybai norint gauti jos išvadą.

71 straipsnis

Ekonominės, socialinės ir aplinkos tarybos, kurios narių skaičius negali viršyti dviejų šimtų trisdešimt trijų, sudėtį ir jos veiklos taisykles nustato organinis įstatymas.

XI bis SKIRSNIS

TEISIŲ GYNĖJAS

71-1 straipsnis

Teisių gynėjas prižiūri, kad Valstybės administracija, teritorinės bendruomenės, viešosios įstaigos, taip pat bet kas, kam patikėta viešosios paslaugos užduotis ar kurio atveju organinis įstatymas priskiria jam kompetencijų, gerbtų teises ir laisves.

Organinio įstatymo numatytomis sąlygomis į jį gali kreiptis bet kuris asmuo, manantis esąs nukentėjęs nuo viešosios paslaugos teikimo ar organizmo, numatyto pirmoje pastraipoje. Jis gali imtis veiksmų savo iniciatyva.

Organinis įstatymas apibrėžia Teisių gynėjo funkcijas ir įsikišimo būdus. Jis numato sąlygas, kuriomis vykdyti tam tikras funkcijas jam gali padėti kolegija.

Teisių gynėją skiria Respublikos Prezidentas šešeriems metams neatnaujinant mandato po 13 straipsnio paskutinėje pastraipoje numatytos procedūros pritaikymo. Jo funkcijos nesuderinamos su Vyriausybės nario ir parlamento nario funkcijomis. Kitus nesuderinamumus nustato organinis įstatymas.

Teisių gynėjas už savo veiklą atsiskaito Respublikos Prezidentui ir parlamentui.

XII SKIRSNIS

TERITORINĖS BENDRUOMENĖS

72 straipsnis

Respublikos teritorinės bendruomenės yra komunos, departamentai, regionai, bendruomenės, turinčios ypatingą statusą, ir užjūrio teritorinės bendruomenės, numatytos 74 straipsnyje. Bet kokia kita teritorinė bendruomenė prireikus įkuriama pagal įstatymą vietoj vienos ar kelių bendruomenių, minimų šioje pastraipoje.

Teritorinės bendruomenės gali priimti sprendimus dėl visų įgaliojimų, kurie geriausiai gali būti įgyvendinami jų lygmenyje.

Įstatymo nustatytomis sąlygomis šios bendruomenės tvarkosi laisvai, išsirinkdamos tarybas ir naudodamosi reglamentine valdžia savo įgaliojimams įgyvendinti.

Organinio įstatymo nustatytomis sąlygomis, išskyrus atvejus, kai tai susiję su esminėmis viešosios laisvės ar Konstitucijos garantuotos teisės įgyvendinimo sąlygomis, teritorinės bendruomenės ar jų grupės gali, atsižvelgdamos į tai, koks yra atvejis – ar tai yra numatyta įstatymu, ar reglamentiniu aktu, vykdydamos eksperimentą tam tikru tikslu ir tam tikrą laiką, nukrypti nuo įstatymo ar reglamentinio akto nuostatų, reguliuojančių jų įgaliojimų įgyvendinimą.

Nė viena teritorinė bendruomenė negali globoti kitos bendruomenės. Tačiau kai funkcijoms vykdyti reikalinga kelių teritorinių bendruomenių parama, įstatymas gali leisti vienai jų ar vienai jų grupei organizuoti jų bendrą veiklą.

Valstybės atstovas, Respublikos teritorinėse bendruomenėse atstovaująs kiekvienam Vyriausybės nariui, atsako už nacionalinius interesus, administracinę kontrolę ir įstatymų laikymąsi.

72-1 straipsnis

Įstatymas nustato sąlygas, kurioms esant kiekvienos teritorinės bendruomenės rinkėjai gali, įgyvendindami peticijos teisę, reikalauti į šios teritorinės bendruomenės svarstančiosios asamblėjos darbotvarkę įrašyti klausimą, priklausantį jos kompetencijai.

Organinio įstatymo numatytomis sąlygomis sprendimo ar akto, priklausančio teritorinės bendruomenės kompetencijai, projektai gali būti jos iniciatyva perduoti šios teritorinės bendruomenės rinkėjams priimti sprendimą referendumu.

Kai ketinama įkurti ypatingo statuso teritorinę bendruomenę arba pakeisti jos organizaciją, įstatymu gali būti nuspręsta apklausti suinteresuotos bendruomenės rinkėjus. Teritorinių bendruomenių ribų keitimas taip pat gali būti pagrindas apklausti rinkėjus įstatymo nustatytomis sąlygomis.

72-2 straipsnis

Teritorinės bendruomenės turi lėšų, kuriomis jos gali laisvai disponuoti įstatymo nustatytomis sąlygomis.

Jos gali gauti visas arba dalį bet kokios rūšies mokesčių įplaukų. Įstatymas gali leisti joms neperžengiant apibrėžtų ribų nustatyti mokesčių bazę ir tarifus.

Mokestinės pajamos ir kitos teritorinių bendruomenių pajamos yra pagrindinė kiekvienos kategorijos bendruomenės visų lėšų dalis. Organinis įstatymas nustato šios taisyklės įgyvendinimo sąlygas.

Perduodant įgaliojimus tarp valstybės ir teritorinių bendruomenių perduodamos ir lėšos, skirtos juos įgyvendinti. Nustačius ar išplėtus bet kokius įgaliojimus, susijusius su teritorinių bendruomenių išlaidų didėjimu, turi būti skiriamos įstatymu apibrėžtos lėšos.

Įstatymas numato tolygaus lėšų paskirstymo priemones, skirtas padėti užtikrinti teritorinių bendruomenių lygybę.

72-3 straipsnis

Respublika užjūrio teritorijų gyventojus pripažįsta prancūzų tautos dalimi, laikydamasi bendro laisvės, lygybės ir brolybės idealo.

Gvadelupa, Gviana, Martinika, Reunjonas, Majotas, Sen Bartelemis, Sen Martenas, Sen Pjeras ir Mikelonas, Valio ir Futunos salos ir Prancūzijos Polinezija yra valdomos pagal 73 straipsnį, skirtą departamentams ir užjūrio teritorijoms, taip pat teritorinėms bendruomenėms, įkuriamoms taikant 73 straipsnio paskutinę pastraipą, ir pagal 74 straipsnį, skirtą kitoms bendruomenėms reglamentuoti.

Naujosios Kaledonijos statusą nustato XIII skirsnis.

Įstatymas apibrėžia Pietų ir Prancūzijos Antarktidos žemių ir Klipertono įstatymų leidybos teisę ir ypatingą jų organizaciją.

72-4 straipsnis

Joks visiškas ar dalinis vienos iš bendruomenių, minimų 72-3 straipsnio antrojoje pastraipoje, režimo pakeitimas kitu, numatytu 73 ir 74 straipsniuose, negali būti daromas be išankstinio bendruomenės ar dalies suinteresuotos bendruomenės rinkėjų sutikimo įstatymo numatytomis sąlygomis. Tokį režimo pakeitimą nustato organinis įstatymas.

Respublikos Prezidentas Vyriausybės siūlymu sesijų metu ar bendru abejų parlamento rūmų siūlymu, paskelbtais *Journal Officiel*, gali nuspręsti atsiklausti užjūrio teritorinės bendruomenės rinkėjų nuomonės dėl šios bendruomenės organizacijos, įgaliojimų ir jos įstatymų leidybos tvarkos. Kai apklausa susijusi su pakeitimu, numatytu ankstesnėje pastraipoje, ir yra organizuojama Vyriausybės siūlymu, Vyriausybė kiekvienuose parlamento rūmuose apie tai skelbia pareiškimą, po kurio vyksta debatai.

73 straipsnis

Departamentuose ir užjūrio regionuose įstatymai ir reglamentiniai aktai taikomi visa apimtimi. Jie gali būti adaptuojami atsižvelgiant į šių teritorinių bendruomenių savitumus ir ypatingas sąlygas.

Šias adaptacijas teritorinės bendruomenės gali nuspręsti taikyti srityse, kuriose įgyvendinami jų įgaliojimai, ir jei tai daryti įgalina priklausomai nuo atvejo – įstatymas ar reglamentinis aktas.

Nesilaikant pirmosios pastraipos nurodymų ir atsižvelgiant į teritorinių bendruomenių savitumus, jos, vadovaujantis šiuo straipsniu, gali būti priklausomai nuo atvejo – įstatymu ar reglamentiniu aktu įgaliotos nustatyti taisykles, kurios būtų taikomos jų teritorijoje tam tikrose įstatymų ar reglamentinių aktų reguliavimui priklausančiose srityse.

Šios taisyklės negali būti skirtos pilietybei, pilietinėms teisėms, viešosios laisvės garantijoms, asmenų teisiniam statusui ir veiksnumui, teisingumo institucijų organizacijai, baudžiamajai teisei, baudžiamajam procesui, užsienio politikai, gynybai, viešajai tvarkai ir saugumui, pinigams, kreditams ir valiutos keitimui, taip pat rinkimų teisei reguliuoti. Šis sąrašas gali būti tikslinamas ir pildomas organiniu įstatymu.

Nuostata, numatyta dviejose ankstesnėse pastraipose, nėra taikoma Reunjono departamente ir regione.

Įgaliojimai, numatyti antroje ir trečioje pastraipose, perduodami atitinkamos teritorinės bendruomenės prašymu laikantis organinio įstatymo numatytų sąlygų ir išlygų. Teritorinės bendruomenės negali kreiptis dėl įgaliojimų perdavimo tik kai tai yra susiję su svarbiausiomis sąlygomis, įgyvendinant viešąją laisvę arba Konstitucijos garantuotą teisę.

Įkurti teritorinę bendruomenę, pakeičiančią departamentą ir užjūrio regioną, arba įstatymu įsteigti bendrą dviejų tokių bendruomenių svarstančiąją asamblėją galima tik tuo atveju, jei 72-4 straipsnio antroje pastraipoje numatytomis formomis yra gautas teritorinių bendruomenių rinkėjų sutikimas.

74 straipsnis

Užjūrio teritorinės bendruomenės, numatytos šiame straipsnyje, turi tokį statusą, kurį nustatant atsižvelgiama į kiekvienos jų interesus Respublikoje.

Šį statusą apibrėžia organinis įstatymas, priimtas gavus svarstančiosios asamblėjos išvadą. Jis nustato:

– sąlygas, kurioms esant šiose bendruomenėse taikomi įstatymai ir reglamentiniai aktai;
– šių teritorinių bendruomenių įgaliojimus; joms negalima perduoti valstybės įgaliojimų, išskyrus tuos, kuriuos jos jau įgyven-

dina, dėl 73 straipsnio ketvirtoje pastraipoje išvardintų sričių, kurias prireikus gali patikslinti ir papildyti organinis įstatymas;
- teritorinių bendruomenių institucijų organizavimo ir veiklos taisykles, jų svarstančiosios asamblėjos rinkimų tvarką;
- sąlygas, kurioms esant su bendruomenės institucijomis konsultuojamasi dėl įstatymų projektų ir įstatymų pasiūlymų, ordonansų ar dekretų projektų, kuriuose pateikiamos specialios nuostatos dėl teritorinių bendruomenių, taip pat dėl tarptautinių įsipareigojimų, priimtų bendruomenės kompetencijai priklausančiose srityse, ratifikavimo ar patvirtinimo.

Tų teritorinių bendruomenių, kurios turi autonomiją, atžvilgiu organinis įstatymas taip pat gali apibrėžti sąlygas, kurioms esant:
- Valstybės Taryba vykdo specialią teisminę tam tikrų svarstančiosios asamblėjos aktų, priimtų įgyvendinant įgaliojimus, kuriuos vykdo įstatymo reguliavimo srityje, rūšių kontrolę;
- svarstančioji asamblėja gali pakeisti įstatymą, promulguotą po teritorinės bendruomenės statuso įsigaliojimo, kada Konstitucinė Taryba, ypač tuo atveju, kai į ją kreipiasi bendruomenės valdžios institucijos, konstatuoja, kad įstatymas įsibrovė į šios bendruomenės kompetencijos sritį;
- teritorinės bendruomenės gali imtis priemonių, pagrįstų vietinėmis reikmėmis, siekdamos užtikrinti gyventojų įsidarbinimą ir teisę vykdyti profesinę veiklą ar žemės turto apsaugą;
- teritorinės bendruomenės, kontroliuojamos valstybės, gali dalyvauti įgyvendinant įgaliojimus, kuriuos jos išsaugo, visoje nacionalinėje teritorijoje laikydamosi suteiktų viešųjų laisvių įgyvendinimo garantijų.

Kiti teritorinės bendruomenės ypatingos organizacijos būdai, kylantys iš šio straipsnio, yra nustatomi ir keičiami įstatymu, prieš tai pasikonsultavus su svarstančiąja asamblėja.

74-1 straipsnis

Užjūrio teritorinėse bendruomenėse, numatytose 74 straipsnyje, ir Naujojoje Kaledonijoje Vyriausybė gali ordonansu valstybės kompetencijai priklausančiais klausimais, atlikus būtinąją adaptaciją, išplėsti įstatyminės prigimties nuostatas, galiojančias metropolijoje, ar pritaikyti atitinkamos bendruomenės specifinei organizacijai galiojančias įstatymo nuostatas, su

išlyga, kad įstatymas dėl šių nuostatų tiesiogiai nebuvo apribojęs šios procedūros taikymo galimybės.

Ordonansus priima Ministrų Taryba, pasitarusi su suinteresuotų teritorinių bendruomenių svarstančiosiomis asamblėjomis ir Valstybės Taryba. Jie įsigalioja nuo jų paskelbimo. Jie netenka galios, jei parlamentas jų neratifikuoja per aštuoniolika mėnesių nuo paskelbimo.

75 straipsnis

Respublikos piliečių, neturinčių civilinio statuso pagal bendrąją teisę, numatyto 34 straipsnyje, asmeninis statusas[17*] išlieka, kol jie patys jo neatsisako.

75-1 straipsnis

Regionų kalbos priklauso Prancūzijos paveldui.

XIII SKIRSNIS

PEREINAMOSIOS NUOSTATOS DĖL NAUJOSIOS KALEDONIJOS

76 straipsnis

Naujosios Kaledonijos gyventojai kviečiami iki 1998 metų gruodžio 31 dienos pareikšti nuomonę dėl sutarties, pasirašytos Numėjoje 1998 metų gegužės 5 dieną ir paskelbtos 1998 metų gegužės 27 dieną *Journal Officiel de la République française*, nuostatų.

Balsuoti gali asmenys, atitinkantys reikalavimus, numatytus 1998 metų lapkričio 2 d. įstatymo Nr. 88-1028 2 straipsnyje.

Priemonės, reikalingos balsavimui organizuoti, nustatomos Ministrų Tarybos dekretu, apsvarstytu Valstybės Taryboje.

77 straipsnis

Organinis įstatymas, priimtas atsižvelgiant į Naujosios Kaledonijos atstovaujamojo susirinkimo išvadą, kai yra pritarta sutarčiai, 76 straipsnyje numatytos konsultacijos būdu, užtikrindamas Naujosios Kaledonijos vystymąsi laikantis šioje sutartyje numatytų krypčių ir formų, būtinų jai įgyvendinti, nustato:

– valstybės įgaliojimus, kurie galutinai bus perduoti Naujosios Kaledonijos institucijoms, šio perdavimo laipsniškumą ir formas, taip pat dėl to atsiradusį pareigų pasidalijimą;
– Naujosios Kaledonijos institucijų organizacijos ir veiklos taisyk-

[17*] Šis statusas svarbus kolizinėje teisėje.

les, taip pat sąlygas, kurioms esant kai kurių rūšių Naujosios Kaledonijos svarstančiosios asamblėjos aktai prieš paskelbiami gali būti perduoti Konstitucinei Tarybai patikrinti;

- taisykles dėl pilietybės, rinkimų tvarkos, užimtumo ir papročių teisės statuso;
- sąlygas ir terminus, kurių laikydamiesi Naujosios Kaledonijos gyventojai galėtų pareikšti nuomonę dėl visiško suvereniteto įgijimo.

Kitos priemonės, reikalingos 76 straipsnyje minėtai sutarčiai įgyvendinti, nustatomos įstatymu.

Tam, kad būtų apibrėžtas elektoratas, turintis rinkti Naujosios Kaledonijos ir provincijų svarstančiųjų asamblėjų narius, sąrašas, į kurį daroma nuoroda sutartyje, minimoje 76 straipsnyje, ir 1999 m. kovo 19 d. organinio įstatymo Nr.99-209, susijusio su Naująja Kaledonija, 188 bei 189 straipsniuose, yra sąrašas, sudarytas balsavimo, numatyto minėtame 76 straipsnyje, atveju ir apimantis asmenis, negalinčius ten dalyvauti.

XIV SKIRSNIS

DĖL FRANKOFONIJOS IR ASOCIACIJOS SUTARČIŲ

87 straipsnis

Respublika dalyvauja plėtojant solidarumą ir bendradarbiavimą tarp valstybių ir tautų, kurias vienija prancūzų kalba.

88 straipsnis

Respublika gali sudaryti sutartis su valstybėmis, kurios nori su ja jungtis, siekdamos vystyti savo civilizacijas.

XV SKIRSNIS

DĖL EUROPOS SĄJUNGOS

88-1 straipsnis

Respublika dalyvauja Europos Sąjungoje, sudarytoje iš valstybių, kurios laisvai pasirinko bendrai vykdyti kai kurias savo kompetencijas vadovaudamosi Europos Sąjungos sutartimi ir Sutartimi dėl Europos Sąjungos veikimo, kokios jos yra po sutarties, pasirašytos Lisabonoje 2007 m. gruodžio 13 d.

PASTABA:
2008 m. vasario 4 d. konstitucinis įstatymas Nr. 2008-103, 2 str.: šis straipsnis įsigalios nuo Lisabonos sutarties, keičiančios Europos Sąjungos sutartį ir Europos

Bendrijos steigimo sutartį, pasirašytos 2007 m. gruodžio 13 d., įsigaliojimo. Lisabonos sutartis įsigaliojo 2009 m. gruodžio 1 d.

88-2 straipsnis

Įstatymas nustato taisykles, susijusias su Europos arešto orderiu, taikant Europos Sąjungos institucijų priimtus aktus.

PASTABA:
2008 m. vasario 4 d. konstitucinis įstatymas Nr.2008-103, 2 str.: šis straipsnis įsigalios nuo Lisabonos sutarties, keičiančios Europos Sąjungos sutartį ir sutartį, steigiančią Europos Bendriją, pasirašytos 2007 m. gruodžio 13 d., įsigaliojimo. Lisabonos sutartis įsigaliojo 2009 m. gruodžio 1 d.

88-3 straipsnis

Pagal Europos Sąjungos sutartį, pasirašytą 1992 metų vasario 7 d., balsavimo teisė ir teisė būti išrinktam municipaliniuose rinkimuose gali būti suteikta tik Europos Sąjungos piliečiams, gyvenantiems Prancūzijoje. Šie piliečiai negali užimti mero ar jo padėjėjo pareigų, dalyvauti skiriant senatorių rinkikus ar senatorių rinkimuose. Organinis įstatymas, priimtas abejų rūmų, nustato šio straipsnio taikymo sąlygas.

88-4 straipsnis

Europos įstatymo galią turinčių aktų projektus, taip pat kitus Europos Sąjungos aktų projektus ar pasiūlymus nuo jų pateikimo Europos Sąjungos Tarybai Vyriausybė perduoda Nacionaliniam Susirinkimui ir Senatui.

Pagal ypatumus, numatytus kiekvienų rūmų reglamente, gali būti priimamos, reikalui esant, ir nevykstant sesijai, Europos rezoliucijos dėl pirmoje pastraipoje numatytų projektų ar pasiūlymų, taip pat dėl bet kurio Europos Sąjungos institucijos priimto dokumento.

Kiekvienuose parlamento rūmuose yra įkuriama komisija, kuriai paskirti Europos reikalai.

PASTABA:
2008 m. vasario 4 d. konstitucinis įstatymas Nr. 2008-103, 2 str.: šis straipsnis įsigalios nuo Lisabonos sutarties, keičiančios Europos Sąjungos sutartį ir Europos Bendriją steigiančią sutartį, pasirašytos 2007 m. gruodžio 13 d., įsigaliojimo. Lisabonos sutartis įsigaliojo 2009 m. gruodžio 1 d.

88-5 straipsnis

Bet kokį įstatymo, leidžiančio ratifikuoti sutartį, susijusią su valstybės stojimu į Europos Sąjungą, projektą Respublikos Prezidentas teikia referendumui.

Tačiau trijų penktadalių balsų dauguma nubalsavus už tą patį pasiūlymo tekstą kiekvienuose rūmuose, parlamentas gali leisti priimti įstatymo projektą pagal 89 straipsnio trečioje pastraipoje numatytą procedūrą.

PASTABA:
2008 m. vasario 4 d. konstitucinis įstatymas Nr. 2008-103, 2 str.: šis straipsnis įsigalios nuo Lisabonos sutarties, keičiančios Europos Sąjungos sutartį ir Europos Bendriją steigiančią sutartį, pasirašytos 2007 m. gruodžio 13 d., įsigaliojimo. Lisabonos sutartis įsigaliojo 2009 m. gruodžio 1 d.
2008 m. liepos 23 d. konstitucinis įstatymas Nr. 2008-724, 47 III straipsnis: Konstitucijos 88-5 straipsnis, tokios redakcijos, kokia išplaukia tiek iš šio konstitucinio įstatymo 44 straipsnio, tiek iš šio straipsnio I 2°, netaikomas stojimams, einantiems po tarpvyriausybinės konferencijos, kurią sušaukti nusprendė Europos Vadovų Taryba prieš 2004 m. liepos 1 d.

88-6 straipsnis

Nacionalinis Susirinkimas arba Senatas gali pareikšti motyvuotą nuomonę dėl Europos įstatymo galią turinčio akto projekto atitikties subsidiarumo principui. Nuomonę atitinkamų rūmų pirmininkas adresuoja Europos Parlamento, Tarybos ir Europos Komisijos pirmininkams. Vyriausybė apie tai informuojama.

Kiekvieni rūmai gali pateikti ieškinį Europos Sąjungos Teisingumo Teismui dėl Europos įstatymo galią turinčio akto, kuris pažeidžia subsidiarumo principą. Šį ieškinį Europos Sąjungos Teisingumo Teismui perduoda Vyriausybė.

Tuo tikslu gali būti priimamos rezoliucijos, o prireikus pagal iniciatyvos ir diskusijos sąlygas, numatytas kiekvienų rūmų reglamente, jos gali būti priimamos ir nevykstant sesija.

PASTABA:
2008 m. vasario 4 d. konstitucinis įstatymas Nr. 2008-103, 2 str.: šis straipsnis įsigalios nuo Lisabonos sutarties, keičiančios Europos Sąjungos sutartį ir Europos Bendriją steigiančią sutartį, pasirašytos 2007 m. gruodžio 13 d., įsigaliojimo. Lisabonos sutartis įsigaliojo 2009 m. gruodžio 1 d.

88-7 straipsnis

Nubalsavus už tą patį pasiūlymo tekstą Nacionaliniame Susirinkime ir Senate, parlamentas gali išreikšti prieštaravimą Europos Sąjungos aktų priėmimo taisyklių pakeitimui Europos Sąjungos sutarties ir Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo, tokios, kokios jos yra po sutarties, pasirašytos Lisabonoje 2007 m. gruodžio 13 d., numatytais atvejais dėl sutarčių supaprastintos peržiūros arba dėl bendradarbiavimo civilinėse bylose.

PASTABA:
2008 m. vasario 4 d. konstitucinis įstatymas Nr. 2008-103, 2 str.: šis straipsnis įsigalios nuo Lisabonos sutarties, keičiančios Europos Sąjungos sutartį ir Europos Bendriją steigiančią sutartį, pasirašytos 2007 m. gruodžio 13 d., įsigaliojimo. Lisabonos sutartis įsigaliojo 2009 m. gruodžio 1 d.

XVI SKIRSNIS

DĖL KONSTITUCIJOS KEITIMO

89 straipsnis

Konstitucijos keitimo iniciatyvos teisė priklauso Respublikos Prezidentui, veikiančiam Ministro Pirmininko siūlymu, ir parlamento nariams.

Konstitucijos keitimo projektas ar pasiūlymas turi būti nagrinėjamas 42 straipsnio trečioje pastraipoje numatytais terminais ir dėl jo turi būti balsuojama abejuose rūmuose, priimant vienodos redakcijos tekstą. Pakeitimas laikomas galutiniu, kai jis patvirtinamas referendumu.

Tačiau Konstitucijos keitimo projektas neteikiamas referendumui, jei Respublikos Prezidentas nusprendžia jį teikti parlamentui, sušauktam į Kongresą. Šiuo atveju laikoma, kad Konstitucijos keitimo projektui pritarta, jei peržiūrimam projektui pritaria 3/5 balsavusių narių dauguma. Nacionalinio Susirinkimo biuras yra Kongreso biuras.

Jokia keitimo procedūra negali būti pradedama ar tęsiama, jeigu kėsinamasi į teritorijos vientisumą.

Keitimo objektas negali būti respublikos valdymo forma.

1789 METŲ ŽMOGAUS IR PILIEČIO TEISIŲ DEKLARACIJA

PREAMBULĖ

Prancūzų liaudies atstovai, susirinkę į Steigiamąjį susirinkimą, atsižvelgdami į tai, kad žmogaus teisių nežinojimas, jų užmiršimas ar niekinimas yra vienintelės visuomenės nelaimių ir valdžios sugedimo priežastys, nutarė iškilmingoje Deklaracijoje išdėstyti prigimtines, neatimamas ir šventas žmogaus teises, siekdami, kad ši Deklaracija būtų visada prieinama visiems visuomenės nariams, nuolat jiems primintų jų teises ir pareigas, kad įstatymų leidžiamosios ir vykdomosios valdžių aktai, kuriuos bet kada būtų galima palyginti su kiekvienos politinės institucijos tikslu, būtų labiau gerbiami, kad piliečių reikalavimai, nuo šiol grindžiami paprastais ir neginčijamais principais, visados remtųsi Konstitucija ir siektų visuomenės gerovės.

Todėl Steigiamasis susirinkimas Aukščiausiosios esybės akivaizdoje ir jos globojamas pripažįsta ir skelbia šias žmogaus ir piliečio teises.

1 straipsnis

Žmonės gimsta ir yra laisvi bei lygiateisiai. Socialiniai skirtumai gali būti grindžiami tik visuotine nauda.

2 straipsnis

Visų politinių susivienijimų tikslas yra išsaugoti prigimtines ir neatimamas žmogaus teises. Tokios teisės yra laisvė, nuosavybė, saugumas ir priešinimasis priespaudai.

3 straipsnis

Suvereniteto principas iš esmės glūdi tautoje. Jokia korporacija, joks asmuo negali vykdyti valdžios, kuri aiškiai nekyla iš tautos.

4 straipsnis

Laisvė – tai galimybė daryti viską, kas nekenkia kitam. Taigi kiekvieno žmogaus prigimtinių teisių įgyvendinimas yra ribojamas tik tiek, kad būtų užtikrintas kitų visuomenės narių naudojimasis tomis pačiomis teisėmis. Šios ribos gali būti nustatytos tik įstatymu.

5 straipsnis

Įstatymas gali uždrausti tik visuomenei kenksmingas veikas. Visa tai, kas nėra įstatymo uždrausta, negali būti neleidžiama ir niekas negali būti verčiamas daryti tai, ko nenustato įstatymas.

6 straipsnis

Įstatymas yra bendros valios išraiška. Visi piliečiai turi teisę tiesiogiai ar per savo išrinktus atstovus dalyvauti jį kuriant. Įstatymas, tiek baudžiantis, tiek saugantis, turi būti vienodas visiems. Visi piliečiai, būdami lygūs įstatymui, gali vienodai pretenduoti į viešas aukštas pareigas, postus ir tarnybas pagal savo galimybes ir neturi būti jokių skirtumų, išskyrus tuos, kuriuos lemia jų dorybės ir gabumai.

7 straipsnis

Joks žmogus negali būti apkaltintas, sulaikytas ar įkalintas kitais nei įstatyme numatytais atvejais ir įstatyme nustatyta tvarka. Tie, kurie reikalauja, leidžia, vykdo ar verčia vykdyti neteisėtus įsakymus, turi būti baudžiami, bet kiekvienas pilietis, iškviestas ar sulaikytas pagal įstatymą, turi nedelsdamas paklusti, tas, kuris priešinasi, nusikalsta.

8 straipsnis

Įstatymas turi nustatyti tik aiškiai ir neginčijamai būtinas bausmes, ir niekas negali būti baudžiamas kitaip nei pagal įstatymą, priimtą, paskelbtą ir teisėtai taikomą prieš padarant nusižengimą.

9 straipsnis

Kiekvienas žmogus laikomas nekaltu tol, kol paskelbiama jį esant kaltu; jei asmenį būtina sulaikyti, už bet kokį perdėtą griežtumą, kuris nėra būtinas jo sulaikymui užtikrinti, turi būti griežtai baudžiama pagal įstatymą.

10 straipsnis

Niekas negali būti persekiojamas dėl savo minčių, netgi religinių, iki tol, kol jų sklaida nepažeidžia viešosios tvarkos, nustatytos įstatymu.

11 straipsnis

Laisvai reikšti mintis ir nuomonę yra viena iš pačių vertingiausių žmogaus teisių. Taigi kiekvienas asmuo gali laisvai kalbėti, rašyti, spausdinti, bet įstatymo numatytais atvejais jis atsako už piktnaudžiavimą šia teise.

12 straipsnis

Žmogaus ir piliečio teisėms garantuoti reikalingos ginkluotosios pajėgos. Šios pajėgos įkurtos visų naudai, o ne asmeniniams interesams tų, kuriems jos patikėtos.

13 straipsnis

Ginkluotosioms pajėgoms išlaikyti ir administracijos išlaidoms padengti būtinas bendras visų indėlis. Tai turi būti paskirstyta visiems piliečiams pagal jų padėtį.

14 straipsnis

Visi piliečiai turi teisę tiesiogiai ar per savo atstovus spręsti dėl valstybinių mokesčių būtinybės, laisvai pritarti jų rinkimui, kontroliuoti jų panaudojimą, nustatyti jų dalies dydį, rinkimo pagrindą, išieškojimo tvarką ir trukmę.

15 straipsnis

Visuomenė turi teisę reikalauti, kad visi pareigūnai atsiskaitytų už savo vykdomą valdymą.

16 straipsnis

Visuomenė, kurioje teisės negarantuotos ir kurioje nėra valdžių padalijimo, neturi konstitucijos.

17 straipsnis

Nuosavybės teisė yra neatimama ir šventa, nuosavybė gali būti paimta tik įstatymo nustatytais atvejais aiškiai siekiant visuomenės naudos ir su sąlyga, kad bus teisingai ir iš anksto atlyginta.

1946 METŲ SPALIO 27 DIENOS KONSTITUCIJOS

PREAMBULĖ

Išaušus kitai dienai po laisvų tautų pergalės prieš režimus, bandžiusius pavergti ir pažeminti žmogų, prancūzų tauta dar kartą skelbia, kad kiekvienas žmogus, nepaisant jo rasės, religijos ar tikėjimo, turi neatimamas ir šventas teises. Ji vėl iškilmingai patvirtina žmogaus ir piliečio teises ir laisves, įtvirtintas 1789 metų Teisių deklaracijoje, ir pagrindinius principus, pripažintus Respublikos įstatymais.

Be to, ji skelbia šiais laikais ypač reikalingus politinius, ekonominius ir socialinius principus:

Įstatymas garantuoja moteriai visose srityse tokias pačias teises kaip ir vyrui.

Kiekvienas žmogus, persekiojamas dėl savo veiklos siekiant laisvės, turi prieglobsčio teisę Respublikos teritorijoje.

Kiekvienas turi pareigą dirbti ir teisę gauti darbą. Darbe ar atliekant pareigas negali būti varžomas dėl savo kilmės, nuomonės ar tikėjimo.

Kiekvienas žmogus gali ginti savo teises ir interesus per profsąjungų veiklą ir priklausyti joms pagal savo pasirinkimą.

Teisė streikuoti gali būti įgyvendinama tik pagal ją reglamentuojančius įstatymus.

Visi darbuotojai, tarpininkaujami jų įgaliotų atstovų, dalyvauja nustatant kolektyvines darbo sąlygas ir įmonių valdyme.

Bet koks turtas, bet kokia įmonė, kurios naudojimas yra arba tampa nacionaline viešąja tarnyba arba faktiniu monopoliu, turi tapti visuomenės nuosavybe.

Asmeniui ir šeimai tauta užtikrina jų raidai būtinas sąlygas.

Ji garantuoja visiems, ypač vaikams, motinoms ir pagyvenusiems

darbuotojams, sveikatos apsaugą, materialinį saugumą, poilsį ir laisvalaikį. Kiekvienas žmogus, kuris dėl savo amžiaus, fizinės ar protinės būklės, ekonominės padėties negali dirbti, turi teisę gauti iš visuomenės lėšų, pakankamų jam pragyventi.

Tauta skelbia visų prancūzų solidarumą ir lygybę kilus sunkumams dėl nacionalinių nelaimių.

Tauta garantuoja tiek vaikams, tiek suaugusiesiems vienodas mokymo, profesinio ugdymo ir kultūros galimybes. Nemokamo ir pasaulietinio visų lygių mokslo organizavimas – valstybės užduotis.

Prancūzijos Respublika, būdama ištikima savo tradicijoms, prisitaiko prie tarptautinės viešosios teisės taisyklių. Ji nesiryš jokiam karui, kuriuo siekiama užkariavimų, ir niekad nepanaudos savo pajėgų prieš kurios nors tautos laisvę.

Laikydamasi abipusiškumo sąlygos, Prancūzija sutinka su suvereniteto apribojimais, reikalingais taikai sudaryti ir išsaugoti.

Prancūzija su užjūrio tautomis sudaro Sąjungą, pagrįstą teisių ir pareigų lygybe, kurioje nėra skirtumų dėl rasės ar religijos.

Prancūzijos Sąjungą sudaro tautos ir gyventojų bendrijos, kurios sujungia ir koordinuoja savo išteklius ir pastangas, siekdamos plėtoti visų jų civilizacijas, didinti jų gerovę ir garantuoti saugumą.

Būdama ištikima savo tradicinei misijai Prancūzija ketina vesti tautas, dėl kurių ji prisiėmė įsipareigojimus, į savivaldos laisvę ir demokratiškai spręsti savo reikalus; atmesdama bet kokią kolonijinę sistemą, pagrįstą prievarta, ji garantuoja visiems vienodas galimybes eiti viešąsias pareigas ir individualų arba kolektyvinį čia išvardytų ar patvirtintų teisių ir laisvių vykdymą.

2004 M. APLINKOS CHARTIJA

Prancūzijos liaudis,

įvertinusi tai:

Kad gamtos ištekliai ir pusiausvyra darė įtaką žmonijos iškilimui;

Kad žmonijos ateitis ir netgi egzistavimas yra neatsiejami nuo jos gamtinės aplinkos;

Kad aplinka yra bendras žmogiškųjų būtybių turtas;

Kad žmogus daro vis didėjančią įtaką gyvenimo ir jo paties evoliucijos sąlygoms;

Kad biologinė įvairovė, asmens klestėjimas ir žmonių bendruomenių pažanga yra paveikti tam tikrų vartojimo ar gamybos būdų ir gamtinių išteklių pernelyg gausaus naudojimo;

Kad aplinkos saugojimo turi būti siekiama lygiai taip pat kaip kitų pamatinių Tautos interesų užtikrinimo;

Kad tam, jog būtų užtikrinta tvari plėtra, pasirinkimai, skirti dabarties poreikiams tenkinti, neturi užkirsti kelio ateities kartoms ir kitoms tautoms tenkinti savo poreikius,

Skelbia:

1 straipsnis

Kiekvienas asmuo turi teisę gyventi subalansuotoje ir sveikatai nekenksmingoje aplinkoje.

2 straipsnis

Kiekvienas asmuo turi pareigą prisidėti prie aplinkos saugojimo ir gerinimo.

3 straipsnis

Kiekvienas asmuo privalo įstatymo apibrėžtomis sąlygomis užkirsti kelią žalai, kurią jis gali sukelti aplinkai, arba, nesant tam galimybės, sumažinti jos pasekmes.

4 straipsnis

Kiekvienas asmuo privalo prisidėti prie nuostolių, kuriuos jis sukelia aplinkai, atlyginimo įstatymo apibrėžtomis sąlygomis.

5 straipsnis

Kai žalos kilimas, net jeigu jis tik tikėtinas atsižvelgiant į tuo metu egzistuojančias mokslo žinias, galėtų rimtai ir negrįžtamai paveikti aplinką, viešosios valdžios institucijos rūpinasi, taikydamos atsargumo principą, kiekviena savo įgaliojimų srityje, kad būtų įgyvendintos rizikų vertinimo procedūros ir imtasi laikinų ir proporcingų priemonių tam, jog būtų užkirstas kelias žalos kilimui.

6 straipsnis

Viešoji politika turi skatinti tvarią plėtrą. Tuo tikslu jos siekia suderinti aplinkos apsaugą ir vystymą, ekonominę plėtrą ir socialinę pažangą.

7 straipsnis

Kiekvienas asmuo turi teisę įstatymo apibrėžtomis sąlygomis ir laikantis nustatytų ribų gauti informaciją, susijusią su aplinka, kurią turi viešosios valdžios institucijos, ir dalyvauti rengiant viešus sprendimus, turinčius įtakos aplinkai.

8 straipsnis

Švietimas ir mokymas aplinkos srityje privalo prisidėti prie šioje Chartijoje apibrėžtų teisių ir pareigų vykdymo.

9 straipsnis

Moksliniai tyrimai ir inovacijos privalo įnešti savo indėlį į aplinkos išsaugojimą ir vystymą.

10 straipsnis

Ši Chartija įkvepia Prancūzijos veiksmus Europoje ir pasaulyje.

RUMUNIJOS RESPUBLIKA

• PRATARMĖ •

1991 m. gruodžio 8 d. Rumunijos Respublikos Konstitucija, kaip ir kitos pokomunistinės Vidurio ir Rytų Europos regiono valstybių konstitucijos, atspindi įvykusius to meto pasikeitimus, susijusius su Tarybų Sąjungos ir totalitarinio režimo žlugimu socialistinėse šalyse bei naujus visuomenės gyvenimo prioritetus.

1991 m. Rumunijos Respublikos Konstitucija yra aštuntoji šios valstybės istorijoje (po 1864 m., 1866 m., 1923 m., 1938 m., 1948 m., 1952 m. 1965 m. konstitucijų).

Rumunijos konstitucionalizmo raidos etapams būdinga tai, kad šios valstybės valdymo forma keitėsi nuo parlamentinės monarchijos valdymo modelio (Rumunijos 1866 m. Konstitucija, kurią veikė liberalaus teisinio reguliavimo pavyzdžiu XIX–XX a.[1] laikyta 1831 m. Belgijos Konstitucija, kuri savo ruožtu buvo paveikta 1830 m. Prancūzijos konstitucinės chartijos, įteisino parlamentinės monarchijos valdymo modelį), autoritarinio (1938 m. Konstitucija įteisino karaliaus Karolio II autoritarinį režimą Rumunijoje[2]) bei totalitarinio (1948 m., 1952 m. 1965 m. konstitucijos nustatė komunistinį totalitarinį režimą) režimo iki demokratinio respublikos valdymo modelio (1991 m. Konstitucijai didelę įtaką turėjo 1958 m. Prancūzijos V Respublikos Konstitucijoje įtvirtintas valdymo modelis).

Kalbant apie 1991 m. Konstitucijos priėmimą pažymėtina, kad 1989 m. žlugus komunistiniam režimui, kai buvo nuverstas komunistinės valdžios lyderis Nikolajus Čaušesku, 1990 m. vasario 1 d. buvo įkurta Nacionalinės Sąjungos Laikinoji Taryba, kurią sudarė 180 narių, iš kurių 90 – administracinių teritorinių vienetų bei nacionalinių mažumų atstovai, o kiti 90 – registruotų 29 politinių partijų atstovai. Nacionalinės Sąjungos Laikinoji

1 Beinoravičius, D. *Europos Sąjungos valstybių narių konstitucinės sistemos*. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2012, p. 83.

2 *Diktatūriniai ir autoritariniai režimai Vidurio ir Rytų Europoje XX amžiaus pirmojoje pusėje. Ar išmoktos istorijos pamokos?* Tarptautinės konferencijos medžiaga. Vilnius: UAB „Standartų spaustuvė“, 2007, p. 42. <http://media.search.lt/GetFile.php?OID=212624&FID=618836>. [žiūrėta 2014-03-12].

Taryba 1990 m. kovo mėnesį priėmė įstatymą-dekretą Nr. 92/1990, kuriuo įkūrė Steigiamąjį susirinkimą, kurį sudarė Parlamento nariai (išrinkti per 1990 m. gegužės 20 d. vykusius rinkimus) ir kuriam buvo pavesta parengti Konstitucijos projektą, bei reglamentavo Parlamento ir Respublikos Prezidento naujų rinkimų tvarką.

Parlamentas, vykdydamas Steigiamojo susirinkimo funkcijas, sudarė Konstitucijos projekto rengimo komisiją, į kurios sudėtį įėjo Parlamento nariai (dešimt senatorių ir vienuolika deputatų), konstitucinės teisės bei kitų sričių specialistai.

Steigiamasis susirinkimas 1991 m. lapkričio 21 d. priėmė Konstituciją, kuri buvo patvirtinta rumunų tautos 1991 m. gruodžio 8 d. referendumu. Steigiamasis susirinkimas 1991 m. gruodžio 13 d. susirinkęs į paskutinį posėdį, pripažino galiojančiais referendumo rezultatus.

Rumunijos stojimo į Šiaurės Atlanto sutarties organizaciją (į šią tarptautinę organizaciją Rumunija įstojo 2004 m. kovo 29 d.) bei Europos Sąjungą (į šią tarptautinę organizaciją Rumunija įstojo 2007 m. sausio 1 d.) perspektyvoje atsirado būtinybė išspręsti konstitucinius Rumunijos narystės šiose tarptautinėse organizacijose klausimus. Ypač svarbu buvo konstituciniu lygmeniu reglamentuoti klausimus, susijusius su Rumunijos integracija į Europos Sąjungą, t. y. dalies valstybės kompetencijos perleidimas Europos Sąjungos institucijoms, Europos Sąjungos teisės tiesioginis taikymas nacionalinėje teisėje bei jos viršenybė, nacionalinės Vyriausybės ir Parlamento santykiai priimant Europos Sąjungos teisės aktus ir daug kitų klausimų.

2003 m. rugsėjo 18 d. Parlamentas priėmė įstatymą dėl Konstitucijos keitimo, o 2003 m. spalio 18–19 dienomis vykusiu nacionaliniu referendumu rumunų tauta pritarė Konstitucijos pataisoms, kurios įsigaliojo 2003 m. spalio 29 d.

Rumunijos Respublikos Konstitucija yra rašytinė kodifikuota, susidedanti iš lakoniškos preambulės, pagrindinės dalies (kurią galima būtų suskirstyti į dvi pagrindines grupes, kurių viena – skirta asmens konstituciniam teisiniam statusui ir įtvirtinamas platus asmens teisių ir laisvių katalogas, kita – valstybės valdžios institucijų sudarymui ir įgaliojimams bei tarpusavio ryšiams) bei baigiamųjų ir pereinamųjų nuostatų.

Rumunijos Konstituciją sudaro 156 straipsniai, kurie suskirstyti į 8 dalis. Konstitucijos I dalis „Pagrindiniai principai“ skirta konstituciniams valstybės sutvarkymo pagrindams (1–14 straipsniai), Konstitucijos II da-

lis „Pagrindinės teisės, laisvės ir pareigos“ įtvirtina žmogaus teisių sąrašą (15–60 straipsniai), Konstitucijos III dalis „Valdžios institucijos“ skirta valstybės valdžios institucijų statusui ir įgaliojimams (60–134 straipsniai), Konstitucijos IV dalis „Ekonomika ir viešieji finansai“ įtvirtina valstybės finansų sistemos pagrindus (135–141 straipsniai), Konstitucijos V dalis „Konstitucinis Teismas“ reglamentuoja teisės aktų konstitucingumo kontrolę vykdančios institucijos statusą ir įgaliojimus (142–147 straipsniai), Konstitucijos VI dalis „Euroatlantinė integracija“ apibrėžia Europos Sąjungos ir nacionalinės teisės santykį bei valstybės prisijungimo prie Šiaurės Atlanto sutarties organizacijos (NATO) sąlygas (148–149 straipsniai), Konstitucijos VII dalis „Konstitucijos keitimas“ įtvirtina Konstitucijos keitimo pagrindus ir sąlygas (150–152 straipsniai), Konstitucijos VIII dalis „Baigiamosios ir pereinamosios nuostatos“ reglamentuoja Konstitucijos įsigaliojimo ir kitus procedūrinius klausimus (153–156 straipsniai).

Rumunijos Konstitucija priskirtina prie griežto tipo konstitucijų, kadangi Konstitucijos pakeitimui ir papildymui nustatyta sudėtinga procedūra (150–152 straipsniai), kiekvienu atskiru atveju būtina organizuoti tautos referendumą (151 straipsnio 3 dalis), be to, Konstitucijos 152 straipsnyje yra įtvirtinti substantyviniai Konstitucijos keitimo suvaržymai, t. y. reikalavimai Konstitucijos pataisų turiniui, reiškiantys, kad tam tikros Konstitucijos nuostatos apskritai negali būti Konstitucijos pataisų objektu.

Konstitucija įteisina Rumunijos valstybės unitarinę sandaros formą (1 straipsnio 1 dalis), demokratinį politinį režimą (1 straipsnio 3 dalis), respublikos valdymo formą (1 straipsnio 2 dalis).

Vis dėlto, vertinant Konstitucijoje įtvirtintą valstybės valdžios institucijų sandarą, Rumunijos konstitucinės teisės doktrinoje dažnai diskutuojama dėl 1991 m. Rumunijos Konstitucijoje (kartu su 2003 m. Konstitucijos pataisomis) įtvirtinto valstybės valdymo modelio tikslaus identifikavimo.

Vieni autoriai Konstitucijoje įtvirtintą valdymo modelį priskiria prie pusiau prezidentinio valdymo modelio valstybių[3], atsižvelgiant į tai, kad Konstitucijoje numatomas svarbiausias Respublikos Prezidento aktyvaus konstitucinio statuso teisinis pagrindas – tiesioginiais rinkimais renkamas valstybės vadovas (81 straipsnio 1 dalis) ir tai, kad Respublikos Prezidentas nėra subordinuotas Parlamentui bei turi svarbių politinių galių (gali paleisti Parlamentą (89 straipsnis), turi veto teisę (77 straipsnio

[3] Miscoiu, S. La révision constitutionnelle en Roumanie: prémisses et perspectivės. *Revue d`études politiques et constitutionnelles Est – Européennes.* 2008, Nr. 1, p. 82.

2 dalis), nepaprastosios padėties atveju turi nepaprastuosius įgaliojimus (93 straipsnis)).

Tuo tarpu kiti autoriai Rumunijos valstybės valdymo modelį priskiria prie „prislopinto" pusiau prezidentinio valdymo modelio[4], atsižvelgiant į tai, kad nors Respublikos Prezidentas renkamas tiesioginių rinkimų būdu, Konstitucijos suteiktų gana nemažų įgaliojimų įgyvendinimas priklauso nuo Vyriausybės ar Parlamento pritarimo.

Vienas iš 1991 m. Rumunijos Konstitucijos rengėjų profesorius Antonie Iorgovanas šioje Konstitucijoje įtvirtintą valstybės valdymo modelį priskiria prie pusiau parlamentinio valdymo modelio[5], atsižvelgdamas į tai, kad Vyriausybė atsakinga Parlamentui už savo veiklą ir privalo turėti jo daugumos pasitikėjimą, o netekusi pasitikėjimo Vyriausybė turi atsistatydinti (109 straipsnio 1 dalis, 114 straipsnis), nors Respublikos Prezidentas teikia Vyriausybės vadovo kandidatūrą Parlamentui, Prezidentas neturi teisės atlesti Ministro Pirmininko (103 straipsnis, 107 straipsnio 2 dalis).

Apibendrinant darytina išvada, kad Rumunijos valdymo modelis yra parlamentinio ir prezidentinio valdymo modelių sintezė ir priskirtinas prie mišraus valdymo modelio, dar valstybės teorijoje vadinamos pusiau prezidentinio, pusiau parlamentinio arba racionalizuoto parlamentinio valdymo formos.

Rumunijos Konstitucijoje ypač daug dėmesio skiriama pagrindinėms asmens teisėms, jos reglamentuojamos Konstitucijos II dalyje „Pagrindinės teisės, laisvės ir pareigos" bei kitose Konstitucijos nuostatose. Pažymėtina, kad 2003 m. Konstitucijos keitimu buvo patikslintos bei išplėstos piliečių pagrindinės teisės, įteisintos tam tikros naujos teisės (teisė į kultūrą, teisė į sveiką aplinką) bei patikslintas tam tikrų teisių turinys (garantuojamos lygios galimybės moterims ir vyrams užimti pareigas, garantuojama nuosavybės apsauga).

Konstitucijoje įtvirtintos asmeninės teisės ir laisvės, tradiciškai traktuojamos kaip prigimtinės ir neatimamos žmogaus teisės (teisė į gyvybę, į fizinę ir psichinę neliečiamybę (22 straipsnis), kankinimų draudimas, tiesiogiai įtvirtintas mirties bausmės draudimas (22 straipsnis).

Pateikiamas pilietinių teisių sąrašas: teisė į privataus gyvenimo ne-

---

[4] Deaconu, S. *Les rapports entre les pouvoirs de l`Etat*. Genoveva Vrable, 2009, p. 70.

[5] Neveux, C. Le Président de la République Roumaine. *Mise en perspective avec la Constitution de la Ve République française. Mémoire de DEA de droit public comparédes Etats européens*. Paris, 2005, p. 97.

liečiamumą, į būsto neliečiamumą (26 straipsnis), saviraiškos laisvė (30 straipsnis), teisė į informaciją (31 straipsnis), minties, tikėjimo ir sąžinės laisvė (29 straipsnis), teisė rinktis į taikius susirinkimus (39 straipsnis) ir spaudos laisvė (30 straipsnis). Itin svarbios procesinės teisės (teisė į teisingą, viešą bylos nagrinėjimą nešališko teismo, bausmė gali būti skiriama ar taikoma tik remiantis įstatymu, teisė į gynybą) (21, 23, 24 straipsniai).

Konstitucijos deklaruojamos tokios politinės teisės kaip teisė dalyvauti valdant savo šalį (rinkimų teisė, teisė stoti į valstybės tarnybą) (16, 36–38 straipsniai), peticijos teisė (51 straipsnis), teisė vienytis į politines partijas, profesines sąjungas ir kitokias asociacijas (40 straipsnis).

Konstitucijoje yra įtvirtintos įvairios ne tik socialinės (ekonominės), bet ir kultūrinės teisės: teisė į privačią nuosavybę (44 straipsnis), darbuotojų teisė į darbą ir palankias darbo sąlygas (41, 42 straipsniai), teisė į socialinę apsaugą (41, 47 straipsniai), šeimos, motinų, vaikų ir jaunuolių apsauga (48, 49 straipsniai), teisė dalyvauti kultūriniame gyvenime ir meno darbų apsauga (33 straipsnis).

Konstitucija įtvirtina socialines teises, kurios apima tam tikrus valstybei nustatytus įpareigojimus, kaip antai užtikrinti išsilavinimą (32 straipsnis), sveikatos apsaugą (34 straipsnis), neįgalių asmenų specialią apsaugą (50 straipsnis), užtikrinti pakankamą gyvenimo lygį (47 straipsnis).

Konstitucijoje nemažai dėmesio skiriama mažumų teisėms. Rumunijos Konstitucijoje, viena vertus, nustatoma, kad visi piliečiai naudojasi Konstitucijos ir kitų įstatymų jiems garantuojamomis teisėmis bei laisvėmis ir turi vykdyti juose nustatytas pareigas (15 straipsnio 1 dalis), taip pat nustatoma, kad piliečiai yra lygūs įstatymui ir valstybės įstaigoms (16 straipsnis). Taip pat įtvirtinama, jog niekas nėra aukščiau įstatymo (16 straipsnis). Kita vertus, Konstitucijoje numatoma, kad valstybė pripažįsta ir garantuoja tautinėms mažumoms priklausančių asmenų teisę saugoti, puoselėti ir išreikšti savo etninę, kultūrinę, kalbinę ir religinę tapatybę (6 straipsnis). Konstitucijos 128 straipsnio 2 dalis numato tautinėms mažumoms priklausantiems piliečiams teisę teisminėse institucijose vartoti mažumos kalbą įstatymų nustatyta tvarka.

Konstitucija įtvirtina valdžių padalijimo principą, valdžia padalijama į įstatymų leidžiamąją, įstatymų vykdomąją ir teisminę. Kiekvienai iš jų yra apibrėžiamos tam tikros galios ir kompetencija, suteikiančios teisinį pagrindą savo tiesioginėms funkcijoms vykdyti, taip pat galios viena kitos atžvilgiu bei tarpusavio sąveika.

Konstitucija įtvirtina bikameralizmo (t. y. Parlamentą sudaro dveji rūmai: Deputatų Rūmai ir Senatas) modelį. Be to, Konstitucija nenumato tikslaus Parlamento narių skaičiaus (Konstitucijos 62 straipsnio 3 dalis numato, kad rinkimų įstatymu nustatomas Deputatų Rūmų ir Senato narių skaičius, proporcingas šalies gyventojų skaičiui). Konstitucijos 62 straipsnis nustato, kad Senato ir Deputatų Rūmų atstovai renkami tiesioginiais, visuotiniais, laisvais, lygiais rinkimais. Parlamento nariai renkami ketveriems metams, remiantis proporcine rinkimų sistema.

Kiekvienų rūmų įgaliojimai ir vaidmuo konstitucinėje valstybės valdžios sistemoje nustatyti Konstitucijoje, organiniuose įstatymuose ir jų reglamentuose. Abejų rūmų pirmininkų rinkimų tvarką ir funkcijas nustato atitinkamų rūmų reglamentai (vidaus tvarkos taisyklės).

Vienas iš dažniausiai kritikuojamų Rumunijos Konstitucijoje numatytos įstatymų leidžiamosios valdžios ypatumų yra tai, kad Konstitucija numato simetrišką bikameralizmą, t. y. abejų Parlamento rūmų galios yra daugmaž lygios. Konstitucija nustato Parlamento dvejų rūmų identišką rinkimų sistemą.

Konstitucija įtvirtina laisvo Parlamento nario laisvo mandato principą, t. y. imperatyvūs mandatai negalioja (Konstitucijos 69 straipsnis). Konstitucijoje taip pat įtvirtinamas Parlamento narių imunitetas ir indemnitetas (Konstitucijos 72 straipsnis). Konstitucijos 71 straipsnio nuostatos įtvirtina Parlamento nario pareigų nesuderinamumo su jokiomis kitomis pareigomis valstybinėse organizacijose principą, tačiau Parlamento nariui paliekama konstitucinė galimybė būti Vyriausybės nariu.

Konstitucija įtvirtina įstatymų leidybos iniciatyvos teisę Vyriausybei, Parlamento nariams ir ne mažiau kaip nei 100 000 piliečių, turinčių rinkimų teisę (Konstitucijos 74 straipsnio 1 dalis).

Pažymėtina, kad 2003 m. Konstitucijos pataisomis buvo griežčiau apibrėžta deleguotosios įstatymų leidybos procedūra (115 straipsnis), ypač kiek tai susiję su Vyriausybei numatoma teise priimti ordonansus skubos tvarka (dar vadinamus Vyriausybės nepaprastaisiais potvarkiais), t. y. numatyta Vyriausybės ordonansų skubos tvarka (nepaprastųjų potvarkių) priėmimo galimybė griežtai tik Konstitucijoje nustatytose situacijose ir tiktai būtiniausiu atveju.

Konstitucijos 73 straipsnis numato tris įstatymų kategorijas: konstitucinius, organinius ir ordinarinius įstatymus. Šiame straipsnyje nustatoma, kad konstitucinių įstatymų reguliavimo dalykas – Konstitucijos

pataisos. Taip pat nustatomas organiniais įstatymais reguliuojamų sričių sąrašas (šioms sritims priskiriamos pavyzdžiui, rinkimų sistema, nuolatinės rinkimų tvarką prižiūrinčios institucijos organizavimas ir veikla, politinių partijų organizavimas, veikla ir finansavimas, deputatų ir senatorių teisinis statusas, klausimai, susiję su jų atlyginimais, referendumo organizavimo klausimai, vyriausybės ir šalies gynybos aukščiausiosios tarybos veiklos organizaciniai klausimai, mobilizacijos bei karo klausimai, nepaprastosios padėties ir apgulties būvio teisinis režimas, pažeidimų ir už juos skiriamų bausmių nustatymo klausimai, amnestijos ir kolektyvinės malonės skyrimo klausimai, valstybės pareigūnų teisinio statuso klausimai, administracinių ginčų reglamentavimo klausimai, nuosavybės ir paveldėjimo teisinio režimo klausimai, mokslo organizavimo klausimai ir pan.).

Prie Parlamento steigiamųjų funkcijų priskirtinos parlamento teisė skirti Auditorių teismo narius (140 straipsnis), Senato teisė skirti ombudsmeną, vadinamą Tautos advokatu (58 straipsnis), Senato teisė skirti į pareigas tris Konstitucinio Teismo teisėjus (142 straipsnis), Deputatų Rūmų teisė skirti į pareigas tris Konstitucinio Teismo teisėjus (142 straipsnis), Parlamento rūmų teisė rinkti aukščiausiosios teisėjų tarybos, vadinamos Aukščiausiąja magistratų taryba, teisėjus (133 straipsnis), teisė skirti Teisėkūros tarybos, kuri yra speciali Parlamento patariamoji institucija, teikianti nuomonę dėl norminių aktų projektų, pirmininką (79 straipsnis).

Prie parlamentinės kontrolės funkcijų priskirtinos Parlamento teisė teikti Vyriausybės nariams paklausimus (112 straipsnis), teisė teikti interpeliaciją (112 straipsnis), teisė siūlyti Parlamentui pareikšti nepasitikėjimą Vyriausybe (113 straipsnis).

Konstitucija įtvirtina dualistinės vykdomosios valdžios modelį (t. y. vykdomąją valdžią sudaro Respublikos Prezidentas ir Vyriausybė, kuriai vadovauja Ministras Pirmininkas).

Vienas iš 2003 m. Konstitucijos pataisų ypatumų yra tai, kad buvo prailginta Respublikos Prezidento kadencija (t. y. vietoj 4 metų nustatyta 5 metų kadencija), tokiu būdu atskiriant įstatymų leidžiamosios ir vykdomosios valdžių įgaliojimų trukmę ir užtikrinant valstybės valdžios pusiausvyrą bei tęstinumą. Be to, siekiant išgryninti vykdomosios valdžios institucijų tarpusavio ryšius, 2003 m. Konstitucijos pataisomis įteisintas iki tol nereglamentuotas Ministro Pirmininko atleidimo iš pareigų klausimas, t. y. įteisintas draudimas Respublikos Prezidentui atleisti Ministrą

Pirmininką iš pareigų (107 straipsnio 2 dalis), tokiu būdu numatant Vyriausybės vadovo atsakomybę tik Parlamentui.

Rumunijos Konstitucija Respublikos Prezidentui suteikia svarbų valstybės atstovavimo vaidmenį (80 straipsnis). Prezidentas atstovauja valstybei vidaus politikoje (94 straipsnis numato, kad Prezidentas suteikia garbės apdovanojimus, karinius laipsnius, turi teisę skirti į pareigas aukštus pareigūnus, turi teisę suteikti malonę) bei tarptautiniu lygmeniu (91 straipsnis numato, kad Prezidentas pasirašo tarptautines sutartis, dėl kurių derasi Vyriausybė, Prezidentas priima užsienio valstybių diplomatinių atstovų įgaliojamuosius ir atšaukiamuosius raštus, Prezidentas atstovauja valstybei tarptautiniuose santykiuose).

Pagal Konstituciją, Prezidentas turi pareigą prižiūrėti, kad visos valstybės valdžios institucijos bei piliečiai gerbtų Konstituciją. Konstitucija numato Prezidentui dvi svarbias priemones, siekiant užtikrinti Konstitucijos viršenybę: Prezidento teisė inicijuoti įstatymo konstitucingumo tikrinimo kontrolę *a priori* (146 straipsnis) ir Prezidento teisė kreiptis į Parlamentą su prašymu persvarstyti įstatymo projektą (77 straipsnio 2 dalis).

Be to, Konstitucija numato tiek vienasmeniškai vykdomus įgaliojimus, tiek padalytuosius įgaliojimus, kuriems įgyvendinti reikalinga Ministro Pirmininko kontrasignacija. Aptariant Respublikos Prezidento padalytuosius įgaliojimus pažymėtina, kad Konstitucija numato baigtinį Respublikos Prezidento dekretų, kurie privalo būti pasirašyti Ministro Pirmininko, sąrašą (100 str. 2 d.).

Kalbant apie Prezidento įgaliojimus Parlamento atžvilgiu pažymėtina, kad Prezidentui numatoma teisė paleisti Parlamentą, tačiau šios teisės įgyvendinimui numatomos itin griežtos sąlygos (89 straipsnis). Prezidentui taip pat numatomi įgaliojimai sušaukti neeilinę Parlamento sesiją, tačiau šie Prezidento įgaliojimai saistomi (63 straipsnis). Pažymėtina, kad Konstitucija nenumato Prezidentui įstatymų leidybos iniciatyvos teisės, tačiau Konstitucijos 150 straipsnis numato Prezidentui Konstitucijos keitimo iniciatyvos teisę. Vis dėlto, ši Prezidento teisė yra saistoma, kadangi Prezidentas gali įgyvendinti šią teisę tik prieš tai gavęs Vyriausybės pasiūlymą. Konstitucija suteikia Prezidentui įstatymų promulgavimo teisę (77 straipsnis), tokiu būdu suteikiant Prezidentui galimybę patvirtinti įstatymų leidybos procedūros teisėtumą ir įpareigoti valstybės valdžios institucijas vykdyti įstatymą. Be to, Konstitucija numato Prezidentui teisę vieną kartą prašyti Parlamento persvarstyti įstatymo projektą (77 straips-

nio 2 dalis). Ši Prezidento teisė nelaikytina absoliučia veto teise, kadangi Parlamento nesaisto Prezidento prašymas ir parlamentas pakartotinai gali priimti tos pačios redakcijos įstatymą, neatsižvelgiant į Prezidento priešingą nuomonę.

Prezidento kompetencija, susijusi su Vyriausybės narių skyrimu, yra griežtai apibrėžta ir Prezidentui palikta nedaug veikimo laisvės. Prezidento kompetencija keisti Vyriausybės sudėtį taip pat yra saistoma, kadangi pagal Konstituciją Prezidentas turi teisę atleisti ministrą tik prieš tai gavęs Ministro Pirmininko siūlymą. Nors Konstitucija numato Prezidentui įgaliojimus daryti tam tikrą įtaką Vyriausybės veiklai (86 ir 87 straipsniai). Prezidento atsakomybė numatoma Konstitucijos 96 straipsnyje.

Konstitucija numato, kad Vyriausybė yra kolegiali vykdomosios valdžios institucija, kuri vykdomąją valdžią įgyvendina kartu su Prezidentu arba atskirai. Konstitucijos 107 straipsnis reglamentuoja Ministro Pirmininko teisinį statusą. Vyriausybės atsakingumo Parlamentui principas įtvirtintas Konstitucijos 109 straipsnio 1 dalyje. Konstitucijos 108 straipsnis nustato Vyriausybės veiklos organizacinę formą – Vyriausybės posėdžius. Šiame straipsnyje nustatoma, kad vykdydama savo įgaliojimus Vyriausybė priima dviejų rūšių teisės aktus – nutarimus ir ordonansus (potvarkius).

Aptariant Vyriausybės įgaliojimus, pažymėtina, kad Vyriausybė, skirtingai nei Respublikos Prezidentas, turi įstatymų leidybos iniciatyvos teisę (74 str.).

Rumunijos Konstitucijos 108 ir 115 straipsniai įtvirtina įstatymų leidybos perdavimo institutą. Parlamento vykdomas įstatymų leidybos perdavimas laikytina išimtine, specialiomis sąlygomis grindžiama procedūra, kurios metu Vyriausybė priima specialios formos teisės aktus – ordonansus.

Konstitucijos 126 straipsnio 1 dalis numato, kad teisingumą vykdo Aukštasis Kasacinis Teisingumo Teismas ir kitos įstatymu steigiamos teisminės institucijos.

Rumunijos Konstitucijos 124–134 straipsniai bei organinis įstatymas dėl teismų veiklos organizavimo nustato Rumunijos teismų sistemos principus, struktūrą ir veiklos organizavimą.

Teismų sistemą sudaro Aukštasis Kasacinis Teisingumo Teismas (kasacinė instancija), užtikrinantis, kad kiti teismai nuosekliai aiškintų ir taikytų teisę, apeliaciniai teismai, apygardų teismai, pirmosios instancijos teismai, specializuoti teismai (nepilnamečių ir šeimos byloms bei komer-

cinėms byloms spręsti), karo teismai. Specialūs teismų administracinių bylų skyriai yra kompetentingi nagrinėti administracines bylas.

Svarbus vaidmuo numatomas konstitucinei teismų savivaldos institucijai – Aukščiausiajai magistratų tarybai (Aukščiausiajai teisėjų tarybai), kuri yra teismų nepriklausomumo principo garantas (133 straipsnio 1 dalis).

Vienas iš teisminės valdžios ypatumų yra tai, kad prokuratūra priskiriama teisminei valdžiai (131 straipsnis), prokuratūros veikia prie teismų, o prokurorai pavaldūs teisingumo ministrui (132 straipsnis).

Konstitucijoje įtvirtintas teisės aktų konstitucingumo kontrolės europinis modelis ir teisės aktų konstitucingumo kontrolę patikėta vykdyti specialiai, vienintelei, plačią kompetenciją turinčiai teisminei institucijai – Konstituciniam Teismui, kuris teisės aktų konstitucingumo kontrolę vykdo tiek *a priori*, tiek *a posteriori*.

Vienas iš 2003 m. Konstitucijos pataisų ypatumų yra tai, kad buvo panaikintas iki tol galiojęs 1991 m. Konstitucijos 145 straipsnio 1 dalyje numatytas Konstitucinio Teismo galių ribojimas, numatant Parlamentui teisę priimti įstatymą, kurį prieš tai Konstitucinis Teismas, vykdydamas teisės aktų konstitucingumo kontrolę *a priori*, pripažino prieštaraujančiu Konstitucijai. Be to, 2003 m. Konstitucija papildyta nauja nuostata, įteisinant Rumunijos Konstituciniam Teismui naujus įgaliojimus bei tiesiogiai įtvirtinant, kad Konstitucinio Teismo sprendimai galioja *erga omnes*, t. y. numatoma Tautos advokato (ombudsmeno) teisė tiesiogiai kreiptis į Konstitucinį Teismą, taip pat įtvirtinta Respublikos Prezidento teisė prašyti išnagrinėti tarp valstybės valdžios institucijų kilusį ginčą dėl kompetencijos.

Konstitucinį Teismą sudaro 9 teisėjai, skiriami 9 metų kadencijai, kuri negali būti pratęsta, taip pat jie negali būti skiriami antrai kadencijai iš eilės. Konstitucijos 142 straipsnio 3 dalis nustato, kad 3 teisėjus skiria Deputatų Rūmai, 3 – Senatas ir 3 – Rumunijos Prezidentas.

Pažymėtina, kad Konstitucija numato apibrėžtą subjektų, galinčių kreiptis į Konstitucinį Teismą, ratą: Respublikos Prezidentas, abejų Parlamento rūmų pirmininkai, Ministras Pirmininkas, Vyriausybė *in corpore*, Aukštasis Kasacinis Teisingumo Teismas, Tautos advokatas, ne mažiau kaip 50 deputatų ar ne mažiau kaip 25 senatoriai (146 straipsnis).

Konstitucija numato, kad Rumunijos Konstitucinis Teismas vykdo *a priori* konstitucinę įstatymų kontrolę, taip pat savo iniciatyva (*ex officio*) gali *a priori* vertinti inicijuojamas Konstitucijos pataisas, vykdo tarptau-

tinių susitarimų ir sutarčių konstitucingumo kontrolę, vykdo abejų Parlamento rūmų reglamentų konstitucingumo kontrolę, vykdo įstatymų bei ordonansų atitikties Konstitucijai kontrolę, sprendžia ginčus dėl valstybės valdžios institucijų kompetencijos, prižiūri, ar teisingai vyksta Respublikos Prezidento rinkimai, ir skelbia balsavimo rezultatus, įgaliotas konstatuoti laisvų Respublikos Prezidento pareigų atvejus ir pateikti savo išvadas Parlamentui bei Vyriausybei, teikia patariamąją nuomonę Parlamentui dėl siūlymo nušalinti Respublikos Prezidentą nuo pareigų, vykdo nacionalinio referendumo organizavimo procedūrų laikymosi kontrolę ir skelbia referendumo rezultatus, vykdo piliečių įstatymų leidybos iniciatyvos vykdymo sąlygų laikymosi kontrolę, sprendžia ginčus dėl politinių partijų konstitucingumo, vykdo kitas organiniu įstatymu nustatytas funkcijas.

Konstitucinio Teismo sprendimai įsigalioja nuo jų paskelbimo Rumunijos oficialiajame leidinyje, sprendimų galia nukreipiama į ateitį. Konstitucija įtvirtina, kad galiojančių įstatymų, ordonansų, abejų Parlamento rūmų reglamentų nuostatos, pripažintos prieštaraujančiomis Konstitucijai, netenka galios praėjus 45 dienoms nuo Konstitucinio Teismo sprendimo paskelbimo Rumunijos oficialiajame leidinyje dienos, jeigu per šį laikotarpį kompetentinga institucija (Parlamentas ar Vyriausybė) nepakeičia atitinkamo teisės akto nuostatų atsižvelgiant į Konstitucinio Teismo sprendimą. Šiam 45 dienų laikotarpiui teisės akto nuostatų, pripažintų prieštaraujančiomis Konstitucijai, galiojimas laikinai sustabdomas (147 straipsnio 1 dalis).

RUMUNIJOS RESPUBLIKOS KONSTITUCIJA[6]

Rumunijos Konstitucija tiek, kiek buvo pakeista ir papildyta įstatymu Nr. 429/2003 „Dėl Rumunijos Konstitucijos keitimo“, skelbtu 2003 m. spalio 29 d. Rumunijos oficialiajame leidinyje (*Monitorul Oficial*) Nr. 758, I dalis, pakartotinai, pakeitus pavadinimus ir tekstui suteikus naują numeraciją, skelbtu 2003 m. spalio 31 d. Rumunijos oficialiajame leidinyje (*Monitorul Oficial*) Nr. 767, I dalis.

Įstatymas Nr. 429/2003 „Dėl Rumunijos Konstitucijos keitimo“ yra priimtas 2003 m. spalio 18–19 dienomis vykusiu nacionaliniu referendumu ir įsigalioja jo skelbimo Rumunijos oficialiajame leidinyje (*Monitorul Oficial*) Nr. 758, I dalis ir Konstitucinio Teismo 2003 m. spalio 22 d. sprendimo Nr. 3, kuriuo patvirtinti 2003 m. spalio 18–19 d. nacionalinio referendumo dėl įstatymo „Dėl Rumunijos Konstitucijos keitimo“ rezultatai, įsigaliojimo dieną, t. y. 2003 m. spalio 29 d.

Rumunijos Konstitucijos pirminė struktūra buvo skelbta 1991 m. lapkričio 21 d. Rumunijos oficialiajame leidinyje (*Monitorul Oficial*) Nr. 233, I dalis ir įsigaliojo ją priėmus nacionaliniu referendumu, vykusiu 1991 m. gruodžio 8 d.

I DALIS

BENDRIEJI PRINCIPAI

1 straipsnis. Rumunijos valstybė

1. Rumunija yra tautinė, suvereni ir nepriklausoma, unitarinė ir nedaloma valstybė.

---

[6] Rumunijos Respublikos Konstitucija, paskelbta Rumunijos Parlamento interneto puslapyje http://www.cdep.ro/pls/dic/site.page?id=371&idl=3, išversta iš prancūzų kalbos.

2. Rumunijos valstybės valdymo forma yra respublika.

3. Rumunija yra teisinė, demokratinė ir socialinė valstybė, kurioje žmogaus orumas, piliečių teisės ir laisvės, laisvas asmenybės vystymasis, teisingumas ir politinis pliuralizmas įkūnija aukščiausias rumunų tautos vertybes demokratinių tradicijų ir 1989 metų gruodžio mėnesio Revoliucijos idealų dvasioje ir jos yra garantuojamos.

4. Laikantis konstitucinės demokratijos principų valstybės valdymas organizuojamas remiantis valdžių atskyrimo ir jų padalijimo į įstatymų leidžiamąją, vykdomąją ir teisminę valdžią principu.

5. Konstitucijos ir jos viršenybės bei įstatymų gerbimas yra privalomas Rumunijoje.

2 straipsnis. Suverenitetas

1. Rumunų tautai priklauso nacionalinis suverenitetas, įgyvendinamas per atstovus, renkamus laisvų, periodinių ir tinkamų rinkimų būdu bei referendumo būdu.

2. Joks asmuo ar asmenų grupė negali įgyvendinti suvereniteto savo paties vardu.

3 straipsnis. Teritorija

1. Rumunijos teritorija yra neperleidžiama.

2. Šalies sienos nustatomos organiniu įstatymu, gerbiant visuotinai pripažintus tarptautinės teisės principus bei kitas tarptautinės teisės normas.

3. Administraciniu požiūriu teritorija yra suskirstyta į kaimus, miestus ir apskritis. Įstatymo nustatytomis sąlygomis tam tikri miestai pripažįstami savivaldybėmis.

4. Rumunijos valstybės teritorijoje draudžiama perkelti ar kolonizuoti svetimšalius gyventojus.

4 straipsnis. Tautos vienybė ir piliečių lygybė

1. Valstybės pagrindas yra rumunų tautos vienybė ir piliečių solidarumas.

2. Rumunija yra visų piliečių, neišskiriant jų rasės, tautybės, etninės kilmės, kalbos, religijos, lyties, nuomonės, politinių pažiūrų, turto ar socialinės kilmės, bendra ir nedaloma tėvynė.

5 straipsnis. Pilietybė

1. Rumunijos pilietybė įgyjama, išsaugoma ar prarandama organinio įstatymo nustatytomis sąlygomis.

2. Draudžiama atimti Rumunijos pilietybę iš asmens, kuris ją įgijo gimdamas.

6 straipsnis. Identiteto teisė

1. Valstybė pripažįsta ir garantuoja nacionalinėms mažumoms priklausantiems asmenims teisę išsaugoti, puoselėti ir išreikšti jų etninį, kultūrinį, kalbos ir religinį identitetą.

2. Valstybės taikomos nacionalinėms mažumoms priklausančių asmenų identiteto išsaugojimo, puoselėjimo ir išraiškos apsaugos priemonės turi atitikti lygybės ir nediskriminavimo principus palyginti su kitais Rumunijos piliečiais.

7 straipsnis. Užsienio rumunai

Valstybė remia ryšių su rumunais, gyvenančiais už valstybės sienų, palaikymą ir gerbdama valstybės, kurios piliečiai jie yra, įstatymus veikia taip, kad apsaugotų, puoselėtų ir išreikštų jų etninį, kultūrinį, kalbos ir religinį identitetą.

8 straipsnis. Pliuralizmas ir politinės partijos

1. Rumunijos visuomenėje pliuralizmas yra konstitucinės demokratijos sąlyga ir garantija.

2. Politinės partijos yra sudarytos ir vykdo savo veiklą įstatymo nustatytomis sąlygomis. Jos, gerbdamos nacionalinį suverenitetą, teritorinį vientisumą, įstatymus ir demokratijos principus, prisideda prie piliečių politinės valios apibrėžimo ir išraiškos.

9 straipsnis. Profesinės sąjungos, darbdavių ir profesiniai susivienijimai

Profesinės sąjungos, darbdavių ir profesiniai susivienijimai yra sudaromi ir vykdo savo veiklą pagal savo įstatus įstatymo nustatyta tvarka. Jie prisideda prie jų narių profesinių, ekonominių ir socialinių interesų palaikymo ir teisių apsaugos.

10 straipsnis. Tarptautiniai santykiai

Rumunija palaiko ir vysto su visomis valstybėmis taikius santykius ir kartu geros kaimynystės santykius, grindžiamus visuotinai pripažintais tarptautinės teisės principais ir normomis.

11 straipsnis. Tarptautinė ir vidaus teisė

1. Rumunijos valstybė įsipareigoja tiksliai ir gera valia vykdyti įsipareigojimus, prisiimamus sutartimis, kurių dalyvė ji yra.

2. Parlamento ratifikuotos sutartys įstatymo nustatyta tvarka yra vidaus teisinės sistemos sudedamoji dalis.

3. Tais atvejais, kai sutarties, kurios dalyve nori tapti Rumunija, nuostatos prieštarauja Konstitucijai, tokia sutartis gali būti ratifikuota tik pakeitus Konstituciją.

12 straipsnis. Nacionaliniai simboliai

1. Rumunijos vėliava yra trispalvė, spalvos išdėstytos vertikaliai, pradedant nuo vėliavos stiebo tokia tvarka: mėlyna, geltona, raudona.

2. Rumunijos nacionalinė šventė yra gruodžio 1 d.

3. Rumunijos nacionalinis himnas yra „Pabusk, Rumune".

4. Organiniais įstatymais patvirtinamas valstybinis herbas ir valstybės antspaudas.

13 straipsnis. Oficialioji kalba

Oficialioji kalba Rumunijoje yra rumunų kalba.

14 straipsnis. Sostinė

Rumunijos sostinė yra Bukarešto savivaldybė.

II DALIS

PAGRINDINĖS TEISĖS, LAISVĖS IR PAREIGOS

I skyrius. Bendrosios nuostatos

15 straipsnis. Universalumas

1. Piliečiai turi Konstitucijoje ir kitais įstatymais numatytas teises ir laisves bei pareigas.

2. Įstatymas galioja į priekį, išskyrus asmens padėtį gerinantį įstatymą baudžiamosios ir administracinės atsakomybės srityje.

16 straipsnis. Lygiateisiškumas

1. Piliečiai yra be privilegijų ir diskriminacijos lygūs prieš įstatymą ir valstybės valdžią.

2. Niekas negali būti virš įstatymo.

3. Asmenys, turintys Rumunijos pilietybę ir gyvenamąją vietą šalyje, gali užimti viešąsias, civilines ar karines pareigas ir įgyti aukštus rangus įstatymo nustatyta tvarka. Rumunijos valstybė garantuoja moterų ir vyrų lygias galimybes užimti šias pareigas ir įgyti aukštus rangus.

4. Rumunijos prisijungimo prie Europos Sąjungos sąlygomis Europos Sąjungos piliečiai, atitinkantys organinio įstatymo numatytus reikalavimus, turi rinkimų teisę ir teisę būti išrinkti į vietos viešosios administracijos valdžią.

17 straipsnis. Rumunijos piliečiai užsienyje

Rumunijos piliečiai, būdami užsienyje, naudojasi Rumunijos valstybės apsauga ir turi įvykdyti jiems tenkančias pareigas, išskyrus pareigas, nesuderinamas su jų nebuvimu šalyje.

18 straipsnis. Užsienio valstybių piliečiai ir asmenys be pilietybės

1. Rumunijoje gyvenantys užsienio valstybių piliečiai ir asmenys be pilietybės naudojasi Konstitucijos ir kitų įstatymų garantuojama asmenų ir turto bendrąja apsauga.

2. Prieglobsčio teisė yra suteikiama ir atimama įstatymo numatytomis sąlygomis gerbiant tarptautines sutartis ir susitarimus, kurių dalyvė yra Rumunija.

19 straipsnis. Ekstradicija ir išdavimas

1. Rumunijos pilietis negali būti ekstradijuotas iš Rumunijos teritorijos ar išduotas.

2. Šio straipsnio 1 dalies išimtimi laikytini atvejai, kai Rumunijos piliečiai gali būti abipusiškumo pagrindu ir įstatymo nustatytomis sąlygomis ekstradijuojami remiantis tarptautinėmis sutartimis, kurių dalyvė yra Rumunija.

3. Užsienio valstybių piliečiai ir asmenys be pilietybės gali būti ekstradijuojami išimtinai tik tarptautinės sutarties arba abipusiškumo principo pagrindu.

4. Ekstradicijos ar išdavimo klausimus sprendžia teismai.

20 straipsnis. Tarptautiniai susitarimai žmogaus teisių srityje

1. Konstitucijos nuostatos, susijusios su piliečių teisėmis ir laisvėmis, yra interpretuojamos ir taikomos remiantis Visuotine žmogaus teisių deklaracija, paktais ir kitomis sutartimis, kurių dalyvė yra Rumunija.

2. Nacionalinių įstatymų ir paktų, sutarčių, priimtų žmogaus pagrindinių teisių srityje, kurių dalyvė yra Rumunija, kolizijos atveju tarptautinis reguliavimas turi viršenybę vidaus teisės aktų atžvilgiu, išskyrus atvejį, kai Konstitucija ar nacionaliniai įstatymai numato palankesnes nuostatas.

21 straipsnis. Teisė į laisvai prieinamą teisingumą

1. Kiekvienas asmuo gali kreiptis į teismą tam, kad būtų apgintos jo teisės, laisvės ir teisėti interesai.

2. Joks įstatymas negali riboti šios teisės vykdymo.

3. Šalys turi teisę į nešališką procesą ir į bylos išsprendimą per protingą terminą.

4. Specializuoti administraciniai teismai yra laisvai pasirenkami ir nemokami.

II skyrius. Pagrindinės teisės ir laisvės

22 straipsnis. Teisė į gyvybę ir fizinę bei psichinę neliečiamybę

1. Asmens teisė į gyvybę kaip ir teisė į fizinę bei psichinę neliečiamybę yra garantuojamos.

2. Niekas negali būti kankinamas, patirti nežmonišką ar žeminantį elgesį arba būti taip baudžiamas.

3. Mirties bausmė yra uždrausta.

23 straipsnis. Teisė į asmeninę laisvę

1. Asmens individuali laisvė ir saugumas yra neliečiami.

2. Asmens krata, laikinas sulaikymas ar administracinis sulaikymas leidžiamas tik pagal įstatymo nustatytas procedūras įstatymo nustatytais atvejais.

3. Laikinas sulaikymas gali trukti ne ilgiau kaip 24 valandas.

4. Suėmimą skiria teismas tik baudžiamojo proceso metu.

5. Vykdant baudžiamąjį persekiojimą, suėmimas gali būti skiriamas ne ilgiau nei 30 dienų ir gali būti pratęstas, bet ne ilgiau kaip iki 30 dienų, neviršijant maksimalios protingo termino trukmės, t. y. 180 dienų maksimalios trukmės.

6. Teisminio proceso metu teismas turi periodiškai ir neviršijant 60 dienų termino patikrinti įstatymo nustatyta tvarka suėmimo teisėtumą ir pagrįstumą ir skirti, nepraleidžiant termino, įtariamojo paleidimą į laisvę, jeigu išnyko motyvai, kuriais remiantis buvo skirtas suėmimas, arba jeigu

teismas konstatuoja, kad neatsirado naujų aplinkybių, pateisinančių laisvės suvaržymo pratęsimą.

7. Teismo sprendimai, susiję su suėmimo skyrimo klausimais, skundžiami įstatymo nustatyta tvarka.

8. Laikinai sulaikytas ar administracinį areštą atliekantis asmuo nedelsiant jam suprantama kalba informuojamas apie jo laikino sulaikymo ar administracinio arešto pagrindus ir per įmanomai trumpiausią laiką – apie jam reiškiamus įtarimus. Asmuo supažindinamas su įtarimais tik dalyvaujant jo pasirinktam ar paskirtam advokatui.

9. Suimto ar sulaikyto asmens paleidimas į laisvę yra privalomas, jei išnyko šių priemonių taikymo pagrindai ar kitais įstatymo nustatytais atvejais.

10. Suimtasis turi teisę prašyti jį išleisti į laisvę esant teismo kontrolei ar laidavimui.

11. Asmuo laikomas nekaltu tol, kol įsiteisėja galutinis jo kaltę konstatuojantis teismo sprendimas.

12. Bausmė gali būti skirta ar taikoma tik įstatymo nustatytomis sąlygomis ir pagrindu.

13. Laisvę varžanti sankcija gali būti tik baudžiamojo poveikio priemonė.

24 straipsnis. Teisė į gynybą

1. Teisė į gynybą yra garantuojama.

2. Proceso metu proceso dalyviai turi teisę gauti paties pasirinkto ar paskirto advokato pagalbą.

25 straipsnis. Laisvas judėjimas

1. Laisvo judėjimo šalyje ir užsienyje teisė yra garantuojama. Įstatymas nustato šios teisės įgyvendinimo sąlygas.

2. Kiekvienam piliečiui yra užtikrinama teisė įkurti savo būstą ar gyvenamąją vietą bet kurioje šalies vietovėje, teisė emigruoti ir grįžti į šalį.

26 straipsnis. Asmeninis, šeimos ir privatus gyvenimas

1. Viešosios valdžios institucijos gerbia ir saugo asmeninį, šeimos ir privatų gyvenimą.

2. Kiekvienas fizinis asmuo turi apsisprendimo teisę, jei ji nepažeidžia kito asmens teisių ir laisvių, viešosios tvarkos ir dorovės.

27 straipsnis. Būsto neliečiamumas

1. Būstas ir gyvenamoji vieta yra neliečiami. Niekas negali įeiti ar likti kito asmens būste ar gyvenamojoje vietoje be juose gyvenančio asmens sutikimo.

2. Galimos šio straipsnio 1 dalyje nustatyto principo išimtys, esant šioms sąlygoms:

a) siekiant įvykdyti įpareigojimą sulaikyti asmenį arba teismo sprendimą;
b) siekiant pašalinti pavojų kito asmens gyvybei, fizinei sveikatai ar turtui;
c) siekiant ginti nacionalinį saugumą ar viešąją tvarką;
d) siekiant užkirsti kelią epidemijos plitimui.

3. Teismo skiriama krata vykdoma įstatymo nustatytomis sąlygomis ir būdais.

4. Daryti kratas nakties metu draudžiama, išskyrus akivaizdaus pažeidimo atveju.

28 straipsnis. Pašto korespondencijos slaptumas

Laiškų, telegramų ir kitų pašto siuntų, telefoninių pokalbių slaptumas ir bendravimas kitomis teisėtomis priemonėmis yra neliečiamas.

29 straipsnis. Įsitikinimų raiškos laisvė

1. Įsitikinimų ir nuomonės laisvė bei tikėjimo laisvė negali būti varžomos jokiomis formomis. Niekas negali būti verčiamas priimti nuomonę ar išpažinti religiją, priešingą paties įsitikinimams.

2. Laisvė reikšti įsitikinimus yra garantuojama ir turi būti išreiškiama tolerancijos ir abipusės pagarbos aplinkoje.

3. Religiniai kultai yra laisvai pasirenkami ir organizuojami pagal jų pačių statutus įstatymo nustatyta tvarka.

4. Kultų santykiuose draudžiamos bet kokios religinės nesantaikos formos, priemonės, veiksmai ar aktai.

5. Religiniai kultai yra atskirti nuo valstybės ir valstybė juos palaiko, sudarydama išskirtines sąlygas teikti religinę pagalbą armijoje, gydymo, įkalinimo įstaigose, prieglaudose ir našlaičių namuose.

6. Tėvai arba globėjai turi teisę pagal turimus įsitikinimus užtikrinti nepilnamečių vaikų, už kuriuos jie atsako, ugdymą.

30 straipsnis. Saviraiškos laisvė

1. Žodžiu, raštu, vaizdu, garsu ar kitais bendravimo viešumoje būdais reiškiama minčių, nuomonių ar tikėjimo saviraiškos laisvė ir visų rūšių kūrybos laisvė yra neliečiamos.

2. Bet kurio pobūdžio cenzūra draudžiama.

3. Spaudos laisvė taip pat apima laisvę publikuoti.

4. Jokia publikacija negali būti panaikinta.

5. Įstatymu galima numatyti visuomenės informavimo priemonėms pareigą viešai skelbti jų finansavimo šaltinius.

6. Saviraiškos laisvė negali pažeisti orumo, garbės, asmens privataus gyvenimo ar teisės į atvaizdą.

7. Draudžiamas valstybės ir tautos įžeidimas, prieštarauja dorovei bet koks agresijos, nacionalinės, rasinės, socialinės ar religinės neapykantos kurstymas, raginimai diskriminuoti, viešai smurtauti, vulgariai protestuoti ar vykdyti teritorinį separatizmą.

8. Civilinė atsakomybė už informavimą ar viešai paskelbtą kūrinį tenka leidėjui ar režisieriui, autoriui, kūrybinių apraiškų organizatoriui, atgaminimo priemonės savininkui, televizijos ar radijo stoties savininkui įstatymo nustatyta tvarka. Įstatymas nustato spaudos pažeidimus.

31 straipsnis. Teisė į informaciją

1. Asmens teisė gauti viešojo intereso pobūdžio informaciją negali būti varžoma.

2. Viešosios valdžios institucijos pagal kompetenciją turi užtikrinti piliečių informavimą apie viešojo ir privataus intereso reikalus.

3. Teisė į informaciją negali pažeisti jaunimo ar nacionalinio saugumo apsaugos priemonių.

4. Viešosios ir privačios visuomenės informavimo priemonės turi užtikrinti tinkamą visuomenės informavimą.

5. Radijo ir televizijos viešosios tarnybos yra autonominės. Jos turi svarbioms politinėms ir socialinėms grupėms garantuoti eterio teisės įgyvendinimą. Tokių tarnybų valdymą ir veiklos parlamentinę kontrolę nustato organinis įstatymas.

32 straipsnis. Teisė į mokslą

1. Teisė į mokslą užtikrinama privalomu mokslu, viduriniu ugdymu, profesiniu ugdymu, aukštuoju mokslu ir kitomis mokslo ir tobulinimo formomis.

2. Visų lygių mokymosi dalykai dėstomi rumunų kalba. Gali būti mokomasi tarptautinio bendravimo kalba įstatymo nustatytomis sąlygomis.

3. Nacionalinėms mažumoms priklausančių asmenų teisė mokytis jų gimtosios kalbos ir teisė mokytis gimtąja kalba yra garantuojamos. Šių teisių įgyvendinimo tvarką nustato įstatymas.

4. Pagal įstatymą viešasis mokslas yra nemokamas. Valstybė suteikia socialines mokymosi stipendijas neturtingų šeimų vaikams, jaunimui ir besimokantiems įstatymo nustatyta tvarka.

5. Visų lygių mokymosi dalykai dėstomi valstybinėse, privačiose ir religinėse institucijose įstatymo nustatyta tvarka.

6. Universiteto autonomija garantuojama.

7. Valstybė užtikrina religinio mokslo laisvę pagal kiekvieno religinio kulto specialius poreikius. Viešosiose mokyklose įstatymas nustato ir garantuoja religinį mokslą.

33 straipsnis. Kultūrinės teisės

1. Kultūrinės teisės garantuojamos įstatymo nustatyta tvarka.

2. Negali būti varžomas nacionalinės ir pasaulinės kultūros vertybių prieinamumas, asmens laisvė plėtoti dvasingumą.

3. Valstybė turi užtikrinti dvasinio tapatumo išsaugojimą, nacionalinės kultūros paramą, menų skatinimą, kultūrinio paveldo apsaugą ir išsaugojimą, šiuolaikinės kūrybos vystymą, Rumunijos meno ir kultūros vertybių garsinimą pasaulyje.

34 straipsnis. Teisė į sveikatos apsaugą

1. Teisė į sveikatos apsaugą yra garantuojama.

2. Valstybė turi imtis priemonių užtikrinti higieną ir visuomenės sveikatą.

3. Medicinos pagalbos ir ligos, nelaimingų atsitikimų, motinystės, reabilitacijos socialinio draudimo sistemos organizavimą, paramedicininės ir gydytojų profesinės veiklos kontrolę ir kitas fizinės ir psichinės sveikatos apsaugos priemones nustato įstatymas.

35 straipsnis. Teisė į sveiką aplinką

1. Valstybė pripažįsta kiekvieno asmens teisę į sveiką ir ekologiškai subalansuotą aplinką.

2. Valstybė užtikrina šios teisės reguliavimą įstatymu.

3. Fiziniai ir juridiniai asmenys turi pareigą saugoti ir gerinti aplinką.

36 straipsnis. Rinkimų teisė

1. Piliečiai, kuriems rinkimų dieną yra sukakę 18 metų, turi rinkimų teisę.

2. Neturi rinkimų teisės neveiksnūs asmenys, psichikos ligoniai, kuriems taikomi apribojimai dalyvauti rinkimuose, ir galutiniu teismo sprendimu, kuriuo taip pat atimamos rinkimų teisės, pripažinti kaltais asmenys.

37 straipsnis. Teisė būti išrinktam

1. Teisę būti išrinkti turi rinkimų teisę turintys piliečiai, atitinkantys Konstitucijos 16 straipsnio 3 dalyje nustatytus reikalavimus, jeigu jiems nedraudžiama vienytis į politines partijas Konstitucijos 40 straipsnio 3 dalies nustatyta tvarka.

2. Iki Deputatų Rūmų ar vietos valdžios institucijų rinkimų dienos kandidatams turi būti suėję ne mažiau kaip 23 metai, iki Senato rinkimų dienos kandidatams turi būti suėję ne mažiau kaip 33 metai, o iki Rumunijos Prezidento rinkimų dienos kandidatams turi būti suėję ne mažiau kaip 35 metai.

38 straipsnis. Teisė būti išrinktam į Europos Parlamentą

Rumunijos stojimo į Europos Sąjungą sąlygomis Rumunijos piliečiai turi teisę rinkti ir būti išrinkti į Europos Parlamentą.

39 straipsnis. Susirinkimų laisvė

Mitingai, demonstracijos, eitynės, kiti susirinkimai yra laisvi ir gali būti organizuojami bei vykti tik taikiai ir be ginklo.

40 straipsnis. Susivienijimo teisė

1. Piliečiai gali laisvai vienytis į politines partijas, profesines sąjungas, darbdavių susivienijimus, į kitas susivienijimų formas.

2. Partijos arba organizacijos, kurios savo tikslais arba veikla kovoja prieš politinį pliuralizmą, teisinės valstybės principus, Rumunijos suverenitetą, vientisumą ar nepriklausomybę, prieštarauja Konstitucijai.

3. Konstitucinio Teismo teisėjai, Tautos advokatai, teisėjai, aktyvūs kariuomenės nariai, policijos pareigūnai ir kitų kategorijų, nustatytų organiniu įstatymu, valstybės tarnautojai negali būti politinių partijų nariai.

4. Draudžiami slapto pobūdžio susivienijimai.

41 straipsnis. Darbas ir darbo socialinė apsauga

1. Teisė į darbą negali būti ribojama. Profesijos, specialybės, darbo ar darbo vietos pasirinkimas yra laisvas.

2. Darbuotojai turi teisę į socialinę apsaugą. Socialinės apsaugos priemonės yra susijusios su darbuotojų sauga ir sveikata, moterų ir jaunimo darbo santykiais, minimalios algos įteisinimu nacionaliniu lygiu, savaitiniu poilsiu, kasmetinėmis mokamomis atostogomis, kompensacija už nepaprastas ar specialias darbo sąlygas, profesiniu mokymu ir kitomis įstatymo nustatytomis specifinėmis sritimis.

3. Vidutinė įprasta darbo dienos trukmė yra ne ilgiau kaip 8 valandos.

4. Moterys ir vyrai už vienodos vertės darbą gauna vienodą atlygį.

5. Kolektyvinių derybų darbo santykiuose teisė ir kolektyvinių sutarčių privalomoji teisinė galia yra garantuojamos.

42 straipsnis. Priverstinio darbo draudimas

1. Draudžiamas priverstinis darbas.

2. Priverstiniu darbu nelaikoma:
   a) veiksmai, atliekami vykdant karo prievoles, bei veiksmai dėl religijos ar įsitikinimų, atliekami vietoj karo prievolės įstatymo nustatyta tvarka;
   b) normaliomis sąlygomis atliekamas darbas, kurio reikalaujama iš nuteistojo laisvės atėmimo bausmės atlikimo arba lygtinio paleidimo metu;
   c) įstatymas nustato kompensacijas, skiriamas nelaimių ar kitų pavojų atvejais ir įsipareigojimų, susijusių su įprastais civiliniais teisiniais santykiais, vykdymo metu mokėtinas kompensacijas.

43 straipsnis. Teisė streikuoti

1. Darbuotojai, gindami profesinius, ekonominius ir socialinius interesus, turi teisę streikuoti.

2. Įstatymas nustato šios teisės įgyvendinimo sąlygas ir apribojimus bei būtinas pagrindinių paslaugų visuomenei teikimo užtikrinimo garantijas.

44 straipsnis. Teisė į privačią nuosavybę

1. Teisė į nuosavybę ir valstybės remiamos paskolos yra garantuojamos. Šių teisių turinį ir ribas nustato įstatymas.

2. Privati nuosavybė yra įstatymu vienodai garantuojama ir saugoma, nepriklausomai nuo jos savininko. Užsienio šalių piliečiai ir asmenys be pilietybės gali įgyti privačios nuosavybės teisę į žemę tik pagal Rumunijos narystės Europos Sąjungoje sąlygas, kitų tarptautinių sutarčių, kurių dalyvė yra Rumunija, nustatytas sąlygas, abipusiškumo pagrindu, organinio įstatymo nustatyta tvarka, taip pat teisėto paveldėjimo būdu.

3. Niekam negali būti taikomas jo privačios nuosavybės prievartinis nusavinimas, išskyrus visuomenės poreikiams įstatymo nustatyta tvarka ir iš anksto teisingai atlyginant.

4. Draudžiama nacionalizacija, kitos turto paėmimo ir jo pavertimo valstybine nuosavybe priemonės turto savininko atžvilgiu dėl jo socialinės kilmės, etninio, religinio, politinio priklausymo ar kitokios diskriminacinio pobūdžio priežasties.

5. Atliekant viešojo intereso darbus viešosios valdžios institucijos gali naudotis bet kurio nekilnojamojo turto podirviu, atlyginant savininkui nuostolius dėl žemei, augalams ar konstrukcijoms padarytos žalos ar dėl institucijų veiksmų patirtos kitos žalos.

6. Nuostolių, numatytų šio straipsnio 3 ir 5 dalyse, atlyginimo vertė nustatoma bendru sutarimu su savininku, o ginčo atveju šią vertę nustato teismas.

7. Nuosavybė įpareigoja mokėti mokesčius, susijusius su aplinkos apsauga arba gera kaimynyste, ir kitus mokesčius, kuriuos savininkui privaloma mokėti pagal įstatymą ar tradiciją.

8. Teisėtai įgytas turtas negali būti konfiskuotas. Turto įgijimo teisėtumas yra preziumuojamas.

9. Nusikalstamos veikos ar nusižengimo padarymui skirtas arba naudojamas turtas bei nusikalstamai gautas turtas gali būti konfiskuojamas tik įstatymo nustatyta tvarka.

45 straipsnis. Ekonominė laisvė

Garantuojamas asmens laisvas ekonominės veiklos, iniciatyvos pasirinkimas ir jų vykdymas įstatymo nustatyta tvarka.

46 straipsnis. Paveldėjimo teisė

Paveldėjimo teisė yra garantuojama.

47 straipsni. Gyvenimo lygis

1. Valstybė turi imtis ekonominio vystymo ir socialinės apsaugos priemonių, siekdama užtikrinti piliečiams padorų gyvenimo lygį.

2. Piliečiai turi teisę gauti senatvės pensiją, mokamas motinystės atostogas, medicinos pagalbą valstybinėse gydymo įstaigose, paramą nedarbo atveju ir kitas įstatymo numatytas viešojo ar privataus socialinio draudimo formas. Piliečiai taip pat turi teisę naudotis socialinės paramos priemonėmis įstatymo nustatyta tvarka.

48 straipsnis. Šeima

1. Šeima yra grindžiama santuoka, sudaroma laisvu sutuoktinių sutarimu, taip pat sutuoktinių lygybe bei tėvų teise ir pareiga užtikrinti savo vaikų augimą, auklėjimą ir švietimą.

2. Santuoka yra sudaroma, nutraukiama ir anuliuojama įstatymo nustatyta tvarka. Bažnytinė santuoka gali vykti tik įvykus civilinei santuokai.

3. Vaikai yra lygūs prieš įstatymą nepriklausomai nuo to, gimė jie santuokoje ar ne santuokoje.

49 straipsnis. Vaikų ir jaunimo apsauga

1. Vaikams ir jaunimui, įgyvendinant jų teises, taikomas specialus apsaugos ir paramos teisinis režimas.

2. Valstybė skiria vaikams pašalpas ir paramą sergantiems ir neįgaliems vaikams gydyti. Kitas vaikų ir jaunimo socialinės apsaugos formas nustato įstatymas.

3. Draudžiama išnaudoti nepilnamečius, juos įdarbinti jų sveikatai, moralei kenksmingomis sąlygomis arba jų gyvybei ir normaliam vystymuisi pavojų keliančiomis sąlygomis.

4. Draudžiama įdarbinti jaunesnius nei 15 metų asmenis.

5. Viešosios valdžios institucijos turi užtikrinti jaunimo laisvą dalyvavimą šalies politiniame, socialiniame, ekonominiame, kultūriniame ir sportiniame gyvenime.

50 straipsnis. Neįgaliųjų asmenų apsauga

Neįgaliesiems asmenims taikoma speciali apsauga. Valstybė užtikrina lygių galimybių, neįgalumo prevencijos ir gydymo nacionalinės politikos taikymą, siekiant neįgalių asmenų efektyvaus dalyvavimo bendruomenės gyvenime, gerbiant tėvų bei globėjų teises ir pareigas.

51 straipsnis. Peticijos teisė

1. Piliečiai turi teisę kreiptis į viešosios valdžios institucijas, pateikdami tik teikiančių asmenų vardu suformuotas peticijas.

2. Teisėtai sudarytos organizacijos turi teisę teikti peticijas tik asmenų grupių, kurias jos atstovauja, vardu.

3. Peticijos teisės įgyvendinimas neapmokestinamas.

4. Viešosios valdžios institucijos turi pateikti atsakymus į peticijas įstatymo nustatyta tvarka ir terminais.

52 straipsnis. Asmens, kurio interesus savo veiksmais pažeidė valstybės valdžios institucijos, teisės

1. Kiekvienas asmuo, kurio teisės ar teisėti interesai yra pažeisti viešosios valdžios institucijos administraciniu aktu arba įstatymo nustatytu terminu negavus atsakymo į reikalavimus, turi teisę į jo teisės ar teisėto intereso pripažinimą ir akto panaikinimą bei patirtos žalos atlyginimą.

2. Šios teisės įgyvendinimo tvarką ir ribas nustato organinis įstatymas.

3. Valstybė materialiai atsako už žalą, atsiradusią dėl teismo klaidų. Valstybės atsakomybė nustatoma įstatymo nustatyta tvarka, tačiau valstybės atsakomybė neužkerta kelio atsakomybėn traukti teisėjus už piktnaudžiavimą įgaliojimais arba už aplaidų pareigų atlikimą.

53 straipsnis. Tam tikrų teisių ir laisvių įgyvendinimo apribojimai

1. Tam tikrų teisių ir laisvių įgyvendinimas gali būti apribotas įstatymu tik tada, kai būtina garantuoti: visuomenės saugumą, viešąją tvarką, žmonių sveikatą ir dorovę, kitas piliečių pagrindines teises ir laisves; ikiteisminio tyrimo eigą; užkirsti kelią gamtos nelaimės, katastrofų ar rimto nelaimingo atsitikimo pasekmėms.

2. Apribojimas gali būti taikomas tik jei jis būtinas demokratinėje visuomenėje. Ribojimo priemonės turi būti proporcingos siekiamiems tikslams, nediskriminacinio pobūdžio ir nepaneigti teisės ar laisvės.

III skyrius. Pagrindinės pareigos

54 straipsnis. Ištikimybė savo šaliai

1. Ištikimybė savo šaliai yra šventa.

2. Valstybės tarnautojų funkcijas atliekantys piliečiai ir kariai atsako už lojalų jiems tenkančių pareigų vykdymą ir prisiekia įstatymo nustatytais atvejais.

55 straipsnis. Šalies gynyba

1. Piliečiai turi teisę ir pareigą ginti Rumuniją.
2. Karinės prievolės įvykdymo sąlygas nustato organinis įstatymas.
3. Organinio įstatymo nustatytomis sąlygomis gali būti šaukiami piliečiai nuo 20 metų iki 35 metų, išskyrus savanorius.

56 straipsnis. Finansinės įplaukos

1. Piliečiai, mokėdami mokesčius ir rinkliavas, turi prisidėti prie viešųjų išlaidų.
2. Teisėta mokesčių sistema turi užtikrinti teisingą mokesčių paskirstymą.
3. Draudžiamos visos kitos mokestinės prievolės, išskyrus įstatymo nustatytas prievoles, taikomas susidarius ypatingoms situacijoms.

57 straipsnis. Teisių ir laisvių įgyvendinimas

Rumunijos piliečiai, užsienio valstybių piliečiai ir asmenys be pilietybės turi gera valia įgyvendinti jų konstitucines teises ir laisves, nepažeidžiant kitų asmenų teisių ir laisvių.

IV skyrius. Tautos advokatas

58 straipsnis. Paskyrimas ir įgaliojimai

1. Tautos advokatas, ginantis fizinių asmenų teises ir laisves, skiriamas penkeriems metams. Tautos advokato padėjėjai specializuojasi atitinkamos veiklos srityje.
2. Tautos advokatas ir jo padėjėjai negali vykdyti jokių kitų pareigų valstybinėse ar privačiose organizacijose, išskyrus pedagoginę veiklą aukštojo mokslo institucijose.
3. Tautos advokato institucijos struktūrą ir veiklą nustato organinis įstatymas.

59 straipsnis. Įgaliojimų įgyvendinimas

1. Tautos advokatas įgyvendina pareigines funkcijas laikydamasis įstatymo nustatytų ribų arba gavus asmens, kurio teisės ir laisvės pažeistos, skundą.
2. Viešosios valdžios institucijos turi užtikrinti Tautos advokatui jo funkcijoms vykdyti būtiną pagalbą.

60 straipsnis. Ryšiai su Parlamentu

Tautos advokatas teikia abiem Parlamento rūmams išvadas vieną kartą per metus arba Parlamento prašymu. Išvadose gali būti pasiūlymai dėl teisės aktų arba kitokio pobūdžio priemonių, skirtų teisių ir piliečių apsaugai.

III DALIS

VALSTYBĖS VALDŽIOS INSTITUCIJOS

I skyrius. Parlamentas

I skirsnis. Organizavimas ir veikla

61 straipsnis. Įgaliojimai ir struktūra

1. Parlamentas yra aukščiausioji rumunų tautos atstovaujamoji institucija ir vienintelė šalies įstatymų leidžiamojo valdžia.
2. Parlamentas sudarytas iš Senato ir Deputatų Rūmų.

62 straipsnis. Parlamento rinkimai

1. Deputatų Rūmų ir Senato nariai renkami rinkimų įstatymo nustatyta tvarka, remiantis visuotine, lygia, tiesiogine rinkimų teise ir slaptu, laisvai išreiškiamu balsavimu.
2. Visos nacionalinėms mažumoms priklausančios piliečių organizacijos, kurios per rinkimus nesurenka pakankamo balsų skaičiaus tam, kad būtų atstovaujamos Parlamente, turi teisę į Deputatų Rūmų nario vietą rinkimų įstatymo nustatyta tvarka. Nacionalinei mažumai priklausantys piliečiai gali būti atstovaujami tik vienos organizacijos.
3. Rinkimų įstatymas nustato Deputatų Rūmų ir Senato narių skaičių, proporcingą šalies gyventojų skaičiui.

63 straipsnis. Parlamento nario mandato trukmė

1. Deputatų Rūmų ir Senato nariai renkami ketveriems metams, jų įgaliojimai pratęsiami savaime šių aplinkybių veikimo laikui: paskelbus mobilizaciją, karo padėtį, apgulties būvį ar paskelbus nepaprastąją padėtį.
2. Deputatų Rūmų ir Senato narių rinkimai vyksta ne vėliau kaip per 3 mėnesius nuo Parlamento paleidimo arba nuo Parlamento narių įgaliojimų laiko pabaigos.
3. Naujai išrinktą Parlamentą į pirmąjį posėdį, kuris turi įvykti ne vėliau kaip per 20 dienų nuo Parlamento išrinkimo, kviečia Rumunijos Prezidentas.

4. Parlamento rūmų narių įgaliojimai pratęsiami iki tol, kol naujai išrinktas Parlamentas įstatymų nustatyta tvarka susirenka į pirmąjį posėdį. Šio laikotarpio metu draudžiama keisti Konstituciją bei priimti, keisti ar naikinti organinius įstatymus.

5. Pateiktų įstatymų projektų ir įstatymų pasiūlymų, įtrauktų į ankstesnio Parlamento darbotvarkę, svarstymo procedūra tęsiama naujai išrinktame Parlamente.

64 straipsnis. Parlamento darbo tvarka

1. Kiekvienų Parlamento rūmų reglamentai nustato rūmų struktūrą ir darbo tvarką. Rūmų finansavimo lėšos numatomos rūmų tvirtinamuose biudžetuose.

2. Kiekvieni rūmai išrenka savo nuolatinę vadovybę. Deputatų Rūmų pirmininkas ir Senato pirmininkas renkami atitinkamų rūmų narių įgaliojimų laikui. Kiti nuolatinės vadovybės nariai renkami kiekvienos sesijos pradžioje. Nuolatinės vadovybės nariai gali būti atšaukti iš tokių pareigų nepasibaigus jų įgaliojimų laikui.

3. Deputatai ir senatoriai gali įkurti parlamentines grupes kiekvienų rūmų reglamento nustatyta tvarka.

4. Kiekvieni rūmai sudaro nuolatines komisijas ir gali sudaryti specialiąsias ir kitas komisijas. Abeji rūmai gali sudaryti bendras komisijas.

5. Nuolatinė vadovybė ir parlamentinės komisijos sudaromos, atsižvelgiant į kiekvienų rūmų politinę daugumą.

65 straipsnis. Parlamento rūmų posėdžiai

1. Deputatų rūmai ir Senatas dirba atskirai posėdžiaudami.

2. Abeji rūmai taip pat organizuoja bendrus posėdžius reglamento, priimto deputatų ir senatorių balsų dauguma, nustatyta tvarka tam, kad:

a) išklausytų Rumunijos Prezidento pranešimą;
b) patvirtintų valstybės biudžetą ir valstybinio socialinio draudimo fondo biudžetą;
c) paskelbtų visuotinę ar dalinę mobilizaciją;
d) paskelbtų karo padėtį;
e) sustabdytų ar nutrauktų karinius veiksmus;
f) patvirtintų šalies gynybos nacionalinę strategiją;
g) svarstytų Šalies gynybos aukščiausiosios tarybos ataskaitas;
h) Rumunijos Prezidento siūlymu skirtų saugumo tarnybų vadovus ir vykdytų šių tarnybų veiklos kontrolę;

i) skirtų Tautos advokatą;
j) nustatytų deputatų ir senatorių teisinę padėtį, nustatytų jų parlamentinės veiklos garantijas ir kitas teises;
k) įgyvendintų kitas Konstitucijos ar reglamento nustatytas bendruose posėdžiuose vykdomas funkcijas.

66 straipsnis. Sesijos

1. Deputatų Rūmai ir Senatas renkasi į dvi eilines sesijas per metus. Pirmoji sesija prasideda vasario mėnesį ir tęsiasi ne ilgiau kaip iki birželio mėnesio pabaigos. Antroji sesija prasideda rugsėjo mėnesį ir tęsiasi ne ilgiau kaip iki gruodžio mėnesio pabaigos.

2. Rumunijos Prezidento, abejų rūmų nuolatinės vadovybės arba ne mažiau kaip trečdalio visų Deputatų Rūmų ar Senato narių prašymu, Deputatų Rūmai ir Senatas taip pat renkasi į neeilines sesijas.

3. Sesijas šaukia abejų rūmų pirmininkai.

67 straipsnis. Teisės aktai ir posėdžių kvorumas

Deputatų Rūmai ir Senatas, posėdyje dalyvaujančių narių dauguma, priima įstatymus, rezoliucijas, pasiūlymus.

68 straipsnis. Posėdžių viešumas

1. Abejų rūmų posėdžiai yra vieši.
2. Rūmai gali nuspręsti organizuoti uždarus posėdžius.

II skirsnis. Deputatų ir senatorių teisinis statusas

69 straipsnis. Atstovavimo mandatas

1. Deputatai ir senatoriai, įgyvendindami jiems suteiktus įgaliojimus, tarnauja tautai.

2. Imperatyvus mandatas yra negalimas.

70 straipsnis. Deputatų ir senatorių įgaliojimai

1. Deputatų ir senatorių įgaliojimų laikas pradedamas skaičiuoti nuo rūmų, į kuriuos jie yra išrinkti, pirmojo posėdžio, vykstančio teisės aktų nustatyta tvarka, dienos, jeigu įvykę rinkimai pripažįstami galiojančiais ir Parlamento nariai prisiekia. Priesaikos tekstą nustato organinis įstatymas.

2. Deputato ar senatoriaus įgaliojimų laikas nutrūksta naujai išrinktų rūmų pirmojo posėdžio, vykstančio teisės aktų nustatyta tvarka, dieną

arba atsistatydinimo, rinkimų teisės praradimo, Parlamento nario pareigų nesuderinamumo arba mirties atveju.

71 straipsnis. Parlamento nario pareigų nesuderinamumas

1. Niekas negali būti tuo pat metu deputatu ir senatoriumi.
2. Deputato ir senatoriaus pareigos nesuderinamos su jokiomis kitomis pareigomis valstybės institucijose, išskyrus Vyriausybės nario pareigas.
3. Kiti Parlamento nario pareigų nesuderinamumo atvejai nustatyti organiniu įstatymu.

72 straipsnis. Parlamentinis imunitetas

1. Deputatai ir senatoriai negali būti traukiami atsakomybėn už balsavimą ar politines nuomones, išreikštas įgyvendinant įgaliojimus.
2. Deputatai ir senatoriai gali būti persekiojami ir traukiami baudžiamojon atsakomybėn už veiksmus, nesusijusius su balsavimu ar politine nuomone, išreikšta įgyvendinant įgaliojimus. Vis dėlto, be rūmų, kurių narys jis yra, sutikimo, išreiškiamo išklausius Parlamento narį, negali būti vykdoma krata, suėmimas ar sulaikymas.
3. Tik prie Aukštojo Kasacinio Teisingumo Teismo veikianti prokuratūra (Generalinė prokuratūra) gali vykdyti Parlamento nario persekiojimą ir traukti jį baudžiamojon atsakomybėn. Šias bylas nagrinėja Aukštasis Kasacinis Teisingumo Teismas.
4. Deputatas ar senatorius, užkluptas darantis nusikaltimą, gali būti suimtas ir jo atžvilgiu gali būti atliekama krata. Teisingumo ministerija nedelsiant informuoja rūmų pirmininką apie suėmimą ir kratą. Tuo atveju, jei rūmai, gavę tokį pranešimą, konstatuoja, kad nėra pagrindo suimti atitinkamą Parlamento narį, gali tuoj pat atšaukti šią kardomąją priemonę.

II skirsnis. Įstatymų leidybos procedūra

73 straipsnis. Įstatymų rūšys

1. Parlamentas priima konstitucinius, organinius ir paprastuosius įstatymus.
2. Konstituciniais įstatymais keičiama Konstitucija.
3. Organiniai įstatymai reglamentuoja:
   a) rinkimų sistemą, Nuolatinio rinkimų biuro sudarymo tvarką ir veiklą;
   b) politinių partijų sudarymo tvarką, veiklą ir finansavimą;

c) deputatų ir senatorių teisinį statusą, jų veiklos garantijas ir kitas teises;
d) referendumo organizavimo ir vykdymo tvarką;
e) Vyriausybės ir Šalies gynybos aukščiausiosios tarybos sudarymo tvarką;
f) visuotinės ar dalinės ginkluotojų pajėgų mobilizacijos teisinį režimą;
g) apgulties būvio, nepaprastosios padėties teisinį režimą;
h) teisės pažeidimus, bausmes ir jų skyrimo bei taikymo tvarką;
i) amnestijos ir kolektyvinės malonės suteikimą;
j) valstybės tarnautojų teisinį statusą;
k) administracinius ginčus;
l) Aukščiausiosios magistratų tarybos, teismų, prokuratūros ar Auditorių teismo sudarymo ir veiklos tvarką;
m) nuosavybės ir paveldėjimo bendrą teisinį režimą;
n) bendrą mokslo organizavimo tvarką;
o) vietos savivaldos institucijų, teritorijos administracinio suskirstymo organizavimo tvarką bei teritorijos administracinių vienetų autonomijos teisinį režimą;
p) darbo santykių, profesinių sąjungų, darbdavių susivienijimų ir socialinės apsaugos teisinį režimą;
r) Rumunijos nacionalinių mažumų teisinį statusą;
s) religinių kultų teisinį režimą;
t) kitas sritis, kurias pagal Konstituciją turi reglamentuoti organiniai įstatymai.

74 straipsnis. Įstatymo inicijavimas

1. Įstatymų leidybos iniciatyvos teisė atitinkamai priklauso Vyriausybei, deputatams, senatoriams arba ne mažiau kaip 100 tūkstančių piliečių, turinčių rinkimų teisę. Ne mažiau kaip ketvirtadalio piliečių, įgyvendinančių įstatymų leidybos iniciatyvos teisę, gyvenamoji vieta turi būti šalies apskrityse, o kiekvienoje apskrityje, įskaitant Bukarešto savivaldybę, turi būti surinkti ne mažiau kaip 5 tūkstančiai parašų, remiančių tokią iniciatyvą.

2. Mokesčių, tarptautinio pobūdžio, amnestijos ir malonės klausimai negali būti piliečiams priklausančios įstatymų leidybos iniciatyvos objektu.

3. Vyriausybė įgyvendina įstatymų leidybos iniciatyvos teisę, pateikdama įstatymų projektą Rūmams, turintiems pirmumo teisę jį priimti.

4. Deputatai, senatoriai ir piliečiai, įgyvendinantys įstatymų leidybos iniciatyvos teisę, gali pateikti įstatymo pasiūlymus įstatymo projektui keliamiems reikalavimams atitinkančia forma.

5. Įstatymo pasiūlymai pirmiausia pateikiami svarstyti tiems rūmams, kurie turi įgaliojimus pirmumo teise juos priimti.

75 straipsnis. Teikimas svarstyti Parlamento rūmuose

1. Įstatymų projektai ir įstatymų pasiūlymai dėl tarptautinių sutarčių ir kitų susitarimų ratifikavimo bei dėl įstatymo numatomų priemonių, taikant šias sutartis ar susitarimus, taip pat dėl organinių įstatymų, numatytų Konstitucijos 31 straipsnio 5 dalyje, 40 straipsnio 3 dalyje, 55 straipsnio 2 dalyje, 58 straipsnio 3 dalyje, 73 straipsnio 3 dalies e), k), l), n), o) punktuose, 79 straipsnio 2 dalyje, 102 straipsnio 3 dalyje, 105 straipsnio 2 dalyje, 117 straipsnio 3 dalyje, 118 straipsnio 2 ir 3 dalyse, 120 straipsnio 2 dalyje, 126 straipsnio 4 ir 5 dalyse ir 142 straipsnio 5 dalyje, prioritetine tvarka pirmiausia teikiami Deputatų Rūmams svarstyti ir priimti. Kiti įstatymų projektai ar pasiūlymai prioritetine tvarka pirmiausia teikiami Senatui svarstyti ir priimti.

2. Rūmai, kuriems pirmiausia teikiami projektai ar pasiūlymai, turi juos išnagrinėti per 45 dienas. Kodeksų ir kitų ypatingo sudėtingumo įstatymų projektų ar pasiūlymų svarstymo trukmė – 60 dienų. Pasibaigus šiems terminams laikoma, kad įstatymo projektas ar įstatymo pasiūlymas priimtas.

3. Po įstatymo projekto ar įstatymo pasiūlymo priėmimo ar atmetimo prioritetine tvarka svarsčiusiuose rūmuose įstatymo projekto ar įstatymo pasiūlymo tekstas perduodamas kitiems rūmams, kurie priima galutinį sprendimą.

4. Tuo atveju, kai prioritetine tvarka įstatymo projektą ar įstatymo pasiūlymą svarstę rūmai patvirtina įstatymo projekto ar įstatymo pasiūlymo nuostatas, dėl kurių pagal šio straipsnio 1 dalį sprendimo galią jie turi, šios nuostatos, antrųjų rūmų pritarimu, laikomos galutinai priimtomis. Priešingu atveju įstatymo projektas ar įstatymo pasiūlymas perduodamas pirmiesiems svarsčiusiems rūmams tik dėl atitinkamos nuostatos svarstymo ir šie rūmai supaprastintos procedūros tvarka priima galutinį sprendimą.

5. Šio straipsnio 4 dalies nuostatos, susijusios su įstatymo perdavimu, analogiškai taikomos, kai galutiniame svarstyme rūmai priima nuostatą, dėl kurios galutinio sprendimo priėmimo kompetencija priklauso kitiems rūmams.

76 straipsnis. Įstatymų ir rezoliucijų priėmimas

1. Organiniai įstatymai ir rezoliucijos, susijusios su rūmų vidaus reglamentais, priimami kiekvienų rūmų visų narių balsų dauguma.

2. Paprastieji įstatymai ir rezoliucijos priimami kiekvienų rūmų dalyvaujančių narių balsų dauguma.

3. Vyriausybės prašymu ar paties iniciatyva Parlamentas gali skubos tvarka svarstyti įstatymų projektus ar įstatymų pasiūlymus kiekvienų rūmų reglamentų nustatyta tvarka.

77 straipsnis. Įstatymo skelbimas

1. Priimti įstatymai oficialiai paskelbti įteikiami Rumunijos Prezidentui. Įstatymas oficialiai paskelbiamas ne vėliau kaip per 20 dienų skaičiuojant nuo gavimo.

2. Prieš oficialų paskelbimą Prezidentas gali vieną kartą prašyti Parlamento iš naujo svarstyti įstatymą.

3. Jeigu Prezidentas paprašė iš naujo svarstyti įstatymą arba jeigu buvo paprašyta patikrinti įstatymo konstitucingumą, įstatymas oficialiai paskelbiamas ne vėliau kaip per 10 dienų, skaičiuojant nuo pakartotinai Parlamento apsvarstyto įstatymo gavimo arba nuo Konstitucinio Teismo sprendimo, konstatuojančio įstatymo atitiktį Konstitucijai, gavimo dienos.

78 straipsnis. Įstatymo įsigaliojimas

Rumunijos oficialiajame leidinyje oficialiai paskelbiamas įstatymas įsigalioja po 3 dienų nuo paskelbimo, išskyrus atvejus, kai pačiuose įstatymuose numatyta vėlesnė data.

79 straipsnis. Teisėkūros taryba

1. Teisėkūros taryba yra speciali Parlamento patariamoji institucija, kuri teikia nuomonę dėl norminių aktų projektų, siekiant suderinti, suvienodinti ir koordinuoti įstatymų leidybą. Ši institucija tvarko Rumunijos įstatymų oficialųjį registrą.

2. Teisėkūros tarybos įkūrimo, sudarymo ir veiklos tvarką nustato organinis įstatymas.

II skyrius. Rumunijos Prezidentas

80 straipsnis. Prezidento įgaliojimai

1. Prezidentas atstovauja Rumunijos valstybei ir užtikrina nacionalinę nepriklausomybę, šalies teritorinį vientisumą ir nedalomumą.

2. Rumunijos Prezidentas rūpinasi, kad nebūtų pažeista Konstitucija ir valstybės valdžios efektyvi veikla. Šiuo tikslu Prezidentas atlieka tarpininko tarp valstybės valdžios institucijų bei tarp valstybės ir visuomenės funkcijas.

81 straipsnis. Prezidento rinkimai

1. Rumunijos Prezidentas renkamas remiantis visuotine, lygia, tiesiogine rinkimų teise ir slaptu bei laisvu balsavimu.

2. Išrinktu laikomas kandidatas, kuris pirmą kartą balsuojant gavo daugumą visų rinkimų sąrašuose įrašytų rinkėjų balsų.

3. Jeigu pirmajame balsavimo rate nė vienas kandidatas nesurenka reikiamos balsų daugumos, rengiamas pakartotinis balsavimas dėl dviejų kandidatų, gavusių daugiausia balsų. Išrinktu laikomas kandidatas, surinkęs daugiausia balsų.

4. Tas pats asmuo Rumunijos Prezidentu gali būti renkamas ne daugiau kaip du kartus, kurie gali būti ir iš eilės.

82 straipsnis. Įgaliojimų patvirtinimas ir priesaikos davimas

1. Rumunijos Prezidento rinkimų rezultatus patvirtina Konstitucinis Teismas.

2. Išrinktas kandidatas, kurio rinkimų rezultatai patvirtinti, prisiekia Deputatų Rūmų ir Senato bendrame posėdyje, sakydamas šiuos priesaikos žodžius: „Aš prisiekiu sutelkti visas mano pastangas ir galimybes, siekiant rumunų tautos materialinio ir dvasinio klestėjimo, gerbti Konstituciją ir šalies įstatymus, ginti demokratiją, piliečių pagrindines teises ir laisves, suverenitetą, nepriklausomybę, Rumunijos teritorijos vientisumą ir nedalomumą. Tepadeda man Dievas!“

83 straipsnis. Įgaliojimų trukmė

1. Rumunijos Prezidento įgaliojimų trukmė yra 5 metai, o įgaliojimus įgyja, kai prisiekia.

2. Rumunijos Prezidentas vykdo įgaliojimus iki tol, kol naujai išrinktas Prezidentas prisiekia.

3. Rumunijos Prezidento įgaliojimai gali būti pratęsti organiniu įstatymu karo ar nelaimių atveju.

84 straipsnis. Imunitetas ir pareigų nesuderinamumas

1. Rumunijos Prezidentas negali būti partijos nariu ir negali užimti jokių kitų privačių ar viešų pareigų.

2. Rumunijos Prezidentas turi imunitetą. Konstitucijos 72 straipsnio 1 dalyje numatytos nuostatos taikomos analogine tvarka.

85 straipsnis. Vyriausybės skyrimas

1. Rumunijos Prezidentas skiria kandidatą į Ministrus Pirmininkus ir Vyriausybę, atsižvelgdamas į Parlamento balsavimą dėl pasitikėjimo suteikimo.

2. Prezidentas Ministro Pirmininko siūlymu skiria ir atleidžia Vyriausybės narius pertvarkant Vyriausybę ar esant laisvų vietų.

3. Jei Vyriausybės pertvarkymo pasiūlymas sukelia Vyriausybės politinės sudėties ar struktūrinius pasikeitimus, Rumunijos Prezidentas gali vykdyti šio straipsnio 2 dalyje numatytus įgaliojimus tik prieš tai gavęs Parlamento, kuris priima sprendimą Ministro Pirmininko siūlymu, pritarimą.

86 straipsnis. Vyriausybės konsultacijos

Rumunijos Prezidentas gali konsultuotis su Vyriausybe dėl ypatingos svarbos ar skubos problemų.

87 straipsnis. Dalyvavimas Vyriausybės posėdžiuose

1. Rumunijos Prezidentas gali dalyvauti Vyriausybės posėdžiuose, kurių metu sprendžiamos nacionalinio intereso problemos, susijusios su užsienio politika, šalies gynyba, viešosios tvarkos apsauga. Ministro Pirmininko prašymu gali dalyvauti ir kitais atvejais.

2. Rumunijos Prezidentas pirmininkauja Vyriausybės posėdžiams, kuriuose jis dalyvauja.

88 straipsnis. Pranešimai

Rumunijos Prezidentas kreipiasi į Parlamentą pranešimais, susijusiais su pagrindinėmis tautos politinėmis problemomis.

89 straipsnis. Parlamento paleidimas

1. Rumunijos Prezidentas, pasikonsultavęs su abejų rūmų pirmininkais ir parlamentinių grupių pirmininkais, gali paleisti Parlamentą, jeigu jis balsuodamas nesuteikė pasitikėjimo votumo formuojamai Vyriausybei per 60 dienų laikotarpį nuo pirmojo balsavimo ir tik tuomet, jeigu buvo mažiausiai du balsavimai, kuriais nesuteikė Vyriausybei įgaliojimų.

2. Parlamentas gali būti paleidžiamas tik vieną kartą per metus.

3. Parlamentas negali būti paleidžiamas likus 6 mėnesiams iki Rumunijos Prezidento įgaliojimų pabaigos, paskelbus mobilizaciją, karo padėtį, apgulties būvį ar nepaprastąją padėtį.

90 straipsnis. Referendumas

Rumunijos Prezidentas, pasikonsultavęs su Parlamentu, gali prašyti tautos išreikšti referendumo būdu valią dėl nacionalinių vidaus problemų.

91 straipsnis. Įgaliojimai užsienio politikos srityje

1. Prezidentas Rumunijos vardu pasirašo tarptautines sutartis, dėl kurių derasi Vyriausybė, ir per protingą terminą teikia jas Parlamentui ratifikuoti. Kiti tarptautiniai susitarimai ir sutartys yra pasirašomi, patvirtinami ar ratifikuojami remiantis įstatymo nustatyta procedūra.

2. Prezidentas Vyriausybės teikimu skiria ir atšaukia Rumunijos diplomatinius atstovus bei patvirtina diplomatinių rangų teikimą, atšaukimą ar keitimą.

3. Rumunijos Prezidentas akredituoja užsienio valstybių diplomatinius atstovus.

92 straipsnis. Įgaliojimai gynybos srityje

1. Rumunijos Prezidentas yra kariuomenės vadas ir vadovauja Valstybės gynybos aukščiausiajai tarybai.

2. Prezidentas gali, gavęs išankstinį Parlamento pritarimą, skelbti visuotinę ar dalinę kariuomenės mobilizaciją. Išimtiniais atvejais Prezidento sprendimas ne vėliau kaip per 5 dienas nuo jo priėmimo pateikiamas Parlamentui pritarti.

3. Agresijos prieš valstybę atveju Rumunijos Prezidentas taiko priemones tam, kad atitrauktų agresiją, ir nedelsdamas pranešimu informuoja apie tai Parlamentą. Tarp Parlamento sesijų nedelsiant per 24 valandas nuo agresijos pradžios šaukiama neeilinė Parlamento sesija.

4. Mobilizacijos ar karo padėties metu Parlamentas vykdo įgaliojimus. Tarp Parlamento sesijų per 24 valandas nuo mobilizacijos ar karo padėties paskelbimo šaukiama neeilinė Parlamento sesija.

93 straipsnis. Ypatingos priemonės

1. Rumunijos Prezidentas įstatymo nustatyta tvarka paskelbia apgulties būvį ar nepaprastąją padėtį visoje šalyje arba dalyje administracinių teritorijos vienetų ir ne vėliau kaip per 5 dienas nuo jų paskelbimo kreipiasi į Parlamentą tvirtinti šį sprendimą.

2. Tarp Parlamento sesijų ne vėliau kaip per 48 valandas nuo apgulties būvio ar nepaprastosios padėties paskelbimo šaukiama neeilinė Parlamento sesija.

94 straipsnis. Kiti įgaliojimai

Rumunijos Prezidentas taip pat turi šiuos įgaliojimus:

a) skiria apdovanojimus ir garbės vardus;
b) suteikia maršalo, generolo ir admirolo laipsnius;
c) skiria valstybės pareigūnus įstatymo nustatyta tvarka;
d) teikia individualią malonę.

95 straipsnis. Prezidento nušalinimas nuo pareigų

1. Jeigu Prezidentas savo veiksmais šiurkščiai pažeidžia Konstituciją, Deputatų Rūmai ir Senatas, gavę Konstitucinio Teismo patariamąją nuomonę, bendrame posėdyje deputatų ir senatorių balsų dauguma gali nušalinti Prezidentą nuo pareigų. Prezidentas gali pateikti Parlamentui paaiškinimus.

2. Ne mažiau kaip trečdalis visų deputatų ir senatorių gali pateikti pasiūlymą nušalinti Prezidentą nuo pareigų. Prezidentas nedelsiant supažindinamas su tokiu pasiūlymu.

3. Jeigu Parlamentas patvirtina pasiūlymą nušalinti Prezidentą nuo pareigų, ne vėliau kaip per 30 dienų organizuojamas referendumas dėl Prezidento atstatydinimo.

96 straipsnis. Kaltinimai

1. Deputatų Rūmai ir Senatas bendrame posėdyje ne mažiau kaip dviejų trečdalių visų deputatų ir senatorių balsų dauguma gali priimti sprendimą pateikti Rumunijos Prezidentui kaltinimą išdavyste.

2. Deputatų ir senatorių dauguma gali inicijuoti siūlymą teikti kalti-

nimą, o su tokiu siūlymu nedelsiant turi būti supažindintas Rumunijos Prezidentas tam, kad galėtų pateikti paaiškinimus dėl jam pareikštų kaltinimų.

3. Prezidento įgaliojimai sustabdomi nuo kaltinimų pateikimo dienos iki jo atstatydinimo dienos.

4. Aukštasis Kasacinis Teisingumo Teismas nagrinėja šias bylas. Prezidentas atstatydinamas nuo galutinio kaltinamojo nuosprendžio įsigaliojimo dienos.

97 straipsnis. Laisva vieta

1. Rumunijos Prezidento laisva vieta yra atsistatydinimo, atstatydinimo, esant kliūčiai eiti pareigas ar mirties atveju.

2. Per 3 mėnesius nuo Rumunijos Prezidento laisvos vietos atsiradimo Vyriausybė organizuoja naujus Rumunijos Prezidento rinkimus.

98 straipsnis. Laikinas Prezidento pavadavimas

1. Rumunijos Prezidento laisvos vietos atveju, Prezidento įgaliojimų nušalinimo atveju ar esant laikinai kliūčiai eiti Prezidento pareigas, Senato pirmininkas arba Deputatų Rūmų pirmininkas laikinai pavaduoja Prezidentą.

2. Laikino Prezidento pavadavimo metu draudžiama vykdyti įgaliojimus, numatytus Konstitucijos 88–90 straipsniuose.

99 straipsnis. Prezidentą laikinai pavaduojančio asmens atsakomybė

Jeigu asmuo, laikinai pavaduojantis Rumunijos Prezidentą, šiurkščiai pažeidžia Konstituciją, taikomi Konstitucijos 95 ir 98 straipsniai.

100 straipsnis. Prezidento priimami teisės aktai

1. Rumunijos Prezidentas, įgyvendindamas jam suteiktus įgaliojimus, leidžia dekretus, kurie yra skelbiami Rumunijos oficialiajame leidinyje. Nepaskelbtas dekretas negalioja.

2. Rumunijos Prezidento dekretai, priimami įgyvendinant įgaliojimus, numatytus Konstitucijos 91 straipsnio 1 ir 2 dalyse, 92 straipsnio 2 ir 3 dalyse, 93 straipsnio 1 dalyje ir 94 straipsnio a), b), d) punktuose, privalo būti pasirašyti Ministro Pirmininko.

101 straipsnis. Veiklos garantijos ir kitos teisės

Rumunijos Prezidento veiklos garantijas ir kitas teises nustato įstatymas.

III skyrius. Vyriausybė

102 straipsnis. Įgaliojimai ir sudėtis

1. Vyriausybė, atsižvelgdama į savo programą, kuriai pritaria Parlamentas, užtikrina šalies vidaus ir užsienio politikos įgyvendinimą ir vadovauja viešosios valdžios institucijoms.

2. Vyriausybė, įgyvendindama jai suteiktus įgaliojimus, bendradarbiauja su atitinkamomis socialinėmis organizacijomis.

3. Vyriausybę sudaro Ministras Pirmininkas, ministrai ir kiti organiniu įstatymu numatyti nariai.

103 straipsnis. Vyriausybės sudarymo tvarka

1. Rumunijos Prezidentas teikia Ministro Pirmininko kandidatūrą po konsultacijų su Parlamente absoliučią daugumą turinčia partija arba su Parlamente atstovaujamomis partijomis, jeigu nėra tokios daugumos.

2. Kandidatas į Ministrus Pirmininkus per 10 dienų po jo kandidatūros teikimo kreipiasi į Parlamentą dėl pasitikėjimo votumo, pateikdamas Vyriausybės programą ir visą Vyriausybės narių sąrašą.

3. Deputatų Rūmai ir Senatas bendrame posėdyje svarsto Vyriausybės programą ir Vyriausybės narių sąrašą. Parlamentas išreiškia pasitikėjimą Vyriausybe deputatų ir senatorių balsų dauguma.

104 straipsnis. Ištikimybės priesaika

1. Ministras Pirmininkas, ministrai ir kiti Vyriausybės nariai prisiekia Rumunijos Prezidentui individualiai, perskaitydami Konstitucijos 82 straipsnyje nustatytą priesaikos tekstą.

2. Vyriausybė *in corpore* ir kiekvienas jos narys gauna įgaliojimus veikti nuo priesaikos davimo dienos.

105 straipsnis. Pareigų nesuderinamumas

1. Vyriausybės nario pareigos nesuderinamos su jokiomis kitomis pareigomis valstybės institucijose, išskyrus deputato ar senatoriaus pareigas. Vyriausybės nario pareigos taip pat nesuderinamos su darbuotojų profesiniu atstovavimu pelno siekiančioje organizacijoje.

2. Kitus Vyriausybės nario pareigų nesuderinamumo atvejus nustato organinis įstatymas.

106 straipsnis. Vyriausybės nario įgaliojimų pabaiga

Vyriausybės nario įgaliojimai baigiasi jam atsistatydinus, jį atleidus, jam praradus rinkimų teises, pareigų nesuderinamumo atveju, mirties atveju ir kitais įstatymo nustatytais atvejais.

107 straipsnis. Ministras Pirmininkas

1. Ministras Pirmininkas vadovauja Vyriausybei ir koordinuoja jos narių veiklą pagal jam suteiktus įgaliojimus. Jis taip pat teikia Deputatų Rūmams arba Senatui ataskaitas ir pareiškimus, susijusius su Vyriausybės vykdoma politika, kurie yra svarstomi prioritetine tvarka.
2. Rumunijos Prezidentas negali atleisti Ministro Pirmininko.
3. Tuo atveju, jei Ministrui Pirmininkui taikytinas vienas iš Konstitucijos 106 straipsnyje numatytų pagrindų, išskyrus atleidimą arba jeigu Ministras Pirmininkas negali vykdyti įgaliojimų, Rumunijos Prezidentas kitam Vyriausybės nariui paveda laikinai pavaduoti Ministrą Pirmininką iki naujos Vyriausybės sudarymo. Laikinas pavadavimas, kai Ministras Pirmininkas negali vykdyti įgaliojimų, baigiasi, kai Ministras Pirmininkas toliau pratęsia veiklą Vyriausybėje.
4. Konstitucijos 107 straipsnio 3 dalies nuostatos Ministro Pirmininko teikimu kitiems Vyriausybės nariams analogiškai taikomos ne daugiau kaip 45 dienas.

108 straipsnis. Vyriausybės priimami teisės aktai

1. Vyriausybė priima nutarimus ir ordonansus.
2. Nutarimai priimami, siekiant organizuoti įstatymų vykdymą.
3. Ordonansai priimami remiantis specialiu deleguojančiu įstatymu jo nustatytu mastu ir sąlygomis.
4. Vyriausybės priimtus nutarimus ir ordonansus pasirašo Ministras Pirmininkas, kontrasignuoja už jų įgyvendinimą atsakingi ministrai ir yra skelbiami Rumunijos oficialiajame leidinyje. Nepaskelbtas nutarimas ar ordonansas negalioja. Su nutarimais, priimamais karo srityje, yra supažindinamos tik atitinkamos suinteresuotos institucijos.

109 straipsnis. Vyriausybės narių atsakomybė

1. Vyriausybės už savo veiklą politiškai atsako tik Parlamentui. Kiekvienas Vyriausybės narys politiniu aspektu solidariai atsako už kitus Vyriausybės narius dėl Vyriausybės veiklos ir priimamų teisės aktų.

2. Tik Deputatų Rūmai, Senatas ir Rumunijos Prezidentas turi teisę prašyti pradėti Vyriausybės narių persekiojimą už veiklas, padarytas įgyvendinant įgaliojimus. Jei pateiktas prašymas pradėti Vyriausybės nario baudžiamąjį persekiojimą, Rumunijos Prezidentas gali sustabdyti jo įgaliojimus. Vyriausybės nario patraukimas atsakomybėn lemia jo įgaliojimų sustabdymą. Aukštasis Kasacinis Teisingumo Teismas nagrinėja Vyriausybės nario atsakomybės klausimus.

3. Vyriausybės narių atsakomybės pagrindus ir Vyriausybės nariams taikytinas bausmes nustato įstatymas, reglamentuojantis ministrų atsakomybę.

110 straipsnis. Įgaliojimų pabaiga

1. Vyriausybė įgyvendina savo įgaliojimus iki naujų Parlamento rinkimų pripažinimo teisėtais.

2. Vyriausybė atsistatydina, kai Parlamentas pareiškia nepasitikėjimą ja arba kai Ministrui Pirmininkui taikytini Konstitucijos 106 straipsnyje numatyti pagrindai, išskyrus atleidimą, arba kai Ministras Pirmininkas ilgiau nei 45 dienas negali vykdyti savo įgaliojimų.

3. Konstitucijos 110 straipsnio 2 dalyje numatytais atvejais taikytinos Konstitucijos 103 straipsnio nuostatos.

4. Kai Vyriausybės įgaliojimai baigiasi Konstitucijos 110 straipsnio 1 ir 2 dalyse numatytais atvejais, Vyriausybė priima tik viešosios valdžios institucijoms būtinus teisės aktus iki tol, kol naujos Vyriausybės nariai prisiekia.

IV skyrius. Parlamento ir Vyriausybės teisiniai santykiai

111 straipsnis. Parlamento informavimas

1. Vyriausybės ir kitų viešosios valdžios institucijų vadovai turi pareigą pateikti Deputatų Rūmų, Senato ar parlamentinių komisijų parlamentinės kontrolės ribose reikalaujamą informaciją ir dokumentus. Kai įstatymų leidybos iniciatyva yra susijusi su valstybės biudžete ar valstybės socialinio draudimo fondo biudžete numatytų lėšų dydžio pakeitimais, prašymas pateikti informaciją yra privalomas.

2. Vyriausybės nariai dalyvauja Parlamento posėdžiuose. Jų dalyvavimas yra privalomas, kai to prašoma.

112 straipsnis. Paklausimai, interpeliacijos ir pasiūlymai

1. Vyriausybė ir kiekvienas jos narys turi pareigą atsakyti į deputatų ar senatorių pateikiamus paklausimus ir interpeliacijos klausimus abejų Parlamento rūmų reglamentų nustatyta tvarka.

2. Deputatų Rūmai ir Senatas gali pateikti pasiūlymą, išreiškiant požiūrį į vidaus ar užsienio politikos problemas arba į problemas, susijusias su interpeliacijos klausimais.

113 straipsnis. Siūlymas pareikšti nepasitikėjimą

1. Deputatų Rūmai ir Senatas bendrame posėdyje gali pareikšti nepasitikėjimą Vyriausybe deputatų ir senatorių balsų dauguma pritariant siūlymui pareikšti nepasitikėjimą.

2. Siūlymą pareikšti nepasitikėjimą gali pateikti ne mažiau nei ketvirtadalis visų deputatų ir senatorių, o šio siūlymo pateikimo dieną su juo supažindinama Vyriausybė.

3. Siūlymas pareikšti nepasitikėjimą yra svarstomas Deputatų Rūmų ir Senato bendrame posėdyje po 3 dienų nuo pateikimo dienos.

4. Jei siūlymas pareikšti nepasitikėjimą Vyriausybe yra atmetamas, šio siūlymo iniciatoriai negali inicijuoti tokio siūlymo tos pačios sesijos laikotarpiu, išskyrus atvejį, kai Vyriausybė prisiima atsakomybę Konstitucijos 114 straipsnio nustatyta tvarka.

114 straipsnis. Vyriausybės atsakomybės prisiėmimas

1. Vyriausybė gali Deputatų Rūmų ir Senato bendrame posėdyje prisiimti atsakomybę už savo programą, bendrosios politikos deklaraciją ar už įstatymo projektą.

2. Vyriausybė atstatydinama, jeigu Konstitucijos 113 straipsnio nustatyta tvarka balsuojama už siūlymą pareikšti nepasitikėjimą, pateiktą per 3 dienas nuo Vyriausybės programos, bendrosios politikos deklaracijos ar įstatymo projekto pateikimo dienos.

3. Jeigu Vyriausybė neatstatydinama šio straipsnio 2 dalies nustatyta tvarka, atitinkamai pateiktas, pakeistas ar papildytas įstatymo projektas, kartu su Vyriausybės pritariamomis pataisomis, laikomas priimtu ir Vyriausybės programos ar bendrosios politikos deklaracijos įgyvendinimas tampa privalomu.

4. Kai Rumunijos Prezidentas grąžina šio straipsnio 3 dalies nustatyta tvarka priimtą įstatymą Parlamentui pakartotinai svarstyti, grąžintas įstatymas iš naujo svarstomas abejų rūmų bendrame posėdyje.

115 straipsnis. Deleguotoji įstatymų leidyba

1. Parlamentas gali priimti specialų deleguojantį įstatymą, kuriuo paveda Vyriausybei leisti ordonansus organinių įstatymų nereguliuojamose srityse.

2. Deleguojantis įstatymas privalomai nustato ordonansų reguliavimo sritis ir įgaliojimų perdavimo laiką.

3. Ordonansai iki įgaliojimų perdavimo laiko pabaigos pateikiami Parlamentui pritarti įstatymų leidybos procedūros tvarka, kai deleguojančiame įstatyme nustatytas toks reikalavimas. Nesilaikant šio termino ordonansai netenka galios.

4. Ypatingais atvejais Vyriausybė gali priimti ordonansus skubos tvarka dėl neatidėliotinų klausimų, pagrindžiant tokio reglamentavimo skubą.

5. Ordonansas, priimamas skubos tvarka, įsigalioja tik po pateikimo rūmams, turintiems įgaliojimus svarstyti skubos tvarka, ir paskelbus jį Rumunijos oficialiajame leidinyje. Tarp rūmų sesijų privalomai šaukiama rūmų neeilinė sesija per 5 dienas nuo ordonanso skubos tvarka pateikimo arba išsiuntimo dienos. Jei įgalioti svarstyti rūmai per 30 dienų nuo pateikimo nepriima jokio sprendimo dėl ordonanso, ordonansas laikomas priimtu ir teikiamas kitiems rūmams, kurie taip pat turi priimti sprendimą skubos tvarka, svarstyti. Jeigu ordonanse, priimame skubos tvarka, numatomos nuostatos, priklausančios organinių įstatymų reguliavimo sričiai, toks ordonansas tvirtinamas Konstitucijos 76 straipsnio 1 dalyje nustatyta balsų dauguma.

6. Ordonansai, priimami skubos tvarka, negali reguliuoti konstitucinių įstatymų reguliavimo sričių, negali pažeisti valstybės pagrindinių institucijų teisinio režimo, taip pat Konstitucijoje numatytų teisių, laisvių ir pareigų, rinkimų teisių, negali numatyti valstybei nuosavybės teise priklausančio turto nusavinimo priemonių.

7. Parlamentui teikiami ordonansai yra tvirtinami arba atmetami priimant įstatymą. Pasibaigus šio straipsnio 3 dalies numatytam laikui ordonansai gali būti pakeisti įstatymu.

8. Ordonansų patvirtinimo ar ordonansų atmetimo įstatymais nustatomos būtinos priemonės, susijusios su ordonansų taikymo laikotarpio teisiniais padariniais.

V skyrius. Viešoji administracija

I skirsnis. Specializuota centrinė viešoji administracija

116 straipsnis. Organizacinė forma

1. Ministerijos yra Vyriausybei pavaldžios institucijos.
2. Gali būti steigiamos kitos Vyriausybei ar ministerijoms pavaldžios specializuotos institucijos arba autonominės administracinės institucijos.

117 straipsnis. Steigimas

1. Ministerijų steigimą, struktūrą ir veiklą nustato įstatymas.
2. Vyriausybė ir ministerijos, gavusios Auditorių teismo nuomonę, gali steigti joms pavaldžias specializuotas institucijas tik tuo atveju, jeigu įstatymas joms numato tokius įgaliojimus.
3. Autonominės administracinės institucijos gali būti steigiamos organiniu įstatymu.

118 straipsnis. Ginkluotosios pajėgos

1. Kariuomenė, garantuodama valstybės suverenitetą, nepriklausomybę ir vienybę, taip pat šalies teritorijos vientisumą ir konstitucinę demokratiją, paklūsta tik tautos valiai. Kariuomenė prisideda prie karinių sąjungų sistemų kolektyvinės gynybos ir dalyvauja taikos palaikymo ar atkūrimo misijose įstatymo ir tarptautinių sutarčių, kurių dalyvė yra Rumunija, nustatyta tvarka.
2. Organinis įstatymas nustato gynybos nacionalinės sistemos organizacinę formą, visuomenės ekonomikos ir teritorijos pasirengimą gynybai, karininkų teisinį statusą.
3. Šio straipsnio 1 ir 2 dalys analogiškai taikomos kitoms įstatymo numatomoms ginkluotųjų pajėgų sudėtinėms dalims.
4. Karinių ir sukarintų veiksmų organizavimas ne valstybės valdžios nurodymu yra draudžiamas.
5. Užsienio valstybių kariuomenė gali įeiti į Rumunijos teritoriją ar vykdyti tranzitą per Rumunijos teritoriją tik įstatymo arba tarptautinių sutarčių, kurių dalyvė yra Rumunija, nustatyta tvarka.

119 straipsnis. Šalies gynybos aukščiausioji taryba

Šalies gynybos aukščiausioji taryba vienašališkai organizuoja ir koordinuoja veiksmus, susijusius su šalies gynyba ir nacionaliniu saugumu,

dalyvavimu karinių sąjungų sistemų tarptautinio saugumo palaikyme ir kolektyvinėje gynyboje bei taikos palaikymo ar atkūrimo veiksmuose.

II skirsnis. Vietinė viešoji administracija

120 straipsnis. Pagrindiniai principai

1. Administraciniuose-teritoriniuose vienetuose viešoji administracija grindžiama decentralizacijos, vietos savivaldos autonomijos, viešųjų paslaugų dekoncentracijos principais.

2. Administraciniuose-teritoriniuose vienetuose, kuriuose dauguma gyventojų yra nacionalinei mažumai priklausantys piliečiai, organinio įstatymo nustatyta tvarka užtikrinamas atitinkamos mažumos gyventojų kalbos vartojimas raštu ir žodžiu, bendraujant su vietos administracinės valdžios institucijomis.

121 straipsnis. Miestų ir kaimų valdžios institucijos

1. Viešojo administravimo institucijos, užtikrinančios vietos savivaldos autonomiją kaimuose ir miestuose, yra vietos tarybos ir merai, renkami įstatymo nustatyta tvarka.

2. Vietos tarybos ir merai įgyvendina autonominės administracinės valdžios institucijų įgaliojimus, tvarko kaimų ir miestų viešuosius reikalus įstatymo nustatyta tvarka.

3. Valdžios institucijos, numatytos šio straipsnio 1 dalyje, gali būti taip pat sudaromos savivaldybių administraciniuose-teritoriniuose vienetuose.

122 straipsnis. Apskričių tarybos

1. Apskrities taryba yra viešojo administravimo institucija, užtikrinanti kaimų ir miestų tarybų veiklos koordinavimą, siekiant tinkamo viešųjų paslaugų teikimo apskrities lygmeniu.

2. Apskrities tarybos rinkimų ir veiklos tvarką nustato įstatymas.

123 straipsnis. Prefektas

1. Vyriausybė skiria prefektą kiekvienoje apskrityje ir Bukarešto savivaldybėje.

2. Prefektas yra Vyriausybės atstovas vietos lygmeniu ir vadovauja ministerijų ir kitų centrinių viešojo administravimo institucijų administraciniams-teritoriniams vienetams dekoncentruotų viešųjų paslaugų teikimui.

3. Prefekto įgaliojimus nustato organinis įstatymas.

4. Tarp prefekto ir vietos tarybų bei merų, taip pat apskričių tarybų ir jų pirmininkų nėra jokių pavaldumo santykių.

5. Jeigu prefektas nustato, kad apskrities tarybos, vietos tarybos ar mero priimti teisės aktai yra neteisėti, jis gali kreiptis į teismą, nagrinėjantį administracinius ginčus, dėl šių teisės aktų panaikinimo. Apskųsto teisės akto galiojimas sustabdomas.

VI skyrius. Teisminė valdžia

I skirsnis. Teisminės institucijos

124 straipsnis. Teisingumo vykdymas

1. Teisingumas vykdomas įstatymo vardu.
2. Teisingumas yra vienintelis, nešališkas ir visiems vienodas.
3. Teisėjai yra nepriklausomi ir paklūsta tik įstatymui.

125 straipsnis. Teisėjų teisinis statusas

1. Rumunijos Prezidentas skiria teisėjus įstatymo nustatyta tvarka ir jie yra neatšaukiami.

2. Dėl teisėjų paskyrimo, paaukštinimo, perkėlimo ir drausminių nuobaudų sprendžia Aukščiausioji Magistratų Taryba organinio įstatymo nustatyta tvarka.

3. Teisėjo pareigos nesuderinamos su jokiomis kitomis pareigomis valstybinėse ir privačiose organizacijose, išskyrus pedagoginę veiklą aukštojo mokslo institucijose.

126 straipsnis. Teisminės institucijos

1. Teisingumą vykdo Aukštasis Kasacinis Teisingumo Teismas ir kitos įstatymu steigiamos teisminės institucijos.

2. Teisminių institucijų kompetenciją ir teismo procesą nustato tik įstatymas.

3. Aukštasis Kasacinis Teisingumo Teismas pagal kompetenciją formuoja vienodą teismų praktiką aiškinant ir taikant įstatymus.

4. Aukštojo Kasacinio Teisingumo Teismo sudėtį ir veiklos tvarką nustato organinis įstatymas.

5. Draudžiama kurti įstatymo nenumatytas teismines institucijas. Organiniu įstatymu gali būti įsteigtos specializuotos teisminės institucijos

tam tikrų kategorijų byloms nagrinėti, numatant asmenų, neturinčių teisėjo statuso, dalyvavimo jose galimybę.

6. Viešojo administravimo institucijų priimamų administracinių aktų, išskyrus teisės aktus, priimamus įgyvendinant su Parlamento veikla susijusius teisinius santykius bei karinio pobūdžio įsakymus, teisminė kontrolė administracinių ginčų nagrinėjimo procedūros nustatyta tvarka yra garantuojama. Administracinius ginčus nagrinėjančios teisminės institucijos turi įgaliojimus nagrinėti asmenų, kurių teises ir interesus pažeidė ordonansai arba pripažinti prieštaraujančiais Konstitucijai ordonansai, reikalavimus.

127 straipsnis. Posėdžių viešumas

Teisminių institucijų posėdžiai yra vieši, išskyrus įstatymo nustatytais atvejais.

128 straipsnis. Gimtosios kalbos vartojimas ir vertėjo dalyvavimas teisme

1. Teismo procesas vyksta rumunų kalba.
2. Rumunijos piliečiai, priklausantys nacionalinėms mažumoms, turi teisę pasisakyti teisminėse institucijose gimtąja kalba organinio įstatymo nustatyta tvarka.
3. Šio straipsnio 2 dalyje nustatytos teisės įgyvendinimo formos, taip pat kreipimosi dėl vertėjo ar vertimo paslaugų sąlygos nustatomos taip, kad nebūtų apsunkintas tinkamas teisingumo valdymas, kad suinteresuotiems asmenims nebūtų sukeltos papildomos išlaidos.
4. Užsienio valstybių piliečiai ir asmenys be pilietybės, kurie nesupranta ar nekalba rumunų kalba, turi teisę, dalyvaujant vertėjui, susipažinti su bylos medžiaga ir dokumentais, kalbėti proceso metu ir duoti parodymus. Baudžiamosiose bylose užtikrinama šia teise naudotis nemokamai.

129 straipsnis. Teisės apskųsti įgyvendinimas

Proceso dalyviai ir prokuratūra gali įgyvendinti teisę instancine tvarka skųsti teisminių institucijų priimamus sprendimus įstatymo nustatyta tvarka.

130 straipsnis. Teisminių institucijų policija

Teisminių institucijų apsaugą užtikrina policija.

II skirsnis. Prokuratūra

131 straipsnis. Prokuratūros įgaliojimai

1. Prokuratūra, vykdydama teisingumą, atstovauja visuomenės viešiesiems interesams, padeda užtikrinti teisėtumą, gina piliečių teises ir laisves.
2. Prokuratūra, atstovaujama prokuratūrose dirbančių prokurorų, vykdo įgaliojimus įstatymo nustatyta tvarka.
3. Prokuratūros, veikiančios prie teisminių institucijų, vadovauja ir kontroliuoja policijos atliekamus baudžiamųjų bylų ikiteisminius tyrimus įstatymo nustatyta tvarka.

132 straipsnis. Prokurorų teisinis statusas

1. Prokurorai vykdo įgaliojimus remdamiesi teisėtumo, nešališkumo ir tarnybinės hierarchinės kontrolės principais ir yra pavaldūs teisingumo ministrui.
2. Prokuroro pareigos nesuderinamos su jokiomis kitomis pareigomis valstybinėse ir privačiose organizacijose, išskyrus pedagoginę veiklą aukštojo mokslo institucijose.

III skirsnis. Aukščiausioji magistratų taryba

133 straipsnis. Įgaliojimai ir organizacinė forma

1. Aukščiausioji magistratų taryba yra teisingumo nepriklausomumo garantas.
2. Aukščiausiąją magistratų tarybą sudaro 19 narių:
   a) 14 narių išrenkami visuotiniuose teisėjų susirinkimuose, kai Senatas jų rinkimus pripažįsta galiojančiais. Šie nariai išskirstomi į du skyrius, kurių vienas yra skirtas teisėjams, o kitas – prokurorams. Pirmąjį skyrių sudaro devyni teisėjai, o antrąjį skyrių sudaro penki prokurorai.
   b) 2 aukštos moralės visuomenės atstovai, teisės specialistai, aukšto lygio profesionalai, turintys didelį autoritetą, kuriuos renka Senatas. Šie nariai dalyvauja tik plenariniuose posėdžiuose.
   c) Teisingumo ministras, Aukštojo Kasacinio Teisingumo Teismo pirmininkas, prie Aukštojo Kasacinio Teisingumo Teismo veikiančios prokuratūros generalinis prokuroras.

3. Aukščiausiosios magistratų tarybos pirmininkas renkamas iš šio straipsnio 2 dalies a) punkte nurodytų teisėjų vieneriems metams ir negali būti perrinktas.

4. Aukščiausiosios magistratų tarybos narių įgaliojimų trukmė yra šešeri metai.

5. Aukščiausiosios magistratų tarybos sprendimai priimami slaptu balsavimu.

6. Rumunijos Prezidentas pirmininkauja Aukščiausiosios magistratų tarybos posėdžiams, kuriuose jis dalyvauja.

7. Aukščiausiosios magistratų tarybos sprendimai yra galutiniai ir neskundžiami, išskyrus Konstitucijos 134 straipsnio 2 dalyje numatytus sprendimus.

134 straipsnis. Funkcijos

1. Aukščiausioji magistratų taryba įstatymo nustatyta tvarka siūlo Rumunijos Prezidentui skirti į pareigas teisėjus ir prokurorus, išskyrus stažuotojus.

2. Aukščiausiosios magistratų tarybos padaliniai organinio įstatymo nustatytos procedūros tvarka priima sprendimus instancine tvarka dėl teisėjų ir prokurorų drausminės atsakomybės. Šiais atvejais teisingumo ministras, Aukštojo Kasacinio Teisingumo Teismo pirmininkas ir prie Aukštojo Kasacinio Teisingumo Teismo veikiančios prokuratūros generalinis prokuroras neturi teisės balsuoti.

3. Aukščiausiosios magistratų tarybos sprendimai, priimti drausmės bylose, gali būti skundžiami Aukštajam Kasaciniam Teisingumo Teismui.

4. Aukščiausioji magistratų taryba, garantuodama teisingumo nepriklausomumą, vykdo ir kitas funkcijas, nustatytas organiniu įstatymu.

IV DALIS

EKONOMIKA IR VIEŠIEJI FINANSAI

135 straipsnis. Ekonomika

1. Rumunijos ekonomika ir rinkos ekonomika grindžiama laisva iniciatyva ir konkurencija.

2. Valstybė turi užtikrinti:
   a) prekybos laisvę, sąžiningos konkurencijos apsaugą, visiems gamybos veiksniams palankaus teisinio režimo sukūrimą;

b) ekonominės, finansinės ir monetarinės veiklos nacionalinių interesų apsaugą;
c) nacionalinių mokslinių ir technologinių tyrimų, meninės veiklos skatinimą ir autorinių teisių apsaugą;
d) su nacionaliniais interesais suderintą natūralių išteklių panaudojimą;
e) aplinkos atkūrimą ir apsaugą bei ekologinės pusiausvyros išsaugojimą;
f) gyvenimo kokybę gerinančių būtinų sąlygų sukūrimą;
g) regioninio vystymo politikos, suderintos su Europos Sąjungos tikslais, taikymą.

136 straipsnis. Nuosavybė

1. Nuosavybė yra viešoji arba privati.

2. Viešoji nuosavybė yra garantuojam ir saugoma įstatymo ir priklauso valstybei arba administraciniams-teritoriniams vienetams.

3. Viešąja nuosavybe yra laikomi viešojo intereso žemės gelmių ištekliai, oro erdvė, nacionalinio intereso energiją sukuriantys vandenys, kurie gali būti įkainoti, paplūdimiai, teritorinė jūra, išskirtinės ekonominės zonos ir kontinentinio šelfo natūralūs ištekliai ir kitas organinio įstatymo nustatytas turtas.

4. Viešąja nuosavybe laikomas turtas yra neatimamas. Organinio įstatymo nustatyta tvarka šiam turtui gali būti nustatomas savarankiškas svetimo turto administravimas arba šis turtas gali būti perduotas viešojo administravimo institucijoms valdyti arba gali būti perduotas koncesininkui, arba išnuomojamas. Šis turtas taip pat gali būti perduotas neatlygintinai valdyti ir naudotis visuomeninėms organizacijoms.

5. Privati nuosavybė organinio įstatymo nustatytomis sąlygomis yra neliečiama.

137 straipsnis. Finansų sistema

1. Įstatymas reglamentuoja valstybės, administracinių teritorijos vienetų ir viešųjų institucijų finansinių išteklių formavimą, administravimą, naudojimą ir kontrolę.

2. Nacionalinis piniginis vienetas yra lėja, ją sudaro banės. Stojimo į Europos Sąjungą sąlygomis organiniu įstatymu gali būti pripažinta Europos Sąjungos piniginio vieneto apyvarta ir nacionalinio piniginio vieneto keitimas į bendrą Europos Sąjungos valiutą.

138 straipsnis. Valstybės biudžetas

1. Nacionalinę biudžetinę sistemą sudaro valstybės biudžetas, valstybės socialinio draudimo fondo biudžetas ir kaimų, miestų, apskričių biudžetai.

2. Vyriausybė kasmet rengia valstybės biudžeto projektą ir valstybės socialinio draudimo fondo biudžeto projektą bei atskirai teikia juos tvirtinti Parlamentui.

3. Jeigu valstybės biudžeto įstatymas ir valstybės socialinio draudimo fondo biudžeto įstatymas yra nepriimamas likus mažiausiai trims dienoms iki biudžetinių metų pabaigos, taikomas ankstesnių biudžetinių metų valstybės ir valstybės socialinio draudimo fondo biudžetai iki naujų biudžetų patvirtinimo.

4. Valstybės administracinių-teritorinių vienetų biudžetai rengiami, tvirtinami ir vykdomi įstatymo nustatyta tvarka.

5. Negali būti tvirtinamos jokios biudžeto išlaidos nenumačius jų finansavimo šaltinių.

139 straipsnis. Mokesčiai, rinkliavos ir kitos įplaukos

1. Mokesčius, rinkliavas ir visas kitas valstybės biudžeto ir valstybės socialinio draudimo fondo biudžeto pajamas nustato tik įstatymas.

2. Vietos mokesčius ir rinkliavas nustato vietos ir apskričių tarybos pagal įstatymo nustatytas ribas ir sąlygas.

3. Įplaukas sudarančios sumos, skirtos biudžeto rezervui sudaryti, yra naudojamos įstatymo nustatyta tvarka tik pagal nustatytą paskirtį.

140 straipsnis. Auditorių teismas

1. Auditorių teismas vykdo valstybės ir viešojo sektoriaus finansinių išteklių formavimo būdo, administravimo ir panaudojimo kontrolę. Ginčai, kylantys dėl Auditorių teismo vykdomos veiklos, nagrinėjami specializuotose teisminėse institucijose organinio įstatymo nustatyta tvarka.

2. Auditorių teismas kasmet teikia Parlamentui išvadą apie pasibaigusių biudžetinių metų nacionalinio biudžeto įvykdymo apyskaitą kartu su konstatuotais pažeidimais.

3. Deputatų Rūmų ar Senato prašymu Auditorių teismas vykdo viešųjų išteklių valdymo būdo kontrolę ir pateikia išvadą apie konstatuotą padėtį.

4. Auditorius devyneriems metams skiria Parlamentas, jų įgaliojimų terminas negali būti pratęstas ar atnaujintas. Auditorių teismo nariai, vyk-

dydami įgaliojimus, yra nepriklausomi ir neatšaukiami per visą įgaliojimų trukmę. Jiems keliamas pareigų nesuderinamumo su kitomis pareigomis reikalavimas, taikomas teisėjams.

5. Auditorių teismas kas treji metai atnaujinamas vienu trečdaliu auditorių, kuriuos skiria Parlamentas Auditorių teismo organinio įstatymo nustatyta tvarka.

6. Auditorių teismo narius atleidžia Parlamentas įstatymo nustatytais atvejais ir tvarka.

141 straipsnis. Ekonominė ir socialinė taryba

Ekonominė ir socialinė taryba yra Parlamento ir Vyriausybės patariamoji institucija organinio įstatymo, reglamentuojančio šios institucijos sudarymą, struktūrą ir veiklą, nustatytose specialiose srityse.

V DALIS

KONSTITUCINIS TEISMAS

142 straipsnis. Sudėtis

1. Konstitucinis Teismas yra Konstitucijos viršenybės garantas.

2. Konstitucinį Teismą sudaro 9 teisėjai, skiriami devyneriems metams, jų įgaliojimų terminas negali būti pratęstas ar atnaujintas.

3. Po tris teisėjus skiria Deputatų Rūmai, Senatas ir Rumunijos Prezidentas.

4. Konstitucinio Teismo pirmininką trejiems metams iš šio teismo teisėjų renka Konstitucinio Teismo teisėjai slaptu balsavimu.

5. Konstitucinis Teismas kas treji metai atnaujinamas vienu trečdaliu Konstitucinio Teismo organinio įstatymo nustatyta tvarka.

143 straipsnis. Skyrimo sąlygos

Konstitucinio Teismo teisėjai turi turėti aukštąjį teisinį išsilavinimą, aukštą profesinę kompetenciją ir ne mažesnį kaip 18 metų teisinio ar mokslinio pedagoginio darbo stažą.

144 straipsnis. Pareigų nesuderinamumas

Konstitucinio Teismo teisėjo pareigos nesuderinamos su jokiomis kitomis pareigomis valstybinėse ir privačiose organizacijose, išskyrus pedagoginę veiklą aukštojo mokslo institucijose.

145 straipsnis. Nepriklausomumas ir neatšaukiamumas

Konstitucinio Teismo teisėjai, vykdydami įgaliojimus, yra nepriklausomi ir neatšaukiami per visą įgaliojimų trukmę.

146 straipsnis. Funkcijos

Konstitucinis Teismas vykdo šias funkcijas:

a) sprendžia dėl įstatymų konstitucingumo prieš juos paskelbiant, jei dėl to kreipiasi Rumunijos Prezidentas, bet kurių Parlamento rūmų pirmininkas, Vyriausybė, Aukštasis Kasacinis Teisingumo Teismas, Tautos advokatas, ne mažiau kaip 50 deputatų arba ne mažiau kaip 25 senatoriai, taip pat *ex officio* dėl bet kurios Konstitucijos keitimo iniciatyvos;

b) sprendžia dėl tarptautinių sutarčių ar kitų tarptautinių susitarimų konstitucingumo, jei dėl to kreipiasi bet kurių Parlamento rūmų pirmininkas, ne mažiau kaip 50 deputatų arba ne mažiau kaip 25 senatoriai;

c) sprendžia dėl Parlamento reglamentų (darbo tvarkos taisyklių) konstitucingumo, jei dėl to kreipiasi bet kurių Parlamento rūmų pirmininkas, parlamentinė grupė, ne mažiau kaip 50 deputatų arba ne mažiau 25 senatoriai;

d) nagrinėja prieštaravimus dėl įstatymų ir ordonansų (potvarkių) atitikties Konstitucijai, jei šie klausimai iškeliami teisme arba Komercinio arbitražo teisme; Tautos advokatas taip pat gali tiesiogiai prašyti ištirti teisės akto konstitucingumą;

e) nagrinėja konstitucinio pobūdžio teisinius ginčus tarp viešosios valdžios institucijų Rumunijos Prezidento, bet kurių Parlamento rūmų pirmininko, Ministro Pirmininko ar Aukščiausiosios Magistratų Tarybos pirmininko prašymu;

f) prižiūri, kaip paisoma Rumunijos Prezidento rinkimų tvarkos ir tvirtina balsavimo rezultatus;

g) aiškina aplinkybes, kurios gali pateisinti asmens, laikinai einančio valstybės vadovo pareigas, buvimą ir pateikia savo išvadas Parlamentui bei Vyriausybei;

h) teikia patariamąsias nuomones dėl pasiūlymų nušalinti Rumunijos Prezidentą nuo pareigų;

i) prižiūri, kaip laikomasi referendumo organizavimo ir rengimo tvarkos, ir tvirtina jo rezultatus;

j) tikrina, ar įvykdytos piliečių galimybės pasinaudoti teisėkūros iniciatyva sąlygos;
k) nagrinėja ginčus dėl politinės partijos konstitucingumo;
l) vykdo kitas Konstitucinio Teismo organinio įstatymo nustatytas funkcijas.

147 straipsnis. Konstitucinio Teismo priimami sprendimai

1. Galiojančių įstatymų, ordonansų ir reglamentų nuostatos, pripažintos prieštaraujančiomis Konstitucijai, netenka galios praėjus 45 dienoms nuo Konstitucinio Teismo sprendimo oficialaus paskelbimo dienos, jei per šį laikotarpį Parlamentas arba Vyriausybė pagal kompetenciją pataiso nekonstitucinėmis pripažintas nuostatas ir suderina jas su Konstitucijos nuostatomis. Šiuo laikotarpiu pripažintų prieštaraujančiomis Konstitucijai normų galiojimas sustabdomas.

2. Kai įstatymas pripažįstamas prieštaraujančiu Konstitucijai prieš jo paskelbimą, Parlamentas turi iš naujo svarstyti atitinkamas nekonstitucinėmis pripažintas nuostatas ir suderinti jas su Konstitucinio Teismo sprendimu.

3. Kai konstatuojamas tarptautinės sutarties ar susitarimo konstitucingumas, negali būti keliami prieštaravimai Konstitucijos 146 straipsnio d) punkto nustatyta tvarka dėl šių teisės aktų atitikties Konstitucijai. Tarptautinė sutartis ar susitarimas, pripažinti prieštaraujančiais Konstitucijai, negali būti ratifikuojami.

4. Konstitucinio Teismo sprendimai skelbiami Rumunijos oficialiajame leidinyje. Sprendimai tampa privalomi nuo oficialaus paskelbimo dienos ir jų galia yra nukreipta tik į ateitį.

VI DALIS

EUROATLANTINĖ INTEGRACIJA

148 straipsnis. Integracija į Europos Sąjungą

1. Deputatų Rūmų ir Senato bendrame posėdyje priimant įstatymą dviejų trečdalių visų deputatų ir senatorių balsų dauguma Rumunija prisijungia prie Europos Sąjungos steigiamųjų sutarčių, patikėdama Europos Sąjungos institucijoms tam tikrą kompetenciją ir kartu su kitomis Europos Sąjungos valstybėmis narėmis bendrai vykdydama įsipareigojimus, numatytus šiose sutartyse.

2. Prisijungus prie Europos Sąjungos, jos steigiamųjų sutarčių ir kitos įpareigojančios Europos Sąjungos teisės normos turi viršenybę prieš nacionalinius įstatymus kolizijos atveju, atsižvelgiant į teisės akto dėl prisijungimo prie Europos Sąjungos nuostatas.

3. Šio straipsnio 1 ir 2 dalys analogiškai taikomos prisijungiant prie Europos Sąjungos steigiamąsias sutartis keičiančių teisės aktų.

4. Parlamentas, Rumunijos Prezidentas, Vyriausybė ir teismai užtikrina įsipareigojimų, kylančių iš teisės aktų dėl prisijungimo prie Europos Sąjungos ir iš šio straipsnio 2 dalyje numatytų nuostatų, vykdymą.

5. Vyriausybė teikia abejiems Parlamento rūmams privalomosios teisinės galios teisės aktų projektus prieš juos pateikiant derinti Europos Sąjungos institucijoms.

149 straipsnis. Prisijungimas prie Šiaurės Atlanto sutarties

Deputatų Rūmų ir Senato bendrame posėdyje priimant įstatymą dviejų trečdalių visų deputatų ir senatorių balsų dauguma Rumunija prisijungia prie Šiaurės Atlanto sutarties.

VII DALIS

KONSTITUCIJOS KEITIMAS

150 straipsnis. Konstitucijos keitimo iniciatyva

1. Konstitucijos keitimo iniciatyvos teisė priklauso Rumunijos Prezidentui, Vyriausybės siūlymu ne mažiau kaip vienam ketvirtadaliui visų deputatų ir senatorių, taip pat ne mažiau kaip 500 tūkstančių piliečių, turinčių rinkimų teisę.

2. Ne mažiau kaip pusė piliečių, įgyvendinančių Konstitucijos keitimo iniciatyvos teisę, gyvenamoji vieta turi būti šalies apskrityse, o kiekvienoje apskrityje, įskaitant Bukarešto savivaldybę, turi būti surinkti ne mažiau kaip 20 tūkstančių parašų, remiančių tokią iniciatyvą.

151 straipsnis. Konstitucijos keitimo procedūra

1. Konstitucijos keitimo projektas ar pasiūlymas priimami Deputatų Rūmuose ir Senate, jeigu už tai balsuoja ne mažiau kaip dviejų trečdalių visų kiekvienų rūmų narių balsų dauguma.

2. Kai tarpininkavimo procedūros metu nėra priimta vieninga nuomonė, Deputatų Rūmai ir Senatas bendrame posėdyje balsuoja dėl spren-

dimo priėmimo ne mažiau kaip trijų ketvirtadalių visų deputatų ir senatorių balsų dauguma.

3. Konstitucijos pataisa galutinai priimama, kai jai pritariama referendume, organizuojamame ne vėliau kaip per 30 dienų nuo Konstitucijos keitimo projekto ar pasiūlymo pateikimo dienos.

152 straipsnis. Konstitucijos keitimo apribojimai

1. Negali būti keičiamos Konstitucijos nuostatos, įtvirtinančios nacionalinį, nepriklausomą, unitarinį ir nedalomą Rumunijos valstybės pobūdį, taip pat respublikinę valdymo formą, teritorinį integralumą, teismų nepriklausomumą, politinį pliuralizmą ir oficialiąją valstybės kalbą.

2. Negali būti priimamos Konstitucijos pataisos, kurios paneigtų fundamentalias piliečių teises ir laisves arba jų garantijas.

3. Nepaprastosios padėties, apgulties būvio ar karo padėties metu Konstitucija negali būti keičiama.

VIII DALIS

BAIGIAMOSIOS IR PEREINAMOSIOS NUOSTATOS

153 straipsnis. Konstitucijos įsigaliojimas

Ši Konstitucija įsigalioja nuo pritarimo jai referendume dienos. Nuo tos pačios dienos netenka teisinės galios visa apimtimi 1965 m. rugpjūčio 21 d. Konstitucija.

154 straipsnis. Įstatymų kolizija laike

1. Įstatymai ir kiti norminiai aktai, priimti iki šios Konstitucijos įsigaliojimo, galioja, jei jie neprieštarauja šios Konstitucijos nuostatoms.

2. Įstatymų leidimo taryba per 12 mėnesių nuo įstatymo, reglamentuojančio šios tarybos formavimą, įsigaliojimo dienos tikrina teisės aktų atitikimą šiai Konstitucijai ir pateikia atitinkamus pasiūlymus Parlamentui arba Vyriausybei pagal kompetenciją.

155 straipsnis. Pereinamosios nuostatos

1. Įstatymų projektams ir įstatymų pasiūlymams, esantiems svarstymo stadijoje iki įstatymo dėl Konstitucijos keitimo įsigaliojimo dienos, taikomos ankstesnės konstitucinės nuostatos, reglamentavusios svarstymo ir priėmimo procedūras.

2. Konstitucijos numatytų institucijų, veikusių iki įstatymo dėl

Konstitucijos keitimo įsigaliojimo dienos, įgaliojimai pratęsiami iki naujų institucijų sudarymo.

3. Konstitucijos 83 straipsnio 1 dalies nuostatos taikomos nuo kitos Prezidento kadencijos.

4. Konstitucijos nuostatos, reglamentuojančios Aukštojo Kasacinio Teisingumo Teismo teisinį statusą, turi būti įgyvendintos ne vėliai kaip per dvejus metus nuo įstatymo dėl Konstitucijos keitimo įsigaliojimo dienos.

5. Teisėjų, vykdančių įgaliojimus Aukštajame Kasaciniame Teisingumo Teisme ir Parlamento skiriamų auditorių įgaliojimai pratęsiami iki jų įgaliojimų galiojimo termino. Siekiant užtikrinti Auditorių teismo atnaujinimą kas treji metai, pasibaigus dabartinių auditorių įgaliojimų laikui, jie galės būti dar kartą skiriami trejiems ar šešeriems metams.

6. Iki specializuotų teismų įsteigimo dienos bendrosios kompetencijos teismai nagrinės ginčus dėl Auditorių teismo veiklos.

156 straipsnis. Konstitucijos viešas paskelbimas

Įstatymas dėl Konstitucijos keitimo skelbiamas Rumunijos oficialiajame leidinyje per 5 dienas nuo jo priėmimo dienos. Pakeistą ir papildytą Konstituciją, po pritarimo jai referendume pakoregavus pavadinimus ir tekstui suteiktą naują numeraciją, skelbia Įstatymų leidybos taryba.

RUSIJOS FEDERACIJA

• PRATARMĖ •

Konstitucijos ir konstitucionalizmo idėjos Rusijoje pradėjo formuotis XIX a. pradžioje, jos atsispindėjo to meto žymių visuomenės ir valstybės veikėjų rengtuose konstitucinės reikšmės aktų projektuose, taip pat kai kuriuose oficialiuose valstybės dokumentuose[1]. Realūs žingsniai įtvirtinant konstitucionalizmą Rusijoje buvo padaryti 1905–1906 m., kai Rusija iš absoliučios monarchijos pamažu pradėjo virsti konstitucine monarchija. 1917 m. vasario mėnesį Rusijoje įvyko revoliucija, netrukus buvo sudaryta Laikinoji Vyriausybė, kuri 1917 m. rugsėjo 1 d. išleido Manifestą, skelbiantį, jog Rusija yra respublika. Taigi Rusija iš dar nespėjusios galutinai susiformuoti konstitucinės monarchijos perėjo prie parlamentinės valdymo formos – respublikos. 1917 m. Rusijoje greta legalių ir legitimių valstybės valdžios struktūrų pradėjo formuotis darbininkų, kareivių, valstiečių tarybos (sovietai). 1917 m. lapkričio 7 d. Visos Rusijos darbininkų ir kareivių deputatų 2-asis suvažiavimas paskelbė, jog Rusijoje visa valdžia priklauso darbininkų, kareivių ir valstiečių deputatų taryboms, o Rusijos valstybės pavadinimas – Rusijos Sovietų Respublika. 1917 m. lapkričio–gruodžio mėnesiais įvyko rinkimai į Rusijos steigiamąjį susirinkimą; bolševikai (komunistai), kurie kūrė darbininkų, kareivių ir valstiečių sovietus, rinkimus pralaimėjo. Išrinktas Steigiamasis susirinkimas, turėjęs nustatyti Rusijos visuomeninės ir valstybinės santvarkos pagrindus, savo darbą pradėjo 1918 m. sausio 18 d., bet jau kitą dieną bolševikai (komunistai), matydami, kad Steigiamasis susirinkimas nepripažįsta sovietų valdžios, ginkluota jėga išvaikė Steigiamąjį susirinkimą ir dar kartą paskelbė, jog Rusijoje visa valdžia priklauso darbininkų, kareivių ir valstiečių taryboms. Visos Rusijos darbininkų, kareivių ir valstiečių 3-iasis suvažiavimas 1918 m. sausio 25 d. patvirtino „Dirbančios ir engiamos liaudies teisių deklaraciją“, kuria nustatė Sovietų Rusijos visuomeninės ir valstybinės santvarkos pagrindus – Rusijos Sovietų Respublika buvo pavadinta Rusijos Sovietų Federacine So-

[1] Apie Rusijos konstitucionalizmo raidą plačiau žiūrėti: Avakian, S. A. *Konstitucionoje pravo Rosiji*. Tom I. Moskva: Jurist, 2007, p. 179–286.

cialistine Respublika (RSFSR). 1918 m. liepos 10 d. Visos Rusijos Sovietų 5-asis suvažiavimas patvirtino pirmąją RSFSR Konstituciją. 1922 m. gruodžio 30 d. buvo sukurta Sovietų Socialistinių Respublikų Sąjunga, kurią sudarė Rusijos Sovietų Federacinė Socialistinė Respublika, Ukrainos Sovietų Socialistinė Respublika, Baltarusijos Sovietų Socialistinė Respublika ir Užkaukazės Sovietų Socialistinė Respublika (pastaroji jungė Azerbaidžano, Armėnijos ir Gruzijos sovietų socialistines respublikas). 1924 m. buvo priimta pirmoji Sovietų Socialistinių Respublikų Sąjungos Konstitucija, vėliau – 1936, 1977 m. buvo priimtos naujos Sovietų Sąjungos konstitucijos. Priėmus naujas Sovietų Sąjungos konstitucijas atitinkamai buvo keičiamos ir priimamos naujos Sovietų Sąjungą sudarančių vadinamųjų socialistinių respublikų konstitucijos. Naujos RSFSR konstitucijos buvo priimtos 1937 ir 1978 m. Sovietų Sąjunga nebuvo laisva socialistinių respublikų sąjunga, jos pamatas buvo Rusijos karinė ir ekonominė prievarta, komunistų partijos vadovaujamas vaidmuo visuose visuomeninio ir valstybinio gyvenimo srityse. XX a. pabaigoje tapo akivaizdu, kad Sovietų Sąjungos ekonominė ir politinė sistema žlunga. Vadinamosios sąjunginės socialistinės respublikos pradėjo siekti ekonominio ir politinio savarankiškumo.

Rusijoje 1990 m. prasidėjo konstitucinė reforma, vyko valstybės institucijų pertvarka, buvo sprendžiami Rusijos federacinės sandaros klausimai ir pradėtas rengti naujos Rusijos Konstitucijos projektas. Būsimosios Konstitucijos principai ir gairės buvo įtvirtinti Deklaracijoje dėl RSFSR valstybinio suvereniteto, kurią 1990 m. birželio 12 d. priėmė RSFSR 1-asis liaudies deputatų suvažiavimas. 1991 m. birželio mėnesį išrenkamas pirmasis RSFSR Prezidentas, juo tapo B. Jelcinas. 1991 m. gruodžio 9 d. Rusijos, Ukrainos prezidentai ir Baltarusijos Aukščiausiosios Tarybos pirmininkas pasirašė susitarimą dėl Sovietų Socialistinių Respublikų Sąjungos likvidavimo. Taigi nuo 1922 m. gruodžio mėnesio iki 1991 m. gruodžio mėnesio Rusija buvo Sovietų Socialistinių Respublikų Sąjungos dalimi – viena iš Sovietų Sąjungą sudarančių vadinamųjų socialistinių respublikų.

RSFSR Aukščiausioji Taryba 1991 m. gruodžio 25 d. priimtu įstatymu pakeitė Rusijos valstybės pavadinimą: Rusijos Federacija – Rusija. 1992 m. kovo 31 d. buvo pasirašyta Federacijos Sutartis (ją pasirašė Rusijos Federacijos ir Rusijos federacijos subjektų atstovai).

1990–1993 m. buvo paženklinti labai didele Rusijos Federacijos Prezidento ir, iš kitos pusės, Rusijos Federacijos liaudies deputatų tarybų suvažiavimo bei Rusijos Federacijos Aukščiausiosios Tarybos priešprieša.

Rusijos Federacijos Prezidento 1993 m. rugsėjo 21 d. įsaku buvo nutraukti Rusijos Federacijos liaudies deputatų tarybų suvažiavimo bei Rusijos Federacijos Aukščiausiosios Tarybos įgaliojimai.

Naujoji Rusijos Federacijos Konstitucija (toliau – Konstitucija) buvo priimta 1993 m. gruodžio 12 d. vykusiame referendume ir įsigaliojo 1993 m. gruodžio 25 d. – oficialiai paskelbus šio referendumo balsavimo rezultatus.

Rusijos valstybės konstitucinė charakteristika atsispindi Konstitucijos pirmajame skyriuje „Konstitucinės santvarkos pagrindai", įtvirtinančiame pagrindinius Rusijos valstybės bruožus, politinės, ekonominės ir socialinės sistemos bei valstybės vadžios organizavimo pagrindus bei nubrėžiančio asmens ir valstybės santykių pradus.

Konstitucijoje Rusijos Federacija yra įvardinama kaip demokratinė ir teisinė valstybė, jos valdymo forma – respublika, teritorinė sandara – federacija. Valstybės valdžios organizavimas grindžiamas valdžių padalijimo principu į įstatymų leidžiamąją, įstatymų vykdomąją ir teisminę valdžią. Valstybės valdžią vykdančios institucijos yra savarankiškos. Federacijos subjektų valstybės valdžią vykdo jų sudarytos valdžios institucijos. Rusijos Federacijos valstybės valdžios institucijų (Rusijos Federacijos Prezidentas, Federalinis Susirinkimas, Rusijos Federacijos Vyriausybė, teismai) ir federacijos subjektų valstybės valdžios institucijų (prezidentai, parlamentai, vyriausybės, teisminė valdžia) sudarymo tvarka, jų santykiai, kompetencija yra grindžiami Konstitucija, Federacine sutartimi, federaliniais įstatymais bei kitais kompetencijos ir įgaliojimų atribojimo federaciniais susitarimais.

Konstitucijoje nustatyta, kad valstybę kuria pilietinė tauta, ji yra vienintelis valdžios šaltinis ir jai priklauso suverenitetas. Tautos suverenitetas įgyvendinamas dviem demokratinėmis formomis: referendumu ir per demokratiniuose rinkimuose išrinktas atstovaujamąsias valstybės valdžios ir vietos savivaldos institucijas. Tauta federaliniuose rinkimuose renka Valstybės Dūmą ir Rusijos Federacijos Prezidentą, federacijos subjektų teritorijoje vykstančiuose rinkimuose renkami jų parlamentai, respublikose – prezidentai, kraštuose, srityse ir autonomijose – gubernatoriai. Vietiniuose rinkimuose yra renkamos vietos savivaldos institucijos (miestų dūmos), miestų merai. Tautos suvereniteto įgyvendinimas neatsiejamas nuo kitų Konstitucijoje skelbiamų žmogaus ir piliečio teisių ir laisvių ir tautos valios išraiškos formų (teritorinio vieneto piliečių susirinkimai, peticijos, individualūs ir kolektyviniai kreipimaisi į valstybės valdžios ir vietos savi-

valdos institucijas ir kt.). Suverenitetas apima visą valstybės teritoriją, jos neliečiamumą užtikrina valstybė. Suverenitetas juridiškai išreikštas per Konstitucijos ir federalinių įstatymų viršenybės principą. Rusijos valstybės teritorija apima visą Federacijos subjektų teritoriją, vidaus ir teritorinę jūrą ir oro erdvę virš jų. Rusijos Federacija turi suverenias teises ir savo jurisdikciją kontinentiniame šelfe ir išimtinėje ekonominėje zonoje įgyvendina pagal federalinį įstatymą ir tarptautinės teisės normas. Rusijos Federacijos valstybės simboliai yra valstybės vėliava, herbas ir himnas. Sostinė – Maskvos miestas. Valstybinė kalba yra rusų. Rusijos Federacijos pilietybė yra vienoda visiems, nepriklausimai nuo jos įgijimo būdo.

Konstitucijoje deklaruojama, kad Rusijos Federacija yra teisinė valstybė, įsipareigojusi įtvirtinti, pripažinti, ginti ir saugoti žmogaus ir piliečio teises ir laisves; teismai yra pagrindinė asmens teisių ir laisvių užtikrinimo garantija. Konstitucija yra aukščiausios teisinės galios teisės aktas, visi asmenys, nepriklausomai nuo jų statuso, privalo laikytis Konstitucijos ir federalinių įstatymų.

Konstitucijoje nurodoma, kad teisės sistema yra grindžiama Konstitucijos viršenybės, tiesioginio taikymo visoje Rusijos Federacijos teritorijoje principu. Konstitucija yra pagrindinis teisės šaltinis, aukščiausiosios teisinės galios teisės aktas, jo pagrindu kuriama valstybės teisinė sistema, šis aktas sudaro įstatymų leidybos pagrindą. Rusijos Federacijos išimtinės kompetencijos klausimais priimami federaliniai konstituciniai ir federaliniai įstatymai, taikomi visoje Rusijos Federacijos teritorijoje. Federaliniai įstatymai turi atitikti konstitucinius federalinius įstatymus, o šie Konstituciją. Rusijos Federacijos subjektų priimti įstatymai ir kiti norminiai aktai turi atitikti federalinius įstatymus ir Konstituciją.

Konstitucijoje teigiama, kad Rusijos politinė sistema grindžiama ideologijų įvairove, susivienijimų steigimo laisve. Jokia ideologija negali būti įtvirtinama kaip valstybinė arba privaloma. Leidžiama steigti politines partijas ir visuomeninius susivienijimus, išskyrus tuos, kurių tikslas – pakeisti konstitucinę santvarką, pakenkti valstybės gynybai, pažeisti valstybės vientisumą, skleisti ir kurstyti rasinę, socialinę, religinę, tautinę nesantaiką ir pan.

Konstitucijoje skelbiama, kad Rusijos valstybė yra socialinė valstybė. Tai reiškia, kad turi būti vykdoma tokia valstybės politika, kuri skirta užtikrinti deramą gyvenimą ir laisvą žmogaus vystymąsi. Valstybė turi rūpintis darbo ir sveikatos apsauga, parama šeimai, motinystei, tėvystei, vaikystei,

neįgaliems ir nusenusiems piliečiams, taikyti kitas socialinės apsaugos garantijas.

Konstitucijoje Rusijos valstybė yra įvardinama kaip pasaulietinė valstybė. Jokia religija negali būti nustatoma kaip valstybės ar privaloma. Religinės bendruomenės yra atskirtos nuo valstybės. Religinių bendruomenių teisinė padėtis yra grindžiama jų lygybe. Kiekvienam asmeniui laiduojamos sąžinės ir tikėjimo laisvė, valstybė turi pareigą garantuoti jų įgyvendinimą.

Valstybės ūkis grindžiamas nuosavybės formų įvairove (privati, valstybės, municipalinė ir kt.) ir garantuojama nuosavybės apsauga. Žemė ir gamtos ištekliai gali būti valdomi įvairių nuosavybės formų pagrindu. Garantuojamas laisvas prekių, paslaugų, finansinių išteklių judėjimas, ūkinės veiklos laisvė ir skatinama konkurencija. Nacionalinė valiuta ir atsiskaitymo priemonė – rublis. Pinigų emisijos teisę turi tik Centrinis Rusijos bankas.

Konstitucijoje nurodoma, kad žmogaus ir piliečio teisės ir laisvės Rusijos Federacijoje pripažįstamos ir garantuojamos remiantis visuotinai pripažintais tarptautinės teisės principais, normomis ir Konstitucija. Žmogus, jo teisės ir laisvės yra įvardinamos kaip aukščiausioji vertybė. Valstybės pareiga – pripažinti, saugoti ir ginti žmogaus ir piliečio teises ir laisves. Pagrindinės žmogaus teisės ir laisvės yra nedalomos ir turi prigimtinį pobūdį, jos lemia įstatymų prasmę, turinį ir taikymą, taip pat įstatymų leidžiamosios ir vykdomosios valdžių, vietos savivaldos veiklą. Asmenų teisinė padėtis yra grindžiama jų lygybe įstatymui ir teismui, draudimu diskriminuoti asmenį dėl jo lyties, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, turtinės ar socialinės padėties, gyvenamosios vietos, tikėjimo, įsitikinimų, priklausymo susivienijimui ir kitais pagrindais. Kiekvienam asmeniui garantuojamos jo pažeistų teisių ir laisvių teisinės gynybos priemonės, teisė kreiptis į teismą, taip pat Rusijos Federacijos tarptautinių sutarčių nustatyta tvarka teisė kreiptis į tarptautines žmogaus teisių ir laisvių gynimo institucijas, jeigu išnaudotos visos valstybės teisinės gynybos priemonės. Žmogaus ir piliečių teisių ir laisvių įgyvendinimas negali pažeisti kitų asmenų teisių ir laisvių, asmuo turi vykdyti tam tikras pareigas.

Konstitucijoje pateikiamas žmogaus ir piliečio teisių ir laisvių katalogas apima įvairias asmenines, pilietines, ekonomines, socialines, kultūrines teises ir laisves.

Konstitucijoje nustatyta, kad kiekvienas turi teisę į gyvybę. Draudžiama žmogų kankinti, žaloti, žeminti jo orumą, žiauriai su juo elgtis, taip pat nustatyti tokias bausmes. Be asmens laisvo sutikimo draudžiama atlikti

mokslinius, medicininius ar kitus tyrimus. Žmogaus laisvė gali būti suvaržyta tik teismo sprendimu, be teismo sprendimo asmuo gali būti sulaikytas ne ilgiau kaip 48 valandoms. Kiekvienas asmuo turi teisę į privatų gyvenimą, asmeninio ar šeimos gyvenimo neliečiamumą, orumo ir gero vardo gynimą, susirašinėjimo, pokalbių, pranešimų paštu neliečiamumą – ši teisė gali būti apribota tik teismo sprendimu. Žmogaus būstas neliečiamas. Niekas negali būti verčiamas pasirinkti tautybę ar ją nurodyti, žmogus turi teisę bendrauti gimtąja kalba, laisvai pasirinkti bendravimo, ugdymo, mokymosi ar kūrybos kalbą. Kiekvienas turi teisę laisvai kilnotis Rusijos Federacijos teritorijoje, turi sąžinės ir tikėjimo laisvę, minties ir žodžio laivę. Asmuo gali laisvai ir nekliudomai skleisti informaciją (išskyrus propagandą ar agitaciją, kuria kurstoma socialinė, rasinė, tautinė, religinė ar kitokia nesantaika). Visuomenės informavimo priemonių cenzūra draudžiama. Garantuojama susivienijimų laisvė. Kiekvienas asmuo turi teisę pasirinkti užsiėmimo rūšį, vykdyti ūkinę ar kitą nedraudžiamą veiklą, turėti nuosavybę, dirbti, taip pat turi teisę į saugias darbo sąlygas, darbo užmokestį, socialinę apsaugą nedaro atveju, teisę į poilsį, atostogas. Konstitucijoje nustatyta, kad Rusijos Federacijos piliečiams garantuojama taikių susirinkimų, mitingų, demonstracijų, piketų ir eitynių laisvė, referendumo ir rinkimų, peticijos teisė, teisė stoti į valstybės tarnybą ir kt.

Rusijos Federacijos pilietis gali būti kartu kitos valstybės pilietis. Rusijos Federacijos pilietis negali būti išsiųstas iš jos teritorijos arba išduotas kitai valstybei. Rusijos Federacijos valstybė globoja užsienio valstybėse esančius savo piliečius.

Konstitucijoje nurodoma, kad nusikaltimo padarymu įtariamas ar kaltinamas asmuo jo sulaikymo arba kaltinimų pareiškimo metu turi teisę turėti advokatą. Asmuo laikomas nekaltu, kol jo kaltumas neįrodytas įstatymo nustatyta tvarka ir pripažintas įsiteisėjusiu teismo nuosprendžiu. Asmuo, kaltinamas padaręs nusikaltimą, turi teisę, kad jo bylą išnagrinėtų teismas, dalyvaujant prisiekusiesiems. Niekas negali būti už tą patį nusikaltimą baudžiamas antrą kartą. Draudžiama versti duoti parodymus prieš save, savo sutuoktinį ar artimus giminaičius. Teismo nuteistas asmuo turi teisę prašyti malonės. Kiekvienas asmuo turi teisę į neteisėtais valstybės valdžios institucijų ar jų pareigūnų veiksmais (neveikimu) padarytos žalos atlygimą ir kt.

Pagal Konstituciją riboti konstitucines žmogaus teises ir laisves (išskyrus Konstitucijoje nurodytas išimtis) galima, jeigu yra laikomasi šių sąlygų: tai daroma federaliniu įstatymu; ribojimas yra laikinas; ribojimai

yra būtini siekiant apsaugoti konstitucinės santvarkos pagrindus, dorovę, moralę, sveikatą, kitų asmenų teises ir interesus; užtikrinti valstybės gynybą ir saugumą.

Konstitucija nustato ir pareigas: laikytis Konstitucijos ir įstatymų, įgyvendinant savo teises ir laisves nepažeisti kitų asmenų teisių ir laisvių, mokėti mokesčius ir rinkliavas, saugoti gamtą ir aplinką, gamtos išteklius; tėvai turi rūpintis savo vaikais ir juos auklėti; suaugę ir darbingi vaikai privalo rūpintis savo nedarbingais tėvais; Rusijos Federacijos piliečiai turi pareigą ginti valstybę, taip pat karo prievolės pareigą (išskyrus atvejus, kai dėl piliečio įsitikinimų ar tikėjimo karo tarnyba gali būti pakeista į alternatyvią civilinę tarnybą).

Visuotinai pripažįstamų tarptautinės teisės normų pagrindu Rusijos Federacija suteikia politinį prieglobstį užsienio valstybių piliečiams, dėl politinių įsitikinimų kitoje valstybėje persekiojamus asmenis išduoti kitai valstybei draudžiama.

Rusijos valstybė grindžiama federalizmo principu: valstybės ir jos valdžios institucijų vientisumo, federalinių valdžios institucijų ir federacijos subjektų valdžios institucijų kompetencijos nustatymu ir atribojimu, taip pat federacijos subjektų lygiateisiškumu ir jų laisvo apsisprendimo principais. Santykiuose su federalinėmis valstybės valdžios institucijomis visi federacijos subjektai yra lygūs. Pagal teritorinę sandarą bei valstybės valdžios organizavimą Rusijos Federaciją sudaro: respublikos, kraštai, sritys, federaliniai miestai, autonominės sritys, autonominės apygardos. Respublikos turi savo konstituciją ir leidžia įstatymus, o kraštai, sritys, federaliniai miestai, autonominės sritys ir autonominės apygardos turi savo statutą ir leidžia įstatymus. Federacijos subjektų sienos gali būti keičiamos tik bendru jų sutarimu. Respublikos gali nustatyti savo valstybinę kalbą, kuri valstybės ir savivaldos institucijose ir įstaigose vartojama greta Rusijos Federacijos valstybinės – rusų kalbos. Konstitucijoje skelbiama, kad Rusijos Federacijoje visoms tautoms laiduojama teisė į gimtąją kalbą, tautinių mažumų teisės. Naujo Rusijos Federacijos subjekto priėmimas į Rusijos Federaciją ir jo sudarymas federacijos sudėtyje, federacijos subjekto statuso pakeitimas nustatomas federaliniu konstituciniu įstatymu.

Federacijos subjektai savo valstybės valdžios institucijų sistemą nustato savarankiškai, remdamiesi Rusijos Federacijos konstitucinės santvarkos pagrindais, valstybės valdžios atstovaujamųjų ir vykdomųjų institucijų sudarymo ir veiklos bendraisiais principais.

Rusijos Federacijos ir jos subjektų kompetencijos nustatymas ir atribojimas yra vienas esminių federalizmo principo elementų. Pagal Konstituciją galima išskirti Rusijos Federacijos išimtinę kompetenciją, bendrą Rusijos Federacijos ir jos subjektų kompetenciją ir federacijos subjektų kompetenciją. Rusijos Federacijos išimtinė kompetencija: Rusijos Federacijos Konstitucijos priėmimas ir keitimas; federalinių konstitucinių ir federalinių įstatymų priėmimas bei jų vykdymo kontrolė; federalinės sandaros ir teritorijos klausimai; žmogaus ir piliečių konstitucinio teisinio statuso klausimai (pilietybė, tautinių mažumų teisinė padėtis); federalinės valstybės valdžios institucinė sistema, šių institucijų organizavimas ir formavimas; federalinės politikos pagrindų nustatymas; federalinis biudžetas (mokesčiai, rinkliavos); federalinės nuosavybės valdymas; užsienio politika ir tarptautiniai santykiai; šalies gynyba ir saugumas; teismų sistema; prokuratūros sistema, prokuratūros įgaliojimai ir jų vykdymas; procesinės teisenos (civilinis, baudžiamasis, bausmių vykdymo kodeksai, atitinkami proceso kodeksai) reglamentavimas; amnestija, malonė, intelektinės nuosavybės teisinis reguliavimas ir kt.

Bendros kompetencijos ir nustatytų įgaliojimų įgyvendinimas turi būti grindžiamas bendrų federacijos ir jos subjektų interesų paisymu. Naudojami veiksmų derinimo mechanizmai, įgaliojimų perdavimas, padedantis, atsižvelgus į konkrečių federacijos objektų sąlygas ir poreikius, pasiekti valdymo decentralizavimą. Bendra Rusijos federacijos ir jos subjektų kompetencija: užtikrinti respublikų konstitucijų, įstatymų, taip pat kitų federacijos subjektų leidžiamų statutų, įstatymų, kitų norminių teisės aktų atitiktį federalinei Konstitucijai ir federaliniams įstatymams, žmogaus ir piliečių teisių ir laisvių apsauga, tautinių mažumų teisės, teisėtumo užtikrinimas, žemės, jos gelmių, vandenų ir kitų gamtos išteklių valdymo, naudojimo ir disponavimo jais klausimai; aplinkos apsauga ir ekologinės saugos užtikrinimas, istorijos ir kultūros paminklų apsauga; valstybės nuosavybės atribojimas; ugdymo, švietimo, mokslo, kultūros, sporto bendrieji klausimai; sveikatos apsaugos klausimų koordinavimas; priemonės katastrofos, epidemijos ar gaivalinės nelaimės padariniams šalinti; Rusijos Federacijos mokesčių ir rinkliavų politikos formavimas; valstybės valdžios ir vietos savivaldos institucijų sistemos sudarymo principų nustatymas; Rusijos Federacijos subjektų tarptautinių ir tarptautinių ekonominių santykių koordinavimas ir kt. Sprendimus klausimais, kurie nepriskirti Rusijos Federacijos kompetencijai ir bendrai Rusijos Federacijos ir jos subjektų kompetencijai,

federacijos subjektai priima ir įgyvendina savarankiškai. Federacijos subjektai savo kompetenciją ir ją įgyvendinančių valdžios institucijų įgaliojimus nustato konstitucijose, statutuose, įstatymuose ir kituose norminiuose teisės aktuose.

Konstitucijoje įtvirtintas valdžių padalijimo principas yra vienas esminių Rusijos Federacijos konstitucinės santvarkos pagrindų. Šiuo principu yra grindžiamas valstybės valdžios organizavimas ne tik federaliniame, bet ir federacijos subjektų lygmenyje. Valstybės valdžia Rusijos Federacijoje yra vykdoma valdžių padalinimo į įstatymų leidžiamąją, vykdomąją ir teisminę valdžią principu. Įstatymų leidžiamosios, vykdomosios ir teisminės valdžios institucijos yra savarankiškos ir išreiškia vientisą tautos suvereniteto koncepciją. Įstatymų leidžiamąją valdžią įgyvendina Federalinis Susirinkimas, vykdomąją valdžią – Rusijos Federacijos Vyriausybė, teisminę – Rusijos Federacijos Konstitucinis Teismas, Rusijos Federacijos Aukščiausiasis Teismas, federaliniai ir kiti teismai.

Rusijos Federacijos Prezidentas yra valstybės vadovas, Konstitucijos bei žmogaus ir piliečių teisių ir laisvių garantas, užtikrinantis visų valstybės valdžią vykdančių institucijų sąveiką (horizontaliai), taip pat jų sąveiką su federacijos subjektais, vietos savivaldos institucijomis (vertikaliai). Konstitucinės nuostatos, numatančios Rusijos Federacijos Prezidento įgaliojimus formuojant Vyriausybę, priimant sprendimus dėl jos atstatydinimo, nustatant valstybės vidaus ir užsienio politikos kryptis, leidžia valstybės vadovui įsiterpti į Vyriausybės veiklą ir daryti jai įtaką. Visa tai byloja apie valstybės vadovo priskyrimą vykdomosios valdžios šakai. Rusijos Federacijos Prezidentas vadovauja užsienio politikai, būdamas vyriausiasis ginkluotųjų pajėgų vadas – imasi priemonių užtikrinti valstybės suverenitetą, teritorijos vientisumą, esant tam tikroms sąlygoms gali įvesti karo ar nepaprastąją padėtį Rusijos teritorijoje arba jos dalyje. Rusijos Federacijos Prezidentas skiria Valstybės Dūmos rinkimus, referendumus, formuoja Vyriausybę, turi reikšmingus įgaliojimus formuojant teisėjų ir prokurorų korpusą. Rusijos Federacijos Prezidentas pasirašo ir skelbia federalinius konstitucinius ir federalinius įstatymus, teikia pilietybę, malonę, skiria valstybinius apdovanojimus, Rusijos Federacijos garbės vardus, aukščiausius karinius laipsnius ir kt., kasmet kreipiasi į Federalinį Susirinkimą su pranešimu apie padėtį valstybėje, valstybės užsienio ir vidaus politikos kryptis. Esant tam tikroms konstitucinėms sąlygoms gali paleisti Valstybės Dūmą. Jis turi įstatymų leidybos iniciatyvos teisę bei atidedamojo (suspensyvinio) veto teisę federa-

liniams įstatymams, turi teisę teikti Konstitucijos pataisas, teisę kreiptis į Rusijos Federacijos Konstitucinį Teismą ir kt. Vykdydamas Konstitucijoje įtvirtintus įgaliojimus Prezidentas leidžia įsakus ir potvarkius.

Rusijos Federacijos Prezidentą šešerių metų kadencijai federalinio įstatymo nustatyta tvarka renka Rusijos Federacijos piliečiai remdamiesi visuotine lygia, tiesiogine rinkimų teise ir slaptu balsavimu. Prezidentu gali būt renkamas ne jaunesnis kaip 35 metų Rusijos Federacijos pilietis, ne mažiau kaip 10 metų nuolat gyvenantis Rusijos Federacijoje. Tas pats asmuo Rusijos Federacijos Prezidento pareigas gali eiti ne daugiau kaip dvi kadencijas iš eilės. Įgaliojimų laikui valstybės vadovas turi absoliutų imunitetą, kol eina pareigas jis negali būti patraukiamas baudžiamojon atsakomybėn, suimtas ar kitaip suvaržyta jo laivė. Prezidento įgaliojimai nutrūksta pasibaigus jo kadencijai, kai prisiekia naujai išrinktas Prezidentas. Prezidento įgaliojimų pasibaigimo prieš laiką pagrindų sąrašas baigtinis: atsistatydinimas, negalėjimas eiti savo pareigų dėl nuolatinio sveikatos sutrikimo, Federaliniam Susirinkimui nustatyta tvarka pašalinus iš pareigų už valstybės išdavimą arba kitą sunkų nusikaltimą. Šiais atvejais nauji Prezidento rinkimai turi vykti ne vėliau kaip per 3 mėnesius, kai prieš laiką nutrūko Rusijos Federacijos Prezidento įgaliojimai. Rusijos Federacijos Prezidentui negalint eiti savo pareigų, jo pareigas laikinai eina Rusijos Federacijos Vyriausybės Pirmininkas. Laikinai eidamas Rusijos Federacijos Prezidento pareigas Rusijos Federacijos Vyriausybės Pirmininkas negali paleisti Dūmos, skelbti referendumo, taip pat teikti Konstitucijos pataisų projektų.

Įstatymų leidžiamąją valdžią vykdo Rusijos Federacijos parlamentas – Federalinis Susirinkimas. Pagal struktūrą Parlamentą sudaro dveji rūmai: Federacijos Taryba ir Valstybės Dūma. Konstitucijoje jie nevadinami žemesniaisiais ar aukštesniaisiais rūmais, tačiau pagal jų sudarymo tvarką, tarpusavio santykį ir įgaliojimų apimtį Federacijos Tarybą galima būtų laikyti aukštesniaisiais, o Valstybės Dūmą – žemesniaisiais rūmais. Abeji rūmai pagal savo sudarymo ir darbo tvarką atspindi dvejopą atstovavimą – tiesioginis atstovavimas tautai (Valstybės Dūma) ir Rusijos Federacijos subjektams (Federacijos Taryba). Rūmų kompetencija atribota. Parlamento rūmai posėdžiauja atskirai, jų posėdžiai vieši, išskyrus išimtis, kai gali būti rengiami uždari posėdžiai. Tais atvejais, kai rūmai posėdžiauja kartu, tokių posėdžių metu nebalsuojama ir sprendimai nepriimami. Parlamento rūmai savarankiškai sprendžia savo darbo organizavimo ir struktūros klau-

simus: renka atitinkamai Federacijos Tarybos Pirmininką ir jo pavaduotojus, Valstybės Dūmos Pirmininką ir jo pavaduotojus, taip pat nustato savo rūmų struktūrą, formuoja komitetus ir komisijas; nustato savo reglamentą ir spendžia vidaus darbo tvarkos klausimus. Parlamentinei federalinio biudžeto vykdymo kontrolei vykdyti abeji rūmai sudaro bendrą instituciją – Audito rūmus. Abejų parlamento rūmų nariai jų įgaliojimų laikui turi imunitetą. Deputato neliečiamumą gali panaikinti atitinkami parlamento rūmai Rusijos Federacijos generalinio prokuroro teikimu.

Federacijos Tarybai skirtos nuostatos yra itin lakoniškos. Konstitucija nutyli bendrą Federacijos Tarybos narių skaičių, darbo formas (sesijas), kadencijos trukmę. Iš esmės apsiribojama atstovavimo federacijos subjektams principo įtvirtinimu. Visi Federacijos subjektai Federaliniame Susirinkime turi teisę turėti po 2 mandatus: vieną nuo įstatymų leidybos institucijos, antrą – nuo įstatymų vykdomosios. Federacijos Tarybos sudarymo tvarkos klausimai paliekami federaliniam įstatymui. Tai nuolat veikiantys parlamento rūmai. Federacijos Tarybos pagrindiniai įgaliojimai: sienų tarp Federacijos subjektų pakeitimas; valstybės gynimo klausimai ir kariuomenės panaudojimas už valstybės ribų, nepaprastoji padėtis, valstybės vadovo pašalinimo iš užimamų pareigų klausimas, valstybės vadovo rinkimų paskelbimas, Konstitucinio Teismo ir Aukščiausiojo Teismo teisėjų skyrimas (Rusijos Federacijos Prezidento teikimu); Rusijos Federacijos generalinio prokuroro ir jo pavaduotojų skyrimas į pareigas bei atleidimas iš jų (Rusijos Federacijos Prezidento teikimu). Federacijos Taryba nedalyvauja formuojant Vyriausybę. Federacijos Tarybos įgaliojimai įstatymų leidyboje: svarstyti Valstybės Dūmos priimtus federalinius įstatymus, federalinius konstitucinius įstatymus, priimamus Konstitucijoje numatytais klausimais. Federalinių įstatymų dėl federalinio biudžeto, federalinių mokesčių ir rinkliavų, finansų, kreditų, valiutos, muitų, pinigų emisijos; Rusijos Federacijos tarptautinių sutarčių ratifikavimo ir denonsavimo, karo ir taikos ir kt. svarstymas Federacijos Taryboje privalomas. Federacijos Taryba turi įgaliojimus svarstyti bet kurį Valstybės Dūmos priimtą įstatymą.

Sprendimai priimami visų Federacijos Tarybos narių balsų dauguma ir įforminami nutarimu. Kvalifikuota balsų dauguma yra būtina federaliniams konstituciniams įstatymams bei Prezidento grąžintam pakartotinai svarstyti federaliniam įstatymui priimti.

Žemesniųjų parlamento rūmų – Valstybės Dūmos teisinis statusas

yra reglamentuojamas detaliau. Valstybės Dūmą sudaro 450 deputatai, kuriuos federalinio įstatymo nustatyta tvarka 5 metų kadencijai renka Rusijos Federacijos piliečiai. Valstybės Dūmos deputatu gali būti renkamas ne jaunesnis kaip 21 metų amžiaus ir rinkimų teisę turintis Rusijos Federacijos pilietis. Išrinkta Valstybės Dūma į pirmąjį posėdį renkasi trisdešimtą dieną nuo išrinkimo. Nuo šio posėdžio pradžios baigiasi ankstesnės Valstybės Dūmos įgaliojimai. Konstitucija draudžia dvigubą mandatą: tas pats asmuo vienu metu negali būti Federacijos Tarybos ir Valstybės Dūmos narys, Valstybės Dūmos deputatas tuo pat metu negali būti kitų atstovaujamųjų valstybės valdžios ar vietos savivaldos institucijų nariu. Valstybės Dūmos veikla grindžiama pastovumo ir profesionalumo principu, jos deputatams yra nustatyti veiklos apribojimai: dirbti valstybės tarnyboje, užsiimti kita mokama veikla, išskyrus pedagoginę, mokslinę ar kitą kūrybinę veiklą. Valstybės Dūma gali būti paleidžiama tik esant Konstitucijoje numatytoms sąlygoms ir joje numatyta tvarka.

Valstybės Dūmai tenka pagrindinis federalinių įstatymų svarstymo ir jų priėmimo vaidmuo. Įstatymų leidybos iniciatyvos teisės subjektų ratas platus. Ją turi: Rusijos Federacijos Prezidentas, abeji (kiekvieni atskirai) parlamento rūmai ir jų nariai, Rusijos Federacijos Vyriausybė, federacijos subjektų atstovaujamosios įstatymų leidybos institucijos. Šią teisę savo kompetencijos klausimais taip pat turi Rusijos Federacijos Konstitucinis Teismas, Rusijos Federacijos Aukščiausiasis Teismas. Įstatymų projektų, susijusių su mokesčių nustatymu ar jų panaikinimu, valstybės paskola ar kitais valstybės finansiniais įsipareigojimais, taip pat kitų įstatymų projektų, numatančių išlaidų kompensavimą iš federalinio biudžeto, pateikimui yra būtina Rusijos Federacijos Vyriausybės išvada.

Federalinis įstatymas laikomas priimtu, jeigu jam pritarė dauguma visų Valstybės Dūmos deputatų, išskyrus Konstitucijoje numatytus atvejus. Priimtas federalinis įstatymas perduodamas svarstyti Federacijos Tarybai. Valstybės Dūma taip pat svarsto federalinius konstitucinius įstatymus, kurie priimami Konstitucijoje numatytais klausimais. Be to, Valstybės Dūma vykdo kitus konstitucinius įgaliojimus: dalyvauja skiriant Vyriausybės vadovą (sutikimo forma), sprendžia pasitikėjimo Vyriausybe klausimus; išklauso Vyriausybės veiklos ataskaitą, skiria į pareigas Konstitucijoje numatytus asmenis: Centrinio banko pirmininką, Žmogaus teisių įgaliotinį, Audito rūmų pirmininką ir pusę auditorių; turi teisę iškelti kaltinimus Rusijos Federacijos Prezidentui, skelbia amnestiją. Dūma jai Konstituci-

jos priskirtos kompetencijos klausimais leidžia nutarimus, kurie priimami visų jos narių balsų dauguma, jeigu Konstitucija nenumato kitos sprendimų priėmimo balsų tvarkos.

Rusijos Federacijos Vyriausybė yra kolegiali vykdomosios valdžios institucija. Vyriausybę sudaro Rusijos Federacijos Vyriausybės Pirmininkas, jo pavaduotojai ir federaliniai ministrai. Vyriausybės vadovo kandidatūros parinkimas yra Rusijos Federacijos Prezidento prerogatyva, o Valstybės Dūma pateiktai Vyriausybės vadovo kandidatūrai gali pritarti arba nepritarti, bet pati siūlyti kandidatą į šis pareigas negali. Vyriausybės vadovo kandidatūra Valstybės Dūmai pateikiama praėjus dviem savaitėm po to, kai naujai išrinktas Rusijos Federacijos Prezidentas pradėjo eiti savo pareigas, taip pat Vyriausybei atsistatydinus arba Valstybės Dūmai nepritarus pateiktai Vyriausybės vadovo kandidatūrai. Jeigu Valstybės Dūma tris kartus nepritaria Rusijos Federacijos Prezidento pateiktoms Vyriausybės vadovo kandidatūroms, Rusijos Federacijos Prezidentas skiria Rusijos Federacijos Vyriausybės Pirmininką, paleidžia Valstybės Dūmą ir skiria naujus jos rinkimus. Vyriausybės vadovą skiria Rusijos Federacijos Prezidentas Valstybės Dūmos pritarimu. Paskirtas Vyriausybės vadovas ne vėliau kaip per savaitę teikia Rusijos Federacijos Prezidentui pasiūlymus dėl federalinių vykdomosios valdžios institucijų struktūros. Vyriausybės vadovas taip pat teikia Rusijos Federacijos Prezidentui savo pavaduotojų ir federalinių ministrų kandidatūras, numato pagrindines kabineto veiklos kryptis ir organizuoja jo darbą.

Vyriausybės įgaliojimai nutrūksta: Vyriausybei atsistatydinus (Vyriausybės Pirmininko iniciatyva); vienasmeniu Rusijos Federacijos Prezidento sprendimu atstatydinti Vyriausybę; Valstybės Dūmai pareiškus nepasitikėjimą Vyriausybe (taip pat ir tuo atveju, kai pasitikėjimo Vyriausybe svarstymas vyksta Vyriausybės vadovo iniciatyva). Sprendimą dėl Vyriausybės atsistatydinimo priima Rusijos Federacijos Prezidentas. Jeigu Valstybės Dūma pareiškia nepasitikėjimą Vyriausybe, Rusijos Federacijos Prezidentas gali veikti dvejopai: pareikšti apie Vyriausybės atsistatydinimą arba nesutikti su Valstybės Dūmos sprendimu. Jeigu per tris mėnesius Valstybės Dūma pakartotinai pareiškia nepasitikėjimą Vyriausybe, Rusijos Federacijos Prezidentas taip pat pareiškia apie Vyriausybės atsistatydinimą arba paleidžia Valstybės Dūmą. Vyriausybės vadovas taip pat gali inicijuoti pasitikėjimo Vyriausybe svarstymą Valstybės Dūmoje. Jeigu Valstybės Dūma neišreiškia pasitikėjimo Vyriausybe, Rusijos Federacijos Preziden-

tas per septynias dienas priima sprendimą dėl Vyriausybės atsistatydinimo arba Valstybės Dūmos paleidimo ir naujų rinkimų skyrimo.

Vyriausybės įgaliojimai yra platūs ir apima įvairias valdymo sritis (ekonominę, socialinę, kultūros, švietimo, mokslo, sveikatos apsaugos, aplinkos apsaugos, teisėsaugą ir kt.). Vyriausybė turi įgaliojimus rengti federalinį biudžetą ir pateikti jį svarstyti Valstybės Dūmai ir atsakinga už patvirtinto biudžeto vykdymą. Vyriausybė užtikrina vieningą finansų, kreditų ir pinigų politiką. Kita įgaliojimų grupė susijusi su šalies gynybos ir saugumo užtikrinimu, užsienio politikos vykdymu, teisėtvarkos palaikymu. Konstitucija nenustato baigtinio Vyriausybės įgaliojimų sąrašo, apsiribojama formule „vykdo kitus jai Konstitucijos, federalinių įstatymų, Rusijos Federacijos Prezidento nustatytus įgaliojimus“. Vyriausybės veiklą ir įgaliojimų vykdymo tvarką nustato federalinis konstitucinis įstatymas. Savo kompetencijos klausimais Vyriausybė leidžia poįstatyminius teisės aktus – nutarimus ir potvarkius. Šie aktai privalomi visoms vykdomosios valdžios institucijoms, kitoms valstybės įstaigoms, pareigūnams, vietos savivaldos institucijoms, visuomeninėms organizacijoms, įmonėms, kitoms organizacijoms, įstaigoms ir piliečiams. Konstitucijai, federaliniams įstatymams ar Rusijos Federacijos Prezidento įsakams prieštaraujančius Vyriausybės aktus Rusijos Federacijos Prezidentas gali panaikinti. Vyriausybės norminių aktų konstitucingumas gali būti ginčijamas Rusijos Federacijos Konstituciniame Teisme. Vyriausybė turi įstatymų leidybos iniciatyvos teisę, teisę kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl Konstitucijos išaiškinimo, taip pat inicijuoti ginčus dėl valstybės valdžios institucijų (federacijos ir jos subjektų lygyje) konstitucinės kompetencijos.

Konstitucijoje nustatyta, kad teisingumą vykdo tik teismai. Steigti teismus, turinčius ypatingus įgaliojimus, Rusijos Federacijoje draudžiama. Federalinės teisminės valdžios institucijų sistemos nustatymas, jų sudarymas ir veiklos tvarkos nustatymas yra išimtinės Rusijos Federacijos kompetencijos dalykas. Formuojant Rusijos Federacijos Konstitucinio Teismo ir Rusijos Federacijos Aukščiausiojo Teismo teisėjų korpusą dalyvauja dvi valdžios šakos: Rusijos Federacijos Prezidentas Federacijos Tarybai teikia Rusijos Federacijos Konstitucinio Teismo teisėjų ir Rusijos Federacijos Aukščiausiojo Teismo teisėjų kandidatūras, o Federacijos Taryba juos skiria į šių teismų teisėjų pareigas. Federalinių teismų teisėjus į pareigas federalinio įstatymo nustatyta tvarka skiria Rusijos Federacijos Prezidentas. Teisėjų korpusas formuojamas profesiniu principu. Teisėjais gali būti ne jaunesni kaip 25 metų amžiaus, aukštąjį teisinį išsilavinimą ir ne mažesnį

kaip penkerių metų teisinio darbo stažą turintys Rusijos Federacijos piliečiai. Konstitucija skelbia, kad vykdydami teisingumą teismai yra nepriklausomi. Teisminis bylų nagrinėjimo procesas grindžiamas viešumo, šalių rungimosi ir jų lygybės principais. Konstitucijoje numatytas prisiekusiųjų institutas.

Konstitucinė kontrolė Rusijos Federacijoje suformuota pagal europietiškąjį modelį, įsteigiant specializuotą instituciją – Rusijos Federacijos Konstitucinį Teismą. Tai ypatinga teisminės valdžios institucija, turinti užtikrinti Konstitucijos viršenybę, tiesioginį jos taikymą, valdžių balansą. Konstitucinis Teismas nagrinėja ir sprendžia bylas dėl: atitinkamų teisės aktų atitikties Konstitucijai; neįsigaliojusių Rusijos Federacijos tarptautinių sutarčių atitikties Konstitucijai; ar teismo nagrinėjamose bylose taikomi (pritaikyti) įstatymai, kuriais gali būti pažeidžiamos konstitucinės teisės ir laisvės, atitinka Konstituciją. Konstitucinis Teismas taip pat sprendžia valdžios subjektų ginčus dėl kompetencijos federaliniame ir regioniniame lygmenyse; aiškina Konstituciją ir teikia išvadas, ar buvo laikomasi tvarkos teikiant kaltinimus Rusijos Federacijos Prezidentui.

Teisę kreiptis į Rusijos Federacijos Konstitucinį Teismą dėl teisės aktų atitikties Konstitucijai turi: Rusijos Federacijos Prezidentas, Federacijos Taryba, Valstybės Dūma, ne mažesnė kaip 1/5 šių parlamento rūmų narių grupė, Rusijos Federacijos Vyriausybė, Rusijos Federacijos Aukščiausiasis Teismas, federacijos subjektų atstovaujamosios ir vykdomosios valdžios institucijos; teismai, kai sprendžiat bylą turi būti taikomas galimai asmens konstitucines teises ir laisves pažeidžiantis įstatymas. Rusijos Federacijos Prezidentas, Federacijos Taryba, Valstybės Dūma, Rusijos Federacijos Vyriausybė, federacijos subjektų įstatymų leidybos institucijos turi teisę kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl Konstitucijos aiškinimo. Tik Federacijos Taryba turi teisę kreiptis į Konstitucinį Teismą su paklausimu, ar buvo laikomasi kaltinimų pareiškimo Rusijos Federacijos Prezidentui tvarkos.

Rusijos Federacijos Konstitucinį Teismą sudaro 19 teisėjų. Konstitucinio Teismo teisėjus į pareigas skiria Federacijos Taryba Rusijos Federacijos Prezidento teikimu. Šio Teismo sudarymo tvarka ir įgaliojimų vykdymas nustatomi federaciniu konstituciniu įstatymu.

Rusijos Federacijos Aukščiausiasis Teismas yra aukščiausioji teisminė institucija civilinėse, baudžiamosiose, administracinėse ir kitiems teismams teismingose bylose. Šis Teismas formuoja vienodą teisminę praktiką. Rusijos Federacijos Aukščiausiasis Teismas sudaromas iš 170 teisėjų,

kuriuos į pareigas skiria Federacijos Taryba Rusijos Federacijos Prezidento teikimu. Šis teismas savo kompetencijos klausimais turi įstatymų leidybos iniciatyvos teisę, teisę kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl nagrinėjamose bylose taikomų ar pritaikytų teisės aktų atitikties Konstitucijai.

Konstitucija nenustato prokuratūros vietos valstybės institucijų sistemoje. Prokuratūros sistema Konstitucijoje įtvirtinta netiesiogiai per prokurorų skyrimo tvarką. Rusijos Federacijos generalinį prokurorą skiria į pareigas ir atleidžia iš jų Federacijos Taryba Rusijos Federacijos Prezidento teikimu; federacijos subjektų prokurorus skiria į pareigas ir atleidžia iš jų Rusijos Federacijos Prezidentas Rusijos Federacijos generalinio prokuroro su federacijos subjektu suderintu teikimu, o atleidžia iš jų Rusijos Federacijos Prezidentas; kitus prokurorus į pareigas skiria ir atleidžia iš jų Rusijos Federacijos Prezidentas, o miestų, rajonų ir kitus jiems prilygintus prokurorus skiria į pareigas ir atleidžia iš jų Rusijos Federacijos generalinis prokuroras.

Vietos savivaldos konstitucinė samprata apima atitinkamos teritorinės bendruomenės gyventojų teisę savarankiškai spęsti bendro gyvenimo klausimus, sudaryti vietos savivaldos institucijas, spręsti municipalinės nuosavybės klausimus ir kt. Vietos savivaldos funkcionavimas grindžiamas jos savarankiškumo ir atskyrimo nuo valstybės valdymo principais. Vietos savivaldos institucijos nėra valstybės valdžios institucijų sistemos dalis. Vietos savivaldos ekonominio savarankiškumo pagrindą sudaro savivaldos institucijų formuojamas biudžetas ir jo vykdymas, vietos mokesčių ir rinkliavų nustatymas ir nuosavybės tvarkymas, kitų vietos savivaldos klausimų sprendimas. Municipalinių institucijų kompetencija ir įgaliojimai grindžiami Konstitucija ir įstatymais. Vietos savivaldai garantuojama teisė į teisminę gynybą, teisę gauti išlaidų, susijusių su valdžios subjektų priimtais sprendimais, kuriais buvo apribota vietos savivalda, kompensavimą.

Konstitucijoje numatyta skirtinga jos nuostatų keitimo tvarka, kuri apima tris šio akto keitimo modelius. Pirmasis – griežtas, taikomas keičiant Konstitucijos 1, 2 ir 9 skirsnius, antrasis – santykiniai lankstus, taikomas keičiant 3–8 skirsnius, ir trečiasis – specialus, taikomas keičiant Konstitucijos 65 straipsnį, įtvirtinantį federacinę sandarą. Konstitucijos keitimo procese atitinkamomis formomis dalyvauja ir sprendimus dėl Konstitucijos nuostatų keitimo priima Federalinis Susirinkimas, Federacijos Taryba, Valstybės Dūma, taip pat specialiai šaukiamas Konstitucinis susirinkimas. Konstitucijos keitimo iniciatyvos teisę turi: Rusijos Federacijos Prezidentas, Federacijos Taryba, Valstybės Dūma, Rusijos Federacijos Vyriausybė,

federacijos subjektų įstatymų leidybos institucijos (atstovaujamosios), taip pat ne mažiau kaip 1/5 Federacijos Tarybos narių ar Valstybės Dūmos deputatų. Konstitucija gali būti keičiama ir Tautos referendumu.

Federalinis Susirinkimas negali keisti Konstitucijos 1, 2 ir 9 skirsnių nuostatų, įtvirtinančių Rusijos Federacijos konstitucinės santvarkos pagrindus, žmogaus teises ir laisves bei Konstitucijos keitimo tvarką. Jeigu šių skirsnių nuostatų pakeitimo iniciatyvai pritartų atitinkamai 3/5 visų Federacijos Tarybos narių ir Valstybės Dūmos deputatų, federalinio konstitucinio įstatymo nustatyta tvarka šaukiamas Konstitucinis susirinkimas. Konstitucinis susirinkimas gali priimti du sprendimus: patvirtinti, kad Konstitucija neturi būti keičiama, arba parengti naują Konstitucijos projektą, kurį gali priimti ne mažiau kaip 2/3 visų šio susirinkimo narių. Šis projektas taip pat gali būti teikiamas ir visuotiniam balsavimui (referendumui). Šiuo atveju Konstitucija laikoma priimta, jeigu balsavime dalyvavo ne mažiau kaip pusė visų rinkėjų ir už ją balsavo daugiau kaip pusė balsavusių rinkėjų.

Konstitucijoje nustatytos Konstitucijos 3–8 skirsnių pakeitimo procedūros yra santykinai lanksčios. Šių skirsnių nuostatų keitimui taikoma federalinių konstitucinių įstatymų keitimo tvarka. Pataisos įsigalioja, jeigu joms pritartų ne mažiau kaip 2/3 visų federacijos subjektų įstatymų leidybos institucijų.

Konstitucijos 65 straipsnio, įtvirtinančio federacinę sandarą, keitimo iniciatyvos teisės įgyvendinimo tvarka nustatoma federaliniame konstituciniame įstatyme. Tais atvejais, kai keičiamas Rusijos Federacijos subjekto: respublikos, krašto, srities, federalinio miesto, autonominės srities ar autonominės apygardos pavadinimas, naujas subjekto pavadinimas įrašomas į Konstitucijos 65 straipsnį.

RUSIJOS FEDERACIJOS KONSTITUCIJA[2]

Mes, daugianacionalinė Rusijos Federacijos tauta,

suvienyti bendro likimo savo žemėje,

įtvirtindami žmogaus teises ir laisves, pilietinę taiką ir santarvę,

išsaugodami istoriškai susiklosčiusią valstybės vienybę,

remdamiesi visuotinai pripažintais tautų lygiateisiškumo ir laisvo apsisprendimo principais,

gerbdami protėvių, įdiegusių mums meilę ir pagarbą Tėvynei, atminimą, tikėjimą gėriu ir teisingumu,

atkurdami suverenų Rusijos valstybingumą bei patvirtindama jos nepajudinamus demokratinis pagrindus,

siekdami Rusijos gerovės ir klestėjimo,

būdami atsakingi už savo Tėvynę esamoms ir būsimoms kartoms,

suvokdami save kaip pasaulio bendruomenės dalį,

priimame **RUSIJOS FEDERACIJOS KONSTITUCIJĄ**.

PIRMASIS SKYRIUS

1 skirsnis. KONSTITUCINĖS SANTVARKOS PAGRINDAI

1 straipsnis

1. Rusijos Federacija – Rusija yra demokratinė federacinė teisinė valstybė, kurios valdymo forma – respublika.

2. Pavadinimai Rusijos Federacija ir Rusija yra tapatūs.

[2] Rusijos Federacijos Konstitucija, paskelbta oficialiame Rusijos Konstitucijos interneto puslapyje http://www.constitution.ru/index.htm, išversta iš rusų kalbos.

2 straipsnis

Žmogus, jo teisės ir laisvės yra aukščiausia vertybė. Žmogaus ir piliečio teisių ir laisvių pripažinimas, saugojimas ir gynimas – valstybės pareiga.

3 straipsnis

1. Rusijos Federacijoje suverenitetas priklauso jos daugianacionalinei tautai, kuri yra vienintelis valdžios šaltinis.

2. Savo valdžią tauta įgyvendina tiesiogiai, taip pat per valstybės valdžios ir vietos savivaldos institucijas.

3. Aukščiausia tiesioginė tautos valdžios išraiška yra referendumas ir laisvi rinkimai.

4. Niekas negali savintis valdžios Rusijos Federacijoje. Už valdžios užgrobimą ar valdžios įgaliojimų pasisavinimą baudžiama pagal federalinį įstatymą.

4 straipsnis

1. Rusijos Federacijos suverenitetas apima visą valstybės teritoriją.

2. Rusijos Federacijos Konstitucija ir federaliniai įstatymai turi viršenybę visoje Rusijos Federacijos teritorijoje.

3. Rusijos Federacija užtikrina savo teritorijos vientisumą ir neliečiamybę.

5 straipsnis

1. Rusijos Federaciją sudaro respublikos, kraštai, sritys, federaliniai miestai, autonominės sritys, autonominės apygardos – lygiateisiai Rusijos Federacijos subjektai.

2. Respublika (valstybė) turi savo Konstituciją ir įstatymus. Kiekvienas kraštas, sritis, federalinis miestas, autonominė sritis, autonominė apygarda turi savo statutą ir įstatymus.

3. Rusijos Federacijos federacinė sandara grindžiama jos valstybės vientisumu, valstybės valdžios sistemos vieningumu, Rusijos Federacijos valstybės valdžios institucijų ir Rusijos Federacijos subjektų valstybės valdžios institucijų kompetencijos ir įgaliojimų atribojimu, Rusijos Federacijos tautų lygiateisiškumu bei jų laisvu apsisprendimu.

4. Santykiuose su federalinėmis valstybės valdžios institucijomis visi Rusijos Federacijos subjektai turi lygias teises.

6 straipsnis

1. Rusijos Federacijos pilietybės įgijimo ir netekimo tvarką nustato federalinis įstatymas, ji yra vienoda ir lygi, neatsižvelgiant į jos įgijimo pagrindus.

2. Kiekvienas Rusijos Federacijos pilietis jos teritorijoje turi visas teises ir laisves bei vienodas pareigas, kurias nustato Rusijos Federacijos Konstitucija.

3. Iš Rusijos Federacijos piliečio negali būti atimta pilietybė arba teisė pakeisti pilietybę.

7 straipsnis

1. Rusijos Federacija yra socialinė valstybė, kurios politika siekiama sudaryti sąlygas, užtikrinančias deramą gyvenimą ir laisvą žmogaus vystymąsi.

2. Rusijos Federacijoje saugomi žmonių darbas ir sveikata, nustatomas garantuotas minimalus darbo užmokestis, užtikrinama valstybės paramą šeimai, motinystei, tėvystei ir vaikystei, invalidams ir pagyvenusiems piliečiams, vystoma socialinių tarnybų sistema, nustatomos valstybinės pensijos, pašalpos ir kitos socialinės apsaugos garantijos.

8 straipsnis

1. Rusijos Federacijoje garantuojami ekonominės erdvės vientisumas, laisvas prekių, paslaugų ir finansinių lėšų judėjimas, konkurencijos palaikymas, ekonominės veiklos laisvė.

2. Rusijos Federacijoje pripažįstama ir vienodai ginama privati, valstybinė, municipalinė ir kitos nuosavybės formos.

9 straipsnis

l. Rusijos Federacijoje žemė ir kiti gamtos ištekliai naudojami ir saugomi kaip tautų, gyvenančių atitinkamoje teritorijoje, gyvenimo ir veiklos pagrindas.

2. Žemė ir kiti gamtos ištekliai gali būti privačios, valstybinės, municipalinės ir kitos nuosavybės formos.

10 straipsnis

Valstybės valdžia Rusijos Federacijoje vykdoma padalijant ją į įstatymų leidžiamąją, vykdomąją ir teisminę. Įstatymų leidžiamosios, vykdomosios ir teisminės valdžios institucijos yra savarankiškos.

11 straipsnis

1. Valstybės valdžią Rusijos Federacijoje vykdo Rusijos Federacijos Prezidentas, Federalinis susirinkimas (Federacijos Taryba ir Valstybės Dūma), Rusijos Federacijos Vyriausybė, Rusijos Federacijos teismai.

2. Valstybės valdžią Rusijos Federacijos subjektuose vykdo jų sudaromos valstybės valdžios institucijos.

3. Rusijos Federacijos valstybės valdžios institucijų ir Rusijos Federacijos subjektų valstybės valdžios institucijų kompetenciją ir įgaliojimus atriboja ši Konstitucija, Federacinė ir kitos sutartys dėl kompetencijos ir įgaliojimų atribojimo.

12 straipsnis

Rusijos Federacijoje pripažįstama ir garantuojama vietos savivalda. Vietos savivalda pagal savo kompetenciją veikia savarankiškai. Vietos savivaldos institucijos nėra valstybės valdžios institucijų sistemos dalis.

13 straipsnis

1. Rusijos Federacijoje pripažįstama ideologijų įvairovė.

2. Nė viena ideologija negali būti nustatyta kaip valstybinė ar privaloma.

3. Rusijos Federacijoje pripažįstama politinė įvairovė, daugiapartiškumas.

4. Visuomeniniai susivienijimai įstatymui yra lygūs.

5. Draudžiama steigtis ir veikti visuomeniniams susivienijimams, turintiems tikslą ar siekiantiems savo veiksmais prievarta pakeisti konstitucinės santvarkos pagrindus ir pažeisti Rusijos Federacijos teritorijos vientisumą, pakenkti valstybės saugumui, kurti ginkluotas formuotes, kurstyti socialinę, rasinę, nacionalinę ir religinę nesantaiką.

14 straipsnis

1. Rusijos Federacija – pasaulietinė valstybė. Nė viena religija negali būti nustatyta kaip valstybinė ar privaloma.

2. Religinės bendruomenės yra atskirtos nuo valstybės ir įstatymui lygios.

15 straipsnis

1. Rusijos Federacijos Konstitucija turi aukščiausią teisinę galią, ji tiesiogiai taikoma visoje Rusijos Federacijos teritorijoje. Rusijos Federacijoje

priimami įstatymai ir kiti teisės aktai neturi prieštarauti Rusijos Federacijos Konstitucijai.

2. Valstybės valdžios ir vietos savivaldos institucijos, pareigūnai, piliečiai ir jų susivienijimai privalo laikytis Rusijos Federacijos Konstitucijos ir įstatymų.

3. Įstatymai turi būti oficialiai paskelbti. Nepaskelbti įstatymai negali būti taikomi. Jokie norminiai teisės aktai, susiję su žmogaus ir piliečio teisėmis, laisvėmis ir pareigomis, negali būti taikomi, jeigu jie nebuvo oficialiai paskelbti.

4. Visuotinai pripažinti tarptautinės teisės principai ir normos, taip pat Rusijos Federacijos tarptautinės sutartys yra sudedamoji Rusijos Federacijos teisinės sistemos dalis. Jeigu Rusijos Federacijos tarptautinė sutartis nustato kitokias taisykles, negu tos, kurias numato įstatymas, taikomos tarptautinės sutarties taisyklės.

16 straipsnis

1. Šio Konstitucijos skirsnio nuostatos sudaro Rusijos Federacijos konstitucinės santvarkos pagrindus ir negali būti keičiamos kitaip, negu šios Konstitucijos nustatyta tvarka.

2. Jokios kitos šios Konstitucijos nuostatos negali prieštarauti Rusijos Federacijos konstitucinės santvarkos pagrindams.

2 skirsnis. ŽMOGAUS IR PILIEČIO TEISĖS IR LAISVĖS

17 straipsnis

1. Rusijos Federacijoje žmogaus ir piliečio teisės ir laisvės pripažįstamos ir garantuojamos vadovaujantis visuotinai pripažintais tarptautinės teisės principais ir normomis bei šia Konstitucija.

2. Pagrindinės žmogaus teisės ir laisvės yra neatimamos ir prigimtinės.

3. Žmogaus ir piliečio teisių ir laisvių įgyvendinimas neturi pažeisti kitų asmenų teisių ir laisvių.

18 straipsnis

Žmogaus ir piliečio teisės ir laisvės galioja tiesiogiai. Jos lemia įstatymų prasmę, turinį ir taikymą, įstatymų leidžiamosios ir vykdomosios valdžios, vietos savivaldos veiklą ir yra užtikrinamos vykdant teisingumą.

19 straipsnis

1. Įstatymui ir teismui visi lygūs.

2. Valstybė garantuoja lygias žmogaus ir piliečio teises ir laisves, neatsižvelgiant į lytį, rasę, tautybę, kalbą, kilmę, turtinę ir tarnybinę padėtį, gyvenamąją vietą, religiją, įsitikinimus, priklausymą visuomeninėms organizacijoms bei kitas aplinkybes. Draudžiama bet kokiais būdais varžyti piliečių teises dėl socialinės padėties, rasės, tautybės, kalbos ar religijos.

3. Vyras ir moteris turi lygias teises ir laisves ir lygias galimybes jas įgyvendinti.

20 straipsnis

1. Kiekvienas turi teisę į gyvybę.

2. Mirties bausmė, iki tol, kol ji bus panaikinta, gali būti nustatoma federaliniu įstatymu, kaip išskirtinė bausmė už ypač sunkius nusikaltimus gyvybei, suteikiant kaltinamajam teisę į jo bylos nagrinėjimą teisme, dalyvaujant prisiekusiesiems.

21 straipsnis

1. Asmens orumą gina valstybė. Jokios aplinkybės negali būti pagrindas sumenkinti orumą.

2. Niekas neturi būti kankinamas, patirti prievartos, kitokio žiauraus ar žmogaus orumą žeminančio elgesio ar bausmės. Su žmogumi, be jo laisvo sutikimo, negali būti atliekami medicinos, moksliniai ar kiti bandymai.

22 straipsnis

1. Kiekvienas turi teisę į laisvę ir asmens neliečiamybę.

2. Asmuo gali būti sulaikytas, suimtas ir laikomas suimtas tik teismo sprendimu. Be teismo sprendimo asmuo negali būti sulaikomas ilgiau kaip 48 valandas.

23 straipsnis

1. Kiekvienas turi teisę į privataus gyvenimo neliečiamybę, asmeninę ir šeimos paslaptį, taip pat teisę ginti savo garbę ir gerą vardą.

2. Kiekvienas turi susirašinėjimo, telefoninių pokalbių, pašto, telegrafo pranešimų ar kitokio susižinojimo neliečiamybės teisę. Ši teisė gali būti ribojama tik teismo sprendimu.

24 straipsnis

1. Be asmens sutikimo neleidžiama rinkti, saugoti, naudoti ir skleisti informaciją apie privatų asmens gyvenimą.

2. Valstybės valdžios ir vietos savivaldos institucijos, jų pareigūnai privalo užtikrinti galimybę kiekvienam susipažinti su dokumentais ir medžiaga, tiesiogiai susijusia su asmens teisėmis ir laisvėmis, jeigu įstatymas nenumato kitaip.

25 straipsnis

Būstas neliečiamas. Niekas neturi teisės patekti į būstą be jame gyvenančių asmenų sutikimo kitaip, kaip tik federalinio įstatymo nustatyta tvarka arba teismo sprendimu.

26 straipsnis

1. Kiekvienas turi teisę pasirinkti ir nurodyti savo tautybę. Niekas negali būti verčiamas pasirinkti ir nurodyti savo tautybę.

2. Kiekvienas turi teisę vartoti gimtąją kalbą, laisvai pasirinkti bendravimo, auklėjimo, mokymo ir kūrybos kalbą.

27 straipsnis

1. Kiekvienas, teisėtai esantis Rusijos Federacijos teritorijoje, gali laisvai kilnotis, pasirinkti buvimo ir gyvenamąją vietą.

2. Kiekvienas gali laisvai išvykti iš Rusijos Federacijos. Rusijos Federacijos pilietis turi teisę nekliudomai grįžti į Rusijos Federaciją.

28 straipsnis

Kiekvienam laiduojama sąžinės laisvė, tikėjimo laisvė, apimanti teisę vienam ar kartu su kitais išpažinti bet kurią religiją arba neišpažinti jokios religijos, teisę laisvai pasirinkti, turėti ir skleisti religinius ir kitokius įsitikinimus ir veikti pagal juos.

29 straipsnis

1. Kiekvienam laiduojama minties ir žodžio laisvė.

2. Neleidžiama propaganda ar agitacija, kurstanti socialinę, rasinę, nacionalinę ar religinę neapykantą ir nesantaiką. Socialinio, rasinio, nacionalinio, religinio ar kalbinio pranašumo propaganda yra draudžiama.

3. Niekas negali būti verčiamas reikšti savo nuomonę ir įsitikinimus arba jų atsisakyti.

4. Kiekvienas turi teisę nekliudomai ieškoti, gauti, perduoti, kurti ir skleisti informaciją bet kuriuo teisėtu būdu. Valstybės paslaptį sudarančių žinių sąrašą nustato federalinis įstatymas.

5. Žiniasklaidos laisvė garantuojama. Cenzūra draudžiama.

30 straipsnis

1. Kiekvienas turi teisę į susivienijimus, apimančią teisę kurti profesines sąjungas savo interesams ginti. Visuomeninių susivienijimų veiklos laisvė garantuojama.

2. Niekas negali būti verčiamas stoti į kokį nors susivienijimą ar būti jo nariu.

31 straipsnis

Rusijos Federacijos piliečiai turi teisę rinktis taikiai, be ginklo, rengti susirinkimus, mitingus ir demonstracijas, eitynes ir piketus.

32 straipsnis

1. Rusijos Federacijos piliečiai turi teisę dalyvauti valstybės valdyme ir tiesiogiai, ir per savo atstovus.

2. Rusijos Federacijos piliečiai turi teisę rinkti ir būti išrinkti į valstybės valdžios ir vietos savivaldos institucijas, taip pat dalyvauti referendume.

3. Neturi teisės rinkti ir būti išrinkti piliečiai, teismo pripažinti neveiksniais, taip pat teismo nuosprendžiu atliekantys laisvės atėmimo bausmę įkalinimo įstaigose.

4. Rusijos Federacijos piliečiai turi teisę lygiomis sąlygomis stoti į valstybės tarnybą.

5. Rusijos Federacijos piliečiai turi teisę dalyvauti vykdant teisingumą.

33 straipsnis

Rusijos Federacijos piliečiai turi teisę kreiptis asmeniškai, taip pat teisę teikti individualius ir kolektyvinius kreipimusis valstybės ir vietos savivaldos institucijoms.

34 straipsnis

1. Kiekvienas turi teisę laisvai panaudoti savo sugebėjimus ir turtą verslui ir kitai įstatymo neuždraustai ekonominei veiklai.

2. Neleidžiama ekonominė veikla, kurios tikslas – monopolizavimas ir nesąžininga konkurencija.

35 straipsnis

1. Privačios nuosavybės teisę saugo įstatymas.

2. Kiekvienas turi teisę tiek vienas, tiek ir kartu su kitais asmenimis, turėti turto nuosavybės teise, jį valdyti, naudoti ir juo disponuoti.

3. Nuosavybė iš nieko negali būti atimta kitaip, kaip tik teismo sprendimu. Priverstinis nuosavybės paėmimas valstybės poreikiams galimas tik tada, kai už jį iš anksto ir teisingai atlyginama.

4. Paveldėjimo teisė garantuojama.

36 straipsnis

1. Piliečiai ir jų susivienijimai turi teisę turėti žemės privačios nuosavybės teise.

2. Žemės savininkai laisvai valdo, naudojasi ir disponuoja žeme ir kitais gamtos ištekliais, jeigu tai nedaro žalos aplinkai ir nepažeidžia kitų asmenų teisių ir teisėtų interesų.

3. Žemės naudojimo sąlygos ir tvarka nustatoma vadovaujantis federaliniu įstatymu.

37 straipsnis

1. Darbas yra laisvas. Kiekvienas turi teisę laisvai naudotis savo sugebėjimais dirbti, pasirinkti veiklos rūšį ir profesiją.

2. Priverstinis darbas draudžiamas.

3. Kiekvienas turi teisę į darbą, atitinkantį saugumo bei higienos reikalavimus, teisę gauti atlyginimą už darbą be jokios diskriminacijos ir ne mažesnį negu federalinio įstatymo nustatytą minimalų darbo užmokestį, taip pat teisę į apsaugą nedarbo atveju.

4. Pripažįstama teisė į individualius ir kolektyvinius darbo ginčus, panaudojant federalinio įstatymo nustatytus jų sprendimo būdus, taip pat teisė streikuoti.

5. Kiekvienas turi teisę į poilsį. Dirbančiam pagal darbo sutartį garantuojama federalinio įstatymo nustatyta darbo laiko trukmė, poilsio ir švenčių dienos, kasmetinės mokamos atostogos.

38 straipsnis

1. Valstybė gina motinystę ir vaikystę, šeimą.

2. Rūpinimasis vaikais, jų auklėjimas – lygi tėvų teisė ir pareiga.

3. Darbingi vaikai, sulaukę 18 metų, privalo rūpintis nedarbingais tėvais.

39 straipsnis

1. Kiekvienam garantuojama teisė gauti socialinę paramą senatvės, ligos, invalidumo, maitintojo netekimo, vaikų auklėjimo ir kitais įstatymo nustatytais atvejais.

2. Valstybines pensijas ir socialines pašalpas nustato įstatymas.

3. Skatinamas savanoriškas socialinis draudimas, papildomų socialinio aprūpinimo formų kūrimas ir labdara.

40 straipsnis

1. Kiekvienas turi teisę į būstą. Iš nieko būstas negali būti savavališkai atimtas.

2. Valstybės valdžios ir vietos savivaldos institucijos skatina būstų statybą, sudaro sąlygas įgyvendinti teisę į būstą.

3. Nepasiturintiems, kitiems įstatyme nurodytiems piliečiams, kuriems reikalingas būstas, jis suteikiamas nemokamai arba už prieinamą kainą iš valstybės, municipalinių ir kitų gyvenamųjų patalpų fondų, vadovaujantis įstatymo nustatytomis normomis.

41 straipsnis

1. Kiekvienas turi teisę į sveikatos apsaugą ir medicinos pagalbą. Medicinos pagalba valstybinėse ir municipalinėse sveikatos priežiūros įstaigose piliečiams teikiama nemokamai, naudojant atitinkamo biudžeto lėšas, draudimo įmokas, kitas įplaukas.

2. Rusijos Federacijoje finansuojamos gyventojų sveikatos apsaugos ir sveikatinimo programos, imamasi priemonių plėtoti valstybinę, municipalinę, privačią sveikatos apsaugos sistemas, skatinama veikla, padedanti stiprinti žmogaus sveikatą, vystyti fizinę kultūrą ir sportą, tarnaujanti ekologinei, sanitarinei ir epidemiologinei gerovei.

3. Pareigūnai, nuslėpę faktus ir aplinkybes, keliančias grėsmę žmonių gyvybei ir sveikatai, atsako pagal federalinį įstatymą.

42 straipsnis

Kiekvienas turi teisę į sveiką aplinką, patikimą informaciją apie jos būklę ir į žalos, padarytos jo sveikatai ar turtui ekologiniu teisės pažeidimu, atlyginimą.

43 straipsnis

1. Kiekvienas turi teisę į mokslą.

2. Garantuojamas visiems prieinamas ir nemokamas ikimokyklinis ugdymas, pagrindinis bendrasis ir vidurinis profesinis išsilavinimas valstybinėse ar municipalinėse švietimo įstaigose ir įmonėse.

3. Kiekvienas turi teisę konkurso būdu nemokamai įgyti aukštąjį išsilavinimą valstybinėje ar municipalinėje švietimo įstaigoje ir įmonėje.

4. Pagrindinis bendrasis išsilavinimas yra privalomas. Tėvai ar juos pakeičiantys asmenys turi užtikrinti, kad vaikai įgytų pagrindinį bendrąjį išsilavinimą.

5. Rusijos Federacija nustato federalinius valstybinius išsilavinimo standartus, remia įvairias švietimo ir savišvietos formas.

44 straipsnis

1. Kiekvienam laiduojama literatūrinės, meninės, mokslinės, techninės ir kitokios kūrybos, taip pat pedagoginės veiklos laisvė. Intelektinę nuosavybę saugo įstatymas.

2. Kiekvienas turi teisę dalyvauti kultūriniame gyvenime ir naudotis kultūros įstaigomis, taip pat teisę į kultūros vertybių prieinamumą.

3. Kiekvienas privalo rūpintis istorijos ir kultūros paveldo išsaugojimu, saugoti istorijos ir kultūros paminklus.

45 straipsnis

1. Rusijos Federacijoje garantuojama žmogaus ir piliečio teisių ir laisvių valstybinė apsauga.

2. Kiekvienas turi teisę ginti savo teises ir laisves visais įstatymo nedraudžiamais būdais.

46 straipsnis

1. Kiekvienam garantuojama jo teisių ir laisvių gynyba teisme.

2. Valstybės valdžios, vietos savivaldos institucijų, visuomeninių susivienijimų ir pareigūnų sprendimai ir veiksmai (ar neveikimas) gali būti skundžiami teismui.

3. Kiekvienas turi teisę pagal Rusijos Federacijos tarptautines sutartis kreiptis į tarptautines žmogaus teisių ir laisvių gynimo institucijas, jeigu yra išnaudotos visos valstybėje esančios teisinės gynybos priemonės.

47 straipsnis

1. Iš nieko negali būti atimta teisė į tai, kad jo byla būtų nagrinėjama tame teisme ir to teisėjo, kuriems ši byla yra teisminga pagal įstatymą.

2. Asmuo, kaltinamas nusikaltimo padarymu, turi teisę į tai, kad jo bylą teismas nagrinėtų dalyvaujant prisiekusiesiems, kai tai numato federalinis įstatymas.

48 straipsnis

l. Kiekvienam garantuojama teisė į kvalifikuotą teisinę pagalbą. Įstatymo numatytais atvejais teisinė pagalba teikiama nemokamai.

2. Kiekvienas sulaikytas, suimtas, kaltinamas nusikaltimo padarymu asmuo turi teisę naudotis advokato (gynėjo) pagalba nuo sulaikymo, suėmimo ar kaltinimo pateikimo momento.

49 straipsnis

1. Kiekvienas, kuris yra kaltinamas nusikaltimo padarymu, yra laikomas nekaltu, kol jo kaltumas nebus įrodytas federalinio įstatymo numatyta tvarka ir nustatytas įsiteisėjusiu teismo nuosprendžiu.

2. Kaltinamasis neprivalo įrodinėti savo nekaltumo.

3. Abejonės dėl asmens kaltumo, jei jų nepavyksta pašalinti, aiškinamos kaltinamojo naudai.

50 straipsnis

1. Niekas negali būti antrą kartą nuteistas už tą patį nusikaltimą.

2. Vykdant teisingumą neleidžiama naudoti įrodymų, gautų pažeidžiant federalinį įstatymą.

3. Kiekvienas asmuo, nuteistas už nusikaltimą, turi teisę į tai, kad nuosprendį peržiūrėtų aukštesnis teismas federalinio įstatymo nustatyta tvarka, taip pat teisę prašyti malonės ar bausmės sušvelninimo.

51 straipsnis

1. Niekas neprivalo liudyti prieš save, savo sutuoktinį ir artimus giminaičius. Kas yra artimi giminaičiai, nustato federalinis įstatymas.

2. Federaliniu įstatymu gali būti nustatyti kiti atvejai, kai atleidžiama nuo pareigos duoti parodymus.

52 straipsnis

Asmenų, nukentėjusių nuo nusikaltimų ir piktnaudžiavimo valdžia, teisės saugomos įstatymo. Valstybė užtikrina nukentėjusiems teisminės gynybos prieinamumą ir padarytos žalos atlyginimą.

53 straipsnis

Kiekvienas turi teisę į tai, kad valstybė atlygintų žalą, padarytą valstybės valdžios institucijų ar jų pareigūnų neteisėtais veiksmais (arba neveikimu).

54 straipsnis

1. Įstatymas, nustatantis ar griežtinantis atsakomybę, grįžtamosios galios neturi.

2. Niekas negali būti traukiamas atsakomybėn už veiką, kuri jos padarymo metu nebuvo laikoma teisės pažeidimu. Jeigu po to, kai buvo padarytas teisės pažeidimas, atsakomybė už jį panaikinta ar sušvelninta, taikomas naujas įstatymas.

55 straipsnis

1. Pagrindinių teisių ir laisvių išvardijimas Rusijos Federacijos Konstitucijoje negali būti aiškinamas kaip kitų visuotinai pripažintų žmogaus ir piliečio teisių ir laisvių paneigimas ar suvaržymas.

2. Rusijos Federacijoje neturi būti leidžiami įstatymai, paneigiantys ar suvaržantys žmogaus ir piliečio teises ir laisves.

3. Žmogaus ir piliečio teisės ir laisvės gali būti apribotos federaliniu įstatymu tik tiek, kiek tai būtina siekiant apsaugoti konstitucinės santvarkos pagrindus, dorovę, kitų asmenų teises ir teisėtus interesus, užtikrinti šalies gynybą ir valstybės saugumą.

56 straipsnis

1. Nepaprastosios padėties sąlygomis, kai būtina užtikrinti piliečių saugumą ir apginti konstitucinę santvarką, federaliniu konstituciniu įstatymu gali būti nustatyti atskiri teisių ir laisvių apribojimai, nurodant apribojimų apimtį ir jų trukmę.

2. Nepaprastoji padėtis visoje Rusijos Federacijos teritorijoje ir jos atskirose vietovėse gali būti įvesta esant federalinio konstitucinio įstatymo nustatytoms aplinkybėms ir šio įstatymo nustatyta tvarka.

3. Teisės ir laisvės, numatytos Rusijos Federacijos Konstitucijos 20 ir 21 straipsniuose, 23 straipsnio 1 dalyje, 24 ir 28 straipsniuose, 34 straipsnio 1 dalyje, 40 straipsnio 1 dalyje, 46–54 straipsniuose, negali būti apribotos.

57 straipsnis

Kiekvienas privalo mokėti įstatymais nustatytus mokesčius ir rinkliavas. Įstatymai, kuriais nustatomi nauji mokesčiai ar bloginama mokesčių mokėtojų padėtis, grįžtamosios galios neturi.

58 straipsnis

Kiekvienas privalo saugoti gamtą ir aplinką, tausoti gamtos turtus.

59 straipsnis

1. Tėvynės gynimas yra Rusijos Federacijos piliečio pareiga.
2. Rusijos Federacijos pilietis karo tarnybą atlieka pagal federalinį įstatymą.
3. Rusijos Federacijos pilietis, tuo atveju, kai karinės tarnybos atlikimas yra nesuderinamas su jo įsitikinimais ar išpažįstama religija, taip pat kitais federalinio įstatymo nustatytais atvejais turi teisę į tai, kad karinė tarnyba būtų pakeista alternatyvia civiline tarnyba.

60 straipsnis

Rusijos Federacijos pilietis gali savarankiškai įgyvendinti visas savo teises ir pareigas, kai jam sukanka 18 metų.

61 straipsnis

1. Rusijos Federacijos pilietis negali būti išsiųstas iš Rusijos Federacijos ar išduotas kitai valstybei.
2. Rusijos Federacija garantuoja gynybą ir globą savo piliečiams, esantiems už jos ribų.

62 straipsnis

1. Rusijos Federacijos pilietis kartu gali būti ir užsienio valstybės pilietis (gali turėti dvigubą pilietybę) pagal federalinį įstatymą ar Rusijos Federacijos tarptautinę sutartį.
2. Tai, kad Rusijos Federacijos pilietis turi užsienio valstybės pilietybę, nesuvaržo jo teisių ir laisvių ir neatleidžia nuo pareigų, kylančių iš Rusijos pilietybės, jeigu ko kita nenumato federalinis įstatymas ar Rusijos Federacijos tarptautinė sutartis.

3. Užsienio valstybių piliečiai ir asmenys be pilietybės Rusijos Federacijoje naudojasi tokiomis pačiomis teisėmis ir vykdo tokias pačias pareigas, kaip ir Rusijos Federacijos piliečiai, išskyrus federalinio įstatymo ar Rusijos Federacijos tarptautinės sutarties nustatytus atvejus.

63 straipsnis

1 Rusijos Federacija suteikia užsienio valstybių piliečiams ir asmenims be pilietybės politinį prieglobstį pagal visuotinai pripažintas tarptautinės teisės normas.

2. Rusijos Federacijoje neleidžiama išduoti kitoms valstybėms asmenų, persekiojamų už politinius įsitikinimus, taip pat už veiksmus (arba neveikimą), kurie Rusijos Federacijos nelaikomi nusikaltimu. Asmenų, kaltinamų nusikaltimo padarymu, išdavimas, taip pat nuteistųjų perdavimas bausmei atlikti kitose valstybėse vykdomas remiantis federaliniu įstatymu ar Rusijos Federacijos tarptautine sutartimi.

64 straipsnis

Šio skirsnio nuostatos sudaro asmens teisinio statuso pagrindus Rusijos Federacijoje ir negali būti keičiamos kitaip, negu šios Konstitucijos nustatyta tvarka.

3 skirsnis. FEDERACINĖ SANDARA

65 straipsnis

1. Rusijos Federaciją sudaro šie Rusijos Federacijos subjektai:

Adygėjos Respublika (Adygėja), Altajaus Respublika, Baškortostano Respublika, Buriatijos Respublika, Dagestano Respublika, Ingušijos Respublika, Kabardos-Balkarijos Respublika, Kalmukijos Respublika, Karačiajų Čerkesijos Respublika, Karelijos Respublika, Komijos Respublika, Marijos Respublika, Mordovijos Respublika, Sachos Respublika (Jakutija), Šiaurės Osetijos-Alanijos Respublika, Tatarstano Respublika (Tatarstanas), Tuvos Respublika, Udmurtijos Respublika, Chakasijos Respublika, Čečėnijos Respublika, Čiuvašijos Respublika – Čiuvašija;

Altajaus kraštas, Užbaikalės kraštas, Kamčiatkos kraštas, Krasnodaro kraštas, Krasnojarsko kraštas, Permės kraštas, Primorjės kraštas, Stavropolio kraštas, Chabarovsko kraštas;

Amūro sritis, Archangelsko sritis, Astrachanės sritis, Belgorodo sritis,

Briansko sritis, Vladimiro sritis, Volgogrado sritis, Vologdos sritis, Voronežo sritis, Ivanovo sritis, Irkutsko sritis, Kaliningrado sritis, Kalugos sritis, Kemerovo sritis, Kirovo sritis, Kostromos sritis, Kurgano sritis, Kursko sritis, Leningrado sritis, Lipecko sritis, Magadano sritis, Maskvos sritis, Murmansko sritis, Žemutinio Naugardo sritis, Naugardo sritis, Novosibirsko sritis, Omsko sritis, Orenburgo sritis, Orlovo sritis, Penzos sritis, Pskovo sritis, Rostovo sritis, Riazanės sritis, Samaros sritis, Saratovo sritis, Sachalino sritis, Sverdlovsko sritis, Smolensko sritis, Tambovo sritis, Tverės sritis, Tomsko sritis, Tulos sritis, Tiumenės sritis, Uljanovsko sritis, Čeliabinsko sritis, Jaroslavlio sritis;

Maskva, Sankt Peterburgas – federalinės reikšmės miestai;

Žydų autonominė sritis;

Nencų autonominė apygarda, Chantų-Mansių autonominė apygarda – Jugra, Čiukčių autonominė apygarda, Jamalo Nencų autonominė apygarda.

2. Naujo subjekto priėmimo į Rusijos Federaciją ir jo sudarymo Rusijos sudėtyje tvarką nustato federalinis konstitucinis įstatymas.

66 straipsnis

1. Respublikos statusą nustato Rusijos Federacijos Konstitucija ir respublikos konstitucija.

2. Krašto, srities, federalinės reikšmės miesto, autonominės srities, autonominės apygardos statusą nustato Rusijos Federacijos Konstitucija ir krašto, srities, federalinės reikšmės miesto, autonominės srities, autonominės apygardos statutas, kurį priima atitinkamo Rusijos Federacijos subjekto įstatymų leidžiamoji (atstovaujamoji) institucija.

3. Autonominės srities, autonominės apygardos įstatymų leidžiamųjų ir vykdomųjų institucijų teikimu gali būti priimtas autonominės srities, autonominės apygardos federalinis įstatymas.

4. Autonominių apygardų, kurios yra krašto ar srities sudėtyje, santykius gali reglamentuoti federalinis įstatymas ir sutartis, kurią sudaro autonominės apygardos valstybės valdžios institucijos ir atitinkamai krašto ar srities valstybės valdžios institucijos.

5. Rusijos Federacijos subjekto statusas gali būti pakeistas Rusijos Federacijos ir Rusijos Federacijos subjekto abipusiu sutikimu pagal federalinį konstitucinį įstatymą.

67 straipsnis

1. Rusijos Federacijos teritoriją sudaro jos subjektų teritorijos, vidaus vandenys ir teritorinė jūra, oro erdvė virš jų.

2. Rusijos Federacija turi suverenias teises ir vykdo jurisdikciją kontinentiniame šelfe ir Rusijos Federacijos išskirtinėje ekonominėje zonoje federalinio įstatymo ir tarptautinės teisės normų nustatyta tvarka.

3. Rusijos Federacijos subjektų teritorijų ribos gali būti keičiamos jų tarpusavio sutikimu.

68 straipsnis

1. Rusų kalba yra valstybinė kalba visoje Rusijos Federacijos teritorijoje.

2. Respublikos turi teisę nustatyti savo valstybines kalbas. Šios kalbos respublikų valstybės valdžios, vietos savivaldos institucijose, valstybės įstaigose vartojamos greta valstybinės Rusijos Federacijos kalbos.

3. Rusijos Federacija garantuoja visoms savo tautoms teisę į gimtosios kalbos išsaugojimą, sąlygų jos mokymuisi ir vystymuisi sudarymą.

69 straipsnis

Rusijos Federacija garantuoja nedidelių senbuvių tautų teises vadovaudamasi visuotinai pripažintais tarptautinės teisės principais ir normomis bei tarptautinėmis Rusijos Federacijos sutartimis.

70 straipsnis

1. Rusijos Federacijos valstybės vėliavą, herbą ir himną, jų aprašymą ir oficialaus naudojimo tvarką nustato federalinis konstitucinis įstatymas.

2. Rusijos Federacijos sostinė yra Maskvos miestas. Sostinės statusą nustato federalinis įstatymas.

71 straipsnis

Rusijos Federacijos kompetencija:

a) Rusijos Federacijos Konstitucijos ir federalinių įstatymų priėmimas ir keitimas, jų laikymosi kontrolė;

b) Rusijos Federacijos federacinė sandara ir teritorija;

c) žmogaus ir piliečių teisių ir laisvių reglamentavimas ir jų gynimas; Rusijos Federacijos pilietybė; tautinių mažumų teisių reglamentavimas ir jų gynimas;

d) federalinių įstatymų leidžiamosios, vykdomosios ir teisminės valdžios institucijų sistemos, jų organizavimo ir veiklos tvarkos nustatymas; federalinių valstybės valdžios institucijų sudarymas;
e) federalinė valstybinė nuosavybė ir jos valdymas;
f) federalinės politikos pagrindų nustatymas ir federalinės valstybinės, ekonominės, ekologinės, socialinės, kultūrinės ir nacionalinės Rusijos Federacijos raidos programos;
g) bendrosios rinkos teisinių pagrindų nustatymas; finansų, valiutos, kreditų, muitų reguliavimas, pinigų emisija, kainų politikos pagrindai; federalinės ekonominės tarnybos, taip pat ir federaliniai bankai;
h) federalinis biudžetas; federaliniai mokesčiai ir rinkliavos; federaliniai regioninės plėtros fondai;
i) federalinės energetikos sistemos, branduolinė energetika, skiliosios medžiagos, federalinis transportas, susisiekimo keliai, informacija ir ryšiai; veikla kosmose;
j) Rusijos Federacijos užsienio politika ir tarptautiniai santykiai, tarptautinės Rusijos Federacijos sutartys; karo ir taikos klausimai;
k) Rusijos Federacijos ekonominiai santykiai su kitomis valstybėmis;
l) gynyba ir saugumas; gynybos pramonė; ginklų, šaudmenų, karo technikos ir kitų karinių priemonių pirkimo ir pardavimo tvarkos nustatymas; nuodingųjų, narkotinių medžiagų gamyba ir jų naudojimo tvarka;
m) Rusijos Federacijos valstybės sienos, teritorinės jūros, oro erdvės, išskirtinės ekonominės zonos ir kontinentinio šelfo statuso nustatymas ir gynimas;
n) teismų sistema; prokuratūra; baudžiamųjų ir bausmių vykdymo įstatymų leidyba; amnestija ir malonė; civilinių įstatymų leidyba; civilinio proceso įstatymų leidyba; intelektinės nuosavybės teisinis reguliavimas;
o) federalinė kolizinė teisė;
p) meteorologinė tarnyba, standartai, etalonai, metrinė sistema ir laiko skaičiavimas; geodezija ir kartografija; geografinių objektų pavadinimai; oficiali statistinė ir buhalterinė apskaita;
r) Rusijos Federacijos valstybės apdovanojimai ir garbės vardai;
s) federalinė valstybės tarnyba.

72 straipsnis

1. Bendra Rusijos Federacijos ir jos subjektų kompetencija:

a) respublikų konstitucijų ir įstatymų, kraštų, sričių, federalinės reikšmės miestų, autonominės srities, autonominių apygardų statutų, įstatymų ir kitų norminių teisės aktų atitikimo Rusijos Federacijos Konstitucijai ir federaliniams įstatymams užtikrinimas;

b) žmogaus ir piliečio teisių ir laisvių apsauga; tautinių mažumų teisių apsauga; teisėtumo, teisėtvarkos, visuomenės saugumo užtikrinimas; pasienio ruožų režimas;

c) žemės, jos gelmių, vandens ir kitų gamtos išteklių valdymas, naudojimas ir disponavimas jais;

d) valstybės nuosavybės atribojimas;

e) naudojimasis gamtine aplinka; aplinkos apsauga ir ekologinio saugumo užtikrinimas; ypatingai saugomos gamtinės teritorijos; istorijos ir kultūros paminklų apsauga;

f) bendrieji auklėjimo, švietimo, mokslo, kultūros, kūno kultūros ir sporto klausimai;

g) sveikatos apsaugos klausimų koordinavimas; šeimos, motinystės, tėvystės ir vaikystės apsauga; socialinė apsauga, taip pat ir socialinis aprūpinimas;

h) kovos su katastrofomis, stichinėmis nelaimėmis, epidemijomis priemonių įgyvendinimas, jų padarinių likvidavimas;

i) mokesčių ir rinkliavų bendrųjų principų Rusijos Federacijoje nustatymas;

j) administracinių, administracinio proceso, darbo, šeimos, būsto, žemės, vandenų, miškų, žemės gelmių ir aplinkos apsaugos įstatymų leidyba;

k) reikalavimai teismų ir teisėsaugos institucijų darbuotojams, advokatūra, notariatas;

l) nedidelių etninių bendruomenių tradicinio gyvenimo būdo ir nuo senovės susiklosčiusios gyvenamosios aplinkos apsauga;

m) valstybės valdžios ir vietos savivaldos institucijų sistemos organizavimo bendrųjų principų nustatymas;

n) Rusijos Federacijos subjektų tarptautinių santykių ir ekonominių ryšių su užsienio šalimis koordinavimas, Rusijos Federacijos tarptautinių sutarčių vykdymas.

2. Šio straipsnio nuostatos vienodai taikomos respublikoms, kraštams, sritims, federalinės reikšmės miestams, autonominei sričiai, autonominėms apygardoms.

73 straipsnis

Klausimais, kurie nepriskiriami Rusijos Federacijos kompetencijai ir neapima Rusijos Federacijos įgaliojimų bendros Rusijos Federacijos ir jos subjektų kompetencijos srityje, Rusijos Federacijos subjektai turi visą valstybės valdžią.

74 straipsnis

1. Rusijos Federacijos teritorijoje negali būti nustatomos muitų sienos, muitai, rinkliavos ir kokios nors kitos kliūtys laisvam prekių, paslaugų ir finansinių priemonių judėjimui.

2. Prekių ir paslaugų judėjimo apribojimai gali būti nustatomi vadovaujantis federaliniu įstatymu, jeigu tai būtina siekiant užtikrinti žmonių saugumą, gyvybę ir sveikatą, gamtos ir kultūros vertybių apsaugą.

75 straipsnis

1. Rusijos Federacijos piniginis vienetas yra rublis. Pinigų emisiją vykdo tik Rusijos Federacijos centrinis bankas. Kitų pinigų įvedimas ir jų emisija Rusijos Federacijoje neleidžiama.

2. Rublio stabilumo apsauga ir užtikrinimas – pagrindinė Rusijos Federacijos centrinio banko funkcija, kurią jis vykdo nepriklausomai nuo kitų valstybės valdžios institucijų.

3. Mokesčių, mokamų į federalinį biudžetą, sistemą ir mokesčių ir rinkliavų nustatymo bendruosius principus nustato federalinis įstatymas.

4. Valstybės paskolos lakštai išleidžiami federalinio įstatymo nustatyta tvarka ir platinami savanoriškumo pagrindais.

76 straipsnis

1. Rusijos Federacijos kompetencijos klausimais priimami federaliniai konstituciniai įstatymai ir federaliniai įstatymai, kurie tiesiogiai taikomi visoje Rusijos Federacijos teritorijoje.

2. Rusijos Federacijos ir Rusijos Federacijos subjektų bendros kompetencijos klausimais leidžiami federaliniai įstatymai ir juos atitinkantys Rusijos Federacijos subjektų įstatymai ir kiti norminiai teisės aktai.

3. Federaliniai įstatymai neturi prieštarauti federaliniams konstituciniams įstatymams.

4. Klausimais, kurie nepriskiriami Rusijos Federacijos kompetencijai ir bendrai Rusijos Federacijos ir Rusijos Federacijos subjektų kompetencijai, respublikos, kraštai, sritys, federalinės reikšmės miestai, autonominė sritis ir autonominės apygardos pačios nustato teisinį reguliavimą, įskaitant įstatymų ir kitų norminių teisės aktų priėmimą.

5. Rusijos Federacijos subjektų įstatymai ir kiti norminiai teisės aktai neturi prieštarauti federaliniams įstatymams, priimtiems pagal šio straipsnio pirmą ir antrą dalis. Esant prieštaravimui tarp federalinio įstatymo ir Rusijos Federacijoje išleisto kito akto, taikomas federalinis įstatymas.

6. Esant prieštaravimui tarp federalinio įstatymo ir Rusijos Federacijos subjekto norminio teisės akto, išleisto pagal šio straipsnio ketvirtą dalį, taikomas Rusijos Federacijos subjekto norminis teisės aktas.

77 straipsnis

1. Respublikų, kraštų, sričių, federalinės reikšmės miestų, autonominės srities, autonominių apygardų valstybės valdžios institucijų sistemą Rusijos Federacijos subjektai nustato savarankiškai, atsižvelgdami į Rusijos Federacijos konstitucinės santvarkos pagrindus ir federalinio įstatymo nustatytus valstybės valdžios atstovaujamųjų ir vykdomųjų institucijų sudarymo bendruosius principus.

2. Klausimais, kurie priskiriami Rusijos Federacijos kompetencijai ir apima Rusijos Federacijos įgaliojimus bendros Rusijos Federacijos ir jos subjektų kompetencijos srityje, federalinės vykdomosios valdžios institucijos ir Rusijos Federacijos subjektų vykdomosios valdžios institucijos sudaro vieningą vykdomosios valdžios Rusijos Federacijoje sistemą.

78 straipsnis

1. Federalinės vykdomosios valdžios institucijos savo įgaliojimams vykdyti gali sudaryti savo teritorines institucijas ir skirti atitinkamus pareigūnus.

2. Federalinės vykdomosios valdžios institucijos pagal susitarimą su Rusijos Federacijos subjektų vykdomosios valdžios institucijomis gali perduoti joms vykdyti dalį savo įgaliojimų, jeigu tai neprieštarauja Rusijos Federacijos Konstitucijai ir federaliniams įstatymams.

3. Rusijos Federacijos subjektų vykdomosios valdžios institucijos pagal susitarimą su federalinėmis vykdomosiomis valdžios institucijomis gali perduoti joms vykdyti dalį savo įgaliojimų.

4. Rusijos Federacijos Prezidentas ir Rusijos Federacijos Vyriausybė pagal Rusijos Federacijos Konstituciją užtikrina, kad visoje Rusijos Federacijos teritorijoje būtų įgyvendinami federalinės valstybės valdžios įgaliojimai.

79 straipsnis

Rusijos Federacija gali dalyvauti valstybių susivienijimuose ir perduoti jiems dalį savo įgaliojimų, remdamasi tarptautinėmis sutartimis, jei tai neapriboja žmogaus ir piliečio teisių ir laisvių ir neprieštarauja Rusijos Federacijos konstitucinės santvarkos pagrindams.

4 skirsnis. RUSIJOS FEDERACIJOS PREZIDENTAS

80 straipsnis

1. Rusijos Federacijos Prezidentas yra valstybės vadovas.

2. Rusijos Federacijos Prezidentas yra Rusijos Federacijos Konstitucijos, žmogaus ir piliečio teisių ir laisvių garantas. Rusijos Federacijos Konstitucijos nustatyta tvarka jis imasi priemonių, kad būtų saugojamas Rusijos Federacijos suverenitetas, jos nepriklausomybė ir valstybės vientisumas, užtikrina suderintą valstybės valdžios institucijų veiklą ir jų bendradarbiavimą.

3. Rusijos Federacijos Prezidentas pagal Rusijos Federacijos Konstituciją ir federalinius įstatymus nustato pagrindines valstybės vidaus ir užsienio politikos kryptis.

4. Rusijos Federacijos Prezidentas kaip valstybės vadovas atstovauja Rusijos Federacijai šalies viduje ir tarptautiniuose santykiuose.

81 straipsnis

1. Rusijos Federacijos Prezidentą renka Rusijos Federacijos piliečiai šešeriems metams remdamiesi visuotine, lygia ir tiesiogine rinkimų teise, slaptu balsavimu.

2. Rusijos Federacijos Prezidentu gali būti išrinktas ne jaunesnis kaip 35 metų Rusijos Federacijos pilietis, nuolat gyvenantis Rusijos Federacijoje ne mažiau kaip 10 metų.

3. Tas pat asmuo Respublikos Prezidento pareigas gali eiti ne daugiau kaip dvi kadencijas iš eilės.

4. Rusijos Federacijos Prezidento rinkimų tvarką nustato federalinis įstatymas.

82 straipsnis

1. Pradėdamas eiti pareigas Rusijos Federacijos Prezidentas prisiekia tautai:

„Vykdydamas Rusijos Federacijos Prezidento pareigas prisiekiu gerbti ir saugoti žmogaus ir piliečio teises bei laisves, laikytis ir ginti Rusijos Federacijos Konstituciją, ginti valstybės suverenitetą ir nepriklausomybę, saugumą ir vientisumą, ištikimai tarnauti tautai.“

2. Prisiekiama iškilmingoje aplinkoje, dalyvaujant Federacijos Tarybos nariams, Valstybės Dūmos deputatams ir Rusijos Federacijos Konstitucinio Teismo teisėjams.

83 straipsnis

Rusijos Federacijos Prezidentas:

a) Valstybės Dūmos pritarimu skiria Rusijos Federacijos Vyriausybės Pirmininką;

b) turi teisę pirmininkauti Rusijos Federacijos Vyriausybės posėdžiuose;

c) priima sprendimą dėl Rusijos Federacijos Vyriausybės atstatydinimo;

d) teikia Valstybės Dūmai skirti Rusijos Federacijos centrinio banko pirmininko kandidatūrą; siūlo Valstybės Dūmai atleisti iš pareigų Rusijos Federacijos centrinio banko pirmininką;

e) Rusijos Federacijos Vyriausybės Pirmininko teikimu skiria ir atleidžia iš pareigų Rusijos Federacijos Vyriausybės Pirmininko pavaduotojus, federalinius ministrus;

f) teikia Federacijos Tarybai skirti Rusijos Federacijos Konstitucinio Teismo, Rusijos Federacijos Aukščiausiojo Teismo teisėjų kandidatūras; skiria kitų federalinių teismų teisėjus;

f.1) teikia Federacijos Tarybai skirti Rusijos Federacijos generalinio prokuroro ir Generalinio prokuroro pavaduotojų kandidatūras; siūlo Federacijos Tarybai atleisti iš pareigų Rusijos Federacijos generalinį prokurorą ir Rusijos Federacijos generalinio prokuroro pavaduotojus; skiria ir atleidžia Rusijos Federacijos subjektų prokurorus, taip pat kitus prokurorus, išskyrus miestų, rajonų prokurorus ir jiems prilygintus prokurorus;

g) sudaro ir vadovauja Rusijos Federacijos Saugumo Tarybai, kurios statusą nustato federalinis įstatymas;
h) tvirtina Rusijos Federacijos karinę doktriną;
i) sudaro Rusijos Federacijos Prezidento administraciją;
j) skiria ir atleidžia Rusijos Federacijos Prezidento įgaliotuosius atstovus;
k) skiria ir atleidžia Rusijos Federacijos ginkluotųjų pajėgų aukščiausius vadus;
l) pasikonsultavęs su Federalinio Susirinkimo rūmų atitinkamais komitetais ar komisijomis skiria ir atleidžia Rusijos Federacijos diplomatinius atstovus užsienio valstybėse ir tarptautinėse organizacijose.

84 straipsnis

Rusijos Federacijos Prezidentas:

a) skiria Valstybės Dūmos rinkimus pagal Rusijos Federacijos Konstituciją ir federalinį įstatymą;
b) paleidžia Valstybės Dūmą Rusijos Federacijos Konstitucijoje numatytais atvejais ir tvarka;
c) skiria referendumą federalinio konstitucinio įstatymo nustatyta tvarka;
d) teikia Valstybės Dūmai įstatymų projektus;
e) pasirašo ir skelbia federalinius įstatymus;
f) kreipiasi į Federalinį Susirinkimą su kasmetiniu pranešimu apie padėtį šalyje, apie pagrindines valstybės vidaus ir užsienio politikos kryptis.

85 straipsnis

1. Rusijos Federacijos Prezidentas gali panaudoti derinimo procedūras sprendžiant nesutarimus tarp Rusijos Federacijos valstybinės valdžios institucijų ir Rusijos Federacijos subjektų valstybinės valdžios institucijų, taip pat tarp Rusijos Federacijos subjektų valstybės valdžios institucijų. Nepavykus pasiekti susitarimo, jis gali ginčą perduoti nagrinėti atitinkamam teismui.

2. Rusijos Federacijos Prezidentas turi teisę sustabdyti, kol klausimą išspręs atitinkamas teismas, Rusijos Federacijos subjektų vykdomosios valdžios institucijų aktų galiojimą, jei šie aktai prieštarauja Rusijos Federacijos Konstitucijai ir federaliniams įstatymams, Rusijos Federacijos tarp-

tautiniams įsipareigojimams arba pažeidžia žmogaus ir piliečio teises bei laisves.

86 straipsnis

Rusijos Federacijos Prezidentas:

a) vadovauja Rusijos Federacijos užsienio politikai;
b) veda derybas ir pasirašo Rusijos Federacijos tarptautines sutartis;
c) pasirašo ratifikavimo raštus;
d) priima įgaliojamuosius ir atšaukiamuosius raštus iš akredituojamų prie jo diplomatinių atstovų.

87 straipsnis

1. Rusijos Federacijos Prezidentas yra Vyriausiasis Rusijos Federacijos ginkluotųjų pajėgų vadas.

2. Agresijos prieš Rusijos Federaciją arba tiesioginio agresijos pavojaus atvejais Rusijos Federacijos Prezidentas įveda Rusijos Federacijos teritorijoje ar jos atskirose vietovėse karinę padėtį, apie tai nedelsiant pranešdamas Federacijos Tarybai ir Valstybės Dūmai.

3. Karinės padėties režimas nustatomas federaliniu konstituciniu įstatymu.

88 straipsnis

Rusijos Federacijos Prezidentas, federalinio konstitucinio įstatymo numatytomis aplinkybėms ir tvarka, įveda Rusijos Federacijos teritorijoje ar jos atskirose vietovėse nepaprastąją padėtį, apie tai nedelsiant pranešdamas Federacijos Tarybai ir Valstybės Dūmai.

89 straipsnis

Rusijos Federacijos Prezidentas:

a) sprendžia Rusijos Federacijos pilietybės klausimus ir politinio prieglobsčio suteikimo klausimus;
b) skiria Rusijos Federacijos valstybinius apdovanojimus, suteikia Rusijos Federacijos garbės vardus, aukščiausius karinius ir specialiuosius laipsnius;
c) teikia malonę.

90 straipsnis

1. Rusijos Federacijos Prezidentas leidžia įsakus ir potvarkius.

2. Rusijos Federacijos Prezidento įsakai ir potvarkiai privalo būti vykdomi visoje Rusijos Federacijos teritorijoje.

3. Rusijos Federacijos Prezidento įsakai ir potvarkiai neturi prieštarauti Rusijos Federacijos Konstitucijai ir federaliniams įstatymams.

91 straipsnis

Rusijos Federacijos Prezidento asmuo neliečiamas.

92 straipsnis

1. Rusijos Federacijos Prezidentas pradeda eiti pareigas, kai prisiekia, ir baigia jų vykdymą pasibaigus jo kadencijos laikotarpiui, kai prisiekia naujai išrinktas Rusijos Federacijos Prezidentas.

2. Rusijos Federacijos Prezidento įgaliojimai nutrūksta anksčiau laiko jam atsistatydinus, nuolat negalint vykdyti savo pareigų dėl sveikatos būklės ar nušalinus jį nuo pareigų. Tokiais atvejais Rusijos Federacijos Prezidento rinkimai turi įvykti ne vėliau kaip per tris mėnesius nuo įgaliojimų nutrūkimo prieš terminą.

3. Visais atvejais, kai Rusijos Federacijos Prezidentas negali vykdyti savo pareigų, jas laikinai eina Rusijos Federacijos Vyriausybės Pirmininkas. Asmuo, laikinai einantis Rusijos Federacijos Prezidento pareigas, neturi teisės paleisti Valstybės Dūmą, skelbti referendumą, taip pat teikti siūlymus dėl Rusijos Federacijos Konstitucijos pataisų ir nuostatų peržiūrėjimo.

93 straipsnis

1. Federacijos Taryba gali nušalinti nuo pareigų Rusijos Federacijos Prezidentą tik remdamasi Valstybės Dūmos pateiktu kaltinimu valstybės išdavimu arba kito sunkaus nusikaltimo padarymu, kai kaltinimą patvirtina Rusijos Federacijos Aukščiausiojo Teismo išvada, jog Rusijos Federacijos Prezidento veiksmuose yra nusikaltimo požymių, ir kai Rusijos Federacijos Konstitucinis Teismas pateikia išvadą, kad buvo laikomasi nustatytos kaltinimo pateikimo tvarkos.

2. Valstybės Dūmos sprendimas pateikti kaltinimą ir Federacijos Tarybos sprendimas nušalinti Prezidentą nuo pareigų turi būti priimti 2/3 visų kiekvienų rūmų deputatų balsų, kai iniciatyvą pareiškia ne mažiau

kaip 1/3 Valstybes Dūmos deputatų ir kai yra Valstybės Dūmos sudarytos specialios komisijos išvada.

3. Federacijos Tarybos sprendimas dėl Rusijos Federacijos Prezidento nušalinimo nuo pareigų turi būti priimtas ne vėliau kaip per tris mėnesius nuo Valstybės Dūmos pateikto kaltinimo Prezidentui. Jei per šį terminą Federacijos Tarybos sprendimas nebus priimtas, kaltinimas Prezidentui laikomas atmestu.

5 skirsnis. FEDERALINIS SUSIRINKIMAS

94 straipsnis

Federalinis Susirinkimas – Rusijos Federacijos parlamentas – Rusijos Federacijos atstovaujamoji ir įstatymų leidžiamoji institucija.

95 straipsnis

1. Federalinį Susirinkimą sudaro dveji rūmai – Federacijos Taryba ir Valstybės Dūma.

2. Federacijos Tarybą sudaro po du kiekvieno Rusijos Federacijos subjekto atstovus: po vieną atstovaujamosios ir vykdomosios valstybės valdžios institucijų atstovą.

3. Valstybės Dūmą sudaro 450 deputatų.

96 straipsnis

1. Valstybės Dūma renkama penkeriems metams.

2. Federacijos Tarybos sudarymo ir Valstybės Dūmos deputatų rinkimų tvarką nustato federaliniai įstatymai.

97 straipsnis

1. Valstybės Dūmos deputatu gali būti išrinktas Rusijos Federacijos pilietis, sulaukęs 21 metų ir turintis teisę dalyvauti rinkimuose.

2. Tas pats asmuo vienu metu negali būti Federacijos Tarybos nariu ir Valstybės Dūmos deputatu. Valstybės Dūmos deputatas negali būti kitų atstovaujamųjų valstybės valdžios institucijų ir vietos savivaldos institucijų deputatu.

3. Valstybės Dūmos deputatų darbas yra jų nuolatinė profesinė veikla. Valstybės Dūmos deputatai negali dirbti valstybės tarnyboje, užsiimti kita apmokama veikla, išskyrus pedagoginę, mokslinę ir kitą kūrybinę veikla.

98 straipsnis

1. Federacijos Tarybos nariai ir Valstybės Dūmos deputatai turi neliečiamybę visą jų įgaliojimų laikotarpį. Jie negali būti sulaikyti, suimti, negali būti atliekama jų asmens krata, išskyrus atvejus, kai yra sulaikomi nusikaltimo vietoje, taip pat negali būti atliekama jų asmens apžiūra, išskyrus federaliniu įstatymu numatytus atvejus, kai siekiama užtikrinti kitų asmenų saugumą.

2. Neliečiamybės statuso atėmimo klausimą Rusijos Federacijos generalinio prokuroro teikimu sprendžia atitinkami Federalinio Susirinkimo rūmai.

99 straipsnis

1. Federalinis Susirinkimas yra nuolat veikianti institucija.

2. Valstybės Dūma į pirmąjį posėdį renkasi trisdešimtą dieną po išrinkimo. Rusijos Federacijos Prezidentas gali sušaukti Valstybės Dūmos posėdį nepasibaigus šiam terminui.

3. Valstybės Dūmos pirmąjį posėdį pradeda vyriausias pagal amžių deputatas.

4. Nuo to momento, kai pradeda dirbti naujai išrinkta Valstybės Dūma, ankstesnės Valstybės Dūmos įgaliojimai pasibaigia.

100 straipsnis

1. Federacijos Taryba ir Valstybės Dūma posėdžiauja atskirai.

2. Federacijos Tarybos ir Valstybės Dūmos posėdžiai yra vieši. Rūmų reglamente numatytais atvejais jie turi teisę rengti uždarus posėdžius.

3. Rūmai gali bendrai susirinkti išklausyti Rusijos Federacijos Prezidento pranešimus, Rusijos Federacijos Konstitucinio Teismo pranešimus, užsienio valstybių vadovų pasisakymus.

101 straipsnis

1. Federacijos Taryba iš savo narių renka Federacijos Tarybos Pirmininką ir jo pavaduotojus. Valstybės Dūma iš savo narių renka Valstybės Dūmos Pirmininką ir jo pavaduotojus.

2. Federacijos Tarybos Pirmininkas ir jo pavaduotojai, Valstybės Dūmos Pirmininkas ir jo pavaduotojai pirmininkauja posėdžiuose ir sprendžia rūmų darbo tvarkos klausimus.

3. Federacijos Taryba ir Valstybės Dūma sudaro savo komitetus ir komisijas, pagal jiems priskirtą kompetenciją vykdo parlamentinius klausymus.

4. Abeji rūmai priima savo reglamentus ir sprendžia savo darbo tvarkos klausimus.

5. Federalinio biudžeto vykdymui kontroliuoti Federacijos Taryba ir Valstybės Dūma sudaro Audito rūmus, kurių sudėtį ir veiklos tvarką nustato federalinis įstatymas.

102 straipsnis

1. Federacijos Taryba:

a) tvirtina sienų tarp Rusijos Federacijos subjektų pakeitimus;
b) tvirtina Rusijos Federacijos Prezidento įsaką dėl karinės padėties įvedimo;
c) tvirtina Rusijos Federacijos Prezidento įsaką dėl nepaprastosios padėties įvedimo;
d) sprendžia klausimą dėl Rusijos Federacijos ginkluotųjų pajėgų panaudojimo už Rusijos Federacijos teritorijos ribų;
e) skiria Rusijos Federacijos Prezidento rinkimus;
f) nušalina nuo pareigų Rusijos Federacijos Prezidentą;
g) skiria Rusijos Federacijos Konstitucinio Teismo, Rusijos Federacijos Aukščiausiojo Teismo teisėjus;
h) skiria ir atleidžia Rusijos Federacijos generalinį prokurorą ir Rusijos Federacijos generalinio prokuroro pavaduotojus;
i) skiria ir atleidžia Audito rūmų pirmininko pavaduotoją ir pusę šių Rūmų auditorių.

2. Federacijos Taryba priima nutarimus klausimais, kuriuos Rusijos Federacijos Konstitucija priskiria jos kompetencijai.

3. Federacijos Tarybos nutarimai priimami visų Federacijos Tarybos narių balsų dauguma, jei Rusijos Federacijos Konstitucija nenumato kitos sprendimų priėmimo tvarkos.

103 straipsnis

1. Valstybės Dūma:

a) duoda sutikimą Rusijos Federacijos Prezidentui skirti Rusijos Federacijos Vyriausybės Pirmininką;
b) sprendžia klausimą dėl pasitikėjimo Rusijos Federacijos Vyriausybe;
c) išklauso Rusijos Federacijos Vyriausybės kasmetines ataskaitas apie jos veiklos rezultatus, taip pat ataskaitas Valstybės Dūmos iškeltais klausimais;

d) skiria ir atleidžia Rusijos Federacijos centrinio banko pirmininką;
e) skiria ir atleidžia Audito rūmų pirmininką ir pusę jų auditorių;
f) skiria ir atleidžia Žmogaus teisių įgaliotinį, veikiantį pagal federalinį konstitucinį įstatymą;
g) skelbia amnestiją;
h) pateikia kaltinimą Rusijos Federacijos Prezidentui dėl jo nušalinimo nuo pareigų.

2. Valstybės Dūma priima nutarimus klausimais, kuriuos Rusijos Federacijos Konstitucija priskiria jos kompetencijai.

3. Valstybės Dūmos nutarimai priimami visų valstybės Dūmos deputatų balsų dauguma, jei Rusijos Federacijos Konstitucija nenumato kitos sprendimų priėmimo tvarkos.

104 straipsnis

1. Įstatymų leidybos iniciatyvos teisė priklauso Rusijos Federacijos Prezidentui, Federacijos Tarybai, Federacijos Tarybos nariams, Valstybės Dūmos deputatams, Rusijos Federacijos Vyriausybei, Rusijos Federacijos subjektų įstatymų leidžiamosioms (atstovaujamosioms) institucijoms. Įstatymų leidybos iniciatyvos teisę jų kompetencijai priskirtais klausimais taip pat turi Rusijos Federacijos Konstitucinis Teismas ir Rusijos Federacijos Aukščiausiasis Teismas.

2. Įstatymų projektai teikiami Valstybės Dūmai.

3. Įstatymų projektai dėl mokesčių įvedimo ar panaikinimo, atleidimo nuo jų mokėjimo, valstybės paskolos lakštų išleidimo, valstybės finansinių įsipareigojimų pakeitimo, kiti įstatymų projektai, numatantys išlaidas, dengiamas iš federalinio biudžeto, gali būti teikiami tik esant Rusijos Federacijos Vyriausybės išvadai.

105 straipsnis

1. Federalinius įstatymus priima Valstybės Dūma.

2. Federaliniai įstatymai priimami visų Valstybės Dūmos deputatų balsų dauguma, jei Rusijos Federacijos Konstitucija nenumato kitaip.

3. Valstybės Dūmos priimti federaliniai įstatymai per penkias dienas perduodami svarstyti Federacijos Tarybai.

4. Laikoma, kad Federacijos Taryba pritarė federaliniam įstatymui, jei už jį balsavo daugiau kaip pusė visų šių rūmų narių, arba jei jis per ketu-

riolika dienų nebuvo apvarstytas Federacijos Taryboje. Jeigu Federacijos Taryba atmeta federalinį įstatymą, abeji rūmai gali sudaryti derinimo komisiją iškilusiems nesutarimams pašalinti, po to federalinis įstatymas turi būti pakartotinai apsvarstytas Valstybės Dūmoje.

5. Jeigu Valstybės Dūma nesutinka su Federacijos Tarybos sprendimu, federalinis įstatymas laikomas priimtu, jei pakartotinio balsavimo metu už jį balsavo ne mažiau kaip 2/3 visų Valstybės Dūmos deputatų.

106 straipsnis

Federacijos Taryba privalo svarstyti Valstybės Dūmos priimtus federalinius įstatymus dėl:

a) federalinio biudžeto;
b) federalinių mokesčių ir rinkliavų;
c) finansų, valiutos, kreditų, muitų reguliavimo, pinigų emisijos;
d) Rusijos Federacijos tarptautinių sutarčių ratifikavimo ir denonsavimo;
e) Rusijos Federacijos valstybės sienos statuso ir jos gynimo;
f) karo ir taikos.

107 straipsnis

1. Priimtas federalinis įstatymas per penkias dienas išsiunčiamas Rusijos Federacijos Prezidentui pasirašyti ir paskelbti.

2. Rusijos Federacijos Prezidentas per keturiolika dienų pasirašo federalinį įstatymą ir jį paskelbia.

3. Jeigu Rusijos Federacijos Prezidentas per keturiolika dienų nuo federalinio įstatymo gavimo dienos jį atmeta, Valstybės Dūma ir Federacijos Taryba Rusijos Federacijos Konstitucijos nustatyta tvarka šį įstatymą svarsto iš naujo. Jeigu pakartotinio svarstymo metu federalinis įstatymas be pakeitimų bus priimtas ne mažesne kaip 2/3 visų Federacijos Tarybos narių ir Valstybės Dūmos deputatų balsų dauguma, šį įstatymą Rusijos Federacijos Prezidentas per septynias dienas turi pasirašyti ir paskelbti.

108 straipsnis

1. Federaliniai konstituciniai įstatymai priimami Rusijos Federacijos Konstitucijoje numatytais klausimais.

2. Federalinis konstitucinis įstatymas laikomas priimtu, jei už jį balsavo ne mažiau kaip 3/4 visų Federacijos Tarybos narių ir ne mažiau kaip

2/3 visų Valstybės Dūmos deputatų. Priimtą federalinį konstitucinį įstatymą Rusijos Federacijos Prezidentas per keturiolika dienų turi pasirašyti ir paskelbti.

109 straipsnis

1. Rusijos Federacijos Prezidentas gali paleisti Valstybės Dūmą Rusijos Federacijos Konstitucijos 111 ir 117 straipsniuose numatytais atvejais.

2. Paleidęs Valstybės Dūmą, Rusijos Federacijos Prezidentas paskiria jos rinkimų datą taip, kad naujai išrinkta Valstybės Dūma susirinktų ne vėliau kaip per keturis mėnesius nuo paleidimo.

3. Valstybės Dūma negali būti paleista remiantis Rusijos Federacijos Konstitucijos 117 straipsnyje numatytais pagrindais vienerius metus nuo jos išrinkimo.

4. Valstybės Dūma negali būti paleista nuo tada, kai ji pateikia kaltinimą Rusijos Federacijos Prezidentui, iki tol, kol Federacijos Taryba priims atitinkamą sprendimą;

5. Valstybės Dūma negali būti paleista, jeigu visoje Rusijos Federacijos teritorijoje įvesta karo arba nepaprastoji padėtis, taip pat likus šešiems mėnesiams iki Rusijos Federacijos Prezidento kadencijos pabaigos.

6 skirsnis. RUSIJOS FEDERACIJOS VYRIAUSYBĖ

110 straipsnis

1. Vykdomąją valdžią Rusijos Federacijoje įgyvendina Rusijos Federacijos Vyriausybė.

2. Rusijos Federacijos Vyriausybę sudaro Rusijos Federacijos Vyriausybės Pirmininkas, Rusijos Federacijos Vyriausybės Pirmininko pavaduotojai ir federaliniai ministrai.

111 straipsnis

1. Rusijos Federacijos Vyriausybės Pirmininką Valstybės Dūmos pritarimu skiria Rusijos Federacijos Prezidentas.

2. Rusijos Federacijos Vyriausybės Pirmininko kandidatūra turi būti pasiūlyta ne vėliau kaip per dvi savaites po to, kai naujai išrinktas Rusijos Federacijos Prezidentas pradeda eiti savo pareigas, arba po to, kai atsistatydina Rusijos Federacijos Vyriausybė, arba per savaitę po to, kai Valstybės Dūma nepritaria Rusijos Federacijos Vyriausybės Pirmininko kandidatūrai.

3. Valstybės Dūma Rusijos Federacijos Prezidento pateiktą Rusijos Federacijos Vyriausybės Pirmininko kandidatūrą svarsto savaitę nuo jos pateikimo dienos.

4. Jeigu Valstybės Dūma tris kartus nepritaria Rusijos Federacijos Prezidento pateiktoms Rusijos Federacijos Vyriausybės Pirmininko kandidatūroms, Rusijos Federacijos Prezidentas skiria Rusijos Federacijos Vyriausybės Pirmininką, paleidžia Valstybės Dūmą ir skiria naujus rinkimus.

112 straipsnis

1. Rusijos Federacijos Vyriausybės Pirmininkas ne vėliau kaip per savaitę po jo paskyrimo pateikia Rusijos Federacijos Prezidentui siūlymus dėl federalinių vykdomosios valdžios institucijų struktūros.

2. Rusijos Federacijos Vyriausybės Pirmininkas siūlo Rusijos Federacijos Prezidentui Rusijos Federacijos Vyriausybės Pirmininko pavaduotojų ir federalinių ministrų kandidatūras.

113 straipsnis

Rusijos Federacijos Vyriausybės Pirmininkas, vadovaudamasis Rusijos Federacijos Konstitucija, federaliniais įstatymais ir Rusijos Federacijos Prezidento įsakais, nustato pagrindines Rusijos Federacijos Vyriausybės veiklos kryptis ir organizuoja jos darbą.

114 straipsnis

1. Rusijos Federacijos Vyriausybė:

a) rengia ir teikia Valstybės Dūmai federalinį biudžetą ir užtikrina jo vykdymą; teikia Valstybės Dūmai ataskaitą apie federalinio biudžeto vykdymą; teikia Valstybės Dūmai kasmetines ataskaitas apie savo veiklos rezultatus, taip pat ataskaitas Valstybės Dūmos iškeltais klausimais;
b) užtikrina vieningą finansų, kreditų ir pinigų politiką Rusijos Federacijoje;
c) Rusijos Federacijoje užtikrina vieningą valstybės politiką kultūros, mokslo, švietimo, sveikatos apsaugos, socialinio aprūpinimo, ekologijos srityse;
d) valdo federalinę nuosavybę;
e) imasi priemonių užtikrinti šalies gynybą, valstybės saugumą, Rusijos Federacijos užsienio politikos vykdymą;
f) imasi priemonių užtikrinti teisėtumą, piliečių teises bei lais-

ves, apsaugoti nuosavybę ir viešąją tvarką, kovoti su nusikalstamumu;

g) vykdo kitus įgaliojimus, kuriuos jai nustato Rusijos Federacijos Konstitucija, federaliniai įstatymai, Rusijos Federacijos Prezidento įsakai.

2. Rusijos Federacijos Vyriausybės veiklos tvarką nustato federalinis konstitucinis įstatymas.

115 straipsnis

1. Rusijos Federacijos Vyriausybė, remdamasi Rusijos Federacijos Konstitucija, federaliniais įstatymais, Rusijos Federacijos Prezidento norminiais įsakais ir juos vykdydama, leidžia nutarimus ir potvarkius, užtikrina jų vykdymą.

2. Vykdyti Rusijos Federacijos Vyriausybės nutarimus ir potvarkius Rusijos Federacijoje privaloma.

3. Rusijos Federacijos Vyriausybės nutarimus ir potvarkius, prieštaraujančius Rusijos Federacijos Konstitucijai, federaliniams įstatymams ir Rusijos Federacijos Prezidento įsakams, gali panaikinti Rusijos Federacijos Prezidentas.

116 straipsnis

Rusijos Federacijos Vyriausybė grąžina savo įgaliojimus naujai išrinktam Rusijos Federacijos Prezidentui.

117 straipsnis

1. Rusijos Federacijos Vyriausybė gali atsistatydinti. Jos atsistatydinimą priima arba jo nepriima Rusijos Federacijos Prezidentas.

2. Rusijos Federacijos Prezidentas gali priimti sprendimą dėl Rusijos Federacijos Vyriausybės atstatydinimo.

3. Valstybės Dūma gali pareikšti nepasitikėjimą Rusijos Federacijos Vyriausybe. Nutarimas dėl nepasitikėjimo Rusijos Federacijos Vyriausybe priimamas visų Valstybės Dūmos deputatų balsų dauguma. Valstybės Dūmai pareiškus nepasitikėjimą Rusijos Federacijos Vyriausybe, Rusijos Federacijos Prezidentas turi teisę atstatydinti Rusijos Federacijos Vyriausybę arba nesutikti su Valstybės Dūmos sprendimu. Jeigu Valstybės Dūma per tris mėnesius pakartotinai pareiškia nepasitikėjimą Rusijos Federacijos Vyriausybe, Rusijos Federacijos Prezidentas atstatydina Vyriausybę arba paleidžia Valstybės Dūmą.

4. Rusijos Federacijos Vyriausybės Pirmininkas gali kreiptis į Valstybės Dūmą dėl pasitikėjimo Rusijos Federacijos Vyriausybe. Jei Valstybės Dūma pareiškia nepasitikėjimą Vyriausybe, Rusijos Federacijos Prezidentas per septynias dienas priima sprendimą dėl Rusijos Federacijos Vyriausybės atstatydinimo arba dėl Valstybės Dūmos paleidimo ir naujų rinkimų paskyrimo.

5. Rusijos Federacijos Vyriausybės atstatydinimo arba įgaliojimų grąžinimo atveju Rusijos Federacijos Prezidentas paveda jai eiti savo pareigas iki tol, kol bus sudaryta nauja Rusijos Federacijos Vyriausybė.

7 skirsnis. TEISMINĖ VALDŽIA IR PROKURATŪRA

118 straipsnis

1. Teisingumą Rusijos Federacijoje vykdo tik teismas.

2. Teisminė valdžia įgyvendinama vykdant konstitucinę, civilinę, administracinę ir baudžiamąją teiseną.

3. Rusijos Federacijos teismų sistemą nustato Rusijos Federacijos Konstitucija ir federalinis konstitucinis įstatymas. Teismai su ypatingais įgaliojimais negali būti steigiami.

119 straipsnis

Teisėjais gali būti Rusijos Federacijos piliečiai, sulaukę 25 metų, turintys aukštąjį teisinį išsilavinimą ir ne mažesnį kaip penkerių metų teisinio darbo stažą. Federalinis įstatymas gali nustatyti papildomus reikalavimus Rusijos Federacijos teismų teisėjams.

120 straipsnis

1. Teisėjai yra nepriklausomi ir klauso tik Rusijos Federacijos Konstitucijos ir federalinio įstatymo.

2. Teismas, bylos nagrinėjimo metu nustatęs, kad valstybės ar kitos institucijos aktas neatitinka įstatymo, sprendimą priima vadovaudamasis įstatymu.

121 straipsnis

1. Teisėjai nekeičiami.

2. Teisėjo įgaliojimai gali būti nutraukti arba sustabdyti tik federalinio įstatymo nustatyta tvarka ir pagrindais.

122 straipsnis

1. Teisėjai neliečiami.

2. Teisėjas negali būti patrauktas baudžiamojon atsakomybėn kitaip, kaip tik federalinio įstatymo nustatyta tvarka.

123 straipsnis

1. Visuose teismuose bylos nagrinėjamos viešai. Bylų nagrinėjimas uždarame posėdyje leidžiamas federalinio įstatymo numatytais atvejais.

2. Teisminis baudžiamųjų bylų nagrinėjimas už akių neleidžiamas, išskyrus federalinio įstatymo numatytus atvejus.

3. Teismo procesas grindžiamas rungimosi ir šalių lygiateisiškumo principais.

4. Federalinio įstatymo numatytais atvejais bylos nagrinėjamos dalyvaujant prisiekusiesiems.

124 straipsnis

Teismai finansuojami tik iš federalinio biudžeto. Šis finansavimas turi užtikrinti visišką ir nepriklausomą teisingumo vykdymą pagal federalinį įstatymą.

125 straipsnis

1. Rusijos Federacijos Konstitucinį Teismą sudaro 19 teisėjų.

2. Rusijos Federacijos Konstitucinis Teismas pagal Rusijos Federacijos Prezidento, Federacijos Tarybos, Valstybės Dūmos, 1/5 Federacijos Tarybos narių ar Valstybės Dūmos deputatų, Rusijos Federacijos Vyriausybės, Rusijos Federacijos Aukščiausiojo Teismo, Rusijos Federacijos subjektų įstatymų leidžiamosios ir vykdomosios valdžios institucijų paklausimus sprendžia, ar Rusijos Federacijos Konstitucijai atitinka:

a) federaliniai įstatymai, Rusijos Federacijos Prezidento, Federacijos Tarybos, Valstybės Dūmos, Rusijos Federacijos Vyriausybės norminiai aktai;

b) respublikų konstitucijos, statutai, taip pat Rusijos Federacijos subjektų įstatymai ir kiti norminiai aktai, išleisti Rusijos Federacijos valstybės valdžios institucijoms priskirtos kompetencijos klausimais ir Rusijos Federacijos valstybės valdžios institucijų bei Rusijos Federacijos subjektų valstybės valdžios institucijų bendrai kompetencijai priskirtais klausimais;

c) Rusijos Federacijos valstybės valdžios institucijų ir Rusijos Federacijos subjektų valstybės valdžios institucijų sutartys, Rusijos Federacijos subjektų valstybės valdžios institucijų sutartys;
d) neįsigaliojusios Rusijos Federacijos tarptautinės sutartys.

3. Rusijos Federacijos Konstitucinis Teismas sprendžia ginčus dėl kompetencijos:
a) tarp federalinių valstybinės valdžios institucijų;
b) tarp Rusijos Federacijos valstybės valdžios institucijų ir Rusijos Federacijos subjektų valstybės valdžios institucijų;
c) tarp Rusijos Federacijos subjektų aukščiausių valstybės institucijų.

4. Rusijos Federacijos Konstitucinis Teismas, gavęs skundus dėl piliečių konstitucinių teisių bei laisvių pažeidimų ir teismų paklausimus, federalinio įstatymo nustatyta tvarka tikrina konkrečioje byloje pritaikyto ar taikytino įstatymo konstitucingumą.

5. Rusijos Federacijos Konstitucinis Teismas pagal Rusijos Federacijos Prezidento, Federacijos Tarybos, Valstybės Dūmos, Rusijos Federacijos Vyriausybės, Rusijos Federacijos subjektų įstatymų leidžiamosios valdžios institucijų paklausimus pateikia Rusijos Federacijos Konstitucijos aiškinimus.

6. Aktai ar jų atskiros nuostatos, pripažinti nekonstituciniais, netenka galios; Rusijos Federacijos tarptautinės sutartys, neatitinkančios Rusijos Federacijos Konstitucijos, negali įsigalioti ir negali būti taikomos.

7. Rusijos Federacijos Konstitucinis Teismas, gavęs Federacijos Tarybos paklausimą, teikia išvadą, ar buvo laikytasi nustatytos tvarkos pateikiant kaltinimus Rusijos Federacijos Prezidentui dėl valstybės išdavimo ar kito sunkaus nusikaltimo padarymo.

126 straipsnis

Rusijos Federacijos Aukščiausiasis Teismas yra aukščiausia teisminė institucija sprendžiant civilines bylas, ekonominius ginčus, baudžiamąsias, administracines ir kitas bylas, kurių nagrinėjimas priskirtas teismams, sudarytiems pagal federalinį konstitucinį įstatymą, federalinio įstatymo numatytomis procesinėmis formomis vykdo šių teismų veiklos teisminę priežiūrą ir aiškina teismų praktiką.

127 straipsnis

Panaikintas Rusijos Federacijos Konstitucijos pataisa, padaryta Rusijos Federacijos 2014 m. vasario 5 d. įstatymu „Dėl Rusijos Federacijos Aukščiausiojo Teismo ir Rusijos Federacijos prokuratūros“.

128 straipsnis

1. Rusijos Federacijos Konstitucinio Teismo, Rusijos Federacijos Aukščiausiojo Teismo teisėjus Rusijos Federacijos Prezidento teikimu skiria Federacijos Taryba.

2. Kitų federalinių teismų teisėjus skiria Rusijos Federacijos Prezidentas federalinio įstatymo nustatyta tvarka.

3. Rusijos Federacijos Konstitucinio Teismo, Rusijos Federacijos Aukščiausiojo Teismo ir kitų federalinių teismų įgaliojimus, sudarymo ir veiklos tvarką nustato federalinis konstitucinis įstatymas.

129 straipsnis

1. Rusijos Federacijos prokuratūros įgaliojimus, organizavimą ir veiklos tvarką nustato federalinis įstatymas.

2. Rusijos Federacijos generalinį prokurorą ir Rusijos Federacijos generalinio prokuroro pavaduotojus skiria ir atleidžia Federacijos Taryba Rusijos Federacijos Prezidento teikimu.

3. Rusijos Federacijos subjektų prokurorus skiria Rusijos Federacijos Prezidentas Rusijos Federacijos generalinio prokuroro teikimu, suderintu su Rusijos Federacijos subjektais. Rusijos Federacijos subjektų prokurorus atleidžia Rusijos Federacijos Prezidentas.

4. Kitus prokurorus, išskyrus miestų, rajonų prokurorus ir jiems prilygintus prokurorus, skiria ir atleidžia Rusijos Federacijos Prezidentas.

5. Miestų, rajonų prokurorus ir jiems prilygintus prokurorus skiria ir atleidžia Rusijos Federacijos generalinis prokuroras.

8 skirsnis. VIETOS SAVIVALDA

130 straipsnis

1. Vietos savivalda Rusijos Federacijoje užtikrina gyventojams galimybę savarankiškai spręsti vietinės reikšmės klausimus, valdyti, naudoti municipalinę nuosavybę ir ja disponuoti.

2. Vietos savivaldą piliečiai įgyvendina referendumu, rinkimais ir kitomis tiesioginės valios išreiškimo formomis, taip pat per renkamas ir kitas vietos savivaldos institucijas.

131 straipsnis

1. Vietos savivalda įgyvendinama miestuose, kaimo vietovėse ir kituose teritoriniuose vienetuose, atsižvelgiant į istorines ir kitas vietines tradicijas. Vietos savivaldos institucijų struktūrą gyventojai nustato savarankiškai.

2. Vietos savivaldos teritorinių vienetų ribų pakeitimai leidžiami atsižvelgiant į tų teritorinių vienetų gyventojų nuomonę.

132 straipsnis

1. Vietos savivaldos institucijos savarankiškai valdo municipalinę nuosavybę, formuoja, tvirtina ir vykdo vietos biudžetą, nustato vietinius mokesčius ir rinkliavas, saugo viešąją tvarką, taip pat sprendžia kitus vietinės reikšmės klausimus.

2. Vietos savivaldos institucijoms įstatymu gali būti perduoti atskiri valstybės įgaliojimai, kartu perduodant jų vykdymui būtinas materialines priemones ir finansines lėšas. Perduotų įgaliojimų vykdymą kontroliuoja valstybė.

133 straipsnis

Rusijos Federacijoje vietos savivalda garantuojama teise į teisminę gynybą, teise gauti kompensaciją už papildomas išlaidas, atsiradusias dėl valstybės valdžios institucijų priimtų sprendimų, draudimu riboti vietos savivaldos teises, įtvirtintas Rusijos Federacijos Konstitucijoje ir federaliniuose įstatymuose.

9 skirsnis. KONSTITUCIJOS PATAISOS IR KONSTITUCIJOS PERŽIŪRĖJIMAS

134 straipsnis

Pasiūlymus dėl Rusijos Federacijos Konstitucijos pataisų ir jos nuostatų peržiūrėjimo gali teikti Rusijos Federacijos Prezidentas, Federacijos Taryba, Valstybės Dūma, Rusijos Federacijos Vyriausybė, Rusijos Federacijos subjektų įstatymų leidžiamosios (atstovaujamosios) institucijos, taip

pat ne mažesnė kaip 1/5 Federacijos Tarybos narių ar Valstybės Dūmos deputatų grupė.

135 straipsnis

1. Rusijos Federacijos Konstitucijos 1, 2 ir 9 skirsnių nuostatų negali peržiūrėti Federalinis Susirinkimas.

2. Jeigu pasiūlymą peržiūrėti Rusijos Federacijos Konstitucijos 1, 2 ir 9 skirsnių nuostatas palaikys 3/5 visų Federacijos Tarybos narių ir Valstybės Dūmos deputatų, tai pagal federalinį konstitucinį įstatymą turi būti šaukiamas Konstitucinis Susirinkimas.

3. Konstitucinis Susirinkimas arba patvirtina Rusijos Federacijos Konstitucijos nekeičiamumą, arba parengia naują Rusijos Federacijos Konstitucijos projektą, kurį Konstitucinis Susirinkimas priima 2/3 visų jo narių balsų arba teikia visaliaudiniam balsavimui. Visaliaudiniu balsavimu Rusijos Federacijos Konstitucija laikoma priimta, jeigu už ją balsavo daugiau kaip pusė balsavime dalyvavusių rinkėjų, jeigu balsavime dalyvavo daugiau kaip pusė rinkėjų.

136 straipsnis

Rusijos Federacijos Konstitucijos 3–8 skirsnių pataisos priimamos ta pačia tvarka, kuria priimami federaliniai konstituciniai įstatymai, ir įsigalioja po to, kai joms pritarė ne mažiau kaip du trečdaliai Rusijos Federacijos subjektų įstatymų leidžiamosios valdžios institucijų.

137 straipsnis

1. Rusijos Federacijos Konstitucijos 65 straipsnis, nustatantis Rusijos Federacijos sudėtį, keičiamas vadovaujantis federaliniu konstituciniu įstatymu dėl naujų subjektų priėmimo į Rusijos Federacijos sudėtį ir naujo subjekto sukūrimo Rusijos Federacijos sudėtyje bei dėl Rusijos Federacijos subjekto konstitucinio teisinio statuso pakeitimo.

2. Keičiant respublikos, krašto, srities, federalinės reikšmės miesto, autonominės srities, autonominės apygardos pavadinimą naujas Rusijos Federacijos subjekto pavadinimas turi būti įtraukiamas į Rusijos Federacijos Konstitucijos 65 straipsnį.

ANTRASIS SKYRIUS

BAIGIAMOSIOS IR PEREINAMOSIOS NUOSTATOS

1. Rusijos Federacijos Konstitucija įsigalioja tą dieną, kai ji oficialiai paskelbiama pagal visaliaudinio balsavimo rezultatus.

Visaliaudinio balsavimo diena – 1993 m. gruodžio 12 d. – yra laikoma Rusijos Federacijos Konstitucijos priėmimo diena.

Įsigaliojus šiai Rusijos Federacijos Konstitucijai, netenka galios Rusijos Federacijos – Rusijos Konstitucija (Pagrindinis įstatymas), priimta 1978 m. balandžio 12 d., ir vėlesni jos pakeitimai bei papildymai.

Jeigu Federacijos sutarties – Sutarties dėl Rusijos Federacijos federalinių valstybės valdžios institucijų ir suverenių respublikų, esančių Rusijos Federacijos sudėtyje, valstybinės valdžios institucijų kompetencijos ir įgaliojimų atribojimo, Sutarties dėl Rusijos Federacijos federalinių valstybės valdžios institucijų ir kraštų, sričių, Maskvos bei Sankt Peterburgo miestų valstybės valdžios institucijų kompetencijos ir galiojimų atribojimo, Sutarties dėl Rusijos Federacijos federalinių valstybės valdžios institucijų ir autonominės srities, autonominių apygardų, esančių Rusijos Federacijos sudėtyje, valstybės valdžios institucijų kompetencijos ir galiojimų atribojimo, taip pat kitų sutarčių tarp Rusijos Federacijos federalinių valstybės valdžios institucijų ir Rusijos Federacijos subjektų valstybės valdžios institucijų, sutarčių tarp Rusijos Federacijos subjektų valstybinės valdžios institucijų nuostatos neatitinka Rusijos Federacijos Konstitucijos nuostatų, taikomos Rusijos Federacijos Konstitucijos nuostatos.

2. Įstatymai ir kiti teisės aktai, galioję Rusijos Federacijos teritorijoje iki šios Konstitucijos įsigaliojimo, taikomi tiek, kiek jie neprieštarauja Rusijos Federacijos Konstitucijai.

3. Šiai Konstitucijai įsigaliojus, Rusijos Federacijos Prezidentas, išrinktas pagal Rusijos Federacijos – Rusijos Konstituciją (Pagrindinį įstatymą), vykdo joje nustatytus įgaliojimus iki kadencijos, kuriai jis buvo išrinktas, pabaigos.

4. Šiai Konstitucijai įsigaliojus, Ministrų Taryba – Rusijos Federacijos Vyriausybė įgyja Rusijos Federacijos Konstitucijoje nustatytas Rusijos Federacijos Vyriausybės teises, pareigas ir atsakomybę ir toliau vadinama Rusijos Federacijos Vyriausybe.

5. Teismai Rusijos Federacijoje vykdo teisingumą pagal šios Konstitucijos jiems nustatytus įgaliojimus.

Šiai Konstitucijai įsigaliojus, visų Rusijos Federacijos teismų teisėjai išsaugo savo įgaliojimus iki kadencijos, kuriai jie buvo išrinkti, pabaigos. Laisvos teisėjų vietos užimamos šios Konstitucijos numatyta tvarka.

6. Iki federalinio įstatymo, nustatančio bylų nagrinėjimo teisme dalyvaujant prisiekusiesiems tvarką, įsigaliojimo, taikoma galiojanti atitinkamų bylų teisminio nagrinėjimo tvarka.

Iki tol, kol Rusijos Federacijos baudžiamojo proceso įstatymai bus suderinti su šios Konstitucijos nuostatomis, taikoma galiojanti asmenų, įtariamų nusikaltimo padarymu, suėmimo, laikymo suimtu ir sulaikymo tvarka.

7. Pirmojo šaukimo Federacijos Taryba ir pirmojo šaukimo Valstybės Dūma renkamos dvejų metų laikotarpiui.

8. Federacijos Taryba į savo pirmąjį posėdį renkasi trisdešimtą dieną po jos išrinkimo. Pirmąjį Federacijos Tarybos posėdį pradeda Rusijos Federacijos Prezidentas.

9. Pirmojo šaukimo Valstybės Dūmos deputatas kartu gali būti ir Rusijos Federacijos Vyriausybės nariu. Valstybės Dūmos deputatams – Rusijos Federacijos Vyriausybės nariams šios Konstitucijos nuostatos dėl deputatų neliečiamybės netaikomos ta apimtimi, kiek tai susiję su atsakomybe už veiksmus (arba neveikimą) vykdant tarnybines pareigas.

Pirmojo šaukimo Federacijos Tarybos deputatai savo įgaliojimus vykdo nenutraukdami kitos savo darbinės veiklos.

SAN MARINAS

• PRATARMĖ •

Šviesiausioji San Marino Respublika (*Serenissima Repubblica di San Marino*) pretenduoja į seniausios pasaulyje valstybės respublikos, kuri nepriklausomybę įgijo 301 m. rugsėjo 3 d., titulą. Šios, iš visų pusių apsuptos Italijos mikrovalstybės pradžia siejama su akmenskaldžio šv. Marino subburtos bendruomenės įsikūrimu ant Titano kalno, kurį šiai imperatoriaus Diokletiano persekiojamai bendruomenei padovanojo turtinga krikščionė Felicissima iš Riminio miesto. Pasak padavimo, šv. Marinas mirties patale savo pasekėjams ištaręs šiuos žodžius: *Relinquo vos liberos ab utroque homine* (palieku jus laisvus nuo dviejų vyrų), t. y. laisvus nuo pasaulietinės (imperatoriaus) ir bažnytinės (Romos popiežiaus) valdžios[1]. Nors bendruomenės egzistavimas visuomet priklausė nuo šių dviejų galybių, tačiau šis padavimas konkretesnius teisinius kontūrus įgavo 885 m. Montefeltro vyskupo sudarytos teisėjų kolegijos sprendimu[2]. Tuo metu kilo kontroversija tarp Riminio vyskupo ir San Marino abatijos, į kurios jurisdikciją pretendavo vyskupas. Vienuolynui teisme pavyko įrodyti, kad jis ir jo valdomos žemės niekada nepriklausė nuo Riminio vyskupijos. 1291 m. popiežius Mikalojus II pripažino respubliką. Per vėlesnius pusantro šimto metų respublikai popiežių dėka pavyko netgi padidinti teritoriją ir įsigyti dar keletą pilių, kol galiausiai pasiekė dabartinį dydį – 64 kvadratinių kilometrų plotą, apie 10 km nutolusį nuo Adrijos jūros.

San Marinas kaip valstybė unikali dar ir tuo, kad būdama istorijos politinių ir teritorinių neramumų apsuptyje sugebėjo išlaikyti respublikos valdymo formą ir savo nepriklausomybę. Šis unikalumas aiškinamas tuo, kad valstybė visuomet vykdė itin diskretišką politiką, kurią būtų galima

---

1 Calamandrei, P. *San Marino esempio europeo*. Istituto giuridico sanmarinese. Miscelanea. 1993, fasc. 5, p. 89–103.

2 Sprendimo dokumentas, žinomas dar *Placitum feretranum,* buvo paskelbtas Hübner, R. *Gerichtsurkunden der fränkischen Zeit*, 2. Abteilung: *Die Gerichtsurkunden aus Italien bis zum Jahre 1150*. Weimar, 1893, p. 53, No. 804; plačiau žr.: Lombardi, F. V. *San Marino nell'eta' medioevale: I raporti fra il Comune e i vescovi di Montefeltro*. Storia e ordinamento della Republica di San Marino. S. Marino, 1983.

apibūdinti lotynišku moto *Cogniti nobis, incogniti alii* (žinomi sau patiems, bet nežinomi kitiems)[3]. Italijos suvienijimo laikotarpiu respublikai pavyko išlaikyti nepriklausomybę, nes ji suteikė prieglobstį daugeliui *Risorgimento* personažų, tarp jų ir Dž. Garibaldžiui. Šie nuopelnai buvo įvertinti draugystės sutartimi tarp susikūrusios Italijos valstybės ir San Marino, kuria Italija garantavo San Marino nepriklausomybę. Šiandien ši apie 32 tūkst. gyventojų (2013 m. kovo 31 d. duomenimis) turinti šalis turi savitą valdymo formą, valdymo struktūrą, įstatymų leidybą bei teisminę valdžią.

San Marinas yra parlamentinė respublika, palaikanti diplomatinius ir konsulinius santykius su daugeliu Europos šalių ir su Europos Sąjunga, Jungtinių Tautų bei kitų tarptautinių tarpvyriausybinių organizacijų narė.

Valdymo sandara

Įstatymų leidyba. San Marino įstatymų leidybos organas yra Didžioji Generalinė Taryba (*Consiglio Grande e Generale*), vienerių rūmų parlamentas, susidedantis iš 60 narių, renkamų penkerių metų kadencijai visuotiniuose rinkimuose pagal proporcinę sistemą. Šio instituto pradžia XII amžiuje (tuomet dar vadintas ir 60-ties taryba) ir iki 1906 m. jį sudarė po 20 atstovų iš trijų Respublikos luomų: kilmingųjų, miestelėnų ir valstiečių, o Tarybos sudėtis buvo atnaujinama kooptacijos būdu[4]. Istoriškai Taryba vykdė visas valstybės funkcijas, tačiau pradedant 1906 m. šalies valdymo sandara palaipsniui ėmė diversifikuotis pagal Š. Monteskjė valdžių atskyrimo modelį. Konstitucinė deklaracija, be įstatymų leidybos, valstybės politinių gairių nustatymo ir parlamentinės kontrolės kompetencijos, Tarybai numato malonės ir amnestijos teisę, teisę kontrasignuoti regentų dekretus ir ratifikuoti tarptautines sutartis, pareigą rinkti Valstybės susirinkimą bei XII tarybą, skirti teisėjus ir diplomatinius atstovus ir pan.

Regentystė (*Reggenza*). San Marino Respublikai vadovauja du valstybės vadovai – kapitonai regentai (*Capitani Reggenti*), Didžiosios Generalinės Tarybos renkami pusmečio kadencijai. Tai trumpiausia pasaulyje renkamų valstybės vadovų kadencija, kuri paprastai prasideda balandžio 1 d. bei spalio 1 d. Pirmą kartą kapitonai regentai buvo išrinkti 1243 m., o šis institutas ima pradžią iš konsulų instituto romėnų teisėje[5]. Pasibaigus

[3] Vicari, A. *San Marino*. Itpa Journal. Vol. VIII, nr. 3. 2008, p. 87.

[4] Buscarini, C. *Gli organi della giurisdizione nell'ordinamento di San Marino*. Istituto giuridico sanmarinese. Miscelanea. 1992, fasc. 3, p. 79–108.

[5] *Ibid.*

kadencijai, kapitonai regentai pagal paprotį negali būti perrenkami trejus metus. Kapitonai regentai renkami iš oponuojančių politinių partijų ir sprendimus priima kolegialiai. Paprastai jie vykdo simbolines funkcijas – atstovauja Respublikai oficialiuose ir tarptautiniuose renginiuose, tačiau jie pirmininkauja kitoms Respublikos institucijoms ir prižiūri jų veiklą, užtikrina politinę ir socialinę valdžių pusiausvyrą. Pavyzdžiui, jie, būdami visateisiai Didžiosios Generalinės Tarybos nariai, jai ir pirmininkauja; sušaukia Valstybės Susirinkimą, pirmininkauja jo posėdžiams ir koordinuoja jo veiklą, pirmininkauja XII tarybai ir pan. Kapitonai regentai turi teisę paleisti Didžiąją Generalinę Tarybą, kai ši nepajėgia suformuoti daugumos, konsultuoja skiriant naująją vyriausybę ar skelbiant rinkimus. Ypatingais būtinumo ar neatidėliotinumo atvejais gali leisti regentų dekretus, turinčius įstatymo galią, tačiau pastaruosius privalu trijų mėnesių laikotarpiu ratifikuoti Didžiojoje Generalinėje Taryboje. Galiausiai, kapitonai regentai turi kompetenciją tvirtinti priimtus įstatymus.

San Marino Respublikos teisinėje sistemoje yra svarbūs tiesioginės demokratijos institutai, kaip referendumas, piliečių įstatymų leidybos iniciatyvos teisė bei Arengo instancija. 1994 m. lapkričio 28 d. įstatymas Nr. 101 dėl referendumo ir tautos įstatymų leidybos iniciatyvos numato trijų tipų referendumus: referendumus dėl įstatymų atšaukimo, kai gali būti visiškai ar iš dalies atšaukiamas įstatymas ar bet kuri norma; referendumus dėl siūlymo, kuriais galima pateikti privalomas direktyvas įstatymų leidėjui dėl normos priėmimo; patvirtinamuosius referendumus, kai piliečiai ratifikuoja arba ne Didžiosios Generalinės Tarybos priimtą įstatymą. Referendumo iniciatyva turi kilti iš ne mažiau kaip 1,5 proc. rinkimų teisę turinčių piliečių, o referendumo kvorumo riba yra ne mažiau kaip 32 proc. visų balso teisę turinčių rinkėjų. Pavyzdžiui, paskutinysis referendumas dėl San Marino stojimo į Europos Sąjungą 2013 m. neįvyko nesusidarius kvorumui[6]. Minėtas įstatymas taip pat įtvirtino tautos įstatymų leidybos iniciatyvos institutą, kuriuo remiantis piliečiai gali teikti Didžiajai Generalinei Tarybai svarstyti ir balsuoti suredaguotą įstatymo projektą. Tokiam įstatymo projektui pateikti pakanka bent 60 rinkimų teisę turinčių piliečių parašų. Šio įstatymo 34 straipsnis nustato, kad tautos iniciatyva pateiktas įstatymo projektas pereina tokią pačią procedūrą, kaip ir parlamentinės

[6] Referendumo rezultatus žr.: <http://www.libertas.sm/cont/news/san-marino-referendum-adesione-ue-e-salvastipendi-risultati/84538/1.html#.U2KBdVdssb8>. [žiūrėta 2014-04-16].

iniciatyvos projektai, o iniciatorių atstovai turi dalyvavimo ir žodžio teisę įstatymo projekto svarstymuose.

Įdomus yra Arengo instancijos institutas (*Istanza d'Arengo*), suteikiantis piliečiams teisę pateikti paklausimus, susijusius su viešuoju interesu, pirmąjį balandžio ir spalio mėnesių sekmadienį, t. y. iškart po kapitonų regentų pradėjimo eiti pareigas[7]. 1995 m. gegužės 24 d. įstatymas Nr. 72 įpareigoja kapitonus regentus per mėnesį nuspręsti dėl tokių paklausimų įtraukimo į Didžiosios Generalinės Tarybos svarstymų einamojo pusmečio darbotvarkę. Arengo instancija yra populiari tarp sanmariniečių, ir tai dažnu atveju skatina renkamų valstybės institucijų susidomėjimą problemomis, kurios yra itin aktualios piliečiams.

Vykdomoji valdžia. Valstybės Susirinkimas (*Congresso di Stato*) yra Respublikos vykdomosios valdžios organas, kurio atitinkamos galios yra apibrėžtos 1945 m. gegužės 15 d. įstatymu Nr. 26 bei 1974 m. liepos 8 d. įstatymu Nr. 59. Valstybės Susirinkimą sudaro 10 narių, kuriuos balsų dauguma iš savo narių išrenka Didžioji Generalinė Taryba. Ne daugiau negu trečdalį Susirinkimo sudėties gali sudaryti pasyviąją rinkimų teisę turintys piliečiai, nepriklausantys Didžiajai Generalinei Tarybai, tačiau šiuo atveju Taryba juos skiria dviejų trečdalių balsų dauguma. Savo ruožtu Valstybės Susirinkimo nariai vadovauja atitinkamiems valstybės sekretoriatams: užsienio reikalų ir politikos; vidaus reikalų ir civilinės saugos; finansų, pašto ir telekomunikacijų; pramonės ir amatų; švietimo, universitetų, kultūros ir visuomenės studijų; teritorijų, aplinkos ir žemės ūkio; turizmo, prekybos, sporto ir transporto; sveikatos ir socialinės saugos; darbo ir kooperacijos; teisingumo, savivaldybių ir informacijos. Į pirmųjų trijų sekretoriatų vadovų postus skiria Taryba, o kiti postai užimami Susirinkimo nutarimu.

[7] Senovėje Arengas San Marine, kaip ir kai kuriuose kituose viduramžių Italijos miestuose-respublikose, buvo visuotinis susirinkimas, vadovavęs Respublikos valdymui, kurį sudarė visų šeimų galvos. Įsigalėjęs oligarchinis valdymas šiam tiesioginės demokratijos institutui paliko simbolinį vaidmenį: Statutų I knygos I rubrika nurodo, kad jau senaisiais laikais dėl augančių piliečių skaičiaus ir organizavimo sunkumo Arengui priklausantys *suprema potestas* ir *imperium* perėjo Didžiajai Generalinei Tarybai. Tačiau 1906 m. piliečių iniciatyva sušauktas Arengas padėjo galą tokiam valdymui, įtvirtindamas Didžiosios Generalinės Tarybos rinkimus, žr.: Calamandrei, P. *San Marino esempio europeo*. Istituto giuridico sanmarinese. Miscelanea. 1993, fasc. 5, p. 89–103. Dabartiniu metu Arengo instituto pirminis pobūdis susiaurėjo iki tiesioginio piliečių paklausimo teisės įstatymų leidybos organui – Arengo instancijos, žr.: Spagna Musso, E.; Lipparini, R. *L'Ordinamento costituzionale di San Marino*. Archivio giuridico Filippo Serafini. Vol. CCVI. Modena, 1986, p. 5–76.

Valstybės sekretorių pareigas asmenys negali eiti ilgiau negu 10 metų iš eilės, vėliau užimti pareigas gali ne anksčiau kaip po 5 metų. Sprendimus Valstybės Susirinkimas priima kolegialiai. Kaip minėta, kapitonai regentai pirmininkauja Susirinkimo posėdžiams, tačiau neturi balso teisės – jų vaidmuo yra išimtinai koordinuojantis.

Teisminė valdžia. San Marinas turi nepriklausomą teisminę valdžią, kurios kompetencija yra įtvirtinta *Leges Statutae Sancti Marini* II knygos I rubrikoje. Šiuolaikinę Respublikos teismų sistemą apibrėžia 1992 m. spalio 28 d. įstatymas Nr. 83 bei 2003 m. spalio 30 d. įstatymas Nr. 145. Pagrindiniai bendrosios kompetencijos teisminės valdžios organai vieno teisėjo asmenyje yra: 12 pirmosios instancijos įstatymo komisarų (*Commissari della Legge*), iš kurių vienas yra Magistratų tarybos skiriamas penkeriems metams į vyriausiojo magistrato (*Magistrato Dirigente*) pareigas[8]; 2 apeliacijos teisėjai (*Giudici d'Appello*) bei 2 trečiosios instancijos teisėjai (*Giudici per la terza istanza*) visų rūšių byloms spręsti. Finansų ir administracines bylas nagrinėja po vieną pirmosios instancijos teisėją. Smulkias bylas nagrinėja taikos teisėjai (*Giudici Conciliatori*). Komisarai auditoriai (*Uditori Commissariali*) padeda įstatymų komisarams vykdyti jiems priskirtas funkcijas, jiems įstatymų komisarai gali pavesti vykdyti ikiteisminio tyrimo teisėjų funkcijas civilinėse ir baudžiamosiose bylose. Iki 2003 m. aukščiausiąją teisminę valdžią vykdė XII taryba, įsteigta 1600 m. kaip sudėtinė Didžiosios Generalinės Tarybos dalis. Ji nuo 1923 m. vykdė trečiosios instancijos teismo, o nuo 1974 m. ir vyriausiojo administracinio teismo funkcijas. Dabar šios istorinės institucijos funkcijos visiškai susiaurėjo – ji priima sprendimus dėl leidimų užsienio juridiniams ir fiziniams asmenims įsigyti nekilnojamąjį turtą San Marine[9].

Konstitucingumo kontrolę vykdo Konstitucingumo garantų kolegija (*Collegio garante della costituzionalità delle norme*), įsteigta 2002 m. Jos funkcijas nustato Konstitucinės deklaracijos 16 straipsnis. Iki tol konstitucinio teismo funkcijas Konstitucinė deklaracija priskyrė XII tarybai[10].

[8] Vyriausiasis magistratas, be pirmosios instancijos teisėjo pareigų, atlieka organizacines ir darbo paskirstymo teisėjams funkcijas.

[9] Palmucci, S. *Consiglio dei XII. Origini e natura*. <http://www.consigliograndeegenerale.sm/on-line/home/in-evidenza-in-home-page/consiglio-dei-xii.html> [žiūrėta 2014-04-17].

[10] 1974 m. Konstitucinė deklaracija nepakankamai apibrėžė konstitucingumo kontrolę, t. y. teisės aktų atitikimą Statutams ir Deklaracijai. Jos 16 str. numatė teisę, bet ne pareigą tik teisėjams kreiptis dėl galimo prieštaravimo į XII tarybą. Praktikoje tai pasireiš-

Teismų sistema didele dalimi priklauso nuo Italijos. Nemaža dalis teisėjų dėl įvairių istorinių ir socialinių priežasčių yra Italijos piliečiai, juolab kad Konstitucinės deklaracijos 16 straipsnis iki 2002 m. Deklaracijos modifikacijos pripažino sanmariniečių teisės pretenduoti į savo šalies teisėjų pareigas ribotumą[11]. Kita vertus, San Marino apeliaciniai teisėjai ir Konstitucingumo garantų kolegijos nariai iš Italijos yra iškilūs teisininkai mokslininkai, kurie kartu jaučia ypatingą prieraišumą tokiai istorinei teisei kaip *ius commune* ir turi itin unikalią galimybę šią teisę taikyti praktikoje (be San Marino, kaip visavertis teisės šaltinis *ius commune* yra taikoma kitoje Europos mikrovalstybėje Andoroje[12]).

Teritorinė savivalda. Teritorinę savivaldos sistemą sudaro 9 pilys, kurių kiekviena renka savo savivaldos tarybą – *Giunta di Castello*, kuriai vadovauja pilies kapitonas.

San Marino konstitucinės teisės šaltiniai. San Marinas neturi susistemintos konstitucijos šiuolaikine prasme: konstitucinio rango teisės šaltiniai yra Respublikos statutų *Leges Statutae Sancti Marini*, paskelbtų 1600 m.[13], Pirmoji knyga bei vėlesni Statutus modifikuojantys įstatymai *reformationes statutorum*, taip pat „garbingieji vietos papročiai" (*laudabiles consuetudines Terrae praedictae*) ir komunalinė teisė *ius commune*. Tarp *reformationes statutorum* šaltinių patenka ir Piliečių teisių ir San Marino santvarkos pagrindinių principų deklaracija, priimta 1974 m. liepos 8 d. įstatymu Nr. 59.

Statutus sudaro šešios knygos, kurios reglamentuoja į viešosios teisės sritį patenkančius dalykus, visų pirma susijusius su respublikos sandara, su

kė decentralizuota konstitucingumo kontrole, kurią vykdė patys teisėjai, netaikydami diskutuotinos normos, žr.: Buscarini, C. *Gli organi della giuridizione nell'ordinamento di San Marino*. Istituto giuridico sanmarinese. Miscelanea. 1992, fasc. 3, p. 80. Ši problema iš dalies buvo sprendžiama 1989 m. sausio 19 d. įstatymu Nr. 4 bei galiausiai Deklaracijos 16 str. modifikuojančiu 2002 m. vasario 26 d. įstatymu Nr. 36.

[11] 1974 m. Deklaracijos 15 str. 3 dalis iki 2002 m. modifikacijos skambėjo taip: „Įstatymas užtikrina sprendimų savalaikiškumą, ekonomiškumą, viešumą ir nepriklausomumą, išskyrus atvejus, kai yra statutų numatyta, kad teisėjais negali būti San Marino piliečiai". Atnaujintoje Deklaracijos versijoje ši žmogaus teisių doktrinos požiūriu kontroversiška išimtis buvo eliminuota.

[12] Crescenzi, V. *La rilevanza dell'opinione dei giuristi negli attuali ordinamenti di diritto comune: Andorra e San Marino*. Rivista di diritto civivile. Vol. XLI, 1995, n. 2, p. 129–149.

[13] *Leges Statutae* buvo surašyti 1295–1302 m. ir 1307 m., ne kartą buvo peržiūrimi iki galutinės 1600 m. redakcijos 6 knygų pavidalu bei tipografijos būdu publikuoti, žr.; *Leges Statuae Reipublicae Sancti Marini*. Rimini, 1600.

civiliniu procesu bei baudžiamąja teise. Konstitucinės teisės požiūriu yra svarbi Statutų Pirmoji knyga, įtvirtinanti nuostatas, reguliuojančias teismų ir vykdomosios valdžios veiklą.

Nors ir būdama viena iš seniausiai egzistuojančių valstybių, San Marino Respublika integruotis į tarptautinę bendriją pradėjo labai vėlai – praėjusio amžiaus 7-ame dešimtmetyje. Konstitucijos, kurioje būtų iškilmingai įtvirtinti demokratinio valdymo principai ir žmogaus teisių katalogas, nebuvimas buvo viena iš galimų kliūčių siekiant tapti tokių tarptautinių organizacijų kaip Jungtinės Tautos ar Europos Taryba nare: galėjo kilti klausimų dėl neaiškaus suverenumo pobūdžio arba dėl demokratiškais principais reguliuojamo politinio gyvenimo[14]. Kartu buvo nuspręsta išlaikyti unikalią teisės sistemą, kurios būtų netekta, jei būtų priimta griežta šiuolaikinio pobūdžio konstitucija[15]. Iškilių teisės žinovų darbo grupė išgrynino teisės sistemoje egzistuojančius fundamentaliuosius principus[16] ir susistemino tekste, kuris turėtų konstitucinio dokumento rangą.

Taip 1974 m. radosi Piliečių teisių ir San Marino santvarkos pagrindinių principų deklaracija. Šis konstitucinis dokumentas turėjo ypatingą reikšmę Respublikai tarptautinėje plotmėje: ji tapo daugelio svarbių tarptautinių organizacijų nare, užmezgė oficialius santykius su Europos Sąjunga. Be to, pastaraisiais dešimtmečiais iš tarptautinių institucijų jaučiamas spaudimas šalims žmogaus teisių srityje ne tik pasirašyti žmogaus teisių sutartis, bet ir jas detaliai įgyvendinti. Šalys, turinčios konstitucijas, tarptautinių žmogaus teisių sutarčių ir tarptautinių teismų jurisprudencijos nuostatas įgyvendinti galėjo paprasčiau – per konstitucinių teisių katalogą.

---

14 Cecchetti, M. *Riforme secondo la storia. Alcune considerazioni sulla questione costituzionale nella Repubblica di San Marino.* San Marino: pro manuscripto di Marino Cecchetti, 2000.

15 Iškilūs italų teisės mokslininkai itin ragino sanmariniečius išlaikyti unikalią teisės sistemą, kuri būtų ne kaip muziejinis eksponatas, bet visų pirma gyvas įrankis, sėkmingai pajėgus susidoroti su naujais visuomeniniais iššūkiais. Ypatingą vaidmenį tolesnėms reformoms suvaidino profesorių ir teisėjų Piero Calamandrei 1948 m. spalio 1 d. ir Guido Astuti 1964 m. spalio 1 d. programinės kalbos per kapitonų regentų inauguraciją, žr. plačiau Calamandrei, P. *San Marino esempio europeo*. Istituto giuridico sanmarinese. Miscelanea. 1993, fasc. 5, p. 89–103; Astuti, *G. Per l'inaugurazione della reggenza dei Capitani Giuseppe Miccheloni e Marino Mularoni. Discorso tenuto nella Salla Consiliare il Primo ottobre 1964*. Istituto giuridico sanmarinese. Miscelanea. 1991, fasc. 1, p. 43–51.

16 Astuti, G. *Relazione della Commissione* per *lo studio dei problemi istituzionali dell'ordinamento sammarinese*. Roma:Editrice Cavour, 1972.

Šalys, neturinčios formalių konstitucinių tekstų, tai įgyvendinti turėjo organiniais įstatymais, pavyzdžiui, 2000 m. spalio 2 d. įsigaliojusio Žmogaus teisių aktu Europos žmogaus teisių konvencija tapo Jungtinės Karalystės teisės dalimi.

Konstitucinės deklaracijos statusas yra gana keblokas. Formaliai ji yra vienas iš *reformationes* rango įstatymų, kuris iš šimtmečius egzistuojančio teisės audinio apibendrino pagrindinius konstitucinius valstybės valdymo principus ir juos performulavo bei papildė naujos teisinės-politinės realybės šviesoje: visų pirma valdžių atskyrimo principą, valstybės suverenitetą, tarptautinės teisės pripažinimą Respublikoje, piliečių teises ir laisves, įtvirtintas Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių konvencijoje, ir t. t. 2000 m. rugsėjo 19 d. įstatymu Nr. 94 buvo aiškiau išreikštas lyčių lygybės principas. Didžioji Generalinė Taryba 2002 m. vasario 26 d. įstatymu Nr. 36 dėl Konstitucinės deklaracijos revizijos pratęsė 1974 m. pradėtą konstitucinį procesą: konkrečiomis materialinėmis ir procedūrinėmis priemonėmis suteikė veiksmingumą teisės šaltinių hierarchijos principui (3bis str.), įtvirtino konstitucingumo garantijas (16 str.) bei, skirtingai nuo kitų *reformationes*, griežtą Deklaracijos nuostatų modifikavimo procedūrą (17 str.). Pastarosios nuostatos įtvirtinimas reikštų, kad du teisinės sistemos poliai – statutai ir *ius commune* – tapo subordinuoti Deklaracijai[17]. Tačiau dėl Deklaracijoje įvirtintų nuostatų gana bendro pobūdžio ir ribotos apimties bei dėl Statutų III knygos XXXI rubrikoje išdėstytos teisės šaltinių taikymo disciplinos jos nederėtų laikyti griežtos ir baigtinės (uždaros), bet greičiau mišrios konstitucijos dokumentu – jei Deklaracijoje išdėstyti principai konkrečiu taikymo atveju yra nepakankamai išsamūs, tai išaiškinimo ieškoma papročiuose ir *ius commune*.

Ypatingą integruojantį, nors subsidiarų vaidmenį minėtų konstitucinių šaltinių, t. y. San Marino Statutų, *reformationes* bei Konstitucinės deklaracijos, atžvilgiu vaidina „garbingieji vietos papročiai“ ir *ius commune*[18]. San Marino Statutų III knygos XXXI rubrika, nustatydama aiškią šaltinių

[17] Caprioli, S. *Come leggere lo Statuto. Carattere delle scritture normative e regole per la loro lettura. Testo e contesto.* Gli antichi Statuti della Repubblica di San Marino. Studi e traduzion., San Marino, 2002, p. 40.

[18] Campitelli, A. *Lo statuto sanmarinese nel sistema del diritto comune. Istituto giuridico sanmarinese*. Miscelanea. 1992, fasc. 3, p. 35–76; Caprioli, S. *Il diritto comune nel statuto sanmarinese vigente. Problemi e prospettive dinnanzi alla Dichiarazione dei diritti*. Istituto giuridico sanmarinese. Miscelanea. 1992, fasc. 3, p. 13–34

hierarchiją, numato tokią teisės taikymo seką: visų pirma taikyti Statuto ir jį modifikuojančių *reformationes* nuostatas; kai nagrinėjamam dalykui tokių nuostatų nėra, taikomi „garbingieji vietos papročiai"; galiausiai, jei nėra įmanoma taikyti *ius proprium*, t. y. Statutų, įstatymų ir vietos papročių, imama taikyti vadinamieji *ius commune* – t. y. bendrosios teisės normos, susiformavusios XII–XVIII a. romėnų teisės recepcijos bei kanonų teisės ir civilizuotų Europos šalių, visų pirma Italijos, teisės papročių pagrindu. Dar XX a. pradžioje V. Scialoja atkreipė dėmesį į tai, kad San Marino *ius commune* nėra grynoji Justiniano kodifikuota romėnų teisė, tačiau perimta, per ilgus šimtmečius teisės ekspertų doktrinos ir teismų praktikos adaptuota ir kanonų teisės bei paprotinėmis normomis integruota teisė[19]. Iš pirmo žvilgsnio, tokia šaltinių hierarchija šiuolaikinės teisės kontekste būtų anachronizmas, tačiau nemažai daliai italų teisės doktrinos tai yra gyvas istorinio įkvėpimo šaltinis[20]: San Marino teisės sistema atrodo kaip „tipiškas viduramžių organizmas, išgyvenęs laiko evoliuciją ir dažnai kontrastuojantis su šiuolaikinės visuomenės poreikiais", tačiau „jos šaltinių trilypumas suteikia šiai sistemai ypatingą lankstumą kintančiomis socialinėmis aplinkybėmis"[21].

San Marino Respublikos ypatinga teisės sistema pasižymi dar ir tuo, kad ji, nors ir priklauso kontinentinės teisės tradicijai, tačiau kai kuriais požymiais gana skiriasi nuo šiai tradicijai priklausančių šalių teisės sistemų. Ji pirmiausia liko nepaliesta šiuolaikinės Napoleono modelio civilinės kodifikacijos bangos, nuvilnijusios po visą kontinentinę Europą, nors

---

19 *Sentenza secondo grado, 12 agosto 1924, causa no. 69, anno 1921*. Giurisprudenza samarinese. 1963, nr.1, p. 83.

20 Pirma, dalis teisės doktrinos laikosi nuomonės, kad Italijos teisės mokslas, turėdamas tokią turtingą istorinių teisės šaltinių įvairovę ir tradiciją, XIX a. nepagrįstai pasidavė tuo metu mokslinį prestižą įgijusiai vokiečių pandektistinei mokyklai. Šios mokyklos, pasak vieno iš autoritetingiausių Italijos teisės teoretikų V. Scialoja (1856–1933), pasekmė yra tai, kad buvo prarastas teisės universalumas: užuot pasiremdama romėniškąja privatinės ir viešosios teisės skirties patirtimi, buvusi socialinio pobūdžio teisė virto partikuliarine politinio pobūdžio prievartos teise, plačiau žr.: Caprioli, S. *Per la scuola sanmarinese did diritto comune vigente*. Istituto giuridico sanmarinese. Miscelanea. 1991, fasc. 1, p. 15–39. Taip S. Caprioli prieina prie išvados, kad tokia šiuolaikinė teisė, kad išgyventų, parafrazuojant biologinės evoliucijos teorijos teiginius, turi būti „ultraaktyvi", t. y. rašytinėmis normomis operatyviai reaguoti į visuomeninius pokyčius, žr.: *ibid*., p. 19.

21 Di Grazia, S. *I rapporti tra matrimonio religioso e matrimonio civile nel diritto sanmarinese*, Quaderni di diritto e politica ecclesiastica. 1988, p. 94.

kodifikacijos bandymų buvo[22]. Privatinės teisės srityje itin svarbus vaidmuo atitenka teismų aiškinimui ir doktrinai, kuris, kita vertus, leistų San Mariną priskirti prie bendrosios teisės *sui generis* sistemos. Tačiau klasifikuoti kaip bendrosios teisės sistemą trukdo tai, kad privatinės teisės srityje neabejotiną vaidmenį išlaikė istorinė *ius commune* sistema, kaip subsidiarus šaltinis Statutams[23]. Tačiau, nepaisant vietos papročių ir *ius commune* išliekamosios svarbos, nuo XIX a. vidurio priimti įstatymai *reformationes* atskirais privatinės ir komercinės teisės klausimais, pavyzdžiui, užstato (1854), vekselių (1882, 1914), bankroto (1917), bendrovių (1942, 1946, 1950,1962, 1990, 1999) ir t. t., ilgainiui papročių ir *ius commune* vaidmenį gerokai susilpnino. Analogiškai ir civilinis procesas yra reguliuojamas *Leges Statutae,* papildytų taip pat ir paprotinėmis bei *ius commune* normomis, bei 1984 m. gruodžio 10 d., 1989 m. sausio 19 d. Nr. 5 ir 1994 m. birželio 17 d. Nr. 55 įstatymais.

Skirtingai negu civilinės teisės srityje, baudžiamosios normos buvo kodifikuotos. Dabartinis 1975 m. Baudžiamasis kodeksas pakeitė iki tol veikusį kodeksą, priimtą 1865 m. Įdomi detalė yra susijusi su faktu, kad Baudžiamasis kodeksas nuo pat pradžių nenumatė mirties bausmės. Paskutinį kartą mirties bausmė buvo įvykdyta 1468 m., o atšaukta 1848 m. Baudžiamasis procesas reguliuojamas Baudžiamojo proceso kodeksu, priimtu 1978 m.

Taigi šalies konstitucinę sistemą galima vadinti mišria, kurioje Deklaracija yra jungtis tarp valstybės ir jos esminių teisės institutų istorinio tęstinumo ir konstitucinės novacijos.

---

[22] Visų pirma paminėtinas vadinamasis Didžiosios Generalinės Tarybos užsakymu sudarytas Giuseppe Brini Civilinio kodekso projektas. Projektui pateiktos žymių teisės mokslininkų pastabos lėmė vėlesnį Tarybos atsisakymą užmačių kodifikuoti privatinę teisę, žr.: Treggiari, F. *La proprieta‘ delle opere dell‘ingengno nello Schema per un Codice Civile nella Repubblica di San Marino (1898) di Giuseppe Brini*. Istituto giuridico sanmarinese. Miscelanea. 1993, fasc. 5, p. 41–71.

[23] Astuti, G. *Per l‘inaugurazione della reggenza dei Capitani Giuseppe Miccheloni e Marino Mularoni. Discorso tenuto nella Salla Consiliare il Primo ottobre 1964*. Istituto giuridico sanmarinese. Miscelanea. 1991, fasc. 1, p. 43–51.

2002 M. LIEPOS 8 D. DEKRETAS NR. 79

San Marino Respublika
Piliečių teisių ir San Marino santvarkos pagrindinių principų deklaracija.[24]
1974 m. liepos 8 d. įstatymo Nr. 59 tekstas, suderintas su pakeitimais, kilusiais iš 2000 m. rugpjūčio 19 d. įstatymo Nr. 95 ir 2002 m. vasario 26 d. įstatymo Nr. 36.

Mes, Kapitonai Regentai
Šviesiausioji San Marino Respublika

Remdamiesi 1974 m. liepos 8 d. įstatymu Nr. 59 „Piliečių teisių ir pagrindinių San Marino santvarkos principų deklaracija“, paskelbta 1974 m. liepos 31 d. Oficialiajame biuletenyje Nr. 3.

Remdamiesi 2000 m. rugsėjo 19 d. įstatymu Nr. 95 „1974 m. liepos 8 d. įstatymo Nr. 59 4-ojo straipsnio pakeitimas“, paskelbtu 2000 m. rugsėjo 30 d. Oficialiajame biuletenyje Nr. 9.

Remdamiesi 2002 m. vasario 26 d. įstatymu Nr. 59 „1974 m. liepos 8 d. įstatymo Nr. 59 (Piliečių teisių ir pagrindinių San Marino santvarkos principų deklaracija) pakeitimas“, paskelbtu 2002 m. vasario 28 d. Oficialiajame biuletenyje Nr. 2.

Atkreipdami dėmesį į galimybę pateikti suderintą šios Deklaracijos tekstą išimtinai dokumentavimo ir pažinimo tikslu, tvirtai išlaikant išimtinį trijų įstatymų autentiškumą, kaip jie buvo paskelbti *ad valvas.*

[24] Piliečių teisių ir San Marino santvarkos pagrindinių principų deklaracija, paskelbta San Marino parlamento interneto puslapyje www.consigliograndeegenerale.sm, išversta iš italų kalbos.

Nustatome, tvirtiname ir įpareigojame paskelbti suderintą 1974 m. liepos 8 d. įstatymo Nr. 59 tekstą su pakeitimais, kilusiais iš 2000 m. rugpjūčio 19 d. įstatymo Nr. 95 bei 2002 m. vasario 26 d. įstatymo Nr. 36.

PREAMBULĖ

(Įstatymo Nr. 36/2002 1-asis str.)

Didžioji Generalinė Taryba, Respublikos laisvių ir demokratijos šlovingųjų tradicijų įpareigota, turėdama tvirtą tikslą atmesti bet kokią totalitarinės valstybės sampratą bei užtikrinti San Marino tautai tolesnę pilietinę, visuomeninę ir politinę pažangą, išlaikant valstybės gyvenimo ir jos esminių institucijų tęstinumą, priima šią piliečių teisių ir principų, kuriais remiasi konstitucinių galių išdėstymas ir vykdymas, deklaraciją.

1 straipsnis

(Įstatymo Nr. 36/2002 2-asis str.)

San Marino Respublika pripažįsta kaip sudėtinę savo santvarkos dalį bendrai pripažintas tarptautinės teisės normas ir jomis vadovaujasi savo aktuose ir veiksmuose. Laikosi normų, įtrauktų į tarptautines žmogaus teisių ir pagrindinių teisių deklaracijas.

Dar kartą įtvirtina teisę į politinį prieglobstį. Atmeta karą kaip ginčų tarp valstybių sprendimo priemonę ir tarptautiniuose veiksmuose laikosi principų, įtvirtintų Jungtinių Tautų Statute.

San Marino santvarka pripažįsta, užtikrina ir įgyvendina Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių konvencijoje paskelbtas teises ir pagrindines laisves.

Tarptautinės žmogaus laisvių ir teisių apsaugos sutartys, tinkamai sudarytos ir įsigaliojusios, turi viršenybę, jei yra prieštaravimų vidaus normoms.

2 straipsnis

(Įstatymo Nr. 59/1974 2-asis str.)

Respublikos suverenitetas priklauso tautai, kuri jį vykdo atstovaujamosios demokratijos statutinėmis formomis. Įstatymas reguliuoja Arengo ir kitus tiesioginės demokratijos institutus.

3 straipsnis

(Įstatymo Nr. 36/2002 3-iasis str.)

Valstybės vadovo pareigas kolegialumo principu vykdo du kapitonai regentai.

Didžiosios Generalinės Tarybos paskirti kapitonai regentai vieningai atstovauja valstybei. Jie yra konstitucinės santvarkos aukščiausieji garantai.

Jie vadovauja Didžiajai Generalinei Tarybai bei atstovauja Tarybai kaip visumai.

Jie vadovauja kitiems organams remiantis įstatymo nuostatomis ir atsižvelgiant į galių atskirumą.

Skubios būtinybės atveju, išklausę Valstybės Susirinkimo nuomonę, leidžia valdymo dekretus, kurie nustoja galios, jei trijų mėnesių laikotarpiu neratifikuojami Didžiosios Generalinės Tarybos.

Valstybės Susirinkimas nuolat supažindina kapitonus regentus su valstybės reikalais.

Konstitucinis įstatymas nustato regentystės garantijas ir pareigas bei gali suteikti ir kitas galias. Kvalifikuotas įstatymas reguliuoja jos skyrimą, organizavimą, funkcijas bei pareigų suderinamumo su kitomis pareigomis sąlygas.

Didžiajai Generalinei Tarybai, sudarytai iš šešiasdešimties narių (konsultorių), priklauso įstatymų leidybos galia, politikos gairių nustatymas bei kontrolės funkcijos.

Rinkimų įstatymas, priimtas absoliučia dauguma, reguliuoja rinkimus, konsultorių tinkamumo sąlygas, mandato baigtį bei pareigų suderinamumo su kitomis pareigomis režimą. Kvalifikuotas įstatymas reguliuoja konsultorių pareigas ir teises.

Konsultoriai renkami visuotiniuose ir tiesioginiuose rinkimuose visam įstatymų leidybos mandatui. Jų mandatas baigiasi paleidus Tarybą ar pasireiškus sąlygoms, nurodytoms ankstesnėje pastraipoje.

Didžiosios Generalinės Tarybos vidaus organizacija ir užduotys reguliuojamos Tarybos reglamentu, priimtu absoliučia jos narių balsų dauguma. Jis nustato Tarybos Komisijų formavimą. Tarybos reglamentas taip pat reguliuoja konsultorių grupių ir atstovavimo vaidmenį.

Valstybės Susirinkimui priklauso vykdomoji valdžia, vadovaujantis kolegialumo ir atsakomybės principais. Jis politiškai atskaitingas Tarybai, kuriai atsiskaito tiek kolegialiai, tiek individualiai, pagal konstitucinio įstatymo nustatytą tvarką.

Valstybės Susirinkimo narius skiria Didžioji Generalinė Taryba. Konstitucinis įstatymas nustato ir reguliuoja jų galias. Kvalifikuotas įstatymas reguliuoja jų funkcijas ir darbo organizavimą, nustato atitikimo pareigoms sąlygas, skyrimo procedūrą, pareigų suderinamumą su kitomis pareigomis, atskirų Valstybės Susirinkimo narių įgaliojimų nutrūkimą, ordinarinio administravimo tvarką.

Valstybės Susirinkimas gali leisti norminius aktus reglamento forma, kurie privalo atitikti įstatymo nuostatas. Jis priima įstatymo nuostatas atitinkančius motyvuotus administracinius nutarimus.

Valstybės Susirinkimo aktų skaidrumas ir viešumas yra garantuojamas.

Valstybės Susirinkimas naudodamasis autonomija vadovauja viešajam administravimui. Viešasis administravimas tarnauja bendrajam interesui ir paklūsta įstatymui bei principams, išdėstytiems 14 straipsnyje.

Teisminės valdžios organai yra steigiami konstituciniu įstatymu, kuris taip pat nustato jų atsakomybę. Jie pavaldūs tik įstatymui. Jiems vykdant savo funkcijas yra garantuojama visiška sprendimo nepriklausomybė ir laisvė.

Visas teismines funkcijas vykdo teismo organai.

Kvalifikuotas įstatymas nustato magistratų įdarbinimo formas, skyrimą, suderinamumo su kitomis pareigomis sąlygas, taip pat magistratūros organizavimą ir funkcionavimą.

Valstybės organai turi atitinkamą autonomiją ir veikia pagal kompetenciją.

3bis straipsnis

(Įstatymo Nr. 36/2002 3-iasis str.)

Konstituciniai įstatymai įgyvendina pagrindinius principus, kurie yra įtvirtinti šioje Deklaracijoje. Juos visa apimtimi priima Didžioji Generalinė Taryba dviejų trečdalių balsų dauguma. Jei priimami absoliučia balsų dauguma, jie per devyniasdešimt dienų nuo priėmimo teikiami patvirtinamajam referendumui.

Kvalifikuoti įstatymai reguliuoja konstitucinių organų funkcionavimą bei tiesioginės demokratijos institutus. Juos tvirtina Didžioji Generalinė Taryba paprastąja balsų dauguma.

Ordinarinius įstatymus tvirtina Didžioji Generalinė Taryba paprastąja balsų dauguma. Tokia pačia balsų dauguma ratifikuojami dekretai.

Įstatymų leidybos iniciatyva priklauso kiekvienam konsultoriui, Tarybos komisijoms, Valstybės Susirinkimui, pilių savivaldos taryboms bei pagal įstatymą ir piliečiams.

Didžioji Generalinė Taryba gali įstatymu pavesti Valstybės Susirinkimui priimti įstatymų galios dekretus, kuriuos ratifikuoja Didžioji Generalinė Taryba.

Nesant įstatymo nuostatų, paprotys ir komunalinė teisė sudaro vientisą šaltinį.

Įstatymų bei jų pakeitimų projektai, susiję su įplaukų sumažinimu, su naujomis išlaidomis ar jų didinimu, privalo numatyti jų įgyvendinimo priemones atsižvelgiant į biudžeto įstatymą.

4 straipsnis

(Įstatymo Nr. 36/2002 5-asis str.)

Visi yra lygūs prieš įstatymą, nepriklausomai nuo lyties, asmeninių, ekonominių, visuomeninių, politinių ir religinių aplinkybių.

Visi piliečiai turi teisę siekti valstybinių pareigų bei į renkamas pareigas pagal įstatymuose numatytą tvarką.

Respublika lygiavertiškai užtikrina socialinį orumą ir teisių bei laisvių apsaugą. Sudaro sąlygas piliečiams veiksmingai dalyvauti šalies ekonominiame ir visuomeniniame gyvenime.

5 straipsnis

(Įstatymo Nr. 59/1974 5-asis str.)

Žmogaus asmens teisės neliečiamos.

6 straipsnis

(Įstatymo Nr. 59/1974 6-asis str.)

Respublika pripažįsta visiems pilietines ir politines laisves. Ypač yra užtikrinamos asmens, jo gyvenamosios vietos, judėjimo, susirinkimų ir susivienijimų, minties, sąžinės ir tikėjimo laisvės. Bet kokio pobūdžio komunikavimo slaptumas yra saugomas. Įstatymas gali riboti šių teisių įgyvendinimą tik ypatingais atvejais dėl svarbių viešosios tvarkos ir viešojo intereso priežasčių.

Menai, mokslas ir dėstymas yra laisvi. Įstatymas užtikrina piliečiams teisę į laisvas ir nemokamas studijas.

7 straipsnis

(Įstatymo Nr. 59/1974 7-asis str.)

Rinkimai yra visuotiniai, slapti ir tiesioginiai.

Kiekvienas pilietis, atitinkantis įstatymo numatytas amžiaus ir kitas sąlygas, turi teisę rinkti ir būti renkamas.

8 straipsnis

(Įstatymo Nr. 59/1974 8-asis str.)

Visi piliečiai turi teisę demokratiniu būdu burtis į politines partijas ir profesines sąjungas.

9 straipsnis

(Įstatymo Nr. 59/1974 9-asis str.)

Darbas yra kiekvieno piliečio teisė ir pareiga. Įstatymas užtikrina dirbančiajam teisingą atlyginimą, atostogas, savaitinį poilsį ir teisę streikuoti.

Visi piliečiai turi teisę į socialinę apsaugą.

10 straipsnis

(Įstatymo Nr. 59/1974 10-asis str.)

Nuosavybė ir privati ūkinė iniciatyva yra užtikrinamos. Saugodamas viešąjį interesą įstatymas nustato jo apribojimus.

Privačios nuosavybės paėmimas įstatymo numatyta tvarka yra leidžiamas visuomenės poreikiams ir už ją teisingai atlyginama.

Respublika saugo istorinį ir meno paveldą bei gamtinę aplinką.

11 straipsnis

(Įstatymo Nr. 59/1974 11-asis str.)

Respublika švietimu, darbu, sporto ir rekreacine veikla skatina vaikų asmenybės raidą bei jų pasirengimą laisvai ir atsakingai įgyvendinti savo pagrindines teises.

12 straipsnis

(Įstatymo Nr. 59/1974 12-asis str.)

Respublika globoja šeimos institutą, paremtą sutuoktinių moraline ir teisine lygybe.

Kiekviena motina turi teisę į bendruomenės pagalbą ir apsaugą.

Įstatymas garantuoja vaikams, gimusiems ne santuokoje, dvasinę, teisinę ir socialinę globą, užtikrinant jiems vienodą požiūrį su teisėtai gimusiais vaikais.

13 straipsnis

(Įstatymo Nr. 59/1974 13-asis str.)

Visi piliečiai turi pareigą būti ištikimi Respublikos įstatymams ir institucijoms, dalyvauti jos gynyboje ir pagal išgales prisidėti prie visuomenės išlaidų.

Jokie turtinio ar asmeninio pobūdžio įpareigojimai negali būti numatomi, išskyrus įstatymu.

14 straipsnis

(Įstatymo Nr. 59/1974 14-asis str.)

Viešajame administravime vadovaujamasi teisėtumo, nešališkumo ir veiksmingumo kriterijais.

Įstatymas įtvirtina pareigą motyvuoti administracinius nurodymus bei ginčų su suinteresuotais subjektais sprendimo tvarką.

Pareigūnai įstatymo numatyta tvarka atsako už veiksmus, pažeidžiančius piliečių teises.

15 straipsnis

(Įstatymo Nr. 36/2002 6-asis str.)

Subjektinių teisių ir teisėtų interesų teisinę apsaugą garantuoja bendrosios kompetencijos ir administracinės teisminės valdžios organai bei Konstitucingumo garantų kolegija.

Teisė į gynybą yra saugoma kiekvienoje teisminio proceso stadijoje.

Įstatymas užtikrina sprendimų priėmimą laiku, jų ekonomiškumą, viešumą ir nepriklausomumą.

Žmogiškas ir perauklėjančias bausmes gali skirti pagal įstatymą skirtas teisėjas, remiantis atgaline data negaliojančiomis normomis. Jų taikymas atgaline data numatomas tik tuo atveju, jei jos asmeniui yra palankesnės.

Iki galutinio kaltinamojo nuosprendžio kaltinamasis nelaikomas kaltu. Bet koks asmens laisvės apribojimas, net ir prevencinis, yra leidžiamas tik įstatymo pagrindu.

16 straipsnis

(Įstatymo Nr. 36/2002 6-asis str.)

Įsteigiama Konstitucingumo garantų kolegija. Ją sudaro trys nuolatiniai ir trys pakaitiniai nariai. Juos iš pradžių ketverių metų laikotarpiui renka Didžioji Generalinė Taryba dviejų trečdalių visų narių balsų dau-

guma iš universitetų ordinarinių profesorių, teisėjų ir asmenų, turinčių aukštąjį teisinį išsilavinimą ir ne mažesnę kaip dvidešimties metų profesinę patirtį teisės srityje. Pasibaigus pirmajam mandatui, Kolegija kas dveji metai atnaujinama trečdaliu. Pakaitiniai nariai pavaduoja nuolatinius, kai pastarieji negali dalyvauti dėl interesų konflikto, net dėl ankstesnės vykdytos veiklos bei kai negali eiti pareigų ar dalyvauti.

Kolegija iš savo nuolatinių narių rotacijos būdu dvejiems metams skiria pirmininką.

Kolegija:

a) Tikrina bent dvidešimties konsultorių, Valstybės Susirinkimo, penkių pilių savivaldos tarybų, ne mažiau kaip 1,5 proc. rinkėjų, esančių paskutiniame ir galutiniame kasmet peržiūrimame rinkėjų sąraše, prašymu arba teisėjų ar bylos šalių Respublikos teismuose nagrinėjamose bylose prašymu įstatymų, aktų, savo norminiu turiniu turinčių įstatymo galią, bei normų, tarp jų ir paprotinių, turinčių įstatymo galią, atitikimą šiame įstatyme įtvirtintiems ar nurodytiems pagrindiniams santvarkos principams;

b) Įstatymų numatytais atvejais sprendžia dėl referendumo priimtinumo;

c) Sprendžia ginčus, kylančius tarp konstitucinių organų;

d) Vykdo teisingumą buvusių kapitonų regentų atžvilgiu (*Sindacato sui Capitani Reggenti*).

Konstituciniu įstatymu gali būti nustatytos paskesnės nuostatos. Konstitucinis įstatymas apibrėžia Kolegijos ir jos atskirų narių atsakomybės tvarką.

Kvalifikuotas įstatymas reguliuoja Kolegijos interesų konflikto sprendimo, veiklos ir organizavimo tvarką, kreipimosi į Kolegiją būdus ir procedūras, sprendimų pasekmes bei šių sprendimų vykdymo būdus.

Sprendimais pripažinto nekonstitucingumo pasekmių įsigaliojimas atidedamas šešių mėnesių laikotarpiui. Per šį laikotarpį Didžioji Generalinė Taryba gali priimti įstatymų leidybos aktus, atitinkančius sprendimus dėl nekonstitucingumo.

17 straipsnis

(Įstatymo Nr. 36/2002 8-asis str.)

Šios Deklaracijos nuostatas gali keisti Didžioji Generalinė Taryba dviejų trečdalių visų narių balsų dauguma.

Kai šios Deklaracijos nuostatų keitimo įstatymus Didžioji Generalinė

Taryba priima absoliučia balsų dauguma, šie įstatymai devyniasdešimties dienų laikotarpiu po jų priėmimo turi būti pateikiami referendumui tvirtinti.

Pateikta Mūsų Būstinėje
2002 (1701 Respublikos įkūrimo) metų liepos 8 dieną

Kapitonai Regentai
Antonio L. Volpinari – G. Francesco Ugolini

PEREINAMOJI NUOSTATA

(Įstatymo Nr. 36/2002 9-asis str.)

Konstituciniai įstatymai ir kvalifikuoti įstatymai, nurodyti Deklaracijos 3bis straipsnio pirmoje ir antroje pastraipose, turi būti pateikti per trejus metus nuo dabartinio konstitucinio pakeitimo įsigaliojimo datos.

Kvalifikuotas įstatymas, nurodytas šios Deklaracijos 16 straipsnio penktoje pastraipoje, turi būti pateiktas per šešis mėnesius.

Iki tol, kol įsigalios nauja teismų santvarka, Konstitucingumo užtikrinimo kolegijos nariai priima sprendimus dėl:

a) bylų, pateikiamų Respublikos teismams, kompetencijos prieštaravimų,

b) teisėjų ir iždo prokuroro nusišalinimo ir nušalinimo,

c) paskutinės instancijos skundų baudžiamojo proceso bylose, susijusiose su laikinųjų apsaugos priemonių taikymo teisėtumu arba su bausmės vykdymu,

d) suinteresuotų šalių skundų esant skirtingiems pirmosios ir antrosios instancijų sprendimams civilinėse ir administracinėse bylose,

e) skundų peržiūrėti nuosprendžius baudžiamosiose bylose, dėl prašymų panaikinti sprendimus bei dėl *restitutio in integrum* prašymų.

SAUDO ARABIJOS KARALYSTĖ

• PRATARMĖ •

Arabijos pusiasalis laikytinas geografiniu ir dvasiniu Islamo centru. Kaip teigiama Islamo išpažinėjų, didžiausios pagal plotą pusiasalio valstybės – Saudo Arabijos karalystės – ribose esančiame Mekos mieste apie 570 metus gimė pranašas Mahometas. Musulmonų tikima, jog Koranas – šventoji musulmonų knyga buvo apreikšta per pranašą Mahometą dabartinėse Saudo Arabijos žemėse.

Šiandieną islamas yra daugiau negu pusšimčio valstybių dominuojanti religija. Islamo, tiksliau – Šariato, teisė yra sudėtinė religijos dalis. Priklausomai nuo pagrindinių islamo religijos ir teisės šaltinių – Korano ir Pranašo sunos – interpretacijos, susiformavo skirtingos teisės mokyklos, vyraujančios tam tikrame regione. Išskriamos sunitų ir šiitų islamo, tuo pačiu ir islamo teisės, kryptys. Sunitai sudaro didžiąją daugumą pasaulio musulmonų. Skiriamos keturios pagrindinės sunitų (hanafitų, šafiitų, malikitų ir hanbalitų) ir trys šiitų teisės mokyklos. Saudo Arabijoje įsivyravo sunitiškoji hanbalitų teisės interpretacija, vėliau stipriai įtakota vahabizmo srovės. Hanbalitų teisės kryptis išsiskyrė siekiu išsaugoti tradicinį bei gryną islamo teisės veidą, todėl nenuostabu, jog iki pat XX amžiaus pabaigos buvo laikomasi pozicijos, kad konstitucija yra Koranas ir Pranašo suna.

Saudo Arabijos Sunitų karalystės valdytojai kartu su karališkąja šeima bei vahabi mokslininkais iki pat 1992 metų prieštaravo bet kokios formalios konstitucijos sukūrimui. Antrojo Persijos įlankos karo metu karališkaijai šeimai buvo daromas spaudimas iš Vakarų valstybių pusės dėl autokratinių taisyklių valstybėje. Galiausiai 1992 metų kovo mėnesį Saudo Arabijos karališkoji šeima sutiko promulguoti Pagrindinį Įstatymą, kurio slaptas tekstas buvo rengiamas komitete vadovaujant princui Nayefui ir vidaus reikalų ministrui.

Pagal Pagrindinio Įstatymo 1 straipsnį Saudo Arabijos karalystės konstitucija išlieka šventasis Koranas ir Pranašo suna. Konstitucijos 7 straipsnyje įtvirtinta, kad valdžia kyla iš Korano ir pranašo Mahometo tradicijos, kad Koranas ir suna yra aukštesnės galios dokumentai negu pats

Pagrindinis Įstatymas ar kiti teisės aktai. Tiesa, jokioje Pagrindinio Įstatymo nuostatoje nėra konkretizuojama, kaip ši viršenybė turėtų būti užtikrinama praktikoje.

Remiantis konstituciniu teisiniu reguliavimu Karalius su šeima ir toliau lieka pagrindiniai įstatymų leidybos ir vykdomosios valdžios galių reiškėjai. Karalius sosto paveldėtoją parenka iš sūnų. Išrinktasis paskiriamas į valdžią po Karaliaus mirties pačių piliečių, proceso, pavadinimu *Bay'a* metu. Kol nėra formalaus šio proceso mechanizmo, bet kuris tautos nepritarimas išlieka teorinės reikšmės. Tiesa, po Pagrindinio Įstatymo priėmimo karališkoji šeima patiria vis didesnį spaudimą, siekiant įvesti vienokią ar kitokią *Bay'a* proceso tvarką. Nepaisant to, Karalius išlaiko visų trijų valdžių galias savo rankose. Kitaip tariant, bet kuri autonomiška valdžia veikia prižiūrima Karaliaus.

Nors galima teigti, jog valdžių padalijimo principas formaliai yra įtvirtintas Pagrindinio įstatymo tekste (44 straipsnis), tačiau kiekvienos valdžios priklausomybė nuo Karaliaus yra akivaizdi. Pagrindiniame Įstatyme užsimenama apie konsultacijas, diskusijas priimant tam tikrus teisės aktus su parlamento funkcijas atliekančiais rūmais (*Majlis*), tačiau tiek parlamento vadovas, tiek ir parlamento nariai yra parenkami paties Karaliaus nuožiūra.

Monarchinis režimas Saudo Arabijoje nuolat primindavo apie atstovaujamųjų rinkimų principo netinkamumą Saudo Arabijos karalystei. Antai, pasak karaliaus Fahdo, laisvų rinkimų į parlamentą sistema netinkama jų valstybei. Parlamento institucija (*Majlis*) susideda iš Prezidento ir šešiasdešimties narių, kuriuos Karalius parenka pagal išsilavinimą ir patirtį. Parlamentas gali, jei kreipiasi dešimt ir daugiau jo narių, inicijuoti bilio ar siūlomos pataisos priėmimą. Pasiūlymas perduodamas *Majlis* Prezidentui, kuris jį perduoda Karaliui. Karalius sprendžia, ką toliau daryti su siūlymu. Karaliaus sprendimo apskųsti nėra galimybės. Paminėtina, jog parlamentui nėra suteikta ekonominius klausimus reglamentuojančių teisės aktų leidybos funkcija. Be to, deputatai neturi teisės diskutuoti ar viešumoje aptarti svarstomų parlamente klausimų.

Įstatymų leidyba išlieka Ministrų Tarybos, kuriai vadovauja Karalius, prerogatyva. Pagrindinio Įstatymo 56 straipsnis aiškiai įvardija, jog Karalius vykdo ir Ministro Pirmininko pareigas. Abejonių dėl monarcho galių absoliutumo nelieka dar ir todėl, kad parlamento įstatymų leidybos kompetencija apribota tiek, kad bendrosios politikos klausimais jo narių

nuomonė pirmiausia turi būti išreiškiama Ministrų Tarybos vadovui – Karaliui. Pasak pirmojo *Majlis* vadovo, rūmų galios apima įstatymų, kuriuos Karalius dar kartą peržiūri pries įstatymo pasirašymą ir paskelbimą, patikrą. Iš esmės Ministrų Taryba parenka įstatymus, kuriuos teikia *Majlis* nariams svarstyti.

Teismai pagal Pagrindinį Įstatymo 46 straipsnį laikomi nepriklausomais, tačiau jau kitos Konstitucijos nuostatos paneigia bet kokį nepriklausomumą. Pavyzdžiui, Karaliui pavesta įgyvendinti teismo sprendimus (50 straipsnis), o teisėjai skiriami karališkuoju dekretu (52 straipsnis). Teismai įpareigoti taikyti religinės teisės šaltinių nuostatas (48 straipsnis), o šį procesą prižiūri pats Karalius (55 straipsnis). Visa tai ir dar daugiau rodo, kad valdžių padalijimo principas Karalystėje iš tikrųjų neveikia.

SAUDO ARABIJOS KARALYSTĖS PAGRINDINIS ĮSTATYMAS[1]

Dviejų Šventųjų Mečečių saugotojas, Karalius Fahd Bin Abdulaziz Al-Saud išleido karališkąjį dekretą, įkūnijantį Pagrindinį Vyriausybės Įstatymą. Toliau pateikiamas dekreto tekstas.

Dievo vardu, labiausiai užjaučiančio, labiausiai gailestingo,

su Dievo pagalba mes, Fahd Bin Abdulaziz Al-Saud, Saudo Arabijos Karalystės Monarchas, atsižvelgę į visuomenės interesus ir į valstybės pažangą įvairiose srityse, trokšdami įgyvendinti tikslus, kurių siekiame, skelbiame:

a. Pagrindinį Įstatymą su išdėstytu tekstu.
b. Visi galiojantys reglamentai, įstatymai ir dekretai lieka galioti, kol Pagrindinis Įstatymas įsigalios, kol jie bus pakeisti, kad paklustų jam.
c. Šis dekretas skelbiamas oficialiame laikraštyje ir įsigalioja paskelbimo dieną. Dievo vardu, labiausiai užjaučiančio, labiausiai gailestingo.

I SKYRIUS

BENDRIEJI PRINCIPAI

1 straipsnis

Saudo Arabijos Karalystė yra nepriklausoma Arabų Islamo Valstybė. Jos religija yra islamas. Jos konstitucija yra Visagalio Dievo Knyga, Šventasis Koranas ir Pranašo Suna. Karalystės kalba yra arabų. Sostinė Rijadas.

[1] Saudo Arabijos Karalystės Konstitucija, pateikta Saudo Arabijos ambasados Amerikoje oficialiame puslapyje http://www.saudiembassy.net/about/country-information/laws/The_Basic_Law_Of_Governance.aspx, išversta iš anglų kalbos.

2 straipsnis

Valstybinės šventės yra *Eid Al Fitr* (Ramadano šventė) ir *Eid Al Adhha* (Aukos šventė). Kalendorius rodo *Hijri* metus (mėnulio metus).

3 straipsnis

Valstybės vėliava yra:

a. Žalios spalvos.

b. Jos plotis lygus dviem trečdaliams jos ilgio.

c. Žodžiai *Nėra kito dievo, tik Dievas ir Jo Pasiuntinys Mahometas* yra įrašyti viduryje, su ištrauktu iš makšties kardu apačioje. Vėliava niekada negali būti apversta. Taisykles, susijusias su vėliava, nustato įstatymas.

4 straipsnis

Valstybės herbas yra du sukryžiuoti kardai su palme, esančia per vidurį tarp jų. Įstatymas nustato valstybės himną ir apdovanojimus.

II SKYRIUS

VALDYMO ĮSTATYMAS

5 straipsnis

a. Saudo Arabijos Karalystė yra monarchija.

b. Šalies valdovai yra iš įkūrėjo Karaliaus Abdulaziz Bin Abdulrahman al Faisal Al-Saud sūnų ir jų palikuonių. Doriausias iš jų gauna ištikimybę pagal Visagalio Dievo Knygą ir Jo Pasiuntinio Suną.

c. Karalius renka ir atleidžia Princą karališkuoju dekretu.

d. Princas išimtinai atsideda savo kaip Princo pareigoms, ir vykdo kitas, Karaliaus jam pavestas, pareigas.

e. Mirus Karaliui Princas prisiima karališkąsias galias iki tol, kol duoda ištikimybės pažadus pagal bay‘a procedūrą.

6 straipsnis

Palaikydami Dievo Knygą ir Jo Pasiuntinio Suną, piliečiai duoda ištikimybės pažadus Karaliui, atvirai pareikšdami ištikimybę sunkiais ir lengvais laikais.

7 straipsnis

Saudo Arabijos Karalystės valdžia kyla iš Dievo Knygos ir Pranašo Sunos, kurie yra pagrindiniai šio Įstatymo ir kitų šalies įstatymų šaltiniai.

8 straipsnis

Saudo Arabijos Karalystės valdžia grindžiama teisingumu, konsultavimusi su tauta ir lygybe, pagal islamo šariatą.

III SKYRIUS

SAUDO ARABIJOS VISUOMENĖS VERTYBĖS

9 straipsnis

Šeima yra Saudo Arabijos visuomenės centras. Šeimos nariai ugdomi pagal islamo tikėjimą, kuris reikalauja ištikimybės ir paklusnumo Dievui, Jo Pranašui ir valdovams, pagarbos ir paklusnumo įstatymams, ir meilės bei pasididžiavimo Tėvyne ir jos šlovinga istorija.

10 straipsnis

Valstybė skatina šeimos ryšius, arabų ir islamo vertybes. Ji rūpinasi žmonėmis ir teikia tinkamas sąlygas jų talentams ir įgūdžiams lavinti.

11 straipsnis

Saudo Arabijos visuomenė grįsta visišku Dievo nurodymų sekimu. Visuomenės nariai bendradarbiauja tarpusavyje labdaroje, pamaldose ir sanglaudose.

12 straipsnis

Nacionalinės vienybės įtvirtinimas yra pareiga. Valstybė draudžia veiklas, kurios privestų prie atsiskyrimo, nesantaikos ir pasidalijimo.

13 straipsnis

Švietimo tikslas yra įskiepyti islamo tikėjimą visų jaunuolių širdyse, padėti jiems įgyti žinių ir įgūdžių, išugdyti juos naudingais visuomenės nariais, mylinčiais Tėvynę ir besididžiuojančiais jos istorija.

IV SKYRIUS

EKONOMIKOS PRINCIPAI

14 straipsnis

Visi natūralūs ištekliai, kuriuos Dievas padėjo po žeme, virš žemės, teritoriniuose vandenyse ar sritys tarp žemės ir jūros, kartu su pajamomis,

gaunamomis iš šių išteklių, yra valdomi valstybės ir priklauso valstybei, kaip numato įstatymas.

Įstatymas nustato šių išteklių naudojimą, apsaugą ir plėtrą, vadovaujantis valstybės interesais, jų apsauga ir ekonomika.

15 straipsnis

Negali būti suteikti jokie leidimai ar lengvatos naudoti viešuosius išteklius, nebent tai leistų įstatymo nuostatos.

16 straipsnis

Viešosios lėšos neliečiamos. Jos saugomos valstybės ir ginamos visų piliečių ir gyventojų.

17 straipsnis

Nuosavybė, kapitalas ir darbas yra pagrindiniai Karalystės ekonomikos ir socialinio valstybės vientisumo elementai. Tai yra asmeninės teisės, pagal islamo šariatą atliekančios socialinę funkciją.

18 straipsnis

Valstybė garantuoja privačią nuosavybę ir jos neliečiamybę. Asmeninė nuosavybė negali būti atimta, nebent tarnaujant visuomenės poreikiams. Tokiu atveju savininkui turi būti suteiktas teisingas atlyginimas.

19 straipsnis

Bendrasis lėšų konfiskavimas draudžiamas. Be teismo sprendimo negali būti vykdomas joks asmens privačių lėšų konfiskavimas.

20 straipsnis

Neturi būti taikomi jokie mokesčiai ar rinkliavos, išskyrus būtinais atvejais ir teisingais pagrindais. Įvedimas, keitimas, nutraukimas ar lengvatos taikomos atsižvelgiant į įstatymo nuostatas.

21 straipsnis

Zakatas (labdara) renkamas ir leidžiamas teisėtoms išlaidoms.

22 straipsnis

Ekonominė ir socialinė plėtra vykdoma pagal teisingą, protingą planą.

V SKYRIUS

TEISĖS IR PAREIGOS

23 straipsnis

Valstybė saugo islamo tikėjimą, taiko šariatą, skatina gėrį ir neskatina blogio ir įsipareigoja skleisti islamo tikėjimą.

24 straipsnis

Valstybė plėtoja ir palaiko Dvi Šventąsias Mečetes. Ji prižiūri ir saugo piligrimus, padėdama jiems atlikti savo Hajj (Hadž) ir Umra, ir lankyti Pranašo Mečetę lengvai ir patogiai.

25 straipsnis

Valstybė puoselėja arabų ir musulmonų tautų solidarumo ir harmonijos siekius ir stiprina santykius su draugiškomis valstybėmis.

26 straipsnis

Valstybė saugo žmonių teises pagal šariatą.

27 straipsnis

Valstybė garantuoja piliečių ir jų šeimų teises nelaimės, ligos, nedarbingumo ir senatvės atveju. Valstybė palaiko Socialinės apsaugos įstatymą ir skatina įmones ir privačius asmenis dalyvauti labdaringose veiklose.

28 straipsnis

Valstybė palengvina darbo galimybes kiekvienam galinčiam dirbti asmeniui ir leidžia įstatymus darbuotojo ir darbdavio apsaugai.

29 straipsnis

Valstybė globoja mokslus, susirašinėjimą ir kultūrą. Ji skatina mokslinius tyrimus, saugo islamo ir arabų paveldą ir prisideda prie arabų, islamo ir žmonių civilizacijos gerovės.

30 straipsnis

Valstybė teikia valstybinį švietimą ir įsipareigoja mažinti neraštingumą.

31 straipsnis

Valstybė rūpinasi visuomenės sveikata ir teikia sveikatos priežiūrą kiekvienam piliečiui.

32 straipsnis

Valstybė siekia išsaugoti, apsaugoti ir gerinti aplinką, taip pat užkirsti kelią taršai.

33 straipsnis

Valstybė formuoja ir aprūpina ginkluotąsias pajėgas islamo tikėjimui, Dviem Šventosioms Mečetėms, visuomenei ir tėvynei apsaugoti.

34 straipsnis

Kiekvieno piliečio pareiga ginti islamo tikėjimą, visuomenę ir Tėvynę. Karinės tarnybos taisykles nustato įstatymas.

35 straipsnis

Saudo Arabijos pilietybės įgijimą nustato įstatymas.

36 straipsnis

Valstybė saugo visus piliečius ir jos teritorijoje esančius gyventojus. Niekas negali būti neteisėtai izoliuotas, areštuotas ar įkalintas.

37 straipsnis

Būstas neliečiamas. Be savininko sutikimo įėjimas draudžiamas. Negali būti atliekami jokie kratos veiksmai, išskyrus įstatymo nustatytus atvejus.

38 straipsnis

Niekas negali būti baudžiamas už kito nusikaltimus. Be nuorodos į šariatą ar įstatymo nuostatas negali būti įvykdytas joks apkaltinamasis nuosprendis ar bausmė. Bausmių vykdymas negalioja atgaline tvarka.

39 straipsnis

Žiniasklaida ir kitos išraiškos priemonės vartoja civilizuotą ir mandagią kalbą, prisideda prie švietimo ir tautos vienybės stiprinimo. Draudžiama atlikti veiksmus, skatinančius sutrikimus ir atskyrimus, veikiančius šalies saugumą ir visuomenės santykius ar griaunančius žmogaus orumą ir teises. Detales nustato įstatymas.

40 straipsnis

Telegrafo ir pašto ryšių, telefono ir kitų susisiekimo priemonių privatumas neliečiamas. Negalima konfiskuoti, užlaikyti, sekti ar slapta klausytis, išskyrus įstatymo numatytus atvejus.

41 straipsnis

Saudo Arabijos Karalystės gyventojai laikosi įstatymų, Saudo bendruomenės vertybių ir gerbia Saudo tradicijas ir jausmus.

42 straipsnis

Atsižvelgdama į viešąjį interesą valstybė teikia politinį prieglobstį. Tarptautiniai susitarimai ir įstatymai apibrėžia nusikaltėlių ekstradicijos (išdavimo) taisykles ir procedūras.

43 straipsnis

Karaliaus ir Princo tarybos atviros visiems piliečiams ir kiekvienam, kas turi skundų ar skriaudų. Pilietis turi teisę kreiptis į viešąsias institucijas ir aptarti bet kurį, susirūpinimą jam keliantį klausimą.

VI SKYRIUS

VALSTYBĖS VALDŽIOS INSTITUCIJOS

44 straipsnis

Valstybės valdžios institucijas sudaro:

- teisminė valdžia
- vykdomoji valdžia
- reguliavimo institucija

Šios institucijos bendradarbiauja vykdydamos savo funkcijas pagal šį Įstatymą ir kitus įstatymus.

Karalius yra pagrindinis ginčų tarp šių institucijų sprendėjas.

45 straipsnis

Šventasis Koranas ir Dievo Pasiuntinio tradicija (Suna) yra fatvų šaltinis. Įstatymas nustato hierarchinę Vyriausiosios Ulemos Tarybos, Tyrimų Administracijos ir Mufčio įstaigos sudėtį ir funkcijas.

46 straipsnis

Teismas yra nepriklausoma institucija. Teisėjų sprendimai nėra jokios kitos institucijos, išskyrus Islamo Šariato, objektas.

47 straipsnis

Visi žmonės, piliečiai ar nuolatiniai Karalystės gyventojai, turi teisę lygiais pagrindais pareikšti ieškinį. Įstatymas nustato šio tikslo procedūras.

48 straipsnis

Teismai byloms turi taikyti islamo šariato taisykles, atsižvelgdami į Šventą Koraną, Suną ir įstatymus, išleistus valdovo ir neprieštaraujančius Šventajam Koranui ir Sunai.

49 straipsnis

Teismai yra įgalioti spręsti ginčus ir bausti už nusikaltimus, atsižvelgdami į šio Įstatymo 53 straipsnio nuostatas.

50 straipsnis

Karalius ar tas, kam pavesta jam atstovauti, rūpinasi teismo sprendimų įgyvendinimu.

51 straipsnis

Įstatymas nustato Aukščiausiojo Teismo tarybos sudėtį ir funkcijas, taip pat teismų hierarchiją ir funkcijas.

52 straipsnis

Teisėjai skiriami ir atleidžiami karališkuoju dekretu, Aukščiausiojo Teismo tarybos siūlymu, atsižvelgiant į įstatymo nuostatas.

53 straipsnis

Įstatymas nustato Skriaudos valdybos struktūrą ir funkcijas.

54 straipsnis

Įstatymas nustato santykius tarp Ikiteisminio tyrimo komisijos ir Generalinio prokuroro, jų sudarymo tvarką ir funkcijas.

55 straipsnis

Karalius valdo valstybę pagal šariatą. Jis taip pat prižiūri šariato vykdymą, bendrąją šalies politiką, valstybės apsaugą ir gynybą.

56 straipsnis

Karalius yra Ministras Pirmininkas. Ministrų Tarybos nariai padeda jam įgyvendinti jo misiją pagal šio įstatymo ir kitų įstatymų nuostatas. Ministrų Tarybos įstatymas nustato Tarybos galias dėl valstybės vidaus ir išorės reikalų ir visus klausimus, susijusius su ministrais. Ministrų Tarybos įstatymas ir jų įgaliojimai gali būti keičiami pagal šį Įstatymą.

57 straipsnis

a. Karalius skiria ir atleidžia Ministro Pirmininko pavaduotojus ir Ministrų Tarybos narius karališkuoju dekretu.

b. Ministro Pirmininko pavaduotojai ir Ministrų Tarybos nariai yra išvien atskaitingi Karaliui už Šariato vykdymą, įstatymus ir bendrąją šalies politiką.

c. Karalius yra įgaliotas paleisti ir pertvarkyti Ministrų Tarybą.

58 straipsnis

Karalius skiria aukščiausio rango šalies pareigūnus, taip pat ministrus ir ministrų pavaduotojus karališkuoju dekretu, kaip numatyta Įstatyme. Ministrai ir nepriklausomų skyrių vadovai, kurie atstovauja ministerijoms ir agentūroms, yra atskaitingi Karaliui.

59 straipsnis

Įstatymas nustato Valstybės tarnybos reglamentą įskaitant atlyginimus, apdovanojimus, kompensacijas, privilegijas ir pensijas.

60 straipsnis

Karalius yra Vyriausiasis ginkluotųjų pajėgų vadas. Jis skiria ir atleidžia pareigūnus iš tarnybos, kaip numatyta įstatymo.

61 straipsnis

Karalius skelbia nepaprastąją padėtį ar visuotinę mobilizaciją, skelbia karą. Įstatymas nustato šių veiksmų įgyvendinimo tvarką.

62 straipsnis

Jei gresia neišvengiamas pavojus Karalystės saugumui, jos teritorijų vientisumui, oficialių institucijų funkcijų vykdymui, žmonių interesams ar saugumui, Karalius gali imtis skubių priemonių kovai su tokiu pavojumi. Kai jis mano, kad tokios priemonės turi tęstis, pagal įstatymą tam turi būti imtasi būtinų priemonių.

63 straipsnis

Karalius priima karalius ir valstybių vadovus, skiria savo atstovus kitose šalyse ir priima kitų šalių įgaliotų atstovų mandatus.

64 straipsnis

Pagal įstatymo nuostatas Karalius skiria valstybinius apdovanojimus.

65 straipsnis

Karalius gali karališkuoju dekretu pavesti kai kurių institucijų įgaliojimus Princui.

66 straipsnis

Jei Karalius išvyksta į užsienį, jis išleidžia karališkąjį dekretą pavesdamas Princui jam atstovauti, tvarkyti valstybės reikalus ir rūpintis žmonių interesais, kaip numato karališkasis dekretas.

67 straipsnis

Reguliavimo institucija rūpinasi įstatymų leidyba ir įstatais, saugančiais visų interesus, ir remiantis Šariatu pašalina blogį iš valstybės reikalų. Šios galios įgyvendinamos pagal šio Įstatymo nuostatas, Ministrų Tarybos įstatymą ir Šuros Tarybos įstatymą.

68 straipsnis

Valstybėje turi būti įsteigta Šuros Taryba. Įstatymas nustato jos sudarymo tvarką, galias ir narių atranką. Karalius gali paleisti ir pertvarkyti Šuros Tarybą.

69 straipsnis

Karalius gali sušaukti jungtinę Šuros Tarybos ir Ministrų Tarybos sesiją. Jis gali kviesti ir kitus, jo manymu, reikalingus dalyvauti susirinkime, ir spręsti atitinkamus klausimus.

70 straipsnis

Įstatymai, tarptautiniai susitarimai, sutartys ir lengvatos yra tvirtinami ir keičiami karališkuoju dekretu.

71 straipsnis

Įstatymai skelbiami oficialiame laikraštyje ir pradedami įgyvendinti nuo jų paskelbimo datos, nebent įstatyme nurodyta kita data.

VII SKYRIUS

FINANSAI

72 straipsnis

- Įstatymas apima nuostatas dėl bendrojo iždo, šalies pajamų ir jų kaupimo.
- Pajamos registruojamos ir leidžiamos pagal įstatymo nustatytas procedūras.

73 straipsnis

Negali būti atliktas joks įsipareigojimas sumokėti sumą pinigų iš bendrojo iždo, nesilaikant biudžeto taisyklių. Jei biudžeto nuostata negali patenkinti reikalavimo, tuomet nuostata išleidžiama karališkuoju dekretu.

74 straipsnis

Be įstatymo įgaliojimo valstybinio turto negalima parduoti, nuomoti ar disponuoti juo.

75 straipsnis

Įstatymas nustato valiutos, bankų, standartų, matų ir svorių sąlygas.

76 straipsnis

Įstatymas nustato šalies finansinius metus. Biudžetas skelbiamas karališkuoju dekretu. Jis nustato pajamų ir išlaidų sumų įvertinimą vieną mėnesį prieš artėjančius finansinius metus. Jei dėl įtikinamų priežasčių biudžetas nepaskelbiamas iki naujų finansinių metų pradžios, lieka galioti praėjusių metų biudžetas, kol bus išleistas naujas.

77 straipsnis

Kompetentingas skyrius rengia metinį pranešimą apie praėjusius valstybės metus ir perduoda jį Ministrui Pirmininkui.

78 straipsnis

Skyrių, turinčių korporacinių teisių, biudžetams ir metiniams pranešimams taikomos tokios pačios procedūros, kokios taikomos valstybės biudžetui ir metiniam pranešimui.

VIII SKYRIUS

AUDITO INSTITUCIJA

79 straipsnis

Visos valstybės pajamos ir išlaidos, taip pat ir kilnojamas bei nekilnojamas turtas turi būti tikrinamas, siekiant garantuoti tinkamą jo naudojimą ir valdymą. Šiuo tikslu metinė ataskaita perduodama Ministrui Pirmininkui. Įstatymas nustato kompetentingos audito institucijos veiklos detales, filialus ir valdžios sritis.

80 straipsnis

Valdžios institucijos taip pat tikrinamos siekiant užtikrinti tinkamą administracinę veiklą ir įstatymų vykdymą. Finansiniai ir administraciniai pažeidimai tiriami. Metinis pranešimas perduodamas Ministrui Pirmininkui. Įstatymas nustato kompetetingos institucijos valdžioje veiklos detales, filialus ir valdžios sritis.

IX SKYRIUS

BENDRIEJI PRINCIPAI

81 straipsnis

Atsižvelgiant į sutartis ir susitarimus, šio Įstatymo taikymas nepažeidžia Saudo Arabijos įsipareigojimų kitoms valstybėms, tarptautinėms organizacijoms ir įstaigoms.

82 straipsnis

Jokia šio Įstatymo nuostata negali būti sustabdyta, išskyrus karo padėties ar nepaprastosos padėties paskelbimo atvejus. Toks sustabdymas turi atitikti įstatymo nuostatas ir negali pažeisti šio Įstatymo 7 straipsnio.

83 straipsnis

Įstatymas negali būti keičiamas kitaip, kaip tik tuo būdu, kaip buvo paskelbtas.

SLOVAKIJOS RESPUBLIKA

• PRATARMĖ •

Slovakijos Respublikos 1992 m. Konstitucijos rengimo ir priėmimo aplinkybės[1]. Po 1989 m. lapkričio 17 d., žlugus komunistiniam režimui, kilo taiki, „aksominė“ revoliucija, kurios vienas iš dviejų centrų buvo Slovakijoje. 1989 m. gruodžio 30 d. Čekoslovakijos Socialistinės Respublikos Federalinė Asamblėja prezidentu išrinko pasaulyje žinomą Čekoslovakijos disidentą Vaclovą Havelą. 1990 m. buvo pasirinktas naujas bendros valstybės pavadinimas – Čekijos ir Slovakijos Federacinė Respublika. Dedant pastangas, kad Čekijos ir Slovakijos Federacinė Respublika taptų Europos Tarybos nare, jos Federalinė Asamblėja, remdamasi tarptautinėmis sutartimis, parengė konstitucinio akto dėl pilietinių teisių ir laisvių projektą. Galutinis projektas buvo priimtas 1991 m. vasario mėnesį kaip Pagrindinių teisių ir svarbiausių laisvių chartija kartu su kitu konstituciniu aktu. Šiuo aktu įsteigtas Konstitucinis Teismas kaip teisminė institucija. Po parlamento rinkimų 1992 m. dvi pagrindinės rinkimus laimėjusios politinės partijos (Pilietinė demokratinė partija ir Judėjimas už demokratinę Slovakiją) apsisprendė, kad vietoj Čekijos ir Slovakijos Federacinės Respublikos būtų įkurtos dvi nepriklausomos valstybės. Šio proceso fone naujai išrinkta Slovakijos Nacionalinė Taryba 1992 m. liepos 17 d. priėmė Slovakijos Respublikos Nepriklausomybės Deklaraciją; šis dokumentas rėmėsi pasaulyje pripažinta tautų apsisprendimo teise: ji paskelbė Slovakijos Respublikos suverenitetą kaip slovakų tautos suverenios valstybės pagrindą. Nedelsiant buvo pradėta rengti Slovakijos Konstitucija, pateikta nemažai skirtingų pasiūlymų. 1992 m. liepos 28 d. Vyriausybės pasiūlymas buvo galutinai parengtas svarstyti Slovakijos Nacionalinei Tarybai.

Slovakijos Respublikos Konstitucija buvo priimta 1992 m. rugsėjo 1 d., pasirašyta rugsėjo 3 d. Konstitucijos 156 straipsnyje nurodyta, kad ji įsigaliojo 1992 m. spalio 1 d., išskyrus šiame Konstitucijos straipsnyje

---

[1] Žr.: Bröstl, A. The Slovak Republic. *Constitutional Law of 10 EU Member States. The 2004 Enlargement.* The Netherlands: Kluwer, 2006, p. IX-3–IX-6; taip pat Slovakijos Respublikos Nacionalinės Tarybos interento svetainėje. <http://www.nrsr.sk/web/default.aspx?sid=nrsr/historia>. [žiūrėta 2014-05-07].

nurodytas nuostatas. Čekijos ir Slovakijos Federacinė Respublika nustojo egzistuoti 1992 m. gruodžio 31 d. konstitucinio akto dėl Čekijos ir Slovakijos Federacinės Respublikos panaikinimo nuo 1992 m. gruodžio 31 d. pagrindu (šį konstitucinį aktą 1992 m. lapkričio 25 d. priėmė Federalinė Asamblėja). 1993 m. sausio 1 d. vietoj buvusios Čekijos ir Slovakijos Federacinės Respublikos teritorijoje susikūrė dvi naujos nepriklausomos unitarinės valstybės – Čekijos Respublika ir Slovakijos Respublika[2].

Slovakijos Respublikos 1992 m. Konstitucijos bendroji charakteristika, Slovakijos Respublikos forma. Slovakijos Respublikos Konstituciją priėmė Slovakijos Respublikos parlamentas (Nacionalinė Taryba); tai matyti ir iš pačios Konstitucijos preambulės, kurioje konstatuota „mes, Slovakijos Respublikos piliečiai, per savo atstovus priimame šią Konstituciją".

Kalbant apie Slovakijos Respublikos Konstitucijos formą pažymėtina, kad tai rašytinė konstitucija, vientisas teisės aktas, ją sudaro vienas, o ne keli aukščiausios galios teisės aktai, dėl to ji priskirtina prie kodifikuotų rašytinių konstitucijų.

Slovakijos Respublikos Konstituciją sudaro preambulė (glausta įžanginė konstitucinio teksto dalis) ir devyni skyriai (Konstitucijoje iš viso yra 156 straipsniai): I skyrius (sudarytas iš 3 dalių: „Pagrindinės nuostatos", „Valstybės simboliai", „Slovakijos Respublikos sostinė"); II skyrius „Pagrindinės teisės ir laisvės" (sudarytas iš 8 dalių: „Bendrosios nuostatos", „Pagrindinės žmogaus teisės ir laisvės", „Politinės teisės", „Tautinių mažumų ir etninių grupių teisės", „Ekonominės, socialinės ir kultūrinės teisės", „Teisė į aplinkos ir kultūros paveldo apsaugą", „Teisė į teisminę ir kitokią teisinę gynybą", „Pirmosios ir antrosios dalies bendrosios nuostatos"); III skyrius (sudarytas iš dviejų dalių: „Slovakijos Respublikos ekonomika" ir „Slovakijos Respublikos aukščiausioji audito institucija"); IV skyrius „Vietos savivalda", V skyrius „Įstatymų leidžiamoji valdžia" (sudarytas iš 2 dalių: „Slovakijos Respublikos Nacionalinė Taryba" ir „Referendumas"), VI skyrius „Vykdomoji valdžia" (sudarytas iš 2 dalių: „Slovakijos Respublikos Prezidentas" ir „Slovakijos Respublikos Vyriausybė"), VII skyrius „Teisminė valdžia" (sudarytas iš 2 dalių: „Slovakijos Respublikos Konstitucinis Teismas" ir „Slovakijos Respublikos teismai"), VIII skyrius „Slovakijos Respublikos prokuratūra ir Visuomeninis teisių gynėjas" (sudarytas iš 2 dalių: „Slovakijos Respublikos prokuratūra" ir

[2] Birmontienė, T., *et. al. Lietuvos konstitucinė teisė*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2001, p. 544.

„Visuomeninis teisių gynėjas“), IX skyrius „Pereinamosios ir baigiamosios nuostatos“.

Nagrinėjant Slovakijos Respublikos Konstitucijos reguliuojamus santykius pažymėtina, kad Konstitucijoje dominuoja dvi svarbiausios visuomeninių santykių sritys: valstybės, valstybės valžios organizacijos ir asmens teisinės padėties pagrindai.

Konstitucijos I skyriuje įtvirtinti pagrindiniai Slovakijos Respublikos gyvavimo principai, konstituciniai Slovakijos valstybės santvarkos pagrindai: Slovakijos Respublika yra nepriklausoma demokratinė valstybė; ji nėra susieta su kokia nors ideologija ar religija; Slovakijos Respublika pripažįsta ir laikosi tarptautinės teisės bendrųjų normų, ją saistančių tarptautinių sutarčių ir kitų savo tarptautinių įsipareigojimų; valstybės valdžia kyla iš piliečių, kurie ją įgyvendina tiesiogiai arba per savo išrinktus atstovus; valstybės institucijos gali veikti tik remdamosi Konstitucija, įstatymo nustatyta apimtimi ir būdu; kiekvienas gali daryti tai, kas nėra uždrausta įstatymo, ir niekas negali būti verčiamas daryti to, ko nenustato įstatymas; Slovakijos Respublikos teritorija yra vientisa ir nedaloma, Slovakijos Respublikos sienos gali būti keičiamos tik konstituciniu įstatymu; valstybinė kalba – slovakų kalba; Slovakijos Respublikos pilietybės įgijimo ir netekimo sąlygas nustato įstatymas, Slovakijos Respublikos pilietybė negali būti atimta iš asmens prieš jo valią; I skyriuje taip pat įtvirtinti valstybės simboliai (valstybės herbas, valstybės vėliava, valstybės antspaudas ir valstybės himnas), sostinė – Bratislava.

Slovakijos Respublika yra teisinė valstybė, tai aiškiai įvardyta ir pačios Konstitucijos 1 straipsnyje. Konstitucijos 2 straipsnio nuostata, kad valstybės valdžia kyla iš piliečių, kurie ją įgyvendina tiesiogiai arba per savo išrinktus atstovus, reiškia, kad *suvereniteto šaltinis yra tauta* (Slovakijos Respublikos piliečiai), jai priklauso steigiamosios valdžios galios, o įsteigtoji valdžia turi įgyvendinti tautos valią. Tauta (Slovakijos Respublikos piliečiai) savo valią reiškia tiesiogiai (pirmiausia referendumuose) arba per savo išrinktus atstovus (demokratiniuose rinkimuose iširnktus Nacionalinės Tarybos narius).

Vienas iš svarbiausių teisinės valstybės požymių – valdžių padalijimo principo įgyvendinimas. Slovakijos Respublikos Konstitucija įstatymų leidžiamąją, vykdomąją ir teisminę valdžias įtvirtina kaip savarankiškas valdžias; nors Slovakijos Respublikos Konstitucija tiesiogiai nemini paties valdžių padalijimo principo, valstybės institucijų tarpusavio įgaliojimų ir

santykių pobūdis neleidžia abejoti, kad kuriant pagrindinį šalies įstatymą šio principo buvo paisoma[3]. Nagrinėjant Konstitucijos, *inter alia,* V skyriaus „Įstatymų leidžiamoji valdžia“, VI skyriaus „Vykdomoji valdžia“, VII skyriaus „Teisminė valdžia“ nuostatas, matyti, kad Nacionalinė Taryba, įgyvendindama savo konstitucinius įgaliojimus, vykdo klasikines demokratinės teisinės valstybės parlamento funkcijas, ji yra įstatymų leidžiamosios valdžios institucija; vykdomąją valdžią vykdo Prezidentas ir Vyriausybė; teisminę valdžią vykdo Konstitucinis Teismas ir kiti teismai.

Slovakijos Respublikos valdymo forma yra parlamentinė respublika[4]. Konstitucijoje įtvirtintas atstovaujamosios demokratijos principas, valstybės valdžios sandara grindžiama atstovaujamosios demokratijos prioritetu.

Slovakijos Respublika yra unitarinė valstybė. Konstitucijos 3 straipsnyje nustatyta, kad Slovakijos Respublikos teritorija yra vientisa ir nedaloma. Unitarinė valstybė – vieninga valstybė; šiai valstybei paprastai būdinga tai, kad šalyje galioja viena nacionalinė konstitucija, yra viena teisės sistema, šalyje funkcionuoja vientisa įstatymų leidžiamosios, vykdomosios ir teisminės valdžios sistema, valstybės teritorija daloma į administracinius teritorinius vienetus, kurių statusą nustato bendros visai valstybei teisės normos; viena pilietybė, vienas biudžetas[5]. Slovakijos Respublika atitinka visus minėtus požymius.

Slovakijos Respublikos Konstitucija priskirtina prie lanksčių konstitucijų. Konstitucija gali būti pakeista, jos pataisos daromos tik konstituciniu aktu, priimtu ne mažesne kaip 3/5 (trijų penktųjų) visų Nacionalinės Tarybos narių balsų dauguma[6]. Konstitucija nuo jos priėmimo buvo keista keletą kartų: 1998, 1999, 2001, 2004, 2005 ir 2006 metais.

Asmens konstitucinio statuso pagrindai. Slovakijos Respublikos Konstitucijoje yra atskiras 2 skyrius „Pagrindinės teisės ir laisvės“ (12–54 str.), kuriame išdėstytos pagrindinės teisės ir laisvės, jų apsaugos nuostatos, ribojimo pagrindai ir sąlygos. Konstitucijos 12 straipsnyje įtvirtintas principas, kad visi žmonės yra laisvi ir lygūs savo orumu ir teisėmis. Toks asmens laisvės

---

3 Mesonis, G. *Valstybės valdymo forma konstitucinėje teisėje: Lietuvos Respublika Vidurio ir Rytų Europos kontekste*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2003, p. 91.

4 Mesonis, G. *Valstybės valdymo forma konstitucinėje teisėje: Lietuvos Respublika Vidurio ir Rytų Europos kontekste*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2003, p. 121.

5 Birmontienė, T., *et. al. Lietuvos konstitucinė teisė*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2001, p. 545.

6 Bröstl, A. The Slovak Republic. *Constitutional Law of 10 EU Member States. The 2004 Enlargement.* The Netherlands: Kluwer, 2006, p. IX-8.

pripažinimas yra 1992 m. Konstitucijos rengėjų reakcija į Čekoslovakijos Socialistinės Respublikos konstitucinę raidą iki 1989 m., kai dėmesio centre buvo valstybė; 1992 m. Konstitucija daugiausia dėmesio skiria laisvam individui[7]. Konstitucijos 12 straipsnyje nurodyta, kad pagrindinės teisės ir laisvės yra neliečiamos, neatimamos, nenustatomos ir neginčijamos; Slovakijos Respublikos teritorijoje jos garantuojamos kiekvienam neatsižvelgiant į jo lytį, rasę, odos spalvą, kalbą, tikėjimą ir religiją, politinius ar kitus įsitikinimus, etninę ar socialinę kilmę, priklausymą tautai ar etninei grupei, nuosavybę, kilmę ar kitą statusą; niekas negali būti diskriminuojamas, niekam negali būti teikiamos privilegijos šiais pagrindais; niekam negali būti daroma žala dėl to, kad jis įgyvendina pagrindines savo teises ir laisves.

Konstitucijoje ne tik išdėstytos pagrindinės teisės ir laisvės, bet įtvirtintos ir nuostatos, susijusios su pareigomis. Konstitucijos 13 straipsnyje nustatyta, kad pareigos gali būti nustatytos įstatymu arba remiantis įstatymu, neperžengiant jo nustatytų ribų ir nepažeidžiant pagrindinių teisių bei laisvių, pareigos gali būti nustatytos ir tarptautine sutartimi, kuri tiesiogiai įtvirtina fizinių arba juridinių asmenų teises arba pareigas, Vyriausybės aktu. Konstitucijoje yra ir tiesiogiai įtvirtintų pareigų (pavyzdžiui, 25, 44 straipsniuose).

Konstitucijoje įtvirtinti pagrindinių teisių ir laisvių ribojimo pagrindai. Konstitucijos 13 straipsnyje pateiktos bendrosios nuostatos, susijusios su pagrindinių teisių ir laisvių ribojimu: pagrindinių teisių ir laisvių apribojimai gali būti nustatyti tik įstatymu laikantis Konstitucijoje nustatytų sąlygų; ribojant pagrindines teises ir laisves turi būti atsižvelgiama į jų esmę ir prasmę; tokie apribojimai gali būti taikomi tik tiksliai nustatytu tikslu; įstatymo nustatyti pagrindinių teisių ir laisvių apribojimai turi būti vienodai taikomi visais atvejais, kurie atitinka nurodytas sąlygas. Pažymėtina, kad toliau pačiame Konstitucijos tekste yra nustatyti jau kai kurių konkrečių teisių bendri ribojimo pagrindai ir sąlygos[8] (pvz., nustatyta, kad teisė į asmens neliečiamumą gali būti apribota tik įstatymo nustatytais atvejais; žodžio laisvė, teisė gauti ir skleisti informaciją gali būti apribota įstatymu, jeigu tai būtina demokratinėje visuomenėje, kad būtų apsaugotos kitų asmenų teisės ir laisvės, valstybės saugumas, viešoji tvarka arba visuomenės

7 Bröstl, A. The Slovak Republic. *Constitutional Law of 10 EU Member States. The 2004 Enlargement.* The Netherlands: Kluwer, 2006, p. IX-37.

8 Žr., pvz., Slovakijos Respublikos Konstitucijos 16 str. 1 d., 17 str. 2 d., 21 str. 3 d., 23 str. 3 d., 24 str. 4 d., 26 str. 4 d., 28 str. 2 d., 29 str. 3 d., 35 str. 2 d., 37 str. 3 d.

sveikata ir moralė) arba nustatytos konkrečių teisių įgyvendinimo ribos[9] (pvz., kaip jau minėta, Konstitucijoje nurodyta, kad nuosavybė įpareigoja; ji negali būti netinkamai naudojama darant žalą kitų teisėms arba pažeidžiant įstatymo saugomą viešąjį interesą; nuosavybės teisė negali būti įgyvendinama taip, kad peržengiant įstatymo nustatytas ribas būtų daroma žala žmogaus sveikatai, gamtai, kultūros paminklams ir aplinkai), arba įvardyti tam tikras pareigas užimantys, tam tikrą darbą dirbantys asmenys, jų grupės, kitos asmenų kategorijos[10], kurie atitinkamos teisės neturi, jos įgyvendinimas jiems gali būti ribojamas (pvz., teisėjai, prokurorai, asmenys, tarnaujantys ginkluotosiose pajėgose neturi teisės streikuoti). Taip pat pažymėtina, kad Konstitucija nustato, jog pagrindinės teisės ir laisvės gali būti ribojamos ir esant valstybėje tam tikrai padėčiai – karo, karo padėties, nepaprastosios padėties metu: Konstitucijos 51 straipsnio 2 dalyje reglamentuota, jog pagrindinių teisių ir laisvių ribojimo sąlygos ir apimtis karo, karo padėties, nepaprastosios padėties metu turi būti nustatytos konstituciniu įstatymu.

Kaip minėta, Konstitucijoje nustatyta, kad tarptautinės sutartys dėl žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių, tarptautinės sutartys, kuriose tiesiogiai įtvirtintos fizinių ar juridinių asmenų teisės ar pareigos ir kurios buvo ratifikuotos ir paskelbtos įstatymo nustatyta tvarka, turi viršenybę (angl. *primacy*) įstatymų atžvilgiu.

Konstitucijoje įtvirtintos asmeninės, politinės, ekonominės, socialinės ir kultūrinės teisės; Konstitucijos 33–34 straipsniai yra skirti išimtinai tautinių mažumų ir etninių grupių teisėms įtvirtinti; Konstitucijos 44–45 straipsniuose išimtinai reglamentuojama teisė į aplinkos ir kultūros paveldo apsaugą.

Konstitucijoje ne tik įtvirtintos asmens teisės, laisvės, bet ir nustatytos jų institucinės teisinės garantijos, teisių gynimo būdai: teisė kreiptis į teismą, įstatymo nustatytais atvejais į kitas asmens teisių gynimo institucijas, *inter alia*, Visuomeninį teisių gynėją.

Slovakijos Respublikos Parlamentas. Slovakijos Respublikoje įstatymų leidžiamąją valdžią įgyvendina vienerių rūmų parlamentas – Nacionalinė Taryba. Konstitucijos 72 straipsnyje nustatyta, kad Nacionalinė Taryba yra vienintelė įstatymų leidžiamoji institucija Slovakijos Respublikoje. Nacionalinę Tarybą sudaro 150 narių, renkamų 4 metų terminui. Nacionalinės Tarybos nariai renkami pagal proporcinę rinkimų sistemą, kai visa Slova-

9 Žr., pvz., Slovakijos Respublikos Konstitucijos 20 str. 3 d., 51 str. 1 d.
10 Žr., pvz., Slovakijos Respublikos Konstitucijos 37 str. 4 d., 54 str.

kijos teritorija yra viena daugiamandatė rinkimų apygarda, kurioje kandidatus kelia politinės partijos ir politinių partijų koalicijos[11]. Parlamento nariai renkami remiantis visuotine, lygia, tiesiogine rinkimų teise slaptu balsavimu. Nacionalinės Tarybos nariu gali būti išrinktas Slovakijos Respublikos pilietis, turintis teisę balsuoti, sukakęs 21 metų ir turintis nuolatinę gyvenamąją vietą Slovakijos Respublikos teritorijoje. Teisę balsuoti Nacionalinės Tarybos rinkimuose turi asmuo, sukakęs 18 metų.

Konstitucijoje įtvirtinti Nacionalinės Tarybos įgaliojimai, jie *inter alia* yra: 1) priimti ir keisti Konstituciją, konstitucinius ir kitus įstatymus bei prižiūrėti, kaip jie įgyvendinami; 2) pritarti (priimant konstitucinį įstatymą) sutarčiai dėl Slovakijos Respublikos sąjungos su kitomis valstybėmis ir tokios sutarties nutraukimui; 3) spręsti dėl siūlymų skelbti referendumą; 4) prieš ratifikavimą pritarti (duoti sutikimą) tarptautinėms sutartims dėl žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių, tarptautinėms politinėms sutartims, karinio pobūdžio tarptautinėms sutartims, tarptautinėms sutartims dėl Slovakijos Respublikos narystės tarptautinėse organizacijose, bendro pobūdžio tarptautinėms ekonominėms sutartims, tarptautinėms sutartims, kurių įgyvendinimui reikia priimti įstatymą, tarptautinėms sutartims, tiesiogiai įtvirtinančioms fizinių ar juridinių asmenų teises ar pareigas; 5) steigti (įstatymu) ministerijas ir kitas valstybės valdymo įstaigas (angl. *state administration bodies*); 6) svarstyti Vyriausybės programą, jai pritarti, kontroliuoti Vyriausybės veiklą, balsuoti dėl pasitikėjimo Vyriausybe arba jos nariais; 7) tvirtinti valstybės biudžetą; 8) svarstyti svarbiausius vidaus, tarptautinius, ekonominius, socialinius ir kitus politinius klausimus; 9) rinkti ir atšaukti Aukščiausiosios audito institucijos pirmininką ir jo pavaduotoją bei tris Teismų tarybos narius; 10) spręsti dėl karo paskelbimo, jeigu užpuolama Slovakijos Respublika arba vykdant įsipareigojimus, kylančius iš tarptautinių sutarčių dėl bendros gynybos nuo agresijos, spręsti dėl taikos sutarties pasibaigus karui; 11) duoti sutikimą siųsti ginkluotąsias pajėgas už Slovakijos Respublikos teritorijos ribų, išskyrus Konstitucijos 119 straipsnio p punkte nurodytą atvejį; 12) duoti sutikimą dėl užsienio valstybių ginkluotųjų pajėgų buvimo Slovakijos Respublikos teritorijoje; 13) rinkti kandidatus į Konstitucinio Teismo teisėjų ir generalinio prokuroro pareigas ir teikti juos Prezidentui (kuris skiria Konstitucinio Teismo teisėjus ir generalinį prokurorą Nacionalinės Tarybos siūlymu).

[11] Bröstl, A. The Slovak Republic. *Constitutional Law of 10 EU Member States. The 2004 Enlargement.* The Netherlands: Kluwer, 2006, p. IX-12.

Įstatymų leidybos iniciatyvos teisę turi Nacionalinės Tarybos nariai, Nacionalinės Tarybos komitetai ir Vyriausybė.

Nacionalinės Tarybos veiklai vadovauja ir ją organizuoja Nacionalinės Tarybos pirmininkas ir vicepirmininkai.

Nacionalinės Tarybos pirmininką, vicepirmininkus renka ir atšaukia Nacionalinė Taryba slaptu balsavimu daugiau nei pusės visų savo narių balsų dauguma. Nacionalinės Tarybos pirmininkas, vicepirmininkai atsakingi tik Nacionalinei Tarybai. Nacionalinės Tarybos pirmininkas šaukia Nacionalinės Tarybos posėdžius ir jiems pirmininkauja, pasirašo Konstituciją, konstitucinius ir kitus įstatymus, priima Nacionalinės Tarybos narių priesaiką, skelbia Nacionalinės Tarybos, Prezidento ir vietos savivaldos institucijų rinkimus, skelbia visuotinį balsavimą (plebiscitą) dėl Prezidento atšaukimo, vykdo kitas įstatymo nustatytas funkcijas. Nacionalinės Tarybos vicepirmininkas gali pavaduoti Nacionalinės Tarybos pirmininką. Nacionalinės Tarybos pirmininkas, vicepirmininkas eina šias pareigas ir pasibaigus Nacionalinės Tarybos išrinkimo terminui, kol naujai išrinkta Nacionalinė Taryba išsirenka naują pirmininką ir vicepirmininką.

Slovakijos Respublikos Prezidentas. Slovakijos Respublikos Prezidentas yra valstybės vadovas; jis atstovauja Slovakijos Respublikai valstybės viduje ir už jos ribų; savo sprendimais užtikrina tinkamą konstitucinių institucijų veikimą. Jis vykdo savo funkcijas pagal savo sąžinę ir įsitikinimus ir nėra saistomas jokių nurodymų. Prezidentą renka Slovakijos Respublikos piliečiai tiesioginiuose rinkimuose slaptu balsavimu penkeriems metams. Kandidatą į Prezidentus gali pasiūlyti ne mažiau kaip 15 Nacionalinės Tarybos narių arba (pasirašytu pareiškimu) ne mažiau kaip 15 tūkstančių piliečių, turinčių teisę balsuoti Nacionalinės Tarybos rinkimuose. Respublikos Prezidentu gali būti renkamas Slovakijos Respublikos pilietis, kuris gali būti renkamas Nacionalinės Tarybos nariu ir rinkimų dieną yra sukakęs 40 metų. Tas pats asmuo Prezidentu gali būti renkamas ne daugiau kaip du kartus iš eilės. Prezidento rinkimus skelbia Nacionalinės Tarybos pirmininkas.

Kalbant apie Prezidento įgaliojimus, gali būti skiriami įgaliojimai, kuriuos jis vykdo vienas, ir įgaliojimai, kuriuos jis vykdo kartu su kitais – tai visų pirma apima tuos atvejus, kai Prezidento sprendimas turi būti patvirtintas Vyriausybės nario parašu (kontrasignuotas)[12].

[12] Bröstl, A. The Slovak Republic. *Constitutional Law of 10 EU Member States. The 2004 Enlargement.* The Netherlands: Kluwer, 2006, p. IX-19.

Prezidento įgaliojimų sąrašas pateiktas Konstitucijos 102 straipsnyje: 1) Prezidentas atstovauja Slovakijos Respublikai išorėje, sudaro ir ratifikuoja tarptautines sutartis; jis gali pavesti tarptautines sutartis sudaryti Vyriausybei arba, esant Vyriausybės sutikimui, atskiriems jos nariams; 2) pasirašo įstatymus; 3) gali su pastabomis grąžinti Nacionalinei Tarybai bet kuriuos jos priimtus įstatymus per 15 dienų nuo jų įteikimo; 4) gali paleisti Nacionalinę Tarybą, jeigu ji per šešis mėnesius nuo Vyriausybės sudarymo nepatvirtina Vyriausybės programos, jeigu Nacionalinė Taryba per tris mėnesius nepriima Vyriausybės įstatymo projekto, kurį Vyriausybė susiejo su balsavimu už pasitikėjimą ja, jeigu daugiau nei tris mėnesius Nacionalinė Taryba buvo nepajėgi priimti sprendimų, nors sesijos metu nebuvo padaryta pertrauka ir tuo metu buvo pakartotinai šaukiami jos posėdžiai, jeigu Nacionalinės Tarybos sesija buvo pertraukta ilgiau, negu leidžia Konstitucija; šitos teisės Prezidentas negali įgyvendinti per šešis paskutinius savo įgaliojimų termino mėnesius, taip pat karo, karo padėties metu; Prezidentas paleidžia Nacionalinę Tarybą, jeigu visuotiniame balsavime (plebiscite) dėl Prezidento atšaukimo iš pareigų jis nebuvo atšauktas; 5) skiria ir atleidžia Ministrą Pirmininką ir kitus Vyriausybės narius, paveda jiems vadovauti ministerijoms ir priima jų atsistatydinimą; atšaukia Ministrą Pirmininką ir kitus Vyriausybės narius Konstitucijos 115 ir 116 straipsniuose nustatytais atvejais; 6) skiria ir atšaukia Konstitucinio Teismo teisėjus, Konstitucinio Teismo pirmininką ir vicepirmininką; priima Konstitucinio Teismo teisėjų, generalinio prokuroro priesaiką; 7) skiria ir atšaukia teisėjus, Aukščiausiojo Teismo pirmininką ir jo pavaduotoją, generalinį prokurorą ir tris Teismų Tarybos narius; priima teisėjų priesaikas; 8) skiria ir atšaukia iš pareigų centrinių institucijų vadovus ir kitus pareigūnus įstatymo nustatytais atvejais; skiria ir atšaukia universitetų rektorius, skiria universiteto profesorius; 9) priima, paskiria ir atšaukia diplomatinių atstovybių vadovus (ambasadorius); 10) sumažina teismų nuosprendžiais paskirtas bausmes arba nuo jų atleidžia suteikdamas malonę arba amnestiją; 11) skelbia referendumą; 12) gali kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl sudarytos tarptautinės sutarties, kuriai būtinas Nacionalinės Tarybos pritarimas, atitikimo Konstitucijai arba konstituciniam įstatymui; 13) yra vyriausiasis ginkluotųjų pajėgų vadas; 14) skelbia karą remdamasis Nacionalinės Tarybos sprendimu, jeigu užpuolama Slovakijos Respublika, arba vykdant įsipareigojimus, kylančius iš tarptautinių sutarčių dėl bendros gynybos nuo agresijos; sudaro taikos sutartis; 15) Vyriausybės siūlymu gali

skelbti ginkluotųjų pajėgų mobilizaciją, karo padėtį, nepaprastąją padėtį ir jų pabaigą; 16) teikia Nacionalinei Tarybai pranešimus apie Slovakijos Respublikos padėtį, taip pat svarbiais politiniais klausimais; 17) turi teisę prašti Vyriausybės ir jos narių pateikti informaciją, reikalingą jo funkcijoms vykdyti; 18) šaukia pirmąjį Nacionalinės Tarybos posėdį (po jos rinkimų); 19) suteikia apdovanojimus. Prezidento sprendimas, priimtas 9 punkte, 10 punkte (jeigu sprendimas susijęs su amnestijos suteikimu), 13 punkte nurodytais klausimais galioja, jeigu yra pasirašytas Ministro Pirmininko arba jo įgalioto ministro. Tokiais atvejais už Prezidento sprendimą yra atsakinga Vyriausybė.

Prezidento teisė vetuoti parlamento priimtus įstatymus vertintina kaip silpna; nors parlamento priimtus įstatymus pasirašo net trys pareigūnai: parlamento pirmininkas, Ministras pirmininkas ir Prezidentas, tik pastarasis turi galimybę grąžinti įstatymą parlamentui svarstyti iš naujo; Prezidento vetuoti įstatymai laikomi priimtais, jei už juos iš naujo teigiamai, esant kvorumui, balsavo parlamentas; Konstitucija nenumato kvalifikuotos daugumos poreikio[13].

Prezidentas gali būti atšauktas iš pareigų nesibaigus laikui, kuriam jis buvo išrinktas, visuotiniame balsavime (plebiscite). Jeigu visuotiniame balsavime (plebiscite) Prezidentas nebuvo atšauktas iš pareigų, jis per 30 dienų nuo visuotinio balsavimo (plebiscito) rezultatų paskelbimo paleidžia Nacionalinę Tarybą. Tokiu atveju Prezidentui prasideda naujas pareigų ėjimo (įgaliojimų trukmės) terminas.

Slovakijos Respublikos Vyriausybė. Konstitucijoje nurodyta, kad Vyriausybė yra aukščiausia vykdomosios valdžios institucija. Į Vyriausybės sudėtį įeina Ministras Pirmininkas, Ministro Pirmininko pavaduotojai ir ministrai[14]; Konstitucija nenustato, koks tiksliai narių skaičius turi sudaryti Vyriausybę.

Ministrą Pirmininką skiria ir atšaukia Prezidentas. Ministro Pirmininko siūlymu Prezidentas skiria ir atšaukia kitus Vyriausybės narius ir paveda jiems vadovauti ministerijoms. Prezidentas gali paskirti Ministru Pirmininku, Ministro Pirmininko pavaduotoju, ministru bet kurį Slovakijos Respublikos pilietį, kuris gali būti renkamas Nacionalinės Tarybos

---

[13] Mesonis, G. *Valstybės valdymo forma konstitucinėje teisėje: Lietuvos Respublika Vidurio ir Rytų Europos kontekste*. Lietuvos teisės universitetas, 2003, p. 97, 120.

[14] Plačiau žiūrėti Slovakijos Respublikos Vyriausybės interneto svetainėje <http://www.vlada.gov.sk>.

nariu. Per 30 dienų nuo jos sudarymo Vyriausybė privalo prisistatyti Nacionalinei Tarybai, pateikti Nacionalinei Tarybai savo programą ir prašyti išreikšti pasitikėjimą ja.

Konstitucijos 119 straipsnyje nustatyta Vyriausybės kompetencija; Vyriausybė: 1) rengia įstatymų projektus; 2) priima Vyriausybės norminius teisės aktus; 3) rengia Vyriausybės programą ir ją įgyvendina; 4) priima sprendimus dėl svarbiausių Slovakijos ekonominės ir socialinės politikos įgyvendinimo priemonių; 5) rengia valstybės biudžeto projektą; 6) sudaro Slovakijos Respublikos tarptautines sutartis, dėl kurių derėtis Prezidentas pavedė Vyriausybei; 7) kreipiasi į Konstitucinį Teismą su prašymu ištirti, ar sudaryta tarptautinė sutartis, kuriai reikalingas Nacionalinės Tarybos pritarimas, neprieštarauja Konstitucija ir konstituciniam įstatymui; 8) sprendžia pagrindinius vidaus ir užsienio politikos klausimus; 9) pateikia visuomenei svarstyti įstatymo projektą arba kito svarbaus dokumento projektą; 10) pateikia Nacionalinei Tarybai prašymą balsuoti dėl pasitikėjimo; 11) suteikia amnestiją; 12) skiria ir atšaukia valstybės pareigūnus (įstatymo nustatytais atvejais) ir 3 Teismų Tarybos narius; 13) teikia Prezidentui siūlymus įvesti ir atšaukti karo padėtį, siūlymus paskelbti ir atšaukti ginkluotųjų pajėgų mobilizaciją, siūlymus įvesti ir atšaukti nepaprastąją padėtį; 14) sprendžia dėl ginkluotųjų pajėgų išsiuntimo už Slovakijos Respublikos teritorijos ribų humanitarinės pagalbos, karinių pratybų tikslais ar į taikos palaikymo misijas, sprendžia, ar leisti užsienio ginkluotosioms pajėgoms būti Slovakijos Respublikos teritorijoje humanitarinės pagalbos, karinių pratybų tikslais ar taikos palaikymo misijose; sprendžia, ar duoti sutikimą užsienio valstybių ginkluotosioms pajėgoms kirsti Slovakijos Respublikos teritoriją; 15) sprendžia dėl ginkluotųjų pajėgų išsiuntimo už Slovakijos Respublikos teritorijos ribų ne ilgesniam kaip 60 dienų terminui, vykdant įsipareigojimus, kylančius iš tarptautinių sutarčių dėl bendros gynybos nuo užpuolimo; Vyriausybė turi nedelsdama pranešti Nacionalinei Tarybai apie tokį sprendimą; 16) sprendžia kitus klausimus, jeigu numato įstatymas.

Už savo įgaliojimų vykdymą Vyriausybė yra atsakinga Nacionalinei Tarybai, kuri bet kada gali balsuoti dėl nepasitikėjimo Vyriausybe. Pati Vyriausybė gali bet kada prašyti Nacionalinės Tarybos balsuoti dėl pasitikėjimo ja. Vyriausybė gali inicijuoti, gali susieti Nacionalinės Tarybos balsavimą dėl įstatymo priėmimo ar balsavimą kitu klausimu su balsavimu dėl pasitikėjimo Vyriausybe. Vyriausybės atskaitomybės požiūriu Prezidentas turi tam tikrų įgaliojimų formuojant Vyriausybę, tačiau nušalinti ir daryti

įtaką jau veikiančioms vyriausybėms, turinčioms parlamento pasitikėjimą, negali; Slovakijos Respublikoje yra akivaizdi Vyriausybės atsakomybė parlamentui; Konstitucija numato parlamentui ne tik Vyriausybės, kaip kolegialios institucijos, bet ir atskirų jos narių atsakomybę[15].

Slovakijos Respublikos teisminė valdžia. Konstitucijos 141 straipsnyje nustatyta, kad teisingumą Slovakijos Respublikoje vykdo nepriklausomi ir nešališki teismai. Teisėjo pareigos nesuderinamos su pareigomis bet kurioje kitoje viešosios valdžios institucijoje, valstybės tarnybos santykiais, darbu pagal darbo sutartį ar panašiais darbo santykiais, užsiėmimu verslu, su naryste juridinio asmens, užsiimančio verslu, valdymo ar kontrolės organe, su kita ekonomine ar pajamų duodančia veikla, išskyrus tai, kad teisėjas gali administruoti jam nuosavybės teise priklausantį turtą, užsiimti moksline, pedagogine, literatūrine ar menine veikla ir gali būti Teismų tarybos nariu.

Konstitucijoje nurodyta, kad teismų sistemą sudaro Slovakijos Respublikos Aukščiausiasis Teismas ir kiti teismai. Slovakijos Respublikoje yra įsteigti ir veikia apygardų ir apylinkių teismai[16]. Teisėjus skiria ir atleidžia Respublikos Prezidentas Teismų tarybos siūlymu. Teisėjai skiriami neterminuotai. Pagal Konstituciją teisėju gali būti paskirtas asmuo, kuris yra Slovakijos Respublikos pilietis, kuris gali būti renkamas Nacionalinės Tarybos nariu, yra sukakęs 30 metų ir turi universitetinį teisinį išsilavinimą. Konstitucijoje nustatyta, kad kitos būtinos paskyrimo teisėju sąlygos, teisėjų karjeros klausimai, imuniteto ribos turi būti nustatytos įstatymu.

Konstitucijos 142 straipsnio 2 dalyje nurodyta, kad įstatyme turi būti nustatyta, kokiais atvejais teisėjų kolegijoms nagrinėjant bylas dalyvauja tarėjai (asmenys iš piliečių tarpo).

Konstitucinė kontrolė. Visos valdžios grandys, visi pareigūnai ir net parlamentas, šalies vadovas, Vyriausybė, aukščiausios teisminės institucijos yra saistomi teisės, kurią pirmiausia išreiškia Konstitucija – pagrindinis šalies įstatymas; todėl Konstituciją būtina apsaugoti, užtikrinti, kad pirmiausia pačios valdžios institucijos jos besąlygiškai laikytųsi; būtinas jos apsaugos mechanizmas, pirmiausia – teisinis[17]. Slovakijos Respublikos

[15] Mesonis, G. *Valstybės valdymo forma konstitucinėje teisėje: Lietuvos Respublika Vidurio ir Rytų Europos kontekste*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2003, p. 94.

[16] Slovakijos Respublikos Aukščiausiojo Teismo interneto svetainė <http://www.nssr.gov.sk/the-supreme-court-of-the-slovak-republic/>. [žiūrėta 2014-05-07].

[17] Favoreu, L. *Konstituciniai teismai*. Vilnius: Garnelis, 2001, p. 8.

Konstitucijoje yra įtvirtinta pačios *Konstitucijos apsaugos priemonė – valdžios aktų konstitucingumo kontrolė*, kurią įgyvendina Slovakijos Respublikos Konstitucinis Teismas. Slovakija pasirinko europietiškąjį konstitucinės kontrolės modelį – kai konstitucinę kontrolę vykdo speciali institucija – konstitucinis teismas. Konstitucijos 124 straipsnyje nurodyta, kad Slovakijos Respublikos Konstitucinis Teismas yra nepriklausoma teisminė institucija, įgaliota ginti konstitucingumą.

Konstitucinį Teismą sudaro 13 teisėjų. Konstitucinio Teismo teisėjus skiria Prezidentas Nacionalinės Tarybos siūlymu 12 metų terminui. Nacionalinė Taryba siūlo dvigubai daugiau kandidatų nei Prezidentas turi paskirti teisėjų. Konstitucinio Teismo teisėju gali būti paskirtas asmuo, kuris: 1) yra Slovakijos Respublikos pilietis; 2) gali būti renkamas Nacionalinės Tarybos nariu; 3) yra sukakęs 40 metų; 4) baigęs teisės fakultetą; 5) turi mažiausiai 15 metų teisinio darbo patirtį.

Į Konstitucinį Teismą turi teisę kreiptis didelis subjektų ratas: 1) ne mažiau nei viena penktoji visų parlamento narių; 2) Prezidentas; 3) Vyriausybė; 4) teismas; 5) generalinis prokuroras; 6) visuomeninis teisių gynėjas; 7) Aukščiausioji audito tarnyba; 8) fizinis asmuo, juridinis asmuo (kurių teisės yra pažeistos), Konstitucijos 127 ir 127a nurodytais atvejais.

SLOVAKIJOS RESPUBLIKOS KONSTITUCIJA[18]

PREAMBULĖ

Mes, Slovakijos Tauta,

atsižvelgdami į politinį ir kultūrinį mūsų protėvių paveldą ir per šimtmečius trukusią kovą dėl mūsų tautos egzistencijos ir valstybingumo sukauptą patirtį,

atmindami dvasiniu testamentu paliktą Kirilo, Metodijaus ir Didžiosios Moravijos istorinį palikimą, pripažindami prigimtinę tautų apsisprendimo teisę,

kartu su tautinių mažumų ir etninių grupių, gyvenančių Slovakijos Respublikos teritorijoje, nariais,

dėl besitęsiančio taikaus bendradarbiavimo su kitomis demokratinėmis šalimis,

siekdami įgyvendinti demokratinę valstybės valdžios formą, užtikrinti nepriklausomybę ir skatinti dvasinę kultūrą ir ekonominę gerovę,

mes, Slovakijos Respublikos piliečiai, per savo atstovus priėmėme šią Konstituciją:

PIRMAS SKYRIUS

Pirma dalis. BENDROSIOS NUOSTATOS

1 straipsnis

(1) Slovakijos Respublika yra suvereni, demokratinė valstybė, kuri vadovaujasi teisinės valstybės principais. Slovakijos Respublika nėra saistoma jokios religijos ar ideologijos.

[18] Slovakijos Respublikos Konstitucija, paskelbta Slovakijos parlamento interneto puslapyje http://www.nrsr.sk/web/default.aspx?SectionId=124, išversta iš anglų kalbos.

(2) Slovakijos Respublika pripažįsta ir laikosi pagrindinių tarptautinės teisės nuostatų, tarptautinių sutarčių, kurios jai yra privalomos, ir kitų savo tarptautinių įsipareigojimų.

2 straipsnis

(1) Valstybės valdžia kyla iš piliečių, kurie ją įgyvendina tiesiogiai ar per išrinktus atstovus.

(2) Valdžios institucijos gali veikti tik Konstitucijos pagrindu, o jų veiksmai turi būti reglamentuojami įstatymo nustatyta tvarka.

(3) Kiekvienas gali daryti tai, kas nėra draudžiama įstatymu, ir niekas negali būti priverstas daryti to, ko įstatymas nenumato.

3 straipsnis

(1) Slovakijos Respublikos teritorija yra vientisa ir nedaloma.

(2) Slovakijos Respublikos sienos gali būti keičiamos tik konstituciniu įstatymu.

4 straipsnis

Mineraliniai ištekliai, urvai, požeminiai vandenys, gamtiniai gydomieji šaltiniai ir upeliai yra Slovakijos Respublikos nuosavybė.

5 straipsnis

(1) Slovakijos Respublikos pilietybės įgijimo ir netekimo klausimai turi būti reguliuojami įstatymu.

(2) Niekam negali būti atimta Slovakijos Respublikos pilietybė prieš jo valią.

6 straipsnis

(1) Slovakų kalba yra valstybinė Slovakijos Respublikos kalba.

(2) Kitų nei valstybinė kalbų oficialus vartojimas reglamentuojamas įstatymu.

7 straipsnis

(1) Slovakijos Respublika gali laisva valia jungtis į valstybių sąjungą su kitomis valstybėmis. Sprendimas įstoti arba išstoti iš tokios sąjungos įtvirtinamas konstituciniu įstatymu, kurį tauta turi patvirtinti referendumu.

(2) Slovakijos Respublika gali tinkamai ratifikuotos ir paskelbtos tarptautinės sutarties pagrindu perduoti dalį savo įgaliojimų vykdyti Europos

Bendrijų ir Europos Sąjungos institucijoms. Europos Bendrijų ir Europos Sąjungos teisiškai privalomi aktai turi viršenybę Slovakijos Respublikos įstatymų atžvilgiu. Teisiškai privalomų aktų perkėlimas į nacionalinę teisę turi būti realizuotas įstatymu arba Vyriausybės reglamentu pagal Konstitucijos 120 straipsnio 2 dalį.

(3) Slovakijos Respublika, siekdama palaikyti taiką, saugumą ir demokratinę tvarką, pagal tarptautinės sutarties sąlygas gali prisijungti prie savitarpio kolektyvinio saugumo organizacijos.

(4) Slovakijos Respublikos Nacionalinės Tarybos pritarimas yra būtinas prieš ratifikuojant tarptautines sutartis, susijusias su žmogaus teisėmis ir pagrindinėmis laisvėmis, tarptautines politines sutartis, tarptautines karinio pobūdžio sutartis, tarptautines sutartis dėl Slovakijos Respublikos narystės tarptautinėse organizacijose, tarptautines bendro pobūdžio ekonomines sutartis, tarptautines sutartis, kurioms vykdyti būtina priimti įstatymą, ir tarptautines sutartis, kurios tiesiogiai numato suteikiamas teises arba nustatomas pareigas fiziniams ar juridiniams asmenims.

(5) Įstatymo nustatyta tvarka ratifikuotos ir paskelbtos tarptautinės sutartys, susijusios su žmogaus teisėmis ir pagrindinėmis laisvėmis, tarptautinės sutartys, kurioms vykdyti nėra būtina priimti įstatymą, ir tarptautinės sutartys, kurios tiesiogiai numato suteikiamas teises arba nustatomas pareigas fiziniams ar juridiniams asmenims, turi viršenybę įstatymų atžvilgiu.

7a straipsnis

Slovakijos Respublika palaiko užsienyje gyvenančių slovakų tautinės savimonės ir kultūrinio identiteto išsaugojimą, remia įstaigas, įsteigtas šiam tikslui įgyvendinti, ir palaiko santykius su jomis.

Antra dalis. VALSTYBĖS SIMBOLIAI

8 straipsnis

Slovakijos Respublikos valstybės simboliai – valstybės herbas, valstybės vėliava, valstybės antspaudas ir nacionalinis himnas.

9 straipsnis

(1) Slovakijos Respublikos valstybės herbą sudaro raudonas ankstyvosios gotikos skydas su sidabriniu dvigubu kryžiumi, pastatytu ant centrinio iškilaus trijų mėlynų kalvų kalno.

(2) Slovakijos Respublikos valstybės vėliava turi tris išilgines juostas: baltą, mėlyną ir raudoną. Kairėje vėliavos pusėje yra pavaizduotas Slovakijos Respublikos valstybės herbas.

(3) Slovakijos Respublikos valstybės antspaudas sudarytas iš valstybės herbo ir užrašo „Slovakijos Respublika“.

(4) Slovakijos Respublikos nacionalinis himnas yra sudarytas iš pirmųjų dviejų dainos „Žaibo blyksniai virš Tatrų kalnų“ posmų.

(5) Detali valstybės simbolių naudojimo tvarka reglamentuojama įstatymu.

Trečia dalis. SLOVAKIJOS RESPUBLIKOS SOSTINĖ

10 straipsnis

(1) Slovakijos Respublikos sostinė yra Bratislava.

(2) Slovakijos Respublikos sostinės Bratislavos statusas yra įtvirtintas įstatymu.

ANTRAS SKYRIUS

PAGRINDINĖS TEISĖS IR LAISVĖS

Pirma dalis. BENDROSIOS NUOSTATOS

11 straipsnis

Panaikintas.

12 straipsnis

(1) Visi žmonės yra laisvi ir lygūs savo orumu bei teisėmis. Pagrindinės teisės ir laisvės yra nepažeidžiamos, neliečiamos, neatimamos ir neperžengiamos.

(2) Slovakijos Respublikoje pagrindinės teisės suteikiamos visiems asmenims, nepriklausomai nuo lyties, rasės, odos spalvos, kalbos, tikėjimo ir religijos, politinių pažiūrų ar kitų įsitikinimų, nacionalinės ar socialinės kilmės, tautybės ar etninės kilmės, turto ar bet kokių kitų pagrindų. Niekas negali nukentėti ar būti diskriminuojas dėl bet kurio iš šių pagrindų.

(3) Kiekvienas turi teisę laisvai apsispręsti, kuriai tautinei grupei jis

priklauso. Bet kokia įtaka ar spaudimas, kuris gali turėti įtakos asmens tautinei identifikacijai, draudžiami.

(4) Niekas neturi nukentėti dėl naudojimosi savo pagrindinėmis teisėmis ir laisvėmis.

13 straipsnis

(1) Pareigos gali būti nustatytos:

a) įstatymu ar įstatymo pagrindu, neperžengiant įstatymų ribų ir kartu laikantis pagrindinių teisių ir laisvių;

b) tarptautine sutartimi pagal Konstitucijos 7 straipsnio 4 dalį, tiesiogiai suteikiančia teises arba nustatančia pareigas fiziniams ar juridiniams asmenims; ar

c) Vyriausybės reglamentu pagal Konstitucijos 120 straipsnio 2 dalį.

(2) Pagrindinių teisių ir laisvių ribojimai galimi tik įstatymu, neperžiangiant Konstitucijoje įtvirtintų sąlygų.

(3) Pagrindinių teisių ir laisvių teisiniai ribojimai turi atitikti nurodytas sąlygas ir būti vienodai taikomi visais atvejais.

(4) Ribojant pagrindines teises ir laisves turi būti tinkamai įvertinama šių teisių ir laisvių esmė bei prasmė. Apribojimai galimi tik reglamentuotiems tikslams pasiekti.

Antra dalis. PAGRINDINĖS ŽMOGAUS TEISĖS IR LAISVĖS

14 straipsnis

Kiekvienas asmuo gali turėti teises.

15 straipsnis

(1) Kiekvienas turi teisę į gyvybę. Žmogaus gyvybė yra saugoma ir iki gimimo.

(2) Niekam negali būti atimta gyvybė.

(3) Mirties bausmė neleidžiama.

(4) Teisių pažeidimu pagal šį straipsnį nelaikomas gyvybės atėmimas asmeniui veiksmais, kurie nėra laikomi neteisėtais.

16 straipsnis

(1) Užtikrinama kiekvieno teisė į vientisumą ir privatumą. Ši teisė gali būti apribota tik konkrečiais įstatymo numatytais atvejais.

(2) Niekas negali būti kankinimas ar tapti žiauraus, nežmoniško, žeminančio elgesio ar baudimo objektu.

17 straipsnis

(1) Užtikrinama asmeninė laisvė.

(2) Niekas negali būti persekiojamas ar jo laisvė atimama kitokiais būdais ir atvejais, nei nustato įstatymas. Niekam negali būti atimta laisvė vien dėl negalėjimo įvykdyti sutartinius įsipareigojimus.

(3) Asmuo, kaltinamas arba įtariamas padaręs nusikaltimą, gali būti sulaikytas tik įstatymų numatytais atvejais. Sulaikytas asmuo turi būti nedelsiant informuotas apie sulaikymo pagrindus, apklaustas ir ne vėliau nei per 48 valandas paleidžiamas į laisvę arba pristatomas į teismą. Teisėjas nuo sulaikytojo asmens pristatymo į teismą momento per 48 valandas, o ypač sunkių nusikaltimų atveju per 72 valandas, turi asmenį apklausti ir nuspręsti dėl jo tolesnio sulaikymo ar paleidimo į laisvę.

(4) Asmuo, kaltinamas nusikalstama veika, gali būti suimamas tik remiantis raštišku ir pagrįstu teisėjo nurodymu. Suimtas asmuo per 24 valandas turi būti pristatytas į teismą. Teisėjas nuo suimtojo asmens pristatymo į teismą momento per 48 valandas, o ypač sunkių nusikaltimų atveju per 72 valandas turi asmenį apklausti ir nuspręsti dėl jo tolesnio suėmimo ar paleidimo į laisvę.

(5) Asmuo gali būti suimamas tik teismo sprendimu įstatymo numatytais pagrindais ir įstatyme nustatytam laikotarpiui.

(6) Įstatymas nustato atvejus, kai asmuo gali būti pristatytas į sveikatos priežiūros įstaigą ar laikomas joje be asmens sutikimo. Apie tokius atvejus per 24 valandas turi būti informuojamas teismas, kuris per penkias dienas priima sprendimą dėl būtinų veiksmų.

(7) Tirti nusikalstama veika kaltinamo asmens psichikos būklę leidžiama tik raštiško teismo nurodymo pagrindu.

18 straipsnis

(1) Niekas negali būti verčiamas dirbti priverstinius darbus arba tarnybose.

(2) Šio straipsnio pirmos dalies nuostatos netaikomos:

a) darbui, kuris yra teisėtai nustatytas kaliniams arba asmenims, atliekantiems alternatyvią bausmę laisvės atėmimui;

b) karinei tarnybai ar kitai tarnybai, kuri yra atliekama vietoj privalomos karinės tarnybos;

c) darbui, kuris yra teisėtai reikalaujamas stichinių nelaimių, nelaimingų atsitikimų ar kitų nelaimių atvejais, keliančių grėsmę gyvybei, sveikatai ar vertingam turtui;

d) įstatymu nustatytai veiklai, skirtai kitų asmenų gyvybei, sveikatai ar teisėms apsaugoti;

e) įstatymu nustatytoms bendruomenių teikiamoms paslaugoms.

19 straipsnis

(1) Kiekvienas turi teisę išlaikyti ir apsaugoti savo orumą, garbę, reputaciją ir gerą vardą.

(2) Kiekvienas turi teisę būti apsaugotas nuo nepagrįsto kišimosi į jo privatų ir šeiminį gyvenimą.

(3) Kiekvienas turi teisę būti apsaugotas nuo nepagrįsto asmens duomenų rinkimo, atskleidimo ar kito netinkamo elgesio su jo asmens duomenimis.

20 straipsnis

(1) Kiekvienas turi teisę į nuosavybę. Visų savininkų nuosavybės teisės turi būti vienodai traktuojamos ir vienodai saugomos įstatymų. Garantuojama paveldėjimo teisė.

(2) Įstatymas nustato tam tikrą turtą kaip išimtinę valstybės, savivaldybės ar konkrečių juridinių asmenų nuosavybę, būtiną apsaugoti visuomenės, nacionalinės ekonomikos vystymosi ir viešuosius interesus, išskyrus šios Konstitucijos 4 straipsnyje nurodytą nuosavybę. Įstatymas taip pat gali nustatyti tam tikras turto rūšis, kurias gali įsigyti tik valstybės piliečiai arba juridiniai asmenys, įsteigti Slovakijos Respublikoje.

(3) Nuosavybė įpareigoja. Ja neturi būti piktnaudžiaujama, sukeliant žalą kitiems asmenims, ar naudojamasi priešingai visuomenės interesams, kuriuos gina įstatymas. Naudojimasis nuosavybės teise neturi pakenkti žmonių sveikatai, gamtai, kultūros objektams ir aplinkai, apibrėžtiems įstatymu.

(4) Nuosavybė gali būti nusavinama arba nuosavybės teisė gali būti apribota tik tiek, kiek yra būtina patenkinti visuomenės poreikiams, ir tik įstatymo nustatyta tvarka.

21 straipsnis

(1) Asmens būstas yra neliečiamas. Be gyventojo sutikimo įeiti į būstą yra neleidžiama.

(2) Krata gali būti vykdoma tik raštiško ir motyvuoto teismo nurodymo pagrindu ir tik tokiu atveju, kai tai susiję su baudžiamuoju procesu. Kratos vykdymo procesą reglamentuoja įstatymas.

(3) Kitos nuosavybės neliečiamumo išimtys turi būti teisiškai pagrįstos ir galimos, jei tai būtina demokratinėje visuomenėje siekiant apsaugoti gyvybę, sveikatą ar turtą, apsaugoti kitų teises ir laisves, arba kad būtų išvengta rimtos grėsmės viešajai tvarkai. Jei nekilnojamasis turtas yra naudojamas ir ūkinei veiklai, tokios nuosavybės neliečiamumo išimtys gali būti įstatymo leidžiami taip pat ir vykdant viešojo administravimo užduotis.

22 straipsnis

(1) Užtikrinamas laiškų ir kitų susižinojimo priemonių bei paštu pristatomų raštiškų pranešimų slaptumas ir asmens duomenų apsauga.

(2) Niekas negali pažeisti susirašinėjimo ar kitų susižinojimo priemonių ir raštiškų pranešimų, pristatomų paštu ar kitais būdais, slaptumo, išskyrus įstatymo nustatytus atvejus. Tokios pačios slaptumo užtikrinimo taisyklės taikomos ir duomenų perdavimui telefonu, telegrafu ar kitais panašiais įrenginiais.

23 straipsnis

(1) Užtikrinama judėjimo ir įsikūrimo laisvė.

(2) Kiekvienas Slovakijos Respublikos teritorijoje teisėtai esantis asmuo turi teisę laisvai išvykti iš šalies teritorijos.

(3) Laisvės, įtvirtintos šio straipsnio 1 ir 2 dalyse, gali būti ribojamos įstatymu, jei tai būtina nacionaliniam saugumui užtikrinti, viešajai tvarkai palaikyti, sveikatos apsaugos ar kitų teisių ir laisvių apsaugos tikslais, o nurodytose teritorijose aplinkos apsaugos tikslais.

(4) Kiekvienas pilietis turi teisę laisvai patekti į Slovakijos Respublikos teritoriją. Pilietis negali būti priverstas išvykti ar būti deportuotas iš savo tėvynės.

(5) Užsienietis gali būti deportuotas iš šalies tik įstatymo numatytais atvejais.

24 straipsnis

(1) Garantuojama minties, sąžinės, religijos ir tikėjimo laisvė. Ši laisvė apima teisę pakeisti religiją ar įsitikinimus, taip pat teisę neišpažinti jokios religijos. Kiekvienas turi teisę išreikšti savo nuomonę viešai.

(2) Kiekvienas asmuo turi teisę laisvai išpažinti savo religiją ar tikėjimą, atskirai arba kartu su kitais, privačiai ar viešai, laikant pamaldas, atliekant religines apeigas, praktikuojant tikėjimą ir mokant jo.

(3) Bažnyčios ir bažnytinės bendruomenės turi teisę pačios tvarkyti savo vidaus reikalus, jos turi teisę steigti savo įstaigas, paskirti dvasininkus, numatyti teologinį švietimą ir įsteigti vienuolijas ir kitas dvasines institucijas, kurios yra nepriklausomos nuo valstybės valdžios institucijų.

(4) Teisės, įtvirtintos šio straipsnio 1 iki 3 dalyse, gali būti ribojamos tik įstatymu, jei tai yra būtina demokratinėje visuomenėje norint palaikyti viešąją tvarką, apsaugoti visuomenės narių sveikatą, moralę ar kitas asmens pagrindines teises ir laisves.

25 straipsnis

(1) Slovakijos Respublikos gynyba yra garbinga piliečių pareiga. Įstatymas nustato privalomosios karinės tarnybos apimtį.

(2) Niekas negali būti verčiamas atlikti karinę tarnybą, jei tai prieštarauja jo vidiniams įsitikinimams arba religijos laisvei. Detaliau tai reglamentuoja įstatymas.

Trečia dalis. POLITINĖS TEISĖS

26 straipsnis

(1) Garantuojama žodžio laisvė ir teisė gauti informaciją.

(2) Kiekvienas turi teisę išreikšti savo nuomonę žodžiu, raštu, vaizdu, spaudoje ar kitokiomis priemonėmis, taip pat kiekvienas turi teisę gauti ir skleisti savo mintis ir informaciją laisvai. Negali būti reikalaujama išankstinio oficialaus patvirtinimo spaudoje skelbiamai informacijai. Veiklai, susijusiai su radijo ir televizijos transliavimu, vykdyti gali būti būtini valstybės leidimai. Sąlygos reglamentuojamos įstatymu.

(3) Cenzūra yra draudžiama.

(4) Žodžio laisvė ir teisė gauti bei skleisti informaciją gali būti ribojama tik įstatymu, jei tai yra būtina demokratinėje visuomenėje siekiant apsaugoti asmenų teises ir laisves, nacionalinį saugumą, viešąją tvarką, visuomenės sveikatą ir moralę.

5) Visuomeninės valdžios institucijos ir įstaigos privalo teikti informaciją apie jų veiklą oficialia kalba ir tinkamu būdu. Šios nuostatos vykdymo terminai ir forma nustatomi įstatymu.

27 straipsnis

(1) Garantuojama peticijos teisė. Kiekvienas asmuo individualiai arba kartu su kitais asmenimis turi teisę kreiptis į valstybės ar vietos savivaldos institucijas su prašymais, pasiūlymais ir skundais, susijusiais su viešuoju interesu ar kitais bendrais interesais.

(2) Peticija neturi pažeisti pagrindinių žmogaus teisių ir laisvių.

(3) Peticijos neturi kliudyti nepriklausomai teismų veiklai.

28 straipsnis

(1) Garantuojama taikių susirinkimų laisvė.

(2) Šios teisės įgyvendinimo viešose vietose sąlygos įtvirtinamos įstatymu, jeigu tokios priemonės yra būtinos demokratinėje visuomenėje siekiant apsaugoti asmenų teises ir laisves, viešąją tvarką, visuomenės sveikatą ir moralę, turtą ar nacionalinį saugumą. Susirinkimai neturi priklausyti nuo valstybės valdžios institucijos valios išduodant leidimą.

29 straipsnis

(1) Garantuojama laisvų susivienijimų teisė. Kiekvienas turi teisę laisvai su kitais asmenimis susivienyti į sąjungas, asociacijas ar kitas draugijas.

(2) Piliečiai gali įsteigti politines partijas ar politinius judėjimus ir dalyvauti jų veikloje.

(3) Naudojimasis šio straipsnio 1 ir 2 dalyse nurodytomis teisėmis gali būti apribotas tik įstatymo nustatytais atvejais, jei tai būtina demokratinėje visuomenėje nacionaliniam saugumui užtikrinti, viešosios tvarkos apsaugai, nusikaltimų prevencijai ar teisių bei laisvių apsaugai.

(4) Politinės partijos ir kiti politiniai judėjimai, sąjungos, draugijos bei kitos asociacijos yra atskirtos nuo valstybės.

30 straipsnis

(1) Piliečiai tiesiogiai arba per laisvai išrinktus savo atstovus turi teisę dalyvauti tvarkant viešuosius reikalus. Užsieniečiai, turintys leidimą nuolat gyventi Slovakijos Respublikoje, turi teisę balsuoti ir būti išrinkti į savivaldybės bei aukštesniųjų teritorinių vienetų savivaldos institucijas.

(2) Rinkimai rengiami reguliariai, nepažeidžiant įstatymu nustatytų terminų.

(3) Balsavimas vykdomas remiantis visuotine, lygia, tiesiogine rinkimų teise ir slaptu balsavimu. Balsavimo teisės įgyvendinimas reglamentuojamas įstatymu.

(4) Piliečiai vienodomis sąlygomis pretenduoja ir patenka į viešąsias institucijas bei kitas renkamas pareigas.

31 straipsnis

Politinių teisių ir laisvių demokratinėje visuomenėje teisinis reguliavimas, aiškinimas ir naudojimasis jomis turi sudaryti sąlygas laisvai politinių jėgų konkurencijai.

32 straipsnis

Piliečiai turi teisę priešintis bet kam, kas kėsinasi į demokratinę tvarką, žmogaus teises ir laisves, įtvirtintas šioje Konstitucijoje, jei Konstitucijoje įtvirtintų institucijų veikla ir veiksmingas teisinių priemonių taikymas yra neįmanomi.

Ketvirta dalis. TAUTINIŲ MAŽUMŲ IR ETNINIŲ GRUPIŲ TEISĖS

33 straipsnis

Asmens priklausymas tautinei mažumai ar etninei grupei negali sukelti jam jokių neigiamų pasekmių.

34 straipsnis

(1) Slovakijos Respublikos piliečiams, priklausantiems tautinėms mažumoms ar etninėms grupėms, turi būti užtikrinamas įvairiapusiškas jų vystymasis, ypač teisė kartu su kitais tautinės mažumos ar tautinės grupės nariais plėtoti savo kultūrą, skleisti ir gauti informaciją jų gimtąja kalba, bendradarbiauti tautinių mažumų asociacijose, steigti švietimo ir kultūrines įstaigas, palaikyti tų įstaigų veiklą. Detaliai šiuos klausimus reglamentuoja įstatymas.

(2) Be teisės Slovakijos Respublikos piliečiams, priklausantiems tautinėms mažumoms ar etninėms grupėms, išmokti valstybinę kalbą, įstatymai jiems garantuoja:

a) teisę mokytis gimtąja kalba;

b) teisę vartoti gimtąją kalbą oficialiame bendravime;

c) teisę dalyvauti sprendžiant reikalus, kurie yra susiję su tautinėmis mažumomis ir etninėmis grupėmis.

(3) Šios Konstitucijos numatytų piliečių, priklausančių tautinėms mažumoms ir etninėms grupėms, teisių įgyvendinimas neturi kelti grėsmės Slovakijos Respublikos suverenitetui ir teritoriniam vientisumui ar diskriminuoti kitų šalies gyventojų.

Penkta dalis. EKONOMINĖS, SOCIALINĖS IR KULTŪRINĖS TEISĖS

35 straipsnis

(1) Kiekvienas turi teisę laisvai pasirinkti savo profesiją, taip pat teisę užsiimti verslu ar kita pelninga veikla.

(2) Įstatymu gali būti ribojama galimybė užsiimti tam tikromis profesijomis ar veiklos rūšimis.

(3) Piliečiai turi teisę į darbą. Valstybė garantuoja atitinkamą materialinį aprūpinimą asmenims, kurie ne dėl savo kaltės negali pasinaudoti šia teise. Sąlygos reglamentuojamos įstatymu.

(4) Užsieniečiams, ketinantiems pasinaudoti šio straipsnio 1–3 dalyse įtvirtintomis teisėmis, įstatymas gali numatyti kitokį teisinį reguliavimą.

36 straipsnis

Darbuotojai turi teisę į teisingas ir tinkamas darbo sąlygas. Įstatymas nustato ir garantuoja:

a) teisę į atlyginimą už atliktą darbą, pakankamą asmens oriam pragyvenimui;

b) apsaugą nuo savavališko atleidimo iš darbo ir diskriminacijos darbo vietoje;

c) saugias darbo sąlygas ir sveikatos apsaugą darbe;

d) ilgiausią leistiną darbo trukmę;

e) tinkamą poilsį po darbo;

f) trumpiausias galimas mokamas atostogas;

g) teisę į kolektyvines derybas.

37 straipsnis

(1) Kiekvienas turi teisę laisvai bendrauti su kitais, siekdamas apsaugoti savo ekonominius ir socialinius interesus.

(2) Profesinės sąjungos steigiamos nepriklausomos nuo valstybės. Neteisėti bet kokie profesinių sąjungų skaičiaus ribojimai ar kai kurioms iš profesinių sąjungų suteikiamos privilegijos.

(3) Profesinių sąjungų ir kitų asociacijų, kurių tikslas apsaugoti ekonominius ir socialinius interesus, veikla bei formavimas gali būti ribojamas įstatymu tik tuo atveju, jei tai yra būtina demokratinėje visuomenėje nacionaliniam saugumui užtikrinti, viešosios tvarkos ar kitų teisių ir laisvių apsaugai.

(4) Garantuojama teisė streikuoti. Sąlygas reglamentuoja įstatymas. Teisėjai, prokurorai, ginkluotųjų pajėgų ir ginkluotojo korpuso pareigūnai, priešgaisrinės apsaugos ir gelbėjimo būrių darbuotojai šia teise pasinaudoti negali.

38 straipsnis

(1) Moterims, nepilnamečiams ir neįgaliems asmenims garantuojama teisė į sustiprintą sveikatos apsaugą darbe ir specializuotas darbo sąlygas.

(2) Nepilnamečiams ir neįgaliems asmenims garantuojama ypatinga apsauga darbo santykiuose ir speciali pagalba profesiniuose mokymuose.

(3) Šio straipsnio 1 ir 2 dalyse numatytas teises detalizuoja įstatymas.

39 straipsnis

(1) Piliečiai turi teisę į pakankamą materialinį aprūpinimą senatvėje, taip pat nedarbo ir šeimos maitintojo mirties atveju.

(2) Asmenys, kenčiantys materialinį nepriteklių, turi teisę į pagalbą, būtiną minimaliam pragyvenimui užtikrinti.

(3) Šio straipsnio 1 ir 2 dalyse numatytas teises detalizuoja įstatymas.

40 straipsnis

Kiekvienas turi teisę į sveikatos apsaugą. Sveikatos draudimu apdrausti piliečiai turi teisę į nemokamą sveikatos priežiūrą ir medicinos reikmenis. Sąlygas nustato įstatymas.

41 straipsnis

(1) Santuoka, tėvystė ir šeima yra saugomi įstatymo. Garantuojama ypatinga vaikų ir nepilnamečių apsauga.

(2) Nėščioms moterims garantuojamas specialus darbo režimas, darbo apsauga ir tinkamos darbo sąlygos.

(3) Santuokoje ir ne santuokoje gimusių vaikų teisės yra lygios.

(4) Vaikų priežiūra ir auklėjimas yra tėvų teisė; vaikai turi teisę į tėvų auklėjimą ir priežiūrą. Tėvų teisės gali būti apribotos, nepilnamečiai vaikai gali būti atskirti nuo savo tėvų prieš tėvų valią tik remiantis įstatymu ir teismo sprendimu.

(5) Tėvai, besirūpinantys savo vaikais, turi teisę į valstybės pagalbą.

(6) Šio straipsnio 1–5 dalyse numatytas teises detalizuoja įstatymas.

42 straipsnis

(1) Kiekvienas turi teisę į mokslą. Mokyklos lankymas yra privalomas. Įstatymu nustatoma privalomo mokslo trukmė.

(2) Piliečiai turi teisę į nemokamą pradinį bei vidurinį mokslą ir taip pat, priklausomai nuo individo sugebėjimų bei valstybės ekonominių galimybių, į universitetinį išsilavinimą.

(3) Privačių mokyklų steigimas galimas tik įstatymų numatytomis sąlygomis; tokios mokyklos gali rinkti mokesčius už mokslą.

(4) Sąlygos, pagal kurias piliečiai gali gauti finansinę pagalbą savo studijoms, nustatomos įstatymu.

43 straipsnis

(1) Garantuojama mokslinių tyrimų ir meninės išraiškos laisvė. Intelektinės nuosavybės teisės saugomos įstatymu.

(2) Įstatymu nustatytomis sąlygomis garantuojama teisė į prieigą prie kultūros paveldo.

Šešta dalis. TEISĖ Į APLINKOS IR KULTŪROS PAVELDO APSAUGĄ

44 straipsnis

(1) Kiekvienas turi teisę į saugią aplinką.

(2) Kiekvienas privalo saugoti ir puoselėti aplinką bei kultūros paveldą.

(3) Niekas negali žaloti ar kelti grėsmės aplinkai, gamtiniams ištekliams ir kultūros paveldui, išskyrus įstatymo numatytus atvejus.

(4) Valstybė rūpinasi atsargiu gamtinių išteklių naudojimu, ekologine pusiausvyra ir veiksminga aplinkos apsaugos politika, taip pat užtikrina įstatymo numatytų rūšių laukinių augalų ir gyvūnų apsaugą.

(5) Šio straipsnio 1–4 dalyse numatytas teises ir pareigas detalizuoja įstatymas.

45 straipsnis

Kiekvienas asmuo turi teisę į išsamią ir laiku gaunamą informaciją apie aplinkos būklę, taip pat apie tokios būklės priežastis bei pasekmes.

Septinta dalis. TEISĖ Į TEISMINĘ IR KITOKIĄ TEISINĘ APSAUGĄ

46 skyrius

(1) Kiekvienas gali įstatymo nustatyta tvarka ginti savo teises nepriklausomame ir nešališkame teisme arba, įstatymu numatytais atvejais, ir kitose Slovakijos Respublikos institucijose.

(2) Bet kuris asmuo, tvirtinantis, kad jo teisės buvo pažeistos viešojo administravimo institucijų sprendimu, gali kreiptis į teismą, jeigu įstatymas nenumato kitaip, dėl sprendimo teisėtumo įvertinimo. Sprendimų, susijusių su pagrindinėmis teisėmis ir laisvėmis, peržiūrėjimas negali būti išskirtas iš teismo kompetencijos.

(3) Kiekvienas turi teisę į žalos, padarytos neteisėtu teismo, kitos valstybės valdžios ar viešojo administravimo institucijos sprendimu ar netinkama atlikta procedūra, atlyginimą.

(4) Teisminės ir kitos teisinės apsaugos sąlygas detalizuoja įstatymas.

47 skyrius

(1) Kiekvienas turi teisę atsisakyti duoti parodymus prieš save ar savo artimus giminaičius, jei dėl to kiltų baudžiamojo persekiojimo grėsmė.

(2) Kiekvienas įstatymo nustatyta tvarka turi teisę į teisinę pagalbą teismuose ir kitose valdžios ar viešojo administravimo institucijose nuo proceso pradžios.

(3) Pagal šio straipsnio 2 dalį, visi proceso dalyviai yra lygūs.

(4) Asmuo, teigiantis, jog nesupranta kalbos, kuria vyksta šios straipsnio 2 dalyje numatytos procedūros, turi teisę į vertėją.

48 straipsnis

(1) Niekam negali būti atimta teisė kreiptis į teismą. Teismų jurisdikcija nustatoma įstatymu.

(2) Kiekvienas turi teisę, kad jo byla būtų nagrinėjama viešai be nepagrįsto delsimo, taip pat asmeniškai dalyvauti bylos nagrinėjime ir pateikti paaiškinimus dėl prieš jį pateiktų įrodymų. Uždaras bylos nagrinėjimas gali būti skelbiamas tik įstatymo numatytais atvejais.

49 straipsnis

Tik įstatymas gali nustatyti, kokios veikos yra nusikalstamos ir kokios bausmės ar kiti žmogaus teisių apribojimai gali būti paskirti už tokių veikų padarymą.

50 straipsnis

(1) Tik teismas sprendžia apie asmens kaltę ir konkrečios bausmės skyrimą už nusikalstamą veiką.

(2) Asmuo laikomas nekaltu, kol jo kaltumas neįrodytas įstatymo nustatyta tvarka ir pripažintas įsiteisėjusiu teismo nuosprendžiu.

(3) Kiekvienam, kaltinamam nusikalstamos veikos padarymu, suteikiama galimybė per protingą terminą pasiruošti gynybai. Asmuo gali gintis pats arba pasinaudoti profesionalia teisine pagalba.

(4) Asmuo, kaltinamas nusikalstamos veikos padarymu, turi teisę atsisakyti liudyti ir ši teisė negali būti paneigta jokiomis aplinkybėmis.

(5) Niekas negali būti pakartotinai persekiojamas ar baudžiamas už nusikalstamą veiką, už kurią jau buvo nuteistas arba išteisintas. Šis principas nepaneigia išskirtinių teisės gynimo priemonių taikymo, kurias nustato įstatymas.

(6) Nusikalstamos veikos baudžiamumas ir bausmė turi būti nustatoma įstatymu, kuris galiojo nusikalstamos veikos padarymo dieną. Įstatymas, priimtas vėliau nei buvo padaryta nusikalstama veika, gali būti taikomas tik tuo atveju, kai jis yra palankesnis įstatymo pažeidėjui.

Aštunta dalis. PIRMOSIOS IR ANTROSIOS DALIES BENDROSIOS NUOSTATOS

51 straipsnis

(1) Teisės, įtvirtintos šios Konstitucijose 35–36 straipniuose, 37 straipsnio 4 dalyje, 38–42 ir 44–46 straipsniuose gali būti ginamos tik įstatymų, kurie įgyvendina šias nuostatas, pagrindais.

(2) Tik konstitucinis įstatymas gali nustatyti pagrindinių teisių ir laisvių apribojimo bei nustatomų pareigų mastą karo metu, karo padėties metu, išskirtinės valstybės ar nepaprastosios padėties metu.

52 straipsnis

(1) Pirmame ir antrame šios Konstitucijos skyriuose vartojama sąvoka „pilietis“ reiškia Slovakijos Respublikos pilietį.

(2) Užsieniečiams Slovakijos Respublikoje suteikiamos visos šioje Konstitucijoje numatytos pagrindinės teisės ir laisvės, išskyrus tas teises ir laisves, kurios suteikiamos išimtinai piliečiams.

(3) Sąvoka „pilietis", vartojama ankstesnėse nuostatote, reiškia kiekvieną asmenį, kuriam šios Konstitucijos suteikiamos teisės ir laisvės nepriklausomai nuo asmens pilietybės.

53 straipsnis

Slovakijos Respublika suteikia prieglobstį užsieniečiams, persekiojamiems dėl politinių teisių ir laisvių įgyvendinimo. Prieglobstis gali būti nesuteikiamas tiems, kurių veikla prieštarauja pagrindinėms žmogaus teisėms ir laisvėms. Detaliau tai reglamentuoja įstatymas.

54 straipsnis

Įstatymas gali apriboti tokias teises, kai jos susijusios su pareigų vykdymu: teisėjams ir prokurorams apriboti teisę užsiimti verslu ar kita ekonomine veikla bei šios Konstitucijos 29 straipsnio 2 dalyje nurodytas teises; valstybės tarnautojams ir vietos savivaldos institucijų darbuotojams apriboti teises, nurodytas šios Konstitucijos 37 straipsnio 4 dalyje; ginkluotųjų pajėgų ir ginkluotojo korpuso nariams apriboti teises, nurodytas šios Konstitucijos 27 ir 28 straipsniuose. Teisė streikuoti gali būti įstatymu apribota tiems, kurių profesijos yra tiesiogiai susijusios su sveikatos ir gyvybės apsauga.

TREČIAS SKYRIUS

Pirma dalis. SLOVAKIJOS RESPUBLIKOS EKONOMIKA

55 straipsnis

(1) Slovakijos Respublikos ekonomika paremta socialiai ir ekologiškai orientuotos rinkos ekonomikos principais.

(2) Slovakijos Respublika saugo ir skatina ekonominę konkurenciją. Ši nuostata detalizuojama įstatymu.

56 straipsnis

(1) Nacionalinis Slovakijos bankas yra nepriklausomas centrinis Slovakijos Respublikos bankas. Nacionalinis Slovakijos bankas pagal įgalio-

jimus gali leisti visuotinai privalomus teisės aktus, jeigu tai numato įstatymas.

(2) Aukščiausia Nacionalinio Slovakijos banko valdymo institucija yra Nacionalinio Slovakijos banko taryba.

(3) Šio straipsnio 1 ir 2 dalyse įtvirtintas nuostatas detalizuoja įstatymas.

57 straipsnis

Slovakijos Respublika yra muitinių apribota teritorija.

58 straipsnis

(1) Slovakijos Respublikos finansų valdymas vykdomas pagal valstybės biudžetą. Valstybės biudžetas priimamas įstatymu.

(2) Įstatymas nustato biudžeto pajamas, biudžeto valdymo procedūras ir valstybės biudžeto bei teritorinių vienetų biudžetų santykį.

(3) Įstatymas gali įsteigti specializuotus valstybės fondus, susietus su valstybės biudžetu.

59 straipsni

(1) Mokesčiai ir muitai gali būti nacionalinio arba vietinio lygmens.

(2) Mokesčiai ir muitai gali būti taikomi įstatymu arba įstatymo pagrindu.

Antra dalis. SLOVAKIJOS RESPUBLIKOS AUKŠČIAUSIOJI AUDITO INSTITUCIJA

60 straipsnis

(1) Slovakijos Respublikos aukščiausioji audito institucija yra nepriklausoma audito institucija atliekanti auditą:

a) biudžeto lėšų, kurios pagal įstatymą yra patvirtintos Slovakijos Respublikos Nacionalinės Tarybos arba Vyriausybės;

b) nuosavybės, nuosavybės teisių, finansinių priemonių ir valstybės skolų viešosiose institucijose bei Slovakijos Respublikos nacionaliniame turto fonde, savivaldybėse, aukštesniuosiuose teritoriniuose vienetuose, juridiniuose asmenyse, turinčiuose finansinių ryšių su valstybe, Nacionaliniu turto fondu ar viešosiomis institucijomis, savivaldybėmis bei aukštesniaisiais teritoriniais vienetais, savivaldybės ar akštesnio teritorinio vieneto įsteigtuose juridiniuose asmenyse;

c) nuosavybės, nuosavybės teisių, finansinių priemonių ir skolų, kurios buvo suteiktos Slovakijos Respublikai, juridiniams ar fiziniams asmenims, kurie disponuoja valstybės biudžeto lėšomis ar valstybės turtu per valstybės turto plėtojimo programas ar dėl kitų panašių priežasčių;

d) nuosavybės, nuosavybės teisių, finansinių priemonių ir skolų, dėl kurių Slovakijos Respublika prisiėmė garantiją;

e) nuosavybės, nuosavybės teisių, finansinių priemonių ir skolų, priklausančių juridiniams asmenims, vykdantiems su viešaisiais interesais susijusią veiklą.

(2) Aukščiausiosios audito institucijos veiklos kompetencijai, nurodytai šio straipsnio 1 dalyje, priskiriami:

a) Slovakijos Respublikos Vyriausybė, ministerijos ir kitos centrinės Slovakijos Respublikos valstybinės administracijos institucijos ir joms pavaldžios įstaigos;

b) valstybinės įstaigos ir juridiniai asmenys, jeigu steigėjo funkcijas vykdo centrinė valstybės administracijos įstaiga arba kita valstybės institucija;

c) savivaldybės ir aukštesni teritoriniai vienetai, savivaldybių įsteigti juridiniai asmenys ir juridiniai asmenys, įsteigti aukštesniųjų teritorinių vienetų;

d) valstybės fondai, statutinės įstatymu įsteigtos institucijos, juridiniai asmenys, kuriuose statutinės institucijos investavo savo kapitalą, juridiniai asmenys su valstybės kapitalo įnašais;

e) Slovakijos Respublikos nacionalinis turto fondas ir juridiniai asmenys, turintys finansinių sąsajų su Slovakijos Respublikos nacionaliniu turto fondu;

f) Fiziniai ir juridiniai asmenys.

61 straipsnis

(1) Aukščiausiajai audito institucijai vadovauja pirmininkas. Pirmininką ir vicepirmininką renka bei atšaukia iš pareigų Slovakijos Respublikos Nacionalinė Taryba.

(2) Bet kuris pilietis, kuris gali būti renkamas Nacionalinės Tarybos nariu, gali būti išrinktas Aukščiausiosios audito institucijos pirmininku arba vicepirmininku.

(3) Tas pats asmuo į Aukščiausiosios audito institucijos pirmininko arba vicepirmininko postą gali būti išrinktas ne daugiau nei dviem septynerių metų kadencijoms iš eilės.

(4) Aukščiausiosios audito institucijos pirmininko arba vicepirmininko pareigos nesuderinamos su funkcijų atlikimu kitose valdžios institucijose arba įstaigose, su kitais darbo teisiniais santykiais ar verslo veikla, su dalyvavimu juridinių asmenų, užsiimančių verslo plėtojimu, vadovaujamose ar kontrolės institucijose ar kitoje ekonominėje pelno siekiančioje veikloje, išskyrus savo nuosavybės valdymą, mokslinę, pedagoginę ar kūrybinę veiklą.

62 straipsnis

Aukščiausioji audito institucija teikia ataskaitas Slovakijos Respublikos Nacionalinei Tarybai apie audito veiklos rezultatus ne rečiau nei kartą per metus ar dažniau, jei to prašo Nacionalinė Taryba.

63 straipsnis

Įstatymas nustato Aukščiausiosios audito institucijos statusą, vidaus organizacinę struktūrą, kompetenciją ir pagrindines veiklos taisykles.

KETVIRTAS SKYRIUS

VIETOS SAVIVALDA

64 straipsnis

Pagrindinis teritorinės savivaldos vienetas yra savivaldybė. Teritorinę savivaldą sudaro savivaldybės ir aukštenieji teritoriniai vienetai.

64a straipsnis

Savivaldybės ir aukštesnieji teritoriniai vienetai yra nepriklausomi Slovakijos Respublikos teritoriniai ir administraciniai vienetai, jungiantys tam tikroje teritorijoje nuolat gyvenančius asmenis. Tai detalizuoja įstatymas.

65 straipsnis

(1) Savivaldybės ir aukštesnieji teritoriniai vienetai yra juridiniai asmenys, įstatymų nustatyta tvarka galintys turėti nuosavybę ir nepriklausomus finansinius išteklius.

(2) Savivaldybės ir aukštesnieji teritoriniai vienetai poreikius pirmiausia finansuoja iš savo pajamų, taip pat iš valstybės subsidijų. Įstatymas nustato, kurie mokesčiai ir rinkliavos laikomi savivaldybių pajamomis, o kurie aukštesniojo teritorinio vieneto pajamomis. Valstybės subsidijos gali būti teikiamos tik įstatymo nustatyta tvarka.

66 straipsnis

(1) Siekant užtikrinti bendrus interesus, savivaldybės gali jungtis tarpusavyje; aukštesnieji teritoriniai vienetai taip pat turi teisę susijungti su kitais aukštesniais teritoriniais vienetais. Detaliau tai reglamentuoja įstatymas.

(2) Savivaldybių susijungimo, atsiskyrimo ar panaikinimo klausimus reglamentuoja įstatymas.

67 straipsnis

(1) Teritorinė savivalda įgyvendinama savivaldybės gyventojų susirinkimuose, vietiniais referendumais, aukštesniojo teritorinio vieneto referendumais, per vietos savivaldos institucijas ar aukštesniojo teritorinio vieneto institucijas. Vietinių savivaldybės ar aukštesniojo teritorinio vieneto referendumų rengimo tvarką nustato įstatymas.

(2) Savivaldos teisės įgyvendinimo apribojimai savivaldybėse ar aukštesniuosiuose teritoriniuose vienetuose gali būti nustatomi įstatymu arba tarptautinėmis sutartimis, nurodytomis šios Konstitucijos 7 straipsnio 5 dalyje.

(3) Valstybė į savivaldybės ar aukštesniojo teritorinio vieneto veiklą gali kištis tik įstatymo numatytais atvejais ir būdais.

68 straipsnis

Vietos savivaldos klausimais ir įgyvendinant įstatymu nustatytus vietos savivaldos uždavinius, savivaldybės ir aukštesnieji teritoriniai vienetai gali priimti toje teritorijoje visuotinai privalomus įsakymus.

69 straipsnis

(1) Savivaldybių institucijos yra:

a) savivaldybės taryba;

b) savivaldybės meras.

(2) Savivaldybių tarybas sudaro savivaldybių atstovai. Nuolatiniai savivaldybių gyventojai renka savo atstovus ketverių metų kadencijai. Rinkimai yra organizuojami vadovaujantis visuotine, lygia ir tiesiogine rinkimų teise slaptu balsavimu.

(3) Savivaldybės meras renkamas savivaldybėje nuolat gyvenančių gyventojų ketverių metų kadencijai remiantis visuotine, lygia ir tiesiogine rinkimų teise slaptu balsavimu. Savivaldybės meras yra vykdomoji savivaldybės valdžia. Meras vadovauja savivaldybei ir atstovauja savivaldybei san-

tykiuose su išorės subjektais. Pagrindai, dėl kurių meras gali būti pašalintas iš pareigų anksčiau nei pasibaigus kadencijai, nustatomi įstatymu.

(4) Aukštesnįjį teritorinį vienetą sudaro:

a) aukštesniojo teritorinio vieneto taryba;

b) aukštesniojo teritorinio vieneto pirmininkas.

(5) Aukštesniojo teritorinio vieneto taryba susideda iš atstovų, kuriuos ketverių metų kadencijai renka to teritorinio vieneto nuolatiniai gyventojai remiantis visuotine, lygia ir tiesiogine rinkimų teise slaptu balsavimu.

(6) Aukštesniojo teritorinio vieneto pirmininką ketverių metų kadencijai renka nuolatiniai to teritorinio vieneto gyventojai remiantis visuotine, lygia ir tiesiogine rinkimų teise slaptu balsavimu. Pagrindai, dėl kurių aukštesniojo teritorinio vieneto pirmininkas gali būti pašalintas iš pareigų anksčiau nei pasibaigus kadencijai, nustatomi įstatymu. Aukštesniojo teritorinio vieneto pirmininkas yra šio teritorinio vieneto vykdomosios valdžios institucija, kuri vadovauja aukštesniajam teritoriniam vienetui ir atstovauja aukštesniajam teritoriniam vienetui santykiuose su išorės subjektais.

70 straipsnis

Įstatymas nustato savivaldybės įsteigimui keliamas sąlygas ir jų steigimo būdus bei nurodo vidaus institucijų pavadinimus.

71 straipsnis

(1) Tam tikrų vietos savivaldos funkcijų atlikimas įstatymu gali būti perduotas savivaldybei ar aukštesniajam teritoriniam vienetui. Perduotų funkcijų vykdymo išlaidas finansiškai padengia valstybė.

(2) Savivaldybė ar aukštesnysis teritorinis vienetas, vykdydami funkcijas pagal savo įgaliojimus, gali leisti savo teritorijoje privalomus teisės aktus. Pagal įstatymą valstybinio administravimo galių perleidimas savivaldybei ar aukštesniajam teritoriniam vienetui kontroliuojamas Vyriausybės. Tai reglamentuoja įstatymas.

PENKTAS SKYRIUS

ĮSTATYMŲ LEIDŽIAMOJI VALDŽIA

Pirma dalis. SLOVAKIJOS RESPUBLIKOS NACIONALINĖ TARYBA

72 straipsnis

Slovakijos Respublikos Nacionalinė Taryba yra vienintelė Slovakijos Respublikos įstatymų leidybos institucija.

73 straipsnis

(1) Slovakijos Respublikos Nacionalinė Taryba yra sudaryta iš 150 narių, renkamų ketverių metų kadencijai.

(2) Parlamento nariai yra tautos atstovai. Savo įgaliojimus parlamentarai vykdo individualiai, vadovaudamiesi savo vidiniais įsitikinimais ir sąžine, jų nevaržo jokie įpareigojimai.

74 straipsnis

(1) Parlamento nariai renkami vadovaujantis visuotine, lygia ir tiesiogine rinkimų teise, slaptu balsavimu.

(2) Kiekvienas turintis teisę balsuoti pilietis, kuriam yra suėję 21 metai ir kuris turi nuolatinę gyvenamąją vietą Slovakijos Respublikoje, gali būti išrinktas į Slovakijos Respublikos Nacionalinę Tarybą.

(3) Parlamento rinkimus detaliai reglamentuoja įstatymas.

75 straipsnis

(1) Parlamento narys Slovakijos Respublikos Nacionalinės Tarybos pirmajame posėdyje prisiekia: „Aš sąžiningai ir garbingai prisiekiu būti ištikimas Slovakijos Respublikai. Aš paklusniai vykdysiu savo įsipareigojimus vadovaudamasis piliečių interesais. Aš laikysiuosi Konstitucijos ir kitų įstatymų ir dėsiu visas pastangas, kad juos įgyvendinčiau."

(2) Asmuo, atsisakęs prisiekti arba prisiekęs lygtinai, netenka parlamento nario mandato.

76 straipsnis

Slovakijos Respublikos Nacionalinė Taryba patikrina parlamento rinkimų teisėtumą.

77 straipsnis

(1) Parlamento nario mandatas yra nesuderinamas su teisėjo, prokuroro, viešojo žmogaus teisių gynėjo, ginkluotųjų pajėgų ir ginkluotojo korpuso nario, Europos Parlamento nario pareigomis.

(2) Vyriausybės nariu paskirto parlamentaro mandatas nenutrūksta, tačiau laikotarpiu, kai asmuo eina Vyriausybės nario pareigas, jis negali naudotis savo kaip parlamento nario įgaliojimais.

78 straipsnis

(1) Parlamento narys negali būti persekiojamas už balsavimus Slovakijos Respublikos Nacionalinėje Taryboje ar jos struktūriniuose dariniuose net ir pasibaigus jo įgaliojimų laikui.

(2) Parlamento narys negali būti persekiojamas už savo kalbas Slovakijos Respublikos Nacionalinėje Taryboje ar jos struktūriniuose dariniuose net ir pasibaigus jo įgaliojimų laikui. Parlamento nariui gali būti taikoma drausminė atsakomybė.

(3) Parlamento narys negali būti persekiojamas, jam taikoma drausminė ar baudžiamoji atsakomybė, negali būti suimamas ar kitaip suvaržoma jo laisvė be Slovakijos Respublikos Nacionalinės Tarybos sutikimo. Jei Slovakijos Respublikos Nacionalinė Taryba nesuteikia sutikimo, persekiojimas, suėmimas ar kitoks laisvės suvaržymas negali būti taikomas parlamento nariui viso įgaliojimų vykdymo laikotarpiu. Tokiu atveju įgaliojimų laikotarpiu netaikomas senaties terminas.

(4) Jeigu parlamento narys sulaikomas vykdantis nusikalstamą veiką, kompetentinga institucija privalo apie tai nedelsdama informuoti Slovakijos Respublikos Nacionalinės Tarybos pirmininką. Jeigu Slovakijos Respublikos nacionalinės tarybos Įgaliojimų ir imuniteto komitetas nepatvirtina suėmimo, parlamento narys turi būti nedelsiant paleidžiamas.

(5) Suėmimo laikotarpiu parlamentaro mandatas nenutrūksta, tačiau tuo laikotarpiu jis negali naudotis savo kaip parlamento nario įgaliojimais.

79 straipsnis

Parlamento narys gali atsisakyti duoti parodymus apie aplinkybes, kurias jis sužinojo eidamas savo pareigas, net ir pasibaigus įgaliojimų laikui.

80 straipsnis

(1) Parlamento narys gali pateikti interpeliaciją Slovakijos Respublikos Vyriausybei, bet kuriam Slovakijos Respublikos Vyriausybės nariui

arba kitiems centrinių valstybės administracijos institucijų pareigūnams dėl klausimų, priskirtų šių pareigūnų kompetencijai. Atsakymas parlamento nariui turi būti pateikiamas per 30 dienų.

(2) Gavus atsakymą į interpeliacijos klausimus vykdomi debatai Slovakijos Respublikos Nacionalinėje Taryboje, kurie gali baigtis balsavimu dėl pasitikėjimo.

81 straipsnis

Parlamento narys gali atsistatydinti apie tai pareikšdamas Slovakijos Respublikos Nacionalinės Tarybos posėdžio metu. Jeigu dėl tam tikrų aplinkybių parlamentaras apie sprendimą negali pareikšti asmeniškai posėdžio metu, jis gali tai padaryti rašytine forma ir atsistatydinimo pareiškimą pateikti Slovakijos Respublikos Nacionalinės Tarybos pirmininkui; šiuo atveju parlamento nario įgaliojimai baigiasi raštiško atsistadydinimo pareiškimo įteikimo Slovakijos Respublikos Nacionalinės Tarybos pirmininkui dieną.

81a straipsnis

Parlamento nario įgaliojimai baigiasi, kai:

a) pasibaigia įgaliojimų laikas;
b) parlamentaras atsistatydina;
c) jis nebeatitinka kandidatams į Parlamento narius keliamų reikalavimų;
d) paleidžiama Slovakijos Respublikos Nacionalinė Taryba;
e) iškyla pareigų nesuderinamumas pagal šios Konstitucijos 77 straipsnio 1 dalį;
f) įsiteisėja teismo sprendimas, kuriuo parlamentaras pripažįstamas kaltu dėl tyčinio nusikaltimo padarymo arba pagal kurį parlamentaras nuteisiamas už nusikalstamos veikos padarymą ir teismas nenusprendžia atidėti laisvės atėmimo bausmės vykdymo.

82 straipsnis

(1) Slovakijos Respublikos Nacionalinė Taryba veikia nuolatinių sesijų forma.

(2) Naujai išrinktą Slovakijos Respublikos Nacionalinę Tarybą į pirmąjį posėdį, kuris turi įvykti ne vėliau kaip per 30 dienų nuo rinkimų rezultatų paskelbimo, šaukia Slovakijos Respublikos Prezidentas. Jeigu Respublikos Prezidentas nesušaukia Nacionalinės Tarybos į pirmąjį posėdį,

tai naujai išrinkta Slovakijos Respublikos Nacionalinė Taryba pati renkasi į pirmąjį posėdį po 30 dieną nuo rinkimų rezultatų paskelbimo.

(3) Nacionalinės Tarybos sesija institucijos sprendimu gali būti pertraukiama. Pertrauka negali trukti ilgiau nei 4 mėnesiai per vienerius metus. Pirmininkas, vicepirmininkas ir Nacionalinės Tarybos struktūriniai dariniai vykdo savo veiklą ir tuo laikotarpiu, kai nevyksta Nacionalinės Tarybos sesija.

(4) Sesijos nedarbo laikotarpiu Nacionalinės Tarybos pirmininkas gali sušaukti sesiją ir anksčiau, nei nustatyta. Tai gali būti atlikta, jeigu prašymą išreiškia Vyriausybė arba penktadalis parlamento narių.

(5) Nacionalinės Tarybos sesija pasibaigia dėl parlamento kadencijos pabaigos ar dėl parlamento paleidimo.

83 straipsnis

(1) Slovakijos Respublikos Nacionalinės Tarybos posėdžius šaukia jos pirmininkas.

(2) Slovakijos Respublikos Nacionalinės Tarybos pirmininkas šaukia posėdžius ir kai to reikalauja penktadalis parlamento narių. Šiuo atveju posėdis sušaukiamas per septynias dienas.

(3) Slovakijos Respublikos Nacionalinės Tarybos posėdžiai yra vieši.

(4) Uždari posėdžiai organizuojami tik įstatymo numatytais atvejais arba kai taip nusprendžia trys penktadaliai parlamento narių.

84 straipsnis

(1) Slovakijos Respublikos Nacionalinės Tarybos kvorumą sudaro daugiau nei pusė visų parlamento narių.

(2) Už priimamą sprendimą turi balsuoti bent pusė posėdybę dalyvaujančių parlamento narių, išskyrus atvejus, kai Konstitucijoje nustatyta kita sprendimui priimti būtina parlamento narių balsų dauguma.

(3) Norint ratifikuoti šios Konstitucijos 7 straipsnio 3 ir 4 dalyse nurodytas tarptautines sutartis arba priimti Respublikos Prezidento pagal šios Konstitucijos 102 straipsnio o) punktą grąžintą įstatymą, reikalinga absoliuti visų parlamento narių balsų dauguma.

(4) Norint priimti Konstitucijos pataisas, konstitucinius įstatymus, ratifikuoti šios Konstitucijos 7 straipsnio 2 dalyje nurodytas tarptautines sutartis, priimti rezoliuciją dėl referendumo dėl Slovakijos Respublikos Prezidento atšaukimo iš pareigų, inicijuoti kaltinimų pateikimą Respub-

likos Prezidentui ar pareikšti karą kitai valstybei, reikalinga kvalifikuota trijų penktadalių visų parlamento narių balsų dauguma.

85 straipsnis

Bet kuris Vyriausybės narys ar kitas valstybės centrinės administravimo institucijos pareigūnas įpareigojamas asmeniškai dalyvauti Nacionalinės Tarybos ar jos struktūrinio padalinio posėdyje, jeigu yra kviečiamas Slovakijos Respublikos Nacionalinės Tarybos arba jos struktūrinio padalinio.

86 straipsnis

Slovakijos Respublikos Nacionalinės Tarybos įgaliojimai:

a) svarsto ir priima Konstitucijos pataisas, konstitucinius ir kitus įstatymus bei užtikrina jų tarpusavio suderinamumą;

b) ratifikuoja ir denonsuoja Slovakijos Respublikos tarptautines sutartis, kuriomis stojama į sąjungą su kitomis valstybėmis;

c) sprendžia dėl pasiūlymų surengti referendumą;

d) reiškia sutikimą prieš ratifikuojant tarptautines sutartis dėl žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių, tarptautines politines sutartis, tarptautines karinio pobūdžio sutartis, tarptautines sutartis, kuriomis Slovakijos Respublika prisijungia prie tarptautinių organizacijų, bendro pobūdžio tarptautines ekonomines sutartis, tarptautines sutartis, kurių įgyvendinimas reikalauja patvirtinimo įstatymu, taip pat tarptautines sutartis, kurios tiesiogiai nustato fizinių ir juridinių asmenų teises bei pareigas, ir priima sprendimą dėl tarptautinių sutarčių pagal šios Konstitucijos 7 straipsnio 5 dalį;

e) įstatymų numatyta tvarka steigia ministerijas ir kitas valstybės administracijos institucijas;

f) svarsto Slovakijos Respublikos Vyriausybės ataskaitą, kontroliuoja Vyriausybės veiklą ir balsuoja dėl pasitikėjimo Vyriausybe ar jos nariais;

g) tvirtina valstybės biudžetą ir prižiūri, kaip jis vykdomas;

h) aptaria pagrindines vidaus, tarptautines, ekonomines, socialines ir kitas politines problemas;

i) renka ir atstatydina Slovakijos Respublikos aukščiausiosios audito institucijos pirmininką ir jo pavaduotoją bei tris Slovakijos Respublikos teisėjų tarybos narius;

j) sprendžia dėl karo paskelbimo, jeigu Slovakijos Respublika yra puolama, arba dėl bendros gynybos nuo agresijos, jeigu tokia pareiga kyla iš

tarptautine sutartimi prisiimtų įsipareigojimų, taip pat dėl taikos sudarymo po karo,

k) išreiškia pritarimą karinių pajėgų išsiuntimui iš Slovakijos Respublikos teritorijos, išskyrus šios Konstitucijos 199 straipsnio p) punkte numatytą atvejį;

l) suteikia leidimą užsienio karinėms pajėgoms būti Slovakijos Respublikos teritorijoje.

87 straipsnis

(1) Įstatymo projektą gali inicijuoti Slovakijos Respublikos Nacionalinės Tarybos komitetai, Parlamento nariai ir Slovakijos Respublikos Vyriausybė.

(2) Respublikos Prezidentui motyvuotai grąžinus įstatymą su pastabomis, Nacionalinė Taryba jį svarsto pakartotinai ir, jeigu su pastabomis grąžintą įstatymą patvirtina, toks įstatymas privalo būti paskelbtas.

(3) Įstatymai pasirašomi Respublikos Prezidento, Nacionalinės Tarybos pirmininko ir Ministro Pirmininko. Jeigu po pakartotinio įstatymo svarstymo Nacionalinė Taryba, nepaisant Respublikos Prezidento pastabų, dar kartą patvirtina įstatymą, o Respublikos Prezidentas įstatymo nepasirašo, įstatymas įsigalioja be Respublikos Prezidento parašo.

(4) Įstatymas įsigalioja nuo jo paskelbimo dienos. Detali įstatymų, tarptautinių sutarčių ir tarptautinių organizacijų visuotinai privalomų aktų, numatytų šios Konstitucijos 7 straipsnio 2 dalyje, paskelbimo tvarka nustatyta įstatymu.

88 straipsnis

(1) Pasiūlymas balsuoti dėl nepasitikėjimo Slovakijos Respublikos Vyriausybe arba jos nariu yra svarstomas Nacionalinėje Taryboje, jeigu to reikalauja ne mažiau kaip 1/5 parlamento narių.

(2) Absoliuti visų parlamento narių balsų dauguma būtina nepasitikėjimui Vyriausybe pareikšti.

89 straipsnis

(1) Slovakijos Respublikos Nacionalinės Tarybos pirmininkas renkamas ir atstatydinamas Nacionalinės Tarybos slaptu balsavimu, absoliučia visų parlamento narių balsų dauguma. Pirmininkas atskaitingas tik Slovakijos Respublikos Nacionalinei Tarybai.

(2) Slovakijos Respublikos Nacionalinės Tarybos pirmininkas:

a) šaukia Nacionalinės Tarybos posėdžius ir jiems pirmininkauja;

b) pasirašo Konstituciją, konstitucinius ir kitus įstatymus;

c) priima Nacionalinės Tarybos narių priesaikas;

d) skelbia Slovakijos Respublikos Nacionalinės Tarybos, Respublikos Prezidento ir teritorinės savivaldos institucijų rinkimus;

e) skelbia tautos visuotinį balsavimą dėl Respublikos Prezidento atstatydinimo;

f) vykdo kitas įstatymo numatytas pareigas.

(3) Nacionalinės Tarybos pirmininkas savo pareigas pasibaigus kadencijai eina tol, kol Nacionalinė Taryba išrenka naująjį pirmininką.

90 straipsnis

(1) Slovakijos Respublikos Nacionalinės Tarybos pirmininko pavaduotojai, esant būtinybei, pavaduoja pirmininką. Jie skiriami ir atstatydinami slaptu Nacionalinės Tarybos balsavimu absoliučia visų parlamento narių balsų dauguma. Nacionalinės Tarybos pirmininko pavaduotojai yra atskaitingi Slovakijos Respublikos Nacionalinei Tarybai.

(2) Šios Konstitucijos 89 straipsnio 3 dalis taip pat taikoma ir Slovakijos Respublikos Nacionalinės Tarybos pirmininko pavaduotojams.

91 straipsnis

Slovakijos Respublikos Nacionalinės Tarybos veiklai vadovauja ir ją organizuoja pirmininkas ir jo pavaduotojai.

92 straipsnis

(1) Slovakijos Respublikos Nacionalinė Taryba iš parlamento narių sudaro komitetus, kurie turi iniciatyvos ir kontrolės teises; komitetai slaptu balsavimu išrenka komitetų pirmininkus.

(2) Slovakijos Respublikos Nacionalinės Tarybos ir jos komitetų posėdžių tvarka nustatoma įstatymu.

Antra dalis. REFERENDUMAS

93 straipsnis

(1) Referendumu tvirtinamas konstitucinis įstatymas, kuriuo sudaroma sąjunga su kitomis valstybėmis arba išstojama iš tokios sąjungos.

(2) Referendumutaip pat sprendžiami kiti visuomenei svarbūs klausimai.

(3) Pagrindinės teisės ir laisvės, mokesčiai, rinkliavos bei valstybės biudžetas negali būti teikiami svarstyti referendumu.

94 straipsnis

Kiekvienas Slovakijos Respublikos pilietis, turintis teisę balsuoti Slovakijos Respublikos Nacionalinės Tarybos rinkimuose, gali dalyvauti referendume.

95 straipsnis

(1) Referendumą skelbia Respublikos Prezidentas, jeigu to reikalauja ne mažiau kaip 350 000 piliečių pateikdami peticiją arba Slovakijos Respublikos Nacionalinė Taryba priimdama rezoliuciją, ne vėliau kaip per 30 dienų nuo piliečių peticijos ar Slovakijos Respublikos Nacionalinės Tarybos rezoliucijos gavimo.

(2) Prieš skelbdamas referendumą Respublikos Prezidentas gali kreiptis į Slovakijos Respublikos Konstitucinį Teismą su paklausimu, ar remiantis šio straipsnio 1 dalimi referendumo, kuris turi būti surengtas remiantis piliečių peticija arba Slovakijos Respublikos Nacionalinės Tarybos rezoliucija, dalykas neprieštarauja Konstitucijai arba konstitucinei teisei. Jeigu Respublikos Prezidentas kreipiasi į Slovakijos Respublikos Konstitucinį Teismą su paklausimu dėl referendumo, kuris turi būti surengtas remiantis piliečių peticija arba Slovakijos Respublikos Nacionalinės Tarybos rezoliucija, dalyko atitikimu Konstitucijai ar konstituciniam įstatymui, terminas, numatytas šio straipsnio 1 dalyje, stabdomas iki tol, kol įsigalioja Slovakijos Respublikos Konstitucinio Teismo sprendimas.

96 straipsnis

(1) Pasiūlymą Slovakijos Respublikos Nacionalinei Tarybai priimti rezoliuciją dėl referendumo skelbimo gali teikti parlamento arba Vyriausybės nariai.

(2) Referendumas turi būti surengtas per 90 dienų nuo dienos, kai jį paskelbė Respublikos Prezidentas.

97 straipsnis

(1) Referendumas negali būti rengiamas likus mažiau nei 90 dienų iki Slovakijos Respublikos Nacionalinės Tarybos rinkimų.

(2) Referendumas gali būti rengiamas rinkimų į Slovakijos Respublikos Nacionalinę Tarybą dieną.

98 straipsnis

(1) Referendumo klausimui yra pritariama, jeigu referendume dalyvavo daugiau nei pusė visų rinkimų teisę turinčių piliečių ir bent pusė referendume dalyvavusių piliečių pritarė.

(2) Referendumu priimti sprendimai Slovakijos Respublikos Nacionalinės Tarybos skelbiami tokiu pat būdu kaip ir įstatymai.

99 straipsnis

(1) Slovakijos Respublikos Nacionalinė Taryba gali pakeisti arba panaikinti referendumo rezultatą konstitucinio įstatymo numatomais būdais ne anksčiau nei po trejų metų nuo referendumo rezultatų įsigaliojimo.

(2) Referendumas tuo pačiu klausimu gali būti pakartotinai rengiamas ne anksčiau kaip po trejų metų nuo dienos, kurią buvo surengtas pirmasis referendumas.

100 straipsnis

Referendimo organizavimo ir vykdymo tvarka reglamentuojama įstatymu.

ŠEŠTAS SKYRIUS

VYKDOMOJI VALDŽIA

Pirma dalis. SLOVAKIJOS RESPUBLIKOS PREZIDENTAS

101 straipsnis

(1) Prezidentas yra Slovakijos Respublikos vadovas. Respublikos Prezidentas reprezentuoja Slovakijos Respubliką ir užtikrina tinkamą konstitucinių institucijų veiklą. Respublikos Prezidentas pareigas eina vadovaudamasis savo įsitikinimais ir sąžine, nėra saistomas jokių įsakymų.

(2) Respublikos Prezidentas yra renkamas Slovakijos Respublikos piliečių penkerių metų kadencijai tiesioginiuose rinkimuose, slaptu balsavimu. Prezidentą rinkti gali visi piliečiai, turintys teisę balsuoti Slovakijos Respublikos Nacionalinės Tarybos rinkimuose.

(3) Kandidatą į Prezidento postą gali siūlyti ne mažiau kaip 15 parlamento narių arba rinkimų teisę turintys piliečiai, pateikdami 15 000 pi-

liečių pasirašytą peticiją. Kandidatūros įteikiamos Slovakijos Respublikos Nacionalinės Tarybos pirmininkui ne vėliau kaip per 21 dieną nuo rinkimų paskelbimo dienos.

(4) Prezidentu išrenkamas kandidatas, surinkęs daugiau nei pusę visų galiojančių rinkėjų balsų. Jeigu nė vienas iš kandidatų nesurenka reikiamos balsų daugumos, per 14 dienų rengiamas antrasis balsavimo turas. Antrajame ture dalyvauja du kandidatai, surinkę daugiausiai balsų pirmojo balsavimo metu. Antrajame ture laimi kandidatas, surinkęs daugiausia rinkėjų balsų.

(5) Jei vienas iš dviejų kandidatų, pirmajame ture surinkusių daugiausiai balsų, nebegali dalyvauti antrajame ture arba atsisako teisės jame dalyvauti, antrajame ture dalyvauja kitas kandidatas, atitinkamai surinkęs daugiausiai balsų po nebedalyvaujančio rinkimuose kandidato. Jeigu nelieka dviejų kandidatų, galinčių dalyvauti antrajame rinkimų ture, antrasis turas nerengiamas ir Slovakijos Respublikos Nacionalinės Tarybos pirmininkas per 7 dienas paskelbia naujus Respublikos Prezidento rinkimus, kurie surengiami per 60 dienų nuo paskelbimo.

(6) Jeigu Respublikos Prezidento rinkimuose dalyvauja vienas kandidatas, rinkimų metu balsuojama už jį; kandidatas laikomas išrinktu, jeigu gauna daugiau negu pusę visų rinkimuose dalyvaujančių rinkėjų balsų.

(7) Išrinktas kandidatas Respublikos Prezidento pareigas pradeda eiti, kai prisiekia. Priesaiką Slovakijos Respublikos Nacionalinėje Taryboje priima Konstitucinio Teismo pirmininkas buvusio Prezidento kadencijos paskutinės dienos vidudienį.

(8) Jeigu ankstesnio Respublikos Prezidento įgaliojimai pasibaigia anksčiau laiko, išrinktas kandidatas prisiekia ir užima pareigas kitos dienos popietę po rinkimų rezultatų paskelbimo.

(9) Rinkimų konstitucingumą ir teisėtumą vertina Slovakijos Respublikos Konstitucinis Teismas.

(10) Kiti Respublikos Prezidento rinkimų nuostatai reglamentuojami įstatymu.

102 straipsnis

(1) Prezidentas:

a) reprezentuoja Slovakijos Respubliką tarptautiniuose santykiuose, sudaro ir ratifikuoja tarptautines sutartis. Jis gali pavesti Slovakijos Respublikos Vyriausybei ar, Vyriausybės pritarimu, kitiems asmenis sudaryti tarptautines sutartis;

b) gali su peticija kreiptis į Slovakijos Respublikos Konstitucinį Teismą, prašydamas išaiškinti, ar Nacionalinės Tarybos sudaryta tarptautinė sutartis neprieštarauja Konstitucijai arba konstituciniams įstatymams;

c) priima, skiria ir atšaukia diplomatinių misijų vadovus;

d) skelbia pirmąjį Slovakijos Respublikos Nacionalinės Tarybos posėdį;

e) gali paleisti Slovakijos Respublikos Nacionalinę Tarybą, jeigu Slovakijos Respublikos Vyriausybės programa nepatvirtinama per šešis mėnesius nuo Vyriausybės sudarymo, jeigu Slovakijos Respublikos Nacionalinė Taryba per tris mėnesius nepatvirtinta Vyriausybės įstatymo projekto, kurį Vyriausybė susiejo su balsavimu dėl pasitikėjimo ja, jeigu Slovakijos Respublikos Nacionalinė Taryba tris mėnesius negali priimti sprendimų, nors sesija nebuvo nutraukta ir tuo laikotarpiu buvo rengiami posėdžiai, arba jeigu Slovakijos Respublikos Nacionalinės Tarybos sesija buvo nutraukta ilgesniam laikui nei leidžiama Konstitucijoje. Respublikos Prezidentas šia teise negali naudotis šešis paskutiniuosius savo kadencijos mėnesius, karo metu, nepaprastosios padėties metu, karo padėties metu. Prezidentas paleidžia Slovakijos Respublikos Nacionalinę Tarybą, jeigu tautos viešame balsavime dėl Prezidento nušalinimo Prezidentas nebuvo nušalintas;

f) pasirašo įstatymus;

g) skiria ir atšaukia Ministrą Pirmininką bei kitus Slovakijos Respublikos Vyriausybės narius, patiki jiems ministerijų valdymą ir priima jų atsistatydinimus. Atstatydina Ministrą Pirmininką ir kitus Vyriausybės narius šios Konstitucijos 115 ir 116 straipsniuose numatytais atvejais;

h) skiria ir atšaukia centrinių valdžios institucijų vadovus ir aukštesnio lygio valstybės pareigūnus bei įstatymo numatytais atvejais kitus pareigūnus; skiria ir atšaukia universitetų rektorius, skiria universiteto profesorius, skiria ir paaukština generolų pareigas;

i) skiria apdovanojimus arba įgalioja tai daryti kitus subjektus;

j) teikia amnestiją ir malonę, sumažina teismų skirtas bausmes baudžiamosiose bylose ir panaikina bausmes suteikdamas individualią malonę arba amnestiją;

k) yra vyriausiasis ginkluotųjų pajėgų vadas;

l) Slovakijos Respublikos Nacionalinės Tarybos sprendimu skelbia karą, jeigu Slovakijos Respublika puolama arba jeigu toks įsipareigojimas kyla iš tarptautinių sutarčių dėl bendros gynybos nuo agresijos, taip pat sudaro taikos sutartis;

m) Slovakijos Respublikos Vyriausybės siūlymu gali įsakyti mobilizuoti ginkluotąsias pajėgas, skelbti nepaprastąją padėtį, karinę padėtį ir atšaukti tokius sprendimus;

n) skelbia referendumus;

o) gali per 15 dienų nuo pateikimo motyvuotai Slovakijos Respublikos Nacionalinei Tarybai grąžinti bet kurį įstatymą su pastabomis;

p) Slovakijos Respublikos Nacionalinei Tarybai teikia pranešimus apie padėtį Slovakijos Respublikoje ir kitais svarbiais politiniais klausimais;

r) turi teisę reikalauti ataskaitų iš Slovakijos Respublikos Vyriausybės ir jos narių dėl jų vykdomos veiklos;

s) skiria ir atšaukia Slovakijos Konstitucinio Teismo teisėjus, Konstitucinio Teismo pirmininką ir jo pavaduotoją, priima Slovakijos Respublikos Konstitucinio Teismo teisėjų priesaikas ir generalinio prokuroro priesaiką;

t) skiria ir atšaukia teisėjus, Slovakijos Respublikos Aukščiausiojo Teismo pirmininką ir jo pavaduotoją, generalinį prokurorą ir tris Teisėjų tarybos narius; priima teisėjų priesaikas.

(2) Prezidento sprendimai priimti suteikiant malonę pagal šios Konstitucijos 102 straipsnio 1 dalies c) ir j) punktus ir pagal k) punktą įsigalioja tik po to, kai juos pasirašo Slovakijos Respublikos Ministras Pirmininkas ar jo įgaliotas ministras; šiais atvejais už Respublikos Prezidento sprendimus atsakomybę prisiima Slovakijos Respublikos Vyriausybė.

(3) Nuostatos dėl karo paskelbimo, karinės padėties, nepaprastosios padėties įvedimo ir viešosios valdžios įgyvendinimo karo, karinės padėties ar nepaprastosios padėties metu reglamentuojamos konstituciniu įstatymu.

(4) Prezidento konstitucinių įgaliojimų, numatytų šio straipsnio pirmoje dalyje, vykdymo nuostatos detalizuojamos įstatymu.

103 straipsnis

(1) Respublikos Prezidentu gali būti renkamas 40 metų sulaukęs Slovakijos Respublikos pilietis, kuris gali būti renkamas į Slovakijos Respublikos Nacionalinę Tarybą.

(2) Tas pats asmuo Respublikos Prezidentu gali būti renkamas ne daugiau kaip dviem kadencijoms iš eilės.

(3) Prezidento rinkimus skelbia Slovakijos Respublikos Nacionalinės Tarybos pirmininkas likus ne mažiau kaip 60 dienų iki esamojo Respublikos Prezidento kadencijos pabaigos. Jeigu Respublikos Prezidentas baigia eiti pareigas anksčiau nei baigiasi jo kadencija, Slovakijos Respublikos par-

lamento pirmininkas skelbia rinkimus per 7 dienas ir rinkimai organizuojami ne vėliau nei per 60 dienų nuo paskelbimo dienos.

(4) Jeigu Respublikos Prezidentu išrenkamas parlamento narys, Slovakijos Respublikos Vyriausybės narys, teisėjas, prokuroras, ginkluotųjų pajėgų ar ginkluotojo korpuso narys, Slovakijos Respublikos aukščiausiosios audito institucijos pirmininkas ar jo pavaduotojas, išrinktasis Respublikos Prezidentas netenka buvusių įgaliojimų nuo išrinkimo dienos.

(5) Respublikos Prezidentas negali vykdyti jokios profesinės mokamos veiklos ar turėti verslo, taip pat negali dalyvauti juridinio asmens, užsiimančio verslu, veikloje.

(6) Respublikos Prezidentas iš savo pareigų gali bet kada atsistatydinti; jo įgaliojimai pasibaigia tą dieną, kai jis įteikia rašytinį atsistatydinimo pareiškimą Slovakijos Respublikos Konstitucinio Teismo pirmininkui.

(7) Konstitucinio Teismo pirmininkas apie Respublikos Prezidento atsistatydinimą raštu informuoja Slovakijos Respublikos Nacionalinės Tarybos pirmininką.

104 straipsnis

(1) Respublikos Prezidentas prisiekia Slovakijos Respublikos Nacionalinės Tarybos pirmininkui Nacionalinėje Taryboje tokia priesaika:

„Aš prisiekiu savo garbe ir sąžine būti ištikimas Slovakijos Respublikai. Dėsiu visas pastangas dėl Slovakijos tautos ir tautinių mažumų bei etninių grupių, gyvenančių Slovakijos Respublikoje, gerovės. Vykdysiu savo pareigas atsižvelgdamas į piliečių interesus, saugosiu Konstituciją bei kitus įstatymus.“

(2) Jeigu asmuo atsisako duoti priesaiką arba prisiekia su išlygomis, Prezidentas laikomas neišrinktu.

105 straipsnis

(1) Jeigu Respublikos Prezidentas neišrenkamas arba Respublikos Prezidento įgaliojimai nutrūksta anksčiau nei yra išrenkamas naujasis Prezidentas, arba anksčiau nei naujasis Prezidentas prisaikdinamas, arba Respublikos Prezidentas dėl svarbių priežasčių nebegali eiti savo pareigų, Prezidento įgaliojimus, numatytus šios Konstitucijos 102 straipsnio 1 dalies a), b), c), n) ir o) punktuose, vykdo Slovakijos Respublikos Vyriausybė. Šiuo laikotarpiu Vyriausybė gali patikėti Ministrui Pirmininkui vykdyti kai kuriuos Respublikos Prezidento įgaliojimus. Ministras Pirmininkas tampa

ginkluotųjų pajėgų vadu. Prezidento įgaliojimai, numatyti šios Konstitucijos 102 straipsnio 1 dalies d), g), h), l), m), s), ir t) punktuose, šiuo laikotarpiu yra suteikiami Slovakijos Respublikos Nacionalinės Tarybos pirmininkui.

(2) Jeigu Prezidentas negali eiti savo pareigų daugiau nei šešis mėnesius, Slovakijos Respublikos Konstitucinis Teismas privalo paskelbti, kad Respublikos Prezidento postas laisvas. Nuo šio paskelbimo dienos buvęs Respublikos Prezidentas netenka savo įgaliojimų.

106 straipsnis

(1) Prezidentas gali būti atšauktas prieš pasibaigiant jo kadencijai viešu tautos balsavimu. Viešą tautos balsavimą dėl Prezidento atšaukimo skelbia Slovakijos Respublikos Nacionalinės Tarybos pirmininkas, remdamasis Nacionalinės Tarybos priimta rezoliucija, kuriai priimti reikia ne mažiau nei 3/5 Nacionalinės Tarybos narių balsų daugumos; Slovakijos Respublikos Nacionalinės Tarybos pirmininkas privalo balsavimą paskelbti per 30 dienų nuo rezoliucijos priėmimo dienos, o referendumas būtų būti surengtas per 60 dienų nuo paskelbimo.

(2) Respublikos Prezidentas atšaukiamas, jei už tai balsavo daugiau nei pusė rinkimų teisę turinčių piliečių.

(3) Jeigu Respublikos Prezidentas nebuvo atšauktas viešu tautos balsavimu, jis paleidžia Slovakijos Respublikos Nacionalinę Tarybą per 30 dienų nuo viešo tautos balsavimo rezultatų paskelbimo. Nuo rezultatų paskelbimo dienos prasideda nauja Respublikos Prezidento kadencija. Slovakijos Respublikos Nacionalinės Tarybos Pirmininkas Nacionalinės Tarybos rinkimus skelbia per 7 dienas nuo parlamento paleidimo dienos.

(4) Kitos Respublikos Prezidento pašalinimo iš pareigų nuostatos reglamentuojamos įstatymu.

107 straipsnis

Respublikos Prezidentas gali būti patrauktas atsakomybėn tik dėl tyčinio Konstitucijos pažeidimo arba valstybės išdavimo. Siūlymą dėl kaltinimo Respublikos Prezidentui teikia Nacionalinė Taryba 3/5 visų Nacionalinės Tarybos narių balsų dauguma. Nacionalinė Taryba suformuluotą kaltinimą Respublikos Prezidentui pateikia Konstituciniam Teismui, kuris kaltinimą vertina plenariniame posėdyje. Apkaltinamasis Slovakijos Respublikos Konstitucinio Teismo sprendimas reiškia, kad Respublikos Prezidentas netenka einamų pareigų ir ateityje nebegali jų užimti.

Antra dalis. SLOVAKIJOS RESPUBLIKOS VYRIAUSYBĖ

108 straipsnis

Slovakijos Respublikos Vyriausybė yra aukščiausioji vykdomosios valdžios institucija.

109 straipsnis

(1) Vyriausybė susideda iš Ministro Pirmininko, jo pavaduotojų ir ministrų.

(2) Vyriausybės nario pareigos yra nesuderinamos su parlamento nario pareigomis, bet kokiomis kitomis pareigomis valstybės valdžios institucijose, darbu valstybės įstaigose, darbu pagal darbo sutartį ar panašius darbo santykius, verslo veikla, naryste juridinio asmens valdyboje bei dalyvavimu bet kokioje kitoje pelną teikiančioje veikloje, išskyrus savo nuosavybės administravimą bei mokslinę, pedagoginę, literatūrinę ir kūrybinę veiklą.

110 straipsnis

(1) Ministras Pirmininkas yra renkamas ir atšaukiamas Respublikos Prezidento.

(2) Ministru Pirmininku gali būti skiriamas bet kuris pilietis, galintis būti išrinktas į Slovakijos Respublikos Nacionalinę Tarybą.

111 straipsnis

Ministro Pirmininko siūlymu Respublikos Prezidentas skiria ir atšaukia kitus Vyriausybės narius bei įgalioja juos vadovauti ministerijoms. Respublikos Prezidentas Ministro Pirmininko pavaduotojais gali paskirti bet kuriuos piliečius, kurie gali būti išrinkti į Slovakijos Respublikos Nacionalinę Tarybą.

112 straipsnis

Respublikos Prezidento prisaikdinami Vyriausybės nariai prisiekia:

„Aš prisiekiu savo garbe ir sąžine būti ištikimas Slovakijos Respublikai. Aš vykdysiu savo įsipareigojimus piliečių naudai. Laikysiuosi Konstitucijos ir kitų įstatymų bei stengsiuosi, kad jie būtų įgyvendinami.“

113 straipsnis

Per 30 dienų nuo paskyrimo Vyriausybė yra įpareigota atvykti į Nacionalinę Tarybą ir pristatyti savo programą bei prašyti Nacionalinės Tarybos išreikšti pasitikėjimą Vyriausybe.

114 straipsnis

(1) Vyriausybė yra atskaitinga už savo pareigų vykdymą Slovakijos Respublikos Nacionalinei Tarybai, kuri gali bet kuriuo metu pareikšti nepasitikėjimą Vyriausybe.

(2) Vyriausybė gali bet kuriuo metu paprašyti Slovakijos Respublikos Nacionalinės Tarybos, kad ši išreikštų pasitikėjimą Vyriausybe.

(3) Vyriausybė gali susieti balsavimą dėl tam tikro teisės akto priėmimo ar dėl kitos problemos sprendimo su balsavimu dėl pasitikėjimo Vyriausybe.

115 straipsnis

(1) Respublikos Prezidentas atšaukia Vyriausybę, jeigu Slovakijos Respublikos Nacionalinė Taryba pareiškia nepasitikėjimą ja arba jeigu Nacionalinė Taryba atmeta Vyriausybės prašymą išreikšti pasitikėjimą ja.

(2) Jeigu Respublikos Prezidentas priima Vyriausybės atsistatydinimą, jis įgalioja Vyriausybę toliau eiti pareigas, kol bus sudaryta nauja Vyriausybė.

116 straipsnis

(1) Vyriausybės narys yra atskaitingas už savo pareigų vykdymą Slovakijos Respublikos Nacionalinei Tarybai.

(2) Vyriausybės narys gali Respublikos Prezidentui pateikti atsistatydinimo pareiškimą.

(3) Slovakijos Respublikos Nacionalinė Taryba gali išreikšti nepasitikėjimą konkrečiu Vyriausybės nariu. Tokiu atveju Respublikos Prezidentas atšaukia Vyriausybės narį, kuriam buvo išreikštas nepasitikėjimas.

(4) Pasiūlymą atšaukti Vyriausybės narį Respublikos Prezidentui gali pateikti ir Ministras Pirmininkas.

(5) Jeigu atsistatydina Ministras Pirmininkas, taip pat privalo atsistatydinti ir visa Vyriausybė.

(6) Jeigu Slovakijos Respublikos Nacionalinė Taryba išreiškia nepasitikėjimą Ministru Pirmininku, Respublikos Prezidentas jį atstatydina. Ministro Pirmininko atstatydinimas reiškia ir visos Vyriausybės atstatydinimą.

(7) Jeigu Respublikos Prezidentas priima Vyriausybės nario atsistatydinimą arba jį atšaukia, Respublikos Prezidentas nusprendžia, kuris Vyriausybės narys laikinai bus atsakingas už tą sritį, kurią koordinavo atstatydintas ar atsistatydinęs Vyriausybės narys.

117 straipsnis

Vyriausybė privalo atsistatydinti po pirmojo naujai išrinktos Slovakijos Respublikos Nacionalinės Tarybos posėdžio; Vyriausybė toliau eina savo pareigas, kol suformuojama nauja Vyriausybė.

118 straipsnis

(1) Vyriausybėje kvorumas susidaro, jei dalyvauja daugiau nei pusė Vyriausybės narių.

(2) Vyriausybės nutarimui priimti būtinas daugiau nei pusės Vyriausybės narių pritarimas.

119 straipsnis

Vyriausybė, kaip institucija, atsakinga už:

a) įstatymų projektų rengimą;

b) nutarimų leidimą;

c) Vyriausybės programą ir jos įgyvendinimą;

d) pagrindines Slovakijos Respublikos ekonominės ir socialinės politikos įgyvendinimo priemones;

e) valstybės biudžeto projekto parengimą;

f) tarptautines sutartis, kurių derybas Respublikos Prezidentas perleido Vyriausybei;

g) įgaliojimų derėtis dėl tarptautinių sutarčių pagal šios Konstitucijos 102 straipsnio 1 dalį suteikimą konkretiems nariams;

h) paklausimų teikimą Slovakijos Respublikos Konstituciniam Teismui dėl tarptautinių sutarčių, kurioms būtinas Slovakijos Respublikos Nacionalinės Tarybos patvirtinimas, atitikties Konstitucijai ir konstituciniamss įstatymams;

i) pagrindinius vidaus ir užsienio politikos klausimus;

j) įstatymų projektų ar kitų svarbių klausimų teikimą viešai diskusijai;

k) prašymą balsuoti dėl pasitikėjimo ja;

l) amnestijos suteikimą už baudžiamuosius nusižengimus;

m) skyrimą ir atšaukimą įstatymų nustatytų valstybės pareigūnų bei trijų Teisėjų tarybos narių;

n) pasiūlymus skelbti karo, ginkluotųjų pajėgų mobilizavimo, karinės parengties bei nepaprastąją padėtį, taip pat siūlymus šias padėtis atšaukti;

(o) Slovakijos Respublikos ginkluotųjų pajėgų išsiuntimą iš teritorijos humanitariniais tikslais, į karinės taktikos ar taikos užtikrinimo misijas, taip pat už leidimo davimą užsienio ginkluotosioms pajėgoms dėl buvimo Slovakijos Respublikoje humanitarinės pagalbos tikslais, karinės taktikos ar taikos užtikrinimo misijų atvejais, už leidimo davimą užsienio ginkluotųjų pajėgų judėjimo per Slovakijos Respublikos teritoriją atveju;

(p) ginkluotųjų pajėgų išsiuntimą iš Slovakijos Respublikos teritorijos pagal įsipareigojimus, kylančius iš tarptautinių sutarčių, turint tikslą gintis nuo atakų ne ilgesniam nei 60 dienų terminui; apie tokį sprendimą Vyriausybė informuoja Slovakijos Respublikos Nacionalinę Tarybą;

r) kitus reikalus, numatytus įstatymuose.

120 straipsnis

(1) Vyriausybė, vykdydama savo įgaliojimus, gali leisti nutarimus.

(2) Kaip numatyta įstatymuose, Vyriausybė, vykdydama Europos susitarimą, nustatantį bendradarbiavimą tarp Europos Bendrijos ir jos Valstybių narių bei Slovakijos Respublikos, ir vykdydama tarptautines sutartis, numatytas šios Konstitucijos 7 straipsnio 2 dalyje, yra įgaliota leisti nutarimus.

(3) Vyriausybės nutarimai pasirašomi Ministro Pirmininko.

(4) Vyriausybės nutarimai promulguojami įstatymo numatyta tvarka.

121 straipsnis

Vyriausybė turi teisę teikti amnestiją už baudžiamuosius nusižengimus. Ši nuostata detalizuojama įstatymu.

122 straipsnis

Centriniai valstybės administracijos ir vietos administracijos organai yra nustatomi įstatymu.

123 straipsnis

Jeigu tai numatyta įstatymuose, ministerijos ir kiti valstybės administracijos organai, remdamiesi įstatymais ir neperžengdami nustatytų kompetencijos ribų, gali leisti privalomus įsakymus. Tokie privalomi įsakymai promulguojami įstatymų numatyta tvarka.

SEPTINTAS SKYRIUS

TEISMINĖ VALDŽIA

Pirma dalis. SLOVAKIJOS RESPUBLIKOS KONSTITUCINIS TEISMAS

124 straipsnis

Slovakijos Respublikos Konstitucinis Teismas yra konstitucingumo apsaugą užtikrinanti nepriklausoma teisminė institucija.

125 straipsnis

(1) Konstitucinis Teismas sprendžia tokius teisės aktų suderinamumo klausimus:

a) įstatymų su Konstitucija, konstituciniais įstatymais ir tarptautinėmis sutartimis, kurioms Slovakijos Respublikos Nacionalinė Taryba davė sutikimą ir ratifikavo bei paskelbė įstatymo nustatyta tvarka;

b) Vyriausybės nutarimų, visuotinai privalomų ministerijų ir kitų centrinių valstybės administracijos institucijų išleistų teisės aktų su Konstitucija, konstituciniais įstatymais, tarptautinėmis sutartimis, kurioms Slovakijos Respublikos Nacionalinė Taryba davė sutikimą ir ratifikavo bei paskelbė įstatymo nustatyta tvarka; ir su įstatymais;

c) visuotinai privalomų pagal šios Konstitucijos 68 straipsnį priimtų teisės aktų su Konstitucija, konstituciniais įstatymais, tarptautinėmis sutartimis, kurioms Slovakijos Respublikos Nacionalinė Taryba davė sutikimą ir ratifikavo bei paskelbė įstatymo nustatyta tvarka, išskyrus atvejus, kai dėl jų suderinamumo sprendžia kitas teismas;

d) visuotinai privalomų teisės aktų, išleistų vietos savivaldos administracijos institucijų ir visuotinai privalomų pagal šios Konstitucijos 71 straipsnio 2 dalį išleistų dekretų su Konstitucija, konstituciniais įstatymais, tarptautinėmis sutartimis, kurioms Slovakijos Respublikos Nacionalinė Taryba davė sutikimą ir ratifikavo bei paskelbė įstatymo nustatyta tvarka, išskyrus atvejus, kai dėl jų suderinamumo sprendžia kitas teismas.

(2) Jeigu Konstitucinis Teismas priima nagrinėti prašymą pagal šio straipsnio 1 dalį, jis gali sustabdyti ginčijamo teisės akto, jo dalies ar tam tikrų nuostatų galiojimą, jeigu tolesnis teisės akto taikymas pažeistų pagrindines teises ir laisves, keltų didelę ekonominę ar nepataisomos žalos grėsmę.

(3) Jeigu Konstitucinis Teismas konstatuoja, jog teisės aktai, nuro-

dyti šio straipsnio pirmoje dalyje, prieštarauja Konstitucijai, konstituciniams įstatymams arba tarptautinėms sutartims, kurioms Slovakijos Respublikos Nacionalinė Taryba davė sutikimą ir ratifikavo bei paskelbė įstatymo nustatyta tvarka, tokių teisės aktų, jų dalių ar tam tikrų nuostatų galiojimas nutraukiamas. Juos priėmusios institucijos įpareigojamos per šešis mėnesius nuo Konstitucinio Teismo sprendimo paskelbimo dienos suderinti teisės aktus su Konstitucija, konstituciniais įstatymais ir tarptautinėmis sutartimis, paskelbtomis įstatymo nustatyta tvarka, ir kitais teisės aktais pagal šio straipsnio 1 dalies b) ir c) punktus, taip pat pagal šio straipsnio 1 dalies d) punktą, su Vyriausybės nutarimais ir su visuotinai privalomais reglamentais, išleistais ministerijų ir kitų valstybės valdžios administracijos institucijų. Jeigu jie to nepadaro, po šešių mėnesių nuo sprendimo paskelbimo teisės aktas, jo dalys ar tam tikros nuostatos nustoja galioti.

(4) Konstitucinis Teismas nesprendžia dėl įstatymų ar kitų teisės aktų projektų suderinamumo su Konstitucija, įstatymo nustatyta tvarka paskelbta tarptautine sutartimi arba konstituciniu įstatymu.

(5) Sprendimas, kuriuo sustabdytas teisės akto, jo dalių ar tam tikrų nuostatų galiojimas, įsigalioja nuo jo paskelbimo momento, nebent Konstitucinis Teismas atšaukė savo sprendimą, kuriuo buvo sustabdytas teisės akto galiojimas, todėl kad išnyko priežastys, dėl kurių jis buvo priimtas.

(6) Konstitucinio Teismo sprendimas, priimamas šio straipsnio 1, 2 ir 5 dalyse nurodytais atvejais, skelbiamas tokiu pat būdu, kaip ir įstatymai. Galutinis Konstitucinio Teismo sprendimas yra visuotinai privalomas.

125a straipsnis

(1) Konstitucinis Teismas sprendžia dėl sudarytų tarptautinių sutarčių, kurioms būtinas Slovakijos Respublikos Nacionalinės Tarybos sutikimas, atitikties Konstitucijai ar konstituciniamss įstatymamss.

(2) Prieš pateikiant tarptautinę sutartį svarstyti Slovakijos Respublikos Nacionalinei Tarybai, Respublikos Prezidentas ar Vyriausybė gali kreiptis į Konstitucinį Teismą, kuris vertina šio straipsnio 1 dalyje numatytą atitikimą.

(3) Konstitucinis Teismas sprendžia dėl kreipimosi pagal šio straipsnio 2 dalį per įstatyme nustatytą laikotarpį; jeigu Konstitucinis Teismas nusprendžia, kad tarptautinė sutartis prieštarauja Konstitucijai ar konstituciniam įstatymui, tokia sutartis negali būti ratifikuojama.

125b straipsnis

(1) Konstitucinis Teismas sprendžia ar klausimas, dėl kurio yra rengiamas referendumas pagal piliečių peticiją ar Slovakijos Respublikos Nacionalinės Tarybos rezoliuciją, nurodytą šios Konstitucijos 95 straipsnio 1 dalyje, neprieštarauja Konstitucijai ar konstituciniams įstatymams.

(2) Kreipimasis dėl šio straipsnio 1 dalyje minimo sprendimo Konstituciniam Teismui gali būti pateikiamas Respublikos Prezidento prieš skelbiant referendumą, jeigu Respublikos Prezidentui kyla abejonių, ar klausimas, dėl kurio rengiamas referendumas pagal piliečių peticiją ar Nacionalinės Tarybos rezoliuciją, nurodytą šios Konstitucijos 95 straipsnio 1 dalyje, neprieštarauja Konstitucijai ar konstituciniams įstatymams.

(3) Konstitucinis Teismas šio straipsnio 2 dalyje nurodytą sprendimą priima per 60 dienų nuo kreipimosi gavimo dienos; jeigu Konstitucinis Teismas nusprendžia, kad referendumo klausimas, pateiktas pagal šios Konstitucijos 95 straipsnio 1 dalį, piliečių peticija ar Nacionalinės Tarybos rezoliucija, prieštarauja Konstitucijai arba konstituciniams įstatymams, referendumas negali būti rengiamas.

126 straipsnis

(1) Konstitucinis Teismas sprendžia ginčus dėl jurisdikcijos tarp centrinės valstybės valdžios institucijų, nebent įstatymas numato, kad jie sprendžiami kitų valstybės institucijų.

(2) Konstitucinis Teismas sprendžia ginčų bylas, susijusias su Aukščiausiosios audito institucijos kontrolės įgaliojimais.

127 straipsnis

(1) Konstitucinis Teismas nagrinėja fizinių ar juridinių asmenų skundus dėl jų pagrindinių teisių ir laisvių pažeidimų arba pagrindinių teisių ir laisvių, kylančių iš Slovakijos Respublikos ratifikuotų ir įstatymų nustatyta tvarka paskelbtų tarptautinių sutarčių, nebent kitas teismas sprendžia dėl šių teisių ir laisvių apsaugos.

(2) Jeigu Konstitucinis Teismas patenkina skundą, savo sprendime jis konstatuoja, kad ginčijamu galutiniu sprendimu, priemone ar kitu teisės aktu buvo pažeistos teisės ir laisvės, numatytos šio straipsnio 1 dalyje, ir panaikina tokį galutinį sprendimą, priemonę ar kitą teisės aktą. Jeigu teisių ir laisvių, numatytų šio straipsnio 1 dalyje, pažeidimas kilo dėl asmens neveikimo, Konstitucinis Teismas gali nurodyti asmeniui, kuris pažeidė tas

teises ir laisves, atlikti tam tikrus veiksmus. Konstitucinis Teismas tuo pat metu gali grąžinti bylą toliau nagrinėti, uždrausti tolesnį pagrindinių teisių ir laisvių pažeidinėjimą ar teisių ir laisvių, kylančių iš Slovakijos Respublikos įstatymo nustatyta tvarka ratifikuotų ir paskelbtų tarptautinių sutarčių, pažeidimą, jeigu įmanoma, įsakyti asmeniui, kuris šio straipsnio 1 dalyje numatytas teises pažeidė, atkurti prieš pažeidimą buvusią padėtį.

(3) Konstitucinis Teismas savo sprendimu, kuriuo patenkina skundą, gali priteisti atitinkamą finansinę kompensaciją asmeniui, kurio teisės pagal šio straipsnio 1 dalį buvo pažeistos.

(4) Asmens, kuris pažeidė šio straipsnio 1 dalyje numatytas teisės ir laisves, atsakomybė už žalą ar kitus nuostolius dėl Konstitucinio Teismo priimto sprendimo nekyla.

127a straipsnis

(1) Konstitucinis Teismas nagrinėja teritorinės savivaldos institucijų skundus dėl neteisėto ir Konstitucijai prieštaraujančio sprendimo, kito neteisėto ir Konstitucijai prieštaraujančio kišimosi į teritorinės savivaldos reikalus, nebent šiuos klausimus sprendžia kitas teismas.

(2) Jeigu Konstitucinis Teismas patenkina teritorinės savivaldos institucijos skundą, jis nurodo, kodėl atitinkamas sprendimas ar kišimasis į teritorinės savivaldos reikalus yra neteisėtas arba prieštaraujantis Konstitucijai, koks konstitucinis įstatymas ar įstatymas buvo pažeistas ir kuris sprendimas ar veiksmas sukėlė tokį pažeidimą. Konstitucinis Teismas panaikina tokį sprendimą, arba, jeigu pažeidimas padarytas ne sprendimu, o veiksmu, Teismas uždraudžia tolesnį pažeidimo vykdymą ir, jeigu įmanoma, nurodo atkurti iki pažeidimo buvusią padėtį.

128 straipsnis

Konstitucinis Teismas ginčijamais klausimais aiškina Konstituciją ir konstitucinius įstatymus. Konstitucinio Teismo sprendimas, aiškinantis Konstituciją ir konstitucinius įstatymus, promulguojamas tokiu pat būdu kaip ir įstatymai. Išaiškinimas yra visuotinai privalomas nuo jo paskelbimo dienos.

129 straipsnis

(1) Konstitucinis Teismas nagrinėja skundus, pateiktus dėl sprendimų suteikti arba nesuteikti Parlamento nario mandatą.

(2) Konstitucinis Teismas sprendžia bylas dėl rinkimų į Slovakijos Respublikos Nacionalinę Tarybą, teritorinės savivaldos institucijas ir Europos Parlamentą teisėtumo bei konstitucingumo.

(3) Konstitucinis Teismas nagrinėja skundus dėl viešo tautos balsavimo atšaukiant Respublikos Prezidentą rezultatų.

(4) Konstitucinis Teismas sprendžia, ar sprendimas nutraukti arba sustabdyti politinės partijos ar politinio judėjimo veiklą neprieštarauja Konstitucijai ir kitiems įstatymams.

(5) Konstitucinis Teismas sprendžia bylas, kuriose Slovakijos Respublikos Nacionalinė Taryba kaltina Respublikos Prezidentą valstybės išdavimu arba tyčiniu Konstitucijos pažeidimu.

(6) Konstitucinis Teismas sprendžia, ar sprendimas dėl karinės padėties arba nepaprastosios padėties įvedimo bei atšaukimo neprieštarauja Konstitucijai arba konstituciniams įstatymams.

(7) Konstitucinio Teismo sprendimai, priimti ankstesnėse šio straipsnio dalyse nurodytais atvejais, yra privalomi visoms viešosios valdžios institucijoms, fiziniams ir juridiniams asmenims, su kuriais jie susiję. Atitinkama viešosios valdžios institucija įpareigota nedelsiant užtikrinti sprendimų vykdymą. Detalesnis reglamentavimas numatytas įstatymuose.

130 straipsnis

(1) Inicijuoti procedūrą įstatymų nustatyta tvarka Konstituciniame Teisme gali:

a) ne mažiau nei 1/5 parlamento narių;

b) Respublikos Prezidentas;

c) Vyriausybė;

d) teismai;

e) Generalinis prokuroras;

f) visuomenės teisių gynėjas bylose dėl teisės aktų, numatytų šios Konstitucijos 125 straipsnio 1 dalyje, jeigu tolesnis jų taikymas keltų pavojų pagrindinėms teisėms ir laisvėms, kylančioms iš Slovakijos Respublikos įstatymo numatyta tvarka ratifikuotų ir paskelbtų tarptautinių sutarčių;

g) Slovakijos Respublikos aukščiausioji audito institucija šios Konstitucijos 126 straipsnio 2 dalyje numatytais atvejais;

h) šios Konstitucijos 127 ir 127a straipsniuose numatytais atvejais visi asmenys, kurių teisės tampa tyrimo objektu;

i) šios Konstitucijos 126 straipsnio 2 dalyje numatytais atvejais visi

asmenys, nesutinkantys su Aukščiausiosios audito institucijos atliktais veiksmais.

(2) Subjektų, galinčių inicijuoti teisminį procesą pagal šios Konstitucijos 129 straipsnį, sąrašas reglamentuotas įstatymu.

131 straipsnis

(1) Klausimai, numatyti šios Konstitucijos 125 straipsnio 2 dalyje, 107 straipsnyje, 125 straipsnio 1 dalies a) ir b) punktuose, 125a straipsnio 1 dalyje, 125b straipsnio 1 dalyje, 128 straipsnyje, 129 straipsnio 2 ir 6 dalyse, 136 straipsnio 2 ir 3 dalyse, 138 straipsnio 2 dalies b) ir c) dalyse, taip pat ir senato teisinės nuomonės vienodinimo klausimai bei klausimai, susiję su vidaus reikalais ir biudžeto projektu, nagrinėjami Konstitucinio Teismo plenariniuose posėdžiuose. Konstitucinio Teismo plenariniame posėdyje sprendimai priimami balsų dauguma. Jeigu nesurenkama reikiama balsų dauguma, sprendimas nepriimamas.

(2) Kitas bylas Konstituciniame Teisme nagrinėja trijų teisėjų kolegijos. Sprendimai priimami teisėjų balsų dauguma.

132 straipsnis

Panaikintas.

133 straipsnis

Konstitucinio Teismo spendimų apskundimo galimybė nenumatyta.

134 straipsnis

(1) Konstitucinį Teismą sudaro 13 teisėjų.

(2) Konstitucinio Teismo teisėjus 12 metų kadencijai Slovakijos Respublikos Nacionalinės Tarybos siūlymu skiria Slovakijos Respublikos Prezidentas. Slovakijos Respublikos Nacionalinė Taryba siūlo dvigubai didesnį skaičių kandidatų negu Respublikos Prezidentas paskiria.

(3) Konstitucinio Teismo teisėju gali būti skiriamas kiekvienas Slovakijos Respublikos pilietis, sulaukęs 40 metų amžiaus ir galintis būti išrinktas į Nacionalinę Tarybą, turintis teisinį išsilavinimą ir ne mažesnį nei 15 metų teisinio darbo stažą. Tas pats asmuo Konstitucinio Teismo teisėju antrą kartą negali būti skiriamas.

(4) Respublikos Prezidento prisaikdinamas Konstitucinio Teismo teisėjas prisiekia: „Pažadu savo garbe ir sąžine, kad saugosiu asmens, prigimtinių bei civilinių teisių neliečiamumą, tvirtai laikysiuosi Konstitucijos,

konstitucinių įstatymų ir Slovakijos Respublikos įstatymų nustatyta tvarka ratifikuotų ir paskelbtų tarptautinių sutarčių, priimsiu nepriklausomus ir nešališkus sprendimus, remdamasis savo sąžine."

(5) Konstitucinio Teismo teisėjas pradeda eiti pareigas nuo priesaikos davimo momento.

135 straipsnis

Konstituciniam Teismui vadovauja pirmininkas, kuris turi savo pavaduotoją. Pirmininką ir jo pavaduotoją skiria Respublikos Prezidentas. Pirmininkas ir jo pavaduotojas skiriami iš Konstitucinio Teismo teisėjų.

136 straipsnis

(1) Konstitucinio Teismo nariai turi tokį patį imunitetą kaip ir parlamentarai.

(2) Konstitucinio Teismo teisėjams taikyti baudžiamąją atsakomybę arba suimti galima tik gavus Konstitucinio Teismo sutikimą.

(3) Konstitucinis Teismas leidžia pradėti baudžiamąjį persekiojimą ar suimti teisėją arba Generalinį Prokurorą. Konstitucinis Teismas taip pat taiko drausminę atsakomybę Slovakijos Respublikos Aukščiausiojo Teismo pirmininkui, jo pavaduotojui ir generaliniam prokurorui.

(4) Jeigu Konstitucinis Teismas atsisako duoti sutikimą, baudžiamasis persekiojimas arba areštas tampa neįmanomas visą likusį Konstitucinio Teismo teisėjo, teisėjo ar generalinio prokuroro kadencijos laiką.

137 straipsnis

(1) Jeigu paskirtas Konstitucinio Teismo teisėjas yra politinės partijos ar politinio judėjimo narys, jis privalo atsisakyti narystės prieš duodamas priesaiką.

(2) Konstitucinio Teismo teisėjų veikla yra profesija. Šių pareigų ėjimas yra nesuderinamas su pareigomis jokioje kitoje viešosios valdžios institucijoje, pareigomis ar darbu pagal sutartį kitose valstybinėse institucijose ar panašiais darbo santykiais, verslo veikla, naryste juridinio asmens, užsiimančio verslo ar kita pelną teikiančia veikla, valdyboje, išskyrus savo asmeninės nuosavybės administravimą, mokslinę, pedagoginę, literatūrinę ir kurybinę veiklą.

(3) Nuo dienos, kai teisėjas pradeda eiti savo pareigas, jo parlamento nario mandatas arba narystė Slovakijos Respublikos Vyriausybėje pasibaigia.

138 straipsnis

(1) Konstitucinio Teismo teisėjas gali atsisakyti savo posto rašytiniu pranešimu Konstitucinio Teismo pirmininkui. Jis pareigas baigia eiti mėnesio, kurį buvo įteiktas atsistatydinimo pranešimas, pabaigoje.

(2) Respublikos Prezidentas atstatydina Konstitucinio Teismo teisėją:

a) remiantis įsiteisėjusiu teismo sprendimu, kuriuo teisėjas buvo nuteistas už tyčinę nusikalstamą veiką, arba kuriuo jis buvo nuteistas už nusikalstamą veiką ir teismas nepritaikė bausmės atidėjimo;

b) dėl Konstitucinio Teismo priimto drausminio sprendimo už elgesį, nesuderinamą su Konstitucinio Teismo teisėjo pareigomis,

c) jeigu Konstitucinis Teismas paskelbia, kad teisėjas nedalyvavo Konstitucinio Teismo posėdžiuose daugiau nei metus; arba

d) jeigu jis nebeatitinka kandidatams į Slovakijos Respublikos Nacionalinę Tarybą keliamų reikalavimų.

139 straipsnis

Jeigu Konstitucinio Teismo teisėjas atsistatydina iš Konstitucinio Teismo teisėjo posto arba yra atstatydinamas iš jo, Respublikos Prezidentas iš dviejų Nacionalinės Tarybos pasiūlytų kandidatų paskiria kitą teisėją naujai kadencijai.

140 straipsnis

Organizacinės nuostatos dėl Konstitucinio Teismo proceso taisyklių, Konstitucinio Teismo ir Teismo teisėjų statuso reglamentuotos įstatymu.

Antra dalis. SLOVAKIJOS RESPUBLIKOS TEISMAI

141 straipsnis

(1) Teisingumą Slovakijos Respublikoje įgyvendina nepriklausomi ir nešališki teismai.

(2) Teisingumas visais lygmenimis yra įgyvendinamas nepriklausomai nuo kitų valstybės institucijų.

141a straipsnis

Slovakijos Respublikos teismų taryba

(1) Slovakijos Respublikos teismų tarybos pirmininkas yra Slovakijos Respublikos Aukščiausiojo Teismo pirmininkas. Kiti jos nariai yra:

a) 8 teisėjai skiriami ir atšaukiami Slovakijos Respublikos teisėjų;

b) 3 nariai, išrinkti ir atšaukiami Slovakijos Respublikos Nacionalinės Tarybos,

c) 3 nariai skiriami ir atšaukiami Respublikos Prezidento;

d) 3 nariai skiriami ir atšaukiami Slovakijos Respublikos Vyriausybės.

(2) Nepriekaištingos reputacijos asmuo, turintis teisinį išsilavinimą ir ne mažesnę nei 15 metų teisinio darbo patirtį, gali būti paskirtas Slovakijos Respublikos teismų tarybos nariu pagal šio straipsnio pirmos dalies b) ir d) punktus.

(3) Slovakijos Respublikos teismų tarybos kadencija yra 5 metai. Tas pats asmuo gali būti išrinktas Slovakijos Respublikos teismų tarybos nariu ne daugiau kaip dviem kadencijoms iš eilės.

(4) Slovakijos Respublikos teismų tarybos įgaliojimai:

a) teikti Respublikos Prezidentui kandidatų, siūlomų į teisėjų postus arba iš jų šalintinų, pavardes;

b) spręsti teisėjų paskyrimo ir perkėlimo klausimus;

c) teikti Respublikos Prezidentui siūlymus dėl Slovakijos Respublikos Aukščiausiojo Teismo pirmininko ir jo pavaduotojo skyrimo į pareigas bei atstatydinimo iš jų;

d) teikti Slovakijos Respublikos Vyriausybei siūlymus dėl kandidatų į teisėjus, kurie atstovaus Slovakijos Respublikai tarptautinėse teisminėse institucijose;

e) rinkti ir šalinti Drausminio senato narius, taip pat rinkti ir šalinti iš pareigų Drausminio senato pirmininką;

f) teikti pastabas dėl Slovakijos Respublikos teismų biudžeto dalies rengiant valstybės biudžetą;

g) vykdyti kitus įstatymuose numatytus įgaliojimus.

(5) Daugiau nei pusė visų Slovakijos Respublikos teismų tarybos narių turi pritarti priimamam sprendimui.

(6) Detalesnė Slovakijos Respublikos teismų tarybos narių skyrimo į pareigas tvarka, Tarybos įgaliojimai, vidinė organizacija ir ryšiai su teismų administracijos institucijomis reglamentuojami įstatymu.

142 straipsnis

(1) Teismai sprendžia civilinės ir baudžiamosios teisės klausimus; vertina viešojo administravimo institucijų sprendimų, priemonių arba kitų viešojo administravimo institucijų atliktų veiksmų teisėtumą, jeigu tai numatyta įstatymu.

(2) Teismų sprendimai priimami teisėjų kolegijose, nebent įstatymas nustato, kad atitinkamą klausimą nagrinėja vienas teisėjas. Įstatymas numato, kokiais atvejais nagrinėjant bylą prie teisėjų kolegijos jungiasi papildomi piliečiai teisėjai ir kokiais atvejais byla gali būti išspręsta teismo įgalioto teismo darbuotojo. Dėl teismo įgaliotojo darbuotojo priimtų sprendimų priimtinumo visais atvejais sprendžia teisėjas.

(3) Sprendimai skelbiami Slovakijos Respublikos vardu. Sprendimai visada skelbiami viešai.

143 straipsnis

(1) Teismų sistema susideda iš Slovakijos Respublikos Aukščiausiojo Teismo ir kitų teismų.

(2) Detali teismų sistemos stuktūra, teismų įgaliojimai, jų formavimo tvarka ir teisminio proceso taisyklės reglamentuojamos įstatymu.

(3) Įstatymas nustato apimtį, kuria teismų valdyme ir administravime dalyvauja teismų savivaldos institucijos.

144 straipsnis

(1) Vykdydami savo pareigas teisėjai yra nepriklausomi ir varžomi tik Konstitucijos, konstitucinių įstatymų bei tarptautinių sutarčių, numatytų šios Konstitucijos 7 straipsnio 2 ir 5 dalyse.

(2) Jeigu teismas mano, kad kita visuotinai privaloma taisyklė, jos dalis ar nuostata, susijusi su tyrimo dalyku, prieštarauja Konstitucijai, konstituciniams įstatymams ar tarptautinėms sutartims, numatytoms šios Konstitucijos 7 straipsnio 2 arba 5 dalyse, jis stabdo bylos nagrinėjimą ir inicijuoja procedūrą pagal šios Konstitucijos 125 straipsnio 1 dalį. Konstitucinio Teismo išaiškinimas yra privalomas visiems teismams Slovakijos Respublikoje.

145 straipsnis

(1) Teisėjai Slovakijos Respublikos teismų tarybos siūlymu yra skiriami ir atšaukiami Respublikos Prezidento neribotai kadencijai.

(2) Bet kuris Slovakijos Respublikos pilietis, galintis būti renkamas į Slovakijos Respublikos Nacionalinę Tarybą, sulaukęs 30 metų amžiaus ir turintis teisinį išsilavinimą, gali būti renkamas teisėju. Kiti reikalavimai būti paskirtam į teisėjo postą, teisėjo paaukštinimo tvarka ir teisėjų imuniteto nuostatai reglamentuojami įstatymu.

(3) Slovakijos Respublikos Aukščiausiojo Teismo pirmininkas ir jo pavaduotojas 5 metų kadencijai skiriami Slovakijos Respublikos teismų

tarybos siūlymu Respublikos Prezidento iš Slovakijos Respublikos Aukščiausiojo Teismo teisėjų. Tas pats asmuo gali būti išrinktas Slovakijos Respublikos Aukščiausiojo Teismo pirmininku ar jo pavaduotoju ne daugiau kaip dviem kadencijoms iš eilės. Respublikos Prezidentas gali atšaukti Slovakijos Respublikos Aukščiausiojo Teismo pirmininką ar jo pavaduotoją dėl šios Konstitucijos 147 straipsnyje numatytų priežasčių.

(4) Respublikos Prezidentas prisaikdina teisėją tokia priesaika: „Aš pažadu savo garbe ir sąžine, kad tvirtai laikysiuosi Konstitucijos, konstitucinių įstatymų ir tarptautinių sutarčių, kurias įstatymų numatyta tvarka Slovakijos Respublika yra ratifikavusi ir kurios paskelbtos, aš aiškinsiu įstatymus ir spręsiu bylas nepriklausomai ir nešališkai, vadovaudamasis savo sąžine."

(5) Teisėjas pradeda eiti pareigas nuo priesaikos davimo momento.

145a straipsnis

(1) Jeigu paskirtasis teisėjas yra politinės partijos ar politinio judėjimo narys, jis privalo nutraukti narystę prieš duodamas priesaiką.

(2) Teisėjo veikla yra profesija. Šių pareigų ėjimas yra nesuderinamas su pareigomis jokioje kitoje viešosios valdžios institucijoje, pareigomis ar darbu pagal sutartį kitose valstybinėse institucijose ar panašiais darbo santykiais, verslo veikla, naryste juridinio asmens, užsiimančio verslo ar kita pelną teikiančia veikla, valdyboje, išskyrus savo asmeninės nuosavybės administravimą, mokslinę, pedagoginę, literatūrinę bei kurybinę veiklą ir narystę Slovakijos Respublikos teisėjų valdyboje.

146 straipsnis

Teisėjas gali atsisakyti savo posto rašytiniu pareiškimu Respublikos Prezidentui. Jis pareigas baigia eiti mėnesio, kurį buvo įteiktas atsistatydinimo pareiškimas, pabaigoje.

147 straipsnis

(1) Respublikos Prezidentas atstatydina teisėją Slovakijos Respublikos teismų tarybos siūlymu, remdamasis įsiteisėjusiu teismo nuosprendžiu už tyčinį baudžiamąjį nusikaltimą, ar jeigu teisėjas buvo nuteistas už nusikaltimą ir teismas bausmės neatidėjo, taip pat remdamasis Drausminio teisėjų tribunolo sprendimu už elgesį, kuris yra nesuderinamas su teisėjo pareigomis, arba jeigu teisėjas nebeatitinka kandidatams į Nacionalinę Tarybą keliamų reikalavimų.

(2) Respublikos Prezidentas gali atstatydinti teisėją remdamasis Teismų tarybos siūlymu:

a) jeigu teisėjo sveikatos būklė neleidžia jam atlikti teisėjo pareigų daugiau nei metus;

b) jeigu teisėjas yra sulaukęs 65 metų amžiaus.

148 straipsnis

(1) Teisėjas gali būti perkeltas į kitą teismą tik jei jis sutinka arba Drausminio senato sprendimo pagrindu.

(2) Teisėjo pareigų vykdymo ir laikino teisėjo pareigų ėjimo sustabdymo priežastys reglamentuojamos įstatymu.

(3) Papildomų teisėjų paskyrimo tvarka reglamentuojama įstatymu.

AŠTUNTAS SKIRIUS

SLOVAKIJOS RESPUBLIKOS PROKURATŪRA IR VISUOMENĖS GYNĖJO TEISĖS

Pirma dalis. SLOVAKIJOS RESPUBLIKOS PROKURATŪRA

149 straipsnis

Slovakijos Respublikos prokuratūra gina fizinių asmenų, juridinių asmenų ir valstybės teises bei teisėtus interesus.

150 straipsnis

Prokuratūrai vadovauja generalinis prokuroras, kuris Slovakijos Respublikos Nacionalinės Tarybos siūlymu skiriamas į pareigas ir atstatydinamas Respublikos Prezidento.

151 straipsnis

Prokurorų skyrimo ir atstatydinimo tvarka, jų teisės bei pareigos ir Prokuratūros vidinė struktūra nustatoma įstatymu.

Antra dalis. VISUOMENĖS TEISIŲ GYNĖJAS

151a straipsnis

(1) Visuomenės teisių gynėjas yra nepriklausoma Slovakijos Respublikos institucija, kuri įstatymo numatyta tvarka gina pagrindines fizinių

ir juridinių asmenų teises bei laisves procesuose prieš viešojo administravimo subjektus ir kitas viešąsias institucijas, jeigu jų elgesys, sprendimų priėmimas arba neveikimas yra neteisėtas. Įstatymo numatytais atvejais Visuomenės teisių gynėjas gali reikalauti viešojo administravimo institucijose dirbančių asmenų atsakomybės, jeigu tokie asmenys pažeidė pagrindines fizinio ar juridinio asmens teises bei laisves. Visos viešosios institucijos privalo suteikti Visuomenės teisių gynėjui reikiamą pagalbą.

(2) Visuomenės teisių gynėjas gali kreiptis į Slovakijos Respublikos Konstitucinį Teismą ir inicijuoti procedūrą pagal šios Konstitucijos 125 straipsnį, jeigu visuotinai privaloma norma pažeidžia asmens teisę į laisvę, garantuotą fiziniams ir juridiniams asmenims.

(3) Visuomenės teisių gynėjas renkamas Slovakijos Respublikos Nacionalinės Tarybos 5 metų kadencijai iš kandidatų, kuriuos pasiūlo ne mažiau nei 15 parlamentarų. Bet kuris Slovakijos Respublikos pilietis, kuris gali būti renkamas į Slovakijos Respublikos Nacionalinę Tarybą ir yra sulaukęs 35 metų amžiaus, gali būti renkamas Visuomenės teisių gynėju. Visuomenės teisių gynėjas negali būti politinės partijos ar judėjimo narys.

(4) Visuomenės teisių gynėjo įgaliojimai baigiasi tada, kai Visuomenės teisių gynėjas yra nuteisiamas už tyčinį nusikaltimą, arba kai jis nuteisiamas už nusikaltimą ir teismas neatideda bausmės atlikimo, arba kai jis praranda teisę būti renkamas.

(5) Slovakijos Respublikos Nacionalinė Taryba gali atstatydinti Visuomenės teisių gynėją, jeigu jo sveikatos būklė ne mažiau nei tris mėnesius neleidžia jam tinkamai atlikti savo pareigų.

Visuomenės teisių gynėjo skyrimo ir atstatydinimo tvarka, kompetencija, veiklos vykdymo sąlygos, fizinių ir juridinių asmenų teisių gynimo būdai numatyti įstatyme.

DEVINTAS SKIRIUS

PEREINAMOSIOS IR BAIGIAMOSIOS NUOSTATOS

152 straipsnis

(1) Konstituciniai įstatymai, įstatymai ir kiti visuotinai privalomi teisės aktai galioja Slovakijos Respublikoje, jeigu neprieštarauja šiai Konstitucijai. Teisės aktai gali būti keičiami ar panaikinami kompetentingų Slovakijos Respublikos institucijų.

(2) Įstatymai ir kiti visuotinai privalomi teisės aktai, išleisti Čekoslovakijos Federacinėje Respublikoje, tampa negaliojančiais 90-ą dieną nuo Konstitucinio Teismo sprendimo dėl teisės aktų paskelbimo negaliojančiais įstatymo nustatyta tvarka paskelbimo dienos.

(3) Sprendimai dėl teisės aktų pripažinimo negaliojančiais priimami Konstitucinio Teismo esant asmenų, numatytų šios Konstitucijos 130 straipsnyje, kreipimuisi.

(4) Konstitucinių įstatymų, įstatymų ir kitų visuotinai privalomų teisės aktų aiškinimas bei taikymas turi neprieštarauti Konstitucijai.

153 straipsnis

Teisės ir laisvės, kylančios iš tarptautinių sutarčių, kurios privalomos Čekoslovakijos Federacinei Respublikai, perkeliamos į Slovakijos Respublikos teisinę sistemą tokiu mastu, kuris nustatytas Čekoslovakijos Federacinės Respublikos konstituciniu įstatymu ar Slovakijos Respublikos ir Čekijos Respublikos bendru susitarimu.

154 straipsnis

(1) Slovakijos Respublikos Nacionalinė Taryba, išrinkta remiantis konstitucinio akto Nr. 143/1968 103 straipsniu Čekoslovakijos Federacijoje, įgyvendina savo įgaliojimus pagal šią Konstituciją kaip Slovakijos Respublikos Nacionalinė Taryba. Slovakijos Respublikos Nacionalinės Tarybos kadencija skaičiuojama nuo Slovakijos Nacionalinės Tarybos rinkimų dienos.

(2) Slovakijos Respublikos Vyriausybė, paskirta remiantis Čekoslovakijos Federacijos konstitucinio akto Nr. 143/1968 122 straipsnio 1 dalies a) punktu, laikoma Vyriausybe, paskirta vadovaujantis šia Konstitucija.

(3) Slovakijos Respublikos Aukščiausiojo Teismo pirmininkas ir Slovakijos Respublikos generalinis prokuroras, kurie buvo paskirti pagal galiojančius teisės aktus, eina savo pareigas tol, kol asmenys bus paskirti pagal šią Konstituciją.

(4) Slovakijos Respublikos teisėjai, į pareigas paskirti pagal galiojančius teisės aktus, laikomi paskirti teisėjais pagal šią Konstituciją neapibrėžtam laikotarpiui.

154a straipsnis

Respublikos Prezidento rinkimus pagal šį konstitucinį aktą skelbia Slovakijos Respublikos Nacionalinės Tarybos pirmininkas per 30 dienų

nuo dienos, kurią įsigalios pagal šios Konstitucijos 101 straipsnio 10 dalį išleistas įstatymas.

154b straipsnis

(1) Teisėjas, paskirtas ketveriems metams prieš šio konstitucinio akto įsigaliojimą, pasibaigus jo kadencijai Slovakijos Respublikos teisėjų tarybos siūlymu Respublikos Prezidento gali būti skiriamas teisėju neribotai kadencijai, net jeigu skyrimo dieną ir nėra sulaukęs 30 metų amžiaus.

(2) Teisėjai, paskirti į pareigas neribotai kadencijai pagal galiojančius teisės aktus, laikomi paskirtais remiantis šiuo konstituciniu aktu.

(3) Šios Konstitucijos 134 straipsnio 2 dalies pirmasis sakinys ir 3 dalies antrasis sakinys netaikomi Konstitucinio Teismo teisėjams, kurie išrinkti prieš šio konstitucinio akto įsigaliojimą.

154c straipsnis

(1) Iki šio konstitucinio akto įsigaliojimo Slovakijos Respublikos galiojančių teisės aktų nustatyta tvarka sudarytos, ratifikuotos ir paskelbtos tarptautinės sutartys dėl žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių yra teisinės sistemos dalis ir turi didesnę galią nei įstatymai, jeigu jos užtikrina geresnę žmogaus teisių ir laisvių apsaugą.

(2) Kitos iki šio konstitucinio akto įsigaliojimo Slovakijos Respublikos galiojančių teisės aktų nustatyta tvarka sudarytos, ratifikuotos ir paskelbtos tarptautinės sutartys yra laikomos teisinės sistemos dalimi, jeigu taip numatyta įstatymu.

155 straipsnis

Šios nuostatos panaikinamos:

1. Slovakijos Nacionalinės Tarybos konstitucinis įstatymas Nr. 50/1990 dėl pavadinimo, herbo, vėliavos, valstybės antspaudo ir nacionalinio Slovakijos Respublikos himno.

2. Slovakijos Nacionalinės Tarybos konstitucinis įstatymas Nr. 79/1990 dėl Slovakijos Nacionalinės Tarybos narių skaičiaus; dėl Slovakijos Nacionalinės Tarybos priesaikos teksto, Slovakijos Respublikos Vyriausybės narių, dėl nacionalinio komiteto narių ir Slovakijos Respublikos Nacionalinės Tarybos rinkimų laiko.

3. Slovakijos Nacionalinės Tarybos konstitucinio įstatymas Nr. 7/1992 dėl Slovakijos Respublikos Konstitucinio Teismo.

156 straipsnis

Slovakijos Respublikos Konstitucija, priimta aktu Nr. 460/1992, įsigalioja 1992 m. spalio 1 dieną, išskyrus šios Konstitucijos 3 straipsnio 2 dalį; 23 straipsnio 4 dalį dėl deportacijos ar kitų valstybių piliečių ekstradicijos; 53 straipsnį, 84 straipsnio 3 dalį dėl karo kitai valstybei paskelbimo; 86 straipsnio k) ir l) punktus; 102 straipsnio g) punktą dėl universitetų ir rektorių skyrimo bei generolų paaukštinimo, ir punktus j) ir k); 152 straipsnio 1 dalies 2 sakinį dėl konstitucinių įstatymų, įstatymų ir kitų visuotinai privalomų Čekoslovakijos Federacinės Respublikos institucijų išleistų teisės aktų, kurie įsigaliojo tuo pačiu metu kaip ir atitinkami Čekoslovakijos Federacinės Respublikos konstitucinės santvarkos pakeitimai laikantis šios Konstitucijos.

Konstitucinis įstatymas Nr. 244/1998 įsigaliojo 1998 metų rugpjūčio 5 dieną.

Konstitucinis įstatymas Nr. 9/1999 įsigaliojo 1999 metų sausio 27 dieną.

Konstitucinis įstatymas Nr. 90/2001 įsigaliojo 2001 metų liepos 1 dieną, išskyrus 125a straipsnį, 127 straipsnį, 127a straipsnį, 134 straipsnio 1 ir 3 dalis ir 151 a straipsnį, kurie įsigaliojo 2002 metų sausio 1 dieną.

Konstitucinis įstatymas Nr. 140/2004 įsigaliojo 2004 metų kovo 18 dieną.

Konstitucinis įstatymas Nr. 323/2003 įsigaliojo 2004 metų birželio 1 dieną, išskyrus I straipsnio pirmą punktą, kuris įsigaliojo 2004 metų liepos 20 dieną.

Konstitucinis įstatymas Nr. 462/2005 įsigaliojo 2006 metų sausio 1 dieną.

Konstitucinis įstatymas Nr. 92/2006 įsigaliojo 2006 metų balandžio 1 dieną.

Konstitucinis įstatymas Nr. 210/2006 įsigaliojo 2006 metų gegužės 1 dieną.

SLOVĖNIJOS RESPUBLIKA

• PRATARMĖ •

Slovėnijos Respublikos kaip savarankiškos ir nepriklausomos valstybės raida buvo sudėtinga ir gana ilga, vainikuota demokratiška ir šiuolaikiška Konstitucija. Pasaulinio masto istorinės aplinkybės bei įvairūs valdžios persiskirtymai Vidurio ir Rytų Europoje lėmė tai, kad praėjusiame amžiuje Slovėnija buvo glaudžiai susijusi su gretimomis šalimis. 1918 m. slovėnai kartu su serbais ir kroatais ėmė kurti daugianacionalinę valstybę, kuri 1929 m. pavadinta Jugoslavija. Po Antrojo pasaulinio karo Jugoslavija atsinaujina ir iš Jugoslavijos Demokratinės Respublikos tampa Jugoslavijos Socialistine Federacine Respublika, gyvavusia iki 1992 metų[1]. Tačiau Jugoslavijos irimo procesas prasidėjo metais anksčiau, kai 1991 m. birželio 25 d. iš jos sudėties pasitraukė Slovėnija ir Kroatija, 1991 m. rugsėjo 5 d. Makedonija, o 1992 m. balandžio 5 d. Bosnija ir Hercegovina. 1990 m. pabaigoje Slovėnija ėmėsi pirmųjų savo teisės sistemos kūrimo žingsnių priimdama Konstitucijos projektą. Nuo 1991 m. vasario 20 d. visi federaliniai įstatymai buvo paskelbti negaliojančiais, o kadangi nebuvo įmanoma derybomis susitarti su Jugoslavija, 1991 m. birželio 25 d. valstybė paskelbė apie savo nepriklausomybę bei priėmė „Slovėnijos Respublikos suvereniteto ir nepriklausomybės konstitucinę chartiją“[2]. Slovėnijos siekis įsitvirtinti pasaulyje kaip nepriklausomai valstybei buvo grįstas tvirtu tautos apsisprendimu ir galutinai baigtas naujosios Konstitucijos priėmimu 1991 m. gruodį, praėjus metams po plebiscito dėl nepriklausomybės paskelbimo. Valstybė 1992 m. balandžio 23 d. buvo priimta į Jungtinių Tautų Organizaciją[3]. Vėliau Slovėnija tapo ir kitų svarbių bendrijų nare bei pirmoji iš Jugoslaviją sudariusių valstybių po ilgai trukusių derybų tapo Europos Sąjungos nare 2004 m., tais pačiais metais įstojo į NATO organizaciją,

[1] The world fackbook. < https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/si.html>. [žiūrėta 2013-09-12].

[2] Apie Slovėnijos Respubliką. <http://www.servat.unibe.ch/icl/si__indx.html>. [žiūrėta 2013-09-12].

[3] Apie Slovėnijos Respublikos istoriją. <http://www.nationsencyclopedia.com/Europe/Slovenia-HISTORY.html>. [žiūrėta 2013-09-12].

2007 m. šalis papildė euro zonos valstybių sąrašą, o 2010 m. prisijungė prie labiausiai išsivysčiusių Tarptautinio ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos šalių.

Šalies Konstitucija buvo priimta Slovėnijos Nacionalinės Asamblėjos 1991 m. gruodžio 23 d. Konstitucija sudaryta iš preambulės ir 10 skyrių, suskirstytų į 174 straipsnius. Slovėnijos Konstituciją sudaro tokie skyriai: bendrųjų nuostatų, žmogaus teisių ir laisvių, ekonominių ir socialinių santykių, valstybės santvarkos, savivaldos, viešųjų finansų, konstitucingumo ir teisėtumo, Konstitucinio Teismo, Konstitucijos keitimo tvarkos ir pereinamųjų bei baigiamųjų nuostatų. Pirmasis Konstitucijos skyrius įtvirtina daugelį valstybingumo principų bei valstybės formos elementus. Suvereniteto šaltinis – tauta, kuri savo suverenitetu gali naudotis tiesiogiai arba per demokratiškai išrinktus atstovus. Tame pačiame straipsnyje nurodoma, kad valstybės valdžia yra grindžiama valdžių padalijimo principu. Kaip nurodoma Konstitucijos 4 straipsnyje, Slovėnijos Respublika pagal teritorinį suskirstymą yra unitarinė, vientisa ir nedaloma valstybė. Šalis suskirstyta į 211 savivaldybes (*občina*), kurios sudaromos atsižvelgiant į gyventojų skaičių teritorijoje (savivaldybėje turi gyventi daugiau nei 5 000 gyventojų), iš jų 11 – miestų savivaldybės, kurias sudaro daugiau nei 20 tūkstančių gyventojų[4]. Reikėtų paminėti ir tai, kad tam tikrose valstybės teritorijose, atsižvelgiant į tautinių mažumų sutelktumą ir objektyvius poreikius, savivaldos institucijų įgyvendinamos funkcijos gali daugiau ar mažiau skirtis nuo kitų šalyje egzistuojančių savivaldybių. Slovėnų kalba yra laikoma valstybine, tačiau egzistuoja įdomi išimtis, jog teritorijose, kuriose yra susitelkusios italų ar vengrų tautinės bendrijos, valstybine kalba taip pat laikoma atitinkamai italų ar vengrų kalba.

Slovėnija pagal valdymo formą yra respublika, tai numato pirmasis Konstitucijos straipsnis ir patvirtina tolesni Konstitucijos straipsniai, nurodantys valdžios šaltinį bei pagrindinių valstybės valdžios institucijų formavimo pagrindus[5]. Konstitucijos 110 straipsnyje nustatyta, jog Vyriausybė yra atskaitinga parlamentui, kuris suteikia jai įgaliojimus veikti bei gali tuos įgaliojimus atimti. Paminėtina, kad Prezidentas taip pat dalyvauja

---

4 Slovėnijos Respublikos administracinis suskirstymas. <http://www.stat.si/novica_prikazi.aspx?id=3852>. [žiūrėta 2013-09-12].

5 Plačiau žr. Večerskytė, J. Slovėnijos Respublikos konstitucinė sistema. *Europos Sąjungos valstybių narių konstitucinės sistemos*. Mokslo studija. *Vilnius*: *Mykolo Romerio universitetas*, *2012, p. 816–864.*

Vyriausybės formavimo procese, teikdamas parlamentui Vyriausybės vadovo kandidatūrą, tačiau ministrų skyrimo procese Prezidentas jokių įgaliojimų neturi. Iš esmės galima teigti, kad Prezidentas yra tik fragmentinė figūra Vyriausybės formavimo ir veiklos procese, o glausčiausi ryšiai sieja Vyriausybę su parlamentu. Siekiant priskirti valstybę prie konkrečios respublikos formos svarbus ir dar vienas kriterijus – tai Prezidento rinkimo tvarka. Konstitucijos 103 straipsnis numato, kad Prezidentas yra renkamas tiesioginiuose, visuotiniuose rinkimuose slaptu balsavimu. Tuo tarpu žvelgdami į Prezidentui suteiktų įgaliojimų apimtį matome, kad jam suteikiamos funkcijos yra labiau reprezentacinės. Taigi apžvelgus ir įvertinus išskirtus kriterijus galima daryti išvadą, kad Prezidento įgaliojimai ir jų apimtis leidžia Slovėnijos Respubliką priskirti prie parlamentinių respublikų sąrašo. Kitas Slovėnijos formos elementas – tai politinis režimas, kurį apibrėžia Konstitucijos 1 straipsnis, nurodantis, jog Slovėnija yra demokratinė valstybė, o kitų Konstitucijos normų analizė leidžia išskirti Slovėnijai būdingus ir demokratinį politinį režimą pagrindžiančius tokius bruožus: Konstitucijos realus veikimas bei jos nuostatų laikymasis, taip pat konstitucionalizmo principų pripažinimas, valstybės valdžios įgyvendinimas bendrais tautos interesais, politinis pliuralizmas ir galimybė nevaržomai reikšti savo politines pažiūras bei dalyvauti teisėtai veikiančių (demokratiniais principais savo veiklą grindžiančių) politinių partijų veikloje, realus valdžių padalijimo principo pritaikymas ir faktinis valdžių atskyrimas. Dar vienas ypatingai aiškus ir reikšmingas bruožas, leidžiantis teigti, kad Slovėnija yra demokratinė valstybė, tai žmogaus teisių ir laisvių katalogo apimtis bei apskritai pagarba žmogaus teisėms ir laisvėms. Žmogaus teisių ir laisvių katalogas yra ne tik labai platus ir išsamus, bet ir apsaugotas specializuotu valstybės valdžios institucijų tinklu, kurios privalo rūpintis žmogaus teisių ir laisvių apsauga.

Antrasis skyrius, skirtas žmogaus teisių ir laisvių reglamentavimui, yra vienas iš pagrindinių Slovėnijos Konstitucijoje. Jį sudaro net 51 straipsnis, taigi žmogaus teisių ir laisvių reglamentavimui skirta ženkli dalis visų Konstitucijos normų. Šiame skyriuje įtvirtintas lygybės prieš įstatymą principas, nurodomas detalus asmenų, kurie negali būti diskriminuojami ir skirtingai vertinami pagal įstatymą, sąrašas. Paminėtina, kad „negalios“ sąvoka į šio straipsnio sudėtį buvo įtraukta tik priėmus Konstitucijos pataisą 2004 metais. Konstitucija nurodo, kad žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių ribojimo pagrindai tiesiogiai numatyti Konstitucijoje, o įstatymais

galima apriboti teises tik tuomet, kai tai yra būtina, siekiant apsaugoti svarbesnes teises ir laisves. Asmenims suteikiama teisė į teisminę apsaugą. Pabrėžiama, kad tam tikruose Konstitucijos straipsniuose įtvirtintos teisės apskritai negali būti varžomos jokiomis aplinkybėmis. Įtvirtinama pagarba žmogaus gyvybei, nurodoma, jog Slovėnijoje nėra taikoma mirties bausmė bei draudžiamas asmenų kankinimas. Be jau minėtų teisių, įtvirtinama pagarba žmogaus orumui, kuris privalo būti apsaugotas tiek asmenims esant laisvėje, tiek ir tuomet, kai jų laisvė yra suvaržoma, laikantis atitinkamų Konstitucijos ir įstatymų normų. Ypač daug dėmesio skiriama baudžiamojo proceso taisyklėms – įtvirtinta nekaltumo prezumpcija, draudimas bausti už tai, kas nėra draudžiama pagal galiojančias teisės normas, negalimumas bausti dukart už tą patį nusižengimą, teisė į žalos atlyginimą, jei asmuo buvo neteisėtai nubaustas arba neteisėtai suvaržyta jo laisvė. Be abejo, Konstitucijoje yra reglamentuota asmens duomenų apsauga, saviraiškos laisvė, sąžinės ir tikėjimo laisvė, teisė susirinkti į taikius susirinkimus. Nurodoma, kad kiekvienas pilietis, sulaukęs 18 metų, gali dalyvauti visuotiniuose ir lygiuose rinkimuose, balsuoti bei būti išrinktas, taip pat asmenims suteikiama galimybė pateikti peticijas. Slovėnijoje kiekvienam garantuojama darbo laisvė bei galimybė laisvai pasirinkti darbą, priverstinis darbas yra draudžiamas. Piliečiams numatyta teisė į socialinę apsaugą įstatymo numatytomis sąlygomis, įpareigojant valstybę organizuoti privalomojo sveikatos draudimo, pensijų, neįgalumo ir kitų socialinio draudimo sričių aprūpinimą. Didelis dėmesys Slovėnijos Konstitucijoje skirtas šeimos, santuokos ir vaikų raidos, taip pat ir švietimo, teisiniam reglamentavimui. Paminėtina, jog 53 straipsnyje nurodyta, kad įstatymas reguliuoja santuokos ir iš jos kylančius teisinius santykius, taip pat šeiminius santykius nesant santuokos, tuo tarpu sudaryta santuoka grindžiama sutuoktinių lygybe. Valstybė saugo šeimą, motinystę, tėvystę, vaikus ir jaunimą bei turi sukurti būtinas sąlygas šiai apsaugai, vaikai, gimę ne santuokoje, yra lygiateisiai su santuokiniais vaikais. Vaikai yra laikomi ypač svarbia vertybe ir jiems turi būti garantuojama ypatinga apsauga bei priežiūra, suteikiant tokias teises, kuriomis naudojasi žmogus atitinkamai pagal savo amžių ir brandą. Apibendrinant galima sakyti, kad Slovėnijos Respublikos Konstitucijoje ypatingas dėmesys skiriamas dviem su tautinių mažumų klausimų reguliavimu susijusiems aspektams, tai yra galimybės išsaugoti nacionalinį identitetą suteikimas ir galimybės pagal objektyviai kylančius poreikius įgyvendinti savitą vietos savivaldos organizavimą, netgi tam tikras įstaty-

muose numatytas savivaldos funkcijas perleidžiant tautinėms bendrijoms vykdyti, administruoti ir užtikrinti.

Konstitucijos pereinamosiose ir baigiamosiose nuostatose nurodoma, kad Konstitucija įsigalioja po jos promulgavimo, o siekiant užtikrinti perėjimą prie Konstitucijos normų, dviejų trečdalių visų Nacionalinės Asamblėjos deputatų balsų dauguma priimamas konstitucinis aktas. Konstitucijos keitimo tvarkoje numatyta, kad siūlymą keisti Konstituciją gali pateikti dvidešimt Nacionalinės Asamblėjos deputatų, Vyriausybė ir ne mažiau nei 30 tūkstančių rinkėjų, taigi Konstitucijos keitimas patikėtas ne tik valstybės valdžios institucijoms, bet taip pat ir suvereniteto turėtojai – tautai. Konstitucijos 170 straipsnis numato, kad Konstitucijos pataisas priima Nacionalinė Asamblėja, balsuodama ne mažesne nei dviejų trečdalių visų deputatų balsų dauguma, arba, jeigu to reikalauja ne mažesnė nei trisdešimties deputatų grupė, pataisos yra teikiamos svarstyti tautai referendumu. Per visą Konstitucijos galiojimo laikotarpį nuo jos priėmimo 1991 m. Slovėnijos Konstitucija buvo keista keletą kartų[6]. Pirmasis 1997 m. liepos 14 d. atliktas Konstitucijos pakeitimas numatė užsieniečių teisę Slovėnijoje įsigyti nekilnojamojo turto, tai vadinamasis „ispaniškas kompromisas". Antrą kartą Konstitucija buvo keista 2000 m. liepos 25 d., pačioje Konstitucijoje įtvirtinant proporcinę rinkimų sistemą tam, kad būtų išvengta gresiančios teisinės spragos, nes Nacionalinė Asamblėja nesutiko priimti įstatymo šiuo klausimu. Trečioji Konstitucijos pataisa, priimta 2003 m. kovo 7 d., sudarė galimybę Slovėnijai tapti Europos Sąjungos ir NATO nare, piliečiams pritariant arba nepritariant ketinimams prisijungti prie šių tarptautinių organizacijų paskelbtų referendumų būdu. Ketvirtoji Konstitucijos pataisa buvo priimta 2004 m. birželio 23 d. ir ja buvo atlikti trys Konstitucijos nuostatų pakeitimai: visų pirma buvo nustatyta, kad asmenys, turintys negalią, negali būti diskriminuojami, garantuojant jiems visas fundamentalias žmogaus teises ir laisves; antrasis pakeitimas leido taikyti rinkimų kvotas tam, kad būtų skatinama lyčių lygybė užimant renkamas pareigas valstybės ar savivaldos institucijose; paskutinis Konstitucijos pakeitimas aiškiai įvardijo asmens teisę gauti pensiją kaip vieną iš socialinės asmenų apsaugos elementų. Slovėnijos Konstitucijos pataisa, priimta 2006 m. birželio 26 d., pakeitė 121, 140 ir 143 Konstitucijos straipsnius, reglamentuojančius vals-

6 Pilietybės tyrimas Slovėnijos Respublikoje < http://eudo-citizenship.eu/docs/CountryReports/Slovenia.pdf>. [žiūrėta 2013-09-12].

tybės administracijos funkcijas, savivaldos ir regionų veiklos klausimus[7]. Paskutinė Konstitucijos pataisa priimta 2013 m. gegužę, kai buvo pakeistas valstybės biudžetą reglamentuojantis 148 straipsnis[8].

Konstitucijoje reglamentuotas valdžios institucijų modelis paremtas valdžių padalijimo principu, įgyvendinant šį principą pasirinkta parlamentinės respublikos valdymo forma. Slovėnijos Respublikos parlamentas susideda iš dvejų rūmų – Nacionalinės Asamblėjos ir Nacionalinės (Valstybės) Tarybos[9]. Nacionalinė Asamblėja pripažįstama žemaisiais rūmais, o Nacionalinė Taryba aukštaisiais, tačiau lyginant šių rūmų įgaliojimų apimtį akivaizdu, kad Nacionalinei Asamblėjai suteikti ženkliai svaresni įgaliojimai. Slovėnijos Respublikos Konstitucijos 80 straipsnis nustato, kad Nacionalinę Asamblėją sudaro 90 deputatų, kurie renkami visuotiniuose, lygiuose, tiesioginiuose rinkimuose slaptu balsavimu. Numatyta, kad deputatais gali tapti tik Slovėnijos Respublikos piliečiai, o italų ir vengrų bendruomenėms atstovauti visada renkama po vieną kandidatą iš šių bendruomenių. Konstitucijos 81 straipsnis įtvirtina, kad Nacionalinė Asamblėja renkama ketverių metų kadencijai, tačiau, jei institucijos įgaliojimų laikas pasibaigia karo ar nepaprastosios padėties metu, jis yra pratęsiamas ir baigiasi praėjus šešiems mėnesiams po karo ar nepaprastosios padėties atšaukimo arba anksčiau Nacionalinės Asamblėjos sprendimu. Visuotinė rinkimų teisė priklauso Slovėnijos Respublikos piliečiui, kuris balsavimo dieną yra aštuoniolikos metų amžiaus. Nacionalinė Asamblėja pradeda savo darbą tuomet, kai susirenka į pirmąjį posėdį ir yra patvirtinti daugiau nei pusė išrinktų deputatų. Po rinkimų rezultatų patvirtinimo pereinama prie Nacionalinės Asamblėjos Pirmininko (Prezidento) rinkimo, kuris laikomas išrinktu, kai už jį balsuoja dauguma visų Nacionalinės Asamblėjos narių. Posėdžiai vykdomi slovėnų kalba, tačiau, kaip numato Reglamento 4 straipsnis, italų bei vengrų tautinių bendrijų atstovai gali kalbėti italų bei vengrų kalbomis, o jų kalbos išverčiamos į slovėnų kalbą. Pagal Konstitucijos 86 straipsnį, Nacionalinė Asamblėja gali priimti sprendimus, kai posėdyje dalyvauja dauguma parlamento narių, institucija posėdyje dalyvaujančių deputatų balsų dauguma

7 Apie Slovėnijos Respubliką. <http://www.servat.unibe.ch/icl/si__indx.html>. [žiūrėta 2013-09-12].

8 Konstituciją keičiantys konstituciniai įstatymai. <http://www.us-rs.si/en/about-the-court/legal-basis/constitution/constitutional-acts-amending-the-constitution-of-t/>. [žiūrėta 2014-02-05].

9 Apie Slovėnijos Respublikos Parlamentą. <http://www.slovenia.si/en/slovenia/state/parliament-the-national-assembly/>. [žiūrėta 2013-09-12].

priima įstatymus ir kitus sprendimus bei ratifikuoja tarptautines sutartis, jei Konstitucija ar įstatymas nenumato kitaip. Deputatams Konstitucijos 82 straipsnyje numatytas laisvas mandatas, nurodoma, kad deputatai yra visos tautos atstovai ir nesaistomi jokių nurodymų. Deputatams suteikiamas teisinis imunitetas, jie negali būti areštuoti ir traukiami baudžiamojon atsakomybėn be Nacionalinės Asamblėjos sutikimo. Nacionalinės Asamblėjos narys naudojasi ir indemniteto teise, jis negali būti traukiamas baudžiamojon atsakomybėn už išsakytą nuomonę ar dėl balsavimo Nacionalinės Asamblėjos posėdžiuose. Nacionalinėje Asamblėjoje veikia keletas nuolatinių komisijų, tai Viešųjų reikalų ir rinkimų, Veiklos vykdymo tvarkos, Tautinių bendrijų, Valstybės finansų kontrolės, Saugumo užtikrinimo, Santykių su gretimomis ir kitomis valstybėmis komisijos. Įprastinė įstatymų leidybos procedūra Nacionalinėje Asamblėjoje susideda iš trijų įstatymo projekto svarstymų, jeigu netaikoma supaprastinta įstatymų priėmimo procedūra arba nėra nutarta įstatymus priimti skubos tvarka. Įstatymų leidybos iniciatyvos teisė priklauso kiekvienam Nacionalinės Asamblėjos deputatui, Nacionalinei Tarybai, Vyriausybei ir penkiems tūkstančiams piliečių, turinčių rinkimų teisę. Nacionalinė Asamblėja priima konstitucinius aktus dėl Konstitucijos pakeitimo, įstatymus, autentiškus įstatymų interpretavimo aktus, veiklos vykdymo reglamentą, tvirtina valstybės biudžetą. Kad įstatymas būtų priimtas, reikalinga posėdyje dalyvaujančių deputatų balsų dauguma. Įstatymo projektas yra promulguojamas Respublikos Prezidento ne vėliau kaip per aštuonias dienas po jo priėmimo. Nacionalinė Taryba turi teisę per septynias dienas po įstatymo priėmimo pareikalauti jo pakartotinio svarstymo Nacionalinėje Asamblėjoje. Pakartotinio svarstymo metu už įstatymą turi balsuoti dauguma visų Nacionalinės Asamblėjos narių, nebent numatyta didesnė balsų dauguma. Kai Nacionalinė Asamblėja negali surengti posėdžio, numatytus sprendimus priima Respublikos Prezidentas, kurio priimti sprendimai turi būti nedelsiant pateikti tvirtinti Nacionalinei Asamblėjai surengto posėdžio metu. Įstatymų leidžiamoji valdžia Slovėnijos Respublikoje taip pat vykdo ir kitose Konstitucijos dalyse reglamentuotas funkcijas, pavyzdžiui, dalyvauja formuojant Vyriausybę, gali paskelbti nepasitikėjimą Vyriausybe, apkaltą Prezidentui, Vyriausybės vadovui ir ministrams, skiria teisėjus, formuoja Teisėjų tarybą, Audito teismą, gali inicijuoti Konstitucijos pataisas ir jas priimti, prižiūri Centrinį banką ir skiria jo valdytoją.

Nacionalinė Taryba yra socialiniams, ekonominiams, profesiniams bei vietos interesams atstovaujanti institucija, kurią sudaro keturiasdešimt na-

rių. Ji susideda iš keturių darbdavių atstovų, keturių darbuotojų atstovų, keturių ūkininkų, amatininkų, prekybininkų bei nepriklausomų profesijų atstovų, šešių nekomercinių struktūrų atstovų ir dvidešimt dviejų vietos interesų atstovų[10]. Nacionalinės Taryba turi tokias teises: teikti įstatymų projektus Nacionalinei Asamblėjai, teikti Nacionalinei Asamblėjai savo nuomonę visais klausimais, kurie yra priskirti Nacionalinės Asamblėjos kompetencijai, pareikalauti, kad Nacionalinė Asamblėja iš naujo apsvarstytų įstatymą prieš jį promulguojant, pareikalauti sušaukti referendumą bei pareikalauti atlikti tyrimą dėl visuotinės svarbos klausimo. Rinkimų į Nacionalinę Tarybą tvarką nustato Nacionalinės Tarybos įstatymas, kuris nurodo, kad teisę balsuoti ir būti išrinktas turi Slovėnijos Respublikos pilietis, kuris balsavimo dieną yra sulaukęs 18 metų amžiaus ir nėta teismo pripažintas neveiksniu. Pabrėžtina, kad rinkimai į šią instituciją yra netiesioginiai ir diferencijuoti pagal renkamų minėtų visuomenės interesų atstovų pogrupį. Nacionalinės Tarybos nariai renkami penkerių metų kadencijai. Tarybos narys negali tuo pačiu metu būti Nacionalinės Asamblėjos deputatu bei eiti kitų pareigų, nesuderinamų su Nacionalinės Tarybos nario pareigomis. Rūmų nariai naudojasi tokiu pačiu teisiniu indemnitetu bei imunitetu kaip ir Nacionalinės Asamblėjos deputatai – nariai negali būti traukiami baudžiamojon atsakomybėn už savo išsakytą nuomonę ar balsavimą, negali būti sulaikomi ar traukiami baudžiamojon atsakomybėn be Nacionalinės Tarybos sutikimo[11]. Nacionalinė Taryba pirmojo posėdžio metu visų narių balsų dauguma renka Pirmininką ir Pirmininko pavaduotoją. Sprendimai priimami posėdyje dalyvaujančių narių balsų dauguma, jei posėdyje dalyvauja ne mažiau kaip pusė visų Nacionalinės Tarybos narių. Šios institucijos darbo užduotims vykdyti sudaroma Nacionalinės Tarybos valdyba, susidedanti iš pirmininko ir keturių narių, renkamų atstovauti įvairioms interesų grupėms.

Įstatymų vykdomąją valdžią Slovėnijos Respublikoje dalijasi Respublikos Prezidentas ir Vyriausybė. Valstybės vadovas renkamas tiesioginiuose bei visuotiniuose rinkimuose slaptu balsavimu. Prezidentu gali būti išrinktas tik Slovėnijos pilietis, kuris nėra neveiksnus[12]. Respublikos Prezidentas

[10] Slovėnijos Respublikos Nacionalinės Tarybos tinklalapis. <http://www.ds-rs.si/en/>. [žiūrėta 2013-09-12].

[11] Slovėnijos Respublikos Nacionalinės Tarybos įstatymo 60 str. <http://www.uradni-list.si/1/content?id=64015>. [žiūrėta 2013-09-12].

[12] Slovėnijos Respublikos Prezidento rinkimų įstatymo 2 str. <http://www.up-rs.si/up-rs/uprs.nsf/dokumentiweb/8CD2540B171EB2ADC1256F9400335260?OpenDocument>. [žiūrėta 2013-09-12].

renkamas penkeriems metams ir gali būti išrinktas ne daugiau kaip dviem kadencijoms iš eilės. Kandidatas, surinkęs absoliučią balsų daugumą, yra išrenkamas Respublikos Prezidentu. Jeigu nė vienas kandidatas negauna reikiamos balsų daugumos, vyksta pakartotinis balsavimas, kuriame dalyvauja du daugiausiai rinkėjų balsų surinkę kandidatai. Prieš pradėdamas eiti pareigas, išrinktas Respublikos Prezidentas prisiekia Nacionalinei Asamblėjai. Konstitucijos 102 straipsnis nurodo, kad Respublikos Prezidentas atstovauja Slovėnijos Respublikai ir yra vyriausiasis šalies ginkluotųjų pajėgų vadas. Paminėtina, kad Respublikos Prezidento pareigos yra nesuderinamos su jokia kita viešąja tarnyba ar veikla. Konstitucijos 106 straipsnyje nustatyta, kad Respublikos Prezidentui dingus, mirus, atsistatydinus ar dėl kitų priežasčių nustojus eiti pareigas, Nacionalinės Asamblėjos pirmininkas laikinai eina Respublikos Prezidento pareigas iki bus išrinktas naujas Respublikos Prezidentas. Prezidento įgaliojimai yra skelbti Nacionalinės Asamblėjos rinkimus, promulguoti įstatymus, įstatymo nustatyta tvarka skirti valstybės pareigūnus, skirti ir atšaukti Respublikos ambasadorius ir pasiuntinius, priimti užsienio diplomatinių atstovų skiriamuosius raštus, teikti sutartis ratifikuoti, spręsti dėl malonės teikimo, teikti garbės vardus ir apdovanojimus bei vykdyti kitas Konstitucijoje numatytas pareigas. Reikšmingas įgaliojimas nustatytas Konstitucijos 108 straipsnyje, kai Nacionalinei Asamblėjai negalint susirinkti dėl karo ar nepaprastosios padėties Respublikos Prezidentas Vyriausybės siūlymu gali leisti dekretus, turinčius įstatymo galią. Nacionalinei Asamblėjai susirinkus, Respublikos Prezidentas privalo nedelsdamas pateikti įstatymo galią turinčius dekretus Nacionalinei Asamblėjai patvirtinti. Klausimus, kurie yra tiesiogiai susiję su vykdomomis funkcijomis ir įgaliojimais, Respublikos Prezidentas sprendžia padedamas kabineto, sudaryto iš generalinio sekretoriaus, generalinio sekretoriaus pavaduotojo ir Respublikos Prezidento patarėjų sveikatos bei socialinės apsaugos, viešųjų ryšių, gynybos, diplomatinių santykių, ekonomikos ir teisiniais klausimais[13]. Konstitucijos 109 straipsnis įtvirtina Prezidento teisinės atsakomybės formą – apkaltą. Jei vykdydamas savo pareigas Respublikos Prezidentas pažeidžia Konstituciją arba šiurkščiai pažeidžia įstatymą, Nacionalinė Asamblėja gali inicijuoti apkaltos procesą Konstituciniame Teisme, kuris nusprendžia, kad apkaltos kaltinimai yra pagrįsti arba atmeta kaltinimus bei dviejų trečdalių visų teisėjų balsų dauguma gali atleisti Respublikos Prezidentą iš pareigų.

[13] Slovėnijos Respublikos Prezidento tinklalapis. < http://www.up-rs.si/eng/>. [žiūrėta 2013-09-12].

Slovėnijos Respublikos Vyriausybė atlieka dvigubą vaidmenį, nes vienu metu yra vykdomosios valdžios dalis bei aukščiausia valstybės administracijos institucija. Iš to kyla ir dvi pagrindinės vykdomos funkcijos – politinė vykdomoji bei administracinė[14]. Šiuo metu Vyriausybę sudaro Ministras Pirmininkas, 12 ministrų ir vienas ministras be portfelio, kuris padeda Ministrui Pirmininkui koordinuoti ministerijų veiklą, tačiau nėra atsakingas už kurią nors konkrečią ministeriją. Vyriausybės formavimas pradedamas nuo Ministro Pirmininko skyrimo procedūros. Po konsultacijų su parlamentinių grupių lyderiais Respublikos Prezidentas Nacionalinei Asamblėjai teikia Ministro Pirmininko kandidatūrą. Ministras Pirmininkas išrenkamas Nacionalinėje Asamblėjoje visų deputatų balsų dauguma slaptu balsavimu. Ministrus skiria ir atleidžia Nacionalinė Asamblėja Ministro Pirmininko teikimu, prieš paskyrimą pasiūlytas ministras privalo pasirodyti kompetentingai Nacionalinės Asamblėjos komisijai ir atsakyti į jos klausimus. Nurodoma, kad Vyriausybė pradeda veikti, jei patvirtinti daugiau nei du trečdaliai ministų, neįskaičiuojant ministrų be portfelio. Po išrinkimo ar paskyrimo Ministras Pirmininkas bei ministrai prisiekia Nacionalinėje Asamblėjoje. Kaip numato Konstitucijos 110 straipsnis, suformuota Vyriausybė yra atskaitinga Nacionalinei Asamblėjai. Ministras Pirmininkas yra atsakingas už darnią politinę ir administracinę Vyriausybės darbo kryptį, koordinuoja ministrų veiklą, vadovauja Vyriausybės darbui, atstovauja Vyriausybei valdžios institucijose, šaukia Vyriausybės posėdžius ir jiems pirmininkauja. Ministrai kolektyviai atsako už Vyriausybės veiklą bei kiekvienas ministras individualiai atsako už savo ministerijos veiklą. Vyriausybė gali teikti teisės aktų projetų siūlymus Nacionalinei Asamblėjai, turi teikti pasiūlymus dėl savo kuruojamų sričių, dalyvauja Nacionalinės Asamblėjos posėdžiuose dėl savo pasiūlytų teisės aktų, užtikrina teisės aktų vykdymą valstybėje bei privalo teikti Nacionalinei Asamblėjai kasmetines savo veiklos ataskaitas. Vyriausybė jai priskirtus klausimus sprendžia ir sprendimus priima posėdžiuose, sprendimai priimami visų narių balsų dauguma. Yra numatytos kelios politinės atsakomybės formos, kurios gali būti taikomos Vyriausybei arba jos nariams, tai yra interpeliacija, nepasitikėjimo pareiškimas, iš Vyriausybės kylanti pasitikėjimo pareiškimo iniciatyva bei kaltinimo pareiškimas Ministrui Pirmininkui ar ministrui (apkalta). Konstitucijos 118 straipsnyje nustatyta, kad interpeliaciją Vyriausybei

[14] Slovėnijos Respublikos Vyriausybės tinklalapis. <http://www.vlada.si/en/>. [žiūrėta 2013-09-12].

ar atskiram ministrui Nacionalinėje Asamblėjoje gali inicijuoti ne mažesnė kaip dešimties deputatų grupė. Jei po debatų dėl interpeliacijos visų deputatų dauguma balsuodami pareiškia nepasitikėjimą Vyriausybe ar atskiru ministru, Nacionalinė Asamblėja atstatydina Vyriausybę ar atskirą ministrą. Pagal Konstitucijos 116 straipsnį, Nacionalinė Asamblėja gali pareikšti nepasitikėjimą Vyriausybe tik ne mažiau kaip dešimties deputatų teikimu ir visų deputatų balsų dauguma išrinkdama naują Ministrą Pirmininką. Tokiu atveju Ministras Pirmininkas atstatydinamas iš pareigų, bet privalo eiti savo pareigas, kol prisieks nauja Vyriausybė. Pagal Konstitucijos 117 straipsnį, Ministras Pirmininkas gali pareikalauti balsavimo dėl pasitikėjimo Vyriausybe. Kilus tokiam siekiui, Vyriausybės vadovas raštu kreipiasi į Nacionalinės Asamblėjos Pirmininką. Jei Vyriausybė balsavimo metu negauna visų deputatų balsų daugumos palaikymo, Nacionalinė Asamblėja per 30 dienų privalo išrinkti naują Ministrą Pirmininką arba naujame balsavime pareikšti pasitikėjimą pareigas einančiu Ministru Pirmininku (pakartotinis balsavimas gali būti rengiamas tik vieną kartą) arba, nepavykus to padaryti, Respublikos Prezidentas paleidžia Nacionalinę Asamblėją ir skelbia naujus rinkimus. Naujo Ministro Pirmininko kandidatūras, Vyriausybei nepavykus gauti Nacionalinės Asamblėjos pakartotinio pasitikėjimo, gali pateikti Respublikos Prezidentas ir bent dešimties deputatų grupė per septynių dienų terminą.

Slovėnijos Respublikoje teismų sistema sudaryta iš bendrosios kompetencijos ir specializuotų teismų bei Konstitucinio Teismo, taip pat kelių specializuotų institucijų. Bendrosios kompetencijos teismų sistemos grandis sudaryta iš trijų instancijų – pirmosios instancijos 44 vietos ir 11 apygardos teismų, keturių antrosios instancijos aukštesniųjų teismų ir galutinės instancijos Aukščiausiojo Teismo[15]. Slovėnijos Respublikoje specializuotieji teismai yra dviejų rūšių – administraciniai ir socialiniai bei darbo. Šią teismų sistemos grandį sudaro valstybėje veikiantis administracinis teismas, aukštesnysis darbo ir socialinis teismas, darbo teismai bei darbo ir socialinis teismas[16]. Teisėjus skiria Nacionalinė Asamblėja Teismų

[15] Slovėnijos Respublikos teismų sistema. <https://e-justice.europa.eu/contentPresentation.do?plang=lt&idCountry=si&idTaxonomy=16&member=1&vmac=HXrnxbJW1RY0t7eOqVebfpAdwVkpaxbovzeLZCseiyfz6IK8gxVc8Depk8Xd36Lv0evs74Pvjun2A25t7RApmgAAHGYAAAHw>. [žiūrėta 2013-09-12].

[16] Europos Sąjungos valstybių teismų sistemos. <http://www.teismai.lt/dokumentai/naudinga_informacija/kita%20informacija/es_teismu_sistemos.doc>. [žiūrėta 2013-09-12].

tarybos teikimu. Taip pat Konstitucijoje numatyta, kad, jei teisėjas eidamas pareigas pažeidžia Konstituciją ar šiurkščiai pažeidžia įstatymą, Nacionalinė Asamblėja Teismų tarybos teikimu gali atleisti tokį teisėją iš pareigų. Konstitucija įtvirtina apribojimą visų teismų teisėjams eiti kitas pareigas, nes teisėjo pareigos yra nesuderinamos su pareigomis valstybės tarnyboje, savivaldos institucijose, politinių partijų institucijose bei kitomis įstatymo numatytomis pareigomis. Konstitucija teisėjams suteikia teisinį imunitetą ir indemnitetą, nes niekas, dalyvaujantis priimant teismo sprendimą, negali būti traukiamas atsakomybėn už nuomonę, išdėstytą priimant sprendimą teisme, o jei teisėjas yra įtariamas padaręs nusikaltimą eidamas teisėjo pareigas, jis negali būti traukiamas atsakomybėn be Nacionalinės Asamblėjos sutikimo. Slovėnijos Aukščiausiojo Teismo teisėjai yra skiriami Nacionalinės Asamblėjos pagal Teisėjų tarybos siūlymą šešerių metų kadencijai numatant galimybę būti paskirtiems kitai kadencijai. Audito teismas yra institucija, kurios paskirtis kontroliuoti tinkamą valstybės biudžeto naudojimą bei viešosios valdžios institucijų išlaidas, ji priima galutinius ir neskundžiamus sprendimus pagal jai priskirtą kompetenciją[17]. Ši institucija yra autonominė ir nepriklausoma ir iš esmės negali būti priskirta nė vienai iš trijų valstybės valdžių – nei įstatymų leidžiamajai, nei vykdomajai, nei teisminei. Audito teismo nariams keliami griežčiausi reikalavimai – jie turi būti Slovėnijos Respublikos piliečiai, įgiję aukštąjį universitetinį išsilavinimą, mokantys bent vieną užsienio kalbą ir savo srities ekspertai. Valstybės prokuratūros padėtis teisingumo sistemoje ypatinga, nes ji yra ir nepriklausoma valstybės institucija, ir vykdomosios valdžios dalis. Generalinį valstybės prokurorą skiria Nacionalinė Asamblėja. Valstybės prokurorai tiria ir palaiko kriminalinius kaltinimus ir vykdo kitas įstatymo numatytas funkcijas, valstybės prokuroro tarnybos organizaciją ir galias nustato įstatymas. Viena iš specializuotų institucijų, skirtų užtikrinti žmogaus teisių apsaugą, yra ombudsmenas. Konstitucijoje nustatyta, kad ombudsmeno institucija skirta apsaugoti žmonių teises ir pagrindines laisves santykiuose su valstybės, savivaldos ir kitomis viešosios valdžios institucijomis bei pareigūnais. Kitaip tariant, šis pareigūnas yra skirtas tam, kad apsaugotų asmenis nuo netinkamo administravimo ir kitų neigiamų situacijų, kylančių santykiuose su oficialiomis institucijomis.

[17] Slovėnijos Respublikos audito teismo įstatymo 1 str. <http://www.up-rs.si/up-rs/uprs.nsf/dokumentiweb/87588053404C7DD9C1256F9D00518117?OpenDocument>. [žiūrėta 2013-09-12] .

Slovėnijos Respublikoje konstitucinę justiciją įgyvendina specializuota institucija – Konstitucinis Teismas. Konstitucijos 163 straipsnyje nurodoma, kad Konstitucinį Teismą sudaro devyni teisėjai, išrinkti Nacionalinės Asamblėjos Respublikos Prezidento teikimu. Teisėjai renkami iš teisės ekspertų devyneriems metams ir tik vienai kadencijai. Teisėjais gali tapti tik teisę išmanantys Slovėnijos piliečiai, ne jaunesni nei 40 metų amžiaus. Numatyta, kad Konstitucinio Teismo pirmininką trejų metų kadencijai iš savo tarpo renka Konstitucinio Teismo teisėjai. Konstitucijoje įtvirtinama, kad Konstitucinio Teismo teisėjo pareigos yra nesuderinamos su pareigomis valstybės ar vietos savivaldos institucijose, veikla politinėse partijose, taip pat kitomis pareigomis ir veikla, kurias įstatymas nustato kaip nesuderinamas su Konstitucinio Teismo teisėjo pareigomis. Konstitucinio Teismo teisėjui garantuojama tokia pati teisinė neliečiamybė kaip ir Nacionalinės Asamblėjos deputatui, o dėl šios neliečiamybės sprendžia Nacionalinė Asamblėja. Konstitucinio Teismo kompetencijai priskirtinų klausimų sąrašas pateikiamas gana išsamiai Konstitucijos 160 straipsnyje, nurodant tokius sprendžiamus klausimus: įstatymų bei kitų teisės aktų atitiktis Konstitucijai, ratifikuotoms sutartims bei pagrindiniams tarptautinės teisės principams, nagrinėjimas konstitucinių skundų, kylančių dėl žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių pažeidimo individualiais aktais, jurisdikcinių ginčų tarp valstybės ir vietos bendruomenių bei vietos bendruomenių tarpusavio jurisdikcinių ginčų sprendimas, jurisdikcinių ginčų tarp Nacionalinės Asamblėjos, Respublikos Prezidento ir Vyriausybės sprendimas, politinių partijų aktų ir veiksmų konstitucingumo nustatymas bei kiti Konstitucinio Teismo kompetencijai priskiriami klausimai. Taip pat ratifikuojant sutartį Konstitucinis Teismas teikia privalomą išvadą dėl jos atitikties Konstitucijai, jei to pareikalauja Respublikos Prezidentas, Vyriausybė arba trečdalis Nacionalinės Asamblėjos deputatų. Konstitucinis Teismas, nusprendęs, kad įstatymas prieštarauja Konstitucijai, panaikina tokį įstatymą ar jo dalį iš karto nuo sprendimo priėmimo arba po tam tikro Konstitucinio Teismo nustatyto laikotarpio, kuris negali būti ilgesnis kaip vieneri metai. Konstitucinio Teismo sprendimai yra visuotinai privalomi, galutiniai ir neskundžiami. Konstitucinio Teismo sprendimai yra priimami balsų dauguma teisėjams balsuojant. Į Konstitucinį Teismą su prašymu dėl teisės akto konstitucingumo gali kreiptis platus subjektų ratas: Nacionalinė Asamblėja (trečdalis deputatų), Nacionalinė Taryba, Vyriausybė, ombudsmenas, Slovėnijos bankas, Audito teismas, valstybės prokuroras, terito-

rinių bendruomenių atstovai. Teismas gali, jeigu tai yra būtina, nurodyti konkretų sprendimo įgyvendinimo būdą ir instituciją, kuri įpareigojama įvykdyti Teismo sprendimą. Konstituciniam Teismui gali būti pateikiamas konstitucinis skundas dėl žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių pažeidimo, jeigu toks pažeidimas kilo dėl priimto individualaus teisės akto. Konstitucinis Teismas sprendžia ne tik Prezidento, bet ir Vyriausybės vadovo ir narių teisinės atsakomybės klausimus. Jeigu Teismas nenustato asmens, kaltinamo Konstitucijos nuostatų pažeidimu ar kitų teisės aktų nesilaikymu, nusižengimo, tuomet priimamas sprendimas dėl kaltinimo nepagrįstumo ir procesas baigiamas. Teismui nustačius, kad asmuo pažeidė Konstituciją arba atliko kitokį reikšmingą teisės pažeidimą, yra priimamas sprendimas palaikyti kaltinimą ir patvirtinti apkaltą. Sprendimą Kosntitucinis Teismas priima dviejų trečiųjų balsų dauguma. Įdomu tai, kad kaltinamam asmeniui atsistatydinus iš pareigų arba proceso metu pasibaigus Prezidento kadencijai Konstituciniame Teisme pradėta apkaltos procedūra nenutrūksta ir yra tęsiama, jeigu to pageidauja pažeidimu kaltinamas asmuo arba Nacionalinė Asamblėja.

SLOVĖNIJOS RESPUBLIKOS KONSTITUCIJA[18]

1991 m. gruodžio 23 d.

PREAMBULĖ

Remiantis Slovėnijos Respublikos savarankiškumo ir nepriklausomybės konstitucine chartija, pagrindinėmis žmogaus teisėmis ir laisvėmis, esmine ir amžina slovėnų tautos teise į apsisprendimą; taip pat remiantis istoriniu faktu, kad mes, slovėnai, šimtmečius trukusioje kovoje dėl nepriklausomybės sukūrėme savo tautinį identitetą ir valstybingumą, Slovėnijos Respublikos Asamblėja priima šią Konstituciją.

I. BENDROSIOS NUOSTATOS

1 straipsnis

Slovėnija yra demokratinė Respublika.

2 straipsnis

Slovėnija yra teisinė ir socialinė valstybė.

3 straipsnis

Slovėnija yra visų savo piliečių valstybė, sukurta remiantis slovėnų tautos teise į apsisprendimą.

Valdžia priklauso tautai. Piliečiai valžią įgyvendina tiesiogiai ir per rinkimus, laikantis valdžių padalijimo į įstatymų leidžiamąją, vykdomąją ir teisminę valdžias principo.

[18] Slovėnijos Respublikos Konstitucija, paskelbta Slovėnijos Konstitucinio Teismo interneto puslapyje http://www.us-rs.si/en/about-the-court/legal-basis/constitution/, išversta iš anglų kalbos.

3a straipsnis

Remiantis Nacionalinės Asamblėjos 2/3 visų deputatų balsų dauguma ratifikuota tarptautine sutartimi, Slovėnijos Respublika gali perleisti dalį savo suverenių teisių tarptautinei organizacijai, kuri grindžiama pagarba žmogaus teisėms ir pagrindinėms laisvėms, demokratiškumo ir teisinės valstybės principais, ir gali įstoti į gynybinę sąjungą su valstybėmis, kurios gerbia šias teisines vertybes.

Prieš ratifikuojant šio straipsnio pirmoje dalyje minėtą tarptautinę sutartį, Nacionalinė Asamblėja gali paskelbti referendumą. Pasiūlymui sudaryti tokią sutartį bus pritarta, jeigu už tai balsuos dauguma referendume balsavusių piliečių. Nacionalinė Asamblėja yra saistoma tokio referendumo rezultatų. Jeigu toks referendumas buvo surengtas, referendumas dėl tokios tarptautinės sutarties ratifikavimo nebegali būti rengiamas.

Tarptautinių organizacijų, kurioms Slovėnijos Respublika perleido dalį savo suverenių teisių, priimti teisės aktai ir sprendimai taikomi pagal tų tarptautinių organizacijų teisinį reglamentavimą.

Tarptautinių organizacijų, kurioms Slovėnijos Respublika perleido dalį savo suverenių teisių, teisės aktų ir sprendimų priėmimo proceso metu Vyriausybė nedelsdama informuoja Nacionalinę Asamblėją apie kilusius pasiūlymus priimti tokius teisės aktus ar sprendimus, taip pat apie savo vykdomą veiklą. Nacionalinė Asamblėja gali išreikšti savo poziciją, į kurią atsižvelgdama Vyriausybė vykdys savo tolesnę veiklą. Šios straipsnio dalies nuostatų pagrindu kylantį Nacionalinės Asamblėjos ir Vyriausybės bendradarbiavimą detaliai reglamentuoja Nacionalinės Asamblėjos 2/3 posėdyje dalyvaujančių deputatų balsų dauguma priimtas įstatymas.

4 straipsnis

Slovėnija yra vientisa ir nedaloma valstybė.

5 straipsnis

Valstybės teritorijoje yra saugomos žmogaus teisės ir pagrindinės laisvės. Valstybė saugo ir garantuoja italų ir vengrų tautinių autochtoninių bendrijų teises. Valstybė rūpinasi autochtoninėmis slovėnų tautos mažumomis gretimose valstybėse, slovėnų išeiviais ir emigrantais, palaiko ryšius su jais. Valstybė rūpinasi gamtos išteklių ir kultūrinio paveldo išsaugojimu, sudaro sąlygas harmoningam visuomenės ir Slovėnijos kultūros vystymuisi. Slovėnai, neturintys Slovėnijos Respublikos pilietybės, Slovėnijoje gali

naudotis ypatingomis teisėmis. Tvarka ir galimybės pasinaudoti tokiomis teisėmis reglamentuotos įstatymu.

6 straipsnis

Slovėnijos Respublikos herbas yra skydo formos. Skydo centre mėlyname fone pavaizduotas Triglavos kalno baltas siluetas, po juo – dvi banguotos mėlynos linijos, simbolizuojančios jūrą ir upes, virš kurių apverstame trikampyje išdėstytos trys šešiakampės žvaigždės. Skydas apvestas raudonomis briaunomis. Herbas suformuotas pagal geometrines ir spalvų derinimo taisykles.

Slovėnijos Respublikos vėliava – balta, mėlyna, raudona nacionalinė vėliava su Slovėnijos herbu. Vėliavos pločio ir ilgio santykis 1 : 2. Vėliavos spalvos iš eilės eina tokia tvarka: balta, mėlyna, raudona. Kiekviena spalva pagal plotį išilgai užima trečdalį vėliavos ploto. Herbas atvaizduotas vėliavos viršutinėje kairėje dalyje taip, kad pusė jo yra baltoje, o kita pusė yra mėlynoje juostoje.

Slovėnijos himnas – „Zdravljica“.

Herbo, vėliavos ir himno panaudojimo tvarką nustato įstatymas.

7 straipsnis

Valstybė ir religinės bendrijos atskirtos.

Religinės bendrijos yra lygiateisės ir veiklą vykdo laisvai.

8 straipsnis

Įstatymai ir kiti teisės aktai turi atitikti visuotinai pripažintus tarptautinius principus ir tarptautines sutartis, kurios yra privalomos Slovėnijos Respublikai. Ratifikuotos ir paskelbtos tarptautinės sutartys taikomos tiesiogiai.

9 straipsnis

Slovėnijos Respublikoje garantuojamas vietinis valdymas.

10 straipsnis

Slovėnijos Respublikos sostinė yra Liubliana.

11 straipsnis

Valstybinė Slovėnijos Respublikos kalba – slovėnų. Teritorijose, kuriose yra susitelkusios italų ar vengrų tautinės bendrijos, valstybine kalba atitinkamai laikoma ir italų ar vengrų kalba.

12 straipsnis

Slovėnijos Respublikos pilietybė reglamentuojama įstatymu.

13 straipsnis

Pagal tarptautinius susitarimus užsieniečiai Slovėnijos Respublikoje naudojasi visomis teisėmis, garantuojamomis šia Konstitucija ir įstatymais, išskyrus tas teises, kurios pagal šią Konstituciją ar įstatymus yra suteikiamos tik Slovėnijos Respublikos piliečiams.

II. ŽMOGAUS TEISĖS IR PAGRINDINĖS LAISVĖS

14 straipsnis

(Lygybė prieš įstatymą)

Slovėnijoje kiekvienam asmeniui garantuojamos lygios teisės ir pagrindinės laisvės nepriklausomai nuo asmens tautybės, rasės, lyties, kalbos, religijos, politinių ar kitų pažiūrų, nuosavybės, išsilavinimo, socialinės padėties, gimimo vietos ar dėl bet kokių kitų asmeninių priežasčių.

Prieš įstatymą visi lygūs.

15 straipsnis

(Teisių naudojimas ir apribojimas)

Žmogaus teisės ir pagrindinės laisvės naudojamos remiantis šia Konstitucija.

Naudojimasis žmogaus teisėmis ir pagrindinėmis laisvėmis šios Konstitucijos numatytais atvejais gali būti reglamentuojamas įstatymu, jeigu tai yra būtina užtikrinti konkrečiai teisei ar laisvei.

Žmogaus teisės ir pagrindinės laisvės gali būti apribotos tik siekiant užtikrinti kitų asmenų teises ir šioje Konstitucijoje numatytais atvejais.

Kiekvienam garantuojama teisminė pažeistų teisių ar pagrindinių laisvių apsauga, taip pat teisė į dėl tokio pažeidimo atsiradusių neigiamų pasekmių pašalinimą.

Jokia žmogaus teisė ar pagrindinė laisvė negali būti apribota tuo pagrindu, kad šioje Konstitucijoje ji nėra pripažįstama ar pripažįstama mažesne apimtimi.

16 straipsnis

(Laikinas teisių atšaukimas ar suvaržymas)

Konstitucijoje numatytos teisės ir pagrindinės laisvės nustatyta tvarka gali būti laikinai atšauktos ar apribotos tik išimtinai karo ar nepaprastosios padėties atveju. Žmogaus teisės ir pagrindinės laisvės karo ar neprastosios padėties atvejais gali būti atšauktos ar apribotos tik tiek, kiek tai yra būtina dėl iškilusios padėties, panaudojamos priemonės neturi leisti atsirasti nelygybei dėl rasės, lyties, kalbos, religijos, politinių ar kitų pažiūrų, nuosavybės, gimimo vietos, išsilavinimo, socialinės padėties ar dėl bet kokių kitų asmeninių priežasčių.

Remiantis ankstesnės dalies nuostatomis negali būti apribotos ar atšauktos teisės, numatytos šios Konstitucijos 17, 18, 21, 27, 28, 29 ir 41 straipsniuose.

17 straipsnis

(Žmogaus gyvybės neliečiamumas)

Žmogaus gyvybė neliečiama. Slovėnijoje netaikoma mirties bausmė.

18 straipsnis

(Kankinimų draudimas)

Niekas negali būti kankinamas, patirti nežmonišką ar žeminantį elgesį, taip pat kankinančias bausmes. Be asmens sutikimo draudžiama su žmogumi atlikti medicinos ar mokslo bandymus.

19 straipsnis

(Asmens laisvės apsauga)

Kiekvienas turi teisę į asmens laisvę.

Niekam negali būti atimta laisvė, išskyrus įstatymo numatytais atvejais ir priemonėmis.

Kiekvienas asmuo, kurio laisvė suvaržoma, nedelsiant turi būti informuotas savo gimtąja ar bet kuria kita jam suprantama kalba apie laisvės atėmimo priežastis. Asmuo, kurio laisvė suvaržoma, taip pat nedelsiant turi būti raštiškai informuotas apie jo laisvės suvaržymo priežastis. Toks asmuo nedelsiant informuojamas apie jo teisę neduoti jokių parodymų, teisę į advokato, kurį gali laisvai pasirinkti, teisinę pagalbą bei teisę pareikalauti atitinkamų institucijų pranešti apie asmens laisvės suvaržymą jo artimiesiems.

20 straipsnis

(Sulaikymo tvarka ir trukmė)

Asmuo, kuris pagrįstai įtariamas padaręs nusikaltimą, gali būti sulaikomas tik gavus teismo leidimą, kai tai yra būtina reikalingiems tyrimo veiksmams atlikti ar visuomeniniams interesams apsaugoti.

Ne vėliau kaip per 24 valandas nuo asmens sulaikymo jam turi būti įteiktas rašytinis teismo sprendimas su konkrečiais įtarimais. Sulaikytas asmuo turi teisę apskųsti teismo sprendimą, kurį teismas privalo išnagrinėti per 48 valandas. Sulaikymas gali būti taikomas tik esant teisiniam pagrindui, ne ilgiau nei tris mėnesius nuo asmens sulaikymo dienos. Aukščiausiasis Teismas gali sulaikymo terminą pratęsti dar trims mėnesiams.

Jei per šį laikotarpį asmeniui kaltinimai nepateikiami, įtariamasis turi būti paleidžiamas.

21 straipsnis

(Žmogaus asmenybės ir orumo apsauga)

Garantuojama pagarba žmogaus asmenybei ir orumui atliekant tyrimo bei kitus juridinius veiksmus, taip pat laisvės atėmimo ir bausmės atlikimo laiku.

Draudžiama bet kokia prievarta prieš asmenis, kuriems bet kokiu būdu buvo suvaržyta laisvė, ir bet kokie prievartos veiksmai siekiant prisipažinimo ar tvirtinimo.

22 straipsnis

(Lygiateisiškumas)

Visiems yra garantuojamos lygios teisės teisminio proceso metu ir santykiuose su kitomis valstybinėmis institucijomis, savivaldos institucijomis bei kitais valstybės pareigūnais, priimančiais sprendimus dėl teisių, pareigų ar kitų teisėtų interesų.

23 straipsnis

(Teisė į teisminę gynybą)

Kiekvienas turi teisę, kad sprendimą dėl jo teisių, įsipareigojimų ar dėl jam pareikštų kaltinimų priimtų pagal įstatymą įsteigtas nepriklausomas ir nešališkas teismas per protingą terminą.

Teisingumą vykdo tik teisėjas, paskirtas į pareigas pagal įstatymo reikalavimus bei teismo reglamentus.

24 straipsnis

(Teismo viešumas)

Teismo procesas yra viešas. Teismo sprendimai skelbiami viešai. Išimtys numatytos įstatymu.

25 straipsnis

(Teisė į teisinės gynybos priemones)

Kiekvienas turi sprendimo apskundimo teisę ar teisę panaudoti kitą teisėtą priemone, siekiant apskųsti teismų ar kitų valstybės institucijų, savivaldos institucijų ar viešosios valdžios pareigūnų priimtus sprendimus dėl asmens teisių, pareigų ar teisėtų interesų.

26 straipsnis

(Teisė į žalos atlyginimą)

Kiekvienas turi teisę į žalos, kuri atsirado dėl neteisėtų pareigūno veiksmų (neveikimo) šiam atliekant savo tarnybines pareigas, veikiant valstybės ar savivaldos institucijai ar kitiems viešosios valdžios pareigūnams, atlyginimą.

Kiekvienas asmuo, dėl minėtų veiksmų patyręs žalos, įstatymo nustatyta tvarka taip pat gali reikalauti žalos atlyginimo tiesiogiai iš asmens, dėl kurio veiksmų ar neveikimo kilo neigiamos pasekmės.

27 straipsnis

(Nekaltumo prezumpcija)

Asmuo, kaltinamas padaręs nusikaltimą, laikomas nekaltu, kol jo kaltė nėra patvirtinama įsiteisėjusiu teismo sprendimu.

28 straipsnis

(Teisėtumo principas baudžiamojoje teisėje)

Niekas negali būti traukiamas baudžiamojon atsakomybėn už veiką, kuri jos padarymo metu nebuvo pripažinta nusikalstama ar už ją nebuvo numatyta bausmė.

Padarytos veikos neteisėtas pobūdis nustatomas ir bausmė paskiriama remiantis nusikaltimo padarymo metu galiojusiais įstatymais, išskyrus atvejus, kai naujas įstatymas švelnina bausmę.

29 straipsnis

(Teisinės garantijos baudžiamajame procese)

Visi asmenys, kaltinami padarę nusikaltimus, yra lygiateisiai ir naudojasi šiomis teisėmis:

– teise gauti pakankamai laiko, skirto tinkamai pasiruošti savo gynybai;
– teise asmeniškai dalyvauti teismo posėdžiuose, gintis savarankiškai ar per atstovą;
– teise pateikti įrodymus savo naudai;
– teise atsisakyti duoti parodymus prieš save ar savo artimuosius ar pripažinti kaltę.

30 straipsnis

(Teisė į žalos atlyginimą ir reabilitaciją)

Kiekvienas asmuo, neteisėtai nuteistas ar kuriam buvo neteisėtai suvaržyta laisvė, turi teisę į žalos atlyginimą, reabilitaciją ir kitas įstatymo numatytas garantijas.

31 straipsnis

(Dvigubo baudžiamumo draudimas)

Niekas negali būti nuteistas ar nubaustas už nusikaltimą, dėl kurio baudžiamasis persekiojimas buvo nutrauktas teismo sprendimu ar asmuo buvo išteisintas, ar nuteistas įsiteisėjusiu teismo sprendimu.

32 straipsnis

(Judėjimo laisvė)

Kiekvienas turi teisę laisvai judėti ir pasirinkti gyvenamąją vietą, palikti valstybės teritoriją ir bet kuriuo metu į ją sugrįžti.

Įstatymai gali riboti judėjimo laisvę, jeigu reikia užtikrinti tinkamą baudžiamojo proceso eigą, užkirsti kelią pavojingų infekcijų plitimui, užtikrinti viešąją tvarką ar apsaugoti valstybės interesus.

Įstatymais gali būti ribojamas užsieniečių atvykimas į valstybę ir buvimo valstybėje trukmė.

33 straipsnis

(Nuosavybės teisė ir paveldėjimas)

Garantuojama teisė į privačią nuosavybę ir paveldėjimo teisė.

34 straipsnis

(Teisė į asmens orumą ir saugumą)

Kiekvienas turi teisę į asmens orumą ir saugumą.

35 straipsnis

(Privatumo teisės ir asmeninių teisių apsauga)

Garantuojama teisė į asmens privatumą, fizinį bei psichologinį neliečiamumą ir asmenines teises.

36 straipsnis

(Būsto neliečiamumas)

Būstas neliečiamas.

Niekas neturi teisės be teismo sprendimo įeiti į būstą ar kitas patalpas, ar atlikti kratą be savininko sutikimo.

Būsto ar kitų patalpų savininkas ar jo atstovas turi teisę dalyvauti būsto ar kitų patalpų kratos metu.

Būsto ar patalpų kratos metu privalo dalyvauti du liudininkai.

Esant įstatymo numatytoms aplinkybėms teisėsaugos institucijos pareigūnai turi teisę įeiti ir atlikti būsto kratą be teismo leidimo ar savininko sutikimo, o ypatingais atvejais ir nedalyvaujant liudininkams, jei tai yra būtina nusikaltimą padariusiam asmeniui sulaikyti arba žmonėms ar turtui apsaugoti.

37 straipsnis

(Susirašinėjimo ir kitų bendravimo priemonių slaptumas)

Garantuojama susirašinėjimo ar bendravimo, pasitelkiant kitas ryšio priemones, slaptumo teisė. Pažeisti susirašinėjimo ar bendravimo, pasitelkiant kitas ryšio priemones, slaptumo bei asmeninio gyvenimo neliečiamumo teisę galima tik apibrėžtam laikotarpiui, esant įstatymo numatytoms aplinkybėms ir teismo sprendimui, jei tai būtina užtikrinti tinkamai baudžiamojo proceso eigai ar valstybės saugumui.

38 straipsnis

(Asmens duomenų apsauga)

Garantuojamas asmens duomenų slaptumas. Draudžiama panaudoti asmeninius duomenis ne tuo tikslu, kuriuo jie buvo renkami.

Asmens duomenų rinkimo, apdorojimo, tikslingo panaudojimo, priežiūros bei slaptumo taisyklės nustatomos įstatymu.

Kiekvienas turi teisę susipažinti su apie jį surinktais duomenimis ir teisę į teisminę apsaugą dėl piktnaudžiavimo šia informacija.

39 straipsnis

(Saviraiškos laisvė)

Garantuojama teisė laisvai mąstyti ir reikšti mintis, remiantis žodžio, spaudos ir kitų visuomenės informavimo priemonių laisve. Kiekvienas asmuo turi teisę laisvai rinkti, gauti ir skleisti informaciją bei savo nuomonę.

Kiekvienas turi teisę gauti valstybinio pobūdžio informaciją, susijusią su jo teisėtais interesais, išskyrus įstatymo numatytus atvejus.

40 straipsnis

(Atsikirtimo ir informacijos paneigimo teisė)

Garantuojama teisė reikalauti viešo informacijos, pažeidžiančios asmens, organizacijos ar institucijos teises bei interesus, paneigimo, taip pat suteikiama atsikirtimo į paviešintą informaciją teisė.

41 straipsnis

(Tikėjimo laisvė)

Kiekvienam garantuojama tikėjimo ir kitų įsitikinimų laisvė tiek privačiame, tiek viešajame gyvenime.

Niekas negali būti verčiamas atskleisti savo religinius ar kito pobūdžio įsitikinimus.

Tėvai turi teisę pagal savo vidinius įsitikinimus rūpintis vaikų doroviniu ir religiniu ugdymu. Religinis ir dorovinis ugdymas turi atitikti vaiko amžių ir brandą bei nevaržyti jo tikėjimo laisvės, religinių ir kitų pažiūrų.

42 straipsnis

(Susirinkimų ir asociacijų laisvė)

Garantuojama teisė burtis į taikius susirinkimus ir viešus sambūrius. Kiekvienas turi teisę laisvai bendrauti su kitais asmenimis.

Šios teisės gali būti apribotos tik įstatymu, jei būtina užtikrinti valstybės saugumą, viešąją tvarką ar užkirsti kelią infekcinių ligų plitimui.

Profesinės karo tarnybos kariams ir policijos pareigūnams draudžiama būti politinių partijų nariais.

43 straipsnis

(Balsavimo teisė)

Balsavimo teisė yra visuotinė ir lygi.

Kiekvienas pilietis, sulaukęs 18 metų, turi teisę balsuoti ir būti išrinktas.

Užsieniečių balsavimo tvarką nustato įstatymas.

Įstatymu nustatomos priemonės, skatinančios lygią galimybę vyrams ir moterims dalyvauti valstybės valdžios bei vietos bendruomenės institucijų rinkimuose.

44 straipsnis

(Dalyvavimas viešųjų reikalų valdyme)

Kiekvienas pilietis pagal įstatymą turi teisę tiesiogiai ar per išrinktus atstovus dalyvauti viešųjų reikalų valdyme.

45 straipsnis

(Peticijų teisė)

Kiekvienas pilietis turi peticijų teisę ir galimybę pateikti kitas visuomeninės svarbos iniciatyvas.

46 straipsnis

(Sąžinės prieštaravimai)

Įstatymo numatytais atvejais sąžinės prieštaravimai leidžiami, kai tai neriboja kitų asmenų teisių ir laisvių.

47 straipsnis

(Ekstradicija)

Slovėnijos piliečiai negali būti išduoti ar perduoti užsienio valstybei, nebent ši pareiga išduoti ar perduoti asmenį kyla iš tarptautinės sutarties, kuria, vadovaujantis šios Konstitucijos 3a straipsniu, Slovėnijos Respublika dalį savo suverenių teisių perdavė tarptautinei organizacijai.

48 straipsnis

(Prieglobsčio teisė)

Įstatymo numatytais atvejais garantuojama prieglobsčio teisė užsieniečiams ir asmenims be pilietybės, persekiojamiems dėl pastangų užtikrinti žmogaus teisių bei pagrindinių laisvių apsaugą.

49 straipsnis

(Darbo laisvė)

Garantuojama darbo laisvė.

Kiekvienas gali laisvai pasirinkti darbą.

Kiekvienas turi lygias galimybes pretenduoti į norimą darbo vietą.

Priverstinis darbas draudžiamas.

50 straipsnis

(Teisė į socialinę apsaugą)

Įstatymo nustatytomis sąlygomis piliečiai turi teisę į socialinę apsaugą, įskaitant teisę į pensiją.

Valstybė organizuoja privalomojo sveikatos draudimo, pensijų, neįgalumo ir kitų socialinio draudimo sričių įgyvendinimą bei aprūpinimą.

Pagal įstatymo nuostatas karo veteranams ir karinės prievartos aukoms garantuojama speciali apsauga.

51 straipsnis

(Teisė į sveikatos apsaugą)

Kiekvienas turi teisę į sveikatos apsaugą įstatymo nustatytomis sąlygomis.

Įstatymas reglamentuoja teisę į iš valstybės biudžeto finansuojamą sveikatos apsaugą.

Niekas negali būti verčiamas gydytis, išskyrus įstatymu numatytus atvejus.

52 straipsnis

(Neįgaliųjų teisė)

Pagal įstatymą neįgaliesiems garantuojama socialinė apsauga ir darbo mokymai.

Vaikai su fizine ar protine negalia, taip pat kiti asmenys, turintys sunkią negalią, turi teisę į išsilavinimą ir pagalbą išmokstant prisitaikyti gyventi visuomenėje. Švietimas ir adaptacija, numatyti ankstesnėje šio strapsnio dalyje, finansuojami iš valstybės lėšų.

53 straipsnis

(Santuoka ir šeima)

Santuoka grindžiama sutuoktinių lygybe. Santuoka sudaroma prie valstybės institucijų atstovų.

Įstatymas reguliuoja santuokoje ir iš jos kylančius teisinius santykius, taip pat šeiminius santykius nesant santuokos.

Valstybė saugo šeimą, motinystę, tėvystę, vaikus ir jaunimą bei sukuria būtinas sąlygas šiai apsaugai.

54 straipsnis

(Tėvų teisės ir pareigos)

Tėvai turi teisę ir pareigą išlaikyti, lavinti bei auklėti savo vaikus. Įstatymo numatytais atvejais, siekiant užtikrinti vaiko interesus, tokia tėvų teisė gali būti apribota ar atimta.

Vaikai, gimę ne santuokoje, yra lygiateisiai su santuokoje gimusiais vaikais.

55 straipsnis

(Laisvas apsisprendimas dėl vaiko gimimo)

Sprendimas dėl vaiko gimimo priimamas laisvu noru.

Valstybė garantuoja galimybes dėl laisvo tokio sprendimo priėmimo ir sudaro sąlygas, kurios skatina tėvus nuspręsti susilaukti vaikų.

56 straipsnis

(Vaikų teisės)

Vaikams garantuojama ypatinga apsauga ir priežiūra. Vaikai naudojasi žmogaus teisėmis ir pagrindinėmis laisvėmis atitinkamai pagal savo amžių ir brandą.

Vaikams garantuojama ypatinga apsauga nuo ekonominės, socialinės, fizinės, psichinės ar kitos prievartos ar išnaudojimo. Apsaugos tvarką nustato įstatymas.

Vaikams ir nepilnamečiams, likusiems be tėvų priežiūros, ar našlaičiams garantuojama ypatinga valstybės apsauga. Įstatymas reglamentuoja tokių vaikų padėtį.

57 straipsnis

(Švietimas ir išsilavinimas)

Garantuojama išsilavinimo laisvė.

Pradinis ugdymas yra privalomas ir finansuojamas iš valstybės lešų.

Valstybė garantuoja piliečiams galimybę gauti tinkamą išsilavinimą.

58 straipsnis

(Universitetų ir kitų aukštųjų mokyklų autonomija)

Valstybiniai universitetai ir kitos valstybinės aukštosios mokyklos yra savarankiški.

Jų finansavimo tvarką reglamentuoja įstatymas.

59 straipsnis

(Mokslo ir meno laisvė)

Garantuojama mokslinės ir meninės kūrybos laisvė.

60 straipsnis

(Intelektinės nuosavybės teisės)

Garantuojama autorinių ir kitų teisių, susijusių su kūrybine, moksline, mokslo tyrimų ir inovacijų veikla, apsauga.

61 straipsnis

(Nacionalinio identiteto išraiška)

Kiekvienas turi teisę laisvai reikšti savo tautinį tapatumą, skleisti ir puoselėti kultūrą, vartoti gimtąją kalbą bei raštą.

62 straipsnis

(Gimtosios kalbos ir rašto vartojimas)

Kiekvienas turi teisę įstatymo nustatyta tvarka vartoti savo gimtąją kalbą bei raštą įgyvendindamas numatytas teises bei pareigas, taip pat santykiuose su valstybės ir kitomis viešosiomis institucijomis.

63 straipsnis

(Draudimas skatinti diskriminaciją ir nepakantumą bei draudimas kurstyti smurtą ir karo veiksmus)

Bet koks tautinės, rasinės, religinės ar kitokios diskriminacijos skatinimas bei nacionalinės, rasinės, religinės ar kitokios neapykantos kurstymas ir nepakantumas yra laikomi antikonstituciniais.

Bet koks smurto ar karo veiksmų kurstymas laikomas antikonstituciniu.

64 straipsnis

(Išskirtinės italų ir vengrų autochtoninių bendruomenių teisės Slovėnijos Respublikoje)

Autochtoninėms italų ir vengrų bendruomenėms garantuojama teisė naudoti savo nacionalinius simbolius, siekiant išsaugoti savo nacionalinį identitetą, kurti organizacijas, vystyti ekonominius, kultūrinius santykius, mokslinę tiriamąją veiklą informacijos ir žiniasklaidos srityje. Remiantis įstatymu šių bendruomenių nariai turi teisę į švietimą ir mokslą gimtąja kalba, taip pat organizuoti bei plėtoti švietimą ir ugdymą. Sritys, kuriose dvikalbis mokymas būtinas, nustatomos įstatymu. Nacionalinėms bendruomenėms garantuojama teisė palaikyti ryšius su savo istorine tėvyne. Valstybė suteikia materialinę bei moralinę paramą šioms teisėms užtikrinti.

Vietovėse, tankiai apgyvendintose tokių tautinių bendruomenių, šioms bendruomenėms norint išsaugoti tautinį identitetą suteikiama savivaldos teisė. Bendruomenių siūlymu valstybė gali perduoti tautinėms bendruomenėms tam tikrų valstybės institucijų funkcijų vykdymą bei aprūpinti joms įgyvendinti reikalingomis priemonėmis.

Šios dvi tautinės bendrijos tiesiogiai yra atstovaujamos savo atstovų savivaldos institucijose ir Nacionalinėje Asamblėjoje.

Įstatymu reglamentuojama italų ir vengrų tautinių bendrijų teisių įgyvendinimo tvarka, savivaldos institucijų įgaliojimai įgyvendinant jų teises, taip pat teisės, kurias šių nacionalinių bendruomenių atstovai įgyvendina už savo bendruomenės ribų. Tautinių bendrijų ir jų atstovų teisės garantuojamos nepriklausomai nuo tautinių bendrijų narių skaičiaus.

Įstatymai, norminiai ir kiti teisės aktai, nustatantys šios Konstitucijos numatytų tautinių bendrijų teisių įgyvendinimo tvarką, negali būti priimami be tautinių bendrijų atstovų sutikimo.

65 straipsnis

(Romų bendruomenės padėtis ir specialios teisės Slovėnijos Respublikoje)

Romų bendruomenės padėtį ir specialias teises Slovėnijos Respublikoje reglamentuoja įstatymas.

III. EKONOMINIAI IR SOCIALINIAI SANTYKIAI

66 straipsnis

(Darbo apsauga)

Valstybė sudaro užimtumo ir darbo galimybes bei garantuoja jų apsaugą įstatymu.

67 straipsnis

(Nuosavybė)

Įstatymas nustato nuosavybės įgijimo bei panaudojimo tvarką tokiu būdu, kad būtų užtikrintos jos ekonominių, socialinių ir ekologinių funkcijų įgyvendinimas.

Paveldėjimo sąlygas ir tvarką nustato įstatymas.

68 straipsnis

(Užsieniečių nuosavybės teisės)

Užsieniečiai gali įgyti turtą nuosavybės teisėmis įstatymo nustatyta tvarka arba remiantis Nacionalinės Asamblėjos ratifikuota tarptautine sutartimi.

69 straipsnis

(Nuosavybės teisės netekimas)

Turtas gali būti nusavintas ar nuosavybės teisės gali būti apribotos valstybės naudai, įstatymo nustatyta tvarka išmokant piniginę kompensaciją ar atlyginant natūros būdu.

70 straipsnis

(Gamtiniai ir valstybės ištekliai)

Įstatymo nustatyta tvarka gali būti suteikiama teisė naudoti valstybei priklausančius išteklius. Įstatymas nustato gamtinių išteklių panaudojimo tvarką.

Įstatymas gali nustatyti sąlygas, kuriomis užsieniečiams būtų suteikta teisė naudotis gamtos ištekliais.

71 straipsnis

(Žemės apsauga)

Siekiant tikslingai panaudoti žemę, įstatymas nustato jos eksploatacijos tvarką.

Įstatymas nustato ypatingą žemės ūkio paskirties žemės apsaugą.

Valstybė rūpinasi kalnų ir kalnuotų vietovių gyventojų ekonominiu, kultūriniu ir socialiniu vystymųsi.

72 straipsnis

(Aplinkos apsauga)

Kiekvienas turi teisę į sveiką aplinką įstatymo nustatyta tvarka.

Valstybė rūpinasi aplinkos apsauga. Šiuo tikslu įstatymas nustato ūkinės ar kitokios veiklos įgyvendinimo taisykles ir tvarką.

Įstatymas nustato sąlygas, kai asmuo privalo atlyginti už aplinkai padarytą žalą.

Įstatymu nustatoma gyvūnų apsauga nuo žiauraus elgesio su jais.

73 straipsnis

(Gamtos ir kultūros paveldo apsauga)

Kiekvienas privalo pagal įstatymo nuostatas saugoti gamtos objektus ir vertybes bei kultūrinius paminklus.

Valstybė ir vietos bendruomenės rūpinasi gamtos ir kultūros paveldo išsaugojimu.

74 straipsnis

(Verslas)

Garantuojama laisvė užsiimti verslu.

Įstatymas nustato verslo organizacijų steigimo taisykles. Ekonominė veikla neturi veikti prieš viešąjį interesą.

Draudžiama nesąžininga konkurencija ir konkurenciją ribojantys neteisėti veiksmai.

75 straipsnis

(Dalyvavimas valdyme)

Darbuotojai dalyvauja ūkio subjektų veiklos valdyme įstatymo nustatyta tvarka.

76 straipsnis

(Laisvė kurti profesines sąjungas)

Garantuojamas laisvas profesinių sąjungų steigimas, valdymas ir prisijungimas prie jų.

77 straipsnis

(Teisė streikuoti)

Darbuotojai turi teisę streikuoti.

Teisė streikuoti, atsižvelgiant į veiklos pobūdį, gali būti apribota įstatymu, jei tai būtina visuomenės interesams užtikrinti.

78 straipsnis

(Tinkamas būstas)

Valstybė piliečiams sudaro galimybes įgyti tinkamą būstą.

79 straipsnis

(Slovėnijos Respublikoje dirbantys užsieniečiai)

Slovėnijos Respublikoje dirbantys užsieniečiai ir jų šeimos nariai naudojasi specialiomis įstatymu numatytomis teisėmis.

IV. VALSTYBĖS SANTVARKA

a) Nacionalinė Asamblėja

80 straipsnis

(Sudėtis ir rinkimai)

Nacionalinę Asamblėją sudaro 90 deputatų iš Slovėnijos piliečių.

Deputatai renkami visuotiniuose, lygiuose, tiesioginiuose rinkimuose slaptu balsavimu.

Nacionalinėje Asamblėjoje italų ir vengrų bendruomenėms atstovauti visada renkama po vieną kandidatą iš šių bendruomenių.

Rinkimų sistemos tvarką nustato įstatymas, kurį priima Nacionalinė Asamblėja ne mažesne kaip dviejų trečdalių visų deputatų balsų dauguma.

Deputatai, išskyrus minėtų tautinių bendruomenių atstovus, į Nacionalinę Asamblėją renkami remiantis proporcinio atstovavimo principu ir numatant 4 % rinkimų barjerą, pripažįstant, kad lemiamą įtaką mandatų paskirstymui turi rinkėjai.

81 straipsnis

(Nacionalinės Asamblėjos kadencija)

Nacionalinė Asamblėja renkama ketverių metų kadencijai.

Jei Nacionalinės Asamblėjos įgaliojimų laikas pasibaigia karo ar nepaprastosios padėties metu, jis yra pratęsiamas ir baigiasi praėjus šešiems

mėnesiams po karo ar nepaprastosios padėties atšaukimo arba Nacionalinės Asamblėjos sprendimu anksčiau.

Respublikos Prezidentas skelbia Nacionalinės Asamblėjos rinkimus. Nacionalinės Asamblėjos nariai renkami likus ne daugiau nei dviem mėnesiams ir ne mažiau nei 15 dienų iki ankstesnės Nacionalinės Asamblėjos ketverių metų kadencijos, skaičiuojamos nuo pirmojo parlamento posėdžio, pabaigos. Nacionalinės Asamblėjos paleidimo atveju naujas parlamentas renkamas ne vėliau kaip per du mėnesius nuo ankstesnės sudėties Nacionalinės Asamblėjos įgaliojimų pasibaigimo. Nacionalinės Asamblėjos deputatų įgaliojimai baigiasi naujos sudėties Nacionalinei Asamblėjai susirinkus į Respublikos Prezidento ne vėliau kaip per 20 dienų po rinkimų šaukiamą pirmąjį parlamento posėdį

82 straipsnis

(Deputatai)

Deputatai yra visos tautos atstovai ir nesaistomi jokių nurodymų.

Kas negali būti renkamas deputatu bei kokios pareigos ar veikla nesuderinama su deputato pareigomis, reglamentuoja įstatymas.

Nacionalinė Asamblėja tvirtina atstovų mandatus. Nacionalinės Asamblėjos sprendimas gali būti apskųstas Konstituciniam Teismui įstatymo nustatyta tvarka.

83 straipsnis

(Deputatų imunitetas)

Nacionalinės Asamblėjos narys negali būti traukiamas baudžiamojon atsakomybėn už išsakytą nuomonę ir dėl balsavimo Nacionalinės Asamblėjos posėdžių metu ar jos struktūriniuose padaliniuose.

Deputatas negali būti areštuotas ar traukiamas baudžiamojon atsakomybėn be Nacionalinės Asamblėjos sutikimo, išskyrus atvejus, kai narys buvo užkluptas darantis nusikaltimą, už kurį numatyta didesnė nei penkerių metų laisvės atėmimo bausmė.

Nacionalinė Asamblėja taip pat gali suteikti imunitetą, kuriuo deputatas nedisponavo arba jeigu jis buvo užkluptas darantis ankstesnėje šio straipsnio dalyje numatytą nusikaltimą.

84 straipsnis

(Nacionalinės Asamblėjos Pirmininkas)

Nacionalinės Asamblėjos Pirmininkas laikomas išrinktu, kai už jį balsuoja dauguma visų Nacionalinės Asamblėjos narių.

85 straipsnis

(Nacionalinės Asamblėjos sesijos)

Nacionalinė Asamblėja renkasi į eilines ir neeilines sesijas.

Nacionalinės Asamblėjos Pirmininkas šaukia eilines ir neeilines sesijas; Pirmininkas privalo sušaukti neeilinę sesiją, jei to reikalauja bent ketvirtadalis visų Nacionalinės Asamblėjos narių ar Respublikos Prezidentas.

86 straipsnis

(Sprendimų priėmimas)

Nacionalinė Asamblėja gali priimti sprendimus, kai posėdyje dalyvauja dauguma parlamento narių. Nacionalinė Asamblėja posėdyje dalyvaujančių narių balsų dauguma priima įstatymus ir kitus sprendimus bei ratifikuoja tarptautines sutartis, jei Konstitucija ar įstatymas nenumato kitokios būtinos balsų daugumos sprendimams priimti.

87 straipsnis

(Nacionalinės Asamblėjos įstatymų leidybos galia)

Nacionalinė Asamblėja tik įstatymu gali nustatyti piliečių ir kitų asmenų teises bei pareigas.

88 straipsnis

(Įstatymų leidybos iniciatyva)

Įstatymų leidybos iniciatyvos teisę turi Vyriausybė ir kiekvienas deputatas. Įstatymo projektą taip pat gali pateikti bent penki tūkstančiai rinkėjų.

89 straipsnis

(Įstatymų leidybos procedūra)

Nacionalinė Asamblėja priima įstatymus specialia daugiapakope tvarka, jei kitaip nenumatyta Parlamento veiklos reglamente.

90 straipsnis

(Teisėkūros referendumas)

Nacionalinė Asamblėja gali paskelbti referendumą dėl įstatymo įsigaliojimo, jei to reikalauja bent 40 tūkstančių rinkėjų.

Referendumo skelbti neleidžiama dėl:

- įstatymų dėl skubių priemonių užtikrinti valstybės gynybą ar saugumą, taip pat dėl stichinių nelaimių pasekmių šalinimo;
- mokesčius, muitus ar kitus privalomus mokėjimus nustatančių įstatymų ar valstybės biudžeto vykdymo įstatymų;
- įstatymų dėl tarptautinių sutarčių ratifikavimo;
- įstatymų, eliminuojančių nekonstitucines nuostatas žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių ar kokioje kitoje srityje.

Teisę balsuoti referendume turi visi piliečiai, turintys rinkimų teisę.

Referendume įstatymas laikomas atmestu prieš įstatymą balsavus daugumai referendume dalyvavusių rinkėjų, jei referendume dalyvavo bent penktadalis visų rinkimų teisę turinčių asmenų.

Referendumo tvarką nustato įstatymas, kurį priima Nacionalinė Asamblėja ne mažiau nei dviejų trečdalių visų posėdyje dalyvavusių deputatų balsų dauguma.

91 straipsnis

(Įstatymų skelbimas)

Įstatymus skelbia Respublikos Prezidentas ne vėliau kaip per aštuonias dienas nuo jo priėmimo.

Valstybės Taryba turi teisę per septynias dienas po įstatymo priėmimo iki po promulgavimo pareikalauti pakartotinio įstatymo priėmimo Nacionalinėje Asamblėjoje. Pakartotinio balsavimo metu už įstatymą turi balsuoti dauguma visų Nacionalinės Asamblėjos narių, išskyrus Konstitucijos numatytus atvejus, kai įstatymui priimti reikalinga didesnė balsų dauguma. Pakartotinis Nacionalinės Asamblėjos sprendimas yra galutinis.

92 straipsnis

(Karo ir nepaprastoji padėtis)

Nepaprastoji padėtis skelbiama, kai valstybės egzistavimui gresia didelis pavojus. Vyriausybės siūlymu Nacionalinė Asamblėja priima sprendimą skelbti nepaprastąją ar karo padėtį ir tvirtina skubias veikimo priemones.

Nacionalinė Asamblėja priima sprendimą dėl karinių pajėgų panaudojimo.

Kai Nacionalinė Asamblėja negali susirinkti į posėdį, sprendimus, numatytus šio straipsnio pirmojoje ir antrojoje dalyse, priima Respublikos Prezidentas. Respublikos Prezidento priimti sprendimai Nacionalinei Asamblėjai turi būti pateikiami tvirtinti pirmojo surengto posėdžio metu.

93 straipsnis

(Parlamentinis tyrimas)

Nacionalinė Asamblėja gali nuspręsti visuomenei svarbiais klausimais organizuoti tyrimus, esant trečdalio visų Nacionalinės Asamblėjos narių ar Valstybės Tarybos reikalavimui, Nacionalinė Asamblėja privalo organizuoti tyrimą. Tuo tikslu bus suformuota komisija, kuri, pagal jai pavestus uždavinius tirdama ir analizuodama duomenis, galės naudotis įgaliojimais, panašiais į teisminių institucijų turimus įgaliojimus.

94 straipsnis

(Nacionalinės Asamblėjos veiklos reglamentas)

Nacionalinės Asamblėjos veiklos ribas nustato veiklos reglamentas, kuris priimamas ne mažesne nei 2/3 dalyvaujančių deputatų balsų dauguma.

95 straipsnis

(Deputatų atlyginimas)

Nacionalinės Asamblėjos deputatai gauna tokį darbo užmokestį ar atlygimą, koks yra nustatytas įstatymu.

b) Nacionalinė Taryba

96 straipsnis

(Sudėtis)

Nacionalinė Taryba yra socialiniams, ekonominiams, profesiniams bei vietos interesams atstovaujanti institucija. Nacionalinę Tarybą sudaro keturiasdešimt narių.

Ji susideda iš:

- keturių darbdavių atstovų;
- keturių darbuotojų atstovų;
- keturių ūkininkų, amatininkų, prekybininkų bei nepriklausomų profesijų atstovų;
- šešių nekomercinių struktūrų atstovų;
- dvidešimt dviejų vietos interesų atstovų.

Nacionalinės Tarybos struktūrą ir veiklą reglamentuoja įstatymas.

97 straipsnis

(Nacionalinės Tarybos įgaliojimai)

Nacionalinė Taryba turi teisę:

- teikti įstatymų projektus Nacionalinei Asamblėjai;
- teikti Nacionalinei Asamblėjai savo nuomonę visais klausimais, kurie yra priskirti Nacionalinės Asamblėjos kompetencijai;
- pareikalauti, kad Nacionalinė Asamblėja iš naujo apsvarstytų įstatymą prieš jį promulguojant;
- pareikalauti atlikti tyrimą dėl visuotinės svarbos klausimo pagal šios Konstitucijos 93 straipsnį.

Nacionalinės Asamblėjos reikalavimu Nacionalinė Taryba privalo pareikšti savo nuomonę individualiu klausimu.

98 straipsnis

(Rinkimai)

Rinkimų į Nacionalinę Tarybą tvarka reglamentuojama įstatymu, priimtu Nacionalinės Asamblėjos dviejų trečdalių visų deputatų balsų dauguma.

Nacionalinės Tarybos nariai renkami penkerių metų kadencijai.

99 straipsnis

(Sprendimų priėmimas)

Nacionalinė Taryba sprendimus gali priimti, jei posėdyje dalyvauja ne mažiau nei pusė jos narių.

Nacionalinė Taryba sprendimus priima posėdyje dalyvaujančių narių balsų dauguma.

100 straipsnis

(Imunitetas ir pareigų nesuderinamumas)

Nacionalinės Tarybos narys negali tuo pačiu metu būti ir Nacionalinės Asamblėjos deputatu.

Nacionalinės Tarybos nariai naudojasi tokiu pačiu teisiniu imunitetu kaip ir deputatai. Dėl imuniteto sprendžia Nacionalinė Taryba.

101 straipsnis

(Nacionalinės Tarybos procedūrinės taisyklės)

Nacionalinė Taryba vadovaujasi procedūrų taisyklėmis, kurios priimamos visų jos narių balsų dauguma.

c) Respublikos Prezidentas

102 straipsnis

(Respublikos Prezidento institucija)

Respublikos Prezidentas atstovauja Slovėnijos Respublikai ir yra vyriausiasis šalies ginkluotųjų pajėgų vadas.

103 straipsnis

(Respublikos Prezidento rinkimai)

Respublikos Prezidentas renkamas tiesioginiuose, visuotiniuose rinkimuose slaptu balsavimu.

Kandidatas, surinkęs daugumą galiojančių balsų, išrenkamas Respublikos Prezidentu.

Respublikos Prezidentas renkamas penkerių metų kadencijai ir ne daugiau kaip dviem kadencijoms iš eilės. Jeigu Respublikos Prezidento kadencija baigiasi karo ar nepaprastosios padėties metu, Respublikos Prezidentas toliau eina savo pareigas ir jo įgaliojimai pasibaigia po šešių mėnesių nuo karo ar nepaprastosios padėties pabaigos.

Respublikos Prezidentu gali būti išrinktas tik Slovėnijos Respublikos pilietis.

Respublikos Prezidento rinkimus skelbia Nacionalinės Asamblėjos pirmininkas. Respublikos Prezidentas turi būti išrinktas ne vėliau nei likus penkiolikai dienų iki pareigas einančio Respublikos Prezidento kadencijos pabaigos.

104 straipsnis

(Respublikos Prezidento priesaika)

Prieš pradėdamas eiti pareigas Respublikos Prezidentas prisiekia Nacionalinei Asamblėjai šia priesaika:

„Prisiekiu ginti konstitucinę tvarką, veikti vadovaudamasis savo sąžine ir daryti Slovėnijos Respublikos labui visa, kas yra mano galiose.“

105 straipsnis

(Respublikos Prezidento pareigų ir kitų pareigų nesuderinamumas)

Respublikos Prezidento pareigos yra nesuderinamos su jokia kita viešąja tarnyba ar užsiėmimu.

106 straipsnis

(Respublikos Prezidento pavadavimas)

Respublikos Prezidentui dingus, mirus, atsistatydinus ar dėl kitų priežasčių nustojus eiti pareigas, Nacionalinės Asamblėjos Pirmininkas laikinai eina Respublikos Prezidento pareigas iki bus išrinktas naujas Respublikos Prezidentas. Tokiu atveju nauji Respublikos Prezidento rinkimai privalo būti paskelbti ne vėliau nei per penkiolika dienų po to, kai buvęs Respublikos Prezidentas nustojo eiti pareigas.

Nacionalinės Asamblėjos Pirmininkas taip pat pavaduoja Respublikos Prezidentą šiam laikinai negalint eiti savo pareigų.

107 straipsnis

(Respublikos Prezidento įgaliojimai)

Respublikos Prezidentas:

- skelbia Nacionalinės Asamblėjos rinkimus;
- promulguoja įstatymus;
- įstatymo nustatyta tvarka skiria valstybės pareigūnus;
- skiria ir atšaukia Respublikos ambasadorius ir pasiuntinius, priima užsienio diplomatinių atstovų skiriamuosius raštus;
- teikia sutartis ratifikuoti;
- sprendžia dėl malonės teikimo;
- teikia garbės vardus ir apdovanojimus;
- vykdo kitas Konstitucijoje numatytas pareigas.

Nacionalinės Asamblėjos reikalavimu Respublikos Prezidentas privalo pareikšti savo nuomonę individualiu klausimu.

108 straipsnis

(Įstatymo galią turintys dekretai)

Nacionalinei Asamblėjai negalint susirinkti dėl karo ar nepaprastosios padėties, Respublikos Prezidentas Vyriausybės siūlymu gali leisti įstatymo teisinę galią turinčius dekretus.

Tokie dekretai išimties tvarka gali apriboti žmogaus teises ir pagrindines laisves, nurodytas šios Konstitucijos 16 straipsnyje.

Nacionalinei Asamblėjai susirinkus Respublikos Prezidentas privalo nedelsdamas pateikti įstatymo galią turinčius dekretus Nacionalinei Asamblėjai patvirtinti.

109 straipsnis

(Respublikos Prezidento atsakomybė)

Jei vykdydamas savo pareigas Respublikos Prezidentas pažeidžia Konstituciją arba šiurkščiai pažeidžia įstatymą, Nacionalinė Asamblėja gali inicijuoti apkaltos procesą Konstituciniame Teisme. Konstitucinis Teismas sprendžia dėl apkaltos kaltinimų pagrįstumo, gali kaltinimus atmesti bei dviejų trečdalių visų teisėjų balsų dauguma gali atleisti Respublikos Prezidentą iš einamų pareigų. Gavęs apkaltos rezoliuciją iš Nacionalinės Asamblėjos, Konstitucinis Teismas gali nuspręsti, kad Respublikos Prezidentas negali eiti savo pareigų, kol nebus priimtas sprendimas dėl apkaltos.

d) Vyriausybė

110 straipsnis

(Vyriausybės sudėtis)

Vyriausybė susideda iš Ministro Pirmininko ir ministrų. Vykdydami savo įgaliojimus Vyriausybė bei atskiri ministrai yra nepriklausomi ir atskaitingi Nacionalinei Asamblėjai.

111 straipsnis

(Ministro Pirmininko rinkimai)

Po konsultacijų su parlamentinių grupių lyderiais Respublikos Prezidentas Nacionalinei Asamblėjai siūlo Ministro Pirmininko kandidatūrą.

Ministras Pirmininkas renkamas Nacionalinėje Asamblėjoje visų deputatų balsų dauguma, jei kitaip nenumato Konstitucija. Balsuojama slaptai.

Jei pasiūlytas kandidatas nesurenka reikiamos balsų daugumos, Respublikos Prezidentas po papildomų konsultacijų per keturiolika dienų gali pasiūlyti kitą ar tą patį kandidatą, kandidatus taip pat gali siūlyti ne mažesnė nei dešimties deputatų grupė. Jei per šį laikotarpį pasiūlomi keli kandidatai, balsuojama už kiekvieną iš jų atskirai, pradedant Respublikos Prezidento pasiūlytu kandidatu, ir, jei šis nėra išrenkamas, balsuojama už kitus kandidatus ta tvarka, kuria jie buvo pasiūlyti.

Jei nė vienas kandidatas nėra išrenkamas, Respublikos Prezidentas paleidžia Nacionalinę Asamblėją ir šaukia naujus rinkimus, išskyrus atvejį, kai Nacionalinė Asamblėja per 48 valandas posėdyje dalyvaujančių deputatų balsų dauguma nusprendžia rengti naujus Ministro Pirmininko rinki-

mus, kuriuose posėdyje dalyvaujančių deputatų balsų daugumos pakaktų išrinkti Ministrą Pirmininką. Naujuose rinkimuose balsuojama individualiai už kandidatus, pradedant nuo to, kuris ankstesniame balsavime gavo daugiausiai balsų, ir tuomet už naujus kandidatus, pasiūlytus prieš naują balsavimą, pradedant Respublikos Prezidento pasiūlytu kandidatu.

Jei tokiuose rinkimuose nė vienas kandidatas nesurenka reikiamo balsų skaičiaus, Respublikos Prezidentas paleidžia Nacionalinę Asamblėją ir skelbia naujus rinkimus.

112 straipsnis

(Ministrų skyrimas)

Ministrus skiria ir atleidžia Nacionalinė Asamblėja Ministro Pirmininko siūlymu.

Prieš paskyrimą pasiūlytas ministras privalo pasirodyti kompetentingai Nacionalinės Asamblėjos komisijai ir atsakyti į jos klausimus.

113 straipsnis

(Vyriausybės narių priesaika)

Po išrinkimo ir paskyrimo Ministras Pirmininkas bei ministrai prisiekia Nacionalinėje Asamblėjoje šios Konstitucijos 104 straipsnyje pateikta priesaika.

114 straipsnis

(Vyriausybės organizacija)

Ministras Pirmininkas yra atsakingas už vieningos politinės ir administracinės Vyriausybės darbo krypties užtikrinimą bei ministrų veiklos koordinavimą. Ministrai kolektyviai atsako už Vyriausybės veiklą, o kiekvienas ministras individualiai atsako už savo ministerijos veiklą.

Vyriausybės veiklą ir sudėtį, taip pat ministerijų skaičių, kompetenciją ir organizaciją reglamentuoja įstatymas.

115 straipsnis

(Ministro Pirmininko ir ministrų įgaliojimų pasibaigimas)

Ministras Pirmininkas ir ministrai baigia eiti savo pareigas, kai į pirmąjį posėdį susirenka naujai išrinkta Nacionalinė Asamblėja; ministrai baigia eiti pareigas, kai Ministras Pirmininkas baigia eiti pareigas, taip pat kai ministras yra atstatydinamas ar atsistatydina; ministrai privalo eiti savo pareigas iki bus išrinktas naujas Ministras Pirmininkas ar paskirtas naujas ministras.

116 straipsnis

(Balsavimas dėl nepasitikėjimo)

Nacionalinė Asamblėja gali pareikšti nepasitikėjimą Vyriausybe tik ne mažiau kaip dešimties deputatų siūlymu ir visų deputatų balsų dauguma išrinkdama naują Ministrą Pirmininką. Tokiu atveju ankstesnis Ministras Pirmininkas atstatydinamas iš pareigų, bet toliau kartu su ministrais eina pareigas iki prisieks nauja Vyriausybė.

Tarp pasiūlymo rinkti naują Ministrą Pirmininką ir balsavimo privalo praeiti ne mažiau nei 48 valandos, išskyrus atvejus, kai Nacionalinė Asamblėja ne mažesne nei 2/3 visų deputatų balsų dauguma nusprendžia kitaip arba valstybėje yra paskelbta karo ar nepaprastoji padėtis.

Jei Ministras Pirmininkas yra išrinktas vadovaujantis šios Konstitucijos 111 straipsnio 4 dalimi, nepasitikėjimas juo pareiškiamas, jei ne mažiau kaip dešimties deputatų siūlymu Nacionalinė Asamblėja posėdyje dalyvaujančių deputatų balsų dauguma išrenka naują Ministrą Pirmininką.

117 straipsnis

(Balsavimas dėl pasitikėjimo)

Ministras Pirmininkas gali pareikalauti balsavimo dėl pasitikėjimo Vyriausybe. Jei Vyriausybė balsavimo metu negauna visų deputatų balsų daugumos palaikymo, Nacionalinė Asamblėja per 30 dienų privalo išrinkti naują Ministrą Pirmininką arba naujame balsavime pareikšti pasitikėjimą pareigas einančiu Ministru Pirmininku arba, nepavykus to padaryti, Respublikos Prezidentas paleidžia Nacionalinę Asamblėją ir skelbia naujus rinkimus. Ministras Pirmininkas gali susieti pasitikėjimo Vyriausybe klausimą su įstatymo priėmimu ar kitu Nacionalinės Asamblėjos sprendimu. Jei toks sprendimas nepriimamas, laikoma, kad buvo pareikštas nepasitikėjimas Vyriausybe.

Tarp reikalavimo balsuoti dėl pasitikėjimo Vyriausybe ir paties balsavimo turi praeiti ne mažiau nei 48 valandos.

118 straipsnis

(Interpeliacija)

Interpeliaciją Vyriausybei ar atskiram ministrui Nacionalinėje Asamblėjoje gali inicijuoti ne mažesnė nei dešimties deputatų grupė.

Jei po debatų dėl interpeliacijos visų deputatų dauguma balsuodami pareiškia nepasitikėjimą Vyriausybe ar atskiru ministru, Nacionalinė Asamblėja atstatydina Vyriausybę ar atskirą ministrą.

119 straipsnis

(Ministro Pirmininko ir ministrų apkalta)

Nacionalinė Asamblėja gali inicijuoti Ministro Pirmininko ar ministrų apkaltos procesą Konstituciniame Teisme, jei vykdydami pareigas jie pažeidžia Konstituciją ar įstatymus. Konstitucinis Teismas kaltinimus svarsto šios Konstitucijos 109 straipsnyje nustatyta tvarka.

e) Valstybės valdymo institucijos

120 straipsnis

(Valstybės valdymo institucijų organizacija ir kompetencija)

Valstybės valdymo institucijų organizavimą, kompetenciją ir jos pareigūnų skyrimo tvarką nustato įstatymas.

Valstybės valdymo institucijos savo funkcijas vykdo savarankiškai Konstitucijos bei įstatymų nustatytais pagrindais ir tvarka.

Piliečiams ir organizacijoms garantuojama teisminė teisių ir teisėtų interesų gynyba nuo administracinių bei viešosios valdžios institucijų veiksmų.

121 straipsnis

(Viešosios institucijos)

Fiziniams ar juridiniams asmenims įstatymu ar įstatymo pagrindu priimtu viešosios institucijos sprendimu gali būti suteiktos atitinkamos valstybės valdymo funkcijos.

122 straipsnis

(Įsidarbinimas valstybės valdymo institucijose)

Įdarbinimas valstybės valdymo institucijose galimas tik atviro konkurso būdu, jei įstatymai nenumato kitaip.

f) Krašto apsauga

123 straipsnis

(Pareiga dalyvauti nacionalinėje gynyboje)

Piliečiai įstatymo nustatyta tvarka privalo dalyvauti nacionalinėje gynyboje.

Piliečiams, kurie dėl religinių, filosofinių ar humanitarinių įsitikinimų nenori atlikti karinių pareigų, privalo būti suteikta galimybė dalyvauti nacionalinėje gynyboje kitu būdu.

124 straipsnis

(Krašto apsauga)

Nacionalinės teritorijos nepažeidžiamumo ir vientisumo gynimo pobūdis, apimtis ir organizavimas nustatomi įstatymu, kurį Nacionalinė Asamblėja priima 2/3 posėdyje dalyvaujančių deputatų balsų dauguma.

Gynybos vykdymą prižiūri Nacionalinė Asamblėja.

Užtikrindama saugumą valstybė prioritetą teikia taikiai politikai, taikos ir agresijos vengimo principams.

g) Teisminė valdžia

125 straipsnis

(Teisėjų nepriklausomumas)

Vykdydami teisingumą teisėjai yra nepriklausomi. Juos saisto Konstitucija ir įstatymai.

126 straipsnis

(Teismų organizacija ir jurisdikcija)

Teismų organizaciją ir jurisdikciją reglamentuoja įstatymas.

Negali būti įsteigiami nepaprastieji teismai. Taikos metu negali būti įsteigiami karo teismai.

127 straipsnis

(Aukščiausiasis Teismas)

Aukščiausiasis Teismas yra aukščiausias šalies teismas.

Jis sprendžia eilinius bei ypatingus teisinius klausimus ir atlieka kitas įstatymo numatytas funkcijas.

128 straipsnis

(Piliečių dalyvavimas vykdant teisingumą)

Piliečių tiesioginio dalyvavimo vykdant teisingumą formą ir sąlygas nustato įstatymas.

129 straipsnis

(Teisėjo posto nuolatinumas)

Teisėjo darbas yra nuolatinis. Amžiaus cenzą bei kitus reikalavimus teisėjui nustato įstatymas.

Teisėjo pensinį amžių nustato įstatymas.

130 straipsnis

(Teisėjų rinkimai)

Teisėjus Teismų tarybos siūlymu skiria Nacionalinė Asamblėja.

131 straipsnis

(Teismų taryba)

Teismų tarybą sudaro vienuolika narių. Respublikos Prezidento siūlymu Nacionalinė Asamblėja skiria penkis narius iš universitetų teisės profesorių, advokatų bei kitų teisininkų, likusius šešis narius teisėjai išrenka iš savo tarpo. Teismų tarybos pirmininką renka Teismų tarybos nariai.

132 straipsnis

(Įgaliojimų pasibaigimas ir atleidimas iš pareigų)

Teisėjo įgaliojimų pasibaigimo pagrindus nustato įstatymas.

Jei teisėjas eidamas pareigas pažeidžia Konstituciją ar šiurkščiai pažeidžia įstatymą, Nacionalinė Asamblėja Teismų tarybos siūlymu gali atleisti tokį teisėją iš pareigų.

Jei teisėjas pripažįstamas kaltu dėl tyčinio nusikaltimo piktnaudžiaujant teisėjo įgaliojimais padarymo, Nacionalinė Asamblėja tokį teisėją atleidžia iš pareigų.

133 straipsnis

(Teisėjo pareigų nesuderinamumas)

Teisėjo pareigos yra nesuderinamos su pareigomis valstybės tarnyboje, savivaldos institucijose, politinių partijų institucijose bei kitomis įstatymo numatytomis pareigomis.

134 straipsnis

(Teisėjų imunitetas)

Niekas, dalyvaujantis priimant teismo sprendimą, negali būti traukiamas atsakomybėn už nuomonę, išdėstytą priimant sprendimą teisme.

Jei teisėjas yra įtariamas nusikaltimo einant teisėjo pareigas padarymu, jis negali būti traukiamas atsakomybėn be Nacionalinės Asamblėjos sutikimo.

h) Valstybės prokuroro tarnyba

135 straipsnis

(Valstybės prokuroras)

Valstybės prokurorai tiria ir palaiko kriminalinius kaltinimus bei vykdo kitas įstatymo numatytas funkcijas.

Valstybės prokuroro tarnybos organizaciją ir įgaliojimus nustato įstatymas.

136 straipsnis

(Valstybės prokuroro ir kitų pareigų nesuderinamumas)

Valstybės prokuroro pareigos yra nesuderinamos su pareigomis valstybės tarnyboje, savivaldos institucijose, politinių partijų institucijose bei kitomis įstatymo numatytomis pareigomis.

i) Advokatūra ir notariatas

137 straipsnis

(Advokatūra ir notariatas)

Advokatūra yra įstatymo reglamentuojama nepriklausoma tarnyba teisingumo įgyvendinimo sistemoje.

Notariatas yra įstatymo reglamentuojama viešoji tarnyba.

V. SAVIVALDA

a) Vietos savivalda

138 straipsnis

(Savivaldos įgyvendinimas)

Slovėnijos gyventojai vietos savivaldos teisę įgyvendina per savivaldybes ir kitas vietos bendruomenes.

139 straipsnis

(Savivaldybės)

Savivaldybės yra savarankiškos vietos bendruomenės.

Savivaldybės teritoriją sudaro gyvenvietė ar kelios gyvenvietės, siejamos bendrų gyventojų poreikių ir interesų.

Savivaldybė steigiama įstatymu, tada organizuojamas referendumas,

kuriame išreiškiama atitinkamos teritorijos gyventojų valia. Savivaldybės teritorija taip pat nustatoma įstatymu.

140 straipsnis

(Savivaldos apimtis)

Savivaldybių įgaliojimai apima vietos reikalus, kuriuos savivaldybės reguliuoja savarankiškai ir galioja tik savivaldybės gyventojams.

Valstybė įstatymu gali perleisti savivaldybėms specifinius įgaliojimus ir užtikrinti finansavimą tokioms funkcijoms atlikti.

Valstybės valdžios institucijos prižiūri, kad valstybės vietos bendruomenėms perleistos funkcijos būtų vykdomos tinkamai ir veiksmingai.

141 straipsnis

(Miesto savivaldybės)

Įstatymo nustatytais pagrindais ir tvarka miestas gali įgyti miesto savivaldybės statusą.

Miesto savivaldybė greta pagrindinių savo funkcijų įstatymo nustatyta tvarka vykdo atitinkamas su miesto plėtra susijusias funkcijas.

142 straipsnis

(Savivaldybių finansavimas)

Savivaldybės finansuojamos iš savų šaltinių. Savivaldybės, dėl prastos ekonominės padėties negalinčios surinkti pakankamai lėšų savo funkcijoms vykdyti, pagal įstatymo nustatytus kriterijus ir tvarką papildomai finansuojamos valstybės.

143 straipsnis

(Regionai)

Regionas yra savarankiška vietos bendruomenė, sprendžianti platesnės svarbos klausimus bei įstatymo nustatytus regioninės svarbos klausimus.

Regionai steigiami įstatymu, kuris taip pat nustato jų teritoriją, centrą bei pavadinimą. Tokį įstatymą Nacionalinė Asamblėja priima 2/3 posėdyje dalyvaujančių deputatų balsų dauguma. Įstatymo priėmimo procese turi būti užtikrintas savivaldybių dalyvavimas.

Valstybė įstatymu nustato tam tikrų valstybės funkcijų perleidimą regionams ir privalo užtikrinti tinkamą tokių funkcijų vykdymo finansavimą.

144 straipsnis

(Valstybės institucijų priežiūra)

Valstybės institucijos prižiūri vietos bendruomenių veiklos teisėtumą.

b) Kitos savivaldos formos

145 straipsnis

(Savivalda socialinės veiklos srityje)

Piliečiai gali steigti savivaldos asociacijas savo interesams ginti.

Piliečių savivaldai įstatymu gali būti suteikta teisė vykdyti tam tikras valstybės funkcijas.

VI. VIEŠIEJI FINANSAI

146 straipsnis

(Valstybės ir vietos bendruomenių finansavimas)

Valstybė bei vietos bendruomenės savo funkcijoms vykdyti lėšų gauna iš mokesčių, kitų privalomų mokėjimų bei pajamų iš savo veiklos.

Valstybė ir vietos bendruomenės savo veiklos vertę nurodo balanso sąskaitose.

147 straipsnis

(Mokesčiai)

Valstybė mokesčius, muitus bei kitus mokėjimus nustato įstatymu. Vietos bendruomenės mokesčius bei kitus mokėjimus nustato Konstitucijos bei įstatymų nustatytais pagrindais.

148 straipsnis

(Biudžetai)

Visos valstybės bei vietos bendruomenių pajamos ir išlaidos turi būti įtrauktos į jų biudžetus.

Valstybės biudžeto pajamos ir išlaidos turi būti subalansuotos vidutiniškos trukmės terminui be skolinimosi arba pajamos turi viršyti išlaidas. Laikinas nukrypimas nuo šio principo galimas tik tuomet, kai valstybė yra veikiama išimtinių aplinkybių.

Ankstesnėje šio straipsnio dalyje minėto principo įgyvendinimo būdas ir laikotarpis, išimtinių aplinkybių nustatymo kriterijai ir veikimo

būdai kilus tokioms aplinkybėms detaliai reglamentuojami Nacionalinės Asamblėjos 2/3 visų deputatų balsų dauguma priimtu įstatymu.

Jei biudžetas nėra priimtas tą dieną, kurią jis turėtų įsigalioti, iš biudžeto finansavimą gaunantys subjektai laikinai finansuojami pagal prieš tai buvusį biudžetą.

149 straipsnis

(Valstybės paskolos)

Valstybės paskolos bei valstybės garantijos leidžiamos tik įstatymo pagrindu.

150 straipsnis

(Audito teismas)

Audito teismas yra aukščiausia valstybės sąskaitų, valstybės biudžeto ir visų viešųjų išlaidų priežiūros institucija.

Audito teismo veiklos tvarką ir įgaliojimus nustato įstatymas.

Audito teismas vykdydamas savo funkcijas yra nepriklausomas ir vadovaujasi Konstitucija bei įstatymais.

151 straipsnis

(Audito teismo narių skyrimas)

Audito teismo narius skiria Nacionalinė Asamblėja.

152 straipsnis

(Centrinis bankas)

Slovėnijos Respublikoje veikia centrinis bankas. Vykdydamas savo funkcijas bankas yra nepriklausomas ir tiesiogiai atskaitingas Nacionalinei Asamblėjai. Centrinis bankas steigiamas įstatymu.

Centrinio banko valdytoją skiria Nacionalinė Asamblėja.

VII. KONSTITUCINGUMAS IR TEISĖTUMAS

153 straipsnis

(Teisės aktų suderinamumas)

Įstatymai, statutai bei kiti teisės aktai privalo atitikti Konstituciją.

Įstatymai privalo atitikti visuotinai pripažįstamus tarptautinės teisės principus bei galiojančias Nacionalinės Asamblėjos ratifikuotas tarptauti-

nes sutartis. Statutai ir kiti teisės aktai taip pat privalo atitikti ir kitas tarptautines sutartis.

Statutai bei kiti teisės aktai privalo atitikti Konstituciją ir įstatymus.

Valstybės institucijų, vietos bendruomenių institucijų bei viešosios valdžios funkcijas vykdančių institucijų individualaus pobūdžio aktai bei veikla privalo remtis įstatymais ar įstatymo pagrindu priimtais teisės aktais.

154 straipsnis

(Teisės aktų įsigaliojimas ir skelbimas)

Prieš įsigaliodami teisės aktai privalo būti paskelbti. Teisės aktas įsigalioja penkioliktą dieną po jo paskelbimo, jei pačiame teisės akte nenustatyta kitaip.

Valstybės teisės aktai skelbiami oficialiame valstybės laikraštyje; vietos bendruomenės teisės aktai skelbiami oficialiai vietos bendruomenės nustatyta tvarka.

155 straipsnis

(Teisės aktų veikimo atgaline tvarka draudimas)

Įstatymai ir kiti statutai bei teisės aktai neveikia atgaline tvarka.

Tik įstatyme galima nustatyti kai kurių nuostatų veikimą atgaline tvarka, jei tai būtina viešajam interesui apsaugoti ir nepažeidžia kitų įgytų teisių.

156 straipsnis

(Konstitucinė peržvalga)

Jei bylą sprendžiantis teismas suabejoja taikytino įstatymo konstitucingumu, jis privalo sustabdyti procesą ir inicijuoti bylą Konstituciniame Teisme. Teismo procesas gali būti tęsiamas po Konstitucinio Teismo sprendimo priėmimo.

157 straipsnis

(Administracinių aktų teisminė peržvalga)

Jei įstatymas konkrečiu atveju nenustato kitokios teisinės apsaugos, teismas, turintis jurisdikciją tikrinti administracinius aktus, vertina baigiamųjų individualių aktų, kuriais valstybės institucijos, vietos bendruomenių institucijos ar valstybės valdžią vykdančios institucijos sprendžia pavienių asmenų ar organizacijų teisių ar pareigų klausimą, teisėtumą.

Jei nėra numatyta kita pažeistų teisių gynimo forma, teismas, turintis jurisdikciją tikrinti administracinius aktus, taip pat spendžia dėl individualių veiksmų ar aktų, kurie daro įtaką konstitucinėms asmens teisėms, teisėtumo.

158 straipsnis

(Teisinių sprendimų galutinumas)

Galutinio valstybės institucijos sprendimo reguliuojami teisiniai santykiai gali būti anuliuoti, panaikinti ar pakeisti tik įstatymo nustatytais atvejais ir tvarka.

159 straipsnis

(Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių ombudsmenas)

Siekiant apsaugoti žmogaus teises ir pagrindines laisves santykiuose su valstybės, savivaldos institucijomis bei viešąją valdžią įgyvendinančiais subjektais, įstatymu steigiama piliečių teisių ombudsmeno institucija.

Įstatymu gali būti įsteigtos specializuotų ombudsmenų institucijos žmogaus teisėms specializuotose srityse ginti.

VIII. KONSTITUCINIS TEISMAS

160 straipsnis

(Konstitucinio Teismo įgaliojimai)

Konstitucinis Teismas sprendžia:

- įstatymų atitiktį Konstitucijai;
- įstatymų bei kitų teisės aktų atitiktį ratifikuotoms sutartims bei pagrindiniams tarptautinės teisės principams;
- statutų atitiktį Konstitucijai ir įstatymams;
- vietos bendruomenių teisės aktų atitiktį Konstitucijai ir įstatymams;
- viešosios valdžios įgyvendinimo bendrųjų aktų atitiktį Konstitucijai, įstatymams ir statutams;
- konstitucinius skundus, kylančius dėl žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių pažeidimo individualiais aktais;
- jurisdikcinius ginčus tarp valstybės ir vietos bendruomenių bei vietos bendruomenių tarpusavio jurisdikcinius ginčus;
- jurisdikcinius ginčus tarp teismų ir kitų valstybės institucijų;

- jurisdikcinius ginčus tarp Nacionalinės Asamblėjos, Respublikos Prezidento ir Vyriausybės;
- politinių partijų aktų ir veiksmų konstitucingumą;
- kitus klausimus, kuriuos Konstitucija ar įstatymai priskiria Konstitucinio Teismo kompetencijai.

Prieš ratifikuojant tarptautinę sutartį Konstitucinis Teismas teikia išvadą dėl jos atitikties Konstitucijai, jei to pareikalauja Respublikos Prezidentas, Vyriausybė arba trečdalis Nacionalinės Asamblėjos deputatų. Nacionalinei Asamblėjai Konstitucinio Teismo išvada yra privaloma.

Jei įstatymas nenustato kitaip, Konstitucinis Teismas konstitucinį skundą nagrinėja, tik jei išnaudotos kitos gynybos priemonės. Konstitucinis Teismas klausimą, ar priimti skundą nagrinėti, sprendžia vadovaudamasis įstatyme nustatytais kriterijais ir tvarka.

161 straipsnis

(Įstatymo panaikinimas)

Konstitucinis Teismas, nusprendęs, kad įstatymas prieštarauja Konstitucijai, panaikina tokį įstatymą ar jo dalį. Įstatymas panaikinamas iš karto arba po tam tikro Konstitucinio Teismo nustatyto laikotarpio, kuris negali būti ilgesnis nei vieneri metai. Konstitucinis Teismas anuliuoja arba panaikina kitus statutus ar teisės aktus, kurie prieštarauja Konstitucijai ar įstatymams. Esant įstatymo nustatytoms sąlygoms, Konstitucinis Teismas gali iki sprendimo priėmimo sustabdyti ginčijamo akto galiojimą.

Jei Konstitucinis Teismas, nagrinėdamas konstitucinį skundą, nustato, kad statutas ar bendrasis aktas yra antikonstitucinis, jis, vadovaudamasis šio straipsnio pirmosios dalies nuostatomis, gali tokį aktą anuliuoti arba panaikinti.

Konstitucinio Teismo sprendimų teisines pasekmes reglamentuoja įstatymas.

162 straipsnis

(Procesas Konstituciniame Teisme)

Procesą Konstituciniame Teisme reglamentuoja įstatymas.

Įstatyme nustatyta, kas gali inicijuoti procesą Konstituciniame Teisme. Asmuo, įrodęs teisinį suinteresuotumą, turi teisę prašyti inicijuoti procesą Konstituciniame Teisme.

Išskyrus Konstitucijos ar įstatymo numatytus atskirus atvejus, Konstitucinis Teismas sprendimus priima visų teisėjų balsų dauguma. Klausimą,

ar pradėti bylą pagal konstitucinį skundą, Konstitucinis Teismas įstatymo nustatyta tvarka gali išspręsti mažesne balsų dauguma.

163 straipsnis

(Sudėtis ir rinkimai)

Konstitucinį Teismą sudaro devyni teisėjai, įstatymo nustatyta tvarka išrinkti Nacionalinės Asamblėjos Respublikos Prezidento siūlymu.

Teisėjai renkami iš teisės ekspertų.

Konstitucinio Teismo pirmininką trejų metų kadencijai iš savo tarpo renka Konstitucinio Teismo teisėjai.

164 straipsnis

(Įgaliojimų anksčiau laiko pasibaigimo pagrindai)

Konstitucinio Teismo teisėjo įgaliojimai anksčiau laiko nutrūksta tik įstatymo nustatyta tvarka, jeigu:

- teisėjas atsistatydina;
- teisėjas nubaudžiamas laisvės atėmimo bausme už nusikaltimo padarymą;
- netenka galimybės eiti savo pareigas.

165 straipsnis

(Įgaliojimų trukmė)

Konstitucinio Teismo teisėjai renkami devynerių metų kadencijai. Konstitucinio Teismo teisėjai negali būti perrenkami antrai kadencijai.

Pasibaigus Konstitucinio Teismo teisėjo įgaliojimų laikui jis eina savo pareigas, kol bus išrinktas naujas teisėjas.

166 straipsnis

(Pareigų nesuderinamumas)

Konstitucinio Teismo teisėjo pareigos yra nesuderinamos su pareigomis valstybės ar vietos savivaldos institucijose, veikla politinėse partijose, taip pat kitomis pareigomis ir veikla, kurias įstatymas nustato kaip nesuderinamas su Konstitucinio Teismo teisėjo pareigomis.

167 straipsnis

(Imunitetas)

Konstitucinio Teismo teisėjui garantuojama tokia pati teisinė neliečiamybė kaip ir Nacionalinės Asamblėjos deputatui. Dėl šios neliečiamybės sprendžia Nacionalinė Asamblėja.

IX. KONSTITUCIJOS KEITIMO TVARKA

168 straipsnis

(Siūlymas pradėti procedūrą)

Siūlymą keisti Konstituciją gali pateikti dvidešimt Nacionalinės Asamblėjos deputatų, Vyriausybė arba ne mažiau nei 30 000 rinkėjų.

Tokį pasiūlymą svarsto Nacionalinė Asamblėja ir sprendimą priima ne mažesne nei 2/3 posėdyje dalyvaujančių deputatų balsų dauguma.

169 straipsnis

(Konstitucijos pataisos)

Konstitucijos pataisas Nacionalinė Asamblėja priima ne mažesne nei 2/3 visų deputatų balsų dauguma.

170 straipsnis

(Konstitucijos pataisų patvirtinimas referendumu)

Jei to reikalauja ne mažesnė nei trisdešimties deputatų grupė, Nacionalinė Asamblėja privalo teikti svarstomas Konstitucijos pataisas referendumui.

Konstitucijos pataisa referendumu priimama, jei už ją balsuoja daugiau nei pusė balsavusių piliečių, o referendume dalyvavo daugiau nei pusė visų rinkimų teisę turinčių piliečių.

171 straipsnis

(Konstitucijos pataisų promulgavimas)

Konstitucijos pataisos įsigalioja po jų promulgavimo Nacionalinėje Asamblėjoje.

X. PEREINAMOSIOS BEI BAIGIAMOSIOS NUOSTATOS

172 straipsnis

Konstitucija įsigalioja po jos promulgavimo.

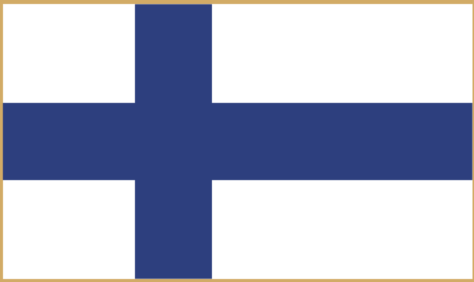
173 straipsnis

Konstitucijos nuostatos yra taikomos nuo jos promulgavimo dienos, jei kitaip nėra nustatyta konstituciniame akte dėl Konstitucijos įgyvendinimo.

174 straipsnis

Konstitucijai įgyvendinti bei perėjimui prie jos normų taikymo užtikrinti priimamas konstitucinis aktas.

Konstitucinis aktas priimamas 2/3 visų Slovėnijos Respublikos Nacionalinės Asamblėjos deputatų balsų dauguma.

SUOMIJOS RESPUBLIKA

• PRATARMĖ •

Pirmoji Suomijos Konstitucija buvo priimta 1919 m., tiesa, su vėlesnėmis pataisomis, ją sudarė net keturi įstatymai: Suomijos pagrindinis įstatymas (1919), Įstatymas dėl vykdomosios valdžios parlamentinės priežiūros (1922), Aukštojo apkaltos teismo įstatymas (1922) bei Parlamento įstatymas (1928). Ši Konstitucija galiojo iki pat 1999 m. Per tą laiką buvo padaryta daugybė pakeitimų, mat buvo ieškoma optimalios prezidentinės ir parlamentinės valdžios pusiausvyros, taip pat vis labiau buvo keliamas Konstitucijos kaip vientiso ir darnaus teisės akto klausimas, atsisakant vykdyti atskirų konstitucinių įstatymų reformas. Naujasis Konstitucijos projektas buvo paremtas kontinentiniu modeliu, visas konstitucines nuostatas surašant į vieną teisės aktą. Svarbiausi pakeitimai buvo susiję su Parlamento galios išplėtimu, taip pat aiškiu valstybės valdžios institucijų kompetencijos ir atsakomybės pasiskirstymu tarptautiniuose santykiuose, narystės Europos Sąjungoje konstituciniu pripažinimu, išankstine teisės aktų konstitucingumo patikra bei Vyriausybės narių teisine atsakomybe. Pabaigus parengiamąjį darbą, dviejų iš eilės kadencijų Parlamento narių daugumos balsais 1999 m. birželio 4 d. buvo priimta naujoji Konstitucija, kuri pradėjo veikti 2000 m. kovo 1 d., o 2011 m. Suomijos Parlamentas pritarė kelioms Konstitucijos pataisoms, kurios dar labiau apribojo Prezidento galias bei sustiprino Vyriausybės ir Parlamento vaidmenį. Po šių pakeitimų Suomijai Europos Vadovų Tarybos posėdžiuose bei kituose Europos Sąjungos renginiuose oficialiai atstovauja Ministras Pirmininkas, o ginčus, kilusius tarp Vyriausybės ir Prezidento, įgaliotas spręsti Parlamentas. Su šiomis pataisomis Suomija konstituciškai įtvirtinama kaip Europos Sąjungos valstybė narė ir tai pabrėžiama pirmajame Konstitucijos straipsnyje. Svarbu ir tai, kad Konstitucijos pataisomis sustiprinta tiesioginė demokratija, mat įtvirtinama nuostata, kad ne mažiau kaip 50 tūkstančių balsavimo teisę turinčių piliečių turi teisę pateikti Parlamentui įstatymo projektą[1].

---

[1] Firavičiūtė, R. Suomijos Respublikos konstitucinė sistema. *Europos Sąjungos valstybių narių konstitucinės sistemos*. Mokslo studija. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2012, p. 866.

Suomijos Respublikos Konstitucija yra priskiriama prie rašytinių kodifikuotų konstitucijų grupės. Konstitucijos pataisoms priimti reikalingi keli Parlamento svarstymai. Jeigu antrojo svarstymo metu dauguma Parlamento narių pritaria Konstitucijos papildymui ar pakeitimui, laikinai procesas yra sustabdomas iki pirmosios Parlamento sesijos po Parlamento rinkimų. Laikoma, kad pataisai pritarta, jei „už" balsuoja ne mažiau kaip du trečdaliai naujai išrinkto Parlamento narių. Taigi, pagal savo keitimo procedūrą ši Konstitucija yra laikoma „griežta". Tiesa, Konstitucijos pataisos gali būti priimamos ir skubos tvarka, jei tokiai tvarkai pritaria ne mažiau kaip penki šeštadaliai balsavusiųjų. Tuomet pertrauka nedaroma ir pataisos priimamos, jei už jas balsuoja ne mažiau kaip du trečdaliai *Eduskuntos* narių.

Suomijos Konstitucijoje nėra preambulės, Konstitucijos tekstą sudaro tik pagrindinė dalis, susidedanti iš 13 skyrių, kuriuos sudaro 131 straipsnis ir baigiamosios nuostatos. Pagrindiniai demokratinės valstybės principai skelbiami pirmajame Konstitucijos skyriuje „Bendrosios nuostatos", kiti Konstitucijos skyriai atitinkamai reglamentuoja pagrindines teises ir laisves (2 skyrius), Parlamento ir jo narių statusą (3 skyrius), Parlamento veiklą (4 skyrius), Prezidento ir Vyriausybės statusą (5 skyrius), įstatymų leidybą (6 skyrius), valstybės finansus (7 skyrius), tarptautinius santykius (8 skyrius), teisingumo vykdymą (9 skyrius), teisėtumo priežiūrą (10 skyrius), administraciją ir savivaldą (11 skyrius), nacionalinę gynybą (12 skyrius), o baigiamosioms nuostatoms skirtas 13 skyrius.

Suomijoje galioja Konstitucijos viršenybės principas, jei teisme nagrinėjant bylą nustatoma, kad taikytinas įstatymas prieštarauja Konstitucijai, teismas pirmenybę turi teikti Konstitucijos nuostatoms. Taip pat numatyta, kad jei dekreto ar kokio kito teisės akto, žemesnės juridinės galios nei įstatymas, nuostatos prieštarauja Konstitucijai, joks teismas ar valstybės valdžios institucija negali taikyti tokio akto[2]. Konstitucijoje įtvirtintas valstybinės kalbos principas, bet dėl ilgą laiką buvusios bendros Suomijos ir Švedijos valstybės, valstybinės kalbos Suomijoje yra dvi – švedų ir suomių. Konstitucijoje taip pat yra saugomos mažumų teisės į jų kalbą ir kultūrą (17 str.). Konstitucija įtvirtina Suomijos teritorijos nedalomumą, o tai leidžia apibūdinti Suomiją kaip unitarinę valstybę, kurios sienos gali būti keičiamos tik su Parlamento sutikimu. Tiesa, Alandų salos turi savo

[2] The Constitution of Finland, Section 106, 107 (731/1999, amendments up to 1112/2011 included) <http://www.finlex.fi/fi/laki/kaannokset/1999/en19990731.pdf>.

autonomiją (120 str.). Suomijos teritorija yra padalyta į savivaldybes, kurių administracija yra grindžiama jos gyventojų savivalda (121 str.). Konstitucijos septintas skyrius skirtas valstybės finansams, jame apibrėžta, kas sudaro valstybės mokesčius, skolas, garantijas. Taip pat daug dėmesio skirta valstybės biudžetui, kurį vieneriems biudžetiniams metams tvirtina Parlamentas (83 str.). Valstybės finansų ir biudžeto kontrolę atlieka pats Parlamentas, šiuo tikslu Parlamente veikia Audito komitetas, kuris teikia išvadas Parlamentui. Taip pat yra steigiama nepriklausoma Nacionalinė audito tarnyba.

Konstitucijos 2 straipsnis skelbia, kad suverenitetas priklauso tautai, kuriai atstovauja Parlamentas, taip pat kad demokratija kiekvienam užtikrina teisę dalyvauti ir daryti įtaką visuomenės raidai bei asmens gyvenimo sąlygoms. Asmens teisėms ir laisvėms yra skirtas Suomijos Konstitucijos 2 skyrius. Jame įtvirtinamas diskriminacijos draudimo principas, garantuojama teisė į gyvybę, asmens neliečiamumą, teisė į privatų gyvenimą, susirašinėjimo, telefoninių pokalbių slaptumą, nuosavybės teisių apsaugą, teisė į išsilavinimą. Konstitucija įtvirtina teisę į darbą, komercinės veiklos laisvę, teisę į socialinę apsaugą, kartu su šiomis teisėmis valstybės valdžios institucijoms kyla pareiga užtikrinti tinkamą šių teisių įgyvendinimą. Konstitucijoje laiduojama asmens tikėjimo ir sąžinės laisvė. Suomija yra laikoma tradicinio protestantizmo valstybe, kurioje iki šiol yra įteisinta valstybinė Bažnyčia[3]. Ir nors valstybinės Bažnyčios statusą Suomijoje turi Evangelikų liuteronų bažnyčia ir Ortodoksų bažnyčia, tačiau Konstitucijoje paminėta vienintelė Evangelikų liuteronų bažnyčia, kurios veiklą reglamentuoja Bažnyčios įstatymas (76 str.). Svarbu paminėti, kad ir konstituciškai, ir įstatymiškai siekiama, kad valstybė ir Bažnyčia būtų kuo labiau atskirtos. Konstitucijoje numatytos teisės ir laisvės gali būti ribojamos tik įstatymu, kai asmeniui ar visuomenei yra iškilęs pavojus, kai būtina apsaugoti nuosavybę, taip pat kai tiriamas nusikaltimas. Asmens laisvės suvaržymas yra galimas tik motyvuotu teismo sprendimu. Suomijos Konstitucijoje yra įtvirtinta keletas asmens pareigų. Štai Konstitucijos 20 straipsnyje numatyta pareiga kiekvienam būti atsakingam už sveiką aplinką ir nacionalinį paveldą, o 127 straipsnis numato pareigą kiekvienam Suomijos piliečiui ginti savo šalį, tačiau platesnio konstitucinių pareigų sąrašo nėra. Valstybės valdžios institucijos turi garantuoti pagrindinių žmogaus teisių ir laisvių

[3] Janušaitienė, D. Tikėjimo laisvė Europoje < http://www.btz.lt/lt/komentarai/1/1586>.

laikymąsi (22 str.). Konstitucija įpareigoja ne tik teismus, valstybės valdžios institucijas ar Parlamento ombudsmeną teisės aktus aiškinti taip, kad šie atitiktų įstatymus, tarptautinius žmogaus teisių ir laisvių standartus, bet ir Konstitucinį komitetą atsižvelgti į tarptautinius įsipareigojimus žmogaus teisių srityje, kai yra nagrinėjamas teisės akto projektas. Atsiradus spragų ar prieštaravimų tarp šių įsipareigojimų ir konstitucinių nuostatų, vis dėlto turėtų būti atsižvelgiama į tarptautinę teismų praktiką ir tokios spragos ar prieštaravimai turėtų būti pašalinami. Konstitucinio komiteto, ombudsmeno ir teismų praktika rodo, kad ši pareiga nėra vien tik deklaratyvi, bet yra gyvas konstitucinės praktikos elementas[4].

Suomija yra parlamentinė respublika. Pirmiausia, pagal Konstituciją aukščiausioji valdžia priklauso žmonėms, kuriems atstovauja Parlamentas. Antra, vykdomosios valdžios galios padalytos Prezidentui, kuriam tenka atsakomybė už nacionalinį saugumą ir užsienio politiką, ir Ministrui Pirmininkui, kuris atsakingas už visas kitas sritis, įskaitant ir Europos Sąjungos klausimus[5]. Suomijos Vyriausybė atskaitinga Parlamentui ir gali veikti tik turėdama jo pasitikėjimą, Vyriausybei vadovauja Ministras Pirmininkas, o ne Respublikos Prezidentas. Be kita ko, Prezidentas neturi teisės inicijuoti referendumų, įstatymų leidyboje naudojasi tik kišenine veto teise ir apskritai Prezidento galios yra gana ribotos[6]. Tai patvirtina ir 2011 m. priimtos Konstitucijos pataisos, kurios dar labiau susilpnino ir taip ribotas Prezidento galias. Kalbant apie valdžių padalijimo principą, Suomija nėra išskirtinė valstybė: įstatymų leidžiamoji valdžia patikėta Parlamentui, vykdomoji valdžia priklauso Respublikos Prezidentui ir Vyriausybei, o teisminė – nepriklausomiems teismams. Suomijos vienerių rūmų Parlamentas yra vadinamas *Eduskunta*, jis renkamas tiesioginiais rinkimais 4 metų terminui ir jį sudaro 200 Parlamento narių. Asmuo gali kandidatuoti Parlamento rinkimuose, jei jį iškelia registruota politinė partija arba piliečių, turinčių teisę balsuoti, grupė (25 str.). Kandidatais į Parlamentą negali būti asmenys, atliekantys karinę tarnybą (27 str.). Parlamento darbui vadovauja Parlamento Pirmininkas, renkamas vienerių metų terminui. Jį slaptu balsavimu renka visi Parlamento

4 *European Commission for Democracy through Law (Venice Commission)*. Opinion on the Constitution of Finland. CDL-AD (2008) 010.

5 <http://www.state.gov/r/pa/ei/bgn/3238.htm>.

6 Firavičiūtė, R. Suomijos Respublikos konstitucinė sistema. Europos Sąjungos valstybių narių konstitucinės sistemos. Mokslo studija. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2012, p. 874–875.

nariai pirmajame Parlamento posėdyje, kai būna patvirtinami visų Parlamento narių mandatai. Parlamento Pirmininko funkcijos apima vadovavimą viešiems Parlamento posėdžiams, darbotvarkės sudarymą, įvairių priemonių taikymą Parlamento nariams. Parlamente veikia Parlamento Pirmininko taryba, susidedanti iš Parlamento Pirmininko, jo pavaduotojų ir Parlamento komitetų pirmininkų. Parlamento Pirmininko taryba, organizuodama Parlamento darbą, leidžia nurodymus ir tariasi dėl darbo tvarkos, kurios bus laikomasi svarstant klausimus Parlamente. Parlamento Pirmininko taryba gali siūlyti priimti arba pakeisti teisės aktus dėl Parlamento pareigūnų ar Parlamento statuto, taip pat teikti siūlymus dėl kitų Parlamento darbą reguliuojančių nuostatų[7]. Pagrindinės jos funkcijos – planuoti plenarinių posėdžių darbotvarkę, tačiau ji taip pat teikia komitetų veiklos rekomendacijas, rengia siūlymus dėl laikinųjų komitetų sudarymo, teikia siūlymus dėl teisės aktų, reglamentuojančių Parlamento pareigūnų, paties Parlamento darbą, taip pat pastabas ar rekomendacijas dėl darbo tvarkos taisyklių ir pan.[8] Kiekvienai Parlamento kadencijai Parlamentas skiria šiuos nuolatinius komitetus: Pagrindinį komitetą, Konstitucinės teisės komitetą, Užsienio reikalų komitetą, Finansų ir audito komitetą[9]. Tam tikriems klausimams išspręsti ar ištirti Parlamentas gali sudaryti ir laikinuosius komitetus, kurių įgaliojimų laikas baigiasi tada, kai būna išspręstas klausimas. Pagrindinė Parlamento veikla, kaip ir daugelyje Europos valstybių, yra įstatymų leidyba. Įstatymo projektas Parlamento plenariniame posėdyje pradedamas svarstyti dviem klausymais, kai komitetas jau yra išplatinęs savo išvadas. Antrojo svarstymo metu Parlamento nariai sprendžia, priimti ar atmesti įstatymo projektą (72 str.). Visi Parlamento priimti įstatymai turi būti pateikti Respublikos Prezidentui patvirtinti. Prezidentas per tris mėnesius po įstatymo pateikimo turi apsispręsti, patvirtinti jį ar ne. Prezidentas taip pat turi teisę prašyti Aukščiausiojo Teismo ar Aukščiausiojo administracinio teismo išvadų dėl pateikto įstatymo. Jeigu Prezidentas nepatvirtina įstatymo, jis grąžinamas Parlamentui pakartotinai svarstyti. Jeigu Parlamentas antrą kartą priima įstatymą be esminių pakeitimų, jis įsigalioja nepasirašytas. Jeigu Parlamentas antrą kartą

[7] The Constitution of Finland, Section 34 (731/1999, amendments up to 1112/2011 included). <http://www.finlex.fi/fi/laki/kaannokset/1999/en19990731.pdf>.

[8] Parliament‘s Rules of Procedure, Chapter 2 Section 6 (732/1999, amendments up to 118/2003). <http://www.eduskunta.fi/efakta/opas/tiedotus/rulesofprocedure.htm>.

[9] The Constitution of Finland, Section 35 (731/1999, amendments up to 1112/2011 included). <http://www.finlex.fi/fi/laki/kaannokset/1999/en19990731.pdf>.

nepriima įstatymo, laikoma, kad jis neįsigaliojo (77 str.). Jeigu Respublikos Prezidentas per nurodytą laiką nepatvirtina įstatymo, šis turi būti nedelsiant grąžinamas Parlamentui pakartotinai svarstyti. Kai komitetas išplatina atitinkamas išvadas, įstatymas priimamas be esminių pakeitimų arba atmetamas. Sprendimas priimamas plenariniame posėdyje vienu svarstymu balsuojant daugumai Parlamento narių (78 str.). Patvirtintas arba nepatvirtintas, bet įsigaliojęs įstatymas turi būti pasirašytas Respublikos Prezidento ir kontrasignuotas atitinkamo ministro. Tada Vyriausybė turi nedelsdama įstatymą paskelbti Suomijos įstatymų rinkinyje. Įstatymai priimami ir skelbiami suomių ir švedų kalbomis (79 str.). Be įstatymų leidybos, Parlamentas taip pat svarsto siūlymus dėl teisės aktų, sutarčių ir kitų priemonių, kurios bus svarstomos Europos Sąjungoje. Parlamentas taip pat renka tam tikrus valstybės pareigūnus – Suomijos socialinio draudimo institucijos valdymo ir kontrolės patikėtinius, Parlamento ombudsmeną, Parlamento bibliotekos tarybą, Suomijos banko valdytoją bei kitus pareigūnus, numatytus Konstitucijoje ar kituose teisės aktuose. Parlamentas taip pat atlieka ir Vyriausybės parlamentinę kontrolę. Konstitucijoje įtvirtintos šios parlamentinės kontrolės formos: interpeliacija, nepasitikėjimas Vyriausybe ar atskiru ministru, klausimų pateikimas. Vyriausybės parlamentinė kontrolė yra atliekama per Vyriausybės metinės veiklos ataskaitą, taip pat metinę valstybės finansų ir biudžeto laikymosi ataskaitą[10].

Parlamento nario įgaliojimai prasideda po rinkimų rezultatų paskelbimo, o baigiasi, kai paskelbiami naujų Parlamento rinkimų rezultatai (24 str. 2 d.). Parlamento nariai naudojasi imunitetu ir indemnitetu, tačiau ir Konstitucijoje, ir Parlamento darbo tvarkos taisyklėse yra numatyti atvejai, kada Parlamento narys gali netekti savo mandato arba kada jam gali būti suvaržyta laisvė. Suomijoje Parlamento nariams galioja laisvo mandato principas. Parlamento narys privalo laikytis Konstitucijos bei vadovautis teisingumo principu, jokie kiti įpareigojimai jo nesaisto (29 str.).

Vykdomajai valdžiai Suomijos Konstitucijoje skirtas V skyrius, jame numatyta, kad Respublikos Prezidentas įvairius klausimus sprendžia kartu su Vyriausybe. Valstybės vadovas yra šešeriems metams visuotiniuose tiesioginiuose rinkimuose renkamas Respublikos Prezidentas, kuris savo poste gali būti ne ilgiau kaip dvi kadencijas iš eilės. Konstitucijoje numatytas vienintelis reikalavimas kandidatui į Respublikos Prezidento postą –

[10] The Constitution of Finland, Sections 43-46 (731/1999, amendments up to 1112/2011 included). <http://www.finlex.fi/fi/laki/kaannokset/1999/en19990731.pdf>.

būti Suomijos piliečiu pagal kilmę (54 str. 1 d.) Konstitucija Respublikos Prezidento rinkimuose įtvirtina mažoritarinę rinkimų sistemą. Išrinktas Respublikos Prezidentas savo pareigas pradeda eiti pirmąją kito mėnesio dieną po to, kai buvo išrinktas į šį postą (55 str. 1 d.). Prieš pradėdamas eiti savo pareigas Respublikos Prezidentas iškilmingai prisiekia parlamente. Prisiekdamas Prezidentas pasižada gerbti ir vykdyti Konstituciją bei įstatymus ir tarnauti žmonių gerovei (56 str.). Suomijos Konstitucija garantuoja Respublikos Prezidentui teisinę neliečiamybę. Jam negali būti reiškiami kaltinimai dėl jo tarnybinių veiksmų, kuriuos jis atlieka kaip valstybės vadovas, išskyrus tėvynės ar valstybinės paslapties išdavimą arba nusikaltimą žmoniškumui (113 str.). Respublikos Prezidentas yra vyriausiasis ginkluotųjų pajėgų vadas, šias funkcijas Vyriausybės siūlymu jis gali pavesti eiti bet kuriam Suomijos piliečiui[11], tačiau 2011 m. įsigaliojus Konstitucijos pataisoms, tokį sprendimą Prezidentas gali priimti tik esant nepaprastajai padėčiai. Kadangi vykdomąją valdžią Suomijoje sudaro Respublikos Prezidentas ir Vyriausybė, tai didžiąją dalį savo sprendimų Prezidentas turi priimti kartu su Vyriausybe. Tačiau Konstitucija numato, kad kai kuriuos klausimus Prezidentas gali spręsti ir savarankiškai, be Vyriausybės įsikišimo, pavyzdžiui, dėl Vyriausybės ar ministro skyrimo, taip pat dėl jų atsistatydinimo priėmimo, dėl neeilinių Parlamento rinkimų tvarkos, dėl malonės suteikimo bei kitų klausimų, kurių nereikia svarstyti Vyriausybės plenariniame posėdyje, Prezidentas taip pat savarankiškai sprendžia reikalus, susijusius su Alandų salomis, išskyrus Alandų salų finansus[12]. Prezidentas tvirtina parlamento priimtus įstatymus arba grąžina juos atgal, jis taip pat gali prašyti Aukščiausiojo Teismo ar Aukščiausiojo administracinio teismo išvadų dėl įstatymo (77 str.). Įdomu tai, kad įstatymus skelbia ne Respublikos Prezidentas, o Vyriausybė (78 str.) Paminėtina, kad iki pasirodant naujajai Konstitucijai Prezidentui tekdavo pagrindinis vaidmuo sudarant Vyriausybę, tačiau naujoji Konstitucija parlamentarizavo Vyriausybės formavimą, sumažindama Prezidento vaidmenį šiame procese. Taip buvo sustiprintas atstovaujamosios demokratijos principas, kad Vyriausybės sudėtis kuo labiau atspindėtų tiesioginių Parlamento rin-

[11] Vidrinskaitė, S. Suomijos Respublika ir jos Konstitucija. *Šiuolaikinė konstitucija: studijos apie užsienio šalių konstitucinį reguliavimą*. Kolektyvinė monografija. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2005, p. 279.

[12] The Constitution of Finland, Sections 58 (731/1999, amendments up to 1112/2011 included). <http://www.finlex.fi/fi/laki/kaannokset/1999/en19990731.pdf>.

kimų rezultatus ir Parlamento nuomonę[13]. Po Parlamento rinkimų arba po Vyriausybės atsistatydinimo Prezidentas, tik išklausęs parlamentinių grupių pasitarimų rezultatą bei gavęs Parlamento Pirmininko nuomonę, teikia Parlamentui Ministro Pirmininko kandidatūrą. Kandidatas išrenkamas Ministru Pirmininku, kai tam atviro balsavimo metu pritaria daugiau kaip pusė Parlamento narių (61 str. 2 d.). Tuomet Prezidentas skiria Ministrą Pirmininką ir kitus ministrus Ministro Pirmininko teikimu (61 str. 1 d.). Jeigu kandidatas į Ministro Pirmininko postą nesurenka reikiamos balsų daugumos, keliamas kitas kandidatas lygiai tokia pačia tvarka. Jeigu ir antrasis kandidatas nesurenka reikiamos balsų daugumos, Ministro Pirmininko rinkimai Parlamente rengiami atviru balsavimu. Ministru Pirmininku išrenkamas daugiausia balsų surinkęs asmuo (61 str. 3 d.). Reikia paminėti ir tai, kad ir formuojant Vyriausybę, ir iš pagrindų keičiant jos sudėtį, būtina sąlyga yra Parlamento sesija. Iš karto, kai pritariama naujos sudėties Vyriausybei, Prezidentas atleidžia buvusius ministrus iš pareigų ir skiria naujuosius ministrus[14].

Ne mažiau svarbus yra Respublikos Prezidento vaidmuo priimant Vyriausybės arba atskiro ministro atsistatydinimą. Ministrui Pirmininkui Vyriausybės vardu pareiškus apie atsistatydinimą arba atskiram ministrui pareiškus apie savo atsistatydinimą, Prezidentas pirmuoju atveju atleidžia visą Vyriausybę, o antruoju – ministrą, pareiškusį apie savo atsistatydinimą. Prezidentas Ministro Pirmininko siūlymu gali atleisti bet kurį ministrą. Iš Prezidento konstituciškai reikalaujama atleisti Vyriausybę ar atskirą ministrą iš karto, kai tik šie praranda Parlamento pasitikėjimą, netgi nesant Parlamento reikalavimo (64 str.). Pagal vyraujančią praktiką Vyriausybė visada atsistatydina po Parlamento rinkimų. Atsistatydinimą kitais atvejais lemia Parlamento pareikštas nepasitikėjimas Vyriausybe arba nutrūkęs koalicijos partnerių bendradarbiavimas[15]. Kaip matyti iš šių nuostatų, Prezidentas atlieka tarpininko vaidmenį tarp Vyriausybės ir Parlamento, mat neturėdama Parlamento pasitikėjimo Vyriausybė negali pradėti veikti, o netekusi pasitikėjimo turi nedelsdama atsistatydinti.

---

[13] Constitutional and Parliamentary Information // Constitutional Reform in Finland, Secretariat de l'Association des Secretaires Generaux des Parlements Assemblee Nationale, Paris, 1999. <http://www.asgp.info/Resources/Data/Documents/NJTCYJXYUTISQLTGGTUUWLCDXVEPCE.pdf >.

[14] <http://www.tpk.fi/public/default.aspx?nodeid=4143&culture=en-US&contentlan=2>.

[15] <http://www.tpk.fi/public/default.aspx?nodeid=4143&culture=en-US&contentlan=2>.

Vyriausybę sudaro Ministras Pirmininkas ir reikiamas skaičius ministrų. Ministru gali tapti sąžiningas ir kompetentingas Suomijos pilietis. Ministrai, vadovaudami jiems pavestoms sritims, yra atsakingi parlamentui (60 str.). Vyriausybei vadovauja Ministras Pirmininkas, kuris prižiūri, kaip yra svarstomi ir įgyvendinami Vyriausybės uždaviniai. Ministras Pirmininkas pirmininkauja plenariniams Vyriausybės posėdžiams. Vyriausybė sprendimus priima plenariniuose Vyriausybės posėdžiuose arba ministerijoje, kurios kompetencijai jie priklauso. Be plenarinių posėdžių, Vyriausybės darbas dar yra koordinuojamas ir keturių ministerijos komitetų posėdžiuose: Užsienio ir saugumo politikos komiteto, Finansų komiteto, Ekonomikos politikos komiteto, Europos Sąjungos komiteto. Į visų šių komitetų sudėtį įeina Ministras Pirmininkas, o paskui, priklausomai nuo komiteto funkcijų, jį dar sudaro tos srities ministras ir keletas kitų ministrų. Vyriausybė turi įstatymų leidybos iniciatyvos teisę, bet dažniausiai ja naudojasi atskiri ministrai, tačiau būtina pažymėti, kad daugiau palaikymo sulaukia Vyriausybės, o ne atskirų ministrų parengti teisės aktų projektai[16].

Užsienio politika yra ta sritis, kurioje Respublikos Prezidentas labai artimai bendradarbiauja su Vyriausybe, nes pagal Konstituciją Suomijos užsienio politiką patikėta vykdyti būtent Respublikos Prezidentui kartu su Vyriausybe (93 str.). Nors Prezidentas atlieka pagrindinį vaidmenį užsienio politikoje, tačiau jis neturėtų daryti nieko išskirtinio, kas būtų prieš Vyriausybės valią. Prezidentui priimant svarbius sprendimus užsienio politikos klausimais Vyriausybė paprastai atlieka parengiamąjį darbą. Vyriausybės įtaka Prezidento sprendimams ir veiksmams užsienio politikoje, kurių nereikalaujama svarstyti plenariniame Vyriausybės posėdyje, gali būti daroma per Užsienio reikalų ir Gynybos politikos komitetus Vyriausybėje, kitas neformalias konsultacijas ar diskusijas su Ministru Pirmininku ir / arba vienu ar keliais ministrais[17]. Yra ir tam tikrų užsienio politikos klausimų, kur didesni įgaliojimai tenka ne Prezidentui, o Vyriausybės nariams ar Parlamentui, pavyzdžiui, už ryšius su užsienio valstybėmis ir tarptautinėmis organizacijomis atsakingas užsienio reikalų ministras (93 str. 5 d.). Be

[16] Raunio, T.; Wiberg, M. Finland: Polarised Pluralism in the Shadow of a Strong President. In Strøm, K.; Müller, W. C., Bergman T. *Delegation and Accountability in Parliamentary Democracies*. Oxford University Press, 2006, p. 302.

[17] Firavičiūtė R. Suomijos Respublikos konstitucinė sistema. *Europos Sąjungos valstybių narių konstitucinės sistemos*. Mokslo studija. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas. 2012, p. 888.

to, sprendimus dėl Suomijos tarptautinių įsipareigojimų ir jų įsigaliojimo priima Parlamentas, kaip nurodyta Konstitucijoje. Prezidentas klausimus dėl karo ir taikos sprendžia Parlamento pritarimu (93 str. 2 d.). Klausimai dėl Europos Sąjungos yra patikėti Ministro Pirmininko kompetencijai. Matyti ir tai, kad naujoji Konstitucija sustiprino Ministro Pirmininko galias užsienio politikoje apribodama Respublikos Prezidento galias[18]. Priėmus Konstitucijos pataisas (2011 m.) ir 66 straipsnį papildžius nuostata, kad Europos Vadovų Tarybos posėdžiuose bei Europos Sąjungos susitikimuose, kuriuose dalyvauja aukščiausieji valstybių vadovai, Suomijai atstovauja Ministras Pirmininkas, jei Vyriausybė išimties tvarka nenusprendžia kitaip, iš esmės buvo sumažintas Respublikos Prezidento vaidmuo, nes iki tol ir Prezidentas, ir Ministras Pirmininkas turėjo teisę atstovauti šaliai ES viršūnių susitikimuose ir kituose tarptautiniuose renginiuose.

Suomijos Konstitucija kiekvienam garantuoja teisę į teisingą ir greitą bylos sprendimą, kurį priima kompetentingas teismas ar kita institucija. Pagrindinės teisingo teismo ir gero valdymo garantijos yra posėdžių viešumas, teisė būti išklausytam, teisė gauti sprendimą bei teisė apskųsti priimtą sprendimą. Teisėjus į pareigas skiria Respublikos Prezidentas. Suomijos teismų sistemą sudaro bendrosios kompetencijos teismai, t. y. apylinkių, apeliaciniai ir Aukščiausiasis Teismas, taip pat administraciniai teismai, kurių grandį sudaro regioniniai administraciniai teismai ir Aukščiausiasis administracinis teismas, kiti specializuoti teismai gali būti steigiami įstatymo pagrindu[19]. Apeliacine instancija bylos sprendžiamos Apeliaciniame teisme (*hovioikeus*). Šiuose teismuose apeliacine tvarka sprendžiamos ir civilinės, ir baudžiamosios bylos. Šalys kreipdamosi į Apeliacinį teismą turi teisę skųsti tiek fakto, tiek teisės klausimus. Apeliaciniuose teismuose bylas sprendžia trijų teisėjų kolegija. Trečioji ir aukščiausia instancija yra Aukščiausiasis Teismas (*korkein oikeus*). Svarbiausias Aukščiausiojo Teismo uždavinys yra sukurti precedentus žemesnės instancijos teismams taikyti teisę ir nagrinėti teismų praktiką. Šis teismas nagrinėja skundus dėl teismo procedūrų visų lygmenų teismuose. Jeigu sprendžiamos labai svarbios bylos, kurių baigtis gali turėti ilgalaikes pasekmes, tuomet bylą teismas nagrinėja plenarinėje sesijoje arba vienuolikos teisėjų sudėtimi. Dažniausiai bylos sprendžiamos rašytinio proceso tvarka, nors Aukščiau-

18 <http://www.state.gov/r/pa/ei/bgn/3238.htm>.

19 The Constitution of Finland, Sections 98 (731/1999, amendments up to 1112/2011 included). < http://www.finlex.fi/fi/laki/kaannokset/1999/en19990731.pdf>.

siasis Teismas gali skirti ir žodinį bylos nagrinėjimą[20]. Aukščiausiasis Teismas veikia kaip patariamoji institucija Prezidentui teikiant malonę, taip pat teisingumo ministrui – ekstradicijos bylose. Teismas savo iniciatyva gali kreiptis į Respublikos Prezidentą dėl teisės aktų inicijavimo ir galiojančių teisės aktų keitimo[21]. Suomijoje egzistuoja administracinio skundo teisė. Ši teisė gali būti apribota tik įstatymu. Administraciniai teismai nagrinėja asmenų ir įmonių ar organizacijų skundus dėl institucijų priimtų aktų. Tokiose bylose valstybė ar savivaldos institucijos turi teisę pateikti apeliacinį skundą. Aukščiausiasis administracinis teismas (*korkein hallinto-oikeus*) galutinai sprendžia institucijų priimtų aktų teisėtumą. Vis dėlto didžiąją dalį bylų sudaro skundai dėl administracinių teismų sprendimų. Bylas sprendžia penki teisėjai. Aukščiausiasis administracinis teismas taip pat gali paskirti tyrimą ar žodinį bylos nagrinėjimą. Be teisminių funkcijų, Aukščiausiasis administracinis teismas prižiūri, kaip žemesnės instancijos teisminės institucijos laikosi administracinės teisės. Suomijoje veikia ir specializuoti teismai. Vienas iš tokių yra Aukštasis apkaltos teismas (*valtakunnanoikeus*), kuris buvo susirinkęs tik kelis kartus. Jis nagrinėja baudžiamąsias bylas, susijusias su nusikaltimų padarymu, kai juos padaro Vyriausybės nariai, teisingumo kancleris, Parlamento ombudsmenas ar bet kuris Aukščiausiojo Teismo ar Aukščiausiojo administracinio teismo narys. Tokiose bylose atsakomybė už kaltinimo palaikymą tenka generaliniam prokurorui, teisingumo kancleriui ar Parlamento ombudsmenui[22]. Aukštajam apkaltos teismui vadovauja Aukščiausiojo Teismo pirmininkas. Teismą sudaro Aukščiausiojo administracinio teismo pirmininkas, trys vyriausieji apeliacinių teismų pirmininkai ir penki nariai, kuriuos renka Parlamentas ketveriems metams[23].

Suomijoje veikiančią teisės aktų konstitucingumo patikrą galima apibūdinti kaip išankstinę ir parlamentinę. Konstitucijos 77 straipsnis numa-

---

[20] Firavičiūtė, R. Suomijos Respublikos konstitucinė sistema. *Europos Sąjungos valstybių narių konstitucinės sistemos*. Mokslo studija. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2012, p. 890.

[21] Vidrinskaitė, S. Suomijos Respublika ir jos Konstitucija. *Šiuolaikinė konstitucija: studijos apie užsienio šalių konstitucinį reguliavimą*: kolektyvinė monografija. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2005, p. 285.

[22] <http://www.om.fi/en/Etusivu/Ministerio/Oikeuslaitosesite>.

[23] Vidrinskaitė, S. Suomijos Respublika ir jos Konstitucija. *Šiuolaikinė konstitucija: studijos apie užsienio šalių konstitucinį reguliavimą*. Kolektyvinė monografija. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2005, p. 285.

to, kad Konstitucinės teisės komitetas, veikiantis Parlamente, teikia savo išvadas dėl teisės aktų projektų ir kitų jam svarstyti pateiktų klausimų konstitucingumo, taip pat dėl jų suderinamumo su tarptautiniais žmogaus teises reglamentuojančiais susitarimais. Šios Parlamente atliekamos konstitucinės kontrolės tikslas yra įstatymų leidybos procese iš anksto užkirsti kelią priimti Konstitucijai prieštaraujančius įstatymus. Pagal Konstituciją teismai, spręsdami bylas ir atsiradus aiškiam įstatymų neatitikimui Konstitucijai, pirmenybę turėtų teikti Konstitucijai. Taip pat įtvirtinta nuostata, kad dekreto arba kito žemesnę juridinę galią turinčio teisės akto nuostatai prieštaraujant Konstitucijai arba įstatymui, teismas arba kita įstaiga negali jos taikyti[24]. Taigi galioja Konstitucijos viršenybės principas, tačiau kartu Parlamentas išlieka įstatymų leidybos iniciatorius, kurio sprendimai negali būti tikrinami atgaline data, pateikiant apeliacinį skundą dėl nuostatų neatitikties Konstitucijai[25].

---

[24] The Constitution of Finland, Sections 107 (731/1999, amendments up to 1112/2011 included). <http://www.finlex.fi/fi/laki/kaannokset/1999/en19990731.pdf>.

[25] Constitutional and Parliamentary Information//Constitutional Reform in Finland, Secretariat de l'Association des Secretaires Generaux des Parlements Assemblee Nationale, Paris, 1999 <http://www.asgp.info/Resources/Data/Documents/njtcyjxyutisqltggtuuwlcdxvepce.pdf>.

SUOMIJOS RESPUBLIKOS KONSTITUCIJA[26]

I SKYRIUS

PAGRINDINĖS NUOSTATOS

1 straipsnis. Konstitucija

(1) Suomija yra nepriklausoma respublika.

(2) Suomijos Konstitucija yra įtvirtinta šiame konstituciniame akte. Konstitucija garantuoja žmogaus orumo ir asmens laisvių ir teisių neliečiamumą bei remia teisingumą visuomenėje.

(3) Suomija dalyvauja tarptautiniame bendradarbiavime, kad apsaugotų taiką, žmogaus teises ir visuomenės vystymąsi. Suomija yra Europos Sąjungos narė.

2 straipsnis. Demokratija ir teisinė valstybė

(1) Valstybės valdžia yra patikėta žmonėms, kuriems atstovauja Parlamentas.

(2) Demokratija įtvirtina asmens teisę dalyvauti ir daryti įtaką visuomenės raidai ir jo / jos gyvenimo sąlygoms.

(3) Valstybės valdžios institucijos turi būti grindžiamos įstatymu. Visoje valstybinėje veikloje yra griežtai laikomasi įstatymų.

---

[26] Suomijos Respublikos Konstitucija, paskelbta Suomijos oficialiame teisės aktų skelbimo interneto puslapyje http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731, išversta iš suomių kalbos.
Aktualizuotas Suomijos Respublikos Konstitucijos vertimas. *Užsienio šalių konstitucijos*. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2004.

3 straipsnis. Parlamentarizmas ir valdžių atskyrimas

(1) Įstatymų leidžiamoji valdžia priklauso Parlamentui, kuris taip pat sprendžia dėl valstybės finansų.

(2) Vykdomąją valdžią vykdo Respublikos Prezidentas ir Vyriausybė, kurios nariai turi turėti Parlamento pasitikėjimą.

(3) Teisminę valdžią vykdo nepriklausomi teismai. Aukščiausiasis Teismas ir Aukščiausiasis Administracinis Teismas yra aukščiausia teismo instancija.

4 straipsnis. Suomijos teritorija

Suomijos teritorija yra nedaloma. Valstybinės sienos negali būti keičiamos be Parlamento sutikimo.

5 straipsnis. Suomijos pilietybė

(1) Suomijos pilietybė įgyjama gimimu arba suteikiama pagal tėvų pilietybę įstatymo nustatyta tvarka. Pilietybė taip pat gali būti suteikiama prašant pagal kriterijus, nustatytus įstatyme.

(2) Nė vienam negali būti atimta jo / jos Suomijos pilietybė, išskyrus įstatymo nustatytais pagrindais ir tik jei jam / jai bus suteikta kitos valstybės pilietybė.

II SKYRIUS

PAGRINDINĖS TEISĖS IR LAISVĖS

6 straipsnis. Lygybė

(1) Visi yra lygūs prieš įstatymą.

(2) Be pateisinamos priežasties negalima elgtis su žmogumi skirtingai dėl jo lyties, amžiaus, kilmės, kalbos, religijos, įsitikinimų, nuomonės, sveikatos, negalios ar priežasčių, susijusių su jo/jos asmeniu.

(3) Su vaikais turi būti elgiamasi lygiai kaip su suaugusiaisiais ir jiems leidžiama spręsti klausimus, susijusius su jais pačiais savarankiškai, kiek tai atitinka jų išsivystymo lygį.

(4) Lyčių lygybė yra puoselėjama visuomeninėje veikloje ir darbe, ypač nustatant užmokestį ir kitas darbo sąlygas, kurias detaliau reguliuoja įstatymas.

7 straipsnis. Teisė į gyvybę, asmens laisvę ir neliečiamybę

(1) Kiekvienas turi teisę į gyvybę, asmens laisvę, neliečiamybę ir saugumą.

(2) Nė vienas negali būti nuteistas mirties bausme, kankinamas ar kitu būdu pažeidžiamas žmogaus orumas.

(3) Asmens neliečiamybė negali būti pažeista, taip pat asmens laisvė negali būti apribota be pateisinamos priežasties, nurodytos įstatyme. Bausmė, kuria yra apribojama asmens laisvė, gali būti skiriama tik teismo. Kitais atvejais neteisėtas laisvės apribojimas gali būti skundžiamas teismui. Asmenų, kuriems apribota laisvė, teisės turi būti garantuojamos įstatymu.

8 straipsnis. Teisėtumo principas baudžiamosiose bylose

Niekas negali būti pripažintas kaltu dėl nusikaltimo padarymo arba būti nuteistas remiantis įstatymu, kuriame nebuvo numatyta bausmė nusikaltimo padarymo metu. Paskirta bausmė negali būti griežtesnė, nei nustatė įstatymas nusikaltimo padarymo metu.

9 straipsnis. Judėjimo laisvė

(1) Suomijos piliečiai ir užsieniečiai, teisėtai gyvenantys Suomijoje, turi teisę laisvai judėti šalyje ir pasirinkti savo gyvenamąją vietą.

(2) Kiekvienas turi teisę išvykti iš šalies. Šios teisės apribojimai gali būti numatyti įstatyme, jei tai yra būtina teisinėms procedūroms įgyvendinti ar bausmei įvykdyti, ar valstybės gynimo pareigai atlikti.

(3) Suomijos piliečiams negali būti draudžiama atvykti į Suomiją, jie negali būti iš jos deportuoti, jiems negali būti įvykdoma ekstradicija, jie taip pat negali būti perduoti kitai šaliai prieš jų valią. Tačiau įstatymai gali numatyti, kad dėl nusikalstamos veikos padarymo, teisinių procedūrų ar siekiant įgyvendinti sprendimą dėl vaiko globos ar rūpybos, Suomijos piliečiui gali būti įvykdyta ekstradicija arba jis gali būti perduotas kitai valstybei, kurioje yra garantuojamos jo/jos žmogaus teisės ir teisinė apsauga.

(4) Užsieniečių teisę atvykti į Suomiją ir pasilikti šalyje reguliuoja įstatymas. Užsienietis negali būti deportuotas, įvykdoma ekstradicija ar sugrąžintas kitai šaliai, jeigu dėl to jam gresia mirties bausmė, kankinimai ar kitoks elgesys, pažeidžiantis žmogaus orumą.

10 straipsnis. Teisė į privatumą

(1) Kiekvienam garantuojamas privatus gyvenimas, pagarba ir būsto neliečiamybė. Detaliau nuostatas dėl asmens duomenų apsaugos numato įstatymas.

(2) Susirašinėjimo, telefono ir kitų konfidencialių komunikacijų slaptumas yra neliečiamas.

(3) Priemonės, užtikrinančios būsto neliečiamybę ir kurios yra būtinos siekiant apsaugoti pagrindines asmens teises ir laisves ar vykdant nusikaltimo tyrimą, gali būti nustatytos įstatymo. Be to, asmens susirašinėjimo slaptumas gali būti apribotas įstatymo, kaip ir asmens laisvės apribojimas, jei tai yra būtina tiriant nusikaltimus, kuriais keliamas pavojus asmens ar visuomenės saugumui, ar būsto neliečiamybei, taip pat tyrimų ir kratos metu.

11 straipsnis. Religijos ir sąžinės laisvė

(1) Kiekvienas turi religijos ir sąžinės laisvę.

(2) Religijos ir sąžinės laisvė apima teisę atvirai skelbti ir išpažinti religiją, laisvai reikšti įsitikinimus ir teisę būti ar nebūti religinės bendruomenės nariu. Niekas negali būti verčiamas prieš savo valią dalyvauti religinėse apeigose.

12 straipsnis. Žodžio laisvė ir teisė naudotis informacija

(1) Kiekvienas turi žodžio laisvę. Žodžio laisvė apima teisę išreikšti, skleisti ir gauti informaciją, nuomones ir kitokią informaciją be išankstinio apribojimo. Detaliau žodžio laisvės nuostatos yra nustatytos įstatyme. Apribojančios nuostatos, susijusios su vaizdo programomis ir kurios yra būtinos apsaugoti vaikus, gali būti nustatytos įstatymo.

(2) Dokumentai ir įrašai, kuriuos turi valdžia, yra vieši, nebent jų paskelbimas dėl svarbios priežasties yra specialiai apribotas įstatymo. Kiekvienas turi teisę naudotis viešais dokumentais ir įrašais.

13 straipsnis. Susirinkimų ir asociacijų laisvė

(1) Kiekvienas turi teisę organizuoti susitikimus ir demonstracijas be leidimo, kaip ir teisę dalyvauti juose.

(2) Kiekvienas turi asociacijų laisvę. Asociacijų laisvė apima teisę sudaryti asociaciją be leidimo, būti ar nebūti asociacijos nariu ir dalyvauti asociacijos veikloje. Įstatymai taip pat garantuoja laisvę sudaryti profesines sąjungas ir organizuotis taip, kad būtų rūpinamasi ir kitais interesais.

(3) Susirinkimų ir asociacijų laisvių naudojimo sąlygas nustato įstatymas.

14 straipsnis. Rinkimų ir dalyvavimo teisės

(1) Kiekvienas Suomijos pilietis, sulaukęs aštuoniolikos metų amžiaus, turi teisę balsuoti šalies rinkimuose ir referendumuose. Atskiros Konstitucijos nuostatos nustato sąlygas kandidatams šalies rinkimuose.

(2) Kiekvienas Suomijos pilietis ir kiekvienas Europos Sąjungos pilietis, gyvenantis Suomijoje, sulaukęs aštuoniolikos metų amžiaus, turi teisę balsuoti Europos Parlamento rinkimuose, kaip numatyta įstatymuose.

(3) Kiekvienas Suomijos pilietis ir kiekvienas užsienietis, nuolat gyvenantis Suomijoje, sulaukęs aštuoniolikos metų amžiaus, turi teisę balsuoti vietos savivaldos rinkimuose ir vietos referendumuose, kaip tai numatyta įstatyme. Nuostatos, nustatančios teisę kitu būdu dalyvauti savivaldos valdyme, yra numatytos įstatyme.

(4) Viešoji valdžia turi sudaryti galimybes asmeniui dalyvauti visuomeninėje veikloje ir daryti įtaką sprendimams, susijusiems su juo ar ja.

15 straipsnis. Nuosavybės apsauga

(1) Kiekvieno nuosavybė yra saugoma.

(2) Nuosavybės paėmimo sąlygas visuomenės poreikiams tenkinti ir teisingai atlyginant, nustato įstatymas.

16 straipsnis. Išsilavinimo teisė

(1) Kiekvienas turi teisę į nemokamą pagrindinį išsilavinimą. Nuostatos, susijusios su pareiga gauti išsilavinimą, yra nustatytos įstatyme.

(2) Viešoji valdžia, kaip detaliau numato įstatymas, turi garantuoti kiekvienam lygias galimybes gauti kitas mokymosi paslaugas pagal jų sugebėjimus ir kitus ypatingus poreikius, taip pat galimybę tobulėti netrukdant ekonominiams sunkumams.

(3) Mokslo, menų ir aukštojo išsilavinimo laisvė garantuojama.

17 straipsnis. Teisė į savo kalbą ir kultūrą

(1) Valstybinės Suomijos kalbos yra suomių ir švedų.

(2) Kiekvieno asmens teisę vartoti savo kalbą ar suomių, ar švedų, teismuose ar kitose valstybės įstaigose ir gauti oficialius dokumentus ta kalba, garantuoja įstatymas. Valstybės valdžia turi vienodais pagrindais

tenkinti kultūrinius ir visuomeninius suomiškai ir švediškai kalbančių šalies gyventojų poreikius.

(3) Samiai, kaip vietos gyventojai, taip pat kaip romai ar kitos grupės, turi teisę palaikyti ir vystyti savo kalbą ir kultūrą. Nuostatos dėl teisės vartoti samių kalbą valstybės institucijose numato įstatymas. Asmenų, naudojančių ženklų kalbą, ir asmenų, kuriems dėl negalios reikia aiškinimo ar vertimo pagalbos, teises garantuoja įstatymas.

18 straipsnis. Teisė į darbą ir laisvė dalyvauti komercinėje veikloje

(1) Kaip numato įstatymas, kiekvienas turi teisę užsidirbti jo / jos pragyvenimui savo darbu, profesija ar komercine veikla pagal jo / jos pasirinkimą. Viešoji valdžia prisiima atsakomybę už darbo saugą.

(2) Valdžios institucijos turi skatinti užimtumą ir siekti užtikrinti teisę į darbą. Įstatymas numato teisę gauti mokymąsi, kuris padidintų įsidarbinimo galimybes.

(3) Niekas negali būti atleistas iš darbo neteisėtai.

19 straipsnis. Teisė į socialinę apsaugą

(1) Tie, kurie negali gauti lėšų, būtinų oriam pragyvenimui, turi teisę gauti būtinas pragyvenimui lėšas ir rūpybą.

(2) Įstatymas kiekvienam garantuoja teisę į būtinas pragyvenimo lėšas nedarbo, ligos, negalios atveju, sulaukus senatvės, taip pat gimus vaikui ar netekus rūpintojo.

(3) Viešoji valdžia pagal įstatymą kiekvienam garantuoja pakankamą socialinę, sveikatos ar medicinos priežiūrą ir rūpinimąsi gyventojų sveikata. Be to, valstybinė valdžia turi remti šeimas ir kitus atsakingus už vaikų aprūpinimą taip, kad jie galėtų užtikrinti vaikų gerovę ir ugdymą.

(4) Viešoji valdžia remia kiekvieno teisę į būstą ir galimybę susitvarkyti jų nuosavą gyvenamąją vietą.

20 straipsnis. Atsakomybė už aplinką

(1) Kiekvienas yra atsakingas už gamtą ir jos bioįvairovę, aplinką ir nacionalinį paveldą.

(2) Viešoji valdžia turi stengtis kiekvienam garantuoti teisę į sveiką aplinką ir galimybę kiekvienam priimti sprendimus, susijusius su jų gyvenamąja aplinka.

21 straipsnis. Įstatymo apsauga

(1) Kiekvienas turi teisę į tinkamą ir greitą savo bylos nagrinėjimą kompetentingame teisme ar kitoje valdžios institucijoje, taip pat teisę kreiptis į teismą ar kitą nepriklausomą instituciją administracinėje byloje dėl priimto sprendimo peržiūrėjimo.

(2) Įstatymas numato nuostatas, susijusias su teismo proceso viešumu, teise būti išklausytam, teise gauti motyvuotą sprendimą ir apeliacijos teisę, taip pat kitas teisingo teismo proceso ir tinkamo valdymo garantijas.

22 straipsnis. Pagrindinių teisių ir laisvių apsauga

Valstybinė valdžia turi garantuoti pagrindinių žmogaus teisių ir laisvių priežiūrą.

23 straipsnis. Pagrindinės teisės ir laisvės esant nepaprastajai padėčiai

(1) Laikini pagrindinių teisių ir laisvių apribojimai, kurie atitinka Suomijos tarptautinius įsipareigojimus žmogaus teisių srityje ir kurie yra būtini ginkluoto Suomijos užpuolimo atveju ar nepaprastosios padėties atveju, kai kyla grėsmė tautai, gali būti nustatyti įstatymu ar Vyriausybės nutarimu, tik esant ypatingoms aplinkybėms ir numatant tikslią taikymo sritį. Laikinųjų išimčių taikymo pagrindai turi būti nustatyti įstatyme.

(2) Vyriausybės nutarimai dėl laikinųjų išimčių taikymo nedelsiant turi būti pateikti Parlamentui svarstyti. Parlamentas gali nuspręsti dėl šių nutarimų galiojimo.

III SKYRIUS

PARLAMENTAS IR PARLAMENTO NARIAI

24 straipsnis. Parlamento sudėtis ir įgaliojimų laikas

(1) Parlamentas yra vienerių rūmų. Jis sudarytas iš 200 atstovų, išrinktų ketverių metų kadencijai.

(2) Parlamento įgaliojimai prasideda, kai yra patvirtinami Parlamento rinkimų rezultatai ir tęsiasi iki kitų Parlamento rinkimų.

25 straipsnis. Parlamento rinkimai

(1) Parlamento nariai renkami tiesiogiai, proporciniu būdu ir slaptu balsavimu. Kiekvienas pilietis turi lygias teises rinkimuose.

(2) Parlamento rinkimams šalis pagal Suomijos piliečių skaičių pada-

lijama bent į dvylika arba daugiausiai į aštuoniolika rinkimų apygardų. Be to, Alandų salos turi sudaryti savo vieno atstovo rinkimų apygardą.

(3) Teisė Parlamento rinkimuose iškelti kandidatus priklauso registruotoms politinėms partijoms ir, kaip numatyta įstatyme, asmenų grupėms, turinčioms teisę balsuoti.

(4) Įstatymas detaliau apibrėžia Parlamento rinkimų rengimo, kandidatų iškėlimo ir rinkimų apygardų nustatymo tvarkos sąlygas.

26 straipsnis. Neeiliniai Parlamento rinkimai

(1) Respublikos Prezidentas, esant motyvuotam Ministro Pirmininko siūlymui ir išklausius parlamentines grupes, kol vyksta Parlamento sesija, gali siūlyti, kad būtų surengti neeiliniai Parlamento rinkimai. Parlamentas iki rinkimų turi nuspręsti, kada jis baigia savo darbą.

(2) Po neeilinių Parlamento rinkimų Parlamentas turi rinktis į sesiją pirmą kalendorinę mėnesio dieną, praėjus devyniolikai dienų po rinkimų, jeigu Parlamentas nenumatė ankstesnės datos.

27 straipsnis. Reikalavimai kandidatams į Parlamento narius

(1) Kiekvienas turintis teisę balsuoti ir kuris nėra globojamas, gali būti kandidatu Parlamento rinkimuose.

(2) Asmuo, einantis karines pareigas, negali būti išrinktas Parlamento nariu.

(3) Vyriausybės teisingumo kancleris, Parlamento ombudsmenas, Aukščiausiojo Teismo arba Aukščiausiojo administracinio teismo teisėjas ir Generalinis prokuroras negali būti Parlamento atstovu. Jeigu Parlamento narys yra išrenkamas Respublikos Prezidentu ar paskirtas, ar išrinktas į vieną iš minėtų tarnybų, jis / ji nustoja būti atstovu nuo paskyrimo ar rinkimų datos. Parlamento nario pareigos taip pat nutraukiamos, jeigu jis/ji praranda tinkamumą.

28 straipsnis. Laikinas nušalinimas iš pareigų, atleidimas iš pareigų arba įgaliojimų nutraukimas

(1) Parlamento nario pareigos yra sustabdomos tam laikui, kol jis yra Europos Parlamento narys. Per tą laiką Parlamento narį pakeičia jo pavaduotojas. Parlamento nario pareigos taip pat sustabdomos karinės tarnybos laikotarpiu.

(2) Parlamentas gali sutikti atleisti Parlamento narį iš užimamų parei-

gų pagal jo / jos prašymą, jei tokiam atleidimui yra svari priežastis.

(3) Jeigu Parlamento narys iš esmės ir daug kartų neatliko jo / jos pareigų, Parlamentas, pagal Konstitucinės teisės komiteto išvadą, gali atleisti jį / ją iš pareigų visam arba tam tikram laikui sprendimu, priimtu ne mažiau kaip dviem trečdaliais balsų.

(4) Jeigu Parlamento nariu išrinktas asmuo buvo teismo sprendimu nuteistas kalėti už tyčinį nusikaltimą ar bauda už rinkimų pažeidimą, Parlamentas sprendžia, ar leisti jam / jai tęsti tarnybą. Jei pažeidimas yra toks, kad kaltinamasis praranda pasitikėjimą ir pagarbą, reikalingą einant Parlamento nario pareigas, tai Parlamentas, gavęs Konstitucinės teisės komiteto išvadas, dviejų trečdalių balsų dauguma gali priimti sprendimą dėl Parlamento nario įgaliojimų pabaigos.

29 straipsnis. Parlamento nario nepriklausomumas

Parlamento narys įsipareigoja laikytis teisingumo ir tiesos. Jis / ji turi laikytis Konstitucijos ir jokie kiti nurodymai jam / jai nėra privalomi.

30 straipsnis. Parlamento nario imunitetas

(1) Parlamento nariui neturi būti trukdoma vykdyti jo / jos pareigas.

(2) Parlamento narys negali būti apkaltintas teisme, taip pat negali būti atimta laisvė už Parlamento nario nuomonę, išreikštą Parlamente, ar dėl elgesio svarstymuose, nebent Parlamentas tam pritarė sprendimu, priimtu ne mažiau kaip penkiais šeštadaliais balsų.

(3) Jeigu Parlamento narys buvo suimtas ar sulaikytas, apie tai nedelsiant turi būti pranešta Parlamento Pirmininkui. Parlamento narys negali būti suimtas ar sulaikytas iki teismo proceso pradžios be Parlamento sutikimo, nebent Parlamento narys yra dėl rimtos priežasties įtariamas padaręs nusikaltimą, už kurį minimali bausmė yra įkalinimas ilgiau kaip šešis mėnesius.

31 straipsnis. Parlamento nario žodžio ir elgesio laisvė

(1) Kiekvienas Parlamento narys turi teisę laisvai išsakyti savo nuomonę Parlamente apie visus svarstomus klausimus ir apie tai, kaip jie yra nagrinėjami.

(2) Kiekvienas Parlamento narys turi elgtis oriai ir etiškai, nesielgti su kitu asmeniu įžeidžiamai. Jeigu Parlamento narys pažeidžia tokį elgesį, Parlamento Pirmininkas gali atkreipti dėmesį arba uždrausti toliau kalbėti.

Parlamentas gali Parlamento narį, kuris daug kartų pažeidė tvarką, įspėti arba jį / ją laikinai nušalinti nuo Parlamento sesijų, bet ne ilgiau kaip dviem savaitėms.

32 straipsnis. Interesų konfliktas

Parlamento narys yra nušalinamas nuo bet kokio klausimo svarstymo ar sprendimų priėmimo, jei tai susijusę su juo ar ja asmeniškai. Tačiau jis / ji gali dalyvauti tų dalykų debatuose Parlamento plenariniame posėdyje. Be to, Parlamento narys bus nušalintas nuo jo / jos pareigų svarstymo Komitete.

IV SKYRIUS

PARLAMENTO VEIKLA

33 straipsnis. Parlamento sesija

(1) Parlamentas renkasi į sesiją kiekvienais metais Parlamento nutartu metu, Parlamento sesijos pradžią skelbia Respublikos Prezidentas.

(2) Parlamento sesija tęsiasi iki tol, kol Parlamentas susirenka į kitą Parlamento sesiją. Prieš rinkimus paskutinė Parlamento sesija tęsiasi tol, kol Parlamentas nuspręs baigti savo darbą. Prezidentas skelbia Parlamento kadencijos pabaigą. Tačiau jei būtina, Parlamento Pirmininkas turi teisę sušaukti Parlamentą prieš naujų rinkimų surengimą.

34 straipsnis. Parlamento Pirmininkas ir Parlamento Pirmininko Taryba

(1) Kiekvienai Parlamento sesijai Parlamentas iš savo narių renka Parlamento Pirmininką ir du Parlamento Pirmininko pavaduotojus.

(2) Parlamento Pirmininkas ir jo pavaduotojai renkami slaptu balsavimu. Parlamento narys, gavęs daugiau nei pusę balsų, laikomas išrinktu. Jeigu per du pirmuosius balsavimus nė vienas negavo reikiamos balsų daugumos, Parlamento narys, trečiame balsavime gavęs daugiausiai balsų, laikomas išrinktu.

(3) Parlamento Pirmininkas, jo pavaduotojai ir Parlamento komitetų pirmininkai sudaro Parlamento Pirmininko tarybą. Parlamento Pirmininko taryba leidžia nurodymus organizuojant Parlamento darbą ir nutaria, kaip specialiai numatyta šioje Konstitucijoje ar Parlamento statute, darbo tvarką, kurios bus laikomasi svarstant dalykus Parlamente. Parlamento

Pirmininko taryba gali pateikti siūlymą dėl Parlamento pareigūnų darbo nuostatų ar Parlamento statuto pakeitimo ar priėmimo, taip pat siūlymus dėl kitų Parlamento veiklos nuostatų.

35 straipsnis. Parlamento komitetai

(1) Kiekvienos kadencijos laikotarpiui Parlamentas sudaro Pagrindinį komitetą, Konstitucinės teisės komitetą, Užsienio reikalų komitetą, Finansų komitetą ir kitus nuolatinius komitetus, numatytus Parlamento statute. Parlamentas taip pat gali įsteigti *ad hoc* komitetą konkrečiam klausimui parengti ar ištirti.

(2) Pagrindiniame komitete turi būti dvidešimt penki nariai. Konstitucinės teisės komitete, Užsienio reikalų komitete ir Finansų komitete turi būti bent po septyniolika narių. Kiti nuolatiniai komitetai turi turėti bent po vienuolika narių. Kiekvienas komitetas turi turėti būtiną alternatyvių narių skaičių.

(3) Komitetas turi kvorumą, jeigu dalyvauja bent du trečdaliai narių, nebent kai kuriais atvejais yra reikalaujama didesnio kvorumo.

36 straipsnis. Kitos Parlamento renkamos institucijos ir atstovai

(1) Parlamentas renka Socialinio draudimo institucijos valdymo ir veiklos kontrolės patikėtinius pagal įstatymo nuostatas.

(2) Parlamentas renka kitas būtinas institucijas, kaip numatyta šioje Konstitucijoje, kitame įstatyme ar Parlamento statute.

(3) Parlamento atstovų rinkimai į institucijas pagal tarptautinį susitarimą ar į kitą tarptautinę instituciją vykdomi pagal įstatymą arba Parlamento statutą.

37 straipsnis. Parlamento organų rinkimai

(1) Komitetai ir kiti Parlamento organai yra suformuojami per pirmąją Parlamento sesiją įgaliojimų laikotarpiui, jeigu kitaip nenumatyta šioje Konstitucijoje ar Parlamento statute, ar specialiose Parlamento nustatytose teisės proceso normose. Tačiau Parlamento Pirmininko tarybos siūlymu Parlamentas gali sutikti vėl suformuoti Komitetą ar organą, veikiantį rinkimų kampanijos metu.

(2) Parlamentas renka Komitetų ir kitų organų narius. Nebent pagal susitarimą rinkimai vykdomi proporciniu balsavimu.

38 straipsnis. Parlamento ombudsmenas

(1) Parlamentas ketverių metų terminui skiria Parlamento ombudsmeną ir du ombudsmeno pavaduotojus, turinčius teisinį išsilavinimą. Ombudsmeno pavaduotojas gali turėti pavaduotoją, kai tai detaliai numato įstatymas. Ombudsmenui taikomos nuostatos galioja ir ombudsmeno pavaduotojams bei jų pavaduotojams.

(2) Parlamentas, gavęs Konstitucinės teisės komiteto išvadas, dėl svarių priežasčių gali atleisti ombudsmeną nesibaigus jo / jos kadencijai ne mažiau kaip dviem trečdaliais balsų.

39 straipsnis. Svarstytinų klausimų inicijavimas Parlamente

(1) Dalykai pradedami svarstyti Parlamente remiantis Vyriausybės siūlymu ar Parlamento narių pateiktu pasiūlymu, ar kitu būdu, numatytu šioje Konstitucijoje ar Parlamento statute.

(2) Parlamento nariai gali pasiūlyti:

1) įstatymų projektus, kuriuose siūloma priimti įstatymą;

2) biudžeto projektus, apimančius siūlymus dėl tinkamumo įtraukti į biudžetą ar papildomo biudžeto, ar dėl kitų biudžetinių sprendimų; ir

3) peticijas, apimančias siūlymus dėl įstatymo projekto kūrimo ar dėl kitų priemonių taikymo.

40 straipsnis. Svarstytinų klausimų paruošimas

Vyriausybės siūlymai, Parlamento narių pasiūlymai, Parlamentui pateiktos ataskaitos ir kiti pasiūlymai yra rengiami Komisijose prieš jų galutinį svarstymą Parlamento plenarinėje sesijoje, kaip numatyta šioje Konstitucijoje ar Parlamento statute.

41 straipsnis. Pasiūlymų svarstymas plenariniame posėdyje

(1) Įstatymų siūlymai ir siūlymai dėl Parlamento statuto yra svarstomi dviem svarstymais plenariniame posėdyje. Tačiau siūlymai atidėti, laikinai sustabdyti galiojimą ar palikti nepatvirtintą įstatymą yra svarstomi tik vienu svarstymu. Kiti siūlymai yra svarstomi plenariniame posėdyje atskiru svarstymu.

(2) Sprendimai plenariniame posėdyje yra priimami paprasta balsų dauguma, jeigu šioje Konstitucijoje nenumatyta kitaip. Jei balsai pasiskirsto po lygiai, sprendimai priimami traukiant burtus, išskyrus, kai reikia kvalifikuotos balsų daugumos. Detaliau balsavimo procedūras nustato Parlamento statutas.

42 straipsnis. Parlamento Pirmininko pareigos plenariniame posėdyje

(1) Parlamento Pirmininkas sušaukia plenarinį posėdį, pateikia darbotvarkę, prižiūri diskusijas ir užtikrina, kad plenarinio posėdžio svarstymuose būtų laikomasi Konstitucijos.

(2) Parlamento Pirmininkas neturi atsisakyti įtraukti siūlymo į darbotvarkę ar pasiūlymo balsuoti, nebent toks siūlymas prieštarauja Konstitucijai, kitam įstatymui ar ankstesniam Parlamento sprendimui. Šiuo atveju Parlamento Pirmininkas turi paaiškinti atmetimo priežastį. Jeigu Parlamentas nepriima Parlamento Pirmininko sprendimo, siūlymas perduodamas svarstyti Konstitucinės teisės komitetui, kuris nedelsdamas turi nuspręsti, ar Parlamento Pirmininko veiksmai teisėti.

(3) Parlamento Pirmininkas nedalyvauja plenarinio posėdžio diskusijose ar balsavime.

43 straipsnis. Interpeliacijos

(1) Ne mažiau kaip dvidešimties Parlamento narių grupė gali pareikšti interpeliaciją Vyriausybei ar atskiram Ministrui dėl Vyriausybės ar ministro įgaliojimų. Į interpeliaciją turi būti atsakyta per penkiolika dienų nuo interpeliacijos padavimo Vyriausybei Parlamento plenariniame posėdyje.

(2) Baigiant svarstyti interpeliaciją, Parlamente turi būti surengtas pasitikėjimo balsavimas, jeigu nepasitikėjimas Vyriausybe ar ministru buvo pareikštas debatų metu.

44 straipsnis. Vyriausybės pareiškimai ir ataskaitos

(1) Vyriausybė gali pateikti Parlamentui paaiškinimą ar ataskaitą dėl klausimų, susijusių su šalies valdymu ir tarptautiniais ryšiais.

(2) Svarstymo pabaigoje turi būti surengtas pasitikėjimo Vyriausybe ar ministru balsavimas, jeigu nepasitikėjimas Vyriausybe ar ministru buvo pasiūlytas diskusijų metu. Svarstant ataskaitą negali būti priimami sprendimai dėl pasitikėjimo Vyriausybe ar jos nariu.

45 straipsnis. Klausimai, pranešimai ir diskusijos

(1) Kiekvienas Parlamento narys turi teisę klausti ministrą dėl ministro kompetencijos. Nuostatos dėl klausimų ir atsakymų nustatytos Parlamento statute.

(2) Ministras Pirmininkas ar Ministro Pirmininko paskirtas ministras gali pateikti pranešimą Parlamentui dėl aktualios problemos.

(3) Debatai dėl aktualios problemos gali būti surengti plenariniame posėdyje, kaip detaliau numatyta Parlamento statute.

(4) Parlamentas nepriima sprendimų dėl klausimų, nurodytų šiame straipsnyje. Išimtys gali būti padarytos dėl žodžio laisvės 31(1) skirsnyje nuostatų.

46 straipsnis. Ataskaitų pateikimas Parlamentui

(1) Vyriausybė turi pateikti Parlamentui metinę savo veiklos ataskaitą ir atsiskaityti dėl priemonių vykdant Parlamento sprendimus, taip pat metinę valstybės finansų ir biudžeto laikymosi ataskaitą.

(2) Kitos ataskaitos turi būti pateiktos Parlamentui pagal Konstituciją, kitus įstatymus ar Parlamento statutą.

47 straipsnis. Parlamento teisė gauti informaciją

(1) Parlamentas turi teisę iš Vyriausybės gauti informaciją, reikalingą klausimams svarstyti. Atitinkamas Ministras turi garantuoti, kad Komitetai ir kiti Parlamento organai nedelsiant gautų būtinus dokumentus ir kitą institucijų turimą informaciją.

(2) Komitetas turi teisę gauti informaciją iš Vyriausybės ar iš atitinkamo ministro pagal jo kompetenciją. Komitetas gali pateikti pareiškimą Vyriausybei ar ministrui pagal turimą informaciją.

(3) Parlamento narys turi teisę gauti informaciją iš institucijų ir reikalingą Parlamento nario pareigoms vykdyti, jeigu informacija nėra slapta ar susijusi su valstybės biudžeto rengimu.

(4) Parlamento teisė į informaciją apie tarptautinius santykius yra įtvirtinta šioje Konstitucijoje.

48 straipsnis. Ministro, Parlamento ombudsmeno ir Teisingumo kanclerio teisė dalyvauti posėdžiuose

(1) Ministras turi teisę lankytis ir dalyvauti Parlamento plenarinio posėdžio diskusijose, net jei ministras nėra Parlamento narys. Ministras negali būti Parlamento komiteto nariu. Vykdydamas Respublikos Prezidento pareigas pagal 59 skirsnį ministras negali dalyvauti Parlamento darbe.

(2) Parlamento ombudsmenas ir Vyriausybės teisingumo kancleris gali lankytis ir dalyvauti Parlamento plenarinio posėdžio debatuose, kai svarstomos jų ataskaitos ar siūlymai.

49 straipsnis. Svarstymų trukmė

(1) Vienoje Parlamento sesijoje neužbaigtų klausimų svarstymas tęsiamas kitoje Parlamento sesijoje, išskyrus atvejus, kai tuo metu vyksta Parlamento rinkimai. Jei būtina, nebaigtų tarptautinių klausimų svarstymas Parlamente gali būti tęsiamas Parlamento sesijoje po Parlamento rinkimų.

50 straipsnis. Parlamento veiklos viešumas

(1) Parlamento plenariniai posėdžiai yra atviri visuomenei, jeigu Parlamentas dėl svarių priežasčių nenusprendžia kitaip. Parlamentas dokumentus skelbia pagal Parlamento statutą.

(2) Komitetų posėdžiai nėra atviri visuomenei. Tačiau komitetas gali posėdžiauti viešai, kol renkama informacija. Visuomenei turi būti sudaryta galimybė naudotis komiteto protokolais ir kitais susijusiais dokumentais, jeigu dėl svarios priežasties komitetas nusprendžia kitaip.

(3) Komiteto nariai turi laikytis būtino veiklai konfidencialumo. Tačiau, kai svarstomi dalykai yra susiję su Suomijos tarptautiniais santykiais ar Europos Sąjungos reikalais, komiteto nariai, išklausę Vyriausybės išvadas, turi laikytis būtino Užsienio reikalų komitetui ir Pagrindiniam komitetui konfidencialumo.

51 straipsnis. Parlamento darbo kalbos

(1) Parlamento darbe yra vartojamos suomių arba švedų kalbos.

(2) Vyriausybė ir kitos valdžios turi pateikti būtinus dokumentus apie Parlamento svarstomą dalyką švediškai ir suomiškai. Parlamento atsakymai ir pranešimai, Komitetų ataskaitos ir pareiškimai, taip pat Parlamento Pirmininko Tarybos pasiūlymai raštu turi būti parašyti suomiškai ir švediškai.

52 straipsnis. Parlamento statutas, kitos darbo tvarkos instrukcijos ir taisyklės

(1) Detaliau Parlamento darbo procedūras, Parlamento organų ir Parlamento darbo tvarkos nuostatas nustato Parlamento statutas. Parlamento statutas turi būti priimtas plenariniame posėdyje, laikantis įstatymų siūlymų svarstymo procedūros ir nuostatų, paskelbtų Suomijos įstatymų rinkinyje.

(2) Parlamentas gali išleisti detalesnes vidinio valdymo, Parlamento vykdomų rinkimų ir kitas Parlamento darbo instrukcijas. Parlamentas gali priimti procedūrų taisykles jo formuojamoms institucijoms.

53 straipsnis. Referendumas ir piliečių iniciatyva (naujas pavadinimas

(1) Sprendimas surengti konsultacinį referendumą yra priimamas pagal įstatymą, kuris apima nuostatas dėl referendumo laiko ir rinkėjams pateikiamų balsavimo alternatyvų.

(2) Referendumo vykdymo sąlygas nustato įstatymas.

(3) Ne mažiau kaip penkiasdešimt tūkstančių Suomijos piliečių, turinčių teisę balsuoti, turi teisę pateikti Parlamentui įstatymo projektą, kaip tai numatyta įstatymuose.

V SKYRIUS

RESPUBLIKOS PREZIDENTAS IR VYRIAUSYBĖ

54 straipsnis. Respublikos Prezidento rinkimai

(1) Respublikos Prezidentas yra renkamas tiesioginiuose rinkimuose šešeriems metams. Prezidentu gali būti renkamas Suomijos pilietis pagal kilmę. Tas pats asmuo Respublikos Prezidentu gali būti renkamas ne daugiau kaip dvi kadencijas iš eilės.

(2) Kandidatas laikomas išrinktu Respublikos Prezidentu, kai gauna daugiau kaip pusę visų rinkimuose dalyvavusių rinkėjų balsų. Jeigu nė vienas kandidatas nesurenka reikiamos balsų daugumos, rengiami nauji rinkimai iš dviejų kandidatų, gavusių daugiausia balsų. Išrinktu laikomas kandidatas, surinkęs daugiau balsų. Jeigu yra iškeltas tik vienas kandidatas, tai jis / ji yra paskiriama(s) Respublikos Prezidentu be rinkimų.

(3) Teisę iškelti kandidatą į Respublikos Prezidentus turi kiekviena registruota politinė partija, kurios nors vienas narys yra išrinktas Parlamento nariu paskutiniuose Parlamento rinkimuose. Tokią teisę turi ir 20 tūkstančių rinkėjų. Respublikos Prezidento rinkimų datą ir tvarką nustato įstatymas.

55 straipsnis. Prezidento kadencija

(1) Išrinktas Respublikos Prezidentas savo pareigas pradeda eiti pirmąją kito mėnesio dieną po to, kai buvo išrinktas į šį postą.

(2) Prezidento kadencija baigiasi, kai naujai išrinktas Prezidentas pradeda eiti savo pareigas.

(3) Jeigu Prezidentas miršta arba Vyriausybė pareiškia, kad Prezidentas nebegali eiti pareigų, kaip įmanoma greičiau turi būti surengti nauji rinkimai.

56 straipsnis. Prezidento priesaika

Respublikos Prezidentas prieš pradėdamas eiti savo pareigas turi prisiekti Parlamente:

„Aš, …, išrinkta(s) Suomijos žmonių Respublikos Prezidentu, prisiekiu gerbti ir vykdyti Respublikos Konstituciją bei įstatymus ir tarnauti žmonių gerovei.“

57 straipsnis. Prezidento pareigos

Prezidento pareigos yra nurodytos šioje Konstitucijoje ir kituose įstatymuose.

58 straipsnis. Prezidento sprendimai

(1) Respublikos Prezidentas priima sprendimus Vyriausybėje, remdamasis Vyriausybės pateiktais siūlymais.

(2) Jeigu Prezidentas atmeta Vyriausybės siūlymą, tai šis yra grąžinamas Vyriausybei. Tokiu atveju, jei klausimas nėra susijęs su įstatymo patvirtinimu ar paskyrimu į pareigas, Vyriausybė gali pateikti Parlamentui pranešimą šiuo klausimu. Vėliau sprendimas bus priimamas pagal Parlamento poziciją, kurią jis priėmė pranešimo pagrindu, jei tai pasiūlė Vyriausybė.

(3) Nesilaikant (1) dalies nuostatų, Prezidentas priima sprendimus be Vyriausybės siūlymo dėl:

1) Vyriausybės ar ministro skyrimo, taip pat dėl Vyriausybės ar ministro atsistatydinimo priėmimo;

2) neeilinių Parlamento rinkimų tvarkos;

3) Prezidento malonės ir kitų klausimų pagal įstatymus dėl privačių asmenų ar reikalų, kurie nereikalauja svarstymo Vyriausybės plenariniame posėdyje; ir

4) reikalų, nurodytų Alandų salų autonomijos akte, išskyrus dėl Alandų salų finansinių reikalų.

(4) Atitinkamas ministras teikia informaciją Prezidentui. Tačiau atitinkamas Vyriausybės pranešėjas teikia siūlymus dėl Vyriausybės sudėties pakeitimo, kai tai susiję su visa Vyriausybe.

(5) Prezidentas kartu su ministru priima sprendimus dėl karinių reikalų. Detalesnes nuostatas nustato įstatymas. Prezidentas priima sprendimus dėl skyrimo į karines pareigas ir Respublikos Prezidento biurą, kaip numato įstatymas.

(6) Sprendimai dėl Suomijos dalyvavimo karinės krizės valdyme yra priimami, kaip tai konkrečiai nustatyta įstatyme.

59 straipsnis. Prezidento pavadavimas

Respublikos Prezidento įgaliojimams nutrūkus, jo pareigas eina Ministras Pirmininkas arba, jei šis negali eiti pareigų, ministras, pavaduojantis Ministrą Pirmininką.

60 straipsnis. Vyriausybė

(1) Vyriausybę sudaro Ministras Pirmininkas ir reikiamas ministrų skaičius. Ministru gali būti Suomijos pilietis, žinomas kaip sąžiningas ir kompetentingas asmuo.

(2) Ministrai, vadovaudami jiems pavestoms valdymo sritims, yra atsakingi Parlamentui. Kiekvienas ministras, dalyvaujantis Vyriausybės posėdyje, yra atsakingas už priimamą sprendimą, nebent jo / jos prieštaravimas buvo įtrauktas į protokolą.

61 straipsnis. Vyriausybės sudarymas

(1) Ministrą Pirmininką renka Parlamentas, kurį vėliau į šį postą paskiria Respublikos Prezidentas. Ministrus skiria Respublikos Prezidentas Ministro Pirmininko teikimu.

(2) Prieš išrenkant Ministrą Pirmininką, Parlamento nariai derasi dėl Vyriausybės politinės programos ir sudėties. Po diskusijų ir Parlamento Pirmininko bei partijų kalbų, Prezidentas pateikia Parlamentui kandidatą į Ministro Pirmininko postą. Kandidatas yra išrenkamas Ministru Pirmininku, kai tam atvirame balsavime pritaria daugiau kaip pusė Parlamento narių.

(3) Jeigu kandidatas nesurenka reikiamos balsų daugumos, kitas kandidatas bus keliamas tokia pat tvarka. Jeigu ir antrasis kandidatas nesurenka reikiamos balsų daugumos, tai Ministro Pirmininko rinkimai turi būti surengti Parlamente atviru balsavimu. Ministru Pirmininku išrenkamas asmuo, surinkęs daugiausia balsų.

(4) Parlamento sesijos metu Vyriausybė formuojama ir kai iš esmės pasikeičia jos sudėtis.

62 straipsnis. Vyriausybės programos pateikimas

Vyriausybė turi nedelsdama pateikti savo programą Parlamentui pranešimo forma. Ši nuostata galioja ir kai iš esmės pasikeičia Vyriausybės sudėtis.

63 straipsnis. Ministrų asmeniniai interesai

(1) Ministras eidamas savo pareigas negali užimti jokių kitų pareigų valstybinėse įstaigose ar imtis kokių nors pareigų, kurios gali trukdyti jo / jos kaip ministro pareigoms ar leistų kitaip abejoti jo / jos kaip ministro patikimumu.

(2) Paskirtasis ministras turi nedelsdamas pateikti Parlamentui ataskaitą apie savo komercinę veiklą, akcijas ar kitą turtą, taip pat apie savo kitas pareigas ir interesus, kurie gali būti svarbūs, kai jo / jos kaip ministro veikla bus vertinama.

64 straipsnis. Vyriausybės ar ministro atsistatydinimas

(1) Vyriausybės arba ministro atsistatydinimą priima Respublikos Prezidentas. Prezidentas taip pat gali priimti ministro atsistatydinimą Ministro Pirmininko siūlymu.

(2) Prezidentas gali atleisti Vyriausybę ar ministrą, jeigu jie neteko Parlamento pasitikėjimo, net ir nesant parlamento prašymo.

(3) Jeigu ministras yra išrenkamas Respublikos Prezidentu arba Parlamento Pirmininku, tai laikoma, kad jis atsistatydino iš savo pareigų išrinkimo į šias pareigas dieną.

65 straipsnis. Vyriausybės pareigos

(1) Vyriausybės pareigos yra nustatytos šioje Konstitucijoje. Be to, ji turi ir kitas, taip pat administracines pareigas, kurios yra priskirtos Vyriausybei ar ministrui arba kurios neįeina į Respublikos Prezidento ar kitų institucijų kompetenciją.

(2) Vyriausybė įgyvendina Prezidento sprendimus.

66 straipsnis. Ministro Pirmininko pareigos

(1) Ministras Pirmininkas vadovauja Vyriausybės veiklai ir prižiūri, kaip yra svarstomi ir įgyvendinami Vyriausybės uždaviniai. Ministras Pirmininkas pirmininkauja plenariniams Vyriausybės posėdžiams.

(2) Ministras Pirmininkas atstovauja Suomijai Europos Vadovų Taryboje. Nebent Vyriausybė išimties tvarka nusprendžia kitaip, Ministras Pirmininkas taip pat atstovauja Suomijai kitose Europos Sąjungos veiklose, kur reikalaujama, kad šalis būtų atstovaujama aukščiausiu valstybės lygiu.

(3) Kol Ministras Pirmininkas negali eiti savo pareigų, jį pavaduoja vienas iš ministrų, paskirtas Ministro Pirmininko pavaduotoju. Kai ir

pastarasis negali eiti savo pareigų, jį pavaduoja vyriausiasis amžiumi ministras.

67 straipsnis. Sprendimų priėmimas Vyriausybėje

(1) Vyriausybės sprendimai yra svarstomi plenariniuose Vyriausybės posėdžiuose arba ministerijoje, kurios kompetencijai jie priklauso. Ypač svarbius ir reikšmingus sprendimus priima visa Vyriausybė plenariniame posėdyje. Detaliau sprendimų priėmimo sąlygas nustato įstatymas.

(2) Sprendimai, kurie bus svarstomi Vyriausybėje, turi būti prieš tai aptariami atitinkamoje ministerijoje. Vyriausybė klausimams svarstyti gali sudaryti ministrų komitetus.

(3) Vyriausybės posėdis yra teisėtas, kai jame dalyvauja ne mažiau kaip penki ministrai.

68 straipsnis. Ministrai

(1) Vyriausybę sudaro nustatytas ministrų skaičius. Kiekvienas ministras, remiantis savo atitinkama veiklos apimtimi, yra atsakingas už Vyriausybei pateiktų sprendimų parengimą ir už tinkamą ministerijos administracijos darbą.

(2) Ministerijai vadovauja ministras.

(3) Maksimalus ministrų skaičius ir bendri ministerijų steigimo principai nustatomi įstatymu. Nuostatos dėl ministerijų veiklos apimties ir jų kompetencijos, taip pat kitų Vyriausybės organizacijos formų nustatomos įstatymu arba Vyriausybės dekretu.

69 straipsnis. Vyriausybės teisingumo kancleris

(1) Vyriausybės teisingumo kanclerį ir teisingumo kanclerio pavaduotoją skiria Respublikos Prezidentas. Jie turi turėti teisinį išsilavinimą. Be to, Prezidentas skiria ir teisingumo kanclerio pavaduotojo pavaduojantįjį kadencijos laikui, neviršijant penkerių metų. Kai teisingumo kanclerio pavaduotojas negali eiti savo pareigų, pavaduojantysis turi imtis atsakomybės.

(2) Reikalavimai teisingumo kanclerio pavaduotojui bei jį / ją pavaduojančiajam yra tokie patys kaip ir teisingumo kancleriui.

VI SKYRIUS

ĮSTATYMŲ LEIDYBA

70 straipsnis. Įstatymų leidybos iniciatyvos teisė

Įstatymų leidybos iniciatyvos teisė Parlamente priklauso Vyriausybei ir Parlamento nariams. Parlameno narių siūlymai dėl įstatymų priėmimo turi būti pateikti Parlamento sesijos metu.

71 straipsnis. Vyriausybės teikiamų įstatymų projektų papildymas ir atsiėmimas

Vyriausybės teikiami įstatymų projektai gali būti papildyti arba atsiimti. Papildytas įstatymo projektas negali būti pateiktas, kai klausimus svarstantis komitetas jau išplatino savo išvadas.

72 straipsnis. Įstatymų projektų svarstymas Parlamente

(1) Kai klausimus svarstantis komitetas jau išplatino savo išvadas, įstatymo projektas pradedamas svarstyti dviem klausymais Parlamento svarstymuose plenariniame posėdyje.

(2) Pirmame svarstyme yra pristatomos komiteto išvados, tada vyksta diskusijos dėl įstatymo projekto turinio. Antrajame svarstyme, kuris anksčiausiai gali prasidėti praėjus trims dienoms po pirmojo svarstymo pabaigos, Parlamento nariai sprendžia, priimti ar atmesti įstatymo projektą.

(3) Kai vyksta pirmasis posėdis, įstatymo projektas gali būti pateiktas svarstyti Pagrindiniam komitetui.

(4) Detalesnes įstatymų projektų svarstymo taisykles nustato Parlamento statutas.

73 straipsnis. Konstitucijos keitimas

(1) Sumanymas priimti, panaikinti, papildyti ar peržiūrėti Konstituciją, pritarus daugumai Parlamento narių antrajame svarstyme, turi būti laikinai sustabdomas iki pirmosios Parlamento sesijos po Parlamento rinkimų. Po to, kai komitetas išplatins savo išvadas, Konstitucijos keitimo projektas gali būti be esminių pakeitimų priimtas viename plenarinės sesijos svarstyme, kai tam pritaria ne mažiau kaip 2/3 Parlamento narių.

(2) Tačiau sumanymas panaikinti, keisti ar papildyti Konstituciją gali būti skubus, kai tam pritaria mažiausiai 5/6 Parlamento narių. Tokiu atveju sumanymas panaikinti, keisti ar papildyti Konstituciją nėra laikinai sustab-

domas ir jis gali būti priimtas, kai tam pritaria ne mažiau kaip 2/3 Parlamento narių.

74 straipsnis. Konstitucingumo priežiūra

Konstitucinės teisės komitetas turi išplatinti išvadas dėl įstatymų projektų atitikimo Konstitucijai, taip pat tarptautiniams žmogaus teisių sutarčių įsipareigojimams.

75 straipsnis. Speciali įstatymų leidyba Alandų saloms

(1) Alandų salų autonomijos akto leidybos procedūra ir teisės įgyti nekilnojamąjį turtą Alandų salose aktų nuostatos yra reglamentuojamos taip, kaip numatyta šiuose aktuose.

(2) Alandų salų įstatymų leidybos asamblėjos teisės pateikti įstatymų projektus, priimtus Alandų įstatymų leidybos asamblėjos, sąlygos yra nustatytos Alandų salų autonomijos akte.

76 straipsnis. Bažnyčios aktas

(1) Evangelikų liuteronų bažnyčios organizacijos ir administracijos nuostatos yra išvardintos Bažnyčios akte.

(2) Bažnyčios akto priėmimo tvarka ir teisė teikti šio Akto pakeitimo bei papildymo sumanymus yra išvardintos šio Akto konkrečiose nuostatose.

77 straipsnis. Įstatymų patvirtinimas

(1) Parlamento priimti įstatymai turi būti pateikti Respublikos Prezidentui patvirtinti. Prezidentas per tris mėnesius po įstatymo pateikimo turi apsispręsti, patvirtinti ar ne. Prezidentas gali prašyti Aukščiausiojo Teismo ar Aukščiausiojo administracinio teismo išvadų dėl įstatymo.

(2) Jeigu Prezidentas nepatvirtina įstatymo, jis grąžinamas Parlamentui pakartotinai svarstyti. Jei Parlamentas antrą kartą priima įstatymą be esminių pakeitimų, jis įsigalioja be pasirašymo. Jei Parlamentas antrą kartą nepriima įstatymo, laikoma, kad jis neįsigaliojo.

78 straipsnis. Nepasirašyto įstatymo svarstymas

Jeigu Respublikos Prezidentas per nurodytą laiką nepatvirtina įstatymo, šis turi būti nedelsiant grąžinamas Parlamentui pakartotinai svarstyti. Kai Komitetas išplatina atitinkamas išvadas, įstatymas bus priimtas be esminių pakeitimų arba atmestas. Sprendimas yra priimamas plenariniame posėdyje vienu svarstymu balsuojant daugumai Parlamento narių.

79 straipsnis. Įstatymų paskelbimas ir įsigaliojimas

(1) Jei įstatymas yra priimtas kaip konstitucinis, tai jo paskelbimo ir įsigaliojimo tvarka yra nurodyta pačiame įstatyme.

(2) Įstatymas, kuris buvo patvirtintas arba kuris įsigaliojo be patvirtinimo, turi būti pasirašytas Respublikos Prezidento ir kontrasignuotas atitinkamo ministro. Tada Vyriausybė turi nedelsdama įstatymą paskelbti Suomijos teisės aktų rinkinyje.

(3) Įstatyme turi būti nurodyta, kada jis įsigalioja. Išskirtiniu atveju gali būti nurodyta, kad jis įsigalioja remiantis dekretu. Jeigu įstatymas nebuvo iki jo įsigaliojimo paskelbtas, tai jis įsigalios nuo jo paskelbimo.

Įstatymai yra priimami ir skelbiami suomių ir švedų kalbomis.

80 straipsnis. Dekretų priėmimas ir deleguotoji įstatymų leidyba

(1) Respublikos Prezidentas, Vyriausybė ir ministerija, įgyvendindami jiems Konstitucijos ir kitų įstatymų suteiktus įgaliojimus, leidžia dekretus. Tačiau principai, susiję su žmogaus teisėmis ir pareigomis, bei normos, kurios pagal Konstituciją yra įstatymo pobūdžio, turi būti nustatytos įstatymo. Jeigu nėra tiksliai nustatyta, kas turi priimti dekretą, jį turi priimti Vyriausybė.

(2) Be to, kitoms institucijoms įstatymas gali suteikti įgaliojimus nustatyti teisės normas savo kompetencijos ribose, jeigu yra ypatinga priežastis, atitinkanti aptariamą dalyką, ir jeigu normos svarba nereikalauja, kad ji būtų įtvirtinta įstatyme ar dekrete. Tokių įgaliojimų suteikimo ribos turi būti tiksliai nustatytos.

(3) Bendras dekretų ir kitų teisės normų paskelbimo ir įsigaliojimo nuostatas nustato įstatymas.

VII SKYRIUS

VALSTYBĖS FINANSAI

81 straipsnis. Valstybės mokesčiai ir įmokos

(1) Valstybės mokesčius nustato įstatymas, apibrėžiantis mokesčių rūšis ir dydį, taip pat atleidimo nuo mokesčių teisinius pagrindus.

(2) Pagrindinius kriterijus dėl oficialių funkcijų, paslaugų ir kitos veiklos įkainių ir jų dydžių nustato įstatymas.

82 straipsnis. Valstybės skola ir garantijos

(1) Sprendimą dėl Valstybės skolos priima Parlamentas, kuris nurodo maksimalų naujos skolos dydį ir bendrą valstybės skolą.

(2) Valstybės užtikrinimas ir garantija gali būti suteikta tik bendru Parlamento sutarimu.

83 straipsnis. Valstybės biudžetas

(1) Parlamentas sprendžia dėl valstybės biudžeto vienerių biudžetinių metų laikotarpiui. Tai paskelbiama Suomijos teisės aktų rinkinyje.

(2) Vyriausybės ir kiti pasiūlymai dėl valstybės biudžeto pateikiami Parlamentui iš anksto iki kitų metų biudžeto. 71 straipsnio nuostatos taikomos dėl biudžeto pakeitimo ir panaikinimo.

(3) Parlamento narys gali pateikti siūlymą dėl biudžeto.

(4) Kaip ir Finansų komiteto Parlamentui pateikta ataskaita, biudžetas priimamas vienu skaitymu plenariniame posėdyje. Detaliau biudžeto priėmimą reguliuoja Parlamento statutas.

(5) Jeigu iki naujų biudžetinių metų biudžetas nepaskelbtas, Vyriausybės siūlomas biudžetas turi būti taikomas Parlamento nustatyta apimtimi.

84 straipsnis. Biudžeto turinys

(1) Į valstybės biudžetą įtraukiamos metinės šalies pajamos ir išlaidos. Įstatymu gali būti nustatyta atitinkamų pajamų ir išlaidų tiesioginė sąsaja, pajamų apžvalga ir susijusių išlaidų skirtumai.

(2) Pajamų apžvalga biudžete turi apimti biudžeto išlaidas. Į perteklius ir deficitą biudžeto valdyme turi būti atsižvelgta pagal įstatymą.

(3) Biudžeto pajamų ir išlaidų apžvalga keletui metų turi būti pagal įstatymą.

(4) Pagrindiniai valstybės įmonių veiklos ir finansų principai įtvirtinti įstatyme. Valstybės įmonių išlaidos ir pajamos į biudžetą įtraukiamos įstatyme nustatyta apimtimi. Svarstydamas biudžetą parlamentas patvirtina svarbiausius paslaugų ir valstybės įmonių veiklos tikslus.

85 straipsnis. Biudžeto išlaidos

(1) Biudžeto išlaidos įtvirtinamos kaip fiksuotos, planuojamos ir perkeliamos. Planuojamos išlaidos gali būti peržengtos ir perkeliamos į kitus biudžetinius metus pagal įstatymą. Fiksuotos išlaidos ir perkeliamos išlaidos negali būti išskaidytos ar perkeltos, jeigu įstatymas nenumato kitaip.

(2) Išlaidos negali būti perkeltos iš vieno biudžeto straipsnio į kitą, jeigu to nenumato biudžetas. Tačiau tokį perkėlimą gali numatyti įstatymas.

Biudžete gali būti numatytos fiksuoto dydžio tikslinės išlaidos nenumatytoms išlaidoms, kurios padengiamos iš einamųjų metų biudžetinio asignavimo.

86 straipsnis. Papildomas biudžetas

(1) Vyriausybė gali pateikti Parlamentui papildomo biudžeto projektą, jeigu tam yra pagrįsta biudžeto keitimo priežastis.

(2) Parlamento narys gali pateikti biudžeto papildymo projektą iš karto dėl papildomo biudžeto.

87 straipsnis. Papildomi biudžeto fondai

Papildomi biudžeto fondai gali būti sukurti pagal įstatymą, jeigu tokia būtinybė valstybėje pripažįstama. Parlamentas įstatymu priima sprendimą dėl papildomo biudžeto fondo ne mažiau kaip 2/3 balsų.

88 straipsnis. Teisėtos asmenų pajamos iš valstybės biudžeto

Nepriklausomai nuo biudžeto, kiekvienas turi teisę kaupti teisėtai iš valstybės gaunamas lėšas.

89 straipsnis. Valstybės tarnautojų ir darbuotojų įgaliojimų trukmės tvirtinimas

Atitinkamas Parlamento komitetas parlamento vardu tvirtina valstybės tarnautojų ir darbuotojų įgaliojimų trukmę, kai to reikalauja Parlamentas.

90 straipsnis. Valstybės finansų priežiūra ir auditas

(1) Parlamentas prižiūri valstybės finansų valdymą ir atitikimą valstybės biudžetui. Šiuo tikslu Parlamente veikia Audito komitetas. Audito komitetas apie bet kokias svarbias priežiūros išvadas turi informuoti Parlamentą.

(2) Nepriklausoma institucija Nacionalinė audito tarnyba, turinti ryšį su Parlamentu, vykdo finansų valdymo auditą ir jo atitikimo biudžetui priežiūrą. Detaliau Nacionalinės audito tarnybos statusą ir pareigas nustato įstatymas.

(3) Audito komitetas ir Nacionalinė audito tarnyba turi teisę gauti visą jų pareigoms vykdyti reikalingą informaciją iš valstybės institucijų ir kitų subjektų, kurie patenka į jų kontrolės sritį.

91 straipsnis. Suomijos bankas

(1) Suomijos bankas veikia su Parlamento garantija ir priežiūra pagal įstatymo nuostatas. Suomijos banko veiklos priežiūrai Parlamentas skiria banko valdytoją.

(2) Atitinkamas Parlamento komitetas ir banko valdytojas turi teisę gauti visą jų veiklai reikalingą informaciją.

92 straipsnis. Valstybės turtas

(1) Įstatymas nustato valstybės valdomų akcijų naudojimą ir įgaliojimus. Įstatymas reguliuoja Parlamento sutikimą dėl tinkamos valstybės kontrolės įsigyjant ir atsisakant akcijų įmonėse.

(2) Valstybės nekilnojamasis turtas gali būti valdomas tik su Parlamento žinia arba pagal įstatymo nuostatas.

VIII SKYRIUS

UŽSIENIO POLITIKA

93 straipsnis. Kompetencija užsienio politikos formavimo srityje

(1) Pagrindinius užsienio politikos klausimus sprendžia Respublikos Prezidentas kartu su Vyriausybe. Tačiau Parlamentas tvirtina ir denonsuoja Suomijos tarptautinius įsipareigojimus bei sprendžia klausimus dėl jų įsigaliojimo tiek, kiek numatyta šioje Konstitucijoje. Prezidentas priima sprendimus dėl karo ir taikos esant Parlamento sutikimui.

(2) Vyriausybė yra atsakinga už sprendimų, priimamų Europos Sąjungoje, nacionalinį parengimą ir sprendžia dėl lydinčiųjų Suomijos priemonių, nebent toks sprendimas reikalauja Parlamento pritarimo. Parlamentas dalyvauja rengiant sprendimus, kuriuos priima Europos Sąjunga, kaip numatyta šioje Konstitucijoje.

(3) Užsienio reikalų ministras yra atsakingas už ryšius su užsienio valstybėmis ir tarptautinėmis organizacijomis.

94 straipsnis. Pritarimas tarptautiniams įsipareigojimams ir jų denonsavimas

(1) Parlamento pritarimas yra reikalingas tokioms sutartims ir kitiems tarptautiniams įsipareigojimams, kurie yra įstatymo pobūdžio arba ypač reikšmingi, arba kuriems pagal šią Konstituciją yra reikalingas Parla-

mento pritarimas. Parlamento pritarimas taip pat yra reikalingas denonsuojant tokius įsipareigojimus.

(2) Sprendimas dėl pritarimo tarptautiniams įsipareigojimams ir jų denonsavimas yra priimamas, kai tam pritaria dauguma Parlamento narių. Tačiau jeigu siūlymas susijęs su Konstitucijos ar šalies sienų pakeitimu ar tokio sprendimo perleidimu Europos Sąjungai, tarptautinei organizacijai ar institucijai, kai tai yra reikšminga, atsižvelgiant į Suomijos suverenitetą, tuomet sprendimas yra priimamas, kai tam pritaria ne mažiau kaip 2/3 Parlamento narių.

(3) Tarptautiniai įsipareigojimai neturi kelti pavojaus demokratinei santvarkai.

95 straipsnis. Tarptautinių įsipareigojimų įsigaliojimas

(1) Sutarčių ir tarptautinių įsipareigojimų nuostatoms, jei jos yra įstatymo pobūdžio, įgyvendinti reikalingas įstatymas. Kitu atveju tarptautiniai įsipareigojimai įsigalioja priėmus dekretą.

(2) Vyriausybės siūlomas projektas dėl tarptautinių įsipareigojimų įsigaliojimo yra svarstomas įprasta įstatymų nustatyta tvarka. Tačiau jei siūlymas susijęs su Konstitucija ar šalies sienų keitimu, ar tokio sprendimo perleidimu Europos Sąjungai, tarptautinei organizacijai ar institucijai, kai tai yra reikšminga, atsižvelgiant į Suomijos suverenitetą, Parlamentas priima jį, nedarydamas pertraukos, kai tam pritaria ne mažiau kaip 2/3 Parlamento narių.

(3) Įstatymas gali nustatyti, kad tarptautiniai įsipareigojimai įsigalioja dekreto nustatyta tvarka. Bendras nuostatas dėl sutarčių ir kitų tarptautinių įsipareigojimų paskelbimo nustato įstatymas.

96 straipsnis. Parlamento dalyvavimas Europos Sąjungos reikalų rengime

(1) Parlamentas svarsto siūlymus dėl įstatymų, sutarčių ir kitų priemonių, kurios turės būti svarstomi Europos Sąjungoje ir kurios taip pat yra Parlamento kompetencijos sritis.

(2) Gavusi pasiūlymą Vyriausybė turi nedelsdama perduoti Parlamentui savo pasiūlymą, susijusį su (1) dalimi dėl Parlamento pozicijos. Siūlymas yra svarstomas Pagrindiniame komitete ir dar viename ar keliuose komitetuose, kurie teikia nuostatas Pagrindiniam komitetui. Užsienio reikalų komitetas svarsto siūlymus, susijusius su užsienio ir sau-

gumo politika. Kai yra būtina, Pagrindinis komitetas ar Užsienio reikalų komitetas gali išleisti Vyriausybei pareiškimą dėl siūlymo. Be to, Parlamento Pirmininko taryba gali nuspręsti, kad siūlymas gali būti svarstomas plenariniame posėdyje, tačiau jo metu nėra priimamas Parlamento sprendimas.

(3) Vyriausybė turi pateikti atitinkamam Komitetui informaciją dėl Europos Sąjungos reikalų svarstymo. Pagrindinis komitetas ar Užsienio reikalų komitetas turi būti informuotas apie Vyriausybės poziciją.

97 straipsnis. Parlamento teisė gauti informaciją dėl tarptautinių reikalų

(1) Vyriausybė, esant reikalavimui ar kai būtina, turi pateikti Parlamento užsienio reikalų komitetui pranešimą apie užsienio ir saugumo politiką. Atitinkamai Parlamento Pagrindinis komitetas turi gauti pranešimus dėl Europos Sąjungos reikalų. Parlamento Pirmininko Taryba gali priimti sprendimą dėl pranešimo, kuris buvo svarstomas Parlamento plenariniame posėdyje, tačiau sprendimas tada nebuvo priimtas.

(2) Ministras Pirmininkas turi pateikti Parlamentui arba komitetui informaciją iš anksto dėl reikalų, kurie bus svarstomi Europos Taryboje ir nedelsiant po susitikimo su Taryba. Ta pati tvarka galioja, kai rengiami Europos Sąjungos steigimo sutarčių pakeitimai.

(3) Atitinkamas Parlamento komitetas gali pateikti Vyriausybei išvadas dėl anksčiau minėtų pranešimų ir informacijos.

IX SKYRIUS

TEISINGUMO VYKDYMAS

98 straipsnis. Teismai

(1) Aukščiausiasis Teismas, apeliaciniai teismai ir apygardos teismai yra bendrosios kompetencijos teismai.

(2) Aukščiausiasis administracinis teismas ir regioniniai administraciniai teismai nagrinėja administracines bylas.

(3) Nuostatas dėl specializuotų teismų nustato įstatymas.

(4) Laikinieji teismai negali būti steigiami.

99 straipsnis. Aukščiausiojo Teismo ir Aukščiausiojo administracinio teismo kompetencija

(1) Aukščiausiasis Teismas yra paskutinė instancija civilinėms, bau-

džiamosioms ir komercinėms byloms. Aukščiausiasis administracinis teismas yra paskutinė instancija administracinėms byloms.

(2) Aukščiausieji teismai prižiūri teisingumo vykdymą pagal savo kompetenciją. Jie gali teikti Vyriausybei siūlymus dėl įstatymų leidybos iniciatyvos.

100 straipsnis. Aukščiausiojo Teismo ir Aukščiausiojo administracinio teismo sudėtis

(1) Aukščiausiąjį Teismą ir Aukščiausiąjį administracinį teismą sudaro Teismo pirmininkas ir nustatytas skaičius teisėjų.

(2) Aukščiausiasis Teismas ir Aukščiausiasis administracinis teismas sudaro kompetentingą kvorumą, kai dalyvauja ne mažiau kaip penki teisėjai, nebent kitokį skaičių nustato įstatymas.

101 straipsnis. Aukštasis apkaltos teismas

(1) Aukštasis apkaltos teismas nagrinėja kaltinimus, pareikštus Vyriausybės nariui, Teisingumo kancleriui, Parlamento ombudsmenui ar Aukščiausiojo Teismo ar Aukščiausiojo administracinio teismo teisėjui dėl neteisėto elgesio einant savo pareigas. Aukštasis apkaltos teismas taip pat nagrinėja kaltinimus, kurie yra išvardinti 113 straipsnyje.

(2) Aukštajam apkaltos teismui vadovauja Aukščiausiojo Teismo pirmininkas. Į Teismo sudėtį taip pat įeina Aukščiausiojo administracinio teismo pirmininkas, trys vyriausi apeliacinių teismų pirmininkai ir penki nariai, kuriuos renka Parlamentas ketveriems metams.

(3) Detalesnes nuostatas dėl Apkaltos teismo sudėties, kvorumo ir darbo tvarkos nustato įstatymas.

102 straipsnis. Teisėjų paskyrimas

Nuolatinius teisėjus įstatymo nustatyta tvarka skiria Respublikos Prezidentas. Nuostatas dėl kitų teisėjų skyrimo nustato įstatymas.

103 straipsnis. Teisėjo teisė eiti pareigas

(1) Teisėjas gali būti laikinai nušalintas nuo pareigų tik teismo nutarimu. Be to, teisėjas negali būti perkeltas į kitą vietą be jo sutikimo, nebent dėl teismų reorganizacijos.

(2) Nuostatas dėl teisėjo pareigos atsistatydinti sulaukus tam tikro amžiaus arba negalint atlikti savo pareigų nustato įstatymas.

(3) Detalesnes nuostatas dėl teisėjų įgaliojimų trukmės nustato įstatymas.

104 straipsnis. Prokurorai

Prokuratūrai vadovauja aukščiausias prokuroras, generalinis prokuroras, kurį skiria Respublikos Prezidentas. Detalesnes nuostatas dėl prokuratūros nustato įstatymas.

105 straipsnis. Prezidento malonė

(1) Atskirais atvejais Respublikos Prezidentas, gavęs Aukščiausiojo Teismo kreipimąsi, gali atleisti nuo dalies ar visos bausmės arba kitos teismo paskirtos sankcijos.

(2) Visuotinė amnestija gali būti suteikta tik remiantis įstatymu.

X SKYRIUS

TEISINGUMO PRIEŽIŪRA

106 straipsnis. Konstitucijos viršenybė

Jeigu teisme nagrinėjant bylą taikytinas įstatymas prieštarauja Konstitucijai, tai teismas turi teikti pirmenybę Konstitucijos nuostatoms.

107 straipsnis. Įstatymų įgyvendinamųjų teisės aktų subordinacija

Jeigu dekreto ar kito įstatymo įgyvendinamojo teisės akto nuostatos prieštarauja Konstitucijai ar įstatymui, tai teismas ar kita viešoji valdžia negali jo taikyti.

108 straipsnis. Vyriausybės teisingumo kanclerio kompetencija

(1) Teisingumo kancleris turi prižiūrėti Vyriausybės ir Respublikos Prezidento oficialių aktų teisėtumą. Teisingumo kancleris taip pat turi garantuoti, kad teismai, kitos institucijos, valstybės tarnautojai ir kiti asmenys, einantys valstybines pareigas, paklustų įstatymams ir tinkamai atliktų savo pareigas. Taip pat Teisingumo kancleris, eidamas savo pareigas, turi garantuoti pagrindinių žmogaus teisių bei laisvių apsaugą.

(2) Esant reikalui, Teisingumo kancleris teikia Prezidentui, Vyriausybei ir ministrams informaciją bei nuomonę dėl teisinių ginčų.

(3) Teisingumo kancleris teikia Parlamentui ir Vyriausybei metinį pranešimą apie savo veiklą bei pastabas dėl įstatymų laikymosi.

109 straipsnis. Parlamento ombudsmeno kompetencija

(1) Ombudsmenas turi garantuoti, kad teismai, kitos institucijos, valstybės tarnautojai ir kiti asmenys, einantys valstybines pareigas, paklus-

tų įstatymams ir tinkamai atliktų savo pareigas. Ombudsmenas, eidamas savo pareigas, turi garantuoti pagrindinių teisių bei laisvių apsaugą.

(2) Ombudsmenas teikia Parlamentui metinę veiklos ataskaitą su pastabomis dėl teisingumo vykdymo būklės bei įstatymų leidybos trūkumų.

110 straipsnis. Teisingumo kanclerio ir ombudsmeno teisė pateikti kaltinimus bei jų galios pasiskirstymas

(1) Sprendimą pateikti teisėjui kaltinimus dėl jo neteisėto elgesio einant savo pareigas priima Teisingumo kancleris arba ombudsmenas. Teisingumo kancleris ir ombudsmenas gali patraukti baudžiamojon atsakomybėn ar pareikšti kaltinimus pagal savo kompetenciją.

(2) Nuostatas dėl Parlamento ombudsmeno ir Teisingumo kanclerio galių pasiskirstymo nustato įstatymas, nevaržant jų kompetencijos dėl teisėtumo priežiūros.

111 straipsnis. Teisingumo kanclerio ir ombudsmeno teisė gauti informaciją

(1) Teisingumo kancleris ir ombudsmenas turi teisę gauti informaciją iš visų valstybės institucijų, kurios reikia teisėtumo priežiūrai užtikrinti.

(2) Teisingumo kancleris turi teisę dalyvauti Vyriausybės ir Respublikos Prezidento susitikimuose, kai Vyriausybė teikia informaciją Prezidentui apie savo veiklą. Ombudsmenas turi teisę dalyvauti šiuose susitikimuose.

112 straipsnis. Vyriausybės ir Respublikos Prezidento oficialių aktų teisėtumo priežiūra

(1) Jeigu Teisingumo kancleris įsitikina Vyriausybės, ministro ar Respublikos Prezidento sprendimo ar priemonės neteisėtumu, jis turi pateikti pastabas su priežastimis dėl minėtų sprendimo ar priemonės. Jeigu pastabos yra ignoruojamos, Teisingumo kancleris jas įregistruoja Vyriausybės protokole ir, jei būtina, imasi kitų priemonių. Ombudsmenas turi tokią pačią teisę teikti pastabas ir imtis priemonių.

(2) Jeigu Prezidento priimtas sprendimas yra neteisėtas, Vyriausybė, gavusi Teisingumo kanclerio pareiškimą, praneša Prezidentui, kad sprendimas negali būti įgyvendintas, ir pasiūlo Prezidentui jį pataisyti arba panaikinti.

113 straipsnis. Respublikos Prezidento baudžiamoji atsakomybė

Jeigu Teisingumo kancleris, ombudsmenas ar Vyriausybė mano, kad Respublikos Prezidentas yra kaltas dėl tėvynės ar valstybinės paslapties išdavimo ar nusikaltimo žmoniškumui, apie tai turi būti pranešta Parlamentui. Jeigu Parlamentas 2/3 balsų nusprendžia pateikti kaltinimą, Generalinis prokuroras turi patraukti Prezidentą baudžiamojon atsakomybėn. Tokia byla turi būti svarstoma Aukštajame apkaltos teisme. Respublikos Prezidento įgaliojimai turi būti sustabdyti teismo proceso laikui. Kitais atvejais Prezidentui negali būti pareikšti kaltinimai dėl jo tarnybinių veiksmų.

114 straipsnis. Ministrų patraukimas baudžiamojon atsakomybėn

(1) Byla dėl Vyriausybės nario neteisėto elgesio einant savo pareigas yra svarstoma Aukštajame apkaltos teisme. Detalesnes nuostatas nustato įstatymas.

(2) Sprendimą pareikšti kaltinimą priima Parlamentas, gavęs Konstitucinės teisės komiteto išvadas dėl neteisėtos ministro veiklos. Prieš priimant tokį sprendimą Parlamente turi būti suteikta galimybė ministrui pasiaiškinti. Komitetas, svarstydamas tokį atvejį, sudaro kvorumą, kai dalyvauja visi jo nariai.

(3) Vyriausybės narį baudžiamojon atsakomybės traukia Generalinis prokuroras.

115 straipsnis. Klausimo dėl ministro teisinės atsakomybės iškėlimas

(1) Tyrimas dėl ministro neteisėtų tarnybinių veiksmų gali būti inicijuojamas Konstitucinės Teisės Komitete, remiantis:

1) Teisingumo kanclerio ar ombudsmeno pranešimu, pateiktu Konstitucinės teisės komitetui;

2) peticija, kurią pasirašė ne mažiau kaip dešimt Parlamento narių; arba

3) kito Komiteto prašymu, adresuotu Konstitucinės teisės komitetui, pradėti tyrimą.

(2) Konstitucinės teisės komitetas taip pat gali pradėti tyrimą dėl ministro neteisėtų veiksmų savo iniciatyva.

116 straipsnis. Išankstinės sąlygos dėl ministro patraukimo baudžiamojon atsakomybėn

Sprendimas pareikšti Vyriausybės nariui kaltinimus gali būti priimtas, jei jis / ji tyčia ar šiurkščiu nerūpestingumu iš esmės pažeidė savo, kaip ministro, pareigas ar kitokiu būdu atliko jas aiškiai neteisėtai.

117 straipsnis. Teisinė teisingumo kanclerio ir ombudsmeno atsakomybė

114 ir 115 straipsnių nuostatos dėl Vyriausybės nario taikomos Teisingumo kancleriui ir ombudsmenui dėl jų neteisėtų tarnybinių veiksmų tyrimo, kaltinimų jiems iškėlimo bei tokių bylų svarstymo.

118 straipsnis. Tarnybinis atskaitingumas

(1) Valstybės tarnautoja(s) yra atsakingas už savo tarnybinių veiksmų teisėtumą. Jis / ji taip pat yra atsakinga(s) už sprendimus, kuriuos priima kolegialios institucijos, kurios narys jis / ji yra.

(2) Pranešėja(s) yra atsakingas už sprendimą, priimtą jo / jos išdėstytos medžiagos pagrindu, nebent jis / ji nesutiko su priimtu sprendimu.

(3) Kiekviena(s), kurio(s) teisės buvo pažeistos ar kuri(s) patyrė kitokią žalą dėl valstybės tarnautojo at kito asmens, einančio valstybines pareigas, neteisėtų veiksmų ar neveikimo, turi teisę reikalauti, kad valstybės tarnautojas ar kitas asmuo, einantis valstybines pareigas, būtų nubaustas ir kad valstybinė organizacija, pareigūnas ar kitas asmuo, einantis valstybines pareigas, būtų pripažintas atsakingu už padarytą žalą, kaip numatyta įstatymuose. Tačiau asmuo neturi teisės pareikšti kaltinimų, jeigu pagal Konstituciją tokia byla turi būti nagrinėjama Aukštajame apkaltos teisme.

XI SKYRIUS

VALDYMAS IR SAVIVALDA

119 straipsnis. Valstybės valdymas

(1) Šalia Vyriausybės ir ministerijų centrinė valdžia gali būti sudaryta iš agentūrų, inspekcijų ir kitų institucijų. Valstybėje gali būti regionų ir vietos valdžios institucijos. Detaliau institucijų pavaldumą Parlamentui reguliuoja įstatymas.

(2) Pagrindiniai valstybės valdymo principai, vykdančios viešąsias galias institucijos reguliuojamos įstatyme. Regionų ir vietos institucijų val-

dymo principus nustato įstatymas. Kitais atvejais nuostatos dėl valstybės valdymo gali būti nustatytos dekretu.

120 straipsnis. Alandų salų specialusis statusas

Alandų salos turi savivaldą pagal specialų Alandų salų autonomijos įstatymą.

121 straipsnis. Savivaldybės ir kita regionų savivalda

(1) Suomija yra padalinta į savivaldybes, kurių gyventojai turi savivaldą.

(2) Bendrieji savivaldybių valdymo principai ir savivaldybių įgaliojimai nustatyti įstatyme.

(3) Savivaldybės turi teisę nustatyti vietos mokesčius. Pagrindiniai mokesčių nustatymo ir jų valdymo principai, taip pat teisiniai asmenų ir įmonių atleidimo nuo mokesčių pagrindai numatyti įstatyme.

(4) Nuostatos dėl platesnių savivaldybių valdymo sričių negu savivalda numatyta įstatyme. Samiai etniniame regione turi kalbos ir kultūrinę savivaldą, reglamentuojamą įstatymu.

122 straipsnis. Valdymo pasiskirstymas

(1) Valdymo organizavimo tikslai turi atitikti teritorinį suskirstymą tokiu būdu, kad suomiškai ir švediškai kalbantys gyventojai turėtų lygias galimybes gauti paslaugas jų kalba.

(2) Savivaldybių valdymo principai nustatyti įstatyme.

123 straipsnis. Universitetai ir kitos mokymo įstaigos

(1) Universitetai turi savivaldą, nustatytą pagal įstatymą.

(2) Nuostatos dėl švietimo paslaugų, teikiamų valstybės ir savivaldybių, taip pat privačių ugdymo įstaigų teisė teikti švietimo paslaugas, yra reguliuojamos įstatymu.

124 straipsnis. Administracinių galių perdavimas kitoms institucijoms

Administracinės galios kitoms institucijoms gali būti perduotos tik pagal įstatymą, jeigu tai būtina tinkamam tikslo įgyvendinimui ir jeigu tai nepažeis pagrindinių žmogaus teisių ir laisvių, teisinių priemonių ir kitų gero valdymo reikalavimų. Taip pat viešosios galios gali būti perduotos viešosioms institucijoms.

125 straipsnis. Reikalavimai valstybės tarnybai ir kiti skyrimo į pareigas pagrindai

(1) Įstatymas gali nustatyti, kad tik Suomijos piliečiai gali užimti tam tikras pareigas.

(2) Įgūdžiai, galios ir pilietiniai nuopelnai yra reikalavimai valstybės tarnyboje.

126 straipsnis. Skyrimas į valstybės tarnybą

(1) Vyriausybė skiria pareigūnus į valstybės tarnybą, nebent toks skyrimas yra Prezidento, ministerijos ar kitos institucijos prerogatyva.

(2) Respublikos Prezidentas skiria nuolatinį Prezidento kanceliarijos vadovą ir Suomijos diplomatinių atstovybių užsienyje vadovus.

XII SKYRIUS

NACIONALINĖ GYNYBA

127 straipsnis. Nacionalinės gynybos prievolė

(1) Kiekvienas Suomijos pilietis turi dalyvauti ar prisidėti prie nacionalinės gynybos pagal įstatymo nuostatas.

(2) Teisė nedalyvauti ar atsisakyti karo prievolės nustatyta įstatyme.

128 straipsnis. Ginkluotųjų pajėgų vadas

(1) Respublikos Prezidentas yra vyriausiasis ginkluotųjų pajėgų vadas. Esant išimtinėms aplinkybėms, Vyriausybės siūlymu Prezidentas šias pareigas gali pavesti bet kuriam Suomijos piliečiui.

(2) Respublikos Prezidentas skiria ginkluotųjų pajėgų vadovus.

129 straipsnis. Mobilizacija

Vyriausybės siūlymu Respublikos Prezidentas nusprendžia dėl mobilizacijos į ginkluotąsias pajėgas. Jeigu nevyksta Parlamento sesija, šaukiamas Parlamento posėdis.

XIII SKYRIUS

GALUTINĖS NUOSTATOS

130 straipsnis. Įsigaliojimas

(1) Ši Konstitucija įsigalioja nuo 2000 m. kovo 1 d.

(2) Detalios Konstitucijos įgyvendinimo nuostatos numatytos įstatymuose.

131 straipsnis. Konstitucinių aktų panaikinimas

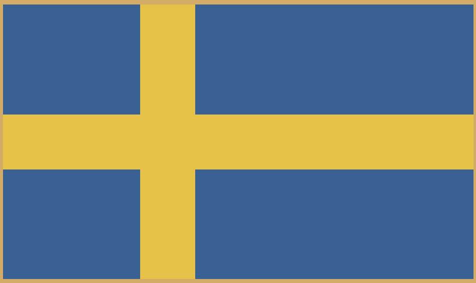
Ši Konstitucija panaikina šiuos konstitucinius aktus:

1) 1919 m. liepos 17 d. Suomijos konstitucinį aktą;

2) 1928 m. sausio 13 d. Parlamento aktą;

3) Aukštojo apkaltos teismo aktą, 1922 m. lapkričio 25 d. (273/1922);

4) Aktą dėl Parlamento teisės tikrinti oficialių Valstybės Tarybos narių, Teisingumo kanclerio ir Parlamento ombudsmeno aktus, 1922 m. lapkričio 25 d. (274/1922).

ŠVEDIJOS KARALYSTĖ

• PRATARMĖ •

Švedijos konstitucinio reguliavimo patirtis gana turininga ir savita. Ši šalis niekada neturėjo ir dabar neturi vientisos Konstitucijos, kokias turi dauguma Europos ir pasaulio šalių.

Švedijos konstitucinė raida panaši, bet nevisiškai sutampa su pasaulio bei Europos konstitucinės raidos laikotarpiais[1]. Šalies konstitucinio reglamentavimo ištakos – XIV a. viduryje, kai buvo išleistas Didysis Eriksono teisynas (*Magnus Ericsson's Law*).

Švedijos konstitucinio reguliavimo istorija glaudžiai susijusi su Skandinavijos šalių raida. Tam turėjo įtakos tai, kad Švedija priklausė Danijai. Nuo 1397 m. Švedija ne tik kad tampa savarankiška valstybe, bet savo įtaką išplečia Baltijos šalims (Estijai, Latvijai, Lietuvai, iš dalies Lenkijai, Suomijai). 1814 m. prie Švedijos prijungiama Norvegija. Švedijos konstitucinio reguliavimo istoriją galima suskirstyti į keletą etapų.

Pirmajam etapui būdinga smulkiųjų dvarininkų, pirklių, besiformuojančios buržuazijos kova su absoliutine karaliaus valdžia, bandymai ją riboti teisiškai. 1544 m. išleistas paktas nustatė sosto paveldėjimo tvarką, 1560 m. paktas įtvirtino karaliaus galias, 1594 m. paktas nustatė atėjimo į sostą tvarką[2]. Šie paktai neabejotinai buvo konstitucinio reglamentavimo užuomazga. 1809 m. Karalius buvo priverstas atsisakyti sosto, ir Riksdagas Švedijos Karaliumi išrinko Karolį XIII.

Pirmasis Švedijos Konstitucijos kūrimo etapas baigėsi priėmus keturis labai svarbius įstatymus: 1809 m. birželio 6 d. Aktą dėl valdymo formos, 1810 m. vasario 10 d. Riksdago įstatymą, 1810 m. rugsėjo 26 d. Aktą dėl sosto paveldėjimo, 1812 m. birželio 12 d. Aktą dėl spaudos laisvės. Taigi visi šie keturi aktai sudarė Švedijos Konstituciją.

Vienas iš svarbiausių Švedijos šio etapo konstitucinės raidos dokumentų buvo Aktas dėl valdymo formos (1809 m.), kuris su pakeitimais ir

---

[1] Jarašiūnas, E. Nuo pirmosios iki naujausių konstitucijų: keletas minčių apie konstitucinio reguliavimo raidą. *Šiuolaikinė konstitucija: studijos apie užsienio šalių konstitucinį reguliavimą.* Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2005, p. 20–30.

[2] *The constitution of Sweden*. Stockholm, 1996, p. 11.

papildymais galiojo iki 1974 m. Šis dokumentas įtvirtino absoliutinę monarchiją, Karaliui suteikė nemažai privilegijų, o Riksdago galias apribojo. Pagal šį įstatymą Karaliui priklausė visa vykdomoji valdžia ir gana plačios įstatymų leidybos teisės. Švedijoje tuo metu vyriausybės nebuvo, o jos funkcijas iš dalies vykdė Karaliaus vadovaujama Valstybės Taryba. Tačiau ši Taryba iš tikrųjų buvo tik patariamoji institucija, visiškai pavaldi Karaliui, kuris vienasmeniškai skyrė visus aukščiausius valstybės pareigūnus bei Bažnyčios hierarchus, buvo vyriausiasis kariuomenės vadas, sprendė visus tarptautinius klausimus bei sudarydavo tarptautines sutartis.

Kitas itin svarbus Švedijos įstatymas nustatė Riksdago sudėtį ir veiklą. Riksdagas buvo sudarytas luominiu principu iš keturių kurijų – dvarininkų, dvasininkų, valstiečių ir miestiečių. Įstatymas laikytas priimtu, jeigu jam pritarė bent trys kurijos, o konstituciniam įstatymui turėjo pritarti visos keturios kurijos. Kad konstitucinis įstatymas būtų galutinai priimtas, būtinas kito šaukimo Riksdago pritarimas. Riksdagas turėjo gana plačias teises tvarkant finansus. Jis skyrė savo įgaliotinius, kurie kontroliavo Švedijos valstybinio banko veiklą. Be Riksdago sutikimo negalėjo būti imamos valstybės paskolos. Taip pat Riksdagas patvirtindavo mokesčius ir biudžetą. Šių nutarimų Karalius netvirtino, kadangi jie nebuvo laikomi įstatymais. Tokie platūs įgaliojimai Riksdagui buvo suteikti siekiant apsaugoti Karalių nuo galimų finansinių piktnaudžiavimų.

Vykdomąją valdžią kontroliuoti buvo pavesta ombudsmenui. Švedijos ombudsmeno veikla turėjo įtakos formuojantis panašioms institucijoms ne tiktai Skandinavijoje, bet ir kitose Europos šalyse, o vėlesniais laikais ir Lietuvoje.

Trečias svarbus įstatymas – 1810 m. priimtas Aktas dėl sosto paveldimumo. Šis aktas Švedijoje įtvirtino vadinamąją *solistinę* sosto paveldėjimo sistemą, pagal kurią Švedijos karaliaus sostą galėjo paveldėti tiktai vyrai.

Pabrėžtina tai, jog tuometinėje Švedijoje buvo įtvirtinta gana demokratiška spaudos laisvės samprata. 1809 m. Akte dėl valdymo formos pasakyta (86 sk.), kad Karaliaus pavaldiniai turi teisę laisvai spausdinti savo kūrinius be išankstinio valstybinių institucijų leidimo, tačiau įtvirtinta ir atsakomybė prieš teismą už piktnaudžiavimą spaudos laisve. Karalius Bernadotas pasiekė, kad 1812 m. būtų priimtas Aktas dėl spaudos laisvės, kuriame įtvirtinta Karaliaus teisė riboti šią laisvę.

Antrasis Švedijos Konstitucijos kūrimo laikotarpis – 1812–1866 m. Tai buvo kapitalizmo įsigalėjimo laikas, kuris keitė ir politinius santykius.

Švedijos valdymo sistema tuo laiku taip pat kito, nes 1814 m. Švedija susijungė su Norvegija, ir buvo apribota Karaliaus valdžia.

Svarbus šio etapo konstitucinės raidos įvykis – 1863 m. įtvirtintas dvejų rūmų Riksdagas. 1866 m. Riksdagas priėmė Įstatymą dėl Riksdago, kuriuo visiškai atsisakė luominio parlamento sudarymo principo ir įtvirtino naują Riksdago formavimo tvarką. Aukštuosius parlamento rūmus sudarė vietos savivaldos institucijos, o žemieji buvo formuojami visuotinių rinkimų būdu. Ši tvarka galiojo iki 1974 m.

Trečiasis Švedijos konstitucinės raidos etapas prasidėjo XIX a. septintojo dešimtmečio pabaigoje ir tęsėsi iki XX a. šeštojo dešimtmečio pabaigos. Šio laikotarpio konstitucinei raidai įtakos turėjo politinės sistemos demokratizavimo tendencijos ir tarptautiniai veiksniai, taip pat ir padėtis Europoje.

Pirmiausia buvo pakeistos 1809 m. Akto dėl valdymo formos formuluotės, nes 1905 m. unija su Norvegija buvo nutraukta, pastaroji tapo savarankiška valstybe. Vėlesnėmis konstitucinėmis pataisomis buvo nuolat plečiamos Riksdago, o siaurinamos Karaliaus teisės. Parlamentas įgijo teisę griežčiau, išsamiau kontroliuoti Vyriausybės veiklą, ypač tarptautinių santykių sritį.

Politinis gyvenimas buvo nuosekliai demokratizuojamas, įtvirtinta visuotinė ir lygi rinkimų teisė. Turto cenzas buvo nuolat mažinamas, o po Antrojo pasaulinio karo visai panaikintas. Moterys gavo rinkimų teisę, vietoj mažoritarinės įtvirtinta proporcinė rinkimų sistema. 1949 m. buvo priimtas naujas Aktas dėl spaudos laisvės, kuriame buvo panaikinti šios teisės suvaržymai.

Prie svarbesnių valstybinės valdžios pokyčių šiame etape priskirtas dvejų rūmų parlamento atsisakymas ir vienerių rūmų Riksdago įtvirtinimas. Nagrinėjant parlamento sudarymo tvarką, aukštųjų rūmų atstovai pareiškė, kad aukštieji rūmai sudaryti dirbtinai ir dubliuoja žemųjų parlamento rūmų veiklą.

1876 m. Valstybės Taryboje, kuriai vadovavo Karalius, buvo įsteigta Ministro Pirmininko pareigybė. Taip ilgainiui Valstybės Taryba tapo Vyriausybe. Vyriausybės narius skirdavo Karalius, tačiau vėliau priprasta, kad Karalius, sudarydamas Vyriausybę, atsižvelgtų į politinių jėgų santykį Riksdage.

Plėtėsi ir griežtėjo parlamentinė kontrolė. Padidėjo Vyriausybės atsakomybė už veiklą gynybos srityje, išsiplėtė ombudsmeno funkcijos bei

veiklos apimtys.

Nors trečiajame Švedijos Konstitucijos raidos etape nebuvo priimta esminių konstitucinių pataisų, tačiau faktinių pokyčių buvo gana daug. Kai kurie pokyčiai egzistavo kaip konstitucinis paprotys ir sudarė prielaidas konstitucinėms pataisoms, o kai kurie buvo įtvirtinti paprastuosiuose įstatymuose.

Ketvirtasis Švedijos konstitucinės raidos etapas prasidėjo XX a. šeštojo dešimtmečio antrojoje pusėje ir tęsiasi iki šiol. 1969 m. buvo iš dalies pakoreguota valdymo forma, tačiau esminė konstitucinio reguliavimo reforma prasidėjo priėmus 1974 m. Švedijos Konstituciją ir tęsiasi iki šiol. Teigiama, jog Švedijoje šiuo metu galioja Konstitucija, priimta 1974 m. vasario 27 d., kuri įsigaliojo 1975 m. vasario 1 d., tačiau tai nepakankamai tikslu, nes ši šalis niekada neturėjo vientisos Konstitucijos, neturi tokios ir dabar. Pagal Konstitucijos pirmos dalies 3 paragrafą dabartinę Švedijos Konstituciją sudaro tokie pagrindiniai teisės aktai: 1974 m. vasario 27 d. Aktas dėl valdymo formos, 1810 m. vasario 26 d. Aktas dėl sosto paveldėjimo, 1949 m. Aktas dėl spaudos laisvės (su papildymais ir pataisomis, priimtomis 1974 m.) ir 1991 m. Pagrindinis įstatymas dėl žodžio laisvės.

Ypač sparti Švedijos konstitucinio reguliavimo plėtra vyko XX a. paskutinį dešimtmetį – konstitucinių papildymų bei pataisymų buvo padaryta daugiau nei ankstesniais laikotarpiais[3].

Akte dėl valdymo formos buvo įtvirtinta, jog šalies Konstituciją sudaro ne tik trys pagrindiniai mūsų paminėti įstatymai, bet ir 1991 m. priimtas (su 1994 m. papildymais) Įstatymas dėl žodžio laisvės. Šis įstatymas išsamiai reglamentuoja žodžio laisvę kaip demokratijos įtvirtinimo prielaidą šalyje. Šiuose įstatymuose reglamentuojama teisė reikštis įvertinant pakitusią technologinę aplinką (televizija, vaizdo įrašai, internetas ir kt.). Šiame teisės akte išplėstos užsieniečių teisės naudotis spaudos laisve. Reikėtų paminėti, jog tikrai ne kiekviena Europos šalis turi tokią išvystytą ir teisiškai ginamą spaudos ir visos informacijos sklaidos sistemą, kokią turi Švedija. Be šių nuostatų, buvo padaryta daug kitų konstitucinių pataisų koreguojant teisinį reguliavimą.

Pagal šio laikotarpio konstitucinį reguliavimą Švedijoje išsaugota parlamentinė monarchija, tačiau Karaliaus vaidmuo gana formalus. Jo įtaka valstybės valdyme praktiškai tik reprezentacinė.

---

[3] <http://confinder.richmond.edu>.

Įvertinus diskusijas visuomenėje buvo įtvirtinta 4 metų Riksdago kadencija, nustatytas amžiaus cenzas, taip pat ir sosto paveldėtojo, 18 m. (anksčiau buvo 25 m.).

Konstitucijoje įtvirtinta referendumo organizavimo galimybė.

Nuolat kito konstitucinės normos, reglamentuojančios privačios nuosavybės teisę. Švedijoje jau seniai vykdoma socialiai orientuota politika, todėl nuolat svarstomi mokesčių klausimai, koreguojama mokesčių sistema. Švedijos Konstitucija numato privačios nuosavybės nacionalizavimo galimybę, tačiau taip pat teigiama, jog privatų turtą nacionalizuoti galima tik tenkinant labai svarbias visuomenės reikmes. Pabrėžtina, jog nekilnojamasis turtas (žemė, statiniai) negali būti nusavintas.

Nemaži konstitucinio reguliavimo pokyčiai siejami su Švedijos rengimusi stoti į Europos Sąjungą. Aktas dėl valdymo formos buvo papildytas konsultacinio referendumo galimybe, iš esmės pakeistos tos konstitucinės normos, kurios reglamentavo Švedijos santykius su kitomis valstybėmis. Iš esmės pakeistas Akto dėl valdymo formos dešimtos dalies 5 paragrafas įtvirtino, jog Riksdagas gali perduoti spręsti klausimus Europos Sąjungos institucijoms, jeigu jų priimti sprendimai nepažeis Švedijos pagrindiniuose įstatymuose įtvirtintų žmogaus teisių. Parlamentas gali perduoti spręsti klausimus, jeigu tam pritarė ne mažiau kaip trys ketvirtadaliai dalyvavusių balsavime deputatų. Pasiūlymui perduoti Europos Sąjungos institucijoms spręsti klausimus, susijusius su pagrindinių Švedijos konstitucinių įstatymų pakeitimais, turi pritarti ne mažiau kaip penki šeštadaliai balsavusių ir ne mažiau kaip trys ketvirtadaliai visų Riksdago deputatų. Kaip matome, Švedijos Konstitucija gana išsamiai nustato kompetencijos pasiskirstymą su Europos Sąjunga, bet apskritai šios šalies pastarojo meto teisėkūroje sustiprėjo tarptautinių organizacijų bei Europos Sąjungos institucijų sprendimų įtaka.

Švedijos Konstitucija įtvirtina parlamentinės monarchijos valdymo formą. Konstitucijos pirmos dalies 1 paragrafas skelbia, jog valstybinės valdžios šaltinis yra liaudis, kuri dalyvauja valdyme naudodamasi visuotine ir lygia rinkimų teise.

Švedija, kaip ir kitos Europos šalys, apibrėždama individo teisinį statusą, laikosi tarptautinių dokumentų nuostatų didinti valstybės dėmesį žmogui. Švedijos Konstitucijos pirmos dalies 2 paragrafe sakoma, jog valstybinė valdžia turi būti įgyvendinama gerbiant visų žmonių ir kiekvieno žmogaus atskirai laisvę ir orumą. Asmeninės, ekonominės bei kultūrinės

kiekvieno žmogaus gerovės puoselėjimas turėtų būti pagrindinis valstybės tikslas. Ypač dėmesingai Švedijos Konstitucijoje įtvirtinamos teisės į informacijos, žodžio, sąjungų, mitingų, demonstracijų laisvę.

Švedijos Konstitucija įtvirtina harmoningą santykį tarp visuomenės ir individo paryškinant visuomenės įsipareigojimą globoti žmogaus teises.

Švedijos Konstitucijoje yra gana savitų konstitucinio reguliavimo normų, saugančių žmogaus teises. Antro skyriaus 2 paragrafe skelbiama, jog pilietis turi būti apsaugotas nuo prievartos skelbti savo politines, religines, kultūrines pažiūras visuomenėje. Taip pat jis turi būti apsaugotas nuo prievartos dalyvauti mitinguose ar susirinkimuose, politinių, religinių ar kitokių junginių veikloje. Konstitucijos antro skyriaus 3 paragrafe sakoma, jog be asmens sutikimo negali būti skelbiama informacija apie jo politines pažiūras visuotiniame registre. Taip pat Konstitucijoje skelbiama, jog asmuo turi būti apsaugotas nuo šmeižto, pasikėsinimo į jo asmeninį saugumą, nuo fizinės prievartos. Mirties bausmė Švedijoje netaikoma.

Konstitucijoje pabrėžiamas rūpestis dėl savų piliečių. Konstitucijos antro skyriaus 7 paragrafe sakoma, jog nė vienas pilietis negali būti išsiųstas iš šalies arba jam būtų neleidžiama grįžti į šalį. Nė vienam piliečiui negali būti atimta Švedijos pilietybė. Konstitucijoje įtvirtintas aukštas viešosios tolerancijos lygis. Konstitucijos antro skyriaus 12 paragrafe sakoma, jog įstatymuose ar kituose aktuose negali būti įtvirtintos nepalankios nuostatos tų asmenų atžvilgiu, kurie pagal rasę, odos spalvą arba etninę prigimtį sudaro mažumą.

Žodžio, informacijos, susirinkimų, demonstracijų laisvė gali būti ribojama tik dėl valstybės saugumo bei siekiant apsaugoti individo garbę, gyvenimo privatumą bei užkardant nusikaltimus.

Išskirtinis Švedijos Konstitucijos bruožas yra atidus užsieniečių teisinio statuso įtvirtinimas. Konstitucijos antro skyriaus 25 paragrafas skelbia, jog užsieniečiai dažnai prilyginami Švedijos piliečiams, – tai gana demokratiška ir užsienio piliečiams patraukli norma.

Pagal Švedijos Konstituciją aukščiausias atstovaujamasis organas yra Riksdagas, kuris leidžia įstatymus, nustato valstybinius mokesčius, valstybinių lėšų naudojimo tvarką. Riksdagas kontroliuoja Vyriausybės ir visos administracijos veiklą, taip pat tvirtina ombudsmenus, kurių pareiga yra kontroliuoti civilinę ir karinę administraciją, vietos savivaldos organus. Skirtingai negu ankstesniu laikotarpiu, kai įstatymų leidybą vykdė parla-

mentas ir Karalius, dabartiniu metu Riksdagas yra vienintelė institucija, leidžianti įstatymus[4].

1970 m. Švedijos Riksdago struktūra buvo supaprastinta ir iš dvejų rūmų jis tapo vienerių rūmų parlamentu. Riksdagas renkamas laisvų, slaptų bei tiesioginių rinkimų būdu ketveriems metams, pagal proporcinę rinkimų sistemą. Kas ketvirti metai rugsėjo mėnesio trečią sekmadienį rinkimai į parlamentą vyksta kartu su rinkimais į municipalines ir žemių tarybas. Nuo 2014 m. šiuos rinkimus planuojama organizuoti rugsėjo antrąjį sekmadienį.

Pagal Švedijos Konstitucijos trečio skyriaus 11 paragrafą Vyriausybė gali paskelbti neeilinius rinkimus į Riksdagą. Tokie rinkimai turi vykti per 3 mėnesius nuo Vyriausybės nutarimo priėmimo. Tačiau Konstitucijoje taip pat pabrėžta, jog Vyriausybė negali organizuoti priešlaikinių rinkimų tris mėnesius nuo pirmojo naujai išrinkto Riksdago posėdžio.

Švedija labai sena monarchinė valstybė. Tačiau jos dažnai archajiškos tradicijos įsikomponuoja į šiuolaikišką, gana modernią Švedijos gyvenimo aplinką. Dauguma visuomenės narių palaiko monarchiją kaip valdymo formą.

Švedijos valstybės vadovas yra Karalius.

Karaliaus statusas yra aptartas 1975 m. Konstitucijos penktame skyriuje bei 1810 m. spalio 26 d. Akte dėl sosto paveldimumo. 1979 m. pakeitus solistinę sistemą, Švedijos Karaliumi gali tapti vyras arba moteris, ne jaunesnis kaip 18 metų Švedijos pilietis. Pagal Konstituciją tuo pačiu metu jis negali būti Talmanas, ministras arba Riksdago narys.

Pagal Konstitucijos penkto skyriaus 6 paragrafo reikalavimą Vyriausybė turi informuoti Riksdagą, jeigu Karalius šešis mėnesius nevykdė ar negalėjo vykdyti savo pareigų. Riksdagas turi nuspręsti, ar Karalius paliko sostą. Jei Karalius paliko sostą arba Švedijos Karaliaus dinastija pasibaigė, Riksdagas turi paskirti regentą, atliksiantį valstybės vadovo funkcijas. Jeigu regentą paskirti itin sudėtinga, Vyriausybės sprendimu laikinai vykdyti regento pareigas gali būti pavesta Talmanui.

Kaip ir kiekvienoje parlamentinėje monarchijoje, Švedijoje Karaliaus vaidmuo yra nominalus.

Valstybėse, kurių valdymo forma yra parlamentinė monarchija, svarbiausia institucija yra Vyriausybė. Formaliai šiose valstybėse Vyriausybė

4 <www.icl – journal.com>, vol. 44/2010, 672.

atsiskaito parlamentui ir turi atsistatydinti jai pareiškus nepasitikėjimą. Tačiau faktiškai ji daro didelę įtaką parlamento darbui. Nereikėtų pamiršti, jog Vyriausybę sudaro viena ar kelios valdančiosios partijos, o tai reiškia, jog parlamentinę daugumą saisto partinė drausmė, todėl faktinė parlamento priklausomybė nuo Vyriausybės tik padidėja.

Pagal Švedijos Konstituciją Vyriausybė pagal svarbą yra lyg ir antroje vietoje po Riksdago. Pagal galiojančias teisės normas Vyriausybei atiteko tos funkcijos, kurias anksčiau vykdė Karalius. 1974 m. priimto Akto dėl valdymo formos1 skyriaus 6 paragrafe Vyriausybė pavadinta institucija, kuri valdo valstybę. Jos sudėtis priklauso nuo politinių jėgų santykio Riksdage.

Konstitucijoje įtvirtintas Vyriausybės teisinis statusas ir pasakyta, jog ją sudaro Ministras Pirmininkas ir kiti ministrai. Pagal Konstituciją Ministro Pirmininko kandidatūrą, pasikonsultavęs su politinėmis partijomis ir vicetalmanais, Riksdagui tvirtinti teikia Talmanas. Gautas pasiūlymas ne vėliau kaip ketvirtą dieną be jokių papildomų svarstymų komitetuose turi būti pateikiamas balsuoti Riksdage.

Vyriausybė savo veikloje atskaitinga Riksdagui. Švedijos Konstitucijoje gana savitai sprendžiama Vyriausybės atskaitomybės parlamentui formos klausimai. Tuo tikslu Riksdagas sudaro Konstitucinį komitetą. Konstitucinis komitetas privalo kontroliuoti Vyriausybės bei atskirų ministrų veiklą, Vyriausybės reikalų tvarkymą. Pagal Konstitucijos tryliktos dalies pirmą paragrafą Komitetas gali pareikalauti bet kokių dokumentų, protokolų apibūdinančių Vyriausybės ar atskirų ministrų veiklą. Kiekvienas Riksdago narys ar bet kuri Riksdago komisija gali raštu pareikalauti Konstitucinės komisijos ištirti Vyriausybės ar atskirų ministrų veiklą, jeigu jiems kilo kokių nors abejonių ar įtarimų. Konstitucinė Komisija apie atliktą tyrimą ir išvadas privalo informuoti Riksdagą. Konstitucijos 13 skyriaus 2 paragrafas reikalauja, jog Konstitucinė komisija kartą per metus privalo informuoti Riksdagą apie Vyriausybės veiklos analizę ir tuo atveju, jeigu į ją niekas nesikreipė. Riksdagas Konstitucinės komisijos pateiktos medžiagos pagrindu kasmet įvertina Vyriausybės veiklos efektyvumą.

Konstitucinė komisija radusi rimtų pažeidimų ministrų veikloje gali suformuluoti kaltinimus ir juos pateikti Aukščiausiajam Teismui.

Prie savitų Švedijos Konstitucijos bruožų priskirtina ir tai, jog ji labai dėmesingai sprendžia valstybės valdymo klausimus karo ir karo grėsmės atvejais. Pasaulio konstitucinio reguliavimo praktikai būdingos normos, įtvirtinančios valstybių valdymą ekstremalių situacijų, tarp jų ir karo, atve-

jais. Tačiau kad ištisas Konstitucijos skyrius būtų skirtas šiems klausimams reguliuoti, gana retas atvejis. Tuo tarpu Švedijos Konstitucijos visa apimantis penkioliktas skyrius, susidedantis iš šešiolikos paragrafų, skirtas šiems klausimams sureguliuoti. Karo ar karo grėsmės atveju valstybės valdymą Konstitucija paveda Vyriausybei kartu su parlamentu. Kartu Konstitucija labai racionaliai ieško išeities tais atvejais, jeigu parlamentas ar Vyriausybė negalėtų vykdyti savo pareigų.

Vykdant Švedijos konstitucijos vienuoliktos dalies reikalavimus teisingumą vykdo bendrosios kompetencijos ir administraciniai teismai.

Bendrosios kompetencijos teismų sistemą sudaro 96 rajonų teismai, 6 apeliaciniai teismai regionuose ir Aukščiausiasis Teismas.

Administracinių teismų sistemą sudaro 24 regioniniai administraciniai teismai, 4 administraciniai apeliaciniai teismai ir Aukščiausiasis administracinis teismas[5].

Visi teismai Švedijoje bendroje valdžių padalijimo sistemoje yra savarankiški.

Konstitucijos 11 skyriaus 3 paragrafe yra kategoriškai pasakyta, jog joks organas, tarp jų ir Riksdagas, negali nurodinėti teismams bei kištis į jų veiklą. Švedijoje įtvirtinta gana netradicinė malonės suteikimo tvarka. Paprastai daugelyje šalių malonę suteikia valstybės vadovai. Tuo tarpu Konstitucijos 12 skyriaus 9 paragrafe įtvirtinta, jog malonę už padarytus nusikaltimus teikia Vyriausybė.

Pagal Konstitucijos 11 skyriaus 11 paragrafą etatinis teisėjas turi būti Švedijos pilietis. To paties skyriaus 1 paragrafe pasakyta, jog Aukščiausiojo Teismo, taip pat Aukščiausiojo administracinio teismo nariais gali būti skiriami tik tie asmenys, kurie kada nors buvo skiriami kitų teismų etatiniais teisėjais.

Švedijoje susiformavo gana netradicinė konstitucinės kontrolės sistema. Ji nenuėjo tradiciniu keliu recepuodama amerikietiškąjį arba europinį konstitucinės kontrolės modelį, o sukūrė savąjį. Švedijos konstitucinės kontrolės sistemai būdinga tai, kad praktikoje susiklostė ir Konstitucijoje įtvirtinta priešlaikinė konstitucinė kontrolė[6]. Tai atlieka įvairios institucijos. Specialus pralamento komitetas kontroliuoja rinkimų teisėtumą, žmogaus teisių apsaugą vykdo teismai ir kelios institucijos. Įtakinga institucija Švedijoje šioje srityje yra ombudsmenas.

5 <www.icl-journal.com Vol. 4 4/2010, 677>.

6 <www.icl-journal.com Vol. 4/2010,679>.

Konstitucijos 8 skyriaus 20 paragrafe numatyta, jog išvadoms dėl įstatymų projektų parengti parlamente sudaroma Įstatymų leidybos taryba, į kurią įeina Aukščiausiojo Teismo ir Aukščiausiojo administracinio teismo nariai. Su prašymu dėl išvados gali kreiptis Vyriausybė arba parlamento komisija. Vyriausybė ir komisijos gali kreiptis į Riksdagą, kol jo sprendimas dėl svarstomo įstatymo projekto dar nepriimtas.

Jeigu svarstomas įstatymo projektas, keičiantis ar papildantis Įstatymą dėl spaudos laisvės, Įstatymą dėl komunalinių mokesčių ar kitus visuomenei svarbius įstatymus, Įstatymų leidybos tarybos išvada yra privaloma.

Prasminga tai, jog per dešimtmečius ir šimtmečius Švedijoje susiformavo gana tobula konstitucinio reguliavimo sistema. Šios valstybės Konstitucija ir kiti pagrindiniai įstatymai kildinami iš seniausios istorinės patirties. Susiformavo gana savita nacionalinė teisinio reguliavimo praktika – įstatymu paverčiamas visuotinis paprotys bei tradicija. Tokie įstatymai visuomenėje yra labai suprantami, visuomenėje jie gerbiami bei jų laikomasi. Tai visuomenės stabilumo garantas.

NAUJAI NUSTATYTOS VALDYMO FORMOS PASKELBIMAS (1974:152)[7]

1 SKYRIUS

VALSTYBĖS VALDYMO PAGRINDAI

1§ Valstybinės valdžios šaltinis yra liaudis.

Švedijos tautos valdžia grindžiama laisvu apsisprendimu ir visuotine bei lygia rinkimų teise. Ji įgyvendinama per atstovaujamąją ir parlamentinę valstybės valdymo formą ir vietos savivaldą.

Valstybinė valdžia įgyvendinama įstatymų pagrindu.

2§ Valstybinė valdžia turi būti įgyvendinama gerbiant visų žmonių ir kiekvieno žmogaus atskirai laisvę ir orumą.

Viešosios valdžios veiklos pagrindinis tikslas turi būti kiekvieno asmens ekonominė ir kultūrinė gerovė. Visuomenė turi ypatingai rūpintis, kad būtų užtikrinta teisė į darbą, būstą ir išsilavinimą bei būtų veikiama socialinės rūpybos ir saugos bei sveikatos apsaugos labui.

Visuomenė turi remti nuosaikų vystymąsi, kuriuo būtų kuriama geresnė aplinka dabartinėms ir būsimoms kartoms.

Visuomenė turi teikti prioritetą demokratijos idėjoms visose visuomeninio gyvenimo srityse, kartu išsaugojant asmens teisę į privatumą ir šeiminį gyvenimą.

Visuomenėje visi žmonės turi turėti galimybę prisidėti ir lygiomis teisėmis dalyvauti visuomeninėje veikloje, taip pat turi būti saugomos vaikų

[7] Naujai nustatytos valdymo formos paskelbimo aktas, paskelbtas Švedijos parlamento (Riksdago) interneto puslapyje http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Lagar/Svenskforfattningssamling/Kungorelse-1974152-om-beslu_sfs-1974-152/, išverstas iš švedų kalbos.

teisės. Visuomenė turi netoleruoti žmonių diskriminavimo pagal lytį, rasę, nacionalinę ar etninę kilmę, kalbą, išpažįstamą religiją, funkcinę negalią, seksualinę orientaciją, amžių ar kitas atskiro asmens savybes.

Turi būti remiamos samių tautos ir kitų tautinių, kalbinių ir religinių mažumų pastangos išsaugoti ir vystyti savo kultūrinį ir bendruomeninį gyvenimą.

3§ Aktas dėl valdymo formos, Sosto paveldėjimo tvarka, Spaudos laisvės aktas ir Žodžio laisvės konstitucinis įstatymas yra konstituciniai šalies įstatymai.

4§ Riksdagas yra aukščiausias tautos atstovaujamasis organas.

Riksdagas leidžia įstatymus, nustato valstybinius mokesčius ir valstybinių lėšų panaudojimo tvarką. Riksdagas kontroliuoja vadovavimą valstybei ir jos administravimą.

5§ Karūnuotas vadovaujantis Sosto paveldėjimo tvarka Švedijos Karalius arba Karalienė yra valstybės vadovas (-ė).

6§ Vyriausybė valdo valstybę. Ji yra atskaitinga parlamentui.

7§ Šalyje veikia vietinė ir regioninė savivalda.

8§ Teisingumą šalyje vykdo teismai, viešąjį administravimą – valstybinės ir savivaldos institucijos.

9§ Teismai, viešojo administravimo institucijos ir kiti viešąjį administravimą vykdantys subjektai savo veikloje privalo vadovautis visų lygybės prieš įstatymą principu, būti objektyvūs ir nešališki.

10§ Švedija yra Europos Sąjungos narė. Švedija taip pat veikia Jungtinių Tautų ir Europos Tarybos kompetencijos ribose bei dalyvauja kitokiame šalių bendradarbiavime.

2 SKYRIUS

PAGRINDINĖS TEISĖS IR LAISVĖS

Pažiūrų laisvė

1§ Visuomenėje kiekvienam yra užtikrinama:

1. Žodžio laisvė: laisvė platinti pranešimus žodžiu, raštu, vaizdu arba kitais būdais, taip pat reikšti mintis, nuomonę, jausmus;

2. Informacijos laisvė: teisė gauti informaciją bei dalyvauti kitiems asmenims reiškiant savo mintis;

3. Susirinkimų laisvė: teisė organizuoti susirinkimus ir juose dalyvauti, siekiant informuoti, išsakyti savo nuomonę, pristatyti meno kūrinį ar kitais panašiais tikslais;

4. Demonstracijų laisvė: teisė viešose vietose organizuoti demonstracijas ir jose dalyvauti;

5. Sąjungų laisvė: teisė kartu su kitais asmenimis jungtis į organizacijas visuomeniniais arba asmeniniais tikslais;

6. Religijos laisvė: teisė individualiai ar kartu su kitais išpažinti savo religiją.

Spaudos laisvė ir atitinkamai laisvė kalbėti per radiją, televiziją ir kitas priemones, viešas peržiūras iš duomenų bazių, taip pat filmuose, vaizdo garso ir kitų techninių įrenginių įrašuose reglamentuojami Spaudos laisvės akte ir Žodžio laisvės konstituciniame įstatyme.

Spaudos laisvės akte numatomos nuostatos dėl teisės susipažinti su viešais dokumentais.

2§ Niekas negali būti verčiamas skelbti savo politines, religines, kultūrines ar kitas pažiūras visuomenėje. Taip pat niekas neturi būti verčiamas minėtas pažiūras skelbti dalyvaujant ar pareiškiant nuomonę susirinkimuose, demonstracijose ar kitokiu būdu, taip pat priklausant politinei grupei, religinei ar kitai bendruomenei.

3§ Tik dėl politinių pažiūrų į viešuosius registrus be jo sutikimo negali būti įtrauktas joks Švedijos pilietis.

Kūno neliečiamumas ir judėjimo laisvė

4§ Mirties bausmė negali būti taikoma.

5§ Niekam negali būti taikomos fizinės bausmės. Niekas negali būti kankinamas ar kitais būdais mediciniškai veikiamas siekiant išgauti jo pareiškimą ar uždrausti jam tai daryti.

6§ Kiekvienas asmuo yra saugomas nuo prievartinio pasikėsinimo į jo kūną ir kitais atvejais, nei numatyta 4§ ir 5§. Kiekvienas asmuo yra saugomas nuo asmeninio apieškojimo, namų kratos ir panašių kėsinimųsi, taip pat nuo korespondencijos ar kitokių siuntinių tikrinimo, slapto telefoninių ar kitų pokalbių klausymosi

Be to, kas nurodoma pirmoje dalyje, kiekvienas yra saugomas nuo brovimosi į asmeninį gyvenimą be jo paties sutikimo, jei tai susiję su to asmens sekimu ar duomenų apie jo asmeninį gyvenimą rinkimu.

7§ Draudžiama Švedijos pilietį išsiųsti iš šalies arba neleisti jam grįžti į šalį.

Nė vienam Švedijos piliečiui, kuris gyvena ar gyveno šalyje, negali būti atimta jo pilietybė. Jaunesniems nei aštuoniolikos metų amžiaus vaikams suteikiama tėvų arba vieno iš tėvų pilietybė.

8§ Niekam negali būti varžoma jo judėjimo laisvė. Švedijos piliečiui užtikrinama laisvė judėti šalyje ir palikti šalį.

Teisinio tikrumo principas

9§ Jei žmogaus laisvė buvo apribota kitos institucijos nei teismas dėl padaryto nusikaltimo ar įtarimo, kad nusikaltimas buvo padarytas, toks sprendimas dėl laisvės atėmimo asmens prašymu turi būti nedelsiant išnagrinėtas teisme. Ši nuostata netaikoma, kai asmuo Švedijoje vykdo laisvės atėmimo bausmę, skirtą kitos valstybės teismo.

Asmuo, kurio atžvilgiu buvo priimtas sprendimas dėl priverstinės priežiūros dėl kitų priežasčių, nei nurodyta pirmoje dalyje, turi teisę, kad šis sprendimas nedelsiant būtų išnagrinėtas teisme. Teisminiam nagrinėjimui šiuo atveju prilyginamas institucinis nagrinėjimas, jei šios institucijos sudėtis numatyta įstatymu, o jos pirmininkas yra arba buvo etatinis teisėjas.

Jei nagrinėjimas nėra priskirtas nei pirmoje, nei antroje dalyje minimoms institucijos funkcijoms, skundas pateikiamas bendrosios kompetencijos teismui.

10§ Niekam negali būti paskirta bausmė ar kitokia sankcija už veiką, jei jos padarymo metu už tai nebuvo taikomos baudžiamosios sankcijos. Niekam negali būti pritaikytos griežtesnės sankcijos, nei jos buvo nustatytos veikos padarymo metu. Tai, kas nurodyta apie sankcijas, taikoma ir teisės atėmimui, ir kitoms baudžiamosioms sankcijoms.

Mokesčiai ir valstybinės rinkliavos taikomos tik tada, kai jos nustatytos įstatymu, kuris galiojo tuo metu, kai aplinkybės sumokėti mokesčius ar valstybines rinkliavas atsirado. Esant būtinybei Riksdagas turi teisę nuspręsti, kad įstatyme gali būti numatoma, jog mokesčiai ar valstybinė rinkliava gali būti taikomi ir aplinkybėms, atsiradusioms iki įstatymo įsigaliojimo, jei Vyriausybė ar Riksdago komitetas pateikė dėl to pasiūlymą Riksdagui. Pasiūlymui prilyginamas Vyriausybės raštu Riksdagui pateiktas pranešimas apie tai, kad toks pasiūlymas Riksdagui bus įteiktas. Riksdagas gali nustatyti išimtis dėl pirmojo sakinio, jei esant ypatingoms aplinkybėms tą reikia padaryti dėl karo padėties, karo grėsmės ar sunkios ekonominės krizės.

11§ Teismas negali būti steigiamas dėl jau padarytos veikos, ginčo ar turint kitą konkretų tikslą.

Teismo procesas turi būti vykdomas teisingai ir per kuo trumpesnį laiką. Bylos nagrinėjimas teisme yra viešas.

Draudimas diskriminuoti

12§ Draudžiama įstatyme ar kitame teisės akte asmeniui nustatyti nepalankią padėtį dėl to, kad ji ar ji priklauso mažumai dėl savo etninės kilmės, rasės, kitų panašių požymių ar dėl seksualinės orientacijos.

13§ Draudžiama įstatyme ar kitame teisės akte nustatyti asmeniui nepalankią padėtį dėl jo lyties, nebent šia nuostata yra siekiama skatinti lygybę tarp vyrų ir moterų ar tokia nuostata susijusi su privalomosios karinės tarnybos ar jai prilyginamos tarnybos atlikimu.

Radikalios priemonės darbo rinkoje

14§ Darbuotojų sąjungos taip pat darbdavys ir darbdavių sąjungos turi teisę imtis radikalių priemonių darbo rinkoje, jeigu įstatymuose ar sutartyje nenustatyta kitaip.

Nuosavybės apsauga ir teisė laisvai naudotis gamta

15§ Nuosavybė yra neliečiama, niekas negali versti savininką atsisakyti savo nuosavybės nusavinant jo turtą kito asmens ar visuomenės naudai arba apriboti savininko teisę naudotis žeme ar pastatu, išskyrus tuos atvejus, kai tai reikalinga visuomenės poreikiams.

Tiems asmenims, kurių nuosavybė nusavinama ar paimama visuomenės poreikiams, turi būti atlyginama. Turi būti atlyginama ir tiems, kuriems dėl visuomenės poreikių buvo apribotas naudojimasis žeme ar pastatu taip, kad tam tikros nuosavybės dalies panaudojimas apsunkinamas arba atsiranda žala, kuri yra didelė palyginti su šios dalies nuosavybės verte. Atlyginama įstatymo nustatyta tvarka.

Atlyginant už žemės ir pastatų naudojimo apribojimą sveikatos ar aplinkos apsaugos arba saugumo sumetimais galioja įstatymai, nustatantys teisę į kompensaciją.

Kiekvienas asmuo gali laisvai naudotis gamta laikydamasis nustatytų reikalavimų, neatsižvelgiant į tai, kas nurodyta anksčiau.

Autorinės teisės

16§ Teisinės nuostatos dėl rašytojų, menininkų ir fotografų teisių į savo kūrinius įtvirtintos įstatyme.

Verslo laisvė

17§ Apribojimai verstis verslu arba pasirinkti profesiją gali būti nustatomi tik siekiant apsaugoti visuomenės interesus, niekuomet negalima to riboti siekiant iškelti tik tam tikrų asmenų ar įmonių interesus.

Samių tautos teisę užsiimti elnininkyste reglamentuoja įstatymas.

Švietimas ir moksliniai tyrimai

18§ Visi vaikai, kuriems taikomas privalomas mokymasis mokyklose, turi teisę į nemokamą pagrindinį išsilavinimą valstybinėse mokyklose. Visuomenė atsakinga už aukštesnio išsilavinimo kūrimą.

Mokslinių tyrimų laisvė nustatoma įstatymu.

Europos žmogaus teisių konvencija

19§ Įstatymas ar kitas teisės aktas negali būti priimtas pažeidžiant Švedijos prisiimtus įsipareigojimus pagal Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvenciją.

Pagrindinių teisių ir laisvių apribojimo sąlygos

20§ Šios teisės ir laisvės gali būti apribotos įstatymu taip, kaip numatyta 21–24§§:

1. Žodžio laisvė, informacijos laisvė, susirinkimų laisvė, demonstracijų laisvė ir sąjungų laisvė (1§ pirmosios dalies 1–5 punktai).
2. Apsauga nuo prievartinio pasikėsinimo į asmens kūną ir kitais atvejais, nei numatyta 4§ ir 5§, apsauga nuo asmeninio apieškojimo, namų kratos ir panašių pasikėsinimų, taip pat nuo korespondencijos ar kitokių siuntinių tikrinimo, slapto telefoninių ar kitų pokalbių klausymosi, taip pat apsauga nuo brovimosi į asmeninį gyvenimą, jei tai susiję su to asmens sekimu ar duomenų apie jo asmeninį gyvenimą rinkimu (6§).
3. Judėjimo laisvė (8§).
4. Teisė į viešą bylos nagrinėjimą teisme (11§ antros dalies antrasis sakinys).

Po įtvirtinimo šiame įstatyme pirmoje dalyje minimos teisės ir laisvės gali būti apribojamos kitu teisės aktu atvejais, nurodytais 8 skyriaus 5§, ir siekiant uždrausti atskleisti asmeniui tai, ką jis sužinojo dirbdamas valstybės tarnyboje ar vykdydamas tarnybines pareigas. Tokia pačia tvarka gali būti ribojama susirinkimų ir demonstracijų laisvė, įskaitant ir atvejus, numatytus 24§ pirmosios dalies antrame sakinyje.

21§ Apribojimai, nurodyti 20§, gali būti taikomi tik siekiant demokratinei visuomenei priimtinų tikslų. Apribojimas negali būti didesnės apimties, nei būtina atsižvelgiant į tai lėmusius tikslus, ir neturi trukti tiek, kad būtų sudaryta grėsmė laisvos nuomonės susiformavimui kaip liaudies atstovavimo pagrindui. Apribojimai negali būti nustatomi vien tik politinių, religinių, kultūrinių ar kitų tokių pažiūrų pagrindu.

22§ 20§ pagrindu parengto įstatymo projekto svarstyme, išskyrus tą atvejį, jei jis buvo atmestas Riksdage, ne mažiau kaip dešimties jo narių prašymu turi būti padaryta dvylikos mėnesių pertrauka nuo to momento, kai projektas pirmą kartą buvo pristatytas Riksdage. Riksdagas gali priimti

įstatymo projektą iš karto, jei bent penki šeštadaliai balsuojančiųjų balsuoja už šį įstatymo projektą.

Pirmoji dalis netaikoma įstatymų projektams, kai įstatymo galiojimas pratęsiamas iki dvejų metų. Ji taip pat negalioja įstatymų projektams dėl:

1. Draudimo atskleisti asmeniui tai, ką jis sužinojo dirbdamas valstybės tarnyboje ar vykdydamas tarnybines pareigas ir to išlaikymas paslaptyje yra būtinas atsižvelgiant į interesus, nurodytus Spaudos laisvės akto 2 skyriaus 2§.

2. Namų kratos ar panašių kėsinimųsi.

3. Laisvės atėmimo bausmės numatymo už tam tikrų veikų padarymą.

Konstitucinis komitetas Riksdago vardu nagrinėja, ar pirmoji dalis taikytina pateiktam įstatymo projektui.

23§ Žodžio ir informacijos laisvė gali būti ribojama siekiant užtikrinti nacionalinį saugumą, valstybės aprūpinimą, viešąją tvarką ir saugumą, apsaugoti asmens garbę, privataus gyvenimo neliečiamumą bei siekiant užkirsi kelią daromam nusikaltimui ar vykdant baudžiamąjį persekiojimą. Verslo santykiuose žodžio laisvė taip pat gali būti ribojama. Dėl kitų priežasčių žodžio ir informacijos laisvė gali būti ribojama tik dėl ypatingai svarbių priežasčių.

Sprendžiant, kokie apribojimai gali būti daromi vadovaujantis šio paragrafo pirmąja dalimi, turi būti ypač atidžiai įvertinama žodžio ir informacijos laisvės svarba politikos, religijos, profesinėje, mokslo ir kultūros srityje.

Teisės aktų priėmimas, kuriais detaliau reglamentuojamas tam tikras pranešimų platinimo ar priėmimo būdas, nelaikomas žodžio ir informacijos laisvės apribojimu.

24§ Susirinkimų ir demonstracijų laisvė gali būti apribota siekiant užtikrinti tvarką ir saugumą susibūrimų ar demonstracijų metu bei siekiant užtikrinti susisiekimą. Kitais atvejais šios laisvės ribojamos tik siekiant užtikrinti nacionalinį saugumą ar išvengti epidemijos.

Sąjungų laisvė gali būti apribota tik tokiais atvejais, jei sąjungų veikla yra karinio ar panašaus pobūdžio arba susijusi su žmonių persekiojimu dėl kilmės, rasės ar kitų požymių.

25§ Ne Švedijos piliečiams šioje šalyje gali būti įstatymu apribojamos šios teisės ir laisvės:

1. Žodžio laisvė, informacijos laisvė, susirinkimų laisvė, demonstracijų laisvė, sąjungų laisvė ir religijos laisvė (1§ pirmoji dalis).

2. Teisė neatskleisti savo pažiūrų (2§ pirmas sakinys).

3. Teisė į kūno neliečiamumą ir kitais atvejais, nei numatyta 4§ ir 5§, apsauga nuo asmeninio apieškojimo, namų kratos ir panašių kėsinimųsi, taip pat nuo korespondencijos ar kitokių siuntinių tikrinimo, telefoninių ar kitų pokalbių klausymosi, nuo brovimosi į asmeninį gyvenimą, jei tai susiję su to asmens sekimu ar duomenų apie jo asmeninį gyvenimą rinkimu (6§).

4. Judėjimo laisvė (8§ pirmas sakinys).

5. Teisė į teisminį nagrinėjimą dėl laisvės apribojimo, jei jis nesusijęs su nusikaltimo padarymu ar įtarimu padarius nusikaltimą (9§ antra ir trečia dalys).

6. Teisė į viešą teismo procesą (11§ antros dalies antras sakinys).

7. Rašytojų, menininkų ir fotografų teisė į savo kūrinius (16§).

8. Teisė verstis verslu arba užsiimti profesine veikla (17§).

9. Mokslinių tyrimų laisvė (18§ antroji dalis).

10. Teisė nebūti persekiojamam dėl savo pažiūrų (21§ trečias sakinys).

Teisės aktams, numatantiems pirmoje dalyje nurodytus apribojimus, taikomos 22§ pirmos dalies, antros dalies pirmo sakinio bei trečios dalies nuostatos.

3 SKYRIUS

RIKSDAGAS

Riksdago formavimas ir sudėtis

1§ Riksdagas renkamas organizuojant laisvus, slaptus ir tiesioginius rinkimus.

Tokiuose rinkimuose balsuojama už pasirinktą partiją su galimybe rinkėjams atsiduoti balsą už konkretų kandidatą.

Partija laikomas bet kokia rinkėjų sąjunga ar grupė, kuri dalyvauja rinkimuose tam tikru pavadinimu.

2§ Riksdagas susideda iš vienerių rūmų ir 349 narių. Kiekvienas Riksdago narys turi pavaduotoją.

Eiliniai rinkimai

3§ Eiliniai rinkimai į Riksdagą vyksta kas ketverius metus.

Balsavimo teisė ir teisė būti išrinktam

4§ Teisę balsuoti per rinkimus į Riksdagą turi teisę kiekvienas Švedijos pilietis, kuris gyvena arba kada nors gyveno Švedijoje ir yra sulaukęs aštuoniolikos metų.

Tik turintis teisę balsuoti asmuo gali būti renkamas Riksdago nariu ar jo pavaduotoju.

Turintys teisę balsuoti asmenys nurodomi priešrinkiminiuose sąrašuose.

Apygardos

5§ Rinkimams į parlamentą šalis suskirstoma į rinkimų apygardas.

Mandatų padalinimas rinkimų apygardoms

6§ 310 Riksdago mandatų yra nuolatiniai, o kiti 39 išlyginamieji.

Nuolatiniai mandatai rinkimų apygardoms paskirstomi atsižvelgiant į apskaičiuotą santykį tarp turinčiųjų teisę balsuoti skaičiaus toje rinkimų apygardoje ir visoje šalyje. Paskirstymas nustatomas ketverių metų laikotarpiui.

Mandatų paskirstymas tarp partijų

7§ Mandatai paskirstomi partijoms.

Mandatai paskirstomi tarp partijų, kurios visoje šalyje gavo ne mažiau kaip keturis procentus rinkėjų balsų. Partija, gavusi mažiau balsų, gali dalyvauti nuolatinių mandatų paskirstyme toje rinkimų apygardoje, kur partija surinko ne mažiau kaip dvylika procentų balsų.

8§ Nuolatiniai mandatai rinkimų apygardose paskirstomi partijoms proporcingai pagal gautų balsų skaičių rinkimų metu.

Išlyginamieji mandatai tarp partijų paskirstomi taip, kad visų Riksdago mandatų padalinimas, išskyrus nuolatinius mandatus, kurie teko partijoms, gavusioms mažiau nei keturis procentus balsų, būtų proporcingas dalyvaujančių rinkimuose partijų gautų balsų skaičiui visoje šalyje. Jei partijai buvo skirta daugiau nuolatinių rinkimų apygardos mandatų, nei tai atitinka proporcingą partijos atstovavimą Riksdage, paskirstant išlyginamuosius mandatus neįskaičiuojami ir nuolatiniai mandatai, kuriuos ji gavo. Paskirsčius mandatus, informuojamos rinkimų apygardos.

Mandatai paskirstomi nelyginio skaičiaus metodu su pirmu dalikliu, koreguojamu iki 1,4.

9§ Kiekvienam mandatui, kurį gavo partija, turi būti numatytas Riksdago narys bei jo (jos) pavaduotojas.

Riksdago kadencija

10§ Per rinkimus išrenkami Riksdago nariai, kurių kadencija prasideda susirinkus išrinktajam Riksdagui, o baigiasi susirinkus naujai išrinktajam Riksdagui.

Naujai išrinktas Riksdagas renkasi penkioliktą dieną po rinkimų ir anksčiausiai ketvirtą dieną po to, kai buvo paskelbti rinkimų rezultatai.

Neeiliniai Riksdago rinkimai

11§ Vyriausybė gali paskelbti neeilinius Riksdago rinkimus laikotarpiu tarp eilinių rinkimų. Neeiliniai Riksdago rinkimai turi būti surengti per tris mėnesius nuo Vyriausybės nutarimo priėmimo.

Vyriausybė negali paskelbti neeilinių Riksdago rinkimų, kol nepraėjo trys mėnesiai po naujai išrinkto Riksdago pirmojo posėdžio. Vyriausybė taip pat negali paskelbti neeilinių Riksdago rinkimų tuo metu, kai visi jos nariai buvo atstatydinti ir jiems pavesta vykdyti pareigas, kol bus sudaryta nauja Vyriausybė.

Atskiras neeilinių Riksdago rinkimų paskelbimo atvejis nurodytas 6 skyriaus 5§.

Rinkimų rezultatų apskundimas

12§ Riksdago rinkimų rezultatai gali būti apskundžiami Riksdago sudaromai rinkimų rezultatų tikrinimo komisijai.

Riksdago narys turi vykdyti savo pareigas ir tuo atveju, jei rinkimų rezultatai yra apskųsti. Jei rinkimų rezultatai pakeičiami, naujas Riksdago narys pradeda eiti pareigas iškart po pakeistų rezultatų paskelbimo. Šios nuostatos galioja ir Riksdago narių pavaduotojams.

Rinkimų rezultatų tikrinimo komisija sudaroma iš pirmininko, kuris turi būti arba yra buvęs etatinis teisėjas ir nėra Riksdago narys, ir šešių kitų komisijos narių. Komisijos nariai renkami po kiekvienų eilinių Riksdago rinkimų, kai tik rinkimų rezultatai įsigalioja, laikotarpiui iki kitų narių išrinkimo. Pirmininkas renkamas specialia tvarka.

Kitos nuostatos

13§ Kitos nuostatos dėl klausimų, nurodytų 1§ trečioje dalyje ir 3–12§, bei Riksdago narių pavaduotojų skyrimas numatomas Riksdago statute ar kituose įstatymuose.

4 SKYRIUS

RIKSDAGO DARBO TVARKA

Riksdago sesija

1§ Riksdagas renkasi į sesiją kiekvienais metais. Sesijos vyksta Stokholme, išskyrus tuos atvejus, jei, atsižvelgdamas į grėsmę Riksdago saugumui ir laisvei, Riksdagas ar Talmanas nusprendžia kitaip.

Talmanas

2§ Riksdagas kiekvienai kadencijai iš savo narių išrenka Talmaną, taip pat pirmąjį, antrąjį ir trečiąjį vicetalmanus.

Komitetai

3§ Riksdagas sudaro komitetus, tarp jų ir Konstitucinį bei Finansų komitetus, Riksdago statute nustatyta tvarka.

Teisė teikti pasiūlymus

4§ Vyriausybė ir kiekvienas Riksdago narys turi teisę Riksdago statute nustatyta tvarka teikti nagrinėti pasiūlymus visais Riksdago kompetencijai priskiriamais klausimais, jei šiame Akte dėl valdymo formos nenurodyta kitaip.

Projektų rengimas

5§ Teisės akto projektą Vyriausybės ar Riksdago iškeltu klausimu iki sprendimo priėmimo parengia komitetas, jei šiame Akte dėl valdymo formos nenurodyta kitaip.

Sprendimas dėl projekto

6§ Kai projektas svarstomas posėdžių salėje, gali pasisakyti kiekvienas Riksdago narys ir kiekvienas ministras Riksdago statute nustatyta tvarka.

Riksdago statute nustatoma prieštaravimų tvarka.

7§ Balsuojant posėdžių salėje Riksdago sprendimu laikoma ta nuomonė, už kurią balsavo daugiau nei pusė balsavusiųjų, jei šiame Akte dėl valdymo formos nenurodyta kitaip, arba, jei tai susiję su Riksdago darbo tvarka, kaip nurodyta pagrindinėse Riksdago statuto nuostatose. Procedūra balsams pasiskirsčius po lygiai nurodoma Riksdago statute.

Vykdymas ir įvertinimas

8§ Kiekvienas komitetas pagal savo kompetenciją atlieka Riksdago sprendimų vykdymo kontrolę ir įvertinimą.

Viešumas

9§ Posėdžiai, vykstantys posėdžių salėje, yra vieši.

Riksdago statute nustatyta tvarka gali būti skelbiami uždari posėdžiai.

Riksdago narių statusas

10§ Vykdantys savo pareigas Riksdago nariai ir jų pavaduotojai yra nesaistomi tarnybinių užduočių ar kitų įsipareigojimų.

11§ Riksdago narys ar jo pavaduotojas negali atsisakyti savo pareigų be Riksdago sutikimo.

Iškilus būtinybei, Rinkimų rezultatų tikrinimo komisija savo iniciatyva nagrinėja, ar Riksdago narys arba jo pavaduotojas atitinka 3 skyriaus 4§ antroje dalyje nustatytus reikalavimus. Tas, kuris pripažįstamas neatitinkantis reikalavimų, netenka savo įgaliojimų.

Riksdago narys ar jo pavaduotojas netenka savo įgaliojimų, jei jam padarius nusikaltimą pripažįstama, kad jis akivaizdžiai negali vykdyti savo pareigų.

12§ Riksdago nario teisinis persekiojimas už jo kaip Riksdago nario pareigų vykdymą dėl jo pasisakymo ar veiksmų negali būti pradėtas tol, kol tam nepritaria penki šeštadaliai balsavusių Riksdago narių. Šiam asmeniui vykdant pareigas dėl jo pasisakymų ar veiksmų, be minėto Riksdago pritarimo jis negali būti įkalintas arba jam trukdoma laisvai judėti po šalį.

Jei Riksdago narys įtariamas padaręs nusikaltimą, įstatymų nuostatos dėl jo suėmimo, sulaikymo ar įkalinimo taikomos tik tuomet, jei jis prisipažįsta padaręs nusikaltimą ar jis sulaikomas darantis nusikaltimą, arba tai susiję su nusikaltimu, už kurį numatyta griežtesnė nei dvejų metų laisvės atėmimo bausmė.

13§ Tuo laikotarpiu, kai Riksdago narys eina Riksdago Talmano pareigas arba yra Vyriausybės narys, jo Riksdago nario pareigas vykdo pavaduotojas. Riksdagas Riksdago statute gali nustatyti, kad Riksdago nario pavaduotojas gali eiti Riksdago nario pareigas jam nesant laisvam.

10§ ir 12§ pirmos dalies nuostatos galioja ir Talmanui, ir jo (jos) atliekamoms pareigoms.

Pavaduotojui, vykdančiam Riksdago nario pareigas, galioja nuostatos, taikomos Riksdago nariui.

Kitos nuostatos

14§ Kitos nuostatos dėl Riksdago darbo tvarkos nurodomos Riksdago statute.

5 SKYRIUS

VALSTYBĖS VADOVAS

1§ 1 dalies 5§ nurodyta, kad karūnuotas pagal Sosto paveldėjimo tvarką Švedijos Karalius arba Karalienė yra valstybės vadovas (-ė).

2§ Valstybės vadovo pareigas gali eiti tik Švedijos pilietis, kuriam sukako aštuoniolika metų. Jis arba ji eidamas (-a) valstybės vadovo pareigas negali būti ir ministru arba eiti Talmano ar Riksdago nario pareigas.

3§ Ministras Pirmininkas privalo informuoti valstybės vadovą apie padėtį šalyje. Esant būtinybei, Vyriausybė posėdžiauja pirmininkaujama valstybės vadovo.

Prieš išvykdamas į užsienį valstybės vadovas privalo pasitari su Ministru Pirmininku.

4§ Jei Karalius ar Karalienė negali vykdyti valstybės vadovo pareigų, jį (ją) pavaduoja kaip regentas kitas pagal paveldėjimo teisę karališkosios šeimos narys, galintis eiti pareigas.

5§ Jei karališkoji dinastija pasibaigė, Riksdagas išrenka regentą, kuris laikinai galėtų vykdyti valstybės vadovo pareigas. Riksdagas išrenka ir viceregentą.

Šios nuostatos galioja ir tuo atveju, jei valstybės vadovu (vadove) buvęs karalius ar karalienė mirė ar paliko sostą, o sosto paveldėtojui dar nesuėjo aštuoniolikos metų.

6§ Jei valstybės vadovu esantis (esanti) Karalius ar Karalienė nevykdė arba negalėjo vykdyti savo pareigų, Vyriausybė apie tai turi informuoti Riksdagą. Riksdagas sprendžia, ar Karalius (Karalienė) gali būti laikomi palikę sostą.

7§ Kai niekas pagal 4§ ir 5§ negali teisėtai eiti pareigų, Riksdagas gali išrinkti laikinąjį regentą, kuris vadovaujamas Vyriausybės nurodymais vykdytų šias pareigas.

Jei niekas negali teisėtai eiti valstybės vadovo pareigų, Talmanas arba, jei jis negali – vicetalmanas vadovaudamsis Vyriausybės nurodymais vykdo laikinojo regento pareigas.

8§ Karalius ar Karalienė, einantis (einanti) valstybės vadovo pareigas, negali būti teisiškai persekiojami dėl savo pareigų vykdymo. Taip pat dėl savo pareigų vykdymo negali būti persekiojamas regentas.

6 SKYRIUS

VYRIAUSYBĖ

Vyriausybės sudėtis

1§ Vyriausybę sudaro Ministras Pirmininkas ir ministrai.

Ministras Pirmininkas skiriamas vadovaujantis 4–6§§ nuostatomis. Ministras Pirmininkas skiria kitus ministrus.

2§ Ministras turi būti Švedijos pilietis.

Ministras negali užimti kitų pareigų. Jis ar ji negali vykdyti tokių pavedimų ar tokios veiklos, kuri gali pakirsti pasitikėjimą juo ar ja.

Ministro Pirmininko įgaliojimai po rinkimų

3§ Naujai išrinktas Riksdagas per dvi savaites nuo pirmojo posėdžio balsuoja siekiant išsiaiškinti, ar Ministras Pirmininkas turi pakankamą paramą Riksdage. Jei daugiau kaip pusė Riksdago narių balsuoja prieš, Ministras Pirmininkas atstatydinamas.

Toks balsavimas neorganizuojamas, jei Ministras Pirmininkas jau yra atsistatydinęs.

Vyriausybės sudarymas

4§ Prieš skiriant Ministrą Pirmininką, Talmanas tariasi su kiekvienos Riksdago frakcijos atstovais. Talmanas tariasi su vicetalmanais ir pateikia siūlomą kandidatūrą Riksdagui.

Riksdagas privalo per keturias dienas, be svarstymo komitetuose, balsuoti dėl šio pasiūlymo. Jei daugiau kaip pusė Riksdago narių balsuoja prieš, pasiūlymas atmetamas, priešingu atveju – pasiūlymas dėl Ministro Pirmininko kandidatūros laikomas priimtu.

5§ Jei Riksdagas atmeta Talmano pasiūlymą, 4§ nurodyta procedūra kartojama. Jei Riksdagas keturis kartus atmeta talmano pasiūlytą Ministro Pirmininko kandidatūrą, procedūra nutraukiama ir kartojama tik po Riksdago rinkimų. Jei per tris mėnesius nerengiami eiliniai Riksdago rinkimai, per tą patį laiką turi būti surengiami neeiliniai Riksdago rinkimai.

6§ Jei Riksdagas patvirtina naują Ministro Pirmininko kandidatūrą, jis arba ji privalo nedelsiant pateikti Riksdagui kitų ministrų kandidatūras. Vyriausybės įgaliojimų perdavimas vyksta posėdyje valstybės vadovo akivaizdoje, o jo nesant – Talmano. Talmanas visuomet dalyvauja tokio pobūdžio posėdyje.

Talmanas Riksdago vardu suteikia įgaliojimus Ministrui Pirmininkui.

Nepasitikėjimo Ministru Pirmininku ar kitu ministru paskelbimas

7§ Jei Riksdagas pareiškia nepasitikėjimą Ministru Pirmininku ar kitu ministru, Talmanas juos atstatydina. Jei Vyriausybė turi teisę paskelbti pirmalaikius Riksdago rinkimus ir paskelbia juos savaitę prieš pareiškiant jai nepasitikėjimą, Vyriausybė negali būti atstatydinama.

3§ pateikiamos nuostatos dėl Ministro Pirmininko atstatydinimo procedūros po Riksdago rinkimų.

8§ Ministras gali atsistatydinti savo paties prašymu, Ministro Pirmininko atsistatydinimą priima Talmanas, kitų ministrų – Ministras Pirmininkas. Ministras Pirmininkas gali atstatydinti ministrą ir dėl kitų priežasčių.

9§ Ministrui Pirmininkui atsistatydinus, jį (ją) atstatydinus arba jam (jai) mirus, Talmanas atstatydina ir kitus ministrus.

Ministro Pirmininko laikinas pavadavimas

10§ Kol Ministras Pirmininkas negali eiti pareigų, jis gali pavesti kitam ministrui jį pavaduoti. Jei nė vienam ministrui nėra pavesta pavaduoti Ministro Pirmininko ar pavaduojantis ministras taip pat negali eiti šių pareigų, Ministro Pirmininko pareigas pavedama vykdyti ilgiausiai savo pareigas vykdančiam ministrui. Jei du ar daugiau ministrų vykdo savo pareigas vienodai ilgai, pavadavimas pavedamas vyriausiam iš jų.

Laikinoji Vyriausybė

11§ Jei visi Vyriausybės nariai atsistatydino ar buvo atstatydinti, jiems pavedama vykdyti savo įgaliojimus, kol bus suformuota nauja Vyriausybė. Jei ministras atsistatydina savo paties prašymu, jam Ministro Pirmininko reikalavimu pavedama vykdyti buvusias pareigas, kol į šį postą bus paskirtas kitas ministras.

Talmano pavadavimas

12§ Jei Talmanas negali vykdyti savo pareigų, numatytų šioje dalyje, jo pareigas vykdo vicetalmanas.

7 SKYRIUS

VYRIAUSYBĖS DARBAS

Vyriausybės kanceliarija ir jos funkcijos

1§ Siekiant įgyvendinti Vyriausybės funkcijas, padėti Vyriausybei ir jos nariams vykdyti savo pareigas steigiama Vyriausybės kanceliarija. Jos struktūroje gali būti įvairių sričių departamentai. Departamentų funkcijas nustato Vyriausybė. Ministras Pirmininkas departamentų vadovais skiria ministrus.

Nutarimų projektų rengimas

2§ Rengiant Vyriausybės nutarimus, turi būti surenkama informacija ir atsiliepimai iš kompetentingų institucijų. Prireikus informacijos ir atsiliepimų gali būti prašoma ir iš savivaldybių. Susivienijimams ir atskiriems asmenims taip pat turi būti suteikta galimybė pareikšti nuomonę.

3§ Vyriausybė sprendimus priima Vyriausybės posėdžiuose.

Ministrui Pirmininkui kontruoliuojant Vyriausybės funkcijas, susijusias su krašto apsauga, teisės aktų ar Vyriausybės nutarimų pagrindu ir įstatymų numatyta apimtimi gali vykdyti departamento, kuriam priskirta ši funkcija, vadovas.

4§ Ministrus į Vyriausybės posėdžius kviečia ir jiems pirmininkauja Ministras Pirmininkas. Vyriausybės posėdyje gali dalyvauti mažiausiai penki ministrai.

5§ Vyriausybės posėdžiuose svarstant tam tikros Vyriausybės veiklos klausimus pranešėjas yra šią veiklos sritį kuruojantis departamento vadovas. Ministras Pirmininkas gali nurodyti, kad tam tikru klausimu ar klausimais pranešėjas bus kitas ministras.

Protokolai ir atskiroji nuomonė

6§ Vyriausybės posėdžiai protokoluojami. Atskirosios nuomonės turi būti nurodomos protokole.

7§ Teisės aktų projektai, pasiūlymai Riksdagui ir kiti nutarimai įsigalioja pasirašyti Ministro Pirmininko ar kito ministro Vyriausybės vardu.

8 SKYRIUS

ĮSTATYMAI IR KITI TEISĖS AKTAI

1§ Riksdagas priima įstatymus, Vyriausybė – nutarimus. Pagal Vyriausybės ar Riksdago įgaliojimus kitos institucijos ir savivaldybės taip pat gali leisti teisės aktus.

Tokie įgaliojimai turi būti nustatyti įstatymu ar nutarimu.

Įstatymų reguliavimo dalykas

2§ Įstatymais reguliuojami šie klausimai:

1. Atskirų asmenų statusas ir jų asmeniniai ir ekonominiai santykiai; atskirų asmenų ir visuomeniniai santykiai, jei tai susiję su asmens pareigomis arba su įsikišimu į asmens individualius ar ekonominius santykius.

2. Savivaldybės organizacinė struktūra ir veiklos formos, mokesčiai, įgaliojimai ir įsipareigojimai.

3. Religinės bendruomenės ir valstybinės Liuteronų bažnyčios veiklos pagrindai.

4. Patariamasis referendumas visos šalies mastu ir referendumo procedūros.

5. Rinkimai į Europos Parlamentą.

Šiame Akte dėl valdymo formos ar kituose konstituciniuose įstatymuose nurodoma, kad tam tikros nuostatos turi būti nustatomos įstatymu.

Vyriausybės leidžiami teisės aktai

3§ Riksdagas gali įgalioti Vyriausybę leisti nutarimus 2§ pirmos dalies 2 ir 3 punkte nurodytais klausimais, tačiau nutarimuose neturi būti numatoma:

1. Kitokios sankcijos už padarytą nusikaltimą nei bauda.

2. Mokesčiai, išskyrus muitus už įvežamas prekes.

3. Bankrotas arba išieškojimas.

Riksdagas įstatymu, kuriuo suteikiami pirmoje dalyje minimi įgaliojimai, gali nurodyti ir kitas sankcijas nei bauda už nutarimo, kurį priimti buvo suteikti įgaliojimai Vyriausybei, pažeidimus.

4§ Riksdagas gali įgalioti Vyriausybę leisti nutarimus dėl 2§ pirmos dalies 1–3 punktų įpareigojimus atidedant.

5§ Riksdagas gali suteikti įgaliojimus Vyriausybei nurodyti:

1. Kada įsigalioja įstatymas.

2. Kada tam tikros įstatymo dalys turi būti pradėtos taikyti ir kada jos netenka galios.

3. Įstatymo taikymą kitos šalies ar organizacijos atžvilgiu.

6§ Riksdago sprendimu Vyriausybės nutarimai, kuriems priimti buvo suteikti šiame Akte dėl valdymo formos numatyti įgaliojimai, gali būti iš naujo svarstomi Riksdage.

7§ Vyriausybė, be to, kas nustatyta 3–5§§, gali priimti nutarimus:

1. Dėl įstatymo vykdymo.

2. Kurių pagal konstitucinį įstatymą nėra įgaliotas priimti Riksdagas.

Vyriausybės nutarimai, minimi pirmoje dalyje, negali būti susiję su Riksdagu ar jo institucijomis. Vyriausybė negali, vadovaudamasi pirmos dalies antru punktu, nustatyti savivaldybės mokesčių.

8§ Vyriausybei suteikti įgaliojimai priimti tam tikrus nutarimus nėra kliūtis Riksdagui priimti nutarimus tuo pačiu klausimu.

Kitų institucijų priimami teisės aktai

9§ Riksdagas gali suteikti įgaliojimus savivaldybei priimti teisės aktus, numatytus 2§ pirmos dalies 2 punkte, kuriais nustatomi:

1. Apmokestinimai.
2. Mokesčiai, susiję su susisiekimu savivaldybėje.

10§ Jei Riksdagas šio skyriaus nustatyta tvarka yra suteikęs įgaliojimus Vyriausybei tam tikroje srityje, Riksdagas taip pat gali nustatyti, kad Vyriausybė gali suteikti įgaliojimus šioje srityje valstybinei institucijai arba savivaldybei.

11§ Vyriausybė gali perduoti įgaliojimus priimti teisės aktus, nurodytus 7§, Vyriausybei pavaldžiai institucijai arba Riksdago institucijai. Riksdago institucijai perduoti įgaliojimai negali būti susiję su Riksdago veikla ar jo institucijomis.

12§ Vyriausybei nusprendus, Vyriausybei pavaldžios institucijos teisės aktas, kuriam priimti buvo suteikti 10§ ar 11§ numatyti įgaliojimai, gali būti iš naujo svarstomas Vyriausybėje.

13§ Riksdagas, vadovaudamasis 9 skyriaus nuostatomis, gali įstatymu pavesti Švedijos valstybiniam bankui priimti teisės aktus pagal jo kompetenciją, atsižvelgiant į jo funkciją skatinti saugią ir efektyvią finansų sistemą.

Riksdagas gali įgalioti Riksdago instituciją priimti teisės aktus, susijusius su Riksdagu ir jam pavaldžiomis institucijomis.

Konstitucinių įstatymų leidyba ir Riksdago statutas

14§ Konstituciniai įstatymai priimami dviem vienodą teisinę galią turinčiais sprendimais. Po pirmojo balsavimo dėl konstitucinio įstatymo pakeitimo padaroma pertrauka. Antras balsavimas gali būti organizuojamas tik po to, kai visoje šalyje įvyko Riksdago rinkimai ir naujai išrinktas Riksdagas susirinko į posėdį, tačiau turi būti praėję mažiausiai devyni mėnesiai nuo dienos, kai šio įstatymo projektas buvo pateiktas svarstyti Riksdago posėdyje, bei rinkimų, jei Konstitucinis komitetas nenusprendžia kitaip. Konstituciniai įstatymai laikomi priimtais tik parengti ir jei ne mažiau kaip penki šeštadaliai Riksdago narių balsuoja už juos.

15§ Riksdagas negali antrą kartą balsuoti dėl konstitucinio įstatymo projekto, kuris yra nesuderintas su kitu konstitucinio įstatymo projektu, pirmojo neatmesdamas.

16§ Dėl konstitucinio įstatymo, tarp kurio balsavimų yra padaryta pertrauka, gali būti paskelbtas referendumas, jei to reikalauja ne mažiau kaip dešimtadalis Riksdago narių ir ne mažiau kaip trečdalis Riksdago narių balsuoja už šį reikalavimą. Šis reikalavimas gali būti pareikštas per penkiolika dienų nuo Riksdago balsavimo dėl konstitucinio įstatymo. Reikalavimas negali būti rengiamas komitete.

Referendumas turi vykti kartu su rinkimais į Riksdagą, kaip yra numatyta 14§. Referendumo metu balsavimo teisę turintys asmenys gali pareikšti, ar jie pritaria konstituciniam įstatymui, tarp kurio balsavimų yra padaryta pertrauka, ar ne. Konstitucinio įstatymo projektas atmetamas, jeigu balsavusiųjų prieš šį projektą buvo daugiau nei balsavusiųjų už, jei balsavusiųjų prieš skaičius buvo didesnis kaip pusė pripažintų tinkamais balsų skaičiaus rinkimuose. Priešingu atveju Riksdagas įgauna teisę nagrinėti konstitucinio įstatymo projektą paskutinį kartą.

17§ Įstatymai, susiję su Riksdago statuto keitimu, leidžiami tokia pačia tvarka, kaip nurodyta 14§ pirmame-trečiame sakinyje ir 15§. Šie įstatymai gali būti priimami ir vienu balsavimu, jei ne mažiau kaip trys ketvirtadaliai visų balsavusiųjų ir daugiau kaip pusė Riksdago narių balsuoja už šį įstatymą.

Įstatymai susiję su Riksdago statuto papildymu, priimami tokia pačia tvarka kaip bendrieji įstatymai.

Pirmoji dalis taikoma ir tokiems įstatymams, kurie numatyti 2§ pirmos dalies 4 punkte.

Įstatymų keitimas ir skelbimas netekusiais galios

18§ Įstatymas gali būti keičiamas ar skelbiamas netekusiu galios tik įstatymu.

Keičiant arba skelbiant netekusiu galios konstitucinį įstatymą arba Riksdago statutą, taikoma 14–17§§ numatyta tvarka. Keičiant arba skelbiant netekusiu galios įstatymą, kuris numatytas 2§ pirmos dalies 4 punkte, taikoma 17§ pirmoje dalyje numatyta tvarka.

Teisės aktų išleidimas ir paskelbimas

19§ Priimtą teisės aktą Vyriausybė turi išleisti nedelsiant. Įstatymus dėl Riksdago ar Riksdago institucijų, kurie yra neįtraukti į konstitucinius įstatymus, arba įstatymus, susijusius su Riksdago statuto keitimu, leidžia Riksdagas.

Įstatymai turi būti paskelbti nedelsiant. Ta pati tvarka galioja ir Vyriausybės nutarimams, jei kito nenumato įstatymai.

Įstatymų leidybos taryba

20§ Nuomonei dėl įstatymo projekto pareikšti sudaroma Įstatymų leidybos taryba, kurią sudaro Aukščiausiojo Teismo ir Aukščiausiojo administracinio teismo teisėjai ar reikalui esant buvę šių teismų teisėjai. Įstatymų tarybos sudėtis ir veikla nustatoma įstatymu.

21§ Į Įstatymų leidybos tarybą gali kreiptis Vyriausybė arba Riksdago statuto nustatyta tvarka Riksdago komitetas.

Į Įstatymų leidybos tarybą kreipiamasi prieš Riksdagui priimant:

1. Konstitucinį įstatymą dėl spaudos laisvės bei laisvės kalbėti per radiją, televiziją ir kitas priemones, viešas peržiūras iš duomenų bazių ir kitų techninių įrenginių.

2. Įstatymą dėl teisės susipažinti su viešais dokumentais apribojimo.

3. Įstatymą, numatytą 2 skyriaus 14–16§§, 20§ ar 25§.

4. Įstatymą dėl asmens duomenų tvarkymo automatiniu ar iš dalies automatiniu būdu.

5. Įstatymą dėl savivaldybės mokesčių arba įstatymą dėl savivaldybių įpareigojimo.

6. Įstatymą, numatytą 2§ pirmos dalies 1 ir 2 punktuose, ar įstatymą, numatytą 11 ir 12 skyriuose.

7. Įstatymą, kuris keičia arba paskelbia netekusiu galios įstatymą pagal 1–6 punktus.

Antroje dalyje numatytos nuostatos negalioja, jei Įstatymų leidybos tarybos įvertinimas būtų nereikšmingas dėl klausimo ypatybių arba tai apsunkintų įstatymų leidybos procesą padarant ženklios žalos. Vyriausybė privalo nurodyti priežastį, jei ji pasiūlo Riksdagui priimti vieną iš įstatymų, nurodytų antroje dalyje be Įstatymų leidybos tarybos išvados. Jei Įstatymų leidybos taryba nepateikia išvados dėl įstatymo projekto, tai nesudaro kliūčių jį taikyti.

22§ Įstatymų leidybos taryba, įvertinusi įstatymo projektą, pateikia išvadą:

1. Ar įstatymo projektas neprieštarauja konstituciniams įstatymams ir teisinei sistemai?
2. Ar įstatymo projekto nuostatos neprieštarauja viena kitai?
3. Ar įstatymo projektas atitinka teisinio tikrumo principus?
4. Ar įstatymo projektas pasieks keliamus tikslus?
5. Kokios problemos gali kilti taikant įstatymą?

9 SKYRIUS

FINANSŲ SISTEMA

Sprendimai dėl valstybės pajamų ir išlaidų

1§ Riksdagas nustato mokesčius ir rinkliavas valstybei bei į valstybės biudžetą.

Biudžeto projektas

2§ Biudžeto projektą Riksdagui pateikia Vyriausybė.

Biudžeto tvirtinimas

3§ Riksdagas tvirtina biudžetą kitiems metams, o esant reikalui ir kitam laikotarpiui. Riksdagas taip pat patvirtina ir valstybės pajamų apskaičiavimą bei asignavimus nustatytiems tikslams.

Riksdagas gali nustatyti asignavimus ir kitokiam laikotarpiui, nei sudaromas valstybės biudžetas.

Riksdagas gali nurodyti valstybės pajamas panaudoti kitiems tikslams, nei numatyta asignavimuose.

4§ Biudžeto galiojimo laikotarpiu Riksdagas gali patikslinti valstybės pajamas bei pakeisti ar nustatyti naujus asignavimus.

5§ Riksdagui nepatvirtinus biudžeto prieš prasidedant biudžeto laikotarpiui, patvirtinami asignavimai tokiam laikotarpiui, kol biudžetas bus patvirtintas. Riksdagas gali pavesti Finansų komitetui priimti tokį sprendimą Riksdago vardu.

Jei Riksdagas, vadovaudamasis pirma dalimi, nepatvirtina asignavimų tam tikram tikslui, jam galioja seniau patvirtintas biudžetas su Riksdago vėlesniais pakeitimais, kol bus nuspręsta dėl šių asignavimų.

Gairių patvirtinimas

6§ Riksdagas gali patvirtinti valstybės gaires ir tokiam periodui, kuris tęsiasi ilgiau nei biudžeto laikotarpis.

Asignavimų ir pajamų panaudojimas

7§ Asignavimai ir pajamos negali būti naudojamos kitiems tikslams, nei nusprendė Riksdagas.

Valstybės resursai ir įsipareigojimai

8§ Vyriausybė valdo ir disponuoja šalies resursais, išskyrus tuos atvejus, jei tai pavesta Riksdago institucijoms ar įstatymu nustatytas kitoks valdymas.

Vyriausybė negali be Riksdago pritarimo paimti paskolą ar prisiimti valstybės vardu kitus finansinius įsipareigojimus.

9§ Riksdagas nustato valstybės resursų valdymo ir disponavimo jais tvarką. Riksdagas taip pat gali priimti sprendimą, kad tam tikrų priemonių imamasi tik gavus Riksdago pritarimą.

Metinė ataskaita

10§ Pasibaigus biudžeto laikotarpiui Vyriausybė atsiskaito valstybei pateikdama ataskaitą Riksdagui.

Kitos su biudžetu susijusios nuostatos

11§ Kiti Riksdago ir Vyriausybės įgaliojimai ir pareigos, susijusios su biudžetu, nustatomos Akte dėl Riksdago ar atskiruose įstatymuose.

Valiutos politika

12§ Vyriausybė yra atsakinga už bendrą valiutos politikos vykdymą. Kitos valiutos politikos nuostatos nustatomos įstatymu.

Švedijos valstybinis bankas

13§ Švedijos valstybinis bankas yra centrinis valstybės bankas ir yra pavaldus Riksdagui. Švedijos valstybinis bankas atsakingas už pinigų politiką. Jokia institucija negali nurodyti Švedijos valstybiniam bankui dėl pinigų politikos vykdymo.

Švedijos valstybinio banko valdyba sudaroma iš vienuolikos narių, kuriuos renka Riksdagas. Švedijos valstybiniam bankui vadovauja direkcija, kurią skiria valdyba.

Riksdagas nagrinėja, ar valdybos nariai ir direkcija gali būti atleisti nuo atsakomybės. Jei Riksdagas atsisako atleisti valdybos narį nuo atsakomybės, jis nebegali eiti savo pareigų. Valdybos narys gali atstatydinti direkcijos narį, tik jei šis narys neatitinka keliamų reikalavimų ir dėl to negali vykdyti savo pareigų arba jis yra kaltas dėl didelio aplaidumo.

Švedijos valstybinio banko valdybos narių rinkimus, vadovybę ir veiklos tvarką numato įstatymas.

14§ Banknotus ir monetas leisti į apyvartą turi teisę tik Švedijos valstybinis bankas. Pinigų ir finansų sistema nustatoma įstatymu.

10 SKYRIUS

UŽSIENIO POLITIKA

Vyriausybės įgaliojimai sudaryti tarptautines sutartis

1§ Sutartis su kitomis valstybėmis ar tarptautinėmis organizacijomis sudaro Vyriausybė.

2§ Vyriausybė gali pavesti valstybinei institucijai sudaryti tarptautinę sutartį, jei sudarant tokius susitarimus nėra privalomas Riksdago arba Užsienio reikalų komisijos dalyvavimas.

3§ Reikalingas išankstinis Riksdago pritarimas, jei Vyriausybė ketina sudaryti tarptautinę sutartį:

1. Dėl kurios turi būti keičiamas, pripažįstamas netekusiu galios ar priimamas naujas įstatymas.
2. Kurios objektas yra priskiriamas Riksdago kompetencijai.

Jei Riksdago pritarimui dėl pirmos dalies 1 ir 2 punktų priimti numatyta atskira tvarka, jos turi būti laikomasi ir duodant sutikimą dėl tarptautinių sutarčių sudarymo.

Didesnės reikšmės tarptautinėms sutartims pasirašyti taip pat reikalingas išankstinis Riksdago sutikimas. Vyriausybė gali pasirašyti tarptautines sutartis be išankstinio Riksdago sutikimo, jei tai susiję su valstybės interesų gynimu. Prieš sudarant tokią sutartį, Vyriausybė turi tartis su Užsienio reikalų komisija.

4§ Riksdagas gali pritarti 3§ numatytoms sutartims, kurios sudaromos bendradarbiaujant su Europos Sąjunga, net jei jos nėra galutinai parengtos.

Kiti tarptautiniai įsipareigojimai ir tarptautinių sutarčių nutraukimas

5§ 1–4§§ nuostatos taikomos ir kitų formų tarptautiniams valstybės įsipareigojimams bei tarptautinių sutarčių ar įsipareigojimų nutraukimui.

Sprendimo teisės perleidimas bendradarbiaujant su ES

6§ Bendradarbiaujant su Europos Sąjunga Riksdagas gali perleisti sprendimo teisę, jei tai nesusiję su valstybės valdymo principais. Perleidžiant sprendimo teisę laikoma, kad teisių ir laisvių apsauga bendradarbiavimo srityje, kurioje perleidžiamos sprendimo teisės atitinka tai, kas nurodyta šiame Akte dėl valdymo formos, ir Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių konvenciją.

Riksdagas gali perleisti šią sprendimo teisę, jei daugiau kaip trys ketvirtadaliai balsavusiųjų ir daugiau kaip pusė Riksdago narių tam pritaria. Riksdago sprendimas gali būti priimamas ir tokia tvarka, kuria priimami konstituciniai įstatymai. Pritarimas dėl sprendimo teisės perleidimo gali būti duotas anksčiau nei pritarimas pagal 3§.

Sprendimo teisės perleidimas ne dėl bendradarbiavimo su ES

7§ Kitais nei 6§ numatytais atvejais sprendimo teisės, kuri tiesiogiai susijusi su šiuo Aktu dėl valdymo formos, teisės aktų priėmimu, šalies resursų panaudojimu, užduotimis teisėsaugai ar viešojo administravimo sektoriui, su tarptautinių sutarčių (įsipareigojimų) sudarymu ar nutraukimu, gali būti ribota apimtimi perleidžiamos tarptautinei organizacijai, prie kurios valstybė yra prisijungusi ar ketina prisijungti, arba tarptautiniam teismui.

Sprendimo teisė dėl konstitucinių įstatymų leidybos, keitimo ar jų pripažinimo netekusiais galios, Riksdago statuto ar rinkimų į Riksdagą bei pagrindinių teisių ir laisvių, numatytų 2 skyriuje, apribojimo negali būti perleista vadovaujantis pirmąja dalimi.

Riksdagas perleidžia sprendimo teisę 6§ antroje dalyje nustatyta tvarka.

8§ Teisėsaugos ar viešojo administravimo sektoriaus užduotys, kurios nėra tiesiogiai susijusios su šiuo Aktu dėl valdymo formos, kitais nei 6§ numatytais atvejais, Riksdagui pritarus gali būti perleidžiamos kitai valstybei, tarptautinei organizacijai, užsienio ar tarptautinei institucijai bei bendrijai. Ypatingais atvejais Riksdagas gali įstatymu įgalioti Vyriausybę ar kitą instituciją perleisti tokią sprendimo teisę.

Jei užduotis susijusi su valdžios organų sprendimais, Riksdagas priima sprendimą perleisti teisę ar suteikti įgaliojimus 6§ antroje dalyje nustatyta tvarka.

Būsimieji tarptautinių sutarčių keitimai

9§ Jei įstatyme nurodyta, kad tarptautinė sutartis turi Švedijos įstatymo galią, Riksdagas gali nuspręsti, kad ir būsimieji, valstybei įsipareigojimus sukeliantys, tarptautinių sutarčių pakeitimai turės Švedijos įstatymų galią. Šis sprendimas gali apimti tik ribotos apimties pakeitimus. Sprendimas priimamas 6§ antroje dalyje nustatyta tvarka.

Riksdago teisė į informaciją ir pasitarimus dėl Bendradarbiavimo su ES

10§ Apie bendradarbiavimą su Europos Sąjunga Vyriausybė turi nuolat informuoti ir tartis su Riksdago paskirtomis institucijomis. Informacijos pateikimo ir pareigos tartis tvarka nustatoma Riksdago statute.

Užsienio reikalų komisija

11§ Vyriausybė privalo nuolat informuoti Užsienio reikalų komisiją vykdomais užsienio politikos klausimais, kurie yra svarbūs valstybei, ir tartis su ja kiek tai būtina. Jei yra įmanoma, prieš priimdama sprendimus visais svarbiais užsienio politikos klausimais, Vyriausybė juos turi aptari su Užsienio reikalų komisija.

12§ Į Užsienio reikalų komisijos sudėtį įeina Talmanas ir devyni iš Riksdago narių išrinkti nariai. Užsienio komisijos sudarymo tvarka nustatoma Riksdago statute.

Užsienio reikalų komisijos posėdžius šaukia Vyriausybė. Vyriausybė privalo šaukti posėdį, jei ne mažiau kaip keturi komisijos nariai reikalauja aptarti tam tikrą klausimą. Posėdžiams pirmininkauja valstybės vadovas arba jo nesant – Ministras Pirmininkas.

Užsienio reikalų komisijos narys arba su ja susijęs asmuo privalo atsargiai elgtis su jam žinoma informacija. Pirmininkas gali nuspręsti informaciją laikyti visiškoje paslaptyje.

Valstybės institucijų pareiga informuoti

13§ Užsienio reikalų departamento vadovas turi būti informuojamas, jei valstybės institucijai iškyla klausimas, turintis poveikio santykiams su kita valstybe ar tarptautine organizacija.

Tarptautiniai baudžiamieji teismai

14§ 2 skyriaus 7§, 4 skyriaus 12§, 5 skyriaus 8§, 11 skyriaus 8§ ir 13 skyriaus 3§ nesudaro kliūčių Švedijai įgyvendinti savo įsipareigojimus, susijusius su Tarptautinio baudžiamojo teismo Romos statutu ar su kitais tarptautiniais baudžiamaisiais teismais.

11 SKYRIUS

TEISINGUMO VYKDYMAS

Teismai

1§ Aukščiausiasis Teismas, apeliaciniai teismai ir rajonų teismai yra bendrosios kompetencijos teismai. Aukščiausiasis administracinis teismas, administraciniai apeliaciniai teismai ir regioniniai administraciniai teismai yra administraciniai teismai. Teisė kreiptis į Aukščiausiąjį Teismą, Aukščiausiąjį administracinį teismą, apeliacinį teismą, administracinį apeliacinį teismą gali būti apribota įstatymu.

Kiti teismai steigiami priimant įstatymą. 2 skyriaus pirmoje dalyje numatytos nuostatos, kai teismai negali būti steigiami.

Būti Aukščiausiojo Teismo ir Aukščiausiojo administracinio teismo nariais gali būti tik tie asmenys, kurie yra arba yra buvę teisėjais. Kituose teismuose dirba etatiniai teisėjai. Išimtis įstatyme gali būti nustatoma tik

tokiu atveju, jei steigiami tam tikros veiklos sferos teismai ar tam tikrai bylų kategorijai.

2§ Teismų teisingumo vykdymo užduotys, struktūra, teismo procesas ir kiti su tuo susiję klausimai, kurie aptariami šiame Akte dėl valdymo formos, nustatomi įstatymu.

Teismų nepriklausomumas

3§ Jokia institucija, net ir Riksdagas, negali nurodyti, kaip teismas turi išspręsti tam tikrą bylą ir kaip teismas turėtų taikyti įstatymą konkrečioje byloje. Jokia institucija negali nuspręsti, kaip bylos turi būti paskirstomos tarp teisėjų.

4§ Riksdagas teisingumo nevykdo, išskyrus tiek, kiek numatyta konstituciniuose įstatymuose ir Riksdago statute.

5§ Teisinius ginčus tarp asmenų vadovaujantis įstatymu negali spręsti jokios kitos institucijos, išskyrus teismus.

Teisėjų skyrimas

6§ Etatinius teisėjus skiria Vyriausybė.

Skiriant teisėjus kreipiamas dėmesys į dalykines savybes, tokias kaip nuopelnai ir sugebėjimai.

Etatinių teisėjų skyrimo tvarka nustatoma įstatymu.

Etatinio teisėjo teisinė padėtis

7§ Asmuo, paskirtas etatiniu teisėju, gali būti nušalintas nuo pareigų tik tuo atveju, jei:

1. Padarydamas nusikaltimą šiurkščiai arba ne vieną kartą piktnaudžiavo tarnybine padėtimi tuo aiškiai parodydamas savo netinkamumą šioms pareigoms.

2. Sulaukė pensinio amžiaus arba vadovaujantis kitais įstatymo numatytais atvejais turi būti atleidžiamas iš darbo dėl darbingumo praradimo.

Teisėjas gali būti perkeliamas į kitą lygiavertę teismo tarnybą, jei to reikia teismo darbui organizuoti.

8§ Byla dėl nusikaltimo, kurį galimai padarė Aukščiausiojo Teismo arba Aukščiausiojo administracinio teismo narys, nagrinėjama Aukščiausiajame Teisme.

Klausimus dėl Aukščiausiojo Teismo nario atleidimo ar pašalinimo iš pareigų bei sveikatos patikrinimo nagrinėja Aukščiausiasis administracinis teismas. Jei sprendžiama dėl Aukščiausiojo administracinio teismo nario, šį klausimą nagrinėja Aukščiausiasis Teismas.

Bylą dėl pirmoje ir antroje dalyje numatytų aplinkybių iškelia Riksdago ombudsmenas arba Teisingumo kancleris.

9§ Jei etatinis teisėjas atleidžiamas iš pareigų ne teismo, o kitos institucijos sprendimu, jis turi teisę, kad šis klausimas būtų išnagrinėtas teisme. Nagrinėjant bylą teisme gali dalyvauti ir šis etatinis teisėjas. Tai galioja ir sprendimui dėl etatinio teisėjo nušalinimo nuo pareigų, dėl sveikatos patikrinimo ar drausminės nuobaudos skyrimo.

10§ Kitos pagrindinės teisėjo teisinės padėties nuostatos nustatomos įstatymu.

Reikalavimas būti piliečiu

11§ Etatinis teisėjas turi būti Švedijos pilietis. Kitais atvejais teisingumo vykdymo sferoje reikalavimas būti Švedijos piliečiu nustatomas įstatymu arba pagal įstatymo nustatytas sąlygas.

Kiti teismo darbuotojai

12§ Kitiems teismo darbuotojams, išskyrus etatinius teisėjus, taikomos 12 skyriaus 5–7§§ nuostatos.

Teismo sprendimo peržiūrėjimas ir praleisto termino atnaujinimas

13§ Kreipimasis dėl teismo sprendimo peržiūrėjimo ar praleisto termino atnaujinimo pateikiamas Aukščiausiajam administraciniam teismui arba, jei tai numatyta įstatyme, žemesnės instancijos administraciniam teismui, jei tokiame procese Vyriausybė, regioninis administracinis teismas ar viešojo administravimo institucija yra aukščiausia instancija. Kitu atveju kreipimasis dėl teismo sprendimo peržiūrėjimo ar praleisto termino atnaujinimo pateikiamas Aukščiausiajam Teismui arba, jei tai numatyta įstatyme, kitam bendrosios kompetencijos teismui.

Teismo sprendimo peržiūrėjimo ar praleisto termino atnaujinimo tvarka nustatoma įstatymu.

Įstatymų prieštaravimas aukštesnės galios teisės aktams

14§ Jei teismas nustato, kad teisės aktas prieštarauja konstituciniams įstatymams ar aukštesnės galios teisės aktams, toks teisės aktas negali būti taikomas. Tas pats principas taikomas ir tuomet, kai priimant teisės aktą nesilaikyta nustatytos tvarkos.

Pagal pirmąją dalį sprendžiant, ar teisės aktas neprieštarauja aukštesnės galios teisės aktui, turi būti atsižvelgiama į tai, kad Riksdagas yra tautos atstovaujamasis organas ir į tai, kad konstituciniai įstatymai turi aukštesnę teisinę galią.

12 SKYRIUS

VIEŠASIS ADMINISTRAVIMAS

Valstybinio viešojo administravimo organizavimas

1§ Vyriausybei yra pavaldus Teisingumo kancleris ir kitos valstybinės viešojo administravimo institucijos, kurios pagal šį Aktą dėl valdymo formos ar kitą įstatymą nėra pavaldžios Riksdagui.

Viešojo administravimo institucijų nepriklausomumas

2§ Nei Riksdagas, nei savivaldybės sprendimų priėmimo organas, nei jokia kita institucija negali nurodyti, kokį sprendimą viešojo administravimo institucija tam tikru atveju turi priimti vykdydama savo funkcijas atskiro asmens arba savivaldybės atžvilgiu ar taikydama įstatymus.

3§ Riksdagas nevykdo viešojo administravimo funkcijų, išskyrus tai, kas numatyta konstituciniuose įstatymuose ar Riksdago statute.

Viešojo administravimo funkcijų perdavimas

4§ Viešojo administravimo funkcija gali būti perduota savivaldybėms.

Viešojo administravimo funkcija gali būti perduota ir kitiems juridiniams ar fiziniams asmenims.

Jei funkcija apima valdžios organų sprendimus, funkcijos perdavimas turi būti nustatytas įstatymu.

Atskiros nuostatos dėl valstybės tarnautojų

5§ Darbuotojus viešojo administravimo institucijoje, pavaldžioje Vyriausybei, pareigoms priima Vyriausybė arba Vyriausybės nustatyta institucija.

Skiriant valstybės tarnautojus dėmesys kreipiamas į dalykines savybes, tokias kaip nuopelnai ir sugebėjimai.

6§ Riksdago ombudsmenai ir valstybės kontrolieriai turi būti Švedijos piliečiai. Tas pats reikalavimas taikomas Teisingumo kancleriui. Kitais atvejais reikalavimas turėti Švedijos pilietybę einant valstybės tarnautojo ar savivaldybės darbuotojo pareigas turi būti nustatomas įstatymu ar įstatymo nustatyta tvarka.

7§ Kiti šiame Akte dėl valdymo formos nenumatyti valstybės tarnautojų teisinio statuso pagrindai nustatomi įstatymu.

Lengvatos ir malonė

8§ Vyriausybė gali numatyti išimtis, kam Vyriausybės nutarimai netaikomi, jei kitko nenumato įstatymai ar nutarimai dėl išlaidų asignavimo.

9§ Vyriausybė, gavusi malonės prašymą, gali atleisti nuo tam tikros institucijos pritaikytos bausmės, sušvelninti bausmę ar kitą už padarytą nusikaltimą pritaikytą sankciją arba netaikyti, sušvelninti kitas asmeniui ar nuosavybei pritaikytas poveikio priemones.

Dėl svarių priežasčių Vyriausybė gali nuspręsti, kad tolesnės priemonės nusikalstamos veikos tyrimui ar baudžiamajam persekiojimui nebus taikomos.

Įstatymų prieštaravimas aukštesnės galios teisės aktams

10§ Jei, viešojo organo nuomone, teisės aktas prieštarauja konstitucinio įstatymo nuostatoms ar kitam aukštesnės galios teisės aktui, toks teisės aktas netaikomas. Tuo pačiu principu vadovaujamasi ir tuomet, kai priimant teisės aktą nesilaikyta nustatytos tvarkos.

Pagal pirmąją dalį sprendžiant, ar teisės aktas neprieštarauja aukštesnės galios teisės aktui, turi būti ypač atsižvelgiama į tai, kad Riksdagas yra tautos atstovaujamasis organas, ir į tai, kad konstituciniai įstatymai turi aukštesnę teisinę galią.

13 SKYRIUS

KONTROLĖS SISTEMA

Konstitucinio komiteto vykdoma kontrolė

1§ Konstitucinis komitetas kontroliuoja ministrų pareigų vykdymą ir Vyriausybės veiklą. Vykdydamas kontrolę komitetas turi teisę gauti protokolus, kur nurodyti Vyriausybės sprendimai, su Vyriausybės veikla susijusius dokumentus ir kitus dokumentus, kuriuos Komitetas mano esant reikalingus kontrolei vykdyti.

Kiti komitetai ir kiekvienas Riksdago narys gali raštu iškelti klausimą dėl ministro ar Vyriausybės veiklos.

2§ Esant reikalui, tačiau ne rečiau kaip kartą per metus, Konstitucinis komitetas privalo pranešti Riksdagui, į ką atkreiptinas dėmesys. Atsižvelgiant į tai Riksdagas gali parengti pranešimą Vyriausybei.

Kaltinimų pareiškimas ministrui

3§ Pareikšti ministrui arba buvusiam ministrui kaltinimus dėl netinkamo ministro pareigų vykdymo galima tik tuomet, kai jis darydamas nusikaltimą šiurkščiai piktnaudžiavo savo tarnybine padėtimi. Tokius kaltinimus pareiškia Konstitucinis komitetas, o nagrinėjimas vyksta Aukščiausiajame Teisme.

Nepasitikėjimo pareiškimas

4§ Riksdagas gali pareikšti ministrui nepasitikėjimą. Pareikšti reikalavimą nagrinėti nepasitikėjimo ministru klausimą Riksdage gali ne mažiau kaip dešimtadalis Riksdago narių. Tam, kad nepasitikėjimas būtų pareikštas, už tai turi balsuoti daugiau nei pusė Riksdago narių.

Reikalavimas nagrinėti nepasitikėjimo ministru klausimą negali būti pareikštas nuo tada, kai įvyksta rinkimai į Riksdagą ar paskelbiami neeiliniai Riksdago rinkimai iki naujai išrinkto Riksdago susirinkimo. Reikalavimas nagrinėti nepasitikėjimo ministru klausimą negali būti pareikštas ir tuomet, kai ministrui pagal 6 dalies 11§ laikinai pavedama eiti ministro pareigas.

Reikalavimas balsuoti dėl nepasitikėjimo ministru negali būti rengiamas komitete.

Interpeliacijos ir klausimai

5§ Riksdago narys Riksdago statute nustatyta tvarka turi teisę pateikti ministrui interpeliacijas ar klausimus, susijusius su ministro vykdomomis pareigomis.

Riksdago ombudsmenai

6§ Riksdagas renka vieną ar keletą ombudsmenų (justicijos ombudsmenų), kurie vadovaudamiesi Riksdago patvirtintais nuostatais vykdo įstatymų ir teisės aktų taikymo viešojoje veikloje priežiūrą. Ombudsmenas turi įgaliojimus veikti pagal nuostatuose numatytą kompetenciją.

Teismai, viešojo administravimo institucijos, taip pat valstybės tarnautojai ar savivaldybės privalo pateikti ombudsmenui jo reikalaujamus duomenis ir paaiškinimus. Tokią pareigą turi ir kiti, kurių priežiūrą vykdo ombudsmenas. Ombudsmenas turi teisę susipažinti su teismų ir viešojo administravimo institucijų protokolais ir dokumentais. Pareikalavus prokuroras turi suteikti pagalbą ombudsmenui.

Kitos ombudsmeno veiklą reglamentuojančios nuostatos numatomos Riksdago statute ir kituose įstatymuose.

Valstybės kontrolė

7§ Valstybės kontrolė yra Riksdagui pavaldi institucija, kurios uždavinys – tikrinti valstybės veiklą. Nuostatos, kad Valstybės kontrolė gali tikrinti ir ne valstybės vykdomą veiklą, numatomos įstatymu.

8§ Valstybės kontrolei vadovauja trys valstybės kontrolieriai, kuriuos renka Riksdagas. Riksdagas gali atimti valstybės kontrolieriaus įgaliojimus veikti tik tuomet, jei valstybės kontrolierius nevykdo pavedimui keliamų reikalavimų arba yra pripažįstamas kaltu dėl itin didelio aplaidumo.

Valstybės kontrolieriai, vadovaudamiesi įstatymų nuostatomis, savarankiškai renkasi tikrinimo objektą. Kiekvienas jų savarankiškai nustato tikrinimo tvarką ir pateikia išvadas.

9§ Kitos Valstybės kontrolės veiklą reglamentuojančios nuostatos numatomos Riksdago statute ir kituose įstatymuose.

14 SKYRIUS

SAVIVALDYBĖS

1§ Savivaldybėse sprendimus priima išrinkta taryba.

2§ Savivaldybės tvarko su visuomenės interesu susijusius lokalius ir regioninius reikalus vadovaudamosi vietos savivaldos teise. Kitos su tuo susijusios nuostatos numatomos įstatyme. Tuo pačiu pagrindu savivaldybės atlieka ir kitas įstatyme numatytas funkcijas.

3§ Vietos savivaldos ribojimas negali būti didesnis, nei būtina, atsižvelgiant į tai lėmusius tikslus.

4§ Savivaldybės turi teisę už savo funkcijų vykdymą rinkti rinkliavas.

5§ Savivaldybės gali būti įstatymu įpareigotos padengti dalį kitos savivaldybės išlaidų, jei tai reikalinga ekonominėms galimybėms vienodinti.

6§ Valstybės teritorijos padalinimo į savivaldybes nuostatos keičiamos įstatymu.

15 DALIS

KARAS IR KARO GRĖSMĖ

Riksdago sušaukimas

1§ Šalyje paskelbus karo padėtį ar kilus karo grėsmei, Vyriausybė arba talmanas turi sušaukti Riksdago posėdį. Tas, kas šaukia posėdį, gali nuspręsti, kad Riksdagas posėdžiaus ne Stokholme.

Karo delegacija

2§ Šalyje paskelbus karo padėtį ar kilus karo grėsmei, Riksdago sudaryta karo delegacija gali veikti Riksdago vardu, jei to reikalauja aplinkybės.

Šalyje paskelbus karo padėtį, sprendimą, kad karo delegacija veiks Riksdago vardu Riksdago statuto nustatyta tvarka, paskelbia Užsienio reikalų komisija. Prieš priimant sprendimą tariamasi su Ministru Pirmininku, jei tai yra įmanoma. Jei Užsienio reikalų komisijos nariai dėl karo sąlygų negali posėdžiauti, sprendimą priima Vyriausybė. Jei šaliai kilo karo pavojus, sprendimą priima Užsienio reikalų komisijos nariai kartu su Mi-

nistru Pirmininku. Kad toks sprendimas būtų priimtas, už jį turi balsuoti Ministras Pirmininkas ir šeši komisijos nariai.

Karo delegacija ir Vyriausybė kartu arba kiekviena atskirai gali nuspręsti, kad Riksdagas vėl turi vykdyti savo įgaliojimus. Sprendimas turi būti priimtas, kai tik aplinkybės tai leidžia.

Karo delegacijos sudarymo tvarka nustatyta Riksdago statute.

3§ Kol karo delegacija veikia Riksdago vardu, ji vykdo Riksdago įgaliojimus, tačiau ji negali priimti sprendimų, numatytų 11§ pirmos dalies pirmame sakinyje arba antroje ar ketvirtoje dalyje.

Karo delegacija pati nustato savo veikimo formas.

Vyriausybės sudarymas ir Vyriausybės darbo formos

4§ Jei šalyje paskelbta karo padėtis ir dėl to Vyriausybė negali vykdyti savo įgaliojimų, Riksdagas gali priimti sprendimus dėl Vyriausybės sudarymo ir Vyriausybės darbo formų.

5§ Jei šalyje paskelbta karo padėtis ir dėl to nei Riksdagas, nei Karo delegacija negali vykdyti savo įgaliojimų, juos turi vykdyti Vyriausybė tokia apimtimi, kokia ji mano esant reikalinga, kad apgintų valstybę ir užbaigtų karą.

Vyriausybė, vadovaudamasi pirmąja dalimi, negali priimti, pakeisti ir paskelbti netekusiais galios konstitucinių įstatymų, Riksdago statuto ar Riksdago rinkimų įstatymo.

6§ Šalyje paskelbus karo padėtį ar kilus karo grėsmei arba esant ypatingoms aplinkybėms, kurias sukėlė karas ar karo pavojus šaliai, Vyriausybė gali remdamasi įstatyme numatytais įgaliojimais priimti nutarimus tokiais klausimais, kurie pagal įstatymus turi būti priimami įstatymu. Jei reikia pasirengti gynybai, Vyriausybė gali ir kitais atvejais įstatyme numatytu įgaliojimu priimti nutarimus, kad įstatymuose numatytos nuostatos dėl rekvizicijos ar panašios nuostatos pradeda arba baigia galioti.

Įstatyme dėl tokių įgaliojimų suteikimo turi būti tiksliai nurodoma, kokiomis aplinkybėmis įgaliojimai gali būti panaudojami. Toks įgaliojimas nesuteikia teisės leisti, keisti ar skelbti netekusius galios konstitucinius įstatymus, Riksdago statutą ar Riksdago rinkimų įstatymą.

Teisių ir laisvių apribojimai

7§ Šalyje paskelbus karo padėtį ar kilus tiesioginei karo grėsmei, 2 skyriaus 22§ pirmoji dalis netaikoma. Ši nuostata galioja ir tuomet, kai karo delegacija pradeda veikti Riksdago vardu.

Kitų institucijų, išskyrus Vyriausybę, įgaliojimai

8§ Šalyje paskelbus karo padėtį ar kilus tiesioginei karo grėsmei, Vyriausybė vadovaudamasi Riksdago suteiktais įgaliojimais gali nuspręsti, kad funkcijas, kurias pagal konstitucinius įstatymus turi vykdyti Vyriausybė, vykdys kita institucija. Tokie įgaliojimai negali apimti teisių pagal 5 arba 6§, jeigu tai tik nėra susiję su sprendimu, kad tam tikras įstatymas turi būti pradedamas taikyti.

Okupacija

9§ Riksdagas ar Vyriausybė neturi teisės priimti sprendimus okupuotoje teritorijoje. Šioje teritorijoje negali būti vykdomi Riksdago nario ar ministro įgaliojimai.

Okupuotoje teritorijoje kiekvienas viešas asmuo turi veikti taip, kad padėtų gynybos ir pasipriešinimo pajėgoms bei civilių gyventojų saugumui ir Švedijos interesams.

Okupuotoje teritorijoje negali būti rengiami Riksdago ir savivaldybės tarybos rinkimai.

Valstybės vadovas

10§ Šalyje kilus karui, valstybės vadovas turi prisidėti prie Vyriausybės. Jei valstybės vadovas yra okupuotoje teritorijoje ar kitoje vietoje, nei yra Vyriausybė, laikoma, kad jis ar ji negali vykdyti savo pareigų kaip valstybės vadovas.

Riksdago rinkimai

11§ Šalyje kilus karui, Riksdago rinkimai rengiami tik Riksdago sprendimu. Jei eiliniai rinkimai šalyje turi įvykti, kai šalyje kyla karo grėsmė, Riksdagas gali nuspręsti nukelti rinkimų datą. Per metus, o vėliau – kas metus, šis sprendimas turi būti persvarstytas. Sprendimai numatyti šioje dalyje galioja, jei už juos balsuoja mažiausiai trys ketvirtadaliai Riksdago narių.

Jei tuomet, kai turi vykti Riksdago rinkimai, dalis valstybės yra okupuota, Riksdagas pakeičia perskaičiuodamas 3 dalies nuostatas. Išimtys negali būti daromos 3 skyriaus 1, 4, 5, 7–9 ir 12§§. Tai, kas nustatyta apie valstybę 3 skyriaus 5§, 7§ antroje dalyje ir 8§ antroje dalyje, turi galioti tai valstybės daliai, kurioje vyks rinkimai. Mažiausiai dešimtadalis mandatų turi būti išlyginamieji mandatai.

Eiliniai rinkimai, kurie dėl pirmoje dalyje nurodytų aplinkybių negalėjo įvykti nustatytu laiku, turi vykti nedelsiant pasibaigus karui ar išnykus karo grėsmei. Vyriausybė ir Talmanas kartu ar kiekvienas atskirai turi imtis reikalingų priemonių tam įgyvendinti.

Jei eiliniai rinkimai pagal šį paragrafą vyko kitu laiku, nei jie turėjo įvykti, Riksdagas turi nustatyti laiką kitiems eiliniams rinkimams tą mėnesį po ketverių ar penkerių metų nuo pirmiau minėtų rinkimų, kai turės vykti rinkimai pagal Riksdago statutą.

Sprendimo teisė savivaldybėse

12§ Šalyje paskelbus karo padėtį ar kilus karo grėsmei, arba esant ypatingoms aplinkybėms, kurias sukėlė karas ar karo pavojus šaliai, sprendimo teisė savivaldybėse įgyvendinama taip, kaip nustatyta įstatyme.

Valstybės gynyba

13§ Vyriausybė privalo naudoti šalies gynybines pajėgas pagal tarptautinės teisės normas, siekiant atremti ginkluotą puolimą ar užkirsti kelią valstybės teritorijos pažeidimui.

Vyriausybė turi pavesti šalies gynybinėms pajėgoms naudoti jėgą pagal tarptautinės teisės normas, siekiant užkirsti kelią šalies teritorijos pažeidimui taikos ar karo tarp kitų valstybių metu.

Karo padėties įvedimas

14§ Vyriausybė gali paskelbti šalyje karo padėtį tik su Riksdago pritarimu, išskyrus ginkluoto valstybės užpuolimo atveju.

Paliaubos

15§ Vyriausybė gali sudaryti paliaubas be Riksdago pritarimo ir nepasitarusi su Užsienio reikalų komisija, jei dėl paliaubų atidėjimo kiltų pavojus šaliai.

Ginkluotojų pajėgų panaudojimas

16§ Vyriausybė gali siųsti Švedijos ginkluotąsias pajėgas į kitas šalis ar pavesti šioms pajėgoms vykdyti tarptautinius įsipareigojimus, kuriems Riksdagas pritarė.

Švedijos ginkluotosios pajėgos gali būti siunčiamos į kitas šalis ar joms pavedama veikti, jei:

1. Įstatyme nurodytomis aplinkybėmis leidžiama imtis tokių priemonių, arba
2. Riksdagas pripažįsta tai ypatingu atveju.

SOSTO PAVELDĖJIMO TVARKA (1810:0926)[8]

Mes KARLAS, su Dievo malone, Švedijos, Jotės ir Vendės karalius &c. &c. &c., Norvegijos įpėdinis, Šlėzvigo-Holšteino, Štormarno ir Ditmaršo hercogas, Oldenburgo ir Delmenhorsto grafas &c. &c., skelbiame, kad nuo tada, kai Valstybės Luomai vienbalsiai priėmė ir patvirtino šią Sosto paveldėjimo tvarką, pagal kurią kilmingo kunigaikščio, Svėjos karalystės išrinktojo kronprinco, jo karališkosios didenybės princo JOHANO BAPTISTO JULIJAUS tiesioginiai vyriškos giminės paveldėtojai turi teisę į Švedijos sostą ir teisę valdyti Švedijos Karalystę ir šis konstitucinis įstatymas Mūsų Malonei buvo perduotas, norime, vadovaujantis Mums Aktu dėl valdymo formos 85§ suteikta teise, šią Valstybės Luomų patvirtintą Sosto paveldėjimo tvarką priimti, įgalinti ir pažodžiui išdėstyti taip:

Sosto paveldėjimo tvarka,

pagal kurią kilmingojo kunigaikščio, Svėjos karalystės išrinktojo kronprinco, jo karališkosios didenybės princo JOHANO BAPTISTO JULIJAUS iš Pontekorvo tiesioginiai vyriškos giminės paveldėtojai turės teisę į Švedijos sostą ir teisę valdyti Švedijos Karalystę; Karaliaus ir Valstybės Luomų priimtas ir patvirtintas neeiliniame Riksdago posėdyje 1810 m. rugsėjo 26 d. Erebru.

Mes, toliau pasirašę Svėjos karalystės Luomai, grafai, baronai, vyskupai, riteriai ir dvarininkai, dvasininkai, miestiečiai ir eiliniai valstiečiai, kurie čia, Erebru, į neeilinį Riksdago posėdį susirinko, skelbia, kad: mirus kilmingajam kunigaikščiui, Svėjos karalystės išrinktajam kronprincui, jo

[8] Sosto paveldėjimo tvarka, paskelbta Švedijos parlamento (Riksdago) interneto puslapyje http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Lagar/Svenskforfattningssamling/Successionsordning-18100926_sfs-1810-0926/, išversta iš švedų kalbos.

karališkajai didenybei princui KARLUI AUGUSTUI, nepalikusiam vyriškos giminės paveldėtojų, ir Mums, 1810 m. rugpjūčio 21 d. suburtam susirikimui išrinkus kilmingąjį kunigaikštį, princą JOHANĄ BAPTISTĄ JULIJŲ iš Pontekorvo Svėjos karalystės kronprincu, tomis pačiomis sąlygomis, kurios nurodytos išrinkimo akte ir minėto princo mums pateiktame pasižadėjime, po Jo karališkosios didenybės šiuo metu valdančio maloningojo Karaliaus ir Viešpats, Karlo XIII, mirties (kurios Aukščiausiasis Dievas maloningai ilgai Jam nesiunčia) Jį Svėjos karalystės ir pavaldžių žemes valdyme pakeis, bus karūnuotas ir pripažintas Švedijos Karaliumi ir šalį valdys; taigi, surašomas ir patvirtinamas jo karališkosios didenybės JOHANO BAPTISTO JULIJAUS, Pontekorvo kunigaikščio, santuokiniams vyriškos giminės tiesioginiams paveldėtojams ši Švedijos sosto ir teisės valdyti paveldėjimo tvarka tokiomis sąlygomis.

1§ Paveldėjimo teisė į Švedijos sostą suteikiama vyriškos ir moteriškos giminės kronprinco Johano Baptisto Julijaus, vėliau Karaliaus Karlo XIV Johano, palikuoniui, Karaliui Karlui XVI Gustavui. Vyresni broliai ir seserys bei vyresnių brolių ir seserų palikuonys turi pirmenybę prieš jaunesnius brolius ir seseris bei jaunesnių brolių ir seserų palikuonis.

2§ Tai, kas šioje Sosto paveldėjimo tvarkoje nurodyta apie Karalių, galioja ir karalienei, kai ji tampa valstybės vadove.

3§ Neteko galios.

4§ Kaip 1809 metų Akte dėl valdymo formos nurodyta, kad Karalius turi išpažinti evangelikų liuteronų tikėjimą pagal nepakeistą Augsburgo konfesiją, kurią 1593 metais pripažino ir paskelbė Upsalos susirinkimas, taip ir karališkųjų rūmų princai ir princesės auklėjami pagal šį tikėjimą ir šioje valstybėje.

5§ Karališkųjų rūmų princas ar princesė negali susituokti, kol Karaliaus prašymu Vyriausybė nedavė sutikimo. Jei santuoka vis tiek sudaroma, jis ar ji praranda sau, vaikams ir palikuonims teisę paveldėti Švedijos sostą.

6§ Neteko galios.

7§ Sosto paveldėtojas negali išvykti iš šalies be Karaliaus žinios ir pritarimo.

8§ Karališkųjų rūmų princas ar princesė negali be Karaliaus ir Riksdago sutikimo tapti kitos valstybės regentu (regente) nei rinkimų, nei pavel-

dėjimo, nei santuokos būdu. Priešingu atveju ji ar jis bei jos ar jo palikuonys praranda teisę paveldėti Švedijos sostą.

9§ Neteko galios.

Patvirtinimui to, kas nurodyta, mes visi Svėjos karalystės Luomai, žemiau pasirašėme ir patvirtinome antspaudu; tai įvyko Erebru, tūkstantis aštuoni šimtai dešimtųjų metų rugsėjo mėnesio dvidešimt šeštą dieną po Kristaus gimimo.

Tai, kas nurodyta, nenorime Mes vien sau neatšaukiamai nustatyti, bet taip pat teikiamės, kviečiame ir įsakome, kad Mes ir Mūsų palikuonys bei valstybė ištikimai paklus ir paklusniai bus prisirišę, šį paveldėjimo aktą pripažins, jo laikysis, paklus ir vykdys. Tai pripažindami pasirašėme savo ranka ir patvirtinome Mūsų karališkuoju antspaudu, Erebru, tūkstantis aštuoni šimtai dešimtųjų metų rugsėjo mėnesio dvidešimt šeštą dieną po Mūsų Viešpaties ir Valdovo Jėzaus Kristaus gimimo.

SPAUDOS LAISVĖS AKTAS (1949:105)[9]

1 SKYRIUS

APIE SPAUDOS LAISVĘ

1§ Spaudos laisvė yra suprantama kaip kiekvieno Švedijos piliečio teisė skelbti spausdintą medžiagą be valdžios ar kitų institucijų įsikišimo ir nebūti persekiojamiems už jos turinį kitaip kaip teisėto teismo ir būti baudžiamiems tik tuo atveju, jeigu turinys prieštarauja įstatymo nuostatoms, kurios buvo priimtos viešajai tvarkai užtikrinti, neribojant visuomenės informavimo.

Pagal pirmoje dalyje išdėstytus spaudos laivės principus ir kad būtų užtikrintas laisvas nuomonių apsikeitimas bei visapusiškos informacijos pasiekiamumas, kiekvienas Švedijos pilietis, laikydamasis šio Akto nuostatų dėl asmens teisių ir viešojo saugumo, gali laisvai reikšti mintis ir nuomonę spausdintoje medžiagoje, viešinti oficialius dokumentus bei bet kokia tema perduoti informaciją ir pranešimus.

Visi asmenys gali laisvai teikti informaciją ir pranešimus autoriui ar kitam asmeniui, laikomam spausdintos medžiagos kūrėju, spaudinio leidėjui, specialiai redakcijai arba agentūrai, teikiančiai naujienas ar kitą informaciją periodiniams leidiniams, bet kokia tema turint tikslą ją paviešinti spausdintoje medžiagoje, nebent kitaip nurodyta šiame Akte.

Visi asmenys turi teisę, nebent kitaip nurodyta šiame Akte, įsigyti informaciją ir pranešimus bet kokia tema turint tikslą ją paviešinti spausdintoje medžiagoje arba perduoti pranešimus pagal ankstesnės dalies nuostatas.

---

9 Spaudos laisvės aktas, paskelbtas Švedijos parlamento (Riksdago) interneto puslapyje https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svrnsk-forfattningssamling/tryckfrihetsforordning-1949105_sfs-1949-105, išversta iš švedų kalbos.

2§ Leidinio cenzūra prieš spausdinant ar vėlesnis draudimas spausdinti yra draudžiamas.

Neleidžiama valdžios ar kitai institucijai dėl medžiagos turinio trukdyti ją spausdinti, paskelbti ar platinti visuomenėje, jeigu tokie veiksmai nėra leidžiami pagal šį Aktą.

3§ Niekas negali būti persekiojamas, laikomas atsakingu pagal baudžiamąją teisę ar laikomas atsakingu už žalą, o spausdinta medžiaga negali būti konfiskuojama ar areštuojama dėl piktnaudžiavimo spaudos laisve ar bendrininkavimo kitais nei šiame Akte numatytais atvejais.

4§ Asmuo, kuriam patikėta spręsti dėl piktnaudžiavimo spaudos laisve ar kitaip prižiūrėti šio Akto vykdymą, turi nuolat atsiminti, kad spaudos laisvė yra laisvos visuomenės pagrindas, kreipti daugiau dėmesio į išreikštą dalyką ir mintį, o ne į ištaros neteisėtumą, į tikslą, o ne į pateikimo būdą, o esant abejonei, išteisinti, o ne nuteisti.

Nustatant bausmes tiems, kurie piktnaudžiavo šiame Akte reglamentuojama spaudos laisve, kai paskelbtą informaciją reikia ištaisyti, ypatingas dėmesys turi būti kreipiamas į tai, ar ištaisymas visuomenei buvo pateiktas tinkamu būdu.

5§ Šis Aktas taikomas medžiagai, kuri buvo sukurta spausdinimo būdu. Šis Aktas taip pat taikomas medžiagai, kuri buvo padauginta naudojant trafaretą, fotokopijuojant ar naudojant panašias technines priemones, jeigu:

1. medžiagai reikalingas skelbimo leidimas; arba
2. medžiaga yra papildyta pažyma apie tai, jog medžiaga buvo padauginta ir yra pateikta informacija apie tai atlikusio asmens tapatybę, metus ir vietą.

Šio Akto nuostatos, galiojančios medžiagai, sukurtai spausdinimo būdu, taip pat yra taikomos ir kito tipo medžiagai, kuriai taikoma 1 dalis, arba tokios medžiagos kopijai, nebent yra nurodyta kitaip.

Vaizdinė medžiaga yra laikoma spausdinta medžiaga, net jeigu joje nėra teksto.

6§ Medžiaga nelaikoma spausdinta, kol ji nėra paskelbta. Spausdinta medžiaga yra paskelbta, kai Švedijoje ji yra pristatoma parduoti ar platinti kitais būdais. Tai netaikoma valdžios institucijų spausdintiems dokumentams, prie kurių ribojamas priėjimas.

7§ Periodinis leidinys yra suprantamas kaip bet kuris laikraštis, žurnalas ar kita spausdinta medžiaga, kurios pagal jos paskelbimo planą yra spausdinama bent keturi numeriai ar brošiūros per metus skirtingu laiku nustatytu pavadinimu bei su susijusiais skelbimais ar priedais. Kai yra išduotas skelbimo leidimas, leidinys yra laikomas periodiniu iki tol, kol leidimas yra atšaukiamas ar paskelbiamas nebegaliojančiu.

Jeigu periodinio leidinio savininkas išplatina ar leidžia išplatinti leidinio turinį ar jo dalis per radiją ar techninį įrašą pagal Žodžio laisvės konstitucinį įstatymą, taikant 1 ir 14 skyrius, radijo programa ar įrašas yra prilyginami periodinio leidinio priedams, jeigu išplatintoje versijoje periodinio leidinio turinys yra nepakeistas ir yra nurodyta, kaip turinys buvo panaudotas. Ypatinga pareiga įrašyti tokias programas, išlaikyti techninius įrašus ir juos saugoti prieinamais būdais gali būti nustatyta įstatymo. Nuostatos dėl transliavimo teisės yra išdėstytos Žodžio laisvės konstitucinio įstatymo 3 skyriuje.

8§ Literatūros, meno kūrinio autoriaus ar fotografijos kūrėjo teises, susijusias su autoryste bei draudimu atkurti literatūros ar meno kūrinius tokiu būdu, kuris pažeistų kultūrines vertybes, reglamentuoja įstatymo nuostatos.

9§ Šiam Aktui neprieštarauja tai, kas įstatyme reglamentuota dėl:

1. komercinio skelbimo, naudojamo alkoholiniams gėrimams ar tabako gaminiams reklamuoti, draudimo;

2. komercinio skelbimo, naudojamo kitkam nei tabako gaminiai ir paslaugos reklamuoti, draudimo, jeigu skelbime yra tabako gaminių prekės ženklas arba prekės ženklas, kuris pagal galiojančias prekių ženklų taisykles yra registruotas ar siejamas su tokiu produktu;

3. komercinio skelbimo, sukurto sveikatos ar aplinkos apsaugai pagal įsipareigojimus Europos Bendrijai, draudimo;

4. draudimo viešinti informaciją apie kreditingumą, kuri pažeidžia asmens privatumą ar pateikia neteisingą ar klaidinančią informaciją; atsakomybės už tokį viešinimą bei neteisingos ar klaidinančios informacijos ištaisymo;

5. atsakomybės ir pareigos atlyginti žalą, susijusią su informacijos įsigijimo būdu.

10§ Šis Aktas nėra taikomas jaunesnių nei 18 metų asmenų ar asmenų, kurių lytinis brendimas nėra pasibaigęs, pornografiniams vaizdams.

2 SKYRIUS

APIE VIEŠAI PRIEINAMUS DOKUMENTUS

1§ Kiekvienas Švedijos pilietis turi teisę susipažinti su viešai prieinamais dokumentais tam, kad būtų užtikrintas apsikeitimas nuomonėmis ir visapusiškos informacijos prieinamumas.

2§ Teisė susipažinti su viešai prieinamais dokumentais gali būti ribojama tik tais atvejais, jei tai yra būtina:

1. Karalystės saugumui ar jos santykiams su kita valstybe ar tarptautine organizacija,
2. Karalystės centrinei mokesčių, piniginei ar valiutos politikai,
3. valdžios institucijos patikrai, kontrolei ar kitoms priežiūros veikloms,
4. nusikaltimų prevencijai ar baudžiamajam persekiojimui vykdyti,
5. visuomenės ekonominiams interesams,
6. asmens asmeninių ar ekonominių aplinkybių apsaugai,
7. gyvūnų ar augalų rūšims išsaugoti.

Bet koks teisės susipažinti su viešai prieinamais dokumentais apribojimas turi būti reglamentuojamas atskirais įstatymais. Įgaliojus Vyriausybę, ji gali priimti išsamesnį nutarimą dėl tokių nuostatų taikymo.

Neatsižvelgiant į 2 dalies nuostatas, Parlamentas ar Vyriausybė priklausomai nuo aplinkybių gali leisti paviešinti tam tikrą dokumentą.

3§ Dokumentas yra suprantamas kaip bet kokia rašytinė ar vaizdinė medžiaga ar įrašas, kurį galima skaityti, klausyti ar kitaip suprasti tik naudojantis techninėmis priemonėmis. Dokumentas yra viešai prieinamas, jeigu jis yra saugomas valdžios institucijos ir jeigu pagal 6 arba 7 § gali būti laikomas jos gautu ar parengtu.

Įrašas pagal 1 dalį yra laikomas saugomu valdžios institucijos, jeigu jis yra tai institucijai prieinamas ir techninėmis priemonėmis gali būti skaitomas, klausomas ar kitaip suprantamas. Informacijos rinkinys iš kompiuterizuotos duomenų bazės yra laikomas instucijos saugomu tik tuo atveju, jeigu institucija turi galimybę įprastine tvarka informaciją padaryti prieinamą.

Informacijos rinkinys išgautas iš kompiuterizuotos duomenų bazės nėra laikomas saugomu institucijos, jeigu rinkinyje yra asmeninės informacijos ir institucija nėra įstatymo ar įsakymo įgaliota padarytį šį rinkinį

prieinamą. Asmeninė informacija yra suprantama kaip tokia informacija, kuri tiesiogiai ar netiesiogiai gali būti siejama su fiziniu asmeniu.

4§ Laiškas ar kitas pranešimas, kuris yra asmeniškai įteikiamas valdžios institucijos tarnautojui, yra laikomas viešai prieinamu, jeigu jame yra informacijos apie tos institucijos sferos klausimą, ir nėra adresuotas tik gavėjui kaip kitos pozicijos turėtojui.

5§ Šiame skyriuje valdžios institucijai yra prilyginamas Riksdagas ir sprendimų priėmimo galią turinti vietos valdžios institucija.

6§ Dokumentas yra laikomas institucijos gautu, kai jis pasiekia instituciją arba yra atsakingų pareigūnų žinioje. Įrašas pagal 3§ 1 dalį yra laikomas institucijos gautu, kai jis tampa prieinamas 3§ 2 dalyje nurodytu būdu.

Konkurso dokumentai, pasiūlymai ir kiti panašūs dokumentai, kurie turi būti pristatomi užklijuotame voke, iki voko atplėšimo yra laikomi negautais. Jeigu institucija imasi dokumento, kurį institucija padarė prieinamą, techninio apdorojimo ar saugojimo priemonių, nėra laikoma, kad institucija dokumentą gavo.

7§ Dokumentas yra laikomas valdžios institucijos parengtu, kai jis yra išsiunčiamas. Neišsiųstas dokumentas yra laikomas parengtu, kai jame valdžios institucija nurodo savo galutinį sprendimą arba, jei dokumentas nėra susijęs su specialiu klausimu, kai jis yra patikrinamas ir gauna institucijos pritarimą arba kitu būdu įgyja galutinę formą.

Nepaisant pirmoje dalyje nurodytų nuostatų, toliau išvardinti dokumentai yra laikomi parengtais:

1. dienoraštis, žurnalas ar kitas katalogas, kuris yra nuolat vedamas, kai dokumentas yra parengtas įrašui ar įvesti;

2. teismo nuosprendis ar kitas sprendimas, kuris turi būti paskelbtas ar išsiųstas pagal atitinkamo įstatymo nuostatas, ar įrašai bei kiti dokumentai, jeigu jie yra susiję su minėtu sprendimu, kai sprendimas yra paskelbtas ar išsiųstas; arba

3. kitų institucijų protokolai ir pastabos, kai institucija dokumentą pakoregavo ar dokumentas kitu būdu įgijo galutinę formą, bet ne parlamento komitetų, savivaldybių auditorių, valstybinių komisijų ar savivaldybės institucijų protokolai, susiję su klausimo parengimu sprendimui priimti.

8§ Jeigu įstaiga, kuri yra valdžios institucijos dalis ar yra su ja susijusi, perduoda dokumentą kitai įstaigai toje pačioje institucijoje arba paruošia

perduoti skirtą dokumentą, toks dokumentas laikomas gautu ar parengtu tik tuo atveju, jeigu įstaigos viena kitos atžvilgiu veikia nepriklausomai.

9§ Valdžios institucijos sukurtas pristatymas, kuris nebuvo išsiųstas, nėra laikomas tos institucijos viešai prieinamu dokumentu po to, kai jis būtų laikomas parengtu pagal 7§, nebent jis buvo priimtas archyvuoti. Pristatymas reiškia atmintinę ar kitokį raštą, gautą tik dėl klausimo pateikimo ar žodinio pristatymo, tačiau ne tos dalys, kurios suteikia faktinę informaciją apie dalyką.

Valdžios institucijos sprendimų ar raštų projektai ir kiti panašūs dokumentai, kurie nebuvo išsiųsti, nėra laikomi viešai prieinamais dokumentais, nebent jie buvo priimti archyvuoti.

10§ Dokumentai, esantys valdžios institucijos žinioje tik dėl techninio apdorojimo ar saugojimo, nėra laikomi tos institucijos viešais prieinamais dokumentais. Dokumentas, kurį insitucija turi tik dėl to, kad būtų atkurta institucijos kompiuterizuotoje sistemoje prarasta informacija (atsarginė kopija), nėra laikomas viešai prieinamu dokumentu.

11§ Viešai prieinamais dokumentais nėra laikomi:

1. laiškai, telegramos ir kiti panašūs dokumentai, pristatyti valdžios institucijai ar parengti valdžios institucijos tik siekiant pateikti informaciją;

2. pranešimai ir kiti dokumentai pristatyti valdžios institucijai ar parengti valdžios institucijos siekiant juos publikuoti institucijos periodiniame leidinyje;

3. spausdinta medžiaga, garso ar vaizdo įrašai ar kiti dokumentai, kurie yra bibliotekos dalis ar yra privataus asmens perduoti saugoti, moksliniams tyrimams ir studijoms, taip pat asmeniniai laiškai, rašytinė medžiaga ar įrašai, minėtais tikslais persiųsti valdžios institucijai;

4. dokumentų, minimų 3 punkte, turinio įrašai, jeigu jie yra saugomi valdžios institucijos, tačiau jų originalas nėra laikomas viešai prieinamu dokumentu.

1 dalies 3 punktas dėl dokumentų, kurie yra bibliotekos dalis, yra netaikomas įrašams, laikomiems duomenų bazėse, prie kurių valdžios institucija turi priėjimą susitarimo su kita institucija pagrindu, jeigu įrašas yra laikomas viešai prieinamu dokumentu, saugomu toje institucijoje.

12§ Viešai prieinamas dokumentas, su kuriuo visuomenė turi teisę susipažinti, turi būti pateiktas kiek įmanoma greičiau nemokamai ten, kur

jis yra laikomas, bet kuriam norinčiam su dokumentu susipažinti asmeniui tokia forma, kad jis gali būti skaitomas, klausomas ar kitaip suprantamas. Dokumentas gali būti nurašomas, atvaizduojamas ar naudojamas transliacijai. Jeigu visas dokumentas negali būti pateiktas dėl to, jog tam tikra dalis yra įslaptinta, asmeniui turi būti perduota likusios dokumento dalies nuorašas ar kopija.

Jeigu yra rimtų kliūčių, valdžios institucija neprivalo dokumento pateikti jo saugojimo vietoje. Ši nuostata taip pat taikoma ir 3 § 1 dalyje minimiems garso įrašams, jeigu asmuo turi priėjimą prie įrašo greta esančioje institucijoje.

13§ Su dokumentu norintis susipažinti asmuo taip pat turi teisę už nustatytą mokestį gauti dokumento ar jo dalies nuorašą ar kopiją. Jeigu nėra numatyta įstatymo, valdžios institucija neprivalo pateikti medžiagos iš kompiuterizuotos duomenų bazės kita nei spausdinta forma. Valdžios institucija taip pat neprivalo pateikti žemėlapių, piešinių, atvaizdų ar garso įrašų kopijų pagal 3§ 1 dalį kitu nei aukščiau numatytu būdu, jeigu tai sukeltų sunkumų ir jeigu dokumentas gali būti pasiekiamas jo laikymo vietoje.

Viešai prieinamų dokumentų nuorašų ar kopijų prašymai turi būti nagrinėjami nedelsiant.

14§ Prašymas susipažinti su viešai prieinamu dokumentu yra pateikiamas tai valdžios institucijai, kurioje dokumentas yra saugomas.

Prašymą nagrinėja 1 dalyje minima institucija. Dėl ypatingų priežasčių 2§ 2 dalyje gali būti numatyta, jog prašymą nagrinėja kita institucija. Tais atvejais, kai dokumentas yra ypatingos svarbos Karalystės saugumui, gali būti nustatyta, jog tik tam tikra institucija turi teisę nagrinėti prašymus ir dėl jų priimti sprendimus. Tokiu atveju prašymas turi būti pateikiamas atsakingai institucijai.

Valdžios institucijos neturi teisės reikalauti asmens tapatybės vien dėl jo prašymo susipažinti su viešai prieinamu dokumentu, taip pat klausti apie tokio prašymo tikslą, nebent tai yra būtina sprendimui, jog su dokumentu susipažinti nėra kliūčių, priimti.

15§ Jeigu kita nei Riksdagas ar Vyriausybė institucija atmeta prašymą susipažinti su viešai prieinamu dokumentu ar išduoda tokį dokumentą su sąlyga, jog asmuo negali viešinti jo turinio ar kitaip juo disponuoti, asmuo

turi teisę tokį sprendimą apskųsti. Skundas dėl ministro sprendimo turi būti pateiktas Vyriausybei, o dėl kitų institucijų sprendimo – teismui.

Skundo padavimo tvarką nustato 2§ numatytas įstatymas ar kitas teisės aktas. Skundas turi būti nedelsiant išnagrinėjamas.

Speciali procedūra yra taikoma skundams dėl Riksdagui pavaldžių institucijų sprendimų.

16§ Pastabos dėl kliūčių išduoti viešai prieinamą dokumentą gali būti pateikiamos tik dėl dokumento, numatyto 2§ 2 dalyje. Tokios pastabos turi nurodyti atitinkamas nuostatas.

17§ Įstatymas gali numatyti, jog jeigu Vyriausybė ar sprendimų priėmimo galią turinti vietos valdžios institucija nusprendžia dalį veiklos perduoti kitam atskiram organui, su tos institucijos veikla susiję dokumentai gali būti perduoti tam organui saugoti, jeigu jie yra reikalingi jo darbui, dokumentams neprarandant jų viešo prieinamumo statuso.

Įgyvendinant 12–16§§ dėl dokumentų perdavimo toks organas turi būti prilyginamas valdžios institucijai.

Įstatyme taip pat gali būti numatyta, jog Vyriausybė gali nuspręsti oficialius dokumentus perduoti saugoti Švedijos bažnyčiai ar jos padaliniams. Tokie dokumentai nepraranda viešo prieinamumo statuso. Ši nuostata yra taikoma dokumentams, gautiems ar parengtiems ne vėliau kaip iki 1999 m. gruodžio 31 d.:

1. valdžios institucijų, kurios nebeegzistuoja ir kurių uždaviniai buvo susiję su Švedijos bažnyčios veikla; ar

2. sprendimų priėmimo galią turinčioms Švedijos bažnyčios asamblėjoms.

Dėl dokumentų, persiųstų pagal 12–16§§, Švedijos bažnyčia ir jos padaliniai yra prilyginami valdžios institucijoms.

18§ Pagrindinės nuostatos dėl viešai prieinamų duomenų saugojimo ir tvarkymo yra nustatytos įstatymo.

3 SKYRIUS

DĖL TEISĖS Į ANONIMIŠKUMĄ

1§ Spausdintos medžiagos autorius neprivalo nurodyti savo vardo, slapyvardžio ar pseudonimo. Ši nuostata taip pat taikoma ir asmenims, kurie perdavė pranešimą pagal 1 skyriaus 1§ 3 dalį, bei spausdintos medžiagos, išskyrus periodinius leidinius, redaktoriui.

2§ Draudžiama domėtis autoriaus ar asmens, kuris perdavė pranešimą pagal 1 skyriaus 1§ 3 dalį, tapatybe bylose dėl nusikaltimų spaudos laisvei. Taip pat draudžiama domėtis neperiodinės spausdintos medžiagos redaktoriaus tapatybe. Jeigu autoriaus ar redaktoriaus vardas, slapyvardis ar pseudonimas yra žinomi ar jeigu asmuo raštu prisipažino esantis autorius ar redaktorius ar savanoriškai tai pareiškė teisme, jo atsakomybės klausimas gali būti sprendžiamas teismo proceso metu.

Neatsižvelgiant į 1 dalį, atsakomybės už nusikaltimą pagal 7 skyriaus 3§ klausimas gali būti nagrinėjamas to paties teismo proceso metu.

3§ Asmuo, susiję̨s su spausdintos medžiagos leidyba ar paskelbimu, ar asmuo, kuris atlieka svarbų vaidmenį spaudintos medžiagos paskelbimo įmonėje ar įmonėje, kuri periodiniams leidiniams teikia naujienas ar kitą medžiagą, neturi atskleisti autoriaus ar asmens, kuris perdavė pranešimą pagal 1 skyriaus 1§ 3 dalį, ar neperiodinio leidinio redaktoriaus tapatybės.

Konfidencialumo pareiga pagal šią dalį netaikoma:

1. jeigu asmuo, kurio atžvilgiu taikoma konfidencialumo pareiga, sutinka atskleisti tapatybę,

2. jeigu tapatybės klausimas gali būti keliamas pagal 2§ 1 dalį,

3. jeigu klausimas yra susijęs su 7 skyriaus 3§ 1 dalies 1 punkte numatytais nusikaltimais,

4. tais atvejais, kai klausimas yra susijęs su 7 skyriaus 2 arba 3§ 1 dalies 2 ar 3 punktais, ir, teismo manymu, turi būti atskleista, ar atsakovas, ar įtariamas asmuo suteikė informaciją ar prie to prisidėjo, arba

5. jeigu kitais atvejais teismas mano, jog tai yra ypatingai svarbu viešam ar privačiam interesui, informacija apie tapatybę gali būti pateikta apklausiant liudytoją ar priesiekusią teismo proceso šalį.

Posėdžiuose, numatytuose 2 dalies 4 ar 5 punktuose, teismas turi užtikrinti, kad konfidencialumo pareiga nebūtų pažeista labiau, nei tai yra leistina konkrečiu atveju.

4§ Jokia valdžios institucija ar kita vieša įstaiga neturi teisės domėtis medžiagos, jau įtrauktos ar kuri bus įtraukta į spausdintą medžiagą, ar asmens, kuris tokią medžiagą paskelbė ar ketina paskelbti, ar asmens, kuris perdavė pranešimą pagal 1 skyriaus 1§ 3 dalį, tapatybe, nebent tai yra būtina asmens baudžiamajam persekiojimui ir neprieštarauja šio Akto nuostatoms. Jeigu klausimas dėl tapatybės yra iškeliamas, turi būti atsižvelgiama į 3 str. nurodytą konfidencialumo pareigą.

Valdžios institucija ar kita viešа įstaiga taip pat neturi teisės imtis veiksmų prieš tą, kuris spausdintoje medžiagoje pasinaudojo spaudos laisve arba prisidėjo prie tokio naudojimosi.

5 § Asmuo, kuris dėl nerūpestingumo ar tyčia spausdintoje medžiagoje nurodo autoriaus vardą, slapyvardį ar pseudonimą, ar pagal 1 § redaktorių ar šaltinį prieš jo valią, ar nepaiso konfidencialumo pareigos pagal 3 §, turi būti baudžiamas bauda ar laisvės atėmimu iki 1 metų. Tokia pat bausmė taikoma asmeniui, kuris dėl nerūpestingumo ar tyčia spaudos leidinyje vietoj autoriaus, redaktoriaus ar šaltinio paskelbia kito asmens vardą, slapyvardį ar pseudonimą.

Tyrimas, atliktas tyčia ir pažeidžiantis 4§ 1 dalies 1 sakinį, baudžiamas bauda ar laisvės atėmimu iki 1 metų.

Tyčiniai veiksmai, kurie pažeidžia 4§ 2 dalį ir yra prilyginami atleidimui, darbo sutarties nutraukimui, pranešimui apie drausminę nuobaudą ar panašiems veiksmams, baudžiami bauda ar laisvės atėmimu iki 1 metų.

Teisminis procesas dėl 1 dalyje numatytų nusikaltimų gali būti pradėtas tik gavus nukentėjusiojo pareiškimą.

6§ Šiame skyriuje asmuo, kuris yra medžiagos, panaudotos ar skirtos panaudoti spausdintame leidinyje, kūrėjas, yra prilyginamas autoriui.

4 SKYRIUS

DĖL SPAUSDINTOS MEDŽIAGOS GAMYBOS

1§ Kiekvienas Švedijos pilietis ir Švedijos juridinis asmuo, vienas pats ar kartu su kitais, turi teisę spausdinimo būdu gaminti spaudinius.

2§ Bet kokia medžiaga, pagaminta Karalystėje spausdinimo būdu ar padauginta naudojant trafaretą, fotokopijuojant ar kitomis panašiomis technikos priemonėmis, kuriai reikalingas publikavimo leidimas, turi aiškiai nurodyti asmenį, kuris išspausdino ar kitaip nukopijavo medžiagą, kartu su nukopijavimo metais ir vieta, jeigu medžiaga yra skirta paskelbti Karalystėje ir nėra laikoma grafine reprodukcija ar verslo spaudiniu.

1 skyriaus 5§ 1 dalis nustato1 dalyje minimos informacijos, padaugintos naudojant trafaretą, fotokopijuojant ar kitomis panašiomis priemonėmis ir kurioms nereikalingas publikavimo leidimas, paskelbimo sąlygas.

3§ Šiame Akte grafine reprodukcija ar verslo spaudiniu yra suprantama atvirukas ir nuotraukų albumas, vizitinė kortelė ir pranešimas, adreso kortelė, etiketė, blankas, reklama, spausdinta pakuotė, kita komercinė spausdinta medžiaga ir bet kokie kiti spaudiniai, jeigu nebuvo piktnaudžiaujama teise į spaudos laisvę.

4§ Pareiga išsaugoti spausdintos medžiagos kopijas patikrai ir pateikti bibliotekoms ar archyvams yra reglamentuojama įstatymo.

5§ Asmuo, kuris gamina spaudinius pažeisdamas 2§ 1 dalies nuostatas, yra baudžiamas bauda ar laisvės atėmimu iki 1 metų.

6§ Pervardintas į 4 straipsnį.

7§ Neteko galios.

8§ Pervardintas į 5 straipsnį.

9§ Pervardintas į 3 straipsnį.

5 SKYRIUS

DĖL PERIODINIŲ LEIDINIŲ PUBLIKAVIMO

1§ Periodinio leidinio savininku gali būti Švedijos pilietis ar Švedijos juridinis asmuo. Įstatymo gali būti nustatyta, jog užsienietis ar užsienio juridinis asmuo gali būti tokio leidinio savininku.

2§ Periodinis leidinys turi turėti atsakingąjį redaktorių. Atsakingasis redaktorius turi būti Švedijos pilietis. Įstatymo gali būti nustatyta, jog atsakinguoju redaktoriumi gali būti ir užsienietis.

Atsakingojo redaktoriaus nuolatinė gyvenamoji vieta turi būti Karalystėje. Nepilnametis, bankrutavęs ar asmuo, kuriam pagal įstatymą buvo paskirtas administratorius, negali būti atsakinguoju redaktoriumi.

3 § Periodinio leidinio atsakingąjį redaktorių skiria savininkas.

Atsakingojo redaktoriaus užduotys apima teisę prižiūrėti leidinio publikavimą ir nuspręsti dėl jo turinio, kad niekas nebūtų spausdinama prieš atsakingojo redaktoriaus valią. Bet kokie šių galių apribojimai yra negaliojatys.

4§ Po to, kai atsakingasis redaktorius yra paskirtas, savininkas yra atsakingas už tokios informacijos pateikimą įstatymo numatytai valdžios institucijai. Informacijoje turi būti atsakingojo redaktoriaus vardas ir nuo-

latinė gyvenamoji vieta. Taip pat turi būti pateiktas įrodymas, jog atsakingasis redaktorius atitinka reikalaujamą kvalifikaciją bei sutinka užimti šias pareigas.

5§ Periodinis leidinys negali būti leidžiamas iki tol, kol nėra išduodamas įrodymas, jog pagal šį Aktą nėra kliūčių publikuoti. Toks publikavimo leidimas savininko prašymu yra išduodamas straipsnyje numatytos institucijos. Prašyme turi būti nurodyta leidinio pavadinimas, publikavimo vieta ir publikavimo planas.

Publikavimo leidimas negali būti išduodamas iki tol, kol pagal 4 § nėra pranešta apie atsakingąjį redaktorių.

Pareiškimas dėl publikavimo leidimo gali būti atmestas, jeigu leidinio pavadinimas yra panašus į kito egzistuojančio leidinio pavadinimą ir yra tikimybė, kad pavadinimai bus supainioti.

Publikavimo leidimas galioja 10 metų nuo išdavimo datos. Sprendimą dėl leidimo nebegaliojimo praėjus 10 metų priima 4§ numatyta institucija.

Po galiojimo pasibaigimo leidimas gali būti atnaujinamas 10 metų savininko prašymu. Prašymas dėl atnaujinimo turi būti pateiktas ne anksčiau kaip 1 metai iki jo galiojimo pasibaigimo dienos ir ne vėliau kaip galiojimo pasibaigimo dieną. Leidimo atnaujinimo prašymui taikomos tos pačios taisyklės kaip ir prašymui dėl leidimo suteikimo.

Jeigu prašymas dėl atnaujinimo buvo gautas laiku, skelbimo leidimas toliau galioja nepaisant 4 ir 5 dalių iki tol, kol sprendimas dėl prašymo įgyja teisinę galią.

6§ Publikavimo leidimas gali būti panaikintas:

1. jeigu savininkas pranešė, kad periodinis leidinys yra nebepublikuojamas;

2. jeigu periodinio leidinio savininko teisės yra perduodamos asmeniui, kuris neatitinka savininko kvalifikacijai keliamų reikalavimų;

3. jeigu nėra paskirtas atsakingasis redaktorius arba atsakingais redaktorius neatitinka jo kvalifikacijai keliamų reikalavimų ir kvalifikuotas atsakingasis redaktorius nėra nedelsiant paskiriamas;

4. jeigu periodinis leidinys nebuvo išleistas per 6 mėnesius nuo skelbimo leidimo išdavimo;

5. jeigu per pastaruosius 2 kalendorinius metus skirtingu laiku nebuvo išleisti bent 4 periodinio leidinio, nurodyto leidime, numeriai ar serijos;

6. jeigu per 6 mėnesius nuo pirmo numerio pasirodymo tampa aišku, kad leidimas neturėjo būti išduotas pagal 5§ 3 dalies nuostatas; arba

7. jeigu periodinio leidinio pagrindinės antraštės išvaizda yra labai panaši į kito periodinio leidinio, kuriam jau yra išduotas leidimas, antraštę ir yra įmanoma leidinius supainioti ir nėra nedelsiant imamasi priemonių tam ištaisyti.

Sprendimą atšaukti leidimą priima 4§ minima institucija. Dėl klausimų, susijusių su 1 dalies 2–7 punktais, savininkui ir atsakingajam redaktoriui yra suteikiama galimybė išreikšti savo nuomones.

7§ Publikavimo leidimas yra atšaukiamas dėl aplinkybių, minimų 6§ 1 dalies 2, 3, 5 arba 7 punktuose, arba jeigu pasibaigė leidimo galiojimas, be savininko leidimo negalima išduoti leidimo kitam periodiniam leidiniui, kurio pavadinimas yra labai panašus į originalaus leidinio pavadinimą, iki tol, kol praeina 2 metai nuo sprendimo dėl leidimo atšaukimo priėmimo arba jo galiojimo pasibaigimo.

8§ Jeigu atsakingasis redaktorius nebeatitinka jo kvalifikacijai keliamų reikalavimų arba jeigu jo paskyrimas į atsakingojo redaktoriaus pareigas yra atšaukiamas, savininkas turi atsakomybę nedelsaint pateikti naujo atsakingojo redaktoriaus kandidatūrą ir apie tai pranešti 4§ nurodytai institucijai. Tokiam pranešimui yra taikomos 4§ nuostatos; kartu su pranešimu turi būti pridedamas įrodymas, jog ankstesnis atsakingasis redaktorius buvo informuotas apie pranešimą dėl naujo redaktoriaus.

Jeigu pasikeičia publikavimo vieta ar publikavimo planas, savininkas turi nedelsdamas apie tai pranešti 4 strapsnyje nurodytai institucijai.

9§ Periodinio leidinio atsakingasis redaktorius gali turėti vieną ar daugiau pavaduotojų. Pavaduotojus skiria atsakingasis redaktorius. Apie pavaduotojo paskyrimą turi būti pranešta 4 strapsnyje nurodytai institucijai. Su pranešimu turi būti pateikiamas įrodymas, jog pavaduotojas atitinka jo kvalifikacijai keliamus reikalavimus, taip pat pridedamas pavaduotojo sutikimas bei savininko pritarimas pavaduotojo kandidatūrai.

Pavaduotojų veiklai yra taikomos 2§ 2 ir 3 dalys. Jeigu atsakingojo redaktoriaus paskyrimas yra nutraukiamas, tuomet ir pavaduotojo paskyrimas nebegalioja.

10§ Kai yra pranešta apie pavaduotojo paskyrimą, atsakingasis redaktorius gali vieną ar kelis pavaduotojus įgalioti vykdyti 3§ numatytas atsakingojo redaktoriaus pareigas.

Jeigu galima preziumuoti, kad atsakingasis redaktorius dėl ligos ar kitos laikinos priežasties negalės eiti savo pareigų mažiausiai mėnesį, jis gali nedelsdamas į savo vietą paskirti pavaduotoją. Jeigu pavaduotojas neegzistuoja arba jeigu artėja asmens, paskirto pavaduotoju, terminas, atsakingasis redaktorius privalo kiek įmanoma greičiau paskirti pavaduotoją ir apie paskyrimą pranešti pagal 9§ nuostatas.

11§ Atsakingojo redaktoriaus vardas turi būti nurodytas ant kiekvieno periodinio leidinio numerio ar brošiūros.

Jeigu atsakingojo redaktoriaus įgaliojimai yra perduoti pavaduotojui, kiekvienas numeris ar brošiūra turi nurodyti, jog pavaduotojas eina atsakingojo redaktoriaus pareigas; tuo atveju atsakingojo redaktoriaus tapatybės nurodyti nėra būtina.

12§ Jeigu periodinio leidinio savininkas leidinį publikuoja be publikavimo leidimo arba be tinkamos kvalifikacijos,

arba jeigu savininkas pagal 8§ nepaskiria naujo atsakingojo redaktoriaus arba nepraneša apie tokį paskyrimą,

arba jeigu pagal 10§ 2 dalį atsakingasis redaktorius neįgalioja pavaduotojo,

arba jeigu asmuo publikuoja periodinį leidinį, kurio publikacija yra draudžiama pagal šį Aktą ar jeigu tai yra tokio leidinio tęsinys,

arba jeigu asmuo, kuris neatitinka atsakingajam redaktoriui ar pavaduotojui keliamų kvalifikacijos reikalavimų, leidžia jo vardui pasirodyti ant periodinio leidinio,

yra baudžiamas bauda; jeigu yra nustatoma, jog periodinio leidinio turinys yra nusikalstamo pobūdžio arba jeigu yra kitų sunkinančių aplinkybių, bausmė yra laisvės atėmimas iki 1 metų.

13§ 12§ numatytos bausmės yra taikomos asmeniui, kuris pagal šio skyriaus nuostatas paraiškoje ar pranešime ar pridėtoje deklaracijoje sąmoningai pateikia klaidingą informaciją.

14§ Periodinio leidinio savininkas, kuris pagal 8§ nepraneša apie naują publikavimo vietą ar planą, yra baudžiamas pinigine bauda.

Atsakingasis redaktorius, kuris pažeidžia 11§ nuostatas, yra baudžiamas pinigine bauda. Ši nuostata taip pat yra taikoma ir pavaduotojui, einančiam atsakingojo redaktoriaus pareigas.

6 SKYRIUS

DĖL SPAUSDINTOS MEDŽIAGOS PLATINIMO

1§ Kiekvienas Švedijos pilietis ar juridinis asmuo turi teisę vienas ar su kitų pagalba pardavinėti, persiuntinėti ar kitaip platinti spausdintą medžiagą.

2§ Įstatymo nuostatos reglamentuoja tuos atvejus, kai asmuo:

1. rodo pornografinę nuotrauką viešoje vietoje tokiu būdu, kuris gali pažeisti visuomenės interesus, arba tokią nuotrauką nusiunčia paštu ar kitu būdu asmeniui be jo prašymo;
2. tarp vaikų ir jaunimo platina spausdintą medžiagą, kuri dėl jos turinio gali turėti neigiamos įtakos ar kitaip pakenkti jų moralei.

Švedijos žemėlapių ar jų dalių, kuriose yra Karalystės saugumui svarbios informacijos, bei panašaus pobūdžio planų ir nuotraukų platinimas yra reglamentuojamas įstatymo.

3§ Jeigu 4 skyriaus 2§ 1 dalyje reglamentuojamoje medžiagoje nėra tokios informacijos arba jeigu tokia informacija ar informacija, numatyta 1 skyriaus 5§ 1 dalies 2 punkte, yra neteisinga ir tai yra žinoma jos platintojui, platintojas yra baudžiamas pinigine bauda.

Platinimas spausdintos medžiagos, kuri yra areštuota, konfiskuota, išspausdinta nepaisant draudimo pagal šį Aktą arba kuri yra publikuoti uždraustos medžiagos tęsinys ir tai yra žinoma jos platintojui, yra baudžiamas bauda arba laisvės atėmimu iki 1 metų.

4§ Spausdintai medžiagai, persiunčiamai paštu ar platinant per kitą susisiekimo įmonę, dėl jos turinio neturi būti nustatomi apribojimai ar sąlygos. Ši nuostata nėra taikoma spausdintos medžiagos, kuri pažeidžia 3§, persiuntimui.

Viešojo transporto įmonė, kuri sutiko spausdintą medžiagą pervežti, nėra laikoma platintoju.

7 SKYRIUS

DĖL NUSIKALTIMŲ SPAUDOS LAISVEI

1§ Šiame Akte nusikaltimais spaudos laisvei yra laikomos 4§ ir 5§ nustatytos veikos.

2§ Skelbimas reklamoje ar panašiame pranešime nėra laikomas nusi-

kaltimu spaudos laisvei, jeigu iš turinio nėra aišku, kad už tokį nusikaltimą gali kilti atsakomybė. Jeigu už pranešimą yra baudžiama, tačiau iš turinio negalima akivaizdžiai spręsti apie aplinkybes, taikoma prieš tai minėta nuostata. Ši nuostata yra taikoma ir užšifruotam ar kitu būdu nuo visuomenės įslaptintam pranešimui.

3§ Jeigu asmuo perduoda pranešimą pagal 1 skyriaus 1§ 3 dalį ar nebūdamas atsakingas pagal 8 skyrių prisideda prie medžiagos, skirtos spausdinti, gamybos kaip autorius, kūrėjas ar redaktorius, tuomet jis yra kaltas dėl:

1. padėjimo kitai valstybei veikti prieš Švedijos Karalystę, šnipinėjimo, sunkaus šnipinėjimo, neteisėto slaptos informacijos perdavimo, perversmo, sunkaus šalies išdavimo, šalies išdavimo bei pasikėsinimo, rengimosi ar bendrininkavimo darant tokį nusikaltimą;

2. neteisėto oficialaus dokumento, prie kurio visuomenė neturi priėjimo, atskleidimo arba dokumento atskleidimo, kai tai prieštarauja valdžios institucijos nustatytiems apribojimams, jeigu tokie veiksmai yra tyčiniai; arba

3. įstatymo numatytais tyčinio konfidencialumo nepaisymo atvejais atsakomybei yra taikomos įstatymo nuostatos.

Jeigu asmuo įsigyja informaciją turėdamas 1 skyriaus 1§ 4 dalyje numatytą tikslą ir padaro nusikaltimą pagal šio paragrafo 1 dalies1 punktą, atsakomybei taikomos įstatymo nuostatos.

Akto dėl valdymo formos 2 skyriaus 22§ 1 dalies nuostatos taip pat taikomos klausimams dėl pasiūlymų reglamentams, numatytiems 1 dalies 3 punkte.

4§ Atsižvelgiant į spaudos laisvės tikslą pagal 1 skyrių, tolesni veiksmai laikomi nusikaltimais spaudos laisvei, jeigu jie padaromi naudojant spausdintą medžiagą ir yra baudžiami pagal įstatymą:

1. padėjimas kitai valstybei veikti prieš Švedijos karalystę, įvykdytas smurtu, kitomis neteisėtomis priemonėmis ar su užsienio jėgų pagalba ir siekiant pajungti Karalystę arba jos dalį užsienio jėgoms, padaryti Karalystę nuo jų priklausomą, atskirti valstybės dalį arba su užsienio valstybės pagalba paskatinti ar sutrukdyti valstybės vadovo, Vyriausybės, parlamento, Aukščiausiojo Teismo ar Aukščiausiojo administracinio teismo veiksmus ar sprendimus, jeigu tokie veiksmai reikškia, kad tikslas bus pasiektas; bet koks bandymas, rengimasis ar

bendrininkavimas padedant kitai valstybei veikti prieš Švedijos Karalystę.

2. karo kurstymas, jeigu yra grėsmė, kad Karalystė bus įtraukta į karą, ar kiti karo veiksmai yra išprovokuojami užsienio valstybės;

3. šnipinėjimas siekiant padėti užsienio jėgoms, asmuo be institucijos leidimo perduoda, nusiunčia ar atskleidžia informaciją dėl saugumo įrenginių, ginkluotės, saugojimo, importo, eksporto, gamybos būdo, derybų, sprendimų ar kitų aplinkybių, dėl kurių atskleidimo užsienio valstybei gali kilti grėsmė visai gynybos sistemai ar Karalystės saugumui, nepaisant, ar informacija yra teisinga; bet koks bandymas, rengimasis ar bendrininkavimas įgyvendinti tokį šnipinėjimą;

4. neteisėta prekyba slapta informacija, asmuo, kuris neteisėtai, tačiau be tikslo padėti užsienio jėgoms perteikia, persiunčia ar atskleidžia bet kokią slaptą informaciją, kurios atskleidimas užsienio jėgoms gali sukelti grėsmę Karalystės gynybai ar prekių tiekimui karo metu ar susidarius ypatingai situacijai dėl karo, ar kaip nors kitaip Karalystės saugumui, nepaisant, ar informacija yra teisinga; bet koks bandymas ar rengimasis neteisėtai parduoti slaptą informaciją; bendrininkavimas darant tokį nusikaltimą, jeigu nusikaltimas yra šiurkštus, atkreipiant ypatingą dėmesį į tai, ar buvo remiama užsienio jėga, ypatingai pavojinga karo situacija ar buvo ypatingos svarbos aplinkybių arba jeigu kaltinamasis atskleidė informaciją, kuri buvo jam patikėta dėl privačios ar viešosios tarnybos;

5. neatsargus elgesys su slapta informacija, kai dėl ypatingo nerūpestingumo yra atliekama 4 punkte minima veikla;

6. maištas, sukeltas siekiant nuversti esamą valdymo formą panaudojant jėgą arba skatinti ar trukdyti valstybės Vadovo, Vyriausybės, parlamento, Aukščiausiojo Teismo ar Aukščiausiojo administracinio teismo veiksmams ar sprendimams, jeigu tokie veiksmai prisideda prie tikslo įgyvendinimo;

bandymas, rengimasis ar bendrininkavimas sulelti tokį maištą;

7. sunkus šalies išdavimas arba šalies išdavimas, jeigu asmuo esant karo situacijai arba jeigu egiztuoja įstatymo nuostatos dėl tokių nusikaltimų, suklaidina ar išduoda asmenis, ginančius Karalystę, arba juos skatina maištauti, palaužti tikėjimą ar nuleisti rankas, išduoda gynybinei sistemai svarbią nuosavybę, ar atlieka kitus panašius veiksmus, kurie daro neigiamą įtaką gynybinei sistemai ar padeda priešui;

bandymas, rengimasis ar bendrininkavimas įvykdant sunkų šalies išdavimą ar šalies išdavimą;

8. neatsargumas, dėl kurio yra padaroma žala Karalystės interesams, kai asmuo dėl nerūpestingumo padaro 7§ numatytas veiklas;

9. gandų, kurie kelia pavojų Karalystės saugumui, platinimas, kai Karalystė dalyvauja kare arba jeigu egzistuoja įstatymo nuostatos dėl tokių nusikaltimų, asmuo platina gandus ar kitus melagingus pareiškimus, kurie kelia pavojų Karalystės saugumui, arba teikia tokius gandus ar pareiškimus užsienio jėgoms, arba tarp ginkluotųju pajėgų platina gandus ar kitus melagingus pareiškimus, kurie gali palaužti tikėjimą ar paskatinti nuleisti rankas;

10. kurstymas maištauti, kuriuo asmuo skatina nusikalstamą aktą, pilietinių pareigų nevykdymą, nepaklusnumą valdžios institucijoms ar asmens, esančio karinėje tarnyboje, pareigų nevykdymą;

11. neapykantos kurstymas, kai asmuo grasina ar niekina žmonių grupę dėl rasės, odos spalvos, tautybės ar etninės kilmės, religinių pažiūrų ar seksualinės orientacijos;

12. nusikaltimai pilietinėms laisvėms, kai asmuo neteisėtai grasina norėdamas paveikti viešąją nuomonę ar kėsinasi į veikimo laisvę politinėje organizacijoje ar pramonės įmonėje ir tokiu būdu kelia pavojų saviraiškos, susirinkimų ar asociacijos laisvei;

bandymas pažeisti pilietines laisves;

13. neteisėtas smurto vaizdavimas, kai asmuo vaizduoja seksualinį smurtą turėdamas tikslą tokį vaizdą išplatinti, nebent yra aplinkybių tokiems veiksmas pateisinti;

14. šmeižtas, kai asmuo teigia, jog kito asmens gyvenimo būdas yra nusikalstamas arba peiktinas arba kitaip teikia informaciją, kuri skatina kitų panieką to asmens ažvilgiu, arba jeigu asmuo, apie kurį yra skleidžiama informacija, yra miręs, kai tokie veiksmai įžeidžia jo artimuosius ar gali pažeisti mirusiojo ramybę, tačiau ne tais atvejais, kai yra pateisinamų aplinkybių teikti tokią informaciją ir yra įrodymų, jog informacija yra teisinga ar kad tokiems teiginiams yra pagrindas;

15. įžeidimas, kai asmuo naudoja įžeidžiamus epitetus, kaltinimus ar kitaip įžeidžiančiai elgiasi;

16. neteisėti grasinimai, kai asmuo grasina kitam asmeniui nusikalstamais veiksmais tokiu būdu, kuris gali asmeniui sukelti baimės jausmą dėl jo ar kieno nors kito gyvybės ar nuosavybės;

17. grasinimai valstybės tarnautojui, kai asmuo grasindamas smurtu užpuola valstybės tarnautoją jam vykdant jo pareigas ar kitą veiklą, kuriai

taikoma tokia pat apsauga kaip ir valstybės tarnybai, turėdamas tikslą naudodamas prievartą užkirsti kelią veiksmams ar keršydamas už veiksmus; ar kai asmuo užpuola kitą asmenį, kuris buvo su tokia veikla susijęs, dėl jo veiksmų ar neveikimo;

bandymas ar rengimasis grasinti valstybės tarnautojui, nebent jeigu nusikaltimas būtų laikomas nedideliu;

18. teisingumo trukdymas, kai asmuo grasindamas smurtu užpuola kitą asmenį dėl to, kad jis pranešė ar pateikė pareiškimą apie padarytą nusikaltimą, liudijo ar kitaip dalyvavo teisme ar kitoje valdžios institucijoje, ar dėl siekio asmenį atgrasinti nuo tokios veiklos, kai asmuo užpuola kitą asmenį grasindamas veiksmais, kurie sukelia kančią, sužeidimą ar nepatogumą dėl to, kad jis liudijo ar kitaip kalbėjo apklausos valdžios institucijoje metu ar siekdamas sustabdyti asmenį nuo tokio nuomonės išsakymo.

5§ Nusikaltimais spaudos laisvei taip pat yra laikomi veiksmai, kurie buvo atlikti su spausdinta medžiaga ir yra baudžiami pagal įstatymą, kai asmuo:

1. tyčia paviešina viešai prieinamą dokumentą, kuris nėra viešai prieinamas, jeigu asmuo gavo priėjimą prie dokumento dėl savo pareigų valstybės tarnyboje, eidamas oficialias pareigas ar kitomis panašiomis aplinkybėmis;

2. paviešina informaciją ir tyčia nepaiso konfidencialumo pareigos pagal specialų teisės aktą, minimą 3§ 1 dalies 3 punkte;

3. paviešina informaciją, kai Karalystė kariauja ar yra tiesioginė karo grėsmė, jeigu tokios informacijos paviešinimas yra nusikaltimas Karalytės saugumui kitaip nei pagal 4§.

6§ Įstatymo nuostatos, susijusios su bausme už nusikaltimus, numatytus 4§ ir 5§, yra taip pat taikomos, kai nusikaltimas yra laikomas nusikaltimu spaudos laisvei.

Civiliniai ieškiniai dėl nusikaltimų spaudos laisvei yra reglamentuojami 11 skyriuje. Jeigu atsakovas yra nuteistas dėl 4§ 14 ar 15 dalyse nurodytų nusikaltimų, periodinio leidinio atveju, esant reikalavimui, gali būti nuspręsta nuosprendį paskelbti šiame periodiniame leidinyje.

7§ Spausdinta medžiaga, kuria padaromas nusikaltimas spaudos laisvei, gali būti konfiskuojama.

Spausdintos medžiagos konfiskavimas reiškia visų platinimui skirtų

kopijų sunaikinimą, taip pat veiksmus šablonų, litografinių akmenų, stereotipų, plokščių ir kitos medžiagos, skirtos išimtinai spausdinti, atžvilgiu, kurie padarytų piktnaudžiavimą tokiomis priemonėmis neįmanomą.

8 § Kartu su periodinio leidinio konfiskavimu periodinio leidinio publikavimas gali būti draudžiamas dėl nusikaltimo pagal 4§ 1–3 dalis, 4 dalies nuostatas, jeigu nusikaltimas yra laikomas šiurkščiu, 6 ir 7 dalis, teismo nustatytam laikotarpiui, bet ne ilgiau nei 6 mėnesiams nuo tos dienos, kai teismo sprendimas byloje dėl spaudos laisvės įgijo teisinę galią. Toks draudimas gali būti taikomas, tik jeigu valstybėje vyksta karas.

Įstatymo nuostatos, taikomos daiktų nusavinimui dėl nusikaltimo padarymo, yra taikomos ir periodinių leidinių, kurie buvo platinami nepasaint publikavimo draudimo ar akivaizdžiai tęsiant leidinio, nurodyto tokiame draudime, publikavimą, konfiskavimui.

8 SKYRIUS

ATSAKOMYBEI TAIKOMOS TAISYKLĖS

Dėl atsakomybės už periodinius leidinius

1§ Už nusikaltimą spaudos laisvei, kuris buvo padarytas naudojant periodinį leidinį, yra atsakingas atsakingasis redaktorius, apie kurį buvo pranešta.

Jeigu buvo pranešta apie redaktoriaus padėjėją, kuris veikė kaip atsakingasis redaktorius, atsakomybė tenka jam.

2§ Jeigu periodinio leidinio publikavimo metu leidėjai neturėjo publikavimo leidimo ar jeigu atsakingasis redaktorius, atsakingas pagal 1§ 1 dalį, neturėjo reikalaujamos kvalifikacijos, ar jeigu jo paskyrimas atsakinguoju redaktoriumi buvo sustabdytas, atsakomybė tenka savininkui.

Savininkas taip pat yra laikomas atsakingu, jeigu atsakingasis redaktorius buvo paskirtas tik formaliai ar leidinio publikavimo metu akivaizdžiai neturėjo galių, numatytų 5 skyriaus 3§.

Jeigu pavaduotojas užimdamas atsakingojo redaktoriaus pareigas neturėjo reikalaujamos kvalifikacijos ar jeigu jo pareigos buvo sustabdytos, ar jeigu jam buvo taikomos 2 dalyje numatytos sąlygos, tuomet atsakomybė tenka atsakingajam redaktoriui.

3§ Jeigu periodinio leidinio publikavimo metu nėra įmanoma nustatyti savininko tapatybės, atsakomybė tenka tam, kas leidinį išspausdino.

4§ Jeigu asmuo platina periodinį leidinį, kuriame nėra nurodytas leidėjas, ar jeigu platintojo žinioje esanti informacija yra neteisinga ir leidėjo tapatybė negali būti nustatyta, atsakomybė tenka platintojui.

Dėl atsakomybės už neperiodinę spausdintą medžiagą

5§ Atsakomybė už nusikaltimą spaudos laisvei naudojant neperiodinę spausdintą medžiagą tenka asmeniui, kuris buvo pripažintas tokios medžiagos autoriumi 3 skyriaus 2§ numatytu būdu. Autorius nėra atsakingas, jeigu medžiaga buvo paskelbta be jo sutikimo arba jeigu jo vardas, pseudonimas ar slapyvardis buvo panaudoti prieš jo valią.

6§ Jeigu autorius nėra atsakingas pagal 5§ už medžiagą, kuri buvo sudaryta ar turėjo būti sudaryta iš daugiau nei vieno autoriaus įnašų ir jeigu pagal 3 skyriaus 2§ buvo nustatytas redaktorius, atsakomybė tenka redaktoriui.

Kitos spausdintos medžiagos, nei numatyta 1 dalyje, atvejais atsakomybė tenka redaktoriui tik tuo atveju, jeigu medžiagos paskelbimo metu autorius yra miręs.

Redaktorius nėra atsakingas, jeigu jo vardas, slapyvardis ar pseudonimas spausdintoje medžiagoje buvo panaudoti prieš jo valią.

Neperiodinės spausdintos medžiagos redaktoriumi yra laikomas asmuo, kuris nebūdamas autoriumi pristato medžiagą spausdinti ir paskelbti.

7§ Jeigu nei autorius, nei redaktorius nėra atsakingi pagal 5§ arba 6§ arba jeigu medžiagos paskelbimo metu autorius ar redaktorius yra mirę, tuomet atsakomybė tenka leidėjui.

Neperiodinės spausdintos medžiagos leidėju yra laikomas asmuo, kuris sutiko išspausdinti ir paskelbti kito asmens sukurtą tekstą.

8§ Jeigu leidėjas neegzistuoja arba yra neįmanoma nustatyti leidėjo tapatybės, atsakomybė tenka tam, kuris medžiagą išspausdino.

9§ 4§ nuostatos yra taikomos ir neperiodinės spausdintos medžiagos platintojo atsakomybei.

Bendrosios nuostatos

10§ Jeigu asmuo, kuris būtų laikomas atsakingu pagal 2, 5, 6 ar 7§, spausdintos medžiagos paskelbimo metu neturi žinomos gyvenamosios vietos Karalystėje ir jeigu jo buvimo vieta Karalystėje negali būti nustatyta,

atsakomybė tenka kitam atsakingam asmeniui, tačiau ne platintojui ir ne neperiodinės spausdintos medžiagos redaktoriui, nebent yra taikomos 6§ 1 dalies nuostatos.

Tas pats yra taikoma, jeigu aplinkybės yra susijusios su asmeniu, atsakingu pagal 1, 2, 5, 6 ar 7§, kuriam nėra taikoma baudžiamoji atsakomybė, ir jeigu kitas atsakingas asmuo žinojo ar turėjo žinoti apie tokią aplinkybę.

11§ Turi būti atsižvelgiama į aplinkybę, dėl kurios pagal šį skyrių kyla atsakomybė kam nors kitam nei atsakovui, tik tuomet, jeigu aplinkybė buvo pateikta teismui iki pagrindinio teismo posėdžio.

12§ Sprendžiant dėl asmens atsakomybės pagal šį skyrių, medžiagos turinys turi būti laikomas panaudotu su atsakingo asmens žinia ir sutikimu.

9 SKYRIUS

DĖL PRIEŽIŪROS IR KALTINIMŲ

1§ Teisingumo kancleris prižiūri, kad nebūtų pažeistos šiame Akte nustatytos spaudos laisvės ribos.

2§ Teisingumo kancleris yra vienintelis prokuroras bylose dėl nusikaltimų spaudos laisvei. Niekas kitas negali inicijuoti preliminaraus tyrimo dėl nusikaltimų spaudos laisvei. Tik Teisingumo kancleris ir teismas gali priimti sprendimą dėl priverstinių priemonių esant įtarimui, jog buvo padarytas toks nusikaltimas, nebent kitaip yra nurodyta šiame Akte.

Vyriausybė turi teisę pranešti Teisingumo kancleriui apie spausdintą medžiagą, kuria gali būti padarytas nusikaltimas spaudos laisvei. Įstatyme gali būti numatyta, jog teismo procesas dėl nusikaltimų spaudos laisvei gali būti pradėtas tik su Vyriausybės sutikimu.

Teisingumo kancleris yra vienintelis prokuroras kitose bylose dėl spaudos laisvės nei bylose dėl nusikaltimų spaudos laisvei bei bylose, kurios kitaip pažeidžia šio Akto nuostatas; įstatymo nuostatos reglamentuoja Seimo kontrolieriaus teisę atlikti prokuroro vaidmenį tokiose bylose.

3§ Teismo procesas dėl nusikaltimų spaudos laisvei periodinio leidinio atveju, kurio publikavimo metu galioja publikavimo leidimas, turi būti pradėtas per šešis mėnesius, o kitos spausdintos medžiagos atveju per viene-

rius metus nuo paskelbimo datos. Neatsižvelgiant į šią nuostatą, jeigu toks procesas buvo pradėtas per nustatytą laikotarpį, gali būti pradėtas naujas procesas kito asmens, atsakingo už nusikaltimą, atžvilgiu.

Įstatymo nuostatos dėl termino, per kurį už nusikaltimą galima patraukti atsakomybėn ir pritaikyti sankcijas, taikomos ir nusikaltimų spaudos laisvei atveju.

4§ Įstatymo nuostatos reglamentuoja privačių ieškovų teisę pranešti apie nusikaltimą spaudos laisvei ar pradėti teisminį procesą dėl tokių nusikaltimų.

5§ Jeigu niekas nėra atsakingas pagal 8 skyrių arba jeigu atsakingam asmeniui neįmanoma įteikti šaukimo, vietoj teisminio proceso prokuroras arba ieškovas gali kreiptis dėl spausdintos medžiagos konfiskavimo.

10 SKYRIUS

DĖL SPECIALIŲ PRIEVARTOS PRIEMONIŲ

1§ Jeigu dėl padaryto nusikaltimo spaudos laisvei egzistuoja pagrindas konfiskuoti spausdintą medžiagą iki sprendimo priėmimo, spausdinta medžiaga gali būti areštuojama.

7 skyriaus 8§ numatytu atveju iki tol, kol bus priimtas teismo sprendimas, gali būti nuspręsta sustabdyti periodinio leidinio publikavimą.

2§ Iki teisminio proceso dėl nusikaltimų spaudos laisvei pradžios ar kreipimosi į teismą dėl medžiagos konfiskavimo, jeigu nusikaltimas priklauso prokuratūros kompetencijai**,** Teisingumo kancleris gali nuspręsti dėl arešto ar publikavimo draudimo paskyrimo pagal 1§. Įstatymas gali numatyti, kad prokuratūra pagal savo jurisdikciją turi teisę paskirti areštą.

3§ Jeigu areštas įvyko be teismo sprendimo, asmuo gali kreiptis dėl klausimo nagrinėjimo teisme.

Jeigu prokuratūra nusprendžia medžiagą areštuoti, apie tai nedelsiant turi būti pranešta Teisingumo kancleriui. Teisingumo kancleris turi nuspręsti, ar patvirtinti tokį sprendimą.

4§ Kai Teisingumo kancleris nusprendžia medžiagą areštuoti ar patvirtino prokuroro sprendimą, per dvi savaites nuo Teisingumo kanclerio sprendimo paskelbimo turi būti pradėtas teismo procesas arba kreipiamasi

dėl medžiagos konfiskavimo. Jeigu tokių veiksmų nėra imamasi, sprendimas dėl arešto ar kitas, su medžiagos publikavimu susijęs, sprendimas netenka galios.

5§ Kai yra pradedamas teismo procesas dėl nusikaltimų spaudos laisvei ar yra kreipimasis į teismą dėl medžiagos konfiskavimo, teismas turi teisę areštuoti medžiagą ar uždrausti jos publikavimą, ar panaikinti jau priimtą arešto ar kitą sprendimą dėl medžiagos uždraudimo.

Priimdamas sprendimą teismas turi nuspręsti dėl tokio sprendimo tolesnio galiojimo. Jeigu byla yra nutraukiama dėl teismo kompetencijos stokos ar jeigu teismas nutraukia bylą nenusprendęs, ar spausdinta medžiaga yra nusikalstama, ir jeigu yra priežasčių tikėtis, jog bus kreipiamasi dėl medžiagos konfiskavimo kitoje byloje, teismas gali patvirtinti sprendimą tam tikram laikotarpiui. Jeigu per tą laiką teismo procesas nėra pradedamas, sprendimas netenka galios.

6§ Arešto sprendime turi būti nurodyta, dėl kurios spausdintos medžiagos pastraipos ar pastraipų buvo priimtas toks sprendimas, ir yra taikomas tik tam tomui, daliai ar brošiūrai, kuriame yra minėtos pastraipos.

7§ Arešto sprendimą vykdo policija. Nuostatos dėl spausdintos medžiagos, kuriai taikomas arešto sprendimas, platinimo uždraudimo yra 6 skyriaus 3§.

8§ Spausdintos medžiagos areštas yra taikomas tik platinti skirtiems egzemplioriams.

Spausdintos medžiagos arešto įrodymas turi būti pateikiamas kiek įmanoma greičiau ir nemokamai asmeniui, kuris yra susijęs su areštu, bei tam asmeniui, kuris medžiagą išspausdino. Toks įrodymas turi nurodyti pastraipą ar pastraipas, dėl kurių kilo arešto pagrindas.

9§ Jeigu sprendimas dėl arešto yra panaikinamas ar netenka galios, arešto vykdymas turi būti nedelsiant atšaukiamas.

10§ Neteko galios.

11§ Jeigu Karalystė kariauja ar yra karo grėsmė, o spausdinta medžiaga, kuri pagal 7 skyriaus 4 § skatina maištą ir gali daryti įtaką ginkluotųjų pajėgų narių pareigų vykdymui, tokia medžiaga gali būti paimta saugoti iki tol, kol atsakingas pareigūnas priima sprendimą dėl arešto.

Jeigu uždelsimas gali būti pavojingas, tuomet pagal įstatymo nuosta-

tas kitas pareigūnas gali imtis veiksmų pagal 1 dalį. Apie tokius veiksmus turi būti skubiai pranešta 1 dalyje minimam pareigūnui, kuris nedelsdamas nusprendžia dėl tolesnio medžiagos saugojimo.

12§ Jeigu yra priimtas sprendimas dėl spausdintos medžiagos saugojimo pagal 11§ nuostatas, apie tai turi būti kiek įmanoma skubiau pranešta Teisingumo kancleriui. Teisingumo kancleris nusprendžia dėl medžiagos arešto.

13§ Įstatymo nuostatos, taikomos daiktų areštui, taip pat yra taikomos ir periodinio leidinio, kuris buvo platinamas neatsižvelgiant į sprendimą dėl platinimo draudimo ar akivaizdžiai tęsiant leidinio, kurio platinimas buvo uždraustas, platinimą, areštui.

14§ Spausdintos medžiagos kopijos, kurios gali turėti svarbos nusikaltimo spaudos laisvei tyrimui, gali būti areštuojamos. Taikomos 2§, 3§, 5§ 1 dalies, 6§, 7§ 1 dalies ir 9§ nuostatos. Tam tikrais atvejais taikomos bendros įstatymo nuostatos dėl arešto. Teismo procesas turi būti pradėtas per vieną mėnesį nuo sprendimo dėl arešto priėmimo, jeigu teismas atsakydamas į Teisingumo kanclerio pareiškimą nepriima sprendimo dėl pratęsimo.

11 SKYRIUS

DĖL CIVILNIŲ IEŠKINIŲ ATLYGINTI ŽALĄ

1§ Civilinis ieškinys atlyginti žalą dėl piktaudžiavimo spaudos laisve gali būti pareiškiamas tik tuo atveju, jeigu spausdinta medžiaga, su kuria reikalavimas yra susijęs, pažeidžia spaudos laisvę. Nebent kitaip nurodyta, toks ieškinys gali būti pareiškiamas tik tam asmeniui, kuris yra atsakingas už nusikaltimus pagal 8 skyrių. Jeigu pagal aplinkybes, nurodytas 8 skyriaus 10§, atsakomybė perėjo kitam asmeniui, ieškinys gali būti pateikiamas prieš tai atsakingam asmeniui, jeigu tokiam reikalavimui yra įstatymo numatytų pagrindų.

8 skyriaus 12§ nuostatos dėl atsakomybės taip pat yra taikomos civiliniams ieškiniams dėl žalos atlyginimo.

Įstatymo nuostatos yra taikomos civiliniams ieškiniams dėl 7 skyriaus 2§ ir 3§ reglamentuojamų nusikaltimų.

2§ Civilinis ieškinys dėl žalos atlyginimo, kuris gali būti pareiškiamas periodinio leidinio atsakingajam redaktoriui ar jo pavaduotojui, taip pat

gali būti pareikštas ir savininkui. Kitos spausdintos medžiagos atveju ieškinys, kuris gali būti pareikštas autoriui ar redaktoriui, taip pat gali būti pareikštas ir leidėjui.

3§ Jeigu asmuo yra atsakingas už žalą dėl nusikaltimų spaudos laisvei kaip juridinio asmens atstovas ar globėjas, patikėtinis ar administratorius, ieškinys taip pat gali būti pareikštas ir juridiniam asmeniui arba asmeniui, kuriam buvo paskirtas globėjas, patikėtinis ar administratorius, jeigu tokiam ieškiniui yra įstatyme numatytas pagrindas.

4§ Jeigu asmuo yra atsakingas už žalą pagal šį skyrių kartu su kitu asmeniu, atsakomybė yra bendra ir atskira. Atsakomybės dalis yra nustatoma remiantis atitinkamomis įstatymo nuostatomis.

5§ Civilinis ieškinys dėl žalos atlyginimo dėl nusikaltimų spaudos laisvei gali būti pareiškiamas net ir tuo atveju, jeigu atsakomybė už nusikaltimą yra išnykusi ar dėl kitų priežasčių toks persekiojimas yra neįmanomas.

12 SKYRIUS

DĖL TEISMO PROCESO SPAUDOS LAISVĖS BYLOSE

1§ Bylas dėl spaudos laisvės sprendžia tas apylinkės teismas, kurio jurisdikcijoje yra apskrities administracijos būstinė. Byla gali būti perduota ir kitam tos pačios apylinkės teismui, jeigu taip nusprendžia Vyriausybė.

Bylos dėl spaudos laisvės yra bylos dėl atsakomybės, dėl privačių ieškinių dėl žalos atlyginimo už nusikaltimus spaudos laisvei ir bylos pagal 9 skyriaus 5§. Bylomis dėl spaudos laisvės taip pat yra laikomos bylos dėl atsakomybės ir privačių ieškinių už žalą, susijusių su nusikaltimais pagal 7 skyriaus 3§. Jeigu byla yra susijusi su nusikaltimu pagal 7 skyriaus 3§ 2 dalį ir jeigu asmuo, kuris įsigijo informaciją ir jos nepaskelbė spausdintoje medžiagoje ar neperdavė kitam asmeniui turint tikslą paskelbti, tokia byla yra laikoma byla dėl spaudos laisvės tik tuo atveju, jeigu yra akivaizdu, jog tokia informacija buvo įsigyta paskelbti spausdintoje medžiagoje.

2§ Bylose dėl spaudos laisvės, kur yra sprendžiamas klausimas dėl atsakomybės, sprendimą dėl to, ar buvo padarytas nusikaltimas, priima 9 narių prisiekusiųjų komisija, nebent abi šalys nusprendžia perduoti bylą teismui be prisiekusiųjų. Klausimą dėl atsakovo atsakomybės už medžiagą pagal 8 skyrių visuomet sprendžia teismas. Kai klausimą sprendžia prisiekusieji, teigiamas atsakymas yra tuomet, kai bent 6 prisiekusieji išreiškia pritarimą.

Jeigu prisiekusieji nusprendžia, kad nusikaltimo nebuvo, atsakovas yra išteisinamas. Jeigu prisiekusieji nusprendžia, kad buvo padarytas nusikaltimas, klausimą taip pat sprendžia teismas. Jeigu teismo nuomonė nesutampa su priesiekusiųjų nuomone, teismas gali atsakovą išteisinti ar pritaikyti baudžiamąsias nuostatas, numatančias švelnesnę sankciją nei tą, kurią paskyrė prisiekusieji. Aukštesnės instancijos teismas, kuriam apeliacijos tvarka buvo apskųstas žemesnio teismo sprendimas, neturi didesnių įgaliojimų nei apylinkės teismas atšaukti prisiekusiųjų sprendimo.

3§ Prisiekusieji yra skiriami kiekvienai apskričiai ir yra suskirstyti į dvi grupes: pirmoje grupėje 18 narių, antroje 8 nariai. Stokholmo apskrityje pirma grupė yra sudaryta iš 24 narių, o antra iš 12 narių. Antros grupės nariai turi būti ar yra buvę prisiekusiaisiais bendrosios kompetencijos ar administraciniame teisme.

4§ Prisiekusieji yra renkami ketveriems metams.

Prisiekusiuosius renka regiono taryba arba jeigu į apskritį įeina savivaldybė, kuri nepriklauso regionui, regiono taryba ir savivaldybės taryba. Prisiekusieji Gotlando apskrityje yra renkami Gotlando savivaldybės tarybos. Jeigu prisiekusiuosius renka daugiau nei viena institucija, apskrities valdyba kiekvienoje grupėje paskiria gyventojų skaičiui proporcingą prisiekusiųjų skaičių.

Kai vyksta priesiekusiųjų rinkimai, apylinkės teismas apie tai informuoja už rinkimus atsakingą instituciją.

5§ Prisiekusieji yra renkami iš Švedijos piliečių, kurie turi gyvenamąją vietą atitinkamoje apskrityje. Kandidatai turi būti žinomi dėl savo sprendimų patikimumo, nepriklausomumo ir sąžiningumo. Tarp prisiekusiųjų turi būti įvairių socialinių grupių ir nuomonių atstovų iš skirtingų apskrities dalių. Prisiekusiuoju negali būti nepilnametis ar asmuo, kuriam pagal įstatymo nuostatas yra paskirtas globėjas.

6§ Prisiekusysis, kuriam suėjo 60 metų, turi teisę pasitraukti iš pareigų. Jeigu prisiekusysis nori pasitraukti kitais atvejais, teismas sprendžia, ar yra aplinkybių, kurios jam trukdo eiti pareigas. Jeigu prisiekusysis nebeatitinka išrinkimo reikalavimų, jo įgaliojimai nutrūksta.

7§ Jeigu prisiekusysis pasitraukia iš pareigų ar nebeatitinka išrinkimo reikalavimų, rinkimų institucija paskiria kitą asmenį į jo pareigas iki laikotarpio pabaigos iš priesiekusiųjų grupės, kuriai jis priklausė. Tokį priesie-

kusįjį vietoj regiono tarybos gali išrinkti regiono valdyba: toks sprendimas galioji tik iki kito tarybos susitikimo.

8§ Apeliacija dėl priesiekusiųjų rinkimo yra teikiama apylinkės teismui. Teismas taip pat vertina išrinktųjų kvalifikaciją net ir tuo atveju, kai nėra apeliacijos.

Įstatymo nuostatos dėl apeliacijos dėl žemesnės instancijos teismo sprendimo yra taikomos apeliacijai dėl apylinkės teismo sprendimo 1 dalies klausimais. Apeliacijos teisė dėl apeliacinės instancijos teismo sprendimų neegzistuoja.

Jeigu yra pateikiama apeliacija, rinkimai yra laikomi galiojančiais, nebent teismas nusprendžia kitaip.

9§ Asmenų, išrinktų prisiekusiaisiais, vardai yra skelbiami prisiekusiųjų sąrašuose. Sąraše kiekviena grupė yra nurodoma atskirai.

10§ Jeigu bylą sprendžia prisiekusieji, teismas sprendžia, ar nėra pagrindų diskvalifikuoti prisiekusiųjų. Prisiekusiųjų diskvalifikavimui yra taikomos įstatymo nuostatos.

Prisiekusieji yra paskiriami iš nediskvalifikuotų asmenų tokiu būdu, jog kiekviena šalis turi teisę pašalinti tris prisiekusiuosius pirmoje grupėje ir vieną – antroje. Teismas iš likusiųjų išrenka pavaduotojus, kad pirmoje grupėje liktų šeši prisiekusieji, o antroje trys prisiekusieji.

Stokholmo apskrityje šalys gali pašalinti penkis prisiekusiuosius iš pirmos grupės ir du iš antros.

11§ Jeigu vienoje pusėje yra keletas šalių, iš kurių tik viena nori pašalinti prisiekusiuosius, tos šalies pašalinimas yra laikomas visų šalių pašalinimu. Jeigu šalys nori pašalinti skirtingus prisiekusiuosius ir negali susitarti, tuomet teismas sprendžia burtais.

12§ Be teisinės priežasties asmuo negali išvengti tarnybos prisiekusiųjų teisme.

Jeigu prisiekusiųjų skaičius negali būti pasiektas dėl diskvalifikacijos ar teisinių priežasčių, teismas gali paskirti tris kvalifikuotus grupės narius į kiekvieno priesiekusiojo vietą. Kiekviena šalis gali pašalinti vieną iš teismo paskirtų asmenų. Asmuo, kuris jau buvo pašalintas proceso metu, negali būti skiriamas prisiekusiuoju.

13§ Jeigu tuo pačiu metu vyksta daugiau nei vienas teismo procesas, kuriuose dalyvauja prisiekusieji, teismas, gavęs šalių pritarimą, gali nu-

spręsti dėl tų pačių prisiekusiųjų dalyvavimo visose bylose. Jeigu prisiekusiųjų grupė yra sudaroma dviem ar daugiau bylų, panašiu būdu yra taikomos 11§ nuostatos dėl pašalinimo, kai egzistuoja daugiau nei viena šalis.

14§ Jeigu teismo proceso metu dėl atsakomybės pareiškimas dėl žalos yra pareiškiamas kitam nei atsakovui asmeniui, priemonės pagal 2§ 1 dalį, 10§ 2 dalį ir 12§ 2 dalį tenka atsakovui.

Jeigu procesas nėra susijęs su baudžiamąja teise, tačiau liečia spausdintos medžiagos konfiskavimą ar privatų ieškinį dėl žalos atlyginimo, teismo procesui taikomos 2, 10–13§ nuostatos. Jeigu klausimas dėl nusikaltimo padarymo jau buvo sprendžiamas byloje dėl atsakomybės už spaudos laisvę, dėl prisiekusiųjų šalinimo burtais sprendžia teismas, o ne šalys.

15§ Išsamesnės nuostatos dėl teismo proceso bylose dėl spaudos laisvės yra nustatytos įstatymo. Jeigu vienoje apskrityje yra keletas teismų, kurie turi kompetenciją spręsti bylą dėl spaudos laisvės, tuomet teismą, kuris turi vykdyti funkcijas pagal 4, 6, 8 ir 9§, paskiria Vyriausybė.

16§ Tais atvejais, kaip valstybė kariauja ar yra karo grėsmė, ar dėl karo ar karo grėsmės yra kitų išskirtinių aplinkybių, teisės aktuose ar Vyriausybės įsakymuose gali būti numatytos nuostatos dėl prisiekusiųjų rinkimų atidėjimo ar prisiekusiųjų teisės atsistatydinti iš pareigų išimčių.

13 SKYRIUS

DĖL MEDŽIAGOS, SPAUSDINTOS UŽSIENYJE IR PAN.

1§ 1, 3, 6 ir 7 skyrių, 8 skyriaus 1, 2, 5–7§ ir 10–12§ bei 9–12 skyrių nuostatos yra taikomos užsienyje spausdintai ir Karalystėje paskelbtai medžiagai, nebent kitaip nustatyta toliau.

2§ Užsienyje išspausdinta medžiaga yra laikoma paskelbta Karalystėje, jeigu ji buvo pristatyta platinti Karalystėje pagal 1 skyriaus 6 §.

3§ Jeigu užsienyje išspausdintas periodinis leidinys yra skirtas platinti Karalystėje, taikomos atitinkamos 5 skyriaus nuostatos; nuostatos dėl reikalavimų savininko kvalifikacijai netaikomos.

Bet kokio kito užsienyje išspausdinto periodinio leidinio paskelbimas Karalystėje nereikalauja publikavimo leidimo. Jeigu toks leidimas yra gautas, tokiam periodiniam leidiniui yra taikomos 1 dalies nuostatos.

4§ Šio akto nuostatos dėl atsakomybės asmeniui, kuris išspausdino medžiagą, tuo atveju, kai medžiaga buvo išspausdinta užsienyje, taikomos asmeniui, kuris yra atsakingas už medžiagos pristatymą platinti Karalystėje, arba, jeigu neįmanoma nustatyti jo tapatybės ar jei paskelbimo metu jis neturėjo gyvenamosios vietos Karalystėje, asmeniui, laikomu platintoju pagal 6 skyrių.

5§ Įstatymas reglamentuoja pareigą dėl užsienyje išspausdintos medžiagos kopijų išsaugojimo ar pateikimo bibliotekoms ar archyvams.

6§ Tais atvejais, kai medžiaga yra išspausdinta užsienyje ir paskelbta Karalystėje, bet nėra skirta platinti Karalystėje ir kuriai nereikalingas skelbimo leidimas, taikomos 1 skyriaus 1§ ir 3§? dalys dėl informacijos pranešimo ir pirkimo paviešinti, nebent:

1. pranešimu ar įsigijimu yra padaromas nusikaltimas Karalysės saugumui;

2. į pranešimą įeina tiekimas, numatytas 7 skyriaus 3§ 1 dalies 2 punkte; arba

3 pranešimas reiškia tyčinį konfidencialumo nepaisymą.

Pirma dalis yra taikoma ir medžiagai, kuri nėra paskelbta Švedijoje, nepaisant, ar ji yra išspaudinta užsienyje, ar čia. Asmuo, kuris prisideda prie medžiagos periodiniame leidinyje kaip autorius ar šaltinis, yra prilyginamas asmeniui, kuris pateikė informaciją paskelbti.

Jeigu pranešimas ar įsigijimas yra baudžiamas pagal 1 ir 2 dalis, taikomos atitinkamos įstatymo nuostatos. Bylos dėl atsakomybės ar privatūs ieškiniai dėl žalos atlyginimo nagrinėjamos kaip bylos dėl spaudos laisvės, kai 12 skyriaus 1§ 1 dalies 3 sakinys atitinkamai netaikomas. 3 skyriaus nuostatos yra taikomos šaltinio teisei į anonimiškumą: taisyklė, nustatyta 3§ 3 punkte, yra taikoma ir kitiems nei šio Akto numatytiems nusikaltimams Karalystės saugumui.

14 SKYRIUS

BENDROSIOS NUOSTATOS

1§ Įstatymo nuostatos dėl išspręstų bylų atnaujinimo yra taikomos ir nuosprendžiams bylose dėl spaudos laisvės net ir tuomet, kai sprendimą dėl nusikaltimo padarymo priėmė prisiekusieji.

Jeigu byla, kurioje prisiekusieji sprendė klausimą dėl nusikaltimo pa-

darymo, yra atnaujinama ir atnaujinimas yra paremtas aplinkybėmis, kurios galėjo turėti įtakos prisiekusiųjų sprendimui, tuo pačiu metu gali būti nuspręsta perduoti bylą prisiekusiesiems, kurie priėmė pirmą sprendimą. Jeigu pakartotinis teismo procesas yra pradedamas teisiamojo naudai ir klausimas yra akivaizdus, teismas, sprendžiantis dėl bylos atnaujinimo, gali nedelsdamas pakeisti nuosprendį.

2§ Kai dėl aukštesnės instancijos sprendimo byla dėl spaudos laisvės, kurioje dalyvavo prisiekusieji, bus sprendžiama iš naujo prieš prisiekusiuosius to teismo, kuris priėmė sprendimą, prisiekusiųjų skyrimui taikomos 12 skyriaus 10–14 § nuostatos.

3§ Bylos dėl spaudos laisvės ir kitos bylos, susijusios su nusikaltimais, reglementuojamais šio Akto nuostatomis, turi būti sprendžiamos nedelsiant.

4§ Neteko galios.

5§ Galiojančių įstatymų ar šio Akto pagrindu priimtų specialių įstatymų ar teisės aktų nuostatos taikomos tais atvejais, kurie nėra reglamentuojami šio Akto.

Užsienio piliečiai yra prilyginami Švedijos piliečiams, nebent kitaip yra nustatyta šiame Akte ar kituose įstatymuose.

6§ Neteko galios.

ŽODŽIO LAISVĖS KONSTITUCINIS ĮSTATYMAS (1991:1469)[10]

1 SKYRIUS

PAGRINDINĖS NUOSTATOS

1§ Kiekvienam Švedijos piliečiui visuomenėje garantuojama teisė šio įstatymo nustatyta tvarka per radiją, televiziją ar kitais panašiais perdavimo būdais, per viešus atkūrimus iš duomenų bazių, filmus, vaizdo bei garso ar kitas technines priemones viešai reikšti mintis, pažiūras, jausmus ir kitokią įvairaus pobūdžio informaciją.

Šiame konstituciniame įstatyme numatytos išraiškos laisvės tikslas užtikrinti laisvą keitimąsi nuomonėmis, laisvą ir visapusišką informavimą ir laisvą meninę kūrybą. Ši laisvė gali būti ribojama tik šiame įstatyme numatytais atvejais.

Konstitucinio įstatymo nuostatos dėl radijo programų galioja ir garsinio radijo ir televizijos programoms bei visam kitam garso, vaizdo ir teksto turiniui, kuris perduodamas elektromagnetinėmis bangomis bei atkuriamas viešai iš duomenų bazių.

„Įrašai“ šiame įstatyme – priemonės, kuriose yra teksto, vaizdų ar garsų arba iš kurių galima skaityti, kurių galima klausyti ar kitu būdu suvokti naudojantis techninėmis priemonėmis.

„Duomenų bazė“ šiame įstatyme – informacijos sankaupa, naudojama autorizuotam apdorojimui.

---

[10] Žodžio laisvės konstitucinis įstatymas, paskelbtas Švedijos parlamento (Riksdago) interneto puslapyje http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Lagar/Svenskforfattningssamling/Yttrandefrihetsgrundlag-1991_sfs-1991-1469/?bet=1991:1469, išverstas iš švedų kalbos.

2§ Kiekvienam Švedijos piliečiui garantuojama teisė kūrėjams ir kitiems autoriams, leidėjams, redakcijoms, naujienų agentūroms, įmonėms, pateikiančioms vaizdą techninėmis priemonėmis, pateikti bet kokius duomenis paviešinti radijo programose ir kituose įrašuose. Jis taip pat turi teisę gauti bet kokius duomenis tokiam duomenų perdavimui ar viešinimui. Šios teisės negali būti ribojamos, išskyrus tuos atvejus, kurie numatyt šiame konstituciniame įstatyme.

3§ Draudžiama institucijoms ar kitiems viešiems organams iš anksto redaguoti tai, kas turėtų būti perduodama radijo programoje ar įrašuose. Draudžiama institucijoms ir kitiems viešiesiems organams, nesiremiant šiuo įstatymu, dėl žinomo ar tikėtino radijo programos ar techninės priemonės turinio drausti arba kliudyti jį paviešinti ar viešai platinti.

Įstatymu gali būti nustatomas redagavimas ar recenzavimas filmų, televizijos, vaizdo įrašų ar kitų įrašų, kurie bus rodomi viešai arba viešas filmų, televizijos ar vaizdo įrašų rodymas per duomenų bazę, kuris yra numatytas 9§ pirmos dalies 3 punkte.

Draudžiama institucijoms ir kitiems viešiesiems organams, nesiremiant šiuo konstituciniu įstatymu, dėl radijo programų ar techninių priemonių turinio drausti ar kliudyti valdyti arba naudotis tokiomis techninėmis priemonėmis, kurios reikalingos priimti radijo programą ar suprasti įrašų perteikiamą turinį. Tai taikoma ir draudimui įrengti laidinį radijo programų transliavimo tinklą.

4§ Institucijoms ir kitiems viešiesiems organams draudžiama, nesivadovaujant šiuo konstituciniu įstatymu, imtis priemonių prieš asmenį dėl to, kad jis radijo programoje ar įrašuose piktnaudžiavo išraiškos laisve arba prisidėjo prie šio piktnaudžiavimo. Taip pat draudžiama, nesivadovaujant šiuo įstatymu, imtis priemonių prieš šią programą ar įrašus.

5§ Tie, kas teisėjauja bylose dėl piktnaudžiavimo išraiškos laisve ar kitu būdu kontroliuoja šio konstitucinio įstatymo vykdymą, turi įsidėmėti, kad išraiškos laisvė yra laisvos visuomenės pagrindas. Visada dėmesys turi būti labiau kreipiamas į tikslą nei į išraiškos būdą. Jei kyla abejonių, geriau išteisinti kaltą, nei nuteisti nekaltą.

6§ Šis konstitucinis įstatymas taikomas visuomeninėms radijo programos transliacijoms, pritaikytoms priimti tam tikrais techniniais įrenginiais. Radijo programų transliacijomis laikomas ir tiesioginių ar įrašytų

programų pateikimas gyventojams atskirai pareikalavus, jei gavėjas negali turėti įtakos pradžios laikui ir programos turiniui.

Radijo programai, išeinančiai iš Švedijos ir transliuojamai per palydovą, taikomos šio konstitucinio įstatymo bendros radijo programoms taikomos nuostatos.

Įstatymuose turi būti numatytos išimtys dėl radijo programų, kurios iš esmės yra numatytos užsieniui, ir radijo programų, kurios transliuojamos laidais, bet nėra skirtos plačiajai visuomenei. Tokios išimtys negalioja 2§ ir 3§ nuostatoms.

7§ Radijo programos, numatytos 6§ arba atsiunčiamos iš užsienio ar perduodamos čia per palydovus, tačiau neišsiunčiamos iš Švedijos, tuo pačiu metu vykstančiam ir nepakeistam persiuntimui šalyje, galioja tik tai, kas nurodyta:

3§ pirmoje dalyje dėl išankstinio redagavimo ir kitų kliūčių,

3§ trečioje dalyje apie techninių priemonių valdymą ir laidinio tinklo įrengimą,

4§ dėl draudimo imtis priemonių prieš asmenį nesiremiant konstituciniu įstatymu,

5§ apie taisykles, kurių turi būti laikomasi taikant šį konstitucinį įstatymą,

3 skyriaus 1§ dėl teisės perduoti radijo programą laidais,

3 skyriaus 3§ ir 5§ dėl atskirų įstatymų leidybos procedūrų ir teisminio nagrinėjimo.

Jei Riksdagas ratifikuotų tarptautinius susitarimus dėl radijo programų, nutarimai, numatyti 12§ antroje dalyje, neprieštaraujant susitarimui, neturi kliudyti perduoti radijo programas.

10 skyriaus 2§ nuostatos nustato teisę perduoti ir gauti duomenis bei informaciją iš užsienio skelbti radijo programose.

8§ Tiesiogiai transliuojamoms programoms ar programos dalims, kurios sudarytos iš dienos naujienų, mišių ar renginių, kuriuos organizuoja ne programų transliuotojas, netaikomos šios nuostatos:

2§ dėl teisės perduoti ir gauti duomenis skelbti,

4§ dėl draudimo imtis priemonių,

5§ dėl taisyklių, kurių turi būti laikomasi taikant šį konstitucinį įstatymą,

2 skyriuje numatyta teisė į anonimiškumą,

5–7 skyrių nuostatos dėl žodžio laisvės pažeidimų, atsakomybės bei priežiūros, kaltinimo ir prievartos priemonių,

9 skyriaus nuostatos dėl teismo proceso bylose dėl išraiškos laisvės pažeidimų,

10 skyriaus 2§ nuostatos dėl teisės perduoti ir gauti duomenis iš užsienio skelbti radijo programose.

9§ Šio konstitucinio įstatymo nuostatos dėl radijo programų taip pat taikomos ir kitais atvejais nei numatyta 6§ pirmos dalies antrajame sakinyje, kai periodinio leidinio ar radijo programos redakcija, įmonė, kurios veikla susijusi su spauda ar Spaudos laisvės akto jai prilyginamomis publikacijomis arba įrašais ar naujienų tarnyba elektromagnetinėms bangoms:

1. atskirai pareikalavus teikia visuomenei informaciją iš duomenų bazės, kurios turinį gali pakeisti tik veiklos vykdytojas, taip pat tiesiogiai ar netiesiogiai iš įrašų perduoda vaizdus, užrašus, piešinius;
2. kitaip, pagal išankstinį susitarimą, pateikia visuomenei informaciją per duomenų bazę, numatytą 1 punkte;
3. viešai transliuodama pateikia informaciją visuomenei per duomenų bazę, kuri nurodyta 1 punkte.

Tai, kas nustatyta pirmojoje dalyje, galioja ir kitiems, turintiems skelbimo leidimus šioje veiklos srityje. Skelbimo leidimų išdavimui nustatomi šie reikalavimai:

– veikla turi būti vykdoma taip, kaip nurodyta pirmoje dalyje, o perdavimas turi būti vykdomas iš Švedijos;
– skelbėjas turi būti įpareigotas ir imtis vykdymo;
– veiklos pavadinimas turi būti toks, kurį būtų sudėtinga supainioti su kitos veiklos pavadinimu, minimu šiame paragrafe.

Skelbimo leidimas galioja dešimt metų nuo jo išdavimo. Vėliau leidimas netenka galios. Leidimas gali būti atnaujinamas, kiekvieną kartą dešimčiai metų, esant aplinkybėms, dėl kurių leidimas išduodamas. Pasibaigus aplinkybėms, dėl kurių skelbimo leidimas išduodamas, skelbimo leidimas gali būti atšauktas, jei veikla nepradedama vykdyti per šešis mėnesius nuo skelbimo leidimo išdavimo arba veiklos vykdytojas pranešė, kad veiklos nevykdo. Jei skelbimo leidimas baigia galioti arba yra atšaukiamas, taikomos kitų teisės aktų nuostatos.

Skelbimo leidimo išdavimo, atnaujinimo, atšaukimo ir galios netekimo tvarka nustatoma įstatymu.

Atsakomybė už nuostatų, numatytų ketvirtoje ir penktoje dalyje, nesilaikymą numatoma įstatymu.

10§ Šis konstitucinis įstatymas taikomas išleistiems įrašams. Įrašas laikomas išleistu, jei jis platinamas Švedijos visuomenei jį paleidžiant, parduodant ar pateikiant kitu būdu.

Ar šis konstitucinis įstatymas taikytinas, sprendžiama kiekvienu atskiru atveju, atsižvelgiant į tai, kas laikytina platinimu. Nesant kitų aplinkybių, šis konstitucinis įstatymas taikomas įrašui su duomenimis, nurodytais 3 skyriaus 13§ ir ketvirto skyriaus 4§.

11§ Kad tam tikros radijo programos prilyginamos periodiniams leidiniams, numatyta Spaudos laisvės akto 1 skyriaus 7§.

12§ Spaudos laisvės akto 1 skyriaus 8§ ir 9§ nuostatos dėl autorių teisių, tam tikrų komercinių anonsų, informacijos apie mokumą bei duomenų gavimo būdus, nepažeidžiant šio konstitucinio įstatymo, galioja ir radijo programoms bei įrašams.

Šio konstitucinio įstatymo nuostatos nesudaro kliūčių kitais įstatymais numatyti komercinės reklamos draudimo ar kitų sąlygų šiai reklamai. Tai galioja ir nuostatoms dėl draudimo ar kitų sąlygų nustatymo kitiems anonsams ir transliavimui programų, kurios visiškai ar iš dalies finansuojamos ne to asmens, kuris vykdo veiklą.

13§ Šis konstitucinis įstatymas netaikomas pornografinėms nuotraukoms, kuriose vaizduojami lytiškai nesubrendę asmenys ar asmenys, kuriems nėra aštuoniolikos metų.

2 DALIS

TEISĖ Į ANONIMIŠKUMĄ

1§ Radijo programos ar įrašo autorius turi teisę neatskleisti savo asmens tapatybės. Tai taikoma ir asmeniui, kuris buvo užfiksuotas įraše, ir asmeniui, pateikusiam duomenis 1 skyriaus 2§ numatytu būdu.

2§ Bylose dėl atsakomybės, žalos atlyginimo ar kitų poveikio priemonių taikymo pažeidus saviraiškos laisvę radijo programoje ar įraše, neturi būti keliamas klausimas, kas juose veikė, kas juos paviešino ar kas pateikė duomenis 1 skyriaus 2§ numatytu būdu.

Jei asmuo buvo nurodytas kaip autorius ar buvo užfiksuotas įraše, byloje leidžiama nagrinėti jo atsakomybės klausimą. Tai galioja ir tuomet, kai byloje asmuo skelbiasi esąs autorius ar asmuo, kuris užfiksuotas įraše.

Tai, kas nurodyta pirmoje dalyje, nesudaro kliūčių tame pačiame procese nagrinėti bylas dėl išraiškos laisvės pažeidimo ir bylas dėl pažeidimų, numatytų 5 skyriaus 3§.

3§ Tas, kuris užsiima kūrimu ar platinimu kūrinio, kuris buvo padarytas ar numatytas radijo programai ar įrašui, ir dirbantis naujienų agentūroje neturi teisės atskleisti, kas yra įrašo autorius ar kas pateikė jį paviešinti, ar kas yra užfiksuotas įraše, ar kas pateikė duomenis taip, kaip numatyta pagal 1 skyriaus 2§.

Pareiga neatskleisti negalioja, jei:

1. asmuo, kurio atžvilgiu taikoma pareiga neatskleisti asmens tapatybės, sutinka, kad jo asmens tapatybė būtų atskleista;

2. jei pagal 2§ antrą dalį iškyla klausimas dėl asmens tapatybės;

3. jei tai susiję su nusikaltimu, nurodytu 5 skyriaus 3§ pirmos dalies 1 punkte;

4. jei tai susiję su nusikaltimais, nurodytais 5 skyriaus 2§ ar 3§ pirmos dalies 2 ir 3 punktuose, ir teismas vykstant procesui nurodo esant būtina pateikti šiuos duomenis, o asmuo, kuris yra kaltinamas ar įtariamas padaręs nusikaltimą, yra tas, kurio atžvilgiu taikoma pareiga neatskleisti asmens tapatybės;

5. jei teismas, atsižvelgdamas į viešąjį interesą ar atskiro asmens interesus, mano esantsvarbu, kad duomenys būtų pateikti vykdant liudytojų apklausą ar vienos iš šalių apklausą prisiekiant.

Vykdant antros dalies 4 ir 5 punktuose numatytas apklausas teisėsaugos institucijos turi apdairiai elgtis ir užduoti klausimus taip, kad pareiga neatskleisti tapatybės nebūtų pažeista labiau, nei atskiru atveju yra leista.

4§ Institucijai ar kitam viešajam organui draudžiama tirti:

1. kas yra paviešinto ar ketinamo paviešinti radijo programoje arba įraše kūrinio autorius ar kas jame veikė;

2. kas pateikė ar ketino pateikti kūrinį paviešinti per radijo programą ar įrašą;

3. kas pateikė duomenis taip, kaip numatyta 1 skyriaus 2§.

Nedraudžiama atlikti tyrimą, jei šiame konstituciniame įstatyme yra numatyta atsakomybė ar kitos poveikio priemonės. Šiuo atveju turi būti atsižvelgiama į 3§ nustatytą pareigą neatskleisti tapatybės.

Jokia institucija ar viešasis organas neturi teisės imtis priemonių prieš asmenį, jei jis ar ji radijo programoje ar įraše naudojosi savo išraiškos laisve ir padėjo kitam šią laisvę įgyvendinti.

5§ Tas, kuris tyčia ar dėl neatsargumo pažeidžia savo pareigą, nustatytą 3§, baudžiamas bauda ar laisvės atėmimu iki vienerių metų. Tas pats taikoma ir tam, kuris per radijo programą ar kitus įrašus tyčia ar dėl neatsargumo pateikia klaidingus duomenis apie įrašo autorių ar asmenį, kuris pateikė paviešinti šį įrašą ar kuris šiame įraše veikia ar pateikia duomenis.

Už tyrimą, prieštaraujantį 4§ pirmajai ir antrajai daliai, jei tyrimas buvo vykdomas tyčia, baudžiama bauda ar laisvės atėmimu iki vienerių metų.

Už tyčinį veikimą, prieštaraujantį 4§ trečiajai daliai, jei buvo imtasi tokių priemonių kaip atleidimas iš pareigų, pranešimas apie atleidimą iš darbo, drausminės atsakomybės taikymas ar panašių priemonių, baudžiama bauda ar laisvės atėmimu iki vienerių metų.

Kaltinimai už nusikaltimus, numatytus pirmoje dalyje, pareiškiami tik tuomet, kai yra nukentėjusiojo kreipimasis.

3 SKYRIUS

TRANSLIAVIMAS, ĮRAŠYMAS IR PLATINIMAS

Radijo programos

1§ Kiekvienas Švedijos pilietis ar Švedijos juridinis asmuo turi teisę transliuoti radijo programas kabeliu.

Ši pirmoje dalyje nustatyta teisė nelaikoma apribota, jei įstatymuose nustatoma:

1. tinklo savininko pareiga suteikti tiek vietos, kiek reikalinga tam tikroms programoms atsižvelgiant į visuomenės teisę gauti visapusišką informaciją;

2. tinklo savininko pareiga suteikti tiek vietos, kiek reikalinga tam tikroms transliacijoms, atsižvelgiant į konkurenciją, susijusią su tokiomis transliacijomis tinkle ar visuomenės intereso suponuotą priėjimą prie tokių transliacijų;

3. tinklo savininko pareiga imtis priemonių, siekiant užtikrinti priėmėjų rato įtaką programos pasirinkimui;

4. televizijos transliuotojų pareiga transliuoti programas su tekstu, vertimu, įskaitytu tekstu ar kitais būdais, kad programos būtų prieinamos neįgaliems žmonėms;

5. priemonės prieš pasikartojantį transliavimą vaizdų su prievartos scenomis, pornografijos vaizdais, tautine neapykanta.

2§ Teisė transliuoti radijo programas kitu būdu nei per kabelį, leidimų išdavimo tvarka ir sąlygos nustatoma įstatymu.

Visuomenė turi siekti, kad radijo dažniai būtų naudojami tokiu būdu, kad būtų plečiama išraiškos laisvė ir teisė į informaciją.

Susivienijimams turi būti sudaryta galimybė gauti leidimą siųsti radijo signalus tokiu atstumu, kokiu prieinami radijo dažniai siekia. Kitos su tuo susijusios nuostatos nustatomos įstatymu.

3§ Transliacijos teisės apribojimams, kurie numatyti 1–2§§, galioja tai, kas nustatyta teisių ir laisvių apribojimams Akto dėl valdymo formos 2 skyriaus 21–23§§.

4§ Radijo programos transliuotojas savarankiškai sprendžia, koks bus programos turinys.

5§ Ginčai dėl teisės transliuoti radijo programas turi būti sprendžiami teisme ar kitoje institucijoje, kurios sudarymo tvarka numatyta įstatyme ir kurios pirmininkas yra etatinis teisėjas arba buvęs etatinis teisėjas. Vyriausybės nutarimo šiuo klausimu nagrinėjimas teisme apima tik šio nutarimo teisėtumo patikrinimą. Jei ginčas kyla dėl priemonių, kurių buvo imtasi dėl piktnaudžiavimo išraiškos laisve, jis nagrinėjamas teisme, dalyvaujant prisiekusiesiems įstatymo nustatyta tvarka. Minėtos nuostatos netaikomos, jei tai susiję su teisės aktų pažeidimu arba sąlygomis komercinei reklamai, kitam anonsavimui ar transliavimui radijo programų, numatytų 1 skyriaus 12§ antroje dalyje.

6§ Pareiga saugoti ir pateikti radijo programų įrašus išankstiniam redagavimui bei jų atidavimas į archyvą nustatoma įstatymu.

7§ Įstatymuose gali būti numatytos nuostatos, užkertančios kelią radijo programomis platinti žemėlapius, brėžinius ar vaizdus, kuriuose vaizduojama dalis Švedijos ar ji visa ir tai susiję su reikšminga šalies gynybai informacija.

Įrašai

8§ Kiekvienas Švedijos pilietis turi teisę daryti įrašus ir juos platinti. Norint viešai rodytifilmą, vaizdo įrašą gali būti reikalaujama redagavimo ir patvirtinimo pagal 1 skyriaus 3§ antrą dalį.

9§ Nuostatos, kuriose nustatoma pareiga saugoti įrašų egzempliorius ir pateikti juos redaguoti ar patvirtinti, įtvirtinamos įstatymu. Įstatymu taip pat įtvirtinamos nuostatos, kuriose numatoma pareiga pateikti tokių įrašų egzempliorius tam tikrai institucijai bei pateikti informaciją, susijusią su šia pareiga.

10§ Paštas ar kita susisiekimo institucija neturi teisės atsisakyti pristatyti įrašus dėl jų turinio, išskyrus tuos atvejus, jei pristatant būtų pažeistos 13§ trečios ir ketvirtos dalies nuostatos.

Visuomeninio susisiekimo įmonė, įsipareigojusi pristatyti įrašus, nelaikoma įrašų platintoja pagal 6 skyriaus nuostatas.

11§ Šiam konstituciniam įstatymui neprieštarauja įstatyme numatytos nuostatos dėl tokių atvejų, kai jaunesniam nei penkiolikos metų amžiaus asmeniui įsigijimo tikslais pateikiama filmas, vaizdo įrašas, tikroviškai perteikiantis prievartą ar gresiančią prievartą prieš žmones ar gyvūnus.

12§ Šiam konstituciniam įstatymui neprieštarauja nuostatos, numatytos įstatymuose dėl atsakomybės ir teisinių poveikio priemonių taikymo tam, kuris:

1. iškabose ar kitu panašiu būdu rodo pornografinius vaizdus viešose vietose ar netoli jų, kur gali būti sulaukta viešo pasipiktinimo;
2. be išankstinio užsakymo paštu ar kitais būdais pristato medžiagą su pornografiniais vaizdais,
3. tarp vaikų ir jaunimo platina įrašus, kurie savo turiniu gali paskatinti brutalumą ar sukelti kitą pavojų jauniems žmonėms.

Minėta nuostata galioja ir taikant atsakomybę bei teisinio poveikio priemones tam, kuris pažeidė nuostatas dėl filmo, vaizdo įrašo redagavimo ir patvirtinimo prieš paviešinant jį duomenų bazėje, kaip numatyta 1 skyriaus 9§ pirmos dalies 3 punkte.

Įstatymuose gali būti numatytos nuostatos, draudžiančios įrašais platinti žemėlapius, brėžinius ar vaizdus, kuriuose vaizduojama dalis Švedijos ar ji visa ir tai susiję su reikšminga šalies gynybai informacija.

13§ Ant įrašų, kurie gaminami šalyje ir yra numatyti platinti šalyje, turi būti aiškiai matomi duomenys, kuriuose turi būti nurodyta, kas užsakė pagaminti šį įrašą, taip pat kada, kur ir kas šį egzempliorių pagamino. Kitos su tuo susijusios nuostatos numatomos įstatymu.

Tas, kuris gamina įrašą ir tyčia ar dėl neatsargumo pažeidžia pirmos dalies nuostatas, baudžiamas bauda ar laisvės atėmimu iki vienerių metų.

Tas, kuris tyčia ar dėl neatsargumo platina įrašus be duomenų, numatytų pirmoje dalyje, baudžiamas pinigine bauda. Ši nuostata taip pat taikoma ir esant neteisingiems duomenims, jei platintojas apie tai žinojo.

Tas, kas platina įrašus, kurie vadovaujantis šiuo konstituciniu įstatymu buvo paimti ar konfiskuoti, baudžiamas bauda ar laisvės atėmimu iki vienerių metų.

14§ Pareiga tiems, kas verčiasi filmų, vaizdo ar kitų įrašų prekyba ir nuoma, registruotis institucijose, nustatoma įstatymu, o prašymo registruotis turinys ir registracijos tvarka tvirtinama įstatymu.

Užsakyti įrašų, leidinių ir vaizdų egzemplioriai

15§ Ant įrašo, leidinio ar vaizdo, numatyto 1 skyriaus 9§ pirmos dalies 1 punkte, turi būti nurodytas duomenų bazės pavadinimas, taip pat kada, kur ir kaip įrašas, leidinys ar vaizdas išimtas iš duomenų bazės. Tas, kas užsiima šia veikla, privalo užtikrinti, kad įrašai, leidiniai ar vaizdai turėtų šiuos duomenis. Kitos su tuo susijusios nuostatos numatomos įstatymu.

Tas, kuris tyčia ar dėl neatsargumo pažeidžia nuostatas, numatytas pirmoje dalyje, baudžiamas bauda ar laivės atėmimu iki vienerių metų.

Tas, kuris tyčia ar dėl neatsargumo išduoda tokius įrašus, leidinius ar vaizdus, kurie numatyti 9§ pirmos dalies 1 punkte ir ant kurių nėra duomenų, nurodytų pirmoje dalyje, baudžiamas pinigine bauda. Ši nuostata taip pat taikoma ir esant neteisingiems duomenims, jei tas, kuris išdavė įrašą, leidinį ar vaizdą, apie tai žinojo.

4 SKYRIUS

REDAKTORIUS

1§ Radijo programos ir įrašai turi turėti redaktorių. Radijo programų redaktorius, vadovaujantis įstatymais, numatomas kiekvienai programai arba visai ar daliai programinės veiklos.

Redaktorių skiria tas, kas užsiimta transliavimo veikla arba įrašų gamyba.

2§ Redaktoriumi turi būti Švedijos pilietis. Įstatymuose gali būti numatyta, kad redaktoriumi gali būti ir užsienietis.

Redaktoriaus gyvenamoji vieta turi būti Švedijoje. Redaktoriumi negali būti nepilnametis, bankrutavęs asmuo ar asmuo, kuriam pagal įstaty-

mus yra paskirtas administratorius. Duomenys apie redaktorių turi būti viešai prieinami įstatymo nustatyta tvarka.

3§ Redaktorius turi turėti įgaliojimus kontroliuoti kūrinių viešinimą ir kad niekas nebūtų keičiama be jo pritarimo. Bet kokie jo įgaliojimų apribojimai negalioja.

4§ Ant įrašo turi būti nurodyta, kas yra redaktorius. Redaktorius privalo kontroliuoti, kad ant kiekvieno įrašo egzemplioriaus būtų ši informacija. Ant įrašo, leidinio ar vaizdo, numatyto 1 skyriaus 9§ pirmos dalies 1 punkte, turi būti nurodyta, kas yra duomenų bazės redaktorius. Redaktorius privalo kontroliuoti, kad ant kiekvieno įrašo, leidinio ar vaizdo, numatyto 1 skyriaus 9§ pirmos dalies 1 punkte, egzemplioriaus būtų ši informacija.

Duomenys apie redaktorių turi būti viešai prieinami taip, kaip tai numatyta įstatyme.

5§ Radijo programų redaktorius gali turėti vieną ar kelis pavaduotojus. Tai, kas nurodyta 2–4§§ apie atsakingąjį redaktorių, galioja ir jo pavaduotojams. Jei redaktoriaus įgaliojimai baigiasi, baigiasi ir pavaduotojų įgaliojimai.

6§ Tas, kas tyčia ar dėl neatsargumo pažeidžia 1§, baudžiamas bauda, o jei yra sunkinančių aplinkybių – laisvės atėmimu iki vienerių metų. Tas, kas tyčia ar dėl neatsargumo pažeidžia 4§ pirmą dalį, baudžiamas pinigine bauda. Įstatymu gali būti numatyta bausmė tam, kas pažeidžia 4§ ar 5§ nuostatas, numatytas įstatyme.

7§ Neteko galios.

5 SKYRIUS

ŽODŽIO LAISVĖS KONSTITUCINIO ĮSTATYMO PAŽEIDIMAI

1§ Veikos, Spaudos laisvės akto 7 skyriaus 4§ ir 5§ numatytos kaip Spaudos laisvės akto pažeidimai, laikomi žodžio laisvės konstitucinio įstatymo pažeidimais, jei jie padaromi radijo programoje ar įraše ir yra baudžiami pagal įstatymus.

Taip pat žodžio laisvės konstitucinio įstatymo pažeidimu bus laikomas toks neteisėtas prievartos vaizdavimas, kuriame įkyriai ar ištemptai rodoma šiurkšti prievarta prieš žmones ar gyvūnus, kai siekiama tuos

vaizdus platinti, išskyrus tuos atvejus, jei veika atsižvelgus į aplinkybes yra pateisinama.

2§ Veikos, kurios pagal Spaudos laisvės akto 7 skyriaus 2§ nelaikomos Spaudos laisvės akto pažeidimais, nes jos atliekamos per pranešimus, kur nusikalstama veika yra paslėpta, nelaikomos ir žodžio laisvės konstitucinio įstatymo pažeidimais.

3§ Jei kas nors pateikia 1 skyriaus 2§ numatytą pranešimą arba pagal 6 skyrių išvengdamas atsakomybės prisideda, kad tai būtų paviešinta radijo programoje ar įrašu, kaip autorius arba kalbėdamas radijo programoje ir tokiu būdu tampa kaltas dėl:

1. padėjimo kitai valstybei veikti prieš Švedijos Karalystę, šnipinėjimo, sunkaus šnipinėjimo, neteisėto slaptos informacijos perdavimo, perversmo, sunkaus šalies išdavimo, šalies išdavimo bei pasikėsinimo, rengimosi ar bendrininkavimo vykdant tokį nusikaltimą;

2. tyčinio neteisėto dokumento, kuris nėra kiekvienam prieinamas, perdavimo arba pateikimo šio dokumento prieš institucijos valią;

3. tyčinio pareigos neatskleisti tam tikros informacijos pažeidimo įstatymų numatytais atvejais, galioja įstatymuose numatytos bausmės už šiuos nusikaltimus.

Jei asmuo sužinojo informaciją ar pranešimą tikslu, nurodytu 1 dalies 2§, padarydamas nusikaltimą, kuris numatytas pirmos dalies 1 punkte, taikoma įstatymuose numatyta bausmė už šį nusikaltimą.

Tai, kas nurodyta apie ypatingą įstatymų leidybą Akto dėl valdymo formos 2 dalies 22§ pirmoje dalyje, galioja ir įstatymų projektams, kurie numatyti pirmos dalies 3 punkte.

4§ Įstatymuose numatytos nusikaltimų, nurodytų 1 §, bausmės galioja ir tuomet, kai nusikaltimas yra laikytinas žodžio laisvės konstitucinio įstatymo pažeidimu.

Žalos atlyginimo dėl žodžio laisvės konstitucinio įstatymo pažeidimų tvarka numatyta 8 skyriuje.

Jei kas nors yra nuteisiamas už šmeižtą ar įžeidimą pagal 1§ pirmąją dalį ir nusikaltimas padaromas per radijo programą, teismas, priešingos šalies reikalavimu, turi teisę nuspręsti, kad visas sprendimas ar jo dalis būtų paskelbta to paties radijo transliuotojo. Teismas gali nuspręsti, kad būtų paskelbta teismo sudaryta santrauka.

5§ Kai teismas numato sankcijas už žodžio laisvės konstitucinio įstatymo pažeidimus, teismas turi pasirūpinti, kad sprendimas būtų paviešintas.

6§ Įrašas, kuriuo yra pažeidžiamas žodžio laisvės įstatymas, konfiskuojamas. Jei nusikaltimas yra neteisėtas prievartos vaizdavimas, gali būti taikomos specialios įstatymu numatytos sankcijos.

Po konfiskavimo visi egzemplioriai, numatyti platinti, sunaikinami. Taip pat turi būti atkreipiamas dėmesys į tai, kad aparatūra, kuri naudojama įrašų gamybai dideliais kiekiais, negalėtų atgaminti šių egzempliorių.

6 SKYRIUS

ATSAKOMYBĖ

1§ Už žodžio laisvės pažeidimus radijo programose ar įrašuose atsako redaktorius. Redaktoriaus pavaduotojas, veikęs kaip redaktorius, atsako kaip redaktorius. Kitose tiesioginėse radijo programų transliacijose, nei nurodyta 1 skyriaus 8 §, įstatymu gali būti numatyta, kad kiekvienas kalbėjęs tokioje programoje atsako už savo kalbą pats.

2§ Už žodžio laisvės pažeidimus, už kuriuos turėtų atsakyti redaktorius, atsako tas, kuris privalo skirti redaktorių, jei:

1. atsakingasis redaktorius nebuvo paskirtas, kai nusikaltimas buvo padarytas;
2. redaktorius buvo skirtas fiktyviai arba akivaizdžiai negalėjo vykdyti 4 skyriuje 3§ numatytų įgaliojimų;
3. duomenys apie leidėją nėra prieinami visuomenei nurodytu būdu.

Jei redaktoriaus pavaduotojas veikė kaip redaktorius, nors, kai buvo padarytas nusikaltimas, jis jau neturėjo įgaliojimų arba jo įgaliojimai baigėsi arba esant pirmos dalies 2 ar 3 punkte nurodytiems atvejams už žodžio laisvės įstatymo pažeidimus atsako redaktorius.

Už žodžio laisvės pažeidimus vietoj to asmens, kuris nurodytas pirmojoje dalyje, atsako įrašų platintojas, jei ant įrašų trūksta 3 skyriuje 13§ nustatytų duomenų apie įrašų gamybos užsakovą ir negalima tiksliai nustatyti, kas jis yra, arba jis neturi žinomo adreso Švedijoje ir negali dalyvauti teismo procese.

Duomenų trūkumui, kuris nurodytas trečiojoje dalyje, prilyginamas ir tas atvejis, jei duomenyse nurodyta, kad įrašų atsakovo vieta yra užsienyje arba, jei duomenys yra neteisingi, o platintojas apie tai žinojo.

3§ Jei dėl žodžio laivės įstatymo pažeidimo pareiškiami kaltinimai ir kaltinamasis mano, kad yra aplinkybių, rodančių, kad ne jis turėtų būti atsakingas, jis gali pasiremti šia aplinkybe iki teismo proceso pradžios. Jei asmuo to nepadaro, jis yra laikomas atsakingu.

4§ Tas, kuris, vadovaujantis šiuo skyriaus nuostatomis, atsako už žodžio laisvės pažeidimą dėl vaizdo pateikimo turi būti laikomas žinančiu apie vaizdo turinį. Jis taip pat laikomas davusiu sutikimą dėl jo viešinimo.

5§ Neteko galios.

6§ Atšauktas.

7§ Atšauktas.

7 SKYRIUS

PRIEŽIŪRA, KALTINIMAI IR YPATINGOS PRIEVARTOS PRIEMONĖS

1§ Spaudos laisvės akto 9 skyriaus 1–4§§ nuostatos dėl priežiūros ir kaltinimų galioja ir radijo programoms bei įrašams žodžio laisvės pažeidimų bylose.

Teisingumo kancleris gali pavesti prokurorui būti kaltintoju žodžio laisvės pažeidimų bylose, susijusiose su atsakomybe ar konfiskavimu, dėl įrašuose neteisėto prievartos vaizdavimo, tautinės neapykantos kurstymo, nusikaltimo piliečių laisvėms, neteisėtų grasinimų, grasinimų valstybės tarnautojui ar teismo procese dalyvaujančiam asmeniui. Teisė pareikšti kaltinimus negali būti perduota, jei tai susiję su žodžio laisvės pažeidimu kurstant tautinę neapykantą ar kėsinantis į piliečių laisves.

Kaltinimai dėl žodžio laisvės įstatymo pažeidimų gali būti pateikiami per šešis mėnesius nuo programos transliacijos, jei pažeidimas susijęs su radijo programa, ir nuo informacijos nebeteikimo, jei pažeidimas susijęs su informacijos pateikimu, numatytu 1 skyriaus 9§ pirmos dalies 1 ir 2 punktuose. Jei pažeidimas susijęs su įrašo pateikimu iš duomenų bazės, kaip numatyta 1 skyriaus 9§ 3 punkte, per šešis mėnesius nuo įrašo pateikimo. Kaltinimai dėl žodžio laisvės įstatymo pažeidimų, susijusių su įrašais, gali būti pareiškiami per metus nuo įrašo išleidimo. Dėl įrašų, kuriuose nepateikiami 3 skyriaus 13§ nurodyti duomenys, taikomi įstatymuose numatyti terminai kaltinimams pareikšti, taikant apribojimą, kad kaltinimai

negali būti pareikšti vėliau nei per dvejus metus nuo to momento, kai Teisingumo kancleriui tapo žinoma apie šiuos įrašus.

2§ Jei žodžio laisvės įstatymo pažeidimas susijęs su įrašu ir vadovaujantis 6 dalimi nėra asmens, kuris atsakytų už šį nusikaltimą, prokuroras arba nukentėjusysis vietoj kaltinimų pateikimo gali reikalauti įrašo konfiskavimo. Tai galioja ir tuo atveju, kai pranešimas apie ieškinį negali būti įteiktas Švedijoje tam asmeniui, kuris atsako už nusikaltimą.

3§ Tai, kas Spaudos laisvės akto 10 skyriuje nurodyta apie leidinių poėmį, taikoma ir įrašams. Tokio įrašo, leidinio ar vaizdinio, kaip numatyta 1 skyriaus 9§ pirmos dalies 1 punkte, poėmiui tyrimo dėl žodžio laisvės įstatymo pažeidimo metu galioja tai, kas numatyta Spaudos laisvės akto 10 skyriaus 14§. Vietoje Spaudos laisvės akto 10 skyriaus 6§ ir 8§ įrašams galioja tai, kas nurodyta šio paragrafo antroje ir trečioje dalyje. Jei terminas, numatytas 10 skyriaus 4§, atsižvelgiant į poėmio apimtis ar kitas aplinkybes, yra nepakankamas, teismas Teisingumo kanclerio prašymu šį terminą gali pratęsti. Šis termino pratęsimas negali būti ilgesnis nei būtina ir bendrai negali tęstis ilgiau nei dvi savaites. Tai, kas nurodyta Spaudos laisvės akto 10 skyriaus 3§ antroje dalyje, negalioja, jei Teisingumo kancleris, vadovaujantis šio skyriaus 1§, pavedė prokurorui būti kaltintoju žodžio laisvės pažeidimo byloje. Tokiu atveju tai, kas nustatyta Spaudos laisvės akto 10 skyriaus 2, 4 ir 14§§ bei šiame paragrafe dėl Teisingumo kanclerio įgaliojimų, galioja ir prokurorui.

Kiekviename sprendime dėl poėmio turi būti nurodyta tai, kas lėmė poėmį. Jei, esant tokiam poėmiui, kuris numatytas Spaudos laisvės akto 10 skyriaus 14§, nėra galimybių nurodyti kiekvieną tokią ištrauką, turi būti vėliau, kai tik įmanoma, atskirame sprendime nurodoma, kurios ištraukos galimai pažeidžia įstatymą. Poėmis taikomas tik tiems diskams, juostoms ir kitoms įrašo dalims, kuriose yra šios ištraukos.

Poėmio patvirtinimo raštas turi būti nedelsiant nemokamai pristatytas tam asmeniui, kuriam poėmis bus taikomas, bei tam, kuris išleido įrašą. Patvirtinimo rašte turi būti nurodyti duomenys apie ištrauką ar ištraukas, dėl kurių atliekamas poėmis.

4§ Įstatyme gali būti nurodyta, kad institucija, kurios sudėtis yra nustatyta įstatymu ir kurios pirmininkas yra ar buvo etatinis teisėjas, tikrins, ar radijo programos, kurios transliuojamos kitu būdu nei per kabelį, atitinka įstatymus ar kitas transliacijoms taikytinas sąlygas. Įstatymas gali

numatyti, kad šios institucijos nurodymai gali būti siejami su piniginėmis baudomis. Su atsakomybe susiję sprendimai dėl žodžio laisvės konstitucinio įstatymo pažeidimų ir nurodymai dėl piniginių baudų skyrimo visuomet nagrinėjami teisme pagal 3 skyriaus 5§.

5§ Įstatymu gali būti nustatyta speciali priežiūra, kad filmuose, vaizdo ir kituose įrašuose nebūtų piktnaudžiaujama žodžio laisve rodant neteisėtą prievartą ir kad įrašai, kuriuose rodoma prievarta ar grasinimai panaudoti prievartą, įsigijimo tikslu nebūtų platinami jaunesniems nei penkiolikos metų asmenims. Įstatymu institucijai gali būti suteikti įgaliojimai laikinai paimti egzempliorius filmų, vaizdo ir kitų įrašų, kurie galimai neteisėtai vaizduoja prievartą.

6§ 4 ir 5§§ nuostatoms taikomi Akto dėl valdymo formos 2 dalies 21–23§§ nuostatos dėl pagrindinių teisių ir laisvių apribojimų.

8 SKYRIUS

ŽALOS ATLYGINIMAS

1§ Žalos atlyginimas gali būti priteistas dėl radijo programos ar įrašo turinio tik tais atvejais, jei yra padarytas žodžio laisvės pažeidimas. Žalos atlyginimui dėl nusikaltimų, numatytų 5 skyriaus 2 ir 3§§, galioja tai, kas nustatyta įstatymuose.

2§ Asmuo, kuriam pagal 6 skyriaus nuostatas yra priskirta atsakomybė, privalo atlyginti ir atsiradusią žalą. Atlyginti žalą gali būti reikalaujama ir iš vykdančiojo šią veiklą arba užsakiusiojo įrašų gamybą.

3§ Jei asmuo, kuriam priskirta atsakomybė, nusikaltimo padarymo metu neturi žinomo adreso šalyje ir negali būti iškviestas į teismą, o atsakomybė pagal 6 skyriaus 2§ 3 dalį pereina kitam asmeniui, žalos atlyginimo įstatymų nustatyta tvarka gali būti reikalaujama ir iš pirmojo.

4§ Tai, kas nurodyta 6 skyriaus 4§, taikoma ir žalos atlyginimui dėl žodžio laisvės pažeidimų radijo programose ir įrašuose. Tokio pobūdžio reikalavimui atlyginti žalą taikomos ir Spaudos laisvės akto 11 skyriaus 3–5§§ nuostatos dėl atskirųjų pretenzijų.

9 SKYRIUS

TEISMO PROCESAS ŽODŽIO LAISVĖS PAŽEIDIMŲ BYLOSE

1§ Spaudos laisvės akto 12 skyriaus nuostatos dėl teismo proceso spaudos laisvės pažeidimų bylose taikomos ir atitinkamoms byloms, susijusioms su radijo programomis ir įrašais (žodžio laisvės pažeidimų bylos). Spaudos laisvės akto 12 skyriaus 2§ nuoroda į 8 skyrių turi apimti ir šio konstitucinio įstatymo 6 dalį.

Spaudos laisvės pažiedimų bylose numatyti prisiekusieji taip pat gali būti prisiekusiaisiais ir žodžio laisvės pažeidimų bylose.

10 SKYRIUS

UŽSIENIO RADIJO PROGRAMOS IR ĮRAŠAI

1§ 1–9 ir 11 dalių nuostatos taikytinos ir įrašams, kurie išleisti užsienyje ir platinami Švedijoje. Visa kita, kas nurodoma apie tą asmenį, kuris išleido įrašą, taikytina asmeniui, kuris šį įrašą platina čia šalyje.

Dėl teisės pateikti ir gauti duomenis bei informaciją apie paviešinimą ir teisės į anonimiškumą galioja atitinkamos Spaudos laisvės akto 13 skyriaus 6§ nuostatos. Kartu:

nuoroda į Spaudos laisvės akto 1 skyriaus 1§ trečiąją ir ketvirtąją dalis laikoma nuoroda į šio konstitucinio įstatymo 1 skyriaus 2§,

nuoroda į Spaudos laisvės akto 3 skyrių laikoma nuoroda į šio konstitucinio įstatymo 2 skyriaus 3§,

nuoroda į Spaudos laisvės akto 7 skyriaus 3 § pirmos dalies 2 punktą laikoma nuoroda į šio konstitucinio įstatymo 5 skyriaus 3§ pirmos dalies 2 punktą.

2§ 1§ nuostata dėl teisės pateikti ir gauti duomenis bei informaciją ir teisės į anonimiškumą galioja ir radijo programoms, kurios transliuojamos iš užsienio, bei įrašams, kurie neplatinami Švedijoje, nepaisant to, ar įrašas pagamintas čia, ar užsienyje. Tačiau įstatymuose gali būti numatytos išimtys dėl teisės perduoti ir gauti duomenis per radijo programas, kurios siunčiamos iš atviros jūros ar virš jos esančios erdvės.

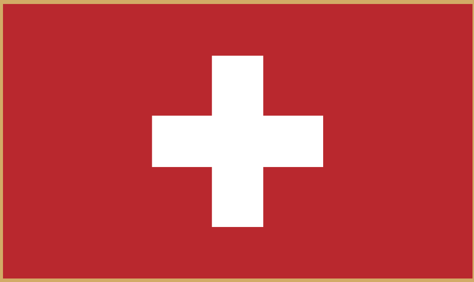
11 SKYRIUS

BENDROSIOS NUOSTATOS

1§ Spaudos laisvės akto 14 skyriaus 1–3§§ nuostatos dėl teismo sprendimo peržiūrėjimo, apeliacinių skundų pateikimo aukštesnės instancijos teismams spaudos laisvės pažeidimų bylose bei bylos nagrinėjimui skubos tvarka nuostatos taikomos byloms, susijusioms su šiuo konstituciniu įstatymu.

Visais atvejais, kai nėra numatytas teisinis reguliavimas šiuo konstituciniu įstatymu ar šio įstatymo pagrindu priimtais įstatymais, galioja kito konstitucinio įstatymo ar įstatymo nuostatos.

Užsieniečiai turi tokias pačias teises, numatytas Žodžio laisvės konstituciniu įstatymu, kaip ir Švedijos piliečiai, išskyrus įstatymu numatytus atvejus.

ŠVEICARIJOS KONFEDERACIJA

• PRATARMĖ •

Šveicarijos Konfederacijos 1999 m. balandžio 18 d. referendume priimta Konstitucija, įsigaliojusi 2000 m. sausio 1 d., yra trečioji jos istorijoje. Iki to laiko šalyje galiojo 1848 ir 1874 m. konstitucijos. Pagrindinės priežastys, lėmusios konstitucinę reformą, kuri pradėta praėjusio amžiaus septintajame dešimtmetyje, buvo 1874 m. Konstitucijos formos ir turinio trūkumai. Ši Konstitucija tik dėl pakeitimų, kurių jos galiojimo laiku buvo priimta daugiau nei 140, atitiko laiko poreikius, tačiau tokia daugybė pakeitimų padarė žalos jos aiškumui ir rišlumui. Be to, Konstitucijoje išryškėjo pagrindinių teisių ir teisinės valstybės principų spragos, todėl formavosi nuomonė, kad siekiant pašalinti šiuos Konstitucijos trūkumus nebeužtektų tik tam tikrų pakeitimų, todėl būtina ją iš naujo peržiūrėti. Laikui bėgant ne tik šie, bet ir kiti pokyčiai, ypač valstybės organizavimo srityje, darėsi būtini[1].

Konstitucija buvo priimta 1998 m. gruodžio 18 d. Kantonų Taryboje, jai pritarta vienbalsiai, Nacionalinėje Taryboje – 134 „už“, 14 „prieš“, 32 susilaikius. Tauta ir kantonai naujai Federalinei Konstitucijai pritarė 1999 m. balandžio 18 d. įvykusiame referendume. Pasak R. Rhinowo, ši Konstitucija pasižymi „nauju dizainu“[2]: jai pirmiausia būdingas teksto aiškumas ir suprantamumas (kalbos stilius dažniausiai paprastas, nepretenzingas,

[1] Šiuo tikslu Bundesratas 1967 m. sudarė darbo grupę, o 1974 m. – ekspertų komisiją. Pastaroji 1977 m. pateikė Konstitucijos projektą. Daugiausia kritikos šis projektas susilaukė dėl naujo ekonominės ir socialinės santvarkos reglamentavimo, taip pat dėl kompetencijos tarp Federacijos ir kantonų padalijimo. 1987 m. birželio 3 d. nutarimu federalinės Konstitucijos peržiūrėjimo procesas buvo pradėtas, tačiau dėl prasidėjusių debatų Europos Sąjungos klausimais buvo atidėtas. Tik kai Šveicarijos tauta 1992 m. gruodžio 6 d. vykusiame referendume narystei Europos Sąjungoje nepritarė, vėl grįžta prie pradėtų darbų. Bundesratas 1995 m. birželio mėn. parengtą Konstitucijos projektą pateikė visuomenei svarstyti. 1996 m. lapkričio 20 d. Federaliniam Susirinkimui buvo pateikti trys projektai: Federalinis nutarimas dėl papildytos federalinės Konstitucijos (A projektas), Federalinis nutarimas dėl tautos teisių reformos (B projektas) ir Federalinis nutarimas dėl teisinės reformos (C projektas).

[2] Rhinow, R. *Grundzüge des Schweizerischen Verfassungsrechts.* Basel, Genf, München, 2000, S. 24.

negausus simbolių, patetiškas tik preambulėje), nauja struktūra. Įgyvendinus konstitucinės reformos sumanymą, ji gali būti apibūdinama kaip jau esamos konstitucinės teisės sisteminimo ir konsolidavimo rezultatas. Konstituciją sudaro preambulė ir 197 straipsniai, suskirstyti į 6 dalis. Šios (išskyrus pirmąją) savo ruožtu suskirstytos į skyrius, skyriai – į skirsnius.

Šveicarijos 1999 m. Konstitucijos keitimo tvarka nustatyta jos šeštosios dalies 1 skyriuje (192–195 str.). Šiame skyriuje įtvirtintos nuostatos glaudžiai susijusios su Konstitucijos ketvirtosios dalies, kurioje nustatyta teisė pareikšti iniciatyvą ir Konstitucijos keitimo referendumu tvarka, nuostatomis. Pagal Konstitucijos 192 straipsnio 1 dalį ji gali būti iš esmės arba iš dalies peržiūrėta bet kuriuo metu, tam nėra numatyta jokių apribojimų; speciali procedūra taip pat numatyta (192 str. 2. d.). Šioje Konstitucijoje taip pat nėra įtvirtinta tokių nuostatų, kurių nebūtų galima pakeisti.

Pagal Konstitucijos 193 straipsnio 1 dalį pasiūlyti Konstituciją peržiūrėti iš esmės gali tauta (pagal Konstitucijos 138 str. 1 d. – tai 100 000 rinkėjų) arba viena iš tarybų, t. y. Nacionalinė Taryba arba Kantonų Taryba. Tai nutarti gali ir Federalinis Susirinkimas. Kai Konstitucija peržiūrima iš esmės, dažniausiai diskutuojama dėl visų arba daugumos joje nustatytų institutų. Jeigu iniciatyvą pakeisti Konstituciją pareiškia tauta arba abi tarybos būna skirtingos nuomonės, dėl Konstitucijos keitimo iš esmės sprendžia tauta (193 str. 2 d.). Jei tauta pritaria esminiam Konstitucijos pakeitimui, naujai renkamos abi tarybos (193 str. 3 d.).

Konstituciją keičiant iš dalies, teisė pareikšti iniciatyvą reglamentuojama panašiai kaip ir Konstituciją keičiant iš esmės. Yra tik vienas skirtumas – tokios teisės neturi nei Nacionalinė Taryba, nei Kantonų Taryba (194 str. 1 d.). Konstituciją keičiant ir iš esmės, ir iš dalies, būtina laikytis pačioje Konstitucijoje nustatytų apribojimų, išimtiniais atvejais – ir tų, kurie priskirti nerašytinei konstitucinei teisei. Pagal Konstitucijos 195 straipsnį visai arba iš dalies pakeista Konstitucija įsigalioja tada, kai ją priima tauta ir kantonai.

Šveicarijos Konstitucijoje įtvirtinti keturi esminiai principai, sudarantys Šveicarijos Konfederacijos valstybinės santvarkos ir politinės visuomenės pamatus: Šveicarija yra demokratinė, federalinė, socialinė ir laisva teisinė valstybė.

Demokratijos principas išreikštas Konstitucijos preambulėje, kurioje skelbiamas Šveicarijos tautos ir kantonų siekis stiprinti demokratiją. Konstitucijos 2 straipsnis, nusakantis Šveicarijos Konfederacijos tikslus ir besio-

rientuojantis į „klasikinę kvadrigą“, būtent laisvės, saugumo ir visuomenės gerovės tikslus, taip pat federalinės valstybės, integracijos bei lygybės siekiais, taip pat deklaruoja tautos teisių apsaugą. Šveicarijos Konstitucijai būdinga tai, kad joje įtvirtinti ir reprezentatyviosios, ir tiesioginės demokratijos elementai. Nors reprezentatyvioji demokratija Šveicarijoje turi senesnes tradicijas, tiesioginė demokratija šiuo metu šalyje taip pat yra svarbi. Taigi piliečiai turi galimybę pareikšti savo nuomonę konstituciniuose referendumuose, konstitucinėse iniciatyvose, referendumuose dėl įstatymų ir referendumuose dėl tarpvalstybinių sutarčių (136 str. 2 d., 138–142 str.).

Demokratijos lygmuo valstybėje, kaip žinoma, priklauso ir nuo pagrindinių teisių, kurios garantuoja laisvą ir dialogu grįstą komunikaciją, konstitucinio įtvirtinimo: Šveicarijos Konstitucijos 16–18 straipsniuose laiduojama nuomonės, informacijos, žiniasklaidos, kalbų laisvė, o 20–23 straipsniuose – mokslo, meno, susirinkimų ir susivienijimų laisvė. Politinės teisės, suteikiančios piliečiams teisę dalyvauti formuojant valstybinę valią, yra garantuojamos Konstitucijos 34 straipsnyje ir išvardijamos atskiroje ketvirtojoje dalyje.

Partijų pripažinimas konstitucinės santvarkos dalimi – svarbus konstitucinės reformos rezultatas, o kartu ir veiksnys, užtikrinantis demokratinę santvarką. Pagal Konstitucijos 137 straipsnį politinės partijos dalyvauja formuojant tautos nuomonę ir valią. Svarbus vaidmuo partijoms tenka ir įstatymų leidybos procese (147 str.).

Kaip jau minėta, Šveicarija yra federalinė valstybė, nors pačioje Konstitucijoje nėra tokio jos apibūdinimo, nevartojama ir sąvoka „federalizmas“. Dabartinį Šveicarijos federalizmą nulėmė daugelis veiksnių, tačiau pirmiausia – istorinės aplinkybės: 26 nedidelių bendruomenių gyventojai, siekdami išsaugoti savo politinį, kultūrinį savarankiškumą ir nepriklausomybę, susivienijo į vieną valstybinį darinį. Laikui bėgant nepriklausomi valstybių sąjungos nariai tapo naujos valstybės dalimis, tačiau jos išsaugojo suverenias teises, kurios būtinos autonominėms valstybinėms funkcijoms nustatyti ir vykdyti. Prie to prisidėjo ir kultūriniai motyvai. Keturios kalbos, daugybė konfesijų ir kraštovaizdžio bei gyvenviečių skirtumai lėmė Šveicarijos nevienalytiškumą. Šveicarijos Konstitucijoje įtvirtintas šiuolaikiškas federalizmas, kuriam būdinga ne tik kompetencijos padalijimas, bet ir Federacijos ir kantonų partnerystė bei kooperavimasis. Konstitucijoje gana daug dėmesio skiriama kalbų ir kultūros klausimo reglamentavimui: 4 straipsnyje nustatytos keturios šalies kalbos: vokiečių, prancūzų, italų ir retoromanų, o 18

straipsnyje garantuojama kalbų laisvė. Konstitucijos 3 dalies 2 skyriuje, kuriame nustatyta Federacijos kompetencija, kalboms yra skirtas atskiras 70 straipsnis. Kultūrinę įvairovę šalyje garantuoja Federacijos kompetencija, ribojama šioje srityje, iš esmės tai perduodant kantonams (69 str.).

Šiuo metu pagal Konstitucijos 1 straipsnį Šveicarijos Konfederaciją sudaro 16 kantonų[3]. Konstitucijoje įtvirtintas jų lygiateisiškumo ir suvereniteto principas. Nors kantonai vadinami valstybėmis, jų valstybingumas yra apribotas: kantonai turi būtinus valstybės elementus – tautą ir teritoriją, bet aukščiausioji valstybės valdžia priklauso Federacijai. Be to, ir tarptautinės teisės subjektas yra Federacija, o ne kantonai. Taigi šiuo požiūriu kantonai nėra suverenūs, suverenitetas tam tikra prasme yra padalytas tarp Federacijos ir kantonų[4]. Kantonai taip pat turi teisę priimti savo konstitucijas (51 str. 1 d.), jiems taip pat suteikta galimybė dalyvauti formuojant Federacijos politinę valią (45 str.). Federacija taip pat garantuoja kantonų padėtį ir jų teritoriją (53 str.). Tai reiškia, kad nepakeitus Konstitucijos kantonai neturi secesijos teisės, Federacija negali būti išplėsta naujais kantonais, egzistuojantys kantonai negali būti naujai suskirstyti, t. y. jie negali susijungti arba būti naujai padalyti.

Dar viena Šveicarijos federalizmo ypatybė yra ta, kad jam būdingi bendruomenių, kantonų ir Federacijos lygmenys. Konstitucijos 3 dalis ir yra pavadinta „Federacija, kantonai ir bendruomenės". Bendruomenėms yra skirtas vienas Konstitucijos skirsnis, sudarytas iš vieno straipsnio (50 str.). Tuo, kad Konstitucijoje yra įtvirtintas bendruomenių teisinis statusas, pabrėžiamas jų svarbus vaidmuo ir autonomiškumas, tačiau Federacijos ir jų santykiai čia nereglamentuojami. Pagal Konstitucijos 50 straipsnio 1 dalį bendruomenių autonomiją užtikrina kantonų teisė. Neperžengdamos kantonų nustatytų ribų, bendruomenės savo reikalus gali reglamentuoti sava-

---

[3] Šiuo metu pagal Konstitucijos 1 straipsnį Šveicarijos Konfederaciją sudaro šie kantonai: Ciurichas (*Zürich*), Bernas (*Bern*), Liucerna (*Luzern*), Uris (*Uri*), Švicas (*Schwyz*), Obvaldenas (*Obwalden*) ir Nidvaldenas (*Nidwalden*), Glarusas (*Glarus*), Cugas (*Zug*), Fribūras (*Freiburg*), Zoloturnas (*Solothurn*), Bazelio miestas (*Basel-Stadt*) ir Bazelio apskritis (*Basel-Landschaft*), Šafhauzenas (*Schaffhausen*), Apencelis-Auserodenas (*Appenzell Ausserrhoden*) ir Apencelis-Inerodenas (*Appenzell Innerrhoden*), Sankt Galenas (*St. Gallen*), Graubiundenas (*Graubünden*), Argau (*Aargau*), Turgau (*Thurgau*), Tičinas (*Tessin*), Vo (*Waadt*), Valė (*Wallis*), Nešatelis (*Neuenburg*), *Ženeva* (Genf) ir Jura (*Jura*).

[4] Jaag, T. Die Rechtsstellung der Kantone in der Bundesverfassung. Thürer, D.; Aubert. J.-F.; Müller J. P. (Hrsg.). *Verfassungsrecht der Schweiz*. Zürich, 2001, S. 477–478.

rankiškai, tačiau kantonai gali vykdyti teisinę jų priežiūrą. Be to, Konstitucijos 50 straipsnio 3 dalyje minimi miestai[5], aglomeratai[6] ir kalnų sritys[7].

Aptariant kompetencijos ir užduočių tarp Federacijos ir kantonų padalijimą (42 str. ir 43 str.), paminėtina tai, kad Federacijai priskiriama tik ta kompetencija, kuri yra nurodyta Federacijos Konstitucijoje. Be to, Federacija turi teisę nustatyti, kaip kompetencija padalijama Federacijai ir kantonams. Galioja principas, kad kantonai vykdo tas užduotis, kurios nėra priskiriamos išimtinei Federacijos kompetencijai. Konstitucijoje įtvirtintas kompetencijos padalijimas laikomas baigtiniu, jis gali būti keičiamas tik keičiant pačią Konstituciją. Svarbiausi Federacijos įgaliojimai susiję su užsienio reikalais (54 str.), teisėkūros kompetencija įvairiose teisės srityse, ypač civilinėje ir baudžiamojoje teisėje (122 str., 123 str.), jurisdikcija konstitucinės, administracinės, civilinės ir baudžiamosios teisės srityse (189 str., 190 str.), administraciniais įgaliojimais įvairiose srityse (173 str.) ir kt. Konstitucijoje yra įtvirtintas ir baigtinis federalinių mokesčių sąrašas (128–132 str.). Tuo tarpu kantonai labai autonomiški švietimo, sveikatos apsaugos, susisiekimo, naudingųjų iškasenų naudojimo ir kitose srityse, jie gali su kitais kantonais sudaryti sutartis (48 str.), turi svarbių įgaliojimų užsienio politikos srityje (55 str.).

Aptariant Šveicarijos valstybės valdymo formą, vienas esminių jos požymių yra tai, kad parlamentas ir Vyriausybė vienas nuo kito yra gana nepriklausomi. Nors Federalinis Susirinkimas kas ketveri metai renka Bundesratą, šis vykdydamas politiką nėra priklausomas nuo parlamento daugumos. Federalinis Susirinkimas negali Bundesratui pareikšti nepasitikėjimo, o pastarasis neturi teisės paleisti parlamentą nepasibaigus jo kadencijai.

Kaip minėta, Šveicarijos Konstitucijoje įtvirtintas ir socialinės valstybės principas, tačiau kartu pabrėžiamas subsidiarumas ir asmeninė atsakomybė. Socialinio valstybingumo esmę atskleidžia Konstitucijoje įtvir-

---

[5] „Miestas“ nėra teisinė sąvoka; jais vadinamos bendruomenės, kurioms būdingas ekonominis, kultūrinis ir socialinis vyksmas. Dažniausiai juose reikia spręsti daug visai Šveicarijai aktualių problemų: susisiekimo, nedarbo ir kt. Miestams priskiriami Bazelis (*Basel*), Bernas (*Bern*), Ženeva (*Genf*), Lozana (*Lausanne*), Luganas (*Lugano*), Liucerna (*Luzern*), Sankt Galenas (*St. Gallen*), Vintertūras (*Winterthur*) ir Ciurichas (*Zürich*).

[6] „Aglomeratai“ – sunkiai apibrėžiami vienetai, kurių teritorijos išeina už bendruomenių, kantonų ir net šalies ribų.

[7] Kalnų sritims būdinga ypatinga geografinė padėtis; jos taip pat dažnai išeina už kantonų ribų.

tinti socialiniai tikslai ir kitos programinės nuostatos bei socialinės teisės. Pirmosioms pirmiausia priklauso Konstitucijos preambulės motyvas, kad tautos stiprybė matuojama silpnojo gerove. Vienas iš Šveicarijos Konfederacijos tikslų yra skatinti visuotinę gerovę, taip pat kiek leidžia sąlygos siekti visų piliečių galimybių lygybės (2 str. 2–3 d.).

Teisinio valstybingumo principas naujojoje Šveicarijos Konstitucijoje pasireiškia dvejopai: jis įtvirtintas kaip bendra nuostata, be to, išryškėja ir visame Konstitucijos kontekste. Pagrindinių teisių įtvirtinimas, jų garantavimas jau nuo seno taip pat laikomas vienu esminių teisinės valstybės požymių. Rengiant naująją Šveicarijos Konstituciją, pagrindinių teisių katalogo išplėtimas, jų susisteminimas buvo vienas svarbiausių konstitucinės reformos tikslų, tad ir teisinės valstybės principas, naujai sukomponavus jas reglamentuojančią Konstitucijos dalį, buvo iš esmės išplėstas. Kaip žinoma, vienu iš teisinės valstybės požymių taip pat laikomas valdžių padalijimo principas, kuris Šveicarijos Konstitucijoje įtvirtintas implicitiškai: valstybės valdžios funkcijos atitinkamai padalijamos Federaliniam Susirinkimui, Bundesratui ir Federaliniam Teismui. Personalinio pobūdžio valdžios padalijimas įtvirtintas Konstitucijos 144 straipsnio 1 dalyje, pagal kurią Nacionalinės Tarybos, Kantonų Tarybos, Bundesrato nariai, taip pat Federalinio Teismo teisėjos ir teisėjai negali tuo pačiu metu priklausyti kitai iš šių institucijų.

Be jau aptartų klasikiniais vadinamų principų, Šveicarijos Konstitucijoje įtvirtinti ir kiti principai, pavyzdžiui, subsidiarumo principas, kuris išryškėja valstybės ir visuomenės, Federacijos ir kantonų santykiuose, taip pat išsaugojimo principas, pirmiausia pasireiškiantis tuo, kad keliamas tikslas dabarties poreikius tenkinti taip, kad ateities kartoms nebūtų apsunkinta tenkinti jų reikmes. Konstitucijai būdinga ir tai, kad joje daug dėmesio skiriama Šveicarijos įsiliejimui į pasaulio tautų bendruomenę. Nepaisant Šveicarijos konstitucinei teisei būdingo „neutralumo Europos politikos atžvilgiu“, tai raudona gija driekiasi praktiškai per visas konstituciškai reguliuojamas sritis.

Viena svarbiausių Šveicarijos Konstitucijos naujovių yra ta, kad jos antrosios dalies pirmame skyriuje įtvirtintas platus pagrindinių teisių katalogas (7–36 str.). Jame įtvirtintos visos dabarties laikams būdingos garantijos, todėl čia daug dėmesio skiriama tam tikriems ypatumams aptarti. Pagrindinių teisių katalogas pradedamas 7 straipsnyje: žmogaus orumas turi būti gerbiamas ir saugomas. Tolesniuose Konstitucijos 8 ir 9 straipsniuose įtvirtinti svarbūs teisingumo principo aspektai: teisinė lygybė, savivalės draudimas ir pasitikėjimo apsauga. Bendrasis lygybės principas

(8 str. 1 d.), galiojantis visiems žmonėms visose valstybinės veiklos srityse, yra skirtas įstatymų leidėjui ir kitoms institucijoms. Konstitucijos 10–28 straipsniuose įtvirtintos vadinamosios laisvės teisės, pradedant teise į gyvybę ir asmens laisve, baigiant koalicijų steigimo laisve. Apžvelgiant Konstitucijoje įtvirtintą pagrindinių teisių katalogą, toliau išskirtina bendrąsias ir specialiąsias procesines teises garantuojančių straipsnių grupė (29–32 str.), kurie suformuluoti remiantis Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 5 ir 6 straipsniais. Katalogas baigiamas bendrosiomis nuostatomis dėl pagrindinių teisių įgyvendinimo (35 str.) ir dėl jų apribojimo (36 str.). Paminėtinos ir tokios Šveicarijos piliečiams priskiriamos pareigos: pareiga atlikti karinę arba alternatyviąją karinę tarnybą, kai kuriuose kantonuose nustatyta pareiga balsuoti arba dar egzistuojanti pareiga užimti ne pagrindines pareigas. Tolesnis Konstitucijos 39 straipsnis reglamentuoja politines teises, 40 straipsnyje nustatyta užsienyje gyvenančių šveicarų ir šveicarių teisinė padėtis.

Politinės teisės yra labai svarbios apibūdinant Šveicarijos demokratiją, kuri dėl to ir vadinama pusiau tiesiogine. Jos įtvirtintos Konstitucijos 4 dalies „Tauta ir kantonai“ 2 skyriuje „Iniciatyva ir referendumas“. Konstitucijos 138 ir 139 straipsniuose reglamentuojama tautos iniciatyva iš esmės arba iš dalies keičiant Konstituciją, 139a straipsnyje – visuotinė tautos iniciatyva, o 140 ir 141 straipsniuose – privalomasis ir fakultatyvinis referendumas.

Šveicarijos Konstitucijoje yra įtvirtintas valdžių padalijimas, kuriam pirmiausia būdinga tai, kad parlamentui – Federaliniam Susirinkimui – kitų valdžių (Bundesrato ir Federalinio Teismo) atžvilgiu suteikiama viršenybė. Tai liudija Konstitucijos 148 straipsnio 1 dalis, kurioje yra nustatyta, kad Federalinis Susirinkimas, atsižvelgdamas į tautos ir kantonų teises, Federacijoje vykdo aukščiausią valdžią. Tai paaiškinama tuo, kad jį renka tauta ir kad jam priskirti ypatingi įgaliojimai įstatymų leidybos ir priežiūros srityse, tačiau tai nereiškia, kad Federalinis Susirinkimas gali duoti nurodymus Bundesratui ir Federaliniam Teismui. Taigi ši nuostata, išreiškianti parlamento viršenybę, nekeičia valdžių padalijimo principo, kuris nuo seno yra Šveicarijos Konstitucijos pagrindas, esmės[8].

Federalinį Susirinkimą sudaro dveji rūmai: Nacionalinė Taryba ir Kantonų Taryba (148 str. 2 d.). Nacionalinę Tarybą sudaro 200 tautos deputatų (149 str. 1 d.), kurių vietos kantonams paskirstomos pagal jų gyventojų skai-

[8] Zimmerli, U. *Bundesversammlung.*Thürer, D.; Aubert, J.-F., Müller, J. P. (Hrsg.). *Verfassungsrecht der Schweiz*. Zürich, 2001, S. 1028.

čių; kiekvienas kantonas mažiausiai turi vieną vietą (149 str. 4 d.)[9]. Konstitucijoje paskirstymo tvarka nėra numatyta. Pagal Konstitucijos 149 straipsni 2 dalį deputatus renka tauta tiesiogiai pagal proporcinę rinkimų sistemą. Kas ketveri metai Nacionalinė Taryba atnaujinama iš esmės. Pagal Konstitucijos 143 straipsnį į Nacionalinę Tarybą gali būti renkami visi asmenys, turintys teisę balsuoti. Taigi kitaip nei daugelyje kitų valstybių, čia nėra nustatyta amžiaus cenzo skirtumų ir aktyviajai, ir pasyviajai rinkimų teisei įgyvendinti. Kantonų Tarybą sudaro 46 kantonų deputatai (150 str. 1 d.). Kiekvienam kantonui nepriklausomai nuo jo gyventojų skaičiaus Kantonų Taryboje atstovauja du deputatai[10]. Taip Kantonų Taryba garantuoja lygiateisių valstybių narių dalyvavimą priimant federalinius sprendimus. Kantonų Tarybos narių rinkimų procedūrą, jų kadenciją nustato patys kantonai (150 str. 3 d.)[11]. Kaip ir Nacionalinės Tarybos, Kantonų Tarybos deputatai balsuoja laisvai, draudžiama jiems duoti kokius nors nurodymus (161 str.).

Abejuose Nacionalinio Susirinkimo rūmuose atstovaujama vienodai (148 str. 2 d.). Federalinis Susirinkimas savo įgaliojimus gali įgyvendinti tik tada, kai priimami sutampantys atskirai posėdžiaujančių tarybų sprendimai (156 str.). Tarybos dažniausiai posėdžiauja ne vienu metu, kiekviena taryba sudaro savo komisijas. Kai kuriais atvejais, numatytais Konstitucijos 157 straipsnyje, Nacionalinė Taryba ir Kantonų Taryba posėdžiauja kartu kaip Suvienytas Federalinis Susirinkimas, pirmininkaujamas Nacionalinės Tarybos pirmininko arba pirmininkės. Be to, Suvienytas federalinis susirinkimas ypatingais atvejais gali rinktis tam, kad išklausytų Bundesratą. Nacionalinės Tarybos įtaka tokiais atvejais yra didesnė nei Kantonų Tary-

[9] Nacionaliniame Susirinkime vietos paskirstytos taip: Ciurichas (*Zürich*) – 34, Bernas (*Bern*) – 26, Liucerna (*Luzern*) – 10, Uris (*Uri*) – 1, Švicas (*Schwyz*) – 4, Obvaldenas (*Obwalden*) – 1, Nidvaldenas (*Nidwalden*) – 1, Glarusas (*Glarus*) – 1, Cugas (*Zug*) – 3, Fribūras (*Freiburg*) – 7, Zoloturnas (*Solothurn*) – 7, Bazelio miestas (*Basel-Stadt*) – 5, Bazelio sritis (*Basel-Landschaft*) – 7, Šafhauzenas (*Schaffhausen*) – 2, Apencelis-Auserodenas (*Appenzell Ausserrhoden*) – 1, Apencelis-Inerodenas (*Appenzell Innerrhoden*) – 1, Sankt Galenas (*Sankt Gallen*) – 12, Graubiundenas (*Graubünden*) – 5, Argau (*Aargau*) – 15, Turgau (*Thurgau*) – 6, Tičinas (Tessin) – 8, Vo (*Waadt*) – 18, Valė (*Wallis*) – 7, Nešatleis (*Neuenburg*) – 5, Ženeva (*Genf*) – 11, Jura (*Jura*) – 2.

[10] Išskyrus šiuos kantonus, kuriems atstovauja po vieną deputatą: Obvaldeną (*Obwalden*), Nidvaldeną (*Nidwalden*), Bazelio miestą (*Basel-Stadt*), Bazelio sritį (*Basel-Landschaft*), Apencelį-Auserodeną (*Appenzell Ausserhoden*), Apencelį-Inerodeną (*Appenzell-Innerhoden*).

[11] Išskyrus Cugo (*Zug*), Apencelio-Inerodeno (*Appenzell Innerrhoden*) ir Graubiundeno (*Graubünden*) kantonus, kiti kantonai deputatus į Kantonų Tarybą renka kartu su Nacionalinės Tarybos deputatais ketverių metų laikotarpiui.

bos dėl didesnio jos deputatų skaičiaus.

Federalinio Susirinkimo kompetencija yra nustatyta Konstitucijos 2 dalies 3 skirsnyje. Svarbiausia jo užduotis yra teisėkūra konstitucinių nuostatų, federalinių įstatymų arba nutarimų forma (163 str.). Užsienio politikos formavimas yra taip pat vienas svarbiausių Federalinio Susirinkimo įgaliojimų, jis taip pat turi pritarti tarptautinėms sutartims (166 str.). Pagal Konstitucijos 167 straipsnį Federalinis Susirinkimas turi plačius įgaliojimus finansų srityje: jis sprendžia dėl Federacijos išlaidų, nustato preliminarią sąmatą ir kt. Be to, Federalinis Susirinkimas vykdo aukščiausiąją Bundesrato, Federalinės administracijos, federalinių teismų ir kitų Federacijos institucijų priežiūrą (169 str.). Federalinis Susirinkimas pagal Konstitucijos 170 straipsnį rūpinasi, kad būtų patikrintas Federacijos priemonių veiksmingumas. Tai atlikti gali jis pats arba pavesti kitoms institucijoms, ypač Bundesratui. Pagal Konstitucijos 172 straipsnį Federalinis Susirinkimas rūpinasi Federacijos ir kantonų tarpusavio santykiais, garantuoja kantonų konstitucijas, patvirtina kantonų sutartis su užsienio šalimis, kai Bundesratas arba kantonas pareiškia prieštaravimą. Dar kiti Federalinio Susirinkimo įgaliojimai nustatyti Konstitucijos 173 straipsnyje, pavyzdžiui, imtis priemonių vidiniam ir išoriniam saugumui, nepriklausomybei ir neutralitetui išsaugoti, federalinei teisei įgyvendinti ir kt.

Nacionalinė Taryba ir Kantonų Taryba reguliariai renkasi į sesijas (156 str. 1 d.). Kiekvienai tarybai vadovauja prezidentas arba prezidentė ir du viceprezidentai arba viceprezidentės, kurie renkami iš tarybų narių vieneriems metams be galimybės juos vėl perrinkti (152 str.). Prezidentai pirmininkauja plenariniams posėdžiams, atstovauja taryboms, vadovauja kanceliarijoms, kurios nustato sesijų programas, renka komisijas ir duoda joms nurodymus. Klausimams, kurie patenka į tarybų plenumus, preliminariai svarstyti pagal Konstitucijos 153 straipsnį sudaromos komisijos. Konstitucijoje taip pat įtvirtintas frakcijų teisinis statusas (154 str.). Federalinio Susirinkimo darbui organizuoti sudaromos parlamentinės tarnybos (155 str.).

Nacionalinė Taryba ir Kantonų Taryba posėdžiauja viešai; išimtys gali būti numatytos tik įstatyme (158 str.). Abi tarybos gali posėdžiauti tik dalyvaujant jų narių daugumai (159 str. 1 d.). Priimant sprendimus reikalinga paprasta balsų dauguma (159 str. 2 d.). Absoliutinė visų tarybų narių dauguma (nesant laisvų vietų 101 Nacionalinės Tarybos ir 24 Kantonų Tarybos) reikalinga tada, kai federaliniai įstatymai skelbiami skubiais ir sprendžiant tam tikrus išlaidų ir skolų klausimus pagal Konstitu-

cijos 159 straipsnį. Pagal Konstitucijos 160 straipsnį kiekvienam tarybos nariui, kiekvienai frakcijai ir parlamentinei komisijai (pagal Konstitucijos 181 str. – ir Bundesratui) yra suteikiama teisė Federaliniam Susirinkimui pateikti nutarimo projektą arba reikalauti, kad jis būtų parengtas arba pakeistas. Tam, kad būtų užtikrintas Nacionalinio Susirinkimo narių neparlamentinių ryšių ir veiklos skaidrumas, pagal Konstitucijos 162 straipsnio 2 dalį jie turi atskleisti interesų ryšius. Jie turi imuniteto teisę (162 str.). Ypatinga yra tai, kad Federalinio Susirinkimo nariai kadencijos metu gali ir toliau eiti savo pareigas, kurias jie ėjo prieš juos išrenkant. Taip yra užtikrinamas jų nuolatinis ryšys su rinkėjais, jie gali savo profesinę patirtį pritaikyti parlamentinėje veikloje ir būti mažiau priklausomi nuo partijų ir frakcijų.

Pagal Konstitucijos 174 straipsnį Bundesratas yra aukščiausia vadovaujančioji ir vykdančioji Federacijos institucija. Bundesratą sudaro 7 nariai, kuriuos renka Federalinis Susirinkimas ketveriems metams (175 str. 1 d.). Rinkimai vyksta išrinkus naują Federalinį Susirinkimą. Bundesrato nariu gali būti renkamas kiekvienas Šveicarijos pilietis arba pilietė, kurie gali būti renkami Nacionalinio Susirinkimo nariais (175 str. 2–3 d.). Renkant Bundesrato narius, turi būti atsižvelgiama į tai, kad būtų atstovaujama visoms šalies vietovėms ir kalbiniams regionams (175 str. 4 d.). Pažymėtina, kad Bundesrato nariai jų kadencijos metu iš pareigų negali būti atšaukti, taigi Šveicarijai, kitaip nei daugeliui kitų parlamentinių demokratijų, nebūdingas nepasitikėjimo votumas. Bundesratas taip pat neturi teisės paleisti Nacionalinio Susirinkimo.

Bundesratui tenka svarbus vaidmuo planuojant, koordinuojant, kontroliuojant, reprezentuojant ir integruojant valstybės veiklą (180 str. 1 d.). Bundesratas turi svarbių įgaliojimų ir užsienio politikos srityje, taip pat užtikrinant išorinį ir vidinį saugumą (184, 185 str.). Ne tik Federalinis Susirinkimas, bet ir Bundesratas dalyvauja įstatymų leidyboje. Pagal Konstitucijos 181 straipsnį Bundesratas turi iniciatyvos teisę, t. y. teisę Federaliniam Susirinkimui teikti nutarimų projektus. Jis taip pat turi teisę teikti pasiūlymus dėl nutarimų projektų keitimo (160 str. 2 d.). Federalinio Susirinkimo nutarimuose Bundesratas dažnai yra įgaliojamas nustatyti jų įsigaliojimo laiką. Pagal Konstitucijos 182 straipsnio 2 dalį Bundesratas taip pat rūpinasi įstatymų, Federalinio Susirinkimo ir teisminių institucijų sprendimų vykdymu. Tai atlieka ne jis pats, o paveda Federalinei administracijai.

Vienas iš svarbiausių Bundesrato veiklos principų yra kolegialumas.

Tai reiškia, kad kiekvienas Bundesrato narys turi lygias teises ir pareigas ir yra bendrai su kitais nariais atsakingas už Bundesrato veiklą. Nors Bundesratas sprendimus priima kolegialiai (177 str. 1 d.), balsuojant galioja daugumos principas atskirųjų nuomonių paprastai neskelbiant. Kiekvienas Bundesrato narys vadovauja ministerijai, kuri parengia ir vykdo Bundesrato kompetencijai priskirtus įgaliojimus (177 str. 2 d.). Taigi Bundesrato nariams tenka dvigubas vaidmuo: jie yra kolegijos nariai ir ministerijų vadovai. Jiems yra taikomos tokios pačios imuniteto nuostatos kaip ir Federalinio Susirinkimo nariams.

Bundesratui vadovauja Federalinis Prezidentas arba Federalinė Prezidentė (176 str. 1 d.). Juos, taip pat viceprezidentą arba viceprezidentę vienerių metų laikotarpiui iš Bundesrato narių renka Federalinis Susirinkimas (176 str. 2 d.). Perrinkti negalima, o Federalinis Prezidentas arba prezidentė kitais metais negali būti renkami viceprezidentu arba viceprezidente (176 str. 3 d.). Federalinis prezidentas vadovauja kolegijai, taigi jis nėra nei valstybės vadovas, nei Vyriausybės pirmininkas. Jis neturi teisės kitiems Bundesrato nariams duoti nurodymus. Atsižvelgiant į tai, kad Federalinis Prezidentas arba prezidentė rengia Bundesrato posėdžius ir jiems vadovauja, jie turi gana plačius įgaliojimus[12].

Konstitucijos 178 straipsnio 1 dalyje yra nustatyta, kad Bundesratas vadovauja Federalinei administracijai ir rūpinasi, kad ji būtų tikslingai organizuota ir laiku vykdytų užduotis. Federalinė administracija suskirstyta į departamentus, kuriems vadovauja Bundesrato nariai. Pagrindinė Federalinės administracijos funkcija yra federalinės teisės, ypač federalinių įstatymų ir nutarimų įgyvendinimas ir taikymas, ji taip pat padeda Bundesratui vykdyti jam priskirtus įgaliojimus.

Pagal Konstitucijos 188 straipsnio 1 dalį Federalinis Teismas (*Bundesgericht*) yra aukščiausioji teisingumą vykdanti federalinė institucija. Taigi Federalinis Teismas yra aukščiausias Šveicarijos teismas, kuriam pavesta spręsti visų teisės sričių (civilinės, baudžiamosios, administracinės ir konstitucinės) klausimus; išimtis – socialinis draudimas. Valstybės viduje jo sprendimai negali būti skundžiami, išskyrus individualius skundus dėl Europos žmogaus teisių konvencijos garantuojamų teisių pažeidimo, kurie

[12] Pavyzdžiui, Federalinis Prezidentas arba Prezidentė koordinuoja Bundesrato darbą, o tais atvejais, kai Bundesratas negali posėdžiauti, priima sprendimus, kuriems Bundesratas vėliau turi pritarti. Jis arba ji taip pat reprezentuoja valstybę, rūpinasi Federacijos ir kantonų santykiais ir t. t.

pateikiami Europos Žmogaus Teisių Teismui. Federalinio Teismo struktūrą ir jo darbo tvarką pagal Konstitucijos 188 straipsnio 2 dalį reglamentuoja įstatymas, kuriame yra nustatyta, kad jį sudaro 30 narių, ir analogiškai tiek pat ne pagrindinėse pareigose dirbančių narių, kuriuos renka Federalinis Susirinkimas 6 metų kadencijai.

Konstitucijos 189 straipsnyje nustatytas Federalinio Teismo įgaliojimų katalogas, kuris pagal šio straipsnio 3 dalį nėra baigtinis. Svarbiausia Federalinio Teismo užduotis yra spręsti ginčus dėl federalinės teisės (apimant Konstituciją, įstatymus ir nutarimus) pažeidimo (189 str. 1 d. a punktas). Pagal Konstitucijos 189 straipsnio 1 dalies b punktą Federaliniam Teismui pavedama spręsti, ar nepažeidžiama tarptautinė teisė. Toliau Konstitucijos 189 straipsnio 1 dalies c punkte yra nustatyta, kad Federalinis Teismas sprendžia ginčus dėl teisės tarp kantonų pažeidimo. Pagal šio straipsnio 1 dalies d ir e punktus Federalinio Teismo kompetencijai priskiriama spręsti kai kuriuos ginčus dėl kantonų teisės, o pagal f punktą – dėl Federacijos bei kantonų nuostatų dėl politinės teisės pažeidimo. Federacijos narių tarpusavio arba Federacijos narių ir centrinės valstybės ginčus, jei jie pagal Konstitucijos 44 straipsnio 3 dalį nesureguliuojami tarpusavio sutarimu ir derybomis, taip pat sprendžia Federalinis Teismas. Konstitucijoje yra nustatyta, ne kokie teisės aktai Federaliniam Teismui gali būti skundžiami, bet kokie negali būti skundžiami, t. y. Federalinio Susirinkimo ir Bundesrato aktai (189 str. 4 d.). Išimtys gali būti nustatytos įstatymu.

Šveicarijai, kaip federalinei valstybei, labai svarbu, kad Federalinis Teismas pagal Konstitucijos 189 straipsnio 2 dalį gali spręsti kylančius Federacijos ir kantonų arba kantonų ginčus. Taip užtikrinama federalinės teisės viršenybė kantonų teisės atžvilgiu, teisės taikymas, jų autonomiškumas, derinama kantonų teisėkūra ir kt.

Galimybę kreiptis į Federalinį Teismą reglamentuoja Konstitucijos 191 straipsnis. Jo 1 dalyje įtvirtinta, kad tai nustatoma įstatymu. Jame gali būti nurodyta, kad kreipimąsi gali riboti ieškinio suma. Sprendžiant ypač svarbius teisinius klausimus, teisė kreiptis negali būti ribojama, nors tam tikra ieškinio suma ir nebūtų pasiekta (191 str. 2 d.). Įstatyme taip pat gali būti nustatyta, kad tam tikrų sričių klausimais į Federalinį Teismą taip pat negali būti kreipiamasi, o aiškiai nepagrįstiems skundams spręsti gali būti numatytas supaprastintas procesas (191 str. 3 ir 4 d.).

Konstitucijos 191a straipsnyje įtvirtinta galimybė Federacijoje įsteigti

ir kitas teismines institucijas. Konstitucijos 191a straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad įsteigiamas Federalinis baudžiamųjų bylų teismas. Jis, kaip pirmoji instancija, sprendžia klausimus, kuriuos įstatymas priskiria Federacijos teismingumui. Įstatymu jam gali būti pavesti ir kiti įgaliojimai. Pagal Konstitucijos 191a straipsnio 2 dalį turi būti įsteigtos teisminės institucijos spręsti viešuosius teisinius ginčus, susijusius su Federalinės administracijos įgaliojimais. Taip pat gali būti steigiamos ir kitos Federacijos (191a str. 3 d.) bei kantonų (191a str. 3 d.) teisminės institucijos.

Konstitucinės justicijos funkcijas Šveicarijoje atlieka įvairios teisminės institucijos įvairiomis procedūromis, todėl tokia sistema vadinama „difuzine"[13]. Ją pirmiausia įgyvendina Federalinis Teismas, taip pat kantonų teisminės institucijos, kurios turi teisę tikrinti, ar kantonų teisė atitinka Federalinę Konstituciją. Šveicarijos konstitucinės justicijos koncepcijos esmė yra individualių teisių apsauga, taigi tuo pačiu metu Federalinis Teismas saugo teisinės valstybės principo esmę.

[13] Tschannen, P. *Staatsrecht der Schweizerischen Eidgenossenschaft*. Bern, 2004, S. 184.

ŠVEICARIJOS KONFEDERACIJOS KONSTITUCIJA[14]

PREAMBULĖ

Visagalio Dievo vardu!

Šveicarijos Tauta ir kantonai,

jausdami atsakomybę kūrinijai,

siekdami atnaujinti Federaciją, kad solidarizuojantis su pasauliu ir jam atsiveriant būtų stiprinama laisvė, demokratija, nepriklausomybė ir taika,

valioje gyventi derinant ir gerbiant jų įvairovę vienovėje,

suvokdami bendrus laimėjimus ir atsakomybę ateities kartoms,

įsisąmonindami, kad laisvas yra tik tas, kuris naudojasi savo laisve, ir kad tautos stiprybė matuojama silpnųjų gerove,

priima šią Konstituciją[15].

---

[14] Šveicarijos Konfederacijos Konstitucija (Bundesverfassung der Schweizerischen Eidgenossenschaft), paskelbta Šveicarijos Konfederacijos federalinių institucijų (Die Bundesbehoerden der Schweizerischen Eidgenossenschaft) interneto puslapyje http://www.admin.ch/opc/de/classified-compilation/19995395/index.html#a37, išversta iš vokiečių kalbos.

[15] Priimta 1999 m. balandžio 18 d. tautos balsavime (1998 m. gruodžio 18 d. Federalinio Susirinkimo (parlamento) federalinis nutarimas (BB), čia ir toliau išnašose trumpinys **BB** – *Der Bundesbeschluss der Bundesversammlung* reiškia federalinį nutarimą; 1999 m. rugpjūčio 11 d. Bundesrato (Federalinės Vyriausybės) nutarimas (BRB), čia ir toliau išnašose trumpinys **BRB –** *Der Bundesratsbeschluss* reiškia Bundesrato nutarimą. Čia ir toliau išnašose pateiktais trumpiniais informuojama, kokiame oficialiame leidinyje paskelbti nurodyti teisės aktai – AS[1] **1999** 2556; BBl[2] **1997** I 1, **1999** 162 5986).

[1] **AS** arba *Die Amtliche Sammlung des Bundesrechts* – Oficialus federalinės teisės rinkinys. Pagal 2004 m. lapkričio 17 d. Bundesrato (Federalinės Vyriausybės) potvarkio „Dėl federalinės teisės rinkinių ir dėl Federalinio leidinio“ Nr. 170.512.1 (*Verordnung über die Sammlungen des Bundesrechts und das Bundesblatt 170.512.1* ***(Publikationsverordnung, PublV)***) 1 straipsnį *Oficialus federalinės teisės rinkinys*

1 DALIS

BENDROSIOS NUOSTATOS

1 straipsnis. Šveicarijos Konfederacija

Šveicarijos tauta ir kantonai – Ciurichas, Bernas, Liucerna, Uris, Švicas, Obvaldenas ir Nidvaldenas, Glarusas, Cugas, Fribūras, Zoloturnas, Bazelio miestas ir Bazelio apskritis, Šafhauzenas, Apencelis-Auserodenas ir Apencelis-Inerodenas, Sankt Galenas, Graubiundenas, Argau, Turgau, Tičinas, Vo, Valė, Nešatelis, Ženeva ir Jura – sudaro Šveicarijos Konfederaciją.

2 straipsnis. Tikslas

1. Šveicarijos Federacija gina tautos laisvę ir teises ir gina šalies nepriklausomybę ir saugumą.

2. Ji skatina bendrą gerovę, ilgalaikį vystymąsi, vidinę vienybę ir kultūrinę šalies įvairovę.

3. Ji rūpinasi pagal išgales kuo didesne visų piliečių moterų ir piliečių vyrų galimybių lygybe.

4. Ji pasisako už ilgalaikių gamtos gyvenimo pagrindų išlaikymą ir taikią bei teisingą tarptautinę santvarką.

(AS) paprastai išeina kas savaitę kartu su Federaliniu leidiniu (BBl). Šis Bundesrato potvarkis įgyvendina 2004 m. birželio 18 d. Federalinį įstatymą „Dėl federalinės teisės rinkinių ir dėl Federalinio leidinio" Nr. 170.512 (*170.512 Bundesgesetz vom 18. Juni 2004 über die Sammlungen des Bundesrechts und das Bundesblatt* ***(Publikationsgesetz, PublG)***). Šiame Federaliniame įstatyme yra aiškiai nustatyta, kokia Federacijos ir kantonų teisė yra skelbiama nurodytuose oficialiuose leidiniuose.

[2]**BBl** arba *Das Bundesblatt* – Federalinis leidinys. Tai oficialių dokumentų chronologinis rinkinys, o jame skelbiami teisės aktai cituojami pagal priėmimo metus bei nurodant rinkinio puslapius. Pirmasis *Schweizerisches Bundesblatt* numeris (Nr. 1) paskelbtas 1849 m. vasario 24 d. ir eina iki šiol.

Toliau kitose išnašose neretai bus nurodomas ir **SR** arba *Die Systematische Sammlung des Bundesrechts*, dar kitaip *Systematische Rechtssammlung* – Sisteminis federalinės teisės rinkinys. Pagal minėto *Publikationsgesetz, PublG* 11 straipsnį *SR yra išgrynintas ir pagal dalykines sritis sutvarkytas visų oficialių aktų (Erlasse), traptautinių sutarčių, nutarimų, taip pat sutarčių tarp Federacijos ir kantonų, kurios buvo paskelbtos AS ir yra galiojančios, taip pat kantonų konstitucijų rinkinys. Jis yra periodiškai atnaujinamas.*

3 straipsnis. Kantonai

Kantonai yra tiek suverenūs, kiek jų suvereniteto neapriboja Federacijos Konstitucija; jie įgyvendina visas teises, kurios nėra Federacijos kompetencija.

4 straipsnis. Šalies kalbos

Šalies kalbos yra vokiečių, prancūzų, italų ir retoromanų kalbos.

5 straipsnis. Valstybės teisinių veiksmų principai

1. Valstybės veiksmų pagrindas ir ribos yra teisė.
2. Valstybės veiksmai turi tarnauti viešiesiems interesams ir būti proporcingi.
3. Valstybiniai organai ir privatūs asmenys veikia pagal sąžiningumo principą.
4. Federacija ir kantonai laikosi tarptautinės teisės.

5a straipsnis. Subsidiarumas[16]

Skiriant ir vykdant valstybines užduotis būtina laikytis subsidiarumo principo.

6 straipsnis. Individuali ir visuomeninė atsakomybė

Kiekvienas asmuo atsako už save ir pagal savo galimybes prisideda įgyvendinant valstybės ir visuomenės užduotis.

2 DALIS

PAGRINDINĖS TEISĖS, PILIETINĖS TEISĖS IR SOCIALINIAI TIKSLAI

1 skyrius. PAGRINDINĖS TEISĖS

7 straipsnis. Žmogaus orumas

Žmogaus orumas turi būti gerbiamas ir saugomas.

8 straipsnis. Teisinė lygybė

1. Įstatymui visi žmonės lygūs.

[16] Priimta 2004 m. lapkričio 28 d. tautos balsavimu, galioja nuo 2008 m. sausio 1 d. (2003 m. spalio 3 d. BB, 2005 m. sausio 26 d. BRB, 2007 m. lapkričio 7 d. BRB – AS **2007** 5765; BBl **2002** 2291, **2003** 6591, **2005** 951).

2. Niekas negali būti diskriminuojamas dėl jo kilmės, rasės, lyties, amžiaus, kalbos, socialinės padėties, gyvenimo būdo, religinių, pasaulėžiūrinių arba politinių įsitikinimų arba dėl fizinės, dvasinės ar psichinės negalios.

3. Vyras ir moteris yra lygūs. Įstatymas saugo jų teisinę ir faktinę lygybę, visų pirma šeimoje, siekiant išsilavinimo ir darbe. Vyras ir moteris turi teisę gauti vienodą atlyginimą už lygiavertį darbą.

4. Įstatymas numato neįgaliųjų diskriminacijos šalinimo priemones.

9 straipsnis. Apsauga nuo savivalės ir sąžiningumo principo gynimas

Kiekvienas asmuo gali reikalauti, kad valstybinės institucijos su juo elgtųsi be savivalės ir laikantis sąžiningumo principo.

10 straipsnis. Teisė į gyvybę ir asmeninę laisvę

1. Kiekvienas žmogus turi teisę į gyvybę. Mirties bausmė yra uždrausta.

2. Kiekvienas žmogus turi teisę į asmeninę laisvę, ypač į fizinį ir dvasinį neliečiamumą ir judėjimo laisvę.

3. Kankinimas ir bet kuris kitoks žiauraus, nežmoniško ir žeminančio elgesio ir bausmių būdas yra draudžiamas.

11 straipsnis. Vaikų ir jaunuolių apsauga

1. Vaikai ir jaunuoliai turi teisę į ypatingą jų neliečiamumo apsaugą ir jų vystymosi skatinimą.

2. Jie įgyvendina savo teises pagal gebėjimus priimti sprendimus.

12 straipsnis. Teisė į pagalbą pakliuvus į sunkią padėtį

Tas, kas pakliūva į sunkią padėtį ir nėra pajėgus savimi pasirūpinti, turi teisę į pagalbą bei globą ir į priemones, kurios yra būtinos žmoniškai egzistencijai.

13 straipsnis. Privačios sferos apsauga

1. Kiekvienas asmuo turi teisę, kad būtų gerbiamas jo privatus ir šeiminis gyvenimas, būtų neliečiamas jo būstas ir į susirašinėjimo, pašto ir telekomunikacijų ryšių paslaptį.

2. Kiekvienas asmuo turi teisę, kad jo asmeniniai duomenys būtų saugomi nuo piktnaudžiavimo.

14 straipsnis. Teisė į santuoką ir šeimą

Garantuojama teisė į santuoką ir šeimą.

15 straipsnis. Sąžinės ir tikėjimo laisvė

1. Garantuojama tikėjimo ir sąžinės laisvė.
2. Kiekvienas asmuo turi teisę laisvai pasirinkti religiją ir pasaulėžiūrinius įsitikinimus ir juos vienas arba bendruomenėje su kitais išpažinti.
3. Kiekvienas asmuo turi teisę įstoti į religinę bendruomenę arba jai priklausyti ir vadovautis religiniu mokymu.
4. Niekas negali būti verčiamas įstoti į religinę bendruomenę arba jai priklausyti, atlikti religinius veiksmus arba vadovautis religiniu mokymu.

16 straipsnis. Nuomonės ir informacijos laisvė

1. Garantuojama nuomonės ir informacijos laisvė.
2. Kiekvienas asmuo turi teisę laisvai susidaryti nuomonę ir ją nekliudomai reikšti ir platinti.
3. Kiekvienas asmuo turi teisę laisvai priimti informaciją, ją gauti iš visų prieinamų šaltinių ir skleisti.

17 straipsnis. Žiniasklaidos laisvė

1. Garantuojama spaudos, radijo ir televizijos, taip pat programų ir informacijos platinimo kitomis viešojo tolimojo techninio ryšio formomis laisvė.
2. Cenzūra draudžiama.
3. Garantuojama redakcijos paslaptis.

18 straipsnis. Kalbų laisvė

Garantuojama kalbų laisvė.

19 straipsnis. Teisė į pradžios mokyklos mokymą

Garantuojama teisė į pakankamą ir nemokamą pradžios mokyklos mokymą.

20 straipsnis. Mokslo laisvė

Garantuojama mokslinių mokymų ir tyrimų laisvė.

21 straipsnis. Meno laisvė

Garantuojama meno laisvė.

22 straipsnis. Susirinkimų laisvė

1. Garantuojama susirinkimų laisvė.

2. Kiekvienas asmuo turi teisę organizuoti susirinkimus, susirinkimuose dalyvauti arba juose nedalyvauti.

23 straipsnis. Susivienijimų laisvė

1. Garantuojama susivienijimų laisvė.

2. Kiekvienas asmuo turi teisę organizuoti susivienijimus, į susivienijimus įstoti arba jiems priklausyti arba dalyvauti susivienijimų veikloje.

3. Niekas negali būti verčiamas įstoti į susivienijimą arba jam priklausyti.

24 straipsnis. Apsigyvenimo laisvė

1. Šveicarės ir šveicarai turi teisę apsigyventi bet kurioje šalies vietovėje.

2. Jie turi teisę išvykti iš Šveicarijos arba į Šveicariją atvykti.

25 straipsnis. Apsauga nuo ištrėmimo, išdavimo ir išsiuntimo

1. Šveicarės ir šveicarai negali būti ištremti iš Šveicarijos; jie gali būti išduodami užsienio institucijoms tik jų pačių sutikimu.

2. Pabėgėliai negali būti išsiunčiami arba išduodami tai valstybei, kurioje jie persekiojami.

3. Niekas negali būti išsiunčiamas į tokią valstybę, kurioje jam gresia kankinimas arba kitoks žiaurus ir nežmoniškas elgesys su juo arba bausmė.

26 straipsnis. Nuosavybės garantija

1. Nuosavybė garantuojama.

2. *Ekspropriacija* ir nuosavybės apribojimas, kuris prilygsta *ekspropriacijai*, visiškai atlyginamas.

27 straipsnis. Ūkinės veiklos laisvė

1 Garantuojama ūkinės veiklos laisvė.

2. Ji ypač apima laisvą profesijos pasirinkimą, taip pat laisvą priėjimą prie privačios ūkinės darbinės veiklos ir jos laisvą atlikimą.

28 straipsnis. Koalicijų laisvė

1. Darbuotojos ir darbuotojai, darbdavės ir darbdaviai, taip pat ir jų organizacijos turi teisę jų interesų apsaugai susijungti, sudaryti susivienijimus ir į juos įstoti arba nestoti.

2. Ginčai, kiek leidžia galimybės, sprendžiami derybomis arba tarpininkavimu.

3. Streikas ir lokautas yra leidžiami, jei jie susiję su darbo santykiais ir jei nėra jokių įsipareigojimų saugoti darbinę taiką arba vesti taikinamąsias derybas.

4. Įstatymas tam tikroms asmenų grupėms gali numatyti draudimą streikuoti.

29 straipsnis. Bendrosios procesinės garantijos

1. Kiekvienas asmuo turi teisę, kad su juo teismuose arba administracinėse institucijose būtų elgiamasi lygiai ir teisingai, taip pat į sprendimą per tinkamą terminą.

2. Šalys turi teisę būti išklausytos.

3. Kiekvienas asmuo, kuris neturi būtinų lėšų, turi teisę į nemokamą teisingumo vykdymą, jei jo teisinis siekis neatrodo neperspektyvus. Jei tai būtina jo teisėms apsaugoti, jis turi teisę į nemokamą teisinę pagalbą suteikiantį asmenį.

29a straipsnis. Juridinės procedūros garantija[17]

Kiekvienas asmuo turi teisę, kad kilusį teisinį ginčą nagrinėtų teisminė institucija. Federacija ir kantonai įstatymu išimtiniais atvejais gali teisminį nagrinėjimą atmesti.

30 straipsnis. Teisminis procesas

1. Kiekvienas asmuo, kurio byla turi būti svarstoma teisminiame procese, turi teisę į įstatymu įsteigtą kompetentingą, nepriklausomą ir nešališką teismą. Nepaprastieji teismai draudžiami.

2. Kiekvienas asmuo, kuriam iškeliamas civilinis ieškinys, turi teisę, kad jo bylą nagrinėtų jo gyvenamosios vietos teismas. Įstatymas gali numatyti kitą teismingumą.

3. Teisminis nagrinėjimas ir sprendimo paskelbimas yra vieši. Įstatymas gali numatyti išimtis.

[17] Priimta 2000 m. kovo 12 d. tautos balsavimu, galioja nuo 2007 m. sausio 1 d. (1999 m. spalio 8 d. BB, 2000 m. gegužės 17 d. BRB, 2005 m. kovo 8 d. BB – AS **2002** 3148, **2006** 1059; BBl **1997** I 1, **1999** 8633, **2000** 2990, **2001** 4202).

31 straipsnis. Laisvės atėmimas

1. Asmens laisvė gali būti atimama tik įstatyme numatytais atvejais ir tik įstatyme numatytais būdais.

2. Kiekvienas asmuo, kurio laisvė atimama, turi teisę, kad nedelsiant ir jam suprantama kalba būtų pranešama apie laisvės atėmimo priežastis ir jo teises. Jis turi turėti galimybę savo teises pareikšti. Jis ypač turi teisę, kad apie laisvės atėmimą būtų pranešama jo artimiems giminaičiams.

3. Kiekvienas asmuo, kuriam taikomas kardomasis kalinimas, turi teisę nedelsiant būti atvesdintas teisėjai arba teisėjui; teisėja arba teisėjas nusprendžia, asmuo ir toliau turi būti laikomas suimtas ar paleidžiamas. Kiekvienas asmuo, esantis kardomajame kalinime, turi teisę per tinkamą terminą išgirsti nuosprendį.

4. Kiekvienas asmuo, kuriam laisvė atimama ne teismo, visuomet turi teisę kreiptis į teismą. Šis kaip galima greičiau nusprendžia dėl laisvės atėmimo teisėtumo.

32 straipsnis. Baudžiamasis procesas

1. Kiekvienas asmuo iki pripažinimo kaltu, turinčio teisinę galią, laikomas nekaltu.

2. Kiekvienas apkaltintas asmuo turi teisę būti kaip galima greičiau ir išsamiai informuotas apie jam iškeltus kaltinimus. Jis privalo turėti teisę pasinaudoti jam priklausančiomis gynybinėmis teisėmis.

3. Kiekvienas nuteistas asmuo turi teisę, kad nuosprendį patikrintų aukštesnis teismas. Išskyrus atvejus, kuriais Federacijos teismas sprendžia kaip vienintelė instancija.

33 straipsnis. Peticijos teisė

1. Kiekvienas asmuo turi teisę valdžios institucijoms pateikti peticijas; dėl to jam neturi kilti jokios žalos.

2. Valdžios institucijos turi atkreipt dėmesį į peticijas.

34 straipsnis. Politinės teisės

1. Garantuojamos politinės teisės.

2. Politinių teisių garantiją saugo laisva valia ir nesuklastotas balsavimas.

35 straipsnis. Pagrindinių teisių įgyvendinimas

1. Pagrindinių teisių turi būti paisoma visoje teisėtvarkoje.

2. Tas, kas įgyvendina valstybės užduotis, yra saistomas pagrindinių teisių ir įpareigojamas prisidėti prie jų įgyvendinimo.

3. Valdžios institucijos rūpinasi, kad pagrindinėmis teisėmis, jeigu tik jos pagal savo esmę gali būti taikomos, veiksmingai galėtų pasinaudoti ir privatūs asmenys.

36 straipsnis. Pagrindinių teisių ribojimas

1. Pagrindinių teisių ribojimas turi būti grindžiamas įstatymu. Esminiai apribojimai turi būti numatyti įstatyme. Išimtys galioja rimto, tiesioginio ir kitaip neišvengiamo pavojaus atvejais.

2. Pagrindinių teisių apribojimai turi būti pateisinami viešuoju interesu arba siekiant apsaugoti pagrindines trečiųjų asmenų teises.

3. Pagrindinių teisių apribojimai turi būti proporcingi.

4. Pagrindinių teisių esminis turinys turi būti neliečiamas.

2 skyrius. PILIETINĖS IR POLITINĖS TEISĖS

37 straipsnis. Pilietinės teisės

1. Šveicarijos pilietė arba Šveicarijos pilietis yra tas, kas turi vienos savivaldybės pilietines teises ir atitinkamo kantono pilietines teises.

2. Niekas negali būti dėl pilietinių teisių privilegijuojamas arba diskriminuojamas. Išimtis numato nuostatos dėl politinių teisių piliečių savivaldybėse ir korporacijose bei jų turto, nebent kantonų įstatymai numatytų kitaip.

38 straipsnis. Pilietinių teisių įgijimas ir netekimas

1. Federacija nustato pilietinių teisių įgijimą ir netekimą kilme, santuoka ir įsūnijimu bei įdukrinimu. Be to, ji reglamentuoja Šveicarijos pilietinių teisių netekimą kitais pagrindais, taip pat pilietybės sugrąžinimą.

2. Ji priima minimalias nuostatas dėl kantonų pilietybės suteikimo užsieniečiams ir duoda leidimą suteikti pilietybę.

3. Ji palengvina pilietybės suteikimą vaikams, kurie neturi pilietybės.

39 straipsnis. Politinės teisės įgyvendinamas

1. Federacija reglamentuoja naudojimąsi politinėmis teisėmis federaliniuose reikaluose, kantonai – kantonų ir komunaliniuose reikaluose.

2. Politinės teisės įgyvendinamos gyvenamojoje vietoje. Federacija ir kantonai gali numatyti išimtis.

3. Niekas negali įgyvendinti politines teises daugiau nei viename kantone.

4. Kantonai gali numatyti, kad nauji gyventojai balsavimo teisę kantonų ir komunaliniuose reikaluose gali įgyvendinti tik po trijų mėnesių nuo apsigyvenimo.

40 straipsnis. Užsienio šveicarės ir užsienio šveicarai

1. Federacija skatina užsienio šveicarų santykius vienų su kitais ir su Šveicarija. Ji gali paremti organizacijas, siekiančias šio tikslo.

2. Ji priima nuostatas dėl užsienio šveicarų teisių ir pareigų, būtent dėl politinių teisių įgyvendinimo Federacijoje, pareigos atlikti karinę ir alternatyviąją tarnybą, dėl paramos ir socialinio draudimo.

3 skyrius. SOCIALINIAI TIKSLAI

41 straipsnis

1. Federacija ir kantonai deda visas pastangas didindami asmeninę atsakomybę ir privačias iniciatyvas tam, kad:

a. kiekvienas asmuo jaustųsi socialiai saugus;
b. kiekvienas asmuo gautų jo sveikatai reikalingą priežiūrą;
c. šeimos kaip suaugusiųjų ir vaikų bendruomenės būtų saugomos ir skatinamos;
d. darbingi asmenys galėtų apmokėti pragyvenimą iš darbo tinkamomis sąlygomis pajamų;
e. būsto ieškantys asmenys galėtų sau ir savo šeimai rasti tinkamą būstą priimtinomis sąlygomis;
f. vaikai ir jaunuoliai, taip pat darbingo amžiaus asmenys pagal savo gebėjimus galėtų lavintis, mokytis ir kelti savo kvalifikaciją;
g. vaikai ir jaunuoliai tapdami savarankiškais ir socialiai atsakingais asmenimis būtų skatinami ir remiami jiems socialiai, kultūriškai ir politiškai integruojantis.

2. Federacija ir kantonai deda pastangas, kad kiekvienas asmuo būtų apsaugotas nuo ekonominių pasekmių dėl amžiaus, neįgalumo, ligos, nelaimingo atsitikimo, nedarbo, motinystės, našlaitystės ir našlystės.

3. Jie siekia socialinių tikslų naudodamiesi jiems Konstitucijos suteiktais įgaliojimais ir turimomis lėšomis.

4. Iš socialinių tikslų negali kilti jokių tiesioginių valstybinės paramos reikalavimų.

3 DALIS

EDERACIJA, KANTONAI IR BENDRUOMENĖS

1 skyrius. FEDERACIJOS IR KANTONŲ TARPUSAVIO SANTYKIAI

1 skirsnis. Federacijos ir kantonų uždaviniai

42 straipsnis. Federacijos uždaviniai

1. Federacija įgyvendina tuos uždavinius, kuriuos jai priskyrė Federacijos Konstitucija.

2. …[18]

43 straipsnis. Kantonų uždaviniai

Kantonai numato pagal savo kompetenciją įgyvendinamus uždavinius.

43a straipsnis. Principai dėl valstybinių uždavinių priskyrimo ir įgyvendinimo[19]

1. Federacija perima tik tuos uždavinius, kurių galia peržengia kantonų ribas arba kai būtinas vienodas Federacijos reglamentavimas.

2. Bendruomenė, kuriai iškyla poreikis pasinaudoti valstybės biudžetu, perima jo išlaidas.

3. Bendruomenė, kuriai išlaidos kyla iš valstybinių mokesčių, gali šiais mokesčiais disponuoti.

[18] Panaikinta 2004 m. lapkričio 28 d. tautos balsavimu, galioja nuo 2008 m. sausio 1 d. (2003 m. spalio 3 d. BB, 2005 m. sausio 26 d. BRB, 2007 m. lapkričio 7 d. BRB – AS **2007** 5765; BBl **2002** 2291, **2003** 6591, **2005** 951).

[19] Priimta 2004 m. lapkričio 28 d. tautos balsavimu, galioja nuo 2008 m. sausio 1 d. (2003 m. spalio 3 d. BB, 2005 m. sausio 26 d. BRB, 2007 m. lapkričio 7 d. BRB – AS **2007** 5765; BBl **2002** 2291, **2003** 6591, **2005** 951).

4. Pagrindinio aprūpinimo mokesčiai turi būti lygiai atvirai nustatyti visiems asmenims.

5. Valstybiniai uždaviniai turi būti vykdomi pagal poreikių atitikimą ir ūkiškai.

2 skirsnis. Federacijos ir kantonų tarpusavio sąveika

44 straipsnis. Principai

1. Federacija ir kantonai vienas kitą remia įgyvendindami savo uždavinius ir dirbdami kartu.

2. Jie įpareigoti vienas į kitą atsižvelgti ir remti. Jie vienas kitam suteikia tarnybinę ir teisinę pagalbą.

3. Ginčai tarp kantonų ir tarp kantonų ir Federacijos, kiek leidžia galimybės, sprendžiami derybomis ir tarpininkavimu.

45 straipsnis. Dalyvavimas reiškiant federacijos valią

1. Kantonai dalyvauja pagal Konstitucijos nuostatas reiškiant Federacijos valią, ypač teisėkūroje.

2. Federacija laiku ir išsamiai informuoja kantonus apie savo ketinimus; ji išsiaiškina jų poziciją, jeigu tai susiję su jų interesais.

46 straipsnis. Federacijos teisės įgyvendinimas

1. Kantonai įgyvendina federacinę teisę pagal Federacijos Konstituciją ir federacinius teisės aktus.

2. Federacija ir kantonai gali tarpusavyje sutarti, kad kantonai įgyvendindami federacinę teisę siektų nustatytų tikslų ir šiuos tikslus Federacija remia finansiškai[20].

3. Federacija turi leisti kantonams veiksmų laisvę tvarkant jų reikalus ir atsižvelgti į kantonų ypatumus[21].

47 straipsnis. Kantonų savarankiškumas

1. Federacija turi gerbti kantonų savarankiškumą.

2. Ji palieka kantonams pakankamai uždavinių-funkcijų ir paiso jų

[20] Priimta 2004 m. lapkričio 28 d. tautos balsavimu, galioja nuo 2008 m. sausio 1 d. (2003 m. spalio 3 d. BB, 2005 m. sausio 26 d. BRB, 2007 m. lapkričio 7 d. BRB – AS **2007** 5765; BBl **2002** 2291, **2003** 6591, **2005** 951).

[21] Priimta 2004 m. lapkričio 28 d. tautos balsavimu, galioja nuo 2008 m. sausio 1 d. (2003 m. spalio 3 d. BB, 2005 m. sausio 26 d. BRB, 2007 m. lapkričio 7 d. BRB – AS **2007** 5765; BBl **2002** 2291, **2003** 6591, **2005** 951).

organizacinės autonomijos. Ji palieka kantonams pakankamai finansinių šaltinių ir prisideda, kad jie galėtų vykdyti savo uždavinius turėdami pakankamai finansinių priemonių[22].

48 straipsnis. Sutartys tarp kantonų

1. Kantonai tarpusavyje gali sudaryti sutartis ir taip pat steigti bendras organizacijas ir institucijas. Jie pirmiausia gali bendrai vykdyti regionines užduotis.

2. Federacija pagal savo kompetenciją gali dalyvauti tai įgyvendinant.

3. Sutartys tarp kantonų negali prieštarauti Federacijos teisei ir interesams, taip pat kitų kantonų teisėms. Apie jas turi būti pranešta sąjungai.

4. Tarpkantonine sutartimi kantonai gali suteikti įgaliojimus tarpkantoniniams organams leisti teisės aktus, kuriais įgyvendinamos tarpkantoninės sutarties nuostatos, tiek, kiek sutartis:

a. buvo patvirtinta tokia pat tvarka, kaip taikoma teisės aktų leidyboje;

b. nustato sutarties turinio pagrindus[23].

5. Kantonai paiso tarpkantoninės teisės[24].

48a straipsnis. Visuotinis susisaistymas ir dalyvavimo pareiga[25]

1. Suinteresuotų kantonų prašymu Federacija gali tarpkantoninių sutarčių sritis paskelbti visuotinai privalomas arba kantonus įpareigoti dalyvauti tarpkantoninėse sutartyse dėl:

a. bausmių ir kitų priemonių vykdymo;

b. mokyklinio ugdymo pagal 62 straipsnio 4 dalies numatytas sritis[26];

---

[22] Priimta 2004 m. lapkričio 28 d. tautos balsavime, galioja nuo 2008 m. sausio 1 d. (2003 m. spalio 3 d. BB, 2005 m. sausio 26 d. BRB, 2007 m. lapkričio 7 d. BRB – AS **2007** 5765; BBl **2002** 2291, **2003** 6591, **2005** 951).

[23] Priimta 2004 m. lapkričio 28 d. tautos balsavimu, galioja nuo 2008 m. sausio 1 d. (2003 m. spalio 3 d. BB, 2005 m. sausio 26 d. BRB, 2007 m. lapkričio 7 d. BRB – AS **2007** 5765; BBl **2002** 2291, **2003** 6591, **2005** 951).

[24] Priimta 2004 m. lapkričio 28 d. tautos balsavimu, galioja nuo 2008 m. sausio 1 d. (2003 m. spalio 3 d. BB, 2005 m. sausio 26 d. BRB, 2007 m. lapkričio 7 d. BRB – AS **2007** 5765; BBl **2002** 2291, **2003** 6591, **2005** 951).

[25] Priimta 2004 m. lapkričio 28 d. tautos balsavimu, galioja nuo 2008 m. sausio 1 d. (2003 m. spalio 3 d. BB, 2005 m. sausio 26 d. BRB, 2007 m. lapkričio 7 d. BRB – AS **2007** 5765; BBl **2002** 2291, **2003** 6591, **2005** 951).

[26] Priimta 2006 m. gegužės 21 d. tautos balsavimu, galioja nuo 2006 m. gegužės 21 d. (2005 m. gruodžio 16 d. BB, 2006 m. liepos 27 d. BRB – AS **2006** 3033; BBl **2005** 5479 5547 7273, **2006** 6725).

c. kantono aukštųjų mokyklų[27];
d. viršregioninio pobūdžio kultūros institucijų;
e. atliekų tvarkymo;
f. nuotekų valymo;
g. aglomeracijų susisiekimo;
h. aukščiausio lygio medicinos tyrimų ir specialių klinikų;
i. neįgaliųjų reabilitacijos ir slaugos institucijų.

2. Visuotinai privalomas paskelbimas vykdomas Federacijos sprendimo priėmimo forma.

3. Įstatymu įtvirtinamas visuotinis privalomumas ir privalomas dalyvavimas ir nustatoma procedūra.

49 straipsnis. Federacijos teisės viršenybė ir jos laikymasis

1. Federacijos teisė yra viršesnė už prieštaraujančią kantonų teisę.

2. Federacija stebi, kaip laikomasi Federacijos teisės kantonuose.

3 skirsnis. Bendruomenės

50 straipsnis

1. Bendruomenių autonomija yra ginama kantonų teisės priemonėmis.

2. Federacija veikdama atkreipia dėmesį į galimą poveikį bendruomenėms.

3. Tai darydama atkreipia dėmesį į situacijų ypatybes miestuose, aglomeracijose ir kalnų vietovėse.

4 skirsnis. Federacijos garantijos

51 straipsnis. Kantonų konstitucijos

1. Kiekvienas kantonas turi demokratinę konstituciją. Jai turi pritarti tauta ir ją galima peržiūrėti, kai to reikalauja dauguma balsavimo teisę turinčių asmenų.

2. Kantonų konstitucijos turi garantuoti Federacijos buvimą. Federacija jas garantuoja, jeigu jos neprieštarauja Federacijos teisei.

---

[27] Priimta 2006 m. gegužės 21 d. tautos balsavimu, galioja nuo 2006 m. gegužės 21 d. (2005 m. gruodžio 16 d. BB, 2006 m. liepos 27 d. BRB - AS **2006** 3033; BBl **2005** 5479 5547 7273, **2006** 6725).

52 straipsnis. Konstitucinė santvarka

1. Federacija saugo kantonų konstitucinę santvarką.

2. Ji įsikiša, kai kantone ši tvarka yra pažeista arba kėsinamasi į ją ir kantonas pats arba kitų kantonų pagalba nepajėgia jos apginti.

53 straipsnis. Kantonų sudėtis ir teritorija

1. Federacija saugo kantonų sudėtį ir teritoriją.

2. Kantono sudėties keitimai reikalauja esamų gyventojų, liečiamų kantonų, taip pat tautos pritarimo.

3. Teritoriniams pokyčiams tarp kantonų turi pritarti liečiami gyventojai ir liečiami kantonai, taip pat Federacijos susirinkime priimamas sąjunginis nutarimas.

4. Sienų liniją kantonai gali pakeisti sutartimi.

2 skyrius. KOMPETENCIJOS

1 skirsnis. Santykiai su užsieniu

54 straipsnis. Užsienio reikalai

1. Užsienio reikalai priklauso Sąjungai.

2. Federacija užtikrina Šveicarijos nepriklausomybė ir gerovę; kartu ji stengiasi padėti esant būtinybei mažinti skurdą pasaulyje, gerbia žmogaus teises ir rūpinasi demokratijos plėtra, skatina taikų tautų sambūvį, taip pat rūpinasi gamtos išteklių išsaugojimu.

3. Ji atsižvelgia į kantonų kompetenciją ir paiso jų interesų.

55 straipsnis. Kantonų dalyvavimas užsienio politikos sprendimuose

1. Kantonai dalyvauja priimant užsienio politikos sprendimus, susijusius su jų kompetencija arba pagrindiniais interesais.

2. Federacija laiku ir išsamiai informuoja kantonus ir išsiaiškina jų poziciją.

3. Kantonų nuomonė ypač svarbi, kai svarstomas jų kompetencijos klausimas. Tokiais atvejais kantonai tinkamu būdu dalyvauja tarptautinėse derybose.

56 straipsnis. Kantonų santykiai su užsieniu

1. Kantonai savo kompetencijos srityse gali sudaryti sutartis su užsieniu.

2. Šios sutartys negali prieštarauti Federacijos teisei ir interesams, taip pat kitų kantonų teisėms. Kantonai informuoja Federaciją apie sutarties sudarymą.

3. Su toliau nurodytomis užsienio įstaigomis kantonai gali tiesiogiai užmegzti santykius; kitais atvejais kantonai santykius su užsieniu plėtoja tarpininkaujami Federacijos.

2 skirsnis. Saugumas, šalies gynyba, civilių sauga

57 straipsnis. Saugumas

1. Federacija ir kantonai pagal savo kompetenciją rūpinasi šalies saugumu ir apsaugo gyventojus.

2. Jie koordinuoja savo pajėgas vidinio saugumo srityje.

58 straipsnis. Kariuomenė

1. Šveicarija turi kariuomenę. Ji organizuojama milicijos principu.

2. Kariuomenė užkerta kelią karui ir skatina taikos palaikymą; ji gina šalį ir jos gyventojus. Ji remia civilines institucijas iškilus rimtų pavojų vidaus saugumui ir šalinant kitas išskirtines situacijas. Įstatymas gali numatyti kitas užduotis.

3. Kariuomenės įvedimas yra Federacijos dalykas[28].

59 straipsnis. Karinė ir alternatyvioji tarnyba

1. Kiekvienas šveicaras privalo atlikti karinę tarnybą. Įstatymas numato alternatyvią civilinę tarnybą.

2. Šveicarėms karinė tarnyba yra savanoriška.

3. Šveicarai, kurie neatlieka nei karinės, nei alternatyvios tarnybos, privalo mokėti rinkliavą. Ji nustatoma ir renkama Federacijai, kantonai ją paskirsto ir surenka.

4. Federacija išleidžia raštą dėl negautų pajamų atlyginimo.

5. Asmenys, kurie atlikdami karinę ar alternatyvią tarnybą patyrė sveikatos sužalojimą, arba netekusių gyvybės asmenų artimieji turi teisę į atitinkamą Federacijos paramą.

[28] Priimta 2004 m. lapkričio 28 d. tautos balsavimu, galioja nuo 2008 m. sausio 1 d. (2003 m. spalio 3 d. BB, 2005 m. sausio 26 d. BRB, 2007 m. lapkričio 7 d. BRB - AS **2007** 5765; BBl **2002** 2291, **2003** 6591, **2005** 951).

60 straipsnis. Kariuomenės organizavimas, mokymas ir aprūpinimas

1. Karinių įstatymų leidyba kariuomenės organizavimo, mokymo ir aprūpinimo srityse yra Sąjungos dalykas.

2. …[29]

3. Federacija gali perimti kantonų karinius darinius atitinkamai atlygindama.

61 straipsnis. Civilinė apsauga

1. Įstatymų leidyba dėl civilinės asmenų ir turto apsaugos nuo ginkluotų konfliktų poveikio yra Federacijos dalykas.

2. Federacija leidžia potvarkius dėl civilinės saugos įvedimo ištikus katastrofoms ir ypatingoms situacijoms.

3. Ji gali paskelbti civilinės saugos tarnybą privalomą vyrams. Moterims ji yra savanoriška.

4. Federacija leidžia paliepimus dėl negautų pajamų kompensavimo.

5. Asmenys, patyrę žalą sveikatai atlikdami civilinės saugos funkcijas, arba praradusių gyvybę asmenų artimieji turi teisę gauti atitinkamą Federacijos paramą.

3 skirsnis. Švietimas, tyrimai ir kultūra

61a straipsnis. Šveicarijos švietimo sistema[30]

1. Federacija ir kantonai kartu pagal savo kompetenciją rūpinasi aukšta Šveicarijos švietimo sistemos kokybe ir prieinamumu.

2. Jie koordinuoja savo pastangas ir užtikrina tai bendrų organų veikimu ir kitomis priemonėmis.

3. Jie taip užtikrina savo uždavinių įvykdymą[31], kad bendrojo lavinimo ir profesinio rengimo švietimo įgyvendinimas sulaukia atitinkamo visuomenės pripažinimo.

---

[29] Panaikinta 2004 m. lapkričio 28 d. tautos balsavimu, galioja nuo 2008 m. sausio 1 d. (2003 m. spalio 3 d. BB, 2005 m. sausio 26 d. BRB, 2007 m. lapkričio 7 d. BRB - AS **2007** 5765; BBl **2002** 2291, **2003** 6591, **2005** 951).

[30] Priimta 2006 m. gegužės 21 d. tautos balsavimu, galioja nuo 2006 m. gegužės 21 d. (2005 m. gruodžio 16 d. BB, 2006 m. liepos 27 d. BRB - AS **2006** 3033; BBl **2005** 5479 5547 7273, **2006** 6725).

[31] Federalinio Susirinkimo (BVers) Redakcinės komisijos pataisymas. Parlamento įstatymo (ParlG) 58 straipsnio 1 dalis (SR **171.10**).

62 straipsnis. Mokyklos[32]

1. Mokyklos priskirtos kantonų kompetencijai.

2. Jie rūpinasi dėl pakankamo pagrindinės mokyklos mokymo, kuris yra atviras visiems vaikams. Pagrindinis išsilavinimas privalomas ir patenka į valstybės vadovavimo ar priežiūros sferą. Viešosiose mokyklose jis yra nemokamas[33].

3. Kantonai rūpinasi pakankamu neįgalių vaikų ir jaunuolių specialiuoju mokymu iki 20 metų[34].

4. Nepavykus koordinuojant suvienodinti mokyklinio amžiaus, mokymosi pareigos, trukmės, tikslų, lavinimosi lygių, perėjimo iš lygio į lygį, taip pat kvalifikacijos reikalavimų, Federacija išleidžia reikalingus paliepimus[35].

5. Federacija nustato mokslo metų pradžią[36].

6. Rengiant Federacijos teisės aktus šioje srityje kantonų kompetencijos klausimais itin svarbus yra kantonų dalyvavimas[37].

63 straipsnis. Profesinis švietimas[38]

1. Federacija išleidžia paliepimus dėl profesinio švietimo.

2. Ji skatina didelę ir prieinamą pasiūlą profesinio švietimo srityje.

---

32 Su pereinamąja nuostata.

33 Priimta 2006 m. gegužės 21 d. tautos balsavimu, galioja nuo 2006 m. gegužės 21 d. (2005 m. gruodžio 16 d. BB, 2006 m. liepos 27 d. BRB – AS **2006** 3033; BBl **2005** 5479 5547 7273, **2006** 6725).

34 Priimta 2004 m. lapkričio 28 d. tautos balsavimu, galioja nuo 2008 m. sausio 1 d. (2003 m. spalio 3 d. BB, 2005 m. sausio 26 d. BRB, 2007 m. lapkričio 7 d. BRB – AS **2007** 5765; BBl **2002** 2291, **2003** 6591, **2005** 951).

35 Priimta 2006 m. gegužės 21 d. tautos balsavimu, galioja nuo 2006 m. gegužės 21 d. (2005 m. gruodžio 16 d. BB, 2006 m. liepos 27 d. BRB – AS **2006** 3033; BBl **2005** 5479 5547 7273, **2006** 6725).

36 Priimta 2006 m. gegužės 21 d. tautos balsavimu, galioja nuo 2006 m. gegužės 21 d. (2005 m. gruodžio 16 d. BB, 2006 m. liepos 27 d. BRB – AS **2006** 3033; BBl **2005** 5479 5547 7273, **2006** 6725).

37 Priimta 2006 m. gegužės 21 d. tautos balsavimu, galioja nuo 2006 m. gegužės 21 d. (2005 m. gruodžio 16 d. BB, 2006 m. liepos 27 d. BRB – AS **2006** 3033; BBl **2005** 5479 5547 7273, **2006** 6725).

38 Priimta 2006 m. gegužės 21 d. tautos balsavimu, galioja nuo 2006 m. gegužės 21 d. (2005 m. gruodžio 16 d. BB, 2006 m. liepos 27 d. BRB - AS **2006** 3033; BBl **2005** 5479 5547 7273, **2006** 6725).

63a straipsnis. Aukštosios mokyklos[39]

1. Federacija užsiima konfederacinėmis aukštosiomis technikos mokyklomis. Ji gali įsteigti, perimti, rūpintis kitomis aukštosiomis mokyklomis ar kitomis aukštojo mokslo institucijomis.

2. Ji remia kantonų aukštąsias mokyklas ir gali skirti lėšų kitoms pripažintoms aukštojo mokslo institucijoms.

3. Federacija ir kantonai kartu rūpinasi kokybės apsaugos koordinacija ir užtikrinimu Šveicarijos aukštojo mokslo sistemoje. Čia jie atkreipia dėmesį į aukštųjų mokyklų autonomiją ir jų skirtingas atsakomybės sritis ir laikosi tuos pačius uždavinius įgyvendinančių institucijų lygybės principo.

4. Uždaviniams įgyvendinti kantonai ir Federacija sudaro sutartis ir perkelia nustatytas veiklas bendriems organams. Įstatymas nustato kompetenciją, kurią galima perduoti, ir nustato organizavimo, įvykdymo ir koordinavimo principus.

5. Jeigu koordinuojant Federacija ir kantonai nepasiekia bendrų tikslų, Federacija išleidžia paliepimus dėl studijų pakopų ir jų perėjimo, dėl tolesnio lavinimo ir institucijų bei kvalifikacijų pripažinimo. Be to, federacija gali nustatyti aukštųjų mokyklų paramą lygaus finansavimo pagrindu ir atsižvelgiant į vykdomas funkcijas tarp aukštųjų mokyklų, ypač didelių išlaidų reikalaujančiose srityse.

64 straipsnis. Tyrimai

1. Federacija skatina mokslinius tyrimus ir inovacijas[40].

2. Ji skatinimą gali padaryti itin priklausomą nuo kokybės užtikrinimo ir koordinavimo[41].

3. Ji gali steigti, perimti ar valdyti tyrimų institucijas.

---

[39] Priimta 2006 m. gegužės 21 d. tautos balsavimu, galioja nuo 2006 m. gegužės 21 d. (2005 m. gruodžio 16 d. BB, 2006 m. liepos 27 d. BRB – AS **2006** 3033; BBl **2005** 5479 5547 7273, **2006** 6725).

[40] Priimta 2006 m. gegužės 21 d. tautos balsavimu, galioja nuo 2006 m. gegužės 21 d. (2005 m. gruodžio 16 d. BB, 2006 m. liepos 27 d. BRB - AS **2006** 3033; BBl **2005** 5479 5547 7273, **2006** 6725).

[41] Priimta 2006 m. gegužės 21 d. tautos balsavimu, galioja nuo 2006 m. gegužės 21 d. (2005 m. gruodžio 16 d. BB, 2006 m. liepos 27 d. BRB - AS **2006** 3033; BBl **2005** 5479 5547 7273, **2006** 6725).

64a straipsnis. Tolesnis lavinimas[42]

1. Federacija nustato tolesnio lavinimo principus.
2. Ji gali skatinti tolesnį lavinimą.
3. Įstatymu nustatomos sritys ir kriterijai.

65 straipsnis. Statistika[43]

1. Federacija renka būtinus statistinius duomenis apie Šveicarijos gyventojų vystymąsi ir padėtį, ūkį, visuomenę, švietimą, tyrimus, erdvę aplinką.

2. Ji gali išleisti potvarkius dėl vienodinimo ir tarnybinių registrų vedimo, kad duomenų rinkimas kuo mažiau kainuotų.

66 straipsnis. Dotacijos švietimui[44]

1. Federacija gali prisidėti prie kantonų finansinės paramos studijuojantiesiems aukštosiose mokyklose ir kitose aukštojo mokslo sistemos institucijose. Ji gali užtikrinti vienodus kantonų išsilavinimo kaštus ir nustatyti mokesčių už mokslą principus[45].

2. Ji, siekdama skatinti švietimą ir saugodama kantonų švietimo sistemos autonomiją, gali papildyti kantonų švietimo priemones.

67 straipsnis. Vaikų ir jaunimo skatinimas[46]

1. Federacija ir kantonai vykdydami savo uždavinius turi atsižvelgti į ypatingus vaikų ir jaunimo poreikius ir apsaugos būtinybę.

---

[42] Priimta 2006 m. gegužės 21 d. tautos balsavimu, galioja nuo 2006 m. gegužės 21 d. (2005 m. gruodžio 16 d. BB, 2006 m. liepos 27 d. BRB - AS **2006** 3033; BBl **2005** 5479 5547 7273, **2006** 6725).

[43] Priimta 2006 m. gegužės 21 d. tautos balsavimu, galioja nuo 2006 m. gegužės 21 d. (2005 m. gruodžio 16 d. BB, 2006 m. liepos 27 d. BRB - AS **2006** 3033; BBl **2005** 5479 5547 7273, **2006** 6725).

[44] Priimta 2006 m. gegužės 21 d. tautos balsavimu, galioja nuo 2006 m. gegužės 21 d. (2005 m. gruodžio 16 d. BB, 2006 m. liepos 27 d. BRB - AS **2006** 3033; BBl **2005** 5479 5547 7273, **2006** 6725).

[45] Priimta 2006 m. gegužės 21 d. tautos balsavimu, galioja nuo 2006 m. gegužės 21 d. (2005 m. gruodžio 16 d. BB, 2006 m. liepos 27 d. BRB - AS **2006** 3033; BBl **2005** 5479 5547 7273, **2006** 6725).

[46] Priimta 2006 m. gegužės 21 d. tautos balsavimu, galioja nuo 2006 m. gegužės 21 d. (2005 m. gruodžio 16 d. BB, 2006 m. liepos 27 d. BRB - AS **2006** 3033; BBl **2005** 5479 5547 7273, **2006** 6725).

2. Federacija papildydama priemones gali remti užklasinę vaikų ir jaunimo veiklą[47].

67a straipsnis. Muzikinis lavinimas[48]

1. Federacija ir kantonai skatina muzikinį lavinimą, ypač vaikų ir jaunimo.

2. Jie rūpinasi profesionaliu muzikos dėstymu mokyklose. Jeigu kantonai koordinavimo būdu nesuderina muzikos dėstymo mokyklose tikslų, Sąjunga išleidžia reikalingus paliepimus.

3. Federacija kartu su kantonais nustato jaunimo įtraukimo į muzikavimą ir muzikinių gabumų ugdymo principus.

68 straipsnis. Sportas

1. Federacija skatina sportą, ypač sporto švietimą.

2. Ji rūpinasi sporto mokyklomis.

3. Ji gali leisti paliepimus dėl jaunimo sporto ir įvesti privalomas fizinio lavinimo pamokas mokyklose.

69 straipsnis. Kultūra

1. Kultūros srityje kompetencija tenka kantonams.

2. Federacija gali remti visos Šveicarijos kultūrinius siekius, taip pat meną ir muziką, ypač skatinti šių sričių profesinį rengimą.

3. Vykdydama šiuos uždavinius ji atsižvelgia į kultūrinę ir kalbinę šalies įvairovę.

70 straipsnis. Kalbos

1. Oficialiosios Federacijos kalbos yra vokiečių, prancūzų ir italų. Santykiuose su asmenimis retoromanų taip pat yra oficialioji Sąjungos kalba.

2. Kantonai nusistato savo oficialiąją kalbą. Siekiant savitarpio supratimo tarp skirtingų kalbinių bendruomenių, jie gerbia tradiciškai nusisto-

[47] Priimta 2006 m. gegužės 21 d. tautos balsavimu, galioja nuo 2006 m. gegužės 21 d. (2005 m. gruodžio 16 d. BB, 2006 m. liepos 27 d. BRB – AS **2006** 3033; BBl **2005** 5479 5547 7273, **2006** 6725).

[48] Priimta 2012 m. rugsėjo 23 d. tautos balsavimu, galioja nuo 2012 m. rugsėjo 23 d. (2012 m. kovo 15 d. BB, 2013 m. sausio 29 d. BRB – AS **2013** 435; BBl **2009** 613, **2010** 1, **2012** 3443 6899, **2013** 1135).

vėjusį teritorinį kalbų pasiskirstymą ir kreipia dėmesį į vietinių / autochtonų kalbines mažumas.

3. Federacija ir kantonai skatina supratimą ir mainus tarp kalbinių bendruomenių.

4. Federacija remia daugiakalbius kantonus vykdant jų ypatingus uždavinius.

5. Federacija remia Graubiundeno ir Tičino kantonų priemones saugant ir puoselėjant retoromanų ir italų kalbas.

71 straipsnis. Kinas

1. Federacija gali skatinti Šveicarijos kino produkciją ir kino kultūrą.

2. Ji gali leisti paliepimus dėl įvairovės ir filmų pasiūlos kokybės skatinimo.

72 straipsnis. Bažnyčia ir valstybė

1. Kantonų kompetencijai priklauso valstybės ir Bažnyčios santykių reglamentavimas.

2. Federacija ir kantonai pagal savo kompetenciją gali imtis priemonių užtikrinti viešąją taiką tarp skirtingų religinių bendruomenių narių.

3. Minaretų statyba yra draudžiama[49].

4 skirsnis. Aplinka ir teritorijų planavimas

73 straipsnis. Tvarumas

Federacija ir kantonai siekia subalansuotų ir tvarių santykių tarp gamtos ir jos gebėjimo atsinaujinti ir žmonių ir jų poreikių.

74 straipsnis. Aplinkos apsauga

1. Federacija leidžia paliepimus dėl žmonių apsaugos ir dėl jų natūralios aplinkos, ją žalojančio ar dirginančio poveikio.

2. Ji rūpinasi tuo, kad būtų išvengta tokio poveikio. Kilusias išlaidas dėl tokio poveikio pašalinimo ar užkirtimo padengia sukėlėjas.

3. Tokių paliepimų įgyvendinimas yra kantonų kompetencija, kadangi įstatymas Federacijai to nenumato.

[49] Priimta 2009 m. lapkričio 29 d. tautos balsavimu, galioja nuo 2009 m. lapkričio 29 d. (2009 m. birželio 12 d. BB, 2010 m. gegužės 5 d. BRB - AS **2010** 2161; BBl **2008** 6851 7603, **2009** 4381, **2010** 3437).

75 straipsnis. Teritorijų planavimas

1. Federacija nustato teritorijų planavimo pagrindus. Jie yra privalomi kantonams ir reikalingi tikslingam, ūkiškam žemės naudojimui ir tvarkingam šalies apgyvendinimui.

2. Federacija skatina ir koordinuoja kantonų siekius ir padeda juos įgyvendinti.

3. Federacija ir kantonai vykdydami savo uždavinius atsižvelgia į teritorijų planavimo reikalavimus.

75a straipsnis. Geodezija[50]

1. Šalies geodezija yra Federacijos reikalas.

2. Federacija leidžia paliepimus dėl oficialios geodezijos.

3. Ji gali leisti paliepimus dėl oficialios informacijos suderinimo, kai ji susijusi su žeme.

75b straipsnis. Antrasis būstas[51, 52]

1. Antrųjų būstų dalis bendroje gyvenvietės teritorijoje ir būsto tikslais naudojamo viso naudingo bendruomenės teritorijos ploto negali viršyti 20 procentų.

2. Bendruomenės yra įstatymu įpareigotos kasmet informuoti apie jų pirmųjų būstų dalies planą ir detaliai informuoti apie jo įgyvendinimą.

76 straipsnis. Vanduo

1. Federacija pagal savo kompetenciją rūpinasi ūkišku vandens naudojimu ir jo šaltinių apsauga, taip pat užkerta kelią žalingam poveikiui vandeniui.

2. Ji nustato vandens šaltinių palaikymo ir žvalgymo, vandens naudojimo energetikos, atšaldymo srityje ir kitokio poveikio vandens apykaitai principus.

3. Ji leidžia paliepimus dėl vandens apsaugos, tinkamo vandens kiekio užtikrinimo, vandens įrenginių, užtvankų ir poveikio krituliams.

---

[50] Priimta 2004 m. lapkričio 28 d. tautos balsavimu, galioja nuo 2008 m. sausio 1 d. (2003 m. spalio 3 d. BB, 2005 m. sausio 26 d. BRB, 2007 m. lapkričio 7 d. BRB – AS **2007** 5765; BBl **2002** 2291, **2003** 6591, **2005** 951).

[51] Priimta 2012 m. kovo 11 d. tautos balsavimu, galioja nuo 2012 m. kovo 11 d. (2011 m. birželio 17 d. BB, 2012 m. birželio 20 d. BRB – AS **2012** 3627; BBl **2008** 1113 8757, **2011** 4825, **2012** 6623).

[52] Su pereinamąja nuostata.

4. Vandens ištekliais disponuoja kantonai. Jie atsižvelgdami į sąjunginės teisės apribojimus gali už vandens naudojimą imti mokesčius. Federacija gali naudotis vandenimis savo transporto įstaigų tikslams; už tai ji atlygina ir moka mokesčius.

5. Dėl teisių į tarptautinius vandenis ir su tuo susijusias rinkliavas Federacija sprendžia pasitelkdama su tuo susijusius kantonus. Jeigu kantonai negali sutarti dėl teisių į tarptautinius vandenius, sprendžia Federacija.

6. Federacija vykdydama savo uždavinius atsižvelgia į tuos kantonus, kuriuose yra vandens kilmės šaltiniai.

77 straipsnis. Miškai

1. Federacija rūpinasi tuo, kad miškas būtų saugomas, galėtų būti naudojamas ir būtų bendras gėris.

2. Ji nustato miškų apsaugos principus.

3. Ji skatina miškų išsaugojimo priemones.

78 straipsnis. Gamtos ir krašto apsauga

1. Gamtos ir krašto apsauga priklauso kantonų kompetencijai.

2. Federacija vykdydama savo uždavinius atsižvelgia į gamtos ir krašto apsaugos interesus. Ji saugo kraštovaizdį, peizažą, istorines vietoves, taip pat gamtos ir kultūros paminklus, palaiko juos pirminio būvio, jei to reikalauja viešasis interesas.

3. Ji gali pagelbėti gamtos ir krašto apsaugos poreikiams ir sutarties ar nusavinimo būdu įgyti arba apsaugoti visai Šveicarijai reikšmingus objektus.

4. Ji leidžia paliepimus dėl gyvūnijos ir augalijos apsaugos, dėl jų radimviečių išsaugojimo ir dėl gamtos įvairovės. Ji saugo nykstančias rūšis nuo išnaikinimo.

5. Pelkės ir pelkingas landšaftas yra saugomas dėl ypatingo grožio ir bendros Šveicarijai reikšmės. Ten negalim statyti jokių statinių nei keisti žemės paviršių. Išimtis taikoma tik statiniams, kurie skirti pelkių apsaugai arba iki tolei naudotiems žemės ūkio tikslams pelkėse ir pelkingose vietovėse.

79 straipsnis. Žvejyba ir medžioklė

Federacija nustato žvejybos ir medžioklės principus, ypač dėl žuvų, laukinių žinduolių ir paukščių rūšių įvairovės išsaugojimo.

80 straipsnis. Gyvūnijos apsauga

1. Federacija leidžia paliepimus dėl gyvūnų apsaugos.

2. Ji ypač reguliuoja:

a. gyvūnų laikymą ir priežiūrą;
b. bandymus su gyvūnais ir poveikį gyviems gyvūnams;
c. gyvūnų naudojimą;
d. gyvūnų ir gyvūninės kilmės produktų įvežimą;
e. prekybą gyvūnais ir gyvūnų transportavimą;
f. gyvūnų numarinimą.

4. Paliepimų įgyvendinimas priklauso kantonų kompetencijai, nes įstatymas to nepalieka sąjungai.

5 skirsnis. Visuomeninės įmonės ir susisiekimas

81 straipsnis. Visuomeninės įmonės

Federacija visos arba didžiosios dalies šalies interesais gali įsteigti visuomenines įmones, jomis naudotis arba paremti jų steigimą.

82 straipsnis. Kelių eismas

1. Federacija priima kelių eismo nuostatas.

2. Ji vykdo aukščiausiąją visai Šveicarijai svarbių kelių priežiūrą; ji gali nustatyti eismui atvirus magistralinius kelius.

3. Naudojimasis viešaisiais keliais yra nemokamas. Federalinis Susirinkimas gali numatyti išimtis.

83 straipsnis. Nacionaliniai keliai[53]

1. Federacija užtikrina nacionalinių kelių tinklo formavimą ir jo panaudojimą.

2. Federacija tiesia, rūpinasi ir išlaiko nacionalinius kelius. Ji padengia su tuo susijusias išlaidas. Ji gali šią užduotį visai arba iš dalies perduoti visuomeniniams, privatiems arba mišriems rėmėjams[54].

3. …[55]

---

[53] Su pereinamąja nuostata.

[54] Priimta 2004 m. lapkričio 28 d. tautos balsavimu, galioja nuo 2008 m. sausio 1 d. (2003 m. spalio 3 d. BB, 2005 m. sausio 26 d. BRB, 2007 m. lapkričio 7 d. BRB – AS **2007** 5765; BBl **2002** 2291, **2003** 6591, **2005** 951).

[55] Panaikinta 2004 m. lapkričio 28 d. tautos balsavimu, galioja nuo 2008 m. sausio 1 d. (2003 m. spalio 3 d. BB, 2005 m. sausio 26 d. BRB, 2007 m. lapkričio 7 d. BRB – AS

84 straipsnis. Alpes kertantis tranzitinis eismas[56]

1. Federacija saugo Alpių sritį nuo neigiamo tranzitinio eismo poveikio. Ji tranzitinio eismo apkrovimą riboja dydžiu, kuris nėra žalingas žmonėms, gyvūnams ir augalams, taip pat jų biotopams.

2. Alpes kertantis prekių tranzitinis eismas nuo sienos iki sienos vykstas bėgiais. Bundesratas imasi reikiamų priemonių. Išimtys leidžiamos tik tada, kai jos yra būtinos. Išsamiau jos turi būti nustatytos įstatymu.

3. Tranzitinių kelių pajėgumas Alpių srityje negali būti didinamas. Šis apribojimas netaikomas apylankos keliams, kurie sumažina vietovių tranzitinį eismą.

85 straipsnis. Sunkiojo transporto mokestis[57]

1. Federacija gali sunkiajam transportui nustatyti nuo pajėgumo ir vartojimo priklausančius mokesčius, jei sunkusis transportas visuomenei padaro išlaidų, kurios nepadengiamos kitais mokesčiais ir rinkliavomis.

2. Rinkliavų grynosios pajamos naudojamos su gatvių eismu susijusioms išlaidoms padengti.

3. Kantonai prisideda prie grynųjų pajamų. Nustatant dydžius būtina atsižvelgti į mokesčių poveikį kalnų ir pakraščių sritims.

86 straipsnis. Degalų vartojimo mokesčiai ir kitos susisiekimo rinkliavos

1. Federacija gali nustatyti degalų vartojimo mokesčius.

2. Ji nustato rinkliavas už naudojimąsi nacionaliniais keliais tokių motorinių transporto priemonių ir priekabų, kurie neturi mokėti sunkiojo transporto mokesčių.

3. Ji panaudoja pusę grynojo pelno, gauto iš visų rūšių degalų, išskyrus lėktuvų degalus, vartojimo mokesčio, taip pat nacionalinių kelių grynąjį pelną, su kelių eismu susijusioms užduotims ir išlaidoms[58]:

a. nacionalinių kelių tiesimui, išlaikymui ir naudojimui;

2007 5765; BBl **2002** 2291, **2003** 6591, **2005** 951).

[56] Su pereinamąja nuostata.

[57] Su pereinamąja nuostata.

[58] Priimta 2009 m. lapkričio 29 d. tautos balsavimu, galioja nuo 2009 m. lapkričio 29 d. (2008 m. spalio 3 d. BB, 2010 m. gegužės 5 d. BRB – AS **2010** 2159; BBl **2007** 6373, **2008** 8231, **2010** 3437).

b. priemonėms, skirtoms kombinuoto susisiekimo ir lydinčių motorinių transporto priemonių skatinimui[59];

b^bis^. priemonėms, skirtoms susisiekimo infrastruktūrai miestuose ir aglomeratuose pagerinti[60];

c. įnašams, skirtiems pagrindinių kelių išlaidoms padengti[61];

d. įnašams apsauginiams statiniams nuo gamtos stichijų ir kraštovaizdžio aplinkos apsaugai, kuri yra būtina kelių susisiekimui;

e. visuotiniai įnašai kantonų išlaidoms dėl kelių, kurie yra atviri motorinių transporto priemonių eismui[62];

f. įnašai kantonams, kuriuose nėra nacionalinių kelių[63].

3bis. Ji panaudoja pusę lėktuvų kuro vartojimo mokesčio grynojo pelno uždaviniams ir išlaidoms, susijusioms su oro susisiekimu:

a. įnašai aplinkos apsaugos priemonėms, kurios būtinos oro susisiekimui;

b. įnašai apsaugos priemonėms, siekiant apsisaugoti nuo neteisėtų priemonių prieš oro susisiekimą, kaip teroristiniai išpuoliai ir pagrobimai, jei šios priemonės nepriskiriamos valstybės institucijoms;

c. įnašai, skirti oro susisiekimo aukšto techninio saugumo priemonėms skatinti[64].

---

[59] Priimta 2004 m. lapkričio 28 d. tautos balsavimu, galioja nuo 2008 m. sausio 1 d. (2003 m. spalio 3 d. BB, 2005 m. sausio 26 d. BRB, 2007 m. lapkričio 7 d. BRB – AS **2007** 5765; BBl **2002** 2291, **2003** 6591, **2005** 951).

[60] Priimta 2004 m. lapkričio 28 d. tautos balsavimu, galioja nuo 2008 m. sausio 1 d. (2003 m. spalio 3 d. BB, 2005 m. sausio 26 d. BRB, 2007 m. lapkričio 7 d. BRB – AS **2007** 5765; BBl **2002** 2291, **2003** 6591, **2005** 951).

[61] Priimta 2004 m. lapkričio 28 d. tautos balsavimu, galioja nuo 2008 m. sausio 1 d. (2003 m. spalio 3 d. BB, 2005 m. sausio 26 d. BRB, 2007 m. lapkričio 7 d. BRB – AS **2007** 5765; BBl **2002** 2291, **2003** 6591, **2005** 951).

[62] Priimta 2004 m. lapkričio 28 d. tautos balsavimu, galioja nuo 2008 m. sausio 1 d. (2003 m. spalio 3 d. BB, 2005 m. sausio 26 d. BRB, 2007 m. lapkričio 7 d. BRB – AS **2007** 5765; BBl **2002** 2291, **2003** 6591, **2005** 951).

[63] Priimta 2004 m. lapkričio 28 d. tautos balsavimu, galioja nuo 2008 m. sausio 1 d. (2003 m. spalio 3 d. BB, 2005 m. sausio 26 d. BRB, 2007 m. lapkričio 7 d. BRB – AS **2007** 5765; BBl **2002** 2291, **2003** 6591, **2005** 951).

[64] Priimta 2009 m. lapkričio 29 d. tautos balsavimu, galioja nuo 2009 m. lapkričio 29 d. (2008 m. spalio 3 d. BB, 2010 m. gegužės 5 d. BRB – AS **2010** 2159; BBl **2007** 6373, **2008** 8231, **2010** 3437).

4. Jei lėšų užduotims ir išlaidoms, susijusioms su kelių eismu arba oro susisiekimu, nepakanka, federacija padidina atitinkamo kuro vartojimo mokesčio priemoką[65].

87 straipsnis. Geležinkeliai ir kiti susisiekimo atstovai[66]

Įstatymų leidyba dėl geležinkelių eismo, keltuvų, laivininkystės, taip pat dėl oro laivyno ir kosminių skrydžių priklauso Federacijos kompetencijai.

88 straipsnis. Pėsčiųjų ir turistinių žygių maršrutai

1. Federacija nustato pėsčiųjų ir turistinių žygių maršrutų tinklo principus.

2. Ji gali koordinuoti kantonų tokių tinklų tiesimo ir išlaikymo priemones.

3. Ji vykdydama savo užduotis atsižvelgia į pėsčiųjų ir turistinių žygių tinklus ir pakeičia naujais tuos kelius, kuriuos ji turi panaikinti.

6 skirsnis. Energija ir komunikacijos

89 straipsnis. Energetinė politika

1. Federacija ir kantonai pagal savo kompetenciją rūpinasi pakankamu, plačiai specializuotu ekonominiu ir aplinkai saugiu aprūpinimu energija, taip pat taupiu ir racionaliu energijos vartojimu.

2. Federacija nustato vietinės ir atsinaujinančios energijos naudojimo ir taupaus bei racionalaus energijos vartojimo principus.

3. Federacija priima nuostatas dėl įrengimų, motorinių transporto priemonių ir prietaisų energijos vartojimo. Ji skatina energijos technikos vystymąsi, ypač energijos taupymo ir atsinaujinančios energijos srityse.

4. Dėl priemonių, kurios susijusios su energijos vartojimu pastatuose, pirmiausia kompetentingi yra kantonai.

5. Federacija savo energetinėje politikoje atsižvelgia į kantonų ir bendruomenių pastangas ir į ekonomiką; ji kreipia dėmesį į atskirų šalies vietovių santykius ir ekonominį pajėgumą.

---

[65] Priimta 2009 m. lapkričio 29 d. tautos balsavimu, galioja nuo 2009 m. lapkričio 29 d. (2008 m. spalio 3 d. BB, 2010 m. gegužės 5 d. BRB - AS **2010** 2159; BBl **2007** 6373, **2008** 8231, **2010** 3437).

[66] Su pereinamąja nuostata.

90 straipsnis. Branduolinė energija[67]

Įstatymų leidyba branduolinės energetikos srityje priklauso Federacijos kompetencijai.

91 straipsnis. Energijos transportavimas

1. Federacija priima nuostatas dėl elektros energijos transportavimo ir tiekimo.

2. Įstatymų leidyba dėl vamzdynų įrenginių skystų arba dujinių degalų ir kuro tiekimo priklauso Federacijos kompetencijai.

92 straipsnis. Pašto ir ryšių sistema

1. Pašto ir ryšių sistema priklauso Federacijos kompetencijai.

2. Federacija rūpinasi pakankamu ir prieinamu pašto ir ryšių tarnybų aprūpinimu visose šalies vietovėse. Tarifai nustatomi pagal vienodus principus.

93 straipsnis. Radijas ir televizija

1. Įstatymų leidyba dėl radijo ir televizijos, taip pat dėl programų ir informacijos skleidimo kitomis viešųjų telekomunikacijų technologijų formomis priklauso Federacijos kompetencijai.

2. Radijas ir televizija prisideda prie kultūrinio ugdymo, laisvos nuomonės formavimo ir pramogų. Jie atsižvelgia į šalies ypatumus ir kantonų poreikius. Jie pateikia įvykius kvalifikuotai ir tinkamai išreiškia nuomonių įvairovę.

3. Garantuojama radijo ir televizijos nepriklausomumas ir programų išraiškos autonomija.

4. Būtina atsižvelgti į kitų žiniasklaidos priemonių, pirmiausia – spaudos, padėtį ir uždavinį.

5. Skundai dėl programų gali būti pateikiami nepriklausomai skundų instancijai.

7 skirsnis. Ekonomika

94 straipsnis. Ekonominės santvarkos principai

1. Federacija ir kantonai laikosi ekonominės laisvės principo.

2. Jie saugo visos Šveicarijos ekonomikos interesus ir privačia ekonomika prisideda prie gyventojų gerovės ir ekonominio saugumo.

[67] Su pereinamąja nuostata.

3. Pagal kompetenciją jie rūpinasi, kad privačiai ekonomikai būtų sudarytos palankios sąlygos.

4. Nukrypimai nuo ekonominės laisvės principo, ypač priemonės, kurios nukreiptos prieš konkurenciją, leidžiamos tik tada, kai jos numatytos Federacijos Konstitucijoje arba pagrindžiamos kantonų tinkamumo teise.

95 straipsnis. Privatus ekonominis užimtumas[68]

1. Federacija gali išleisti nuostatas dėl privataus ekonominio užimtumo vykdymo.

2. Ji rūpinasi vientisa Šveicarijos ekonomine erdve. Ji garantuoja, kad asmenys, turintys ekonominį išsilavinimą arba Federacijos, kantonų arba kantonų pripažintą kvalifikaciją, galėtų savo profesine veikla užsiimti visoje Šveicarijoje.

3. Siekiant apsaugoti tautos ūkį, privačią nuosavybę ir akcininkes bei akcininkus, Tvaraus vadovavimo įmonėms įstatymas šalies viduje ir užsienyje į sąrašą įtrauktas akcines bendroves reguliuoja pagal tokius principus:

a. Visuotinis susirinkimas kiekvienais metais balsuoja dėl valdymo tarybos, firmos vadovybės, tarybos visų apmokėjimų bendros sumos (pinigų ir išmokų natūra vertės). Jis kasmet išrenka valdymo tarybos prezidentę arba valdymo tarybos prezidentą ir atskirus valdymo tarybos bei kompensavimo komiteto narius, taip pat nepriklausomą balsų skaičiavimo atstovę arba nepriklausomą balsų skaičiavimo atstovą. Pensijų kasos balsuoja apdraustųjų interesais ir atskleidžia, kaip jos balsavo. Akcininkės ir akcininkai gali balsuoti nuotoliniu būdu elektronine forma; organų ir indėlių balsavimo teisės perdavimas draudžiamas.

b. Organų nariai negauna jokio nuostolių ar kitokio atlyginimo, jokio kompensavimo iš anksto, jokių premijų firmos pirkimams ir pardavimams ir jokio papildomo patarėjo ar darbo sutarties iš kitos grupės bendrovės. Vadovavimas bendrovei negali būti pavedamas juridiniam asmeniui.

c. Statutai reguliuoja kreditų dydį, paskolas ir organų narių pensijas, jų pasiekimų ir dalyvavimo planus bei jų mandatų skaičių už koncerno ribų, taip pat bendrovių vadovybės narių darbo sutarčių trukmę.

[68] Su pereinamąja nuostata.

d. Už veikimą prieš nuostatas pagal a–c punktus baudžiama laisvės atėmimu iki trejų metų ir pinigine bauda iki šešių metinių atlyginimų[69].

96 straipsnis. Konkurencijos politika

1. Federacija priima nuostatas prieš ekonomiškai ir socialiai žalingus kartelių poveikius ir kitus konkurencijos apribojimus.

2. Ji imasi priemonių:

a. siekiant užkirsti kelią stiprioms privatinės ir viešosios teisės rinkos įmonėms ir oganizacijoms piktnaudžiauti nustatant kainas;

b. prieš nesąžiningą konkurenciją.

97 straipsnis. Vartotojų apsauga

1. Federacija imasi vartotojų apsaugos priemonių.

2. Ji išleidžia nuostatas dėl vartotojų organizacijas galinčių paliesti teisinių priemonių. Šios organizacijos Federacijos įstatymų leidybos srityje dėl nesąžiningos konkurencijos turi tokias pat teises kaip profesinės ir ekonominės sąjungos.

3. Kantonai nustatyto ieškinio dydžio ginčams numato taikinamąjį procesą arba suprastintą ir greitą teisminį procesą. Bundesratas nustato ieškinio dydžio ribas.

98 straipsnis. Bankai ir draudimai

1. Federacija išleidžia nuostatas dėl bankų ir biržų sistemos; ji kartu atsižvelgia į ypatingą kantonų bankų užduotį ir padėtį.

2. Ji gali išleisti finansinių paslaugų kitose srityse nuostatas.

3. Ji išleidžia privataus draudimo sistemos nuostatas.

99 straipsnis. Pinigų ir valiutos politika

1. Pinigų ir valiutos sistema priklauso Federacijos kompetencijai; tik jai priklauso teisė leisti monetas ir banknotus.

2. Šveicarijos nacionalinis bankas kaip nepriklausomas centrinis bankas vykdo pinigų ir valiutos politiką, rūpinantis visos šalies bendru interesu; jo administravime dalyvauja ir jį prižiūri Federacija.

3. Šveicarijos nacionalinis bankas iš savo pelno sudaro pakankamus

[69] Priimta 2013 m. kovo 3 d. tautos balsavimu, galioja nuo 2013 m. kovo 3 d. (2012 m. lapkričio 15 d. BRB, 2013 m. balandžio 30 d. BRB – AS **2013** 1303; BBl **2006** 8755, **2008** 2577, **2009** 299, **2012** 9219, **2013** 3129).

valiutos rezervus; dalis šių rezervų laikoma auksu.

4. Mažiausiai dvi trečiosios Šveicarijos nacionalinio banko grynojo pelno atitenka kantonams.

100 straipsnis. Konjunktūrinė politika

1. Federacija imasi priemonių, skirtų subalansuotai konjunktūrinei raidai, ypač apsisaugant nuo bedarbystės ir pabrangimo ir su jais kovojant.

2. Ji atsižvelgia į atskirų šalies vietovių ekonominę raidą. Ji bendradarbiauja su kantonais ir ekonomikos klausimais.

3. Pinigų ir kreditų sistemoje, užsienio ekonomikoje ir viešųjų finansų srityje esant reikalui ji gali nukrypti nuo ekonominės laisvės principo.

4. Federacija, kantonai ir bendruomenės pajamų ir išlaidų politikoje atsižvelgia į konjunktūrinę padėtį.

5. Federacija, siekdama stabilizuoti konjunktūrą, federaline teise nustatytiems mokesčiams gali laikinai pakelti priemokas arba suteikti nuolaidas. Išnaudojus dalį lėšų procesas turi būti nutrauktas; išleistos tiesioginės lėšos grąžinamos individualiai, netiesioginės panaudojamos nuolaidoms suteikti arba aprūpinti darbu.

6. Federacija gali įmones įpareigoti suformuoti rezervus, skirtus aprūpinti darbu; tam ji suteikia mokesčių lengvatas ir tam taip pat gali įpareigoti kantonus. Įmonės laisvai nusprendžia dėl išleistų rezervų panaudojimo įstatymo nustatytiems tikslams.

101 straipsnis. Ekonominė užsienio politika

1. Federacija saugo Šveicarijos ekonomikos interesus užsienyje.

2. Ypatingais atvejais ji gali imtis priemonių siekiant apsaugoti šalies vidaus ekonomiką. Esant reikalui ji gali nukrypti nuo ekonominės laisvės principo.

102 straipsnis. Šalies aprūpinimas[70]

1. Federacija užtikrina šalies aprūpinimą gyvybiškai svarbiomis prekėmis ir paslaugomis jėgos politinių ir karinių grėsmių atveju, taip pat esant nepritekliaus situacijoms, kai pati ekonomika negali jų išvengti. Ji imasi atsargumo priemonių

2. Ji gali esant reikalui nukrypti nuo ekonominės laisvės principo.

[70] Su pereinamąja nuostata.

103 straipsnis. Struktūrinė politika[71]

Federacija gali paremti ekonomiškai nykstančias šalies vietoves, taip pat skatinti ekonomikos šakas ir profesijas, kai reikalaujamų savigalbos priemonių jų egzistencijai užtikrinti nepakanka. Ji gali esant reikalui nukrypti nuo ekonominės laisvės principo.

104 straipsnis. Žemės ūkis

1. Federacija rūpinasi, kad žemės ūkis pastovia ir į rinką orientuota produkcija esmingai prisidėtų prie:

   a. gyventojų saugaus aprūpinimo;
   b. natūralių pragyvenimo šaltinių išsaugojimo ir kultūrinio kraštovaizdžio priežiūros;
   c. decentralizuoto šalies apgyvendinimo.

2. Papildydama žemės ūkio reikalaujamą savigalbą ir reikiamais atvejais nukrypdama nuo ekonominės laisvės principo Federacija skatina žemę įdirbančias ūkininkų įmones.

3. Ji priemones orientuoja taip, kad žemės ūkis įvykdo savo daugiafunkces užduotis. Ji ypač turi tokius įgaliojimus ir užduotis:

   a. Ji papildo ūkininkų pajamas tiesioginėmis išmokomis tam, kad būtų pasiektas tinkamas atlygis už pateiktus rezultatus su sąlyga, jei patvirtinamas ekologiškas atliktas darbas.
   b. Ji skatina ekonomiškai pelningų gamybos formų, kurios yra ypač artimos gamtai, nekenksmingos aplinkai ir gyvūnams, plėtrą.
   c. Ji priima nuostatas dėl maisto produktų kilmės, kokybės, gamybos metodų ir perdirbimo būdų deklaravimo.
   d. Ji saugo aplinką nuo žalos padarymo dėl per didelio trąšų, cheminių ir kitų pagalbinių medžiagų naudojimo.
   e. Ji gali skatinti žemės ūkio tyrinėjimus, konsultacijas ir specialistų rengimą, taip pat remti investicijas.
   f. Ji gali priimti nuostatas dėl žemės ūkio žemėvaldos stiprinimo.

4. Tam ji skiria tikslines žemės ūkio srities priemones ir bendrąsias Federacijos priemones.

[71] Su pereinamąja nuostata.

105 straipsnis. Alkoholis

Įstatymų leidyba dėl distiliuoto spirito gamybos, įvežimo, valymo ir pardavimo priklauso Federacijos kompetencijai. Federacija ypač atsižvelgia į žalingus alkoholio vartojimo poveikius.

106 straipsnis. Azartiniai žaidimai[72]

1. Federacija priima nuostatas dėl azartinių žaidimų; ji atsižvelgia į kantonų interesus.

2. Kazino įsteigti ir eksploatuoti būtina Federacijos koncesija. Federacija suteikdama koncesiją atsižvelgia į regionų sąlygas. Ji iš kazino renka pelno mokesčius; jie turi neperžengti 80 procentų bruto pajamų, gautų iš azartinių lošimų. Šis mokestis skiriamas senatvės, maitintojo netekimo ir neįgaliųjų draudimui.

3. Kantonai turi įgaliojimus prižiūrėti:

a. azartinius žaidimus, kurie atviri neribotam asmenų skaičiui, siūlomi daugelyje vietovių arba priskiriami panašiai procedūrai; tai netaikoma kazino *jackpot* sistemoms;

b. lažybas;

c. sumanumo žaidimus.

4. 2 ir 3 dalys taip pat taikomos ir telekomunikacijos priemonėmis vykdomiems azartiniams žaidimams.

5. Federacija ir kantonai atsižvelgia į azartinių žaidimų pavojus. Jie leisdami įstatymus ir priežiūros priemonėmis užtikrina apsaugą ir kartu atsižvelgia į įvairius žaidimų požymius bei žaidimų pasiūlos rūšį ir vietą.

6. Kantonai užtikrina, kad grynasis pelnas, gautas iš žaidimų pagal 3 dalies a ir b punktus, būtų visiškai panaudojamas visuomeniškai naudingiems tikslams, ypač kultūros, socialinėje ir sporto srityje.

7. Federacija ir kantonai, vykdydami savo užduotis, koordinuojasi. Šiam tikslui pagal įstatymą steigiamas bendras organas, kurį per pusę sudaro Federacijos ir kantonų vykdomųjų organų nariai.

---

[72] Priimta 2012 m. kovo 11 d. tautos balsavimu, galioja nuo 2012 m. kovo 11 d. (2011 m. rugsėjo 29 d. BB, 2012 m. birželio 20 d. BRB - AS **2012** 3629; BBl **2009** 7019, **2010** 7961, **2012** 6623).

107 straipsnis. Ginklai ir ginkluotė

1. Federacija priima nuostatas dėl piktnaudžiavimo ginklais, ginklų priedais ir šaudmenimis.

2. Ji priima nuostatas dėl ginkluotės gamybos, apsirūpinimu ja ir realizavimo, taip pat dėl įvežimo, išvežimo ir tranzito.

8 skirsnis. Būstas, darbas, socialinis saugumas ir sveikata

108 straipsnis. Gyvenamųjų namų ir būstų nuosavybės skatinimas

1. Federacija skatina gyvenamųjų namų statybą, butų ir namų nuosavybės, kuri naudojama privačių asmenų poreikiams, įgijimą, taip pat visuomeniškai naudingų gyvenamųjų namų statybos atstovų ir organizacijų veiklą.

2. Ji ypač skatina žemės gavimą ir įsisavinimą gyvenamųjų namų statybai, gyvenamųjų namų statybos racionalizavimą ir atpiginimą, taip pat būsto išlaidų atpiginimą.

3. Ji gali išleisti nuostatas dėl žemės gyvenamųjų namų statybai įsisavinimo ir statybų racionalizavimo.

4. Ji kartu atsižvelgia į šeimų, pagyvenusių, neturtingų ir neįgalių asmenų interesus.

109 straipsnis. Nuoma

1. Federacija priima nuostatas dėl piktnaudžiavimo nuomojant, būtent prieš piktnaudiškus nuompinigius, taip pat dėl piktnaudiško nuomos nutraukimo ir neriboto nuomos santykių nusitęsimo.

2. Jis gali išleisti bendrųjų nuomos sutarčių nuostatas dėl visuotinio sutarties privalomumo. Tokios nuostatos gali būti paskelbtos visuotinai privalomomis tik tuomet, jei jose yra tinkamai atsižvelgta į pagrįstus mažumų interesus bei regioninius skirtumus ir jos nedaro neigiamo poveikio lygiateisiškumui.

110 straipsnis. Užimtumas[73]

1. Konfederacija gali priimti teisės aktus dėl:

a. darbuotojų apsaugos;

b. santykių tarp darbdavio ir darbuotojo ir ypač dėl bendrųjų veikimo ir profesinių nuostatų;

[73] Su pereinamąja nuostata.

c. įdarbinimo paslaugų;
d. kolektyvinių darbo susitarimų paskelbimas yra visuotinai taikomas.

2. Kolektyviniai darbo susitarimai gali būti visuotinai taikomi, jeigu jie atitinka patvirtintus mažumų ir regionų interesus ir jeigu įstatymas gerbia lygybės principą bei teisę formuoti profesines sąjungas.

3. Rugpjūčio 1-oji yra Nacionalinė Šveicarijos Konfederacijos diena. Pagal užimtumo įstatymą ji yra ekvivalentiška sekmadieniui ir turi būti apmokama.

111 straipsnis. Senatvės, paveldėjimo ir invalidumo pensijos nuostatos

1. Konfederacija turi imtis priemonių garantuoti tinkamą finansinį aprūpinimą pagyvenusiems žmonėms, našliams ir našlėms, vaikams ir neįgaliems žmonėms. Visa tai turi būti grindžiama trimis principais: senatvės, našlių ir neįgalumo draudimu, profesinės pensijos sistema ir privačios pensijos sistema.

2. Konfederacija turi užtikrinti, kad federalinės pensijos, našlių, invalidumo draudimo ir profesinės pensijos sistema būtų pajėgi atlikti savo paskirtį visais atvejais.

3. Turi būti reikalaujama, kad kantonai atleistų federacinės pensijos, našlių, neįgalumo draudimo ir profesinės pensijos sistemos institucijas nuo prievolės mokėti mokesčius ir suteiktų apdraustiems asmenims ir jų darbdaviams mokesčių lengvatą, įmokų ir mokesčių grąžinimo teises.

4. Bendradarbiaujant su kantonais turi būti remiamos privačios pensijų sistemos, ir visų pirma priemonės, susijusios su mokesčių politika ir nuosavybės skatinimo politika.

112 straipsnis. Senatvė, našlių ir neįgalumo draudimas

1. Konfederacija turi priimti senatvės, našlių ir neįgalumo draudimo įstatymus.

2. Tai darydama ji turi laikytis šių principų:
a. draudimas yra privalomas;
a^{bis}. teikiama piniginė ir nemateriali nauda[74];

[74] Priimta 2004 m. lapkričio 28 d. tautos balsavimu, galioja nuo 2008 m. sausio 1 d. (2003 m. spalio 3 d. BB, 2005 m. sausio 26 d. BRB, 2007 m. lapkričio 7 d. BRB – AS **2007** 5765; BBl **2002** 2291, **2003** 6591, **2005** 951).

b. pensijos turi būti pakankamos, kad būtų padengtos pagrindinės gyvenimo išlaidos
c. maksimali pensija negali būti didesnė kaip dviguba minimali pensija;
d. pensijos turi būti koreguojamos pagal kainų kaitą.

3. Draudimas yra finansuojamas:
a. apdraustųjų įnašais, kai darbdaviai turi mokėti pusę jų pačių darbuotojų mokamų įmokų;
b. per Konfederacijos subsidijas[75].

4. Konfederacijos subsidijos neturi viršyti pusės pagal sistemą sudarytų išmokų[76].

5. Konfederacijos subsidijos pirmiausia turi būti finansuojamos iš pajamų, surenkamų iš tabako mokesčio, mokesčio iš stipriųjų gėrimų ir mokesčių, gaunamų iš lošimo namų.

6. …[77]

112a straipsnis. Papildomos išmokos[78]

1. Konfederacija ir kantonai turi mokėti papildomas išmokas asmenims, kurių pagrindinės gyvenimo išlaidos neapima išmokų iš senatvės, našlių, invalidumo draudimo.

2. Įstatymas nustato papildomų išmokų dydį, kaip ir Konfederacijos ir kantonų užduotis bei atsakomybes.

---

75 Priimta 2004 m. lapkričio 28 d. tautos balsavimu, galioja nuo 2008 m. sausio 1 d. (2003 m. spalio 3 d. BB, 2005 m. sausio 26 d. BRB, 2007 m. lapkričio 7 d. BRB – AS **2007** 5765; BBl **2002** 2291, **2003** 6591, **2005** 951).

76 Priimta 2004 m. lapkričio 28 d. tautos balsavimu, galioja nuo 2008 m. sausio 1 d. (2003 m. spalio 3 d. BB, 2005 m. sausio 26 d. BRB, 2007 m. lapkričio 7 d. BRB – AS **2007** 5765; BBl **2002** 2291, **2003** 6591, **2005** 951).

77 Panaikinta 2004 m. lapkričio 28 d. tautos balsavimu, galioja nuo 2008 m. sausio 1 d. (2003 m. spalio 3 d. BB, 2005 m. sausio 26 d. BRB, 2007 m. lapkričio 7 d. BRB – AS **2007** 5765; BBl **2002** 2291, **2003** 6591, **2005** 951).

78 Priimta 2004 m. lapkričio 28 d. tautos balsavimu, galioja nuo 2008 m. sausio 1 d. (2003 m. spalio 3 d. BB, 2005 m. sausio 26 d. BRB, 2007 m. lapkričio 7 d. BRB – AS **2007** 5765; BBl **2002** 2291, **2003** 6591, **2005** 951).

112b straipsnis. Žmonių tinkamumas neįgalumo pašalpai ir jų reabilitacijos skatinimas[79, 80]

1. Konfederacija turi skatinti žmonių tinkamumą neįgalumo pašalpai, numatant tiek grynąsias, tiek ir negrynąsias išmokas. Šiuo tikslu ji gali naudoti neįgalumo draudimo pajamas.

2. Kantonai turi skatinti invalidumo pašalpas gaunančių žmonių socializaciją, ypač remdama statybos ir pramonės institucijas, kurios prisideda prie apgyvendinimo ir darbo vietų sukūrimo.

3. Įstatymas nustato reabilitacijos tikslus, principus ir kriterijus.

112 c straipsnis. Pagalba pagyvenusiems žmonėms ir neįgaliems žmonėms[81, 82]

1. Kantonai turi suteikti pagalbą ir globą pagyvenusiems žmonėms namuose ir neįgaliems žmonėms.

2. Konfederacija turi remti nacionalines pagyvenusių žmonių ir neįgalių žmonių paramos pastangas. Šiam tikslui ji gali naudoti senatvės, našlių ir invalidumo draudimo fondų išteklius.

113 straipsnis. Profesinių pensijų sistema[83]

1. Konfederacija turi leisti profesinių pensijų sistemos įstatymus.

2. Tai darydama ji turi laikytis šių principų:

a. Profesinių pensijų sistema, kartu su pagyvenusių žmonių, našlių ir neįgalumo draudimu, duoda galimybę apdraustajam tinkamai išlaikyti ankstesnį gyvenimo būdą.

b. Profesinių pensijų sistema yra privaloma darbuotojams, įstatymas gali numatyti išimtis.

c. Darbdaviai turi apdrausti savo darbuotojus tam tikru pensijų dydžiu, esant reikalui, Konfederacija turi užtikrinti darbuotojams galimybę būti apdraustiems federaline pensijų sistema.

---

[79] Priimta 2004 m. lapkričio 28 d. tautos balsavimu, galioja nuo 2008 m. sausio 1 d. (2003 m. spalio 3 d. BB, 2005 m. sausio 26 d. BRB, 2007 m. lapkričio 7 d. BRB – AS **2007** 5765; BBl **2002** 2291, **2003** 6591, **2005** 951).

[80] Su pereinamąja nuostata.

[81] Priimta 2004 m. lapkričio 28 d. tautos balsavimu, galioja nuo 2008 m. sausio 1 d. (2003 m. spalio 3 d. BB, 2005 m. sausio 26 d. BRB, 2007 m. lapkričio 7 d. BRB – AS **2007** 5765; BBl **2002** 2291, **2003** 6591, **2005** 951).

[82] Su pereinamąja nuostata.

[83] Su pereinamąja nuostata.

d. Savarankiškai dirbantys asmenys gali draustis savanoriškai per pensijų instituciją.

e. Konkretiems savarankiškai dirbantiems žmonėms Konfederacija gali nustatyti privalomą profesinių pensijų sistemą bendrais ar tik atskirų rizikos rūšių atvejais.

3. Profesinių pensijų sistema yra finansuojama iš apdraustųjų įmokų, tuo tarpu darbdaviai savo darbuotojams privalo mokėti vieną antrąją minimalios pašalpos.

4. Pensijų sistema privalo atitikti minimalius federalinių įstatymų reikalavimus, Konfederacija privalo nustatyti nacionalines priemones, siekiant spręsti konkrečius sunkumus.

114 straipsnis. Nedarbo draudimas

1. Konfederacija turi leisti draudimo nuo nedarbo įstatymus.

2. Tai darydama ji turi laikytis šių principų:

a. Draudimas garantuoja tinkamą kompensaciją netekus pajamų ir remia priemones užkertant kelią ir kovojant su nedarbu.

b. Draudimas yra privalomas darbuotojams, įstatymas gali numatyti išimtis.

c. Savarankiškai dirbantys žmonės gali draustis savanoriškai.

3. Draudimas yra finansuojamas iš apdraustųjų, pusę įnašų iš darbuotojų įmokų sumoka darbdaviai.

4. Konfederacija ir Kantonai turi suteikti subsidijas esant nepaprastoms aplinkybėms.

5. Konfederacija gali priimti nuostatas dėl socialinės paramos bedarbiams.

115 straipsnis. Parama stokojantiems asmenims

Stokojantys žmonės bus remiami savo vietos kantono. Konfederacija reguliuoja išimtis ir galias.

116 straipsnis. Vaiko išmokos ir motinystės draudimas

1. Vykdydama savo pareigas Konfederacija turi atsižvelgti į stokojančių šeimų poreikius. Ji gali remti šeimų apsaugos priemones.

2. Konfederacija gali išleisti potvarkius dėl vaiko išmokų ir operuoti federaliniu šeimų pašalpų fondu.

3. Ji įsteigs motinystės draudimo schemą. Konfederacija gali pareikalauti iš žmonių paramos tiems, kurie negali gauti pašalpų iš to draudimo.

4. Konfederacija gali pareikšti norą, kaip būtinybę, dalyvauti šeimų pašalpų kompensacijos fondo veikloje ir motinystės draudimo schemoje.

117 straipsnis. Sveikata ir draudimas nuo nelaimingų atsitikimų

1. Konfederacija turi leisti įstatymus dėl darbuotojų sveikatos ir nelaimingų atsitikimų draudimo.

2. Konfederacija gali deklaruoti sveikatos ir nelaimingų atsitikimų draudimą, kaip būtiną sąlygą.

118 straipsnis. Sveikatos apsauga

1. Konfederacija neviršydama savo įgaliojimų turi imtis sveikatos apsaugos priemonių.

2. Turi priimti įstatymus dėl:

a. maisto produktų vartojimo, taip pat ir raminamųjų produktų, narkotikų, cheminių medžiagų ir visų kitų, kurie gali būti pavojingi sveikatai;
b. kovos su užkrečiamosiomis, plačiai paplitusiomis ar ypač pavojingomis žmonėms ir gyvūnams ligomis;
c. apsaugos nuo jonizuojančio spinduliavimo.

118a straipsnis. Netradicinė medicina[84]

Konfederacija ir kantonai pagal kompetenciją garantuoja, kad būtų atsižvelgiama ir į netradicinę mediciną.

118b straipsnis. Moksliniai tyrimai su žmonėmis[85]

1. Konfederacija turi priimti įstatymus dėl tyrimų su žmonėmis, kai tai yra būtina siekiant apsaugoti žmonių orumą ir privatumą. Tai darant turi būti išsaugoma laivė atlikti tyrimus ir turi būti atsižvelgiama į tyrimų svarbą visuomenei, žmonių sveikatai.

2. Konfederacija turi laikytis šių principų dėl su žmonėmis susijusių biologinių ir medicinos tyrimų.

[84] Priimta 2009 m. gegužės 17 d. tautos balsavimu, galioja nuo 2009 m. gegužės 17 d. (2008 m. spalio 3 d. BB, 2009 m. spalio 21 d. BRB - AS **2009** 5325; BBl **2005** 6001, **2006** 7591, **2008** 8229, **2009** 7539).

[85] Priimta 2010 m. kovo 7 d. tautos balsavimu, galioja nuo 2010 m. kovo 7 d. (2009 m. rugsėjo 25 d. BB, 2010 m. balandžio 15 d. BRB - AS **2010** 1569; BBl **2007** 6713, **2009** 6649, **2010** 2625).

a. Tai yra būtina visų tyrimų projektų sąlyga, kad dalyviai ar jų teisėti atstovai būtų informuoti apie sutikimo būtinumą. Įstatymas gali numatyti išimtis. Atsisakymas yra privalomas visais atvejais.
b. Rizika ir stresas dalyviams turi būti proporcingi tyrimų projektų naudai.
c. Tyrimo projektas, įtraukiantis asmenis, kurie stokoja veiksnumo sutikti, gali būti atliekami tik tokiu atveju, jeigu lygi vertė negali būti gaunama iš mokslo tyrimo, kuris įtraukė žmones, stokojančius veiksnumo sutikti.
d. Tyrimų projektų nepriklausomas vertinimas privalo garantuoti saugumo principą.

119 straipsnis. Reprodukcinė medicina ir genų technologijos taikymas žmonėms

1. Žmonės turi būti apsaugoti nuo piktnaudžiavimo reprodukcine medicina ir genų technologijomis.

2. Konfederacija turi priimti įstatymus dėl žmogaus reprodukcijos ir genetinės medžiagos naudojimo. Tai darant bus užtikrinta žmogaus orumo, privatumo, šeimos apsauga. Privalo būti laikomasi šių principų:

a. Visų formų klonavimas ir kišimasis į genetinę žmogaus reprodukcijos medžiagą, ląstelės ir embrionai yra neteisėti.
b. Ne žmogaus reprodukcijos ir genų medžiaga negali būti sujungta su žmogaus reprodukcine medžiaga.
c. Medicinos pagalba dauginimosi procedūra gali būti panaudojama nevaisingumo atveju arba jeigu rizika susirgti pavojinga užkrečiamąja liga kitokiu būdu negali būti įveikiama. Negalima pradėti vaiko suteikiant jam specifines charakteristikas arba tolesniems mokslo tyrimams. Žmogaus kiaušinėlio ląstelės apvaisinimas ne moters kūne yra leidžiamas tik pagal įstatymą. Žmogaus kiaušinėlio ląstelės negali išsivystyti į embrionus ne moters kūne. Jis turi būti iškart implantuojamas į moters kūną.
d. Embrionų donorystė ir visų formų surogatinė motinystė yra neteisėta.
e. Prekyba žmogaus reprodukcine medžiaga ir produkcinė medžiaga, gauta iš embrionų, yra draudžiama.

f. Žmogaus genetinė medžiaga gali būti analizuojama, registruojama ar net viešai skelbiama tik su asmens sutikimu, jeigu įstatymas tai numatys.
g. Kiekvienas asmuo turi teisę gauti duomenis, susijusius su protėviais.

119 a straipsnis. Transplantacijos medicina[86]

1. Konfederacija turi priimti įstatymus dėl organų, audinių ir ląstelių transplantacijos. Tai darant turi būti užtikrinamas žmogaus orumas, privatumas ir sveikata.

2. Visų pirma įtvirtinami kriterijai dėl teisingo organų paskirstymo.

3. Bet kokia žmogaus organų, audinių ir ląstelių donorystė turi būti laisvai pasirenkama. Prekyba žmogaus organais yra uždrausta.

120 straipsnis. Ne žmogaus genų technologija[87]

1. Žmonės ir jų aplinka turi būti apsaugota nuo piktnaudžiavimo genų technologijomis.

2. Konfederacija turi priimti įstatymus dėl reprodukcijos ir genetinės medžiagos naudojimo iš gyvūnų, augalų ir kitų organizmų. Tai darant turi būti atsižvelgiama į gyvų būtybių orumą, taip pat kaip ir žmogaus, gyvūnų ir aplinkos saugumą ir turi būti apsaugoma gyvūnų ir augalų genetinė įvairovė.

9 skirsnis. Užsienio piliečių gyvenamoji vieta ir nuolatinis apsigyvenimas

121 straipsnis[88]

1. Konfederacija yra atsakinga už įstatymų priėmimą dėl asmenų atvykimo ir išvykimo iš Šveicarijos, užsieniečių gyvenamosios vietos ir nuolatinio apsigyvenimo bei prieglobsčio suteikimo.

2. Užsienio šalių piliečiai gali būti išsiųsti iš Šveicarijos, jeigu jie kelia pavojų šalies saugumui.

[86] Priimta 1999 m. vasario 7 d. tautos balsavimu, galioja nuo 2000 m. sausio 1 d. (1998 m. birželio 26 d. BB, 1999 m. kovo 23 d. BRB - AS **1999** 1341; BBl **1997** III 653, **1998** 3473, **1999** 2912 8768).

[87] Su pereinamąja nuostata.

[88] Su pereinamąja nuostata.

3. Nepriklausomai nuo statuso užsienio valstybių piliečiai netenka buvimo ir visų kitų teisių Šveicarijoje, jeigu jie:

a. yra nuteisti padarę lytinius nusikaltimus, iš anksto suplanuotą žmogžudystę, išžaginimą ar kitus sunkius lytinius nusikaltimus. Jeigu yra padarę smurtinius nusikaltimus, tokius kaip apiplėšimą, žmonių prekybą, prekybą narkotikais, įsilaužimą į pastatus ar automobilius; arba

b. yra neteisėtai išsireikalavę socialinį draudimą arba socialinės pagalbos pašalpas[89].

4. Įstatymų leidėjas turi nustatyti teisės pažeidimus[90].

5. Užsienio šalių piliečiai, kurie praranda apsigyvenimo ir visas kitas buvimo Šveicarijoje teises pagal 3 ir 4 pastraipą, turi būti išsiųsti iš Šveicarijos kompetentingos institucijos ir jiems turi būti taikomas uždraudimas atvykti į šalį nuo 5–15 metų. Jeigu asmuo dar kartą nusikalsta, uždraudimas atvykti į šalį pratęsiamas iki 20 metų[91].

6. Asmuo, kuris nesilaiko draudimo atvykti į Šveicariją ir patenka nelegaliai, padaro nusikaltimą. Įstatymų leidėjas turi priimti svarbias nuostatas[92].

10 skirsnis. Civilinė teisė, baudžiamoji teisė, matai ir svarsčiai

122 straipsnis. Civilinė teisė[93]

Konfederacija yra atsakinga už civilinių ir civilinio proceso įstatymų priėmimą.

Kantonai yra atsakingi už teismų organizavimą, teisingumo vykdymą civiliniuose reikaluose, nebent įstatymas numatys kitaip.

---

89 Priimta 2010 m. lapkričio 28 d. tautos balsavimu, galioja nuo 2010 m. lapkričio 28 d. (2010 m. birželio 18 d. BB, 2011 m. kovo 17 d. BRB – AS **2011** 1199; BBl **2008** 1927, **2009** 5097, **2010** 4241, **2011** 2771).

90 Priimta 2010 m. lapkričio 28 d. tautos balsavimu, galioja nuo 2010 m. lapkričio 28 d. (2010 m. birželio 18 d. BB, 2011 m. kovo 17 d. BRB – AS **2011** 1199; BBl **2008** 1927, **2009** 5097, **2010** 4241, **2011** 2771).

91 Priimta 2010 m. lapkričio 28 d. tautos balsavimu, galioja nuo 2010 m. lapkričio 28 d. (2010 m. birželio 18 d. BB, 2011 m. kovo 17 d. BRB - AS **2011** 1199; BBl **2008** 1927, **2009** 5097, **2010** 4241, **2011** 2771).

92 Priimta 2010 m. lapkričio 28 d. tautos balsavimu, galioja nuo 2010 m. lapkričio 28 d. (2010 m. birželio 18 d. BB, 2011 m. kovo 17 d. BRB – AS **2011** 1199; BBl **2008** 1927, **2009** 5097, **2010** 4241, **2011** 2771).

93 Priimta 2000 m. kovo 12 d. tautos balsavimu, galioja nuo 2007 m. sausio 1 d. (1999 m. spalio 8 d. BB, 2000 m. gegužės 17 d. BRB, 2005 m. kovo 8 d. BB – AS **2002** 3148, **2006** 1059; BBl **1997** I 1, **1999** 8633, **2000** 2990, **2001** 4202).

123 straipsnis. Baudžiamoji teisė[94]

1. Konfederacija yra atsakinga už baudžiamųjų ir baudžiamojo proceso įstatymų priėmimą.

2. Kantonai yra atsakingi už teismų organizavimą, teisingumo vykdymą baudžiamosiose bylose, kaip ir dėl bausmių ir poveikio priemonių įgyvendinimo, nebent įstatymas numatys kitaip.

3. Konfederacija gali išleisti taisykles dėl bausmių, poveikio priemonių įgyvendinimo.

Gali suteikti kantonams subsidijas:

a. įkalinimo įstaigų statybai;
b. bausmių ir poveikio priemonių vykdymo tobulinimui;
c. institucijoms, kurios atlieka vaikų, paauglių, jaunimo ir pilnamečių auklėjamąją veiklą[95].

123a straipsnis[96]

1. Jeigu seksualinis ar smurtinis nusikaltėlis turi būti teisiamas kaip labai pavojingas ir jos arba jo fizinė būsena yra įvertinama kaip nepagydoma, jis arba ji privalo būti įkalinti iki gyvos galvos dėl didelės rizikos, kad vėl gali padaryti nusikaltimą. Išankstinis arba trumpalaikis paleidimas yra draudžiamas.

2. Tik tokiu atveju, jeigu nauji mokslo tyrimai įrodo, jog nusikaltėlis gali būti išgydytas ir daugiau visuomenei nebekelia pavojaus, gali būti išleistas naujas nurodymas. Jeigu nusikaltėlis yra išleidžiamas tokio nurodymo pagrindu, valdžia, suteikusi jam ar jai laisvę, turi prisiimti atsakomybę, jeigu jis ar ji vėl padarys nusikaltimą.

3. Visi potvarkiai, įvertinantys lytinius bei smurtinius nusikaltėlius, turi būti sudaryti mažiausiai dviejų patyrusių vienas nuo kito nepriklausomų specialistų. Potvarkiai turi atsižvelgti į visus svarbius įvertinimo principus.

---

[94] Priimta 2000 m. kovo 12 d. tautos balsavimu, galioja nuo 2003 m. balandžio 1 d. (1999 m. spalio 8 d. BB, 2000 m. gegužės 17 d. BRB, 2002 m. rugsėjo 24 d. BB – AS **2002** 3148; BBl **1997** I 1, **1999** 8633, **2000** 2990, **2001** 4202).

[95] Priimta 2004 m. lapkričio 28 d. tautos balsavimu, galioja nuo 2008 m. sausio 1 d. (2003 m. spalio 3 d. BB, 2005 m. sausio 26 d. BRB, 2007 m. lapkričio 7 d. BRB – AS **2007** 5765; BBl **2002** 2291, **2003** 6591, **2005** 951).

[96] Priimta 2004 m. vasario 8 d. tautos balsavimu, galioja nuo 2004 m. vasario 8 d. (2003 m. birželio 20 d. BB, 2004 m. balandžio 21 d. BRB – AS **2004** 2341; BBl **2000** 3336, **2001** 3433, **2003** 4434, **2004** 2199).

123b straipsnis. Nesuteikiamas senaties terminas nusikaltimams išaiškinti ir skirti bausmėms už lytinius ir pornografinius nusikaltimus, į kuriuos įtraukti mažamečiai vaikai[97]

Teisė persekioti lytinius ir pornografinius nusikaltėlius, kurie įtraukia mažamečius vaikus, ir bausmėms už tokius nusikaltimus netaikoma senatis.

124 straipsnis. Parama aukoms

Konfederacija ir kantonai turi garantuoti, kad fizinę, psichinę ar seksualinę prievartą dėl padaryto nusikaltimo patyrę asmenys gaus paramą ir jiems atitinkamai kompensuojama dėl nusikaltimo padaryta finansinė žala.

125 straipsnis. Matai ir svarsčiai

Konfederacija yra atsakinga už matų ir svarsčių įstatymų leidybą.

3 skyrius. FINANSŲ SISTEMA

126 straipsnis. Biudžeto valdymas[98]

1. Konfederacija palaiko nuolatinę savo išlaidų ir pajamų pusiausvyrą.

2. Didžiausia biudžeto išlaidų suma nustatoma atsižvelgiant į ekonominę padėtį įvertinus tikėtinas pajamas.

3. Esant išskirtinei finansinei būtinybei šio straipsnio 2 dalyje nurodytos išlaidos gali būti atitinkamai padidintos. Federalinis Susirinkimas pagal 159 straipsnio 3 dalies c punktą dėl to priima sprendimą.

4. Jei numatytos bendros valstybės biudžeto išlaidos viršija šio straipsnio 2 arba 3 dalyje nurodytas ribas, tokios papildomos išlaidos turi būti kompensuojamos paskesniais metais.

5. Detalesnę tvarką nustato įstatymas.

127 straipsnis. Apmokestinimo principai

1. Mokesčių sandarą, visų pirma mokesčių mokėtojų ratą, mokesčių objektą ir jų apskaičiavimo pagrindus nustato įstatymas.

---

[97] Priimta 2008 m. lapkričio 30 d. tautos balsavimu, galioja nuo 2008 m. lapkričio 30 d. (2008 m. birželio 13 d. BB, 2009 m. sausio 23 d. BRB – AS **2009** 471; BBl **2006** 3657, **2007** 5369, **2008** 5245, **2009** 605).

[98] Priimta 2001 m. gruodžio 2 d. tautos balsavimu, galioja nuo 2001 m. gruodžio 2 d. (2001 m. birželio 22 d. BB, 2002 m. vasario 4 d. BRB – AS **2002** 241; BBl **2000** 4653, **2001** 2387 2878, **2002** 1209).

2. Nustatant mokesčius ypač turi būti laikomasi visuotinumo ir lygybės principų, taip pat apmokestinimo pagal ekonominius pajėgumus principo tiek, kiek tai suderinama su mokesčių esme.

3. Dvigubas kantonų apmokestinimas draudžiamas. Konfederacija imasi reikalingų priemonių.

128 straipsnis. Tiesioginiai mokesčiai[99]

1. Konfederacija gali nustatyti tiesioginius mokesčius:

a. ne didesnius kaip 11,5 procento nuo fizinių asmenų pajamų;

b. ne didesnius kaip 8,5 procento nuo juridinių asmenų grynojo pelno[100];

c. …[101]

2. Nustatydama [mokesčių] tarifus Konfederacija atsižvelgia į kantonų ir bendruomenių nustatytų tiesioginių mokesčių naštą.

3. Dėl infliacijos padidėjusios fizinių asmenų pajamų mokesčio naštos padariniai periodiškai kompensuojami.

4. Mokestį nustato ir surenka kantonai. Jiems atitenka mažiausiai 17 procentų bendrųjų mokestinių pajamų. Ši dalis gali būti sumažinta iki 15 procentų, jei tai reikalinga finansinio subalansavimo rezultatui pasiekti[102].

129 straipsnis. Mokesčių vienodinimas

1. Konfederacija nustato Konfederacijos, kantonų ir bendruomenių tiesioginių mokesčių vienodinimo principus; ji atsižvelgia į kantonų vienodinimo siekius.

2. Vienodinimas apima mokestinę prievolę, mokesčių objektą ir mokestinį laikotarpį, procesinę teisę ir mokesčių baudžiamąją teisę. Vienodinimo išimtį sudaro visų pirma mokesčių tarifai, mokesčių struktūra ir mokestinės lengvatos.

3. Konfederacija gali nustatyti taisykles, užkertančias kelią nepagrįstoms mokesčių lengvatoms.

---

[99] Su pereinamąja nuostata.

[100] Priimta 2004 m. lapkričio 28 d. tautos balsavimu, galioja nuo 2007 m. sausio 1 d. (2004 m. kovo 19 d. BB, 2005 m. sausio 26 d. BRB, 2006 m. vasario 2 d. BRB – AS **2006** 1057; BBl **2003** 1531, **2004** 1363, **2005** 951).

[101] Panaikinta 2004 m. lapkričio 28 d. tautos balsavimu, nebegalioja nuo 2007 m. sausio 1 d. (2004 m. kovo 19 d. BB, 2005 m. sausio 26 d. BRB, 2006 m. vasario 2 d. BRB – AS **2006** 1057; BBl **2003** 1531, **2004** 1363, **2005** 951).

[102] Priimta 2004 m. lapkričio 28 d. tautos balsavimu, galioja nuo 2008 m. sausio 1 d. (2003 m. spalio 3 d. BB, 2005 m. sausio 26 d. BRB, 2007 m. lapkričio 7 d. BRB – AS **2007** 5765; BBl **2002** 2291, **2003** 6591, **2005** 951).

130 straipsnis. Pridėtinės vertės mokestis[103, 104]

1. Konfederacija gali nustatyti pridėtinės vertės mokestį už prekių tiekimą ir paslaugas, įskaitant ir skirtas asmeniniam vartojimui, taip pat už importą, taikant daugiausiai 6,5 procento standartinį tarifą ir mažiausiai 2,0 procento sumažintą tarifą.

2. Įstatymas gali numatyti apgyvendinimo paslaugų apmokestinimo tarifą, kuris būtų tarpinis tarp sumažinto tarifo ir standartinio tarifo[105].

3. Jeigu dėl demografinių pokyčių nebėra garantuojamas senatvės draudimo, maitintojo netekimo ir invalidumo draudimo finansavimas, federaliniu įstatymu standartinis tarifas gali būti padidintas 1 procentiniu punktu, o sumažintas ne daugiau kaip 0,3 procentinio punkto[106].

4. 5 procentai nepaskirstytų pajamų naudojami siekiant sumažinti sveikatos draudimo įmokas mažas pajamas gaunančių gyventojų grupėms, jeigu įstatymu nėra numatyta kitoks šių pajamų panaudojimas, siekiant padėti mažesnes pajamas gaunančių gyventojų grupėms.

131 straipsnis. Specialūs akcizai[107]

1. Konfederacija gali numatyti specialius akcizus:

a. tabakui ir tabako gaminiams;

b. distiliuotam spiritui;

c. alui;

d. automobiliams ir jų komponentams;

e. naftai, kitiems distiliuotos naftos produktams, gamtinėms dujoms ir jas perdirbant gaunamiems produktams, taip pat kurui.

2. Degalų akcizui Konfederacija gali nustatyti papildomą tarifą.

3. Kantonams tenka 10 procentų grynųjų pajamų iš distiliuoto spirito apmokestinimo. Šios lėšos turi būti naudojamos kovai su priklausomybės problemų priežastimis ir padariniais.

---

[103] Priimta 2004 m. lapkričio 28 d. tautos balsavimu, galioja nuo 2007 m. sausio 1 d. (2004 m. kovo 19 d. BB, 2005 m. sausio 26 d. BRB, 2006 m. vasario 2 d. BRB – AS **2006** 1057; BBl **2003** 1531, **2004** 1363, **2005** 951).

[104] Su pereinamąja nuostata.

[105] Nuo 2011 m. sausio 1 d. iki 2017 m. gruodžio 31 d. specialus apgyvendinimo paslaugų tarifas sudaro 3,8 % (2009 m. birželio 12 d. Pridėtinės vertės mokesčio įstatymo 25 str. 4 d. – SR **641.20**).

[106] Nuo 2011 m. sausio 1 d. iki 2017 m. gruodžio 31 d. pridėtinės vertės mokesčio tarifai sudaro 8 % (standartinis tarifas) ir 2,5 % (sumažintas tarifas) (2009 m. birželio 12 d. Pridėtinės vertės mokesčio įstatymo 25 str. 1 ir 2 d. – SR **641.20**).

[107] Su pereinamąja nuostata.

132 straipsnis. Žyminis mokestis ir mokestis prie pajamų šaltinio[108]

1. Konfederacija gali nustatyti vertybinių popierių, draudimo išmokų kvitų ir kitokių komercinių sandorių patvirtinimo žyminį mokestį; žemės sklypų ir hipotekos sandorių patvirtinimo aktams žyminis mokestis netaikomas.

2. Pajamoms iš kilnojamojo kapitalo, loterijos laimėjimams ir draudimo išmokoms Konfederacija gali nustatyti mokestį prie pajamų šaltinio. 10 procentų iš mokesčių gaunamų pajamų turi būti skiriama kantonams.

133 straipsnis. Muitai

Konfederacijos kompetencijai priskiriama įstatymų leidyba muitų ir kitų tarptautinės prekybos mokesčių srityse.

134 straipsnis. Apmokestinimo kantonų ir bendruomenių lygmeniu netaikymas

Tai, kas federaliniuose įstatymuose nurodoma kaip pridėtinės vertės mokesčio, specialiųjų akcizų, žyminio mokesčio ar mokesčio prie pajamų šaltinio objektas arba tai, kas federaliniuose įstatymuose nurodoma kaip neapmokestinama, negali būti apmokestinama analogiškais kantonų ir bendruomenių mokesčiais.

135 straipsnis. Finansų ir finansinės naštos subalansavimas[109]

1. Konfederacija nustato taisykles dėl proporcingo finansų ir finansinės naštos subalansavimo tarp konfederacijos ir kantonų, taip pat tarp pačių kantonų.

2. Finansų ir finansinės naštos subalansavimu visų pirma siekiama:

a. sumažinti finansinių pajėgumų tarp kantonų skirtumus;
b. garantuoti kantonams minimalius finansinius išteklius;
c. kompensuoti kantonų pernelyg didelę finansinę naštą, susidariusią dėl geografinių – topografinių arba socialinių – demografinių veiksnių;

[108] Priimta 2004 m. lapkričio 28 d. tautos balsavimu, galioja nuo 2008 m. sausio 1 d. (2003 m. spalio 3 d. BB, 2005 m. sausio 26 d. BRB, 2007 m. lapkričio 7 d. BRB – AS **2007** 5765; BBl **2002** 2291, **2003** 6591, **2005** 951).

[109] Priimta 2004 m. lapkričio 28 d. tautos balsavimu, galioja nuo 2008 m. sausio 1 d. (2003 m. spalio 3 d. BB, 2005 m. sausio 26 d. BRB, 2007 m. lapkričio 7 d. BRB – AS **2007** 5765; BBl **2002** 2291, **2003** 6591, **2005** 951).

d. skatinti kantonų tarpusavio bendradarbiavimą subalansuojant finansinę naštą;
e. išlaikyti kantonų mokestinį konkurencingumą nacionaliniame ir tarptautiniame kontekste.

3. Resursų subalansavimo priemonės numatomos turtingesnių kantonų ir Konfederacijos. Daugiau išteklių turinčių kantonų finansiniai įnašai sudaro mažiausiai du trečdalius ir ne daugiau kaip 80 procentų Konfederacijos mokėjimų.

4 DALIS

TAUTA IR KANTONAI

1 skyrius. BENDROSIOS NUOSTATOS

136 straipsnis. Politinės teisės

1. Politinės teisės spręsti federalinius reikalus priklauso visoms šveicarėms ir visiems šveicarams, kuriems sukako 18 metų ir kurie nėra paskelbti neveiksniais dėl psichikos ligos arba silpnaprotystės. Visi turi lygias politines teises ir pareigas.

2. Jie gali dalyvauti Nacionalinės Tarybos rinkimuose ir Federacijos balsavimuose bei inicijuoti ir pritarti tautos iniciatyvoms ir referendumams Federacijos klausimais.

137 straipsnis. Politinės partijos

Politinės partijos dalyvauja formuojant tautos nuomonę ir valią.

2 skyrius. INICIATYVA IR REFERENDUMAS

138 straipsnis. Tautos iniciatyva dėl Federalinės Konstitucijos peržiūrėjimo iš esmės

1. 100 000 balsavimo teisę turinčių asmenų per 18 mėnesių nuo oficialios jų iniciatyvos paskelbimo dienos gali teikti pasiūlymą Federalinę Konstituciją peržiūrėti iš esmės[110].

2. Šis reikalavimas pateikiamas tautai balsuoti.

[110] Priimta 2003 m. vasario 9 d. tautos balsavimu, galioja nuo 2003 m. rugpjūčio 1 d. (2002 m. spalio 4 d. BB, 2003 m. kovo 25 d. BRB, 2003 m. birželio 19 d. BB – AS **2003** 1949; BBl **2001** 4803 6080, **2002** 6485, **2003** 3111 3954 3960).

139 straipsnis. Tautos iniciatyva dėl Federalinės Konstitucijos peržiūrėjimo iš dalies[111]

1. 100 000 balsavimo teisę turinčių asmenų per 18 mėnesių nuo oficialios jų iniciatyvos paskelbimo dienos gali reikalauti Federalinės Konstitucijos peržiūrėjimo iš dalies.

2. Tautos iniciatyva dėl Federalinės Konstitucijos peržiūrėjimo iš dalies gali pasireikšti kaip bendroji paskata arba turėti parengto projekto formą.

3. Jeigu iniciatyva nėra vieningai palaikoma, nepasižymi materijos vienove arba pažeidžia privalomas tarptautinės teisės nuostatas, Federalinis Susirinkimas skelbia ją visiškai arba iš dalies negaliojančia.

4. Jeigu Federalinis Susirinkimas sutinka su iniciatyva, kuri pasireiškia kaip bendroji paskata, jis parengia dalinį įstatymo keitimo projektą, išplaukiantį iš iniciatyvos, ir pateikia jį tautai ir kantonams balsuoti. Jei Susirinkimas iniciatyvą atmeta, tai pateikia jį tautai balsuoti; tauta sprendžia, ar pritarti iniciatyvai. Jei pritaria, Federalinis Susirinkimas parengia atitinkamą šio įstatymo projektą.

5. Iniciatyvos pagrindu parengtas projektas pateikiamas tautai ir luomams balsuoti. Federalinis Susirinkimas siūlo iniciatyvai pritarti arba ją atmesti. Jis gali iniciatyvai priešpriešinti alternatyvų projektą.

139a straipsnis[112]

139b straipsnis. Procedūros esant iniciatyvai ir alternatyviam projektui[113]

1. Balsavimo teisę turintys asmenys balsuoja vienu metu dėl iniciatyvos ir dėl alternatyvaus projekto[114].

---

[111] Priimta 2009 m. rugsėjo 27 d. tautos balsavimu, galioja nuo 2009 m. rugsėjo 27 d. (2008 m. gruodžio 19 d. BB, 2009 m. gruodžio 1 d. BRB – AS **2009** 6409; BBl **2008** 2891 2907, **2009** 13 8719).

[112] Priimta 2003 m. vasario 9 d. tautos balsavimu (2002 m. spalio 4 d. BB, 2003 m. kovo 25 d. BRB – AS **2003** 1949; BBl **2001** 4803 6080, **2002** 6485, **2003** 3111). Panaikinta 2009 m. rugsėjo 27 d. tautos balsavimu, galioja nuo 2009 m. rugsėjo 27 d. (2008 m. gruodžio 19 d. BB, 2009 m. gruodžio 1 d. BRB – AS **2009** 6409; BBl **2008** 2891 2907, **2009** 13 8719). Šis straipsnis 2002 m. spalio 4 d. BB redakcijos niekada neįsigaliojo.

[113] Priimta 2003 m. vasario 9 d. tautos balsavimu, 2 ir 3 dalys įsigaliojo 2003 m. rugpjūčio 1 d. (2002 m. spalio 4 d. BB, 2003 m. kovo 25 d. BRB, 2003 m. birželio 19 d. BB – AS **2003** 1949; BBl **2001** 4803 6080, **2002** 6485, **2003** 3111 3954 3960). 1 dalis 2002 m. spalio 4 d. BB redakcijos niekada neįsigaliojo.

[114] Priimta 2009 m. rugsėjo 27 d. tautos balsavimu, galioja nuo 2009 m. rugsėjo 27 d. (2008 m. gruodžio 19 d. BB, 2009 m. gruodžio 1 d. BRB – AS **2009** 6409; BBl **2008**

2. Jie gali pritarti abiem pasiūlymų projektams. Iškilus nesutarimams dėl konkretaus klausimo, jie gali nurodyti, kuriam pasiūlymo projektui jie teiktų pirmenybę, jeigu abiem būtų pritarta.

3. Jei priimamuose Konstitucijos pakeitimuose tam tikru klausimu vienas pasiūlymo projektas gauna daugiau tautos, o kitas daugiau kantonų balsų, įsigalioja tas pasiūlymo projektas, kurio procentinė tautos balsų dalis ir procentinė kantonų balsų dalis tam tikru klausimu sudaro didesnę sumą.

140 straipsnis. Privalomas referendumas

1. Tauta ir kantonai balsuoja:

a. dėl Federalinės Konstitucijos pakeitimų;

b. dėl prisijungimo prie kolektyvinio saugumo organizacijos arba viršnacionalinės bendrijos;

c. dėl skubos tvarka paskelbtų federalinių įstatymų, kurie neturi konstitucingumo pagrindo, ir kurių galiojimo laikas yra ilgesnis nei vieneri metai; šiuos federalinius įstatymus ne vėliau kaip per vienerius metus nuo priėmimo dienos Federalinis Susirinkimas privalo teikti balsuoti.

2. Tauta balsuoja:

a. dėl tautos iniciatyvos peržiūrėti Federalinę Konstituciją iš esmės;

a^{bis}. …[115]

b. dėl tautos iniciatyvos peržiūrėti Federalinę Konstituciją iš dalies, kuri pasireiškė kaip bendroji paskata ir kurią Federalinis Susirinkimas atmetė[116];

c. dėl klausimo, ar reikalingas Federalinės Konstitucijos peržiūrėjimas iš esmės, esant abiejų tarybų nesutarimui.

2891 2907, **2009** 13 8719).

[115] Priimta 2003 m. vasario 9 d. tautos balsavimu (2002 m. spalio 4 d. BB, 2003 m. kovo 25 d. BRB – AS **2003** 1949; BBl **2001** 4803 6080, **2002** 6485, **2003** 3111). Panaikinta 2009 m. rugsėjo 27 d. tautos balsavimu, galioja nuo 2009 m. rugsėjo 27 d. (2008 m. gruodžio 19 d. BB, 2009 m. gruodžio 1 d. BRB – AS **2009** 6409; BBl **2008** 2891 2907, **2009** 13 8719). Šis punktas 2002 m. spalio 4 d. BB redakcijos niekada neįsigaliojo.

[116] Priimta 2009 m. rugsėjo 27 d. tautos balsavimu, galioja nuo 2009 m. rugsėjo 27 d. (2008 m. gruodžio 19 d. BB, 2009 m. gruodžio 1 d. BRB - AS **2009** 6409; BBl **2008** 2891 2907, **2009** 13 8719).

141 straipsnis. Papildomas referendumas

1. Jeigu 50 000 balsavimo teisę turinčių asmenų arba 8 kantonai per 100 dienų nuo oficialios įsako paskelbimo dienos pareikalauja, tuomet tauta balsuoja[117]:

a. dėl federalinių įstatymų;
b. dėl skubos tvarka paskelbtų federalinių įstatymų, kurių galiojimo terminas yra daugiau nei vieneri metai;
c. dėl federalinių nutarimų, jei tai numato Konstitucija arba įstatymas;
d. dėl tarptautinių sutarčių, kurios:
    1. yra neterminuotos ir negali būti vienašališkai nutraukiamos,
    2. kurios numato prisijungimą prie tarptautinių organizacijų,
    3. kurios turi įstatymo galią arba kurių įgyvendinimui reikia išleisti federalinį įstatymą[118].

2. ...[119]

141a straipsnis. Tarptautinių sutarčių įgyvendinimas[120]

1. Jeigu nutarimui dėl pritarimo tarptautinei sutarčiai reikalingas privalomas referendumas, tai Federalinis Susirinkimas gali Konstitucijos pakeitimus, kurie reikalingi sutarčiai įgyvendinti, įtraukti į nutarimą dėl pritarimo.

2. Jeigu nutarimui dėl pritarimo tarptautinei sutarčiai reikalingas papildomas referendumas, Federalinis Susirinkimas gali įstatymo pakeitimus, kurie reikalingi sutarčiai įgyvendinti, įtraukti į nutarimą dėl sutikimo.

---

[117] Priimta 2003 m. vasario 9 d. tautos balsavimu, galioja nuo 2003 m. rugpjūčio 1 d. (2002 m. spalio 4 d. BB, 2003 m. kovo 25 d. BRB, 2003 m. birželio 19 d. BB – AS **2003** 1949; BBl **2001** 4803 6080, **2002** 6485, **2003** 3111 3954 3960).

[118] Priimta 2003 m. vasario 9 d. tautos balsavimu, galioja nuo 2003 m. rugpjūčio 1 d. (2002 m. spalio 4 d. BB, 2003 m. kovo 25 d. BRB, 2003 m. birželio 19 d. BB – AS **2003** 1949; BBl **2001** 4803 6080, **2002** 6485, **2003** 3111 3954 3960).

[119] Panaikinta 2003 m. vasario 9 d. tautos balsavimu, įsigaliojo nuo 2003 m. rugpjūčio 1 d. (2002 m. spalio 4 d. BB, 2003 m. kovo 25 d. BRB, 2003 m. birželio 19 d. BB – AS **2003** 1949; BBl **2001** 4803 6080, **2002** 6485, **2003** 3111 3954 3960).

[120] Priimta 2003 m. vasario 9 d. tautos balsavimu, galioja nuo 2003 m. rugpjūčio 1 d. (2002 m. spalio 4 d. BB, 2003 m. kovo 25 d. BRB, 2003 m. birželio 19 d. BB – AS **2003** 1949; BBl **2001** 4803 6080, **2002** 6485, **2003** 3111 3954 3960).

142 straipsnis. Būtina dauguma

1. Įstatymų projektai, kurie pateikiami tautai balsuoti, laikomi priimtais, jeigu tam pritaria balsavusiųjų dauguma.

2. Įstatymo projektai, kurie pateikiami tautai ir kantonams balsuoti, laikomi priimtais, jeigu tam pritaria balsavusiųjų dauguma ir kantonų dauguma.

3. Tautos balsavimo kantone rezultatas laikomas kaip to kantono balsas.

4. Obvaldeno, Nidvaldeno, Bazelio miesto, Bazelio krašto, Apencelio-Auserodeno ir Apencelio-Inerodeno kantonai turi po pusę kantono balso.

5 DALIS

FEDERACIJOS INSTITUCIJOS

1 skyrius. BENDROSIOS NUOSTATOS

143 straipsnis. Teisė būti išrinktam

Į Nacionalinę Tarybą, Federalinę Tarybą ir Federalinį Teismą gali būti renkami visi asmenys, kurie turi teisę balsuoti.

144 straipsnis. Nesuderinamumai

1. Nacionalinės Tarybos, Kantonų Tarybos, Federalinės Tarybos nariai, taip pat Federalinio Teismo teisėjai ir teisėjos tuo pačiu metu negali priklausyti kitai iš šių institucijų.

2. Federalinės Tarybos nariai ir visu etatu Federaliniame Teisme dirbantys teisėjos ir teisėjai negali tuo pačiu metu eiti jokių kitų pareigų Federacijoje arba viename iš kantonų ir vykdyti jokios kitokios darbinės veiklos.

3. Įstatymas gali numatyti kitus nesuderinamumus.

145 straipsnis. Tarnybos laikas

Nacionalinės Tarybos ir Federalinės Tarybos nariai, taip pat federalinė kanclerė arba federalinis kancleris renkami ketveriems metams. Federalinio Teismo teisėjų tarnybos laikas yra šešeri metai.

146 straipsnis. Valstybės atsakomybė

Federacija atsako už žalą, kurią jos organai vykdydami tarnybinę veiklą sukelia neteisėtai.

147 straipsnis. Konsultacijų procesas

Kantonai, politinės partijos ir suinteresuotos grupės rengiant svarbius nutarimus ir kitus didelio rezonanso projektus, taip pat tarptautines sutartis kviečiami pareikšti nuomonę.

2 skyrius. FEDERALINIS SUSIRINKIMAS

1 skirsnis. Organizavimas

148 straipsnis. Statusas

1. Federalinis Susirinkimas Federacijoje, išskyrus tautai ir kantonams suteiktas teises, vykdo aukščiausiąją valdžią.

2. Federalinį Susirinkimą sudaro dveji rūmai – Nacionalinė Taryba ir Kantonų Taryba; abeji rūmai yra lygūs.

149 straipsnis. Nacionalinės Tarybos sudėtis ir rinkimai

1. Nacionalinę Tarybą sudaro 200 tautos atstovų.

2. Deputatus renka tauta tiesioginiuose rinkimuose pagal proporcingumo principą. Kas ketveri metai ji visiškai atnaujinama.

3. Kiekvienas kantonas yra laikomas rinkimų apygarda.

4. Vietos padalijamos pagal kantonų gyventojų skaičių. Kiekvienas kantonas mažiausiai turi vieną vietą.

150 straipsnis. Kantonų Tarybos sudėtis ir rinkimai

1. Kantonų Tarybą sudaro 46 kantonų deputatai.

2. Obvaldeno, Nidvaldeno, Bazelio miesto, Bazelio srities, Apencelio-Auserodeno ir Apencelio-Inerodeno kantonai renka po vieną deputatą arba deputatę; kiti kantonai renka po du deputatus.

3. Rinkimus į Kantonų Tarybą reglamentuoja kantonai.

151 straipsnis. Sesijos

1. Tarybos reguliariai renkasi į sesijas. Įstatymas numato sušaukimą.

2. Vienos tarybos ketvirtadalis narių arba Federalinė Taryba gali pareikalauti, kad tarybos būtų sušauktos į neeilinę sesiją.

152 straipsnis. Pirmininkavimas

Kiekviena taryba iš savo tarpo vieneriems metams išrenka prezidentę arba prezidentą, taip pat pirmą viceprezidentę arba pirmą viceprezidentą

ir antrą viceprezidentę arba antrą viceprezidentą. Perrinkimas kitiems metams yra negalimas.

153 straipsnis. Parlamentinės komisijos

1. Kiekviena taryba iš savo narių sudaro komisijas.

2. Įstatymas gali numatyti bendras komisijas.

3. Įstatymas gali atskirus įgaliojimus, kurie nėra teisę įtvirtinančio pobūdžio, perduoti komisijoms.

4. Užduotims vykdyti komisijoms suteiktos informacijos, susipažinimo ir tyrimo teisės. Jų apimtį nustato įstatymas.

154 straipsnis. Frakcijos

Federalinio Susirinkimo nariai gali sudaryti frakcijas.

155 straipsnis. Parlamentinės tarnybos

Federalinis Susirinkimas savo dispozicijoje turi parlamentines tarnybas. Jos gali pasitelkti į pagalbą Federalinės administracijos tarnybas. Įstatymas tai nustato išsamiau.

2 skirsnis. Procesas

156 straipsnis. Posėdžiavimas atskirai

1. Nacionalinė Taryba ir Kantonų Taryba posėdžiauja atskirai.

2. Federalinio Susirinkimo nutarimams priimti yra būtinas abiejų tarybų pritarimas.

3. Įstatymas numato nuostatas siekiant užtikrinti, kad esant tarybų nesutarimui priimami nutarimai dėl:

a. tautos iniciatyvos galiojimo arba dalinio negaliojimo;
b. tautos priimtos tautos iniciatyvos įgyvendinimo visuotinės iniciatyvos forma[121];
c. tautos pritarto Federacijos nutarimo įgyvendinimo dėl Federalinės Konstitucijos esminio peržiūrėjimo pradžios[122];

[121] Priimta 2009 m. rugsėjo 27 d. tautos balsavimu, galioja nuo 2009 m. rugsėjo 27 d. (2008 m. gruodžio 19 d. BB, 2009 m. gruodžio 1 d. BRB – AS **2009** 6409; BBl **2008** 2891 2907, **2009** 13 8719).

[122] Priimta 2009 m. rugsėjo 27 d. tautos balsavimu, galioja nuo 2009 m. rugsėjo 27 d. (2008 m. gruodžio 19 d. BB, 2009 m. gruodžio 1 d. BRB – AS **2009** 6409; BBl **2008** 2891 2907, **2009** 13 8719).

d. preliminarinės sąmatos arba papildymo[123].

157 straipsnis. Bendras posėdžiavimas

1. Nacionalinė Taryba ir Kantonų Taryba posėdžiauja kartu kaip Suvienytas Federacijos Susirinkimas, pirmininkaujamas Nacionalinės Tarybos prezidento arba Nacionalinės Tarybos prezidento dėl:

a. rinkimų surengimo;
b. kompetencijos konfliktų tarp aukščiausių Federacijos institucijų sprendimo;
c. malonės paskelbimo.

2. Be to, Suvienytas Federacijos Susirinkimas susirenka ypatingomis progomis ir išklausyti Federalinės Tarybos pareiškimų.

158 straipsnis. Posėdžių viešumas

Tarybų posėdžiai yra vieši. Įstatymas gali numatyti išimtis.

159 straipsnis. Galimybė posėdžiauti ir būtina dauguma

1. Tarybos gali teisėtai posėdžiauti, jei dalyvauja jų narių dauguma.

2. Abiejose tarybose ir Suvienytame Federacijos Susirinkime sprendimus priima balsuojančiųjų dauguma.

3. Tačiau kiekvienos iš abiejų tarybų narių daugumos pritarimo reikia:

a. dėl federalinių įstatymų pripažinimo skubiais;
b. dėl subvencijų įsipareigojimų, taip pat dėl prievolinių kreditų ir mokėjimų ribų, kurie pareikalauja naujų didesnių nei 20 milijonų frankų vienkartinių išlaidų arba naujų pakartotinių, didesnių nei 2 milijonai frankų išlaidų;
c. dėl bendrų išlaidų didinimo esant nenumatytam mokėjimo poreikiui pagal 126 straipsnio 3 dalį[124].

4. Federalinis Susirinkimas savo nutarimu gali 2 dalies 3 punkte numatytus dydžius keisti atsižvelgdamas į infliaciją[125].

---

[123] Priimta 2003 m. vasario 9 d. tautos balsavimu, a. ir d. punktai įsigaliojo 2003 m. rugpjūčio 1 d. (2002 m. spalio 4 d. BB, 2003 m. kovo 25 d. BRB, 2003 m. birželio 19 d. BB – AS **2003** 1949; BBl **2001** 4803 6080, **2002** 6485, **2003** 3111 3954 3960).

[124] Priimta 2001 m. gruodžio 2 d. tautos balsavimu, galioja nuo 2001 m. gruodžio 2 d. (2001 m. birželio 22 d. BB, 2002 m. vasario 4 d. BRB – AS **2002** 241; BBl **2000** 4653, **2001** 2387 2878, **2002** 1209).

[125] Priimta 2001 m. gruodžio 2 d. tautos balsavimu, galioja nuo 2001 m. gruodžio 2 d. (2001 m. birželio 22 d. BB, 2002 m. vasario 4 d. BRB – AS **2002** 241; BBl **2000** 4653, **2001** 2387 2878, **2002** 1209).

160 straipsnis. Iniciatyvos teisė ir pasiūlymų teisė

1. Kiekvienas tarybos narys, kiekviena frakcija, kiekviena parlamentinė komisija ir kiekvienas kantonas turi teisę Federaliniam Susirinkimui pateikti iniciatyvas.

2. Tarybų nariai ir Federalinė Taryba turi teisę pateikti pasiūlymus dėl aptariamo reikalo.

161 straipsnis. Instrukcijų draudimas

1. Federalinio Susirinkimo nariai balsuoja be nurodymų.

2. Jie atskleidžia savo interesų ryšius.

162 straipsnis. Imunitetas

1. Federalinio Susirinkimo ir Federalinės Tarybos nariams, taip pat federalinei kanclerei arba federaliniam kancleriui dėl išsakytos nuomonės tarybose arba kitose institucijos negali būti taikoma teisinė atsakomybė.

2. Įstatymas gali numatyti kitas imuniteto rūšis ir juos taikyti kitiems asmenims.

3 skirsnis. Kompetencijos

163 straipsnis. Federalinio Susirinkimo įsakymų forma

1. Federalinis Susirinkimas priima teisėkūros nuostatas federalinio įstatymo arba potvarkio forma.

2. Kiti įsakai priimami federalinio nutarimo forma; federalinis nutarimas, kuris neturi būti pateiktas referendumui, laikomas paprastu federaliniu nutarimu.

164 straipsnis. Įstatymų leidyba

1. Svarbiausios teisę įtvirtinančios nuostatos turi būti priimamos federalinių įstatymų forma. Tam ypač priskirtinos pagrindinės nuostatos dėl:

a. politinių teisių vykdymo;
b. konstitucinių teisių apribojimo;
c. asmenų teisių ir pareigų;
d. mokesčių mokėtojų grupės, taip pat mokesčių objektų ir jų nustatymo;
e. Federacijos užduočių ir Federacijos paslaugų ar mokėjimų suteikimo;

f. kantonų įsipareigojimų įgyvendinant ir vykdant federalinę teisę;

g. Federacijos institucijų organizavimo ir proceso.

2. Teisėkūros kompetencija federaliniu įstatymu gali būti perleista, jei Federacijos Konstitucija to nedraudžia.

165 straipsnis. Įstatymų leidyba skubos atveju

1. Federalinis įstatymas, kurio įsigaliojimo negalima atidėti, gali būti kiekvienos tarybos narių dauguma paskelbiamas skubiu ir nedelsiant įsigalioja. Jis turi būti terminuotas.

2. Jei skubiu paskelbtas įstatymas turi būti priimamas tautos balsavimu, tai po vienerių metų, kai jį priima Federalinis Susirinkimas, laikomas negaliojančiu, jei per šį laiką jo nepriima tauta.

3. Skubiu paskelbtas įstatymas, kuris neturi konstitucinio pagrindo, po vienerių metų, kai jį priima Federalinis Susirinkimas, laikomas negaliojančiu, jei jo per šį laiką nepriima tauta ir kantonai. Jis turi būti terminuotas.

4. Balsuojant nepriimtas skubiu paskelbtas įstatymas negali būti atnaujinamas.

166 straipsnis. Santykiai su užsieniu ir tarptautinės sutartys

1. Federalinis Susirinkimas dalyvauja formuojant užsienio politiką ir kontroliuoja santykių su užsieniu priežiūrą.

2. Jis tvirtina tarptautines sutartis, išskyrus sutartis, kurias sudaryti įstatymo arba tarptautinės sutarties pagrindu įgalioja Federalinę Tarybą.

167 straipsnis. Finansai

Federalinis Susirinkimas sprendžia dėl Federacijos išlaidų, nustato preliminarią sąmatą ir priima valstybės metinę finansinę ataskaitą.

168 straipsnis. Rinkimai

1. Federalinis Susirinkimas renka Federalinės Tarybos narius, federalinę kanclerę ir federalinį kanclerį, Federalinio Teismo teisėjas ir teisėjus, taip pat generolą.

2. Įstatymas gali Federalinį Susirinkimą įgalioti vykdyti ir patvirtinti ir kitus rinkimus.

169 straipsnis. Aukštesniųjų organų kontrolė

1. Federalinis Susirinkimas vykdo aukščiausią Federalinės Tarybos ir Federalinės administracijos, federalinių teismų ir kitų Federacijos užduotis vykdančių atstovų priežiūrą.

2. Įstatymu numatytoms ypatingoms priežiūros komisijų delegacijoms turi būti pateikta informacija dėl tam tikros informacijos paslapties.

170 straipsnis. Veiksmingumo tikrinimas

Federalinis Susirinkimas rūpinasi, kad būtų tikrinamas Federacijos priemonių veiksmingumas.

171 straipsnis. Pavedimai Federalinei Tarybai

Federalinis Susirinkimas gali Federalinei Tarybai pateikti pavedimus. Įstatymas numato detales, ypač priemones, kuriomis Federalinis Susirinkimas gali daryti įtaką Federalinės Tarybos kompetencijos sričiai.

172 straipsnis. Federacijos ir kantonų santykiai

1. Federalinis Susirinkimas rūpinasi Federacijos ir kantonų tarpusavio santykių priežiūra.

2. Jis užtikrina kantonų konstitucijas.

3. Jis patvirtina kantonų tarpusavio sutartis ir su užsieniu, jei neprotestuoja Federalinė Taryba arba nė vienas kantonas.

173 straipsnis. Kitos užduotys ir įgaliojimai

1. Be to, Federalinis Susirinkimas turi tokias užduotis ir įgaliojimus:

a. jis imasi priemonių išoriniam saugumui, nepriklausomybei ir Šveicarijos neutralitetui išsaugoti;

b. jis imasi priemonių vidiniam saugumui išsaugoti;

c. jei to reikalauja nepaprastos aplinkybės, užduotims įvykdyti pagal a ir b punktus išleisti potvarkius arba paprastus federalinius nutarimus;

d. jis tvarko kadrinę tarnybą ir tam mobilizuoja armiją arba jos padalinius;

e. jis imasi priemonių federalinei teisei įgyvendinti;

f. jis patvirtina įvykusių tautos iniciatyvų galiojimą;

g. jis dalyvauja planuojant svarbiausias valstybės veiklas;

h. jis sprendžia dėl individualių aktų, jei tai tiesiogiai numato federalinis įstatymas;

i. jis sprendžia kompetencijos konfliktus tarp aukščiausių federacijos institucijų;
j. jis suteikia malonę ir sprendžia dėl amnestijos.

2. Federalinis Susirinkimas taip pat tvarko reikalus, kurie priklauso Federacijos kompetencijai ir kurie nepriskirti jokiai kitai institucijai.

3. Federaliniam Susirinkimui įstatymu gali būti perduodamos ir kitos užduotys bei įgaliojimai.

3 skyrius. FEDERALINĖS TARYBOS IR FEDERACIJOS ADMINISTRACIJA

1 skirsnis. Organizavimas ir procesas

174 straipsnis. Federalinė Taryba

Federalinė Taryba yra aukščiausioji vadovaujančioji ir vykdančioji Federacijos institucija.

175 straipsnis. Sudėtis ir rinkimai

1. Federalinę Tarybą sudaro septyni nariai.

2. Federalinės Tarybos narius renka Federalinis Susirinkimas po kiekvieno visos Nacionalinės Tarybos atnaujinimo.

3. Jie renkami iš visų Šveicarijos piliečių, kurie gali būti renkami Nacionalinės Tarybos nariais, ketveriems metams[126].

4. Renkant turi būti atsižvelgiama į tai, kad būtų atitinkamai atstovaujamos visos šalies vietovės ir kalbiniai regionai[127].

176 straipsnis. Pirmininkavimas

1. Federalinei Tarybai pirmininkauja Federalinė Prezidentė arba Federalinis Prezidentas.

2. Federalinę Prezidentę arba Federalinį Prezidentą ir viceprezidentę arba viceprezidentą renka Federalinis Susirinkimas iš Federalinės Tarybos vieneriems metams.

---

[126] Priimta 1999 m. vasario 7 d. tautos balsavimu, galioja nuo 2000 m. sausio 1 d. (1998 m. birželio 26 d. BB, 1999 m. kovo 23 d. BRB – AS **1999** 1341; BBl **1997** III 653, **1998** 3473, **1999** 2912 8768).

[127] Priimta 1999 m. vasario 7 d. tautos balsavimu, galioja nuo 2000 m. sausio 1 d. (1998 m. birželio 26 d. BB, 1999 m. kovo 23 d. BRB – AS **1999** 1341; BBl **1997** III 653, **1998** 3473, **1999** 2912 8768).

3. Perrinkimas kitiems metams negalimas. Federalinė Prezidentė arba Federalinis Prezidentas kitiems metams negali būti renkamas viceprezidente arba viceprezidentu.

177 straipsnis. Kolegialumo ir departamentų principas

1. Federalinė Taryba sprendžia kaip kolegija.

2. Federalinės Tarybos reikalai parengti ir vykdyti paskirstomi departamentams arba atskiriems nariams.

3. Departamentams arba jiems pavaldiems administraciniams vienetams reikalai perduodami vykdyti savarankiškai; tokiu atveju turi būti išsaugotas teisinės apsaugos principas.

178 straipsnis. Federalinė administracija

1. Federalinė Taryba vadovauja Federalinei administracijai. Ji rūpinasi tinkamu užduočių organizavimu ir tikslingu jų įvykdymu.

2. Federalinė administracija padalijama į departamentus; kiekvienam departamentui vadovauja Federalinės Tarybos narys.

3. Administracinės užduotys įstatymu gali būti perduodamos viešosios ir privatinės teisės organizacijoms ir asmenims, kurie nepriklauso Federalinei administracijai.

179 straipsnis. Federalinė kanceliarija

Federalinė kanceliarija yra bendroji Federalinės Tarybos būstinė. Jai vadovauja federalinė kanclerė arba federalinis kancleris.

2 skirsnis. Kompetencijos

180 straipsnis. Valdymo politika

1. Federalinė Taryba nustato savo valdymo politikos tikslus ir priemones. Ji planuoja ir koordinuoja valstybės veiklas.

2. Ji laiku ir išsamiai informuoja visuomenę apie savo veiklą, jei tai nekliudo svarbiems viešiesiems ir privatiems interesams.

181 straipsnis. Iniciatyvos teisė

Federalinė Taryba pateikia Federaliniam Susirinkimui įsakymų projektus.

182 straipsnis. Teisėkūra ir vykdymas

1. Federalinė Taryba priima teisę kuriančias nuostatas potvarkio forma, jei ji tam yra įgaliota Konstitucija arba įstatymu.

2. Ji rūpinasi įstatymų, Federalinio Susirinkimo ir Federacijos teisminių institucijų sprendimų įgyvendinimu.

183 straipsnis. Finansai

1. Federalinė Taryba parengia finansinį planą, suplanuoja preliminarią sąmatą ir sudaro valstybės metinę finansinę ataskaitą.

2. Ji rūpinasi tinkamu biudžeto tvarkymu.

184 straipsnis. Santykiai su užsieniu

1. Federalinė Taryba, atsižvelgdamas į Federalinio Susirinkimo dalyvavimo teises, rūpinasi santykiais su užsieniu; ji atstovauja Šveicarijai užsienyje.

2. Ji pasirašo sutartis ir jas ratifikuoja. Ji pateikia jas pritarti Federaliniam Susirinkimui.

3. Jei tai reikalinga šalies interesams išsaugoti, Federalinė Taryba gali priimti potvarkius ir nutarimus. Nutarimai turi būti terminuoti.

185 straipsnis. Vidinis ir išorinis saugumas

1. Federalinė Taryba imasi priemonių išoriniam Šveicarijos saugumui, nepriklausomybei ir neutralitetui išsaugoti.

2. Ji imasi priemonių vidiniam saugumui išsaugoti.

3. Ji gali tiesiogiai remdamasis šiuo straipsniu leisti potvarkius ir nutarimus, siekiant pasipriešinti prasidėjusiems arba tiesiogiai gresiantiems sunkiems viešosios tvarkos arba vidinio ar išorinio saugumo trikdymams. Tokie potvarkiai turi būti terminuoti.

4. Skubiu atveju ji gali mobilizuoti karinius dalinius. Jei mobilizuojama daugiau kaip 4000 armijos narių aktyviajai tarnybai arba tikėtina, kad šie daliniai dalyvaus mūšyje ilgiau nei tris savaites, nedelsiant turi būti sušauktas Federalinis Susirinkimas.

186 straipsnis. Federacijos ir kantonų santykiai

1. Federalinė Taryba palaiko Federacijos santykius su kantonais ir bendradarbiauja su jais.

2. Ji tvirtina kantonų įsakymus, jei to reikia įgyvendinant federalinę teisę.

3. Ji gali dėl kantonų tarpusavio sutarčių arba sutarčių su užsieniu pareikšti prieštaravimą.

4. Ji rūpinasi, kad būtų laikomasi federalinės teisės ir kantonų konstitucijų bei sutarčių ir imasi tam reikiamų priemonių.

187 straipsnis. Kitos užduotys ir įgaliojimai

1. Federalinei Tarybai priskiriamos taip pat tokios užduotys ir įgaliojimai:

a. Ji prižiūri Federalinę administraciją ir kitus Federacijos užduočių vykdytojus.
b. Ji reguliariai informuoja Federalinį Susirinkimą apie tvarkomus reikalus, taip pat apie padėtį Šveicarijoje.
c. Ji rengia rinkimus, kurie nepriklauso kitoms institucijoms.
d. Ji nagrinėja skundus, jei tai numato įstatymas.

2. Įstatymu Federalinei Tarybai gali būti perduodamos ir kitos užduotys ir įgaliojimai.

4 skirsnis. Federalinis Teismas ir kitos teisminės institucijos

188 straipsnis. Federalinio Teismo padėtis

1. Federalinis Teismas yra aukščiausioji Federacijos teisingumą vykdanti institucija.

2. Įstatymas nustato organizavimą ir procesą.

3. Teismas administruoja pats save.

189 straipsnis. Federalinio Teismo kompetencijos

1. Federalinis Teismas nagrinėja skundus dėl pažeidimo:

a. federalinės teisės;
b. tarptautinės teisės;
c. tarp kantonų egzistuojančios teisės;
d. kantonų konstitucinės teisės;
e. savivaldybių autonomijos ir kitų kantonų garantijų visuomeninių teisinių korporacijų naudai;
f. Federacijos ir kantonų nuostatų dėl politinių teisių.

1bis. … [128]

2. Jis sprendžia ginčus tarp Federacijos ir kantonų arba tarp kantonų.
3. Įstatymu gali būti pagrindžiamos kitos Federalinio Teismo kompetencijos.
4. Federalinio Susirinkimo ir Federalinės Tarybos aktai negali būti skundžiami Federaliniam teismui. Išimtis numato įstatymas.

190 straipsnis. Saistanti teisė

Federaliniai įstatymai ir tarptautinė teisė Federaliniam Teismui ir kitoms teisę taikančioms institucijoms yra saistanti.

191 straipsnis. Kreipimasis į Federalinį Teismą

1. Įstatymas garantuoja kreipimosi į Federalinį Teismą galimybę.

2. Ginčams, kurie nesusiję su svarbios reikšmės teisiniais klausimais, gali būti numatyta ieškinio vertės riba.

3. Dėl tam tikrų sričių įstatymas gali numatyti, kad kreiptis į Federalinį Teismą negalima.

4. Akivaizdžiai nepagrįstiems skundams įstatymas gali numatyti supaprastintą procesą.

191a straipsnis. Kitos Federacijos teisę taikančios institucijos[129]

1. Federacija įsteigia Baudžiamąjį teismą; jis kaip pirmoji instancija nagrinėja baudžiamąsias bylas, kurias Federacijos jurisdikcijai priskiria įstatymas. Įstatymu Baudžiamajam teismui gali būti numatytos kitos kompetencijos.

2. Federacija įsteigia teismines institucijas viešiesiems teisiniams Federacijos administracijos kompetencijos srities ginčams spręsti.

---

[128] Priimta 2003 m. vasario 9 d. tautos balsavimu (2002 m. spalio 4 d. BB, 2003 m. kovo 25 d. BRB – AS **2003** 1949; BBl **2001** 4803 6080, **2002** 6485, **2003** 3111). Panaikinta 2009 m. rugsėjo 27 d. tautos balsavimu, įsigaliojo nuo 2009 m. rugsėjo 27 d. (2008 m. gruodžio 19 d. BB, 2009 m. gruodžio 1 d. BRB – AS **2009** 6409; BBl **2008** 2891 2907, **2009** 13 8719). Ši dalis 2002 m. spalio 4 d. BB redakcijos niekada neįsigaliojo.

[129] Priimta 2000 m. kovo 12 d. tautos balsavimu, 1 dalis įsigaliojo 2003 m. balandžio 1 d., 2 ir 3 dalys įsigaliojo 2005 m. rugsėjo 1 d. (1999 m. spalio 8 d. BB, 2000 m. gegužės 17 d. BRB, 2002 m. rugsėjo 24 d. BB, 2005 m. kovo 2 d. BB – AS **2002** 3148, **2005** 1475; BBl **1997** I 1, **1999** 8633, **2000** 2990, **2001** 4202, **2004** 4787).

191b straipsnis. Kantonų teisminės institucijos

1. Kantonai paskiria teismines institucijas civiliniams teisiniams, viešiesiems teisiniams ginčams, taip pat baudžiamosioms byloms nagrinėti.

2. Jie gali sukurti bendras teismines institucijas.

191c straipsnis. Teisėjų nepriklausomumas

Teisminės institucijos teisingumo vykdymo veikloje yra nepriklausomos ir įsipareigojusios tik teisei.

6 DALIS

FEDERALINĖS KONSTITUCIJOS KEITIMAS IR PEREINAMOJO LAIKOTARPIO NUOSTATOS

1 skyrius. PERŽIŪRA

192 straipsnis. Principas

1. Konstitucija bet kuriuo metu gali būti visiškai ar iš dalies pakeista.

2. Jei Konstitucija ir jos pagrindu priimti įstatymai nenustato kitaip, pakeitimai priimami įstatymu.

193 straipsnis. Visos Konstitucijos peržiūra

1. Visos Konstitucijos peržiūra gali būti inicijuota tautos arba abiejų tarybų arba priimta Federalinio Susirinkimo.

2. Piliečių iniciatyvos atveju arba jei abi tarnybos nėra vieningos, dėl Konstitucijos peržiūros įgyvendinimo sprendžia tauta.

3. Jei tauta pritaria Konstitucijos peržiūrai, abi tarybos renkamos iš naujo.

4. Privalomos tarptautinės teisės nuostatos negali būti pažeistos.

194 straipsnis. Dalinė peržiūra

1. Dalinė Konstitucijos peržiūra gali būti pareikalauta tautos arba priimta Federalinio Susirinkimo.

2. Dalinė Konstitucijos peržiūra turi išsaugoti turinio vientisumą ir negali pažeisti privalomų tarptautinės teisės nuostatų.

3. Tautos iniciatyva dėl dalinės Konstitucijos peržiūros turi išsaugoti formos vientisumą.

195 straipsnis. Įsigaliojimas

Visa arba iš dalies pakeista Konstitucija įsigalioja, kai ji yra priimama tautos ir kantonų.

2 skyrius. PEREINAMOJO LAIKOTARPIO NUOSTATOS

196 straipsnis. Pereinamojo laikotarpio nuostatos pagal 1998 m. gruodžio 18 d. Federalinį sprendimą dėl naujos Federalinės Konstitucijos[130]

1. Pereinamosios nuostatos dėl 85 straipsnio (Alpes kertantis tranzitinis susisiekimas)

Krovinių vežimo tranzitu bėgiais perkėlimas turi būti sudarytas po dešimties metų po to, kai buvo priimta tautos iniciatyva dėl Alpių zonų apsaugos nuo tranzitinio susisiekimo.

2. Pereinamosios nuostatos dėl 84 straipsnio (Bendras susisiekimo sunkiuoju transportu mokestis)

1. Federacija ima metinį mokestį už naudojimąsi visais bendrajam susisiekimui atidarytais keliais nuo vietinių ir užsienio transporto priemonių ir jų priekabų, kurių bendras svoris yra per 3,5 t.

2. Šis mokestis yra:

a) sunkvežimiams ir balninėms motorinėms transporto priemonėms
   - nuo 3,5 t iki 12 t 650 frankų
   - nuo 12 t iki 18 t 2 000 frankų
   - nuo 18 t iki 26 t 3 000 frankų
   - per 26 t 4 000 frankų

b) priekaboms
   - nuo 3,5 t iki 8 t 650 frankų
   - nuo 8 t iki 10 t 1 500 frankų
   - per 10 t 2 000 frankų

c) visuomeninės paskirties automobiliams 650 frankų.

3. Mokesčių normos gali būti pritaikomos federaliniu įstatymu, jeigu kelių susisiekimo išlaidos tai pateisina.

[130] Priimta 2002 m. kovo 3 d. tautos balsavimu, galioja nuo 2002 m. kovo 3 d. (2001 m. spalio 5 d. BB, 2002 m. balandžio 26 d. BRB – AS **2002** 885; BBl **2000** 2453, **2001** 1183 5731, **2002** 3690).

4. Be to, Federalinė Taryba gali priimti 1958 m. Įstatymo dėl kelių susisiekimo[131] leidžiamus svorio kategorijų pakeitimus.

5. Federalinė Taryba nustato automobiliams, kurie nėra naudojami susisiekimui Šveicarijoje ištisus metus, atitinkamus diferencijuotus mokesčio dydžius; ji atsižvelgia į mokesčių surinkimo kaštus.

6. Federalinė Taryba reguliuoja vykdymą. Ji gali pagal 2 dalį nustatyti mokesčius tam tikroms transporto priemonių kategorijoms, konkrečias transporto priemones atleisti nuo mokesčių ir priimti specialias taisykles, ypatingai vykimui pasienio zonose. Dėl to užsienyje registruotų transporto priemonių padėtis negali būti geresnė nei registruotų Šveicarijoje. Federalinė Taryba už pažeidimus gali numatyti nuobaudas. Kantonai renka mokestį už šalies viduje registruotas transporto priemones.

7. Šių mokesčių visiškai arba iš dalies gali būti atsisakyta įstatymu.

8. Ši nuostata galioja iki 1997 m. gruodžio 19 d. Sunkiasvorių transporto priemonių mokesčio įstatymo įsigaliojimo[132].

3. Pereinamosios nuostatos dėl 87 straipsnio (Geležinkeliai ir kiti susisiekimo būdai)

1. Didysis geležinkelio projektas apima Naująjį geležinkelį – *Alpentransversale* (vok., *NEAT*), GELEŽINKELĮ 2000 (vok., *BAHN 2000*), rytų ir vakarų Šveicarijos prijungimą prie europietiško greitųjų traukinių geležinkelio tinklo, taip pat apsaugos nuo triukšmo palei geležinkelio ruožą gerinimą aktyviomis ir pasyviomis priemonėmis.

2. Federalinė Taryba didžiojo geležinkelio projektui finansuoti gali:

a. panaudoti visas įplaukas iš bendro sunkiųjų transporto priemonių mokesčio pagal 196 straipsnio 2 dalį iki sunkiųjų transporto priemonių mokesčių nuo galios arba priklausomai nuo naudojimo įsigaliojimo ir tuo tikslu padidinti mokesčių tarifus ne daugiau kaip iki 100 procentų;

b. panaudoti pagal 85 straipsnį daugiausiai du trečdalius pajamų nuo sunkiųjų transporto priemonių mokesčių nuo galios arba priklausomai nuo naudojimo;

c. panaudoti mineralinės alyvos mokesčio lėšas pagal 86 straipsnio 3 dalies b punktą, siekiant padengti 25 procentus visų NEAT bazinių linijų išlaidų;

---

131 SR **741.01**.

132 SR **641.81**.

d. pakelti lėšas kapitalo rinkoje, bet ne daugiau kaip 25 procentus visų išlaidų NEAT, GELEŽINKELIO 2000 (*BAHN 2000*) ir rytų ir vakarų Šveicarijos prijungimo prie europietiško greitųjų traukinių geležinkelio tinklo;
e. padidinti 130 straipsnio 1–3 dalyse nurodytus pridėtinės vertės mokesčius 0,1 procentinio punkto[133];
f. numatyti papildomą finansavimą iš privačių ar tarptautinių organizacijų.

3. Didžiojo geležinkelio projekto finansavimas pagal 1 punktą vyksta per teisiškai nesavarankiškus fondus, tvarkančius apskaitą. Lėšos iš 2 punkte paminėtų mokesčių bus apskaitomos pagal Federacijos finansinę apskaitą ir tais pačiais metais perduodamos fondams. Federacija gali fondams suteikti avansą. Federalinis Susirinkimas reglamento forma išleidžia fondų reglamentus.

4. Keturi didieji geležinkelio projektai pagal 1 dalį bus priimti federalinių įstatymų forma. Kiekvienam didžiajam projektui yra privalomas poreikio vertinimas ir įgyvendinimo lygis. NEAT projekte atskiri statybos etapai sudaro federalinio įstatymo patvirtintą dalį. Federalinis Susirinkimas paskiria būtinas lėšas su įsipareigojimų garantijomis. Federalinė Taryba pritaria statybos etapams ir patvirtina statybos planą.

5. Šios nuostatos galioja iki statybos darbų pabaigos ir 1 dalyje paminėto didžiojo geležinkelio projekto finansavimo (grąžinimo išankstinio avanso).

4. Pereinamosios nuostatos dėl 90 straipsnio (Branduolinė energija)

Iki 2000 m. rugsėjo 23 d. nebus išduodami jokie statybos, eksploatacijos ar gamybos leidimai, skirti naujiems branduolinės energijos gamybos įrenginiams.

5. Pereinamosios nuostatos dėl 95 straipsnio (Privati ekonominė veikla)

Iki federalinio įstatymo priėmimo kantonai yra įpareigoti dėl abipusio išsilavinimo įgijimo pripažinimo.

6. Pereinamosios nuostatos dėl 102 straipsnio (Krašto aprūpinimas)

1. Federacija užtikrina krašto aprūpinimą duonos grūdais ir kepimo miltais.

[133] Priimta 2004 m. lakričio 28 d. tautos balsavimu, galioja nuo 2007 m. sausio 1 d. (2004 m. kovo 19 d. BB, 2005 m. sausio 26 d. BRB, 2006 m. vasario 2 d. BRB – AS **2006** 1057; BBl **2003** 1531, **2004** 1363, **2005** 951).

2. Ši pereinamojo laikotarpio nuostatas lieka galioti ilgiausiai iki 2003 m. gruodžio 31 d.

7. Pereinamosios nuostatos dėl 103 straipsnio (Struktūrinė politika)

Kantonai turi teisę ilgiausiai 10 metų nuo Konstitucijos įsigaliojimo išlaikyti esamus teisės aktus, kurie, apsaugant konkrečios apgyvendinimo verslo šakos svarbiausių dalių egzistavimą, įmonių įkūrimą daro priklausomą nuo poreikio.

8. …[134]

9. Pereinamosios nuostatos dėl 110 straipsnio (Federalinės švenčių dienos)

1. Iki pakeisto federalinio įstatymo įsigaliojimo detales nustato Federalinė Taryba.

2. Federalinės švenčių dienos į švenčių dienų skaičių pagal Darbo kodekso[135] 18 straipsnio 2 dalį neįskaičiuojamos.

10. …[136]

11. Pereinamosios nuostatos dėl 113 straipsnio (Profesinis pasiruošimas)

Apdraustieji asmenys, kurie priklauso naujai įstojusiai kartai ir todėl nepatenka į visą įmokų mokėjimo laiką, turi gauti vidutinę įstatymų numatytą apsaugą, priklausomai nuo jų pajamų lygio per laikotarpį nuo10 iki 20 metų po įstatymo įsigaliojimo.

12. …[137]

13. Pereinamosios nuostatos dėl 128 straipsnio (Mokesčių rinkimo trukmė)[138]

Teisė rinkti tiesioginius federalinius mokesčius apribota iki 2020 m.

---

[134] Nuo 2012 m. kovo 11 d. 106 straipsnis išdėstytas nauja redakcija.

[135] SR **822.11**.

[136] Panaikinta 2004 m. lapkričio 28 d. tautos balsavimu, galioja nuo 2008 m. sausio 1 d. (2003 m. spalio 3 d. BB, 2005 m. sausio 26 d. BRB, 2007 m. lapkričio 7 d. BRB – AS **2007** 5765; BBl **2002** 2291, **2003** 6591, **2005** 951).

[137] Nuo 2001 m. gruodžio 2 d. 126 straipsnis išdėstytas nauja redakcija.

[138] Priimta 2004 m. lakričio 28 d. tautos balsavimu, galioja nuo 2007 m. sausio 1 d. (2004 m. kovo 19 d. BB, 2005 m. sausio 26 d. BRB, 2006 m. vasario 2 d. BRB – AS **2006** 1057; BBl **2003** 1531, **2004** 1363, **2005** 951).

14. Pereinamosios nuostatos dėl 130 straipsnio[139] *(Pridėtinės vertės mokestis)*[140]

1. Teisė rinkti pridėtinės vertės mokestį apribota iki 2020 m.

2. Siekiant užtikrinti neįgaliųjų apsaugos finansavimą, Federalinė Taryba pridėtinės vertės mokestį nuo 2011 m. sausio 1 d. iki 2017 gruodžio 31 d. padidina taip:

a. iki 0,4 procentinio punkto standartinį tarifą pagal 1999 m. rugsėjo 2 d. Pridėtinės vertės mokesčio įstatymo[141] 36 straipsnio 3 dalį;
b. iki 0,1 procentinio punkto sumažintą tarifą pagal Pridėtinės vertės mokesčio įstatymo 36 straipsnio 1 dalį[142];
c. iki 0,2 procentinio punkto specialų tarifą prieglaudos mokesčių pagal Pridėtinės vertės mokesčio įstatymo 36 straipsnio 2 dalį[143, 144].

3. Pajamos iš padidinto mokesčio pagal 2 dalį visa apimtimi bus paskirtos neįgaliųjų draudimo kompensavimo fondams[145].

15. Pereinamosios nuostatos dėl 131 straipsnio (Alaus mokestis)

Alus iki federalinio įstatymo[146] priėmimo bus apmokestinamas pagal iki šiol galiojančią teisę.

16. …[147]

---

[139] Priimta 2004 m. lakričio 28 d. tautos balsavimu, galioja nuo 2007 m. sausio 1 d. (2004 m. kovo 19 d. BB, 2005 m. sausio 26 d. BRB, 2006 m. vasario 2 d. BRB – AS **2006** 1057; BBl **2003** 1531, **2004** 1363, **2005** 951).

[140] Priimta 2009 m. rugsėjo 27 d. tautos balsavimu, galioja nuo 2011 m. sausio 1 d. (2008 m. birželio 13 d. ir 2009 m. birželio 12 d. BB, 2010 m. rugsėjo 7 d. BRB – AS **2010** 3821; BBl **2005** 4623, **2008** 5241, **2009** 4371 4377 4379 8719).

[141] Žiūrėti: 2009 m. birželio 12 d. Federalinio įstatymo 25 str. 1 d. (SR **641.20**).

[142] Žiūrėti: 2009 m. birželio 12 d. Federalinio įstatymo 25 str. 2 d. (SR **641.20**).

[143] Žiūrėti: 2009 m. birželio 12 d. Federalinio įstatymo 25 str. 4 d. (SR **641.20**).

[144] Priimta 2009 m. rugsėjo 27 d. tautos balsavimu, galioja nuo 2011 m. sausio 1 d. (2008 m. birželio 13 d. ir 2009 m. birželio 12 d. BB, 2010 m. rugsėjo 7 d. BRB – AS **2010** 3821; BBl **2005** 4623, **2008** 5241, **2009** 4371 4377 4379 8719).

[145] Priimta 2009 m. rugsėjo 27 d. tautos balsavimu, galioja nuo 2011 m. sausio 1 d. (2008 m. birželio 13 d. ir 2009 m. birželio 12 d. BB, 2010 m. rugsėjo 7 d. BRB – AS **2010** 3821; BBl **2005** 4623, **2008** 5241, **2009** 4371 4377 4379 8719).

[146] SR **641.411**. 2006 m. spalio 6 d. Alaus mokesčių įstatymas įsigaliojo 2007 m. liepos 1 d.

[147] Panaikinta 2004 m. lapkričio 28 d. tautos balsavimu, galioja nuo 2008 m. sausio 1 d. (2003 m. spalio 3 d. BB, 2005 m. sausio 26 d. BRB, 2007 m. lapkričio 7 d. BRB – AS **2007** 5765; BBl **2002** 2291, **2003** 6591, **2005** 951).

197 straipsnis. Pereinamojo laikotarpio nuostatos po Federalinės Konstitucijos priėmimo 1999 m. balandžio 19 d.[148]

1. Šveicarijos stojimas į JTO.

1. Šveicarija įstoja į Jungtinių Tautų Organizaciją.

2. Federalinė Taryba yra įgaliojama parengti Šveicarijos pranešimą Jungtinių Tautų Organizacijos Generaliniam sekretoriui dėl priėmimo į šią organizaciją ir išaiškinimo JT Chartijoje[149] numatytų įsipareigojimų įvykdymo.

2. Pereinamosios nuostatos dėl 62 straipsnio[150] *(Mokyklinio ugdymo būtinybė)*

Po 2003 m. spalio 3 d.[151] Federalinio sprendimo dėl naujo finansinių išteklių suvienodinimo ir užduočių paskirstymo tarp Federacijos ir kantonų nustatymo įsigaliojimo kantonai perima ligšiolinius neįgaliųjų draudimo mokesčius specialiajam ugdymui (įskaitant neįgaliųjų ankstyvajam ugdymui pagal 1959 m. birželio 19 d.[152] Federalinį įstatymą dėl neįgaliųjų draudimo 19 straipsnį), kol jie yra kantonų patvirtintos Specialaus ugdymo koncepcijos dispozicijoje, tačiau ne trumpiau kaip per trejus metus.

3. Pereinamosios nuostatos dėl 83 straipsnio[153] *(Nacionaliniai keliai)*

Kantonai nutiesia 1960 m. birželio 21 d.[154] Federaliniame sprendime dėl Nacionalinių kelių tinklo nurodytus nacionalinius kelius (nuo įsigaliojimo 2003 m. spalio 3 d.[155] Federalinio sprendimo dėl naujo finansinių išteklių suvienodinimo ir užduočių paskirstymo tarp Federacijos ir kantonų nustatymo) pagal Federacijos instrukcijas ir prižiūrimus Federacijos. Federacija ir kantonai kartu prisiima mokestinę naštą. Mokestinės naštos

[148] Priimta 2002 m. kovo 3 d. tautos balsavimu, galioja nuo 2002 m. kovo 3 d. (2001 m. spalio 5 d. BB, 2002 m. balandžio 26 d. BRB – AS **2002** 885; BBl **2000** 2453, **2001** 1183 5731, **2002** 3690).

[149] SR **0.120.**

[150] Priimta 2004 m. lapkričio 28 d. tautos balsavimu, galioja nuo 2008 m. sausio 1 d. (2003 m. spalio 3 d. BB, 2005 m. sausio 26 d. BRB, 2007 m. lapkričio 7 d. BRB – AS **2007** 5765; BBl **2002** 2291, **2003** 6591, **2005** 951).

[151] AS **2007** 5765.

[152] SR **831.20**.

[153] Priimta 2004 m. lapkričio 28 d. tautos balsavimu, galioja nuo 2008 m. sausio 1 d. (2003 m. spalio 3 d. BB, 2005 m. sausio 26 d. BRB, 2007 m. lapkričio 7 d. BRB – AS **2007** 5765; BBl **2002** 2291, **2003** 6591, **2005** 951).

[154] SR **725.113.11**.

[155] AS **2007** 5765.

dalis kiekvienam konkrečiam kantonui priklauso nuo valstybinių kelių tinklo kantone, jo suinteresuotumo šiais keliais ir finansinių pajėgumų.

4. Pereinamosios nuostatos dėl 112b straipsnio[156] *(Neįgaliųjų integracijos skatinimas)*

Po 2003 m. spalio 3 d.[157] Federalinio sprendimo dėl naujo finansinių išteklių suvienodinimo ir užduočių paskirstymo tarp Federacijos ir kantonų nustatymo įsigaliojimo kantonai perima ligšiolinius neįgaliųjų draudimo mokesčius gydymo įstaigoms, gamykloms ir bendrabučiams, kol jie yra patvirtintos Neįgalumo koncepcijos dispozicijoje, kuri nustato kantonų įnašus išlaidoms institucijų, esančių už kantonų ribų, statybai ir eksploatavimui, tačiau ne trumpiau kaip per trejus metus.

5. Pereinamosios nuostatos dėl 112c straipsnio[158] *(Pagalba senyvo amžiaus žmonėms ir neįgaliesiems)*

Ligšioliniai mokesčiai pagal 1946 m. gruodžio 20 d.[159] Federalinio įstatymo dėl senatvės ir paliktųjų draudimo 101*bis* straipsnį senyvo amžiaus žmonių ir neįgaliųjų pagalbai ir priežiūrai namuose bus ir toliau vykdomi kantonų iki kantonų finansavimo pagalbai ir priežiūrai namuose tvarkos įsigaliojimo.

6. Pereinamosios nuostatos dėl 120 straipsnio[160] *(Genų technologija srityje, nesusijusioje su žmonėmis)*

Šveicarijos žemės ūkis lieka laisvas dėl genų technikos penkerių metų laikotarpiui nuo šios konstitucinės nuostatos priėmimo. Pirmiausia į apyvartą dar gali būti pateikti:

a) genetiškai modifikuoti daugintis galintys augalai, augalų dalys ir sėklos, kurie yra tinkami būtent žemės ūkio, sodininkystės arba miškininkystės pritaikymui aplinkoje;

---

[156] Priimta 2004 m. lapkričio 28 d. tautos balsavimu, galioja nuo 2008 m. sausio 1 d. (2003 m. spalio 3 d. BB, 2005 m. sausio 26 d. BRB, 2007 m. lapkričio 7 d. BRB – AS **2007** 5765; BBl **2002** 2291, **2003** 6591, **2005** 951).

[157] AS **2007** 5765.

[158] Priimta 2004 m. lapkričio 28 d. tautos balsavimu, galioja nuo 2008 m. sausio 1 d. (2003 m. spalio 3 d. BB, 2005 m. sausio 26 d. BRB, 2007 m. lapkričio 7 d. BRB – AS **2007** 5765; BBl **2002** 2291, **2003** 6591, **2005** 951).

[159] SR **831.10.**

[160] Priimta 2005 m. lapkričio 27 d. tautos balsavimu, galioja nuo 2005 m. lapkričio 27 d. (2005 m. birželio 17 d. BB, 2006 m. sausio 19 d. BRB – AS **2006** 89; BBl **2003** 6903, **2004** 4937, **2005** 4039, **2006** 1061).

b) genetiškai modifikuoti žvėrys, kurie yra tinkami būtent maisto produkcijai ir kitiems žemės ūkio produktams.

7. Pereinamosios nuostatos dėl 121 straipsnio[161] *(Užsieniečių laikinas buvimas ir nuolatinis gyvenimas)*

Įstatymų leidėjas per penkerius metus nuo tautos ir kantonų priimtų 121 straipsnio 3–6 dalių, turi apibrėžti ir papildyti nusikalstamas veikas pagal 121 straipsnio 3 dalį ir priimti baudžiamąsias nuostatas dėl neteisėto atvykimo pagal 121 straipsnio 6 dalį.

8. Pereinamosios nuostatos dėl 75b straipsnio[162] *(Antrasis būstas)*

1. Jei per dvejus metus nuo 75*b* straipsnio priėmimo atitinkamas įstatymas neįsigalioja, Federalinė Taryba reglamentu išleidžia būtinas įgyvendinimo nuostatas dėl statybos, pardavimo ir registravimo pagrindinėje knygoje.

2. Statybos leidimai antrajam būstui, išduoti nuo sausio 1 d. kitų metų, einančių po 75*b* straipsnio priėmimo, iki įgyvendinimo nuostatų įsigaliojimo, yra negaliojantys.

9. Pereinamosios nuostatos dėl 95 straipsnio 3 dalies[163]

Iki įstatymo nuostatų įsigaliojimo Federalinė Taryba per vienerius metus nuo tautos ir kantonų priimtos 95 straipsnio 3 dalies priėmimo išleidžia būtinas įgyvendinimo nuostatas.

Įsigaliojimo data: 2000 m. sausio 1 d.[164]

---

[161] Priimta 2010 m. lapkričio 28 d. tautos balsavimu, galioja nuo 2010 m. lapkričio 28 d. (2010 m. birželio 18 d. BB, 2011 m. kovo 17 d. BRB – AS **2011** 1199; BBl **2008** 1927, **2009** 5097, **2010** 4241, **2011** 2771).

[162] Priimta 2012 m. kovo 11 d. tautos balsavimu, galioja nuo 2012 m. kovo 11 d. (2011 m. birželio 17 d. BB, 2012 m. birželio 20 d. BRB – AS **2012** 3627; BBl **2008** 1113 8757, **2011** 4825, **2012** 6623).

[163] Priimta 2013 m. kovo 3 d. tautos balsavimu, galioja nuo 2013 m. kovo 3 d. (2012 m. lapkričio 15 d. BRB, 2013 m. balandžio 30 d. BRB – AS **2013** 1303; BBl **2006** 8755, **2008** 2577, **2009** 299, **2012** 9219, **2013** 3129).

[164] BB vom 28. Sept. 1999 (AS **1999** 2555; BBl **1999** 7922)

1998 m. gruodžio 18 d. Federalinio sprendimo baigiamosios nuostatos

II

1. Šveicarijos Konfederacijos 1874 m. gegužės 29 d. Federalinė Konstitucija[165] yra panaikinama.

2. Šios Federalinės Konstitucijos nuostatos, kurios turi būti perkeltos į šalies įstatymus, toliau galioja, kol įsigalios atitinkamos įstatymų nuostatos:

a) *32*[ketvirtuoju] *straipsnio 6 dalis*[166].

Gydomųjų gėrimų išnešiojamoji prekyba, taip pat jų pardavimas pristatant yra draudžiamas.

b) 36[penktuoju] *straipsnio 1 dalies pirmas sakinys, 2 dalies antrasis paskutinis sakinys ir 4 dalies antrasis sakinys*[167].

1. Federacija už naudojimąsi pirmos ir antros klasės nacionaliniais keliais vietinėms ir užsienio transporto priemonėms ir priekaboms, kurių bendras svoris yra daugiau kaip 3,5 tonos, nustato metinį 40 frankų mokestį.
2. Federalinė Taryba gali tam tikras transporto priemones atleisti nuo mokesčio ir priimti specialias taisykles, ypatingai vykimui pasienio zonose. Dėl to užsienyje registruotos transporto priemonių padėtis negali būti geresnė nei registruotų Šveicarijoje. Federalinė Taryba už pažeidimus gali numatyti nuobaudas. Kantonai renka mokestį už šalies viduje registruotas transporto priemones ir prižiūri, kaip visos transporto priemonės laikosi nurodymų.
3. Įstatymas gali išplėsti mokesčius ir kitoms transporto priemonėms, kurios nepatenka į sunkiojo transporto mokesčio taikymą.

[165] [BS **1** 3; AS **1949** 1511, **1951** 606, **1957** 1027, **1958** 362 768 770, **1959** 224 912, **1961** 476, **1962** 749 1637 1804, **1964** 97, **1966** 1672, **1969** 1249, **1970** 1649, **1971** 325 905 907, **1972** 1481 1484, **1973** 429 1051 1455, **1974** 721, **1975** 1205, **1976** 713 715 2003, **1977** 807 1849 2228 2230, **1978** 212 484 1578, **1979** 678, **1980** 380, **1981** 1243 1244, **1982** 138, **1983** 240 444, **1984** 290, **1985** 150, 151 658 659 1025 1026 1648, **1987** 282 1125, **1988** 352, **1991** 246 247 1122, **1992** 1578 1579, **1993** 3040 3041, **1994** 258 263 265 267 1096 1097 1099 1101, **1995** 1455, **1996** 1490 1491 1492 2502, **1998** 918 2031, **1999** 741 743 1239 1341]

[166] 105 straipsnis.

[167] 86 straipsnio 2 dalis.

c) *121^{antruoju} straipsnio 1, 2 dalys ir 3 dalies antras sakinys*[168]

4. Jei Federalinis Susirinkimas priima alternatyvų projektą, balso teisę turintieji asmenys gali viename balsavimo biuletenyje pateikti tris klausimus. Kiekvienas balsavimo teisę turintis asmuo nevaržomai gali pareikši savo nuomonę:

1. ar jis teikia pirmenybę tiesioginei tautos valiai vietoj galiojančios teisės;
2. ar jis teikia pirmenybę alternatyviam projektui vietoj galiojančios teisės;
3. kuris iš abiejų pasiūlymų turi įsigalioti tuo atveju, jei tauta ir kantonai turėtų suteikti pirmenybę abiem pasiūlymams vietoj galiojančios teisės.

5. Absoliuti dauguma nustatoma atskirai kiekvienam klausimui. Į neatsakytus klausimus neatsižvelgiama.

6. Jei pritariama tiek tiesioginei tautos valiai, tiek alternatyviam projektui, tokiu atveju lemia trečiojo klausimo rezultatai. Įsigalioja pasiūlymas, kuris balsuojant už šį klausimą surenka daugiau tautos ir daugiau kantonų balsų.

III

1874 m. gegužės 29 d. Federalinės Konstitucijos pakeitimai Federalinio Susirinkimo bus formaliai pritaikyti naujai Federalinei Konstitucijai. Dėl atitinkamo sprendimo negali būti rengiamas referendumas.

IV

1. Šis sprendimas turi būti perduotas tautai ir kantonams balsuoti.
2. Federalinis Susirinkimas nustato įsigaliojimą.

[168] Žiūrėti: 139b straipsnis.

TADŽIKISTANO RESPUBLIKA

• PRATARMĖ •

Šiuo metu galiojanti Tadžikistano Respublikos Konstitucija yra priimta 1994 m. lapkričio mėn. 6d. referendumu, pakeitimai ir papildymai priimti 1999 m. rugsėjo 26 d. ir 2003 m. birželio 22 d. referendumu. Esminiai pakeitimai ir papildymai yra siejami su 2016 m. gegužės 22 d. referendumu, kuris nustatė, kad Tadžikistano Respublika yra prezidentinė.

Tadžikistano Respublikos Konstitucija – aukščiausią teisinę galią turintis teisės aktas, kuris oficialiai nustato Tadžikistano konstitucinės santvarkos vertybes, institutus ir normas, teisėkūros ir teisės taikymo pagrindus, socialinių ryšių ir santykių valstybinio teisinio reguliavimo kokybės reikalavimus, taip pat apibrėžia Tadžikistano Respublikos visuomeninės santvarkos, valdymo formos, teritorijos administracinio suskirstymo, centrinės ir vietos valdžios organizavimo, jų kompetencijos ir tarpusavio santykių pagrindus. Tadžikistano Respublikos Konstitucijos struktūra sukomponuota pagal standartinę schemą, artimą Rytų Europos šalims:

- Preambulė
- Konstitucinės santvarkos pagrindai
- Žmogaus ir piliečio teisės, laisvės, pagrindinės pareigos
- Tadžikistano Aukščiausioji taryba (Asamblėja)
- Prezidentas
- Vyriausybė
- Vietiniai valstybinės valdžios ir savivaldos organai
- Kalnų Badachšano autonominė sritis
- Teismas
- Prokuratūra
- Konstitucijos keitimo tvarka
- Pereinamojo laikotarpio nuostatos.

Vertinant Tadžikistano konstitucionalizmo raidą reikia atsižvelgti į istorines sąlygas ir dabartinės Konstitucijos priėmimo ir teisinių nuostatų įtvirtinimo objektyvius ir subjektyvius veiksnius.

Pirmoji šiuolaikinė Tadžikistano Respublikos Konstitucija buvo pri-

imta 1994 m. lapkričio 6 d., tad ši diena kasmet minima kaip Tadžikistano Respublikos Konstitucijos diena.

Dabartinė Tadžikistano Konstitucija buvo priimta ne iš karto žlugus Sovietų Sąjungai. 1990 m. rugpjūčio 24 d. buvo priimta Tadžikistano Respublikos nepriklausomybės deklaracija. Tačiau Tadžikistano suverenitetas buvo ribotas ir orientuotas į buvusios SSRS jurisdikciją. Priėmus Nepriklausomybės deklaraciją, Tadžikistano Respublika savo teritorijoje įgavo teisę savarankiškai spręsti politinius, ekonominius, socialinius ir kultūrinius klausimus. 1991 m. rugpjūčio mėn. Sovietų Sąjungoje pučo žlugimas sudarė sąlygas Tadžikistanui siekti didesnės politinės nepriklausomybės. Tuometinė Tadžikijos Tarybų Socialistinė Respublika 1991 m. rugpjūčio 31 d. buvo paskelbta savarankiška nepriklausoma valstybe. Deja, Tadžikistanas neatsiribojo nuo Sovietų Sąjungos teisinio paveldo. Todėl iš pradžių gana formalūs teisiniai nepriklausomos valstybės kūrimo pagrindai buvo grindžiami remiantis 1978 m. Tadžikijos TSR Konstitucijos tęstinumu. Pirma, pakeitus šios Konstitucijos 1 straipsnį, Tadžikijos TSR buvo pervadinta į Tadžikistano Respubliką. Antra, Tadžikistano Respublikos 1991 m. rugsėjo 9 d. konstituciniu įstatymu ir Tadžikistano Konstitucijos 118 straipsnio pakeitimu nuo 1991 m. rugsėjo 10 d. buvo įsteigta Respublikos Prezidento pareigybė. Konstitucijoje buvo įrašyta, kad Tadžikistano Respublika yra nepriklausoma, demokratinė ir teisinė valstybė. Tačiau kyla klausimas, kodėl pirmoji 1994 m. lapkričio 6 d. nepriklausomos Tadžikistano Respublikos Konstitucija buvo priimta tik po trejų metų. Atsakymą galima rasti išanalizavus Tadžikistano geopolitinę aplinką, istorinius, teisinius, ekonominius, religinius ir kitus konstitucinių nuostatų formavimąsi lemiančius veiksnius. Konkrečios istorinės ir geopolitinės Respublikos sąlygos, tadžikų paternalistinė teisinė žmonių sąmonė, nacionalinės tradicijos, psichologija ir vietos gyventojų mentalumas veikė šių vertybinių apraiškų įtvirtinimą teisėje ir lėmė atskirus konstitucionalizmo raidos aspektus.

1992 m. sausio mėn. buvo sudaryta Tadžikistano Konstitucijos projekto rengimo komisija, kuri jau 1992 m. rugpjūčio mėn. parengė ir pateikė žiniasklaidai pirmąjį projekto variantą. Rengiant projektą plačiai diskutuota apie prezidentinės ir parlamentinės respublikos tinkamumą. Pastarasis variantas visuomenėje buvo nepriimtinas, nes šalis neturėjo parlamentarizmo tradicijų, tradicinių ir netradicinių politinių partijų veikimo praktikos. Situaciją sunkino ir vidaus problemos, susijusios su administracinės komandinės sistemos įveikimo ir šalinimo sunkumais, taip pat iškilusi

valstybės valdžios, ekonomikos ir posovietinės visuomenės santykių krizė. Todėl 1994 m. lapkričio 6 d. visaliaudinis referendumas buvo labiau orientuojamas į prezidentinę valdymo formą, nors ji nebuvo aiškiai formuluojama į stiprios vykdomosios valdžios galias. Konkurencinėje politinėje kovoje dėl valdžios buvo akcentuojami ekonominės, politinės ir socialinės krizės bei pilietinio karo padarinių įveikimo, stiprios valdžios reikalingumo argumentai. Prezidentinės ir stiprios valdžios argumentai nesusilpnėjo ir tolesnėje konstitucionalizmo raidos fazėje. 1994 m. Konstitucija buvo pakeista ir papildyta du kartus – 1999 ir 2003 metais. Pirma, buvo pakeistas Prezidento kadencijos laikas (nuo penkerių iki septynerių metų). Antra, buvo įkurtas dvejų rūmų profesionalus parlamentas, pakoreguoti aukščiausiųjų valdžios institucijų įgaliojimai. Tadžikistano parlamentą – *Majlisą Oli* (Aukščiausioji taryba arba Asamblėja) sudaro dveji rūmai: *Majlisi namoyandagon* (Atstovų Taryba, arba žemieji rūmai) ir *Majlisi Milli* (Nacionalinė Taryba, arba aukštieji rūmai). Tačiau viena aplinkybė verčia suabejoti Tadžikistano Respublikos parlamento vieta įgyvendinant valdžių padalijimo principą, nes vieną ketvirtadalį aukštųjų rūmų narių skiria Respublikos Prezidentas (49 straipsnio 3 dalis).

Tadžikistano Respublikos Konstitucijos pakeitimai ir papildymai 1994–2016 m. žymia dalimi priklausė nuo šalies vidaus politinių ir ekonominių jėgų sanklodos, taip pat ir nuo interesų grupių (politinių, regioninių ir giminių klanų) visų tipų iškylančių grėsmių. Todėl šalies konstitucionalizmo teisine politika šiame tarpsnyje buvo naudojamasi minimizuoti globalinius iššūkius, vidines ir regionines grėsmes (terorizmą, politinį ir religinį ekstremizmą, islamiškojo radikalizmo paplitimą, „arabų pavasario“ poveikį ir kt.). Kita vertus, Tadžikistane skleidžiama paternalistinė psichologija leido E. Rachmonui tapti Prezidentu iš eilės jau ketvirtą kadenciją. Esant stipriai Prezidento valdžiai teismai, prokuratūra ir žiniasklaidos priemonės visiškai kontroliuojamos valdomos demokratijos priemonėmis, todėl Prezidentas E. Rachmonas jau 2015 m. buvo pripažintas kaip tautos Vadas ir nominuojamas kaip tautos taikos ir nacionalinės vienybės Įkūrėjas, kurio asmeninis teisinis statusas buvo reglamentuotas konstituciniu įstatymu.

2016 m. gegužės 22 d. referendumas įteisino naujas Prezidento teisines galias. Konstitucijos 1 straipsnis buvo papildytas 2 dalimi, kuri įtvirtino nuostatą, kad „Tadžikistano Respublikos valdymo forma yra prezidentinė“. Ši nuostata lėmė kitų Konstitucijos straipsnių papildymą ir keitimą,

nustatant rinkimų į Prezidentus dinastinius teisinius standartus, politinės demokratijos institutų veikimo apribojimus, politinių partijų steigimo ir veiklos suvaržymus, piliečių teisių ir laisvių siaurinimus, paternalistinio lojalumo normų įtvirtinimą, savivaldos teisių ribojimą. Visa ši valdžios autoritarinė koncentracija buvo pateisinama tik tuo, kad dabartinis Tadžikistano Prezidentas 2015 m. pripažintas kaip tautos taikos ir nacionalinės vienybės Įkūrėjas – tautos Vadas. Dėl to, kaip numato Tadžikistano Konstitucijos 65 straipsnio naujai papildyta 2 dalis, jam nėra taikomi apribojimai būti Prezidentu daugiau kaip du kartus iš eilės. Beje, daugelį naujai galimų Prezidento teisinio statuso galių reglamentuoja konstitucinis įstatymas. Tai dar viena teisinė erdvė plėsti Prezidento galias aplenkiant Konstituciją.

Tadžikistano Respublikos Prezidentas yra valstybės ir vykdomosios valdžios (Vyriausybės) vadovas (Konstitucijos 64 straipsnio 1 dalis). Greta to, „Prezidentas yra Konstitucijos ir įstatymų, žmogaus bei piliečio teisių ir laisvių, nacionalinės nepriklausomybės, vienybės, teritorinio vientisumo, valstybės tęstinumo ir stabilumo, valstybinių institucijų nuoseklaus funkcionavimo bei sąveikos, Tadžikistano tarptautinių sutarčių laikymosi garantas“ (Konstitucijos 64 straipsnio 2 dalis). Taigi centrinės valdžios veiklos ir vietinės valdžios galios yra sutelktos Prezidento rankose. Stiprinamos prezidentinės institucijos galios vėlgi orientuotos į teisinės politikos, įgyvendinamos posovietinių respublikų, tarp jų ir Rusijos, modelius.

Dabartinė Tadžikistano Respublikos Konstitucija kaip konstitucinės santvarkos prioritetą kelia pagrindines asmens ir piliečio teises ir laisves. Antai, Konstitucijos 5 straipsnyje nustatyta: „Žmogus, jo teisės ir laisvės yra aukščiausia vertybė.“ Todėl antrasis Konstitucijos skyrius specialiai skirtas žmogaus ir piliečio teisių, laisvių bei pagrindinių pareigų apsaugai. Jame visų pirma apibrėžiamos pagrindinės asmens, žmogaus ir piliečio politinės, ekonominės, socialinės ir kultūrinės teisės bei laisvės. Konstitucijos 14 straipsnis nustato, kad „Žmogaus ir piliečio teises ir laisves reguliuoja ir saugo Konstitucija, Respublikos įstatymai, Tadžikistano pripažinti tarptautiniai teisės aktai. Žmogaus ir piliečio teisės ir laisvės įgyvendinamos tiesiogiai. Jos nustato įstatymo taikymo tikslus ir turinį, įstatymų leidžiamosios, vykdomosios bei valstybinės valdžios vietos ir savivaldos institucijų veiklą ir yra užtikrinamos teismuose. Žmogaus ir piliečio teisių ir laisvių apribojimai yra leidžiami tik siekiant užtikrinti kitų piliečių teises ir laisves, viešąją tvarką, apsaugoti konstitucinės santvarkos pagrindus,

valstybės saugumą, šalies gynybą, visuomeninę moralę, gyventojų sveikatą ir teritorinį Respublikos vientisumą. “ Šis konstitucinis tekstas rodo, kad piliečių teisių ir laisvių užtikrinimas yra ne tik visų valstybės institucijų pareiga, bet ir jų veiklos matas.

Iškilmingas pagrindinių piliečių teisių ir laisvių paskelbimas būtų niekuo nepagrįstas, jeigu Konstitucijoje nebūtų nuorodų į jų įgyvendinimo ir apsaugos garantijas. Šiuo požiūriu galima remtis Konstitucijos 10 straipsniu, kurio jau 1 dalis pabrėžia, kad „Tadžikistano Respublikos Konstitucija turi aukščiausią teisinę galią ir jos normos taikomos tiesiogiai“. Tačiau 2016 m. gegužės mėn. Konstitucijos 14 straipsnio 3 dalies papildymas padidina pagrindinių žmogaus teisių ir laisvių pažeidžiamumo riziką, praplėsdamas jų apribojimų teisinius pagrindus. Skelbiama, kad „Žmogaus ir piliečių teisių ir laisvių apribojimai yra leidžiami tik siekiant užtikrinti kitų piliečių teises ir laisves, viešąją tvarką, apsaugoti konstitucinės santvarkos pagrindus, valstybės saugumą, šalies gynybą, visuomeninę moralę, gyventojų sveikatą ir teritorinį Respublikos vientisumą.“

Konstitucinės demokratijos esmė yra ta, kad visi politiniai nesutarimai ir iškylantys socialiniai konfliktai turi būti sprendžiami teisinėje erdvėje, laikantis pagrindinių konstitucinių principų, o ne jėga. Juk konstitucionalizmas – tai sąmoningas konstitucinių vertybių žmogaus ir visuomenės gyvenime suvokimas, pagrįstas sisteminiu mąstymu. Šiuo požiūriu Tadžikistano valstybės valdžios sistemoje svarbų vaidmenį atlieka Konstitucinis Teismas, Aukščiausiasis Teismas, Aukščiausiasis ekonominis teismas, Karo teismas, Kalnų Badachšano autonominės srities teismas, sričių teismai, Dušanbės miesto, miestų ir rajonų teismai, Kalnų Badachšano autonominės srities ekonominis teismas, sričių ir Dušanbės miesto ekonominiai teismai (84 straipsnio 2 dalis). Konstitucija skelbia, kad „Teisminė valdžia yra nepriklausoma, ją valstybės vardu įgyvendina teisėjai. Teismų valdžia gina žmogaus ir piliečio teises ir laisves, valstybės, organizacijų ir įstaigų interesus, teisėtumą bei teisingumą“ (84 straipsnio 1 dalis). Šias konstitucines nuostatas konkretizuoja Tadžikistano Respublikos konstitucinis įstatymas „Apie Tadžikistano Respublikos teismus“. Tadžikistano Respublikos Konstitucinis Teismas turi ypatingą statusą, nes įgyvendina konstitucinį teisingumą. Jis yra vienintelė teisminės valdžios institucija, kuriai Tadžikistano Respublikos Konstitucija skiria specialią normą (89 straipsnis), kurioje yra apibrėžtas teisėjų skaičius, atstovavimas Kalnų Badachšano autonominei sričiai, Konstitucinio Teismo įgaliojimai, taip pat įtvirtinta nuostata, kad

sprendimai klausimais, kuriuos Konstitucija priskiria jo kompetencijai, yra galutiniai.

Konstitucijos 94 straipsnis pabrėžia, kad Tadžikistano prokuratūra yra vieninga ir centralizuota sistema. Generalinis prokuroras atsako žemiesiems rūmams ir Prezidentui. Turint omeny, kad vieną ketvirtadalį Aukščiausiosios Tarybos aukštųjų rūmų narių skiria Prezidentas, galima daryti išvadą dėl jo didelės įtakos prokuratūros veiklai.

Konstitucijoje numatyta jos keitimo tvarka. Pagal Konstitucijos 98 straipsnį „pakeitimai ir papildymai vykdomi referendumu“ (1 dalis). „Prezidentas arba žemieji rūmai skelbia referendumą ne mažiau kaip 2/3 visų deputatų sutikimu“ (2 dalis). Konstitucijos 100 straipsnis įtvirtina nuostatą, kad „Respublikinė valstybės valdymo forma, teritorinis vientisumas, demokratinė, teisinė, pasaulietinė ir socialinė esmė yra nekintamos.“

TADŽIKISTANO RESPUBLIKOS KONSTITUCIJA[1]

1994 metų lapkričio 6 d.

PREAMBULĖ

MES, TADŽIKISTANO TAUTA,

kaip neatskiriama pasaulio bendruomenės dalis, suvokdama savo pareigą ir atsakomybę praeities, dabarties ir ateities kartoms; suprasdama suvereniteto užtikrinimo ir savo valstybės vystymosi būtinumą; ir pripažindama žmogaus teisių ir laisvių neliečiamumą; gerbdama visų tautybių ir tautų lygybę ir draugystę, keldama teisingos visuomenės sukūrimo uždavinį;

PRIIMAME IR SKELBIAME ŠIĄ KONSTITUCIJĄ.

PIRMAS SKIRSNIS

KONSTITUCINĖS SANTVARKOS PAGRINDAI

1 straipsnis

Tadžikistano Respublika – suvereni, demokratinė, teisinė, pasaulietinė ir unitarinė valstybė.

Tadžikistano Respublikos valdymo forma yra prezidentinė.

Tadžikistanas, kaip socialinė valstybė, sudaro tinkamas sąlygas kiekvienam žmogui laisvai vystytis ir oriai gyventi.

Tadžikistano Respublika ir Tadžikistanas – lygiavertės sąvokos.

[1] Tadžikistano Respublikos Konstitucija, paskelbta Tadžikistano parlamento interneto puslapyje http://www.parlament.tj/ru//index.php?option=com_content&view=article&id=57, išversta iš rusų kalbos.

2 straipsnis

Tadžikistano valstybinė kalba yra tadžikų.

Rusų kalba yra tarpnacionalinio bendravimo kalba.

Visos tautybės ir tautos, gyvenančios Tadžikistano Respublikos teritorijoje, turi teisę vartoti savo gimtąją kalbą.

3 straipsnis

Tadžikistano valstybės simboliai yra Vėliava, Herbas ir Himnas.

4 straipsnis

Tadžikistano sostinė – Dušanbės miestas.

5 straipsnis

Žmogus, jo teisės ir laisvės yra aukščiausia vertybė.

Gyvybė, garbė, orumas ir kitos prigimtinės žmogaus teisės yra neliečiamos.

Žmogaus ir piliečio teisės bei laisvės pripažįstamos, laikomos ir saugomos valstybės.

6 straipsnis

Suverenitetas priklauso Tadžikistano Tautai. Ji yra vienintelis valstybės valdžios, kurią įgyvendina tiesiogiai arba per savo atstovus, šaltinis.

Aukščiausia tiesioginė tautos valdžios išraiška yra visos tautos referendumas ir rinkimai.

Tadžikistano tautą, nepriklausomai nuo jų tautybės, sudaro Tadžikistano Respublikos piliečiai.

Nė vienas visuomeninis susivienijimas, politinė partija, žmonių grupė ar atskiras asmuo neturi teisės užgrobti ar pasisavinti valstybės valdžią.

Valdžios užgrobimas ar jos įgaliojimų pasisavinimas yra draudžiami.

Teisę kalbėti Tadžikistano tautos vardu turi tik Tadžikistano Respublikos Prezidentas ir Tadžikistano Respublikos Aukščiausioji Taryba bendrame žemųjų rūmų ir aukštųjų rūmų posėdyje.

7 straipsnis

Tadžikistano Respublikos teritorija yra nedaloma ir neliečiama.

Tadžikistano Respublika susideda iš Kalnų Badachšano autonominės srities, Tadžikistano sričių, miestų, rajonų, gyvenviečių ir kišlakų (kaimų).

Valstybė užtikrina Tadžikistano suverenitetą, nepriklausomybę ir teritorinį vientisumą.

Draudžiama propaganda ir veiksmai, kuriais siekiama suskaldyti valstybės vieningumą.

Tadžikistano administracinių teritorinių vienetų sudarymo ir keitimo tvarką reglamentuoja konstitucinis įstatymas.

8 straipsnis

Tadžikistano visuomeninis gyvenimas plėtojasi politinio ir ideologinio pliuralizmo pagrindais.

Jokios partijos, visuomenino ar religinio suvienijimo, judėjimo ar grupės ideologija negali būti pripažinta kaip valstybinė ideologija.

Visuomeniniai suvienijimai ir politinės partijos yra steigiami ir veikia pagal Konstituciją bei įstatymą.

Religiniai susivienijimai yra atskirti nuo valstybės ir negali kištis į valstybės reikalus.

Visuomeninių susivienijimų ir politinių partijų, kurios skatina rasizmą, nacionalizmą, socialinę ir religinę nesantaiką ir neapykantą arba siekia prievarta nuversti konstitucinę santvarką ir organizuoti ginkluotas grupuotes, steigimas bei veikla yra draudžiami.

Tadžikistane yra draudžiama kitų valstybių politinių partijų veikla, nacionalinių ir religinių partijų steigimas, o taip pat politinių partijų finansavimas iš užsienio valstybių ir organizacijų, užsienio juridinių asmenų ir piliečių.

9 straipsnis

Valstybės valdžia grindžiama įstatymų leidžiamosios, vykdomosios ir teisminės valdžių atskyrimo principu.

10 straipsnis

Tadžikistano Respublikos Konstitucija turi aukščiausią teisinę galią ir jos normos taikomos tiesiogiai.

Įstatymai ir kiti teisės aktai, prieštaraujantys Konstitucijai, neturi teisinės galios.

Valstybė ir visi jos organai, pareigūnai, piliečiai ir jų asociacijos turi laikytis Respublikos Konstitucijos ir įstatymų ir juos įgyvendinti.

Tadžikistano pripažinti tarptautiniai teisės aktai yra sudėtinė Respublikos teisinės sistemos dalis. Tais atvejais, kai Tadžikistano Respublikos

įstatymai prieštarauja pripažintiems tarptautiniams teisės aktams, taikomos tarptautinių teisės aktų normos.

Įstatymai ir Tadžikistano pripažinti tarptautiniai teisės aktai įsigalioja po jų oficialaus paskelbimo.

11 straipsnis

Tadžikistanas, įgyvendindamas taikingą politiką, gerbia kitų pasaulio valstybių suverenitetą ir nepriklausomybę ir nustato savo užsienio politiką, vadovaudamasis tarptautinėmis normomis.

Karo propaganda yra draudžiama.

Tadžikistanas, vadovaudamasis aukščiausiais tautos interesais, gali prisijungti prie sandraugų ar kitų tarptautinių organizacijų, taip pat išstoti iš jų, užmegzti ryšius su užsienio šalimis.

Valstybė bendradarbiauja su tėvynainiais, gyvenančiais užsienyje.

12 straipsnis

Tadžikistano ekonomiką sudaro įvairios nuosavybės formos.

Valstybė užtikrina ekonominės ir verslo veiklos laisvę, visų nuosavybės formų lygiateisiškumą ir teisinę įvairių nuosavybės formų, iš jų ir privačios nuosavybės, apsaugą.

13 straipsnis

Žemė, jos gelmės, vandenys, oro erdvė, fauna ir flora bei kiti gamtiniai ištekliai yra išimtinė valstybės nuosavybė, o valstybė tautos interesais užtikrina jų veiksmingą naudojimą.

ANTRAS SKIRSNIS

ŽMOGAUS IR PILIEČIO TEISĖS, LAISVĖS, PAGRINDINĖS PAREIGOS

14 straipsnis

Žmogaus ir piliečio teises ir laisves reguliuoja ir saugo Konstitucija, Respublikos įstatymai, Tadžikistano pripažinti tarptautiniai teisės aktai.

Žmogaus ir piliečio teisės ir laisvės įgyvendinamos tiesiogiai. Jos nustato įstatymo taikymo tikslus ir turinį, įstatymų leidžiamosios, vykdomosios bei vietos valstybinės valdžios organų ir savivaldos veiklą ir yra užtikrinamos teismuose.

Žmogaus ir piliečio teisių ir laisvių apribojimai yra leidžiami tik siekiant užtikrinti kitų piliečių teises ir laisves, viešąją tvarką, apsaugoti konstitucinės santvarkos pagrindus, valstybės saugumą, šalies gynybą, visuomeninę moralę, gyventojų sveikatą ir teritorinį Respublikos vientisumą.

15 straipsnis

Tadžikistano pilietis yra asmuo, kuris Konstitucijos priėmimo dieną yra Tadžikistano Respublikos pilietis, arba pagal Tadžikistano Respublikos įstatymus arba Tadžikistano tarptautines sutartis įgijo Tadžikistano Respublikos pilietybę.

Tadžikistano Respublikos piliečiui neleidžiama būti kitos valstybės piliečiu, išskyrus įstatymuose ir Tadžikistano tarpvalstybinėse sutartyse numatytus atvejus.

Tadžikistano Respublikos pilietybės įgijimo ir praradimo tvarką nustato konstitucinis įstatymas.

16 straipsnis

Tadžikistano pilietis, esantis už šalies ribų, yra saugomas valstybės.

Nė vienas Respublikos pilietis negali būti išduotas užsienio valstybei. Nusikaltėlio išdavimas užsienio valstybei yra leidžiamas remiantis dvišaliu susitarimu.

Užsienio valstybių piliečiai ir asmenys be pilietybės naudojasi nustatytomis teisėmis ir laisvėmis ir turi lygias su Tadžikistano piliečiais pareigas ir atsakomybę, išskyrus įstatymo numatytus atvejus.

Tadžikistanas gali suteikti politinį prieglobstį užsienio valstybių piliečiams, tapusiems žmogaus teisių pažeidimų aukomis.

17 straipsnis

Visi yra lygūs prieš įstatymą ir teismą. Valstybė laiduoja kiekvieno asmens teises ir laisves, nepriklausomai nuo jo tautybės, rasės, lyties, kalbos, religijos, politinių įsitikinimų, išsilavinimo, socialinės ir turtinės padėties.

Vyrai ir moterys turi lygias teises.

18 straipsnis

Kiekvienas žmogus turi teisę į gyvybę.

Niekam negali būti atimta gyvybė, išskyrus teismo nuosprendžiu už itin sunkų nusikaltimą.

Asmens neliečiamybę laiduoja valstybė. Niekas negali būti kankinamas, patirti žiaurų, nežmonišką elgesį. Draudžiami priverstiniai medicinos ir moksliniai eksperimentai su žmogumi.

19 straipsnis

Kiekvienam žmogui užtikrinama teisminė apsauga.

Kiekvienas žmogus turi teisę reikalauti, kad jo bylą nagrinėtų įstatymu įsteigtas kompetentingas, nepriklausomas ir nešališkas teismas.

Niekas be teisinio pagrindo negali būti suimtas, sulaikytas. Kiekvienas žmogus turi teisę naudotis advokato paslaugomis nuo jo sulaikymo momento.

20 straipsnis

Niekas negali būti pripažintas kaltu dėl nusikaltimo padarymo, kol įsiteisės teismo nuosprendis.

Niekas negali būti traukiamas atsakomybėn suėjus baudžiamojo persekiojimo senaties terminui, taip pat už veiką, kuri jos padarymo metu nebuvo laikoma nusikalstama. Niekas negali būti baudžiamas už tą patį nusikaltimą antrą kartą.

Įstatymas, griežtinantis bausmę, priimtas po asmens nusikalstamos veikos padarymo, neturi grįžtamosios galios. Jei po asmens nusikalstamos veikos padarymo atsakomybė už šią veiką panaikinama ar švelninama, asmens atžvilgiu taikomas naujasis įstatymas.

Draudžiamas nuteisto asmens visiškas turto konfiskavimas.

21 straipsnis

Nukentėjusiojo asmens teises gina įstatymas. Valstybė laiduoja nukentėjusiajam teisminę gynybą ir padarytos jam žalos atlyginimą.

22 straipsnis

Žmogaus būstas neliečiamas.

Draudžiama įeiti į žmogaus būstą jėga ir atimti jo būstą, išskyrus įstatymo numatytus atvejus.

23 straipsnis

Asmens susirašinėjimas, pokalbiai telefonu, telegrafo pranešimai ir kitoks susižinojimas neliečiami, išskyrus įstatymo numatytus atvejus.

Informacijos apie privatų asmens gyvenimą rinkimas, saugojimas, naudojimas ir skleidimas be jo sutikimo yra draudžiamas.

24 straipsnis

Pilietis turi teisę laisvai kilnotis ir pasirinkti gyvenamąją vietą Tadžikistano Respublikoje, laisvai išvykti iš Tadžikistano ir sugrįžti į jį.

25 straipsnis

Valstybės organai, visuomeniniai susivienijamai, politinės partijos ir pareigūnai privalo užtikrinti kiekvienam asmeniui galimybę gauti ir susipažinti su dokumentais, susijusiais su jo teisėmis ir interesais, išskyrus įstatymo numatytais atvejais.

26 straipsnis

Kiekvienas žmogus turi teisę laisvai reikšti savo pažiūras į religiją, atskirai ar kartu su kitais išpažinti bet kurią religiją ar neišpažinti jokios, dalyvauti palaikant religinius papročius ir apeigas.

27 straipsnis

Kiekvienas Tadžikistano pilietis turi teisę dalyvauti valstybės politiniame gyvenime ir valdyme tiesiogiai arba per savo atstovus.

Piliečiai turi lygias teises į valstybės tarnybą.

Pilietis, sulaukęs 18 metų, turi teisę dalyvauti referendume, rinkti, taip pat gali būti išrinktas sulaukęs Konstitucijoje, konstituciniuose įstatymuose ir įstatymuose nustatyto amžiaus.

Piliečiai, teismo pripažinti neveiksniais arba teismo nuosprendžiu esantys laisvės atėmimo vietose, neturi teisės dalyvauti rinkimuose ir referendumuose.

Rinkimų tvarką nustato konstituciniai įstatymai ir įstatymai. Referendumas vyksta pagal konstitucinį įstatymą.

28 straipsnis

Piliečiai turi teisę vienytis. Pilietis turi teisę dalyvauti steigiant politines partijas, taip pat turinčias demokratinį, religinį ir ateistinį pobūdį, profesines sąjungas ir kitus visuomeninius susivienijimus, savanoriškai įstoti į juos ar išstoti iš jų.

Politinės partijos, remiantis politiniu pliuralizmu, sudaro palankias sąlygas formuotis tautos valios saviraiškai, dalyvauja politiniame gyvenime. Jų struktūra ir veikla turi atitikti demokratines normas.

29 straipsnis

Pilietis turi teisę įstatymo nustatyta tvarka dalyvauti susirinkimuose, mitinguose, demonstracijose ir taikiose eitynėse. Niekas negali jėga būti verčiamas įsitraukti į šią veiklą.

30 straipsnis

Kiekvienam žmogui yra garantuojama žodžio, spaudos laisvė bei teisė naudotis informacijos priemonėmis.

Draudžiama propaganda ir agitacija, kuria kurstoma socialinė, rasinė, tautinė, religinė ir kalbos nesantaika ir priešiškumas.

Valstybinė cenzūra ir persekiojimas už kritiką yra draudžiami.

Valstybės paslaptį sudarančių žinių sąrašą nustato įstatymas.

31 straipsnis

Piliečiai turi teisę asmeniškai arba kartu su kitais kreiptis į valstybės organus.

32 straipsnis

Kiekvienas žmogus turi teisę į nuosavybę ir teisę paveldėti.

Niekas negali atimti ir apriboti žmogaus teisę į nuosavybę. Asmeninė nuosavybė visuomenės poreikiams yra paimama tik įstatymu, savininkui sutikus ir valstybei visiškai atlyginus jo vertę.

Materialinė ir moralinė žala, padaryta asmeniui neteisėtais valstybinių organų, visuomeninių susivienijimų, politinių partijų ar atskirų asmenų veiksmais, yra atlyginama pagal įstatymą, jų sąskaita.

33 straipsnis

Valstybė saugo šeimą kaip visuomenės pagrindą.

Kiekvienas žmogus turi teisę kurti šeimą. Vyrai ir moterys, sulaukę santuokinio amžiaus, turi teisę laisvai sudaryti santuoką. Santuokoje ir skiriantis vyras ir žmona turi lygias teises.

Poligamija draudžiama.

34 straipsnis

Motina ir vaikas turi ypatingą valstybės globą ir apsaugą.

Tėvai yra atsakingi už vaikų auklėjimą ir lavinimą, o suaugę ir darbingi vaikai atsakingi už savo tėvų globą ir rūpybą.

Valstybė rūpinasi našlaičių ir neįgaliųjų vaikų apsauga, jų auklėjimu ir išsimokslinimu.

35 straipsnis

Kiekvienas žmogus turi teisę į darbą, profesijos, darbo pasirinkimą, darbo apsaugą ir socialinę apsaugą nuo nedarbo. Darbo užmokestis yra ne mažesnis nei minimalus darbo užmokestis.

Visų rūšių darbo santykių apribojimai yra draudžiami. Už tą patį darbą mokamas vienodas darbo užmokestis.

Priverstinis darbas draudžiamas, išskyrus įstatymo numatytais atvejais.

Naudotis moterų ir nepilnamečių darbu sunkiuose bei požeminiuose darbuose, taip pat kenksmingomis darbo sąlygomis yra draudžiama.

36 straipsnis

Kiekvienas žmogus turi teisę į būstą. Ši teisė užtikrinama įgyvendinant valstybinę, visuomeninę, kooperatinę ir individualią būsto statybą.

37 straipsnis

Kiekvienas žmogus turi teisę į poilsį. Ši teisė užtikrinama nustatant dienos ir savaitės darbo laiko trukmę, suteikiant poilsio dienas, kasmetines mokamas atostogas ir kitas įstatymo numatytas sąlygas.

38 straipsnis

Kiekvienas turi teisę į sveikatos priežiūrą. Kiekvienas žmogus pagal įstatymą naudojasi nemokama medicinos pagalba valstybinėse gydymo įstaigose. Valstybė imasi priemonių, kuriomis siekiama apsaugoti aplinką, plėtoti masinį sportą, kūno kultūrą ir turizmą.

Kitų rūšių medicinos pagalbos teikimas nustatomas įstatymu.

39 straipsnis

Kiekvienam žmogui užtikrinama socialinė apsauga senatvėje, ligos, neįgalumo, darbingumo praradimo, maitintojo netekimo ir kitais įstatymo numatytais atvejais.

40 straipsnis

Kiekvienas žmogus turi teisę laisvai dalyvauti visuomenės kultūriniame gyvenime, meno, mokslo ir technikos kūryboje ir naudotis jų pasiekimais.

Valstybė saugo kultūros ir dvasines vertybes.

Intelektinė nuosavybė saugoma įstatymu.

41 straipsnis

Kiekvienas žmogus turi teisę į mokslą. Pagrindinis bendrojo lavinimo mokslas yra privalomas. Valstybė laiduoja nemokamą pagrindinį bendrojo lavinimo mokslą valstybinėse švietimo įstaigose.

Kiekvienas žmogus, neperžengiant įstatymo numatytų ribų, gali gauti nemokamą bendrąjį vidurinį, pradinį profesinį, vidurinį profesinį ir aukštąjį profesinį išsilavinimą valstybinėse švietimo įstaigose.

Kitos išsilavinimo formos yra nustatomos įstatymu.

42 straipsnis

Tadžikistane visi privalo laikytis jo Konstitucijos ir įstatymų, gerbti kitų žmonių teises, laisves, garbę ir orumą.

Įstatymo nežinojimas neatleidžia nuo atsakomybės.

43 straipsnis

Tėvynės gynyba, valstybės interesų apsauga, jos nepriklausomybės, saugumo ir gynybinės galios stiprinimas – šventa Tadžikistano piliečio pareiga.

Karinės tarnybos atlikimo tvarką nustato įstatymas.

44 straipsnis

Gamtos, istorijos ir kultūros paveldo apsauga yra visų pareiga.

45 straipsnis

Kiekvienas žmogus privalo mokėti įstatymo nustatytus mokesčius ir rinkliavas.

Įstatymas, nustatantis naujus mokesčius ar bloginantis mokesčio mokėtojo padėtį, neturi grįžtamosios galios.

46 straipsnis

Esant realiai piliečių teisių ir laisvių, valstybės nepriklausomybės ir teritorinio vientisumo, gaivalinių nelaimių grėsmei, kai konstitucinės valstybės organai negali normaliai veikti, kaip laikina piliečių ir valstybės saugumo užtikrinimo priemonė yra skelbiama nepaprastoji padėtis.

Nepaprastosios padėties trukmė yra nustatoma iki trijų mėnesių. Jei reikia, šį terminą gali pratęsti Tadžikistano Respublikos Prezidentas.

47 straipsnis

Esant nepaprastajai padėčiai, negali būti ribojamos Konstitucijos 16, 17, 18, 19, 20, 22, 25 ir 28 straipsniuose numatytos žmogaus teisės ir laisvės.

Nepaprastosios padėties teisinį režimą nustato konstitucinis įstatymas.

TREČIAS SKIRSNIS

TADŽIKISTANO AUKŠČIAUSIOJI TARYBA (ASAMBLĖJA)

48 straipsnis

Tadžikistano Aukščiausioji Taryba – Tadžikistano Respublikos parlamentas yra aukščiausioji atstovaujamoji Tadžikistano Respublikos įstatymų leidžiamoji institucija.

Aukščiausiąją Tadžikistano Tarybą sudaro dveji rūmai – aukštieji rūmai (Nacionalinė Taryba) ir žemieji rūmai (Atstovų Taryba).

Aukštųjų ir žemųjų rūmų įgaliojimų trukmė 5 metai. Aukštųjų ir žemųjų rūmų įgaliojimų laikas baigiasi nuo naujai išrinktų aukštųjų ir žemųjų rūmų pirmosios posėdžio dienos.

49 straipsnis

Žemieji rūmai yra renkami remiantis visuotine, lygia, tiesiogine rinkimų teise ir slaptu balsavimu. Žemųjų rūmų veikla grindžiama nuolatiniu ir profesionaliu parlamentiniu darbu. Žemųjų rūmų deputatu gali būti renkamas ne jaunesnis kaip 30 metų amžiaus asmuo, turintis tik Tadžikistano Respublikos pilietybę aukštąjį išsilavinimą.

Trys ketvirtadaliai aukštųjų rūmų narių renkami netiesiogiai, slaptu balsavimu bendruose Kalnų Badachšano autonominės srities, jos miestų ir rajonų, sričių ir jų miestų bei rajonų, Dušanbės miesto ir jo rajonų, respublikinio pavaldumo miestų ir rajonų liaudies deputatų susirinkimuose (kartu). Kalnų Badachšano autonominė sritis, sritys, Dušanbės miestas, respublikinio pavaldumo miestai ir rajonai Aukščiausiosios Tarybos aukštuosiuose rūmuose turi vienodą atstovų skaičių.

Vieną ketvirtadalį aukštųjų rūmų narių skiria Tadžikistano Respublikos Prezidentas. Aukštųjų rūmų veikla organizuojama šaukiant posėdžius.

Aukštųjų rūmų nariu gali būti renkamas asmuo ne jaunesnis kaip 35 metų amžiaus, turintis tik Tadžikistano Respublikos pilietybę ir aukštąjį išsilavinimą.

Kiekvienas buvęs Tadžikistano Respublikos Prezidentas iki gyvos galvos yra aukštųjų rūmų narys, jeigu jis savo noru neatsisako naudotis šia teise.

Aukštųjų rūmų narys ir žemųjų rūmų deputatas, jį išrinkus arba paskyrus, aukštųjų rūmų ir žemųjų rūmų posėdyje prisiekia Tadžikistano tautai.

Aukštųjų rūmų narių ir žemųjų rūmų deputatų skaičių, jų išrinkimo ir paskyrimo tvarką nustato konstitucinis įstatymas.

50 straipsnis

Vyriausybės nariai, teisėjai ir teisėtvarkos organų pareigūnai, kariai ir kiti konstitucinio įstatymo nustatyti asmenys negali būti aukštųjų rūmų nariais.

Pilietis negali tuo pačiu metu būti aukštųjų rūmų nariu ir žemųjų rūmų deputatu. Aukštųjų rūmų narys negali būti daugiau kaip dviejų atstovaujamųjų organų deputatu.

Žemųjų rūmų deputatas negali būti kito atstovaujamojo organo deputatu, užimti kitas pareigas ir užsiimti verslu, išskyrus moksline, kūrybine ir pedagogine veikla.

51 straipsnis

Aukštųjų rūmų narys ir žemųjų rūmų deputatas nepriklauso nuo rinkėjų valios, turi teisę laisvai reikšti savo nuomonę, balsuoti pagal savo įsitikinimus.

Aukštųjų rūmų narys ir žemųjų rūmų deputatas turi neliečiamybės teisę, jis negali būti suimamas, sulaikomas, atvesdinamas, atliekama krata, išskyrus atvejus, kai sulaikomas nusikaltimo padarymo vietoje. Aukštųjų rūmų narys ir žemųjų rūmų deputatas taip pat negali būti apieškomas, išskyrus įstatymo numatytus atvejus, kai būtina apsaugoti kitų asmenų saugumą. Aukštųjų rūmų nario ir žemųjų rūmų deputato neliečiamybės atėmimo klausimus nagrinėja tam tikri rūmai Generalinio prokuroro teikimu.

Aukštųjų rūmų nario ir žemųjų rūmų deputato įgaliojimai nutrūksta jiems mirus, atsistatydinus, teismui pripažinus juos neveiksniais, įsigaliojus teismo apkaltinamajam nuosprendžiui, netekus pilietybės, išvažiavus nuolat gyventi už respublikos ribų, užėmus pareigas, nesuderinamas su aukštųjų rūmų nario įgaliojimais, paleidus aukštuosius ir žemuosius rūmus.

Aukštųjų rūmų nario ir aukštųjų rūmų deputato teisinis statusas yra nustatomas konstituciniu įstatymu.

52 straipsnis

Į pirmąjį aukštųjų rūmų ir žemųjų rūmų posėdį per vieną mėnesį po rinkimų kviečia Tadžikistano Respublikos Prezidentas.

Pirmąjį posėdį pradeda vyriausias pagal amžių aukštųjų ir žemųjų rūmų narys arba deputatas ir jam vadovauja iki šių rūmų pirmininkų išrinkimo.

Aukštųjų rūmų veikla vykdoma sesijomis. Aukštųjų rūmų sesiją šaukia aukštųjų rūmų pirmininkas ne rečiau kaip keturis kartus per metus.

Žemųjų rūmų veikla vykdoma sesijomis. Eilinė žemųjų rūmų sesija šaukiama vieną kartą per metus, pradedant skaičiuoti nuo pirmosios spalio mėnesio darbo dienos iki paskutinės birželio mėnesio darbo dienos.

Tarp aukštųjų ir žemųjų rūmų sesijų, reikalui esant, Tadžikistano Respublikos Prezidentas gali sušaukti neeilinę sesiją. Jos posėdžiuose yra svarstomi tik tie klausimai, dėl kurių buvo sušaukta sesija.

53 straipsnis

Aukštieji rūmai ir žemieji rūmai iš narių bei deputatų išrenka rūmų pirmininkus, jų pirmuosius pavaduotojus ir pavaduotojus. Vienas iš aukštųjų rūmų Pirmininko pavaduotojų yra Kalnų Badachšano autonominės srities atstovas.

Aukštųjų rūmų ir žemųjų rūmų pirmininkai renkami slaptu balsavimu iš jų narių ir deputatų balsų dauguma.

Aukštųjų ir žemųjų rūmų pirmininkų pavaduotojų rinkimų tvarką nustato rūmų reglamentai.

Aukštųjų ir žemųjų rūmų pirmininkai yra atskaitingi atitinkamiems rūmams ir jie gali būti atšaukti iš pareigų dviem trečdaliais jų visų narių ir deputatų balsų.

Aukštųjų ir žemųjų rūmų pirmininkai, jų pirmieji pavaduotojai ir pavaduotojai pirmininkauja posėdžiams ir sprendžia kitus svarbius klausimus.

Aukštieji ir žemieji rūmai savarankiškai sudaro savo koordinavimo ir darbo organus, taip pat sudaro atitinkamus komitetus ir komisijas, organizuoja parlamentinius svarstymus rūmų kompetencijos klausimais.

Aukštųjų ir žemųjų rūmų koordinavimo organai posėdžius rengia atskirai.

Aukštieji ir žemieji rūmai priima savo darbo reglamentą.

54 straipsnis

Aukštieji ir žemieji rūmai posėdžiauja atskirai.

Aukštųjų ir žemųjų rūmų posėdžiai yra teisėti, jeigu juose dalyvauja du trečdaliai jų narių ir deputatų.

Aukštųjų ir žemųjų rūmų posėdžiai yra vieši. Įstatymo ir reglamento numatytais atvejais aukštuosiuose ir žemuosiuose rūmuose gali būti rengiami ir uždari posėdžiai.

Konstitucijos numatytais atvejais aukštieji ir žemieji rūmai rengia bendrus posėdžius.

55 straipsnis

Bendrai rengiamų aukštųjų ir žemųjų rūmų posėdžių įgaliojimai:

1. Tvirtina Prezidento įsakus dėl Ministro Pirmininko ir kitų Vyriausybės narių skyrimo ir atleidimo.

2. Tvirtina Prezidento įsaką dėl karo ir nepaprastosios padėties įvedimo.

3. Duoda sutikimą naudoti Tadžikistano Respublikos ginkluotąsias pajėgas už šalies ribų Tadžikistano tarptautiniams įsipareigojimams atlikti.

4. Skiria Prezidento rinkimus.

5. Priima Prezidento atsistatydinimą.

6. Įteikia valstybinius apdovanojimus Prezidentui ir suteikia jam aukščiausius karinius laipsnius.

7. Nagrinėja Prezidento neliečiamybės klausimus.

Bendruose aukštųjų ir žemųjų rūmų posėdžiuose pagal suteiktus įgaliojimus priimami nutarimai nurodytais klausimais.

Bendras aukštųjų ir žemųjų rūmų nutarimas priimamas visų šių rūmų deputatų balsų dauguma, kiekvienuose iš rūmų balsuojant atskirai, jeigu nėra Konstitucijoje nustatyta kita nutarimų priėmimo tvarka.

Prezidentas bendrame aukštųjų ir žemųjų rūmų posėdyje prisiekia ir savo pranešime nustato pagrindines respublikos vidaus ir užsienio politikos kryptis.

56 straipsnis

Aukštųjų rūmų įgaliojimai:

1. Steigia, naikina ir keičia administracinius teritorinius vienetus.

2. Prezidento teikimu renka ir atšaukia Pirmininką, pavaduotojus, Konstitucinio Teismo, Aukščiausiojo Teismo bei Aukščiausiojo ekonominio teismo teisėjus.

3. Sprendžia pirmininko, pavaduotojų, Konstitucinio Teismo, Aukščiausiojo Teismo bei Aukščiausiojo ekonominio teismo teisėjų neliečiamybės atėmimo klausimus.

4. Duoda sutikimą skirti į pareigas ar atleisti iš jų Generalinį prokurorą ir jo pavaduotojus.

5. Įgyvendina kitus Konstitucijoje ir įstatymuose nustatytus įgaliojimus.

Aukštieji rūmai pagal suteiktus įgaliojimus priima nutarimus. Aukštųjų rūmų nutarimai priimami paprasta jo narių balsų dauguma, jeigu Konstitucijoje nenurodyta kita nutarimų priėmimo tvarką.

57 straipsnis

Žemųjų rūmų įgaliojimai:

1. Steigia Tadžikistano Respublikos centrinę rinkimų ir referendumo komisiją, Prezidento teikimu renka ir atšaukia pirmininką, jo pavaduotoją ir komisijos narius.

2. Teikia visuomenei svarstyti įstatymų ir kitų valstybei bei visuomenei svarbių klausimų projektus.

3. Tvirtina socialines ir ekonomines programas.

4. Leidžia išduoti ir gauti valstybinį kreditą.

5. Ratifikuoja ir denonsuoja tarptautines sutartis.

6. Skelbia referendumą.

7. Steigia teismus.

8. Tvirtina valstybės simbolius.

9. Tvirtina valstybinius apdovanojimus.

10. Tvirtina Prezidento įsakus dėl Nacionalinio banko pirmininko ir jo pavaduotojų skyrimo ir atleidimo iš pareigų.

11. Nustato karinius laipsnius, diplomatinius rangus, pareigybines klases ir vardus.

12. Nustato Prezidento atlyginimą.

13. Įgyvendina kitus Konstitucijos ir įstatymo nustatytus įgaliojimus.

Žemieji rūmai pagal suteiktus įgaliojimus priima nutarimus.

Žemųjų rūmų nutarimai priimami paprasta jų narių balsų dauguma, jeigu Konstitucijoje nenurodyta kita nutarimų priėmimo tvarka.

Žemųjų rūmų posėdyje gali kalbėti užsienio valstybių vadovai.

58 straipsnis

Įstatymų leidybos iniciatyvos teisė priklauso žemųjų aukštųjų rūmų nariams, žemųjų rūmų deputatams, Tadžikistano Respublikos Prezidentui, Tadžikistano Vyriausybei, Kalnų Badachšano autonominės srities liaudies deputatų tarybai.

59 straipsnis

Įstatymų projektus teikia žemieji rūmai.

Amnestijos įstatymo projektą žemiesiems rūmams teikia Tadžikistano Respublikos Prezidentas.

Įstatymo projektus dėl biudžeto, mokesčių nustatymo ir panaikinimo žemiesiems rūmams teikia Tadžikistano Respublikos Vyriausybė.

60 straipsnis

Įstatymus leidžia žemieji rūmai. Įstatymai priimami paprasta jų deputatų balsų dauguma, jeigu Konstitucijoje nenurodyta kita nutarimų priėmimo tvarka.

Žemųjų rūmų priimti įstatymai, išskyrus valstybės biudžeto ir amnestijos įstatymus, yra teikiami aukštiesiems rūmams.

Įstatymai laikomi patvirtinti aukštuosiuose rūmuose, jeigu jie yra priimami paprasta narių balsų dauguma.

Aukštiesiems rūmams atmetus įstatymą žemieji rūmai įstatymą svarsto pakartotinai.

Žemiesiems rūmams nepritarus aukštųjų rūmų sprendimui, įstatymas laikomas priimtu, jeigu pakartotinio balsavimo metu žemuosiuose rūmuose už jį balsavo ne mažiau kaip du trečdaliai visų deputatų.

Įstatymai dėl valstybės biudžeto ir amnestijos priimami tik žemuosiuose rūmuose.

Žemieji rūmai prižiūri valstybės biudžeto įgyvendinimą.

61 straipsnis

Konstituciniai įstatymai yra priimami nustatytais Konstitucijoje klausimais.

Konstituciniai įstatymai priimami, jeigu už juos balsuoja ne mažiau kaip trys ketvirtadaliai visų žemųjų rūmų deputatų ir patvirtinami ne mažiau kaip dviem trečdaliais visų aukštųjų rūmų narių balsais.

Žemiesiems rūmams nepritarus aukštųjų rūmų sprendimui, konstitucinis įstatymas laikomas priimtu, jeigu pakartotinio balsavimo metu žemuosiuose rūmuose už jį balsavo ne mažiau kaip du trečdaliai visų deputatų.

Konstitucijos aiškinimas nustatyta tvarka priimamas žemuose rūmuose ir patvirtinamas aukštuose rūmuose kaip konstitucinis įstatymas.

62 straipsnis

Įstatymai teikiami Tadžikistano Respublikos Prezidentui pasirašyti ir oficialiai paskelbti. Jei Prezidentas nepritaria įstatymui ar jo daliai, tai jis per penkiolika dienų jį grąžina žemiesiems rūmams su savo prieštaravimais. Aukštieji ir žemieji rūmai pakartotinai Konstitucijos nustatyta tvarka svarsto šį įstatymą. Jeigu pakartotinai svarstant ankstesnioji įstatymo redakcija yra patvirtinama dviejų trečdalių visų aukštųjų rūmų narių ir žemųjų rūmų narių deputatų balsų dauguma, Prezidentas per dešimt dienų įstatymą pasirašo ir jį paskelbia.

Svarstant Prezidento grąžintą žemiesiems rūmams įstatymą, anksčiau priimtą dviejų trečdalių visų aukštųjų rūmų narių ir žemųjų rūmų deputatų balsų dauguma, aukštieji ir žemieji rūmai įstatymą pakartotinai patvirtina dviejų trečdalių balsų dauguma.

Jei Prezidentas grąžina konstitucinį įstatymą, žemieji rūmai pakartotinai Konstitucijos nustatyta tvarka svarsto šį įstatymą. Jeigu pakartotinai svarstant ankstesnioji konstitucinio įstatymo redakcija yra patvirtinama trijų ketvirtadalių visų aukštųjų rūmų narių ir žemųjų rūmų deputatų balsų dauguma, Prezidentas per dešimt dienų pasirašo konstitucinį įstatymą ir jį paskelbia.

63 straipsnis

Bendrame aukštųjų ir žemųjų rūmų posėdyje, ne mažiau kaip dviejų trečdalių aukštųjų rūmų narių ir žemųjų rūmų deputatų sutikimu, gali savanoriškai pirma laiko save paleisti.

Aukštųjų ir žemųjų rūmų negalima paleisti nepaprastosios ir karinės padėties sąlygomis.

KETVIRTAS SKIRSNIS

PREZIDENTAS

64 straipsnis

Tadžikistano Respublikos Prezidentas yra valstybės ir vykdomosios valdžios (Vyriausybės) vadovas.

Prezidentas yra Konstitucijos ir įstatymų, žmogaus bei piliečio teisių ir laisvių, nacionalinės nepriklausomybės, vienybės, teritorinio vientisumo, valstybės tęstinumo ir stabilumo, valstybinių organų nuoseklaus funkcionavimo bei sąveikos, Tadžikistano tarptautinių sutarčių laikymosi garantas.

65 straipsnis

Prezidentą renka Tadžikistano piliečiai septyneriems metams, remdamiesi visuotine, lygia ir tiesiogine rinkimų teise, slaptu balsavimu.

Kandidatu į Tadžikistano Respublikos Prezidentus gali būti keliamas asmuo ne jaunesnis kaip 30 metų amžiaus, turintis tik Tadžikistano Respublikos pilietybę, aukštąjį išsilavinimą, kalbantis valstybine kalba ir gyvenęs respublikos teritorijoje ne mažiau kaip 10 pastarųjų metų.

Registruotis kandidatu į prezidentus turi teisę asmuo, už kurio kandidatūros iškėlimą surinkta ne mažiau kaip 5 procentai rinkėjų parašų.

Tas pats asmuo Prezidentu negali būti daugiau kaip du kartus iš eilės.

Apribojimas, numatytas šio straipsnio ketvirtoje dalyje, netaikomas taikos ir nacionalinės vienybės Įkūrėjui – tautos Vadui. Taikos ir nacionalinės vienybės Įkūrėjo – tautos Vado teisinis statusas nustatomas konstituciniu įstatymu.

66 straipsnis

Prezidento rinkimai laikomi galiojančiais, jeigu juose dalyvavo daugiau kaip pusė rinkėjų.

Išrinktu Prezidentu laikomas kandidatas, už kurį balsavo daugiau nei pusė visų rinkėjų, dalyvaujančių rinkimuose.

Prezidento rinkimų tvarką nustato konstitucinis įstatymas.

67 straipsnis

Prezidentas, prieš pradėdamas eiti pareigas, prisiekia bendrame aukštųjų ir žemųjų rūmų posėdyje:

„Aš, kaip Prezidentas, prisiekiu saugoti Konstituciją ir Respublikos įstatymus, garantuoti piliečių teises, laisves, garbę ir orumą, apsaugoti teritorinį vientisumą, politinę, ekonominę ir kultūrinę Tadžikistano nepriklausomybę ir nuoširdžiai tarnauti žmonėms".

Prezidento įgaliojimai nutrūksta naujajam Prezidentui priėmus priesaiką.

68 straipsnis

Prezidentas negali užimti jokių kitų pareigų, būti atstovaujamųjų organų deputatas, užsiimti verslu.

69 straipsnis

Prezidento įgaliojimai:

1. Nustato respublikos vidaus ir užsienio politikos pagrindines kryptis;

2. Atstovauja Tadžikistanui šalies viduje ir tarptautiniuose santykiuose;

3. Steigia ir panaikina ministerijas ir valstybinius komitetus;

4. Skiria ir atleidžia Ministrą Pirmininką ir kitus Vyriausybės narius; teikia įsakus dėl Ministro Pirmininko ir kitų Vyriausybės narių paskyrimo bei jų atleidimo tvirtinti bendriems aukštųjų ir žemųjų rūmų posėdžiams;

5. Skiria ir atleidžia Kalnų Badachšano autonominės srities, sričių, Dušanbės miesto, miestų ir rajonų atstovus ir pateikia juos tvirtinti atitinkamoms liaudies deputatų taryboms;

6. Panaikina ir sustabdo vykdomosios valdžios organų aktų galiojimą, kai jie prieštarauja Konstitucijai ir įstatymams;

7. Skiria ir atleidžia Nacionalinio banko pirmininką, jo pavaduotojus ir pateikia šiuos įsakus patvirtinti žemiesiems rūmams;

8. Pateikia aukštiesiems rūmams kandidatus skirti į pareigas Konstitucinio Teismo, Aukščiausiojo Teismo, Aukščiausiojo ekonominio teismo pirmininkais, pirmininko pavaduotojais ir teisėjais ar atleisti iš jų;

9. Gavęs aukštųjų rūmų pritarimą skiria ir atleidžia Generalinį prokurorą ir jo pavaduotojus;

10. Steigia Respublikos Prezidento kanceliariją;

11. Steigia Saugumo tarybą ir jai vadovauja;

12. Skiria ir atleidžia karo teismų, Kalnų Badachšano autonominės srities teismų, sričių, Dušanbės miesto, miestų ir rajonų, taip pat ekonominių teismų teisėjus;

13. Skelbia referendumą ir rinkimus į aukštųjų ir žemųjų rūmų ir vietinius atstovaujamuosius organus;

14. Pasirašo įstatymus;

15. Nustato pinigų sistemą ir apie tai praneša aukštiesiems ir žemiesiems rūmams;

16. Tvarko rezervinį fondą

17. Vadovauja įgyvendinant užsienio politiką, pasirašo tarptautines sutartis ir pateikia jas tvirtinti žemiesiems rūmams;

18. Skiria ir atleidžia diplomatinių atstovybių užsienio šalyse vadovus ir Respublikos atstovus į tarptautines organizacijas;

19. Priima užsienio valstybių diplomatinių atstovų įgaliojamuosius raštus;

20. Yra Vyriausiasis Tadžikistano ginkluotųjų pajėgų vadas, skiria ir atleidžia Tadžikistano ginkluotųjų pajėgų kariuomenės vadus;

21. Skelbia karo padėties įvedimą, jei kyla reali grėsmė valstybės saugumui, ir tai įsaku teikia patvirtinti bendram aukštųjų ir žemųjų rūmų posėdžiui;

22. Aukštųjų ir žemųjų rūmų pritarimu panaudoja Tadžikistano ginkluotąsias pajėgas už šalies ribų Tadžikistano tarptautiniams įsipareigojimams vykdyti;

23. Skelbia nepaprastąją padėtį visoje Respublikos teritorijoje arba tam tikrose vietovėse ir skubiai teikia atitinkamą įsaką bendram aukštųjų ir žemųjų rūmų posėdžiui gauti tam pritarimą, taip pat praneša Jungtinių Tautų organizacijai;

24. Sprendžia pilietybės klausimus;

25. Teikia politinį prieglobstį;

26. Suteikia malonę;

27. Suteikia aukštesnius karinius laipsnius, diplomatinius rangus, specialius rangus ir vardus;

28. Skiria piliečiams valstybinius apdovanojimus, suteikia valstybines premijas ir Tadžikistano garbės vardus;

29. Vykdo kitus Konstitucijoje ir įstatymuose nustatytus įgaliojimus.

70 straipsnis

Prezidentas, įgyvendindamas jam suteiktus įgaliojimus, leidžia dekretus ir potvarkius, skaito pranešimus bendrame aukštųjų ir žemųjų rūmų posėdyje apie padėtį šalyje, pateikia bendram aukštųjų ir žemųjų rūmų posėdžiui svarstyti klausimus, kuriuos mano esant svarbius ir būtinus.

71 straipsnis

Prezidentui mirus, atsistatydinus, pripažinus jį neveiksniu, jo įgaliojimus, iki paskyrimo į pareigas naujai išrinkto Prezidento laikinai perima aukštųjų rūmų Pirmininkas, o žemųjų rūmų Pirmininko įgaliojimus vykdo jo pirmasis pavaduotojas.

Prezidento rinkimai tokiais atvejais rengiami per tris mėnesius.

Prezidento įgaliojimai gali nutrūkti dėl jo paties prašymo atsistatydinti, pareikšto bendrame aukštųjų ir žemųjų rūmų posėdyje, jeigu paprasta balsų dauguma už šį prašymą balsuoja atskirai aukštųjų rūmų nariai ir žemųjų rūmų deputatai.

Jei Prezidentas negali atlikti savo pareigų dėl ligos, abeji rūmai bendrame posėdyje, remdamiesi Valstybinės medicinos komisijos išvada, dviem trečdaliais visų kiekvienų rūmų, atskirai narių ir deputatų, balsų nusprendžia pirma laiko atleisti Prezidentą iš pareigų.

Tadžikistano Respublikos Prezidento socialinę apsaugą, jo aptarnavimą ir saugumą nustato konstitucinis įstatymas.

72 straipsnis

Prezidentas turi teisę į neliečiamybę.

Prezidento neliečiamybės teisė atimama jam išdavus valstybę, remiantis Konstitucinio Teismo išvada ir dviejų trečdalių visų aukštųjų rūmų narių ir žemųjų rūmų deputatų pritarimu, balsuojant kiekvienuose rūmuose atskirai.

PENKTAS SKIRSNIS

VYRIAUSYBĖ

73 straipsnis

Respublikos Vyriausybę sudaro Ministras Pirmininkas, jo pirmasis pavaduotojas ir pavaduotojai, ministrai, valstybinių komitetų pirmininkai.

Vyriausybė užtikrina veiksmingą ekonomikos, socialinės ir kultūros sričių valdymą, įstatymų bei bendrų aukštųjų ir žemųjų rūmų, taip pat aukštųjų ir žemųjų rūmų nutarimų, Tadžikistano Prezidento įsakų ir potvarkių įgyvendinimą.

Vyriausybės nariai, po Tadžikistano Respublikos Prezidento paskyrimo ir jo įsako patvirtinimo bendrame aukštųjų ir žemųjų rūmų posėdyje, prisiekia Tadžikistano Respublikos Prezidentui.

Vyriausybės nariai turi būti tik Tadžikistano Respublikos piliečiais, negali eiti kitų pareigų, būti atstovaujamųjų organų deputatai, užsiimti verslu, išskyrus mokslinę, kūrybinę ir pedagoginę veiklą.

74 straipsnis

Vyriausybė, remdamasi respublikos Konstitucija ir įstatymais, priima nutarimus ir potvarkius, kurių įgyvendinimas Tadžikistano teritorijoje yra privalomas.

Vyriausybė grąžina įgaliojimus naujai išrinktam Prezidentui.

Jeigu Vyriausybė mano, kad ji negali normaliai eiti pareigas, ji gali kreiptis į Prezidentą dėl savo atsistatydinimo. Kiekvienas Vyriausybės narys turi teisę atsistatydinti.

Vyriausybės organizavimo, veiklos tvarką ir įgaliojimus nustato konstitucinis įstatymas.

75 straipsnis

Vyriausybė pateikia svarstyti žemiesiems rūmams socialines ir ekonomines programas, valstybinių kreditų išdavimo ir gavimo, ekonominės pagalbos kitoms šalims, valstybės biudžeto projekto ir valstybės biudžeto numatomo deficito, taip pat jo padengimo šaltinių klausimus.

ŠEŠTAS SKIRSNIS

VIETINIAI VALSTYBINĖS VALDŽIOS IR SAVIVALDOS ORGANAI

76 straipsnis

Vietinius valstybinės valdžios organus sudaro atstovaujamieji ir vykdomieji organai, veikiantys pagal suteiktus įgaliojimus. Jie užtikrina Konstitucijos, įstatymų, bendrų aukštųjų ir žemųjų rūmų nutarimų, aukštųjų rūmų nutarimų ir žemųjų rūmų nutarimų, Tadžikistano Respublikos Prezidento ir Vyriausybės aktų įgyvendinimą.

77 straipsnis

Vietiniais atstovaujamosios valdžios organais srityse, miestuose ir rajonuose yra Liaudies deputatų taryba, kuriai vadovauja pirmininkas. Liaudies deputatų tarybos įgaliojimų laikas 5 metai.

Liaudies deputatų taryba tvirtina vietos biudžetą ir jo įgyvendinimo ataskaitą, nustato vietovės ekonominės ir socialinės plėtros gaires, nustato pagal įstatymą vietinius mokesčius ir rinkliavas, nustato bendruomeninės nuosavybės valdymo ir naudojimo ypatumus bei įgyvendina kitus Konstitucijoje ir įstatymuose nustatytus įgaliojimus.

78 straipsnis

Valstybinės valdžios vykdomiesiems organams vadovauja srities, miesto ir rajono pirmininkas. Atitinkamų teritorijos administracinių vienetų atstovaujamajai ir vykdomajai valdžiai vadovauja pirmininkas.

Kalnų Badachšano autonominės srities, sričių, Dušanbės miesto, miestų ir rajonų pirmininkus skiria ir atleidžia Prezidentas, pristatydamas juos tvirtinti atitinkamoms liaudies deputatų taryboms.

Pirmininkas yra atsakingas aukštesniajam vykdomosios valdžios organui ir atitinkamai Liaudies deputatų tarybai.

Valstybinės valdžios organų steigimo, įgaliojimų ir veiklos tvarką reglamentuoja konstitucinis įstatymas.

Vietos valdžios savivaldos organu gyvenvietėje ir kaime yra Jamoat[2], kurios steigimo, įgaliojimų ir veiklos tvarką reglamentuoja įstatymas.

79 straipsnis

Atstovaujamieji organai ir pirmininkas pagal suteiktus įgaliojimus priima teisės aktus, kurių įgyvendinimas yra privalomas atitinkamoje teritorijoje.

Jei atstovaujamųjų organų ir pirmininko priimti teisės aktai prieštarauja Konstitucijai ir įstatymams, juos panaikina aukštesnieji organai, patys organai, pirmininkas ir teismas.

80 straipsnis

Jei Kalnų Badachšano autonominės srities liaudies deputatų, sričių, Dušanbės miesto, miestų ir rajonų tarybos nuolat nesilaiko Konstitucijos ir įstatymų, aukštesnieji rūmai turi teisę jas paleisti.

[2] Jamoat (bendruomenė) – gyvenvietės teritorijoje yra Jamoati shakhrak, kaimo vietovėje – Jamoati dehot.

SEPTINTAS SKIRSNIS

KALNŲ BADACHŠANO AUTONOMINĖ SRITIS

81 straipsnis

Kalnų Badachšano autonominė sritis yra neatskiriama ir nedaloma Tadžikistano Respublikos dalis.

Draudžiama keisti Kalnų Badachšano autonominės srities teritorijos ribas be Liaudies deputatų tarybos sutikimo.

82 straipsnis

Kalnų Badachšano autonominės srities Liaudies deputatų taryba turi įstatymų leidybos iniciatyvos teisę.

83 straipsnis

Kalnų Badachšano autonominės srities įgaliojimai socialinės, ekonomikos ir kultūros bei kitose srityse nustatomi konstituciniu įstatymu.

AŠTUNTAS SKIRSNIS

TEISMAS

84 straipsnis

Teisminė valdžia yra nepriklausoma, ją valstybės vardu įgyvendina teisėjai. Teismų valdžia gina žmogaus ir piliečio teises ir laisves, valstybės, organizacijų ir įstaigų interesus, teisėtumą bei teisingumą.

Teisminę valdžią įgyvendinta Konstitucinis Teismas, Aukščiausiasis Teismas, Aukščiausiasis ekonominis teismas, Karo teismas, Kalnų Badachšano autonominės srities teismas, sričių teismai, Dušanbės miesto, miestų ir rajonų teismai, Kalnų Badachšano autonominės srities ekonominis teismas, sričių ir Dušanbės miesto ekonominiai teismai.

Teismų struktūros ir veiklos tvarką nustato konstitucinis įstatymas.

Teisėjų įgaliojimų laikas dešimt metų.

Draudžiama steigti nepaprastuosius teismus.

85 straipsnis

Į Aukščiausiojo Teismo, Aukščiausiojo ekonominio teismo, Kalnų Badachšano autonominės srities, sričių, Dušanbės miesto teismų teisėjų

pareigas renkami ir skiriami ne jaunesni kaip 30 metų amžiaus, turintys tik Tadžikistano Respublikos pilietybę, aukštąjį teisinį išsilavinimą ir ne mažiau kaip penkerių metų teisėjo stažą.

Į miestų ir rajonų, karo teismo, Kalnų Badachšano autonominės srities, sričių ir Dušanbės miesto ekonominių teismų teisėjų pareigas skiriami ne jaunesni kaip 25 metų amžiaus asmenys, turintys tik Tadžikistano Respublikos pilietybę, aukštąjį teisinį išsilavinimą ir ne mažiau kaip trejų metų teisinio darbo stažą.

Asmuo, pirmą kartą paskirtas į teisėjo pareigas iškilmingai prisiekia.

86 straipsnis

Karo, Kalnų Badachšano autonominės srities, sričių, Dušanbės miesto, miestų ir rajonų teismų, taip pat Kalnų Badachšano autonominės srities ekonominio teismo, sričių ekonominių teismų ir Dušanbės miesto teisėjus skiria ir atleidžia Prezidentas konstitucinio įstatymo nustatyta tvarka.

87 straipsnis

Teisėjai yra nepriklausomi ir savo veikloje paklūsta tik Konstitucijai ir įstatymui. Kišimasis į jų veiklą yra draudžiamas.

88 straipsnis

Bylas nagrinėja teisėjų kolegija ir vienas teisėjas.

Teisminis procesas grindžiamas šalių procesinio lygiateisiškumo ir rungimosi principu.

Visuose teismuose bylos nagrinėjamos viešai, išskyrus įstatymo numatytus atvejus.

Teismo procesas vyksta valstybine kalba arba tos vietovės gyventojų daugumos kalba. Asmenims, nemokantiems kalbos, kuria vyksta teisminis procesas, teikiamos vertėjo paslaugos.

89 straipsnis

Konstitucinį Teismą sudaro septyni teisėjai, vienas iš jų yra Kalnų Badachšano autonominės srities atstovas.

Konstitucinio Teismo teisėju renkamas ne jaunesnis kaip 30 metų amžiaus asmuo, turintis tik Tadžikistano Respublikos pilietybę, aukštąjį teisinį išsilavinimą ir teisinio darbo stažą ne mažiau kaip 7 metai. Žemutinę amžiaus ribą eiti Konstitucinio Teismo teisėjo pareigas nustato konstitucinis įstatymas.

Asmuo, pirmą kartą išrinktas Konstitucinio Teismo teisėju, prisiekia aukštųjų rūmų sesijos posėdyje.

Konstitucinio Teismo įgaliojimai:

1) nustatyti įstatymų, bendrų aukštųjų ir žemųjų rūmų, aukštųjų rūmų, žemųjų rūmų, Prezidento, Vyriausybės, Aukščiausiojo Teismo, Aukščiausiojo ekonominio teismo ir kitų valstybinių ir visuomeninių organų norminių teisės aktų, taip pat dar neįsigaliojusių Tadžikistano sutarčių, atitiktį Konstitucijai.

2) spręsti ginčus tarp valstybės valdžios organų dėl jų įgaliojimų.

3) įgyvendinti kitas Konstitucijos ir įstatymo nustatytas pareigas.

Konstitucinio Teismo aktai yra galutiniai.

90 straipsnis

Teisėjas negali eiti kitų pareigų, būti atstovaujamųjų organų deputatas, politinių partijų ir susivienijimų narys, užsiimti verslu, išskyrus moksline, kūrybine ir pedagogine veikla.

91 straipsnis

Teisėjas turi neliečiamybės teisę. Teisėjas be išrinkusio ar paskyrusio jį organo leidimo negali būti suimtas ir patrauktas baudžiamojon atsakomybėn. Teisėjas negali būti sulaikomas, išskyrus atvejus, kai jis sulaikomas nusikaltimo padarymo vietoje.

92 straipsnis

Teisinė pagalba garantuojama visose tyrimo ir teismo proceso stadijose.

Advokatūros struktūrą ir darbo tvarką bei kitų rūšių teisinės pagalbos teikimą reglamentuoja įstatymas.

DEVINTAS SKIRSNIS

PROKURATŪRA

93 straipsnis

Generalinis prokuroras ir jam pavaldūs prokurorai pagal suteiktus įgaliojimus kontroliuoja tikslų įstatymų laikymąsi ir vienodą jų vykdymą Tadžikistano teritorijoje.

94 straipsnis

Generalinis prokuroras vadovauja vieningai ir centralizuotai Tadžikistano prokuratūros sistemai. Generalinis prokuroras atsako aukštesniesiems rūmams ir Prezidentui.

95 straipsnis

Tadžikistano generalinis prokuroras yra skiriamas penkerių metų kadencijai.

Generalinis prokuroras skiria ir atleidžia iš pareigų jam pavaldžius prokurorus. Prokurorų kadencija yra penkeri metai.

Prokuratūros veiklą, įgaliojimus ir struktūrą reglamentuoja konstitucinis įstatymas.

96 straipsnis

Generalinis prokuroras ir jam pavaldūs prokurorai atlikdami savo pareigas nepriklauso nuo kitų valstybės organų bei pareigūnų ir vadovaujasi tik įstatymu.

97 straipsnis

Prokuroras negali eiti kitų pareigų, būti atstovaujamųjų organų deputatu, politinių partijų ir susivienijimų nariu, užsiimti verslu, išskyrus mokslinę, kūrybinę ir pedagoginę veiklą.

DEŠIMTAS SKIRSNIS

KONSTITUCIJOS KEITIMO TVARKA

98 straipsnis

Konstitucijos pakeitimai ir papildymai vykdomi referendumu.

Prezidentas arba žemesnieji rūmai skelbia referendumą ne mažiau kaip 2/3 visų deputatų pritarimu.

99 straipsnis

Konstitucijos pakeitimus siūlo Prezidentas arba ne mažesnė kaip 1/3 visų aukštųjų rūmų narių arba žemųjų rūmų deputatų balsų dauguma.

Pasiūlymas dėl Konstitucijos keitimo ir papildymo skelbiamas spaudoje likus trims mėnesiams iki referendumo.

100 straipsnis

Respublikinė valstybės valdymo forma, teritorinis vientisumas, demokratinė, teisinė, pasaulietinė ir socialinė esmė yra nekintamos.

PEREINAMOJO LAIKOTARPIO NUOSTATOS

1. Tadžikistano Respublikos Konstitucijos pakeitimai ir papildymai įsigalioja po visos tautos referendumo rezultatų paskelbimo ir nuo jų oficialios publikavimo dienos.

2. Įstatymai ir kiti norminiai bei teisės aktai, galiojantys prieš „Tadžikistano Respublikos Konstitucijos pakeitimus ir papildymus“, galioja ta dalimi, kuri neprieštarauja priimtiems pakeitimams ir papildymams.

3. Prezidento rinkimai iš eilės dviem kadencijoms, nustatyti 65 straipsnio ketvirtu punktu, prasideda pasibaigus esamo Prezidento įgaliojimams.

4. Aukštųjų rūmų nariai, žemųjų rūmų deputatai ir Vyriausybės nariai, įsigaliojus „Tadžikistano Respublikos Konstitucijos pakeitimams ir papildymams“ Konstitucijoje ir konstituciniuose įstatymuose nustatyta tvarka prisiekia.

5. Visų Tadžikistano Respublikos teismų teisėjai, išrinkti arba paskirti iki pateiktų „Tadžikistano Respublikos Konstitucijos, toliau vykdo savo pareigas iki jų kadencijos pabaigos. Įsigaliojus pakeitimams ir papildymams teisėjai renkami arba skiriami 10 metų laikotarpiui.

TURKIJOS RESPUBLIKA

• PRATARMĖ •

Turkijos Respublika yra pietvakarių Azijos valstybė, įsikūrusi rytinėje Viduržemio jūros pakrantėje tarp Europos, Azijos ir Vidurio Rytų. Nedidelė Turkijos dalis (Rytų Trakija) yra Europoje, o didžioji dalis valstybės teritorijos (apie 97 proc.) – Mažojoje Azijoje (Anatolijoje, turk. *Anadolu*), kurią nuo Europos skiria du sąsiauriai: Bosforo, kuris jungia Juodąją bei Marmuro jūras, ir Dardanelų – tarp Marmuro ir Egėjo jūrų. Turkijos kaimynai – Gruzija, Armėnija, Azerbaidžanas ir Iranas rytuose, Irakas ir Sirija pietuose, Graikija ir Bulgarija vakaruose. Gyventojų skaičius artėja prie 80 mln. Gyventojų daugumą sudaro turkai musulmonai.

Nuo 14 a. Turkija buvo daugiatautė Osmanų imperija. 1453 m. jos sostine tapo žlugusios Bizantijos (Rytų Romos) imperijos sostinė – Konstantinopolis (nuo 1930 m. – Stambulas, turk. *Istanbul*). Tai vienintelis miestas, kuris driekiasi dviejuose žemynuose. Osmanų imperijos 1876 m. Pagrindiniame įstatyme aukščiausioji valdžia buvo pripažįstama sultonui, tačiau kartu buvo įtvirtintas dvejų rūmų parlamentas – Madžlisas (arab. *madžlis* – susirinkimas, pasitarimas), paskelbta religijos laisvė, visų gyventojų lygybė įstatymui, taigi pirmą kartą darnos visuomenėje bandyta siekti pasitelkus konstitucinės monarchijos idėją.

Po Turkijos nepriklausomybės karo (1918–1923 m.) buvo paskelbta Turkijos Respublika (turk. *Türkiye Cumhuriyeti*) su sostine Ankara. Pirmuoju Turkijos Respublikos Prezidentu išrinktas nacionalistinio judėjimo lyderis Mustafa Kemalis laikomas Turkijos Respublikos įkūrėju, modernizavusiu šalį[1]. Jis siekė sukurti demokratišką, pasaulietinę valstybę. 1934 m. Turkijos parlamentas – Didžioji Nacionalinė Asamblėja Mustafa Kemaliui davė Atatiurko (turk. *Atatürk* – turkų tėvas) pavardę. Jo iniciatyva panaikinti religiniai teismai, šariato įstatymai (arab. *šarīa* – kelias prie vandens (Dievo įstatymas), t. y. visuma juridinių ir religinių apeigų normų, pagrįs-

[1] Miškienė, G. Lietuvos ir Turkijos istoriniai ryšiai: Mustafos Atatiurko ir Lietuvos Prezidento Antano Smetonos laiškai <http://www.parlamentostudijos.lt/Nr12/12_istorija_1.htm>.

tų Korane išdėstytomis islamo taisyklėmis), uždarytos medresės (islamo religinės mokyklos) ir dervišų hanakos (musulmonų asketų, arba sufijų, maldos namai), uždrausta daugpatystė, moterims suteikta rinkimų teisė, vietoj arabiškų įvesti lotyniški rašmenys ir europietiškas kalendorius, priimtas Civilinis kodeksas.

Pirmoje Turkijos Konstitucijoje (1924 m. balandžio 20 d.) buvo įtvirtinta respublikos valdymo forma, paskelbtas tautos suvereniteto principas, aukščiausioji valstybės valdžia sutelkta parlamente, deklaruotas teismų sistemos nepriklausomumas, tačiau iki svarbiausių Vakarų liberalios demokratijos standartų įgyvendinimo dar laukė ilgas kelias. Antroji Konstitucija priimta 1961 m. liepos 9 d. referendume: įtvirtintas dvejų rūmų parlamentas, jam suteikta teisė septyneriems metams rinkti Respublikos Prezidentą, įtvirtinta spaudos, susirinkimų ir saviraiškos laisvė, tačiau vis dar išliko ypatingos kariškių teisės dalyvauti svarbiausių valstybės institucijų veikloje, saugoti valstybės pasaulietiškumą.

Trečioji Turkijos Respublikos Konstitucija priimta 1982 m. lapkričio 7 d. referendume (įsigaliojo 1982 m. lapkričio 9 d.). Ja buvo siekiama padidinti teismų skaidrumą, sustiprinti vykdomosios valdžios institucijas. Konstitucijos tekstas buvo ne kartą keistas ir pildytas: 1987, 1993, 1995, 2001 ir 2010 m., taigi šalies atnaujinimas pagal Europos valstybių konstitucinius orientyrus tęsiasi iki šiol[2]. 2010 m. rugsėjo 12 d. referendume priimtomis Konstitucijos pataisomis buvo siekiama apriboti karinio tribunolo kompetenciją ir apskritai kariškių galias politiniame ir visuomeniniame gyvenime, panaikintos karinio perversmo dalyvių teisinio neliečiamumo garantijos, padidintas Konstitucinio Teismo teisėjų skaičius nuo 11 iki 17, suvaržyta galimybė uždrausti politinių partijų veiklą, įtvirtintos piliečių teisių dalyvauti profesinių sąjungų veikloje, rengti streikus garantijos[3].

Konstituciją sudaro preambulė ir septynios dalys (iš viso 172 straipsniai): Bendrieji principai, Pagrindinės teisės ir pareigos, Svarbiausieji Res-

---

[2] Europos (Sąjungos) Vadovų Taryba 1999 m. paskelbė Turkiją šalimi kandidate į Europos Sąjungos valstybes nares, tačiau joms dar nepavyko susitarti dėl Turkijos narystės Europos Sąjungoje derybų pradžios. Viena iš priežasčių – nepakankami Turkijos ekonominio išsivystymo rodikliai, taip pat konstitucinių reformų metais pakeistų bei papildytų įvairių konstitucinių nuostatų įgyvendinimo problemos <http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2013/package/tr_rapport_2013.pdf>.

[3] Turkuler Isiksel**.** *Between Text and Context: Turkey's Tradition of Authoritarian Constitutionalism. International Journal of Constitutional Law.* 2013, Vol 11 No. 3, p. 702–726.

publikos valdžios organai, Finansų ir ekonominės nuostatos, Reformų įstatymų apsauga, Laikinieji pereinamojo laikotarpio straipsniai ir Baigiamosios nuostatos[4].

Preambulėje itin glaustai ir tiksliai formuluojamos pamatinės vertybės ir principai, kuriais grindžiama Konstitucija, užtikrinamas konstitucinio reguliavimo vientisumas: turkų nacijai besąlygiškai priklauso vienas ir nedalomas suverenitetas; jo įgyvendinimas turi būti grindžiamas absoliučia nacijos valios viršenybe, negali pažeisti liberaliosios demokratijos vertybių ir jas išreiškiančių teisės principų; valstybės valdžių padalijimo principas reiškia ne tik valstybės institucijų įgaliojimų ir prievolių atskyrimą vadovaujantis įstatymu ir Konstitucijos viršenybe, bet ir valdžios organų bendradarbiavimą, kuris negali reikšti nė vieno jų pavaldumo kitam valstybės organui; visi piliečiai turi neatimamą teisę į socialiniu teisingumu ir pagarba žmogaus teisėms ir laisvėms grindžiamą orų ir taikų gyvenimą, materialinės ir dvasinės gerovės kūrimą, nacionalinės kultūros puoselėjimą; jokios pažiūros ar įsitikinimai negali prieštarauti Turkijos nacionaliniams interesams, valstybės ir jos piliečių vienybei, nacionalizmui, kuris suprantamas kaip Turkijos istorinių ir dvasinių vertybių visuma, Atatiurko reformų ir pasaulietinės valstybės principams. Pažymėtina, kad Konstitucijos preambulėje Atatiurkas skelbiamas ne tik Respublikos įkūrėju, bet ir neprilygstamu valstybės didvyriu, nacionaliniu lyderiu, kurio deklaruoti vieningos ir nedalomos Turkijos valstybės bei turkų tautos materialinės ir dvasinės gerovės principai yra išreikšti įvairiose Konstitucijos nuostatose.

Konstitucijos pirmojoje dalyje („Bendrieji principai“) nustatyta, kad Turkijos valstybė yra Respublika (1 straipsnis). Ji yra demokratinė, pasaulietinė, socialinė ir teisinė valstybė, grindžiama visuomeninės darnos, solidarumo ir teisingumo principais, gerbianti žmogaus teises ir ištikima Atatiurko nacionalizmui ir Konstitucijos preambulėje nurodytoms vertybėms (2 straipsnis). Turkijos valstybė, jos teritorija ir nacija yra vientisa ir nedaloma visuma (3 straipsnis). Šios Konstitucijos nuostatos turi ypatingą reikšmę, nes negali būti keičiamos ar taisomos (4 straipsnis). Ypatinga apsauga nustatyta ir Konstitucijos 174 straipsnyje, kuriame išvardinti kartu su Konstitucija referendume priimti aštuoni reformų (švietimo unifikavimo, dervišų ordinų, vienuolynų panaikinimo, „efendi“, „bėjus“, „paša“ ir

[4] Turkijos Respublikos Konstitucijos tekstas (su 1987–2010 m. pataisomis) paskelbtas Turkijos Respublikos parlamento svetainėje <http://global.tbmm.gov.tr/docs/constitution_en.pdf>.

kitų titulų, taip pat religinio pobūdžio galvos apdangalų ir drabužių dėvėjimo draudimo[5], valstybinės santuokos registravimo, tarptautinės matų sistemos, turkų kalbos abėcėlės) įstatymai, skirti spartesnei visuomenės raidai ir Turkijos Respublikos pasaulietiškumui įtvirtinti, taip pat nustatytas draudimas aiškinti Konstituciją taip, kad minėtus įstatymus būtų galima pripažinti prieštaraujančiais Konstitucijai.

Konstitucijos 5 straipsnyje įtvirtinti pagrindiniai valstybės tikslai ir pareigos – ginti Respubliką, jos demokratinę santvarką, valstybės vientisumą ir nepriklausomybę; garantuoti asmens ir visuomenės gerovę, taiką, pašalinti politines, ekonomines ir kitas kliūtis, kurios yra nesuderinamos su teisingumo ir socialinės valstybės principais, trukdo įgyvendinti pagrindines žmogaus teises ir laisves; užtikrinti materialinės ir dvasinės asmens raidos sąlygas[6].

Įstatymų leidyba Konstitucijoje skelbiama išimtine Turkijos parlamento – Didžiosios Nacionalinės Asamblėjos prerogatyva (7 straipsnis). Vykdomoji valdžia Konstitucijoje pagal nustatytus įgaliojimus priklauso Respublikos Prezidentui ir Ministrų Tarybai (8 straipsnis). Teisminę valdžią tautos vardu įgyvendina nepriklausomi teismai (9 straipsnis).

Konstitucijos pirmojoje dalyje įtvirtintiems bendriesiems principams taip pat priklauso lygybės įstatymui, diskriminacijos ir privilegijų draudimo (10 straipsnis), Konstitucijos viršenybės (11 straipsnis) principai.

Konstitucijos 12 straipsnyje pripažįstamas universalus asmens teisių bei laisvių pobūdis, jos yra neliečiamos ir neatimamos, tačiau kartu neatsiejamos nuo pareigų ir kiekvieno piliečio atsakomybės visuomenei, šeimai, kitiems asmenims. Pagrindinės asmens teisės ir laisvės gali būti ribojamos tik įstatymu, ribojimai turi būti būtini nacionaliniam suverenitetui, valstybės saugumui, visuomenės tvarkai, dorovei ir sveikatai, kitoms konstitucinėms vertybėms apsaugoti; ribojimai negali prieštarauti Konstitucijos raidei ir dvasiai, demokratinės santvarkos reikalavimams (13 straipsnis).

Konstitucijoje draudžiama piktnaudžiauti pagrindinėmis teisėmis ir laisvėmis, naudotis jomis turint tikslą kėsintis į valstybės vientisumą, kelti

[5] Moterų galvas dengiančias skareles Turkijos valstybės pasaulietiškumo šalininkai laiko islamo religijos ir su ja susijusių politinių pažiūrų demonstravimu bei grėsme pasaulietiniam šalies identitetui (Asli Bali. The Perils of Judicial Independence: Constitutional Transition and the Turkish Example. *Virginia Journal of International Law*. 2012, Vol. 52, p. 235–320.

[6] *Konstitucii gosudarstv Europy*. Tom 3, red. L. A. Okunkov. Moskva: Norma, 2001, p. 211.

grėsmę Respublikai, įtvirtinti kurios nors visuomenės grupės privilegijas ar bet kuriuo pagrindu diskriminuoti kitus asmenis (14 straipsnis). Konstitucinių asmens teisių ir laisvių įgyvendinimas gali būti sustabdytas, tačiau tik mobilizacijos, karo metu, įvedus karinę ar ypatingąją padėtį ir laikantis tarptautinės teisės normų. Draudžiama atimti asmens teisę į gyvybę, pažeisti asmens fizinį ir dvasinį vientisumą, išskyrus mirties atvejus pagal karo meto įstatymus (15 straipsnis[7]). Šiame straipsnyje nustatytas draudimas reikalauti atskleisti asmens išpažįstamą religiją, įsitikinimus ar nuomonę, pateikti kaltinimus asmenims, kurie atsisako tai padaryti.

Konstitucijoje laiduojama religijos laisvė (24 straipsnis) ir kartu yra įtvirtinta valstybės pasaulietiškumo apsauga, griežtas valstybės ir bažnyčios atskyrimas (laicizmas) – tai vienas ryškiausių Turkijos konstitucinio reguliavimo ypatumų. Turkijos valstybės pasaulietiškumo konstitucinis imperatyvas reiškia valstybės nesikišimą į religinių bendrijų reikalus, ir atvirkščiai. Turkijos pasaulietinės valstybės idėja skiriasi nuo Vakarų pasaulietiškumo tuo, kad valstybės institucijoms tenka pareiga imtis aktyvių veiksmų, kuriais būtų apribotas islamo, ypač karingojo, vaidmuo politikoje ir apskritai visuomenės viešajame gyvenime, valstybė griežtai kontroliuoja religinio švietimo turinį, draudžia islamo vertybėmis grindžiamas politines organizacijas. Konstitucijos 24 straipsnyje nustatyta, kad niekas negali naudotis religiniais jausmais siekdamas politinių tikslų, kad visos pastangos pagrįsti socialinę ar teisinę tvarką religinėmis taisyklėmis yra draudžiamos. Be to, Konstitucijos 68 straipsnyje įtvirtintas draudimas politinių partijų veikoje, jų statutuose ir programose kelti tikslus, kurie prieštarauja pasaulietinės valstybės principams. Konstitucijos 136 straipsnyje įtvirtinta religinius reikalus tvarkanti administracinė institucija – pagal specialų įstatymą veikianti Religinių reikalų valdyba, kuriai pavesta religinių organizacijų veiklos priežiūra, laicizmo ir nacionalinės vienybės bei solidarumo principų įgyvendinimo užtikrinimas. Konstitucinis Teismas turi įgaliojimus uždrausti politines partijas, kurios peržengia politinio pliuralizmo ribas ir kėsinasi į valstybės pasaulietiškumo pagrindus.

Konstitucijoje įtvirtintas platus asmeninių, pilietinių ir politinių, socialinių ir ekonominių teisių bei laisvių katalogas: žmogaus asmens neliečiamumas, jo laisvės apsauga ir priverstinio darbo draudimas (17–19 straipsniai), šeimos ir privataus gyvenimo apsauga (20 straipsnis), asmens

[7] Iki 2004 m. šiame Konstitucijos straipsnyje įtvirtinta išimtis apėmė ir mirties bausmę.

būsto neliečiamumas (21 straipsnis), susirašinėjimo slaptumo apsauga (22 straipsnis), teisė laisvai kilnotis ir pasirinkti gyvenamąją vietą (23 straipsnis), minties, tikėjimo ir sąžinės laisvė (24, 25 straipsniai), saviraiškos, informacijos, meno ir mokslo tyrimų laisvė (26, 27 straipsniai), spaudos laisvė (28–32 straipsniai), asociacijų ir susirinkimų laisvė (33, 34 straipsniai), nuosavybės apsauga (35 straipsnis), kiekvieno asmens teisė į nepriklausomą ir nešališką teismą, teisingą teisminį procesą (36–39 straipsniai).

Atskirame Konstitucijos skyriuje išdėstytos socialinės ir ekonominės teisės bei pareigos (41–64 straipsniai): šeimos, vaikų ir jaunimo teisių apsauga, teisė į būstą, profesijos pasirinkimą, teisingą darbo užmokestį ir saugias darbo sąlygas, streikų, profesinių sąjungų ir kolektyvinių sutarčių laisvė, teisė į mokamas atostogas, medicinos pagalbą ir švietimą, sveiką aplinką, valstybės parama meninei veiklai ir menininkams, kiekvieno asmens teisė į valstybės garantuojamas socialines paslaugas ir pagalbą. Be to, valstybė turi imtis priemonių, kurios užtikrintų užsienyje dirbančių Turkijos piliečių vaikų švietimo ir kultūrinius poreikius, jų ryšius su šalimi ir padėtų jiems sugrįžti namo (62 straipsnis). Labai svarbu ir tai, kad valstybės pareigos socialinio aprūpinimo bei kitų ekonominių teisių užtikrinimo srityje yra siejamos su valstybės nustatytais prioritetais ir atitinkamais finansiniais ištekliais (65 straipsnis).

Turkijos piliečiams Konstitucijoje garantuojamos plačios pilietinės ir politinės teisės. Piliečiu laikomas asmuo, susijęs su Turkijos valstybe pilietinėmis pareigomis. Konstitucija draudžia atimti pilietybę, išskyrus atvejus, kai asmuo padaro veiksmus, nesuderinamus su ištikimybe Tėvynei (66 straipsnis). Visi Turkijos piliečiai, turintys 18 metų, turi teisę balsuoti rinkimuose ir dalyvauti referendume, stoti į valstybės tarnybą, užsiimti politine veikla. Rinkimuose nedalyvauja kariškiai ir nuteistieji bausmių vykdymo įstaigose, išskyrus asmenis, nuteistus už nesunkius nusikaltimus (67 straipsnis).

Konstitucijoje pažodžiui įtvirtinta kiekvieno asmens pareiga laikytis Konstitucijos (11 straipsnis), mokytis ir įgyti pradinį išsilavinimą (42 straipsnis), dirbti (49 straipsnis), tarnauti valstybės ginkluotosiose pajėgose (72 straipsnis), mokėti mokesčius (73 straipsnis).

Specialus Konstitucijos skirsnis yra skirtas politinėms partijoms ir jų veiklos principams (68–69 straipsniai); politinės partijos pripažįstamos neatsiejama demokratinio politinio gyvenimo dalimi, jų skaičius nėra ribojamas, tačiau veikla turi neprieštarauti Konstitucijai ir įstatymams. Kons-

titucija draudžia būti politinių partijų nariais teisėjams ir prokurorams, valstybės pareigūnams, karinę tarnybą atliekantiems asmenims ir aukštojo išsilavinimo neturintiems studentams. Atsakingas pareigas einantys mokymo įstaigų dėstytojai negali būti politinių partijų valdymo organų nariais. Valstybė finansiškai remia politines partijas; šios paramos dydį, taip pat politinių partijų pajamas ir išlaidas reguliuoja įstatymas. Politinėms partijos draudžiama užsiimti komercine veikla. Visam laikui uždraudžiamos politinės partijos, kurias finansuoja užsienio valstybės, įmonės ar asmenys.

Politinių partijų veiklos konstitucingumą (vyriausiojo prokuroro teikimu) tikrina Konstitucinis Teismas (1983–1999 m. priimta daugiau kaip trisdešimt sprendimų, kuriais buvo uždrausta politinių partijų veikla ir apie dvi dešimtys perspėjimų dėl jų veiklos; vėlesniais metais tokių sprendimų skaičius sumažėjo daugiau kaip dvigubai). Konstitucija draudžia atkurti politinę partiją kitu pavadinimu. Be to, buvę politinių partijų nariai ir steigėjai, dėl kurių veiksmų politinės partijos veikla buvo uždrausta, penkerius metus negali būti jokios kitos politinės partijos steigėjais ir nariais, taip pat politinės partijos vadovaujančių ar jos veiklą prižiūrinčių organų nariais.

Turkijos nacionalinę atstovybę – Didžiąją Nacionalinę Asamblėją sudaro 550 narių (75, 80 straipsniai); juos ketveriems metams (iki 2007 m. kadencija buvo penkeri metai) renka 25 m. sulaukę Turkijos piliečiai (iki 2006 m. rinkėjų amžiaus riba buvo 30 m.) visuotiniuose rinkimuose (pagal Konstitucijos 67 straipsnį rinkimai vyksta laisvai, remiantis lygia ir tiesiogine rinkimų teise, slaptu balsavimu; proporcinė rinkimų sistema įtvirtinta ne Konstitucijoje, bet įstatyme). Asamblėja, taip pat Respublikos Prezidentas turi teisę nuspręsti surengti pirmalaikius Asamblėjos rinkimus.

Svarbiausi Asamblėjos įgaliojimai: įstatymų leidyba, valstybės biudžeto ir jo įvykdymo ataskaitos tvirtinimas, sprendimai dėl pinigų emisijos, Ministrų Tarybos ir Vyriausybės narių veiklos priežiūra. Asamblėja turi teisę perleisti specialius įgaliojimus Ministrų Tarybai priimti įstatymo galią turinčius nutarimus ir kartu gali vetuoti šiuos nutarimus; turi teisę ratifikuoti tarptautines sutartis, skelbti karą, suteikti malonę (iki 2004 m. turėjo teisę priimti sprendimus dėl teismo paskirtos mirties bausmės įvykdymo). Įstatymų iniciatyvos teisė priklauso tautos atstovams ir Ministrų Tarybai. Respublikos Prezidentui suteikta įstatymų (ir Konstitucijos pataisų) promulgavimo ir atidedamojo veto teisė (89 straipsnis).

Asamblėjos nariai turi teisę užduoti klausimus Ministrui Pirmininkui ir ministrams; ne mažiau kaip 20 Asamblėjos narių gali skelbti interpelia-

ciją. Be to, Asamblėja turi teisę steigti specialią Ministro Pirmininko ar ministrų veiklos tyrimo instituciją (ne mažiau kaip 1/10 visų parlamento narių balsų dauguma). Remiantis šio tyrimo rezultatais medžiaga gali būti perduoda Aukščiausiajam Teismui.

Respublikos Prezidentas yra valstybės vadovas, jis atstovauja Respublikai, užtikrina tautos vienybę, Konstitucijos įgyvendinimą ir valstybės institucijų veiklos darną (104 straipsnis).

Pagal Konstitucijos 101 straipsnį (2007 m. spalio 21 d. redakcija) Respublikos Prezidentą penkeriems metams renka piliečiai visuotiniuose rinkimuose. Kandidatus siūlo Asamblėjos nariai ir politinės partijos. Prezidentu gali būti ne mažiau kaip 40 m. sulaukęs, aukštąjį išsilavinimą turintis Didžiosios Nacionalinės Asamblėjos narys arba Turkijos pilietis, galintis būti Asamblėjos nariu. Išrinktu laikomas kandidatas, kuris gavo daugiau kaip pusę rinkėjų balsų (102 straipsnis). Tas pats asmuo Prezidentu gali būti renkamas ne daugiau kaip du kartus iš eilės. Asmuo, išrinktas Prezidentu, turi sustabdyti savo veiklą politinėse partijose ir netenka Didžiosios Nacionalinės Asamblėjos nario įgaliojimų.

Prezidentas turi svarbius vykdomosios valdžios įgaliojimus ir išimtines teises formuojant kitas valstybės valdžios institucijas. Jis skiria Ministrą Pirmininką (iš parlamento narių) ir priima jo atsistatydinimą, skiria ir atleidžia ministrus (Ministro Pirmininko teikimu); turi teisę šaukti Ministrų Tarybos posėdžius, jiems pirmininkauti, pasirašyti Ministrų Tarybos aktus ir juos paskelbti; taip pat skelbia neeilinius Asamblėjos rinkimus, jeigu per 45 dienas nuo pirmojo teikimo dienos parlamentas nepritaria Vyriausybės sudėčiai; turi teisę sušaukti Didžiosios Nacionalinės Asamblėjos posėdį, perskaityti pranešimą jos pirmojoje sesijoje, pasirašyti įstatymus arba grąžinti juos Asamblėjai svarstyti iš naujo, kreiptis į Konstitucinį Teismą su prašymu ištirti, ar nebuvo pažeistos procedūros priimant Didžiosios Nacionalinės Asamblėjos aktus ir Konstitucijos pataisas, ar Konstitucijai neprieštarauja Didžiosios Nacionalinės Asamblėjos priimti įstatymai ir kiti aktai, reglamentas, Ministrų Tarybos aktai. Prezidentas skiria ir atšaukia diplomatinius atstovus užsienio valstybėse, priima kitų šalių atstovus, tvirtina ir skelbia tarptautines sutartis, priima sprendimus dėl šalies ginkluotųjų pajėgų panaudojimo, skiria Generalinio štabo viršininką, šaukia Nacionalinio saugumo tarybos posėdžius ir jiems pirmininkauja, pirmininkauja Ministrų Tarybos posėdžiams skelbiant karo ar ypatingąją padėtį.

Prezidentas priima įstatymo galią turinčius aktus, skiria daugumą Konstitucinio Teismo teisėjų, 1/4 Valstybės tarybos narių, generalinį prokurorą ir jo atstovą Aukštajame apeliaciniame teisme, karinių teismų teisėjus, Aukščiausiosios teisėjų ir prokurorų tarybos narius, universitetų rektorius ir Aukštojo mokslo tarybos narius; turi teisę pakeisti teismų nuosprendžius dėl nuteistojo nepagydomos ligos, negalios ar senatvės (104 straipsnis).

Prezidento vienasmeniškai pasirašytų aktų teisėtumas negali būti ginčijamas Konstituciniame Teisme. Prezidentas turi teisinį imunitetą ir negali būti patrauktas atsakomybėn, išskyrus kaltinimus Tėvynės išdavimu. Šiuo atveju 1/3 Asamblėjos narių gali pradėti Prezidento apkaltą. Tokiam sprendimui turi pritarti už ne mažiau kaip 3/4 visų parlamento narių (105 straipsnis).

Ministrų Tarybą sudaro Ministras Pirmininkas ir ministrai. Ministrą Pirmininką skiria Respublikos Prezidentas iš Didžiosios Nacionalinės Asamblėjos narių. Ministro Pirmininko teikimu Prezidentas skiria ir atleidžia ministrus (iš parlamento narių arba asmenų, galinčių jais būti) (109 straipsnis). Nauja Vyriausybė gauna įgaliojimus veikti, jeigu per 45 dienas jos sudėčiai ir programai pritaria Asamblėja (priešingu atveju Vyriausybė formuojama iš naujo). Pagal Konstitucijos 116 straipsnį Prezidentas gali skelbti priešlaikinius Didžiosios Nacionalinės Asamblėjos rinkimus (po konsultacijų su Asamblėjos Pirmininku), jeigu Vyriausybė antrą kartą negauna parlamento pritarimo.

Ministrų Taryba solidariai atsako už bendrą Vyriausybės veiklą. Ministras Pirmininkas koordinuoja ministrų darbą, prižiūri Vyriausybės bendrosios politikos įgyvendinimą. Ministrai atsako už jiems pavestą valstybės valdymo sritį, taip pat už savo pavaldinių priimtus aktus ir veiksmus (112 straipsnis).

Pagal Konstitucijos 114 straipsnį teisingumo, vidaus reikalų ir susisiekimo ministrai privalo pateikti atsistatydinimo pareiškimus, kai paskiriami nauji parlamento rinkimai. Prezidentas vietoj jų paskiria naujus ministrus. Kai paleidžiama Didžioji Nacionalinė Asamblėja, turi atsistatydinti visa Ministrų Taryba, o Prezidentas skiria Ministrą Pirmininką ir formuoja naują Vyriausybę.

Ministrų Taryba turi teisę priimti įstatymo galią turinčius nutarimus, jeigu tokią teisę jai suteikia parlamentas. Ji taip pat priima įstatymų vykdymo instrukcijas, kurių atitiktį įstatymams turi patikrinti aukščiausioji administracinės justicijos institucija – Valstybės taryba. Ministrų Tarybos

aktus pasirašo ir skelbia Prezidentas tokia pačia tvarka kaip ir įstatymus.

Ministras Pirmininkas turi teisę (po svarstymų Ministrų Taryboje) kreiptis į Asamblėją dėl pasitikėjimo Vyriausybei pareiškimo. Ne anksčiau kaip kitą dieną toks keipimasis turi būti svarstomas Didžiojoje Nacionalinėje Asamblėjoje ir ne anksčiau kaip kitą dieną absoliučia tautos atstovų balsų dauguma turi būti priimtas sprendimas.

Vykdomųjų organų sistema grindžiama griežta hierarchija, tačiau bet kuris pareigūnas turi teisę nevykdyti įstatymo ar kito teisės akto, jeigu mano, kad jis prieštarauja Konstitucijai. Apie tokį aktą jis privalo pranešti jį priėmusiai institucijai ar pareigūnui, kurie gali raštu įpareigoti vykdyti ginčijamą teisės aktą. Tokiu atveju vykdytojas yra atleidžiamas nuo atsakomybės, tačiau negali būti vykdomas aktas, kuris yra nusikalstamas. Visi administravimo aktai gali būti ginčijami teisme (išskyrus Prezidento vienasmeniškai priimtus aktus).

Vykdydami savo pareigas teismai yra nepriklausomi, sprendimus priima vadovaudamiesi Konstitucija ir įstatymu bei asmeniniu įsitikinimu, kuris negali prieštarauti teisei. Nė viena valdžios institucija ar asmuo negali nurodyti ar teikti rekomendacijų bei pasiūlymų teismams, kaip vykdyti teisingumą. Įstatymų leidybos proceso metu Asamblėjoje negali būti svarstomi su teisme nagrinėjamomis bylomis susiję klausimai (138 straipsnis).

Aukščiausiosios instancijos teismai yra: Konstitucinis Teismas, Aukštasis apeliacinis teismas, Valstybės taryba (aukščiausioji administracinės justicijos institucija), Aukštasis karinis apeliacinis teismas, Aukštasis karinis administracinis teismas, Jurisdikcinių ginčų teismas.

Teisėjų ir prokurorų paskyrimo, paaukštinimo, perkėlimo ir atleidimo iš pareigų, taip pat drausminės atsakomybės klausimus svarsto ir sprendimus priima Aukštoji teisėjų ir prokurorų taryba, jos sprendimai yra galutiniai ir neskundžiami (išskyrus sprendimus dėl atleidimo iš pareigų). Tarybą sudaro 22 nuolatiniai ir 12 pakaitinių narių; jos pirmininkas yra teisingumo ministras (teisingumo ministerijos sekretorius yra šios tarybos narys *ex officio*); keturis nuolatinius narius skiria Prezidentas (ketverių metų kadencijai), tris nuolatinius ir tris pakaitinius narius skiria Aukštojo apeliacinio teismo generalinė asamblėja; du nuolatinius ir du pakaitinius narius skiria Valstybės tarybos generalinė asamblėja, vieną nuolatinį ir vieną pakaitinį narį skiria Turkijos justicijos akademijos generalinė asamblėja; dešimt nuolatinių ir šešis pakaitinius narius savo visuotiniame susirinkime išsirenka teisėjai ir prokurorai.

Turkijos Konstitucinis Teismas įsteigtas 1961 metais. Po 2010 m. Konstitucijos pataisų jo sudėtis padidinta nuo 11 teisėjų (ir 4 pakaitinių) iki 17 teisėjų (pakaitinių teisėjų nėra). Tris Konstitucinio Teismo teisėjus (vienai kadencijai) pagal sudėtingą procedūrą išrenka Asamblėja (pirmą kartą balsuojant – 2/3 visų jo narių balsais, antrą kartą – absoliučia balsų dauguma); kitus Konstitucinio Teismo teisėjus vienai kadencijai skiria Prezidentas, kuriam kandidatus siūlo Aukštasis apeliacinis teismas, Valstybės taryba, Aukštasis karinis apeliacinis teismas ir Aukštasis karinis administracinis teismas (kandidatai renkami atitinkamo teismo visuotiniame teisėjų susirinkime). Konstitucinio Teismo teisėjai ketveriems metams išsirenka (slaptu balsavimu, absoliučia balsų dauguma) Konstitucinio Teismo pirmininką ir du jo pavaduotojus; jų kadencijų skaičius neribojamas (146 straipsnis). Konstitucinio Teismo teisėjų kadencija yra dvylika metų, tačiau jie privalo atsistatydinti, kai sulaukia 65 metų (147 straipsnis).

Konstitucinis Teismas tiria (pagal ginčijamo reguliavimo turinį ir formą), ar Konstitucijai neprieštarauja įstatymai ir kiti įstatymo galią turintys aktai, Asamblėjos procedūrų taisyklės; Konstitucinis Teismas taip pat tiria ir vertina, ar nebuvo pažeistos Konstitucijos pataisų priėmimo procedūros. Konstitucinis Teismas negali tirti aktų, kurie priimti įvedus ypatingąją ar karo padėtį arba karo veiksmų metu (148 straipsnis).

2010 m. Konstituciniam Teismui pavesta nagrinėti ir individualius konstitucinius skundus – kreiptis gali kiekvienas asmuo, kuris mano, kad valstybės institucija pažeidė jo teises ar laisves, tačiau iki kreipimosi turi būti panaudotos visos kitos teisinės priemonės savo pažeistoms teisėms apginti.

Konstitucinis Teismas veikia kaip Aukštasis Teismas nagrinėdamas bylas, kuriose Prezidentas, Asamblėjos Pirmininkas, Vyriausybės nariai ir teisėjai, Aukštosios teisėjų ir prokurorų tarybos ir Audito rūmų nariai, vyriausiasis prokuroras ir jo pavaduotojas, taip pat aukščiausieji karinių pajėgų ir žandarmerijos vadai yra kaltinami dėl pažeidimų, susijusių su jų tarnybinėmis pareigomis.

Su prašymu ištirti teisės akto atitiktį Konstitucijai turi teisę kreiptis Prezidentas ir ne mažesnė kaip 1/5 visų Asamblėjos narių grupė, priklausanti valdančiajai arba opozicinei politinei partijai, tačiau ne vėliau kaip per 60 dienų nuo ginčijamo akto paskelbimo ar įsigaliojimo.

Konstitucijos 152 straipsnyje nustatyta teismų teisė kreiptis į Konstitucinį Teismą. Jeigu nagrinėjantis bylą teismas abejoja taikytino teisės akto

konstitucingumu, jis atideda bylos nagrinėjimą, kol Konstitucinis Teismas išspręs šį klausimą. Jeigu per 5 mėnesius nuo prašymo gavimo dienos Konstitucinis Teismas nepriima sprendimo, nagrinėjantis bylą teismas turi taikyti galiojančius teisės aktus.

Siūlymus (raštu) keisti ar papildyti Konstituciją turi teisę teikti Didžiajai Nacionalinei Asamblėjai ne mažesnė kaip 1/3 visų Asamblėjos narių grupė. Konstitucijos pataisų projektas Asamblėjoje turi būti svarstomas du kartus ir priimamas slaptu balsavimu, jeigu kiekvieno balsavimo metu už jį balsavo ne mažiau kaip 3/5 visų Asamblėjos narių.

Prezidentas turi teisę grąžinti Didžiajai Nacionalinei Asamblėjai jos priimtas Konstitucijos pataisas svarstyti dar kartą. Jeigu parlamentas 2/3 balsų dauguma įveikia Prezidento veto, Prezidentas gali teikti Konstitucijos pataisas referendumui, kuriam jų priėmimui reikia absoliučios visų rinkėjų balsų daugumos.

TURKIJOS RESPUBLIKOS KONSTITUCIJA[8]

PREAMBULĖ

Patvirtindami amžiną Turkijos Tėvynės ir Tautos gyvavimą bei nedalomą didingos Turkijos valstybės vienybę, su šia Konstitucija, atitinkančia nacionalizmo sąvoką, sukurtą Atatiurko – Turkijos Respublikos įkūrėjo, nemirtingo lyderio ir neprilygstamo herojaus, bei kitas jo reformas ir principus;

pasiryždami pasiekti Turkijos Respublikos kaip garbingos lygiateisės pasaulio tautų šeimos narės ilgalaikį gyvavimą, klestėjimą, materialią ir dvasinę gerovę ir šiuolaikinės civilizacijos standartus;

absoliuti Tautos suvereniteto galia reiškia tai, jog suverenitetas visiškai ir besąlygiškai priklauso Turkijos Tautai ir joks atskiras asmuo arba įstaiga, įgaliota vykdyti šias suverenias Tautos galias, negali nukrypti nuo Konstitucijoje nurodytos liberalios demokratijos ir teisinės sistemos, įsteigtos pagal jos reikalavimus;

valdžių padalijimo principas nereiškia vienos ar kitos valdžios institucijos išskyrimo ar eiliškumo, jis taikomas visai valdžios institucijų sistemai, užtikrindamas jų funkcijų atribojimą bei darnų bendradarbiavimą paisant Konstitucijos ir įstatymų viršenybės;

valstybės teritorijoje istorinės ir moralinės vertybės grindžiamos Turkijos savimonės ir nacionalizmo principais, kitomis Atatiurko reformomis,

[8] Turkijos Didžioji Nacionalinė Asamblėja 1982 m. spalio 18 d. priėmė Turkijos Respublikos Konstituciją, kuriai tauta pritarė 1982 m. lapkričio 7 d. referendume (Konstitucija įsigaliojo 1982 m. lapkričio 9 d. ją paskelbus Oficialiajame leidinyje). Turkijos Respublikos Konstitucija, paskelbta Turkijos užsienio reikalų ministerijos interneto puslapyje http://www.mfa.gov.tr/constitution-of-the-republic-of-turkey.en.mfa, išversta iš anglų kalbos.

o pagal sekuliarizmo principą jos religiniai judėjimai visiškai neužsiima valstybės reikalais bei politika;

kad kiekvienas Turkijos pilietis turi įgimtą teisę ir galią į garbingą gyvenimą ir teisę siekti sau materialinių ir dvasinių gėrių pagal nacionalinės kultūros, civilizacijos, teisinius reikalavimus naudodamasis šioje Konstitucijoje išdėstytomis pagrindinėmis teisėmis ir laisvėmis, laikantis įgimtos lygybės ir socialinio teisingumo;

kad visi Turkijos piliečiai yra vieningi patirdami nacionalinę garbę ir orumą, džiaugsmą ir sielvartą, jų teises ir pareigas, susijusias su nacionalinės būties svarba, palaiminimus ir naštas kiekvieną būties akimirką, jie turi teisę reikalauti, jog taikus gyvenimas remtųsi absoliučia pagarba vienas kito teisėms ir laisvėms, tarpusavio meile ir draugyste ir tikėjimu, kad „Taika namuose yra taika pasaulyje“;

su šiomis IDĖJOMIS, ĮSITIKINIMAIS ir PAREIŠKIMAIS aiškinama ir įgyvendinama, suvokiant šių nuostatų kilmę šventai paisoma laikantis jų teksto ir dvasios;

buvo patikėta Turkijos Tautos demokratiją mylintiems Turkijos sūnums ir dukroms su meile Tėvynei ir visuomenei.

PIRMA DALIS

BENDRIEJI PRINCIPAI

I. Valstybės forma

1 straipsnis

Turkijos valstybė yra Respublika.

II. Respublikos bruožai

2 straipsnis

Turkijos Respublika yra demokratinė, pasaulietinė, socialinė teisinė valstybė, besilaikanti visuomenės taikos, nacionalinio solidarumo ir teisingumo, pagarbos žmogaus teisėms, ištikima Atatiurko nacionalizmo idėjoms ir ištikima pagrindiniams principams, nustatytiems preambulėje.

III. Valstybės vientisumas, oficialioji kalba, vėliava, himnas ir valstybės sostinė

3 straipsnis

Turkijos valstybė, jos teritorija ir tauta yra nedalomas vienetas. Jos kalba yra turkų.

Jos vėliava, kurios formą nustato įstatymas, yra baltas pusmėnulis raudoname fone.

Nacionalinis himnas yra „Nepriklausomybės maršas“.

Sostinė yra Ankara.

IV. Neatšaukiamos nuostatos

4 straipsnis

Konstitucijos 1 straipsnio nuostata dėl valstybės formos, taip pat 2 ir 3 straipsnių nuostatos negali būti keičiamos, taip pat negali būti siūlomas bet koks jų pakeitimas.

V. Pagrindiniai valstybės tikslai ir uždaviniai

5 straipsnis

Pagrindiniai valstybės tikslai ir uždaviniai – užtikrinti Turkijos tautos nepriklausomumą ir integralumą, šalies nedalomumą, Respublikos formą ir demokratiją, gerovę, taiką ir laimę individams bei visuomenei; siekti šalinti politines, ekonomines ir socialines kliūtis, kurios apriboja pagrindines asmenų teises ir laisves tokiu būdu, kuris nesuderinamas su teisingumo ir socialinės valstybės principais, reglamentuotais įstatymuose; ir teikti asmens dvasinei ir materialiai būčiai būtinas sąlygas.

VI. Suverenitetas

6 straipsnis

Suverenitetas priklauso tautai be jokių ribojimų arba sąlygų. Turkų tauta vykdo savo suverenitetą per įgaliotus organus, kaip nurodo Konstitucijoje išdėstyti principai.

Suvereniteto naudojimas negali būti perduotas bet kokiems tikslams bet kokiam individui, visuomenės grupei ar klasei. Joks asmuo ar organas negali įgyti jokios valstybinės valdžios, kuri nekyla iš Konstitucijos.

VII. Įstatymų leidžiamoji valdžia

7 straipsnis

Įstatymų leidžiamoji valdžia priklauso Didžiajai Nacionalinei Asamblėjai veikiančiai Turkijos vardu ir atstovaujančiai Turkijos tautai. Ši galia negali būti perduota.

VIII. Vykdomoji valdžia

8 straipsnis

Vykdomoji valdžia turi būti vykdoma Respublikos Prezidento ir Ministrų Tarybos bei neprieštarauti Konstitucijai ir įstatymams.

IX. Teisminė valdžia

9 straipsnis

Teisminę valdžią vykdo nepriklausomi teismai Turkijos tautos vardu.

X. Lygybė prieš įstatymą

10 straipsnis

Visi yra lygūs prieš įstatymą nepaisant kalbos, rasės, odos spalvos, lyties, politinių įsitikinimų, pažiūrų, tikėjimo ar kitų skirtumų.

Vyrai ir moterys turi lygias teises. Valstybė turi pareigą užtikrinti, kad ši lygybė realiai egzistuotų. Priemonės, kurių imamasi šiam tikslui, turi neprieštarauti lygybės principui.

Priemonės, kurių reikia imtis, vaikams, pagyvenusiems žmonėms, neįgaliems žmonėms, kankinių našlėms ir našlaičiams, veteranų interesams apginti, neturi būti laikomos pažeidžiančiomis lygybės principą.

Jokia privilegija negali būti suteikta dėl asmens, šeimos, visuomenės grupės ar klasės.

Valstybės organai ir administracinės institucijos privalo veikti laikantis lygybės prieš įstatymą principo visuose savo veiklos procesuose.

XI. Konstitucijos viršenybė ir privaloma galia

11 straipsnis

Konstitucijos nuostatos yra pagrindinės teisinės normos, privalomos įstatymų leidžiamosios, vykdomosios ir teisminės valdžios institucijoms, administracinėms institucijoms ir kitoms įstaigoms bei asmenims. Įstatymai negali prieštarauti Konstitucijai.

ANTRA DALIS

PAGRINDINĖS TEISĖS IR PAREIGOS

Pirmas skyrius. BENDROSIOS NUOSTATOS

I. Pagrindinių teisių ir laisvių prigimtis

12 straipsnis

Kiekvienas asmuo turi pamatines ir neatimamas teises ir laisves, kurios yra neliečiamos ir neatimamos. Pamatinių teisių ir laisvių įgyvendinimas neatsiejamas nuo asmeninės atsakomybės visuomenei, šeimai ir pareigų kitiems asmenims.

II. Pagrindinių teisių ir laisvių apribojimai

13 straipsnis

Pagrindinės teisės ir laisvės gali būti ribojamos tik įstatymais ir laikantis Konstitucijos straipsniuose nurodytų atitinkamų priežasčių, nepažeidžiant jų esmės. Šie apribojimai turi ne- prieštarauti Konstitucijos raidei ir dvasiai, demokratinės tvarkos reikalavimams, pasaulietinės respublikos ir proporcingumo principams.

III. Draudimas piktnaudžiauti pagrindinėmis teisėmis ir laisvėmis

14 straipsnis

Nė viena iš teisių ir laisvių, įtvirtintų Konstitucijoje, negali būti įgyvendinama taip, jog ja būtų siekiama pažeisti valstybės nedalomą vientisumą teritorijos ir tautos požiūriu, keltų pavojų demokratinei ir pasaulietinei Respublikos tvarkai, grindžiamai žmogaus teisėmis.

Jokia šios Konstitucijos nuostata neturi būti aiškinama kitu būdu, kuris leidžia valstybei ar asmenims sunaikinti pagrindines Konstitucijos nustatytas teises ir laisves ar sukurti sąlygas siekiant apriboti jas plačiau, nei nurodyta Konstitucijoje.

Sankcijos, taikytinos tiems, kurie vykdo šioms nuostatoms prieštaraujančią veiklą, turi būti nustatytos įstatymu.

IV. Pagrindinių teisių ir laisvių ribojimas

15 straipsnis

Karo metu, mobilizacijos ar nepaprastosios padėties atveju pagrindinių teisių ir laisvių įgyvendinimas gali būti iš dalies arba visiškai sustabdytas arba nuo Konstitucijoje įtvirtintų garantijų gali būti nukrypstama tiek, kiek reikalauja padėties kritiškumas ir kol valstybės įsipareigojimai pagal tarptautinę teisę nėra pažeidžiami.

Žmogaus teisė į gyvybę, asmens fizinio ir dvasinio gyvenimo integralumas yra neliečiami net ir esant aplinkybėms, nurodytoms pirmojoje šio straipsnio dalyje, išskyrus mirties atvejus karinių veiksmų metu ir mirties nuosprendžių vykdymą pagal karo meto įstatymus; niekas negali būti verčiamas atskleisti jo / jos religijos, sąžinės, įsitikinimų ar pažiūrų nei būti kaltinamas dėl jų; nusikaltimai neturi būti tiriami, o sankcijos už juos – skiriamos atgaline data; nė vienas asmuo negali būti laikomas kaltu, kol tai neįrodyta teismo sprendimu.

V. Užsieniečių teisinė padėtis

16 straipsnis

Pagrindinės užsieniečių teisės ir laisvės gali būti ribojamos įstatymu, suderintu su tarptautine teise.

Antras skyrius. ASMENS TEISĖS IR PAREIGOS

I. Asmens neliečiamumas, materialus ir dvasinis būvis

17 straipsnis

Kiekvienas žmogus turi teisę į gyvybę ir teisę apsaugoti ir pagerinti jo / jos kūnišką ir dvasinį egzistavimą.

Žmogaus fizinio vientisumo neliečiamumas neturi būti pažeidžiamas, išskyrus medicininio būtinumo ir įstatymų nustatytus atvejus; negali būti atliekami moksliniai ar medicinos bandymai be jo / jos sutikimo. Niekas negali būti kankinamas ar žeminamas; niekam negali būti taikomos sankcijos ar gydymas, nesuderinamas su žmogaus orumu.

Žudymo aktas savigynos atveju ir, kai tai leidžiama pagal įstatymus, esant būtinybei naudoti ginklą, vykdant areštus ir pagrobimų veiksmus, užkardant teisėtai suimtų ar nuteistųjų galimą pabėgimą, malšinant riaušes

ar sukilimą ar vykdant karo ar nepaprastosios padėties metu įgaliotų institucijų įsakymus, laikomas neprieštaraujančiu teisės į gyvybę sampratai, apibrėžtai pirmojoje straipsnio dalyje.

II. Priverstinio darbo draudimas

18 straipsnis

Niekas negali būti verčiamas dirbti. Priverstinis darbas draudžiamas.

Asmens darbas, kai jis atlieka bausmę kalėjime arba kitaip įpareigojamas dirbti teismo sprendimu, darbas, kuris reikalingas nepaprastosios padėties metu; taip pat fizinis ar intelektinis darbas, kurio šaliai reikia įgyvendinant civilinę saugą, nėra laikomas priverčiamuoju darbu.

III. Asmens laisvė ir saugumas

19 straipsnis

Kiekvienas žmogus turi teisę į asmens laisvę ir saugumą. Niekam negali būti atimta jo / jos laisvė, išskyrus šiuos atvejus, kai pagal nustatytus teisės aktus:

vykdoma laisvės atėmimo bausmė teismo paskirtu nuosprendžiu; vykdomas sulaikymas pagal teismo sprendimą ar jo įgaliojimą pagal teisės aktų nuostatas; nepilnamečio paėmimas dėl jo švietimo ir priežiūros tikslų ar jo / jos pristatymas kompetentingai institucijai; priemonės, kurių imamasi pagal atitinkamų teisės aktų nuostatas, dėl gydymo, švietimo ar reabilitacijos psichiškai nesveikų asmenų, alkoholikų, narkomanų, benamių arba asmenų, platinančių užkrečiamąsias ligas, kurias turi gydyti medicinos priežiūros įstaigos, kai tokie asmenys kelia pavojų visuomenei; kai būtina suimti ar sulaikyti asmenį, kuris atvyksta arba bando nelegaliai patekti į šalį arba kuriam buvo išduotas deportavimo ar išdavimo kitai valstybei orderis.

Asmenys, jei yra rimtų įrodymų, kad jie padarė nusikaltimą, gali būti suimti teismo sprendimu tik siekiant užkirsti kelią jiems pabėgti ar išvengti baudžiamojo persekiojimo ar siekiant pakeisti / sunaikinti jų veikos įrodymus, taip pat pagal kitų teisės aktų nustatytas aplinkybes, numatančias suėmimo galimybę. Suimti asmenį be teismo sprendimo galima tik tada, kai asmuo užklumpamas nusikaltimo vietoje arba tais atvejais, kai delsimas gali sutrukdyti vykdyti teisingumą; minėtų atvejų sąlygos turi būti nustatytos teisės aktuose.

Sulaikytam asmeniui turi būti visais atvejais raštu (arba žodžiu, kai raštu to neįmanoma padaryti) nedelsiant pranešama apie sulaikymo priežastis, jam keliamus kaltinimus; esant bendrininkavimui šie veiksmai turi būti atlikti prieš asmens pristatymą teismui.

Sulaikytasis ar suimtasis turi būti pristatytas teisėjui vėliausiai per keturiasdešimt aštuonias valandas, tuo atveju, kai nusikaltimai padaryti bendrininkaujant – per ne daugiau kaip keturias dienas, išskyrus laiką, reikalingą išsiųsti asmeniui į teismą, esantį arčiausiai nuo jo sulaikymo vietos. Niekam negali būti atimta jo / jos laisvė be teismo sprendimo, pasibaigus anksčiau nurodytiems laikotarpiams. Šie laikotarpiai gali būti pratęsti tik valstybės nepaprastosios, karo padėties ar karo metu.

Artimiesiems ar giminėms turi būti pranešta iš karto, jog asmuo buvo sulaikytas.

Sulaikyti asmenys turi turėti teisę prašyti teismo priimti sprendimą per protingą laiką ir išleisti jį į laisvę tyrimo ar baudžiamojo proceso metu. Paleidimas galimas esant garantijai, kad bus užtikrintas asmens dalyvavimas baudžiamajame procese ar teismo nuosprendžio vykdymas.

Asmenys, kurių laisvės yra apribotos dėl kokios nors priežasties, turi teisę kreiptis į kompetentingą teisminę instituciją kuo skubiau priimti sprendimą dėl jų padėties ir nedelsiant juos išlaisvinti, jeigu nustatytas apribojimas jiems yra netaikytinas.

Žala, kurią patyrė asmenys, apribojant jų laisvę kitais, nei šiame straipsnyje numatyta, pagrindais, turi būti atlyginama iš valstybės lėšų pagal bendrus kompensavimo įstatymo principus.

IV. Privatumo ir privataus gyvenimo apsauga

A. Privataus gyvenimo neliečiamybė

20 straipsnis

Kiekvienas žmogus turi teisę reikalauti pagarbos jo / jos asmeniniam ir šeimos gyvenimui. Asmeninio ar šeiminio gyvenimo privatumas negali būti pažeistas.

Ši nuostata gali būti paneigta teismo sprendimu dėl nacionalinio saugumo, viešosios tvarkos, nusikaltimų prevencijos, visuomenės sveikatos ir visuomenės dorovės apsaugos, kitų asmenų teisių bei laisvių apsaugos, esant rašytiniam kompetentingos institucijos sprendimui, įskaitant teisę atlikti asmeninių daiktų, susirašinėjimo, nuosavybės tikrinimo ar poėmio prie-

mones. Toks kompetentingos institucijos veikimas leidžiamas pagal įstatymus tais atvejais, kai delsimas gali pakenkti vykdyti teisingumą. Minėtas kompetentingos institucijos sprendimas turi būti pateiktas ir patvirtintas teismo per dvidešimt keturias valandas. Teisėjas paskelbia savo patvirtinantį sprendimą dėl institucijos veiksmų per keturiasdešimt aštuonias valandas po poėmio ar nuosavybės / disponavimo teisių įšaldymo momento, priešingu atveju jis laikomas negaliojančiu.

Kiekvienas asmuo turi teisę prašyti, kad jo / jos asmens duomenys būtų apsaugoti. Ši garantija apima teises būti informuotam, turėti savo duomenų prieigą, prašyti ištaisyti ir ištrinti jo / jos asmens duomenis ir būti informuotam, ar jie naudojami derinant su numatomais tikslais. Asmeniniai duomenys gali būti tvarkomi tik įstatymo numatytais atvejais ir su asmens sutikimu. Principai ir procedūros dėl asmens duomenų apsaugos turi būti nustatyti įstatymu.

B. Gyvenamosios vietos neliečiamumas

21 straipsnis

Asmens gyvenamosios vietos neliečiamybė negali būti pažeista, išskyrus teismo sprendimą dėl nacionalinio saugumo, viešosios tvarkos, nusikaltimų prevencijos, visuomenės sveikatos ir visuomenės dorovės apsaugos, kitų asmenų teisių bei laisvių apsaugos, esant rašytiniam kompetentingos institucijos sprendimui, įskaitant teisę atlikti asmenų sulaikymo ar neleidimo į būstą priemones. Toks kompetentingos institucijos veikimas leidžiamas pagal įstatymus tais atvejais, kai delsimas gali pakenkti vykdyti teisingumą. Minėtas kompetentingos institucijos sprendimas turi būti pateiktas ir patvirtintas teismo per dvidešimt keturias valandas. Teisėjas paskelbia savo patvirtinantį sprendimą dėl institucijos veiksmų per keturiasdešimt aštuonias valandas po poėmio ar nuosavybės / disponavimo teisių įšaldymo momento, priešingu atveju jis laikomas negaliojančiu.

C. Komunikacijos laisvė

22 straipsnis

Kiekvienas žmogus turi susirašinėjimo laisvę. Susirašinėjimo privatumas yra fundamentalus, išskyrus teismo sprendimą dėl nacionalinio saugumo, viešosios tvarkos, nusikaltimų prevencijos, visuomenės sveikatos ir visuomenės dorovės apsaugos, kitų asmenų teisių bei laisvių apsau-

gos, esant rašytiniam kompetentingos institucijos sprendimui, įskaitant teisę stebėti ir fiksuoti susirašinėjimą. Toks kompetentingos institucijos veikimas leidžiamas pagal įstatymus tais atvejais, kai delsimas gali pakenkti teisingumo vykdymui. Minėtas kompetentingos institucijos sprendimas turi būti pateiktas ir patvirtintas teismo per dvidešimt keturias valandas. Teisėjas paskelbia savo patvirtinantį sprendimą dėl institucijos veiksmų per keturiasdešimt aštuonias valandas po poėmio ar nuosavybės / disponavimo teisių įšaldymo momento, priešingu atveju jis laikomas negaliojančiu.

Valstybės institucijų ir įstaigų, kurioms gali būti taikoma tokios teisės išimtis, sąrašas nustatoma įstatymu.

V. Apsigyvenimo ir judėjimo laisvė

23 straipsnis

Kiekvienas žmogus turi teisę pasirinkti gyvenamąją vietą ir judėjimo laisvę.

Teisė pasirinkti gyvenamąją vietą gali būti ribojama įstatymu, turint tikslą užkirsti kelią nusikaltimams, skatinant socialinę ir ekonominę plėtrą, pasiekti darnią ir tvarkingą miestų plėtrą ir apsaugoti visuomenės nuosavybę.

Judėjimo laisvė gali būti ribojama įstatymų nustatyta tvarka tiriant ir patraukiant asmenį baudžiamojon atsakomybėn už galimą nusikaltimą ir vykdant nusikalstamumo prevenciją.

Piliečio laisvė išvykti iš šalies gali būti apribota tik teismo sprendimu, pagrįstu vykdomu baudžiamuoju tyrimu ar persekiojimu.

Piliečiai negali būti deportuoti arba netekti teisės atvykti į tėvynę.

VI. Religijos ir sąžinės laisvė

24 straipsnis

Kiekvienas žmogus turi sąžinės, tikėjimo ir įsitikinimų laisvę. Maldos, religinės apeigos ir ritualai turi būti atliekami laisvai tiek, kiek jie nepažeidžia Konstitucijos 14 straipsnio nuostatų.

Niekas negali būti verčiamas dalyvauti religiniuose ritualuose ir ceremonijose arba atskleisti religinius įsitikinimus ar būti kaltas ar diskriminuojamas dėl savo religinių įsitikinimų ir papročių.

Religinis ir dorovinis auklėjimas bei mokymas turi būti vykdomas laikantis valstybinės priežiūros ir kontrolės. Religinių kultūrų ir moralės pažintinis mokymas turi būti viena iš privalomų pamokų pradinių ir vidurinių mokyklų mokymo programose. Kitas religinis švietimas ir mokymas turi būti vykdomas individo pasirinkimu, o nepilnamečių atveju – jų teisėtų atstovų pageidavimu.

Niekam negali būti leidžiama piktnaudžiauti savo religija ar religiniais įsitikinimais, ar religinėmis šventybėmis, nepriklausomai nuo asmeninių ar politinių interesų ar įtakos tikslų ar net iš dalies tai grindžiant pagrindinių socialinių, ekonominių, politinių ir teisinių principų gynimu valstybės naudai religinių dogmų pagrindimu.

VII. Minties ir nuomonės laisvė

25 straipsnis

Kiekvienas turi minties ir nuomonės laisvę. Niekas negali būti verčiamas atskleisti jo / jos mintis ir nuomonę dėl bet kokios priežasties ar tikslo; būti kaltinamas dėl jo / jos minčių ir nuomonės turinio.

VIII. Saviraiškos ir informacijos laisvė

26 straipsnis

Kiekvienas turi teisę reikšti ir skleisti jo / jos mintis ir nuomonę žodžiu, raštu ar nuotraukose arba per kitas žiniasklaidos priemones, individualiai arba kolektyviai. Ši laisvė apima galimybę gauti ar skleisti informaciją arba idėjas netrukdomam oficialių institucijų. Ši nuostata nedraudžia reguliuoti ar licencijuoti informacijos perdavimą per radiją, televiziją, kiną arba kitas visuomenės informavimo priemones.

Ši laisvė gali būti ribojama nacionalinio saugumo, viešosios tvarkos, visuomenės saugumo tikslais, siekiant apsaugoti pagrindines Respublikos vertybes, jos nedalomumą ir vientisumą, visuomenės vienybę, užtikrinant nusikalstamumo prevenciją, baudžiant pažeidėjus, apsaugant valstybines paslaptis, privataus bei šeimos gyvenimo neliečiamumą, profesines / komercines paslaptis, kaip tai numato įstatymas, arba užtikrinti tinkamą teismų sistemos veikimą.

Sąlygos ir procedūros, taikytinos saviraiškos ir informacijos sklaidos laisvei, turi būti nustatytos įstatymu.

IX. Mokslo ir meno laisvė

27 straipsnis

Kiekvienas žmogus turi teisę mokytis ir mokyti, išreikšti ir skleisti mokslą ir meną, ir laisvai atlikti mokslinius tyrimus. Teise skleisti mokslą negalima naudotis siekiant pakeisti Konstitucijos 1, 2 ir 3 straipsnių nuostatas. Šio straipsnio nuostatos nekliudo taikyti įstatymo teisinį reguliavimą įvežant ir platinant užsienio mokslo leidinius šalyje.

X. Nuostatos, susijusios su spauda ir viešinimu

A. Spaudos laisvė

28 straipsnis

Spauda yra laisva ir negali būti cenzūruojama. Spaustuvės įstaiga negali būti steigiama reikalaujant išankstinio leidimo arba finansinio užstato.

Siekiant riboti spaudos laisvę turi būti paisoma Konstitucijos 26 ir 27 straipsnių nuostatų.

Kiekvienas, kuris rašo bet kokias naujienas ar straipsnius, kurios aiškiai kelia grėsmę vidaus ar išorės saugumui, valstybės nedalomam vientisumui jos teritorijos ar tautos požiūriu, linksta kurstyti nusikaltimus, riaušes ar maištą ar kuris susijęs su įslaptintų valstybės paslapčių atskleidimu arba turi įgaliojimus juos pavesti spausdinti, ar kuris spausdina arba perduoda tokias naujienas ar straipsnius kitiems anksčiau minėtais tikslais, turi būti laikomas atsakingu pagal teisės aktus, susijusius su šių nusikaltimų teisiniu vertinimu. Spaudos platinimas gali būti ribojamas kaip atsargumo priemonė teismo sprendimu arba aiškiai pagal įstatymą nustatytos kompetentingos institucijos sprendimu, jei toks delsimas yra žalingas valstybės interesams. Institucija ribodama spaudos platinimą savo sprendimą pateikia kompetentingam teismui per 24 valandas. Spaudos platinimo apribojimas tampa niekiniu, jeigu institucijos sprendimo teismas nepatvirtina per 48 valandas.

Spaudos platinimas dėl realių įvykių informavimo negali būti draudžiamas, išskyrus tuos atvejus, jei teisėjo sprendimas išduotas neviršijant teisės aktuose nustatytų reikalavimų užtikrinti tinkamą teismų sistemos veikimą.

Periodiniai ir neperiodiniai leidiniai gali būti areštuoti teisėjo sprendimu, kai tai būtina atliekamam tyrimui ar patraukimui baudžiamojon atsakomybėn dėl nusikaltimų, numatytų įstatymuose; arba teisės aktų nustatytos kompetentingos institucijos sprendimu tais atvejais, kai delsimas gali

kelti žalą vidaus ar išorės saugumui, valstybės nedalomam vientisumui jos teritorijos ar Tautos požiūriu, kurie linkę kurstyti nusikaltimus, riaušes ar maištą ar kurie susiję su įslaptintų valstybės paslapčių atskleidimu. Kompetentinga institucija sulaikydama leidinius savo sprendimą kompetentingam teismui pateikia per 24 valandas.

Leidinių sulaikymo apribojimas tampa niekiniu, jeigu institucijos sprendimo teismas nepatvirtino per 48 valandas.

Bendrosios nuostatos taikomos ir tada, kai periodiniai ar neperiodiniai leidiniai paimami dėl priežasčių, susijusių su baudžiamojo tyrimo ir baudžiamojo persekiojimo tikslais.

Turkijos periodiniai leidiniai gali būti laikinai sustabdomi teismo sprendimu, jei juose randama informacija, kuri pažeidžia valstybės teritorijos ir Tautos nedalomą integralumą, pagrindinius demokratijos principus, Respublikos nacionalinį saugumą ir viešą moralę. Bet kuri publikacija, kuri aiškiai atitinka anksčiau minėtus požymius ir yra periodinio leidinio tęsinys, draudžiama ir turi būti konfiskuota teismo sprendimu.

B. Teisė skelbti periodinius ir neperiodinius leidinius

29 straipsnis

Periodinių ar neperiodinių leidinių leidybai neturi būti taikomas išankstinio leidimo ar finansinio užstato reikalavimas.

Informacijos ir nurodytų dokumentų teikimas pagal įstatymą paskirtai kompetentingai institucijai yra pakankamas pradėti leidybą. Jei pateikti duomenys ir dokumentai pažeidžia įstatymus, kompetentinga institucija turi kreiptis į teismą dėl leidinio veiklos sustabdymo.

Principai, susiję su informacijos skelbimu, leidybos finansiniais ištekliais ir žurnaliso profesija, turi būti reglamentuojami įstatymu. Įstatymas negali nustatyti jokių politinių, ekonominių, finansinių ir techninių sąlygų, trukdančių laisvą žinių sklaidą minčių ar pažiūrų pagrindu.

Periodiniai leidiniai turi vienodą prieigą prie valstybės, kitų viešųjų juridinių asmenų, organizacijų informacinių šaltinių.

C. Spausdinimo įrenginių apsauga

30 straipsnis

Spaustuvė, tinkamai įsteigta kaip spaudos įmonė pagal įstatymus, ir spaudos įranga negali būti konfiskuota arba uždrausta eksploatuoti, išskyrus atvejus, jei buvo naudojami nusikalstamais tikslais.

D. Teisė taikyti kitus nei viešoji žiniasklaida informacijos sklaidos būdus

31 straipsnis

Asmenys ir politinės partijos turi teisę kurti ir naudoti žiniasklaidą bei komunikacijos priemones savo reikmėms, išskyrus oficialią spaudą. Tokių priemonių kūrimas ir naudojimas turi būti reglamentuotas įstatymu.

Įstatymas negali taikyti apribojimų visuomenei drausti naudotis teikiama informacija per šias žiniasklaidos priemones arba užkirsti kelią viešosios nuomonės laisvam formavimui, išskyrus atvejus, kai to reikalauja nacionalinio saugumo, viešosios tvarkos ar viešojo intereso apsaugos, moralės ir sveikatos užtikrinimo poreikiai.

E. Teisė į atsikirtimą ir paneigimą

32 straipsnis

Ši teisė turi būti taikoma tik tais atvejais, kai asmens reputacija ir garbė pažeista nepagrįsta leidinių informacija ir turi būti reglamentuota įstatymu. Jei paneigimas arba atsakymas nėra paskelbtas, teisėjas per septynias dienas po apeliacinio skundo pateikimo dienos nusprendžia, ar ši atsikirtimo / paneigimo publikacija yra privaloma.

XI. Susivienijimų teisės ir laisvės

A. Teisė į susivienijimus

33 straipsnis

Kiekvienas turi teisę steigti asociacijas arba tapti jų nariu, arba pasitraukti iš jų be papildomų leidimų. Niekas negali būti verčiamas tapti nariu ar išlikti asociacijoje. Asociacijų laisvė gali būti apribota tik pagal įstatymą nacionalinio saugumo, viešosios tvarkos, nusikalstamumo prevencijos, viešosios moralės, visuomenės sveikatos ir kitų asmenų teisių užtikrinimo sumetimais.

Formalumai, sąlygos ir procedūros naudojimosi laisve jungtis į asociacijas turi būti nustatyti įstatymu.

Asociacijos gali būti panaikinamos arba suspenduojamos teismo sprendimu įstatymų nustatytais atvejais. Jei tai yra reikalinga dėl nacionalinio saugumo, viešosios tvarkos, nusikalstamumo prevencijos, institucijoms gali būti suteiktos įstatymo galios sustabdyti asociacijos veiklą.

Institucija ribodama asociacijos veiklą savo sprendimą pateikia kompetentingam teismui per 24 valandas. Toks apribojimas tampa niekiniu, jeigu institucijos sprendimo teismas nepatvirtino per 48 valandas.

Straipsnio pirmosios pastraipos nuostatos nedraudžia nustatyti asociacijos laisvės apribojimų ginkluotųjų pajėgų ir saugumo pajėgų pareigūnų ir valstybės tarnautojų kategorijoms.

Šio straipsnio nuostatos taip pat taikomos ir fondams.

B. Teisė rengti susitikimus ir eitynes

34 straipsnis

Kiekvienas žmogus turi teisę į beginklius ir taikius susirinkimus ir eitynes be išankstinio leidimo. Teisė rengti susirinkimus ir eitynes turi būti ribojama tik įstatymu dėl nacionalinio saugumo, visuomenės tvarkos, nusikalstamumo prevencijos, visuomenės sveikatos apsaugos ir visuomenės dorovės arba kitų asmenų teisių ir laisvių apsaugos tikslų. Naudojimosi teise surengti susitikimus ir eitynes formalumai, sąlygos ir procedūros turi būti nustatyti įstatymu.

XII. Teisė į nuosavybę

35 straipsnis

Kiekvienas turi teisę turėti ir paveldėti nuosavybę. Šios teisės gali būti apribotos tik įstatymu, atsižvelgiant į visuomenės poreikius. Teisės į nuosavybės naudojimą neturi prieštarauti visuomenės interesams.

XIII. Nuostatos dėl teisių apsaugos

A. Teisė į teismo procesą

36 straipsnis

Kiekvienas žmogus turi teisę bylinėtis kaip ieškovas ar atsakovas ir teisę į teisingą bylos nagrinėjimą teisme. Joks teismas negali atsisakyti nagrinėti jo jurisdikcijai priklausančios bylos.

B. Teisminės valdžios išskirtinumo principas

37 straipsnis

Niekas negali vykdyti teisingumo pagal teismines procedūras, išskyrus teisėtai paskirtą teismą.

Negali būti nustatyti specialūs teismai, tribunolai ar kitos institucijos, kurios paveržtų teisėtai veikiančio bendrojo teismo galias.

C. Baudžiamosios politikos principai

38 straipsnis

Niekas negali būti baudžiamas už veikas, kurios pagal įstatymą nebuvo nusikalstamos jų padarymo metu. Niekam negali būti skirta griežtesnė bausmė nei ta, kuri buvo nustatyta įstatyme nusikaltimo padarymo metu.

Šio straipsnio pirmosios dalies nuostatos taikomos ir bausmių skyrimo bei apkaltinamųjų nuosprendžių vykdymo senaties atvejams.

Bausmes ir kitas joms prilygstančias saugumo priemones nustato įstatymas.

Niekas negali būti laikomas kaltu, kol jo kaltumas neįrodytas teisme.

Niekas negali būti verčiamas prisipažinti ar liudyti padarius nusikalstamą veiką, kad būtų apkaltintas pats / pati arba jo / jos artimieji.

Įrodymai, gauti nelegaliais metodais, negali būti laikomi įrodymais.

Baudžiamoji atsakomybė yra individuali.

Niekam negali būti atimta jo / jos laisvė vien dėl nesugebėjimo įvykdyti sutartinę prievolę.

Papildoma nuostata sukurta ir panaikinta 2004 m. gegužės 7 d.

Negali būti taikoma mirties ar visiškos turto konfiskacijos bausmė. Valdžios institucijos neturi teisės riboti asmens laisvės. Išimtys iš šios nuostatos gali būti nustatytos teisės aktuose dėl vidaus tvarkos ginkluotųjų pajėgų.

Joks pilietis negali būti išduotas užsienio šaliai dėl padarytos nusikalstamos veikos, išskyrus įpareigojimus, kylančius šaliai kaip Tarptautinio baudžiamojo tribunolo narei.

XIV. Teisė į teisminę gynybą

39 straipsnis

Nepriklausomai nuo teismo proceso dalyko ir jame dalyvaujančių šalių procesinių ypatumų, atsakovas ar kaltinimasis turi teisę į teisminę gynybą.

XV. Pagrindinių teisių ir laisvių apsauga

40 straipsnis

Kiekvienas asmuo, kurio konstitucinės teisės ir laisvės buvo pažeistos, turi teisę reikalauti nedelstino kreipimosi į kompetentingą instituciją. Valstybė privalo nurodyti savo procedūrose pažeistos teisės gynimo priemones, kreipimųsi terminus ir atsakingas valdžios institucijas, į kurias galėtų kreiptis suinteresuoti asmenys.

Asmens patirti nuostoliai dėl neteisėtų viešųjų pareigūnų veiksmų turi būti atlyginami valstybės teisės aktų nustatyta tvarka. Valstybė pasilieka teisę kreiptis dėl galutinio žalos atlyginimo į atsakingą pareigūną.

Trečias skirius. SOCIALINĖS IR EKONOMINĖS TEISĖS IR PAREIGOS

I. Šeimos ir vaikų teisių apsauga

41 straipsnis

Šeima yra Turkijos visuomenės pagrindas ir remiasi sutuoktinių lygybe.

Valstybė imasi būtinų priemonių ir nustatyti reikalingą tvarką apsaugoti šeimos taiką ir gerovę, ypač motinos ir vaiko interesus ir užtikrinti šeimos planavimo mokymą ir jo praktiką.

Kiekvienas vaikas turi teisę į apsaugą ir priežiūrą ir teisę palaikyti tiesioginius asmeninius santykius su jo / jos motina ir tėvu, išskyrus atvejus, kai tai prieštarauja jo / jos interesams.

Valstybė imasi priemonių, skirtų vaikų apsaugai nuo visų rūšių smurto ir prievartos.

II. Teisė ir pareiga į mokymą

42 straipsnis

Niekam negali būti atimta teisė į išsilavinimą.

Teisės į mokslą apimtis turi būti apibrėžta ir reglamentuota įstatymu.

Mokymas turi būti atliekamas pagal Atatiurko principus ir reformas, remiantis šiuolaikinio mokslo ir švietimo principais, vadovaujant ir kontroliuojant valstybei.

Negali būti kuriamos švietimo įstaigos, pažeidžiančios šiuos principus.

Švietimo laisvė neatleidžia asmens nuo lojalumo Konstitucijai.

Pradinis ugdymas yra privalomas visiems abiejų lyčių piliečiams ir nemokamas valstybinėse mokyklose.

Privačių pradinių ir vidurinių mokyklų veikimo principai turi būti reguliuojami įstatymu, laikantis valstybinių mokyklų standartų.

Valstybė teikia stipendijas ir kitas priemones gabiems studentams, kuriems trūksta finansinių išteklių tęsti mokslus. Valstybė imasi būtinų priemonių, kad padėtų tiems, kuriems reikia specialaus išsilavinimo, siekiant tokius žmones padaryti naudingus visuomenei.

Mokymo, švietimo, mokslinių tyrimų ir studijų veiklos yra vienintelės, kurias vykdo mokymo įstaiga. Šios veiklos negali būti ribojamos.

Jokia kita kalba nei turkų negali būti mokoma kaip gimtoji Turkijos piliečiams bet kokioje švietimo įstaigoje. Užsienio kalbų mokymas švietimo įstaigose, jų mokymo taisyklės, kurių turėtų būti laikomasi mokyklose, vykdančiose lavinimą užsienio kalba, turi būti nustatoma įstatymu, laikantis tarptautinių sutarčių nuostatų.

III. Viešasis interesas

A. Pakrančių naudojimas

43 straipsnis

Pakrantės yra pavaldžios ir naudojamos valstybės labui. Naudojant jūrų, ežerų pakrantes ar upių krantus ir pakrančių ruožus palei jūrą ir ežerus turi būti atsižvelgiama į viešojo intereso prioritetą. Krantų ir pakrančių juostos plotį pagal panaudojimo sąlygų paskirtį privatiems asmenims nustato įstatymas.

B. Žemės nuosavybė

44 straipsnis

Valstybė imasi būtinų priemonių palaikyti ir plėtoti veiksmingą žemės apdirbimą, siekiant išvengti jos praradimo dėl erozijos ir suteikti žemę ūkininkams, neturintiems ar neturintiems pakankamai nuosavybės teise priklausančios žemės. Šiuo tikslu įstatymas gali nustatyti tinkamų žemės vienetų dydį, atsižvelgiant į skirtingus žemės ūkio regionus ir ūkininkavimo sritis. Žemės sklypų teikimas ūkininkams, turintiems nepakankamai

žemės, neturi sukelti šalies gamybos mažėjimo, miškų ir kitų žemės ir požeminių išteklių išeikvojimo.

Sklypai, platinami šiam tikslui, negali būti padalinti ar perleisti kitiems asmenims, išskyrus paveldėjimo atvejus, ir turi būti dirbami tik ūkininkų, kuriems žemė buvo perduota, ir jų įpėdinių vardu. Šių sąlygų nesilaikymas ir principai, susiję su žalos dėl valstybės suteiktos žemės netinkamo naudojimo atlyginimo, turi būti nustatyti įstatymu.

C. Žemės ūkio, gyvulininkystės ir asmenų, kurie verčiasi šia veikla, apsauga

45 straipsnis

Valstybė skatina ūkininkus ir gyvulių veisėjus įgyti techniką, įrenginius ir kitus resursus, siekiant išvengti netinkamo žemės ūkio paskirties žemės pievų ir ganyklų naudojimo ar sunaikinimo bei padidinti augalininkystės ir gyvulininkystės produkciją pagal žemės ūkio planavimo principus.

Valstybė imasi reikiamų priemonių, kad augalininkystės ir gyvulininkystės produktai būtų realiai panaudoti ir kad gamintojams už savo produktus galėtų būti skiriamas realus atlyginimas.

D. Eksproprijavimas

46 straipsnis

Valstybės ir viešosios korporacijos turi teisę, jei viešasis interesas reikalauja, nusavinti privatų nekilnojamąjį turtą visiškai ar iš dalies nustatant jo viešą panaudojimą, laikantis principų ir procedūrų, numatytų įstatymuose, bei su sąlyga, kad reali kompensacija už jo paėmimą bus sumokama iš anksto.

Dėl ekspropriacijos sprendimo ir sumos dėl kompensacijos, jos padidinimo, priimant galutinį sprendimą, teikiama kompensacija turi būti sumokėta grynaisiais pinigais ir iš anksto. Tačiau tokia priemonė ir jos procedūra skiriant kompensaciją už nusavintą žemę ar išteklius gali būti skiriama tik žemės ūkio reformos tikslais, įgyvendinant pagrindinius energetikos ir drėkinimo projektus, būsto ir apgyvendinimo programas, miškotvarką, pakrančių apsaugą ir vystant turizmą, įstatymo nustatyta tvarka. Tais atvejais, kai įstatymai gali leisti mokėjimą dalimis, mokėjimo laikotarpis negali būti ilgesnis kaip penkeri metai, o mokėjimai turi būti atliekami lygiomis dalimis.

Kompensacija už nusavintą mažų ūkininkų naudotą jo / jos asmeninę žemę turi būti mokama iš anksto visais atvejais.

Kiti interesai, atitinkantys šiame straipsnyje minėtus viešuosius interesus, gali būti įgyvendinami laikantis jo antrosios dalies nuostatų.

E. Nacionalizacija ir privatizavimas

47 straipsnis

Privačios įmonės, teikiančios visuomenino pobūdžio paslaugas, gali būti nacionalizuotos dėl viešojo intereso poreikių.

Nacionalizacija turi būti atliekama laikantis perimamo turto vertės atlyginimo principo. Metodai ir tvarka, taikomi apskaičiuojant tikrąją vertę, turi būti atliekami įstatymų nustatyta tvarka.

Principai ir taisyklės, susijusios su įmonių ir nuosavo turto privatizavimu valstybės, valstybinių įmonių ir kitų viešojo sektoriaus įstaigų naudai, turi būti nustatyti įstatymu.

Tos investicijos ir veiklos, kurias vykdo valstybė, valstybės įmonės ir kiti viešieji juridiniai asmenys, kurios gali būti atliekamos arba perduotos asmenims ar bendrovėms per koncesijų teisės sutartis, turi būti nustatomos įstatymu.

IV. Darbo ir darbo sutarties laisvė

48 straipsnis

Kiekvienas turi teisę į laisvę dirbti ir sudaryti sutartis jo / jos profesinėje srityje. Privačių įmonių steigimas yra laisvas. Valstybė imasi priemonių užtikrinti, kad privačios įmonės veiks pagal nacionalinės ekonomikos reikalavimus ir užtikrins socialinius, saugumo ir stabilumo tikslus.

V. Nuostatos, susijusios su darbu

A. Teisė ir pareiga dirbti

49 straipsnis

Kiekvienas žmogus turi teisę ir pareigą dirbti. Valstybė imasi reikiamų priemonių, kad pakeltų darbuotojų gyvenimo kokybę ir apsaugotų darbuotojus bei išvengtų bedarbystės, siekiant pagerinti bendrąsias darbo sąlygas, skatinti darbą, sukurti tinkamas ekonomines sąlygas, vykdyti nedarbo prevenciją ir užtikrinti darbo vienybę.

B. Darbo sąlygos ir teisė į poilsį ir laisvalaikį

50 straipsnis

Niekas negali būti verčiamas atlikti darbą, netinkamą dėl jo / jos amžiaus, lyties ir pajėgumo. Nepilnamečiai, moterys ir fiziškai bei psichiškai neįgalūs asmenys naudojasi ypatingomis apsaugos garantijomis nustatant jų darbo sąlygas.

Visi darbuotojai turi teisę į poilsį ir laisvalaikį.

Teisės ir sąlygos, susijusios su mokamais darbo savaitgaliais, švenčių dienomis, kasmetinių mokamų atostogų suteikimu, turi būti reglamentuojamos įstatymu.

C. Teisė organizuoti profesines sąjungas

51 straipsnis

Darbuotojai ir darbdaviai turi teisę steigti profesines sąjungas ir didesnes organizacijas be išankstinio leidimo, jie taip pat turi teisę tapti profesinės sąjungos nariais ir laisvai atšaukti savo narystę, siekdami apsaugoti ir plėtoti savo ar kitų jos narių ekonominius ir socialinius interesus bei teises. Niekas negali būti verčiamas tapti profesinės sąjungos nariu ar pasitraukti iš jos.

Teisė steigti tokias sąjungas turi būti ribojamos tik įstatymu nacionalinio saugumo, viešosios tvarkos, nusikalstamumo prevencijos, visuomenės sveikatos, moralės ir kitų asmenų teisių ir laisvių gynimo sumetimais.

Formalumai, sąlygos ir procedūros, įgyvendinant teisę steigti sąjungą, turi būti nustatyti įstatymu.

Profesinių sąjungų ir aukštesnių tokio pobūdžio susivienijimų veiklos tikslai turi atitikti pagrindinius Respublikos ir demokratijos principus.

D. Sąjungų veikla

52 straipsnis (panaikintas).

VI. Kolektyvinė darbo sutartis ir teisė streikuoti

A. Teisė į kolektyvinę darbo sutartį ir kolektyvo susitarimą

53 straipsnis

Darbuotojai ir darbdaviai turi teisę sudaryti kolektyvines darbo sutartis, kad būtų abipusiškai reglamentuota jų ekonominė ir socialinė padėtis bei darbo sąlygos.

Procedūra, kurios reikia laikytis sudarant kolektyvinio darbo susitarimus, turi būti reglamentuojama įstatymu.

Visuomenės tarnautojai ir kiti valstybės tarnautojai taip pat turi teisę sudaryti kolektyvines sutartis.

Šalys gali kreiptis į valstybės tarnautojų Arbitražo tarybą, jeigu iškyla nesutarimų dėl kolektyvinės sutarties vykdymo. Valstybės tarnautojų arbitražo tarybos sprendimas yra galutinis ir privalomas kolektyvinės sutarties šalims.

Kolektyvinės sutarties teisės turinio ir jos naudojimo išimtys, jose apibrėžiami asmenys ir jų statusas, sutarties sudarymo procedūra ir įsigaliojimas, kolektyvinės sutarties nuostatų tęstinis galiojimas į pensiją išėjusių darbuotojų atžvilgiu, kolektyvines sutartis sudariusių organizacijų veiklos principai, Valstybės tarnautojų arbitražo kolegijos veiklos ir kiti klausimai turi būti nustatyti įstatymu.

B. Teisė streikuoti

54 straipsnis

Darbuotojai turi teisę streikuoti kolektyvinės sutarties sudarymo derybų proceso metu, jei iškyla nesutarimų dėl jos sąlygų. Nuostatos, reglamentuojančios naudojimąsi šia teise ir darbdavio teisė reaguoti į streiką, jos taikymo sritis ir išimtys, turi būti reglamentuotos įstatymu. Streiko teise neturi būti naudojamasi prieštaraujant viešajai tvarkai, visuomenės interesams ir tokiu būdu kenkiant nacionaliniam ūkiui.

Aplinkybės ir profesinės sritys, dėl kurių streikai gali būti uždrausti ar atidėti, turi būti reglamentuojamos įstatymu.

Tais atvejais, kai streikai yra draudžiami ar perkeliami, tokie ginčai turi būti išspręsti Aukščiausiojo arbitražo taryboje, pasibaigus jų atidėjimo laikotarpiui. Ginčo šalys gali kreipti į Aukščiausiąją arbitražo tarybą bendru sutarimu bet kuriame ginčo etape. Aukščiausiojo arbitražo tarybos sprendimai yra galutiniai ir turi privalomą galią kolektyvinės darbo sutarties šalims. Aukščiausiojo arbitražo tarybos struktūrą ir funkcijas nustato įstatymas.

Tie, kurie atsisako streikuoti, jokiu būdu negali būti nušalinti nuo darbo.

VII. Teisė į teisingą darbo užmokestį

55 straipsnis

Darbo užmokestis turi būti mokamas už darbą. Valstybė imasi būtinų priemonių užtikrinti, kad darbuotojai uždirbtų teisingą darbo užmokestį, proporcingą atliekamam darbui, ir naudotųsi kitomis socialinėmis išmokomis.

Nustatant minimalų darbo užmokestį, gyvenimo sąlygas darbuotojams turi būti atsižvelgiama į ekonominę situaciją šalyje.

VIII. Sveikata, aplinka ir apgyvendinimas

A. Sveikatos priežiūros paslaugos ir aplinkos apsauga

56 straipsnis

Kiekvienas žmogus turi teisę gyventi sveikoje ir subalansuotoje aplinkoje. Valstybė ir piliečiai privalo gerinti gamtos aplinką, siekiant apsaugoti aplinkos gerovę ir užkirsti kelią jos taršai. Valstybė reguliuoja sveikatos priežiūros paslaugų planavimą ir veikimą, siekiant užtikrinti, kad visi asmenys turėtų sąlygas į sveiką fizinį ir psichinį gyvenimą, ir užtikrinti įstaigų bendradarbiavimą taupant ir didinant sveikatos apsaugos sistemos žmogiškuosius ir materialinius išteklius.

Valstybė, vykdydama šias užduotis, naudodama ir kontroliuodama sveikatos ir socialinės paramos institucijas, gali remtis tiek viešojo, tiek privataus sektoriaus paslaugomis. Siekiant nustatyti sveikatos priežiūros paslaugų sistemą, įstatymas gali numatyti bendrą sveikatos draudimą.

B. Teisė į būstą

57 straipsnis

Valstybė imasi priemonių, kad būtų patenkinti būsto poreikiai, vykdant planavimą, atsižvelgiant į miestų ir kitų gyvenamųjų rajonų aplinkos ypatumus, taip pat teikdama paramą bendruomenių būsto projektams.

IX. Jaunimas ir sportas

A. Jaunimo apsauga

58 straipsnis

Valstybė imasi priemonių užtikrinti jaunimo švietimą ir vystymą, kuris saugos mūsų nepriklausomybės ir Respublikos patikėtas idėjas, remiantis mokslo tiesomis ir Atatiurko principais bei reformomis ir atmetant idėjas, kuriomis siekiama valstybės teritorijos ar tautos nedalomumo, vientisumo sunaikinimo. Valstybė imasi reikiamų priemonių, siekdama apsaugoti jaunimą nuo priklausomybės nuo alkoholio ir narkotikų, nusikalstamumo, azartinių lošimų ir panašių blogybių.

B. Sporto plėtra

59 straipsnis

Valstybė imasi priemonių kurti ir palaikyti Turkijos piliečių fizinės ir psichinės sveikatos kokybę visose amžiaus grupėse, skatinti sporto plitimą tarp masių.

Valstybė remia sėkmingus sportininkus.

Sporto federacijų veiklos klausimai, susiję su administravimu ir sportinės veiklos drausmės pažeidimais, gali būti ginčijami tik arbitraže. Arbitražo tarybos sprendimai yra galutiniai. Jų negalima apskųsti jokiai teisminei institucijai.

X. Socialinės apsaugos teisės

A. Teisė į socialinę apsaugą

60 straipsnis

Kiekvienas žmogus turi teisę į socialinę apsaugą. Valstybė imasi būtinų priemonių nustatyti socialinės apsaugos paslaugų teikimo tvarką.

B. Asmenys, kuriems reikia specialios apsaugos

61 straipsnis

Valstybė saugo karo kankinių našles ir našlaičius, karo veteranus ir neįgaliuosius, užtikrinant jų pragyvenimo lygį. Valstybė imasi priemonių, kad apsaugotų neįgaliuosius ir užsitikrintų jų integraciją į bendruomenės gyvenimą.

Senyvo amžiaus asmenys turi būti saugomi valstybės. Valstybės pagalba bei kita parama senyvo amžiaus žmonėms turi būti reglamentuojama įstatymu.

Valstybė imasi visų priemonių dėl vaikų, kuriems reikalinga apsauga, socialinio perkėlimo poreikių.

Siekdama šių tikslų valstybė nustato ir steigia tam būtinas institucijas ar organizacijas.

C. Turkijos piliečiai, dirbantys užsienyje

62 straipsnis

Valstybė imasi būtinų priemonių, kad užtikrintų Turkijos piliečių, dirbančių užsienyje, šeimos vienybę, vaikų švietimo, kultūros poreikius ir socialinį draudimą ir apsaugotų jų ryšius su šalimi bei padėtų jiems grįžti namo.

XI. Istorinių, kultūrinių ir gamtos išteklių apsauga

63 straipsnis

Valstybė užtikrina istorijos, kultūros ir gamtos turtų apsaugą ir imasi palaikomųjų ir organizacinių šio tikslo įgyvendinimo priemonių. Nustatomi privataus turto ar vertybių apsaugos apribojimai, jų naudojimo kompensavimas ir išimtys jų savininkų atžvilgiu turi būti reguliuojami įstatymu.

XII. Meno ir menininkų apsauga

64 straipsnis

Valstybė saugo meninę veiklą ir menininkus. Valstybė imasi būtinų priemonių, kad būtų apsaugoti, skatinami ir remiami menai ir menininkai.

XIII. Valstybės socialinių ir ekonominių pareigų vykdymas

65 straipsnis

Valstybė socialinėje ir ekonomikos srityse savo pareigas vykdo kaip nustatyta Konstitucijoje, pagal apibrėžtą jos finansinį pajėgumą, išteklius, atsižvelgiant į būtiniausius šių įsipareigojimų prioritetus.

Ketvirtasis skyrius. POLITINĖS TEISĖS IR PAREIGOS

I. Turkijos pilietybė

66 straipsnis

Kiekvienas asmuo su Turkijos valstybe susijęs pilietybės ryšiais yra turkas.

Pilietybė gali būti įgyjama ir panaikinama tik pagal įstatymuose nustatytas sąlygas.

Iš jokio turko negali būti atimta pilietybė, išskyrus atvejus, kai jis / ji padaro veiksmus, nesuderinamus su ištikimybe Tėvynei.

Negalima drausti kreiptis į teismą dėl bylos, susijusios su pilietybės atėmimu.

II. Teisė balsuoti, būti išrinktam ir įsitraukti į politinę veiklą. Respublikos bruožai

67 straipsnis

Laikantis įstatymo nustatytų sąlygų, piliečiai turi teisę balsuoti, būti išrinkti, užsiimti politine veikla, nepriklausomai arba su politine partija dalyvauti referendume.

Rinkimai ir referendumai rengiami vadovaujant ir prižiūrint teisėtvarkos ir valstybės institucijoms, laikantis laisvo balsavimo, lygiateisiškumo, balsavimo paslapties principų, tiesioginės ir visuotinės rinkimų teisės ir viešo balsų skaičiavimo. Įstatymas taip nustato taikytinas priemones Turkijos piliečiams užsienyje, pasinaudojant savo teise balsuoti.

Visiems Turkijos piliečiams, turintiems aštuoniolika metų, leidžiama balsuoti rinkimuose ir dalyvauti referendumuose.

Šios teisės turi būti reglamentuojamos įstatymu.

Kariškiai, karo samdiniai ir nuteistieji bausmių vykdymo įstaigose, išskyrus asmenis, nuteistus už neatsargius nusikaltimus, nebalsuoja. Būtinas priemones, kurių reikia imtis užtikrinant balsavimo saugumą ir balsų skaičiavimą bausmių vykdymo institucijose ir kalėjimuose, nustato Aukščiausiosios rinkimų tarybos sprendimai; toks balsavimas vyksta pagal balsavimo vietoje nustatytas procedūras ir prižiūrint įgaliotam teisėjui.

Rinkimų įstatymai turi būti parengti taip, kad būtų suderinti sąžiningo rinkėjų atstovavimo ir Vyriausybės stabilumo principai.

Rinkimų įstatymų nuostatų pakeitimai negali būti taikomi rinkimams, kurie įvyko greičiau nei per vienerius metus nuo pakeitimų įsigaliojimo datos.

III. Nuostatos, susijusios su politinių partijų veikla

A. Politinės partijos kūrimas, narystė ir pasitraukimas iš narystės partijoje

68 straipsnis

Piliečiai turi teisę vienytis į politines partijas, prisijungti prie jų ir iš jų išstoti. Pilietis tapdamas partijos nariu turi būti sulaukęs aštuoniolikos metų amžiaus.

Politinės partijos yra būtini demokratinio politinio gyvenimo elementai.

Politinės partijos turi būti sudaromos be išankstinio leidimo ir turi vykdyti savo veiklą pagal nuostatas, išdėstytas Konstitucijoje ir įstatymuose.

Įstatai ir programos, taip pat partijos politinės veiklos nuostatos turi neprieštarauti valstybės nepriklausomybei, jos teritorijos ir tautos nedalomam vientisumui, žmogaus teisėms, lygybės ir teisinės valstybės principams, tautos suverenitetui, demokratinės ir pasaulietinės Respublikos idėjai; jos tikslu negali būti asmens ar grupės diktatūros įsteigimas, jos taip pat negali skatinti piliečių nusikalstamumo.

Teisėjai ir prokurorai, aukštesniųjų teisėtvarkos įstaigų tarnautojai, įskaitant ir Audito rūmų tarnautojus, valstybės tarnautojai valstybinėse įstaigose ir organizacijose, kiti valstybės tarnautojai, kurie nėra laikomi samdomais darbuotojais pagal jų teikiamas paslaugas, ginkluotųjų pajėgų nariai ir studentai, neįgiję aukštesniojo išsilavinimo, negali tapti politinių partijų nariais.

Pedagoginio personalo, dėstančio aukštosiose mokyklose, teisė būti politinės partijos nariu yra reglamentuojama įstatymu. Šis įstatymas negali leisti minėtiems asmenims užimti vadovaujamų pareigų centriniuose politinės partijos organuose ir taip pat nustato papildomas darbo sąlygas, kurių politinių partijų veikloje dalyvaujantys aukštųjų mokyklų lektoriai turi laikytis, vykdydami savo profesinę veiklą.

Nuostatas, susijusias su aukštesnės pakopos studentų naryste politinėse partijose, reglamentuoja įstatymai.

Valstybė remia politines partijas jų poreikiams proporcingomis lėšomis, užtikrindama politinį nešališkumą. Principai, susiję su politinių partijų parama, taip pat jų teise rinkti rinkliavas ir gauti dovanojamas lėšas, yra reglamentuojamos įstatymu.

B. Principai, kurių turi laikytis politinės partijos

69 straipsnis

Partijos veikla, vidaus tvarkos taisyklės bei jų vykdymas turi atitikti demokratinius principus. Šie principai yra reglamentuoti įstatymais. Politinės partijos negali užsiimti komercine veikla.

Politinių partijų pajamos ir išlaidos turi atitikti jų tikslus. Šios taisyklės taikymą reglamentuoja įstatymas. Politinės partijos įsigijimų, pajamų ir išlaidų auditą pagal Konstitucinio Teismo nustatytas audito ir privalomųjų nurodymų taisykles bei sankcijas galima taikyti tik įstatymų numatytais atvejais. Konstituciniam Teismui atlikti auditą padeda Audito rūmai. Konstitucinio Teismo priimti sprendimai dėl audito yra galutiniai.

Galutinis sprendimas dėl politinių partijų veiklos nutraukimo priimamas Konstituciniame Teisme esant išnagrinėtam Apeliacinio teismo deleguoto vyriausiojo prokuroro teikimui.

Politinė partija gali būti panaikinta, kai nustatoma, kad jos įstatai ir programa pažeidžia 68 straipsnio ketvirtosios pastraipos nuostatas.

Sprendimas galutinai panaikinti politinę partiją dėl veiklos pažeidžiant 68 straipsnio ketvirtosios pastraipos nuostatas, gali būti priimtas tik tada, kai Konstitucinis Teismas nustato, kad minėtos politinės partijos veiksmai yra įrodyti. Minėti veiksmai laikomi prieštaraujančiais įstatymui tik tada, kai tokie veiksmai atliekami partijos narių iniciatyva, jų planavimas ar derinimas atliekamas centriniuose partijos atstovaujamuosiuose organuose, partijos visuotiniame susirinkime ar partijos atstovybėje Turkijos Didžiojoje Nacionalinėje Asamblėjoje arba kai šie veiksmai anksčiau minėtų partijos politinių organų buvo atliekami tiesiogiai.

Vietoj politinės partijos panaikinimo pagal anksčiau minėtas nuostatas Konstitucinis Teismas gali nuspręsti, kad tam tikrai partijai gali būti atimta valstybės pagalba visiškai ar iš dalies, priklausomai nuo teismo nagrinėjamos bylos ypatumų.

Partija, kuri buvo panaikinta, negali būti atkurta kitu pavadinimu.

Politinės partijos nariai, steigėjai, dėl kurių veiksmų ar pareiškimų buvo panaikinta politinė partija, negali būti kitų partijų steigėjais, nariais,

vadovais ar veiklos prižiūrėtojais penkerius metus nuo Konstitucinio Teismo galutinio sprendimo apie galutinį partijos panaikinimą paskelbimo datos Oficialiajame leidinyje.

Politinės partijos, kurios priima pagalbą iš užsienio valstybių, tarptautinių įstaigų ir asmenų, ir įmonių organų, neturinčių Turkijos pilietybės ar kapitalo, turi būti panaikintos visam laikui.

Politinių partijų veiklos pagrindai ir veikla, jų priežiūra ir likvidavimas, visiškai ar iš dalies valstybės pagalbos atėmimas, jų rinkimų išlaidų kontrolė ir politinių partijų kandidatų kėlimo procedūros reglamentuojamos įstatymu pagal anksčiau minėtus principus.

IV. Teisė atlikti valstybės tarnybą

A. Patekimas į valstybės tarnybą

70 straipsnis

Kiekvienas turkas turi teisę tapti valstybės tarnautoju.

Tampant tokiu tarnautoju negali būti taikomi jokie kiti reikalavimai, išskyrus tuos, kurie nustatyti jo pareigybės profesijai ir kvalifikacijai.

B. Turto deklaracija

71 straipsnis

Asmens, tapusio valstybės tarnautoju, turto ir pajamų deklaravimo tvarką ir dažnį nustato įstatymas.

Teisėkūros ir vykdomosios valdžios organus pagal darbo sutartis aptarnaujantys asmenys negali būti atleidžiami nuo šio reikalavimo.

V. Karo prievolė

72 straipsnis

Nacionalinė gynyba yra kiekvieno turko teisė ir pareiga. Tvarka ir pagrindai, pagal kuriuos ši priedermė turi būti arba yra laikoma atlikta, ginkluotosiose pajėgose ar visuomeninėje tarnyboje, turi būti reglamentuojami įstatymu.

VI. Pareiga mokėti mokesčius

73 straipsnis

Kiekvienas žmogus yra įpareigotas mokėti mokesčius pagal savo finansinius išteklius, siekiant patenkinti visuomenės išlaidų poreikius.

Teisinga ir subalansuota mokesčių našta yra valstybės fiskalinės politikos socialinis tikslas.

Mokesčiai, rinkliavos, muitai ir kiti panašūs finansiniai įsipareigojimai turi būti nustatomi, pakeisti arba panaikinami pagal įstatymą.

Ministrų Taryba gali būti įgaliota iš dalies keisti mokesčių dydį, nustatyti jų išimtis ir sumažintus mokesčius, muitus ir kitus finansinius įsipareigojimus, nepažeidžiant tokių mokesčių dydžių minimumo ir maksimumo įstatymų nustatyta tvarka.

VII. Teisė pateikti peticijas, teisė į informaciją ir kreiptis į ombudsmeną

74 straipsnis

Piliečiai ir užsieniečiai, gyvenantys Turkijoje, laikantis konstruktyvaus bendradarbiavimo principo, turi teisę kreiptis raštu į kompetentingas institucijas ir į Turkijos Didžiąją Nacionalinę Asamblėją su prašymais ir skundais dėl savo ar visuomenės teisių pažeidimų.

Prašymas dėl savo pažeistų teisių, pareikštas raštu, turi būti priimtas nedelsiant.

Kiekvienas žmogus turi teisę gauti informaciją ir kreiptis į ombudsmeną. Ombudsmeno įstaiga, įsteigta Turkijos Didžiosios Nacionalinės Asamblėjos sprendimu, nagrinėja skundus dėl šalies vykdomosios valdžios institucijų administracijos ir pareigūnų veiklos. Ombudsmenas renkamas Turkijos Didžiosios Nacionalinės Asamblėjos slaptu balsavimu, ketveriems metams. Per pirmuosius du ombudsmeno balsavimus yra reikalinga dviejų trečdalių balsų dauguma. Jeigu reikalingas trečiasis balsavimo turas, kandidatūrai patvirtinti pakankama pusės visų parlamento narių balsų dauguma. Jeigu renkantis iš dviejų kandidatų nė vienas jų per trečiąjį balsavimą nesurenka absoliučios balsų daugumos, ketvirtajame išrenkamas tas, kuris gauna daugiau balsų už pirmąjį.

Ombudsmeno institucijos teisių ir pareigų įgyvendinimas, institucijos teisiniai įgaliojimai, pareigos ir veikla, vyriausiojo ombudsmeno ir kitų ombudsmenų kaip pareigūnų teisinio statuso, rinkimų, kvalifikacijos ir įgaliojimų ypatumai nustatomi įstatymu.

TREČIA DALIS

SVARBIAUSIOS RESPUBLIKOS VALDŽIOS INSTITUCIJOS

Pirmas skyrius. ĮSTATYMŲ LEIDŽIAMOJI VALDŽIA

I. Turkijos Didžioji Nacionalinė Asamblėja

A. Sudėtis

75 straipsnis

Turkijos Didžiąją Nacionalinę Asamblėją sudaro penki šimtai penkiasdešimt narių, renkamų visuotiniais rinkimais.

B. Galimybė būti išrinktam

76 straipsnis

Nariu gali būti išrinktas kiekvienas dvidešimt penkerių metų amžiaus turkas.

Net suteikus amnestiją šie asmenys negali būti renkami nariais: neturintys pradinio išsilavinimo, teisiškai neveiksnūs, neatlikę privalomosios karinės tarnybos, netekę teisės į valstybės tarnybą; nuteisti laisvės atėmimu vieneriems metams ir ilgiau, išskyrus netyčinių nusikaltimų atvejus; arba nuteisti atlikti bausmę griežtojo režimo kalėjime; nuteisti už negarbingus nusikaltimus: išeikvojimą, korupciją, kyšininkavimą, vagystę, sukčiavimą, padirbinėjimą, pasitikėjimo pažeidimą, tyčinį bankrotą bei asmenys, nuteisti už kontrabandą, susitarimą viešuosiuose pirkimuose ar aukcionuose, už nusikaltimus, susijusius su valstybės paslapčių atskleidimu, su terorizmo aktais arba jų kurstymu ir raginimu juos atlikti.

Teisėjai ir prokurorai, aukštesniųjų teisminių institucijų nariai, aukštesniojo išsilavinimo institucijų dėstytojai, Aukštesniojo išsilavinimo tarybos nariai, dirbantieji, turintys valstybės tarnautojų statusą, kiti valstybės įstaigose dirbantys asmenys, kurie pagal atliekamas pareigas nėra laikomi dirbančiais pagal darbo sutartis, karinių pajėgų nariai nėra keliami kandidatais rinkimuose arba negali būti išrinkti, išskyrus jų atsistatydinimo iš pareigų atvejį.

C. Turkijos Didžiosios Nacionalinės Asamblėjos kadencija

77 straipsnis

Turkijos Didžioji Nacionalinė Asamblėja renkama kas ketverius metus.

Konstitucijoje nustatyta tvarka asamblėja gali nuspręsti surengti naujus rinkimus iki savo kadencijos pabaigos arba rinkimai gali būti atnaujinti Respublikos Prezidento sprendimu. Asamblėjos narys, kurio kadencija baigiasi, gali būti perrinktas dar kartą.

Kai nusprendžiama surengti naujus rinkimus, Asamblėjos įgaliojimai išlieka iki tol, kol bus išrinkta nauja Asamblėja.

D. Rinkimų į Turkijos Didžiąją Nacionalinę Asamblėją atidėjimas ir daliniai rinkimai

78 straipsnis

Jeigu nustatoma, kad nauji rinkimai negalimi dėl karo, Turkijos Didžioji Nacionalinė Asamblėja gali nuspręsti metams laiko atidėti rinkimus.

Jeigu atidėjimo priežastis neišnyksta, rinkimus gali vėl atidėti laikantis atidėjimui nustatytų taisyklių.

Papildomi rinkimai rengiami, kai atsiranda laisvų Turkijos Didžiosios Nacionalinės Asamblėjos narių vietų. Papildomi rinkimai per kadenciją rengiami vieną kartą ir negali būti surengti nepraėjus 30 mėnesių nuo eilinių rinkimų. Tačiau tais atvejais, kai laisvų vietų skaičius pasiekia penkis procentus visų Asamblėjos vietų, per 3 mėnesius priimamas sprendimas surengti papildomus rinkimus.

Papildomi rinkimai nerengiami likus mažiau kaip vieneriems metams iki eilinių rinkimų.

Be anksčiau numatytų atvejų, jeigu provincijai ar rinkimų apygardai priskirtos visos narių vietos tampa laisvos, papildomi rinkimai surengiami pirmąjį sekmadienį praėjus 90 dienų nuo laisvų vietų atsiradimo. Tokiu atveju šioje straipsnio dalyje numatytiems papildomiems rinkimams nėra taikoma Konstitucijos 127 straipsnio 3 dalis.

E. Rinkimų bendroji priežiūra ir administravimas

79 straipsnis

Rinkimų bendrąją priežiūrą ir administravimą atlieka teisminės institucijos.

Aukščiausioji rinkimų valdyba atlieka visas funkcijas, įgalinančias sąžiningus ir tinkamai organizuotu rinkimus nuo jų pradžios iki pabaigos, atlieka tyrimus ir priima galutinius sprendimus per rinkimus ir po jų dėl visų neatitikimo tvarkai atvejų, skundų ir prieštaravimų rinkimų klausimais, gauna balsavimo už kandidatus į Turkijos Didžiosios Nacionalinės Asamblėjos narius bei balsavimo už kandidatus Prezidento rinkimuose rezultatus. Dėl Aukščiausiosios rinkimų valdybos sprendimų negalima teikti jokios apeliacijos jokiai institucijai.

Įstatyme nustatomos Aukščiausiosios rinkimų valdybos bei kitų rinkimų valdybų funkcijos ir ir galios.

Aukščiausiąją rinkimų valdybą sudaro 7 nuolatiniai ir 4 pakaitiniai nariai. Šeši jos nariai yra renkami Aukštojo apeliacinio teismo generalinėje asamblėjoje, penki jos nariai yra renkami Valstybės tarybos generalinėje asamblėjoje. Jie renkami iš šių institucijų narių slaptu balsavimu ir gavus absoliučią daugumą visų narių balsų. Šie nariai išsirenka primininką ir jo pavaduotoją absoliučia balsų dauguma ir slaptu balsavimu.

Iš į Aukščiausiąją rinkimų valdybą Aukštojo apeliacinio teismo ir Valstybės tarybos išrinktų narių po 2 narius nuo kiekvienos grupės burtais gauna pakaitinio nario statusą. Šioje procedūroje nedalyvauja Aukščiausiosios rinkimų valdybos pirmininkas ir jo pavaduotojas.

Referendumų dėl įstatymų, keičiančių Konstituciją, bei Respublikos Prezidento visos tautos rinkimų bendras vykdymas ir priežiūra atliekami pagal Asamblėjos narių rinkimams galiojančias taisykles.

F. Nuostatos dėl narystės

1. Tautos atstovavimas

80 straipsnis

Turkijos Didžiosios Nacionalinės Asamblėjos nariai atstovauja visai tautai, bet ne savo rinkimų apygardoms ar jų rinkėjams.

2. Priesaikos davimas

81 straipsnis

Prieš užimdami pareigas Turkijos Didžiosios Nacionalinės Asamblėjos nariai duoda tokią priesaiką:

„Aš prisiekiu savo garbe ir savastimi didžiajai Turkijos Tautai saugoti valstybės egzistavimą ir nepriklausomybę, nedalomą šalies ir Tautos vie-

nybę, absoliutų Tautos suverenitetą; būti ištikimas teisės viršenybei, demokratinei ir sekuliariai Respublikai, Atatiurko principams ir reformoms; nenukrypti nuo idealo, pagal kurį kiekvienas turi teisę naudotis žmogaus teisėmis ir pagrindinėmis laisvėmis taikos ir visuomenės klestėjimo, nacionalinio solidarumo ir teisėtumo sąlygomis, bei būti lojalus Konstitucijai.“

3. Su naryste nesuderinama veikla

82 straipsnis

Turkijos Didžiosios Nacionalinės Asamblėjos nariai negali eiti jokių pareigų valstybės įstaigose ir kitose valstybiniuose kolektyviniuose dariniuose bei jų filialuose; įmonėse bei kompanijose, kuriose tiesiogiai ar netiesiogiai atstovaujama valstybė arba valstybiniai kolektyviniai dariniai; įmonėse ir kompanijose, kuriose valstybė ir kiti valstybiniai kolektyviniai dariniai dalyvauja tiesiogiai ar netiesiogiai; valstybinių pelno siekiančių įmonių vykdomosiose ir priežiūrinėse valdybose, kurių pajamų privačius šaltinius ir privilegijas numato įstatymas; fonduose, gaunančiuose valstybės subsidijas ir besinaudojančius mokestinėmis lengvatomis; profesinėse organizacijose, turinčiose valstybės institucijų ir profesinių sąjungų bruožų; anksčiau minėtų įmonių ir kompanijų, kuriose jie turi akcijų, ir priežiūros valdybose ar jų aukštesnio lygio dariniuose. Taip pat jie negali būti atstovais, tiesiogiai ar netiesiogiai prisiimti kokių nors sutartinių įsipareigojimų iš anksčiau minėtų valdybų, negali jų atžvilgiu atlikti arbitražinių funkcijų.

Turkijos Didžiosios Nacionalinės Asamblėjos nariai negali gauti jokių oficialių ar privačių pareigų, kurias siūlo, rekomenduoja, paskiria ar patvirtina vykdomosios valdžios institucija. Asamblėja nusprendžia, ar jos narys gali prisiimti laikinas, ne ilgesnes nei šešių mėnesių, pareigas, pareigas, kurias konkrečiu klausimu suteikia Ministrų Taryba.

Įstatyme nustatomos kitos pareigos ir veiklos, nesuderinamos su naryste Turkijos Didžiojoje Nacionalinėje Asamblėjoje.

4. Parlamentinis imunitetas

83 straipsnis

Turkijos Didžiosios Nacionalinės Asamblėjos nariai neatsako už balsavimą ir nuomones parlamentinių posėdžių metu, už Asamblėjoje

pareikštas savo pažiūras arba, nebent Asamblėja nuspręstų priešingai, už Asamblėjos valdybos posėdyje pateikto siūlymo pakartojimą ar atskleidimą už Asamblėjos ribų.

Narys, kuris yra įtariamas padaręs nusikaltimą prieš rinkimus arba po jų, nėra sulaikomas, apklausiamas, areštuojamas ar teisiamas, išskyrus tą atvejį, kai dėl to yra gautas Asamblėjos sutikimas. Šios nuostatos netaikomos tais atvejais, kai narys sulaikomas *flagrante delicto*, už kurį gresia sunki bausmė, ir Konstitucijos 14 straipsnyje numatytais atvejais, kai tyrimas pradedamas iki rinkimų. Tačiau tokiais atvejais kompetentinga institucija nedelsdama ir tiesiogiai apie tokį atvejį privalo pranešti Turkijos Didžiajai Nacionalinei Asamblėjai.

Turkijos Didžiosios Nacionalinės Asamblėjos nariui iki rinkimų ar po jų paskirto baudžiamojo nuosprendžio galiojimas yra sustabdomas jo kadencijos laikui; narystės laikotarpis nėra įskaičiuojamas į senaties laiką.

Perrinkto nario atžvilgiu tyrimas ir persekiojimas gali būti atnaujintas tik Asamblėjai dar kartą atėmus imunitetą.

5. Narystės praradimas

84 straipsnis

Atsistatydinusio nario narystės praradimas yra sprendžiamas plenariniame Turkijos Didžiosios Nacionalinės Asamblėjos posėdyje po to, kai yra gaunama Turkijos Didžiosios Nacionalinės Asamblėjos valdybos pažyma apie atsistatydinimo galiojimą.

Narystės praradimas po baigiamojo teismo nuosprendžio arba netekus teisinio veiksnumo įsigalioja po to, kai plenariniame posėdyje yra pranešama apie galutinį teismo sprendimą šiuo klausimu.

Dėl nario, kuris ketina toliau eiti pagal Konstitucijos 82 straipsnį su naryste nesuderinamas pareigas arba tęsti tokią tarnybą, klausimo Asamblėja plenariniame posėdyje sprendžia slaptu balsavimu, prieš tai išklausiusi įgalioto komiteto pranešimą apie faktines aplinkybes.

Narystės praradimą, kai be pateisinamos priežasties arba be leidimo išvykti yra praleidžiami penki posėdžiai per mėnesį, svarsto Asamblėja plenariniame posėdyje dalyvaujant daugumai visų narių, po to kai Asamblėjos valdyba išnagrinėja susidariusią situaciją.

6. Prašymas panaikinti narystę

85 straipsnis

Jeigu parlamentaro imunitetas yra panaikinamas arba pagal Konstitucijos 84 straipsnio 1, 2 3 ir 4 dalis nusprendžiama nutraukti narystę, toks narys arba kitas narys dėl to per septynias dienas nuo plenarinio posėdžio gali kreiptis į Konstitucinė Teismą, prašydamas panaikinti tokį sprendimą dėl jo prieštaravimo Konstitucijai, įstatymui arba Procedūrinėms taisyklėms. Per penkiolika dienų priimamas Konstitucinio Teismo sprendimas šiuo klausimu yra galutinis.

7. Atlyginimai ir išmokos kelionėms

86 straipsnis

Įstatyme reguliuojami Turkijos Didžiosios Nacionalinės Asamblėjos narių atlyginimai, išmokos kelionėms ir išeitinės pašalpos pasibaigus kadencijai. Mėnesio atlyginimo dydis negali viršyti aukščiausią kategoriją užimančio valstybės tarnautojo atlyginimo; išmokos kelionėms negali viršyti pusės minėtos sumos dydžio. Asamblėjos nariai ir buvę nariai yra susiję su Turkijos Respublikos pensijų fonu, o kadenciją pabaigusių narių atveju toks susiejimas jų prašymu gali būti pratęsiamas.

Atlyginimai ir išmokos Turkijos Didžiosios Nacionalinės Asamblėjos nariams nenutraukia mokėjimo pensijų ir panašių išmokų, į kuriuos teisę suteikia Turkijos Respublikos pensijų fondas.

Avansu gali būti išmokama iki trijų mėnesių dydžio atlyginimas ir išmokos kelionėms.

II. Turkijos Didžiosios Nacionalinės Asamblėjos teisės ir pareigos

A. Bendrieji nuostatai

87 straipsnis

Turkijos Didžiosios Nacionalinės Asamblėjos teisės ir pareigos yra priimti, pakeisti ir panaikinti įstatymus; prižiūrėti Ministrų Tarybos ir ministrų darbą; įgalinti Ministrų Tarybą atlikti veiksmus; tam tikrais atvejais priimti dekretus, turinčius įstatymo galią; nagrinėti ir priimti biudžeto įstatymą ir tvirtinti biudžeto vykdymo ataskaitas; nuspręsti valiutos išleidimo klausimą ir paskelbti karą; patvirtinti tarptautinių sutarčių ratifikavimą; nuspręsti trijų penktadalių Turkijos Didžiosios Nacionalinės

Asamblėjos narių balsų dauguma suteikti amnestiją ir malonę; ir vykdyti kitas galias bei atlikti pareigas, numatytas kituose Konstitucijos straipsniuose.

B. Projektų pateikimas ir svarstymas

88 straipsnis

Asamblėjos nariai ir Ministrų Taryba turi teisę teikti įstatymų projektus.

Procedūrų taisyklėse nustatomi atskirų narių ir vyriausybinių projektų svarstymo Turkijos Didžiojoje Nacionalinėje Asamblėjoje tvarka ir principai.

C. Įstatymų pasirašymas Respublikos Prezidento vardu

89 straipsnis

Respublikos Prezidentas per penkiolika dienų pasirašo Turkijos Didžiosios Nacionalinės Asamblėjos priimtus įstatymus.

Respublikos Prezidentas kartu su motyvais grąžina atgal Turkijos Didžiajai Nacionalinei Asamblėjai įstatymus, kuriuos jis mano esant visa apimtimi arba iš dalies netinkamus pasirašyti, tam, kad jie būtų apsvarstyti dar kartą per tą patį laikotarpį. Jeigu Respublikos Prezidentas nurodo, kad įstatymas netinkamas tik iš dalies, Turkijos Didžioji Nacionalinė Asamblėja gali apsvarstyti tik tuos straipsnius. Ši nuostata netaikoma biudžeto įstatymams.

Jeigu jai grąžintą įstatymą Turkijos Didžioji Nacionalinė Asamblėja priima be jokių pataisymų, tokį įstatymą Respublikos Prezidentas privalo pasirašyti; jeigu Asamblėja pataiso tokį įstatymą, dėl šios pataisos Respublikos Prezidentas gali įstatymo nepasirašyti ir jį grąžinti dar kartą.

Konstitucinėms pataisoms šios nuostatos galioja.

D. Tarptautinių sutarčių pasirašymas

90 straipsnis

Su užsienio valstybėmis ir tarptautinėmis organizacijomis Turkijos Respublikos vardu pasirašytos sutartys ratifikuojamos Turkijos Didžiosios Nacionalinės Asamblėjos, priimant ratifikaciją patvirtinantį įstatymą.

Susitarimai ekonominiais, komerciniais ar techniniais klausimais, kurie numato ne ilgesnį kaip vienerių metų galiojimo laikotarpį, gali įsigalio-

ti, kai pasirašomi, jeigu jie valstybei nesukuria jokių finansinių įsipareigojimų, nekeičia asmens statuso arba užsienyje gyvenančių turkų nuosavybės teisių. Tokiais atvejais apie susitarimus per 2 mėnesius po jų pasirašymo yra pranešama Turkijos Didžiajai Nacionalinei Asamblėjai.

Turkijos Didžiosios Nacionalinės Asamblėjos pritarimo nereikia gauti dėl tarptautines sutartis įgyvendinančių susitarimų bei dėl ekonominių, komercinių, techninių arba administracinių susitarimų, kurie sudaromi dėl to, kad jų sudarymo pareiga yra įtvirtinta įstatyme.Tačiau pagal šią straipsnio dalį sudaryti ekonominiai, komerciniai, techniniai arba administraciniai susitarimai, susiję su asmenų teisėmis, neįsigalios tol, kol nebus pasirašyti.

Susitarimams, dėl kurių reikia pakeisti Turkijos įstatymus, taikomos pirmosios dalies nuostatos.

Tinkamai įsiteisėję tarptautiniai susitarimai turi įstatymo galią. Dėl jų nekonstitucingumo negalima skųstis Konstituciniam Teismui.

Jeigu tarp nacionalinio įstatymo ir tinkamai įsiteisėjusio tarptautinio susitarimo dėl pagrindinių žmogaus teisių bei laisvių kyla kolizija dėl nuostatų, reguliuojančių tuos pačius klausimus, skirtumų viršenybę turi tarptautinių susitarimų nuostatos.

E. Leidimas priimti įstatymo galią turinčius dekretus

91 straipsnis

Turkijos Didžioji Nacionalinė Asamblėja gali suteikti įgaliojimus Ministrų Tarybai priimti įstatymo galią turinčius dekretus. Tačiau, išskyrus karo padėties ir ypatingosios padėties paskelbimo įstatymus, įstatymo galią turinčiais dekretais negali būti reguliuojamos pagrindinės asmens teisės ir pareigos, įtvirtintos Konstitucijos antrosios dalies pirmajame ir antrajame skyriuose, ir politinės teisės bei pareigos, įtvirtintos šios dalies ketvirtajame skyriuje.

Deleguojančiame įgaliojimus įstatyme nurodomas įstatymo galią turinčio dekreto tikslas, apimtis ir principai, įgaliojimo suteikimo laikotarpis ir ar per jį bus priimtas daugiau negu vienas dekretas.

Ministrų kabineto atsistatydinimas arba jo paleidimas, arba įstatymų leidybos kadencijos pabaiga nesustabdo įgaliojimų per juose nustatytą laikotarpį.

Kai Turkijos Didžioji Nacionalinė Asamblėja pritaria įstatymo galią turinčiam dekretui prieš pasibaigiant nustatytam laikotarpiui, tai, be kitų dalykų, yra nurodoma, ar įgaliojimai pasibaigs, ar tęsis toliau po nustatyto laikotarpio pabaigos.

Karo padėties ir ypatingosios padėties laikotarpiu išlieka teisė taikyti nuostatas dėl įstatymo galią turinčių dekretų, priimtų Respublikos Prezidento pirmininkaujamos Ministrų Tarybos.

Įstatymo galią turintys dekretai įsigalioja jų paskelbimo Oficialiajame leidinyje dieną.

Jų paskelbimo Oficialiajame leidinyje dieną jie įteikiami Turkijos Didžiajai Nacionalinei Asamblėjai.

Įgaliojimus suteikiantys įstatymai bei įstatymo galią turintys dekretai prioritetine tvarka ir skubiai yra svarstomi Turkijos Didžiosios Nacionalinės Asamblėjos komitetuose ir jos plenariniame posėdyje.

Jų paskelbimo Oficialiajame leidinyje dieną neįteikti Turkijos Didžiajai Nacionalinei Asamblėjai dekretai tą dieną netenka galios, o Turkijos Didžiajai Nacionalinei Asamblėjai panaikinus dekretą jis nustoja galios tą dieną, kurią Oficialiajame leidinyje yra paskelbiamas Asamblėjos sprendimas dėl dekreto panaikinimo. Pataisytos dekretų nuostatos kaip pataisos įsigalioja jų paskelbimo Oficialiajame leidinyje dieną.

F. Karo padėties paskelbimas ir leidimas dislokuoti ginkluotąsias pajėgas

92 straipsnis

Turkijos Didžioji Nacionalinė Asamblėja turi įgaliojimus leisti skelbti karo padėtį tarptautinės teisės leidžiamais atvejais ir, išskyrus atvejus, reguliuojamus Turkijos pasirašytų tarptautinių sutarčių arba tarptautinių gero elgesio taisyklių, pasiųsti Turkijos ginkluotąsias pajėgas į užsienį bei leisti užsienio ginkluotosioms pajėgoms atvykti į Turkiją.

Jeigu Turkijos Didžiosios Nacionalinės Asamblėjos nedarbo metu arba nukėlus posėdžius į vėlesnį laiką valstybę staiga užpuola karinės pajėgos ir kyla būtinybė nedelsiant nuspręsti dėl ginkluotųjų pajėgų panaudojimo, jas panaudoti gali nurodyti Respublikos Prezidentas.

III. Nuostatos dėl Turkijos Didžiosios Nacionalinės Asamblėjos darbo

A. Sušaukimas ir paleidimas

93 straipsnis

Turkijos Didžioji Nacionalinė Asamblėja savo noru renkasi kiekvienu metų spalio mėnesio pirmąją dieną.

Per vienerius įstatymų leidybos metus Asamblėja gali nedirbti ne daugiau kaip 3 mėnesius; atidėjus jos posėdžius arba nutraukus poilsį, ją vėl sukviečia Respublikos Prezidentas savo iniciatyva arba Ministrų Tarybos prašymu.

Asamblėjos Pirmininkas taip pat gali sušaukti Asamblėją savo iniciatyva arba gavęs vienos penktosios visų jos narių dalies rašytinį prašymą.

Ne darbo metu arba posėdžių atidėjimo metu sušaukta Turkijos Didžioji Nacionalinė Asamblėja vėl nenutraukia darbo ir neatideda posėdžių tol, kol pirmenybine tvarka neapsvarsto klausimo, dėl kurio ji buvo skubiai sušaukta.

B. Asamblėjos valdyba

94 straipsnis

Turkijos Didžiosios Nacionalinės Asamblėjos valdybą sudaro Pirmininkas, jo pavaduotojai, sekretoriai ir kvestoriai, išrinkti iš Asamblėjos narių.

Turkijos Didžiosios Nacionalinės Asamblėjos valdyba yra sudaroma taip, kad laiduotų atstovavimą, proporcingą kiekvienos Asamblėjoje veikiančios politinės partijos frakcijų narių skaičiui. Politinių partijų frakcijos negali kelti kandidatų į Asamblėjos Pirmininko vietą.

Per vieną įstatymų leidybos kadenciją rengiami dveji rinkimai į Turkijos Didžiosios Nacionalinės Asamblėjos valdybą. Per pirmuosius rinkimus išrinktų jos narių kadencija yra dveji metai, o per antruosius rinkimus išrinktų narių kadencija trunka iki įstatymų leidybos kadencijos pabaigos.

Kandidatai į Turkijos Didžiosios Nacionalinės Asamblėjos Pirmininko vietą iškeliami iš Asamblėjos narių per penkias dienas po Asamblėjos sušaukimo ir nominuojami Asamblėjos valdybai. Pirmininko rinkimai vyksta slaptu balsavimu. Pirmuosiuose dviejuose balsavimuose yra būtina gauti dviejų trečdalių visų narių balsų daugumą, o trečiajame balsavime būtina gauti absoliučią daugumą visų narių balsų. Jeigu per trečiąjį balsa-

vimą nustatyta absoliuti balsų dauguma nėra surenkama, ketvirtasis balsavimas vykdomas tik dėl dviejų kandidatų, kurie gavo daugiausia balsų per trečiąjį balsavimą; Pirmininku išrenkamas tas narys, kuris per ketvirtąjį balsavimą gauna didesnį balsų skaičių. Pirmininko rinkimai turi būti užbaigti per penkerias dienas nuo kandidatų iškėlimo termino pabaigos.

Procedūrų taisyklėse nustatomi rinkimams būtini kvorumai, balsavimų skaičius ir jų procedūra, pirmininko pavaduotojų, sekretorių ir kvestorių skaičius.

Tiek Asamblėjoje, tiek už jos ribų Turkijos Didžiosios Nacionalinės Asamblėjos pirmininkas ir jo pavaduotojai negali dalyvauti nei savo politinės partijos ar jos frakcijos veikloje, nei parlamentinėse diskusijose, išskyrus atvejus, kai tai būtina jiems vykdant savo funkcijas; Pirmininkas ir jo pavaduotojas, pirmininkaujantis posėdžiui, balsuoti negali.

C. Procedūrų taisyklės, politinių partijų frakcijos ir saugumo klausimai

95 straipsnis

Turkijos Didžiosios Nacionalinės Asamblėjos darbą reguliuoja jos pačios priimtų Procedūrų taisyklių nuostatos.

Procedūrų taisyklių nuostatos formuluojamos taip, kad būtų laiduojamas proporcingas jos dydžiui kiekvienos politinės partijos frakcijos dalyvavimas visame Asamblėjos darbe. Politinės partijos frakcijos gali būti sudarytos, jeigu jose susirenka ne mažiau kaip dvidešimt narių.

Asamblėjos Pirmininko tarnyba organizuoja ir vadovauja visoms saugumo ir administravimo tarnyboms, aptarnaujančioms Turkijos Didžiosios Nacionalinės Asamblėjos visus pastatus, įrangą, papildomą turtą ir žemę. Atitinkamos institucijos aprūpina Asamblėjos Pirmininko tarnybą pakankamais resursais, kad būtų laiduojamas saugumo ir kitų tarnybų darbas.

D. Kvorumai ir balsų dauguma sprendimams priimti

96 straipsnis

Turkijos Didžiosios Nacionalinės Asamblėjos posėdžių kvorumui visiems klausimams spręsti, taip pat ir jos rengiamiems rinkimams pakanka vieno trečdalio visų jos narių dalies. Jeigu Konstitucijoje nėra nustatyta kitaip, Turkijos Didžioji Nacionalinė Asamblėja savo sprendimus priima visų dalyvaujančių posėdyje narių absoliučia balsų dauguma; tačiau ši dau-

guma negali būti mažesnė nei vienas ketvirtis visų Asamblėjos narių plius vienas.

Ministrų kabineto nariai gali pasiųsti ministrą, įgaliotą jų vardu balsuoti Turkijos Didžiosios Nacionalinės Asamblėjos posėdžiuose tais atvejais, kai į juos ministrai patys negali atvykti. Tačiau ministras negali balsuoti daugiau kaip už du, įskaitant save patį.

E. Viešumas ir posėdžių turinio publikavimas

97 straipsnis

Turkijos Didžioji Nacionalinės Asamblėjos posėdžių turinys yra viešas ir yra skelbiamas Stenogramų leidinyje.

Turkijos Didžioji Nacionalinė Asamblėja gali rengti uždarus posėdžius Procedūrų taisyklėse nustatyta tvarka; Asamblėjos sprendimu tokių posėdžių turinys gali būti paskelbtas.

Vieši Asamblėjos posėdžiai gali būti laisvai publikuojami visomis priemonėmis, nebent Valdybos siūlymu Asamblėja priima kitokį sprendimą.

IV. Turkijos Didžiosios Nacionalinės Asamblėjos informacijos gavimo būdai ir jos atliekama kontrolė

A. Bendrosios nuostatos

98 straipsnis

Turkijos Didžiosios Nacionalinės Asamblėja vykdo savo kontrolės funkcijas naudodama užklausas, parlamentinius paklausimus, bendrą svarstymą, nepasitikėjimo procedūrą ir parlamentinį tyrimą.

Užklausa yra informacijos prašymas iš Ministro Pirmininko ar ministrų, į kurį Ministrų Tarybos vardu reikia atsakyti žodžiu arba raštu.

Parlamentinis paklausimas yra tyrimas, kuriuo siekiama gauti informacijos konkrečiu klausimu.

Bendras svarstymas yra su valstybės veikla ir jos bendruomene susijusio konkretaus klausimo aptarimas Turkijos Didžiosios Nacionalinės Asamblėjos plenariniame posėdyje.

Užklausų, parlamentinių paklausimų, bendro svarstymo pateikimo, taip pat atsakymų pateikimo, apsvarstymo ir paklausimų dėl jų forma, jų turinys ir apimtis yra nustatomos procedūrų taisyklėse.

99 straipsnis

Siūlymas atlikti nepasitikėjimo procedūrą inicijuojamas politinės partijos frakcijos arba mažiausiai dvidešimties narių pasirašytu teikimu.

Siūlymas atlikti nepasitikėjimo procedūrą yra atspausdinamas ir įteikiamas Asamblėjos nariams per tris dienas nuo jo teikimo dienos; siūlymo atlikti nepasitikėjimo procedūrą įtraukimas į darbotvarkę turi būti apsvarstytas per dešimt dienų po jo įteikimo. Šiuose svarstymuose gali kalbėti tik vienas iš teikimą pasirašiusių asmenų, po vieną narį iš kiekvienos politinių partijų frakcijos bei Ministrų Tarybos vardu Ministras Pirmininkas arba vienas iš ministrų.

Kartu su sprendimu į darbotvarkę įtraukti siūlymą atlikti nepasitikėjimo procedūrą nustatoma posėdžio data; tačiau ji negali būti ankstesnė nei dvi dienos ir ne vėlesnė nei septynios dienos po sprendimo įtraukti šį klausimą į darbotvarkę.

Pasėdyje svarstant nepasitikėjimo klausimą tik darbo dienos pabaigoje gali būti teikiamas Asamblėjos narių ar partijų frakcijų siūlymas reikšti nepasitikėjimą nurodant jo priežastis arba Ministrų Tarybos prašymas balsuoti dėl pasitikėjimo.

Ministrų Tarybos ar ministro atstatydinimui būtina surinkti absoliučią daugumą visų narių balsų; po balsavimo yra skaičiuojami tik už nepasitikėjimą paduoti balsai.

Kitos nepasitikėjimo procedūrą reguliuojančios nuostatos tiek, kiek jos neprieštarauja deramam Asamblėjos darbui ir atitinka anksčiau išdėstytus principus, nustatomos procedūrų taisyklėse.

C. Parlamentiniai tyrimai

100 straipsnis

Prieš Ministrą Pirmininką ar ministrus gali būti pradėtas parlamentinis tyrimas gavus tokį pasiūlymą iš ne mažiau kaip vienos dešimtosios dalies visų Turkijos Didžiosios Nacionalinės Asamblėjos narių. Asamblėja ne ilgiau kaip per vieną mėnesį turi apsvarstyti tokį pasiūlymą ir nuspręsti dėl jo slaptu balsavimu.

Jeigu priimamas sprendimas pradėti parlamentinį tyrimą, jį atlieka penkiolikos narių komitetas, išrinktas burtais iš Asamblėjos kiekvienos politinių partijų frakcijos, atskirai kiekvienai frakcijai pagal jos dydį proporcingai skiriamam komiteto narių skaičiui skiriant po 3 kandida-

tus į komiteto nario vietą. Per 2 mėnesius Komitetas pateikia Asamblėjai ataskaitą apie atliktą parlamentinį tyrimą. Jeigu komitetas nespėja atlikti tyrimo, jam suteikiamas dar 2 mėnesių nebepratęsiamas laikotarpis tyrimui užbaigti. Pasibaigus šiam laikotarpiui komitetas pateikia tyrimo ataskaitą Turkijos Didžiosios Nacionalinės Asamblėjos pirmininko tarnybai.

Turkijos Didžiosios Nacionalinės Asamblėjos Pirmininko tarnyba gautą komiteto ataskaitą per dešimt dienų išdalija Asamblėjos nariams ir per dešimt dienų po išdalijimo ji apsvarstoma. Jeigu būtina, gali būti nusprendžiama parlamentinio tyrimo metu tirtą asmenį perduoti Aukščiausiajam Teismui. Tokį sprendimą Asamblėja priima slaptu balsavimu, jam pritarus absoliučia visų narių balsų dauguma.

Politinių partijų frakcijos Asamblėjoje negali svarstyti arba dalyvauti priimant sprendimus dėl parlamentinių tyrimų.

Antrasis skyrius. VYKDOMOJI VALDŽIA

I. Respublikos Prezidentas

A. Kvalifikaciniai reikalavimai ir nešališkumas

101 straipsnis

Respublikos Prezidentą renka Tauta iš Turkijos Didžiosios Nacionalinės Asamblėjos narių, kuriems yra sukakę keturiasdešimt metų ir kurie įgiję aukštąjį išsilavinimą, arba iš Turkijos piliečių, atitinkančių minėtus reikalavimus ir galinčių būti renkami į Asamblėją.

Respublikos Prezidentas renkamas penkerių metų kadencijai. Tas pats asmuo gali būti išrinktas Respublikos Prezidentu ne daugiau kaip du kartus.

Prezidento rinkimuose kandidatus iš Asamblėjos narių arba iš jais nesančių narių raštu iškelia ne mažesnė kaip dvidešimties Asamblėjos narių grupė. Be to, politinės partijos, per pastaruosius parlamentinius rinkimus kartu gavusios ne mažiau kaip dešimt procentų galiojančių balsų, gali iškelti bendrą kandidatą.

Jeigu išrinktasis Prezidentas yra partijos narys, jo / jos santykiai su partija sustabdomi ir anuliuojama jo / jos narystė Turkijos Didžiojoje Nacionalinėje Asamblėjoje.

B. Rinkimai

102 straipsnis

Respublikos Prezidento rinkimai turi būti užbaigti per 60 dienų iki einančio pareigas Respublikos Prezidento kadencijos pabaigos; arba per 60 dienų po to, kai šios pareigos dėl bet kokios priežasties tampa laisvos.

Rinkimai yra visuotiniai, juos laimi asmuo, surinkęs absoliučią daugumą visų galiojančių balsų, ir tampa Respublikos Prezidentu. Jeigu tokio skaičiaus balsų niekas nesurenka per pirmąjį rinkimų turą, kitas turas rengiamas antrąjį sekmadienį po pirmojo turo. Per pirmąjį turą daugiausia balsų gavę du kandidatai dalyvauja rinkimų antrajame ture. Jame surinkęs daugumą galiojančių balsų kandidatas yra išrenkamas Respublikos Prezidentu.

Jeigu vienas iš kandidatų, kuris įgyja teisę dalyvauti antrajame rinkimų ture, miršta arba netenka kandidatui dalyvauti rinkimuose būtinų savybių, kitame ture jį pakeičia pirmame ture pagal gautų balsų skaičių po jo likęs kandidatas. Jeigu antrame ture lieka tik vienas kandidatas, tai dėl pritarimo jam surengiamas referendumas. Jeigu jame kandidatas gauna daugumą galiojančių balsų, jis / ji yra išrenkamas Respublikos Prezidentu.

Einančio pareigas Respublikos Prezidento įgaliojimai tęsiasi iki to momento, kurį išrinktasis Prezidentas užims pareigas.

Įstatyme nustatoma Prezidento rinkimų tvarka ir principai.

C. Priesakos davimas

103 straipsnis

Prieš pradėdamas eiti pareigas Respublikos Prezidentas Turkijos Didžiojoje Nacionalinėje Asamblėjoje duoda šią priesaiką:

„Eidamas savo kaip Respublikos Prezidento pareigas prieš didžią Turkijos Tautą ir istoriją aš prisiekiu savo garbe ir sąžine saugoti valstybės egzistavimą ir nepriklausomybę, šalies ir tautos nedalomą vienybę, tautos absoliutų suverenitetą, laikytis Konstitucijos, teisinės valstybės principo, demokratijos, Atatiurko reformų ir principų, sekuliarios Respublikos principų, nenukrypti nuo idealo, pagal kurį kiekvienas gali naudotis žmogaus teisėmis ir pagrindinėmis laisvėmis taikos ir visuomenės klestėjimo, nacionalinio solidarumo ir teisėtumo sąlygomis, ir padaryti viską, kad būtų išsaugota ir išaukštinta Turkijos Respublikos šlovė ir garbė, bei nešališkai vykdyti funkcijas, kurias aš prisiėmiau.“

D. Teisės ir pareigos

104 straipsnis

Respublikos Prezidentas yra valstybės vadovas. Kaip vadovas jis / ji atstovauja Turkijos Respublikai ir Turkijos tautos vienybei; jis / ji laiduoja Konstitucijos įgyvendinimą bei nuolatinį ir harmoningą Valstybės institucijų funkcionavimą.

Siekdamas šio tikslo jis / ji vykdo tokias savo teises pagal sąlygas, nustatytas atitinkamuose Konstitucijos straipsniuose:

a) įstatymų leidybos teisės:

Jeigu, jo / jos manymu, yra būtina, pasakyti sveikinimo kalbą Turkijos Didžiojoje Nacionalinėje Asamblėjoje įstatymų leidybos metų pirmąją dieną;

Sušaukti Turkijos Didžiąją Nacionalinę Asamblėją, kai tai būtina;

Pasirašyti įstatymus;

Grąžinti nepasirašytus įstatymus Turkijos Didžiajai Nacionalinei Asamblėjai svarstyti iš naujo;

Jeigu jo / jos manymu yra būtina, teikti referendumui Konstitucijos pakeitimo įstatymus;

Kreiptis į Konstitucinį Teismą su prašymu panaikinti visa apimtimi ar kai kurias nuostatas įstatymo, turinčio įstatymo galią dekreto, Turkijos Didžiosios Nacionalinės Asamblėjos procedūrų taisykles motyvuodamas, kad jie prieštarauja Konstitucijai savo turiniu arba forma;

Nuspręsti skelbti papildomus rinkimus į Turkijos Didžiąją Nacionalinę Asamblėją.

b) teisės vykdomosios valdžios srityje:

paskirti Ministrą Pirmininką bei priimti jo / jos atsistatydinimą;

Ministro Pirmininko teikimu paskirti ir atleisti ministrus;

pirmininkauti Ministrų Tarybai arba sušaukti ją posėdžiauti jo pirmininkaujamą tais atvejais, kai jis / ji mano, kad tai yra būtina;

Akredituoti Turkijos valstybės atstovus užsienio valstybėse ir priimti užsienio valstybių atstovus, paskirtus į Turkijos Respubliką;

Ratifikuoti ir pasirašyti tarptautines sutartis;

Atstovauti Turkijos Didžiajai Nacionalinei Asamblėjai Turkijos ginkluotųjų pajėgų vyriausiojo vado tarnyboje.

Nuspręsti dėl Turkijos ginkluotųjų pajėgų panaudojimo;

Skirti Generalinio štabo vadą;

Sušaukti į posėdį Nacionalinio saugumo tarybą;

Pirmininkauti Nacionalinei saugumo tarybai;

Paskelbti karo padėtį ar ypatingąją padėtį bei jo pirmininkaujamos Ministrų Tarybos sprendimais priimti dekretus, turinčius įstatymo galią;

Priimti dekretus;

Sumažinti ar pakeisti konkretiems asmenims paskirtus baudžiamuosius nuosprendžius dėl jų nepagydomos ligos, neįgalumo ar senatvės;

Paskirti Valstybės kontrolės tarnybos pirmininką bei narius;

Nurodyti Valstybės kontrolės tarnybai atlikti užklausimus, tyrimus bei inspekcijas;

Paskirti Aukštojo mokslo tarybos narius;

Paskirti universitetų rektorius.

c) Teisės teisingumo vykdymo srityje:

Paskirti Konstitucinio Teismo narius, vieną ketvirtadalį Valstybės tarybos narių, Aukštojo apeliacinio teismo generalinį prokurorą ir jo pavaduotoją, Aukštojo karinio administracinio teismo narius bei Aukščiausiosios teisėjų ir prokurorų tarybos narius.

Respublikos Prezidentas taip pat įgyvendina su rinkimais ir paskyrimais susijusius įgaliojimus, vykdo kitas pareigas, kurios jam / jai yra suteiktos Konstitucijos ir įstatymų.

E. Atsakomybės taikymo ir netaikymo Respublikos Prezidentui atvejai

105 straipsnis

Visus prezidentinius dekretus, išskyrus tuos, kuriuos pagal Konstitucijos nuostatas Respublikos Prezidentas yra įgaliotas pasirašyti asmeniškai ir be Ministro Pirmininko ar atsakingo ministro, pasirašo Ministras Pirmininkas ir atsakingi ministrai; už šiuos dekretus yra atsakingi Ministras Pirmininkas ir atsakingas ministras.

Jokiam teismui, įskaitant ir Konstitucinį Teismą, negalima teikti jokio skundo dėl sprendimų ir rezoliucijų, pasirašytų paties Respublikos Prezidento iniciatyva.

Už tėvynės išdavimą Respublikos Prezidentui gali būti taikoma apkalta, dėl to gavus mažiausiai vieno trečdalio visų Turkijos Didžiosios Nacionalinės Asamblėjos narių siūlymą, kuriam turi pritarti ne mažiau nei trys ketvirtadaliai visų narių.

F. Respublikos Prezidento pavadavimas

106 straipsnis

Laikinai nesant Respublikos Prezidento dėl ligos, kelionės į užsienį arba panašių aplinkybių, iki tol, kol jis vėl vykdys savo funkcijas, taip pat tais atvejais, kai šios pareigos atsilaisvina dėl mirties, atsistatydinimo ar bet kokių kitų priežasčių, kol bus išrinktas naujas Respublikos Prezidentas, laikinai einančiu Respublikos Prezidento pareigas tampa Turkijos Didžiosios Nacionalinės Asamblėjos Pirmininkas, kuris vykdo Respublikos Prezidento įgaliojimus.

G. Respublikos Prezidento generalinis sekretoriatas

107 straipsnis

Prezidento dekretais nustatoma Prezidentūros generalinio sekretoriato įsteigimo tvarka, jo veiklos organizavimo ir funkcionavimo principai ir skyrimo į pareigas jame tvarka.

H. Valstybės kontrolės tarnyba

108 straipsnis

Prie Respublikos Prezidento tarnybos steigiama Valstybės kontrolės tarnyba. Jos tikslai yra laiduoti administravimo sistemos teisėtumą, nuolatinį ir efektyvų jos darbą bei jo patobulinimą; atlikti visus užklausimus, tyrimus ir inspekcijas visų valstybės institucijų ir organizacijų, visų įmonių, kurių kapitalo daugiau kaip pusę valdo valstybės institucijos ir organizacijos, visų lygių valstybinių profesinių organizacijų, darbdavių susivienijimų ir darbuotojų profsąjungų ir valstybinių labdaros asociacijų ir fondų atžvilgiu, kai to paprašo Respublikos Prezidentas.

Ginkluotosios pajėgos ir teisminės institucijos nepriskiriamos Valstybės kontrolės tarnybos jurisdikcijai.

Valstybės kontrolės tarnybos narius ir iš jų tarpo jos pirmininką skiria Respublikos Prezidentas, atsižvelgdamas į įstatyme nustatytus jų kvalifikacinius reikalavimus.

Įstatyme yra reguliuojama Valstybės kontrolės tarnybos veikla, jos narių paskyrimo į pareigas trukmė ir kiti su darbuotojų statusu susiję klausimai.

II. Ministrų Taryba

A. Sudarymas

109 straipsnis

Ministrų Tarybą sudaro Ministras Pirmininkas ir ministrai.

Ministrą Pirmininką iš Turkijos Didžiosios Nacionalinės Asamblėjos narių skiria Respublikos Prezidentas.

Ministrų kandidatūras Respublikos Prezidentui teikia Ministras Pirmininkas, jie parenkami iš Asamblėjos narių arba iš asmenų, nesančių nariais, tačiau galinčių būti renkami į šias pareigas. Respublikos Prezidentas paskiria ministrus į pareigas. Respublikos Prezidentas, nusprendęs, kad tai yra būtina, ir gavęs atitinkamą Ministro Pirmininko teikimą, atleidžia ministrus iš pareigų.

B. Pareigų ėjimo pradžia ir balsavimas dėl pasitikėjimo

110 straipsnis

Visa Ministrų Tarybos sudėtis yra pateikiama Turkijos Didžiajai Nacionalinei Asamblėjai. Jeigu ji tuo metu nedirba, Asamblėja yra sušaukiama.

Turkijos Didžiojoje Nacionalinėje Asamblėjoje Ministras Pirmininkas arba vienas iš ministrų ne vėliau kaip per savaitę nuo Ministrų Tarybos suformavimo perskaito Ministrų Tarybos programą. Tuomet pradedama balsavimo dėl pasitikėjimo Ministrų Taryba procedūra. Diskusijos balsavimo dėl pasitikėjimo klausimu pradedamos praėjus dviem dienom po programos perskaitymo ir balsavimas vykdomas praėjus vienai dienai nuo diskusijų pabaigos.

C. Balsavimas dėl pasitikėjimo Ministrų Tarybos darbo veiklos laikotarpiu

111 straipsnis

Jeigu Ministras Pirmininkas mano, kad tai yra būtina, apsvarstęs klausimą Ministrų Taryboje, jis / ji gali paprašyti Turkijos Didžiosios Nacionalinės Asamblėjos balsuoti dėl pasitikėjimo.

Prašymas balsuoti dėl pasitikėjimo nėra svarstomas, kol nepraėjo viena diena po tokio prašymo pateikimo Turkijos Didžiajai Nacionalinei Asamblėjai momento ir dėl jo nėra balsuojama, kol po svarstymo Asamblėjoje nepraėjo viena diena.

Prašymą balsuoti dėl pasitikėjimo gali atmesti tik daugiau nei absoliuti visų narių dauguma.

D. Funkcijos ir politinė atsakomybė

112 straipsnis

Ministras Pirmininkas kaip Ministrų Tarybai pirmininkaujantis pareigūnas laiduoja bendradarbiavimą tarp ministerijų, prižiūri Vyriausybės bendrosios politikos įgyvendinimą. Ministrų Taryba kolektyviai atsako už savo politikos įgyvendinimą.

Kiekvienas ministras atsakingas Ministrui Pirmininkui už savo atsakomybės sritį, taip pat už savo pavaldinių priimtus aktus ir veiksmus.

Ministras Pirmininkas laiduoja, kad ministrai savo veikloje laikosi Konstitucijos ir įstatymų bei pataiso nurodytus neatitikimus.

Ministrų Tarybos nariai, nesantys Asamblėjos nariais, prisiekia Turkijos Didžiojoje Nacionalinėje Asamblėjoje Konstitucijos 81 straipsnyje nustatyta tvarka. Savo paskyrimo metu jie kaip ministrai laikosi tokių taisyklių ir veiklos sąlygų, kurios taikomos Asamblėjos nariams, bei naudojasi parlamentiniu imunitetu. Jie gauna tokį pat atlyginimą ir apmokėjimą už patirtas išlaidas kaip Turkijos Didžiosios Nacionalinės Asamblėjos nariai.

E. Ministerijų sudarymas ir ministrų darbas

113 straipsnis

Įstatyme nustatoma ministerijų sudarymo, jų panaikinimo, funkcionavimo tvarka; jų įgaliojimai ir organizacinė struktūra.

Ministras gali laikinai eiti kito ministro pareigas, jeigu šios pareigos yra laisvos arba jeigu jis atostogauja arba laikinai negali eiti pareigų. Tačiau ministras negali laikinai eiti daugiau nei vieno ministro pareigų.

Ministras, kurį Aukščiausiajam Teismui skundžia Turkijos Didžioji Nacionalinė Asamblėja, praranda ministro statusą. Jeigu Aukščiausiajam Teismui yra skundžiamas Ministras Pirmininkas, yra laikoma, kad Vyriausybė atsistatydino.

Jeigu lieka laisvos kurios nors ministro pareigos, naują ministrą būtina paskirti ne vėliau kaip per 15 dienų.

F. Laikinoji Ministrų Taryba rinkimų laikotarpiu

114 straipsnis

Prieš Turkijos Didžiosios Nacionalinės Asamblėjos rinkimus turi atsistatydinti teisingumo, vidaus reikalų ir susisiekimo ministrai. Iki rinkimų likus 3 dienoms arba tuo atveju, kai skiriami nauji rinkimai dar nesibaigus Asamblėjos kadencijai, per 5 dienas nuo tokio paskyrimo dienos Ministras Pirmininkas iš Asamblėjos narių arba iš nesančių jais paskiria į šias ministrų pareigas nepriklausomus asmenis.

Jeigu nauji rinkimai paskiriami Konstitucijos 116 straipsnyje numatytu atveju, Ministrų Taryba atsistatydina. Respublikos Prezidentas paskiria Ministrą Pirmininką suformuoti laikinąją Ministrų Tarybą.

Laikinąją Ministrų Tarybą sudaro politinių partijų frakcijų nariai proporcingai jų parlamentiniam dydžiui, išskyrus paskyrimus į teisingumo, vidaus reikalų ir susisiekimo ministrų pareigas. Į jas skiriami nepriklausomi asmenys iš Asamblėjos narių arba iš nesančių jais.

Iš kiekvienos politinių partijų frakcijos paskiriamų ministrais narių skaičių nustato Turkijos Didžiosios Nacionalinės Asamblėjos Pirmininkas, kuris apie tai praneša Ministrui Pirmininkui. Partijų nariai, kurie atsisako jiems pasiūlytų ministrų postų arba kurie vėliau iš šių postų atsistatydina, yra pakeičiami nepriklausomais asmenimis iš Asamblėjos narių arba iš nesančių jais.

Laikinoji Ministrų Taryba turi būti suformuota per penkias dienos nuo sprendimo paskirti naujus rinkimus paskelbimo Oficialiajame leidinyje dienos.

Laikinoji Ministrų Taryba negali būti atstatydinta balsavus dėl nepasitikėjimo ja.

Laikinoji Ministrų Taryba eina pareigas rinkimų laikotarpiu, kol susirenka naujoji Asamblėja.

G. Instrukcijos

115 straipsnis

Ministrų Taryba gali priimti instrukcijas dėl įstatymų įgyvendinimo arba įstatymu reguliuojamų klausimų sutvarkymo, kiek jie neprieštarauja įstatymams. Jie yra ištiriami Valstybės taryboje.

Instrukcijas pasirašo Respublikos Prezidentas ir paskelbia ta pačia tvarka kaip įstatymus.

H. Respublikos Prezidento sprendimu naujai skiriami Turkijos Didžiosios Nacionalinės Asamblėjos rinkimai

116 straipsnis

Tais atvejais, kai pagal 110 straipsnį Ministrų Tarybai nepavyksta gauti pasitikėjimo balsavime arba ji atsistatydina po balsavimo 99 ar 111 straipsnių nustatytais atvejais, jeigu nauja Ministrų Taryba negali būti suformuota per keturiasdešimt penkias dienas arba jai nepavyksta gauti pasitikėjimo balsavime, pasitaręs su Turkijos Didžiosios Nacionalinės Asamblėjos pirmininku Respublikos Prezidentas gali nuspręsti skirti naujus rinkimus.

Jeigu Ministrų Taryba negali būti suformuota per 45 dienas po Ministro Pirmininko atsistatydinimo, kai nepasitikėjimo ja pareiškimas nepalaikomas balsavime, taip pat per 45 dienas nuo naujai išrinktos Asamblėjos valdybos išrinkimo, pasitaręs su Turkijos Didžiosios Nacionalinės Asamblėjos Pirmininku Respublikos Prezidentas taip pat gali nuspręsti skirti naujus rinkimus.

Sprendimas paskelbti naujus rinkimus yra publikuojamas Oficialiajame leidinyje ir rinkimai yra rengiami.

I. Nacionalinė gynyba

1. Turkijos ginkluotųjų pajėgų vyriausiojo vado ir Generalinio štabo vado tarnybos

117 straipsnis

Turkijos ginkluotųjų pajėgų vyriausiojo vado tarnyba yra neatskiriama nuo Turkijos Didžiosios Nacionalinės Asamblėjos dvasinės egzistencijos ir jai atstovauja Respublikos Prezidentas.

Ministrų Taryba yra Turkijos Didžiajai Nacionalinei Asamblėjai atsakinga už nacionalinį saugumą ir už šalies ginkluotųjų pajėgų pasirengimą šalies gynybai.

Generalinio štabo vadas yra ginkluotųjų pajėgų vadovas, o karo metu jis vykdo Vyriausiojo vado pareigas Respublikos Prezidento vardu.

Generalinio štabo vadą skiria Respublikos Prezidentas, gavęs Ministrų Tarybos teikimą. Jo / jos įgaliojimai nustatomi įstatyme. Generalinio štabo vadas už savo įgaliojimų vykdymą atsako Ministrui Pirmininkui.

Funkciniai santykiai tarp Nacionalinės gynybos ministerijos ir Generalinio štabo vado bei ginkluotųjų pajėgų vadų bei jurisdikcinės ribos nustatomos įstatyme.

2. Nacionalinio saugumo taryba

118 straipsnis

Nacionalinio saugumo tarybą sudaro Ministras Pirmininkas, Generalinio štabo vadas, Ministro Pirmininko pavaduotojai, teisingumo, nacionalinės gynybos, vidaus reikalų ir užsienio reikalų ministrai, ginkluotųjų pajėgų sausumos, oro ir laivyno vadai bei žandarmerijos generalinis vadas, o jai pirmininkauja Respublikos Prezidentas.

Priklausomai nuo darbotvarkės ministrai ir kiti suinteresuoti asmenys gali būti kviečiami į Tarybos posėdžius ir jie gali juose kalbėti.

Nacionalinio saugumo taryba teikia Ministrų Tarybai patariamuosius sprendimus dėl valstybinės nacionalinės saugumo politikos formavimo, nustatymo ir įgyvendinimo bei savo vertinimus dėl būtinos koordinacijos. Ministrų Taryba vertina jai pateiktus sprendimus dėl priemonių, kurias ji laiko būtinomis valstybės egzistavimo ir nepriklausomumo išsaugojimui, šalies vientisumui ir nedalomumui bei visuomenės taikai ir saugumui.

Nacionalinio saugumo tarybos darbotvarkę nustato Respublikos Prezidentas, atsižvelgdamas į Ministro Pirmininko ir Generalinio štabo vado pasiūlymus.

Kai Respublikos Prezidentas nedalyvauja posėdžiuose, Nacionalinio saugumo taryba renkasi pirmininkaujama Ministro Pirmininko.

Įstatyme nustatoma Nacionalinio saugumo tarybos generalinio sekretoriato organizacinė struktūra ir įgaliojimai.

III. Ypatingosios administracinės priemonės

A. Ypatingosios padėtys

1. Ypatingosios padėties paskelbimas dėl gamtinės nelaimės ar rimtos ekonominės krizės

119 straipsnis

Gamtinės nelaimės, pavojingos epideminės ligos ar rimtos ekonominės krizės atveju Ministrų Taryba susirenkusi į Respublikos Prezidento vadovaujamą posėdį gali paskelbti ypatingąją padėtį viename ar daugiau regionų arba visos šalies mastu laikotarpiui, neviršijančiam šešerių mėnesių.

2. Ypatingosios padėties paskelbimas dėl išplitusių smurto veiksmų arba didelio masto viešosios tvarkos sutrikdymo

120 straipsnis

Kai esama išplitusių smurto veiksmų, kai tuo siekiama paneigti Konstitucijos nustatytą laisvosios demokratijos tvarką arba žmogaus teises ir laisves, arba dėl smurto veiksmų dideliu mastu yra sutrikdoma viešoji tvarka, Ministrų Taryba, susirinkusi į Respublikos Prezidento vadovaujamą posėdį ir po to, kai pasitaria su Nacionalinio saugumo taryba, gali paskelbti ypatingąją padėtį viename ar daugiau regionų arba visos šalies mastu laikotarpiui, neviršijančiam šešerių mėnesių.

3. Taisyklės ypatingosios padėties atvejais

121 straipsnis

Kai Konstitucijos 119 ir 120 straipsniuose numatytais atvejais paskelbiama ypatingoji padėtis, toks sprendimas publikuojamas Oficialiajame leidinyje ir gali būti nedelsiant pateiktas tvirtinti Turkijos Didžiosios Nacionalinės Asamblėjos posėdyje. Jeigu Turkijos Didžioji Nacionalinė Asamblėja tuo metu neposėdžiauja, ji yra nedelsiant sušaukiama. Asamblėja gali pakeisti ypatingosios padėties laikotarpį, kiekvieną kartą pratęsdama jį gali tai daryti daugiausia iki keturių mėnesių, kai to prašo Ministrų Taryba, arba ji gali atšaukti ypatingąją padėtį.

Įstatymas dėl ypatingosios padėties numato Konstitucijos 119 straipsnyje numatytu atveju paskelbus ypatingąją padėtį piliečiams priskiriamas finansines, materialines ir darbines pareigas ir būdą, kaip pagal Konstitucijos 15 straipsnyje įtvirtintus principus yra apribojamos ar sustabdomos jų pagrindinės teisės ir laisvės; kaip ir kokių priemonių, būtinų tomis sąlygomis, turi būti imamasi, kokio pobūdžio įgaliojimai suteikiami valstybės tarnautojams, kaip pasikeičia pareigūnų statusas atitinkamai kiekvienos paskelbtos ypatingosios padėties rūšies atveju bei ypatingąsias administravimo taisykles.

Ypatingosios padėties laikotarpiu Ministrų Taryba, susirinkusi į Respublikos Prezidento vadovaujamą posėdį, gali jame priimti dekretus, turinčius įstatymo galią, klausimais, kurie yra būtini ypatingosios padėties laikotarpiu. Šie dekretai yra skelbiami Oficialiajame leidinyje ir tą pačią dieną pateikiami Turkijos Didžiajai Nacionalinei Asamblėjai tvirtinti; procedūrų taisyklėse nurodomi tokių dekretų svarstymo laiko apribojimai ir procedūra.

B. Karo padėtis, mobilizacija ir karo būvis

122 straipsnis

Ministrų Taryba susirinkusi į Respublikos Prezidento vadovaujamą posėdį, pasitarusi su Nacionalinio saugumo taryba, gali paskelbti karo padėtį viename ar keliuose regionuose arba visoje šalyje ne ilgesniam kaip 6 mėnesių laikotarpiui tuo atveju, kai esama išplitusių smurto veiksmų, kai tuo siekiama paneigti Konstitucijos nustatytą laisvosios demokratijos tvarką arba žmogaus teises ir laisves ir tokia padėtis yra pavojingesnė nei tais atvejais, kai būtina skelbti ypatingąją padėtį; arba karo atveju, susiklosčius situacijai, sukeliančiai karą, sukilimo atveju, išplitus smurtui, dideliems maištams prieš tėvynę ir Respubliką, arba paplitus smurtui, kilusiam šalies viduje ar už jos ribų, kai tai gresia šalies ir tautos vientisumui. Toks sprendimas nedelsiant skelbiamas Oficialiajame leidinyje ir tą pačią dieną turi būti teikiamas Turkijos Didžiajai Nacionalinei Asamblėjai tvirtinti. Jeigu Turkijos Didžioji Nacionalinė Asamblėja tuo metu neposėdžiauja, ji yra nedelsiant sušaukiama. Turkijos Didžioji Nacionalinė Asamblėja gali, kai mano tai esant reikalinga, sutrumpinti arba pratęsti karo padėties įstatymo galiojimą arba jį panaikinti.

Karo padėties galiojimo laikotarpiu Ministrų Taryba, susirinkusi į Respublikos Prezidento vadovaujamą posėdį, gali priimti dekretus, turinčius įstatymo galią, tais klausimais, kurie yra būtini paskelbus karo padėtį.

Šie dekretai skelbiami Oficialiajame leidinyje ir teikiami Turkijos Didžiajai Nacionalinei Asamblėjai tvirtinti. Procedūrų taisyklėse nurodomi tokių dekretų svarstymo laiko apribojimai ir procedūra.

Karo padėties pratęsimas, kiekvieną kartą ne ilgiau nei 4 mėnesiams, gali būti patvirtintas Turkijos Didžiosios Nacionalinės Asamblėjos. Karo atveju 4 mėnesių apribojimas nebėra taikomas.

Karo padėties arba mobilizacijos, arba karo atvejais įstatyme nustatomos normos, kurios galioja gyvenimo tvarkai, santykiams su administracine sistema, būdams, kuriais apribojamos ar sustabdomos žmogaus teisės bei laisvės, nustato įpareigojimus piliečiams karo atveju arba padėties, suponuojančios neišvengiamą karą, būseną.

Karo komendantai atlieka savo pareigas vadovaujami Generalinio štabo vado.

IV. Administracija

A. Administravimo sistemos principai

1. Administracijos vientisumas ir teisinis subjektiškumas

123 straipsnis

Administravimo sistema yra vientisa, jos sandarą ir funkcijas nustato įstatymas.

Administracijos organizavimas ir veikla grindžiami centralizacijos ir decentralizacijos principais.

Viešosios valdžios įstaigos steigiamos tik pagal įstatymą arba tiesiogiai įstatyme nurodytų įgaliojimų pagrindu.

2. Įstatymų įgyvendinamieji teisės aktai

124 straipsnis

Ministras Pirmininkas, ministrai ir viešieji juridiniai asmenys leidžia įstatymų įgyvendinamuosius teisės aktus, kurie negali prieštarauti įstatymams ir kitiems su jų kompetencija susijusiems aktams, kuriems įgyvendinti yra skirti.

Įstatymas nustato, kokie įstatymų įgyvendinamieji teisės aktai skelbiami Oficialiajame leidinyje.

B. Teisminė priežiūra

125 straipsnis

Visi administraciniai aktai ir pareigūnų veiksmai gali būti skundžiami teismui. Su koncesijų, viešųjų paslaugų sutartimis ir jų sąlygomis susijusius ginčus gali nagrinėti nacionalinis ar tarptautinis arbitražas. Ginčus su užsienio subjektais sprendžia tarptautinis arbitražas.

Respublikos Prezidento kompetenciją įgyvendinantys aktai ir Aukščiausiosios karinės tarybos sprendimai teismui neskundžiami. Nepaisant to, teisminei kontrolei yra priskirti Aukščiausiosios karinės tarybos sprendimai dėl atleidimo iš pareigų karinėse pajėgose, išskyrus sprendimus dėl perkėlimo į kitas pareigas ir išėjimo į pensiją pasibaigus tarnybos laikui.

Teismui įteikto skundo dėl administracijos veiksmų senatis pradedama skaičiuoti nuo raštiško pranešimo apie ginčijamą administracijos aktą datos.

Teismo kompetencijai priklauso administracinių veiksmų bei sprendimų teisėtumo kontrolė ir jokiu būdu negali būti tikrinamas jų tikslingumas. Draudžiama priimti teismo sprendimą, kuris apriboja administracijos veiksmus ir sprendimus įgyvendinant vykdomąsias funkcijas pagal įstatyme nustatytus principus ir formas arba tokį teismo sprendimą, kuris naikina vykdomosios valdžios diskrecines galias.

Jeigu administracijos akto įgyvendinimas sukelia sunkius arba neįmanomus atlyginti padarinius ir toks aktas yra akivaizdžiai neteisėtas, gali būti priimtas motyvuotas sprendimas sustabdyti jo įgyvendinimą.

Įstatymu gali būti apribotas administracijos aktų vykdymo sustabdymas ypatingosios padėties, karo padėties įvedimo, mobilizacijos ir karo būklės atvejais arba nacionalinio saugumo, viešosios tvarkos ir sveikatos apsaugos pagrindais.

Administracija yra atsakinga už savo veiksmais ir sprendimais padarytos žalos atlyginimą.

C. Valdymo organizavimas

1. Centrinė administracija

126 straipsnis

Pagal geografinę padėtį, ekonomines sąlygas, viešųjų paslaugų poreikius Turkijos centrinė administracija dalinama į apygardas; šios taip pat yra dalijamos į žemesnio lygmens administracinius rajonus.

Apygardų administravimas grindžiamas įgaliojimų perdavimo vietos valdžiai principu.

Gali būti steigiamos centrinės administracijos, kurios apima keletą apygardų, kad būtų laiduotas viešųjų paslaugų veiksmingumas ir koordinavimas. Šių administracijų funkcijos ir įgaliojimai nustatomi įstatymu.

2. Vietos savivalda

127 straipsnis

Vietos savivaldos organai yra viešieji juridiniai asmenys, steigiami apygardų, municipalinių rajonų ir kaimo gyventojų bendriesiems poreikiams užtikrinti; vietos savivaldos organų struktūra ir sprendimų priėmimo principai nustatomi įstatymu.

Vietos savivaldos organų sudarymo tvarka, pareigos ir įgaliojimai nustatomi įstatymu vadovaujantis vietos savivaldos principais.

Vietos savivaldos institucijų rinkimai vykdomi kas penkeri metai pagal 67 straipsnyje nustatytus principus. Eiliniai arba papildomi vietos savivaldos organų ar jų narių rinkimai, kurie patenka į trumpesnį nei vienerių metų laiką iki arba po eilinių arba papildomų rinkimų, yra vykdomi kartu su šiais rinkimais. Įstatyme gali būti numatyti specialūs administraciniai sprendimai didesnių urbanizuotų vietovių atžvilgiu.

Teismai sprendžia ginčus dėl vietos savivaldos renkamų organų statuso įgijimo ar praradimo. Iki galutinio teismo sprendimo priėmimo Vidaus reikalų ministras gali laikinai iš pareigų pašalinti vietos savivaldos organų narius ar pareigūnus, kurių atžvilgiu pradėtas tyrimas arba jie patraukti atsakomybėn dėl nusikaltimų, padarytų atliekant pareigas.

Siekdama užtikrinti, kad vietos viešosios paslaugos būtų teikiamos vadovaujantis administravimo vientisumo, paslaugų lygiavertiškumo, viešojo intereso ir vietos poreikių tenkinimo principais, centrinė administracija prižiūri vietos savivaldos organų veiklą ta apimtimi, kurią apibrėžia įstatyme įtvirtinti pagrindai ir procedūros.

Ministrų Tarybos leidimu vietos savivaldos organai sudaro sąjungas specialioms viešosioms paslaugoms teikti; šių sąjungų funkcijos, įgaliojimai, finansiniai ir saugumo klausimai, tarpusavio ryšiai ir santykiai su centrine administracija reguliuojami įstatymu. Šiems vietos savivaldos organams skiriamos finansinės lėšos turi būti proporcingos jų atliekamoms funkcijoms.

D. Valstybės tarnautojams taikmos nuostatos

1. Bendrieji principai

128 straipsnis

Pagrindinėms ir nuolatinėms funkcijoms, kurių iš valstybės tarnybos reikalauja valstybei, valstybės ekonominėms struktūroms ir kitoms valstybės įmonėms (įstaigoms) pagal bendrojo administravimo principus priskirtos pareigos, atlikti skiriami valstybės tarnautojai ir kiti valstybės darbuotojai.

Įstatyme reguliuojami valstybės tarnautojų ir kitų valstybės pareigūnų kvalifikacijos, skyrimo į pareigas, įgaliojimų ir kompetencijų, teisių ir atsakomybės, atlyginimo ir aprūpinimo bei kiti su jų statusu susiję klausimai. Tačiau išsaugomos kolektyvinių sutarčių nuostatos finansinių ir socialinių teisių klausimais.

2. Pareigos ir atsakomybė, garantijos drausminių procedūrų atvejais

129 straipsnis

Valstybės tarnautojai ir kiti valstybės pareigūnai yra įpareigoti savo veikloje būti ištikimi Konstitucijai ir įstatymams.

Valstybės tarnautojai ir kiti valstybės pareigūnai ir valstybinių profesinių organizacijų nariai arba jų aukštesnieji organai nėra traukiami drausminėn atsakomybėm neužtikrinus jiems teisės į gynybą.

Drausminiai sprendimai nėra teismų kontrolės išimtis.

Bylos dėl nuostolių, atsiradusių dėl valstybės tarnautojų, kitų valstybės pareigūnų kaltų veiksmų atliekant jų pareigas, kompensavimo gali būti keliamos tik prieš administraciją pagal įstatyme nustatytą tvarką ir sąlygas ta apimtimi, kuria jiems taikomi atgręžtiniai reikalavimai.

Valstybės tarnautojų ir kitų valstybės pareigūnų persekiojimas dėl įtarimų padarius nusikaltimus, išskyrus įstatyme nustatytus atvejus, pradedamas gavus įstatyme nustatytos administracinės valdžios įstaigos leidimą.

E. Aukštojo mokslo institucijos ir jų organai

1. Aukštojo mokslo institucijos

130 straipsnis

Siekiant parengti darbuotojų išteklius nacijos ir šalies poreikiams tenkinti pagal šiuolaikinio švietimo principų sistemą, valstybės ir įstatymu steigiami universitetai, apimantys keletą padalinių bei turintys viešojo juridinio asmens statusą. Jų paskirtis – suteikti išsilavinimą skirtingais lygmenimis, grindžiamais viduriniu išsilavinimu, vykdyti tyrimus, leisti publikacijas, patarti (veikti kaip konsultantai), tarnauti šaliai ir žmonijai.

Aukštojo mokslo institucijos gali būti steigiamos valstybei prižiūrint ir kontroliuojant, fondų pastangomis pagal įstatyme nustatytus principus ir tvarką, kol jos nesiekia pelno.

Įstatyme nustatoma, kad universitetai valstybėje būtų nuosekliai geografiškai paskirstyti.

Universitetai, dėstytojų bendruomenės nariai bei jų padėjėjai gali laisvai užsiimti visų rūšių moksliniais tyrimais ir publikacijomis. Tačiau tai neapima jų laisvės užsiimti veikla, priešinga valstybės egzistavimui ir nepriklausomumui bei priešinga nacijos bei šalies vienybei ir nedalomumui.

Universitetai ir prie jų esantys padaliniai yra valstybės prižiūrimi ir inspektuojami; jų saugumas laiduojamas valstybės.

Pagal įstatyme nustatytą tvarką ir nuostatas universitetų rektorius renka ir skiria Respublikos Prezidentas, fakultetų dekanus – Aukštojo mokslo taryba.

Universitetų administraciniai ir priežiūros organai bei akademinės bendruomenės nariai negali būti pašalinti iš pareigų dėl bet kokių priežasčių kitos nei universiteto kompetentingas organas arba Aukštojo mokslo taryba institucijos sprendimu.

Universitetų parengti biudžetai, kai juos peržiūri ir patvirtina Aukštojo mokslo taryba, įsigalioja ir yra prižiūrimi pagal principus, taikomus centrinės valdžios biudžetui.

Įstatyme reguliuojami šie klausimai: aukštojo mokslo institucijų, jų organų, jų funkcionavimo ir rinkimų, pareigų, įgaliojimų ir atsakomybės, valstybės universitetų priežiūros ir inspektavimo procedūros, dėstytojų bendruomenės pareigos, jų vardai, paskyrimai, karjera ir išėjimas į pensiją, dėstytojų bendruomenės apmokymas, universitetų ir dėstytojų bendruomenės santykis su viešosiomis institucijomis ir jų organizacijomis, išsilavinimo lygiai ir laikotarpiai, studentų priėmimas į aukštojo mokslo institucijas, reikalavimai lankomumui ir mokesčiai, valstybės teikiamos paramos principai, drausminės ir piniginės atsakomybės dalykai, finansai, darbuotojų teisės, dėstytojų elgesio taisyklės, dėstytojų skyrimo pagal vidinius universitetų reikalavimus tvarka, apmokymo ir švietimo siekimo laisvė ir garantijos bei šiuolaikinio mokslo ir technologijos reikalavimų taikymas, finansinių lėšų, valstybės skiriamų Aukštojo mokslo tarybai ir universitetams, panaudojimas.

Fondų steigiamoms aukštojo mokslo institucijoms Konstitucijos nuostatos dėl valstybės įsteigtų aukštojo mokslo institucijų taikomos ta apimtimi, kuria jos reguliuoja akademinę veiklą, dėstytojų bendruomenės parinkimą ir saugumą, išskyrus finansinius ir administracinius klausimus.

2. Aukštojo mokslo institucijos

131 straipsnis

Aukštojo mokslo taryba steigiama aukštojo mokslo institucijų teikiamam išsilavinimui planuoti, organizuoti, administruoti ir prižiūrėti,

orientuoti dėstymo darbą, švietimo ir mokslinius tyrimus, laiduoti tokių institucijų steigimąsi ir vystymąsi pagal įstatyme nustatytus principus ir tikslus, užtikrinti universitetams skirtų lėšų efektyvų naudojimą ir planuoti dėstytojų bendruomenės tobulinimąsi.

Aukštojo mokslo tarybą sudaro Respublikos Prezidento paskirti nariai, kurių įstatyme nustatytų kandidatūrų skaičių jam teikia Ministrų Taryba bei universitetai, pagal kandidatų savybes ir rinkimų tvarką. Pirmenybė teikiama sėkmingai dirbusiems fakulteto nariams ar universitetų rektoriams ir nariams, tiesiogiai paskirtiems Respublikos Prezidento.

Tarybos organizavimas, funkcijos, įgaliojimai, atsakomybė ir veiklos principai nustatomi įstatyme.

3. Ypatingojo reguliavimo aukštojo mokslo institucijos

132 straipsnis

Prie Turkijos ginkluotųjų pajėgų ir nacionalinės policijos veikiančios aukštojo mokslo institucijos veikia pagal jų atitinkamuose įstatymuose nustatytą reguliavimą.

F. Radijo ir televizijos aukščiausioji taryba, radijo ir televizijos bei su valstybe susijusių naujienų agentūrų institucijos

133 straipsnis

Radijo ir televizijos stotys steigiamos ir veikia laisvai, pagal įstatyme nustatytas taisykles.

Radijo ir televizijos aukščiausioji taryba, steigiama reguliuoti ir prižiūrėti radijo bei televizijos veiklą, sudaroma iš devynių narių. Jos nariai renkami, pasiremiant kiekvienai politinės partijos grupei skirtu narių skaičiumi, Turkijos Didžiosios Nacionalinės Asamblėjos plenarinėje sesijoje iš dvigubo skaičiaus kandidatų, nominuojamų politinių partijų grupėse proporcingai jų skaičiui. Radijo ir televizijos aukščiausiosios tarybos formavimas, pareigos ir įgaliojimai, rinkimų procedūra ir jos narių kadencijos laikotarpis yra nustatomi įstatyme.

Vienintelė radijo ir televizijos institucija, steigiama valstybės kaip valstybės įstaiga, ir naujienų agentūros, gaunančios paramą iš valstybės įstaigų, yra nepriklausomos, jų laidos yra nešališkos.

G. Atatiurko aukštoji kultūros, kalbos ir istorijos institucija

134 straipsnis

„Atatiurko aukštoji kultūros, kalbos ir istorijos institucija“, kaip valstybės įstaiga, moraline prasme globojama Atatiurko, prižiūrima ir remiama Respublikos Prezidento, steigiama prie Ministro Pirmininko kanceliarijos; ją sudaro Atatiurko tyrimų centras, Turkų kalbos institucija, Turkijos istorijos institucija bei Atatiurko kultūros centras. Ji siekia atlikti mokslinius tyrimus, leisti leidinius ir platinti informaciją apie Atatiurko idėjas, principus ir reformas, Turkijos kultūrą, Turkijos istoriją ir turkų kalbą.

Finansinės pajamos iš Atatiurko palikimo, jo valia skirto Turkijos kalbos institucijai ir Turkijos istorijos institucijai, yra išsaugomos ir atitinkamai joms paskirstomos.

Įstatyme reguliuojami Atatiurko aukštoji kultūros, kalbos ir istorijos institucijos steigimo, organų, veiklos procedūrų ir personalo klausimai bei jos įgaliojimų padalinių atžvilgiu klausimai.

H. Profesinės organizacijos, turinčios viešųjų institucijų bruožų

135 straipsnis

Profesinės organizacijos, turinčios viešųjų institucijų bruožų, ir jų aukštesnieji organai yra viešieji kolektyviniai asmenys, įsteigti pagal įstatymą, turintys tikslą tenkinti bendrus atitinkamos profesijos narių poreikius, skatinti jų profesinę veiklą, laiduoti jų profesijos vystymąsi laikantis bendrųjų interesų, apsaugoti profesinę drausmę ir etiką tam, jog būtų laiduota jos narių tarpusavio ir visuomenės vienybė bei pasitikėjimas pagal įstatyme nustatytas procedūras ir teismams atliekant kontrolę.

Asmenys, viešosiose institucijose einantys nuolatinespareigas arba dirbantys valstybės ekonominėse įmonėse (įstaigose), negali būti verčiami tapti viešųjų profesinių organizacijų nariais.

Šios profesinės organizacijos neužsiima veikla, neatitinkančia tikslų, dėl kurių buvo steigiamos.

Politinės partijos negali siūlyti kandidatų į šių profesinių organizacijų organus ir aukštesnes struktūras.

Įstatyme nustatomos taisyklės šias profesines organizacijas valstybei finansiškai ir administracine tvarka prižiūrėti.

Profesinių organizacijų atsakingi organai, kurie užsiima su jų tikslais nesuderinama veikla, teismo sprendimu yra paleidžiami, kai to prašo įsta-

tyme nustatyta valdžios institucija arba prokuroras, o į jų vietą renkami nauji organai.

Tačiau, kai tai yra reikalinga ir kai atidėliojimas kelia pavojų nacionaliniam saugumui, viešajai tvarkai daromo nusikaltimo užkardymui ar gresia nusikaltimo pavojus, arba tai reikalinga dėl suėmimo, įstatyme numatyta valdžios institucija gali gauti įgaliojimus suspenduoti profesinių organizacijų ir jų aukštesniųjų struktūrų veiklą. Toks sprendimas per 24 valandas perduodamas patvirtinti teisėjui, kuris / kuri savo sprendimą priima per 48 valandas; priešingu atveju šis administracinis sprendimas automatiškai anuliuojamas.

I. Pirmininkavimas rūpinantis religiniais reikalais (religinių klausimų koordinavimas)

136 straipsnis

Pirmininkaudama rūpinantis religiniais reikalais (koordinuodama religinius klausimus) bendroji administracija įgyvendina savo pareigas, apibrėžtas specialiajame įstatyme, pagal sekuliarizmo principus, neatsižvelgdama į visas politines idėjas bei nuostatas ir siekdama nacionalinio solidarumo bei vientisumo.

J. Neteisėtas įsakymas

137 straipsnis

Jeigu į bet kokias pareigas priimtas ar bet kokį postą užimantis asmuo nusprendžia, kad jam / jai aukštesniojo pagal rangą darbuotojo duotas įsakymas prieštarauja įstatymų įgyvendinamiesiems teisės aktams, reguliavimui, įstatymams arba Konstitucijai, jis / ji nevykdo įsakymo ir praneša apie tokį prieštaravimą įsakymą davusiam asmeniui. Tačiau jeigu aukštesnio rango darbuotojas primygtinai nurodo vykdyti įsakymą ir pakartoja nurodymą raštu, jo / jos įsakymas privalo būti vykdomas; tokiu atveju tiesioginis įsakymo vykdytojas nebus traukiamas atsakomybėn.

Pats savaime esantis nusikaltimu įsakymas jokiomis aplinkybėmis negali būti vykdomas; jį įvykdęs asmuo neišvengia atsakomybės.

Įstatyme nurodytos išimtys, siejamos su kariškio atliekamomis pareigomis, skubiais viešosios tvarkos bei saugumo laidavimo atvejais yra išsaugomos.

Trečias skyrius. TEISMINĖ VALDŽIA

I. Bendrosios nuostatos

A. Teismų nepriklausomumas

138 straipsnis

Atlikdami savo pareigas teisėjai yra nepriklausomi; jie sprendimus priima pagal Konstituciją, įstatymus ir jų asmeninį įsitikinimą, derantį su teise.

Teismams ar teisėjams joks organas, valdžia (valdžios institucija), tarnyba ar individas negali duoti instrukcijų ar nurodymų, kaip vykdyti teisingumą, siųsti jiems aplinkraščių arba teikti rekomendacijų ar patarimų.

Įstatymų leidybos asamblėjoje negali būti užduodami jokie klausimai, vedamos diskusijos, daromi pareiškimai, susiję su teisminės valdžios įgyvendinimu nagrinėjamoje byloje.

Įstatymų leidybos ir vykdomieji organai bei administracija paklūsta teismo sprendimams; šie organai bei administracija nei kiek nors juos keičia, nei delsia juos vykdydami.

B. Teisėjų ir prokurorų kadencijos (paskyrimo laiko) apsauga

139 straipsnis

Teisėjai ir prokurorai iš pareigų nėra atleidžiami arba atstatydinami nesulaukę Konstitucijoje nustatyto amžiaus, išskyrus, kai to jie prašo patys; iš jų negalima atimti atlyginimo, aprūpinimo arba kitų teisių, siejamų su jų statusu, net kai panaikinamas teismas arba pareigybė.

Išsaugomos įstatyme įtvirtintos nuteistų už nusikaltimą asmenų, kai reikalaujama juos atleisti iš pareigų, taip pat asmenų, kurie neginčijamai nebegali eiti pareigų dėl ligos ar sveikatos arba kurie nebegal užsiimti profesine veikla dėl nesugebėjimo, išimtys.

C. Teisėjai ir prokurorai

140 straipsnis

Teisėjai ir prokurorai atlieka teisėjų ir prokurorų pareigas civiliniuose ir administraciniuose teismuose. Šias pareigas atlieka profesionalūs teisėjai ir prokurorai.

Teisėjai savo pareigas eina laikydamiesi teismų nepriklausomumo ir teisėjų paskyrimo laiko apsaugos principų.

Teisėjų ir prokurorų kvalifikacija, paskyrimas į pareigas, teisės bei pareigos, atlyginimai bei aprūpinimas, pareigų paaukštinimas, nuolatinis ar laikinas pareigų ar darbo vietos pakeitimas, drausminių bylų jiems inicijavimas, tyrimo tvarka ir sprendimo traukti juos atsakomybėn dėl einant pareigas padarytų arba pareiginių nusikaltimų priėmimas, nuteisimas už nusikaltimus arba nekompetencijos atvejus, reikalaujančius uždrausti jiems užsiimti profesune veikla, jų mokymasis einant pareigas ir kiti klausimai, susiję su jų kaip darbuotojų statusu, yra nustatomi įstatyme laikantis teismų nepriklausomumo ir teisėjo paskyrimo į pareigas laiko apsaugos principų.

Teisėjai ir prokurorai pareigas eina iki 65 metų amžiaus. Įstatyme nustatomas karinių teisėjų privalomo atsistatydinimo amžius, aukštesnių pareigų suteikimo ir atleidimo iš pareigų tvarka.

Atlikdami administracines funkcijas teisėjai ir prokurorai veikia prie Teisingumo ministerijos.

Tie teisėjai ir prokurorai, kurie dirba administracinį darbą, laikosi tų pačių normų, kaip ir kiti teisėjai ir prokurorai. Jų kategorijos ir rangai nustatomi pagal principus, taikomus teisėjams ir prokurorams, ir jie naudojasi visomis teisėjams bei prokurorams suteiktomis teisėmis.

D. Posėdžių viešumas ir būtinybė pagrįsti verdiktus

141 straipsnis

Teismo posėdžiai yra vieši. Teismas gali nuspręsti visą ar dalį posėdžio padaryti uždarą, bet tik tais atvejais, kai tai visiškai pateisinama viešosios moralės arba viešojo saugumo sumetimais.

Nepilnamečių bylų nagrinėjimo ypatumai nustatomi specialiose įstatymo nuostatose.

Visų teismų sprendimai surašomi pateikiant pagrindimą.

Teismų pareiga užbaigti bylų nagrinėjimą įmanomai greičiau ir mažiausiais kaštais.

E. Teismų sudarymas

142 straipsnis

Teismų sudarymas, pareigos ir įgaliojimai, funkcionavimas ir bylų nagrinėjimo procedūros reguliuojamos įstatyme.

F. Valstybės saugumo teismas

143 straipsnis

G. Teismų darbo priežiūra

144 straipsnis

Teismo ir prokurorų administravimo pareigų atlikimo priežiūrą įgyvendina Teisingumo ministerija, pasitelkdama teismo inspektorius ir vidaus auditorius, priklausančius teisėjų ir prokurorų profesijai. Priežiūroje naudojami paklausimai, inspektavimai ir tyrimai, kuriais užsiima teismų inspektoriai. Priežiūros tvarka ir principai nustatomi įstatyme.

H. Teisingumo vykdymas kariškių atžvilgiu

145 straipsnis

Kariškių atžvilgiu teisingumą vykdo kariniai teismai ir kariniai drausminiai teismai. Šie teismai turi jurisdikciją teisti už kariškių padarytus karinius nusikaltimus ir už nusikaltimus, kuriuos kariškiai padaro prieš kariškius arba kurie susiję su kariškių pareigų atlikimu. Bet kokiu atveju bylos dėl nusikaltimų valstybės saugumui, konstitucinei santvarkai ir jos funkcionavimui yra nagrinėjamos civiliniuose teismuose.

Civiliai asmenys nėra teisiami kariniuose teismuose, išskyrus karo metą.

Įstatyme nustatomi nusikaltimai ir karinių teismų jurisdikcijai priklausantys asmenys karo metu, karinių teismų sudarymo tvarka ir, kai tai būtina, civilinių teismų teisėjų bei prokurorų paskyrimo į karinius teismus tvarka.

Kariškių atžvilgiu teisingumą vykdančių institucijų formavimas, funkcionavimas, klausimai, susiję su karinių teisėjų statusu, santykiai tarp karinių teisėjų, veikiančių kaip kariniai prokurorai, ir karinis vadovavimas jiems pareigų atlikimo metu nustatomas įstatyme laikantis teismų nepriklausomumo ir teisėjo paskyrimo į pareigas laiko apsaugos principų.

II. Aukštieji teismai

A. Konstitucinis Teismas

1. Sudarymas

146 straipsnis

Konstitucinį Teismą sudaro 17 narių.

Turkijos Didžioji Nacionalinė Asamblėja slaptu balsavimu išrenka 2 narius iš 3 kandidatų, kuriuos nominuoja į kiekvieną laisvą teisėjo vietą iš savo tarpo Valstybės kontrolės pirmininkas bei jos nariai, ir vieną narį iš 3 kandidatų, nominuotų savarankiškai dirbančių teisininkų draugijos vadovų. Šiuose Turkijos Didžiojoje Nacionalinėje Asamblėjoje vykdomuose rinkimuose dėl kiekvienos laisvos teisėjo vietos yra būtina surinkti 2/3 visų narių balsų daugumą pirmajame balsavime ir visų narių absoliučią balsų daugumą per antrąjį balsavimą. Jeigu per antrąjį balsavimą neįmanoma pasiekti absoliučios visų narių balsų daugumos, dėl 2 kandidatų, gavusiųjų daugiausia balsų per antrąjį balsavimą, vykdomas trečias balsavimas; jo metu didžiausią balsų skaičių gavęs kandidatas išrenkamas Teismo nariu.

Respublikos Prezidentas skiria 3 narius iš Aukštojo apeliacinio teismo, 2 narius iš Valstybės tarybos, vieną narį iš Aukštojo karinio apeliacinio teismo ir vieną narį iš Aukštojo karinio administracinio teismo į kiekvieną laisvą teisėjo poziciją pasiūlytų 3 kandidatų, kurie nominuojami atitinkamai šių teismų iš jų visuotinių susirinkimų iš jų pirmininkų ir narių; 3 narius, iš kurių mažiausiai du turi būti įgiję teisininko išsilavinimą, iš 3 kandidatų, nominuotų į kiekvieną laisvą teisėjo poziciją Aukštojo mokslo tarybos iš teisės, ekonomikos ir politikos mokslų dėstytojų, nesančių Tarybos nariais; 4 narius iš aukščiausiojo lygio vykdančiųjų vadovų, savarankiškai dirbančių teisininkų, pirmos kategorijos teisėjų ir prokurorų arba Konstitucinio Teismo pranešėjų.

Rinkimuose, kuriuos vykdo atitinkamai Aukštojo apeliacinio teismo, Valstybės tarybos, Aukštojo karinio apeliacinio teismo, Aukštojo karinio administracinio teismo, Valstybės kontrolės ir Aukštojo mokslo tarybos visuotiniai susirinkimai, yra išrenkami nominantai dalyvauti Konstitucinio Teismo teisėjų rinkimuose; trys asmenys, surinkę daugiausia balsų, yra nominuojami į kiekvieną laisvą poziciją. Rinkimuose trijų kandidatų, nominuojamų savarankiškai dirbančiųjų teisininkų asociacijos vadovų; nominuotais laikomi trys daugiausia balsų gavę asmenys.

Tam, kad atitiktų skiriamo Konstitucinio Teismo narių reikalavimus: dėstytojai turi turėti profesoriaus arba asocijuoto profesoriaus vardą; teisininkai turi turėti mažiausiai 20 metų teisininko darbo stažą; aukščiausiojo lygio vykdomieji vadovai turi būti įgiję aukštąjį išsilavinimą ir dirbę valstybės tarnyboje mažiausiai 20 metų bei pirmos kategorijos teisėjai ir prokurorai turi turėti mažiausiai 20 metų darbo patirtį įskaitant jų kandidatavimo laikotarpį, laikantis sąlygos, kad jie yra vyresni nei 45 metų amžiaus.

Konstitucinis Teismas 4 metams išsirenka savo pirmininką ir 2 jo pavaduotojus iš savo narių slaptu balsavimu taikant absoliučios jo narių daugumos principą. Gali būti perrenkami tie, kurių kadencija baigiasi.

Konstitucinio Teismo nariai neužima jokių kitų privačių ar valstybinių pareigų, išskyrus jų pagrindines pareigas.

2. Kadencijos laikas ir narystės pabaiga

147 straipsnis

Konstitucinio Teismo nariai išrenkami 12 metų kadencijai. Narys negali būti išrenkamas dar kartą. Teismo nariai atsistatydina iš pareigų sukakę 65 metų amžiaus. Narių, kurių kadencija pasibaigia anksčiau, nei jie sulaukia privalomo atsistatydinti amžiaus, paskyrimo į kitas pareigas tvarka ir kiti klausimai, susiję su jų kaip darbuotojų statusu, yra nustatomi įstatyme.

Narystė Konstituciniame Teisme baigiasi automatiškai, jeigu narys nuteisiamas už nusikaltimą, dėl kurio yra šalinama iš jo / jos juridinės profesijos, ir baigiasi priėmus sprendimą absoliučia narių dauguma Konstituciniame Teisme, jeigu yra neginčijamai nustatyta, kad ji / ji nebegali eiti jo / jos pareigų dėl ligos.

3. Funkcijos ir įgaliojimai

148 straipsnis

Konstitucinis Teismas tiria įstatymų, dekretų, kurie turi įstatymo galią, ir Turkijos Didžiosios Nacionalinės Asamblėjos procedūrų taisyklių turinio ir formos konstitucingumą, taip pat tiria individualius prašymus (asmenų skundus). Konstitucijos pataisų yra tiriama ir tikrinama tik forma. Tačiau dekretų, kurie turi įstatymo galią ir yra priimti ypatingosios padėties, karinės padėties arba karo metu, nei forma, nei konstitucingumas Konstituciniame Teisme nėra tikrinami.

Įstatymų formos patikrinimas yra apribojamas ta apimtimi, kuria nustatinėjama, ar vėliausio balsavimo metu pasiekta būtina balsų dauguma; konstitucinių pataisų patikrinimas apribojamas ta apimtimi, kuria nustatinėjama, ar buvo reikiama dauguma siūlymui teikti ir balsuoti ir ar buvo laikomasi diskusijų draudimo pagreitintos procedūros metu. Formos patikrinimo gali paprašyti Respublikos Prezidentas arba 1/5 Turkijos Didžiosios Nacionalinės Asamblėjos narių. Prašymai anuliuoti aktą dėl netinkamos jo formos negali būti teikiami praėjus 10 dienų po įstatymų promulgavimo; taip pat kiti teismai negalės kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl jų netinkamos formos.

Kiekvienas (asmuo) gali kreiptis į Konstitucinį Teismą tuo pagrindu, kad vieną iš jo pagrindinių teisių ir laisvių, saugomą Europos žmogaus teisių konvencijos bei laiduojamą Konstitucijos, pažeidė valstybės institucija. Iki kreipimosi būtina panaudoti visas teisines priemones šiai teisei apginti.

Įstatyme nustatyta individualaus prašymo tvarka ir principai.

Konstitucinis Teismas, veikdamas kaip Aukščiausiasis Teismas, teisia Respublikos Prezidentą, Turkijos Didžiosios Nacionalinės Asamblėjos Pirmininką, Ministrų Tarybos narius, Konstitucinio Teismo, Aukštojo apeliacinio teismo, Valstybės tarybos, Aukštojo karinio apeliacinio teismo, Aukštojo karinio administracinio teismo, Aukščiausiosios teisėjų ir prokurorų tarybos, Valstybės kontrolės pirmininkus ir narius, vyriausiuosius prokurorus ir jų pavaduotojus už nusikaltimus, susijusius su jų funkcijų atlikimu.

Generalinio štabo vadas, sausumos, jūrų ir oro pajėgų vadai ir žandarmerijos generalinis komendantas už nusikaltimus, susijusius su jų funkcijų atlikimu, teisiami Aukščiausiajame Teisme.

Aukštojo apeliacinio teismo vyriausiasis prokuroras arba Aukštojo apeliacinio teismo vyriausiojo prokuroro pavaduotojas skiriamas kaltintoju Aukščiausiajame Teisme.

Dėl Aukščiausiojo Teismo sprendimų galima teikti prašymą teisminei kontrolei. Dėl šio prašymo galutinį sprendimą priima Teismo generalinė asamblėja.

Konstitucinis Teismas taip pat vykdo kitas pareigas, jam suteiktas Konstitucijos.

4. Darbo tvarka ir tyrimas

149 straipsnis

Konstitucinį Teismą sudaro du skyriai ir Generalinė asamblėja. Skyrius veikia vadovaujamas pirmininko pavaduotojo, dalyvaujant keturiems nariams. Generalinė asamblėja veikia dalyvaujant dvylikai narių ir vadovaujama Konstitucinio Teismo pirmininko arba pirmininko paskirto jo pavaduotojo. Skyriai ir Generalinė asamblėja sprendimus prima absoliučia balsų dauguma. Gali būti steigiami komitetai, turintys ištirti individualių prašymų priimtinumą.

Generalinė asamblėja nagrinėja bylas ir prašymus dėl politinių partijų, prašymus dėl anuliavimo ir prieštaravimo bei atlieka tyrimą, kuriame Konstitucinis Teismas veikia kaip Aukščiausiasis Teismas; skyriai priima sprendimus dėl individualių prašymų.

Dėl konstitucinių pataisų anuliavimo, politinių partijų paleidimo arba valstybės paramos joms nutraukimo nusprendžia 2/3 posėdyje dalyvaujančių narių.

Prašymai dėl akto anuliavimo netinkamos formos pagrindu Konstituciniame Teisme nagrinėjami ir išsprendžiami pirmumo tvarka.

Įstatyme nustatomas Konstitucinio Teismo sudarymas, Generalinės asamblėjos ir skyrių atliekamo tyrimo procedūros, pirmininko, jo pavaduotojų, narių drausminės priemonės; Teismo funkcionavimo principai, skyrių bei komitetų sudarymas, darbo pasidalijimas nustatomi Teismo tvirtinamose vidaus darbo taisyklėse.

Konstitucinis Teismas, išskyrus tuos atvejus, kai jis veikia kaip Aukščiausiasis Teismas, bylas nagrinėja be viešų posėdžių, tačiau dėl individualių prašymų jis gali nuspręsti surengti viešą posėdį. Kai Teismas mano, kad tai yra būtina, jis gali pakviesti suinteresuotus byla asmenis duoti paaiškinimus bei asmenis, turinčius su byla susijusių žinių, bei bylose dėl politinės partijos paleidimo Teismas išklauso politinės partijos pirmininko arba jo paskirto atstovo gynybos kalbą, kai (pirmiausia) išklausomas Aukštojo apeliacinio teismo vyriausiasis prokuroras.

5. Anuliavimo bylos tyrimas

150 straipsnis

Respublikos Prezidentas, valdančiosios partijos ar valdančiųjų partijų parlamentinės grupės ar pagrindinės opozicinės partijos parlamentinė

grupė bei mažiausiai viena penktoji visų Turkijos Didžiosios Nacionalinės Asamblėjos narių grupė turi teisę kreiptis tiesiogiai dėl įstatymų, įstatymų galią turinčių dekretų, Turkijos Didžiosios Nacionalinės Asamblėjos procedūrų taisyklių arba jų atskirų normų ar nuostatų anuliavimo, grindžiamo neatitikimu Konstitucijai forma ir turiniu. Jeigu valdžioje yra daugiau negu viena politinė partija, valdančiųjų partijų įgaliojimai prašyti anuliavimo yra įgyvendinami partijos, turinčios daugiausiai narių.

6. Laikotarpis kreipimuisi dėl anuliavimo

151 straipsnis

Teisė tiesiogiai kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl anuliavimo baigiasi po 60 dienų nuo ginčijamo įstatymo, įstatymo galią turinčio dekreto ar procedūrų taisyklių paskelbimo dienos Oficialiajame leidinyje.

7. Prašymai ištirti konstitucingumą kituose teismuose

152 straipsnis

Jeigu tirdamas bylą teismas nustato, kad joje taikomas įstatymas ar įstatymo galią turintis dekretas yra nekonstitucinis arba jeigu jis įsitikinęs pagrįstumu abejonių dėl nekonstitucingumo, reiškiamų vienos iš šalių byloje, jis atideda bylos nagrinėjimą iki tol, kol Konstitucinis Teismas išspręs šį klausimą.

Jeigu (pirmosios instancijos teismo) teisėjas byloje neįsitikina pagrįstumu abejonių nekonstitucingumu, tai kartu su (pirmosios instancijos) teismo sprendimu dėl jų nusprendžia kompetentinga apeliacinė teismo instancija.

Konstitucinis Teismas bylą išsprendžia iš esmės ir paskelbia savo sprendimą per 5 mėnesius nuo prašymo gavimo dienos. Jeigu per nurodytą laikotarpį Teismas nepriima jokio sprendimo, bylą tyręs (ordinarinis) teismas užbaigia jos nagrinėjimą taikydamas galiojančias teisės normas. Tačiau jeigu bylą tiriantis teismas iki jos išsprendimo iš esmės pabaigos gauna Konstitucinio Teismo sprendimą, jis privalo jo paisyti.

Dėl tos pačios nuostatos negalima teikti prašymo tirti jos konstitucingumą nepraėjus 10 metų nuo Konstitucinio Teismo sprendimo atsisakyti tirti prašymą paskelbimo Oficialiajame leidinyje.

8. Konstitucinio Teismo sprendimas

153 straipsnis

Konstitucinio Teismo sprendimai yra galutiniai. Sprendimai dėl anuliavimo be rašytinių motyvų (rašytinio pagrindimo) nėra skelbiami.

Nagrinėdamas bylą dėl viso įstatymo ar jo galią turinčio dekreto arba jų nuostatos anuliavimo, Konstitucinis Teismas negali veikti kaip įstatymo leidėjas ir priimti sprendimų, lemiančių naują praktiką (naujus įstatymus).

Įstatymai, jų galią turintys dekretai, Turkijos Didžiosios Nacionalinės Asamblėjos procedūros taisyklės ar jų atskiros nuostatos nustoja galios nuo sprendimo dėl jų anuliavimo paskelbimo Oficialiajame leidinyje. Kai tai yra būtina, Konstitucinis Teismas taip pat gali nuspręsti, nuo kokios dienos toks sprendimas įsigalioja. Įsigaliojimo atidėjimas negali būti ilgesnis nei vieneri metai skaičiuojant nuo sprendimo paskelbimo Oficialiajame leidinyje.

Jeigu sprendime dėl anuliavimo yra nuspręsta atidėti paties sprendimo įsigaliojimą, tai Turkijos Didžioji Nacionalinė Asamblėja pirmumo tvarka svarsto ir priima įstatymo projektą ar jos narių pateiktą įstatymo iniciatyvą, kuria siekiama užpildyti dėl anuliavimo atsiradusią spragą.

Sprendimai dėl anuliavimo negali būti taikomi atgaline tvarka (retroaktyviai).

Konstitucinio Teismo sprendimai nedelsiant skelbiami Oficialiajame leidinyje. Jie yra privalomi įstatymų leidybos, vykdomosios valdžios ir teismo organams, administracinei valdžiai, fiziniams ir juridiniams asmenims.

B. Aukštasis apeliacinis teismas

154 straipsnis

Aukštasis apeliacinis teismas yra paskutinioji instancija peržiūrėti tiems civilinių teismų sprendimams ir nuosprendžiams, kurių įstatymas nepriskiria kitų civilinių teismų kompetencijai. Įstatyme nustatytų bylų specialiųjų kategorijų atvejais jis yra pirmoji ir paskutinė instancija.

Aukštojo apeliacinio teismo narius slaptu balsavimu ir absoliučia visų savo narių balsų dauguma skiria Aukščiausioji teisėjų ir prokurorų taryba iš civiliniuose teismuose dirbančių pirmos kategorijos teisėjų ir prokurorų arba iš asmenų, laikomų užsiimančiais šia profesija.

Pirmąjį pirmininką, pirmuosius primininko pavaduotojus ir departamentų vadovus iš savo narių slaptu balsavimu absoliučia visų narių balsų

dauguma ketveriems metams renka Aukštojo apeliacinio teismo generalinė asamblėja; jie gali būti perrinkti savo kadencijos pabaigoje.

Aukštojo apeliacinio teismo vyriausiasis prokuroras ir jo pavaduotojas yra skiriami į pareigas Respublikos Prezidento 4 metų kadencijai Aukštojo apeliacinio teismo generalinėje asamblėjoje iš jos narių atrinkus po penkis kandidatus į kiekvienas pareigas slaptu balsavimu. Jie gali būti perrinkti savo kadencijos pabaigoje.

Laikantis teismų nepriklausomumo ir teisėjo kadencijos apsaugos principų įstatyme nustatoma Aukštojo apeliacinio teismo organizavimo bei funkcionavimo tvarka, jo pirmininko, pavaduotojų bei narių, vyriausiojo prokuroro ir jo pavaduotojo išrinkimo tvarka bei jų kvalifikacija.

C. Valstybės taryba

155 straipsnis

Valstybės taryba yra paskutinė instancija peržiūrėti administracinių teismų sprendimams ir nuosprendžiams, kurie pagal įstatymą nėra perduodami kitiems administraciniams teismams. Ji taip pat yra pirmoji ir paskutinė instancija.

Valstybės taryba nagrinėja administracines bylas, per 2 mėnesius pareiškia savo nuomonę dėl Ministro Pirmininko ir Ministrų Tarybos teikiamų įstatymo projektų ir sąlygų bei sutarčių, taikomų viešųjų paslaugų koncesijoms, nagrinėja reguliavimo projektus, sprendžia administracinius ginčus ir vykdo kitas jai įstatyme numatytas pareigas.

Tris ketvirtadalius Valstybės tarybos narių skiria Aukščiausioji teisėjų ir prokurorų taryba iš pirmos kategorijos administracinių teisėjų ir prokurorų arba tų asmenų, kurie laikomi priklausančiais šiai profesijai; likusieji vienas ketvirtadalis narių paskiriami Respublikos Prezidento iš įstatymo reikalavimus atitinkančių pareigūnų.

Valstybės tarybos pirmininkas, vyriausiasis prokuroras, pirmininko pavaduotojas, departamentų vadovai renkami visų narių absoliučia balsų dauguma Valstybės tarybos generalinėje asamblėjoje iš jos pačios narių keturių metų kadencijai slaptu balsavimu. Jie gali būti perrinkti savo kadencijos pabaigoje.

Valstybės tarybos organizavimas ir funkcionavimas, jos pirmininko, vyriausiojo prokuroro, pirmininko pavaduotojo, departamentų vadovų ir narių rinkimai reguliuojami įstatyme laikantis administracinės jurisdikci-

jos ypatingos prigimties, teismų nepriklausomumo bei teisėjo kadencijos apsaugos principų.

D. Aukštasis karinis apeliacinis teismas

156 straipsnis

Aukštasis karinis apeliacinis teismas yra paskutinioji instancija karinių teismų sprendimų ir nuosprendžių atžvilgiu. Jis taip pat yra pirmoji ir paskutinė instancija, nagrinėjanti įstatyme nurodytas specifines kariškių bylas.

Aukštojo karinio apeliacinio teismo nariai skiriami Respublikos Prezidento iš trijų kandidatų, Aukštojo karinio apeliacinio teismo generalinės asamblėjos slaptu balsavimu ir absoliučia visų narių balsų dauguma nominuotų iš pirmos kategorijos karinių teisėjų į kiekvieną laisvą vietą.

Aukštojo karinio apeliacinio teismo pirmininkas, vyriausiasis prokuroras, antrasis pirmininkas ir departamentų vadovai paskiriami pagal laipsnį ir vyresniškumą iš Aukštojo karinio apeliacinio teismo narių.

Aukštojo karinio apeliacinio teismo organizacija ir funkcionavimas, jos narių drausminiai ir asmeninės sudėties klausimai nustatomi įstatyme laikantis teismų nepriklausomumo ir teisėjų kadencijos apsaugos principų.

E. Aukštasis karinis administracinis teismas

157 straipsnis

Aukštasis karinis administracinis teismas yra pirmoji ir paskutinė instancija nagrinėti ginčams, kylantiems dėl administracinių aktų ir veiksmų, susijusių su kariškiais arba karo tarnyba, netgi jei tokius įstatymus priėmė ir veiksmus vykdė ne kariškių valdžia. Tačiau ginčuose dėl pareigos atlikti karinę tarnybą negali būti keliama jokių sąlygų asmeniui būtinai būti karinių pajėgų nariu.

Aukštojo karinio administracinio teismo nariai, esantys kariniais teisėjais, skiriami Respublikos Prezidento iš trijų kandidatų sąrašo, kuris išrenkamas dėl kiekvienos laisvos vietos slaptu balsavimu kariniais teisėjais esančių Teismo narių ir šio Teismo prezidento ir gavus visų tokių narių absoliučios daugumos pritarimą; renkama iš pirmos kategorijos karinių teisėjų. Nariai, kurie nėra kariniai teisėjai, skiriami Respublikos Prezidento iš 3 kandidatų sąrašo, teikiamo dėl kiekvienos laisvos vietos Generalinio štabo vado iš įstatyme nustatytą laipsnį ir kvalifikaciją turinčių karininkų.

Kariniais teisėjais nesančių narių kadencija neviršija 4 metų.

Teismo pirmininkas, vyriausiasis prokuroras ir departamentų vadovai skiriami iš karinių teisėjų pagal jų laipsnį ir vyresniškumą.

Aukštojo karinio administracinio teismo organizacija, funkcionavimas, bylų nagrinėjimo tvarka, jo narių drausmės ir asmeninės sudėties klausimai nustatomi įstatyme laikantis teismų nepriklausomumo ir teisėjų kadencijos apsaugos principų.

F. Jurisdikcinių ginčų teismas

158 straipsnis

Jurisdikcinių ginčų teismas turi įgaliojimus priimti galutinius sprendimus civilinių, administracinių ir karinių teismų ginčuose dėl jurisdikcijų ir nuosprendžių.

Jurisdikcinių ginčų teismo organizacija, jos narių kvalifikacija, rinkimų tvarka, jo funkcionavimas nustatomas įstatyme. Šio teismo pirmininko vietą užima Konstitucinio Teismo paskirtas vienas iš jo narių.

Konstitucinio Teismo sprendimai turi pirmenybę jurisdikciniuose ginčuose tarp jo ir kitų teismų.

III. Aukščiausioji teisėjų ir prokurorų taryba

159 straipsnis

Aukščiausioji teisėjų ir prokurorų taryba steigiama ir savo funkcijas atlieka laikydamasi teismų nepriklausomumo ir teisėjų kadencijos apsaugos principų.

Aukščiausiąją teisėjų ir prokurorų tarybą sudaro 22 nuolatiniai ir 12 pakaitinių narių; joje yra trys skyriai.

Teisingumo ministras yra Tarybos pirmininkas. Teisingumo ministerijos sekretorius yra Tarybos narys *ex-officio*. Ketverių metų kadencijai Tarybos 4 nuolatinius narius, kurių kvalaifikacija nustatoma įstatyme, iš teisės dėstytojų skiria Respublikos Prezidentas; iš savo teismo narių 3 nuolatinius ir 3 pakaitinius narius skiria Aukštojo apeliacinio teismo generalinė asamblėja; iš Valstybės tarybos narių 2 nuolatinius ir 2 pakaitinius narius skiria Valstybės tarybos generalinė asamblėja; iš savo narių vieną nuolatinį ir vieną pakaitinį narį skiria Turkijos teisingumo akademijos generalinė asamblėja; 7 nuolatinius ir 4 pakaitinius narius renka civiliniai teisėjai ir prokurorai iš asmenų, kurie yra pirmos kategorijos teisėjai ir kurie nepra-

rado savo kvalifikacijos, būtinos pirmos kategorijos teisėjui; 3 nuolatinius ir 2 pakaitinius narius renka administraciniai teisėjai ir prokurorai iš tų asmenų, kurie yra pirmos kategorijos teisėjai ir kurie neprarado kvalifikacijos, būtinos pirmos kategorijos teisėjui. Jie gali būti perrinkti savo kadencijos pabaigoje.

Tarybos narių rinkimai rengiami per 60 dienų likusių iki esamų narių kadencijos pabaigos. Jeigu iki kadencijos pabaigos atsiranda laisvų vietų, kurias Taryboje užėmė Respublikos Prezidento paskirti nariai, nauji nariai yra paskiriami per 60 dienų nuo laisvos vietos atsiradimo dienos. Jeigu atsiranda laisvų vietų dėl kitų narių nebuvimo, likusį kadencijos laiką jus pakeičia pakaitiniai nariai.

Rinkimuose, kuriuose balsuojama už į Aukščiausiąją teisėjų ir prokurorų tarybą renkamus narius, vykdomuose Aukštojo apeliacinio teismo, Valstybės tarybos ir Turkijos teisingumo akademijos generalinėse asamblėjose ir kiekvienas teisėjas ir prokuroras balsuoja už kandidatus iš civilinių ir administracinių teismų pirmos kategorijos teisėjų ir prokurorų; daugiausia balsų gavę kandidatai yra išrenkami atitinkamai nuolatiniais ir pakaitiniais nariais. Šie slapto balsavimo rinkimai rengiami kartą per kadenciją.

Nuolatiniai Tarybos nariai, išskyrus teisingumo ministrą ir teisingumo ministerijos sekretorių, negali užimti jokių kitų pareigų nei tos, kurios nustatytos įstatyme, ar būti Tarybos išrinkti į kitas pareigas jų kadencijos metu.

Tarybos pirmininkas administruoja ir atstovauja Tarybai; jis nedalyvauja skyrių darbe. Taryba iš savo narių išrenka skyrių vadovus ir iš skyrių vadovų išrenka pirmininko pavaduotoją.

Taryba rengia posėdžius dėl civilinių ir administracinių teismų teisėjų ir prokurorų priėmimo į profesiją, jų paskyrimo, perkėlimo į kitas pareigas, laikinųjų įgaliojimo suteikimo, pareigų paaukštinimo, paaukštinimo į pirmos kategorijos pareigas, sprendimų dėl tų asmenų, dėl kurių profesinės veiklos kilo abejonių, dėl drausminių priemonių skyrimo ir pašalinimo iš pareigų; ji prima galutinį sprendimą dėl Teisingumo ministerijos siūlymo panaikinti teismą arba pakeisti teismo teritorinę jurisdikciją; ji taip pat vykdo kitas funkcijas, jai suteiktas Konstitucijos ir įstatymų.

Kaip teisėjai ir prokurorai atlieka pareigas pagal įstatymus, reguliavimą, poįstatyminius aktus ir instrukcijas (teisėjų atveju – administracines instrukcijas); tyrimą dėl to, ar jie padarė su pareigomis susijusius nusikalti-

mus, ar jų elgesys ir veiksmai suderinami su jų statusu ir pareigomis; ir, jeigu būtina, tyrimą ir (bylų) nagrinėjimą atlieka Tarybos inspektoriai gavus atitinkamų skyrių pasiūlymą ir leidus Aukščiausiosios teisėjų ir prokurorų tarybos pirmininkui. Tyrimus ir (bylų) nagrinėjimą taip pat gali vykdyti teisėjas arba prokuroras, kuris tiriamo pareigūno atžvilgiu yra vyresnysis pagal rangą (pareigas).

Išskyrus sprendimus dėl profesinės veiklos draudimo, kiti Tarybos sprendimai yra neskundžiami.

Taryboje steigiamas Generalinis sekretoriatas. Generalinį sekretorių skiria Tarybos prezidentas iš trijų kandidatų, Tarybos teikiamų iš pirmos kategorijos teisėjų ir prokurorų. Taryba, gavusi pareigūnų sutikimą, turi įgaliojimus skirti Tarybos inspektorius, teisėjus ir prokurorus atlikti laikinas ar nuolatines užduotis Taryboje.

Teisingumo ministras yra įgaliotas paskirti teisėjus, prokurorus, teismų inspektorius, vidaus auditorius iš teisėjo ir prokuroro profesijomis užsiimančių asmenų, kai jie dėl to sutinka, atlikti laikinas ar nuolatines funkcijas Teisingumo ministerijos centrinėje, pavaldžioje ar susijusioje institucijoje.

Tarybos narių rinkimai, jos skyrių sudarymas ir darbo pasidalinimas skyriuose, Tarybos ir jos skyrių pareigos, posėdžiuose ir sprendimų priėmimui reikalingas kvorumas, darbo tvarka ir principai, skyrių priimtų sprendimų ir procesinių veiksmų apskundimas ir jo nagrinėjimo tvarka, Generalinio sekretoriato įsteigimas ir jo pareigos nustatomi įstatyme.

IV. Valstybės kontrolė

160 straipsnis

Valstybės kontrolė Turkijos Didžiosios Nacionalinės Asamblėjos vardu užsiima viešosios administracijos, kuri finansuojama iš valstybės biudžeto, taip pat socialinės apsaugos institucijų turto pajamų, išlaidų, auditavimu. Ji priima galutinius sprendimus dėl atsakingų pareigūnų finansinių sprendimų ir vykdo įstatyme nustatytas funkcijas auditavimo, tyrimo ir bylų nagrinėjimo srityse. Suinteresuoti asmenys, tačiau tik kartą, gali teikti prašymą peržiūrėti galutinį Valstybės kontrolės sprendimą per 15 dienų nuo jo gavimo raštu laikotarpį. Dėl Valstybės kontrolės sprendimų apeliacijų administraciniams teismams teikti negalima.

Jeigu Valstybės kontrolės ir Valstybės tarybos sprendimai dėl mokesčių, panašių finansinių įsipareigojimų ir pareigų nesutampa, tai pirmenybė yra teikiama Valstybės tarybos sprendimams.

Vietos administracijos veiksmus ir sąskaitas audituoja ir galutinius sprendimus dėl to priima Valstybės kontrolė.

Valstybės kontrolės steigimas, funkcionavimas, audito procedūros, narių ir jos pirmininko kvalifikacija, paskyrimai, pareigos ir įgaliojimai, teisės ir įsipareigojimai bei kiti asmeninės sudėties klausimai nustatomi įstatyme.

KETVIRTA DALIS

FINANSINĖS IR EKONOMINĖS NUOSTATOS

Pirmas skyrius. FINANSINĖS NUOSTATOS

I. Biudžetas

A. Biudžeto parengimas ir įgyvendinimas

161 straipsnis

Valstybės ir kitų nei valstybės ekonominiai dariniai (įmonės) viešųjų įstaigų išlaidos nustatomos metiniuose biudžetuose.

Įstatyme nustatomi biudžetinių metų pradžia, centrinės valdžios biudžeto parengimas, įgyvendinimas ir jo priežiūra.

Įstatyme nustatomi konkretūs laikotarpiai bei tvarka investuoti į vystymosi planus arba verslą ir paslaugas, kurios teikiamos ilgiau nei vienerius metus.

Į Biudžeto įstatymą negali būti įrašomos kokios nors kitokios nuostatos, nesusijusios su biudžetu.

B. Biudžeto svarstymas

162 straipsnis

Ministrų Taryba teikia centrinės valdžios biudžeto projektą ir pranešimą dėl nacionalinių biudžeto rodiklių (vertinimų) Turkijos Didžiajai Nacionalinei Asamblėjai likus ne mažiau kaip 75 dienoms iki biudžetinių metų pradžios.

Biudžeto projektą ir pranešimą svarsto Biudžeto komitetas, kurį sudaro 40 narių. Komiteto sudėtyje yra laiduojamas Asamblėjoje atstovaujamų politinių partijų grupių ir nepriklausomų kandidatų proporcinis atstovavimas, tačiau išsaugomos mažiausiai 25 vietos valdančiųjų politinių partijų ar grupių atstovams.

Per 55 dienas trunkančio biudžeto projekto svarstymą Biudžeto komitete jis iki biudžetinių metų pradžios turi būti apsvarstytas ir priimtas Asamblėjos plenariniame posėdyje.

Turkijos Didžiosios Nacionalinės Asamblėjos nariai plenariniame posėdyje pareiškia savo nuomones dėl viešosios administracijos (sistemos) atskirų biudžetų ir viso biudžeto apskritai; įvairios biudžeto dalys ir siūlymai pataisyti projektą perskaitomi ir dėl jų balsuojama be diskusijų.

Debatų asamblėjos plenariniame posėdyje jos nariai dėl projekto negali teikti tokių pasiūlymų, dėl kurių tektų padidinti biudžeto išlaidas arba sumažinti biudžeto pajamas.

C. Biudžeto pataisų principai

163 straipsnis

Centrinei administracijai (administravimo sistemai) skiriami asignavimai nustato leidžiamas išlaidų ribas. Į biudžetą negali būti įtraukiama jokia nuostata, kai tai reikštų leidžiamų išlaidų ribų padidinimą Ministrų Tarybos sprendimu. Ministrų Taryba neturi įgaliojimų pakeisti biudžetą, priimdama įstatymo galią turintį dekretą. Siūlymuose pakeisti biudžetą padidinant asignavimus einamųjų metų biudžeto plane bei Vyriausybės ir atskirų (asamblėjos) narių teikiamuose projektuose, numatančiuose finansines išlaidas (naštą) einamųjų ar būsimųjų biudžetinių metų laikotarpiais, privalo būti nurodomi finansinių pajamų, atitinkančių siūlomas išlaidas, šaltiniai.

D. Biudžeto įvykdymo ataskaita

164 straipsnis

Galutiniai finansiniai projektai (biudžeto vykdymo ataskaita) Turkijos Didžiajai Nacionalinei Asamblėjai teikiami per 7 mėnesius po atitinkamų biudžetinių metų pabaigos, nebent įstatyme būtų nustatytas trumpesnis tokio pateikimo laikotarpis. Valstybės kontrolė teikia jų patvirtinimo ataskaitą (įvertinimą) Turkijos Didžiajai Nacionalinei Asamblėjai per 75 dienas nuo galutinių finansinių projektų gavimo Asamblėjoje.

Galutiniai finansiniai projektai (biudžeto vykdymo ataskaita) įtraukiami į Biudžeto komiteto darbotvarkę kartu su naujųjų biudžetinių metų projektu. Biudžeto komitetas teikia biudžeto projektą plenariniam posėdžiui kartu su galutiniais finansiniais projektais (biudžeto vykdymo atas-

kaita); plenariniame posėdyje kartu svarstomi biudžeto projektas ir galutiniai finansiniai projektai (biudžeto vykdymo ataskaita).

Galutinių finansinių projektų (biudžeto vykdymo ataskaitos) ir jų patvirtinimo ataskaitos (įvertinimo) pateikimas Turkijos Didžiajai Nacionalinei Asamblėjai neužkerta kelio audituoti ir ištirti einamųjų biudžetinių metų galutinę ataskaitą, dėl kurios Valstybės kontrolė savo išvados nepateikė, ir tai nereiškia, kad dėl biudžeto vykdymo ataskaitų jau priimtas galutinis sprendimas.

E. Valstybės įstaigų kontrolė

165 straipsnis

Įstatyme įtvirtinami principai, reguliuojantys Turkijos Didžiosios Nacionalinės Asamblėjos atliekamą viešųjų institucijų ir partnerysčių (bendrijų), kurių kapitalo daugiau kaip pusė tiesiogiai ar netiesiogiai priklauso valstybei, viešųjų finansinių ataskaitų kontrolę (apskaitą).

Antras skyrius. EKONOMINĖS NUOSTATOS

I. Planavimas, Ekonominė ir socialinė taryba

166 straipsnis

Valstybė turi pareigą, remdamasi detaliomis analizėmis ir vertinimais, planuoti visoje savo teritorijoje ekonominį, socialinį ir kultūrinį vystymąsi, subalansuotą ir darnią pramonės ir žemės ūkio plėtrą bei efektyvų nacionalinių išteklių naudojimą, taip pat sukurti organizacijas, būtinas šiems tikslams pasiekti.

Plane numatomos priemonės, skirtos nacionalinėms santaupoms ir produkcijai didinti, kainų stabilumui užtikrinti, išorės mokėjimams subalansuoti, investicijoms skatinti ir užimtumui didinti. Planuojant investicijas atsižvelgiama į viešąjį interesą ir visuomenės poreikius; minėtų veiksmų tikslas yra efektyvus išteklių naudojimas. Visos veiklos, susijusios su plėtra, turi būti vykdomos vadovaujantis šiuo planu.

Visos procedūros ir taisyklės dėl ūkinės plėtros planų parengimo ir šių planų patvirtinimo Turkijos Didžiojoje Nacionalinėje Asamblėjoje, įgyvendinimo ir peržiūros; taip pat procedūros ir taisyklės, kuriomis neleidžiama priimti pataisas ir pakeitimus, kenkiančias planų vientisumui – gali būti nustatytos įstatymu.

Ekonominė ir socialinė taryba yra institucija, įsteigta kaip Vyriausy-

bės patariamoji institucija ekonominės ir socialinės politikos formavimo klausimais. Ekonominės ir socialinės tarybos įsteigimą ir veiklą reglamentuoja įstatymai.

II. Rinkų priežiūra ir užsienio prekybos reguliavimas

167 straipsnis

Valstybė imasi priemonių, kad užtikrintų ir skatintų patikimą ir sklandų piniginių lėšų, kreditų, kapitalo, prekių ir paslaugų rinkų veikimą; bei užkirstų kelią monopolių ir kartelių, atsiradusių praktikoje arba sudarius susitarimus, formavimuisi rinkose.

Gindama nacionalinės ekonomikos interesus ir reguliuodama užsienio prekybą, Ministrų Taryba įstatymu gali būti įgaliota įvesti papildomus finansinius mokesčius importui, eksportui ir kitoms užsienio prekybos transakcijoms arba juos panaikinti.

III. Gamtos išteklių žvalgyba ir išgavimas

168 straipsnis

Gamtos turtas ir gamtos ištekliai priklauso ir yra tos valstybės žinioje. Teisė juos tyrinėti ir eksploatuoti priklauso valstybei. Valstybė gali tam tikram laikui perduoti šią teisę fiziniams ar juridiniams asmenims. Įstatyme turi būti numatyta, kuriuos gamtos turtus ir išteklius galima tyrinėti ir naudoti valstybei kartu su fiziniais ir juridiniais asmenimis, o kuriuos – tiesiogiai fiziniams ir juridiniams asmenims. Antruoju atveju įstatyme turi būti numatomos sąlygos, kurias turi atitikti fiziniai ir juridiniai asmenys, taip pat valstybinės priežiūros ir kontrolės taisyklės bei procedūros ir sankcijos.

IV. Miškai ir miško gyvenvietės

A. Miškų apsauga ir naudojimas

169 straipsnis

Valstybė priima būtinus teisės aktus ir imasi priemonių, reikalingų siekiant apsaugoti ir didinti miškų resursus. Sudegę miškai turi būti atsodinti: šiuose plotuose neleidžiama užsiimti žemės ūkio ir gyvulininkystės veikla. Visi miškai yra valstybės globojami ir prižiūrimi.

Valstybinių miškų nuosavybės teisė negali būti perleista. Valstybė val-

do valstybinius miškus ir jais naudojasi pagal įstatymą. Nuosavybės teisė į valstybinius miškus negali atsirasti įgyjamąja senatimi, šiems miškams negalima nustatyti servitutų, išskyrus, kai to reikalauja viešasis interesas.

Neleidžiama vykdyti aktus ir veiksmus, kurie gali sukelti žalą miškams. Neleidžiama jokia politinė propaganda, kuri gali sukelti miškų naikinimą. Nubausti už miškų deginimą ar naikinimą netenka teisės į amnestiją, jiems negali būti taikomas individualizuotas bausmės švelninimas.

Draudžiama mažinti miško plotus, išskyrus plotus, kurių išsaugojimas laikomas moksliškai ir techniškai nenaudingu, arba kurių pavertimas žemės ūkio paskirties žemėmis laikomas vienareikšmiškai naudingu, arba jei tokie laukai, vynuogynai, sodai, alyvmedžių giraitės arba panašūs plotai techniškai ir moksliškai nustojo būti miškais iki 1981 m. gruodžio 31 d. ir jų naudojimas žemės ūkio arba gyvulininkystės tikslais buvo pripažintas kaip naudingas užstatytuose miestų, miestelių teritorijose ir kaimų apylinkėse.

B. Miško gyvenviečių apsauga

170 straipsnis

Miškų priežiūros ir naudojimosi jais kontekste, įstatyme numatomos priemonės, kuriomis užtikrinamas bendradarbiavimas tarp valstybės ir kaimų, esančių miškuose arba netoli jų, ir kuriomis siekiama užtikrinti miškų apsaugą ir pagerinti miškų gyventojų gyvenimo sąlygas.

Įstatymas taip pat nustato tų sričių, kurios techniškai ir moksliškai nustojo būti miškais iki 1981 m. gruodžio 31 d. vystymosi taisykles, apibrėžia plotų nustatymo būdus, kurių išsaugojimas kaip miško yra moksliškai ir techniškai nenaudingas, ir kaip tokius plotus pašalinti iš miško ribų (rejestro), taip pat tai, kaip šiuos plotus perima valstybė, siekdama juose apgyvendinti visus arba kai kuriuos miškų kaimų gyventojus.

Valstybė imasi veiksmų, palengvinančių šiems gyventojams žemės ūkio technikos (įrangos) ir kitų priemonių įsigijimą.

Žemės, priklausančios kaimų gyventojams, perkeltiems iš miškų, turi būti nedelsiant užsodintos, kuriant valstybinį mišką.

V. Kooperacijos vystymas

171 straipsnis

Valstybė remia kooperatyvus, kurie užtikrina gamybos didėjimą, vartotojų apsaugą ir nacionalinius ekonominius interesus.

VI. Vartotojų, prekybininkų ir amatininkų apsauga

A. Vartotojų apsauga

172 straipsnis

Valstybė imasi priemonių, kuriomis apsaugojami ir informuojami vartotojai, taip pat skatina vartotojų iniciatyvas, kurių jie imasi siekdami save apsaugoti.

B. Prekybininkų ir amatininkų apsauga

173 straipsnis

Valstybė imasi priemonių, siekdama apsaugoti ir remti prekybininkus bei amatininkus.

PENKTA DALIS

ĮVAIRIOS NUOSTATOS

I. Reformų įstatymų apsauga

174 straipsnis

Jokia Konstitucijos nuostata negali būti kuriama arba aiškinama taip, kad kartu būtų pripažintas antikonstituciniu toliau nurodytas Reformų įstatymas, kuriuo siekiama pakelti Turkijos visuomenę iki šiuolaikinės civilizacijos lygio ir užtikrinti pasaulietinį Respublikos būdą ir kurio nuostatos galiojo referendumo dėl Konstitucijos priėmimo dieną:

1. 1340 (1924) m. kovo 3 d. Įstatymas Nr. 430 dėl švietimo sistemos unifikavimo;

2. 1341 (1925) m. lapkričio 25 d. Įstatymas Nr. 671 dėl galvos apdangalų;

3. 1341 (1925) m. lapkričio 30 d. Įstatymas Nr. 677 dėl dervišo vienuolynų ir kapų uždarymo, kapų saugotojo biuro panaikinimo ir tam tikrų pavadinimų panaikinimo;

4. Civilinės santuokos principas, pagal kurį santuoka turi būti sudaroma kompetentingo pareigūno akivaizdoje, perimtas 1926 m. vasario 17 d. Turkijos civiliniame kodekse Nr. 743 ir šio kodekso 110 straipsnyje;

5. 1928 m. gegužės 20 d. Įstatymas Nr. 1288 dėl tarptautinių skaitmenų naudojimo;

6. 1928 m. lapkričio 1 d. Įstatymas Nr. 1353 dėl turkų abėcėlės priėmimo ir naudojimo;

7. 1934 m. lapkričio 26 d. Įstatymas Nr. 2590 dėl titulų, tokių kaip *Efendi, Bey* arba *Pasha* panaikinimo;

8. 1934 m. gruodžio 3 d. Įstatymas Nr. 2596 dėl tam tikrų drabužių dėvėjimo draudimo.

ŠEŠTA DALIS

LAIKINIEJI STRAIPSNIAI

1 laikinasis straipsnis

Tinkamai paskelbus referendumu priimtą Turkijos Respublikos Konstituciją, tuo metu einantis Nacionalinės saugumo tarybos pirmininko ir valstybės vadovo pareigas asmuo įgyja Respublikos Prezidento pareigas ir vykdo Respublikos Prezidento funkcijas bei įgaliojimus septynerių metų laikotarpį. Toliau galioja jo kaip valstybės vadovo priesaika, duota 1980 m. rugsėjo 18 d. Praėjus septynerių metų laikotarpiui pagal šios Konstitucijos nuostatas yra rengiami Respublikos Prezidento rinkimai.

Respublikos Prezidentas taip pat pirmininkauja Nacionalinio saugumo tarybai, suformuotai 1980 m. gruodžio 12 d. Įstatymo Nr. 2356 pagrindu, iki tol, kol po pirmųjų eilinių rinkimų bus sušaukta Turkijos Didžioji Nacionalinė Asamblėja ir suformuota jos Valdyba.

Jeigu Respublikos Prezidento postas dėl bet kokios priežasties tampa neužimtas iki tos dienos, kai po pirmųjų eilinių rinkimų bus sušaukta ir ims vykdyti savo funkcijas Turkijos Didžioji Nacionalinė Asamblėja, vyriausiasis pagal amžių Nacionalinės saugumo tarybos narys pradeda eiti Respublikos Prezidento pareigas ir vykdo visas savo konstitucines pareigas ir įgaliojimus iki tol, kol susirinks Turkijos Didžioji Nacionalinė Asamblėja ir pagal Konstituciją išrinks naująjį Respublikos Prezidentą.

2 laikinasis straipsnis

1980 m. gruodžio 12 d. Įstatymo Nr. 2356 pagrindu suformuota Nacionalinė Saugumo Taryba toliau vykdo savo funkcijas, numatytas Įstatyme Nr. 2324 dėl konstitucinės tvarkos ir Įstatyme Nr. 2485 dėl Konstitucinės asamblėjos iki tol, kol po pirmųjų eilinių rinkimų, surengtų Konstitucijos pagrindu parengtų Politinių partijų įstatymo ir Rinkimų įstatymo numatyta tvarka, susirinks Turkijos Didžioji Nacionalinė Asamblėja ir bus suformuota jos Valdyba.

Po Konstitucijos priėmimo nustoja galioti Įstatymo Nr. 2356 3 straipsnis, nustatantis procedūrą, pagal kurią yra užimama Nacionalinio saugumo taryboje dėl bet kokių priežasčių atsiradusi laisva vieta.

Kai susirenka ir savo funkcijas pradeda eiti Turkijos Didžioji Nacionalinė Asamblėja, Nacionalinė saugumo taryba šešerių metų laikotarpiui tampa Prezidento (prezidentine) taryba, o Nacionalinės saugumo tarybos nariai tampa Prezidento (prezidentinės) tarybos nariais. Toliau galioja jų kaip Nacionalinės saugumo tarybos narių priesaika, duota 1980 m. rugsėjo 18 d. Prezidento tarybos nariai turi tokias pačias teises ir imunitetus, kokius Konstitucija numato Turkijos Didžiosios Nacionalinės Asamblėjos nariams. Teisiškai Prezidento taryba nustoja egzistuoti pasibaigus šešerių metų laikotarpiui.

Prezidento taryba vykdo šias funkcijas:

a) per pirmąsias dešimt dienų iš Respublikos Prezidento apsvarstymui skirtų penkiolikos dienų laikotarpio ji tiria Turkijos Didžiosios Nacionalinės Asamblėjos priimtus ir Respublikos Prezidentui pateiktus šiuos įstatymus: dėl Konstitucijoje nustatytų pagrindinių teisių ir laisvių, dėl sekuliarizmo principo, dėl Atatiurko reformų išsaugojimo, dėl nacionalinio saugumo ir viešosios tvarkos, dėl Turkijos radijo ir televizijos korporacijos, dėl tarptautinių sutarčių, dėl kariuomenės siuntimo į užsienio valstybes ir užsienio kariuomenės dislokavimo Turkijoje, dėl ypatingosios padėties, dėl karo padėties ir karo būklės, dėl kitų įstatymų, kuriuos, Respublikos Prezidento nuomone, būtina tirti;

b) Respublikos Prezidento prašymu ir per jo nurodytą laikotarpį ji turi:

apsvarstyti ir teikti nuomonę dėl klausimų, susijusių su eilinių rinkimų atnaujinimu, ypatingosios padėties vykdymu ir jos metu priimtų priemonių, Turkijos radijo ir televizijos korporacijos valdymu ir priežiūra, jaunimo švietimu ir religijos reikalų tvarkymu;

c) Respublikos Prezidento prašymu apsvarstyti ir ištirti klausimus, susijusius su vidaus ir išorės saugumu, ir kitus būtinus panašius klausimus bei pateikti savo išvadas Respublikos Prezidentui.

3 laikinasis straipsnis

Kai po pirmųjų eilinių rinkimų, surengtų pagal šią Konstituciją, susirenka ir savo funkcijas pradeda eiti Turkijos Didžioji Nacionalinė Asamblėja bei suformuojama jos Valdyba, baigiasi teisinis (juridinis) Nacionalinės saugumo tarybos ir Konsultatyvinės asamblėjos egzistavimas, taip pat nustoja galios:

a) 1980 m. spalio 27 d. Įstatymas Nr. 2324 dėl Konstitucinės tvarkos,

b) 1980 m. gruodžio 12 d. Įstatymas Nr. 2356 dėl Nacionalinės saugumo tarybos,

c) 1981 m. birželio 29 d. Įstatymas Nr. 2485 dėl Konstitucinės asamblėjos.

4 laikinasis straipsnis

(panaikintas 1987 m. rugsėjo 6 d. Įstatymu Nr. 3361)

5 laikinasis straipsnis

Dešimtą dieną po Vyriausiosios rinkimų valdybos (komisijos) pirmųjų eilinių rinkimų rezultatų paskelbimo 15 val. Ankaroje esančiame Turkijos Didžiosios Nacionalinės Asamblėjos pastate savo numatyta tvarka susirenka Turkijos Didžioji Nacionalinė Asamblėja. Jos posėdžiui pirmininkauja Vyriausiasis amžiumi jos narys. Šiame posėdyje nariai duoda priesaiką.

6 laikinasis straipsnis

Iki tol, kol pagal šią Konstituciją suformuota Turkijos Didžioji Nacionalinė Asamblėja priims Procesines taisykles (Statutą), kurios nustato jos darbo tvarką ir posėdžių taisykles, galioja šiai Konstitucijai neprieštaraujančios ir iki 1980 m. rugsėjo 12 d. veikusios Procesinės taisyklės (Statutas).

7 laikinasis straipsnis

Dabartinis Ministrų kabinetas tęsia savo darbą iki tol, kol po pirmųjų eilinių rinkimų susirinks Turkijos Didžioji Nacionalinė Asamblėja ir bus suformuotas naujas Ministrų kabinetas.

8 laikinasis straipsnis

Įstatymai, nustatantys šios Konstitucijos numatytų naujų organų, institucijų ir įstaigų (agentūrų) suformavimą, pareigas, įgaliojimus ir funkcionavimą, bei kiti įstatymai, kurių priėmimas ar pakeitimas yra numatomi šios Konstitucijos, turi būti priimami Steigiamosios asamblėjos laikotarpiu, pradedant nuo Konstitucijos priėmimo datos; tie įstatymai, kurie negali būti priimti per šį laikotarpį, turi būti priimti per metus nuo naujai išrinktos Turkijos Didžiosios Nacionalinės Asamblėjos pirmojo posėdžio.

9 aikinasis straipsnis

Per šešerių metų laikotarpį po Turkijos Didžiosios Nacionalinės Asamblėjos, kuri turi susirinkti po pirmųjų eilinių rinkimų, Valdybos suformavimo Respublikos Prezidentas gali grąžinti Turkijos Didžiajai Nacionalinei Asamblėjai bet kokias konstitucines pataisas. Tokiu atveju Turkijos Didžiosios Nacionalinės Asamblėjos nepakeistos savo forma konstitucinės pataisos peradresavimas Respublikos Prezidentui yra galimas tik kai už ją balsuoja trys ketvirtadaliai visų narių.

10 laikinasis straipsnis

Vietos savivaldos rinkimai rengiami per vienerių metų laikotarpį nuo Turkijos Didžiosios Nacionalinės Asamblėjos pirmojo posėdžio.

11 laikinasis straipsnis

Tikrieji ir pakaitiniai Konstitucinio Teismo nariai, kurie ėjo šias pareigas šios Konstitucijos priėmimo referendumu dieną, toliau eina savo pareigas ir vykdo savo funkcijas. Anksčiau į kitas konkrečias (nurodytas) pareigas išrinkti Konstitucinio Teismo nariai išsaugo tokiu būdu įgytą savo statusą.

Jokie rinkimai į esančias laisvas tikrųjų Konstitucinio Teismo narių vietas nėra rengiami iki tol, kol narių lieka vienuolika; taip pat jokie rinkimai į esančias laisvas pakaitinių Konstitucinio Teismo narių vietas nėra rengiami, kol bendrai lieka penkiolika tikrųjų ir pakaitinių jo narių. Iki tol, kol Konstitucinis Teismas priims naują sistemą, pirmumo tvarka ir principai, nustatyti šioje Konstitucijoje, galioja rinkimuose, rengiamuose dėl to, kad tikrųjų narių skaičius tampa mažesnis nei 11 arba bendras tikrųjų ir pakaitinių narių skaičius tampa mažesnis nei 15.

Kol tikrųjų Konstitucinio Teismo narių skaičius sumažės iki 11, visose bylose ir procedūrose galioja kvorumas, nustatytas 1962 m. balandžio 22 d. Įstatyme Nr. 44.

12 laikinasis straipsnis

Asmenys, pagal 1981 m. gegužės 13 d. Įstatymo Nr. 2461 dėl Aukščiausiosios teisėjų ir prokurorų tarybos 1 laikinąjį straipsnį iš Aukštojo apeliacinio teismo ir Valstybės tarybos narių valstybės vadovo paskirti tikraisiais ir pakaitiniais Aukščiausiosios teisėjų ir prokurorų tarybos nariais; pagal 1981 m. birželio 25 d. Įstatymu Nr. 2483 pridėtą įstatymo Nr. 1730 dėl Aukštojo apeliacinio teismo laikinąjį straipsnį paskirti vyriausiuoju prokuroru ir jo pavaduotoju; pagal 1982 m. sausio 6 d. Įstatymo Nr. 2575 dėl Valstybės tarybos 14 laikinojo straipsnio antrąją dalį paskirti Valstybės Tarybos pirmininku, vyriausiuoju jos prokuroru ir jos skyrių vadovais – toliau vykdo savo funkcijas iki savo kadencijos, kuriai jie buvo išrinkti, pabaigos.

Taip pat toliau galioja 1982 m. sausio 6 d. Įstatymo Nr. 2576 laikinųjų straipsnių nuostatos dėl administracinių teismų pirmininkų ir narių paskyrimo.

13 laikinasis straipsnis

Aukštojo apeliacinio teismo narių rinkimai į Aukščiausiosios teisėjų ir prokurorų tarybos vieną tikrojo nario vietą ir vieną pakaitinio nario vietą rengiami per 20 dienų po Konstitucijos įsigaliojimo.

Kol išrinkti nariais asmenys pradės eiti pareigas, Tarybos posėdžiuose pakaitiniai nariai padeda pasiekti būtiną kvorumą.

14 laikinasis straipsnis

Sąjungų įsipareigojimas savo pajamas pervesti į valstybinius bankus turi būti įvykdytas vėliausiai per 2 metus nuo šios Konstitucijos įsigaliojimo.

15 laikinasis straipsnis

(panaikintas)

16 laikinasis straipsnis

Asmenys, kurie, nors ir turi teisę balsuoti ir yra įtraukti į rinkėjų registrą ir balsavimo apylinkės registrą, sudarytą referendumui, dėl galiojančios (tinkamos) teisinės ar faktinės priežasties nedalyvauja referendume dėl Konstitucijos, per 5 metų laikotarpį skaičiuojant nuo referendumo Konstitucijai priimti dienos nei renka, nei patys yra renkami eiliniuose rinkimuose, papildomuose rinkimuose, vietos (vietos valdžios) rinkimuose, taip pat nebalsuoja referendumuose.

17 laikinasis straipsnis

Pirmuosiuose eiliniuose rinkimuose po šio Akto dėl Konstitucijos papildymo laikinuoju straipsniu įsigaliojimo 1983 m. birželio 10 d. Parlamento rinkimų įstatymo Nr. 2839 nuostatoms dėl nepriklausomų kandidatų jungtinio sąrašo įtraukimo į rinkimų biuletenį nėra taikoma Konstitucijos 67 straipsnio paskutinė dalis.

18 laikinasis straipsnis

Šiam aktui įsigaliojus dabartiniai pakaitiniai Konstitucinio Teismo nariai įgyja tikrųjų narių statusą.

Per 30 dienų nuo šio akto įsigaliojimo Turkijos Didžioji Nacionalinė Asamblėja išrenka vieną narį iš kiekvieno trejeto kandidatų, pateiktų Valstybės kontrolės ir teisininkų draugijų vadovų.

Asamblėjoje vykdomiems rinkimams taikoma tokia kandidatų nominavimo tvarka:

(a) Valstybės kontrolės pirmininkas paskelbia apie prašymų kelti save kandidatais padavimo pradžią per 5 dienas nuo šio akto įsigaliojimo. Kandidatai kreipiasi į Pirmininko tarnybą per 5 dienas po šio skelbimo. Valstybės kontrolės generalinė asamblėja surengia rinkimus per 5 dienas nuo paskutinės prašymų kelti save kandidatais padavimo dienos. Rinkimuose, kuriuose gali balsuoti kiekvienas Valstybės kontrolės narys, 3 daugiausiai balsų surinkę kandidatai yra nominuojami.

(b) Turkijos teisininkų draugijų sąjungos vadovas paskelbia apie prašymų kelti save kandidatais padavimo pradžią per 5 dienas nuo šio akto įsigaliojimo. Kandidatai kreipiasi į Turkijos teisininkų draugijų sąjungą per 5 dienas po šio skelbimo. Rinkimų diena ir vieta nurodoma Turkijos teisininkų draugijų sąjungos skelbime per 5 dienas nuo paskutinės prašymų kelti save kandidatais padavimo dienos. Rinkimuose, kuriuose gali balsuoti kiekvienas draugijų narys, 3 daugiausiai balsų surinkę kandidatai yra nominuojami.

(c) Pagal (a) ir (b) punktuose nustatytą procedūrą išrinktų nominantų pavardės pranešamos Turkijos Didžiosios Nacionalinės Asamblėjos Pirmininko tarnybai; tą atlieka Valstybės kontrolės pirmininko tarnyba ir Turkijos teisininkų draugijų sąjungos vadovo tarnyba kitą dieną po nominantų išrinkimo.

(d) (originale raidė „ç“) rinkimai surengiami Turkijos Didžiojoje Nacionalinėje asamblėjoje per 10 dienų po pranešimų, nurodytų (c) punkte.

Rinkimai vykdomi dėl kiekvienos laisvos vietos ir juose per pirmąjį balsavimą būtina surinkti 2/3 visų narių balsų daugumą bei absoliučią visų narių balsų daugumą per antrąjį balsavimą; jeigu antrojo balsavimo metu nesurenkama absoliuti visų narių balsų dauguma, rengiamas trečiasis balsavimas tarp dviejų kandidatų, per antrąjį balsavimą surinkusių daugiausiai balsų; tas kandidatas, kuris per trečiąjį balsavimą surenka daugiausiai balsų, yra išrenkamas.

Siekdamas užpildyti laisvas vietas, skirtas Aukštajam apeliaciniam teismui ir Valstybės tarybai, Respublikos Prezidentas pasirenka kiekvienai laisvai vietai po narį iš pateiktų į kiekvieną laisvą vietą 3 kandidatų, kuriuos nominuoja Aukštojo mokslo taryba iš teisės, ekonomikos ir politikos mokslų dėstytojų, nesančių Aukštojo mokslo tarybos nariais.

Baigiamuosiuose rinkimuose atsižvelgiama į dabartinius narius, taip pat į pakaitinius narius, išrinktus pagal kvotas, skiriamas institucijoms, nominuojančioms narius į Konstitucinį Teismą.

Paskirtų į Konstitucinio Teismo vadovų vietas jo narių statusas nepakinta iki šių narių kadencijos pabaigos. Šio akto įsigaliojimo metu esantys Teismo nariais asmenys ir toliau eina pareigas, kol jiems sukanka įstatyme nustatytas amžius.

Individualaus (asmens) skundo institutui įgyvendinti būtini teisės aktai priimami per dvejus metus. Individualūs (asmenų) skundai pradedami priimti įsigaliojus įstatymui dėl individualaus (asmens) skundo instituto įgyvendinimo.

19 laikinasis straipsnis

Aukščiausiosios teisėjų ir prokurorų tarybos nariai išrenkami per 30 dienų nuo šio Akto įsigaliojimo pagal toliau nustatytas taisykles ir principus:

(a) Respublikos Prezidentas paskiria 4 narius, kuriems nėra kliūčių dirbti teisėjais, iš ne mažiau kaip 15 metų teisės srities dėstytojo stažą turinčių asmenų arba teisininkų, 15 metų aktyviai veikusių savo profesinėje srityje.

(b) Aukštojo apeliacinio teismo generalinė asamblėja iš teismo narių išrenka 3 tikruosius ir 2 pakaitinius narius. Aukštojo apeliacinio teismo pirmasis pirmininkas paskelbia apie prašymų kelti save kandidatais padavimo pradžią per 7 dienas nuo šio akto įsigaliojimo dienos. Po šio paskelbimo per 7 dienas asmenys teikia Aukštojo apeliacinio teismo pirmojo

pirmininko tarnybai prašymus kelti save kandidatais. Aukštojo apeliacinio teismo generalinė asamblėja surengia rinkimus per 15 dienų nuo paskutinės šių prašymų padavimo dienos. Rinkimuose, kuriuose balsuoti gali kiekvienas Aukšto apeliacinio teismo narys, kandidatai, surinkę daugiausiai balsų, yra išrenkami atitinkamai tikraisiais ir pakaitiniais nariais.

(c) Valstybės tarybos generalinė asamblėja iš savo narių išrenka (į Aukščiausiąją teisėjų ir prokurorų tarybą) po vieną tikrąjį ir vieną pakaitinį narį. Valstybės tarybos pirmininkas paskelbia apie pareiškimų kelti save kandidatais padavimo pradžią per septynias dienas nuo šio akto įsigaliojimo. Kandidatai pareiškimus pirmininko tarnybai teikia per septynias dienas nuo minėto pirmininko skelbimo dienos. Valstybės tarybos generalinė asamblėja surengia rinkimus per penkiolika dienų nuo paskutinės dienos pareiškimams teikti. Rinkimuose, kuriuose gali balsuoti kiekvienas Valstybės tarybos narys, kandidatai, surinkę daugiausiai balsų, yra išrenkami atitinkamai tikraisiais ir pakaitiniais nariais.

(d) (originalo tekste (ç)) Turkijos teisingumo akademijos generalinė asamblėja iš savo narių išrenka vieną tikrąjį ir vieną pakaitinį narį į Aukščiausiąją teisėjų ir prokurorų tarybą. Turkijos teisingumo akademijos pirmininkas paskelbia apie pareiškimų kelti save kandidatais padavimo pradžią per 7 dienas nuo šio akto įsigaliojimo. Kandidatai pareiškimus pirmininko tarnybai teikia per 7 dienas nuo minėto pirmininko skelbimo dienos. Turkijos teisingumo akademijos generalinė asamblėja surengia rinkimus per 15 dienų nuo paskutinės dienos pareiškimams teikti. Rinkimuose, kuriuose gali balsuoti kiekvienas narys, kandidatai, surinkę daugiausiai balsų, yra išrenkami atitinkamai tikraisiais ir pakaitiniais nariais.

(d) Iš civilinių teisėjų ir prokurorų, esančių pirmos kategorijos teisėjais ir nepraradusių kvalifikacijos dirbti pirmos kategorijos teisėjais prižiūrint Aukščiausiajai rinkimų valdybai (komisijai) ir jos nustatyta tvarka yra išrenkami 7 tikrieji ir 4 pakaitiniai nariai. Aukščiausioji rinkimų valdyba (komisija) paskelbia apie prašymų kelti save kandidatais padavimo pradžią per 5 dienas nuo šio akto įsigaliojimo dienos. Kandidatai pareiškimus teikia per 3 dienas nuo minėto skelbimo dienos. Aukščiausioji rinkimų valdyba (komisija) tiria prašymus, apibendrina ir paskelbia kandidatų sąrašą per 2 dienas nuo pareiškimų padavimo laiko pabaigos. Per 2 dienas nuo sąrašo paskelbimo dėl jo galima reikšti prieštaravimus, kurie per 2 dienas po prieštaravimų padavimo laiko pabaigos yra išnagrinėjami, kandidatų sąrašas patikslinamas bei galutinai paskelbiamas. Teisėjai ir prokuro-

rai, dirbantys provincijose ir apygardose, rinkimuose balsuoja prižiūrimi provincijų rinkimų valdybų (komisijų) ir jų nustatyta tvarka. Kiekvienoje provincijoje ir apygardoje rinkimai vyksta antrąjį sekmadienį po to, kai Aukščiausioji rinkimų valdyba (komisija) paskelbia galutinį kandidatų sąrašą. Provincijų rinkimų valdybos (komisijos) steigia balsadėžių komitetus pagal toje provincijoje balsuosiančių teisėjų ir prokurorų skaičių. Skundus ir ginčus dėl balsadėžių komitetų posėdžių, priimtų priemonių ir sprendimų nagrinėja provincijų rinkimų valdybos (komisijos). Kandidatai nevykdo (rinkimų) kampanijų; Aukščiausiosios rinkimų valdybos (komisijos) nustatytais principais bei tvarka specialiai rinkimams sukurtame interneto tinklalapyje jie gali paskelbti savo gyvenimo aprašymą (reziumė). Kandidatai, surinkę daugiausiai balsų, yra išrenkami atitinkamai tikraisiais ir pakaitiniais nariais. Aukščiausioji rinkimų valdyba (komisija) sprendžia kitus klausimus dėl balsavimo biuletenių. Ji gali pati spausdinti biuletenius arba, jeigu mano, kad taip bus tinkamiau, gali pavesti juos spausdinti provincijų rinkimų valdyboms (komisijoms). Tiek, kiek neprieštarauja šioje pastraipoje nustatytam reguliavimui, rinkimuose taikomos 1961 m. balandžio 1 d. įstatymo Nr. 298 „Rinkimų pagrindinės taisyklės ir balsavimo registrai“ nuostatos.

(e) Iš civilinių teisėjų ir prokurorų, esančių pirmos kategorijos teisėjais ir nepraradusių kvalifikacijos dirbti pirmos kategorijos teisėjais prižiūrimi Aukščiausiosios rinkimų valdybos (komisijos) ir jos nustatyta tvarka civiliniai teisėjai bei prokurorai išrenka 3 tikruosius ir 2 pakaitinius narius. Provincijose, kuriose yra regioniniai administraciniai teismai, prižiūrimi Aukščiausiosios rinkimų valdybos (komisijos) ir jos nustatyta tvarka rinkimuose balsuoja minėtuose teismuose bei jiems pavaldžiuose teismuose dirbantys teisėjai ir prokurorai. Šiems rinkimams taikomos (d) pastraipos nuostatos.

Aukščiausiosios teisėjų ir prokurorų tarybos tikrieji nariai, išrinkti pagal pirmosios dalies pastraipų (a), (ç), (d) ir (e) nuostatas, savo pareigas pradeda eiti pirmąją darbo dieną po šio Akto įsigaliojimo.

Aukščiausiosios teisėjų ir prokurorų tarybos tikrieji ir pakaitiniai nariai, išrinkti nuo šio Akto įsigaliojimo dieną veikiančios Aukštojo apeliacinio teismo ir Valstybės tarybos sudėties, eina savo pareigas iki jų kadencijos pabaigos. Pagal pirmosios dalies pastraipos (b) nuostatas iš-

rinkti nariai vieną po kito (eilės tvarka) pakeičia narius, išrinktus nuo Aukštojo apeliacinio teismo, kurių kadencija pasibaigė; nariai, išrinkti pagal pirmosios dalies (c) pastraipos nuostatas, vieną po kito (eilės tvarka) pakeičia narius, išrinktus nuo Valstybės tarybos, kurių kadencija pasibaigė.

Pagal pirmosios dalies (b) ir (c) pastraipų nuostatas išrinktų ir pareigas pagal trečiąją dalį užėmusių narių kadencijos laikas pasibaigia tada, kai pasibaigia pagal pirmosios dalies (a), (ç), (d) ir (e) pastraipų nuostatas išrinktų narių kadencija.

Tikrieji nariai, išrinkti į Aukščiausiąją teisėjų ir prokurorų tarybą, turi tokias pačias materialinių, socialinių ir pensijų teisių garantijas, kurios įstatyme yra įtvirtintos Aukštojo apeliacinio teismo skyriaus (kolegijos) pirmininkui. Jos galioja iki tol, kol bus pakeisti atitinkami įstatymai. Be to, tikrieji Tarybos nariai, išskyrus jos pirmininką, gauna papildomą (atlyginimo) kompensaciją kas mėnesį, o jos dydis skaičiuojamas padauginant iš 30 000 valstybės tarnautojų atlyginimui taikomą koeficientą.

Kol bus pakeisti atitinkami įstatymai, Aukščiausioji teisėjų ir prokurorų taryba:

a) veikia valdybos (komisijos) forma pagal galiojančias taisykles ta apimtimi, kuria jos neprieštarauja Konstitucijai,
b) teisingumo ministrui pirmininkaujant per vieną savaitę nuo tikrųjų narių pareigų ėjimo pagal antrosios dalies nuostatas pradžios susirenka į posėdį ir išrenka laikinąjį pirmininkaujančiojo pavaduotoją,
c) susirenka ne mažiau kaip penkiolikos narių sudėtimi ir prima sprendimus absoliučia visų narių balsų dauguma,
ç) naudojasi Sekretoriatu, kurio funkcijas užtikrina Teisingumo ministerija.

Kol bus paskirti Tarybos inspektoriai ir teisminiai inspektoriai, dabartiniai teisminiai inspektoriai eina savo pareigas, o jos pavadinamos „Tarybos inspektorius“ ir „teisminis inspektorius“.

Šio straipsnio nuostatos bus taikomos, kol atitinkamuose įstatymuose bus padaryti atitinkami pakeitimai.

SEPTINTA DALIS

BAIGIAMOSIOS NUOSTATOS

I. Konstitucijos pataisos, dalyvavimas rinkimuose ir referendumuose

175 straipsnis

Pasiūlymas keisti Konstituciją turi būti teikiamas raštu; jį gali teikti ne mažiau kaip vienas trečdalis visų Turkijos Didžiosios Nacionalinės Asamblėjos narių. Dėl Konstitucijos pataisų turi įvykti du svarstymai plenarinėje sesijoje. Konstitucijos pataisų priėmimas reikalauja visų Asamblėjos narių, balsuojančių slaptai, trijų penktadalių balsų daugumos.

Konstitucijos pataisų svarstymui ir priėmimui taikomos įstatymų svarstymo ir priėmimo nuostatos, išskyrus šiame straipsnyje nustatytas išimtis.

Respublikos Prezidentas pataisas dėl Konstitucijos gali grąžinti Turkijos Didžiajai Nacionalinei Asamblėjai pakartotinai svarstyti. Jei Asamblėja dviejų trečdalių visų narių balsų dauguma pakartotinai priims Prezidento grąžintą Konstitucijos pataisų įstatymo projektą jo nekeisdama, Respublikos Prezidentas gali teikti tokį įstatymą referendumui.

Jei Konstitucijos pataisų įstatymas priimamas trijų penktadalių arba mažiau nei dviejų trečdalių visų Asamblėjos narių balsų dauguma ir Respublikos Prezidentas negrąžina jo atgal pakartotinai svarstyti, toks įstatymas turi būti paskelbtas Oficialiajame leidinyje ir pateikiamas referendumui.

Konstitucijos pataisų įstatymą, priimtą dviejų trečdalių visų Turkijos Didžiosios Nacionalinės Asamblėjos narių dauguma, arba Konstitucijos pataisų įstatymą, Respublikos Prezidento grąžintą pakartotinai svarstyti arba tokio įstatymo kai kuriuos straipsnius, kuriuos būtina peržiūrėti, Respublikos Prezidentas gali teikti referendumui. Įstatymas dėl Konstitucijos pataisų ar jo straipsniai, kurie neteikiami referendumui, turi būti skelbiami Oficialiajame leidinyje.

Įstatymai dėl Konstitucijos pataisų, pateikti referendumui, įsigalioja, jei už juos balsavo daugiau kaip pusė rinkėjų, skaičiuojant tik įgaliojančius balsavimo biuletenius.

Turkijos Didžioji Nacionalinė Asamblėja priimdama įstatymą dėl Konstitucijos pataisų – tuo atveju jei šis įstatymas bus pateikiamas referendumui – gali taip pat nuspręsti, kurios pataisos turi būti pateiktos referendumui kartu, o kurios atskirai.

Siekiant užtikrinti dalyvavimą referendumuose, visuotiniuose rinkimuose, papildomuose rinkimuose į Asamblėją, taip pat vietos savivaldos rinkimuose imamasi visų būtinų priemonių, įskaitant baudas.

II. Preambulė ir straipsnių antraštės

176 straipsnis

Preambulė, kurioje nurodyti pagrindiniai požiūriai ir principai, kuriais grindžiama Konstitucija, yra neatskiriama Konstitucijos dalis.

Straipsnių antraštėmis nurodoma tik straipsnių tema, jų eiliškumas ir tarpusavio ryšiai. Šios antraštės nelaikomos Konstitucijos teksto dalimi.

III. Konstitucijos įsigaliojimas

177 straipsnis

Ši Konstitucija, patvirtinta referendumu ir paskelbta Oficialiajame leidinyje, tampa Turkijos Respublikos Konstitucija ir įsigalioja <*in corpore*>, išskyrus toliau pateiktas išimtis ir nuostatas dėl šių išimčių įsigaliojimo:

a) Antrosios dalies II skyriaus nuostatos, susijusios su asmens laisvėmis ir saugumu, spauda ir publikacijomis, susivienijimų teisėmis ir laisvėmis bei III skyriaus nuostatos, susijusios su darbo, kolektyvinėmis darbo sutartimis, teise streikuoti;

šios nuostatos įsigalios, kai bus priimti atitinkami įstatymai, arba kai bus pakeisti esami įstatymai, bet ne vėliau, kai Turkijos Didžioji Nacionalinė Asamblėja prisiims savo įgaliojimus. Vis dėlto, kol įsigalios minėtieji įstatymai, turi būti taikomi galiojantys Nacionalinio saugumo tarybos įstatymai, dekretai ir nutarimai.

b) Antrosios dalies nuostatos, susijusios su politinių partijų teise užsiimti politine veikla, įsigalioja nuo naujo Politinių partijų įstatymo, kuris turi būti parengtas pagal šias nuostatas, paskelbimo.

Nuostatos dėl teisės balsuoti ir būti išrinktam įsigalioja nuo Rinkimų įstatymo paskelbimo, kuris taip pat turi būti parengtas laikantis šių nuostatų.

c) Dėl trečios dalies nuostatų, susijusių su įstatymų leidėjo galiomis:

šios nuostatos įsigalioja nuo pirmųjų visuotinių rinkimų rezultatų paskelbimo. Vis dėlto nuostatas dėl Turkijos Didžiosios Nacionalinės Asamblėjos funkcijų ir įgaliojimų, kol Turkijos Didžioji Nacionalinė Asamblėja prisiims savo įgaliojimus, įgyvendins Nacionalinio saugumo taryba, lai-

kantis 1981 m. birželio 29 d. Įstatymo Nr. 2485 dėl Steigiamosios asamblėjos nuostatų.

d) Trečios dalies nuostatos, susijusios su Respublikos Prezidento ir valstybės kontrolės funkcijomis ir įgaliojimais bei nurodytos po antrašte „Respublikos Prezidentas“; reguliavimas, susijęs su krašto apsauga, nepaprastosios padėties paskelbimo procedūromis <nurodytas> po antrašte „Ministrų Taryba“; visos kitos nuostatos po antrašte „Administracija“, išskyrus teritorinę savivaldą ir Atatiurko aukštąją kultūros, kalbos ir istorijos instituciją; ir visos nuostatos, susijusios su teismine valdžia, išskyrus valstybės saugumo teismus, – įsigalioja nuo paskelbimo Oficialiajame leidinyje apie referendumu priimtą Konstituciją. Nuostatos dėl Respublikos Prezidento ir Ministrų Tarybos, kurios nėra įsigaliojusios, įsigalioja, kai Turkijos Didžioji Nacionalinė Asamblėja prisiima savo įgaliojimus; nuostatos, susijusios su vietos valdžios institucijomis ir su valstybės saugumo teismais įsigalioja nuo atitinkamų įstatymų priėmimo.

e) Kai – įsigaliojus referendumu priimtai Konstitucijai – priimami nauji ir keičiami galiojantys įstatymai, keičiama ar sukuriama nauja institucijų, organizacijų ir sąjungų santvarka, turi būti atsižvelgiama į tai, kad <kai kurios> nuostatos, kuriomis buvo remtasi atsižvelgiant į tuo metu galiojančius įstatymus, tapo antikonstitucinės arba prieštaraujančios Konstitucijos 11 straipsniui.

f) 164 straipsnio antros pastraipos nuostata, kurioje nustatyta Įstatymo dėl pritarimo biudžeto įvykdymo ataskaitai priėmimo procedūra, įsigalioja 1984 m.

LAIKINIEJI STRAIPSNIAI, NESANTYS TURKIJOS KONSTITUCIJOS DALIMI

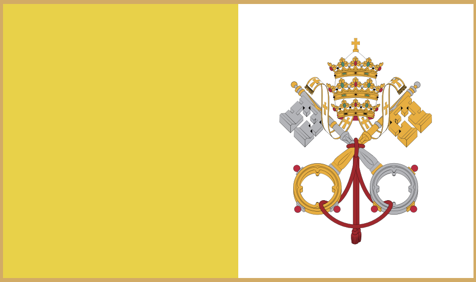
Laikinasis 2001 m. spalio 3 d. Įstatymo Nr. 4709 straipsnis

A) Paskutinė pastraipa, šio įstatymo 24 straipsniu papildanti Konstitucijos 67 straipsnį, negali būti įgyvendinama per pirmuosius visuotinius rinkimus, kurie įvyks po to, kai šis aktas įsigalios.

B) Pataisos, šio įstatymo 28 straipsniu keičiančios Konstitucijos 87 straipsnį, negali būti taikomos tiems, kurie įvykdė veiksmus, nurodytus Konstitucijos 14 straipsnyje, iki tos dienos, kada šis aktas įsigaliojo.

Laikinasis 2002 m. gruodžio 27 d. Įstatymo Nr. 4777 straipsnis

Paskutinė Turkijos Respublikos Konstitucijos 67 straipsnio dalis negali būti įgyvendinama pirmuosiuose papildomuose rinkimuose, kurie bus surengti Turkijos Didžiosios Nacionalinės Asamblėjos 22 kadencijos metu.

VATIKANO MIESTO VALSTYBĖ

• PRATARMĖ •

Vatikano Miesto Valstybė kaip valstybinis darinys pasaulio žemėlapyje atsirado 1929 m. vasario 11 d., pasirašius tarptautines sutartis tarp Šventojo Sosto[1] ir Italijos karalystės. Šiomis sutartimis buvo išspręstas vadinamasis „Romos klausimas“, trukęs nuo 1870 m., kai Italijos suvienijimo metu buvo okupuota ir aneksuota Popiežiaus valstybė, o Šventasis Sostas, buvęs šios valstybės suverenas, nors ir nebeturėdamas nei teritorijos, nei savų pavaldinių, buvo matomas, veikė ir buvo laikomas visateisiu tarptautinės bendruomenės subjektu.

Dalis teisės mokslininkų yra linkę manyti, kad tik 44 ha plotą užimančią Vatikano Miesto Valstybę esant buvusios Popiežiaus valstybės tąsa[2], nes pastarosios valstybės suverenas Šventasis Sostas po 60 metų pertraukos atgavo teritorinį suvereniteto rekvizitą. Taigi Vatikano valstybės kūrimosi prielaidos yra sudėtingos ir neatsiejamai susijusios su krikščionybės įsitvirtinimo istorija[3]. 35 m. Romos senato ediktas krikščionių religiją paskelbia neteisėta, tačiau po kelių šimtmečių trukusių persekiojimų Romos imperatorius Konstantinas 313 m. Milano ediktu, priešingai, šią religiją pripažįsta teisėta. Žlugus Vakarų Romos imperijai (476 m.), *caput mundi* ir

---

1 Kanonų teisėje lygiagrečiai vartojamas terminas Apaštalų Sostas ir Šventasis Sostas. Apaštalų Sostas labiau sietinas su Popiežiaus, kaip Kristaus vikaro, pasiuntinybe ir pareigomis. Tarptautiniuose santykiuose paprastai vartojamas Šventojo Sosto terminas.

2 Mattioli, V. *Dallo Stato Pontificio allo stato della città del Vaticano (SCV)*. Revista Brasileira de Estudios políticos. Jul. – Dez. 2005, Número 92, p. 9–42; Picardi, N. *Alle origini della giurisdizione vaticana*. Historia et ius. Rivista di storia giuridica dell’età medievale e moderna, p. 4–22 <http://www.historiaetius.eu/uploads/5/9/4/8/5948821/picardi.pdf>. [žiūrėta 2014-05-01].

3 Kimsa, A. *Popiežiaus valstybės įkūrimas*. Vilnius: Pradai, 2000; Barzanò, A. *Il Cristianesimo nelle leggi di Roma imperiale*. Milano: Paoline,1996, p. 21–24 ir 113–116; *Da Roma alla Terza Roma – Studi e Documenti*, Atti XI Seminario, Roma-Campidoglio 21 aprile 1991. Roma: Herder, 1994; Vian, G. M. *La donazione di Costantino*. Bologna: Il Mulino, 2004; *Lettera di Mussolini a Barone*, *4 ottobre 1926* in Pacelli, F. *Diario della Conciliazione*, Citta’ del Vaticano: Ed. Vaticana, 1959, p. 207; Tripodi, N. *I Patti Lateranensi e il Fascismo*. Bologna: Ed. Cappelli, 1959, p. 157–161; Spinelli, L. *Lo Stato e la Chiesa – Venti secoli di relazioni*. Torino: UTET, 1988, p. 91–151.

politinis centras persikėlė į Konstantinopolį, kuris tapo naująja Roma, tiek geografiniu, tiek kultūriniu atžvilgiu jau nutolusia nuo senosios Romos. Susidariusį pasaulietinės valdžios politinį ir socialinį vakuumą buvusioje Imperijos dalyje palaipsniui ėmė užpildyti Popiežius, Romos vyskupas ir apaštalo Petro įpėdinis. Jau po Milano edikto IV–VI a. atsivertę į krikščionybę kilmingieji romėnai Konstantino pavyzdžiu dovanojo žemes „šv. apaštalams Petrui ir Pauliui", pavesdami jas valdyti Popiežiui karitatytviniams ir religiniams tikslams, ir jos buvo vadinamos *Patrimonium Sancti Petri*[4]. Tarp pirmųjų dovanojimų buvo Laterano rūmai (iš imperatoriaus Konstantino rankų) ir Vatikano kalva su šv. Petro kapu ir jį supančiomis žemėmis. Šios žemės buvo išsibarsčiusios ir nesudarė vientisos teritorijos. Tačiau viešosios teisės požiūriu abejonių nekelia pirmojo Karolingų dinastijos frankų karaliaus ir Karolio Didžiojo tėvo Pipino Trumpojo 752 m. dovanojimas, kuriame Popiežiui pažadamos pasaulietinės teisės į Ravenos egzarchato žemes. Šis pažadas, padėjęs juridinį pagrindą Popiežiaus valstybei, 754 ir 756 m. buvo realizuotas, o dėl 774 m. ir 787 m. Karolio Didžiojo dovanojimų teritorija dar išaugo. 1357 m. buvo surinkti iki tol buvusių popiežių išleisti įstatymai ir suredaguoti į pirmąjį Popiežiaus valstybės istorinį 6 knygų teisės sąvadą *Constitutiones Sanctae Matris Ecclesiae*, kuris apibrėžė valstybės valdymą ir kuris galiojo iki 1816 m. Tų metų liepos 6 d. Popiežius Pijus VII savo *motu proprio Quando per ammirabile disposizione* reformavo valstybės teritorinį valdymą, vykdomąją ir teisminę valdžias. Po alinančių Napoleono karų Popiežiaus valstybė trumpam atsitiesė, tačiau politinės aplinkybės Europoje, ir visų pirma Apeninų pusiasalyje, lėmė Popiežiaus pasaulietinės valdžios saulėlydį. Popiežius Pijus IX dar kartą ėmėsi struktūrinių valstybės reformų, įskaitant ir konstitucinę: 1848 m. ediktu *Nelle istituzioni* patvirtino Popiežiaus valstybės konstitucinę chartiją – Šv. Bažnyčios valstybių žemiškojo valdymo pagrindinį statutą (*Statuto fondamentale pel Governo temporale degli Stati di Santa Chiesa*), kuriuo buvo įtvirtinta atstovaujamoji valdžia ir pirmą kartą Italijos teritorijoje įsteigtas dvejų rūmų parlamentas. Tačiau nesusiklostė santykiai su prasidėjusiu Italijos suvienijimo sąjūdžiu: 1848 m. Pijus IX atsisakė stoti į teritorinio pobūdžio karą prieš katalikišką Austriją, tuo pabrėždamas Popiežiaus misijos dvasinį religinį nešališkumą visoms katalikiškoms tautoms. 1861 m. radosi Italijos karalystė, kuri paskelbė Romą būsiant naujosios karalystės sostine.

[4] Ši iš pradžių pirminė privatinės teisės kategorija, kuri VIII a. transformavosi į viešosios teisės kategoriją, išliko apyvartoje iki 1816 m., nors jos turinys kito.

Europos valstybės to nebuvo linkusios pripažinti, visų pirma Prancūzija, kurios monarchai pagal senąją tradiciją, pradedant Pipinu Trumpuoju, buvo Popiežiaus saugumo garantas[5]. 1864 m. sutartimi su Prancūzija Italija buvo priversta įsipareigoti neperžengti Popiežiaus valstybės sienų ir neleisti to daryti kitiems. Tačiau 1870 m. Napoleonui III įsivėlus į karą su Prūsija ir Sedano mūšyje patyrus pralaimėjimą Roma netrukus buvo okupuota. Popiežius užsidarė už Vatikano rūmų sienų, tapdamas „Vatikano kaliniu"[6] ir nebeperžengdamas šių sienų[7]. Nors teritoriniu ir politiniu atžvilgiu Popiežiaus valstybė nebeegzistavo, tačiau Apaštalų Sosto tarptautinis statusas ir prestižas neišnyko. Su tuo turėjo skaitytis naujoji Italija: kaip susidariusios padėties politinį sprendimą karalius Viktoras Emanuelis II vienašališkai išleido Garantijų įstatymą (*Legge delle guarentigie*), kuriuo Popiežius buvo pripažintas Italijos piliečiu, tačiau kartu pripažintas jo šventumas ir neliečiamybė, jo suverenumo ženklai, teisė turėti asmeninę gvardiją, kuri gintų Vatikano, Laterano ir Kanceliarijos rūmus bei Kastelgandolfo pilį[8], kuriems savo ruožtu buvo garantuotas ekstrateritorialumas ir pan. Tačiau Pijus IX nepripažino šio įstatymo, kaip ir Romos okupacijos, ir savo enciklikoje *Ubi nos*[9] pabrėžė, kad Popiežiaus dvasinė valdžia neatsiejama nuo žemiškosios ir todėl įstatymas negarantuoja Apaštalų Sostui laisvės, kuri yra tiesiogiai suteikta Dievo, o tai reiškia, kad šiuo atveju dievišką kilmę per apaštalų sukcesiją turinti valdžia taptų vienareikšmiškai priklausoma nuo pasaulietinės. Popiežiaus pozicijai dėl Šventojo Sosto nepriklausomu-

---

5 Prancūzijos Respublikos prezidentas, kaip ir buvę Prancūzijos karaliai, pagal šią tradiciją ir *ratione officii* tampa Romos Katalikų Bažnyčios pagrindinės Šv. Jono bazilikos Laterane garbės protokanauninku. Prezidentai po rinkimų atvyksta į Vatikaną iškilmingai priimti šį titulą. Šios iškilmingo ingreso tradicijos paprastai nesilaiko išrinkti prezidentai socialistai, žr.: Miele, M. *Sui capitoli cattedrali in Italia*. Padova: Cedam. 1999, p. 19.

6 Pio IX. *Enciclica «Respicientes» del 1° novembre 1870.* Acta Sanctæ Sedis, 1870–1871, vol. VI, p. 136–145

7 Po Pijaus IX mirties visi išrinkti popiežiai protesto ženklan neperžengdavo Vatikano rūmų sienų iki pat 1929 m.

8 Legge del Regno d'Italia per le guarentigie delle prerogative del Sommo Pontefice e della Santa Sede e per le relazioni della Chiesa con lo Stato, nr. 214 del 13 maggio 1871. Plačiau apie Popiežiaus valstybės sekuliarizavimą žr.: Jemolo, A. C. *Chiesa e Stato in Italia negli ultimi cento anni.* Torino: Einaudi, 1990 (I edizione 1948), p. 186–190; Candeloro, G. *Il movimento cattolico in Italia*. Roma: Editori Riuniti, 1982, p. 132–136; Pertici, R. *Chiesa e Stato in Italia*. Bologna: Il Mulino, 2009, p. 30–35.

9 Pio IX, Enciclica *Ubi nos,* il 15 maggio 1871. Acta Sanctæ Sedis, 1870–1871, vol. VI, p. 257–263.

mo pritarė ir užsienio valstybės, palaikiusios diplomatinius santykius su Šventuoju Sostu, jį pripažinusios kaip *persona moralis iure divino*, nepriklausomą nuo pasaulietinės valdžios, nes jos pagrįstai bijojo galimos Italijos įtakos valdant Katalikų Bažnyčią.

Nepaisant popiežių protestų, *Legge delle guarentigie* režimas veikė iki Laterano sutarčių pasirašymo (1929). Šventojo Sosto suverenumas tarptautinėje bendruomenėje buvo pripažįstamas, diplomatijoje popiežiams nebuvo trukdoma naudotis pasyviąja ir aktyviąja legacijos teise, buvo sudaromi konkordatai, valstybių vadovai su oficialiu vizitu lankydavosi pas „Vatikano kalinį“, į jį neretai kaip į arbitrą kreipdavosi valstybės siekdamos išspręsti tarptautinius ginčus.

Italijos požiūris į Bažnyčią Italijoje ir Šventąjį Sostą pradėjo kisti po Pirmojo pasaulinio karo. Savo enciklikoje *Ubi Arcano dei Consilio* popiežius Pijus XI iš naujo primena Apaštalų Sosto suverenumą, įgytą ne dėl pasaulietinės valdžios ar pagal įstatymą, bet apaštalinės sukcesijos būdu[10]. Kai pagaliau B. Mussolini nusprendė panaikinti gyvuojančius nesutarimus tarp Italijos ir Šventojo Sosto, pastarasis siekė išsaugoti savo suverenų orumą, užsitikrinant visas suverenumo sąlygas, taip pat ir suverenumą į teritoriją, kartu pripažįstant, kad šio suverenumo negali panaikinti jokia žemiškoji valdžia. 1929 m. buvo pasirašyti ir ratifikuoti trys vadinamieji Laterano susitarimai[11]: Sutartis tarp Apaštalų Sosto ir Italijos, Finansinis susitarimas bei Konkordatas[12].

Sutartimi tarp Apaštalų Sosto ir Italijos, kurią sudaro 27 straipsniai, buvo galutinai išspręstas „Romos klausimas“ ir Šventajam Sostui suteiktos faktinės ir teisinės garantijos, kuriomis užtikrinta nepriklausomybė ir suverenumas vykdyti jam būdingą misiją pasaulyje. Italija pripažino Šventojo Sosto suverenumą tarptautiniuose santykiuose, kylantį iš jo ypatingos pri-

[10] Pio XI, Enciclica *Ubi Arcano dei Consilio*, il giorno 23 dicembre 1922. AAS. 1922, vol. XIV, p. 692.

[11] *Inter Sanctam Sedem et Italiae Regnum Conventiones*. AAS. 1929, vol. XXI, n. 6, p. 209–295.

[12] Konkordatas apibrėžė Katalikų Bažnyčios Italijoje santykius su Italijos valstybe. Remiantis 45 str. nustojo galioti anksčiau sudaryti konkordatai su buvusiomis italų valstybėmis, kurios po suvienijimo įėjo į Italijos sudėtį. Paskutinį kartą konkordatas buvo atnaujintas 1984 m., žr.: Accordo tra la Santa Sede e la Repubblica Italiana che apporta modificazioni al Concordato Lateranense, 1984 <http://www.vatican.va/roman_curia/secretariat_state/archivio/documents/rc_seg-st_19850603_santa-sede-italia_it.html>.

gimties, tradicijos ir misijos (2 str.), bei išimtinę ir absoliučią valdžią, suverenią jurisdikciją Vatikano miestui (3 str.). Šiuo atveju Šventajam Sostui buvo nesvarbus valdomos teritorijos dydis, tačiau būtent teritorija buvo svarbi realizuojant visišką suverenumą ir susitelkiant į jo dvasinės misijos pasaulyje vykdymą – „Eikite į visą pasaulį ir skelbkite Evangeliją visai kūrinijai (...)“ (Mk 16, 15–20)[13]. Savo ruožtu Šventasis Sostas pripažino galutinį ir neatšaukiamą „Romos klausimo“ sprendimą ir Italijos valstybę su sostine Roma (26 str.) bei kartu įsipareigojo, kad Vatikano valstybė išlieka neutrali teritorija (24 str.). Šia sutartimi nustojo galios minėtas Garantijų įstatymas bei kitų Italijos įstatymų nuostatos, prieštaravusios tarptautinei sutarčiai (26 str.).

Vatikano valstybė nėra tapatinama su visuotinės Katalikų Bažnyčios, kuri savo ruožtu nėra tarptautinės teisės subjektas nei tapati Šventajam Sostui (*Apostolica Sedes*), teisės sistema. Kanonų teisės kodeksas Katalikų Bažnyčiai ir Šventajam Sostui pripažįsta teisinį subjektiškumą, kuris nėra „*publica auctoritate constitutae*“[14]. Šventasis Sostas ne tik personifikuojasi Romos Popiežiaus asmenyje ir per jo bažnytines pareigas (331 kan.), bet kartu įasmenina Valstybės sekretoriatą ir kitus Romos kurijos organus, kurių pagalba jis įgyvendina savo pasiuntinybę (360 ir 361 kan.). Bažnyčios valdymas yra susijęs su hierokratiniu Vatikano valstybės valdymu per personalinę uniją, kai Romos Popiežiui yra suteikta aukščiausioji valdžia Bažnyčioje (331 kan.) bei pilnutinė valdžia Vatikano valstybėje (Pagrindinio Įstatymo 1 str.).

Šventasis Sostas nėra tapatus Vatikano Miestui Valstybei, yra suverenus subjektas, nepriklausomai nuo šios valstybės egzistavimo, nes jo pripažinimas kyla iš tarptautinės paprotinės teisės , susiformavusios dar iki Vestfalijos taikos epochos, kai tarptautinės teisės subjektai buvo ne valstybės, bet suverenai[15].

Tiesa, dalis tarptautinės teisės mokslininkų Šventąjį Sostą kvalifikuoja kaip subjektą, tapusį valstybe, arba prilygina jį neutraliai valstybei[16].

---

[13] Donati, D. *La Città del Vaticano nella teoria generale dello Stato*. Padova: CEDAM, 1930, p. 43; Tripodi, N. *I Patti Lateranensi e il Fascismo*, *op. cit*., p. 129.

[14] Kan. 113, 1 d.: „Katalikų Bažnyčia ir Apaštalų Sostas yra moraliniai asmenys pačiu dieviškuoju įsisteigimu.“

[15] Dėl šios priežasties kai kurios ateistinės valstybės (Kinija) ar valstybės – didžiųjų religijų lopšiai (Saudo Arabija) Šventojo Sosto nepripažįsta.

[16] Laterano sutarties 24 str.: „Šventasis Sostas išlaikydamas tarptautinėje srityje turimą suverenitetą pareiškia, kad siekia išlikti ir išliks nuošaly žemiškųjų varžybų, kylančių tarp kitų valstybių.“

Tai, kad skirtis tarp valstybės ir Bažnyčios tarptautiniuose santykiuose ir daugelio valstybių vidaus teisėje išliko, leidžia teigti, kad Šventojo Sosto dvasinis suverenumas yra absoliutus ir dieviškos kilmės, o jo pasaulietinis (žemiškos kilmės) suverenumas Vatikano teritorijai yra išvestinis ir kaip priemonė įgyvendinti dvasinį suverenumą. Dviguba – Katalikų Bažnyčios ir Vatikano Miesto Valstybės – suvereno tapatybė leidžia Šventajam Sostui naudotis dvigubu – Šventojo Sosto ir Vatikano Miesto Valstybės – teisiniu subjektiškumu užtikrinant tarptautinį atstovavimą ir matomumą, tačiau tai nesuteikia teisės būti politiškai viršesniam už kitus tarptautinės teisės subjektus ar išvengti įsipareigojimų ir atsakomybės.

Vatikano Miesto Valstybė formaliai žvelgiant neturi griežtos konstitucijos, o materialinės teisės požiūriu galiojantis Pagrindinis Įstatymas neatitinka šiuolaikinės konstitucionalizmo doktrinos postulatų, nes nepateikia individualių teisių katalogo ar jų garantijų, be to, absoliuti valdžia sutelkta Popiežiaus rankose, kurią jam padeda vykdyti kolegialūs organai.

Galima skirti 3 santykines šios Konstitucijos dalis: 1929 m. Sutartis tarp Šventojo Sosto ir Italijos karalystės, kurios pagrindu buvo sukurta Vatikano Miesto Valstybė[17]; 1929 m. Pagrindinis Įstatymas, nustatantis valstybės sandarą (nauja įstatymo redakcija įsigaliojo 2001 m. vasario 22 d.); kiti tais pačiais 1929 metais priimti 5 įstatymai, papildantys Pagrindinį Įstatymą ir savo turiniu panašūs į „organinius įstatymus“[18]: Teisės šaltinių įstatymas (nauja 2008 m. spalio 1 d. redakcija įsigaliojo tų pačių gruodžio 31 d.); Pilietybės ir buvimo įstatymas (šį įstatymą 2011 m. pakeitė Pilietybės, rezidavimo ir įėjimo įstatymas), Administravimo tvarkos įstatymas; Ekonominės, komercinės ir profesinės tvarkos įstatymas; Viešojo saugumo įstatymas.

Valdymo institucinę sandarą apibrėžia Pagrindinis Įstatymas. Pasirašius Laterano susitarimus, Popiežius Pijus XI pavedė arkivyskupui F. Pacelli, būsimam popiežiui Pijui XII, parengti naujos valstybės teisės sistemos

[17] Remiantis Šaltinių įstatymo 1 str. 4 d., Laterano sutartis kartu yra tarptautinės teisės šaltinis, kurio nuostatoms neturi prieštarauti Vatikano teisės sistema.

[18] Pio XI, Motu proprio. *Legge fondamentale della Città del Vaticano*, 7 giugno 1929, n. I; *Legge sulle fonti del diritt*o, 7 giugno 1929, n. II; *Legge sulla cittadinanza ed il soggiorno*, 7 giugno 1929, n. III; *Legge sull'ordinamento amministrativo*, 7 giugno 1929, n. IV; *Legge sull'ordinamento economico, commerciale e professionale*, 7 giugno 1929, n. V; *Legge di pubblica sicurezza*, 7 giugno 1929, n. VI; *Ordinanza del Governatore, con la quale si disciplina in ria provvisoria l'accesso nella Città del Vaticano*, 8 giugno 1929, n. VII. in AAS Suppl, 1929.

projektą. Pastarasis pasikvietė žydų tautybės ir tikėjimo Florencijos universiteto administracinės teisės profesorių Federico Cameo[19], su kurio pagalba per labai trumpą laiką buvo parengti Pagrindinis Įstatymas ir Teisės šaltinių įstatymas, kuriuos Popiežius savo *motu proprio* paskelbė tų pačių metų birželio 17 d.[20] 2002 m. popiežius Jonas Paulius II patvirtino naujos redakcijos Pagrindinį Įstatymą, apibrėžiantį Vatikano Miesto Valstybės statusą. Popiežius atkreipė dėmesį į kintančią teisinę Vatikano Miesto Valstybės sistemą ir atsirandantį poreikį, „*kad ji būtų labiau priartinta prie jos pačios institucinių tikslų laiduojant Šventojo Sosto laisvę, kuri padeda užtikrinti tikrą ir matomą Popiežiaus nepriklausomybę įgyvendinant Jo misiją pasaulyje*“[21]. Pagrindinio Įstatymo naująją redakciją vėliau papildė 2002 m. liepos 12 d. Vatikano Miesto Valstybės valdymo įstatymas, kuris apibrėžia vykdomosios valdžios galias[22].

Paskelbus naująjį Pagrindinį Įstatymą atsirado poreikis reformuoti ir visus kitus paminėtus įstatymus, visų pirma Teisės šaltinių įstatymą[23]. Be to, reikia turėti omenyje, kad Jono Pauliaus pontifikato metu įsigaliojo naujas Lotynų apeigų Katalikų Bažnyčios kanonų teisės kodeksas (1983 m.) bei pirmasis Kanonų teisės kodeksas Rytų apeigų Katalikų Bažnyčioms (1990 m.) – pagrindiniai Katalikų Bažnyčios įstatymai. Tiek ankstesniajame, tiek naujajame Teisės šaltinių įstatyme įtvirtintas kanonų teisės, kaip pirmojo Vatikano Miesto Valstybės teisės sistemos šaltinio, vaidmuo (1 str.), tačiau naujasis įstatymas šį statusą patikslino, nustatydamas kanonų teisės pirmenybę kitų šaltinių, visų pirma Pagrindinio Įstatymo ir kitų įstatymų, kuriuos leidžia Popiežius ar Popiežiaus komisija, atžvilgiu, aiškinant ir tai-

---

19 Jo 1932 m. išleista monografija laikoma kol kas išsamiausia mokslo studija apie Vatikano Miesto Valstybės teisės sistemą, žr.: Cammeo, F. *Ordinamento giuridico dello Stato della città del Vaticano*. Libreria editrice Vaticana, 2005.

20 Picardi, N. *Alle origini della giurisdizione vaticana*, *op. cit*., p. 19–20.

21 Giovanni Paolo II. *Legge Fondamentale dello Stato della Città del Vaticano*. AAS Supplemento per le leggi e disposizioni dello Stato della Città del Vaticano. Vol.XCII /18/r, 26 novembre 2000, p. 73–90 (p. 1054–1071).

22 Legge sul governo dello Stato della Città del Vaticano, n. CCCLXXXIV. AAS. Suppl. 16 luglio 2002, n. 9, p. 37 et seq.

23 Benedetto XV. *Legge sulle Fonti del Diritto dello Stato della Città del Vaticano,* n. XXLI, 1 ottobre 2008. AAS Supp. 79, 2008, p. 65–70; Hilgeman, W. *La nuova Legge sulle Fonti del Diritto dello Stato della Città del Vaticano. Prime note ed osservazioni*. Apollinaris. Vol. LXXXIII, 2010, p. 43–84; Sarais, A. *Alcuni cenni circa i rapporti tra diritto canonico e fonti del diritto Vaticano.* Iura Orientalia. 2013, vol. IX, p. 208–232; Sarais, A. *Le fonti del diritto vaticano*. Città del Vaticano: Lateran University Press 2011.

kant teisę. Taigi, dabar Vatikano teisės sistema kaip šaltinius pripažįsta ne tik Kanonų teisės kodeksą ir apaštalines konstitucijas, bet ir tai, kad kanonų teisės normos yra joje tiesiogiai taikomos, t. y. jos „vatikanizuojamos". Kartu tai reiškia, kad jokia Vatikano Miesto Valstybės teisės norma negali prieštarauti kanonų teisei. Kanonų teisės recepcijos logika tampa akivaizdi turint omenyje, kad Katalikų Bažnyčios ir Vatikano Miesto Valstybės pagrindinis įstatymų leidėjas yra Romos Popiežius kaip Bažnyčios galva ir Vatikano Miesto Valstybės suverenas. Tai kartu atspindi esminę Vatikano Miesto Valstybės funkciją – užtikrinti Šventojo Sosto apaštalavimo misiją, kurią nusako Kanonų teisės kodeksas, pabrėždamas, kad sielų išganymas Bažnyčioje yra aukščiausias įstatymas (1752 kan.). Taip siekiama, kad įstatymo *ratio humana* neprieštarautų *ratio divina*[24]. Tame pačiame Teisės šaltinių įstatymo straipsnyje įtvirtinta nauja norma, nurodanti, kad Vatikano teisės sistema turi atitikti bendrosios tarptautinės teisės ir sutartyse bei susitarimuose su Šventuoju Sostu įtvirtintas normas, kartu atsižvelgiant į kanonų teisės, kaip pirminio norminio šaltinio, vaidmenį.

Kaip papildomas teisės šaltinis tuose dalykuose, kurių nereguliuoja minėtieji teisės šaltiniai, gali būti Italijos įstatymai ir kiti norminiai aktai, jei prieš tai juos receptavo kompetentingos Vatikano institucijos ir jei neprieštarauja dieviškajai teisei ir pagrindiniams kanonų teisės principams bei Laterano susitarimams ir paskesnėms sutartims, kai tai priimtina ir naudinga (3 str.)[25]. 1929 m. Šaltinių įstatymas numatė panašiomis sąlygomis Italijos teisės recepciją Vatikano teritorijoje, tačiau istorija liudija, kad Vatikano valstybėje nebuvo perimti fašistiniai įstatymai, nors ir paskelbti Dievo malonės ir Italijos Tautos vardan, tokie kaip, pavyzdžiui, Viešojo

[24] Dalla Torre, G. *L'Ordinamento costituzionale vaticano nel suo sviluppo storico* in Cammeo, F. *Ordinamento giuridico dello Stato della città del Vaticano*. Città del Vaticano: Libreria editrice Vaticana, 2005, p. 483–517. Bonnet P. A. *Le fonti normative e la funzione legislativa* in Cammeo, F. *Ordinamento giuridico dello Stato della città del Vaticano*. Città del Vaticano: Libreria editrice Vaticana, 2005, p. 519–566.

[25] Ši norma savo turiniu yra gimininga Kanonų teisės kodekso (1984) 22 kanonui, kuris nustato, kad Valstybės įstatymai, į kuriuos nukreipia Bažnyčios teisė, kanonų teisėje sukelia tuos pačius padarinius tiek, kiek šie įstatymai neprieštarauja dieviškajai teisei, ir jei kanonų teisė nenustato kitaip, žr.: *Kanonų teisės kodeksas*. Vilnius: Katalikų pasaulio leidiniai, 2012. Panašiai šią normą atkartoja ir Rytų apeigų Katalikų Bažnyčių kanonų teisės kodekso (1990) 1504 kanonas, žr.: Pinto, P. V. (a cura di) *Corpus iuris canonici, II. Commento al Codice dei Canoni delle Chiese Orientali*. Città del Vaticano: Libreria editrice Vaticana, 2001.

saugumo įstatymas[26], rasiniai įstatymai[27] ar vadinamieji *Rocco* (Baudžiamsis ir Baudžiamojo proceso) kodeksai. Tačiau iki 2009 m. naujos įstatymo redakcijos galiojo 1865 m Civilinis kodeksas, 1882 m. Komercijos kodekso kai kurios nuostatos, o pavyzdžiui, naujuoju įstatymu Vatikanas neatsisakė Italijoje jau nebegaliojančio 1912 m. priimto Baudžiamojo proceso kodekso taikymo[28].

Vatikano Miesto Valstybės vidaus sandarą apibrėžia Pagrindinis Įstatymas, kurio 1 straipsnyje įtvirtinta renkamosios ir absoliučios monarchijos valdymo forma, t. y. Romos Popiežius turi „pilnutinę įstatymų leidybos, vykdomąją ir teisminę valdžią“. Teisinis šios formos pagrindas yra konstitucinis kanonų teisės principas *prima sedes a nemine iudicatur* – pirmojo sosto niekas neteisia (1404 kan.)[29]. *Interregnum* laikotarpiu šios galios pereina Kardinolų kolegijai, kurios įstatymų leidybos galios tuo metu yra labai ribotos. Vis dėlto nepaisant absoliutinio pobūdžio, valstybės valdžios galios yra tam tikra apimtimi struktūruotos.

Popiežius turi diskreciją įstatymų leidžiamąją galią pasilikti sau ar pavesti kitiems organams, tačiau paprastai ją vykdo Popiežiaus komisija, kurią sudaro Popiežiaus penkeriems metams skiriami kardinolai (2 str.). Kai Popiežius šios galios pats tiesiogiai nevykdo, visais atvejais įstatymų projektus būtina pateikti Popiežiui svarstyti ir gauti jo pritarimą. 1929 m. Pagrindinio Įstatymo redakcijoje buvo numatyta, kad Popiežius tam tikrais apibrėžtais atvejais įstatymų leidžiamąją galią galėjo perleisti gubernatoriui. Gubernatorius, nepriklausomai nuo perleistų galių, be to, turėjo galią įstatymo vykdymui užtikrinti išleisti reglamentus ir potvarkius be teisės jį atšaukti ar nuo jo atleisti (5 str.). Naujuoju Pagrindiniu Įstatymu įstatymų leidyboje konstitucinį delegavimo principą pakeitė vadinamasis valdžios rezervavimo principas, kuris labiau išryškino ordinarinę Popiežiaus galią ir kartu palengvino jo naštą įstatymų leidyboje[30].

Vykdomąją valdžią vykdo Popiežiaus komisijos pirmininkas, padedamas Generalinio sekretoriaus ir generalinio vicesekretoriaus (5 str.).

[26] Reggio Decreto. *Testo Unico delle leggi di pubblica sicurezza*, 18 giugno 1931, n. 773. Gazzetta Ufficiale, 26 giugno 1931, n. 146.

[27] Regio Decreto – *Legge 7 settembre* 1938–XVI, n. 1381; *Legge 30 dicembre* 1937–XI, n. 2590.

[28] Picardi, N. *Alle origini della giurisdizione vaticana, op. cit*., p. 27–29.

[29] Vacca, S. *Prima sedes a nemine iudicatur. Genesi e sviluppo storico dell'assioma fino al Decreto di Graziano*, Roma: Pontificio Istituto Biblico, 1993.

[30] Picardi, N. *Alle origini della giurisdizione vaticana, op. cit.,* p. 22–27.

Vykdydamas šią valdžią Komisijos pirmininkas naudojasi Vatikano Miesto Valstybės Gubernatūros pirmininko titulu (Valdymo įstatymo 2 str.). Esant skubiai būtinybei Gubernatūros pirmininkas gali išleisti dekretus, turinčius įstatymų galią, tačiau jie netenka galios, jei juos per 90 d. nepatvirtina Komisija (7 str. 2 d.). Kita vertus, Gubernatūros pirmininkas, kartu būdamas ir Popiežiaus komisijos pirmininkas, svarbesniais atvejais turi bendradarbiauti su Valstybės sekretoriatu (6 str.), o Valstybės biudžeto planą ir jo vykdymo ataskaitas privalo pateikti Popiežiui (12 str.). Pagal 1929 m. Pagrindinį Įstatymą vykdomoji galia buvo perduodama Valstybės gubernatoriui (ex 6 str.), numatant išimtis iš šios kompetencijos perleidimo (ex 2, 3, 4 ir 6 str.), rezervuotas Popiežiui. Gubernatoriaus pareigas iki 1952 m. ėjo pasaulietis markizas C. Serafini. Po jo mirties pareigos liko neužimtos, o 2000 m. Pagrindinio Įstatymo redakcija buvo panaikintos.

Kompleksinė įstatymų leidybos ir vykdomosios valdžios galių evoliucija Pagrindiniame Įstatyme leidžia konstatuoti laipsnišką tendenciją įdiegti, nors ir laikantis absoliutinės valstybės principų, tam tikrą valdžių padalijimo formą, visų pirma, kas susiję su jų vykdymu[31].

Pasaulietinę teisminę valdžią[32], remiantis Pagrindinio Įstatymo 15 straipsniu, Popiežiaus vardu vykdo institucijos, įsteigtos pagal Valstybės teismų santvarką, ir jų kompetenciją nustato įstatymas. Naujuoju Pagrindiniu Įstatymu įtvirtinta, kad teisminės valdžios vykdymo galia įgyjama ordinariniu būdu, t. y. įstatymu susiejama su pareigomis, tuo tarpu 1929 m. įstatymo įtvirtinti teisminės valdžios organai veikė Popiežiaus pavedimu[33]. Kita vertus, Popiežius, turėdamas pilnutinę valdymo galią, pagal 16 straipsnį gali bet kurioje civilinėje, baudžiamojoje byloje ir bet kurioje jos stadijoje pavesti konkrečiai instancijai atlikti tyrimą ir priimti sprendimą. Popiežius gali priimti sprendimą arba pats asmeniškai, arba perleisdamas galią teismui, kuris pagal įstatymą būtų nežinybingas bylą spręsti (tai gali būti Šventojo Sosto *Sacra Romana Rota* teismas ar *Signatura Apostolica* aukščiausiasis teismas), arba įsteigtai komisijai, vykdančiai *ad hoc* tribunolo funkcijas. Tiesa, tokie atvejai, kai Popiežius pasinaudoja savo teismine

[31] *Ibid*., p. 22–27.

[32] Bažnytinės kompetencijos bylas sprendžia ordinariniai bažnytiniai teismai pagal Kanonų kodekso normas.

[33] Kanonų teisėje valdymo galia (*potestas regiminis*), kuri apima ir teisminę galią (*potestas iurisdictionis*), suteikiama arba pagal teisės nustatytas sąlygas užimant pareigas (ordinarinė galia), arba jas galima perleisti, t. y. suteikti ne pagal pareigas (deleguota galia), žr.: Kanonų teisės kodekso 131 kan.

galia, yra itin reti[34]. Dabartiniu metu Vatikane teisingumą vykdo vienasmenis teisėjas, Tribunolas, Apeliacinis ir Kasacinis teismai. Valstybinio kaltinimo funkcijas atlieka teisingumo gynėjas – *promotor iustitiae*.

Gyventojai yra viena iš esminių valstybės egzistavimo sąlygų. Pilietybės ir rezidavimo klausimus reguliuoja atskiras nuo 2011 m. įsigaliojęs Pilietybės, rezidavimo ir įėjimo įstatymas[35], kuris pakeitė nuo 1929 m. galiojusį Pilietybės ir buvimo įstatymą (*Legge sulla cittadinanza ed il soggiorno*, 1929). Šio įstatymo preambulėje pabrėžiama Vatikano Miesto Valstybės prigimtis ir suverenumas, paaiškinantys Vatikano pilietybės ypatumus, t. y. kad Vatikano pilietybė įgyjama *ex iure* arba administracinei valdžiai suteikus. Taigi, skirtingai nei kitose valstybėse, Vatikano Miesto Valstybės piliečiais tampama ne tradiciniais *ius sanguinis, ius coniugii* ar *ius solii* pagrindais, bet pilietybė įgyjama su Vatikano teritorijoje einamomis pareigybėmis, t. y. pilietybė yra funkcinio pobūdžio[36]. Naujasis įstatymas automatiškai nesuteikia pilietybės dėl nuolatinio rezidavimo, kaip kad buvo numatyta ankstesnėje įstatymo redakcijoje[37]. Vatikano piliečių šeimos nariai ir kiti asmenys įgyja pilietybę jų pačių prašymu ir ją patvirtinus. Vatikano Miesto Valstybės piliečiais gali būti kardinolai, reziduojantys Vatikane arba Romoje; Šventojo Sosto diplomatai; asmenys, turintys pareigas arba iš Popiežiaus gavę patvirtintą rezidavimą (1 str.). Piliečio, reziduojančio Vatikano mieste, sutuoktiniui ir vaikams, kuriems pakanka įrodyti šeimos ryšius, rezidavimą gali suteikti Popiežius bei jo pavedimu – kardinolas Valstybės sekretorius ar kardinolas Gubernatūros pirmininkas. Rezidavimo galimybė sutuoktiniui gali išnykti paskelbus santuoką negaliojančia ar

---

34 Iki 2008 m. tokių būta 5 atvejai, žr.: Piccardi, N. *Alle origini della giurisdizione vaticana, op. cit*., p. 47, išn. 297.

35 Benedetto XVI. *Legge sulla cittadinanza, la residenza e l`accesso,* N. CXXXI, 22 febbraio 2011; *Nuova legge su cittadinanza residenza e accesso in Vaticano* Promulgata da Benedetto XVI 22 febbraio 2011. L`Osservatore Romano, 02 marzo 2011.

36 Sarais, A. *La cittadinanza vaticana (Studi giuridici)*. Città del Vaticano: Libreria editrice Vaticana, 2012; Picardi, N. *Alle origini della giurisdizione vaticana*, *op.cit.*

37 2011 m. pradėjus veikti naujajam įstatymui Vatikano Mieste Valstybėje buvo 792 gyventojai; iš jų 572 piliečiai ir 221 rezidentas. Vatikano piliečiai buvo: Popiežius, 80 kardinolų, 300 Šventojo Sosto diplomatų, 30 eksdiplomatų, 49 kiti kunigai ir vienuoliai, 1 vienuolė, 86 Popiežiaus šveicarų gvardijos nariai, 25 pasauliečiai ir 21 pasaulietė. Rezidentų buvo: 102 kunigai ir vienuoliai, 95 vienuolės, 3 pasauliečiai ir 21 pasaulietė. Vatikano gyventojų skaičius kito: 1931 m. jų buvo 994, 2000 m. – 880. Tarp piliečių dominavo italai ir šveicarai, žr.: Mariani, F**.** I cittadini del Vaticano, 3 gennaio 2014. <http://www.newscattoliche.it/i-cittadini-del-vaticano/>. [žiūrėta 2014-05-01].

separacijos atveju bei dėl kitų pateisinamų priežasčių (2 str.). Vatikano pilietybė prarandama, kai kardinolai daugiau nebereziduoja Vatikano mieste ar Romoje; Šventojo Sosto diplomatai nebeatlieka diplomatinės tarnybos; pasibaigus pareigų ėjimo laikui; atsisakius reziduoti Vatikano mieste ar pasibaigus suteiktam galiojimo laikui (3 str.). Taip pat ją praranda netekusio Vatikano pilietybės asmens sutuoktinis ir vaikai bei Vatikano piliečio vaikai, kai jiems sueina 18 m. (ankstesniajame įstatyme buvo numatyta 25 m. riba). Įstatymu apibrėžtos nepiliečių ar nerezidentų galimybės, gavus leidimą, įeiti į Vatikano Miesto Valstybę (9 str.). Į tam tikrą apibrėžtą teritorijos dalį, pavyzdžiui, Šv. Petro aikštė ir bazilika ar Vatikano muziejai, galima patekti ir be atskiro leidimo.

VATIKANO MIESTO VALSTYBĖS PAGRINDINIS ĮSTATYMAS[38]

2000 m. lapkričio 26 d.
POPIEŽIUS JONAS PAULIUS II

Atsižvelgdami į būtinybę Vatikano Miesto Valstybės teisės sistemoje priimamiems pakeitimams suteikti sistemišką ir organišką formą ir siekdami, kad ji būtų labiau priartinta prie jos pačios institucinių tikslų laiduojant Šventojo Sosto laisvę, kuri padeda užtikrinti tikrą ir matomą Popiežiaus nepriklausomybę įgyvendinant Jo misiją pasaulyje, Mes, savo motu proprio *ir tikru žinojimu, turėdami Mūsų suverenios valdžios pilnatvę, nustatėme ir nustatome, kad to, kas išdėstyta, būtų laikomasi kaip Valstybės įstatymo:*

1 straipsnis

1. Popiežius, Vatikano Miesto Valstybės suverenas, turi pilnutinę įstatymų leidybos, vykdomąją ir teisminę valdžią.

2. Kai Sostas yra neužimtas, šios galios pereina Kardinolų kolegijai, kuri vis dėlto gali leisti įstatymo nuostatas tik skubos atveju ir kurios galioja tik esant laisvam Sostui. Jos galioja toliau, jeigu, remiantis kanonų teisės nuostatomis, naujai išrinktas Popiežius jas patvirtina.

2 straipsnis

Popiežius atstovauja Valstybei santykiuose su užsienio valstybėmis ir kitais tarptautinės teisės subjektais, užmezga diplomatinius santykius ir sudaro tarptautines sutartis per Valstybės sekretoriatą.

---

[38] Vatikano Miesto Valstybės Pagrindinis Įstatymas, paskelbtas *Acta Apostolicae Sedis*. Supplemento per le leggi e disposizioni dello Stato della Città del Vaticano. Vol. XCII /18/r, 26 novembre 2000, p.73–90 (p. 1054–1071), išverstas iš italų kalbos.

3 straipsnis

1. Įstatymų leidžiamąją valdžią, išskyrus tuos atvejus, kai Popiežius ją nori pasilikti sau pačiam arba perleisti kitoms instancijoms, vykdo Komisija, sudaryta iš kardinolo Pirmininko ir kitų kardinolų, skiriamų Popiežiaus penkeriems metams.

2. Kai Pirmininko nėra arba jis negali eiti pareigų, Komisijai vadovauja pirmasis iš kardinolų narių.

3. Komisijos posėdžiai šaukiami ir vadovaujami Pirmininko, juose dalyvauja Generalinis sekretorius ir jo pavaduotojas, turintys patariamojo balso teisę.

4 straipsnis

1. Komisija savo valdžią įgyvendina pagal Teisės šaltinių įstatymą, remdamasi tolesnėmis nuostatomis ir savo pačios Reglamentu.

2. Rengdama įstatymų projektus Komisija bendradarbiauja su Valstybės patarėjais, kitais ekspertais bei kitais Šventojo Sosto ir Valstybės organais, kurie tuo gali būti suinteresuoti.

3. Siūlomi įstatymų projektai pirmiausia per Valstybės sekretoriatą pateikiami svartyti Popiežiui.

5 straipsnis

1. Vykdomąją valdžią, remiantis šiuo Įstatymu ir kitomis galiojančiomis įstatymo nuostatomis, vykdo Komisijos pirmininkas.

2. Vykdyti šią valdžią Pirmininkui padeda Generalinis sekretorius, Generalinio sekretoriaus pavaduotojas.

3. Ypatingos svarbos klausimus Pirmininkas pateikia nagrinėti Komisijai.

6 straipsnis

Svarbesniais atvejais nagrinėjama bendradarbiaujant su Valstybės sekretoriatu.

7 straipsnis

1. Komisijos pirmininkas įgyvendinant įstatymo ir reglamento nuostatas gali leisti potvarkius.

2. Skubiu reikalu jis gali priimti įstatymo galią turinčias nuostatas, kurios netenka galios, jeigu per devyniasdešimt dienų jų nepatvirtina Komisija.

3. Galia leisti bendruosius reglamentus lieka Komisijai.

8 straipsnis

1. Komisijos pirmininkas atstovauja valstybei, laikantis to, kas nustatyta 1 ir 2 straipsniuose.

2. Jis gali pavesti Generaliniam sekretoriui jam juridiškai atstovauti ir vykdyti įprastinę administracinę veiklą.

9 straipsnis

1. Generalinis sekretorius padeda Komisijos pirmininkui. Įstatymų nustatyta tvarka ir remdamasis Komisijos pirmininko nurodymais, jis:

a) prižiūri įstatymų ir kitų norminių nuostatų taikymą, taip pat Komisijos pirmininko sprendimų ir nurodymų įgyvendinimą,

b) prižiūri Gubernatūros administracinę veiklą ir koordinuoja įvairių departamentų funkcijas.

2. Jis pavaduoja Komisijos pirmininką, jeigu jo nėra arba jis negali vykdyti savo pareigų, išskyrus 2 ir 7 straipsniuose numatytus atvejus.

10 straipsnis

1. Generalinis vicesekretorius kartu su Generaliniu sekretoriumi kontroliuoja dokumentų ir korespondencijos parengimą ir redagavimą ir vykdo kitas jam priskirtas funkcijas.

2. Jis pakeičia Generalinį sekretorių, kai jo nėra ar jis negali eiti savo pareigų.

11 straipsnis

1. Rengiant ar svarstant biudžetą ir kitus bendro pobūdžio dalykus, susijusius su personalu ir Valstybės veikla, Komisijos pirmininkui padeda Direktorių taryba, kurią jis periodiškai sukviečia ir jai vadovauja.

2. Jos veikloje dalyvauja Generalinis sekretorius ir generalinis vicesekretorius.

12 straipsnis

Komisijos patvirtinti Valstybės biudžeto planas ir vykdymo ataskaitos yra pateikiami Popiežiui per Valstybės sekretoriatą.

13 straipsnis

1. Generalinis patarėjas ir Valstybės patarėjai skiriami Popiežiaus penkeriems metams.

2. Patarėjai gali konsultuoti individualiai ar kolegialiai.

3. Generalinis patarėjas vadovauja patarėjų posėdžiams; jis taip pat vykdo Valstybės koordinavimo ir atstovavimo funkcijas, laikydamasis Komisijos pirmininko nurodymų.

14 straipsnis

Komisijos pirmininkas saugumo ir viešosios tvarkos tikslais gali pasinaudoti ne tik Apsaugos tarnybos, bet ir Popiežiškosios šveicarų gvardijos pagalba.

15 straipsnis

1. Teisminę valdžią Popiežiaus vardu vykdo institucijos, įsteigtos pagal Valstybės teisminę santvarką.
2. Atskirų institucijų kompetencija yra nustatoma įstatymu.
3. Jurisdikcija turi būti vykdoma Valstybės teritorijos ribose.

16 straipsnis

Popiežius gali bet kurioje civilinėje, baudžiamojoje byloje ir bet kurioje jos stadijoje pavesti atlikti tyrimą ir priimti sprendimą konkrečiai instancijai, taip pat su teise paskelbti sprendimą vadovaujantis teisingumu, be galimybės jį apskųsti.

17 straipsnis

1. Laikantis tolesnio straipsnio nuostatų, bet kuris asmuo, manantis, kad jo teisė ar teisėtas interesas buvo pažeisti administraciniu aktu, gali kreiptis su hierarchiniu skundu arba į kompetentingą teisminę instituciją.
2. Hierarchinis skundo nagrinėjimas užkerta kelią to paties skundo teisminiam nagrinėjimui, išskyrus kai Popiežius individualiu atveju neleidžia to daryti.

18 straipsnis

1. Ginčai, susiję su darbo santykiais tarp valstybės tarnautojų ir administracijos, priklauso Apaštalų Sosto Darbo įstaigos kompetencijai, vadovaujantis jos statutu.
2. Drausminių priemonių paskyrimas valstybės tarnautojui gali būti skundžiamas Apeliaciniam teismui, vadovaujantis jo taisyklėmis.

19 straipsnis

Popiežiui priklauso amnestijos, indulto, atleidimo nuo bausmės ir malonės teisės.

20 straipsnis

1. Vatikano valstybės vėliava sudaryta iš dviejų vertikaliai padalintų laukų, geltono ties vėliavos kotu ir balto, kuriame tiara ir raktai pagal pavyzdį, numatytą šio įstatymo A priede.

2. Herbą sudaro tiara ir raktai pagal pavyzdį, numatytą šio įstatymo B priede.

3. Valstybės antspaudo centre yra tiara ir raktai, o aplink juos ratu išdėstyti žodžiai „Stato della Città del Vaticano“, pagal pavyzdį, numatytą šio įstatymo priede C.

Šis Pagrindinis Įstatymas pakeičia Pagrindinį Vatikano Miesto Valstybės Įstatymą, priimtą 1929 m. birželio 7 d. Taip pat nustoja galios visos normos, prieštaraujančios šiam Įstatymui. Įstatymas įsigalioja 2001 m vasario 22 d. per Šv. Petro katedros šventę.

Mes patvirtiname, kad šio Valstybės antspaudu ptvirtinto Įstatymo originalas deponuojamas Vatikano miesto Valstybės įstatymų archyve ir kad jį atitinkantis tekstas skelbiamas Acta Apostolicae Sedis *Papildomame tome, įpareigodami visus, kuriems priklauso, jį gerbti ir vykdyti.*

Išleista Apaštališkuose rūmuose, mūsų Viešpaties Jėzaus Kristaus karaliaus šventėje dvidešimt šeštą lapkričio, dutūkstantaisiais metais, einant trisdešimt antruosius Mūsų pontifikato metus.

Popiežius Jonas Paulius II

VENESUELOS BOLIVARO RESPUBLIKA

• PRATARMĖ •

Venesuelos konstitucingumo pradžia susijusi su nacionalinio išsivadavimo judėjimu ir kolonijinės sistemos žlugimu šiame regione. 1811 m. Venesuelos Konstitucija buvo pirmoji konstitucija Lotynų Amerikos šalyse[1]. Lotynų Amerikos šalių konstitucinio reguliavimo praktikai turėjo įtakos JAV konstitucija, tačiau šių valstybių konstitucijų turinį lėmė Ispanijos, Portugalijos ar Prancūzijos kolonijinė praeitis ir atitinkama teisinė sistema, nacionaliniai konkrečios šalies ypatumai, istorinės sąlygos, politinės ir teisinės idėjos[2]. Venesuela nėra išimtis.

Nuo 1811 m. Venesueloje buvo priimtos 26 konstitucijos[3], iš jų ilgiausiai galiojo 1961 m. Venesuelos Respublikos konstitucija[4]. 1998 m. gruodžio 6 d. Prezidento rinkimus Venesueloje laimėjo Bolivaro revoliucijos judėjimo lyderis Hugo Rafaelis Chávezas Fríasas (1954–2013), surinkęs 56,2 proc. rinkėjų balsų. Išrinktas Respublikos Prezidentas inicijavo naujos Venesuelos Bolivaro Respublikos Konstitucijos[5] rengimą, svarstymą ir priėmimą Nacionalinėje Steigiamojoje Asamblėjoje, kurioje tuo metu iš 131 narių 119 rėmė H. Chávezą ir jo idėjas[6]. Pasakytina, kad tai vienintelė konstitucija Venesuelos konstitucinio reguliavimo praktikoje, kuri buvo patvirtinta visuotiniu referendumu, įvykusiu 1999 m. gruodžio 15 d. Nacionalinės rinkimų

---

1 Jarašiūnas, E. Apie pirmąsias konstitucijas ir jų reikšmę. *Jurisprudencija*. 2010, 2(120), p. 26.

2 Vaitekienė, E. Meksikos konstitucijos ypatumai. *Jurisprudencija.* 2009, 1(115), p. 90.

3 Wilpert, G. Venezuela's New Constitution [interaktyvus]. [žiūrėta 2014-02-10]. <http://venezuelanalysis.com/analysis/70>.

4 1961 metų Venesuelos Respublikos Konstitucija. [interaktyvus]. [žiūrėta 2014-02-10]. <http://legalportal.am/download/constitutions/240_en.pdf>.

5 Venesuelos Bolivaro Respublikos Konstitucija (originalaus teksto vertimas į anglų kalbą) [interaktyvus]. [žiūrėta 2014-02-10]. <http://www.venezuelaemb.or.kr/english/ConstitutionoftheBolivarianingles.pdf>.

6 Gott, R. *Hugo Chavez and the Bolivarian Revolution* [interaktyvus]. [žiūrėta 2014-03-22]. <http://books.google.lt/books?id=j9c4jLx0uAcC&pg=PT136&lpg=PT136&dq=bolivarian+constitution&source=bl&ots=RS-oniprIX&sig=-gz_t3jsF1ZBZsgJ6UP7g4FiLL0&hl=lt&sa=X&ei=zLItU9StN-nX7AbpyIDwDw&ved=0CGYQ6AEwCDgU#v=onepage&q=bolivarian%20constitution&f=false>.

tarybos duomenimis, už Venesuelos Bolivaro Respublikos Konstituciją (toliau – Venesuelos Konstitucija) balsavo 71,78 proc. rinkėjų. Venesuelos Konstitucija įsigaliojo 1999 m. gruodžio 20 d.[7]

Pagal formaliuosius požymius Venesuelos Konstitucija iš kitų išsiskiria tuo, kad yra viena iš ilgiausių ir sudėtingiausių rašytinių konstitucijų pasaulyje: ją sudaro preambulė, 9 dalys, 350 straipsnių ir 18 laikinųjų nuostatų.

Venesuelos Konstitucijos preambulėje dominuoja pozityvūs siekiai, Venesuelos žmonių noras užbaigti šalies transformaciją į demokratinę, pilietinę, savimi pasitikinčią, daugiatautę ir daugiakultūrę visuomenę, į teisingą, federalinę ir decentralizuotą valstybę, puoselėti tarptautinėje bendruomenėje pripažintas vertybes, riboti valstybės valdžią ir taip apsaugoti piliečių teises ir laisves, taip pat sustiprinti Lotynų Amerikos integraciją. Venesuelos Konstitucijos preambulėje pabrėžiamas Pietų Amerikos valstybių išvaduotoju vadinamo Simono Bolivaro vaidmuo, todėl neatsitiktinai H. Chávezas, kuris žavėjosi Simono Bolivaro idėjomis ir veikla[8], pasiūlė pakeisti valstybės pavadinimą iš „Venesuelos Respublika" į „Venesuelos Bolivaro Respublika".

Venesuelos Konstitucija įtvirtina tipiškus ir kitų valstybių konstitucijoms būdingus institutus (asmens teisinio statuso, parlamento, vykdomosios valdžios institucijų, teismų ir kt.), tačiau kitų valstybių konstitucinio reguliavimo praktikoje toks detalus įvairių žmogui, visuomenei ir visai valstybei svarbių klausimų reglamentavimas nėra dažnas, jis paprastai būdingas ordinariniams įstatymams. Tai Venesuelos Konstituciją daro išskirtinę.

Venesuelos Konstitucijos pirmoji dalis (1–9 straipsniai) yra skirta pagrindiniams principams. Joje deklaruojamos pamatinės ir kitų demokratinių valstybių konstitucijoms būdingos vertybės: laisvė, teisingumas, lygybė, solidarumas, demokratija, socialinė atsakomybė, žmogaus teisių primatas, politinis pliuralizmas, suvereniteto priklausomybė tautai, konstitucijos viršenybė ir kt. Venesuelos Konstitucijos 3 straipsnyje deklaruojama, kad pagrindiniai valstybės tikslai yra asmens apsauga ir vystymasis, pagarba individo orumui, demokratinis žmonių valios vykdymas, teisingos, mylinčios taiką visuomenės kūrimas, žmonių klestėjimo ir gerovės

[7] [interaktyvus]. [žiūrėta 2014-02-10]. <http://en.wikipedia.org/wiki/Constitution_of_Venezuela>.

[8] Hersh, N. *Hugo Chavez and the Bolivarian message* [interaktyvus]. [žiūrėta 2014-03-23]. <http://pi.library.yorku.ca/ojs/index.php/gjis/article/viewFile/35113/31864>.

palaikymas, garantavimas šioje Konstitucijoje įtvirtintų principų, teisių ir pareigų. 4 straipsnyje nustatyta Venesuelos Bolivaro Respublikos valdymo ir santvarkos forma, t. y. yra decentralizuota federacinė valstybė, valdoma pagal teritorinio vientisumo, bendradarbiavimo, solidarumo, dalyvavimo ir bendros atsakomybės principus. Venesuelos Konstitucijos 9 straipsnyje skelbiama, jog ispanų kalba yra oficiali kalba, tačiau vietinių tautų gimtosios kalbos taip pat turi oficialios kalbos statusą ir turi būti gerbiamos visoje Respublikos teritorijoje, kaip sudedamoji tautos ir žmogiškumo kultūros paveldo dalis. Tai labai svarbu, nes šioje Konstitucijoje (119–126 straipsniai) pirmą kartą šalies istorijoje pripažįstamos vietinių etninių grupių teisės[9].

Venesuelos Konstitucijos antroji dalis (10–18 straipsniai) reglamentuoja Venesuelos Bolivaro Respublikos geografines erdves ir politinį suskirstymą. Respublikos politinio valdymo tikslais, valstybės teritorija suskirstyta į valstijas (23), Sostinės apygardą, federalines valdas (12 salynų ir pavienių salų) ir teritorijas. Valstijos valdomos per savivaldybes. Išsamiau šalies teritorijos suskirstymą reglamentuoja organinis įstatymas, kuris garantuoja vietos savivaldos autonomiją ir administracinę/politinę decentralizaciją (16 straipsnis). Venesuelos Konstitucija suteikia Karakaso miestui Respublikos sostinės ir valstybės valdžios institucijų centro statusą, tačiau teritorinis ir politinis Karakaso miesto statusas, kuris apima dviejų pakopų vietos valdžios valdymo sistemą, sostinės savivaldybę ir Mirandos valstijos savivaldybę, detaliau reglamentuojamas specialiuoju įstatymu (18 straipsnis).

Viena iš reikšmingiausių Venesuelos Konstitucijos struktūros dalių yra trečioji dalis (19–135 straipsniai), kuri yra pati ilgiausia ir skirta žmogaus teisėms, pareigoms ir garantijoms. Nuo daugumos kitų valstybių konstitucijų Venesuelos Konstitucija išsiskiria ypač išsamiu žmogaus teisių katalogo išdėstymu. Venesuelos Konstitucijoje pripažįstama, kad žmogaus teisių esmė pasireiškia asmenų lygiateisiškumu ir draudimu juos diskriminuoti (21 straipsnis). Be to, Venesuelos Konstitucijoje aiškiai deklaruojama, kad žmogaus teisių užtikrinimas yra valstybės institucijų pareiga (19 straipsnis). Paminėtina, kad Venesuelos Konstitucijoje aiškiai įtvirtinta valstybės deliktinė atsakomybė dėl neteisėtų veiksmų, t. y. valstybei kyla pareiga mokėti reparacijas žmogaus teisių pažeidimų, dėl kurių ji atsakinga, au-

9 Wilpert, G. *Venezuela's New Constitution* [interaktyvus]. [žiūrėta 2014-02-10]. <http://venezuelanalysis.com/analysis/70>.

koms ir jų teisių perėmėjams, įskaitant mokėjimus dėl žalos atlyginimo (31 straipsnis).

Venesuelos konstitucijoje atskirais skyriais ir straipsniais išdėstytos kiekvienoje demokratinėje visuomenėje nepaprastai reikšmingos žmogaus teisės ir laisvės: teisė į gyvybę (43 straipsnis), teisė į sveikatos apsaugą (83, 122 straipsniai), asmens laisvės neliečiamumas (44 straipsnis), teisė į teisminę gynybą, nekaltumo prezumpcija (49 straipsnis), peticijos teisė (51 straipsnis), žodžio, ryšių ir informacijos laisvės (57, 58 straipsniai), religijos laisvė (59 straipsnis), privataus gyvenimo neliečiamumas (60 straipsnis), sąžinės laisvė (61 straipsnis), teisė rinkti ir būti išrinktam (62–70 straipsniai), referendumo teisė (71–74 straipsniai), teisė į darbą (87 straipsnis), teisės į kultūrą ir mokslą (98–110 straipsniai), teisė į sportą ir poilsį (111 straipsnis), teisė į nuosavybę (115 straipsnis), teisė į sveiką aplinką (127 straipsnis) ir kt. Kai kurios pagrindinės žmogaus teisės bet kurioje valstybėje, taip pat ir Venesueloje, gali būti įgyvendinamos tarytum savaime, aktyviais piliečių veiksmais. Tam tik reikia palankaus valstybės požiūrio, netrukdymo. Tai pasakytina, pavyzdžiui, apie teisę į santuoką (77 straipsnis), judėjimo laisvę (50 straipsnis) ir kt. Tačiau dauguma Venesuelos Konstitucijoje įtvirtintų žmogaus teisių ir laisvių yra tokios, kurias įgyvendinant būtinas valstybės indėlis, įsipareigojimų vykdymas savo piliečiams. Priešingu atveju, šios teisės ir laisvės tampa tik formalia deklaracija ir praktiškai negali būti realizuojamos. Pavyzdžiui, didelį rezonansą tarptautinėje bendruomenėje sukėlęs Venesuelos Bolivaro Respublikos vyriausiojo valstybės kontrolieriaus administracinis potvarkis, kuriuo daugumai opozicijos veikėjų buvo atimta teisė dalyvauti 2008 m. lapkričio mėn. vykusiuose regionų ir vietos valdžios rinkimuose, nors Venesuelos Konstitucijos 42 straipsnyje aiškiai nustatyta, kad politinės teisės gali būti atimtos tik galutiniu teismo sprendimu įstatymų numatytais atvejais. Šiuo aspektu paminėtina, kad 2008 m. spalio 23 d. Europos Parlamentas rezoliucijoje dėl politinių teisių atėmimo Venesueloje[10] paragino Venesuelos Bolivaro Respublikos Vyriausybę laikytis minėtų konstitucinių normų, taip pat tarptautinių susitarimų, kuriuos pasirašė ir ratifikavo ši valstybė, įskaitant Amerikos žmogaus teisių konvenciją, ypač jos 23 straipsnio 1 dalies b punkte ir 23 straipsnio 2 dalyje numatytas nuostatas

[10] 2008 m. spalio 23 d. Europos Parlamento rezoliucija dėl politinių teisių atėmimo Venesueloje. [interaktyvus]. [žiūrėta 2014-03-11]. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:015E:0085:0086:LT:PDF>.

dėl politinių teisių, ir Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto 2 ir 25 straipsnius.

Kitas iliustruojantis pavyzdys – Venesuelos Konstitucijos 57 ir 58 straipsniuose numatytos žodžio, ryšių ir informacijos laisvės suvaržymas. Europos Parlamentas 2007 m. gegužės 24 d. rezoliucijoje[11] išreiškė susirūpinimą, kad privačiai televizijos bendrovei Radio Caracas Televisión (RCTV) neatnaujinus transliavimo licencijos, kuri baigė galioti 2007 m. gegužės 27 d., didelė visuomenės dalis neteko pliuralistinio informacijos šaltinio ir buvo pažeista žiniasklaidos teisė kritikuoti valdžią. Sprendimą dėl minėtos bendrovės licencijos 2006 m. gruodžio 28 d. paskelbė pats Respublikos Prezidentas H. Chávezas, taip sukurdamas nerimą keliantį precedentą dėl žodžio laisvės šioje šalyje.

Pasakytina, kad Venesuelos Konstitucijoje numatytos tokios šiuolaikinės žmogaus teisės, kurios retos net demokratinių valstybių konstitucinio reguliavimo praktikoje, pavyzdžiui, pensijos ir pensijų išmokos neturi būti mažesnės už minimalų miesto gyventojo atlyginimą (80 straipsnis); už tą patį darbą darbuotojams garantuojamas vienodas darbo užmokestis ir verslo įmonės pelno dalis (91 straipsnis); 88 straipsnyje skelbiama, kad namų šeimininkės turi teisę į socialinę apsaugą įstatymų nustatyta tvarka. Pagal šį straipsnį valstybė pripažįsta darbą namuose ekonomine veikla, kuriančia pridėtinę vertę ir socialinę gerovę bei turtą, tačiau, kaip teigia G. Wilpertas[12], dėl finansinių problemų šios teisės įgyvendinimas nėra užtikrinamas. Minėti ir kiti atvejai (pavyzdžiui, 2009 m. gegužės 7 d. Europos Parlamento rezoliucija dėl Manuelio Rosaleso atvejo Venesueloje[13]; 2010 m. liepos 8 d. Europos Parlamento rezoliucija dėl Venesuelos, ypač dėl Marijos Lourdes Afiuni atvejo[14]; 2012 m. gegužės 24 d. Europos Parlamento rezoliucija dėl galimo Venesuelos pasitraukimo iš Amerikos šalių žmogaus

---

[11] 2007 m. gegužės 24 d. Europos Parlamento rezoliucija dėl kanalo „Radio Caracas TV“ Venesueloje atvejis. [interaktyvus]. [žiūrėta 2014-02-10]. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2008:102E:0484:0485:LT:PDF>.

[12] Wilpert, G. Venezuela's New Constitution [interaktyvus]. [žiūrėta 2014-02-10]. <http://venezuelanalysis.com/analysis/70>.

[13] 2009 m. gegužės 7 d. Europos Parlamento rezoliucija dėl Manuelio Rosaleso atvejo Venesueloje [interaktyvus]. [žiūrėta 2014-03-11]. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:212E:0113:0115:LT:PDF>.

[14] 2010 m. liepos 8 d. Europos Parlamento rezoliucija dėl Venesuelos, ypač dėl Marijos Lourdes Afiuni atvejo [interaktyvus]. [žiūrėta 2014-03-11]. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2011:351E:0130:0132:LT:PDF>.

teisių komisijos[15]; 2014 m. vasario 27 d. Europos Parlamento rezoliucija dėl padėties Venesueloje[16] ir kt.) byloja apie blogą žmogaus teisių padėtį šioje šalyje, nepaisant to, kad Venesuelos Konstitucija gana pavyzdingai deklaruoja šių teisių apsaugą.

Venesuelos Bolivaro Respublikos asmens teisinio statuso konstitucinio reguliavimo ypatumu laikytina ir tai, kad Venesuelos Konstitucijoje išdėstytos ne tik piliečių teisės, bet ir bendros pareigos (130–135 straipsniai): laikytis Konstitucijos ir įstatymų, kitų valstybės valdžios institucijų teisės aktų ir juos vykdyti; gerbti gimtojo krašto simbolius ir kultūros vertybes; saugoti ir ginti suverenitetą, valstybingumą, valstybės teritorinį vientisumą, tautos apsisprendimą ir interesus; mokėti mokesčius, rinkliavas ir kitas įmokas, nustatytas įstatymuose; atlikti civilinę ar karinę tarnybą, kuri gali būti reikalinga šalies gynybai, apsaugai ir vystymuisi ar likviduojant visuomenines nelaimes ir pan.

Vienas iš svarbiausių konstitucinio reguliavimo objektų yra valstybės valdžios institucijų sistema, jų sudarymo tvarka, įgaliojimai ir tarpusavio santykiai. Tam skirtos Venesuelos Konstitucijos ketvirtoji ir penktoji dalys. Šiuo aspektu pasakytina, kad Venesuelos Bolivaro Respublika yra prezidentinė respublika, kurioje viešoji valdžia yra padalinta į savivaldybių valdžią, valstijų valdžią ir valstybės valdžią. Valstybės valdžią vykdo ne tik tradicinės valdžios – įstatymų leidžiamoji, vykdomoji, teisminė, bet ir piliečių valdžia bei rinkimų valdžia (136 straipsnis).

Įstatymų leidžiamąją valdžią vykdo vienerių rūmų parlamentas – Nacionalinė Asamblėja, sudaryta iš 167 tautos atstovų, išrinktų kiekvienoje federalinėje teritorijoje visuotiniu, tiesioginiu, asmeniniu, slaptu ir proporcingai atstovaujamu balsavimu. Kiekvienas federalinis organas papildomai išrenka po tris atstovus. Vietinės tautos išrenka tris papildomus atstovus, atsižvelgiant į rinkimų įstatymų nuostatas, gerbiant jų tradicijas bei papročius (186 straipsnis). Nacionalinės Asamblėjos nariai renkami penkerių metų kadencijai. Tas pats asmuo Nacionalinės Asamblėjos nariu gali būti ne daugiau kaip dvi kadencijas iš eilės (192 straipsnis). Asmeniui, siekian-

[15] 2012 m. gegužės 24 d. Europos Parlamento rezoliucija dėl galimo Venesuelos pasitraukimo iš Amerikos šalių žmogaus teisių komisijos [interaktyvus]. [žiūrėta 2014-03-11]. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2013:264E:0088:0090:LT:PDF>.

[16] 2014 m. vasario 27 d. Europos Parlamento rezoliucija dėl padėties Venesueloje [interaktyvus]. [žiūrėta 2014-03-11]. <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=TA&reference=P7-TA-2014-0176&language=LT&ring=P7-RC-2014-0207>.

čiam tapti Nacionalinės Asamblėjos nariu, nustatyti pilietybės ir amžiaus (21 metai) cenzai. Parlamento konstitucinio statuso ypatumu laikytina tai, kad Nacionalinės Asamblėjos nario mandatas gali būti atšauktas referendumu (197, 198 straipsniai).

Demokratinėse valstybėse organizuojant ir vykdant rinkimus didelę reikšmę turi politinės partijos. Daugumos šalių konstitucijos (Vokietijos, Prancūzijos, Graikijos, Portugalijos, Ispanijos ir kt.) išsamiai reglamentuoja politinių partijų vaidmenį rinkimų metu. Tuo tarpu Venesuelos Konstitucijoje apie tai visai nekalbama. Vis dėlto paminėtina, kad Venesuelos Konstitucijos 298 straipsnyje numatytas draudimas keisti įstatymus, reglamentuojančius rinkimų procesą, likus šešiems mėnesiams iki rinkimų. Toks rinkimų įstatymų leidybos konstitucinis ribojimas suteikia stabilumo ir leidžia visiems rinkimų dalyviams veikti pagal aiškiai nuspėjamas taisykles.

Siekiant išvengti viešųjų ir privačių interesų konfliktų, Nacionalinės Asamblėjos nariai negali būti verslo kompanijų, kurios yra pasirašiusios sutartis su viešojo sektoriaus juridiniais asmenimis, savininkais, administratoriais arba direktoriais. Be to, kai svarstomi klausimai, kurie susiję su Nacionalinės Asamblėjos narių finansiniais interesais, jie turi susilaikyti nuo balsavimo (190 straipsnis). Toks konstitucinis teisinis reguliavimas vertintinas pozityviai.

Nacionalinė Asamblėja kasmet renkasi į dvi eilines sesijas. Pirmoji sesija prasideda kiekvienų metų sausio 5 d. ir tęsiasi iki rugpjūčio 15 d. Antroji sesija prasideda rugsėjo 15 d. ir pasibaigia gruodžio 15 d. (219 straipsnis). Nors Venesuelos Bolivaro Respublika yra prezidentinė respublika, kurioje dominuoja vykdomoji valdžia, Nacionalinei Asamblėjai taip pat suteikti svarbūs įgaliojimai: priimti įstatymus; siūlyti Konstitucijos pataisas; vykdyti Vyriausybės ir valstybės viešosios administracijos kontrolę; svarstyti ir patvirtinti nacionalinį biudžetą ir įstatymo projektus, susijusius su mokesčių sistema ir valstybės skola; skirti papildomus biudžeto asignavimus; patvirtinti bet kokias tarptautines sutartis arba susitarimus; patvirtinti pagrindines valstybės ekonominio ir socialinio vystymosi plano gaires; įgalioti karines misijas užsienyje arba karines misijas valstybės teritorijoje; įgalioti Respublikos Prezidentą išvykti iš šalies teritorijos, kai toks išvykimas tęsiasi ilgiau nei penkias dienas iš eilės; skelbti amnestijas ir pan. (187 straipsnis).

Pagrindinė ir išimtinė Nacionalinės Asamblėjos funkcija yra įstatymų

leidyba. Venesuelos Konstitucijos 204 straipsnyje išdėstytas baigtinis sąrašas subjektų, kurie turi įstatymų leidybos iniciatyvos teisę. Tai: 1) valstybės vykdomoji valdžia; 2) deleguoti ir nuolatiniai komitetai; 3) ne mažiau kaip trys Nacionalinės Asamblėjos nariai; 4) Aukščiausiasis Teisingumo Teismas – dėl įstatymų, susijusių su teisiniais procesais ir jų organizavimu; 5) piliečių valdžia – dėl įstatymų, susijusių su organais, kuriuos sudaro piliečiai; 6) rinkimų valdžia – dėl rinkimų įstatymų; 7) ne mažiau kaip 0,1 proc. visų rinkėjų; 8) valstijų įstatymų leidžiamoji taryba – dėl įstatymų, susijusių su valstijomis.

Įstatymų projektai svarstomi keliomis stadijomis. Pirmosios stadijos metu svarstomas įstatymų leidybos iniciatyvos pareiškimas, įvertinami įstatymo projekto tikslai, apimtis ir įgyvendinimo galimybės. Tada įstatymo projektas perduodamas svarstyti atitinkamam Nacionalinės Asamblėjos komitetui pagal kompetenciją. Jeigu įstatymo projektas yra susijęs su kelių komitetų veiklos kryptimis, įsteigtas mišrus komitetas atlieka tyrimą ir parengia pranešimą. Komitetas sprendimą dėl įstatymų projektų turi paskelbti ne vėliau kaip per 30 dienų (208 straipsnis). Kai įstatymo projektas apsvarstomas komitete, prasideda antroji svarstymo stadija Nacionalinės Asamblėjos posėdyje, kurios metu aptariamas kiekvienas jo straipsnis. Jeigu įstatymo projektui pritariama be pataisų, jis priimamas. Jeigu įstatymo projektas yra pataisomas, jis turi būti grąžintas komitetui, kuris priima sprendimą dėl šių pataisų ne vėliau kaip 15 dienų. Kai komiteto pateikta įstatymo projekto redakcija pateikiama svarstyti plenarinės Nacionalinės Asamblėjos sesijos metu, jis dauguma balsų sprendžia dėl bet kuriame straipsnyje esančių prieštaravimų, taip pat dėl bet kuriuose kituose susijusiuose straipsniuose esančių prieštaravimų. Kai šie prieštaravimai yra panaikinami, įstatymą paskelbia Nacionalinės Asamblėjos prezidentas (209 straipsnis). Kai įstatymas priimamas, jis skelbiamas dviem egzemplioriais, kurių autentiškumą pasirašydami patvirtina Nacionalinės Asamblėjos Prezidentas, du viceprezidentai ir sekretorius, nurodant pasirašymo datą. Vieną priimto įstatymo egzempliorių Nacionalinės Asamblėjos Prezidentas nusiunčia Respublikos Prezidentui paskelbti (213 straipsnis). Respublikos Prezidentas paskelbia priimtą įstatymą per dešimt dienų nuo jo gavimo dienos, jeigu nepasinaudoja Venesuelos Konstitucijos 214 straipsnyje numatyta veto teise, nes Respublikos Prezidentas motyvuotu pareiškimu, įformintu Ministrų kabineto nutarimu, turi teisę prašyti Nacionalinės Asamblėjos pataisyti bet kurią įstatymo nuostatą arba atmesti įstatymo

dalį ar visą įstatymą. Nacionalinė Asamblėja visų savo narių balsų dauguma apsvarsto klausimus, kuriuos iškėlė Respublikos Prezidentas ir tada nusiunčia jam įstatymą paskelbti. Respublikos Prezidentas paskelbia įstatymą per penkias dienas nuo jo gavimo be naujų prieštaravimų galimybės. Kita vertus, pažymėtina, kad Respublikos Prezidentui suteikta iniciatyvos teisė dėl jam pateikto įstatymo išankstinės konstitucingumo kontrolės. Jei Respublikos Prezidentas mano, kad Nacionalinės Asamblėjos pateiktas paskelbti įstatymas ar kuris nors jo straipsnis prieštarauja Konstitucijai, jis turi teisę per dešimt dienų pareikalauti Aukščiausiojo Teisingumo Teismo Konstitucinio skyriaus sprendimo. Toks sprendimas priimamas per 15 dienų nuo Respublikos Prezidento kreipimosi. Jeigu Aukščiausiasis Teisingumo Teismas nusprendžia, kad įstatymas neprieštarauja Konstitucijai arba nepriima sprendimo per minėtą terminą, Respublikos Prezidentas privalo paskelbti įstatymą per penkias dienas nuo Aukščiausiojo Teisingumo Teismo sprendimo priėmimo dienos arba nuo anksčiau minėto 15 dienų termino pasibaigimo dienos. Įstatymas skelbiamas oficialiame Respublikos leidinyje (215 straipsnis). Tuo atveju, kai Respublikos Prezidentas nepaskelbia įstatymo anksčiau nurodytais terminais ir tvarka, jį paskelbia Nacionalinės Asamblėjos Prezidentas ir du viceprezidentai (216 straipsnis).

Venesuelos Bolivaro Respublikos valstybės valdžios institucijų sistemoje dominuoja vykdomoji valdžia, kuri priklauso Respublikos Prezidentui, vykdančiajam viceprezidentui, ministrų kabinetui ir kitiems pareigūnams (225 straipsnis). Venesuelos Konstitucijos 226 straipsnyje *expressis verbis* įtvirtinta nuostata, kad Respublikos Prezidentas yra ne tik vykdomosios valdžios, bet ir valstybės vadovas. Respublikos Prezidentu gali būti renkamas ne jaunesnis kaip trisdešimties metų amžiaus šios šalies pilietis pagal kilmę, neturintis jokios kitos pilietybės, nepriklausantis dvasininkijai ir nepripažintas kaltu įsiteisėjusiu teismo nuosprendžiu (227 straipsnis). Respublikos Prezidentas yra renkamas visuotiniu, tiesioginiu ir slaptu balsavimu įstatymų nustatyta tvarka. Išrinktu Respublikos Prezidentu laikomas tas kandidatas, kuris gavo daugumą visų rinkimuose dalyvavusių rinkėjų balsų (228 straipsnis). Prezidento kadencija – šešeri metai. Respublikos Prezidentas gali būti renkamas antrajai kadencijai tik vieną kartą. Respublikos Prezidento įgaliojimai nutrūksta visam laikui dėl šių priežasčių: mirties; atsistatydinimo; pašalinimo iš pareigų Aukščiausiojo Teisingumo Teismo sprendimu; nuolatinės fizinės arba psichinės negalios, pagal medicinos komisijos, kurią paskiria Aukščiausiasis Teisingumo Teismas,

išvadą, kurią patvirtinta Nacionalinė Asamblėja; pašalinimo iš pareigų referendumo būdu.

Venesuelos Konstitucijos 236 straipsnyje nustatyti reikšmingi Respublikos Prezidento įgaliojimai: vadovauti Vyriausybei; paskirti ir atleisti iš pareigų vykdantįjį viceprezidentą ir ministrus; spręsti pagrindinius Respublikos užsienio politikos klausimus, pasirašyti ir ratifikuoti tarptautines sutartis, susitarimus ir konvencijas; vadovauti valstybės ginkluotosioms pajėgoms; skelbti nepaprastąją padėtį ir nustatyti žmogaus teisių apribojimus; sušaukti neeilines Nacionalinės Asamblėjos sesijas; skirti į pareigas Respublikos generalinį prokurorą ir nuolatinių diplomatinių misijų vadovus, gavus išankstinį Nacionalinės Asamblėjos arba deleguoto komiteto sutikimą; teikti malonę nuteistiesiems; nustatyti ministerijų ir kitų valstybės viešojo valdymo subjektų skaičių, struktūrą ir kompetenciją, taip pat Ministrų kabineto struktūrą ir funkcijas, atsižvelgiant į principus ir gaires, išdėstytas atitinkamuose įstatymuose; valdyti nacionalinį valstybės biudžetą; paleisti Nacionalinę Asamblėją šioje Konstitucijoje numatytais atvejais ir kt. Tam, kad Respublikos Prezidento aktai įsigaliotų, jie turi būti kontrasignuoti vykdančiojo viceprezidento ir atitinkamos valdymo srities ministro, išskyrus tuo atvejus, kai Respublikos Prezidentas vykdo įgaliojimus, susijusius su vykdančiojo prezidento ir ministrų skyrimu į pareigas ir atleidimu iš jų, taip pat jo vadovavimu ginkluotosioms pajėgoms.

Pagal Venesuelos Konstituciją vykdantysis viceprezidentas yra antras žmogus valstybėje. Jis yra tiesiogiai pavaldus Respublikos Prezidentui ir glaudžiai su juo bendradarbiauja. Vykdantysis viceprezidentas turi atitikti Respublikos Prezidentui keliamus reikalavimus ir negali būti su juo susijęs kraujo ar santuokiniais ryšiais. Jis gali būti pašalintas iš pareigų pareiškus nepasitikėjimą, jei už tokį sprendimą balsuoja ne mažiau kaip du trečdaliai Nacionalinės Asamblėjos narių. Vykdančiojo viceprezidento vietą valstybės vykdomosios valdžios sistemoje parodo Venesuelos Konstitucijos 239 straipsnyje nustatyti jo įgaliojimai: siūlyti Respublikos Prezidentui paskirti arba atleisti iš pareigų ministrus; pirmininkauti Ministrų kabinetui, iš anksto gavus Respublikos Prezidento leidimą; koordinuoti vykdomosios valdžios ir Nacionalinės Asamblėjos santykius; koordinuoti valstybės viešąjį administravimą pagal Respublikos Prezidento nurodymus; pirmininkauti Federalinės Vyriausybės tarybai; pavaduoti Respublikos Prezidentą, kai jis negali laikinai vykdyti savo pareigų; vykdyti Respublikos Prezidento jam pavestas funkcijas; vykdyti kitus įgaliojimus, priskiriamus jam pagal Konstituciją ir įstatymus.

Ministrų kabinetą sudaro Respublikos Prezidentas, vykdantysis viceprezidentas ir ministrai. Kaip teigia A. Ramirezas[17], svarbiausia Ministrų kabineto funkcija – nustatyti nacionalinę politiką visose vykdomosios valdžios veiklos srityse. Ministrų kabineto posėdžiams pirmininkauja Respublikos Prezidentas arba vykdantysis viceprezidentas, jei posėdyje negali dalyvauti Respublikos Prezidentas. Priimtus sprendimus tvirtina Respublikos Prezidentas. Vykdantysis viceprezidentas ir ministrai yra kartu atsakingi už Ministrų kabineto sprendimus, išskyrus tuos atvejus, kai jie susilaikė arba balsavo prieš tokį sprendimą (242 straipsnis). Ministrai pasibaigus metams per 60 dienų pateikia Nacionalinei Asamblėjai metinę veiklos ataskaitą (244 straipsnis). Jie gali dalyvauti Nacionalinės Asamblėjos posėdžiuose, tačiau neturi teisės balsuoti. Pažymėtina, kad Venesuelos konstitucijoje ministrams nekeliami specialūs kvalifikaciniai reikalavimai. Formaliai ministru gali būti kiekvienas vyresnis negu 25 metų amžiaus pilietis. Pareiškus nepasitikėjimą ministru, jis pašalinamas iš pareigų, jei už tai balsuoja ne mažiau kaip trys penktadaliai Nacionalinės Asamblėjos narių. Įdomu, kad bet kuris iš pareigų pašalintas pareigūnas neturi teisės eiti vykdančiojo viceprezidento arba ministro pareigų iki pareigas einančio Respublikos Prezidento kadencijos pabaigos (246 straipsnis). Paminėtina, kad ministerijų sistemos Venesuelos konstitucija nereglamentuoja, tai paliekama įstatymų leidėjo valiai[18].

Apibendrinus galima teigti, kad Venesuelos konstitucija įtvirtina griežtą valdžių padalijimo doktriną, draudžiančią vienam asmeniui ar korporacijai vykdyti dviejų valstybės valdžių funkcijas, o vykdomajai valdžiai – leisti įstatymus, tačiau realiai dėl autoritarinio prezidentinio valdymo ji ne visada įgyvendinama, pavyzdžiui, 2010 m. Nacionalinė Asamblėja dėl šalį nuniokojusių potvynių leido H. Chávezui 18 mėnesių leisti įstatymus be Nacionalinės Asamblėjos pritarimo[19].

Teisingumo vykdymą reglamentuoja Venesuelos Konstitucijos 253–

[17] Ramirez, A. *Update: An Introduction to Venezuelan Governmental Institutions and Primary Legal Sources*. 2011 [interaktyvus]. [žiūrėta 2014-03-13]. <http://www.nyulawglobal.org/globalex/venezuela1.htm>.

[18] Paminėtina, kad 2013 m. Venesueloje įsteigta Laimės ministerija, kurios paskirtis yra mažinti skurdą ir socialinę nelygybę [interaktyvus]. [žiūrėta 2014-03-16]. <http://www.ekspertai.eu/venesueloje-ikurta-laimes-ministerija/>.

[19] [interaktyvus]. [žiūrėta 2014-03-23]. <http://www.alfa.lt/straipsnis/10430704/?Venesuelos.parlamentas.suteike.Cavesui.daugiau.galiu=2010-12-18_11-45&page=1#.Uy9M7Pl_tqU>.

272 straipsniai. Pažymėtina, kad Venesuelos Konstitucijoje pateikta labai plati institucinė teisingumo sistemos samprata, kurią sudaro: Aukščiausiasis Teisingumo Teismas, kiti teismai, Valstybės prokurorų tarnyba, Žmonių gynėjo tarnyba, nusikaltimų tyrimo organai, teisėjų padėjėjai ir tarnautojai, penitencinė sistema, alternatyvios justicijos priemonės, piliečiai, dalyvaujantys vykdant teisingumą, ir advokatai (253 straipsnis). Venesuelos Konstitucijos 254 straipsnyje deklaruojamas teisminės valdžios nepriklausomumas. Šiuo aspektu paminėtina įdomi konstitucinė norma, kad teisingumo sistemos biudžetui skiriama ne mažiau kaip 2 proc. nacionalinio biudžeto.

Teismų sistemoje dominuoja Aukščiausiasis Teisingumo Teismas, kurio teisėjus po atrankos ir rinkimų procedūrų 12 metų kadencijai skiria Nacionalinė Asamblėja (264 straipsnis). Aukščiausiojo Teisingumo Teismo teisėjams keliami griežti reikalavimai. Asmuo, norintis tapti Aukščiojo Teisingumo Teismo teisėju, turi būti nepriekaištingos reputacijos šios šalies pilietis pagal kilmę, turėti ne mažesnę kaip 15 metų teisinio darbo patirtį ir magistro arba daktaro laipsnį teisės mokslų srityje arba turėti ne mažesnę kaip 15 metų patirtį einant universiteto teisės profesoriaus pareigas, šį terminą skaičiuojant nuo profesoriaus vardo suteikimo dienos arba būti to skyriaus specializacijos, į kurį jis kandidatuoja, aukštesnės instancijos teismo teisėju, jeigu yra pripažinta, kad teisėjo pareigas jis nepriekaištingai ėjo ne mažiau kaip pastaruosius 15 metų (263 straipsnis).

Aukščiausiojo Teisingumo Teismo teisėjai posėdžiauja plenarinėje sesijoje arba dirba pagal specializaciją Konstituciniame, Politiniame/Administraciniame, Rinkimų, Civilinių apeliacinių skundų, Baudžiamųjų apeliacinių skundų ir Socialinių apeliacinių skundų skyriuose (262 straipsnis). Aukščiausiojo Teisingumo Teismo kompetencija yra plataus diapazono, galima skirti tokius svarbiausius jo įgaliojimus: vykdyti įvairių teisės aktų konstitucinę kontrolę; teikti išvadas dėl Respublikos Prezidento, vykdančiojo viceprezidento, Nacionalinės Asamblėjos narių arba paties Aukščiausiojo Teisingumo Teismo teisėjų, ministrų, generalinio prokuroro ir kitų valstybės pareigūnų, kuriems taikoma apkalta, apkaltos pagrįstumo; nagrinėti administracinius ginčus, kylančius tarp Respublikos ir bet kurios valstijos, savivaldybės ar kito viešojo subjekto; atlikti vykdomosios valdžios administracinių aktų teisėtumo kontrolę; spręsti bendrosios ir specialios kompetencijos teismų ginčus; nagrinėti apeliacinius skundus teisės pažeidimų bylose ir kt. (266 straipsnis).

Venesuelos Konstitucijos 269 straipsnyje numatyta, kad apygardos teismų struktūrą, steigimą ir apygardų bei specializuotų teismų kompetenciją reglamentuoja įstatymas, skatinant administracinę ir teisinę teisminės valdžios decentralizaciją. Sutinkant su A. Ramirezu[20], galima teigti, kad Venesuelos Bolivaro Respublikos teismų sistema yra sudėtinga, tačiau teisėjų rinkimas ir kadencijų ribojimas neprisideda prie teisėjų nepriklausomumo stiprinimo. Pavyzdžiui, Europos Parlamentas 2012 m. gegužės 24 d. rezoliucijoje dėl galimo Venesuelos pasitraukimo iš Amerikos šalių žmogaus teisių komisijos pažymėjo, kad: „Venesuelos Bolivaro Respublikos Aukščiausiojo Teisingumo Teismo pirmininkas ir generalinis prokuroras patvirtino prezidento H. Chávezo pasiūlymą Venesuelai pasitraukti iš Amerikos šalių žmogaus teisių apsaugos sistemos, o tai aiškiai įrodo, kad valstybės valdžios institucijos, ir visų pirma teisminės institucijos, yra visiškai pavaldžios valstybės vadovo politiniams sprendimams.“[21]

Minėta, kad Venesuelos Konstitucijoje kalbama ne tik apie tradicines valdžios rūšis, bet ir apie piliečių valdžią bei rinkimų valdžią (136 straipsnis). Piliečių valdžia yra vykdoma per Respublikos etikos tarybą, kurią sudaro Respublikos žmonių gynėjas, generalinis prokuroras ir generalinis kontrolierius. Kaip ir kitose demokratinėse valstybėse, Venesuelos Konstitucijos 273 straipsnyje deklaruojamas piliečių valdžios institucijų (Žmonių gynėjo tarnybos, Valstybės prokurorų tarnybos, Generalinio kontrolieriaus tarnybos) finansinis ir administracinis nepriklausomumas. Žmonių gynėjo tarnybos paskirtis – ginti Konstitucijoje, Respublikos ratifikuotose sutartyse ir įstatymuose įtvirtintas žmogaus teises ir laisves. Žmonių gynėjo tarnybai vadovauja ir už ją yra atsakingas žmonių gynėjas (kitose valstybėse vadinamas ombudsmenu), kuris skiriamas į pareigas vienai septynerių metų kadencijai. Žmonių gynėjui keliami pilietybės, amžiaus (30 metų), patirties žmogaus teisių srityje (tiesa, patirties terminas nenustatytas), sąžiningumo, etikos ir moralės reikalavimai (280 straipsnis).

Valstybės prokurorų tarnybos paskirtis – padėti užtikrinti teisėtumą ir teismui vykdyti teisingumą. Šiai tarnybai vadovauja Respublikos

[20] Ramirez, A. *Update: An Introduction to Venezuelan Governmental Institutions and Primary Legal Sources.* 2011 [interaktyvus]. [žiūrėta 2014-03-13]. <http://www.nyulawglobal.org/globalex/venezuela1.htm>.

[21] 2012 m. gegužės 24 d. Europos Parlamento rezoliucija dėl galimo Venesuelos pasitraukimo iš Amerikos šalių žmogaus teisių komisijos [interaktyvus]. [žiūrėta 2014-03-11]. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2013:264E:0088:0090:LT:PDF>.

generalinis prokuroras, skiriamas į pareigas septynerių metų kadencijai. Asmuo, siekiantis eiti Respublikos generalinis prokuroro pareigas, turi atitikti Aukščiausiojo Teisingumo Teismo teisėjams keliamus reikalavimus (248, 284 straipsniai).

Respublikos generalinio kontrolieriaus tarnyba yra institucija, kuri kontroliuoja, stebi ir tikrina valstybės pajamas, išlaidas ir susijusius valstybės nuosavybės sandorius. Šiai tarnybai vadovauja Respublikos generalinis kontrolierius, kuriuo gali būti ne jaunesnis nei 30 metų amžiaus Venesuelos pilietis, turintis patikrintus sugebėjimus ir patirtį, reikalingą vykdyti šias pareigas. Respublikos generalinis kontrolierius skiriamas septynerių metų kadencijai (287–288 straipsniai).

Rinkėjų valdžią Venesuelos Bolivaro Respublikoje vykdo Nacionalinė rinkėjų taryba ir jai pavaldžios institucijos, t. y. Nacionalinė rinkimų valdyba, Civilinės būklės ir rinkėjų registravimo komisija, Politinio dalyvavimo ir finansavimo komisija (292 straipsnis). Nacionalinė rinkimų taryba yra sudaryta iš penkių narių, neturinčių jokių ryšių su organizacijomis, siekiančiomis politinių tikslų. Šios tarybos formavimo tvarka yra tokia: tris narius siūlo pilietinė visuomenė, vieną – teisės mokyklos ir nacionalinių universitetų politinių mokslų fakultetai ir vieną – piliečių valdžia. Trys nariai, kuriuos pasiūlė pilietinė visuomenė, turi šešis pakaitinius narius, o kiekvienas iš tų narių, kuriuos iškėlė universitetai ir piliečių valdžia, atitinkamai turi du pakaitinius narius. Nacionalinei rinkimų tarybai, Civilinės būklės ir rinkėjų registravimo komisijai bei Politinio dalyvavimo ir finansavimo komisijai pirmininkauja nariai, kuriuos pasiūlė pilietinė visuomenė. Nacionalinės rinkimų tarybos narių kadencija yra septyneri metai ir jie yra skiriami rotacijos būdu: tris narius siūlo pilietinė visuomenė Nacionalinės Asamblėjos kiekvienos kadencijos pradžioje ir kitus du – įpusėjus tokiai kadencijai. Nacionalinės rinkimų tarybos nariai yra paskiriami Nacionalinėje Asamblėjoje dviejų trečdalių narių balsų dauguma. Nacionalinės rinkimų tarybos nariai paskiria savo prezidentą pagal įstatymą. Nacionalinės rinkimų tarybos narius gali pašalinti iš pareigų Nacionalinė Asamblėja pagal Aukščiausiojo Teisingumo Teismo sprendimą (296 straipsnis).

Venesuelos Konstitucijos šeštoji dalis (299–321 straipsniai) skirta socialinei ir ekonominei valstybės sistemai. Venesuelos Konstitucijoje aiškiai pasakyta, kad valstybė skatina privačią iniciatyvą ir nacionalinės ekonomikos darnų vystymąsi, dinamišką ir tolygų ekonomikos augimą. Venesuelos Konstitucijos 301 straipsnyje nustatyta, kad užsienio investicijoms

taikomos tokios pačios sąlygos, kaip ir vidaus investicijoms. Naftos pramonė ir kitos strateginės pramonės šakos, veiklos, prekės ir paslaugos lieka valstybės žinioje (302 straipsnis), t. y. negali būti privatizuojamos. Atskirais straipsniais valstybė skatina tvarų žemės ūkį (305 straipsnis), bendrą kaimo plėtrą (306 straipsnis), smulkius ir vidutinius gamintojus, kooperatyvus, taupymo fondus, šeimos verslus, smulkius verslus, įvairias bendruomenės asociacijų formas (308 straipsnis), tradicinių amatų ir liaudies pramonę (309 straipsnis), turizmą (310 straipsnis). Be to, Venesuelos konstitucijoje detaliai reglamentuojama biudžeto sistema (311–315 straipsniai), mokesčių sistema (316–317 straipsniai), monetarinė sistema ir makroekonomikos koordinacija, už kurias iš esmės atsakingas Centrinis bankas (318–321 straipsniai).

Venesuelos Konstitucijos septintoji dalis (322–332 straipsniai) skirta valstybės nacionaliniam saugumui, kuris Venesuelos Konstitucijos 322 straipsnyje vadinamas „svarbiausia valstybės kompetencija ir atsakomybe…“[22]. Venesuelos Konstitucijoje minimos dvi pagrindinės institucijos, susijusios su nacionalinio saugumo politikos formavimu ir įgyvendinimu:

1. Nacionalinės gynybos taryba yra aukščiausiasis konsultacinis organas, planuojantis ir koordinuojantis valstybės valdžios politiką klausimais, susijusiais su bendra valstybės, jos suvereniteto ir teritorijos vientisumo gynyba. Nacionalinės gynybos tarybai vadovauja Respublikos Prezidentas, o į jos sudėtį įeina vykdantysis viceprezidentas, Nacionalinės Asamblėjos prezidentas, Aukščiausiojo Teisingumo Teismo pirmininkas, Respublikos etikos tarybos pirmininkas, gynybos, vidaus saugumo, užsienio reikalų ir planavimo ministrai ir kiti, asmenys, kurių dalyvavimas gali būti laikomas tinkamu (323 straipsnis).

2. Nacionalinės ginkluotosios pajėgos yra institucija, kurios kompetencija yra ginklų, amunicijos bei sprogmenų reguliavimas, gamyba, importas, eksportas, saugojimas, tranzitas, registracija, kontrolė, tikrinimas, prekyba, laikymas ir panaudojimas, atsižvelgiant į su tuo susijusius įstatymus (324 straipsnis). Nacionalinės ginkluotosios pajėgos yra iš esmės profesionali institucija, neturinti politinės orientacijos ir organizuojama tam, kad būtų garantuojama valstybės nepriklausomybė, suverenitetas ir jos geografinės teritorijos vientisumas, karinė gynyba ir bendradarbiavi-

[22] Venesuelos Bolivaro Respublikos Konstitucija (originalaus teksto vertimas į anglų kalbą) [interaktyvus]. [žiūrėta 2014-02-10]. <http://www.venezuelaemb.or.kr/english/ConstitutionoftheBolivarianingles.pdf>.

mas. Nacionalines ginkluotąsias pajėgas sudaro kariuomenė, karinis jūrų laivynas, karinės oro pajėgos ir nacionalinė gvardija. Kariuomenė, karinis jūrų laivynas ir karinės oro pajėgos atsako už karinių operacijų planavimą, vykdymą ir kontrolę, siekiant užtikrinti valstybės gynybą. Nacionalinė gvardija bendradarbiauja atliekant šias operacijas ir bendrai atsako už šių operacijų atlikimą, palaikant valstybės vidaus tvarką. Nacionalinės ginkluotosios pajėgos vykdo administracinės teisėtvarkos palaikymo ir kriminalinių tyrimų veiklą (328–329 straipsniai). Venesuelos Konstitucijos 330 straipsnis leidžia Nacionalinių ginkluotųjų pajėgų nariams balsuoti pagal įstatymus, tačiau draudžia eiti renkamas pareigas valstybės institucijose, taip pat dalyvauti politinėse kampanijose.

Venesuelos Konstitucijos aštuntoji dalis (333–339 straipsniai) yra skirta šios Konstitucijos apsaugai. 333 straipsnyje skelbiama, kad ši Konstitucija nenustoja galioti, jeigu jos nesilaikoma dėl prievartos arba dėl anuliavimo bet kokiomis kitomis aplinkybėmis, kurios nenurodytos pačioje Konstitucijoje. Šiuo atveju kiekvienas pilietis turi pareigą padėti atkurti Konstitucijos galiojimą. Venesuelos Konstitucijos 334 straipsnyje įtvirtintas Konstitucijos viršenybės principas. Ypatingą reikšmę įgyvendinant šį principą turi teismai. Užtikrinti Konstitucijos vientisumą yra visų teisėjų pareiga. 335 straipsnyje numatyta, kad Aukščiausiasis Teisingumo Teismas garantuoja konstitucinių taisyklių ir principų viršenybę ir veiksmingumą. Būtent Aukščiausiasis Teisingumo Teismas formuoja oficialią konstitucinę jurisprudenciją, o šio teismo Konstitucinio skyriaus atliktas konstitucinių taisyklių, principų turinio ir prasmės aiškinimas yra privalomas kitiems Aukščiausiojo Teisingumo Teismo padaliniams ir visiems Respublikos teismams. Šiuo aspektu taip pat pažymėtina, kad Venesuelos Konstitucijos 336 straipsnyje išdėstytos Aukščiausiojo Teisingumo Teismo Konstitucinio skyriaus funkcijos, iš kurių matyti, kad šis skyrius ne tik vykdo įstatymų ir kitų teisės aktų konstitucinę kontrolę, bet ir atlieka išankstinę tarptautinių sutarčių, kurias pasirašo Respublika, atitiktį Konstitucijai, taip pat privalomą Respublikos Prezidento dekretų dėl nepaprastosios padėties paskelbimo atitiktį Konstitucijai ir kt. Pastaroji funkcija labai svarbi, nes įvedus nepaprastąją padėtį gali būti apribotos kai kurios žmonių teisės ir laisvės. Neatsitiktinai 339 straipsnyje įtvirtintas imperatyvas, kad Respublikos Prezidento dekretas dėl nepaprastosios padėties paskelbimo turi atitikti reikalavimus, principus ir garantijas, nustatytas Tarptautiniame pakte dėl pilietinių ir politinių teisių ir Amerikos konvencijoje dėl žmogaus teisių.

Šiame straipsnyje numatyta, kad tokį dekretą per 8 dienas nuo paskelbimo dar turi patvirtinti Nacionalinė Asamblėja.

Venesuelos Konstitucijos devintojoje dalyje (340–350 straipsniai) kalbama apie Konstitucijos pataisas. Šiuo aspektu pažymėtina, kad bet kurios valstybės konstitucijos, o kartu ir visuomenės stabilumą garantuoja sudėtingesnis konstitucinių pataisų priėmimas. Venesuelos Konstitucijos 341 straipsnyje sakoma, kad iniciatyvą dėl Konstitucijos pataisų gali pareikšti 15 proc. piliečių, kurie yra įregistruoti piliečių ir rinkėjų registre, 39 proc. Nacionalinės Asamblėjos narių ar Respublikos Prezidentas Ministrų kabineto posėdyje. Kai iniciatyvą pareiškia Nacionalinė Asamblėja, konstitucijos pataisą patvirtina šios institucijos narių dauguma pagal įstatymų leidybos procedūrą, nustatytą šioje Konstitucijoje. Rinkimų valdžia pateikia pataisas referendumui per 30 dienų nuo jų gavimo. Pataisos laikomos patvirtintomis pagal šios Konstitucijos nuostatas ir įstatymus dėl referendumo patvirtinimo.

Be Konstitucijos pataisų, Venesuelos Konstitucijos 342–346 straipsniuose minima konstitucinė reforma, kurios tikslas yra atlikti dalinę šios Konstitucijos peržiūrą ir pakeisti vieną ar daugiau nuostatų, nekeičiant pagrindinių principų ir Konstitucijos struktūros. Konstitucinės reformos iniciatyvą gali pareikšti Nacionalinė Asamblėja pagal rezoliuciją, patvirtintą narių balsų dauguma, Respublikos Prezidentas Ministrų kabineto posėdyje arba ne mažiau kaip 15 proc. visų rinkėjų, registruotų piliečių ir rinkėjų registre, prašymu. Konstitucinės reformos iniciatyva svarstoma Nacionalinėje Asamblėjoje tokia tvarka ir terminais: konstitucinės reformos projekto pateikimas; jo svarstymas pastraipsniui; konstitucinės reformos projekto tvirtinimas (tai turi būti padaryta ne vėliau kaip per dvejus metus nuo tada, kai reformos paraiška buvo pateikta ir apsvarstyta). Konstitucinės reformos projektas yra patvirtinamas, jeigu už jį balsuoja du trečdaliai Nacionalinės Asamblėjos narių. Per 30 dienų nuo patvirtinimo Nacionalinėje Asamblėjoje konstitucinės reformos projektas yra pateikiamas referendumui. Respublikos Prezidentas privalo skelbti reformos pataisas per dešimt dienų nuo jų patvirtinimo. Ta pati konstitucinės reformos iniciatyva negali būti teikiama per tą patį Nacionalinės Asamblėjos kadencijos laikotarpį.

Venesuelos Konstitucijos pabaigoje pateikta 18 laikinųjų nuostatų, kurios numato tam tikrą šios Konstitucijos nuostatų įsigaliojimo pereinamąjį laikotarpį ir atitinkamų įstatymų, reikalingų šiai konstitucijai įgyvendinti, priėmimą.

Apibendrinus darytina išvada, kad Venesuelos Konstitucijoje yra pažangių principų ir nuostatų, būdingų kitų demokratinių valstybių konstitucijoms ar ordinariniams įstatymams, tačiau dėl šalyje susiklosčiusių įvairių istorinių, politinių, socialinių, kultūrinių aplinkybių ir autoritarinio prezidentinio valdymo dauguma jų praktiškai neįgyvendinamos.

VENESUELOS BOLIVARO RESPUBLIKOS KONSTITUCIJA[23]

(Priimta visuotiniu referendumu 1999 m. gruodžio 15 d.)

NACIONALINĖ STEIGIAMOJI ASAMBLĖJA

PREAMBULĖ

Mes, Venesuelos žmonės, vykdydami savo kūrimo įgaliojimus, remdamiesi Dievo globa, mūsų Išvaduotojo Simono Bolivaro istoriniu pavyzdžiu, protėvių aborigenų heroizmu ir pasiaukojimu, laisvos bei suverenios tautos pirmtakais ir steigėjais; užbaigdami Respublikos kaitą į demokratinę, pilietinę, savimi pasitikinčią, daugiatautę ir daugiakultūrę visuomenę, į teisingą, federalinę bei decentralizuotą valstybę, kuri dabartinei ir ateities kartoms įkūnija tokias vertybes kaip laisvė, nepriklausomybė, taika, solidarumas, bendrasis gėris, valstybės teritorinis vientisumas, pagarba teisei ir valstybei; garantuodami teisę į gyvybę, darbą, mokslą, švietimą, socialinį teisingumą be bet kurios rūšies diskriminacijos ir subordinacijos; skatindami taikų bendradarbiavimą tarp tautų, palaikydami ir stiprindami Lotynų Amerikos integraciją, suderintą su nesikišimo ir laisvo nacionalinio apsisprendimo principais, visuotinių ir nedalomų žmogaus teisių apsauga, visuomenės demokratizacija, branduoliniu nusiginklavimu, ekologine pusiausvyra ir aplinkos ištekliais, kaip bendru ir neatimamu žmonijos paveldu; vykdydami savo suverenią galią per atstovus, išrinktus į Nacionalinę Steigiamąją Asamblėją, laisvai išreikšdami savo valią per demokratiškai surengtą referendumą, įšventiname šią Konstituciją.

[23] Venesuelos Bolivaro Respublikos Konstitucija, paskelbta Venesuelos Bolivaro Respublikos ambasados interneto puslapyje http://www.venezuelaemb.or.kr/english/ConstitutionoftheBolivarianingles.pdf, išversta iš anglų kalbos.

I DALIS

PAGRINDINIAI PRINCIPAI

1 straipsnis

Venesuelos Bolivaro Respublika yra neatšaukiamai laisva ir nepriklausoma valstybė, grindžiama savo moraliniu turtu, laisvės, lygybės, teisingumo vertybėmis ir Išvaduotojo Simono Bolivaro tarptautinės taikos doktrina. Nepriklausomybė, laisvė, suverenitetas, neliečiamybė, teritorinis vientisumas ir nacionalinis apsisprendimas yra neatimamos Tautos teisės.

2 straipsnis

Venesuelos Bolivaro Respublika yra demokratinė, socialinė, teisinė valstybė, kurios teisinė tvarka ir veiksmai grindžiami tokiomis aukščiausiomis vertybėmis kaip laisvė, teisingumas, lygybė, solidarumas, demokratija, socialinė atsakomybė ir apskritai žmogaus teisių, etikos ir politinio pliuralizmo primatu.

3 straipsnis

Pagrindiniai valstybės tikslai yra asmens apsauga ir vystymasis, pagarba individo orumui, demokratinis žmonių valios vykdymas, teisingos, mylinčios taiką visuomenės kūrimas, žmonių klestėjimo ir gerovės palaikymas, garantavimas šioje Konstitucijoje įtvirtintų principų, žmonių teisių ir pareigų. Švietimas ir darbas yra pagrindinės šių tikslų užtikrinimo priemonės.

4 straipsnis

Venesuelos Bolivaro Respublika yra pagal šioje Konstitucijoje nustatytas sąlygas decentralizuota federacinė valstybė, valdoma pagal teritorinio vientisumo, bendradarbiavimo, solidarumo, dalyvavimo ir bendros atsakomybės principus.

5 straipsnis

Suveneritetas neperduodamai priklauso tautai, kuri jį įgyvendina tiesiogiai šioje Konstitucijoje ir įstatymuose nustatytu būdu ir netiesiogiai, per išrinktus organus, vykdančius valstybės valdžią. Valstybės organai kyla iš tautos suvereniteto ir tarnauja žmonėms.

6 straipsnis

Venesuelos Bolivaro Respublikos Vyriausybė ir politiniai organai yra ir visada turi būti demokratiški, dalyvaujamieji, renkami, decentralizuoti, veikiantys pakaitomis, atsakingi ir pliuralistiniai, turintys atšaukiamus mandatus.

7 straipsnis

Konstitucija yra aukščiausioji teisė ir teisinės tvarkos pagrindas. Visi asmenys ir organai, vykdantys valstybės valdžią, paklūsta Konstitucijai.

8 straipsnis

Nacionalinės vėliavos spalvos – geltona, mėlyna, raudona, nacionalinis himnas „Gloria al Bravo Pueblo“ („Šlovė narsiajai liaudžiai“), Respublikos herbe vaizduojami gimtosios žemės simboliai. Jų charakteristikas, reikšmę ir naudojimą reglamentuoja įstatymas.

9 straipsnis

Ispanų kalba yra oficialioji kalba. Vietinių žmonių gimtosios kalbos taip pat turi oficialiosios kalbos statusą ir turi būti gerbiamos visoje Respublikos teritorijoje, kaip sudedamoji Tautos ir žmonijos kultūros paveldo dalis.

II DALIS

GEOGRAFINĖS ERDVĖS IR POLITINIS SUSKIRSTYMAS

I skyrius. TERITORIJA IR KITOS GEOGRAFINĖS ERDVĖS

10 straipsnis

Respublikos teritorija ir kitos geografinės erdvės yra tos, kurios priklausė Venesuelos generalkapitonijai iki politinės transformacijos, prasidėjusios 1810 m. balandžio 19 d., su pakeitimais, padarytais pagal sutartis ir arbitražų sprendimus, kurie nebuvo pripažinti negaliojančiais.

11 straipsnis

Respublikai išimtine nuosavybės teise priklauso žemyno, salų, ežerų ir upių erdvės, teritorinė jūra, istorinės, gyvybiškai svarbios ir vidaus jūrų erdvės, kurių ribos yra patvirtintos arba gali būti patvirtintos Respublikos; jūros dugnas ir minėtų erdvių dugnas; oro erdvė virš žemyno, salų, jūros ir šiose erdvėse esantys ištekliai, įskaitant genetinius išteklius,

migruojančias rūšis, antrinius produktus ir kitus nematerialius komponentus, kurie dėl natūralių priežasčių gali būti priskiriami anksčiau paminėtoms erdvėms. Respublikos teritorijai priskiriami Los Moncheso, Las Aveso, Los Rokeso, La Orčilos, La Tortugos, La Blankilijos, Los Hermanoso salynai, Margaritos, Kubagvos ir Kočės, Los Fraileso, La Sola salos, Los Testigoso salynas, Patoso sala ir Aveso sala, taip pat salos, salelės, povandeninės salos, krantai, išsidėstę ar ateityje susiformuosiantys teritorinėje jūroje, apimantys kontinentinį šelfą ir išimtinę ekonominę zoną. Respublika turi išimtines teises ir jurisdikciją į vandens erdves, kurias sudaro gretutinės jūrų zonos, kontinentinis šelfas ir išskirtinė ekonominė zona, tokia apimtimi ir sąlygomis, kurios nustatytos viešojoje tarptautinėje teisėje ir nacionaliniuose įstatymuose. Respublika turi teises į kosminę erdvę ir į tas zonas, kurios yra ar gali būti bendroji žmonijos nuosavybė pagal valstybės tarptautiniuose susitarimuose ir nacionalinėje teisėje nustatytą apimtį ir sąlygas.

12 straipsnis

Mineralų ir angliavandenilių gamtos ištekliai, esantys valstybės teritorijoje, po teritorinės jūros dugnu, išskirtinėje ekonominėje zonoje ir kontinentiniame šelfe, yra Respublikos nuosavybė, valstybės teritorijos dalis, kuri yra neatimama ir negali būti perleidžiama. Jūros krantai yra valstybės nuosavybė.

13 straipsnis

Valstybės teritorija ar jos dalis net ir laikinai negali būti suteikta, parduota, išnuomota ar kitokiu būdu perleista užsienio valstybėms ar kitiems tarptautinės teisės subjektams. Venesuelos geografinė erdvė yra taikos zona. Joje negali būti jokių užsienio valstybių karinių bazių ar infrastruktūros, sukurtos kariniams tikslams. Užsienio valstybės ir kiti tarptautinės teisės subjektai gali įsigyti nekilnojamąjį turtą tik diplomatinių ir konsulinių įstaigų patalpoms pagal apibusiškumo principą ir apribojimus, nustatytus įstatyme. Visais šiais atvejais valstybės suverenitetas negali būti pažeistas. Teisė į laisvą žemę, esančią federalinėse valdose ir salose, upėse, ežeruose, negali būti perleista, teisė naudotis šia žeme suteikiama tik tokiu būdu, kuris tiesiogiai ar netiesiogiai neapima teisės disponuoti žeme.

14 straipsnis

Įstatymas nustato specialų teisinį režimą teritorijoms, kurios laisvu gyventojų sprendimu, patvirtintu Nacionalinės Asamblėjos, įtrauktos į Respublikos teritoriją.

15 straipsnis

Valstybė yra atsakinga už bendros žemės, salų ir jūrų sienų plotų politikos nustatymą, teritorinio vientisumo, suvereniteto, saugumo, gynybos, nacionalinio identiteto, įvairovės ir aplinkos išlaikymą, atsižvelgiant į kultūrinę, ekonominę, socialinę plėtrą ir integraciją. Atsižvelgiant į kiekvieno pasienio regiono gamtos specifiką, organinis Sienų įstatymas nustato šią atsakomybę apimančias pareigas ir sąlygas.

II skyrius. POLITINIS SUSKIRSTYMAS

16 straipsnis

Respublikos politinio valdymo tikslais valstybės teritorija suskirstyta į valstijas, sostinės apygardą, federalines valdas ir teritorijas. Teritorija yra suskirstyta į savivaldybes. Politinį teritorijos suskirstymą reglamentuoja organinis įstatymas, kuris garantuoja vietos savivaldos autonomiją ir administracinę / politinę decentralizaciją. Toks įstatymas gali numatyti federalinių teritorijų sukūrimą valstijų teritorijose, jeigu tos teritorijos dalies suinteresuotumas patvirtinamas referendumu. Federalinei teritorijai specialiu įstatymu gali būti suteiktas valstijos statusas, jeigu atskiros teritorijos dalies ar visos teritorijos gyventojai pareiškia iniciatyvą.

17 straipsnis

Federalinės valdos yra jūrų salos, kurios nėra įtrauktos į valstybės teritoriją, kaip ir kitos salos, kurios gali būti suformuotos arba atsirasti teritorinėje jūroje ar kontinentiniame šelfe. Jų režimą ir valdymą reglamentuoja įstatymas.

18 straipsnis

Karakaso miestas yra Respublikos sostinė ir valstybės valdžios institucijų centras. Šio straipsnio nuostatos nekliudo vykdyti valstybės valdžią visoje Respublikoje. Specialus įstatymas nustato teritorinį ir politinį Karakaso miesto statusą, kuris apima dviejų pakopų vietos valdžios valdymo sistemą, Sostinės savivaldybę ir Mirandos valstijos savivaldybę. Siekiant

užtikrinti bendrą vystymąsi, toks įstatymas nustato miesto išteklius atitinkančią sandarą, valdymą, administravimą ir kompetenciją. Visais atvejais įstatymas garantuoja dalyvaujamosios demokratijos miesto valdymo pobūdį.

III DALIS

PAREIGOS, ŽMOGAUS TEISĖS IR GARANTIJOS

I skyrius. BENDROSIOS NUOSTATOS

19 straipsnis

Valstybė, vadovaudamasi proporcingumo ir nediskriminavimo principais, garantuoja, kad kiekvienas asmuo turi ir gali naudotis nedalomomis ir tarpusavyje susijusiomis žmogaus teisėmis. Vadovaujantis Konstitucija, Respublikos sudarytomis ir ratifikuotomis tarptautinėmis sutartimis ir kitais teisės aktais, pagarba šioms teisėms ir jų garantavimas yra valstybės valdžios organų pareiga.

20 straipsnis

Kiekvienas turi teisę į laisvą asmenybės vystymąsi tiek, kiek tai neperžengia kitų asmenų teisių, viešosios ir socialinės tvarkos.

21 straipsnis

Visi asmenys yra lygūs prieš įstatymą, todėl:

1) neleidžiama diskriminacija dėl rasės, lyties, įsitikinimų ar socialinės padėties, apskritai bet kokia diskriminacija, siekiant niekinti ar kėsintis į asmens teisių ir laisvių pripažinimą, naudojimąsi ar vykdymą vienodomis sąlygomis;

2) įstatymas garantuoja teisines ir administracines sąlygas, kad lygybė prieš įstatymą būtų reali ir efektyvi; nustato teigiamas priemones kiekvienai grupei, kuri yra diskriminuojama, atstumiama ar pažeidžiama; gina asmenis, kurie dėl bet kurios iš anksčiau paminėtų aplinkybių užima akivaizdžiai silpnesnę poziciją; baudžia tuos, kurie užgaulioja ar blogai elgiasi su tokiais asmenimis;

3) žmonės oficialiai vadinami piliečiais, išskyrus diplomatines formas;

4) jokie titulai ar paveldimi skirtumai nepripažįstami.

22 straipsnis

Šioje Konstitucijoje ir tarptautiniuose teisės aktuose numatytų teisių ir garantijų išvardijimas nepaneigia kitų, eksplicitiškai nepaminėtų prigimtinių asmenų teisių ir garantijų. Įstatymo, reglamentuojančio šias teises, nebuvimas neturi neigiamos įtakos jų įgyvendinimui.

23 straipsnis

Venesuelos ratifikuotos taptautinės sutartys, susitarimai ir konvencijos, susijusios su žmogaus teisėmis, turi konstitucinį statusą ir viršenybę vidaus teisės aktų atžvilgiu tiek, kiek jose nėra nuostatų dėl naudojimo ir vykdymo tokių teisių, palankesnių už nustatytas šioje Konstitucijoje ir Respublikos įstatymuose, kurios nedelsiant ir tiesiogiai taikomos teismų ir valstybinės valdžios organų.

24 straipsnis

Jokios įstatymų nuostatos neturi grįžtamosios galios, išskyrus atsakomybę švelninančias nuostatas. Procedūriniai įstatymai taikomi nuo jų įsigaliojimo momento, net ir jau vykstančioms procedūroms; kaip bebūtų, įrodymai baudžiamojo proceso metu pripažįstami pagal jų pripažinimo metu galiojusius įstatymus, jeigu tai daroma kaltinamojo naudai. Jeigu yra abejonių dėl įstatymų nuostatų taikymo, visos abejonės vertinamos kaltinamojo naudai.

25 straipsnis

Joks valstybės valdžios aktas, pažeidžiantis ar ribojantis šios Konstitucijos ir įstatymų garantuojamas teises, yra niekinis ir negaliojantis, o tokį aktą priėmusiems ir vykdantiems valstybės tarnautojams kiekvienu atveju taikoma baudžiamoji, civilinė ir administracinė atsakomybė, aukštesnes pareigas einančių asmenų įsakymų vykdymas neatleidžia nuo atsakomybės.

26 straipsnis

Kiekvienas asmuo, siekdamas įgyvendinti savo teises ir interesus, turi teisę gauti informaciją iš teisingumo sistemos organų, įskaitant informaciją apie kolektyvines ar atskiras minėtų teisių ir interesų veiksmingos gynybos priemones, ir greitai sulaukti atitinkamo sprendimo. Valstybė garantuoja teisingumą, kuris yra nemokamas, prieinamas, objektyvus, tinkamas, skaidrus, autonomiškas, nepriklausomas, atsakingas, nešališkas, greitas, be nepagrįsto delsimo, nereikalingų formalumų arba nenaudingas atkurti.

27 straipsnis

Kiekvienas asmuo, įgyvendindamas ir naudodamasis savo konstitucinėmis teisėmis ir garantijomis, turi teisę jas ginti teismuose, įskaitant prigimtines žmogaus teises, kurios nėra eksplicitiškai įtvirtintos šioje Konstitucijoje ir tarptautiniuose teisės aktuose. Teismo procesas dėl konstitucinių teisių apsaugos yra žodinis, viešas, trumpas, nemokamas ir be nereikalingų formalumų, kompetentingas teisėjas turi teisę nedelsdamas atkurti iki tol buvusią arba artimiausią buvusiai teisinę padėtį. Toks teismo procesas turi būti visada prieinamas, teismas turi teikti prioritetą konstituciniams skundams. Kiekvienam asmeniui turi būti užtikrinta teisė į laisvę ir saugumą, sulaikytam asmeniui suteikiama fizinė globa ir jis nedelsiant perduodamas teismui. Šios teisės vykdymo negali paveikti jokios valstybės deklaruojamų konstitucinių garantijų išimtys ar apribojimai.

28 straipsnis

Kiekvienas asmuo turi teisę susipažinti su informacija ir duomenimis apie save arba savo turtą, esančiais viešose ar privačiose rinkmenose, išskyrus įstatymo nustatytas išimtis, taip pat kreiptis į kompetentingą teismą dėl klaidingų arba savo teisėms įtakos turinčių duomenų atnaujinimo, taisymo ar panaikinimo. Kiekvienas asmuo gali gauti bet kokio pobūdžio dokumentus, kuriuose yra informacijos, susijusios su bendruomenių ar grupės asmenų interesais. Anksčiau minėtos nuostatos negali pažeisti žurnalisto informacijos šaltinių konfidencialumo, taip pat kitų įstatymuose numatytų profesijų atstovų informacijos šaltinių slaptumo.

29 straipsnis

Valstybė įsipareigoja nustatyti teisinę atsakomybę už žmogaus teisių pažeidimus, padarytus jos institucijų, ir juos ištirti. Baudžiamiesiems žmonijos teisių pažeidimams, sunkiems žmogaus teisių pažeidimams ir karo nusikaltimams netaikomi įstatymo apribojimai. Žmogaus teisių pažeidimai ir žmonijos teisių pažeidimai tiriami ir nagrinėjami bendrosios kompetencijos teismuose. Šiuos pažeidimus padariusiems asmenims netaikomos jokios nuolaidos, susijusios su imunitetu nuo bausmės, įskaitant malonę ir amnestiją.

30 straipsnis

Valstybė turi pareigą mokėti reparacijas žmogaus teisių pažeidimų, dėl kurių ji atsakinga, aukoms ir jų teisių perėmėjams, įskaitant mokėjimus

dėl žalos atlyginimo. Valstybė priima reikalingus teisės aktus ir įgyvendina kitas reperacijų ir žalos atlyginimo priemones, numatytas šiame straipsnyje. Valstybė gina nusikaltimų aukas ir stengiasi, kad kalti asmenys atlygintų nukentėjusiesiems padarytą žalą.

31 straipsnis

Kiekvienas asmuo turi teisę Respublikos ratifikuotose sutartyse, susitarimuose ir konvencijose nustatytais terminais teikti peticijas ir skundus atitinkamiems organams, prašydamas apginti pažeistas žmogaus teises. Valstybė, atsižvelgdama į Konstitucijoje ir įstatymuose numatytas procedūras, priima tarptautinių organų sprendimams įgyvendinti reikalingas priemones, taikomas pagal šį straipsnį.

II skyrius. TAUTYBĖ IR PILIETYBĖ

I skirsnis. Tautybė

32 straipsnis

Venesuelos Bolivaro Respublikos pilietybę gimimu įgyja:

1) bet kuris asmuo, kuris gimė Respublikos teritorijoje;

2) bet kuris užsienyje gimęs asmuo, kurio abu tėvai yra Respublikos piliečiai pagal kilmę;

3) bet kuris užsienyje gimęs asmuo, kurio vienas iš tėvų yra Respublikos pilietis pagal kilmę, jei jis turi nustatytą gyvenamąją vietą Respublikos teritorijoje arba deklaruoja savo ketinimą įgyti Respublikos pilietybę;

4) bet kuris užsienyje gimęs asmuo, kurio vienas iš tėvų Respublikos pilietybę įgijo natūralizacijos būdu, jeigu šis asmuo iki 18 metų amžiaus turi nustatytą gyvenamąją vietą Respublikos teritorijoje ir iki 25 metų amžiaus deklaruoja savo ketinimą įgyti Respublikos pilietybę.

33 straipsnis

Venesuelos Bolivaro Respublikos pilietybė natūralizacijos būdu suteikiama:

1) užsienio piliečiams, kurie gauna natūralizacijos laišką. Prieš pateikdami prašymą įgyti pilietybę, jie privalo ne mažiau kaip dešimt metų nuolat gyventi Respublikoje;

2) užsienio piliečiams, kurių pirmoji pilietybė yra Ispanijos, Portuga-

lijos, Italijos, Lotynų Amerikos ar Karibų šalių, reikalavimo nuolat gyventi Venesueloje laikotarpis gali būti sutrumpintas iki penkerių metų;

3) užsienio piliečiams, susituokusiems su venesueliečiais ir deklaravusiems ketinimą įgyti Respublikos pilietybę, ji gali būti suteikta ne anksčiau kaip po penkerių metų nuo santuokos sudarymo datos;

4) nepilnamečiams užsienio piliečiams, vieno iš jo tėvų, atliekančio tėvų pareigą, natūralizacijos metu, jeigu šis nepilnametis deklaruoja ketinimą įgyti Respublikos pilietybę iki jam sukaks 21 metai ir iki tokios deklaracijos pateikimo dienos penkerius metus nuolat gyvena Respublikoje.

34 straipsnis

Venesuelos Bolivaro Respublikos pilietybė neprarandama pasirinkus ar įgijus kitos valstybės pilietybę.

35 straipsnis

Venesuelos Bolivaro Respublikos pilietybė, įgyta gimimu, negali būti atimta. Venesuelos Bolivaro Respublikos pilietybė, įgyta natūralizacijos būdu, gali būti atimta tik teismo sprendimu, priimtu pagal įstatymus.

36 straipsnis

Venesuelos Bolivaro Respublikos pilietybės galima atsisakyti. Asmuo, įgijęs Respublikos pilietybę gimimu ir jos atsisakęs, gali atkurti šią pilietybę, jei jis ne trumpiau negu dvejus metus nuolat gyvena Respublikos teritorijoje ir pareiškia ketinimą atkurti pilietybę. Asmenys, įgiję Respublikos pilietybę natūralizacijos būdu ir jos atsisakę, gali vėl ją atkurti pagal šios Konstitucijos 33 straipsnyje nurodytus reikalavimus.

37 straipsnis

Valstybė skatina tarptautinių sutarčių, susijusių su pilietybe, pasirašymą, ypač su kaimyninėmis valstybėmis ir tomis valstybėmis, kurios nurodytos šios Konstitucijos 33 straipsnio 2 dalyje.

38 straipsnis

Materialinės ir procesinės teisės normos, susijusios su Venesuelos Bolivaro Respublikos pilietybės įgijimu, pasirinkimu, atsisakymu ir atkūrimu, taip pat natūralizacijos atsisakymu ir panaikinimu, nustatomos įstatymu, laikantis anksčiau išdėstytų nuostatų.

II skirsnis. Pilietybė

39 straipsnis

Venesueliečiai, kuriems neapribotos politinės ar pilietinės teisės ir kurie atitinka šioje Konstitucijoje numatytus amžiaus reikalavimus, gali įgyti pilietybę ir politines teises ir pareigas pagal šią Konstituciją.

40 straipsnis

Politinės teisės priklauso tik tiems asmenims, kurie yra Venesuelos Bolivaro Respublikos piliečiai, išskyrus šioje Konstitucijoje nustatytas išimtis. Asmenys, įgiję Venesuelos pilietybę natūralizacijos būdu, atvykę į šalį iki septynerių metų amžiaus ir iki pilnametystės nuolat gyvenantys šalyje, turi tokias pačias teises, kaip ir asmenys, įgiję Venesuelos Bolivaro Respublikos pilietybę gimimu.

41 straipsnis

Tik asmenys, įgiję Venesuelos Bolivaro Respublikos pilietybę gimimu ir neturintys kitos valstybės pilietybės, gali eiti Respublikos Prezidento, vykdančiojo viceprezidento, Nacionalinės Asamblėjos Pirmininko ir Pirmininko pavaduotojo, Aukščiausiojo Teisingumo Teismo teisėjo, Nacionalinės rinkimų tarybos pirmininko, Respublikos teisingumo ministro, Respublikos generalinio kontrolieriaus, Respublikos generalinio prokuroro, žmonių gynėjo, ministrų, kurie atsakingi už nacionalinį saugumą, finansus, energetiką, kasybą ir švietimą, pareigas, kaimyninių valstijų gubernatorių ir salvivaldybių merų pareigas ir pareigas, numatytas organiniame Nacionalinių ginkluotųjų pajėgų įstatyme. Siekdami eiti Nacionalinės Asamblėjos nario, ministro ar nekaimyninių valstijų gubernatoriaus ir savivaldybių mero pareigas, asmenys, įgiję Venesuelos Bolivaro Respublikos pilietybę natūralizacijos būdu, turi būti ne mažiau kaip penkiolika metų nuolat gyvenę šalyje, taip pat atitikti kitus įstatymuose nustatytus reikalavimus.

42 straipsnis

Bet kuris asmuo, kuris netenka ar atsisako tautybės, netenka Venesuelos Bolivaro Respublikos pilietybės. Pilietybė ar politinės teisės gali būti atimtos tik baigiamuoju teismo sprendimu įstatymų numatytais atvejais.

43 straipsnis

Teisė į gyvybę yra neliečiama. Joks įstatymas negali nustatyti mirties bausmės ir jokia valdžia negali jos taikyti. Valstybė saugo asmenų, kalinčių

laisvės atėmimo vietose, tarnaujančių kariuomenėje, valstybinėje tarnyboje ar kitaip esančių jos žinioje, gyvybę.

44 straipsnis

Asmens laisvė yra neliečiama, todėl:

1) joks asmuo negali būti suimtas ar sulaikytas be teismo sprendimo, nebent jis yra užkluptas darantis nusikaltimą ar tuoj po to, kai jį padarė. Šiuo atveju toks asmuo turi būti pristatytas į teismą per keturiasdešimt aštuonias valandas nuo jo sulaikymo. Jo laisvė nėra apribojama bylos nagrinėjimo metu, išskyrus priežastis, nustatytas įstatymo arba nurodytas teismo kiekvienu konkrečiu atveju;

2) pagal įstatymą sulaikyto asmens paleidimui reikalingas užstatas negali būti apmokestinamas jokiais mokesčiais;

3) bet kuris sulaikytas asmuo turi teisę nedelsdamas susisiekti su savo šeimos nariais, advokatu ar bet kuriuo kitu asmeniu, kuriuo jis pasitiki, šie asmenys turi teisę gauti informaciją apie sulaikyto asmens laikymo vietą, sulaikymo priežastis ir rašytinį protokolą apie fizinę ar psichinę sulaikyto asmens būklę, surašytą jo paties arba padedant specialistams. Kompetentingos institucijos saugo oficialų protokolą apie kiekvieną sulaikymą, įskaitant sulaikyto asmens tapatybę, sulaikymo vietą, laiką, aplinkybes ir sulaikiusius pareigūnus;

4) užsienio piliečių sulaikymo atveju turi būti taikomos tarptautinių sutarčių nuostatos konsulatams informuoti;

5) bausmė nuteistajam asmeniui negali būti prailginta. Niekas negali būti nuteistas laisvės atėmimu iki gyvos galvos ar žeminančiomis bausmėmis. Laisvės atėmimo bausmė negali viršyti 30 metų;

6) bet kuris kompetentingas subjektas, taikydamas priemones, susijusias su laisvės atėmimu, privalo prisistatyti;

7) joks asmuo negali būti sulaikytas kompetentingam subjektui priėmus nutartį dėl jo paleidimo arba tam asmeniui atlikus laisvės atėmimo bausmę.

45 straipsnis

Valdžios įstaigoms, karinėms, civilinėms ar bet kurioms kitoms institucijoms draudžiama vykdyti, leisti ar toleruoti priverstinį asmenų dingimą net ypatingos padėties, žmogaus teisių ar garantijų apribojimų atvejais.

Pareigūnas, gavęs įsakymą ar nurodymą vykdyti priverstinį asmenų dingimą, privalo nepaklusti ir pranešti apie tokį įsakymą ar nurodymą kompetentingoms institucijoms. Prievartinio asmens dingimo organizatoriai ir vykdytojai, asmenys, padėję nuslėpti šį nusikaltimą, taip pat pasikėsinę jį padaryti, baudžiami pagal įstatymą.

46 straipsnis

Kiekvieno žmogaus fizinis, psichinis ir moralinis integralumas turi būti gerbiamas, todėl:

1) niekam neturi būti taikomos bausmės, susijusios su kankinimais, žiauriu, nežmonišku ar žeminančiu elgesiu. Kiekviena valstybės atstovo įvykdyto ar leisto kankinimo, žiauraus, nežmoniško ar žeminančio elgesio auka turi teisę į reabilitaciją;

2) su kiekvienu laisvės atėmimo bausme nuteistu asmeniu dėl prigimtinio žmogaus orumo turi būti elgiamasi pagarbiai;

3) su jokiu asmeniu be jo laisva valia duoto sutikimo negali būti atliekami moksliniai, medicininiai ar laboratoriniai bandymai, išskyrus atvejus, kai šio asmens gyvybei gresia pavojus arba kitais įstatymo numatytais atvejais;

4) valstybės pareigūnas, kuris piktnaudžiauja tarnybine padėtimi, blogai elgiasi, naudoja fizinį ar psichinį smurtą prieš bet kurį asmenį ar kursto, toleruoja tokį elgesį, atsako pagal įstatymą.

47 straipsnis

Žmogaus būstas ir bet kuri privati patalpa yra neliečiami. Be gyventojo sutikimo įeiti į būstą neleidžiama kitaip, kaip tik teismo sprendimu arba įstatymo nustatyta tvarka, siekiant užkirsti kelią nusikaltimui ar vykdant teismo sprendimus, visais atvejais gerbiant žmogaus orumą. Bet kokie sveikatos patikrinimai gali būti atliekami įstatymo nustatyta tvarka tik iš anksto pranešus tokius įsakymus priėmusiems ir vykdantiems pareigūnams.

48 straipsnis

Visų formų privataus bendravimo slaptumas yra neliečiamas. Informacija apie privatų asmens gyvenimą gali būti renkama tik kompetentingo teismo sprendimu ir tik pagal įstatymą, išsaugant paslaptyje privačius duomenis, nesusijusius su teismo procesu.

49 straipsnis

Visos teisminės ir administracinės priemonės taikomos tik įstatymo nustatyta proceso tvarka, todėl:

1) teisės į teisinę pagalbą ir gynybą yra neliečiamos visuose ikiteisminio tyrimo bei teismo proceso stadijose ir etapuose. Kiekvienas asmuo turi teisę susipažinti su kaltinimais, dėl kurių jis yra įtariamas ir dėl kurių yra atliekamas ikiteisminis tyrimas, taip pat susipažinti su įrodymais bei turėti pakankamai laiko ir priemonių pasirūpinti savo gynyba. Bet kokie įrodymai, gauti pažeidžiant procesines normas, yra niekiniai ir negaliojantys. Bet kuris asmuo, pripažintas kaltu, turi teisę paduoti apeliacinį skundą, išskyrus Konstitucijoje bei įstatymuose nustatytus atvejus;

2) bet kuris asmuo yra laikomas nekaltu, kol neįrodyta priešingai;

3) kiekvienas asmuo turi teisę būti išklausytas bet kokio teisminio proceso metu kompetentingame, nepriklausomame ir nešališkame teisme, numatytame iš anksto, su visomis atitinkamomis garantijomis ir per pagrįstai nustatytą laiko tarpą, kuriam asmuo gali būti teisėtai sulaikytas. Visi asmenys, kurie nemoka ispanų kalbos arba negali bendrauti žodžiu, turi teisę į vertimą;

4) kiekvienas asmuo turi teisę būti teisiamas bendrosios ar specialiosios kompetencijos teisėjų pagal Konstitucijoje ir įstatymuose nustatytas garantijas. Joks asmuo negali būti įtraukiamas į teismo procesą, neturint duomenų apie suinteresuoto asmens tapatybę, taip pat būti nuteistas išimtinių teismų ar komisijų, sudarytų tokiam tikslui;

5) joks asmuo neprivalo pripažinti kaltės ar duoti parodymus prieš save arba savo sutuoktinį ar partnerį, ar kitą artimą giminaitį, susijusį su juo šonine giminystės linija iki ketvirtojo laipsnio ar tiesiąja giminystės linija iki antrojo laipsnio. Prisipažinimas galioja tik tuo atveju, jei jis yra gautas be jokios prievartos;

6) joks asmuo negali būti traukiamas atsakomybėn už veikimą ar neveikimą, kuris pagal galiojančius įstatymus nėra nusikaltimas, nusižengimas ar teisės pažeidimas;

7) joks asmuo negali būti teisiamas remiantis tais pačiais faktais, dėl kurių šis asmuo jau buvo nuteistas anksčiau;

8) kiekvienas asmuo turi teisę reikalauti iš valstybės atkurti teisinę padėtį, kuri buvo neigiamai paveikta dėl nepagrįstų teismo klaidų, nepateisinamo vėlavimo arba neveikimo. Šios teisės įgyvendinimas nepaneigia

asmens teisės siekti asmeninės teisėjo arba teismo pareigūno atsakomybės, kad valstybė imtųsi prieš juos atitinkamų veiksmų.

50 straipsnis

Kiekvienas gali laisvai kilnotis bet kokiomis priemonėmis po visą valstybės teritoriją, keisti nuolatinę gyvenamąją ar buvimo vietą, išvykti ar sugrįžti į Respubliką, perkelti kilnojamąjį turtą ar savo daiktus šalyje ir gabenti kilnojamąjį turtą į šalį ar iš jos, išskyrus įstatymuose numatytus apribojimus. Koncesijos suteikimo atvejais įstatymas nustato aplinkybes, kurioms esant nustatomas alternatyvus maršrutas. Venesuelos Bolivaro Respublikos piliečiai gali grįžti į šalį be jokių leidimų. Joks valstybės valdžios aktas negali nustatyti ištrėmimo iš valstybės teritorijos bausmės Venesuelos Bolivaro Respublikos piliečiams.

51 straipsnis

Kiekvienas asmuo turi teisę pateikti peticiją ar skundą bet kuriai valstybės institucijai ar pareigūnui jų kompetencijos klausimais ir laiku gauti tinkamą atsakymą. Pažeidę šią teisę asmenys atsako pagal įstatymą, įskaitant atleidimą iš pareigų.

52 straipsnis

Kiekvienas asmuo turi teisę į susirinkimus teisėtais tikslais įstatymo nustatyta tvarka. Valstybė privalo palengvinti naudojimąsi šia teise.

53 straipsnis

Kiekvienas asmuo turi teisę be išankstinio leidimo, teisėtais tikslais ir be ginklų viešai ar privačiai susitikti su kitais asmenimis. Susitikimai viešosiose vietose gali būti reglamentuojami įstatymo.

54 straipsnis

Joks asmuo negali būti laikomas vergijoje ar katorgoje. Bet kurios formos prekyba žmonėmis, ypač moterimis, vaikais ir paaugliais, baudžiama pagal įstatymą.

55 straipsnis

Kiekvienas asmuo turi teisę į įstatymo numatytą valstybės piliečių saugumo institucijų apsaugą dėl situacijų, kurios turi įtakos ar kelia grėsmę

fizinei asmenų neliečiamybei, jų nuosavybei, teisių įgyvendinimui ar pareigų vykdymui. Piliečių dalyvavimą prevencijos, saugumo ir ekstremalių situacijų valdymo programose reglamentuoja specialus įstatymas. Valstybės saugumo pajėgos privalo gerbti visų asmenų orumą ir teises. Policijos ir saugumo pareigūnų ginklai ir nuodingos medžiagos naudojamos įstatymo nustatyta tvarka, atsižvelgiant į būtinojo reikalingumo, naudingumo, galimybės ir proporcingumo principus.

56 straipsnis

Kiekvienas asmuo turi teisę į savo vardą, santuokinę savo tėvo ir motinos pavardę ir teisę žinoti jų tapatybę. Valstybė garantuoja teisę nustatyti motinystę ir tėvystę. Visi gimę asmenys turi teisę įstatymo nustatyta tvarka būti nemokamai registruojami civilinės metrikacijos biure ir gauti oficialius dokumentus, patvirtinančius jų biologinę tapatybę. Šiuose dokumentuose neturi būti jokios užuominos, klasifikuojančios teisinius tėvų santykius.

57 straipsnis

Kiekvienas asmuo turi teisę laisvai žodžiu, raštu ar bet kuria kita išraiškos forma reikšti savo mintis, idėjas ar pažiūras ir šiuo tikslu naudoti bet kokias komunikacijos ir sklaidos priemones, ir joms negali būti nustatoma cenzūra. Kiekvienas asmuo, pasinaudojęs šia teise, prisiima visišką atsakomybę už tai, ką išreiškė. Anonimiškumas, karo propaganda, diskriminacinės žinutės ar religinė netolerancija draudžiama. Cenzūra, ribojanti galimybę valstybės pareigūnams atsakyti į klausimus, už kuriuos jie yra atsakingi, draudžiama.

58 straipsnis

Ryšiai yra laisvi ir pliuralistiniai, jie sukuria įstatyme nustatytas pareigas ir atsakomybę. Kiekvienas asmuo turi teisę laiku ir be cenzūros gauti teisingą ir nešališką informaciją, laikantis šioje Konstitucijoje nustatytų principų, taip pat teisę atsakyti ir pataisyti, kai skleidžiama su juo tiesiogiai susijusi netiksli ar įžeidžianti informacija. Vaikai ir paaugliai turi teisę gauti informaciją, reikalingą jų pačių bendram vystymuisi.

59 straipsnis

Valstybė garantuoja tikėjimo ir religijos laisvę. Visi asmenys turi teisę išpažinti savo tikėjimą ir religiją, privačiai ar viešai reikšti savo įsitikini-

mus, mokant ir kitais metodais, jeigu toks tikėjimas neprieštarauja gerai moralei, papročiams ir viešajai tvarkai. Garantuojama religinių konfesijų, bažnyčių autonomija ir nepriklausomumas, išskyrus šioje Konstitucijoje ir įstatymuose nustatytus apribojimus. Tėvai turi teisę suteikti savo vaikams religinį išsilavinimą pagal jų įsitikinimus. Niekas negali vengti įstatymų laikymosi ar kliudyti kitam asmeniui įgyvendinti jo teises, remdamasis religiniais įsitikinimais ar apeigomis.

60 straipsnis

Kiekvienas asmuo turi teisę į savo garbės, privataus gyvenimo, intymumo, įvaizdžio, konfidencialumo ir reputacijos apsaugą. Elektroninės informacijos naudojimas ribojamas įstatymo, siekiant garantuoti asmeninio ir šeiminio gyvenimo intymumą, piliečių garbę ir visišką jų teisių įgyvendinimą.

61 straipsnis

Visi asmenys turi sąžinės laisvę ir teisę ją išreikšti, išskyrus praktiką, susijusią su asmenų teisių pažeidimais ir kriminaliniais nusikaltimais. Negalima vengti įstatymų laikymosi, kliudyti kitiems asmenims vykdyti įstatymus ar įgyvendinti jų teises, remiantis sąžinės prieštaravimais.

IV skyrius. POLITINĖS TEISĖS IR TAUTOS REFERENDUMAS

I skirsnis. Politinės teisės

62 straipsnis

Visi piliečiai turi teisę laisvai dalyvauti valdant savo šalį tiek tiesiogiai, tiek per demokratiškai išrinktus atstovus. Žmonių dalyvavimas sudarant, vykdant, kontroliuojant ir valdant valstybės reikalus yra būtinas, siekiant užtikrinti individualų ir kolektyvinį jų vystymąsi. Sudaryti palankias sąlygas tai įgyvendinti praktiškai yra valstybės įsipareigojimas ir visuomenės pareiga.

63 straipsnis

Balsavimas yra teisė. Ji įgyvendinama per laisvus, visuotinius, tiesioginius ir slaptus rinkimus. Įstatymas garantuoja balsavimo asmeniškumo principą ir proporcingą atstovavimą.

64 straipsnis

Visi Venesuelos Bolivaro Respublikos piliečiai, sukakę 18 metų amžiaus, jei iš jų neatimtos politinės teisės ar jie neturi civilinių apribojimų, turi teisę balsuoti. Valstybės, savivaldybių ir parapijų rinkimuose teisė balsuoti suteikiama užsienio piliečiams, sukakusiems 18 metų amžiaus ir daugiau kaip dešimt metų nuolat gyvenantiems šalyje daugiau kaip dešimt metų, išskyrus šioje Konstitucijoje ir įstatymuose nustatytus apribojimus, jei iš jų neatimtos politinės teisės ar jie neturi civilinių apribojimų.

65 straipsnis

Asmenys, teisti už nusikaltimus einant tarnybines pareigas ar kitus nusikaltimus valstybės nuosavybei, neturi teisės įstatyme nustatytą laikotarpį po bausmės atlikimo eiti jokių visuotiniu balsavimu renkamų tarnybinių pareigų, priklausomai nuo padaryto nusikaltimo sunkumo.

66 straipsnis

Rinkėjai turi teisę gauti iš išrinktų atstovų skaidrią ir periodinę ataskaitą apie jų einamas tarnybines pareigas, atsižvelgiant į jų pasiūlytą programą.

67 straipsnis

Visi Venesuelos Bolivaro Respublikos piliečiai turi teisę demokratiniais organizavimo, veiklos ir vadovavimo metodais susivienyti politiniais tikslais. Jų valdymo organai ir kandidatai į tarnybines pareigas, renkamas visuotiniu balsavimu, atrenkami vidaus rinkimų būdu, dalyvaujant jų nariams. Politinių tikslų siekiančios asociacijos valstybės lėšomis nefinansuojamos. Įstatymas reglamentuoja klausimus, susijusius su politinių tikslų siekiančių asociacijų finansavimu privačiais įnašais, taip pat priežiūros mechanizmą, užtikrinantį šaltinių tinkamumą ir šių lėšų naudojimą. Įstatymas reglamentuoja politines ir rinkimų kampanijas, jų trukmę ir išlaidų limitus, siekiant vykdyti jų demokratizaciją. Piliečiai turi teisę dalyvauti rinkimų procese ir iškelti kandidatus savo iniciatyva ir per politinių tikslų siekiančias asociacijas. Politinių reklamų ir rinkimų kampanijų finansavimą nustato įstatymas. Politinių tikslų siekiančios asociacijos administracija neturi teisės sudaryti sutarčių su viešojo sektoriaus institucijomis.

68 straipsnis

Piliečiai turi teisę taikiai ir be ginklų dalyvauti demonstracijose tik pagal įstatyme nustatytus reikalavimus. Draudžiama naudoti šaunamuosius ginklus ir nuodingąsias medžiagas taikioms demonstracijoms valdyti. Policijos ir saugumo pajėgų veiklą viešajai tvarkai palaikyti reglamentuoja įstatymas.

69 straipsnis

Venesuelos Bolivaro Respublika pripažįsta ir garantuoja teisę į prieglobstį ir pabėgėlių saugumą. Venesuelos Bolivaro Respublikos piliečių ekstradicija draudžiama.

70 straipsnis

Žmonių dalyvavimas ir įsitraukimas į suverenių galių įgyvendinimą politiniuose reikaluose gali pasireikšti: renkant į pareigas valstybinėje tarnyboje, referendumu, viešosios nuomonės pareiškimu, įgaliojimų atšaukimu, įstatymų leidžiamąja, konstitucine ir steigiamąja iniciatyva, atvirais piliečių forumais ir susirinkimais, kurių sprendimai yra privalomi; socialiniuose ir ekonominiuose reikaluose: piliečių aptarnavimo organais, savivalda, bendru valdymu, visų formų, įskaitant finansinio pobūdžio, kooperatyvais, taupomaisiais fondais, bendrijų įmonėmis ir kitomis asociacijų formomis, besivadovaujančiomis tarpusavio bendradarbiavimo ir solidarumo vertybėmis. Efektyvių, funkcionalių žmonių dalyvavimo būdų, aprašytų šiame straipsnyje, sąlygas nustato įstatymas.

II skirsnis. Tautos referendumas

71 straipsnis

Ypatingais tautos gyvenimo klausimais gali būti rengiamas patariamasis referendumas, Respublikos Prezidento iniciatyva, pareikšta Ministrų kabineto posėdyje; Nacionalinės Asamblėjos sprendimu, priimtu balsų dauguma; ar rinkėjų, sudarančių ne mažiau kaip 10 % visų rinkėjų, registruotų piliečių ir rinkimų registre, reikalavimu. Ypatingais valstijos, savivaldybės ir parapijos klausimais taip pat gali būti rengiamas patariamasis referendumas. Iniciatyvą gali pareikšti parapijos taryba, savivaldybės taryba ar įstatymų leidžiamosios valdžios taryba, balsuojant dviem trečdaliams jos narių; meras, gubernatorius ar ne mažiau kaip 10 % visų atitinkamoje vietovėje registruotų veikėjų.

72 straipsnis

Visi teisėjai ir kiti pareigūnai, išrinkti visuotiniu balsavimu, gali būti atšaukti iš pareigų. Praėjus pusei termino, kuriam pareigūnas buvo išrinktas, ne mažiau kaip 20 % atitinkamoje vietovėje registruotų rinkėjų gali pateikti peticiją dėl referendumo atšaukti šio pareigūno mandatą. Kai rinkėjų skaičius, lygus ar didesnis už išrinkusiųjų šį pareigūną skaičių, balsuoja dėl jo atšaukimo, jei jų skaičius yra lygus ar didesnis nei 25 % visų registruotų rinkėjų, balsavusių už šio pareigūno atšaukimą, skaičių, pareigūno mandatas yra laikomas atšauktu, ir tada šioje Konstitucijoje ir įstymuose nustatyta tvarka būtina imtis neatidėliotinų veiksmų laisvai pareigybei užimti. Kolegialių institucijų mandato atšaukimas yra vykdomas įstatymų nustatyta tvarka. Per laikotarpį, kuriam pareigūnas buvo išrinktas, gali būti pateikta tik viena peticija dėl jo atšaukimo.

73 straipsnis

Nacionalinėje Asamblėjoje apsvarstyti įstatymų projektai gali būti pateikti referendumui, kai taip nusprendžia ne mažiau kaip du trečdaliai Nacionalinės Asamblėjos narių. Įstatymo projektas priimamas referendumu, kai jam pritaria 25 % rinkėjų, registruotų civiliniame ir rinkimų registre. Bet kuris tarptautinis susitarimas, konvencija ar sutartis, kuri gali pakenkti nacionaliniam suverenitetui arba perduoti valdžią supranacionaliniams subjektams, Respublikos Prezidento iniciatyva, pareikšta Ministrų kabineto posėdyje, dviejų trečdalių Nacionalinės Asamblėjos narių sprendimu ar 15 % rinkėjų, registruotų piliečių ir rinkėjų registre, reikalavimu gali būti pateikti referendumui.

74 straipsnis

Įstatymai, kurių panaikinimo reikalauja ne mažiau kaip 10 % rinkėjų, registruotų piliečių ir rinkėjų registre, ar Respublikos Prezidentas, pareiškęs iniciatyvą ministrų kabineto posėdyje, turi būti pateikti referendumui dėl jų dalinio ar visiško panaikinimo. Dekretai, turintys įstatymo galią, išleisti Respublikos Prezidento pasinaudojant šios Konstitucijos 236 straipsnio 8 dalyje nustatytais įgaliojimais, taip pat gali būti pasiūlyti panaikinti referendumui, kai to reikalauja ne mažiau kaip 5 % visų rinkėjų, registruotų piliečių ir rinkėjų registre. Kad naikinamasis referendumas galiotų, jame turi dalyvauti ne mažiau kaip 40 % visų rinkėjų, registruotų piliečių ir rinkėjų registre. Naikinamajam referendumui negalima pateikti biudže-

to įstatymų ir tokių įstatymų, kurie nustato ar keičia mokesčius, įstatymų, susijusių su valstybės skola, amnestija, apsauga, užtikrinančia ir vystančia žmogaus teises, ir tų įstatymų, kuriais ratifikuojamos tarptautinės sutartys. Negalima surengti daugiau kaip vieno naikinamojo referendumo dėl to paties dalyko per tą patį konstitucinį laikotarpį.

V skyrius. SOCIALINĖS IR ŠEIMOS TEISĖS

75 straipsnis

Valstybė globoja šeimas kaip natūralų socialinį vienetą visuomenėje ir kaip pagrindinę erdvę visam žmonių vystymuisi. Šeimos santykiai yra grindžiami teisių ir pareigų lygybe, solidarumu, bendromis pastangomis, abipusiu supratimu ir šeimos narių savitarpio pagarba. Valstybė garantuoja motinos, tėvo ar kito asmens, vadovaujančio namų ūkiui, apsaugą. Vaikai ir paaugliai turi teisę gyventi, augti ir vystytis savo prigimtinėje šeimoje. Kai tai neįmanoma ar prieštarauja vaikų gerovei, jie turi teisę gyventi pakaitinėje šeimoje įstatymo nustatyta tvarka. Pagal įstatymą įvaikinimas galioja panašiai kaip tėvystė ir visais atvejais nustatomas įvaikio naudai. Tarptautiniam įvaikinimui taikomos tokios pat sąlygos, kaip ir vietiniam įvaikinimui.

76 straipsnis

Motinystė ir tėvystė yra saugoma, nepriklausomai nuo motinos ar tėvo šeiminės padėties. Poros turi teisę laisvai ir atsakingai apsispręsti dėl pageidaujamo vaikų skaičiaus bei naudotis informacija ir priemonėmis, reikalingomis šiai teisei įgyvendinti. Valstybė garantuoja absoliučią motinystės apsaugą ir globą nuo pastojimo momento, nėštumo, gimdymo, pogimdyminiu laikotarpiu ir garantuoja visas šeimos planavimo paslaugas, grindžiamas etinėmis ir mokslinėmis vertybėmis. Tėvas ir motina turi pasidalytą ir neišvengiamą savo vaikų auginimo, lavinimo, auklėjimo, išlaikymo ir globos pareigą, o vaikai turi pareigą rūpintis tėvais, kai jie patys negali savimi pasirūpinti. Įstatymas garantuoja būtinas ir tinkamas priemones, užtikrinančias pareigą mokėti alimentus.

77 straipsnis

Santuoka, sudaryta laisva sutuoktinių valia ir absoliučia teisių ir pareigų lygybe, yra saugoma. Tvirta *de facto* vyro ir moters sąjunga, atitinkanti įstatymų keliamus reikalavimus, yra prilyginama santuokai.

78 straipsnis

Vaikai ir paaugliai yra visateisiai asmenys ir saugomi specializuotų teismų, institucijų ir įstatymų, gerbiančių, garantuojančių ir plečiančių šios Konstitucijos, Vaikų teisių apsaugos konvencijos ir šios srities tarptautinių sutarčių, kurios yra ratifikuotos Respublikos ir gali būti vykdomos, turinį. Valstybė, šeimos ir visuomenė garantuoja visišką šeimos apsaugą kaip absoliutų prioritetą, atsižvelgiant į šeimų interesus, su jomis susijusius veiksmus ir sprendimus. Valstybė skatina pažangų šeimų įtraukimą į aktyvią visuomenę ir kuria nacionalinę valdymo sistemą, skirtą bendrai vaikų ir paauglių apsaugai.

79 straipsnis

Jauni žmonės turi teisę ir pareigą aktyviai dalyvauti vystymosi procese. Valstybė, dalyvaujant šeimoms ir visuomenei, kuria galimybes, skatinančias jaunų žmonių produktyvų perėjimą į suaugusiųjų gyvenimą, ypač mokymą ir galimybę pirmą kartą įsidarbinti įstatymo nustatyta tvarka.

80 straipsnis

Valstybė garantuoja visišką senyvo amžiaus piliečių teisių ir garantijų įgyvendinimą. Valstybė, dalyvaujant šeimoms ir visuomenei, įsipareigoja gerbti senyvo amžiaus piliečių žmogiškąjį orumą, savarankiškumą, garantuoja jiems visišką globą bei socialines išmokas, siekiant pagerinti ir garantuoti jų gyvenimo kokybę. Pensijos ir pensijų išmokos, skiriamos per socialinės apsaugos sistemą, neturi būti mažesnės už minimalų miesto gyventojo atlyginimą. Senyvo amžiaus piliečiams garantuojama teisė į tinkamą darbą, jei jie pareiškia norą ir gali dirbti.

81 straipsnis

Bet kuris neįgalus ar turintis specialių poreikių asmuo turi teisę į visišką ir savarankišką jo galimybių išnaudojimą bei integravimą į šeimą ir bendruomenę. Valstybė, dalyvaujant šeimoms ir visuomenei, įstatymo nustatyta tvarka garantuoja neįgalių ar turinčių specialiųjų poreikių asmenų žmogiškąjį orumą, lygias galimybes ir patenkinamas darbo sąlygas, skatina jų mokymą, švietimą ir užimtumą, atitinkantį jų būklę. Pripažįstama kurčiųjų asmenų teisė išreikšti save ir bendrauti Venesuelos gestų kalba.

82 straipsnis

Kiekvienas asmuo turi teisę į tinkamą, saugų, patogų ir higienos normas atitinkantį gyvenamąjį būstą su būtinomis pagrindinėmis paslaugomis, taip pat buveinę, skirtą humaniškai šeimai, kaimynų ir bendruomenės santykiams. Pažangus šio reikalavimo atitikimas yra bendra piliečių ir valstybės atsakomybė visose srityse. Valstybė teikia prioritetą šeimoms ir joms, ypač nepasiturinčioms, garantuoja galimybę susipažinti su socialine politika ir gauti paskolas statybai ar gyvenamajam būstui padidinti.

83 straipsnis

Sveikata yra fundamentali socialinė teisė ir valstybės atsakomybė garantuoti jos įgyvendinimą kaip teisės į gyvenimą dalį. Valstybė skatina ir tobulina gyvenimo kokybės gerinimo politiką, bendrą gerovę ir galimybę naudotis paslaugomis. Visi asmenys turi teisę į sveikatos apsaugą, taip pat pareigą aktyviai palaikyti ir saugoti sveikatą, laikytis sveikatos ir higienos priemonių, nustatytų įstatymuose, Respublikos pasirašytose ir ratifikuotose tarptautinėse konvencijose ir sutartyse.

84 straipsnis

Siekdama užtikrinti teisę į sveikatą, valstybė kuria, įgyvendina rekomendacijas ir administruoja nacionalinę valstybinę sveikatos sistemą, kuri peržengia šio sektoriaus ribas, yra decentralizuota, dalyvaujamojo pobūdžio, integruota į socialinės apsaugos sistemą bei valdoma padėkos, universalumo, užbaigtumo, sąžiningumo, socialinės integracijos ir solidarumo principais. Visuomenės sveikatos sistemos prioritetai yra sveikatos stiprinimas ir ligų prevencija, užtikrinanti greitą gydymą ir kokybišką reabilitaciją. Valstybinės sveikatos apsaugos lėšos ir paslaugos yra valstybės nuosavybė, ji negali būti privatizuota. Organizuota bendruomenė turi teisę ir pareigą dalyvauti priimant sprendimus dėl politikos planavimo, įgyvendinimo ir kontrolės valstybinėse sveikatos įstaigose.

85 straipsnis

Valstybė atsako už valstybinės sveikatos sistemos finansavimą, kuris integruoja pajamų šaltinius, privalomas socialinės apsaugos įmokas ir bet kuriuos kitus įstatyme nustatytus finansavimo šaltinius. Valstybė garantuoja sveikatos apsaugos biudžetą sveikatos apsaugos politikos tikslams pasiekti. Koordinuojant universitetams ir mokslinių tyrimų centrams, ska-

tinama ir plėtojama nacionalinė profesinio ir techninio mokymo politika ir nacionalinė pramonė, gaminanti sveikatos priežiūros reikmenis. Valstybė reguliuoja valstybines ir privačias sveikatos priežiūros įstaigas.

86 straipsnis

Visi asmenys turi teisę į socialinės apsaugos viešąsias, pelno nesiekiančias paslaugas, garantuojančias sveikatą ir apsaugą esant nenumatytoms motinystės, tėvystės, ligos, invalidumo, pražūtingos ligos, neįgalumo, specialiųjų poreikių, profesinės rizikos, darbo netekimo, bedarbystės, senatvės, našlystės, tėvų, būsto netekimo, šeiminio gyvenimo naštos ir bet kurioms kitoms socialinės gerovės netekimo aplinkybėms. Valstybė įsipareigoja ir atsako už šios teisės veiksmingumą, kurdama universalią ir tinkamą apsaugos sistemą su bendru, suvienytu ir efektyviai vykdomu finansavimu tiesioginėmis ir netiesioginėmis įmokomis. Galimybių prisidėti įnašais stoka nėra pagrindas pašalinti asmenis iš apsaugos sistemos. Socialinės apsaugos finansiniai ištekliai negali būti naudojami kitais tikslais. Privalomosios įmokos, mokamos darbuotojų, skirtos medicinos ir sveikatos priežiūros paslaugoms padengti, ir kitos socialinės apsaugos išmokos administruojamos pagal valstybės nurodymus tik socialiniais tikslais. Lėšų, skirtų sveikatai, švietimui ir socialinei apsaugai, likutis kaupiamas šioms paslaugoms platinti ir apmokėti. Socialinės apsaugos sistemos valdymą reglamentuoja specialus organinis įstatymas.

87 straipsnis

Visi asmenys turi teisę ir pareigą dirbti. Valstybė garantuoja tinkamą priemonių pritaikymą, kad kiekvienas asmuo galėtų gauti produktyvų darbą, suteikiantį jam kilnų ir orų gyvenimą, užtikrina visišką šios teisės įgyvendinimą. Skatinti užimtumą yra valstybės uždavinys. Priemonės, garantuojančios savarankiškai dirbančių asmenų darbo teisių įgyvendinimą, tvirtinamos įstatymu. Teisei į dirbą gali būti taikomi tik įstatymo nustatyti apribojimai. Kiekvienas darbdavys privalo užtikrinti darbuotojams pakankamai saugias higienos ir aplinkos sąlygas darbo vietoje. Valstybė imasi priemonių ir steigia institucijas, galinčias kontroliuoti ir skatinti šias sąlygas.

88 straipsnis

Valstybė garantuoja lygias ir vienodas vyrų ir moterų galimybes įgyvendinti teisę į darbą. Valstybė pripažįsta darbą namuose ekonomine vei-

kla, kuriančia pridėtinę vertę bei socialinę gerovę ir turtą. Namų šeimininkės turi teisę į socialinę apsaugą įstatymų nustatyta tvarka.

89 straipsnis

Darbas yra socialinis veiksnys ir jam yra taikoma valstybės apsauga. Įstatymai numato reikalingas nuostatas materialinėms, moralinėms ir intelektinėms darbuotojų sąlygoms gerinti. Šiai valstybės pareigai įgyvendinti nustatomi tokie principai:

1) joks įstatymas negali numatyti nuostatų, darančių įtaką sveikam ir progresyviam darbo teisių ir privilegijų pobūdžiui. Darbo santykiuose realybė yra aukščiau už formas ar reiškinius;

2) darbo teisės yra neatšaukiamos; bet koks veiksmas, sutartis ar konvencija, numatanti šių teisių atšaukimą ar kėsinimąsi į jas, yra niekinė ir negaliojanti. Nuolaidos ir susitarimai galimi tik darbo santykių pabaigoje, laikantis įstatymuose nustatytų reikalavimų;

3) jei kyla abejonių ar prieštaravimų dėl kelių taisyklių ar tam tikros taisyklės aiškinimo ir taikymo, turi būti taikoma ta taisyklė, kuri yra naudingiausia darbuotojui. Tokia taisyklė turi būti taikoma visa jos apimtimi;

4) bet kuri darbdavio priemonė ar veiksmas, pažeidžiantis šią Konstituciją, yra niekinis, negaliojantis ir neturi teisinių pasekmių;

5) bet kokia diskriminacija dėl politinių priežasčių, amžiaus, rasės, įsitikinimų, lyties ar bet kurios kitos savybės yra draudžiama;

6) paauglių darbas, galintis daryti neigiamą įtaką jų bendram vystymuisi, yra draudžiamas. Valstybė saugo paauglius nuo bet kokio ekonominio ir socialinio išnaudojimo.

90 straipsnis

Darbo valandos neturi viršyti aštuonių valandų per dieną arba 44 valandų per savaitę. Jei įstatymai leidžia, naktinis darbas negali viršyti septynių valandų per parą ar 35 valandų per savaitę. Darbdavys neturi teisės reikalauti, kad darbuotojai dirbtų viršvalandžius. Reikia dėti pastangas ir laipsniškai mažinti darbo valandas visuomenės labui tokiose srityse, kurios gali būti apibrėžtos, turi būti priimamos atitinkamos turiningo laisvalaikio panaudojimo fiziniam, dvasiniam ir kultūriniam darbuotojų vystymuisi nuostatos. Darbuotojai turi teisę į kassavaitinį poilsį ir mokamas atostogas, atsižvelgiant į tai, kiek dienų jie faktiškai dirbo.

91 straipsnis

Kiekvienas darbuotojas turi teisę į atlyginimą, kurio pakanka gyventi oriai ir apmokėti pagrindinius materialinius, socialinius ir intelektualinius jo ar jo šeimos poreikius. Už tą patį darbą darbuotojams garantuojamas vienodas darbo užmokestis ir verslo įmonės pelno dalis. Iš atlyginimo išskaitų daryti negalima, jis įstatymų nustatyta tvarka mokamas periodiškai ir tiksliai teisėtomis mokėjimo priemonėmis, išskyrus išskaitas už maisto davinius. Valstybė garantuoja viešojo ir privataus sektoriaus darbuotojams pagrindinį minimalų atlyginimą, kuris kasmet koreguojamas pagal vieną iš nurodytų pagrindinių rinkos išlaidų krepšelių. Minimalaus atlyginimo dydis ir nustatymo tvarka reglamentuojama įstatymu.

92 straipsnis

Visi darbuotojai turi teisę į kompensacines išmokas už tarnybos stažą ir apsaugą jų atleidimo atveju. Atlyginimas ir išmokos yra atitinkami darbo įsipareigojimai, kurie išmokami nedelsiant po to, kai padidėja. Už bet kokį pavėluotą atsiskaitymą mokamos palūkanos nuo susidariusios skolos sumos, kurioms taikomos tokios pat sąlygos ir garantijos, kaip ir pagrindinei skolai.

93 straipsnis

Nuolatinis darbas užtikrinamas įstatymu, kuriame nustatomos bet kokį nepagrįstą atleidimą iš darbo ribojančios nuostatos. Atleidimas iš darbo, prieštaraujantis šiai Konstitucijai, yra niekinis ir negaliojantis.

94 straipsnis

Fizinio ar juridinio asmens atsakomybė už išmokų paslaugas per tarpininką ar rangovą, nustatoma įstatymu, nepažeidžiant jų darbo ir pasidalintos atsakomybės. Valstybė per kompetentingą instituciją nustato darbdaviams atsakomybę už simuliaciją ir sukčiavimą siekiant pažeisti, ignoruoti ar trukdyti taikyti darbo įstatymus.

95 straipsnis

Darbuotojai be jokios išimties ir be išankstinio leidimo turi teisę laisvai steigti profesines sąjungas, jų manymu, tinkamas optimaliai jų teisių ir interesų apsaugai, taip pat kaip ir teisę įstoti ar neįstoti į jas. Profesinių sąjungų negalima paleisti, sustabdyti ar kištis į jų veiklą administracinėmis priemonėmis. Darbuotojai yra saugomi nuo bet kokio pobūdžio diskrimi-

nacijos ar trukdymo įgyvendinti šią teisę. Profesinės sąjungos direktorių valdybos steigėjai ir nariai turi imunitetą nuo atleidimo iš darbo laikotarpiui ir sąlygomis, reikalingomis jiems vykdyti savo funkcijas. Profesinės sąjungos demokratijos įgyvendinimo tikslais profesinių sąjungų įstatuose ir nuostatuose turi būti reglamentuojamas direktorių valdybos pakeitimas ir visuotinio, tiesioginio ir slapto balsavimo atstovai. Profesinių sąjungų vadovai ir atstovai, piktnaudžiaujantys profesinės sąjungos laisve asmeniniam pasipelnymui ar naudai, atsako pagal įstatymą. Profesinių sąjungų direktorių valdybos nariai privalo pateikti turto deklaracijas.

96 straipsnis

Visi viešojo ir privataus sektoriaus darbuotojai turi teisę į savanoriškas kolektyvines derybas ir teisę sudaryti kolektyvines sutartis, išskyrus įstatymuose nustatytus apribojimus. Valstybė garantuoja šį procesą ir nustato atitinkamas sąlygas kolektyvinių santykių ir darbo ginčų sprendimams skatinti. Kolektyvinės sutartys nuo jų pasirašymo dienos apima visus dirbančius darbuotojus ir tuos darbuotojus, kurie bus samdomi vėliau.

97 straipsnis

Visi viešojo ir privataus sektoriaus darbuotojai turi teisę streikuoti pagal įstatymo nustatytas sąlygas.

VI skyrius. TEISĖS Į KULTŪRĄ IR MOKSLĄ

98 straipsnis

Kūryba kultūros srityje yra nevaržoma. Ši laisvė apima teisę investuoti, kurti, platinti kūrybinį, mokslinį, techninį ir humanistinį darbą, taip pat teisėtą autorių teisių į jų kūrinius apsaugą. Valstybė pripažįsta ir saugo intelektinės nuosavybės teises į mokslinius, literatūros ir meno kūrinius, išradimus, naujoves, prekių pavadinimus, patentus, prekių ženklus ir šūkius pagal įstatymuose ir šios srities Respublikos ratifikuotose bei vykdomose tarptautinėse sutartyse nustatytas sąlygas ir išimtis.

99 straipsnis

Kultūros vertybės yra neatšaukiama Venesuelos Bolivaro Respublikos žmonių nuosavybė ir fundamentali valstybės skatinama ir garantuojama teisė, sukuriant reikalingas sąlygas, teisės aktus, priemones ir lėšas. Kultū-

ros viešojo administravimo autonomija pripažįstama įstatymo nustatyta tvarka. Valstybė garantuoja kultūros materialiojo ir nematerialiojo paveldo ir istorinių tautos relikvijų apsaugą, išlaikymą, pagerinimą, konservaciją ir restauraciją. Turtas, priskiriamas tautos kultūriniam paveldui, negali būti nusavinamas, areštuojamas, jam netaikomas senaties terminas. Įstatymas nustato bausmes ir sankcijas už šiam turtui padarytą žalą.

100 straipsnis

Liaudies kultūrai, sudarančiai nacionalinį Venesuelos identitetą, skiriamas ypatingas dėmesys, pripažįstant ir gerbiant tarpkultūrinius santykius, atsižvelgiant į kultūrų lygybės principą. Įstatymai numato paskatas asmenims, institucijoms ir bendruomenėms, kurios reklamuoja, remia, vysto ar finansuoja kultūros projektus, nacionalinės kultūros šalyje ir užsienyje programas ir veiklą. Valstybė garantuoja kultūros darbuotojų įtraukimą į socialinės apsaugos sistemą, siekdama suteikti jiems orų gyvenimą, pripažįstant teisės aktuose numatytus kultūrinio darbo ypatumus.

101 straipsnis

Valstybė garantuoja kultūrinės informacijos išleidimą, gavimą ir platinimą. Visuomenės informavimo priemonės privalo padėti skleisti liaudies tradicijų vertybes, menininkų, rašytojų, kompozitorių, kino filmų režisierių, mokslininkų ir kitų šalies kultūros kūrėjų darbus. Televizija privalo rodyti subtitrus ir vertimą į valstybinę gestų kalbą kurtiems asmenims. Šių įpareigojimų vykdymo sąlygas ir ypatumus nustato įstatymas.

102 straipsnis

Mokslas yra žmogaus teisė ir pagrindinė socialinė pareiga; jis yra demokratiškas, nemokamas ir privalomas. Valstybė prisiima atsakomybę už mokslą, kaip neatšaukiamą didžiausio intereso funkciją, kaip mokslinių, humanistinių ir techninių žinių priemonę, visais lygiais ir visais būdais tarnaujančią visuomenei. Mokslas yra viešoji paslauga ir ji yra grindžiama pagarba visų idėjų srovėms, siekiant visapusiškai išplėtoti kiekvieno žmogaus kūrybinį potencialą ir jo asmenybės galimybes demokratinėje visuomenėje, grindžiamoje darbo etikos vertybėmis, ir aktyviai, sąmoningai, sutartinai dalyvaujant socialinės transformacijos procesuose, įkūnijant vertybes, kurios yra nacionalinio identiteto, Lotynų Amerikos ir pasaulietinės vizijos dalis. Valstybė, dalyvaujant šeimoms ir visuomenei, skatina

piliečių mokymo procesą, atsižvelgiant į šioje Konstitucijoje ir įstatymuose nustatytus principus.

103 straipsnis

Kiekvienas asmuo vienodomis sąlygomis, nepriklausomai nuo asmens materialinės padėties, turi teisę į visapusišką, aukštos kokybės, nuolatinį mokslą, atsižvelgiant į apribojimus, kylančius dėl asmens gabumų, pašaukimo ir siekių. Mokslas yra privalomas visais lygiais – nuo pradinio iki vidurinio išsilavinimo. Valstybės institucijų teikiamas mokslas yra nemokamas iki universitetinio bakalauro kvalifikacinio laipsnio lygmens. Šiam tikslui valstybė teikia prioritetinį finansavimą pagal Jungtinių Tautų rekomendacijas. Valstybė steigia ir išlaiko pakankamai aprūpintas įstaigas ir tarnybas, siekiant užtikrinti priėmimo tvarką, nuolatinį mokslą ir programos baigimą švietimo sistemoje. Įstatymas užtikrina vienodą dėmesį asmenims, turintiems specialių poreikių ar negalią, taip pat asmenims, kuriems yra atimta laisvė arba kurie neatitinka pagrindinių priėmimo sąlygų ir tęstinio įtraukimo į švietimo sistemos sąrašus. Privačių asmenų įnašams į valstybės švietimo programas vidurinio ir universitetinio išsilavinimo lygmenyse įstatymuose nustatyti mokesčiai netaikomi.

104 straipsnis

Atsakingais už mokslą skiriami aukštos moralės ir patvirtintos mokslinės kvalifikacijos asmenys. Valstybė skatina šiuos asmenis nuolat išlikti šiuolaikiškus ir garantuoja mokytojo profesinės veiklos tęstinumą tiek valstybinėse, tiek ir privačiose mokymo įstaigose ir atitinkamą jų pragyvenimo lygį, atsižvelgiant į darbo sudėtingumą bei šioje Konstitucijoje ir įstatymuose nustatytas darbo sąlygas. Priėmimas, perkėlimas ir tęstinis įtraukimas į švietimo sistemos sąrašus, atliekamas atsižvelgiant į įstatyme nustatytus vertinimo kriterijus pagal nuopelnus, vengiant bet kokio šališko ar kito neakademinio kišimosi.

105 straipsnis

Profesijos, reikalaujančios laipsnio ir praktinės veiklos patirties, įskaitant narystę profesinėje sąjungoje, nustatomos įstatymu.

106 straipsnis

Kiekvienam fiziniam ar juridiniam asmeniui, įrodžiusiam savo gebėjimus, jeigu jis atitinka moralinius, akademinius, mokslinius, finansinius,

infrastruktūros ir bet kuriuos kitus įstatymo nustatytus reikalavimus, leidžiama steigti ir išlaikyti privačias mokymo įstaigas, griežtai ir akylai tikrinantvalstybei, gavus išankstinį jos leidimą.

107 straipsnis

Mokslas apie aplinką, kaip ir neformalusis pilietinis ugdymas, yra privalomas įvairiuose švietimo sistemos lygiuose ir metoduose. Ispanijos, Venesuelos geografija ir istorija, Bolivaro idėjiniai pagrindai yra privalomi kursai valstybinėse ir privačiose mokymo įstaigose iki vidurinio išsilavinimo lygmens.

108 straipsnis

Valstybinės ir privačios visuomenės informavimo priemonės prisideda prie pilietinio ugdymo. Valstybė garantuoja valstybinio radijo ir televizijos paslaugas, bibliotekas ir kompiuterių tinklus, suteikiančius visuotinę prieigą prie informacijos. Švietimo centrai suvienija žinias, naujų technologijų taikymą ir naujovių diegimą pagal įstatyme nustatytus reikalvimus.

109 straipsnis

Valstybė pripažįsta universitetų autonomijos principą ir statusą, kuris sudaro prielaidas univesriteto dėstytojams, studentams ir absolventams siekti žinių mokslinių, humanistinių ir technologinių tyrimų srityse dvasinei ir materialinei tautos naudai gauti. Nepriklausomi universitetai priima vidines valdymo, veiklos ir turto valdymo taisykles pagal šiuo tikslu įstatymo nustatytą kontrolę ir stebėseną. Universitetų autonomija nustatoma planuojant, organizuojant, rengiant ir atnaujinant tyrimų, mokymo ir papildomas programas. Pripažįstamas universitetinio miestelio neliečiamumas. Eksperimentiniai valstybiniai universitetai siekia savo autonomijos pagal įstatymą.

110 straipsnis

Valstybė pripažįsta visuomenės interesą taikyti mokslą, technologijas, žinias, inovacijas ir jų rezultatus, reikalingas informacijos paslaugas, kurie yra laikomi pagrindinėmis šalies ekonominės, socialinės ir politinės raidospriemonėmis, kaip ir nacionalinis suverenitetas ir saugumas. Valstybė skiria pakankamai išteklių šių veiklų skatinimui bei plėtrai ir įstatymo nustatyta tvarka kuria nacionalinę mokslo ir technologijų sistemą. Privatus sektorius taip pat prisideda resursais. Valstybė garantuoja etinių ir teisinių principų,

lemiančių mokslinius, humanistinius ir technologinius tyrimus, įgyvendinimą. Šios garantijos įgyvendinimo būdus ir priemones nustato įstatymas.

111 straipsnis

Visi asmenys turi teisę į sportą ir poilsį, kaip veiklą, naudingą asmeninei ir kolektyvinei gyvenimo kokybei. Valstybė prisiima atsakomybę už sportą ir poilsį, kaip švietimo ir visuomenės sveikatos politiką, ir užtikrina išteklius šios politikos paramai. Kūno kultūra ir sportas turi didelę reikšmę bendroje vaikų ir paauglių mokymo srityje. Kūno kultūra yra privaloma visuose valstybinio ir privataus mokymo lygiuose iki vidurinio išsilavinimo, išskyrus įstatymo nustatytas išimtis. Valstybė, nediskriminuodama atskirų sporto šakų, garantuoja sportininkams visapusišką dėmesį, taip pat teikia paramą aukšto lygio sporto varžyboms, įstatymo nustatyta tvarka vertina ir reguliuoja valstybinio ir privataus sektoriaus sporto organizacijas. Asmenims, institucijoms ir bendruomenėms, skatinančioms ir ugdančioms sportininkus ar finansuojančioms sportinę veiklą, planus ir programas šalyje, teikiami apdovanojimai.

VII skyrius. EKONOMINĖS TEISĖS

112 straipsnis

Kiekvienas asmuo gali laisvai užsiimti pasirinkta ūkine veikla, atsižvelgiant į šioje Konstitucijoje ir įstatymuose nustatytus apribojimus dėl žmonių vystymosi, saugumo, sveikatos, aplinkos apsaugos ar kitų viešojo intereso priežasčių. Valstybė skatina privačią iniciatyvą, garantuoja teisingą turto kūrimą ir paskirstymą, taip pat prekių gamybą ir paslaugas, atitinkančias gyventojų poreikius, darbo, verslo, komercijos, pramonės laisvę, neapribojant valstybės valdžios nustatyti priemones, skirtas planuoti, racionalizuoti, reguliuoti ekonomiką ir skatinti bendrą šalies vystymąsi.

113 straipsnis

Monopolijos draudžiamos. Bet koks veiksmas, veikla, elgesys ar privačių asmenų susitarimas, kuriuo ketinama sukurti monopoliją ar kuris lemia faktinio monopolijos egzistavimo priežastį, nepriklausomai nuo susijusių asmenų ketinimų ir faktinės teisinės formos, laikomas priešataraujančiu pagrindiniams šios Konstitucijos principams. Prieštaravimu šiems principams taip pat yra laikomas piktnaudžiavimas dominuojančia padėtimi, kurią privatus asmuo, asmenų grupė, verslo bendrovė ar bendrovių

grupė įgyja ar įgijo tam tikroje prekių ir paslaugų rinkoje, neatsižvelgiant į aplinkybes, sukėlusias tokio dominavimo padėtį, įskaitant paklausos susikaupimo atvejus. Visais nurodytais atvejais valstybė privalo imtis reikalingų priemonių, užkertančių kelią žalingiems ir ribojantiems monopolijos padariniams, piktnaudžiavimui dominuojančia padėtimi ir paklausos didėjimui, siekiant apsaugoti vartotojus bei gamintojus ir užtikrinti konkurencines ekonominės veiklos sąlygas. Gamtos išteklių, kurie yra tautos nuosavybė, eksploatacijos ar išimtinių viešųjų paslaugų teikimo atvejais valstybė suteikia lengvatas tam tikram laikotarpiui, visais atvejais užtikrindama viešąjį interesą, atitinkamą atlyginimą ar kompensaciją.

114 straipsnis

Už ekonominius nusikaltimus, spekuliaciją, kaupimą, lupikavimą, kartelių kūrimą ir kitus susijusius teisės pažeidimus griežtai baudžiama pagal įstatymus.

115 straipsnis

Teisė į nuosavybę saugoma. Kiekvienas asmuo turi teisę naudotis, valdyti ir disponuoti savo daiktais. Nuosavybės mokesčiai, apribojamai ir prievolės nustatomi tik įstatymu, siekiant viešų ir bendrų interesų. Nusavinti bet kurios rūšies turtą galima tik įsiteisėjusiu teismo sprendimu, visuomenės ar viešojo intereso poreikiams, laiku išmokant teisingą kompensaciją.

116 straipsnis

Turto konfiskavimas galimas tik šioje Konstitucijoje numatytais atvejais ir tvarka. Kaip išimtinė priemonė gali būti konfiskuojamas tų Venesuelos fizinių ar juridinių asmenų ar užsienio piliečių turtas, kurie padarė nusikaltimus valstybės turtui, neteisėtai praturtėjo piktnaudžiaudami valstybės valdžios įgaliojimais ar įgijo nuosavybę dėl verslo, finansinės ar kitos veiklos, susijusios su neteisėta prekyba psichotropinėmis ir narkotinėmis medžiagomis.

117 straipsnis

Visi asmenys turi teisę į aukštos kokybės prekes ir paslaugas, taip pat į adekvačią ir neklaidinančią informaciją apie jų vartojamų produktų bei paslaugų turinį ir savybes, pasirinkimo laisvę ir nešališką bei pagarbų elgesį. Šioms teisėms užtikrinti reikalingi mechanizmai, prekių bei paslaugų

kiekio ir kokybės standartai, vartotojų apsaugos procedūros, žalos kompensavimas ir atitinkamos sankcijos už šių teisių pažeidimą nustatytos įstatymuose.

118 straipsnis

Pripažįstama darbuotojų ir bendruomenės teisė kurti socialines ir kolektyvinio pobūdžio asociacijas, kooperatyvus, taupymo, investicinius fondus ir kitų formų asociacijas. Šios asociacijos gali vykdyti bet kokios rūšies ekonominę veiklą įstatymo nustatyta tvarka. Įstatymas pripažįsta šių organizacijų specifiką, ypač tų, kurios yra susijusios su kooperaciniu, bendru darbu ir kolektyvinės naudos kūrimu. Valstybė skatina ir saugo asociacijas, siekiančias pagerinti populiarią ekonominę alternatyvą.

VIII skyrius. VIETOS GYVENTOJŲ TEISĖS

119 straipsnis

Valstybė pripažįsta vietos gyventojų ir bendruomenių egzistavimą, jų socialinę, politinę ir ekonominę organizaciją, kultūrą, praktiką, papročius, kalbas ir religijas, taip pat jų gimtąją žemę ir prigimtines teises į paveldėtas ir tradiciškai užvaldytas žemes, kurios yra būtinos siekiant vystyti ir užtikrinti jų gyvenimo būdą. Valstybės vykdomosios valdžios pareiga šioje Konstitucijoje ir įstatymuose nustatyta tvarka, dalyvaujant vietos gyventojams, atskirti ir užtikrinti teisę į kolektyvinę jų žemių, kurios negali būti perleidžiamos, teisiškai apribojamos ar areštuojamos ir perkeliamos, nuosavybę.

120 straipsnis

Gamtos išteklių valstybinė eksploatacija vietos gyventojų gimtojoje žemėje vykdoma nepažeidžiant kultūrinio, socialinio ir ekonominio šių žemių vientisumo, taip pat iš anksto informuojant ir konsultuojantis su suinteresuotomis vietos bendruomenėmis. Vietos gyventojų pelnas, gaunamas iš gamtinių išteklių naudojimo vietos gyventojų gimtojoje žemėje, paskirstomas šioje Konstitucijoje ir įstatymuose nustatyta tvarka.

121 straipsnis

Vietos gyventojai turi teisę išlaikyti ir vystyti savo etninį ir kultūrinį vientisumą, pasaulėžiūrą, vertybes, dvasingumą, šventas ir garbinamas vietas. Valstybė skatina vietos gyventojų, kurie turi teisę į savo švietimą,

tarpkultūrinę ir dvikalbio tipo švietimo sistemą, kultūrinių apraiškų pripažinimą ir skleidimą, atsižvelgiant į jų specialias socialines ir kultūrines savybes, vertybes ir tradicijas.

122 straipsnis

Vietos gyventojai turi teisę į visą sveikatos apsaugos sistemą, atsižvelgiant į jų praktiką ir kultūras. Valstybė pripažįsta jų tradicinę mediciną ir papildomus gydymo metodus, atsižvelgiant į bioetikos principus.

123 straipsnis

Vietos gyventojai turi teisę palaikyti ir skatinti savo ekonominę veiklą, pagrįstą abipusiškumu, solidarumu ir mainais; savo tradicinę gamybinę veiklą, dalyvavimą nacionalinėje ekonomikoje ir nustatyti savo prioritetus. Vietos gyventojai turi teisę į profesinio mokymo paslaugas ir dalyvauti rengiant, įgyvendinant ir valdant specialias mokymo programas, techninės ir finansinės pagalbos paslaugas, stiprinančias jų ekonominę veiklą darnaus vietos vystymosi procese. Valstybė garantuoja dirbantiems vietos gyventojams naudojimąsi darbo įstatymuose nustatytomis darbuotojų teisėmis.

124 straipsnis

Vietos gyventojų kolektyvinės intelektinės nuosavybės teisės į žinias, technologijas ir inovacijas yra garantuojamos ir saugomos. Bet kokia veikla ir žiniomis, susijusiomis su genetiniais ištekliais, siekiama kolektyvinės naudos. Patentų paveldėtoms žinioms ir ištekliams registras yra draudžiamas.

125 straipsnis

Vietos gyventojai turi teisę dalyvauti politikoje. Valstybė pagal įstatymą garantuoja vietos gyventojų atstovavimą Nacionalinėje Asamblėjoje, patariamuosiuose federalinių ir vietinių institucijų su vietos gyventojais organuose.

126 straipsnis

Vietos gyventojai, kaip protėvių kultūros pagrindas, yra nacijos, valstybės ir tautos dalis, kuri yra vieninga, suvereni ir nedaloma. Pagal šią Konstituciją vietos gyventojai privalo saugoti Tautos vientisumą ir suverenitetą. Terminas „Tauta“ šioje Konstitucijoje jokiu būdu negali būti aiškinamas tarptautinėje teisėje šiam terminui suteikiama prasme.

IX skyrius. APLINKOSAUGOS TEISĖS

127 straipsnis

Kiekvienos kartos teisė ir pareiga saugoti ir prižiūrėti aplinką savo pačių gerovei ir pasaulio ateičiai. Kiekvienas asmuo individualiai ir kolektyviai turi teisę į saugų, sveiką, ekologiškai subalansuotą gyvenimą ir aplinką. Valstybė saugo aplinką, biologinę ir genetinę įvairovę, ekologinius procesus, nacionalinius parkus, gamtos paminklus ir kitas konkrečios ekologinės svarbos sritis. Gyvos būtybės genomas nepatentuojamas, ši sritis reglamentuojama įstatymais, susijusiais su bioetikos principais. Pagrindinė valstybės pareiga, aktyviai dalyvaujant visuomenei, užtikrinti populiacijos vystymąsi neužterštoje aplinkoje, kurioje orui, vandeniui, dirvai, pakrantėms, klimatui, ozono sluoksniui ir gyvenančioms rūšims suteikiama speciali apsauga įstatymo nustatyta tvarka.

128 straipsnis

Valstybė parengia padalijimo į zonas politiką, atsižvelgiant į ekologines, geografines, demografines, socialines, kultūrines, ekonomines ir politines realijas pagal darnios plėtros prielaidas, įskaitant informaciją, konsultacijas ir piliečių dalyvavimą. Organinis įstatymas nustato šio suskirstymo į zonas principus ir kriterijus.

129 straipsnis

Bet kokia veikla, galinti padaryti žalos ekosistemoms, turi būti iš anksto pagrindžiama aplinkosaugos ir socialinio kultūrinio poveikio studijomis. Valstybė draudžia nuodingų ir pavojingų atliekų taršą šalyje, taip pat draudžia branduolinių, cheminių, biologinių ginklų gamybą ir naudojimą. Specialus įstatymas reglamentuoja nuodingų ir pavojingų medžiagų naudojimą, tvarkymą, transportavimą ir laikymą. Laikoma, kad sutartyse, kurias Respublika pasirašė su šalies fiziniais ar juridiniais asmenimis ar užsienio piliečiais, ar bet kuriuose išduotuose leidimuose, susijusiuose su gamtos ištekliais, numatoma pareiga išlaikyti darnią plėtrą, leisti naudotis ir perduoti technologiją tarpusavyje sutartomis sąlygomis ir atkurti aplinką į jos pirminę būklę, jei ji yra pakeista, net jei tokia pareiga nėra eksplicitiškai išreikšta, tokiomis sąlygomis, kurias nustato įstatymai.

X skyrius. PAREIGOS

130 straipsnis

Venesuelos Bolivaro Respublikos piliečiai privalo gerbti jų gimtojo krašto simbolius, kultūros vertybes, saugoti ir ginti suverenitetą, valstybingumą, teritorinį vientisumą, tautos apsisprendimą ir interesus.

131 straipsnis

Kiekvienas asmuo privalo laikytis ir vykdyti šią Konstituciją ir įstatymus, kitus oficialių valdžios institucijų išleistus teisės aktus.

132 straipsnis

Kiekvienas asmuo privalo vykdyti savo socialines pareigas ir kartu dalyvauti politiniame, pilietiniame ir visuomeniniame šalies gyvenime, skatinant ir ginant žmogaus teises, kaip demokratinės koegzistencijos ir socialinės taikos pagrindą.

133 straipsnis

Kiekvienas asmuo privalo prisidėti prie visuomeninių išlaidų, mokėdamas mokesčius, rinkliavas ir įmokas, nustatytas įstatymuose.

134 straipsnis

Kiekvienas asmuo įstatymo nustatyta tvarka privalo atlikti civilinę ar karinę tarnybą, kuri gali būti reikalinga šalies gynybai, apsaugai ir vystymui ar likviduojant visuomenines nelaimes. Priverstinis darbas yra draudžiamas. Kiekvienas asmuo, išrinktas į renkamas pareigas, privalo vykdyti įstatymo nustatytas funkcijas.

135 straipsnis

Pareigos, priklausančios valstybei pagal šią Konstituciją ir įstatymus, vykdant valstybės įsipareigojimus bendrai visuomenės gerovei, nepanaikina pareigų, kurios solidarumo, socialinės atsakomybės ir humanitarinės pagalbos dėka priklauso visiems asmenims pagal jų galimybes. Įstatymų nuostatos numato priverstinį šių įsipareigojimų vykdymą tais atvejais, kai tokia prievarta yra būtina. Asmenys, siekiantys verstis bet kokia profesine veikla, privalo atlikti visuomeninę tarnybą tokį laikotarpį, tokioje vietoje ir sąlygomis, kokias nustato įstatymas.

IV DALIS

VIEŠOJI VALDŽIA

I skyrius. PAGRINDINĖS NUOSTATOS

I skirsnis. Bendrosios nuostatos

136 straipsnis

Viešoji valdžia padalinta į savivaldybių valdžią, valstijų valdžią ir valstybės valdžią. Valstybės valdžią sudaro įstatymų leidžiamoji valdžia, vykdomoji valdžia, teisminė valdžia, piliečių valdžia ir rinkimų valdžia. Kiekviena viešosios valdžios šaka atlieka atskiras funkcijas, tačiau visos viešosios valdžios institucijos bedradarbiauja tarpusavyje, kad būtų pasiekti bendri valstybės tikslai.

137 straipsnis

Institucijų, kurios vykdo viešąją valdžią, valdymą ir veiklą apibrėžia Konstitucija ir įstatymai.

138 straipsnis

Užgrobta valdžia neturi jokios galios, jos aktai yra niekiniai ir negaliojantys.

139 straipsnis

Už piktnaudžiavimą viešąja valdžia, neteisėtą jos panaudojimą arba už šios Konstitucijos nuostatų ar įstatymų pažeidimą taikoma individuali atsakomybė.

140 straipsnis

Valstybei taikoma finansinė atsakomybė už bet kokią privačių asmenų turtui arba teisėms padarytą žalą, jeigu ši žala kilo dėl neteisėtų viešojo valdymo institucijų veiksmų.

II skirsnis. Viešasis valdymas

141 straipsnis

Atlikdamos viešąsias funkcijas, viešojo valdymo institucijos tarnauja piliečiams, visiškai paklūsta teisei bei įstatymams ir yra grindžiamos są-

žiningumo, operatyvumo, veiksmingumo, produktyvumo, skaidrumo, atskaitomybės bei atsakomybės principais.

142 straipsnis

Autonominės institucijos gali būti sukurtos tik pagal įstatymus. Tokios institucijos, kaip ir bet kokios rūšies fondai ar organai, įstatymo nustatyta tvarka pavaldūs valstybės kontrolei.

143 straipsnis

Piliečiai turi teisę laiku gauti teisingą informaciją apie viešojo valdymo, kuriame jie turi tiesioginį interesą, būklę ir procedūras, jiems turi būti pranešta apie bet kokį galutinį sprendimą tuo klausimu. Taip pat jie turi teisę gauti viešojo valdymo dokumentus ir duomenis, neperžiangiant demokratinėje valstybėje nustatytų ribų, susijusių su valstybės vidaus ir išoriniu saugumu, nusikaltimais, tyrimais ir privačiu asmenų gyvenimu pagal įstatymus, kurie reglamentuoja konfidencialaus ar slapto turinio dokumentų klasifikavimą. Neleidžiama jokia valstybės pareigūnų cenzūra, kai yra skelbiama informacija, susijusi su klausimais, už kuriuos jie yra atsakingi.

III skirsnis. Viešosios funkcijos

144 straipsnis

Statutai, reglamentuojantys viešąsias funkcijas, priimami pagal įstatymus ir taisykles, nustatančias viešojo valdymo darbuotojų priėmimą, paaukštinimą, perkėlimą, atleidimą iš pareigų ir jų socialines garantijas. Viešojo valdymo institucijų darbuotojų pareigos ir reikalavimai, būtini jų funkcijoms atlikti, nustatomi įstatymuose.

145 straipsnis

Valstybės pareigūnai ir tarnautojai tarnauja valstybei nešališkai. Jų paskyrimas ir atleidimas iš pareigų vykdomas, neatsižvelgiant į politinę narystę ar pažiūras. Asmenys, dirbantys savivaldybėse, valstijų, valstybės institucijose ar bet kuriuose kituose viešuosiuose ar privačiuose juridiniuose asmenyse negali sudaryti jokių asmeninių sutarčių su minėtais juridiniais asmenimis tiesiogiai ar per trečiuosius asmenis, taip pat atstovauti jiems, išskyrus įstatymuose nustatytas išimtis.

146 straipsnis

Viešojo valdymo institucijose dirba karjeros valstybės tarnautojai. Išimtys taikomos tiems asmenims, kurie yra išrenkami viešu balsavimu, darbuotojams, kurie priimami į pareigas ir atleidžiami iš jų pagal darbo sutartis, viešojo valdymo paslaugų darbuotojams ir kitais atvejais, nustatytais įstatymuose. Karjeros valstybės tarnautojai į viešojo valdymo institucijas priimami viešųjų konkursų tvarka, vertinant jų sąžiningumą, gebėjimus ir dalykines savybes. Pareigospaaukštinamos pagal nuopelnus, perkėlimas, atleidimas ar pašalinimas iš pareigų priklauso nuo tarnybinių funkcijų atlikimo.

147 straipsnis

Tam, kad būtų užimta mokamaviešoji pareigybė, skiriami reikalingi valstybės biudžeto asignavimai. Viešojo valdymo institucijų darbuotojų atlyginimai nustatomi reglamentais pagal įstatymą. Tai reglamentuojantys organiniai įstatymai gali nustatyti pagrįstas valstybės, valstijų ir savivaldybių pareigūnų atlyginimų ribas. Valstybės, valstijų ir savivaldybių institucijų pareigūnų pensijų sistemą nustato nacionaliniai įstatymai.

148 straipsnis

Joks asmuo negali eitidaugiau negu vienerių mokamų pareigų viešojo valdymo institucijoje, išskyrus įstatymuose nustatytus atvejus, kai tos pareigos yra akademinės, laikinos, atliekamos globos arba mokymo įstaigose. Jei antrosios pareigos einamos ne pagal šiame straipsnyje nustatytas išimtis, pirmosios pareigos turi būti paliekamos, išskyrus tuos atvejus, kai yra pavaduojama, jeigu šios pavaduojamos nuolatinio darbuotojo pareigos nėra einamos visą laiką. Niekas negali gauti dviejų pensijų, išskyrus įstatyme nustatytus atvejus.

149 straipsnis

Viešojo valdymo institucijų pareigūnams draudžiama priimti iš užsienio vyriausybių atlygį, apdovanojimus arba užimti jų siūlomas pareigybes be Nacionalinės Asamblėjos leidimo.

IV skirsnis. Viešosios sutartys

150 straipsnis

Įstatymų nustatytais atvejais sudarant viešąsias sutartis būtinas Nacionalinės Asamblėjos pritarimas. Be Nacionalinės Asamblėjos leidimo negali

būti sudaryta jokia sutartis su kitomis valstybėmis arba oficialiomis įstaigomis dėl savivaldybės, valstijos arba valstybės viešųjų interesų. Siekiant viešojo intereso, įstatymai gali reikalauti, kad viešosiose sutartyse būtų tam tikros sąlygos, susijusios su pilietybe, nuolatine gyvenamąja vieta arba kitais dalykais, arba reikalauti specialių garantijų.

151 straipsnis

Sudarant viešąsias sutartis, nebent tai neįmanoma pritaikyti dėl tokių sutarčių pobūdžio, numanoma, kad jose įtrauktas straipsnis, jei net tai ir nėra išreikšta, pagal kurį bet kokios abejonės arba prieštaravimai, kurie gali kilti dėl tokių sutarčių ir kurie negali būti išspręsti abiejų šalių draugiškai, turi būti sprendžiami kompetetingų valstybės teismų įstatymų nustatyta tvarka ir negali jokiais pagrindais ir dėl jokių priežasčių sukelti ieškinių užsienyje.

V skirsnis. Tarptautiniai santykiai

152 straipsnis

Tarptautiniai Respublikos santykiai užmezgami siekiant valstybės tikslų, jie išreiškia valstybės suverenitetą ir žmonių interesus; tarptautiniai Respublikos santykiai grindžiami nepriklausomybės, valstybių lygiateisiškumo, laisvo apsisprendimo ir nesikišimo į jų vidinius reikalus, taikaus tarptautinių konfliktų sprendimo, bendradarbiavimo, žmogaus teisių gerbimo ir žmonių solidarumo, siekiant žmonijos išsivadavimo ir gerovės, principais. Respublika palaiko optimalią bei ryžtingą šių principų gynybą ir demokratinę praktiką tarptautinėse institucijose.

153 straipsnis

Respublika skatina ir remia Lotynų Amerikos bei Karibų integraciją, siekiant sukurti tautų bendruomenę, ginti regiono ekonominius, socialinius, kultūrinius, politinius ir aplinkosaugos interesus. Respublika turi teisę pasirašyti tarptautines sutartis, kurios įgyvendina ir koordinuoja minėtų tautų vystymąsi, užtikrina tautų gerovę ir kolektyvinį gyventojų saugumą. Tam, kad pasiektų minėtus tikslus, Respublika gali sutartimis perduoti supranacionalinėms organizacijoms šiems integracijos procesams vykdyti reikalingus įgaliojimus. Respublikos integracijos ir sąjungos su Lotynų Amerika bei Karibais politikos tikslais Respublika suteikia privilegijuotą statusą archajinėms Amerikos šalims, siekiant, kad tai taptų bendra

Lotynų Amerikos politika. Nuostatos, susijusios su integracijos sutartimis, laikomos integralia galiojančios teisinės sistemos dalimi, turi viršenybę vidaus teisės atžvilgiu ir taikomos tiesiogiai.

154 straipsnis

Sutartims, kurioms pritaria valstybė, prieš Respublikos Prezidentui jas pasirašant, turi pritarti ir Nacionalinis Susirinkimas, išskyrus tas sutartis, kuriomis siekiama vykdyti arba patobulinti jau egzistuojančius ir Respublikos pripažintus įsipareigojimus, atlikti įprastus veiksmus tarptautiniuose santykiuose arba vykdyti valdžią, tiksliai apibrėžtą Valstybės vykdomosios valdžios įstatyme.

155 straipsnis

Tarptautinėse sutartyse ir konvencijose, kurios pasirašomos Respublikos vardu, įrašomas straipsnis, pagal kurį tarptautinių susitarimų šalys susitaria taikiomis priemonėmis spręsti bet kokius nesutarimus dėl sutarties aiškinimo arba taikymo, kurie gali kilti tarp šalių, jeigu tai nėra netinkama ir jeigu tai leidžia procedūra, kurios laikomasi pasirašant sutartis ar konvencijas.

II skyrius. VALSTYBĖS VIEŠOSIOS VALDŽIOS KOMPETENCIJA

156 straipsnis

Valstybės viešosios valdžios kompetencijai priskiriamos veiklos sritys:

1) Respublikos tarptautinė politika ir veiksmai;

2) Respublikos pagrindinių interesų gynimas ir apsauga, viešosios tvarkos laikymasis ir tinkama įstatymų priežiūra visoje šalies teritorijoje;

3) vėliava, herbas, valstybės himnas, valstybinės šventės, valstybės apdovanojimai ir pasižymėjimo ženklai;

4) užsieniečių asimiliavimas, priėmimas, ekstradicija ir iškeldinimas;

5) identifikavimo paslaugos;

6) nacionalinė policija;

7) valstybės saugumas, gynyba ir vystymasis;

8) Nacionalinių ginkluotųjų pajėgų organizavimas ir valdymas;

9) rizikos ir ekstremalių situacijų valdymas;

10) Sostinės apygardos bei federalinių valdų organizavimas ir valdymas;

11) Centrinio banko, monetarinės sistemos, užsienio valiutų, finansų ir kapitalo rinkų sistemos valdymas, taip pat pinigų emisija ir gamyba;

12) pajamų, paveldėjimo, aukų ir panašių sferų, kapitalo, produkcijos, pridėtinės vertės, angliavandenilių ir kasyklų, paslaugų ir produkcijos importo ir eksporto mokesčių; alkoholinių gėrimų, alkoholio ir kitų produktų, kuriuose yra alkoholio, cigarečių ir kitų tabako gaminių mokesčių; ir bet kurių kitų mokesčių, rinkliavų ir biudžeto pajamų savivaldybėms bei valstijoms, kurios nėra aiškiai apibrėžtos šioje Konstitucijoje ir įstatymuose, nustatymas, organizavimas, rinkimas, valdymas ir kontrolė;

13) įstatymų, užtikrinančių įvairių su mokesčiais susijusių institucijų koordinaciją bei darnumą, nustatančių valstijų ir savivaldybių mokesčių dydžių principus, parametrus ir apribojimus, kuriančių tam tikrus fondus tarpteritoriniam solidarumui užtikrinti, leidyba;

14) žemės mokesčių ir kaimo vietovėse esančio turto, nekilnojamojo turto sandorių mokesčių nustatymas ir organizavimas; šių mokesčių rinkimas ir priežiūra pagal šią Konstituciją yra savivaldybių atsakomybė;

15) užsienio prekybos valdymas ir paprotinės teisės organizavimas ir vykdymas;

16) angliavandenilių bei kasyklų valdymas ir vadyba, laisvos žemės valdymas, taip pat miškų, žemės, vandens ir kitų šalies natūralaus turto elementų sauga, plėtra ir eksploatacija. Valstybės vykdomoji valdžia neturėtų suteikti kasybos koncesijos neribotam laikui. Įstatymai turi nustatyti ekonominę sistemą specialioms finansinėms užduotims valstijų, kurių teritorijoje yra turtas, minimas šiame skyriuje, naudai, nepažeidžiant galimybės nustatyti specialius asignavimus valstijų naudai;

17) standartinių svorio ir ilgio matų sistema ir kokybės kontrolė;

18) visuotinis gyventojų surašymas ir statistika;

19) techninių standartų ir procedūrų inžineriniams, architektūriniams bei miesto planavimo projektams nustatymas, koordinacija ir suvienijimas, taip pat miesto planavimo / dalijimo į zonas teisėkūra;

20) viešojo intereso viešieji darbai;

21) Respublikos makroekonominė, finansinė ir fiskalinė politika;

22) socialinės apsaugos sistemos valdymas ir organizavimas;

23) nacionalinė politika ir teisėkūra šiose srityse: sveikatos apsauga, gyvenamieji namai, maisto saugumas, vandenys, turizmas, dalijimas į zonas ir laivininkystė;

24) nacionalinė švietimo ir sveikatos apsaugos politika ir paslaugos;

25) nacionalinė žemės ūkio, gyvulininkystės, žuvininkystės ir miškininkystės produkcijos politika;

26) nacionalinė transporto ir laivininkystės sistema, taip pat oro, sausumos, vandenynų, upių ir ežerų nacionalinio pobūdžio transportas; uostai, oro uostai ir jų infrastruktūra;

27) nacionalinės automobilių magistralės ir geležinkelio sistemos;

28) pašto ir telekomunikacijų paslaugų tiekėjų valdymas, taip pat elektromagenetinio spektro valdymas ir vadyba.

29) bendras komunalinių paslaugų tiekimo gyvenamosioms patalpoms valdymas, įskaitant elektrą, geriamąjį vandenį ir dujas;

30) pasienio policijos valdymas su bendra šalies vizija, užtikrinant Venesuelos piliečių atvykimą, teritorijos priežiūrą ir suverenumą šiose srityse;

31) nacionalinio lygmens teisingumo, taip pat generalinio prokuroro administracijos ir žmonių gynėjo tarnybos organizavimas ir administravimas;

32) teisėkūra toliau išvardintose srityse: konstitucinės garantijos, teisės ir pareigos; civilinė, prekybos, baudžiamoji, penitencinė, procedūrinė ir privati tarptautinė teisė; rinkimų teisė; ekspropriacija valstybės arba visuomenės poreikiams; finansai; intelektinė, meninė ir industrinė nuosavybė; kultūrinis ir archeologinis paveldas; žemės ūkis; imigracija ir populiacija; vietiniai gyventojai ir teritorijos, kuriose jie gyvena; darbas, gerovė ir socialinė apsauga; gyvūnų ir augalų higiena; notarų ir viešieji archyvarų biurai; bankai ir draudimas; loterijos, hipodromai ir lažybos apskritai; nacionalinio lygmens valstybės viešosios valdžios institucijų organizavimas ir funkcionavimas; taip pat kiti valstybės viešosios kompetencijos klausimai;

33) bet kokie kiti klausimai, kurie šia Konstitucija gali būti paskiriami valstybės viešajai valdžiai, arba kurie savo pavadinimu ar rūšimi patenka į jos kompetenciją.

157 straipsnis

Nacionalinės Asamblėjos narių dauguma, siekdama decentralizacijos, gali perduoti valstybės viešosios valdžios kompetencijai priskirtus klausimus valstijoms arba savivaldybėms.

158 straipsnis

Decentralizacija, kaip nacionalinė politika, turi sustiprinti demokratiją, priartinti valdžią prie žmonių ir sukurti optimalias sąlygas naudotis demokratijos galimybėmis, efektyviai ir veiksmingai atlikti vyriausybės užduotis.

III skyrius. VALSTIJŲ VIEŠOJI VALDŽIA

159 straipsnis

Valstijos yra politiškai lygūs ir autonominiai, neribotos atsakomybės juridiniai asmenys, įsipareigoję palaikyti valstybės nepriklausomybę, suverenitetą ir vientisumą, vykdyti šią Konstituciją bei įstatymus.

160 straipsnis

Gubernatorius yra atsakingas už valstijos valdymą ir administravimą. Gubernatoriumi gali būti vyresnis nei 25 metų Venesuelos pilietis, kuris nėra dvasininkijos narys. Gubernatorius renkamas balsų dauguma ketverių metų kadencijai. Gubernatorius gali būti išrinktas antrajai kadencijai tik iš karto po pirmosios kadencijos ir tik vieną kartą.

161 straipsnis

Gubernatoriai pateikia viešą metinę savo administracijos ataskaitą Valstybės kontrolieriui, taip pat pateikia pranešimą apie savo veiklą Įstatymų leidybos tarybai bei Viešosios politikos planavimo ir koordinavimo tarybai.

162 straipsnis

Teisėkūrą kiekvienoje valstijoje vykdo Įstatymų leidžiamoji taryba, susidedanti iš ne daugiau kaip penkiolikos ir ne mažiau kaip septynių narių, kurie proporcingai atstovauja valstijos ir savivaldybių gyventojams. Įstatymų leidžiamajai tarybai suteikti šie įgaliojimai:

1) leisti įstatymus pagal kompetenciją;

2) priimti Valstijos biudžeto įstatymą;

3) bet kuriuos kitus įgaliojimus, kuriuos jai priskiria ši Konstitucija ir įstatymai.

Reikalavimus Įstatymų leidžiamosios tarybos nariams, įpareigojimą pateikti metines ataskaitas ir neliečiamumą teritorinėje jurisdikcijoje nustato Nacionalinės Asamblėjos nariams taikomos taisyklės, išdėstytos šioje

Konstitucijoje, ta apimtimi, kiek jos gali būti pritaikytos Įstatymų leidžiamosios tarybos nariams. Valstijos įstatymų leidėjai renkami ketverių metų kadencijai, kadencijų skaičius ribojamas iki dviejų. Įstatymų leidžiamosios tarybos organizavimą ir veiklą reglamentuoja nacionaliniai įstatymai.

163 straipsnis

Kiekvienoje valstijoje veikia Kontrolieriaus administracija, turinti struktūrinę ir veiklos autonomiją. Valstijos kontrolieriaus administracija šios Konstitucijos ir Respublikos įstatymų nustatyta tvarka vykdo mokesčių, išlaidų, turto kontrolę, stebėseną ir auditą, nesikišdama į Generalinio valstybės kontrolieriaus administracijos kompetencijos ribas. Šio organo veiklą reguliuoja ir už ją atsako valstijos kontrolierius, kurio pareigų kvalifikaciniai reikalavimai nustatyti Respublikos įstatymuose, garantuojančiuose jo gebėjimus ir nepriklausomumą, taip pat paskyrimo į pareigas, kuris vykdomas viešojo konkurso tvarka, objektyvumą.

164 straipsnis

Išimtinė valstijų kompetencija yra:

1) savo Konstitucijos paskelbimas viešosioms valdžios institucijoms organizuoti, atsižvelgiant į šios Konstitucijos nuostatas;

2) savivaldybių ir kitų vietinių institucijų, jų teritorinio ir politinio suskirstymo organizavimas pagal šią Konstituciją bei Respublikos įstatymus;

3) jų turto, išteklių, įskaitant ir atsirandančius iš sandorių, subsidijų arba specialių nacionalinės valdžios asignavimų bei jiems priskirtų pajamų iš nacionalinių mokesčių valdymas ir investavimas;

4) valstijų mokesčių organizavimas, rinkimas, kontrolė ir administravimas pagal nacionalinę ir valstijų teisę;

5) ne metalo mineralų, už kuriuos nėra atsakinga nacionalinė valdžia, taip pat druskų kasyklų ir austrių fermų valdymas ir eksploatacija, laisvos žemės, kuri yra jų jurisdikcijoje, valdymas;

6) policijos organizavimas ir šios tarnybos funkcijų savivaldybių jurisdikcijai priskyrimas pagal galiojančius nacionalinius įstatymus;

7) mokestinių ir kitų dokumentų antspaudų gamyba, organizavimas, rinkimas, kontrolė ir valdymas;

8) valstijos viešųjų institucijų steigimas, valdymas ir organizavimas;

9) valstijose esančių sausumos kelių konstravimas, priežiūra, valdymas ir eksploatacija;

10) greitkelių, automagistralių, taip pat komercinės paskirties uostų ir oro uostų apsauga, valdymas bei eksploatacija, bendradarbiaujant su valstybės vykdomąja valdžia;

11) visi nepaminėti klausimai, atsižvelgiant į šią Konstituciją, nacionalinę arba savivaldos jurisdikciją.

165 straipsnis

Klausimai, kurie patenka į konkuruojančią kompetenciją, sprendžiami pagal valstybės valdžios priimtus įstatymus ir valstijų priimtus juos įgyvendinančius įstatymus. Ši teisėkūra vykdoma pagal tarpusavio priklausomybės, koordinavimo, bendradarbiavimo, bendros atsakomybės ir subordinacijos principus. Valstijos turi decentralizuoti ir perduoti savivaldybėms institucijas ir įgaliojimus, kuriuos savivaldybės yra pajėgios vykdyti, taip pat ir susijusių išteklių valdymą tose srityse, kuriose egzistuoja konkuruojanti jurisdikcija tarp šių dviejų viešosios valdžios lygių. Įgaliojimų perdavimo mechanizmai nustomi pagal tos valstijos įstatymus.

166 straipsnis

Kiekvienoje valstijoje įsteigiama Viešosios politikos planavimo ir koordinavimo tarnyba, kuriai pirmininkauja gubenatorius, o jos nariai yra merai, įvairių ministerijų įstaigų valstijose vadovai, toje valstijoje išrinkti Nacionalinės Asamblėjos nariai, taip pat Įstatymų leidžiamosios tarnybos, savivaldybių tarybų organizuotų bendruomenių, įskaitant ir vietines bendruomenes, atstovai. Šios tarnybos veikla organizuojama įstatymų nustatyta tvarka.

167 straipsnis

Valstijų pajamos yra:

1) pajamos, gaunamos iš jų nuosavybės ir turto valdymo;

2) mokesčiai už jų prekes, paslaugas, baudos, delspinigiai ir bet kokie kiti joms priskirti mokesčiai;

3) valstijoms priklausančios įplaukos iš prekių pardavimo;

4) pajamos, į kurias jos turi teisę kaip į konstitucinę pajamų iš mokesčių dalį.

Pajamų dalis yra lygi 20 % visų įprastų pajamų iš mokesčių, o ši suma kiekvienais metais nustatoma tvirtinant nacionalinį biudžetą, ji yra padalijama tarp valstijų ir sostinės apygardos tokiu santykiu: 30 % anksčiau minėtos sumos po lygiai, o likusius 70 % proporcingai kiekvieno iš šių re-

gionų gyventojų skaičiui. Kiekvienais fiskaliniais metais, kiekvienos valstijos savivaldybės privalo investuoti ne mažiau kaip 50 % mokesčių dalies, kuri yra jiems skirta. Kiekvienais fiskaliniais metais, kiekvienos valstijos savivaldybės turi teisę į ne mažiau kaip 20 % bendrų pajamų iš mokesčių ir atitinkamai iš visų kitų įprastų valstijų pajamų iš mokesčių.

1. Pasikeitus nacionalinio biudžeto pajamoms iš mokesčių ir koreaguojant nacionalinį biudžetą, konstitucinė pajamų dalis taikoma tokiomis pačiomis proporcijomis.

2. Principai, taisyklės ir procedūros, susijusios su tinkamu ir veiksmingu lėšų, gaunamų iš konstitucinės pajamų dalies ir savivaldybių dalies panaudojimu, nustatytos įstatymuose.

3. Bet kokie kiti mokesčiai, rinkliavos arba specialūs įnašai joms pagal nacionalinius įstatymus gali būti nustatyti valsybės biudžeto tikslais. Siekiant tarpteritorinio teisingumo, įstatymai, nustatantys pajamas iš mokesčių valstijoms, gali kompensuoti šias lėšas keičiant kitas pajamų iš mokesčių kategorijas, nurodytas šiame straipsnyje. Nacionalinių pajamų iš mokesčių, skirtų konstitucinei pajamų daliai, įprastas procentinis dydis turi būti ne mažesnis kaip 15 % metinių pajamų iš mokesčių, atsižvelgiant į nacionalinio biudžeto surinkimą ir tvarumą, užtikrinant galimybę valstijos valdymo institucijoms tinkamai teikti paslaugas, už kurias jos yra atsakingos.

4. Lėšos, gaunamos iš Tarpteritorinio kompensacijų fondo ir iš bet kokių kitokių pervedimų, subsidijų ar specialių įnašų, valstijoms paskiriamos kaip nacionalinė pajamų iš mokesčių dalis įstatymų nustatyta tvarka.

IV skyrius. VIEŠOJI SAVIVALDYBIŲ VALDŽIA

168 straipsnis

Savivaldybės yra pagrindinis tautos organizacijos politinis vienetas, turintis juridinio asmens teises ir savivaldos institucijų autonomiją pagal šioje Konstitucijoje ir įstatymuose nustatytą kompetenciją. Savivaldos institucijų autonomijai priskiriama:

1) savivaldybių valdžios rinkimas;

2) jų kompetencijai priskirtų klausimų sprendimas;

3) jų pajamų iš mokesčių nustatymas, rinkimas ir investavimas.

Savivaldybių veiksmai pagal jų kompetenciją atliekami inkorporuojant piliečių dalyvavimą visuomenės reikalų nustatymo ir valdymo proce-

se, taip pat stebint bei vertinant pasiektus rezultatus efektyviu, pakankamu ir tinkamu laiku būdu įstatymų nustatyta tvarka. Savivaldybių veiksmai gali būti ginčijami tik kompetentingos jurisdikcijos teismuose pagal šią Konstituciją ir įstatymus.

169 straipsnis

Savivaldybių ir kitų vietos valdžios institucijų organizavimas vykdomas pagal šią Konstituciją, nacionaliniuose organiniuose įstatymuose nustatytas taisykles, įgyvendinančias konstitucinius principus, taip pat pagal valstijų priimtus įstatymus. Įstatymai, skirti konstituciniams principams, susijusiems su savivaldybėmis ir kitomis vietos valdžios institucijomis, įgyvendininti, nustato šių institucijų struktūrą, valdymą ir administravimą, įskaitant jų galių ir išteklių nustatymą, atsižvelgiant į gyventojų skaičių, ekonominį išsivystymą, gebėjimą generuoti jų pačių pajamas iš mokesčių, geografinę padėtį, istorinius ir kultūrinius elementus bei kitus atitinkamus faktorius. Šie įstatymai nustato vietos valdžios valdymo sistemą, atsižvelgiant į vietos gyventojų skaičių savivaldybių teritorijoje. Visais atvejais savivaldybės struktūra turi būti demokratiška ir atitinkanti tai savivaldybei būdingą vietos valdymą.

170 straipsnis

Savivaldybėms viešojo intereso tikslais leidžiama sudaryti sąjungas, susitarti tarpusavyje arba su kitais teritoriniais politiniais vienetais dėl tarpvyriausybinių asociacijų tipų kūrimo, sprendžiant jų kompetencijai priskirtus klausimus. Taisykles, reglamentuojančias dviejų arba daugiau savivaldybių susijungimą į vieną teritorinį vienetą, nustato įstatymai.

171 straipsnis

Kai dvi ar daugiau savivaldybių, priklausančių tam pačiam federaliniam organui, turi ekonominių, socialinių arba fizinių santykių, kuriems būdingi metropolinės srities bruožai, jos gali persitvarkyti į metropolines apskritis. Organiniai įstatymai garantuoja demokratišką ir dalyvaujamąjį metropolinio valdymo būdą, nustato valdžios funkcinę kompetenciją, taip pat ir metropolinį apskrities mokesčių, finansinį ir kontrolės režimą. Organiniai įstatymai užtikrina, kad savivaldybės galėtų dalyvauti metropolinės valdžios institucijose, nustato viešųjų konsultacijų būdus dėl savivaldybių persitvarkymo į metropolinę apskritį. Įstatymai gali nustatyti įvairius metropolinės

apskrities organizavimo, valdymo ir administravimo režimus, atsižvelgiant į gyventojų skaičių, ekonominę, socialinę plėtrą, geografinę padėtį ir kitus svarbius faktorius. Visais atvejais kompetencijos perdavimas kiekvienai metropolinei apskričiai turėtų vykti atsižvelgiant į minėtas nuostatas.

172 straipsnis

Valstijos Įstatymų leidžiamoji taryba, po atitinkamos teritorijos gyventojų viešosios apklausos, nustato metropolinės apskrities ribas, organizuoja jos valdymą, atsižvelgdama į nacionalinių organinių įstatymų nuostatas, apibrėžiančias valdymo įgaliojimų perdavimą metropolinei apskričiai. Kai savivaldybės, norinčios įsteigti metropolinę apskritį, priklauso skirtingiems federaliniams vienetams, už jų steigimą ir organizavimą atsako Nacionalinė Asamblėja.

173 straipsnis

Savivaldybė turi teisę įsteigti parapijas įstatymų nustatyta tvarka. Teisėkūra, vykdoma konstitucinių principų įgyvendinimo tikslais, susijusi su savivaldybių organizavimu, numato prielaidas ir sąlygas kitų vietos valdžios institucijų kūrimui, taip pat ir joms prieinamus išteklius, priklausančius nuo joms skirtų funkcijų, įskaitant ir savivaldybių pajamų iš mokesčių dalį. Jas kuriant reikia atsižvelgti į kaimynystės arba bendruomenės iniciatyvą, savivaldybės valdymo decentralizaciją, piliečių įsitraukimo ir geresnių viešųjų paslaugų teikimo įgyvendinimą. Parapija neturi būti suvokiama kaip vienintelis galimas padalijimas arba kaip privaloma savivaldybės teritorijos dalis.

174 straipsnis

Meras atsako už savivaldybės valdymą ir administraciją, taip pat yra civilinės valdžios vadovas. Meru gali būti vyresnis nei 25 metų amžiaus Venesuelos pilietis, kuris nėra dvasininkijos narys. Meras yra renkamas ketverių metų kadencijai balsų dauguma, jis gali būti išrinktas antrajai kadencijai tik iš karto po pirmosios kadencijos ir tik vieną kartą.

175 straipsnis

Savivaldybės įstatymų leidžiamoji funkcija yra skirta tarybai, kurią sudaro tarybos nariai, renkami šioje Konstitucijoje nustatytu būdu, jų skaičių ir tinkamumo pareigoms reikalavimus nustato įstatymas.

176 straipsnis

Savivaldybės kontrolieriaus administracija atsakinga už savivaldybės pajamų iš mokesčių, išlaidų, nuosavybės, taip pat sandorių kontrolę, stebėseną ir auditą, nedarant poveikio Generalinio kontrolieriaus administracijos kompetencijos sričiai, savivaldybės kontrolierius yra pareigūnas, vadovaujantis administracijai, kurį skiria taryba viešojo konkurso būdu, užtikrinant asmens, paskirto vadovauti administracijai, pajėgumus ir gebėjimus, įstatymuose numatytomis sąlygomis.

177 straipsnis

Mero ir tarybos narių funkcijų atlikimo principus, veiklos reikalavimus ir sąlygas, draudimus, atleidimo iš pareigų pagrindus, interesų konfliktus nustato nacionaliniai įstatymai.

178 straipsnis

Savivaldybės kompetencija yra šioje Konstitucijoje ir įstatymuose nustatytų vietos gyventojų bendruomenės reikalų savitvarka, valdymas ir administravimas, ypatingai ekonominio bei socialinio vystymosi organizavimas ir skatinimas, viešųjų paslaugų namų ūkiams įdiegimas ir tiekimas, įstatymų perduotų funkcijų, susijusių su šiais reikalais, vykdymas pagal sąžiningumo, teisingumo ir socialinio intereso principus, savivaldybės bendruomenės dalyvavimo skatinimas ir jos gyvenimo sąlygų tobulinimas šiose srityse:

1) teritorinių zonų ir miesto planavimo klausimai; istorinis paveldas; gyvenamųjų namų statyba visuomenės interesais; vietinis turizmas; parkai ir sodai; aikštės; maudymosi ir kitos rekreacinės vietos; civilinė architektūra; nomenklatūra ir vieša puošyba;

2) miesto keliai; automobilių ir pėsčiųjų eismo cirkuliacija ir organizavimas savivaldybėje; miesto keleivių viešojo transporto paslaugos;

3) vieši renginiai ir komercinė reklama tiek, kiek tai yra susiję su specifiniais savivaldybės interesais ir tam tikrais savivaldybės tikslais;

4) aplinkos apsauga, įskaitant aplinkos sanitarinių sąlygų priežiūrą; miesto ir namų ūkių sanitarinių sąlygų priežiūra, įskaitant valymą, atliekų rinkimą, civilių apsaugą ir gydymą;

5) sveikata ir pirminė sveikatos apsauga; kūdikių, vaikų, paauglių ir senjorų sveikatos apsaugos paslaugos; priešmokyklinis ugdymas; paslaugos šeimoms neįgaliųjų integracijai į bendruomenės vystymąsi; kultūros

bei sporto renginiai ir infrastruktūra. Prevencijos ir saugos paslaugos; turto ir veiklos, susijusios su klausimais, priskirtais savivaldybių kompetencijai, priežiūra ir kontrolė;

6) geriamojo vandens, elektros ir dujų tiekimas namų ūkių poreikiams, kanalizacijos, nuotekų surinkimas ir panaudojimas; kapinės ir laidojimo paslaugos;

7) mažų ieškinių teismai, kaimynysčių prevencija bei apsauga ir savivaldybės policijos paslaugos nacionalinių teisės aktų nustatyta tvarka;

8) bet kurios kitos sritys, kurias savivaldybei priskiria ši Konstitucija ir įstatymai. Savivaldybės turi teisę veikti pagal kompetenciją, nedarant poveikio šioje Konstitucijoje ir įstatymuose nustatytai valstybės ir valstijų kompetencijai.

179 straipsnis

Savivaldybių pajamos yra:

1) iš jų kapitalo, įskaitant pajamas iš jų bendrų žemių ir kitos nuosavybės;

2) mokesčiai už jų teikiamas paslaugas ir prekes; administraciniai mokesčiai už licencijas ir leidimus; ekonominės veiklos mokesčiai industrijos, verslo ir paslaugų srityse arba panašiose srityse, išskyrus šioje Konstitucijoje nustatytus apribojimus; mokesčiai už miesto nekilnojamąjį turtą, transporto priemones, viešus renginius, žaidimus ir teisėtas lažybas; reklamą ir komercinį viešumą; ir specialus mokestis už padidėjusią nuosavybės vertę dėl naudojimo arba eksploatavimo intensyvumo pokyčių, susijusių su teritoriniu planavimu;

3) kaimo teritorinis mokestis arba mokestis už kaimo vietovėse esantį turtą; taip pat melioracijos mokestis arba kiti nacionaliniai ir valstijų mokesčiai pagal įstatymus, kurie nustato tokius mokesčius;

4) mokesčiai iš konstitucinės pajamų mokesčių dalies ir kiti nacionaliniai arba valstijų pervedimai ar subsidijos;

5) įplaukos iš baudų ir delspinigių pagal savo kompetenciją arba perduotą kompetenciją;

6) ir kiti mokesčiai, kurie gali būti nustatyti įstatymuose.

180 straipsnis

Savivaldybių mokesčių valdžia yra skirtinga ir nepriklausoma nuo nacionalinės ar valstijų valdžios institucijų reguliavimo šioje Konstitucijo-

je ir įstatymuose nustatytose veiklos srityse. Imunitetas nuo savivaldybių mokesčių valdžios kitų teritorinių politinių subjektų naudai taikomas tik jų įsteigtiems viešojo sektoriaus juridiniams asmenims, bet ne koncesijų savininkams arba kitoms šalims, pasirašančioms sutartis su nacionaline arba valstijos valdžia.

181 straipsnis

Savivaldybės bendros žemės yra neatimamos ir joms netaikomi įstatymų apribojimai. Teisė į jas gali būti perduota tik tada, jei toks perdavimas atitinka savivaldybės potvarkiuose nustatytus formulumus, ir esant toliau nurodytoms aplinkybėms, atsižvelgiant į šią Konstituciją ir įstatymus, kurie gali būti priimti čia nurodytiems principams įgyvendinti. Niekam nepriklausanti žemė, kuri yra savivaldybės miesto teritorijoje, yra bendra žemė, nepažeidžiant teisėtai įgytų trečiųjų šalių konstitucinių teisių. Laisva žemė, esanti savivaldybės miesto dalyje, taip pat tampa bendra žeme. Tačiau tai neapima žemių, kurios priklauso vietinėms bendruomenėms. Kitos valstybinės žemės pakeitimo į bendrą žemę mechanizmą nustato įstatymas.

182 straipsnis

Atsižvelgiant į nuostatas, išdėstytas įstatymuose, įkuriama Vietinė viešojo planavimo taryba, kuriai vadovauja meras ir kuri susideda iš savivaldybės tarybos narių, parapijų tarybų pirmininkų, kaimyninių organizacijų ir kitų organizuotų socialinių grupių atstovų.

183 straipsnis

Valstijos ir savivaldybės neturi teisės:

1) steigti muitinių ar nustatyti importo, eksporto arba tranzito muitų vidaus arba užsienio prekėms arba bet kurių kitų pajamų šaltinių, kurių nustatymas yra nacionalinė kompetencija;

2) apmokestinti vartotojų prekių prieš tai, kai jos parduodamos jų teritorijoje;

3) uždrausti prekių, pagamintų už jų teritorijų ribų, vartojimą arba šias prekes apmokestinti kitaip nei tas, kurios yra pagamintos jų teritorijoje. Valstijos ir savivaldybės turi teisę apmokestinti žemės ūkį, gyvąjį inventorių, žvejybos ir miškininkystės veiklas tik pagal nacionaliniuose įstatymuose nustatytas sąlygas ir kompetenciją.

184 straipsnis

Įstatymai sukuria atvirus ir lanksčius mechanizmus, kurie verstų valstijas ir savivaldybes decentralizuoti valdymą ir perduoti jį bendruomenėms bei organizuotoms kaimynysčių grupėms ir demonstruoti gebėjimą imtis priemonių, skatinant:

1) sveikatos, švietimo, gyvenamųjų namų statybos, sporto, kultūros, socialinių programų, aplinkosaugos, pramonės zonų priežiūros, miestų zonų priežiūros, kaimynysčių prevencijos ir apsaugos paslaugų, darbo projektų konstravimo ir viešųjų paslaugų teikimo perdavimą. Tam jos įgaliojamos pasirašyti susitarimus, kurių turinys kuriamas pagal tarpusavio priklausomybės, koordinacijos, bendradarbiavimo ir bendros atsakomybės principus;

2) bendruomenių ir piliečių dalyvavimą per kaimynysčių asociacijas ir nevyriausybines organizacijas, pateikiant investicijų pasiūlymus valstijų ir savivaldybių institucijoms tam, kad būtų kuriami atitinkami investicijų planai, taip pat užtikrinamas dalyvavimas vykdant, vertinant ir kontroliuojant darbo projektus, socialines programas ir viešąsias paslaugas pagal savo jurisdikciją; 3) dalyvavimą ekonominiuose procesuose ir kooperatyvuose, taupymo fonduose, bendruosiuose fonduose ir kitose socialinės ekonomikos apraiškose;

4) darbininkų ir bendruomenių dalyvavimą valdant viešojo sektoriaus verslo kompanijas savivaldos ir bendrojo valdymo metodais;

5) bendruomenių paslaugų įmonių, organizacijų ir kooperatyvų, kaip mechanizmų darbo vietoms ir socialinei gerovei kurti, skatinant jų nuolatinę veiklą ir paslaugų teikimą pagal tokias taisykles, kurios užtikrintų šių grupių galimybes dalyvauti;

6) naujų decentralizuotų institucijų kūrimą parapijos, bendruomenės, seniūnijos ir kaimynystės lygiuose, garantuojant bendros atsakomybės principą vykdant vietinės ir valstijų valdžios viešąjį valdymą, vystant savivaldą ir bendrą valdymą valstijų ir savivaldybių viešųjų institucijų administracijose ir jį kontroliuojant;

7) bendruomenių dalyvavimą veiklose, sukuriant glaudesnius ryšius su bausmių vykdymo institucijomis, taip pat tarp bausmių vykdymo institucijų ir gyventojų.

V skyrius. FEDERALINĖ VYRIAUSYBĖS TARYBA

185 straipsnis

Federalinė Vyriausybės taryba yra organas, įgaliotas planuoti ir koordinuoti politiką bei veiksmus vystant decentralizacijos procesą ir galių perdavimą iš nacionalinės valdžios į valstijas bei savivaldybes. Šiam organui vadovauja vykdantysis viceprezidentas, jis sudarytas iš Ministrų kabineto, gubernatorių, po vieną merą iš kiekvienos valstijos ir organizuotos visuomenės atstovų pagal įstatymus. Federalinė Vyriausybės taryba turi sekretoriatą, į kurį įeina vykdantysis viceprezidentas, du ministrai, trys gubernatoriai ir trys merai. Federalinė Vyriausybės tarybai priskirtas Tarpteritorinis kompensacijų fondas, kurio paskirtis yra finansuoti viešąsias investicijas, skatinti subalansuotą regionų, kooperacijų, kompleksines įvairių viešųjų teritorinių vienetų vystymo politikas ir iniciatyvas, ypatingai remiant darbo ir paslaugų projektus regionuose ir bendruomenėse, kurios yra santykinai žemo išsivystymo lygio. Federalinė Vyriausybės taryba, kurios veikla grindžiama regioninių skirtumų mažinimu, kasmet svarsto ir patvirtina lėšas, skiriamas Tarpteritoriniam kompensacijų fondui ir prioritetinėms investicijų sritims.

V DALIS

VALSTYBĖS VALDŽIOS INSTITUCIJŲ ORGANIZAVIMAS

I skyrius. VALSTYBĖS ĮSTATYMŲ LEIDŽIAMOJI VALDŽIA

I skirsnis. Bendrosios nuostatos

186 straipsnis

Nacionalinę Asamblėją sudaro Tautos atstovai, išrinkti kiekvienoje federalinėje teritorijoje visuotiniu, tiesioginiu, asmeniniu, slaptu ir proporcingai atstovaujamu balsavimu, kuriame turi dalyvauti 1,1 % visų šalies gyventojų. Kiekvienas federalinis organas papildomai išrenka po tris atstovus. Vietinės Venesuelos Bolivaro Respublikos tautos išrenka tris papildomus atstovus, atsižvelgiant į rinkimų įstatymų nuostatas, gerbiant jų tradicijas bei papročius. Kiekvienas narys turi jį pavaduojantį atstovą, išrinktą tokio pat proceso tvarka.

187 straipsnis

Nacionalinės Asamblėjos funkcijos:

1) priimti įstatymus nacionalinės kompetencijos klausimais, susijusiais su įvairių valstybės valdžios šakų funkcionavimu;

2) siūlyti Konstitucijos pakeitimus ir pataisas šioje Konstitucijoje nurodytomis sąlygomis;

3) vykdyti Vyriausybės ir valstybės viešojo valdymo kontrolės funkcijas šioje Konstitucijoje ir įstatymuose nustatyta tvarka. Įrodymai, surinkti vykdant šią funkciją, turi įrodomąją reikšmę įstatymuose nurodytomis sąlygomis;

4) organizuoti ir skatinti piliečių dalyvavimą sprendžiant jų kompetencijos klausimus;

5) skelbti amnestijas;

6) svarstyti ir patvirtinti nacionalinį biudžetą ir įstatymo projektus, susijusius su mokesčių sistema ir valstybės skola;

7) skirti papildomus biudžeto asignavimus;

8) patvirtinti pagrindines valstybės ekonominio ir socialinio vystymosi plano gaires, kurias pateikia valstybės vykdomoji valdžia trečiajame pirmųjų kiekvienos konstitucinės kadencijos metų ketvirtyje;

9) įgalioti valstybės vykdomąją valdžią pasirašyti sutartis visuomenės poreikiams įstatymų numatytais atvejais. Įgalioti pasirašyti savivaldybės, valstijos ar nacionalinio viešojo intereso sutartis su užsienio valstybėmis arba oficialiomis institucijomis arba kompanijomis, įsikūrusiomis ne Venesueloje;

10) balsuoti dėl sprendimo dėl vykdomojo viceprezidento ir ministrų papeikimo. Papeikimo pasiūlymas turi būti apsvarstytas per dvi dienas nuo jo pateikimo Nacionalinei Asamblėjai, kuri trimis penktadaliais balsų gali nuspręsti, kad dėl papeikimo asmuo, einantis vykdomojo viceprezidento ir ministro pareigas, turi būti atleistas iš pareigų;

11) įgalioti Venesuelos karines misijas užsienyje arba karines misijas valstybės teritorijoje;

12) įgalioti valstybės vykdomąją valdžią disponuoti neviešuoju nekilnojamuoju turtu, kuris priklauso Tautai, išskyrus įstatymuose nustatytas išimtis;

13) įgalioti valstybės pareigūnus užimti pozicijas, priimti apdovanojimus ir padėkas iš užsienio valstybių vyriausybių;

14) įgalioti Respublikos generalinį prokurorą paskirti nuolatinių diplomatinių misijų vadovus;

15) suteikti Nacionalinio panteono garbės titulus įžymiems Venesuelos Bolivaro Respublikos piliečiams, kurie svariai pasitarnavo Respublikai, praėjus 25 metams po tokių asmenų mirties; šie sprendimai gali būti priimti pagal Respublikos Prezidento, dviejų trečdalių valstijų gubernatorių, visų valstybinių universitetų rektorių rekomendacijas;

16) prižiūrėti, kad būtų patenkinti valstijų interesai ir autonomija;

17) įgalioti Respublikos Prezidentą išvykti iš šalies teritorijos, kai toks išvykimas tęsiasi ilgiau nei penkias dienas iš eilės;

18) įstatymų nustatyta tvarka patvirtinti bet kokias tarptautines sutartis arba susitarimus, kuriuos pasirašo valstybės vykdomoji valdžia, išskyrus šioje Konstitucijoje nustatytas išimtis;

19) nustatyti Nacionalinės Asamblėjos vidaus tvarkos taisykles ir taikyti tokias sankcijas, kaip nurodoma toliau;

20) perduoti savo narių kvalifikacijas ir pranešti apie jų atsistatydinimą. Dėl laikino Nacionalinės Asanblėjos atleidimo iš pareigų nusprendžiama, kai už tokį sprendimą balsuoja du trečdaliai dalyvaujančių narių;

21) organizuoti Nacionalinės Asamblėjos vidaus saugumo institucijas;

22) priimti ir įgyvendinti Nacionalinės Asamblėjos išlaidų biudžetą, atsižvelgiant į valstybės finansines galimybes;

23) įgyvendinti sprendimus, susijusius su Nacionalinės Asamblėjos administraciniu organizavimu ir funkcionavimu;

24) atlikti kitas funkcijas, numatytos šioje Konstitucijoje arba įstatymuose.

188 straipsnis

Asmuo, renkamas Nacionalinės Asamblėjos nariu, privalo:

1) būti Venesuelos Bolivaro Respublikos pilietis pagal kilmę arba įgyjęs šalies pilietybę natūralizacijos būdu ir ne mažiau kaip 15 metų nuolat gyventi Venesuelos teritorijoje;

2) būti vyresnis negu 21 metų amžiaus;

3) ketverius metus prieš rinkimus priklausyti organui, iš kurio jis yra renkamas.

189 straipsnis

Nacionalinės Asamblėjos nariu negali būti renkamas:

1) Respublikos Prezidentas, vykdantysis viceprezidentas, ministrai, Respublikos Prezidento administracijos sekretorius, autonominių institutų vadovai ir valstybės įmonių direktoriai, nepraėjus trims mėnesiams po to, kai jie netenka savo pareigų;

2) valstijų arba sostinės apygardos gubernatoriai ir sekretoriai, nepraėjus trims mėnesiams po to, kai jie netenka savo pareigų;

3) savivaldybių, valstijų ar nacionalinių autonominių institutų arba valstybės įmonių pareigūnai, kai rinkimai vyksta jurisdikcijoje, kurioje veikia minėtos institucijos, išskyrus laikinas globos, mokymo arba akademines pareigas. Su tuo susiję organiniai įstatymai gali numatyti, jog ir kiti pareigūnai negali būti renkami.

190 straipsnis

Nacionalinės Asamblėjos nariai negali būti verslo kompanijų, kurios yra pasirašiusios sutartis su viešojo sektoriaus juridiniais asmenimis, savininkais, administratoriais ar direktoriais. Kai svarstomi klausimai, kurie susiję su Nacionalinės Asamblėjos narių finansiniais interesais, jie turi susilaikyti nuo balsavimo.

191 straipsnis

Nacionalinės Asamblėjos nariams draudžiama eiti kitas viešąsias pareigas be paskyrimo akto, išskyrus mokymo, akademines, laikinas arba globos pareigas, jeigu šios pareigos yra ne pagrindinės.

192 straipsnis

Nacionalinės Asamblėjos nario kadencija – penkeri metai, jie gali būti išrinkti pakartotinai, tačiau ne daugiau kaip dviem kadencijoms iš eilės.

II skirsnis. Nacionalinės asamblėjos organizavimas

193 straipsnis

Nacionalinė Asamblėja sudaro įprastus ir specialius nuolatinius komitetus. Komitetas, kurį sudaro ne daugiau kaip 15 asmenų, svarsto nacionalinės veiklos klausimus. Nacionalinė Asamblėja taip pat turi teisę steigti laikinus komitetus tyrimų ir mokslo tikslais Statuto nustatyta tvarka;

Nacionalinė Asamblėja turi teisę steigti arba panaikinti komitetus, jeigu už tai balsuoja du trečdaliai Nacionalinės Asamblėjos narių.

194 straipsnis

Nacionalinė Asamblėja iš savo narių išrenka Prezidentą ir du viceprezidentus, taip pat vienerių metų kadencijai išrenka vieną sekretorių ir pavaduotoją, kuris nėra Nacionalinės Asamblėjos narys. Statutas numato taisykles, pagal kurias užimamos laikinos ir nuolatinės pareigybės Nacionalinėje Asamblėjoje.

195 straipsnis

Kai Nacionalinės Asamblėjos darbas laikinai nutrūksta, deleguotas nuolatinis komitetas, kurį sudaro Nacionalinės Asamblėjos Prezidentas, viceprezidentas ir nuolatinių komitetų prezidentai, dalyvauja sesijoje.

196 straipsnis

Deleguoto komiteto įgaliojimai:

1) sušaukti Nacionalinės Asamblėjos neeilinę sesiją, kai tai yra būtina dėl ypač svarbių klausimų;

2) įgalioti Respublikos Prezidentą išvykti iš Venesuelos teritorijos;

3) įgalioti valstybės vykdomąją valdžią paskirti papildomus asignavimus;

4) paskirti laikinus komitetus, kuriuos sudaro Nacionalinės Asamblėjos nariai;

5) vykdyti Nacionalinei Asamblėjai priskirtas tyrimų funkcijas;

6) dviem trečdaliais narių balsų dauguma įgalioti valstybės vykdomąją valdžią sukurti, pakeisti ar sustabdyti viešųjų paslaugų teikimą paskelbtos nepaprastosios padėties atveju;

7) vykdyti kitus įgaliojimus, nustatytus šioje Konstitucijoje ir įstatymuose.

III skirsnis. Nacionalinės asamblėjos nariai

197 straipsnis

Nacionalinės Asamblėjos nariai privalo dirbti visą darbo dieną viešojo intereso naudai ir nuolat tiesiogiai palaikyti ryšį su savo rinkėjais, atsižvelgti į jų nuomonę, pasiūlymus ir juos informuoti apie individualią

ir Nacionalinės Asamblėjos veiklą. Kiekvienais metais jie atsiskaito savo rinkėjams toje jurisdikcijoje, kur jie buvo išrinkti, ir gali būti atšaukti referendumu šioje Konstitucijoje ir įstatymuose nustatyta tvarka.

198 straipsnis

Nacionalinės Asamblėjos narys, kuris yra atšaukiamas, negali būti renkamas į jokias viešas pareigas kitos kadencijos laikotarpiu.

199 straipsnis

Nacionalinės Asamblėjos nariai nėra atsakingi už balsus ir nuomones, išreikštas jų funkcijų atlikimo metu. Jie atsakingi rinkėjams ir teisėkūros subjektui šios Konstitucijos ir Statuto nustatyta tvarka.

200 straipsnis

Nacionalinės Asamblėjos nariai, vykdydami savo pareigas, turi neliečiamybę nuo jų išrinkimo iki kadencijos pabaigos arba atsistatydinimo iš pareigų. Tik Aukščiausiasis Teisingumo Teismas turi kompetenciją spręsti dėl bet kokių nusikaltimų, kuriais kaltinami Nacionalinės Asamblėjos nariai, ir tik Aukščiausiasis Teisingumo Teismas, iš anksto gavęs Nacionalinės Asamblėjos leidimą, turi teisę įsakyti juos suimti ir teisti. Šiurkštaus pažeidimo, kurį įvykdo įstatymų leidėjas, atveju, kompetentingos institucijos gali skirti šiam įstatymų leidėjui namų areštą ir nedelsiant informuoti apie šį įvykį Aukščiausiąjį Teisingumo Teismą. Valstybės pareigūnas, pažeidęs Nacionalinės Asamblėjos narių neliečiamybę, atsako baudžiamojo įstatymo nustatyta tvarka.

201 straipsnis

Nacionalinės Asamblėjos nariai atstovauja žmonėms ir valstijoms kartu, jiems netaikomi jokie mandatai ar instrukcijos, jie balsuoja pagal savo sąžinę. Jų balsas Nacionalinėje Asamblėjoje yra asmeninis.

IV skirsnis. Įstatymų priėmimas

202 straipsnis

Įstatymas yra teisės aktas, kurį priima Nacionalinė Asamblėja įstatymų leidžiamosios sesijos metu. Įstatymai, kuriuos sudaro specifines sritis reglamentuojančių sisteminių normų rinkiniai, taip pat gali būti vadinami kodeksais.

203 straipsnis

Organiniai įstatymai yra tokie įstatymai, kurie taip vadinami pačioje Konstitucijoje, priimti viešajai valdžiai organizuoti ar konstitucinėms teisėms vykdyti, taip pat įstatymai, kurie yra norminis pagrindas kitiems įstatymams. Prieš prasidedant svarstymams dėl bet kurio organinio įstatymo projekto, išskyrus šioje Konstitucijoje nurodytus įstatymus, pirmiausia jam turi pritarti du trečdaliai Nacionalinės Asamblėjos podėdyje dalyvaujančių narių. Šis parengiamasis balsavimas taip pat patenka į organinio įstatymo priėmimo procedūrą. Nacionalinės Asamblėjos priimti organiniai įstatymai prieš jų paskelbimą siunčiami į Aukščiausiojo Teisingumo Teismo Konstitucinį skyrių, kuris sprendžia, ar šie įstatymai yra organiniai. Konstitucinis skyrius pateikia sprendimą per dešimt dienų nuo įstatymo gavimo. Jeigu Konstitucinis skyrius nusprendžia, jog Nacionalinės Asamblėjos priimtas įstatymas nėra organinis, jis netenka organinio įstatymo statuso. Deleguotieji įstatymai yra tokie įstatymai, kurie trijų penktadalių Nacionalinės Asamblėjos narių balsų dauguma deleguojami Respublikos Prezidentui nustatyti jo teisiniam statusui ir įgaliojimams priskirtų reikalų gaires, tikslus ir pagrindus. Nustatomas deleguotosios įstatymų leidybos vykdymo laikotarpis.

Įstatymų leidybos iniciatyvos teisę turi:

1) valstybės vykdomoji valdžia;

2) deleguotieji ir nuolatiniai komitetai;

3) ne mažiau kaip trys Nacionalinės Asamblėjos nariai;

4) Aukščiausiasis Teisingumo Teismas – dėl įstatymų, susijusių su teisiniais procesais ir jų organizavimu;

5) piliečių valdžia – dėl įstatymų, susijusių su organais, kuriuos sudaro piliečiai;

6) rinkimų valdžia – dėl rinkimų įstatymų;

7) ne mažiau kaip 0,1 % visų rinkėjų;

8) valstijų įstatymų leidžiamoji taryba – dėl įstatymų, susijusių su valstijomis.

205 straipsnis

Dėl įstatymų projektų, kuriuos pagal anksčiau nurodyto straipsnio nuostatas pateikia piliečiai, diskusija turi būti inicijuota ne vėliau kaip kitos įstatymų leidžiamosios sesijos metu. Jei svarstymai neprasideda minėtu laiku, įstatymų projektas pateikiamas priimti referendumui įstatymų nustatyta tvarka.

206 straipsnis

Kai įstatymų projektai susiję su valstijomis, Nacionalinė Asamblėja per valstijos Įstatymų leidžiamąją tarybą turi konsultuotis su valstijomis. Konsultavimosi su piliečiais mechanizmus ir kitas tarybos institucijas dėl šių reikalų svarstymo nustato įstatymai.

207 straipsnis

Tam, kad įstatymas būtų priimtas, kiekvienas įstatymo projektas turi būti svarstomas du kartus, skirtingomis dienomis, atsižvelgiant į taisykles, nustatytas šioje Konstitucijoje ir Statute. Kai įstatymų projektui pritarta, šį įstatymą paskelbia Nacionalinės Asamblėjos Prezidentas.

208 straipsnis

Pirmosios stadijos metu svarstomas įstatymų leidybos iniciatyvos pareiškimas, įvertinami įstatymo projekto tikslai, apimtis, įgyvendinimo galimybės ir tinkamumas, apsvarstomi įstatymo projekto straipsniai. Po pirmojo svarstymo įstatymo projektas perduodamas svarstyti atitinkamam Nacionalinės Asamblėjos komitetui pagal kompetenciją. Jeigu įstatymo projektas yra susijęs su kelių komitetų veiklos kryptimis, įsteigtas mišrus komitetas atlieka tyrimą ir parengia pranešimą. Komitetas sprendimą dėl įstatymo projekto turi paskelbti ne vėliau kaip per 30 dienų.

209 straipsnis

Kai įstatymo projektas apsvarstomas komitete, prasideda antroji svarstymo stadija Nacionalinės Asamblėjos posėdyje, kurios metu aptariamas kiekvienas jo straipsnis. Jeigu įstatymo projektui pritariama be pataisų, jis priimamas. Jeigu įstatymo projektas yra pataisomas, jis turi būti grąžintas komitetui, kuris priima sprendimą dėl šių pataisų ne vėliau kaip po 15 dienų. Kai komiteto pateikta įstatymo projekto redakcija pateikiama svarstyti plenarinės Nacionalinės Asamblėjos sesijos metu, jis dauguma balsų sprendžia dėl bet kuriame straipsnyje esančių prieštaravimų, taip pat dėl bet kuriuose kituose susijusiuose straipsniuose esančių prieštaravimų. Kai šie prieštaravimai yra panaikinami, įstatymą paskelbia Nacionalinės Asamblėjos Prezidentas.

210 straipsnis

Svarstymas dėl įstatymo projektų, kurie neapsvarstyti iki įstatymų leidžiamosios sesijos pabaigos, pratęsiamas kitos reguliarios sesijos metu arba specialiosios sesijos metu.

211 straipsnis

Svarstymo ir pritarimo įstatymų projektams procedūros metu Nacionalinė Asamblėja ar nuolatiniai komitetai turi konsultuotis su kitomis valstybės institucijomis, piliečiais ir organizuota visuomene tam, kad ir jie išsakytų savo nuomonę svarstomu klausimu. Teisę išsakyti nuomonę dėl įstatymų projektų svarstymo turi: Ministrų kabinetas, kaip vykdomosios valdžios atstovai; tie Aukščiausiojo Teisingumo Teismo teisėjai, kurie paskirti atstovauti teisminei valdžiai; piliečių valdžios atstovas, kurį paskiria Respublikos etikos taryba; rinkimų institucijų nariai; valstijos, per atstovą, paskirtą valstijos Įstatymų leidžiamosios tarybos; ir taip pat organizuotos visuomenės atstovai Nacionalinės Asamblėjos statuto nustatyta tvarka.

212 straipsnis

Įstatymo tekstas pradedamas fraze: „Venesuelos Bolivaro Respublikos Nacionalinė Asamblėja skelbia:“

213 straipsnis

Priimtas įstatymas skelbiamas dviem egzemplioriais, kurių autentiškumą pasirašydami patvirtina Nacionalinės Asamblėjos Prezidentas, du viceprezidentai ir sekretorius, nurodydami pasirašymo datą. Vieną priimto įstatymo egzempliorių Nacionalinės Asamblėjos Prezidentas nusiunčia Respublikos Prezidentui paskelbti.

214 straipsnis

Respublikos Prezidentas paskelbia priimtą įstatymą per dešimt dienų nuo gavimo dienos. Per šį laikotarpį Respublikos Prezidentas motyvuotu pareiškimu, įformintu Ministrų kabineto nutarimu, turi teisę prašyti Nacionalinę Asamblėją pataisyti bet kurią įstatymo nuostatą arba atmesti įstatymo dalį ar visą įstatymą. Nacionalinė Asamblėja visų savo narių balsų dauguma apsvarsto klausimus, kuriuos iškėlė Respublikos Prezidentas, ir tada nusiunčia jam įstatymą paskelbti. Respublikos Prezidentas paskelbia įstatymą per penkias dienas nuo jo gavimo be naujų prieštaravimų galimybės. Jei Respublikos Prezidentas mano, kad Nacionalinės Asamblėjos pateiktas paskelbti įstatymas ar kuris nors jo straipsnis prieštarauja Konstitucijai, jis turi teisę per dešimt dienų pareikalauti Aukščiausiojo Teisingumo Teismo Konstitucinio skyriaus sprendimo. Toks sprendimas priimamas per 15 dienų nuo Respublikos Prezidento kreipimosi. Jeigu Aukščiausiasis Teisingumo Teismas nusprendžia, kad įstatymas neprieštarauja Konstitucijai arba nepriima sprendimo per minėtą

terminą, Respublikos Prezidentas privalo paskelbti įstatymą per penkias dienas nuo Aukščiausiojo Teisingumo Teismo sprendimo priėmimo dienos arba nuo anksčiau minėto 15 dienų termino pasibaigimo dienos.

215 straipsnis

Įstatymas skelbiamas oficialiame Respublikos leidinyje.

216 straipsnis

Tuo atveju, kai Respublikos Prezidentas nepaskelbia įstatymo anksčiau nurodytais terminais ir tvarka, jį paskelbia Nacionalinės Asamblėjos Prezidentas ir du viceprezidentai, nedarydami poveikio Respublikos Prezidento atsakomybei dėl to, kad jis nepasirašė Nacionalinės Asamblėjos priimto įstatymo.

217 straipsnis

Įstatymų, kuriais ratifikuojamos tarptautinės sutartys, susitarimai arba konvencijos, paskelbimo tvarka priskiriama valstybės vykdomosios valdžios diskrecijai, atsižvelgiant į tarptautinę praktiką ir naudą Respublikai.

218 straipsnis

Įstatymus panaikina kiti įstatymai, priimti referendumu, išskyrus šioje Konstitucijoje nustatytas išimtis. Įstatymas gali būti keičiamas iš dalies arba visas. Iš dalies keičiamas įstatymas publikuojamas viename tekste, į kurį įeina ir priimtos pataisos.

V skirsnis. PROCEDŪROS

219 straipsnis

Pirmoji eilinė Nacionalinės Asamblėjos įstatymų leidžiamoji sesija be išankstinio įspėjimo prasideda kiekvienų metų sausio 5 d. arba pirmąją dieną, einančią po šios datos, kai tai yra įmanoma, ir tęsiasi iki rugpjūčio 15 d. Antroji sesija prasideda rugsėjo 15 d. arba pirmąją dieną, einančią po šios datos, kai tai yra įmanoma, ir pasibaigia gruodžio 15 d.

220 straipsnis

Nacionalinė Asamblėja sušaukiama į specialias sesijas svarstyti klausimų, kurie yra numatyti darbotvarkėje, arba bet kurių kitų susijusių klausimų. Nacionalinė Asamblėja gali svarstyti bet kuriuos kitus klausimus, daugumos narių balsais paskelbtus skubiais.

221 straipsnis

Nacionalinio Asamblėjos steigiamosios ir kitų sesijų, taip pat komitetų veiklos reikalavimus bei procedūras reglamentuoja Statutas. Kvorumas negali būti mažesnis nei Nacionalinės Asamblėjos narių dauguma.

222 straipsnis

Nacionalinė Asamblėja turi įgaliojimus vykdyti parlamentinės kontrolės funkciją šiais mechanizmais: parlamentinės apklausos, tyrimais, paklausimais, įgaliojimų suteikimu šioje Konstitucijoje ir įstatymuose nustatyta tvarka, taip pat bet kuriais kitais įstatymuose ir Statute numatytais mechanizmais. Vykdydama parlamentinę kontrolę, Nacionalinė Asamblėja turi teisę pateikti išvadas dėl politinės valstybės pareigūnų atsakomybės ir prašyti piliečių pagalbos, inicijuodama atitinkamus veiksmus tam, kad ši atsakomybė būtų įgyvendinta.

223 straipsnis

Nacionalinė Asamblėja ar jos komitetai turi įgaliojimus vadovauti tyrimams, susijusiems su jų kompetencijai priskirtais klausimais Statuto nustatyta tvarka. Visi valstybės pareigūnai privalo pateikti šiems komitetams bet kokią informaciją ir dokumentus, reikalingus jų funkcijoms vykdyti, už šios pareigos nevykdymą taikoma įstatymuose nustatyta atsakomybė. Privatūs asmenys taip pat turi šią pareigą, nepažeidžiant teisių ir garantijų, nustatytų šioje Konstitucijoje.

224 straipsnis

Tyrimo įgaliojimų vykdymas negali paveikti kitų valstybės institucijų kompetencijos, teisėjams nustatyta pareiga priimti įrodymus iš Nacionalinės Asamblėjos ir jos komitetų.

II skyrius. VALSTYBĖS VYKDOMOJI VALDŽIA

I skirsnis. Respublikos prezidentas

225 straipsnis

Vykdomoji valdžia priklauso Respublikos Prezidentui, vykdančiajam viceprezidentui, Ministrų kabinetui ir kitiems pareigūnams, kaip nustatyta šioje Konstitucijoje ir įstatymuose.

226 straipsnis

Respublikos Prezidentas yra valstybės ir vykdomosios valdžios vadovas, turintis įgaliojimus vadovauti Vyriausybės veiksmams.

227 straipsnis

Respublikos Prezidentu gali būti renkamas ne jaunesnis nei 30 metų amžiaus Venesuelos Bolivaro Respublikos pilietis pagal kilmę, neturintis jokios kitos pilietybės, nepriklausantis dvasininkijai ir nepripažintas kaltu įsiteisėjusiu teismo nuosprendžiu, taip pat atitinkantis kitus reikalavimus, nurodytus šioje Konstitucijoje.

228 straipsnis

Respublikos Prezidentas yra renkamas visuotiniu, tiesioginiu ir slaptu balsavimu įstatymų nustatyta tvarka. Išrinktu Respublikos Prezidentu laikomas tas kandidatas, kuris gavo daugumą visų rinkimuose dalyvavusių rinkėjų balsų.

229 straipsnis

Asmuo, einantis vykdančiojo viceprezidento, ministro, gubernatoriaus ar mero pareigas, tą dieną, kai praneša apie savo kandidatūrą arba bet kuriuo metu nuo šios datos iki Respublikos Prezidento rinkimų dienos, negali būti renkamas Respublikos Prezidentu.

230 straipsnis

Respublikos Prezidento kadencija – šešeri metai. Respublikos Prezidentas gali būti renkamas antrajai kadencijai tik vieną kartą.

231 straipsnis

Išrinktas kandidatas pradeda eiti Respublikos Prezidento pareigas pirmųjų jo konstitucinės kadencijos metų sausio 10 d., kai duoda priesaiką Nacionalinėje Asamblėjoje. Jeigu dėl bet kurios nenumatytos priežasties asmuo, išrinktas Respublikos Prezidentu, negali būti prisaikdintas Nacionalinėje Asamblėjoje, jis duoda priesaiką Aukščiausiajame Teisingumo Teisme.

232 straipsnis

Respublikos Prezidentas yra atsakingas už savo veiksmus, jam priskirtų pareigų ir įsipareigojimų vykdymą. Respublikos Prezidentas užtikrina Venesuelos piliečių teises ir laisves, taip pat Respublikos nepriklausomybę,

teritorinį vientisumą, suverenitetą ir gynybą. Nepaprastosios padėties paskelbimas nekeičia nei Respublikos Prezidento, nei vykdančiojo viceprezidento ar Ministrų kabineto atsakomybės, nurodytos šioje Konstitucijoje ir įstatymuose.

233 straipsnis

Respublikos Prezidento įgaliojimai nutrūksta visam laikui dėl bet kurios iš šių priežasčių: mirties; atsistatydinimo; pašalinimo iš pareigų Aukščiausiojo Teisingumo Teismo sprendimu; nuolatinės fizinės arba psichinės negalios, pagal medicinos komisijos, kurią paskiria Aukščiausiasis Teisingumo Teismas, išvadą, kurią patvirtina Nacionalinė Asamblėja; pašalinimo iš pareigų referendumu. Kai išrinktojo Prezidento įgaliojimai nutrūksta visam laikui dar iki jo inauguracijos, Prezidentas turi būti renkamas iš naujo visuotinių ir tiesioginių rinkimų būdu, kurie turi įvykti per 30 ateinančių dienų. Iki naujojo Prezidento rinkimų ir inauguracijos, Respublikos Prezidento pareigas eina Nacionalinės Asamblėjos Prezidentas. Kai išrinktojo Respublikos Prezidento įgaliojimai nutrūksta visam laikui per pirmuosius ketverius konstitucinės kadencijos metus, Respublikos Prezidentas turi būti renkamas iš naujo visuotinių ir tiesioginių rinkimų metu, kurie rengiami per 30 ateinančių dienų. Iki naujojo Prezidento rinkimų ir inauguracijos Respublikos Prezidento pareigas eina vykdantysis viceprezidentas. Anksčiau aprašytais atvejais naujai išrinktas Respublikos Prezidentas eina pareigas likusį konstitucinės kadencijos laikotarpį. Jeigu Respublikos Prezidento įgaliojimai nutrūksta visam laikui per paskutinius dvejus jo konstitucinės kadencijos metus, vykdantysis viceprezidentas vykdo Respublikos Prezidento pareigas iki kadencijos pabaigos.

234 straipsnis

Respublikos Prezidentą, kurio įgaliojimai nutrūksta visam laikui, pakeičia vykdantysis viceprezidentas iki 90 dienų laikotarpiui, kuris gali būti pratęstas dar vienam 90 dienų laikotarpiui Nacionalinės Asamblėjos sprendimu. Jeigu laikinas įgaliojimų nutraukimas tęsiasi daugiau kaip 90 dienų iš eilės, Nacionalinė Asamblėja turi teisę savo narių balsų dauguma priimti sprendimą dėl įgaliojimų nutraukimo visam laikui.

235 straipsnis

Jei Respublikos Prezidentas nori išvykti iš Venesuelos Bolivaro Respublikos teritorijos ilgesniam nei penkių dienų laikotarpiui iš eilės, jis turi gauti Nacionalinės Asamblėjos arba deleguotojo komiteto leidimą.

II skirsnis. Respublikos prezidentas

236 straipsnis

Respublikos Prezidento kompetencija ir pareigos:

1) įgyvendinti bei vykdyti šią Konstituciją ir įstatymus;

2) vadovauti Vyriausybei;

3) paskirti ir atleisti iš pareigų vykdantįjį viceprezidentą ir ministrus;

4) spręsti pagrindinius Respublikos užsienio politikos klausimus, pasirašyti ir ratifikuoti tarptautines sutartis, susitarimus ar konvencijas;

5) vadovauti valstybės ginkluotosioms pajėgoms, būti vyriausiuoju kariuomenės vadu, vykdyti aukščiausią hierarchinę valdžią ir nustatyti jų kontingentą;

6) eiti vyriausiojo šalies ginkluotųjų pajėgų vadovo pareigas, suteikti jų pareigūnams pulkininko ar karinio jūrų laivyno kapitono ir aukštesnius karinius laipsnius, išimtine tvarka skirti juos į pareigas;

7) skelbti nepaprastąją padėtį ir nustatyti žmogaus teisių apribojimus šios Konstitucijos numatytais atvejais;

8) duoti teisines pasekmes turinčius vykdomuosius įsakymus, suteikti įgaliojimus veikti;

9) sušaukti neeilines Nacionalinės Asamblėjos sesijas;

10) išleisti įstatymus įgyvendinančias taisykles, visiškai arba iš dalies nekeičiant įstatymų esmės, paskirties ir priežasties;

11) valdyti nacionalinį valstybės biudžetą;

12) derėtis dėl valstybės paskolų;

13) skirti specialius biudžeto asignavimus, iš anksto gavus Nacionalinės Asamblėjos arba deleguoto komiteto leidimą;

14) sudaryti sutartis dėl nacionalinių interesų šioje Konstitucijoje ir įstatymuose nustatyta tvarka;

15) skirti į pareigas Respublikos generalinį prokurorą ir nuolatinių diplomatinių misijų vadovus, gavus išankstinį Nacionalinės Asamblėjos arba deleguoto komiteto leidimą;

16) paskirti ir atleisti iš pareigų šioje Konstitucijoje ar įstatymuose numatytus valstybės pareigūnus;

17) asmeniškai arba per vykdantįjį viceprezidentą svarstyti Nacionalinės Asamblėjos ataskaitas arba specialius pranešimus;

18) parengti nacionalinį plėtros planą ir, gavus išankstinį Nacionalinės Asamblėjos pritarimą, vadovauti jo įgyvendinimui;

19) teikti malonę nuteistiesiems;

20) nustatyti ministerijų ir kitų valstybės viešojo valdymo subjektų skaičių, struktūrą ir kompetenciją, taip pat Ministrų kabineto struktūrą ir funkcijas, atsižvelgiant į principus ir gaires, išdėstytas atitinkamuose įstatymuose;

21) paleisti Nacionalinę Asamblėją šioje Konstitucijoje numatytais atvejais;

22) duoti nurodymus šioje Konstitucijoje numatytais atvejais;

23) rengti ir pirmininkauti Nacionalinės gynybos tarybos posėdžiams;

24) vykdyti kitas pareigas ir įgaliojimus, kuriuos Respublikos Prezidentui suteikia ši Konstitucija ir įstatymai.

Respublikos Prezidentas Ministrų kabineto posėdžių metu vykdo įgaliojimus, nurodytus šio straipsnio 7, 8, 9, 10, 12, 13, 14, 18, 20, 21 ir 22 punktuose, ir visus kitus įgaliojimus, kurie pagal įstatymus jam gali būti suteikti tokiu pačiu būdu. Tam, kad Respublikos Prezidento aktai įsigaliotų, išskyrus tuos, kurie yra nurodyti šio straipsnio 3 ir 5 puntuose, jie turi būti kontrasignuoti vykdančiojo viceprezidento ir už tai atsakingo ministro ar ministrų.

237 straipsnis

Kiekvienais metais eilinės sesijos metu, per pirmąsias dešimt dienų nuo Nacionalinės Asamblėjos susirinkimo, Respublikos Prezidentas asmeniškai perskaito pranešimą Nacionalinėje Asamblėjoje, kuriame apžvelgia praėjusių metų politinius, ekonominius, socialinius savo administracijos vykdomos veiklos aspektus.

III skirsnis. Vykdantysis viceprezidentas

238 straipsnis

Vykdantysis viceprezidentas yra tiesiogiai pavaldus ir glaudžiai bendradarbiauja su Respublikos Prezidentu, pastarajam vadovaujant šalies

vykdomajai valdžiai. Vykdantysis viceprezidentas turi atitikti Respublikos Prezidentui keliamus reikalavimus ir negali būti su juo susijęs kraujo ar santuokiniais ryšiais.

239 straipsnis

Vykdančiojo viceprezidento įgaliojimai:

1) bendradarbiauti su Respublikos Prezidentu vadovaujant Vyriausybei;

2) koordinuoti valstybės viešąjį valdymą pagal Respublikos Prezidento nurodymus;

3) siūlyti Respublikos Prezidentui paskirti arba atleisti iš pareigų ministrus;

4) pirmininkauti Ministrų kabinetui, iš anksto gavus Respublikos Prezidento leidimą;

5) koordinuoti vykdomosios valdžios ir Nacionalinės Asamblėjos santykius;

6) pirmininkauti Federalinės Vyriausybės tarybai;

7) skirti ir atleisti iš pareigų tuos Vyriausybės pareigūnus, kurių skyrimas pagal įstatymus niekam kitam nėra patikėtas;

8) pavaduoti Respublikos Prezidentą, kai jis negali laikinai vykdyti savo pareigų;

9) vykdyti Respublikos Prezidento jam pavestas funkcijas;

10) vykdyti kitus įgaliojimus, priskiriamus jam pagal šią Konstituciją ir įstatymus.

240 straipsnis

Jis gali būti pašalintas iš pareigų pareiškus nepasitikėjimą, jei už tokį sprendimą balsuoja ne mažiau kaip du trečdaliai Nacionalinės Asamblėjos narių. Pašalintas iš pareigų pareigūnas neturi teisės eiti vykdančiojo viceprezidento ar ministro pareigų iki pareigas einančio Respublikos Prezidento kadencijos pabaigos. Trečiasis vykdančiojo viceprezidento atleidimas dėl nepasitikėjimo pareiškimo tos pačios Respublikos Prezidento kadencijos metu suteikia teisę Respublikos Prezidentui paleisti Nacionalinę Asamblėją. Nacionalinės Asamblėjos paleidimo tvarka apima rinkimų rengimą ir naujos įstatymų leidžiamosios valdžios formavimą per 60 dienų nuo senosios paleidimo. Nacionalinė Asamblėja negali būti paleista paskutiniais jos konstitucinės kadencijos metais.

241 straipsnis

Vykdantysis viceprezidentas yra atskaitingas už savo veiksmus pagal šią Konstituciją ir įstatymus.

IV skirsnis. MINISTRAI IR MINISTRŲ KABINETAS

242 straipsnis

Ministrai yra tiesiogiai pavaldūs Respublikos Prezidentui ir kartu su juo bei vykdančiuoju viceprezidentu sudaro Ministrų kabinetą. Respublikos Prezidentas pirmininkauja Ministrų kabineto posėdžiams, tačiau jam suteikta teisė įgalioti vykdomajį viceprezidentą vadovauti posėdžiams, kai Respublikos Prezidentas negali dalyvauti. Priimtus sprendimus tvirtina Respublikos Prezidentas. Vykdantysis viceprezidentas ir ministrai yra kartu atsakingi už Ministrų kabineto sprendimus, išskyrus tuos atvejus, kai jie susilaikė arba balsavo prieš tokį sprendimą.

243 straipsnis

Respublikos Prezidentas turi teisę skirti valstybės ministrus, kurie ne tik dalyvavauja Ministrų kabineto veikloje, bet ir pataria Respublikos Prezidentui ir vykdančiajam viceprezidentui klausimais, kurie priskirti jų kompetencijai.

244 straipsnis

Ministru gali būti vyresnis negu 25 metų amžiaus Respublikos pilietis, išskyrus šioje Konstitucijoje nustatytas išimtis. Ministrai yra atsakingi už savo veiksmus pagal šią Konstituciją ir įstatymus, pasibaigus metams per 60 dienų pateikia Nacionalinei Asamblėjai pakankamą ir racionalią metinę praėjusių metų veiklos ataskaitą.

245 straipsnis

Ministrai turi teisę pasisakyti Nacionalinėje Asamblėjoje ir komitetuose. Jie turi teisę dalyvauti Nacionalinės Asamblėjos posėdyje be teisės balsuoti.

246 straipsnis

Pareiškus nepasitikėjimą ministru, jis pašalinamas iš pareigų, jei už tai balsuoja ne mažiau kaip trys penktadaliai Nacionalinės Asamblėjos narių. Pašalintas pareigūnas neturi teisės eiti vykdančiojo viceprezidento arba

ministro pareigų iki pareigas einančio Respublikos Prezidento kadencijos pabaigos.

V skirsnis. Respublikos generalinis prokuroras

247 straipsnis

Respublikos generalinio prokuroro administracija pataria, gina, atstovauja teisme turtinius Respublikos interesus ir teikia konsultacijas dėl sutarčių, kuriomis įgyvendinamas valstybės viešasis interesas, patvirtinimo. Šios administracijos struktūrą, kompetenciją ir funkcijas nustato organiniai įstatymai.

248 straipsnis

Už Respublikos generalinio prokuroro administraciją yra atsakingas ir jai vadovauja Respublikos generalinis prokuroras, padedamas kitų pareigūnų, kaip nustatyta su tuo susijusiuose organiniuose įstatymuose.

249 straipsnis

Respublikos generalinis prokuroras turi atitikti Aukščiausiojo Teisingumo Teismo teisėjams keliamus reikalavimus. Respublikos generalinį prokurorą skiria Respublikos Prezidentas Nacionalinės Asamblėjos pritarimu.

250 straipsnis

Respublikos generalinis prokuroras dalyvauja ir turi teisę kalbėti Ministrų kabineto posėdžiuose.

VI skirsnis. Valstybės taryba

251 straipsnis

Valstybės Taryba yra aukščiausiasis vyriausybės ir viešojo valdymo institucijų konsultacinis organas valstybėje. Atsižvelgdama į nacionalinius interesus, ji teikia politines rekomendacijas dėl itin svarbių klausimų, dėl kurių Respublikos Prezidentas prašo Valstybės Tarybos nuomonės. Valstybės Tarybos funkcijas ir įgaliojimus nustato įstatymai.

252 straipsnis

Valstybės Tarybai vadovauja vykdantysis viceprezidentas, penkis jos atstovus skiria Respublikos Prezidentas; vieną atstovą skiria Nacionalinė

Asamblėja; vieną atstovą skiria Aukščiausiasis Teisingumo Teismas ir vieną valstijos gubernatorių skiria visi aukščiausi valstijų vadovai kartu.

III skyrius. TEISMINĖ VALDŽIA IR TEISINĖ SISTEMA

I skirsnis. Bendrosios nuostatos

253 straipsnis

Teisingumas kyla iš piliečių valios ir vykdomas Respublikos vardu įstatymų nustatyta tvarka. Institucijoms, turinčioms teisminę valdžią, įstatymų numatyta tvarka pavesta spręsti visas bylas ir klausimus, įeinančius į jų kompetenciją, priimti sprendimus ir užtikrinti jų vykdymą. Teisingumo sistemą sudaro Aukščiausiasis Teisingumo Teismas, kiti teismai, Valstybės prokurorų tarnyba, Žmonių gynėjo tarnyba, nusikaltimų tyrimo organai, teisėjų padėjėjai ir tarnautojai, penitencinė sistema, alternatyvios justicijos priemonės, piliečiai, dalyvaujantys vykdant teisingumą, advokatai.

254 straipsnis

Teisminė valdžia yra nepriklausoma, todėl Aukščiausiojo Teisingumo Teismo veikla, finansinavimas ir valdymas turi autonomiją. Šiuo tikslu nacionaliniame valstybės biudžete teisingumo sistemai yra skiriama kintamoji metinė suma, lygi bent jau 2 % įprasto nacionalinio valstybės biudžeto tam, kad sistema veiktų veiksmingai; ši suma negali būti sumažinta arba pakeista be išankstinio Nacionalinės Asamblėjos pritarimo. Teisminė valdžia neturi teisės nustatyti kokių nors mokesčių ar rinkliavų ir reikalauti sumokėti už savo paslaugas.

255 straipsnis

Paskyrimas į teisėjų pareigas ir teisėjų paaukštinimas vykdomas viešųjų konkursų būdu, siekiant užtikrinti tinkamus kandidatų, kuriuos atrenka teisininkų komisija, gebėjimus ir kompetenciją įstatymų nustatyta tvarka ir sąlygomis. Už teisėjų paskyrimą ir teisėjų priesaiką atsako Aukščiausiasis Teisingumo Teismas. Piliečių dalyvavimą teisėjų atrankose ir paskyrimo į pareigas procese garantuoja įstatymai. Teisėjai pašalinami arba laikinai atleidžiami iš pareigų tik pagal aiškiai įstatymuose numatytas teisines procedūras. Įstatymuose numatytos priemonės skatina teisėjų profesionalumą, universitetai bendradarbiauja siekiant šio tikslo, organizuodami atitinkamas teisės mokslo programas ir specializuotus teismų praktikos mokymus.

Teisėjai asmeniškai atsako už nepagrįstą neveikimą, delsimą ar klaidas, už proceso taisyklių nesilaikymą, atsisakymą vykdyti teisingumą, šališkumą, kyšininkavimo ir piktnaudžiavimo įgaliojimais nusikaltimus.

256 straipsnis

Siekiant užtikrinti teismo pareigūnų, teisėjų, Valstybės prokurorų tarnybos prokurorų ir valstybės gynėjų nešališkumą ir nepriklausomumą atliekant oficialias funkcijas, jiems neleidžiama įgyvendinti savo teisių balsuoti, dalyvauti priešiškų politinių, profesinių asociacijų, prekybos unijų arba panašių organizacijų veikloje nuo jų paskyrimo dienos iki tol, kol jie eina pareigas; taip pat tiesiogiai arba per bet kurį kitą asmenį dalyvauti pelno siekiančioje privačioje veikloje, kuri nesuderinama su jų oficialiomis pareigomis; taip pat atlikti kitas valstybines funkcijas, išskyrus švietimo veiklą. Teisėjams draudžiama jungtis į tarpusavio asociacijas.

257 straipsnis

Procedūra yra esminė teisingumo vykdymo priemonė. Procesinės normos užtikrina teisinių formalumų paprastumą, vientisumą ir veiksmingumą, jos įgyvendinamos operatyvių, žodinių ir viešų procedūrų būdu. Teisingumas neturi būti aukojamas dėl neesminių formalumų nesilaikymo.

258 straipsnis

Taikos teisėjas bendruomenėse renkamas pagal įstatymus. Taikos teisėjai renkami visuotiniu, tiesioginiu ir slaptu balsavimu įstatymo nustatyta tvarka. Įstatymas turi skatinti arbitražo, taikinimo, mediacijos ir kitas alternatyvias ginčų sprendimo priemones.

259 straipsnis

Kompetencija nagrinėti administracinius ginčus priklauso Aukščiausiajam Teisingumo Teismui ir kitiems įstatymuose numatytiems teismams. Organai, turintys jurisdikciją nagrinėti administracinius ginčus, yra įgalioti panaikinti bendrus ar individualius aktus, kurie prieštarauja teisei, įskaitant tuos, kurie priimti viršijant kompetenciją; įpareigoti sumokėti baudas ir atlyginti žalą, dėl kurios administracija yra atsakinga; nagrinėti ieškinius, kylančius iš viešųjų paslaugų teikimo; atkurti ginčo šalių teisinę padėtį, buvusią iki neteisėtų ir žalą sukėlusių administracinių aktų priėmimo.

260 straipsnis

Teisėtos vietinių gyventojų institucijos turi įgaliojimus taikyti teritorinio lygmens teisingumo sistemos kompetenciją jų bendruomenėse pagal vietinių gyventojų protėvių tradicijas, taisykles ir procedūras, jeigu tai neprieštarauja šiai Konstitucijai, įstatymams ir viešajai tvarkai. Būdus, kuriais ši specialioji kompetencija turi būti derinama su nacionaline teisine sistema, nustato įstatymas.

261 straipsnis

Karinė baudžiamoji jurisdikcija yra teisminės valdžios sudedamoji dalis, jos teisėjai atrenkami konkurso būdu. Jos kompetenciją, struktūrą ir veiklos būdus reglamentuoja kaltinamoji sistema, atsižvelgiant į organinį Karo teisingumo kodeksą. Už nusikaltimų vykdymą, žmogaus teisių pažeidimus ir žmonijos teisių pažeidimus teisiama bendrosios kompetencijos teismuose. Karo teismų kompetencija apsiriboja karinio pobūdžio nusikaltimais. Tiek, kiek nenumatyta šioje Konstitucijoje, teismų specialiąją kompetenciją, struktūrą ir veiklą reglamentuoja įstatymai.

II skirsnis. Aukščiausiasis Teisingumo Teismas

262 straipsnis

Aukščiausiasis Teisingumo Teismas posėdžiauja plenarinėje sesijoje ir Konstituciniame, Politiniame / Administraciniame, Rinkimų, Civilinių skundų, Baudžiamajame apeliaciniame ir Socialiniame apeliaciniame skyriuose, kurių sudėtis ir kompetencija nustatoma tai reglamentuojančiame organiniame akte. Socialinio skyriaus kompetencija apima klausimus, susijusius su skundais žemės ūkio, darbo ir nepilnamečių reikalų srityse.

263 straipsnis

Norėdamas tapti Aukščiausiojo Teisingumo Teismo teisėju asmuo privalo:

1) būti Respublikos piliečiu pagal kilmę;

2) būti garbingu piliečiu;

3) turėti pripažintą teisininko kvalfikaciją; turėti nepriekaištingą reputaciją; turėti ne mažesnę kaip 15 metų teisinio darbo patirtį ir magistro arba daktaro laipsnį teisės mokslų srityje arba turėti ne mažesnę kaip 15 metų patirtį einant universiteto teisės profesoriaus pareigas, šį terminą skaičiuojant nuo profesoriaus vardo suteikimo dienos arba būti to skyriaus

specializacijos, į kurį jis kandidatuoja, aukštesnės instancijos teismo teisėju, jeigu pripažįstama, kad teisėjo pareigas jis nepriekaištingai ėjo ne mažiau kaip pastaruosius 15 metų;

4) atitikti kitus įstatymuose nustatytus reikalavimus.

264 straipsnis

Aukščiausiojo Teisingumo Teismo teisėjai renkami vienai 12 metų kadencijai. Rinkimų procedūrą nustato įstatymas. Visais atvejais kandidatus gali pasiūlyti Teisėjų nominacijų komitetas, taip pat galima kandidatuoti savo iniciatyva arba organizacijų, susijusių su ta teisės sritimi, iniciatyva. Susipažinęs su bendruomenės nuomone, Teisėjų nominacijų komitetas atlieka pirmąją kandidatūrų atranką ir teikia jas visuomenei svarstyti, ji atlieka antrąją atranką, po kurios kandidatai teikiami Nacionalinei Asamblėjai priimti galutinį sprendimą. Piliečiai gali pareikšti prieštaravimą dėl bet kurios kandidatūros, nurodant motyvus Teisėjų nominacijų komitetui arba Nacionalinei Asamblėjai.

265 straipsnis

Nacionalinė Asamblėja gali pašalinti Aukščiausiojo Teisingumo Teismo teisėjus iš pareigų kvalifikuota dvejų trečdalių narių balsų dauguma, išklausius suinteresuotą asmenį; šiurkščių nusižengimų atvejais, nurodytais piliečių valdžios, įstatymuose numatytomis sąlygomis.

266 straipsnis

Aukščiausiojo Teisingumo Teismo įgaliojimai:

1) vykdyti konstitucinę kompetenciją, nustatytą šios Konstitucijos VIII dalyje;

2) nutarti, ar yra pagrindas Respublikos Prezidento arba bet kurio asmens, einančio šias pareigas, apkaltai ir tokiu atveju laikantis nustatytos procedūros teikti šią išvadą Nacionalinei Asamblėjai galutiniam sprendimui priimti;

3) nutarti, ar yra pagrindas Respublikos vykdančiojo viceprezidento; Nacionalinės Asamblėjos arba paties Aukščiausiojo Teisingumo Teismo narių, ministrų; generalinio prokuroro; Respublikos generalinio kontrolieriaus; žmonių gynėjo; gubernatorių; pagrindinių pareigūnų ir karinio jūrų laivyno admirolų arba Venesuelos diplomatinių atstovybių vadovų apkaltai; ir tokiu atveju, atsižvelgiant į Respublikos generalinio prokuroro ar tų, kurie eina jo pareigas, duomenis, jeigu padarytas bendro pobūdžio nusi-

kaltimas, šis klausimas yra priskiriamas Aukščiausiojo Teisingumo Teismo kompetencijai iki galutinio sprendimo priėmimo;

4) nagrinėti administracinius ginčus, kylančius tarp Respublikos ir bet kurios valstijos, savivaldybės ar kito viešojo subjekto, išskyrus tuos atvejus, kai ginčai kyla tarp savivaldybių, priklausančių tai pačiai valstijai, nes tokius ginčus pagal įstatymus nagrinėja kitas teismas;

5) visiškai arba iš dalies paskelbti negaliojančiais ir niekiniais valstybės vykdomosios valdžios administracinius norminius ir individualius aktus;

6) įstatymų nustatyta tvarka nagrinėti pasiūlymus priimti aiškinamąjį sprendimą dėl teisės aktų turinio ir jų taikymo;

7) spręsti ginčus tarp bendrosios ir specialiosios kompetencijos teismų, kai ginčas kyla ne tarp aukštesnės pakopos teismų pagal hierarchiją arba bendrosios kompetencijos teismų;

8) nagrinėti apeliacinius skundus teisės pažeidimų bylose;

9) vykdyti visus kitus įstatymuose nustatytus įgaliojimus.

Įgaliojimus, nurodytus 1 punkte, vykdo Konstitucinis skyrius; įgaliojimus, nurodytus 2 ir 3 punktuose, vykdo plenarinė sesija; įgaliojimus, nurodytus 4 ir 5 punktuose, vykdo Politinis / Administracinis skyrius. Likusius įgaliojimus vykdo įvairūs skyriai šioje Konstitucijoje ir įstatymuose nustatyta tvarka.

267 straipsnis

Aukščiausiasis Teisingumo Teismas koordinuoja, valdo ir administruoja teisminę valdžią, tikrina ir stebi Respublikos teismus ir Visuomenės gynėjų administraciją. Aukščiausiasis Teisingumo Teismas rengia ir vykdo savo bei teisminės valdžios biudžetą. Teisėjų drausminius pažeidimus nagrinėja įstatymuose numatyti drausmės teismai. Magistratų teismo teisėjų ir teisėjų drausmės sistema remiasi Nacionalinės Asamblėjos patvirtintu Venesuelos teisėjų etikos kodeksu. Drausminės procedūros yra viešos, žodinės, operatyvios, vykdomos įstatymų nustatyta tvarka ir sąlygomis. Siekiant įgyvendinti minėtus įgaliojimus, Aukščiausiojo Teisingumo Teismo plenarinės sesijos metu steigiamas Vykdomasis teismų santvarkos skyrius ir įvairūs regioniniai padaliniai.

268 straipsnis

Visuomenės gynėjų autonomiją, struktūrą, veiklą, drausmę ir tinkamumą pareigoms reglamentuoja įstatymas, užtikrinant jų paslaugų veiksmingumą ir teikiamą naudą visuomenei.

269 straipsnis

Apygardos teismų struktūrą, steigimą ir apygardų bei specializuotų teismų kompetenciją reglamentuoja įstatymas, skatinant administracinę ir teisinę teisminės valdžios decentralizaciją.

270 straipsnis

Teisėjų nominacijų komitetas yra institucija, kuriai yra pavesta patarti atrenkant kandidatus Aukščiausiojo Teisingumo Teismo teisėjų pareigoms užimti. Be to, jis turi konsultuoti teisėjų rinkikų kolegiją, renkant drausmės jurisdikcijos teisėją. Teisėjų nominacijų komitetą sudaro atstovai iš įvairių visuomenės sluoksnių pagal įstatymuose išdėstytas nuostatas.

271 straipsnis

Užsienio piliečių ekstradicija už nelegalų kapitalą, narkotikus ir tarptautinių organizuotų nusikalstamų grupuočių nusikaltimus, taip pat už nusikaltimus kitų valstijų visuomenės paveldui ir žmogaus teisėms, jokiu būdu negali būti paneigta. Teismo procesai, siekiant nubausti už nusikaltimus žmogaus teisėms arba viešajam paveldui arba už narkotikų prekybą, negali būti nutraukti dėl senaties. Be to, turtas, susijęs su šiais nusikaltimais, teismo sprendimu konfiskuojamas. Procedūros, susijusios su minėtų nusikaltimų nagrinėjimu, turi būti viešos, žodinės ir operatyvios, laikantis tinkamo proceso principo, o kompetentingos teisėsaugos institucijos yra įgaliotos vykdyti reikalingas prevencijos ir atsargumo priemones, susijusias su turtu, priklausančiu atsakovui ar susijusiam asmeniui, siekiant garantuoti jų galimą civilinę atsakomybę.

272 straipsnis

Valstybė garantuoja penitencinę sistemą, užtikrina kalinių reabilitaciją ir pagarbą jų teisėms. Šiuo tikslu pataisos įstaigose turi būti darbo, studijų, sporto ir poilsio zonos, kurios veikia vadovaujant profesionaliems diplomuotiems penologams ir valdomos decentralizuotos valstijos arba savivaldybės valdžios administracijos; jos gali būti privatizuojamos. Šiose įstaigose pirmenybė teikiama atviram režimui, taip pat laisvės atėmimo žemės ūkio kolonijose modeliui. Visais atvejais laisvės atėmimo vietose pirmiausia taikomos tos priemonės, kurios apriboja laisvę. Valstybė įsteigia būtinas institucijas, kurios remia atlikusių laisvės atėmimo bausmę reintegraciją į visuomenę ir skatina kurti autonomiškas penitencines institucijas su darbuotojais, atliekančiais tik techninio pobūdžio funkcijas.

IV skyrius. PILIEČIŲ VALDŽIA

I DALIS. Bendrosios nuostatos

273 straipsnis

Piliečių valdžia yra vykdoma per Respublikos etikos tarybą, kurią sudaro Respublikos žmonių gynėjas, generalinis prokuroras ir generalinis kontrolierius. Piliečių valdžios institucijas sudaro Žmonių gynėjo tarnyba, Valstybės prokurorų tarnyba ir Generalinio kontrolieriaus tarnyba, vienos iš kurių vadovą skiria Respublikos etikos taryba vienerių metų kadencijai numatant perrinkimo galimybę. Piliečių valdžia yra nepriklausoma ir jos institucijos naudojasi veiklos, finansiniu ir administraciniu savarankiškumu. Siekiant šio tikslo, iš bendro valstybės biudžeto skiriami metiniai biudžeto asignavimai. Piliečių valdžios organizavimą ir veiklą reglamentuoja organinis įstatymas.

274 straipsnis

Institucijos, vykdančios piliečių valdžią, pagal šią Konstituciją ir įstatymus yra įpareigojamos atlikti prevenciją, tyrimą ir skirti sankcijas už veiksmus, kenkiančius visuomenės etinei ir valdymo moralei; užtikrinti sklandų valstybės turto naudojimo teisėtumą ir valdymą, teisėtumo principo veikimą ir panaudojimą visose valstybės valdymo veiklos srityse, taip pat skatinti švietimą, kaip procesą, padedantį kurti pilietiškumą, solidarumą, laisvę, demokratiją, socialinę atsakomybą ir darbą.

275 straipsnis

Respublikos etikos tarybos atstovai pareiškia įspėjimus valdžios institucijoms ar valstybės viešojo valdymo institucijų pareigūnams dėl tarnybinių pažeidimų. Jeigu šių įspėjimų nepaisoma, Respublikos etikos taryba turi teisę skirti baudas, nustatytas įstaymuose. Nepaisymo atveju, Respublikos etikos tarybos pirmininkas pateikia ataskaitą tai institucijai, kurioje dirba pažeidimą padaręs valstybės pareigūnas ar darbuotojas, siekiant, kad tokia institucija imtųsi atitinkamų korekcinių veiksmų ir turėtų galimybę taikyti įstatymuose nustatytas sankcijas.

276 straipsnis

Respublikos etikos tarybos pirmininkas ir piliečių valdžią sudarančių institucijų vadovai pateikia metinę ataskaitą prieš Nacionalinės Asamblė-

jos plenarinę sesiją. Jie taip pat pateikia ataskaitas, jei to paprašo Nacionalinė Asamblėja. Skelbiamos tiek reguliarios, tiek specialios ataskaitos.

277 straispnis

Valstybės viešojo valdymo institucijų pareigūnai, priklausomai nuo sankcijų, kurios gali būti taikomos pagal įstatymą, tyrimo metu privalo prioritetine tvarka bendradarbiauti su Respublikos etikos tarybos atstovais. Taryba turi teisę prašyti jų pateikti paaiškinimus ir dokumentus, reikalingus jos funkcijoms atlikti; tai apima bet kuriuos dokumentus ar jų sąrašus, kurie pagal įstatymą klasifikuojami kaip konfidencialūs ar slapti. Visais atvejais piliečių valdžia gali atskleisti konfidencialių ar slaptų dokumentųinformaciją tik pagal įstatymuose nustatytas prcedūras.

278 straipsnis

Respublikos etikos taryba skatina visų tipų mokymų veiklos rūšis, kuriomis siekiama prisidėti prie šios Konstitucijos supratimo ir tyrimų; meilės gimtajam kraštui, Respublikos pilietinių, demokratinių, transcendentinių vertybių ir pagarbos žmogaus teisėms laikymosi.

279 straipsnis

Respublikos etikos taryba sušaukia Piliečių valdžios kandidato iškėlimo vertinimo komitetą, kuris sudarytas iš įvairių visuomenės atstovų grupių ir atlieka viešąją veiklą, pateikdama trijų kandidatų iš kiekvienos piliečių valdžios institucijos narės sąrašą svarstyti Nacionalinei Asamblėjai, kuri per 30 kalendorinių dienų dviejų trečdalių balsų dauguma išrenka piliečių valdžios institucijos narį. Jei Nacionalinė Asamblėja nepasiekia susitarimo iki nurodyto laikotarpio pabaigos, rinkėjai pateikia trijų kandidatų sąrašą viešajam referendumui. Jeigu Piliečių valdžios kandidato iškėlimo vertinimo komitetas nesušaukiamas per įstatymo nustatytą laikotarpį, Nacionalinė Asamblėja iš naujo paskiria tinkamą piliečių valdžios institucijos narį. Nacionalinė Asamblėja gali pašalinti piliečių valdžios narius iš pareigų pagal Aukščiausiojo Teisingumo Teismo sprendimą, priimtą laikantis įstatymo nustatytos tvarkos.

II DALIS. Žmonių gynėjo tarnyba

280 straipsnis

Žmonių gynėjo tarnyba įpareigota palaikyti, ginti, prižiūrėti teises ir garantijas, nustatytas šioje Konstitucijoje ir tarptautinėse žmogaus teisių

sutartyse, ginti teisėtus, bendrus ir skirtingus piliečių interesus. Žmonių gynėjo tarnybai vadovauja ir už ją yra atsakingas žmonių gynėjas, kuris skiriamas į pareigas vienai septynerių metų kadencijai. Žmonių gynėju gali būti ne jaunesnis nei 30 metų amžiaus Venesuelos pilietis, turintis akivaizdžią ir įrodytą kompetenciją žmogaus teisių veiklos srityje ir atitinkantis įstatymuose numatytus sąžiningumo, etikos ir moralės reikalavimus. Jeigu žmonių gynėjas laikinai ar visam laikui negali eiti pareigų, į šias pareigas įstatymo nustatyta tvarka paskiriamas kitas asmuo.

281 straipsnis

Žmonių gynėjo funkcijos:

1) užtikrinti, kad žmogaus teisės, nustatytos šioje Konstitucijoje ir tarptautinėse sutartyse bei konvencijose žmogaus teisių srityje, kurias ratifikavo Respublika, būtų gerbiamos ir saugomos, atliekant tyrimą savo iniciatyva arba bet kokio skundo, apie kurį jis sužino, pagrindu;

2) užtikrinti tinkamą viešųjų paslaugų funkcionavimą; saugoti ir ginti teisėtas, bendras ir skirtingas asmenų teises ir interesus nuo savivalės veiksmų, valdžios piktnaudžiavimo ir klaidų, padarytų, teikiant tokias viešąsias paslaugas, esant reikalui oficialiai registruoti bet kokius veiksmus, reikalaujant, kad valstybė kompensuotų šalims, priklausomai nuo jos administracinių veiksmų, bet kokią žalą, kurią galėjo sukelti tokių viešųjų paslaugų teikimas;

3) registruoti antikonstitucinius veiksmus, apibendrinti konstitucines priemones, tirti asmenų suėmimo teisėtumą ir duomenis, atlikti kitus veiksmus, būtinus, siekiant įvykdyti anksčiau išvardintus įgaliojimus įstatymo nustatyta tvarka;

4) skatinti ir siūlyti Respublikos generaliniam prokurorui imtis atitinkamų veiksmų dėl valstybės pareigūnų, atsakingų už žmogaus teisių pažeidimus ar kėsinimąsi į jas;

5) siūlyti Respublikos etikos tarybai imtis atitinkamų priemonių dėl valstybės pareigūnų, atsakingų už žmogaus teisių pažeidimus ar kėsinimąsi į jas;

6) prašyti kompetetingų institucijų įstatymo nustatyta tvarka taikyti atitinkamas taisomąsias ir baudžiamąsias priemones vartotojų teisių pažeidimo atvejais;

7) pateikti skundus ar kitokias iniciatyvas teisėkūros institucijoms savivaldybių, valstijos ar nacionaliniu lygmenimis, siekiant veiksmingos žmogaus teisių apsaugos;

8) apsaugoti vietinių gyventojų teises ir imtis reikalingų veiksmų, siekiant veiksmingai garantuoti ir apsaugoti tokias teises;

9) aplankyti ir patikrinti valstybės institucijas, jų teritorines įstaigas ir padalinius, siekiant užkirsti kelią žmogaus teisių pažeidimams arba jas apginti;

10) esant reikalui, pateikti atitinkamoms institucijoms rekomendacijas ir pastabas, siekiant užtikrinti optimalią žmogaus teisių apsaugą, tuo tikslu parengti mechanizmus, skirtus nuolatiniam bendradarbiavimui su privačiais asmenimis, nacionalinėmis valstybės institucijomis, tarptautinėmis organizacijomis, siekiant apsaugoti ir ginti žmogaus teises;

11) skatinti ir įgyvendinti politiką, siekiant plėsti ir veiksmingai apsaugoti žmogaus teises;

12) vykdyti kitas funkcijas, nustatytas šioje Konstitucijoje ir įstatymuose.

282 straipsnis

Žmonių gynėjui, vykdant savo funkcijas, suteikiamas imunitetas, todėl jis negali būti persekiojamas, suimamas ar traukiamas baudžiamojon atsakomybėn už veiklą, susijusią su jo tarnybinėmis funkcijomis. Bet kuriuo tokiu atveju išimtinė kompetencija suteikiama Aukščiausiajam Teisingumo Teismui.

283 straipsnis

Klausimai, susiję su Žmonių gynėjo tarnybos struktūra ir funkcijomis savivaldybės, valstijos, nacionaliniu ir specialiuoju lygmenimis, nustatomi pagal įstatymus. Šios tarnybos veikla reglamentuojama remiantis paslaugų neatlygintinumo, prieinamumo, skubos, laisvės nuo formalumų ir savo iniciatyvos principais.

III DALIS. Valstybės prokurorų tarnyba

284 straipsnis

Valstybės prokurorų tarnybai vadovauja ir už ją yra atsakingas Respublikos generalinis prokuroras, kuris tiesiogiai atlieka savo funkcijas, padedamas įstatymo numatytų pareigūnų. Siekiantis tapti Respublikos generaliniu prokuroru asmuo turi atitikti tuos pačius tinkamumo reikalavimus, kurie taikomi Aukščiausiojo Teisingumo Teismo teisėjams. Respublikos generalinis prokuroras skiriamas septynerių metų kadencijai.

285 straipsnis

Valstybės prokuratūrų tarnybos funkcijos:

1) teisinių procedūrų metu užtikrinti pagarbą konstitucinėms teisėms ir garantijoms, taip pat toms teisėms ir garantijoms, kurios kyla iš Respublikos pasirašytų tarptautinių sutarčių, susitarimų ir konvencijų;

2) garantuoti greitą teisminio proceso eigą, teisę į ankstesnį bylos nagrinėjimą ir teisingą procesą;

3) vadovauti ir kontroliuoti nusikaltimų ikiteisminiam tyrimui, siekiant nustatyti visas jo padarymo aplinkybes, reikšmingas kvalifikuojant padarytą veiką, nustatant kaltus asmenis ir kitų dalyvių atsakomybę, taip pat užtikrinti kardomąjį kalinimą tų asmenų, kurie aktyviai ar pasyviai susiję su nusikaltimo padarymu;

4) valstybės vardu patraukti baudžiamojon atsakomybėn kaltus asmenis tais atvejais, kai nereikalaujama iniciatyvos iš nukentėjusios šalies, siekiant pradėti ar tęsti tokį patraukimą baužiamojon atsakomybėn, atsižvelgiant į įstatymuose nustatytas išimtis;

5) atlikti tinkamus veiksmus, kad valstybės pareigūnams būtų taikoma civilinė, darbo, karinė, administracinė ar tarnybinė atsakomybė už tarnybinius pažeidimus;

6) vykdyti bet kokias kitas funkcijas, kurios gali būti paskirtos šiai tarnybai pagal šią Konstituciją ir įstatymus.

Šios funkcijos nepaneigia kitų teisių ar veiksmų panaudojimo, kuriuos privatiems asmenims ar pareigūnams gali numatyti ši Konstitucija ir įstatymai.

286 straipsnis

Klausimai, susiję su Valstybės prokurorų tarnyba savivaldybės, valstijos ir nacionaliniu lygmenimis, nustatomi pagal įstatymą, suteikiant atitinkamas priemones, užtikrinančias Valstybės prokurorų tarnyboje dirbančių prokurorų tinkamumą, sąžiningumą ir stabilią kadenciją. Taisyklės, garantuojančios personalo funkcijų vykdymą, nustatomos įstatyme.

IV DALIS. Respublikos generalinio kontrolieriaus tarnyba

287 straispnis

Respublikos generalinio kontrolieriaus tarnyba yra institucija, kuri kontroliuoja, stebi ir tikrina valstybės pajamas, išlaidas ir susijusius valstybės nuosavybės sandorius. Ji turi veiklos, administracinę ir organizacinę

autonomiją atliekant su prižiūrimų institucijų ir subjektų tikrinimu susijusias funkcijas.

288 straipnis

Respublikos generalinio kontrolieriaus tarnybai vadovauja ir už ją yra atsakingas Respublikos generalinis kontrolierius, kuriuo gali būti ne jaunesnis nei 30 metų amžiaus Respublikos pilietis, turintis patikrintus sugebėjimus ir patirtį, būtiną šiomss pareigomss vykdyti. Respublikos generalinis kontrolierius skiriamas septynerių metų kadencijai.

289 straipsnis

Respublikos generalinio kontrolieriaus funkcijos:

1) kontroliuoti, stebėti ir tikrinti valstybės pajamas, išlaidas ir turtą, taip pat ir susijusius sandorius, nedarant poveikio funkcijoms, įstatymo nustatyta tvarka priskirtoms kitoms savivaldybių ir valstijų institucijoms.

2) kontroliuoti valstybės skolą, nedarant poveikio funkcijoms, įstatymo nustatyta tvarka priskirtoms kitoms savivaldybių ir valstijų institucijoms;

3) pagal kompetenciją tikrinti ir atlikti viešojo sektoriaus institucijų, subjektų ir juridinių asmenų auditą, įsakyti pradėti tyrimus dėl valstybės nuosavybės pažeidimų, taip pat taikyti priemones ir atitinkamas adminitracines sanacijas įstatymo nustatyta tvarka;

4) skatinti Respublikos generalinį prokurorą atlikti atitinkamus teisinius veiksmus, susijusius su veiksmais ir nusikaltimais, padarytais valstybės nuosavybei, apie kuriuos jis sužino, atlikdamas savo oficialias pareigas;

5) vykdyti viešojo sektoriaus institucijų veiklos kontrolę ir tikrinti jų kontroliuojamų juridinių asmenų sprendimus, susijusius su jų pajamomis, išlaidomis ir turtu, vertinti jų rezultatus ir atitiktį viešosios politikos tikslams;

6) vykdyti bet kokias kitas pagal šią Konstituciją ir įstatymus jam priskirtas funkcijas.

290 straipsnis

Klausimai, susiję su Respublikos generalinio kontrolieriaus funkcijomis ir nacionaline mokesčių kontrolės sistema, nustatomi įstatymuose.

291 straipsnis

Ginkluotųjų pajėgų generalinio kontrolieriaus tarnyba yra neatskiriama valstybės kontrolės sistemos dalis. Ji yra atsakinga už valstybės pajamų, išlaidų bei turto, skirto nacionalinėms ginkluotosioms pajėgoms ir joms

priklausančioms institucijoms, stebėseną, kontrolę, nepažeidžiant Respublikos generalinio kontrolieriaus tarnybos veiklos apimties ir kompetencijos. Ginkluotųjų pajėgų generalinio kontrolieriaus tarnybos struktūra ir veikla nustatoma pagal atitinkamus įstatymus ir už tai yra atsakingas ginkluotųjų pajėgų generalinis kontrolierius, kuris yra skiriamas konkurso būdu.

V skyrius. RINKĖJŲ VALDŽIA

292 straipnis

Rinkėjų valdžią vykdo Nacionalinė rinkėjų taryba, kaip valdymo organas ir jai pavaldžios institucijos, Nacionalinė rinkimų valdyba, Civilinės būklės ir rinkėjų registravimo komisija ir Politinio dalyvavimo ir finansavimo komisija, kurių struktūrą ir veiklą reglamentuoja atitinkami organiniai įstatymai.

293 straipnis

Rinkimų valdžios funkcijos:

1) suderinti rinkimų įstatymus ir išspręsti dėl šių įstatymų kylančias abejones ir nereguliuojamas sritis;

2) parengti ir savarankiškai įgyvendinti savo biudžetą, tiesiogiai suderintą su Nacionaline Asamblėja;

3) išleisti privalomus nurodymus politinio finnansavimo ir rinkimų agitacijos srityse ir skirti sankcijas už tokių nurodymų nesilaikymą;

4) visiškai arba iš dalies paskelbti rinkimus niekiniais ir negaliojančiais;

5) organizuoti, administruoti, vadovauti ir stebėti visus veiksmus valstybės institucijose, susijusius su rinkimais ir referendumais;

6) organizuoti rinkimus profesinėms sąjungoms, profesinėms asociacijoms ir organizacijoms, siekiančioms politinių tikslų įstatymų nustatyta tvarka. Rinkimų valdžia taip pat turi teisę organizuoti rinkimų procesus kitoms organizacijoms pilietinėje visuomenėje, tiek jų prašymu, tiek Aukščiausiojo Teisingumo Teismo Rinkimų skyriaus sprendimu. Susiję subjektai, institucijos ir organizacijos padengia rinkimų išlaidas savo lėšomis;

7) prižiūrėti, organizuoti, vadovauti ir kontroliuoti piliečių ir rinkimų registrą;

8) organizuoti organizacijų, siekiančių politinių tikslų, registraciją ir įtraukimą į sąrašus, prižiūrėti, kad tokios organizacijos laikytųsi šioje

Konstitucijoje ir įstatymuose įtvirtintų nuostatų, reglamentuojančių jų statusą. Pirmiausia rinkimų valdžia nagrinėja politinių organizacijų paraiškas dėl jų steigimo, atnaujinimo ir panaikinimo, dėl jų preliminarių pavadinimų, vėliavų ir simbolių;

9) kontroliuoti, reguliuoti ir tikrinti lėšas, surinktas siekiant finansuoti politinių tikslų turinčias organizacijas;

10) vykdyti kitas funkcijas, nustatytas įstatyme. Rinkimų valdžios institucijos garantuoja rinkimų proceso lygiateisiškumą, patikimumą, nešališkumą, skaidrumą ir veiksmingumą, taip pat balsavimo teisės asmeniškumo įgyvendinimą ir proporcingą atstovavimą.

294 straipsnis

Rinkimų valdžią sudarančios institucijos valdomos sisteminės nepriklausomybės, funkcionalumo, biudžeto autonomiškumo, rinkimo organų atskyrimo nuo politinių partijų, nešališkumo ir piliečių dalyvavimo principais, taip pat rinkimų administracijos skaidrumo, balsavimo proceso operatyvumo ir balsų skaičiavimo decentralizacijos principais.

295 straipsnis

Rinkimų nominacijos komitetas kandidatus į Nacionalinę rinkimų tarybą atrenka iš įvairių visuomenės grupių atstovų įstatymų nustatyta tvarka.

296 straipsnis

Nacionalinė rinkimų taryba yra sudaryta iš penkių narių, neturinčių jokių ryšių su organizacijomis, siekiančiomis politinių tikslų. Šios tarybos formavimo tvarka yra tokia: tris narius siūlo pilietinė visuomenė, vieną – teisės mokyklos ir nacionalinių universitetų politinių mokslų fakultetai ir vieną – piliečių valdžia. Trys nariai, kuriuos pasiūlė pilietinė visuomenė, turi šešis pakaitinius narius, o kiekvienas iš tų narių, kuriuos iškėlė universitetai ir piliečių valdžia, atitinkamai turi du pakaitinius narius. Nacionalinei rinkimų tarybai, Civilinės būklės ir rinkėjų registravimo komisijai bei Politinio dalyvavimo ir finansavimo komisijai pirmininkauja nariai, kuriuos pasiūlė pilietinė visuomenė. Nacionalinės rinkimų tarybos narių kadencija yra septyneri metai ir jie yra skiriami rotacijos būdu: tris narius siūlo pilietinė visuomenė Nacionalinės Asamblėjos kiekvienos kadencijos pradžioje ir kiti du – įpusėjus tokiai kadencijai. Nacionalinės rinkimų tarybos nariai yra paskiriami Nacionalinėje Asamblėjoje dviejų trečdalių narių

balsų dauguma. Nacionalinės rinkimų tarybos nariai paskiria savo Prezidentą pagal įstatymą. Nacionalinės rinkimų tarybos narius gali pašalinti iš pareigų Nacionalinė Asamblėja pagal Aukščiausiojo Teisingumo Teismo sprendimą.

297 straipsnis

Rinkimų ginčus sprendžia Aukščiausiojo Teisingumo Teismo Rinkimų skyrius ir kiti teismai įstatymų nustatyta tvarka.

298 straipsnis

Įstatymai, reglamentuojantys rinkimų procesą, negali būti jokia forma keičiami likus mažiau nei šešiems mėnesiams iki rinkimų.

VI DALIS

SOCIALINĖ IR EKONOMINĖ SISTEMA

I skyrius. VALSTYBĖS SOCIALINĖ IR EKONOMINĖ TVARKA IR FUNKCIJOS EKONOMIKOS SRITYJE

299 straipsnis

Venesuelos Bolivaro Respublikos ekonominis režimas yra pagrįstas socialinio teisingumo, demokratizacijos, veiksmingumo, laisvos konkurencijos, aplinkosaugos, produktyvumo ir solidarumo pricipais, siekiant užtikrinti bendrą žmonijos tobulėjimą, orų ir naudingą visuomenės gyvenimą. Valstybė skatina asmeninę iniciatyvą ir nacionalinės ekonomikos darnų vystymąsi, kad būtų kuriamos darbo vietos, aukštas pridėtinės vertės lygis, keliamas gyventojų pragyvenimo lygis ir stiprinamas ekonominis šalies suverenitetas, garantuojant įstatymų patikimumą; solidus, dinamiškas, tvarus, tęstinis ir tolygus ekonomikos augimas, siekiant užtikrinti teisingą turto paskirstymą per dalyvaujamąjį demokratinį strateginį planavimą ir viešas konsultacijas.

300 straipsnis

Nacionaliniai įstatymai nustato sąlygas dėl funkciškai decentralizuotų subjektų, atliekančių socialinę ir ūkinę veiklą, siekiant užtikrinti valstybės resursų pakankamą ekonominį ir socialinį produktyvumą, investuotą į tokias veiklas.

301 straipsnis

Valstybė pasilieka teisę formuoti tokią prekybos politiką, kuria siekiama apsaugoti Respublikos viešųjų ir privačių bendrovių ekonominę veiklą. Verslo įmonėms, institucijoms ar užsienio valstybių piliečiams nesuteikiamos palankesnės sąlygos pagal šį režimą nei tos sąlygos, kurios yra sudarytos Respublikos piliečiams. Užsienio investicijoms yra taikomos tokios pačios sąlygos, kaip ir vidaus investicijoms.

302 straipsnis

Siekiant naudos valstybei, naftos pramonė ir kitos strateginės pramonės šakos, veiklos, prekės ir paslaugos lieka valstybės žinioje. Valstybė skatina vidaus gamybą iš žaliavų, gaunamų iš atsinaujinančių energijos šaltinių, siekiant įsisavinti, kurti ir išrasti technologijas, kurti darbo vietas, skatinti ekonomikos augimą, kurti turtą ir gerovę žmonėms.

303 straipsnis

Dėl ekonominio, politinio suvereniteto ir strateginės reikšmės valstybė pasilieka visas Petroleos de Venezuela, S.A. akcijas arba sukuria instituciją, kuri valdo naftos pramonę, išskyrus pavaldžias įmones, strategines bendras įmones, verslo įmones ir bet kokias kitas įmones, kurios yra įkurtos ar bus įkurtos ateityje, kaip Petroleos de Venezuela, S.A. verslo vykdymo pasekmė.

304 straipsnis

Visi vandenys yra vieša Tautos nuosavybė, svarbi gyvenimui ir plėtrai. Įstatymuose įtvirtintos nuostatos, garantuojančios vidaus vandenų apsaugą, panaudojimą ir atgaminimą, atsižvelgiant į hidrologinio ciklo etapus ir zonos kriterijų.

305 straipsnis

Valstybė skatina tvarų žemės ūkį, kaip strateginį pagrindą bendram kaimo vystymuisi, ir todėl garantuoja saugų maisto tiekimą visuomenei, apibrėžiamą kaip pakankamą, stabilų, laiku ir nepertraukiamą jo pristatymą vartotojams. Saugus maisto tiekimas užtikrinamas, tobulinant ir nustatant vidaus žemės ūkio ir gyvulininkystės produkcijos prioritetus, kuri suprantama kaip produkcija, gaunama iš žemės ūkio, gyvulininkystės, žuvininkystės ir vandens gyvių auginimo veiklos. Maisto produkcija yra nacionalinės svarbos klausimas ir pagrindinis valstybės ekonominės

ir socialinės raidos klausimas. Siekdama šio tikslo, valstybė užtikrina tokį finansinį, komercinį, technologinį perdavimą, žemės nuomą, infrastruktūrą, žmonių mokymus ir kitas priemones, reikalingas strateginiam savarankiškumui. Be to, valstybė, siekdama kompensuoti trūkumus, susijusius su žemės ūkio veikla, skatina veiksmus nacionaliniame ir tarptautiniame ekonominiame kontekste. Valstybė įstatymo nustatyta tvarka saugo nepramoninių žvejų gyvenvietes ir bendruomenes, taip pat jų žvejybos vietas kontinentiniuose vandenyse, esančiuose arti kranto.

306 straipsnis

Valstybė skatina salygas bendrai kaimo plėtrai, siekiant padidinti užimtumą ir užtikrinti atitinkamą kaimo gyventojų gerovę, taip pat jų įtraukimą į valstybės vystymąsi. Valstybė taip pat skatina žemės ūkio veiklą ir optimalų žemės panaudojimą, suteikiant infrastruktūros projektus, žaliavas, paskolas, mokymus ir techninę pagalbą.

307 straipsnis

Didelių žemės plotų dominavimas prieštarauja visuomenės interesams. Siekiant apmokestinti nedirbamą žemę ir įkurti reikiamas priemones, paverčiant ją produktyviais ekonominiais vienetais, taip pat atnaujinant dirbamą žemę, priimamos atitinkamos mokesčių įstatymo nuostatos. Ūkininkai ir kiti žemės ūkio gamintojai turi teisę į savo žemę tais atvejais ir formomis, kurios nurodytos atitinkamuose įstatymuose. Valstybė saugo ir skatina asociatyvias ir privačias nuosavybės formas, tokiu būdu garantuodama žemės ūkio produkciją. Valstybė rūpinasi tvarios ariamos žemės tvarka, kuri garantuoja jos maisto produkcijos potencialą. Išimtiniais atvejais, siekiant gauti lėšų finansavimui, tyrimams, techninei pagalbai, technologijos perdavimui ir kitai veiklai, kuri skatina produktyvumą ir konkurencingumą žemė ūkio srityje, nustatomos per pusę sumažintos mokesčių įmokos. Šie klausimai turi būti tinkamai reglamentuoti įstatymais.

308 straipsnis

Valstybė saugo ir skatina smulkius ir vidutinius gamintojus, kooperatyvus, taupymo fondus, šeimos verslus, smulkius verslus ir bet kokias bendruomenės asociacijų formas, sukurtas darbo, taupymo ir vartojimo tikslais pagal kolektyvinės nuosavybės susitarimą, siekiant stiprinti šalies ekonominį vystymąsi, pagrįstą žmonių iniciatyva. Garantuojami mokymai, techninė pagalba ir atitinkamas finansavimas.

309 straipsnis

Tipinė Respublikos amatų ir liaudies pramonė naudojasi ypatinga valstybės apsauga ir parama, siekiant išsaugoti jos autentiškumą, skatinti jos gamybą ir prekybą.

310 straipsnis

Turizmas yra ekonominė veikla, kuriai, siekiant nacionalinių interesų, teikiamas prioritetas šalies diversifikacijos ir darnios plėtros strategijoje. Valstybė skatina priemones, garantuojančias turizmo plėtrą, kaip socialinio ir ekonominio režimo pagrindą, nustatytą šioje Konstitucijoje. Valstybė rūpinasi nacionalinės turizmo pramonės kūrimu ir stiprinimu.

II skyrius. MOKESČIŲ IR MONETARINĖ SISTEMA

I skirsnis. Biudžeto sistema

311 straipsnis

Fiskalinė politika vykdoma remiantis efektyvumo, mokumo, skaidrumo, atsakomybės ir fiskalinio balanso principais. Fiskalinė politika remiasi tokia subalansuoto biudžeto struktūra, kad gaunamų įprastų pajamų iš mokesčių pakaktų įprastoms išlaidoms padengti. Valstybės vykdomoji valdžia pateikia Nacionalinei Asamblėjai tvirtinti ilgametę biudžeto struktūrą, nustatančią maksimalius išlaidų ir įsiskolinimų limitus. Šios struktūros būdingi bruožai, jos keitimo ir vykdymo reikalavimai nustatomi įstatymuose. Bet kokios pajamos, gautos eksploatuojant naudingąsias iškasenas ir mineralus, panaudojamos finansuojant produktyvias investicijas, švietimą ir sveikatos apsaugą. Valstybės ekonomikos ir finansų valdymo principais ir nuostatomis tiek, kiek jos yra pritaikomos, taip pat vadovaujasi valstijos ir savivaldybės.

312 straipsnis

Valstybės skolos limitai nustatomi įstatymuose, atsižvelgiant į ekonomikos lygį, reprodukcines investicijas ir galimybę gauti pajamas viešajai skolai padengti. Viešosios skolos sandoriai galioja, jie sudaryti gavus specialų leidimą, išskyrus įstatymuose numatytus atvejus. Specialus įstatymas nustato šių sandorių vykdymo ir leidimo gauti papildomus biudžeto asignavimus sąlygas biudžeto įstatymo nustatyta tvarka. Kiekvienais metais specialūs valstybės skolos įstatymai kartu su biudžeto įstatymais pateikia-

mi Nacionalinei Asamblėjai. Valstybė neturi jokių kitų įsipareigojimų, išskyrus tuos, kuriuos nustato teisėtos valstybės valdžios institucijos įstatymų nustatyta tvarka.

313 straipsnis

Valstybės ekonomikos ir finansų valdymas grindžiamas biudžetu, kuris kiekvienais metais patvirtinamas įstatymu. Valstybės vykdomoji valdžia turi pateikti biudžeto įstatymo projektą Nacionalinei Asamblėjai per laikotarpį, kuris yra nustatytas organiniame įstatyme. Jeigu dėl kurios nors priežasties vykdomoji valdžia nepateikia biudžeto įstatymo projekto per laikotarpį, kuris yra numatytas įstatymuose, arba jeigu įstatymo projektas nėra patvirtinamas, einamųjų fiskalinių metų biudžetas lieka nepasikeitęs. Nacionalinė Asamblėja turi teisę keisti biudžetą, tačiau negali leisti, kad sumažėtų valstybės pajamos iš mokesčių arba kad išlaidos būtų didesnės nei biudžeto įstatymo projekte numatytos pajamos iš mokesčių. Pateikdama ilgametę biudžeto struktūrą, specialų valstybės skolos įstatymą ir metinį biudžetą, valstybės vykdomoji valdžia aiškiai išdėsto ilgalaikius fiskalinės politikos tikslus ir paaiškina, kaip šie tikslai bus pasiekti, atsižvelgiant į atsakomybės ir fiskalinio balanso principus.

314 straipsnis

Jokios išlaidos negali būti apmokėtos, jeigu jos nėra numatytos biudžeto įstatyme. Papildomas kreditas nenumatytoms išlaidoms padengti gali būti užsakytas tik tuo atveju, jeigu iždas turi išteklių, reikalingų minėtoms išlaidoms padengti; tai atliekama tik po palankaus Ministrų kabineto sprendimo ir Nacionalinės Asamblėjos leidimu, o jeigu tai yra neįmanoma, deleguoto komiteto leidimu.

315 straipsnis

Visuose valdžios lygiuose kasmetiniame išlaidų biudžete turi būti aiškiai nustatytas specifinis tikslas, su kuriuo yra susijęs kiekvienas biudžeto kreditas, taip pat konkretūs numatomi rezultatai ir valstybės pareigūnai, atsakingi už šių rezultatų pasiekimą. Jeigu įmanoma, tai nustatoma kiekybiškai, pateikiant efektyvumo rodiklius. Valstybės vykdomoji valdžia per šešis mėnesius nuo fiskalinių metų pabaigos turi pateikti Nacionalinei Asamblėjai metinę ataskaitą ir šių fiskalinių metų įgyvendinimo balansą.

II skirsnis. Mokesčių sistema

316 straipsnis

Mokesčių sistema siekiama sąžiningo mokestinės naštos paskirstymo, atsižvelgiant į mokesčių mokėtojų galimybes mokėti mokesčius, į progresinių mokesčių principą, taip pat nacionalinės ekonomikos apsaugą ir žmonių gyvenimo standartų kėlimą, to pagrindas yra veiksminga mokesčių rinkimo sistema.

317 straipsnis

Jokie mokesčiai, įmokos arba rinkliavos negali būti renkamos, nebent tai yra numatyta įstatymuose, taip pat negali būti suteiktos jokios lengvatos, nuolaidos arba kitų rūšių mokesčių paskatos, išskyrus tas, kurios yra numatytos įstatymuose. Jokie mokesčiai negali turėti konfiskuojamojo efekto. Negali būti nustatyti jokie mokesčių įsipareigojimai, mokami asmeniškai. Mokesčių vengimas gali būti baudžiamas kaip kriminalinis nusikaltimas, nedarant poveikio kitoms bausmėms, kurios yra numatytos įstatymuose. Jei tokį nusikaltimą padaro pareigūnai, jie baudžiami dvigubai griežčiau. Kiekviename mokesčių įstatyme numatomas pereinamasis įstatymo įsigaliojimo laikotarpis. Jeigu tokios nuostatos nėra, šis laikotarpis yra 60 kalendorinių dienų. Šios nuostatos negali riboti ekstraordinarių įgaliojimų, suteiktų valstybės vykdomajai valdžiai tais atvejais, kurie yra numatyti šioje Konstitucijoje. Valstybės mokesčių administracija turi techninę, veiklos ir finansinę autonomiją pagal įstatymus, kuriuos patvirtina Nacionalinė Asamblėja, didžiausia valdžia šioje srityje suteikiama Respublikos Prezidentui, atsižvelgiant į įstatymuose nustatytas taisykles.

III skirsnis. Valstybės monetarinė sistema

318 straipsnis

Išskirtinius monetarinės valstybės valdžios įgaliojimus vykdo Respublikos centrinis bankas. Centrinio banko tikslas yra siekti kainų stabilumo ir išlaikyti vidaus bei užsienio piniginio vieneto mainomąją vertę. Venesuelos Bolivaro Respublikos piniginis vienetas yra bolivaras. Bendroji valiuta yra įsteigta Lotynų Amerikos ir Karibų integracijos pagrindu, leidžiama įsteigti valiutą, kuri yra numatyta Respublikos pasirašytoje sutartyje. Centrinis bankas yra viešasis juridinis asmuo, turintis autonomiją formuoti ir vykdyti politiką savo kompetencijos srityje. Centrinis bankas vykdo savo

funkcijas, atsižvelgdamas į bendrą ekonominę politiką, siekiant aukštesnių valstybės ir Tautos tikslų ir interesų. Tam, kad šie tikslai būtų atitinkamai pasiekti, Venesuelos centrinio banko funkcijos apima monetarinės politikos formavimą ir įgyvendinimą, dalyvavimą užsienio mainomosios politikos formavimo ir įgyvendinimo procesuose, valiutos reguliavimo, kredito ir palūkanų normų nustatymo, tarptautinių rezervų administravimo ir bet kokias kitas įstatymuose nustatytas funkcijas.

319 straipsnis

Respublikos centrinis bankas vadovaujasi viešosios atsakomybės principu, pagal kurį jis įstatymų nustatyta tvarka pateikia savo politikos veiksmų, tikslų ir rezultatų ataskaitą Nacionalinei Asamblėjai. Centrinis bankas periodiškai pateikia pranešimus apie šalies makroekonominę padėtį ir kitus reikalus, kaip gali būti pareikalauta, įskaitant ir pakankamą analizę, kuri leistų tai įvertinti. Jeigu minėti tikslai nepasiekiami dėl nepagrįstų priežasčių, Centrinio banko valdybos nariai atleidžiami iš pareigų ir jiems yra skiriamos administracinės nuobaudos pagal galiojančius įstatymus. Centrinio banko veiklą prižiūri ir tiria Respublikos generalinio kontrolieriaus administracija, taip pat valstybės institucijos, prižiūrinčios bankų veiklą, kurios siunčia Nacionalinei Asamblėjai pranešimus apie tyrimus, kuriuos jos vykdo. Centrinio banko veiklos sąnaudų biudžetą svarsto ir tvirtina Nacionalinė Asamblėja, o jo sąskaitos ir balansas tikrinami nepriklausomo audito pagal galiojančiuose įstatymuose nustatytas sąlygas.

IV skirsnis. Makroekonomikos koordinacija

320 straipsnis

Siekdama užtikrinti visuomenės gerovę, valstybė skatina ir saugo ekonomikos stabilumą, užkerta kelią ekonomikos pažeidžiamumui ir išlaiko monetarinį ir kainų stabilumą. Ministerija, atsakinga už finansus ir Venesuelos centrinį banką, prisideda prie fiskalinės ir monetarinės politikos pusiausvyros, lengvesnio makroekonominių tikslų pasiekimo. Vykdydamas savo funkcijas, Centrinis bankas nesivadovauja valstybės vykdomosios valdžios nurodymais, jam negali būti leidžiama patvirtinti arba finansuoti deficitinių fiskalinių politikų. Koordinuoti Centrinio banko ir valstybės vykdomosios valdžios veiksmai pasiekiami kasmetiniu politikos susitarimu, kuriame nustatomi galutiniai augimo tikslai ir jų pasekmės visuomenei, išorinis mokėjimų ir infliacijos balansas, kiek tai susiję su fiskaline,

užsienio valiutos keitimo ir monetarine politika; taip pat ir vidutiniai ir instrumentiniai kintamieji, reikalingi siekiant anksčiau minėtų tikslų. Šį susitarimą pasirašo Centrinio banko prezidentas ir ministerijos vadovas, atsakingas už finansus, o Nacionalinė Asamblėja paskelbia jį viešai biudžeto tvirtinimo metu. Susitarimą pasirašantys asmenys atsako už tai, kad politikos veiksmai atitinka tikslus. Anksčiau minėtame susitarime aiškiai nustatomi numatomi tikslai, politika ir veiksmai, kurie bus atliekami siekiant šių tikslų. Kasmetinio ekonominės politikos atsakaitos pateikimo susitarimo bruožai ir mechanizmai nustatomi įstatymuose.

321 straipsnis

Siekiant išvengti įprastų pajamų iš mokesčių svyravimų, įstatymų nustatyta tvarka steigiamas valstybės išlaidų makroekonominio stabilizavimo fondas nacionaliniu, regioniniu ir savivaldybės lygmenimis. Šio fondo veiklos taisyklės grindžiamos pagrindiniais veiksmingumo, sąžiningumo ir lygių teisių tarp valstybės institucijų, kurios teikia išteklius šiam fondui, principais.

VII ANTRAŠTINĖ DALIS

NACIONALINIS SAUGUMAS

I skirsnis. Bendrosios nuostatos

322 straipsnis

Nacionalinis saugumas yra svarbiausia valstybės kompetencija ir atsakomybė, pagrįsta bendu jos vystymosi lygiu, o valstybės gynyba yra visų venesueliečių, taip pat visų viešųjų ir privačių fizinių bei juridinių asmenų atsakomybė geografinėse Respublikos ribose.

323 straipsnis

Nacionalinės gynybos taryba yra aukščiausiasis konsultacinis organas, planuojantis ir koordinuojantis valstybės valdžios politiką klausimais, susijusiais su bendra valstybės, jos suvereniteto ir teritorijos vientisumo gynyba. Nacionalinės gynybos tarybai vadovauja Respublikos Prezidentas, o į jos sudėtį įeina vykdantysis viceprezidentas, Nacionalinės Asamblėjos Prezidentas, Aukščiausiojo Teisingumo Teismo pirmininkas, Respublikos etikos tarybos pirmininkas, gynybos, vidaus saugumo, užsienio reikalų ir planavimo ministrai ir kiti, asmenys, kurių dalyvavimas gali būti laikomas tinkamu.

324 straipsnis

Tik valstybė gali turėti ir naudoti karo ginklus; bet kokie karo ginklai, kurie jau yra šalyje arba importuojami į šalį, tampa valstybės nuosavybe be procedūrų ir kompensacijų. Nacionalinės ginkluotosios pajėgos yra institucija, kurios kompetencija yra ginklų, amunicijos bei sprogmenų reguliavimas, gamyba, importas, eksportas, saugojimas, tranzitas, registracija, kontrolė, tikrinimas, prekyba, laikymas ir panaudojimas, atsižvelgiant į su tuo susijusius įstatymus.

325 straipsnis

Valstybės vykdomoji valdžia įslaptina ir kontroliuoja informacijos, kuri yra tiesiogiai susijusi su nacionalinio saugumo operacijų planavimu ir vykdymu, atskleidimą, tokiomis sąlygomis, kurios yra numatytos galiojančiuose įstatymuose.

II skyrius. NACIONALINIO SAUGUMO PRINCIPAI

326 straipsnis

Nacionalinis saugumas yra pagrįstas bendra atsakomybe, kuria dalinasi valstybė ir piliečiai tam, kad būtų įgyvendinti nepriklausomybės, demokratijos, lygybės, taikos, laisvės, teisingumo, solidarumo, aplinkos apsaugos bei žmogaus teisių apsaugos principai, taip pat patenkinti individualių ir kolektyvinių venesueliečių poreikiai, grindžiami produktyviu politikos, apimančios visą nacionalinę bendruomenę, vystymu. Bendros atsakomybės principas taikomas ekonomikos, socialinėje, politikos, kultūros, geografinėje, aplinkos apsaugos ir kariuomenės srityse.

327 straipsnis

Sienų apsauga yra prioritetinis dalykas, įgyvendinant ir taikant nacionalinio saugumo principus. Siekiant šio prioriteto, nustatomas specialus sienų apsaugos socialinis ir ekonominis režimas, įgyvendinamas įstatymo nustatyta tvarka, skiriant specialią apsaugą nacionaliniams parkams, kitoms zonoms, taip pat vietinių žmonių gyvenamosioms vietoms, kurioms taikoma speciali administracinė tvarka.

III skyrius. NACIONALINĖS GINKLUOTOSIOS PAJĖGOS

328 straipsnis

Nacionalinės ginkluotosios pajėgos yra iš esmės profesionali institucija, neturinti politinės orientacijos ir organizuojama tam, kad būtų garantuojama valstybės nepriklausomybė, suverenitetas ir jos geografinės teritorijos vientisumas, karinė gynyba ir bendradarbiavimas, siekiant vidaus tvarkos ir aktyvaus dalyvavimo valstybės plėtroje, atsižvelgiant į šią Konstituciją ir galiojančius įstatymus. Nacionalinės ginkluotosios pajėgos išskirtinai tarnauja Tautai ir jokiu būdu netarnauja kažkuriam žmogui, taip pat yra politiškai neutralios. Jos vadovaujasi disciplinos, paklusnumo ir pavaldumo principais. Nacionalines ginkluotąsias pajėgas sudaro kariuomenė, karinis jūrų laivynas, karinės oro pajėgos ir nacionalinė gvardija, kurios funkcija yra pagal kompetenciją atlikti misijas, turinti bendrą socialinės apsaugos sistemą, nustatytą organiniuose įstatymuose.

329 straipsnis

Kariuomenė, karinis jūrų laivynas ir karinės oro pajėgos atsako už karinių operacijų planavimą, vykdymą ir kontrolę, siekiant užtikrinti valstybės gynybą. Nacionalinė gvardija bendradarbiauja atliekant šias operacijas ir bendrai atsako už šių operacijų atlikimą, palaikant valstybės vidaus tvarką. Nacionalinės ginkluotosios pajėgos vykdo administracinės teisėtvarkos palaikymo ir kriminalinių tyrimų veiklą įstatymų nustatyta tvarka.

330 straipsnis

Nacionalinių ginkluotųjų pajėgų nariai turi teisę balsuoti pagal įstatymus, tačiau jie negali eiti jokių pareigų valstybės institucijoje, kurios užimamos išrenkant visuotiniu balsavimu, taip pat negali dalyvauti politinėse kampanijose, kovose arba atvertime į kitas religijas.

331 straipsnis

Kariniai paaukštinimai vykdomi atsižvelgiant į nuopelnus, hierarchiją ir laisvas pareigybes. Tai yra išimtinė nacionalinių ginkluotųjų pajėgų privilegija, reglamentuojama įstatymo.

IV skyrius. CIVILINIAI SAUGUMO ORGANAI

332 straipsnis

Valstybės vykdomoji valdžia įstatymo nustatyta tvarka užtikrina ir palaiko viešąją tvarką; piliečių, jų namų ir šeimų apsaugą; remia kompetetingų valdžios institucijų sprendimus, užtikrinant taiką, konstitucines garantijas ir teises, organizuoja:

1) uniformuotus policijos korpusus;

2) mokslinių, kriminalinių ir kriminologinių tyrimų korpusus;

3) civilinio gaisro skyrius ir nepaprastųjų padėčių valdymo korpusus;

4) piliečių gynybos ir nelaimių valdymo organizaciją.

Civilinės saugos organai yra pilietinės prigimties ir turi gerbti žmogaus orumą ir žmogaus teises be jokios diskriminacijos. Civilinės saugos organų funkcijos bei valstijų ir savivaldybių funkcijos sudaro konkuruojančią kompetenciją, vykdomą šioje Konstitucijoje ir įstatymuose nustatytomis sąlygomis.

VIII DALIS

KONSTITUCIJOS APSAUGA

I skyrius. KONSTITUCIJOS GARANTIJOS

333 straipsnis

Ši konstitucija nenustoja galioti, jeigu jos nesilaikoma dėl prievartos arba dėl anuliavimo bet kokiomis kitomis aplinkybėmis, kurios nenurodytos šioje Konstitucijoje. Šiuo atveju kiekvienas Respublikos pilietis, įpareigotas oficialios valdžios ar ne, turi pareigą padėti atkurti Konstitucijos galiojimą.

334 straipsnis

Visi Respublikos teisėjai, atsižvelgdami į šią Konstituciją ir įstatymus, pagal kompetenciją yra įpareigoti užtikrinti šios Kosntitucijos vientisumą. Tais atvejais, jeigu įstatymai ar kiti teisės aktai nesiderina su šia Konstitucija, reikia vadovautis šia Kosntitucija; šia taisykle turi vadovautis teismai, spręsdami bet kurios rūšies bylas, net ir *ex officio*. Aukščiausiojo Teisingumo Teismo Konstitucinis skyrius, kaip konstitucinės kompetencijos teismas, turi išskirtinę galią paskelbti negaliojančiais įstatymus ir kitus

valstybės valdžios institucijų priimtus teisės aktus, išleistus tiesioginiam ir neatidėliotinam šios Konstitucijos įgyvendinimui.

335 straipsnis

Aukščiausiasis Teisingumo Teismas garantuoja konstitucinių taisyklių ir principų viršenybę ir veiksmingumą; jis yra aukščiausias ir galutinis Konstitucijos interpretuotojas, užtikrinantis vienodą Konstitucijos aiškinimą ir taikymą. Konstitucinio skyriaus atliktas konstitucinių taisyklių, principų turinio ir prasmės aiškinimas yra privalomos kitiems Aukščiausiojo Teisingumo Teismo padaliniams ir visiems Respublikos teismams.

336 straipsnis

Aukščiausiojo Teisngumo Teismo Konstitucinio skyriaus funkcijos:

1) paskelbti iš dalies arba visiškai negaliojančiais nacionalinius įstatymus ir kitus Nacionalinės Asamblėjos priimtus teisės aktus, kurie prieštarauja šiai Konstitucijai;

2) paskelbti iš dalies arba visiškai negaliojančiais valstijų Konstitucijas ir įstatymus, savivaldybių sprendimus ir kitus aktus, kuriuos priėmė valstijų ir savivaldybių valdžia tiesioginiam ir neatidėliotinam šios Konstitucijos įgyvendinimui ir jai prieštarauja;

3) paskelbti iš dalies arba visiškai negaliojančiais valstybės vykdomosios valdžios institucijų priimtus teisės aktus, kurie prieštarauja šiai Konstitucijai;

4) paskelbti iš dalies arba visiškai negaliojančiais bet kurios kitos valdžios institucijos priimtus teisės aktus, kurie yra priimti tiesioginiam ir neatidėliotinam šios Konstitucijos vykdymui ir jai prieštarauja;

5) Respublikos Prezidento arba Nacionalinės Asamblėjos paklausimu patikrinti, ar tarptautiniai susitarimai, kuriuos pasirašo Respublika, atitinka šią Konstituciją, prieš juos ratifikuojant;

6) visais atvejais, netgi *ex officio*, patikrinti, ar Respublikos Prezidento dekretai dėl nepaprastosios padėties skelbimo atitinka šią Konstituciją;

7) paskelbti savivaldybių, valstijų ar valstybės teisės aktų atitiktį Konstitucijai, kai nepasiseka promulguoti taisyklių arba priemonių, būtinų suderinamumo su Konstitucija garantijai, arba promulguojant juos neužbaigtu būdu; bei nustatyti laiką ir, kur būtina, gaires minėtiems prieštaravimams ištaisyti;

8) spręsti bet kokius prieštaravimus, kurie atsiranda tarp įvairių teisės aktų nuostatų ir nustatyti, kuriais iš jų reikia vadovautis;

9) spręsti bet kokius konstitucinius ginčus, kurie kyla tarp bet kurių valstybės valdžios institucijų;

10) apžvelgti teismų sprendimus, užtikrinančius konstitucinę apsaugą, ar kontroliuoti teisės aktų ir Respublikos teismų sprendimų konstitucingumą, atsižvelgiant į šią Konstituciją ir galiojančius įstatymus;

11) vykdyti bet kokias kitas funkcijas, nustatytas šioje Konstitucijoje ir įstatymuose.

II skyrius. NEPAPRASTOJI PADĖTIS

337 straipsnis

Respublikos Prezidentas Ministrų kabineto posėdyje turi teisę paskelbti nepaprastąją padėtį. Tokie atvejai yra aiškiai apibrėžiami kaip socialinės, ekonominės, politinės, gamtos arba ekologinio pobūdžio aplinkybės, kurios daro didelį poveikį šalies, institucijų ir piliečių saugumui, kai esant ypatingoms aplinkybėms įprastų priemonių nepakanka. Tokiais atvejais šioje Konstitucijoje numatytos garantijos gali būti laikinai apribotos, išskyrus atvejus, susijusius su teise į gyvybę, draudimu slapta sulaikyti ar kankinti, teise į tinkamą teismo procesą, teise į informaciją ir kitas nematerialias žmogaus teises.

338 straipsnis

Nepaprastoji padėtis gali būti paskelbta, atsiradus katastrofoms, viešosioms nelaimėms ar kitokiems panašiems įvykiams, keliantiems rimtą pavojų tautai ar jos piliečiams. Tokia nepaprastoji padėtis tęsiasi iki 30 dienų ir gali būti pratęsta dar 30 dienų laikotarpiui. Ekonominė nepaprastoji padėtis gali būti paskelbta, kai atsiranda neeilinės ekonominės aplinkybės, galinčios rimtai paveikti šalies ekonominį gyvenimą; šios nepaprastosios padėties trukmė yra 60 dienų, ji gali būti pratęsta tokiam pačiam laikotarpiui. Vidaus ar išorės sąmyšio padėtis gali būti paskelbta vidaus ar išorės konflikto atveju, kai kyla rimta grėsmė šalies saugumui, jos piliečiams ar institucijoms. Tokia sąmyšio padėtis trunka iki 90 dienų ir gali būti pratęsta dar 90 dienų laikotarpiui. Nacionalinė Asamblėja yra atsakinga už nepaprastosios padėties pratęsimo patvirtinimą. Nepaprastosios padėties atvejus ir priemones, kurių galima imtis, reglamentuoja ordinarinis įstatymas.

339 straipsnis

Dekretas, skelbiantis nepaprastąją padėtį, numatantis garantuojamų teisių apribojimus, per aštuonias dienas nuo šio dekreto paskelbimo pateikiamas svarstyti ir patvirtinti Nacionalinei Asamblėjai arba deleguotam komitetui ir Aukščiausiojo Teisingumo Teismo Konstitucijos skyriui, kad šis patikrintų jo konstitucingumą. Dekretas turi atitikti reikalavimus, principus ir garantijas, nustatytas Tarptautiniame pakte dėl pilietinių ir politinių skrydžių ir Amerikos konvencijoje dėl žmogaus teisių. Respublikos Prezidentas turi teisę reikalauti tokios padėties pratęsimo panašiam laikotarpiui, šį dekretą gali atšaukti valstybės vadovas arba Nacionalinė Asamblėja arba deleguotas komitetas, nepasibaigus nepaprastosios padėties įvedimo laikotarpiui. Nepaprastosios padėties paskelbimas nepertraukia valstybės valdžios institucijų funkcionavimo.

IX DALIS

KONSTITUCINĖS REFORMOS

I skyrius. PATAISOS

340 straipsnis

Pataisų tikslas yra papildyti arba pakeisti vieną ar daugiau Konstitucijos straipsnių, nekeičiant jos pagrindinės struktūros.

341 straipsnis

Konstitucijos pataisų priėmimo tvarka yra tokia:

1) šią iniciatyvą gali pareikšti 15 % piliečių, kurie yra įregistruoti piliečių ir rinkėjų registre, 39 % Nacionalinės Asamblėjos narių ar Respublikos Prezidentas Ministrų kabineto posėdyje;

2) kai iniciatyvą pareiškia Nacionalinė Asamblėja, konstitucijos pataisą patvirtina šios institucijos narių dauguma pagal įstatymų leidybos procedūrą, nustatytą šioje Konstitucijoje;

3) rinkimų valdžia pateikia pataisas referendumui per 30 dienų nuo jų gavimo;

4) pataisos laikomos patvirtintomis pagal šios Konstitucijos nuostatas ir įstatymus dėl referendumo patvirtinimo;

5) pataisos sunumeruojamos eilės tvarka ir publikuojamos po Konstitucija, nekeičiant jos teksto, bet rašomos pakeisto straipsnio (-ių) apačioje, pridedant anotaciją su pakeitimo numeriu ir data.

II skyrius. KONSTUTICINĖ REFORMA

342 straipsnis

Konstitucinės reformos tikslas yra atlikti dalinę šios Konstitucijos peržiūrą ir pakeisti vieną ar daugiau nuostatų, nekeičiant pagrindinių Konstitucijos principų ir teksto sruktūros. Konstitucinės reformos iniciatyvą gali pareikšti Nacionalinė Asamblėja pagal rezoliuciją, patvirtintą narių balsų dauguma, Respublikos Prezidentas Ministrų kabineto posėdyje arba ne mažiau kaip 15 proc. visų rinkėjų, registruotų piliečių ir rinkėjų registre, prašymu.

343 straipsnis

Konstitucinės reformos iniciatyva svarstoma Nacionalinėje Asamblėjoje tokia tvarka:

1) pirmą kartą konstitucinės reformos projektas svarstomas per įstatymų leidybos sesiją, kurios metu jis yra pateikiamas;

2) antras svarstymas vyksta svarstant antraštę po antraštės, skyrių po syriaus;

3) trečiasis ir paskutinysis svarstymas vyksta svarstant straipsnį po straipsnio;

4) Nacionalinė Asamblėja tvirtina konstitucinės reformos projektą per laikotarpį, kuris turi būti ne ilgesnis nei dveji metai, skaičiuojant nuo tada, kai reformos projektas buvo pateiktas ir apsvarstytas;

5) konstitucinės reformos projektas yra patvirtinamas, jeigu už jį balsuoja du trečdaliai Nacionalinės Asamblėjos narių.

344 straipsnis

Per 30 dienų nuo patvirtinimo Nacionalinėje Asamblėjoje konstitucinės reformos projektas yra pateikiamas referendumui. Konstitucinės reformos projektas referendumui pateikiamas kaip visuma, bet dėl vieno trečdalio šios reformos projekto galima balsuoti atskirai, jeigu nors vienas trečdalis Nacionalinės Asamblėjos narių sutinka arba jeigu reformos iniciatyvos reikalauja Respublikos Prezidentas arba registruotų rinkėjų skaičius, kuris yra ne mažesnis nei 5 proc. visų registruotųjų rinkėjų piliečių ir rinkimų registre.

345 straipsnis

Konstitucinė reforma skelbiama patvirtinta, jeigu teigiamų balsų skaičius yra didesnis nei neigiamų. Ta pati konstitucinės reformos iniciatyva negali būti teikiama per tą patį Nacionalinės Asamblėjos kadencijos laikotarpį.

346 straipsnis

Respublikos Prezidentas privalo skelbti reformos pataisas per dešimt dienų nuo jų patvirtinimo. Jeigu jis to nepadaro, taikomos galiojančios šios Konstitucijos nuostatos.

III skyrius. NACIONALINĖ STEIGIAMOJI ASAMBLĖJA

347 straipsnis

Pirminė steigiamoji galia tenka Venesuelos Bolivaro Respublikos žmonėms. Ši galia gali būti įgyvendinta, sušaukus Nacionalinę Steigiamąją Asamblėją dėl valstybės pertvarkymo, naujos teisinės sistemos sukūrimo ir naujos Konstitucijos parengimo.

348 straipsnis

Iniciatyvą sušaukti Nacionalinę Steigiamąją Asamblėją gali pareikšti Respublikos Prezidentas Ministrų kabineto posėdyje; Nacionalinė Asamblėja dviem trečdaliais jos narių balsų ir 15 % rinkėjų, registruotų piliečių ir rinkimų registre.

349 straipsnis

Respublikos Prezidentas neturi teisės prieštarauti naujajai Konstitucijai. Veikiančioms valdžios institucijoms jokiais būdais neleidžiama trukdyti Nacionalinei Steigiamajai Asamblėjai. Siekiant paskelbti naująją Konstituciją, ji publikuojama Venesuelos Bolivijos Respublikos oficialiajame leidinyje arba Nacionalinės Steigiamosios Asamblėjos leidinyje.

350 straipnis

Venesuelos žmonės, ištikimi savo Respublikos tradicijoms, kovai už nepriklausomybę, taiką ir laisvę, atsižada bet kokio režimo, teisėkūros ar valdžios, kuri pažeidžia demokratines vertybes ir principus ar kėsinasi į žmogaus teises ar garantijas.

VIENINTELĖ LEIDŽIANTI NUKRYPTI NUOSTATA

Pareiškiama, kad Venesuelos Respublikos Konstitucijai, kuri buvo paskelbta 1961 m. sausio 23 d., taikoma leidžianti nukrypti nuostata. Likusi teisinė tvarka galioja ir toliau tiek, kiek neprieštarauja šiai Konstitucijai.

LAIKINOSIOS NUOSTATOS

Pirmoji: Specialų Sostinės apygardos režimo įstatymą, kuriuo užtikrinamas Mirandos valstijos teritorinis vientisumas, kaip numatyta šios Konstitucijos 18 straipsnyje, patvirtina Nacionalinė Steigiamoji Asamblėja. Kol patvirtinamas minėtas specialus įstatymas, galioja režimas, numatytas organiniame Federalinio rajono įstatyme ir organiniame Savivaldybių režimo įstatyme.

Antroji: Kol priimamas įstatymas dėl Respublikos pilietybės įgijimo, pasirinkimo, atsisakymo ir atkūrimo, kaip numatyta šios Konstitucijos 38 straipsnyje, užsienio piliečiai, kurie teisėtai atvyko ir pasiliko valstybės teritorijoje bei pareiškė savo ketinimus deklaruoti nuolatinę gyvenamąją vietą šalyje dvejiems metams, teisėtai užsidirba pragyvenimui ir nuolat gyvena šalyje dvejus metus, laikomi nuolatiniais Respublikos gyventojais. Gyvenamoji vieta suprantama kaip nuolatinis buvimas šalyje, ketinant čia pasilikti. Pagal šios Konstitucijos 32, 33 ir 36 straipsnius, ketinimo pareiškimas pateikiamas autentiško dokumeto forma, kurią pateikia suinteresuotasis asmuo, jeigu jis yra pilnametis, arba jo teisėtas astovas, jeigu jis dar nėra sulaukęs 21 metų amžiaus.

Trečioji: Per šešis mėnesius nuo kadencijos pradžios Nacionalinė Asamblėja priima:

1) Baudžiamojo kodekso pataisas, siekiant kriminalizuoti veikas dėl priverstinio asmenų dingimo, kaip numatyta šios Konstitucijos 45 straipsnyje;

2) laukiant šios reformos patvirtinimo, tiek, kiek įmanoma, taikoma Amerikos konvencija dėl priverstinio žmonių dingimo;

3) organinį įstatymą dėl nepaprastosios padėties;

4) specialų įstatymą, siekiant nustatyti José Antonio Páezo ir Romulo Gallegos savivaldybių Apūrės valstijoje specialaus režimo sąlygas ir charakteristikas. Rengiant šį įstatymą, išklausomos Respublikos Prezidento, Nacionalinių ginkluotųjų pajėgų, atitinkamos valstijos paskirto atstovo ir kitų susijusių su pasienio problemomis institucijų nuomonės.

Ketvirtoji: Per vienerius metus nuo kadencijos pradžios Nacionalinė Asamblėja priima:

1) įstatymus dėl bausmių už kankinimą, specialaus įstatymo forma arba reformuojant Baudžiamąjį kodeksą;

2) įstatymą dėl pabėgėlių ir prieglobsčio garantijų, kurios atitinka šios Konstitucijos sąlygas ir atitinkamas tarptautines sutartis, kurias ratifikavo Venesuela;

3) reformuodama organinį Darbo įstatymą, naują režimą dėl darbuotojų teisių, išmokant išeitines išmokas, kaip nustatyta šios Konstitucijos 92 straipsnyje, šis režimas numato išeitines išmokas, skaičiuojamas proporcingai dirbtam laikui ir pagal paskutinį uždirbtą darbo užmokestį, nustatant šios teisės apribojimą dešimčiai (10) metų. Kol įsigalios minėtas reformuotas įstatymas, darbo stažo išmokų nustatymą reglamentuoja dabar galiojantis organinis Darbo įstatymas. Taip pat įtraukiamas bendrų standartų rinkinys, reglamentuojantis darbo dienos laiką ir skatinantis laipsnišką jo sutrumpinimą pagal sąlygas, nustatytas Tarptautinės darbo organizacijos sutartyse ir konvencijose, kurias pasirašė Respublika;

4) organinį Darbo procedūrų įstatymą, garantuojantį autonominę ir specializuotą darbuotojų specializaciją ir saugos funkcionavimą pagal sąlygas, nustatytas šioje Konstitucijoje ir įstatymuose. Organinis Darbo procedūrų įstatymas grindžiamas neatlygintinų paslaugų, operatyvumo, žodinių procesinių veiksmų, betarpiškumo, faktų realumo prioritetais, teisingumo ir teisėjo vadovavimo procesiniuose veiksmuose principais;

5) įstatymus, susijusius su teismų sistema, valstybės viešuoju valdymu, piliečių valdžia, rinkimų valdžia, mokesčių įstatymais, Biudžeto įstatymu ir Valstybės kredito įstatymu, organiniu Valstybės gynybos įstatymu. Kol šie įstatymai bus priimti, Teismų sistemos funkcionavimo ir restruktūrizavimo komisija yra atsakinga už autonominės Žmonių gynėjo sistemos tobulinimą ir veiksmingą funkcionavimą, siekiant užtikrinti teisę į gynybą;

6) įstatymą, tobulinantį valstijų viešuosius finansus, nuosekliai laikantis šios Konstitucijos principų ir įstatymų, nustatant mokesčius, kurie įtraukti į tą patį įstatymą, jų pritaikymo mechanizmus ir reglamentuojančias nuostatas;

7) įstatymus, tobulinančius konstitucinius principus dėl savivaldybių režimo. Pagal tokius įstatymus valstijų teisėkūros institucijos pagal kompetenciją galės priimti norminius teisės aktus, atsižvelgiant į vietinių institucijų savivaldą ir teritorinį politinį suskirstymą. Esančios savivaldybės

ir parapijos toliau egzistuoja, kol joms nebus pritaikytas naujas režimas, nustatytas minėtuose įstatymuose;

8) įstatymą, pagal kurį turi būti valdomas Centrinis bankas. Be kitų klausimų, šis įstatymas numato šio subjekto funkcijų taikymo sritį ir organizavimo būdą; jo pirmininko ir direktorių funkcijas, tarnybos laiką, nušalinimą, netinkamumą, režimą ir jų paskyrimą; apskaitos taisykles, nustatant rezervus ir pelno paskirstymą; metinį nepriklausomą apskaitų ir balansų auditą, kurį atlieka specialistų firmos, pasirinktos valstybės vadovo, toliau kontrolę atliekant Respublikos generalinio kontrolieriaus tarnybai dėl Centrinio banko administracinės veiklos teisėtumo, sąžiningumo, galimybių, veiksmingumo ir efektyvumo. Įstatymas numato, kad Centrinio banko direktorių tarybos pirmininkas ir kiti nariai atstovauja išimtinai tik valstybės interesams, šiuo tikslu atliekamas viešasis svarstymas dėl kandidatų į anksčiau minėtas pareigas nuopelnų ir kvalifikacijos įvertinimo. Įstatymas numato, kad vykdomoji valdžia turi teisę paskirti ne mažiau nei pusę Centrinio banko direktorių, taip pat ir pirmininką, ir nustato įstatymų leidžiamosios valdžios dalyvavimo sąlygas, skiriant šiuos pareigūnus į pareigas;

9) įstatymą dėl nacionalinės policijos korpuso. Šis įstatymas nustato mechanizmą dėl antžeminio transporto ir tranzito stebėjimo integracijos į nacionalinį policijos korpusą.

Penktoji: Per vienerius metus nuo šios Konstitucijos įsigaliojimo dienos, Nacionalinė Asamblėja priima reformuotą organinį Mokesčių kodeksą, kuris, be kitų klausimų, nustato:

1) griežtą mokesčių įstatymų ir taisyklių aiškinimą, atsižvelgiant į jų paskirtį ir ekonominę reikšmę, siekiant pašalinti neaiškumus;

2) išimčių panaikinimą principui „įstatymas atgaline tvarka negalioja“;

3) sąlyginių pajamų sąvokos išplėtimą, siekiant suteikti mokesčių administratoriui geresnes priemones;

4) senaties termino apribojimo pašalinimą už rimtus mokesčių mokėjimo pažeidimus, kuris turi būti apibrėžtas organiniame Mokesčių kodekse;

5) baudų padidinimą konsultantams, teisinėms firmoms, nepriklausomiems auditoriams ir kitiems profesionalams, kurie veikia bendrininkaudami, siekiant įvykdyti mokesčių mokėjimo pažeidimus, įskaitant laikotarpius, kai asmenys neužsiima savo profesine praktika;

6) baudų padidinimą ir sankcijų griežtinimą už nusikaltimus, susijusius su mokesčių vengimu, didinant senaties terminų laikotarpius;

7) lengvinančių ir sunkinančių aplinkybių skiriant baudas peržiūrėjimą, siekiant jas sugriežtinti;

8) mokesčių administratoriaus kontrolės įgaliojimų padidinimą;

9) deslpinigių normų padidinimą, siekiant atgrasinti nuo mokesčių vengimo;

10) solidarumo principo išplėtimą, kad būtų galima sužinoti apie direktorių ir mokesčių konsultantų pajamas tais atvejais, jeigu jie įteisina šias pajamas iš mokestinių nusikaltimų;

11) greitesnių administracinių procedūrų įvedimą.

Šeštoji: Per dvejus metus Nacionalinė Asamblėja priima įstatymus dėl visų klausimų, susijusių su šia Konstitucija. Pirmenybė teikiama organiniams įstatymams dėl vietinių žmonių, švietimo ir pasienio klausimų.

Septintoji: Siekiant šios Konstitucijos 125 straipsnyje nurodytų tikslų, kol bus priimtas organinis įstatymas, naujų atstovų į Nacionalinę Asamblėją, valstijų ir savivaldybių tarybas rinkimai organizuojami toliau išvardytais kandidatų iškėlimo reikalavimais ir mechanizmais:

Visos vietos gyventojų organizacijos ir bendruomenės turi teisę iškelti savo vietinius kandidatus. Kandidatas privalo mokėti kalbėti savo gimtąją kalbą ir atitikti bent vieną iš šių sąlygų:

1) būti ėjęs tradicinės valdžios atstovo pareigas atitinkamoje bendruomenėje;

2) būti pasižymėjęs socialinėje kovoje dėl atitinkamo kultūrinio identiteto pripažinimo;

3) atlikęs veiksmus, naudingus vietiniams žmonėms ir bendruomenėms;

4) priklausyti teisėtai suformuotai vietinei organizacijai, kuri veikia ne trumpiau nei trejus metus.

Turi būti nustatyti trys regionai: vakarų, kurį sudaro Sulijos, Meridos ir Truchilijo valstijos; pietų, kurį sudaro Amazonės ir Apūrės valstijos; ir rytų, kurį sudaro Bolivaro, Amakuro Deltos, Monagaso, Ansoategio ir Sukrės valstijos. Kiekviena iš valstijų, apimančių įvairius regionus, išrenka vieną atstovą. Nacionalinė rinkimų taryba paskelbia išrinktu tą kandidatą, kuris gauna daugumą galiojančių balsų savo regiono ribose. Vietiniai kandidatai atvyksta į balsavimo vietą savo valstijoje ar regione ir visi rinkėjai

šioje valstijoje turi teisę balsuoti už juos. Dėl vietinių gyventojų atstovavimo valstijos taryboje ir savivaldybių tarybose, kuriose gyvena vietiniai gyventojai, 1992 m. oficialus gyventojų surašymas, kurį atliko Centrinė statistikos ir duomenų apdorojimo tarnyba, bus naudojamas kaip informacija, o rinkimai vykdomi pagal čia nustatytas taisykles ir reikalavimus. Nacionalinė rinkimų taryba garantuoja visų minėtų reikalavimų laikymąsi, remdamasi vietos gyventojų ir organizacijų reikalų ekspertų pagalba.

Aštuntoji: Kol įsigalios nauji rinkimų įstatymai, numatyti šioje Konstitucijoje, rinkimus sušaukia, organizuoja, jiems vadovauja ir stebi Nacionalinė rinkimų taryba. Pirmajai Nacionalinės rinkimų tarybos kadencijai, numatytai šioje Konstitucijoje, visi nariai paskiriami vienu metu. Įpusėjus kadencijai, du nariai pakeičiami atitinkamo organinio įstatymo nustatyta tvarka.

Devintoji: Kol bus priimti šios Konstitucijos IV antraštinės dalies V skyriuje numatyti įstatymai, galioja organinis Generalinės prokuratūros tarnybos įstatymas ir organinis Respublikos generalinio kontrolieriaus tarnybos įstatymas. Žmonių gynėjo tarnybos vadovą laikinai paskiria Nacionalinė Steigiamoji Asamblėja. Žmonių gynėjas, vadovaudamasis šioje Konstitucijoje jam suteiktais įgaliojimais, numato organizacinę struktūrą, integraciją, nustato biudžetą ir fizinę infrastruktūrą.

Dešimtoji: Šios Konstitucijos IV skyriaus 167 straipsnis dėl valstijų įsipareigojimų taikyti ne mažiau nei 50 proc. konstitucinių pajamų dalies investicijoms įsigalioja 2001 m. sausio 1 d.

Vienuoliktoji: Kol bus priimti nacionaliniai teisės aktai dėl laisvų žemių valdymo, jas ir toliau administruoja valstybės valdžia, kaip numatyta galiojančiuose įstatymuose.

Dvyliktoji: Vietinių žmonių gyvenviečių demarkacija, kaip nurodyta šios Konstitucijos 119 straipsnyje, atliekama per dvejus metus nuo šios Konstitucijos įsigaliojimo.

Tryliktoji: Kol valstijos prisiima įgaliojimus pagal valstybės įstatymus, nurodytus šios Konstitucijos 7 skyriaus 164 straipsnyje, galioja esama sistema.

Keturioliktoji: Kol bus priimti įstatymai, nustatantys šioje Konstitucijoje numatytus savivaldybių režimo principus, galioja potvarkiai ir kiti

norminiai teisės aktai dėl savivaldybių, kiek tai susiję su jų kompetencija ir atskira mokesčių nustatymo kompetencija, kurią jos turėjo pagal teisės aktus, taikomus prieš priimant šią Konstituciją.

Penkioliktoji: Kol bus priimti įstatymai, nurodyti šios Konstitucijos 105 straipsnyje, taikoma teisinė tvarka, kuri galiojo prieš priimant šią Konstituciją.

Šešioliktoji: Siekiant apsaugoti Tautos istorinį paveldą, Nacionalinės Steigiamosios Asamblėjos metraštininkas koordinuoja visas reikalingas priemones, kad apsaugotų rašytinius dokumentus, vaizdo medžiagą, skaitmeninius įrašus, nuotraukas, periodinius leidinius, garso ir kitokios formos informaciją. Visus šiuos dokumentus saugo Valstybės generalinis archyvaras.

Septynioliktoji: Kai tik bus patvirtinta ši Konstitucija, Respublikos pavadinimas bus „Venesuelos Bolivaro Respublika“, kaip nustatyta šios Konstitucijos 1 straipsnyje. Valdžios institucijų ir viešų bei privačių organizacijų, kurios turi teikti duomenis, pažymas ar kitus dokumentus, pareiga yra nedelsiant ir efektyviai vartoti pavadinimą „Venesuelos Bolivaro Respublika“. Įprastiniais klausimais administracijos biurai naudoja esamus raštinės reikmenis, palaipsniui pakeičiant juos atitinkamais dokumentais, tačiau bet kokiu atveju tokį pakeitimą reikia atlikti per penkerius metus. Nukaldintų monetų ir išleistų banknotų su pavadinimu „Venesuelos Respublika“ cirkuliacija reglamentuojama pagal keičiamą Centrinio banko įstatymą, numatytą šios Konstitucijos ketvirtojoje laikinojoje nuostatoje, siekiant pereiti prie pavadinimo „Venesuelos Bolivaro Respublika“.

Aštuonioliktoji: Siekiant užtikrinti šios Konstitucijos 113 straipsnio įgyvendinimą, Nacionalinė Asamblėja priims įstatymą, nustatantį subjektą, kuris prižiūrės, kontroliuos ir tikrins šiame straipsnyje nustatytų principų, nuostatų ir taisyklių efektyvų įgyvendinimą. Tuo tikslu asmuo, kuris vadovaus tokiam subjektui, paskiriamas Nacionalinės Asamblėjos balsų dauguma, turi turėti teigiamus specialiosios komisijos, sukurtos Nacionalinės Asamblėjos, atsiliepimus. Įstatymas numato viešojo valdymo pareigūnus ir teisėjus, kurie yra atsakingi už sprendimą ginčų, susijusių su subjektais pagal susitarimus, kurie taikomi, nustatant prioritetus ir išskirtinius reguliavimo principus, ir jie netaikys

jokių nuostatų, kurios galėtų sukelti priešingą efektą. Įstatymai reguliuoja koncesijas viešosiosioms paslaugoms, koncesininkų privilegijas ir investicijų finansavimą, glaudžiai susijusį su viešosiomis paslaugomis, įskaitant modernizavimą ir plėtrą, pagrįstą ir patvirtintą kompetetingų valdžios institucijų.

VENGRIJOS RESPUBLIKA

• PRATARMĖ •

Konstitucinės reformos Vengrijoje prasidėjo 2010 m. Parlamento rinkimus didele persvara laimėjus konservatyviajai Fidesz[1] partijai. Skubiai buvo sudarytas Ad-hoc komitetas Konstitucijos projektui parengti. Būtina pažymėti, kad Konstitucijos projektą rengė Parlamente daugumą turinti Fidesz partija ir koalicijos partnerė KDNP, nes opozicinės partijos nepritarė 2010 m. lapkritį priimtam Konstitucijos pakeitimui, draudžiančiam Konstituciniam Teismui tikrinti teisės aktų, reglamentuojančių valstybės biudžetą ir mokesčius, konstitucingumą. Konstitucijos projektas Parlamentui ir tuo pačiu plačiajai visuomenei buvo pateiktas 2011 m. kovo 14 d., o balandžio 18 d. buvo numatytas Konstitucijos priėmimas. Europos Tarybos Venecijos komisija atkreipė dėmesį, kad skaidrumas, atvirumas, visuomenės įtraukimas, adekvatus laiko ir galimybių išreikšti pliuralistines nuomones kontraversiniais klausimais suteikimas yra demokratinio konstitucijos rengimo proceso elementai. Jos teigimu, konstitucinės nuostatos turėtų būti plačiai išdiskutuotos tarp įvairių politinių jėgų, nevyriausybinių organizacijų, mokslininkų, žiniasklaidos. Visuomenės diskusija ir pritarimas yra būtina sąlyga demokratinėje valstybėje.[2] Kadangi Venecijos komisijos Nuomonė buvo parengta iki Konstitucijos priėmimo, buvo tikėtasi, kad Vengrijos politikai atsižvelgs į išreikštą susirūpinimą, o tuo pačiu supras būtinybę diskutuoti su plačiąja visuomene.

Pažymėtina, kad senojoje Vengrijos Konstitucijoje keitimo tvarka buvo nustatyta labai lanksti: 19 str. 3 d. (a) p. Parlamentui suteikta teisė keisti Konstituciją, o 24 str. 3 d. Konstitucijos projektui turi pritarti dvi trečiosios Parlamento narių. Konstitucijoje nebuvo numatyta jokių keitimo ribojimų ar saugiklių: keisti galima visiškai visas Konstitucijos nuostatas, Tautos pritarimas nereikalingas. Primintina, kad konstitucija laikytina

1 2010 m. rinkimuose Fidesz partijos nariai laimėjo 227 mandatus iš 386. Plačiau apie Fidesz partiją www.fidesz.hu

2 European Commission for Democracy through Law (Venice Commission). Opinion on Three Legal Questions Arising in the Porcess of Drafting of the New Constitution of Hungary. Venice, 25-26 March, 2011. Para 18-19.

Tautos aktu, nustatančiu pačios Tautos įsteigtos valdžios galių ribas[3], be to, laikytina teisinio reguliavimo stabilumo išraiška, todėl projektuojama atsižvelgiant į ilgalaikio veikimo perspektyvą[4].

Tačiau nekreipiant dėmesio į užsienio ekspertų kritiką ir patarimus, naujoji Vengrijos Respublikos Konstitucija buvo priimta 2011 m. balandžio 18 d., o balandžio 25 d. ją pasirašė ir oficialiai paskelbė Respublikos Prezidentas. Konstitucijos baigiamosiose nuostatose nustatyta, kad ji įsigaliojo 2012 m. sausio 1 d.

2011 m. Konstitucijos[5] Pagrindinių nuostatų S straipsnyje suteikta teisė Respublikos Prezidentui, Vyriausybei, bet kuriam parlamentiniam komitetui ar Parlamento nariui inicijuoti visos Konstitucijos ar atskirų jos nuostatų keitimą. Konstitucijai ar jos bet kuriai nuostatai pakeisti reikalingas dviejų trečiųjų Parlamento narių pritarimas. Konstitucijos 8 straipsnio, reglamentuojančio nacionalinius referendumus, 3 (a) dalyje nustatyta, kad nacionaliniame referendume negali būti svarstomas Konstitucijos keitimo klausimas. Taigi, pačioje Konstitucijoje nustatyta, jog ją gali keisti dvi trečiosios Parlamento narių, tačiau Parlamento priimta Konstitucija nesuteikia Tautai teisės tiesiogiai pasisakyti dėl Konstitucijos, tik per savo demokratiškai išrinktus Tautos atstovus.

Konstitucijos baigiamosiose nuostatose teigiama, kad "Parlamento nariai, išrinkti 2010 m. balandžio 25 d., suvokdami savo atsakomybę prieš Dievą ir žmogų ir turėdami galią priimti konstituciją, paskelbė pirmą unifikuotą Pagrindinį Vengrijos įstatymą. Telydi taika, laisvė ir santarvė".

Aptariant Konstitucijos struktūrą, būtina pažymėti, kad naujoje Vengrijos Konstitucijoje be tradicinių elementų – preambulės, pagrindinių nuostatų ir baigiamųjų nuostatų – yra nustatyti Konstitucijos pagrindai (principai).

Konstitucijos preambulėje pabrėžiama, kad naujojo tūkstantmečio pradžioje Vengrų Tauta didžiuojasi, kad prieš tūkstantį metų karalius Šv. Steponas įkūrė Vengrijos valstybę, tapusią krikščioniškos Europos dalimi, didžiuojasi jos stiprybe kovose už laisvę ir nepriklausomybę, žada

[3] Jarašiūnas E. Daugybė šiuolaikinės konstitucijos veidų: bendri ir individualūs bruožai. // Konstitucinio reguliavimo įvairovė. Kolektyvinė monografija. MRU. Vilnius, 2006, psl. 9-10.

[4] Ten pat, psl. 33-34.

[5] Nors Konstitucija vadinasi Vengrijos Pagrindinis įstatymas, tekste paprastumo dėlei vadinsime Konstitucija.

puoselėti savo paveldą, unikalią kalbą, kultūrą, gerbiant ir tautinių mažumų kalbas bei kultūras, prisiimti atsakomybę už disidentus, tiki, kad savo talentu ir darbštumu ir nacionaline kultūra gali naudingai prisidėti prie Europos įvairovės. Be to, Konstitucijos preambulėje nustatomi pagrindiniai vertinamieji istorinių įvykių kriterijai. Nustatoma, jog nepripažįstamas užsienio okupantų istorinės konstitucijos suspendavimas. Be to, įtvirtinamas principas, kad socialistinės ir komunistinės diktatūros metu įvykdytiems nusikaltimams prieš Vengrų Tautą ir jos piliečius nebus taikomi teisiniai apribojimai. Skelbiama, kad nepripažįstama 1949 m. komunistinė konstitucija, įtvirtinusi tironinę valdžią. 1956 m. Revoliucija – tai Tautos laisvės gimimas. Valstybės suverenitetas prarastas 1944 m. kovo 19 d., atkurtas 1990 m. gegužės 2 d., kai buvo pirmą kartą laisvai išrinkta Tautos atstovybė. Todėl ši data laikytina naująja šalies demokratijos ir konstitucinės santvarkos pradžia. Be to, pabrėžiama, kad ši Konstitucija yra „mūsų teisinės tvarkos pagrindas: jis yra praeities, dabarties ir ateities vengrų susitarimas. Tai tikrosios gairės, išreiškiančios tautos valią ir parodančios kaip norime gyventi."

Be to, Vengrijos Vyriausybė atsakydama ET Venecijos komisijai[6], pažymėjo, kad preambulėje išdėstyti teiginiai turėtų būti suvokiami kaip politinis tikslas atsiriboti nuo totalitarizmo ir faktinio suvereniteto apribojimo 1949 m. Norėta nubrėžti liniją tarp komunistinio režimo ir demokratinės sistemos. Tačiau nenorėta paneigti jokio galiojančio teisės akto galiojimo.

ET Venecijos komisija atkreipė dėmesį, kad Vengrijos piliečiai yra ne tik vengrai, bet ir kitų tautybių piliečiai, todėl vietoj termino „mes, Vengrų Tauta" rekomendavo naudoti „mes, Vengrijos piliečiai", ypatingai siūlydama tai prisiminti intepretuojant Konstitucijos nuostatas.[7]

Vengrijos Konstitucijos pagrindinės dalies struktūra ir straipsnių išdėstymas yra gana įdomūs: skirsnis „Konstitucijos pagrindai (principai)" išdėstyti straipsniuose, žymimuose raidėmis nuo A iki T, skirsnis „Laisvė ir atsakomybė" – straipsniuose I – XXXI, skirsnis „Valstybė" padalintas į smulkesnius poskirsnius: „Parlamentas" (1–8 str.), „Respublikos Prezidentas" (9–14 str.), „Vyriausybė" (15–23 str.), „Konstitucinis Teismas"

[6] Position of the Government of Hungary on the Opinion on the New Constitution of Hungary (adopted on 17-18 June, 2011). Transmitted by the Minister of Foreign Affairs of the Republic of Hungary, 6 July 2011, psl. 3.

[7] European Commission for Democracy through Law (Venice Commission). Opinion on the New Constitution of Hungary. Venice, 17-18 June, 2011. Para 40.

(24 str.), „Teismai“ (25–28 str.), „Prokuratūra“ (29 str.), „Pagrindinių teisių ombudsmenas“ (30 str.), „Vietos savivalda“ (31–35 str.), „Viešieji finansai“ (36–44 str.), „Vengrijos ginkluotoji apsauga“ (45 str.), „Policijos ir nacionalinio saugumo tarnybos“ (46 str.), „Sprendimai dėl dalyvavimo karinėse operacijose“ (47 str.), paskutinis skirsnis „Specialiosios teisinės priemonės“ suskirstytas į poskirsnius: „Nacionalinės krizės ir nepaprastosios padėties bendrosios taisyklės“ (48 str.) ir detalesnis nepaprastosios padėties reglamentavimas (49–54 str.).

Baigiamąsias nuostatas sudaro normos, nustatančios Konstitucijos įsigaliojimo tvarką bei įpareigojančios Vyriausybę pateikti keistinų įstatymų projektus.

Vengrijos Respublikos valdymo forma – parlamentinė Respublika. Parlamentui kaip atstovaujamajai ir įstatymų leidžiamajai valdžios institucijai tenka pagrindinis vaidmuo formuojant kitas valdžios institucijas. Vyriausybė politiškai atsakinga prieš Parlamentą. Pareiškus nepasitikėjimą Vyriausybe ar jos vadovu, ši privalo atsistatydinti. Respublikos Prezidentą renka Parlamentas. Respublikos Prezidentas yra tik valstybės, bet ne vyriausybės vadovas. Vyriausybę realiai formuoja Parlamento rinkimus laimėjusi partija ar jų koalicija.

Vengrija yra unitarinė valstybė: galioja viena Konstitucija, vieninga teisės sistema, vieninga įstatymų leidžiamosios, vykdomosios ir teisminės valdžios sistema, vienas valstybės biudžetas, valstybės teritorija padalinta į administracinius vienetus – apskritis, kurių statusą nustato bendros visai valstybei teisės normos.

Konstitucijos C straipsnyje įtvirtintas valdžių padalijimo principas bei draudimas jėga siekti įgyti valdžios, ja naudotis ar siekti išskirtinės valdžios.

Vengrijos vienų rūmų Parlamentą, kitaip dar vadinamą Nacionaline Asamblėja, sudaro 386 parlamento nariai, kurie renkami ketverių metų kadencijai remiantis visuotine, lygia, tiesiogine rinkimų teise ir slaptu balsavimu.[8] Konstitucija suteikia Parlamentui teisę paskelbti pirmalaikius rinkimus. Respublikos Prezidentui taip pat suteikta teisė pirma laiko paleisti Parlamentą ir paskirti rinkimų datą dviem atvejais:

– kai pasibaigus Vyriausybės įgaliojimams, Parlamentas nepritaria Respublikos Prezidento teikiamai Ministro Pirmininko kandi-

[8] Platesnė informacija apie rinkimus ir jų rezultatus Nacionalinės rinkimų institucijos svetainėje: www.valasztas.hu

datūrai per keturiasdešimt dienų skaičiuojant nuo pirmojo pateikimo;

– kai Parlamentas nepriima einamųjų metų valstybės biudžeto iki kovo 31 d.

Tačiau Konstitucija įpareigoja Respublikos Prezidentą prieš priimant tokį sprendimą pasiteirauti Ministro Pirmininko, Parlamento Pirmininko ir frakcijų vadovų nuomonės.

Išrinktas Parlamento narys įgija mandatą iškilmingai prisiekęs Parlamento posėdyje. Parlamento nario asmuo neliečiamas. Be Parlamento sutikimo jis negali būti traukiamas baudžiamojon atsakomybėn, suimamas, negali būti persekiojamas už už balsavimus ir kalbas Parlamente, išskyrus šmeižto atvejus.

Parlamentaro mandatas yra laisvas: sprendimus priima vadovaudamasis sąžine ir visuomenės interesais, o ne partiniais ar interesų grupių nurodymais. Joks teisės aktas neįpareigoja Parlamento nario tartis su savo rinkėjais. Nei politinė partija, nei frakcija negali reikalauti, kad Parlamento narys atsistatydintų. Konstitucijoje taip pat nustatyta, kad Parlamento nariai turi teisę gauti tokį darbo užmokestį, koks laiduoja jų nepriklausomumą.

Valstybės valdžios institucijų sistemoje Parlamentui tenka išskirtinis vaidmuo. Atkreiptinas dėmesys, kad 2011 m. Konstitucijos pagrindinės nuostatos pradedamos Parlamento reglamentavimo. Konstitucijos skirsnio „Valstybė“ 1 straipsnyje nustatyta Parlamento kompetencija:

a) priimti ir keisti Konstituciją;
b) priimti įstatymus;
c) tvirtinti valstybės biudžetą ir prižiūrėti kaip jis vykdomas;
d) ratifikuoti tarptautines sutartis;
e) rinkti Respublikos Prezidentą, Konstitucinio Teismo teisėjus ir prezidentą, Aukščiausiojo Teismo primininką, Generalinį prokurorą, Pagrindinių teisių komisarą ir jo pavaduotojus, Valstybės audito įstaigos vadovą;
f) rinkti Ministra Pirmininką, priimti sprendimus dėl pasitikėjimo Vyriausybe;
g) panaikinti vietos savivaldos atstovų institucijas;
h) priimti sprendimą skelbti karą ir taikos susitarimą;
i) priimti sprendimus dėl nepaprastosios padėties ir dalyvavimo karinėse operacijose;

j) leisti amnestijos aktus;
k) vykdyti kitus pavedimus, įtvirtintus Konstitucijoje ir įstatymuose.

Įstatymų iniciatyvos teisė suteikta Respublikos Prezidentui, Vyriausybei, bet kuriam Parlamentiniam komitetui ir Parlamento nariui. Kilus abejonėms dėl įstatymo projekto atitikimo Konstitucijai, Parlamentas gali kreiptis į Konstitucinį Teismą, kad būtų įvertinta svarstomo teisės akto atitiktis Konstitucijai. Konstituciniam Teismui patikrinus teisės akto projekto konstitucingumą ir Parlamentui pritarus projektui, Parlamento Pirmininkas privalo per penkias dienas pasirašyti įstatymą ir nusiųsti Respublikos Prezidentui, kuris per penkias dienas pasirašo įstatymą ir oficialiai paskelbia. Parlamento Pirmininkas taip pat informuoja Respublikos Prezidentą apie Konstitucinio Teismo nutarimą dėl įstatymo projekto atitikties Konstitucijai.

Kitu atveju, kai Parlamentui, priimant įstatymą, nekilo abejonių dėl svarstomo projekto konstitucingumo ir nebuvo kreiptasi į Konstitucinį Teismą, Respublikos Prezidentas gali pats kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl teisės akto konstitucingumo.

Konstitucija nustato gana trumpus terminus įstatymų projektų konstitucingumo patikrinti. Abiem atvejais, kai kreipiasi Parlamentas ar Respublikos Prezidentas, Konstitucinis Teismas privalo pateikti atsakymą per trisdešimt dienų. Jei Konstitucinis Teismas nustato, kad įstatymo projektas prieštarauja Konstitucijai, Parlamentas privalo tobulinti įstatymo projektą, kad būtų išvengta prieštaravimų Konstitucijai.

Jeigu gavęs Respublikos Prezidento kreipimąsi, Konstitucinis Teismas nenustato priimto įstatymo prieštaravimų Konstitucijai, Prezidentas privalo nedelsiant pasirašyti įstatymą.

Kai Konstitucinis Teismas nustato, kad Parlamento svarstomas įstatymo projektas ar Prezidentui pateiktas pasirašyti įstatymas prieštarauja Konstitucijai, Parlamentas turi tobulutinti teisės aktą. Jeigu pakeitus įstatymo projektą kyla abejonių dėl konstitucingumo, Parlamentas arba Respublikos Prezidentas turi teisę pakartotinai kreiptis į Konstitucinį Teismą. Tokiu atveju Konstitucinima Teismui Konstitucija suteikia dešimties dienų terminą nustatyti naujai pakeisto įstatymo projekto ar priimto įstatymo konstitucingumą.

Parlamentui pateikus priimtą įstatymą, Respublikos Prezidentas turi teisę ne tik kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl įstatymo konstitucingumo.

Jis gali dėl kitų priežasčių nesutikti su priimto įstatymo nuostatomis. Respublikos Prezidentas turi teisę nesutikti ir grąžinti įstatymą pakartotinai svarstyti, pateikdamas konkrečias pastabas. Respublikos Prezidento grąžintą įstatymą Parlamentas svarsto iš naujo. Prezidento veto gali būti įveikiamas paprasta balsų dauguma.

Konstitucijoje daugiau nei penkiasdešimt atvejų yra nustatyta pareiga įstatymų leidėjui sureguliuoti teisinius santykius baziniais įstatymais (angl. *Cardinal Laws*), pavyzdžiui, Vengrijos pilietybė (straipsnis G), šeimos politika (Straipsnis L), teismai (straipsnis 25), viešųjų finansų, pensijų sistema (straipsnis 40), policija ir nacionalinis saugumas (straipsnis 46), bažnyčių veikla (straipsnis VII (3)), žiniasklaidos priežiūros institucija (straipsnis VIII (4)) ir kt. Skirsnio „Konstituciniai principai" T straipsnio ketvirtojoje dalyje įtvirtinta, kad bazinio įstatymo priėmimui reikalinga kvalifikuota dauguma – dvi trečiosios Parlamento narių balsų.

Daugelio valstybių teisinėse sistemose galima surasti konstitucinių, organinių ar bazinių įstatymų, kuriems priimti reikalingas kvalifikuotos Parlamento narių daugumo pritarimas. Jais siekiama, kad ypač svarbių visuomenės ir valstybės gyvenimo sričių teisinis reguliavimas būtų stabilus (skirtingų politinių jėgų atstovai turi pasiekti kuo platesnį susitarimą) ir būtų sunku pakeisti (reikalinga kvalifikuota dauguma, be to, jų negalima pakeisti paprastaisiais įstatymais).

Vengrijos atveju, įdomu tai, kad baziniams įstatymams pakeisti reikalinga tokia pati kvalifikuota dauguma (dvi trečiosios Parlamento narių balsų) kaip ir pakeisti pačią Konstituciją ar kai kurias jos nuostatas.

Valstybės vadovas – Respublikos Prezidentas. Prezidentu gali būti renkamas Vengrijos pilietis sulaukęs trisdešimt penkerių metų. Atkreiptinas dėmesys, kad nėra reikalaujama, kad pilietybė būtų įgyta pagal kilmę, iš esmės praktiškai Konstitucijoje nėra nustatyta jokių cenzų, išskyrus amžių. Respublikos Prezidentu tas pats asmuo gali būti išrinktas ne daugiau kaip dvi kadencijas.

Respublikos Prezidento rinkimai rengiami ne anksčiau kaip prieš šešiasdešimt dienų ir ne vėliau kaip prieš trisdešimt dienų iki pasibaigiant Prezidento kadencijai. Rinkimų datą paskiria Parlamento pirmininkas. Respublikos Prezidentą renka Parlamentas slaptu balsavimu.

Konstitucija nustato, kad viena penktoji Parlamento narių gali nominuoti kandidatą. Parlamento narys gali palaikyti tik vieno kandidato nominavimą. Kandidatus registruoja Parlamento pirmininkas. Išrinktu laikomas

kandidatas, surinkęs 2/3 visų Parlamento narių balsų. Jeigu pirmuoju balsavimu nei vieno nominanto kandidatūros nepalaikė 2/3 Parlamento narių, skelbiamas antras rinkimų turas, į kurį patenka du daugiausia balsų surinkę kandidatai. Antrajame ture laikomas išrinktu tas kandidatas, kuris nepriklausomai nuo balsavime dalyvavusių Parlamento narių skaičiaus surenka daugiausia Parlamento narių balsų. Rinkimai turi būti baigti per dvi dienas. Išrinktas Respublikos Prezidentas privalo iškilmingai prisiekti Parlamente.

Nors Respublikos Prezidentą renka Parlamentas, tai nereiškia, kad jis yra atskaitingas Parlamentui. Vadinasi, Parlamentas negali atšaukti Prezidento iš pareigų, kai yra nepatenkintas Prezidento veikla.

Konstitucija garantuoja Respublikos Prezidento teisinę neliečiamybę. Respublikos Prezidentui pažeidus Konstituciją ar įstatymus, viena penktoji Parlamento narių gali inicijuoti apkaltos procesą, kuris vyksta Parlamente. Dėl Respublikos Prezidento veiksmų atitikties Konstitucijai Parlamentas kreipiasi į Konstitucinį Teismą. Atitinkamai gavęs atsakymą, balsuoja – išreiškia politinę valią dėl Respublikos Prezidento pašalinimo iš pareigų. Už veiksmus, nesusijusius su einamomis pareigomis, Prezidentas gali būti patrauktas baužiamojon atsakomybėn tik pasibaigus jo kadencijai.

Respublikos Prezidentas atstovauja valstybę, gali dalyvauti Parlamento posėdžiuose, skiria Parlamento, Europos Parlamento, vietos savivaldos ir merų rinkimų datas, gali inicijuoti referendumus ir nustatyti jų datas, gali paleisti Parlamentą, gali kreiptis į Konstitucinį Teismą teisės aktų *ex ante* ir *posterior* konstitucinei kontrolei, skiria pareigūnus, siūlo įstatymų projektus, pasirašo ir skelbia Parlamento priimtus įstatymus, skiria valstybinius apdovanojimus, teikia malonę nuteistiesiems ir kita.

Vengrijos Prezidento mandatas iš esmės atitinka parlamentinių respublikų valstybės vadovams priskiriamas galias.

Daugelis Prezidento priimamų sprendimų reikalauja Ministro Pirmininko ar ministro kontrasignacijos, kuriam tenka atsakomybė už priimtą sprendimą.

Konstitucinis Teismas ne kartą nagrinėjo Respublikos Prezidento galių ir savarankiškų sprendimų priėmimo klausimus: kaip Prezidentas gali dalyvauti vykdomosios valdžios formavime ir veikloje, ar Prezidentas gali vienasmeniškai nuspręsti kokį asmenį skirti į pareigas ar atleisti iš jų.[9] Konstitucinis Teismas ne kartą pažymėjo, kad „vadovaujantis Kons-

[9] Nutarimai Nr. 48/1991, 8/1992, 36/1992 ir kt.

titucijos nuostata, kad Prezidentas turi užtikrinti valstybės demokratinį funkcionavimą[10], reiškia, kad Prezidento misija yra balansuoti tarp įstatymų leidžiamosios ir vykdomosios valdžių". Todėl Respublikos Prezidentas turi paskirti Ministro Pirmininko siūlomą asmenį į pareigas, išskyrus tuos atvejus, kai toks paskyrimas keltų grėsmę valstybei.

Respublikos Prezidento įgaliojimai nutrūksta, kai: baigiasi kadencija; Prezidentas atsistatydina, miršta; jei jis pašalinamas iš pareigų apkaltos proceso tvarka.

Kai Respublikos Prezidentas laikinai negali atlikti savo pareigų, jo pareigas laikinai eina Parlamento Pirmininkas. Šiuo atveju Parlamento Pirmininkas laikinai nevykdo savo pareigų Parlamente, kur jo pareigas laikinai eina jo pavaduotojas.

Vengrijos Konstitucija vykdomosios valdžios ir valstybės viešojo administravimo funkcijas paveda Vyriausybei, kuri, įgyvendindama įstatymus, leidžia poįstatyminius aktus, kuriais nustato kaip turi būti įgyvendinami įstatymai. Vengrijoje nėra deleguotosios įstatymų leidybos, todėl Vyriausybė negali leisti įstatymų, taip pat negali poįstatyminiais aktais reglamentuoti teisinių santykių, kuriuos turėtų reglamentuoti įstatymų leidėjas.

Vyriausybę sudaro pagal parlamentines tradicijas skiriami ministras pirmininkas ir ministrai. Svarbiausias klausimas formuojant Vyriausybę – ministro pirmininko skyrimas. Prezidento pateiktai ministro pirmininko kandidatūrai turi pritarti Parlamentas paprasta balsų dauguma. Ministro pirmininko skyrimo klausimas sprendžiamas: po Parlamento rinkimų, ministrui pirmininkui atsistatydinus, arba kai jis atleistas iš pareigų dėl nepasitikėjimo ar miršta. Jeigu Parlamentas nepritaria Respublikos Prezidento pateiktai kandidatūrai, Prezidentą Konstitucija įpareigoja per penkiolika dienų pateikti naują pasiūlymą.

Ministrus skiria Respublikos Prezidentas Ministro Pirmininko teikimu. Ministrai yra politiškai atskaitingi Vyriausybės vadovui. Ministras Pirmininkas, būdamas Vyriausybės vadovu, formuoja Vyriausybės veiklos gaires, šaukia Vyriausybės posėdžius, pasirašo nutarimus, prisiima atsakomybę už Vyriausybės veiklą.

Kiekvienas ministras vadovauja ministerijai, sprendžia ministerijos kompetencijai priskiriamus klausimus, vykdo kitus Vyriausybės ar Ministro Pirmininko įpareigojimus.

[10] Ankstesniosios Konstitucijos 29 str. 1 d.

Vyriausybė yra atskaitinga Parlamentui. Individuali ir kolektyvinė Vyriausybės narių atskaitomybė yra parlamentinės valdymo formos pagrindas. Parlamentas kaip Tautos atstovybė vertina Vyriausybės *in corpore* ir jos atskirų narių veiklą, gali užduoti klausimus, reikalauti įstatymų vykdymo užtikrinimo, kritikuoti ir galų gale pareikšti nepasitikėjimą Konstitucijos ir įstatymų nustatyta tvarka.

Teisingumą vykdo tik teismai, jų ir teisėjų nepriklausomumą užtikrina Konstitucija ir bazinis įstatymas. Atkreiptinas dėmesys, kad 2011 m. po naujosios Vengrijos Konstitucijos priėmimo buvo priimti nauji teisės aktai: Teismų veiklos organizavimo ir administravimo[11], pakeistas Baudžiamojo proceso kodeksas, Civilinio proceso kodeksas ir kiti.

Vengrijos Konstitucijoje nustatyta, kad teisminė sistema yra kelių pakopų, tačiau ją turi detalizuoti bazinis įstatymas[12]. Iki bazinio įstatymo įsigaliojimo Vengrijos teisminę sistemą sudarė 111 apylinkės teismų (105 įvairiuose Vengrijos miestuose ir 6 Budapešte), 21 darbo bylų teismas, 19 apygardos teismų (jie apeliacine tvarka nagrinėja apylinkių teismų sprendimus, taip pat kaip pirmoji instancija nagrinėja civilines bylas, kuriose ieškinys viršija 5 mln forintų ir baudžiamąsias bylas, kur kaltinamajam prašoma skirti įkalinimą iki gyvos galvos), 5 apeliaciniai teismai ir Aukščiausiasis Teismas. Aukščiausiasis Teismas yra aukščiausia teisminės valdžios instancija, kurios pareiga formuoti vieningą teisminę praktiką. Aukščiausiajame Teisme yra trys padaliniai: civilinių, administracinių ir baudžiamųjų bylų.

Konstitucija įtvirtina teisėjų depolitizavimo principą: teisėjai negali būti politinių partijų nariais ar aktyviai dalyvauti politinėje veikloje. Teisminės valdžios atstovai negali užimti jokių kitų oficialių pareigų. Teisėju gali būti skiriamas Vengrijos pilietis, sulaukęs ne mažiau nei trisdešimt metų, neteistas, veiksnus, turintis universitetinį teisinį išsilavinimą, turintis teisinio darbo patirtį.

Konstitucija nustato, kad teisėjus skiria Respublikos Prezidentas bazinio įstatymo nustatyta tvarka. Paprastai teisėjas pirmą kartą skiriamas trijų metų kadencijai. Esant būtinybei, teisėjas gali būti perkeltas į kitas teismą, be to, teisėjas pats turi teisę prašyti perkelti jį į kitą tos pačios instancijos teismą, taip pat gali daryti karjerą – būti perkeltas į aukštesnį teismą.

[11] 2011 No. CLXI.

[12] Šio straipsnio rengimo metu bazinis įstatymas nebuvo išverstas į anglų kalbą.

Konstitucijos viršenybę teisės sistemoje užtikrina konstitucinė justicija. 1989 m. praktiškai baigiant svarstyti Konstitucijos pakeitimus, buvo nuspręsta įkurti Konstitucinį Teismą.

Konstitucinio Teismo teisėjais gali būti skiriami Vengrijos piliečiai, turintys aukštąjį teisinį išsilavinimą, sulaukę 45 metų amžiaus, neteisti. Be to, Konstitucinio Teismo įstatymas nustato, kad Parlamentas renka teisėjus iš patyrusių universitetų politikos ir teisės mokslų profesorių ar daktarų ir ne mažiau nei dvidešimt metų praktikuojančių teisininkų. Konstitucinio Teismo teisėjais negali būti skiriami vyriausybės nariai, politinių partijų administracijos nariai, taip pat aukšti valstybės pareigūnai, ėję šias pareigas paskutinius ketverius metus prieš kandidatų rinkimą.

Parlamentas dviejų trečiųjų narių pritarimu skiria penkiolika Konstitucinio Teismo teisėjų dvylikos metų kadencijai. Be to, įstatymas suteikia galimybę tam pačiam asmeniui būti renkamam dar kartą. Teisėjai patys renka Teismo pirmininko pavaduotoją trejų metų kadencijai.

Konstitucinio Teismo teisėjai yra nepriklausomi ir klausantys tik Konstitucijos ir jų veiklą reglamentuojančio įstatymo. Jie negali būti politinių partijų nariais bei aktyviai dalyvauti šalies politiniame gyvenime.

Konstitucinis Teismas sprendimus priima plenarinėse sesijose ir trijų teisėjų kolegijose. Įstatymų konstitucingumo klausimai sprendžiami plenarinėse sesijose, o poįstatyminių aktų konstitucingumas nagrinėjamas trijų teisėjų kolegijose.

Konstitucinio Teismo priimti nutarimai yra privalomi visiems. Nutarimai, kuriuose nustatyta, kad įstatymas ar kitas teisės aktas prieštarauja Konstitucijai, turi būti oficialiai skelbiami kartu su atskirosiomis nuomonėmis. Konstitucinio Teismo nutarimai, kuriuose nustatyta, kad įstatymai ar kiti teisės aktai atitinka Konstituciją, neprivalo būti skelbiami, bet Konstitucinio Teismo nuožiūra gali būti oficialiai skelbiami valstybės laikraštyje[13].

1. Išankstinė (lot. ex ante) konstitucinė kontrolė, kai teisės akto atitikimas Konstitucijai tikrinamas dar iki šio akto paskelbimo ir įsigaliojimo (arba kitaip iki jo promulgavimo). Kaip jau buvo minėta, Parlamento nariai ir Respublikos Prezidentas turi teisę kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl svarstomo arba jau Parlamento priimto, bet dar nepasirašyto ir nepa-

[13] The Hungarian Official Gazette.

skelbto įstatymo. Ne kartą konstitucingumo patikra ankstyvojoje stadijoje formavo tiek politinę, tiek konstitucinę doktriną ypač Konstitucinio Teismo veiklos pradžioje, pavyzdžiui, dėl Kompensacijų įstatymo (nutarimas 28/1991), dėl retroaktyvios teisės (nutarimas 11/1992), dėl nesantaikos kurstymo (nutarimai 95/2008 ir 96/2008), dėl antimonopolinių įstatymų prieš kartelinius susitarimus (nutarimas 19/2009) ir kt.

Parlamentas, Respublikos Prezidentas ir Vyriausybė turi teisę kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl dar neratifikuotos tarptautinės sutarties atitikimo Konstitucijai. Pavyzdžiui, 2008m. Konstitucinis Teismas nagrinėjo ES ir Islandijos bei Norvegijos sutarties suderinamumą su Vengrijos Konstitucija (nutarimas 32/2008).

2. *Vėlesnioji (represyvioji) kontitucinė kontrolė* sudaro didžiąją Konstitucinio Teismo darbo dalį. Iki 2011 metų reformos, nors ankstesniosios Konstitucijos 24 straipsnyje buvo įvardinti atvejai, kokie subjektai ir kada gali kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl įstatymo ar poįstatyminio teisės akto teisėtumo, tačiau galiojo bendra taisyklė, kad į Kontitucinį Teismą galėjo kreiptis bet kuris asmuo, suabejojęs teisės akto konstitucingumo net ir tada, kai tas teisės aktas neturėjo jam jokios įtakos. 2011 m. Konstitucijoje yra nustatyta, kad įstatymo ar poįstatyminio teisės akto konstitucingumo į Konstitucinį Teismą gali kreiptis: Vyriausybė, ¼ Parlamento narių ir Pagrindinių teisių ombudsmenas.

Atkreiptinas dėmesys, jog Konstitucinis Teismas, pripažindamas, kad teisės aktas prieštarauja Konstitucijai, panaikina arba anuliuoja teisės aktą, priešingai nei Lietuvos Konstitucinis Teismas, kuris nurodo, kad konkrečios teisės normos negalima taikyti. Vengrijoje Konstitucinio Teismo paskirtis – iš teisės sistemos šalinti neteisėtas nuostatas.

Ne mažą dalį vėlyvosios konstitucinės kontrolės bylų sudaro bendrosios kompetencijos teismų kreipimaisi. Bendros kompetencijos teismo teisėjas tais atvejais, kai yra pagrindo manyti, kad įstatymas ar poįstatyminis teisės aktas, kuris turėtų būti taikomas konkrečioje byloje, galbūt prieštarauja Konstitucijai, stabdo bylos nagrinėjimą ir kreipiasi į Konstitucinį Teismą dėl įstatymo ar poįstatyminio teisės akto konstitucingumo patikrinimo. Neretai Konstitucinio Teismo nutarimai nulemia civilinių, baudžiamųjų ar administracinių bylų baigtį.

3. Tarptautinių sutarčių ir įstatymų suderinamumo patikra. Ši Konstitucinio Teismo kompetencijos sritis grindžiama konstituciniu principu, kuris buvo tiek senojoje Konstitucijoje, tiek ir naujoje: „Vengrijos Respu-

blikos teisinė sistema pripažįsta tarptautinės teisės principus ir užtikrina vidaus teisės ir tarptautinių įsipareigojimų suderinamumą“.

4. *Individualių konstitucinių skundų tyrimas*. Kaip jau buvo minėta, iki 2011 m. Konstitucijos įsigaliojimo ir Konstitucinio Teismo bazinio įstatymo įsigaliojimo individualiam konstituciniam skundui nebuvo taikomi jokie apribojimai. Ankstesniosios Konstitucijos 32/A straipsnio 4 dalis nustatė, kad „kiekvienas asmuo turi teisę kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl įstatymo ar kito teisės akto atitikties Konstitucijai“. Per metus Konstitucinis Teismas gaudavo iki 1600 kreipimųsi, kurių didžiąją dalį sudarė individualūs skundai.

5. *Legislatyvinės omisijos konstatavimas*. Atkreiptinas dėmesys, jog ne visos konstitucinės kontrolės institucijos turi teisę spręsti teisės spragų konstitucingumo klausimus. Vengrijos Konstitucinio Teismo įstatymas[14] suteikia Konstituciniam Teismui teisę *ex officio* ar gavus kreipimąsi konstatuoti legislatyvinę omisiją bei nustatyti, jog teisės aktai, kuriuose konstatuota legislatyvinė omisija, pripažįstami prieštaraujančiais Konstitucijai, o taip pat būtinybę keisti ar pildyti teisės aktus. Be to, Konstitucinis Teismas ne tik nustato teisės aktų spragas, bet ir nustato terminus, per kiek laiką turėtų būti pakeistas teisės aktas, o taip pat pasisako ir dėl trūkstamo teisinio reguliavimo turinio. Pažymėtina, kad Konstitucinis Teismas nenagrinėja visų teisės spragų. Paprastai legislatyvinės omisijos klausimai nagrinėjami, esant teisiniam netikrumui. Įstatymų leidėjui kyla pareiga nustatyti reikiamą teisinį reguliavimą, kad būtų visiškai įgyvendintas Konstitucinio Teismo nutarimas. Pavyzdžiui, 2000 m. Konstitucinis Teismas, nagrinėdamas asmenų lygiateisiškumo garantijas, nustatė legislatyvinę omisiją. Tuometinės Konstitucijos 70 A straipsnyje buvo užtikrinamos žmogaus teisių ir laisvių garantijos nepriklausomai nuo jo rasės, odos spalvos, lyties, kalbos, religijos, politinių ar kitokių įsitikinimų, tautinės ar socialinės kilmės, finansinės būklės ar kitų priežasčių. Tame pačiame straipsnyje nustatyta, kad asmenų diskriminavimas yra baudžiamas pagal įstatymą, tačiau įstatymas nebuvo priimtas. Konstitucinis Teismas, nagrinėdamas bylą, atkreipė dėmesį, kad asmenų lygiateisiškumas kai kuriais aspektais yra įtvirtintas Civiliniame kodekse, taip pat Darbo kodekse, tačiau konstatavo, kad toks toks reguliavimas nėra pakankamas, nes neapima visų teisinių santykių sričių ir tuo pačiu sukuria teisinį netikrumą dėl

[14] Pastaba: nagrinėjamas 1989 m. Konstitucinio Teismo įstatymas, kol kas nėra aišku, ar 2012 m. baziniame įstatyme išliks tokia pati nuostata.

žmogaus galimybės naudotis teisėmis ir laisvėmis lygiai su visais visose gyvenimo srityse.[15]

Primintina, kad Konstitucinio Teismo nutarimo pripažinti įstatymą ar teisės aktą nekonstituciniu dėl legislatyvinės omisijos galia negali būti įveikta pakartotinai priėmus tokį pat įstatymą ar teisės aktą.[16]

6. *Konfliktų dėl kompetencijos ribų eliminavimas*. Konstituciniam Teismui tenka aiškinti valdžių padalijimo prinicipą ir spręsti kompetencijos ribų nustatymo klausimus. Jau buvo minėta apie Prezidento savarankiškas galias ir kontracignuojančių pareigūnų atsakomybę,

1993 m. Konstituciniam Teismui teko spręsti teismų nepriklausomumo klausimą. 1991 m. Teismų įstatymo redakcija suteikė Teisingumo ministrui teisę skirti teismų vadovus bei siūlyti Respublikos Prezidentui teisėjų kandidatūras. Konstitucinis Teismas bei pažymėjo, jog teisingumo ministro kaip vykdomosios valdžios atstovo kišimasis į teismų valdžios formavimą yra antikonstitucinis ir konstatavo teisminės valdžios nepriklausomumo ir valdžių padalijimo principo pažeidimą.[17].

Ne kartą Konstitucinis Teismas nagrinėjo vyriausybės atstovų regionuose ir vietos savivaldos ginčus dėl kompetencijos ribų (Nutarimai Nr. 911 / 1998, Nr. 503 /1997).

7. *Konstitucijos nuostatų intepretavimas*. Konstitucijos nuostatų aiškinimas yra neatskiriamas konstitucinės kontrolės elementas. 1989 m. Konstitucinio Teismo redakcija įtvirtino Konstitucinio Teismo pareigą aiškinti Konstitucijos nuostatas, valstybės valdžios institucijoms prašant. Vykdydamas įstatymų ir kitų teisės aktų konstitucingumo patikrą, Konstitucinis Teismas labai plačiai interpretuoja Konstitucijos nuostatas. Paprastai konstitucinė doktrina formuojama byla po bylos, konkrečioje byloje Konstitucinis Teismas pateikia konstitucinę doktriną kiekvienu atskiru konstitucinio teisinio reguliavimo klausimu. Atitinkamai kitose bylose, kur keliami kitu konstitucingumo klausimai, Konstitucinis Teismas gali atskleisti tos pačios konstitucinės nuostatos kitus aspektus. Taigi Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje formuluojama oficiali konstitucinė doktrina yra logiškas ir nuoseklus Konstitucijos tęsinys, turintis pačios Konstitucijos galią.

[15] Nutarimas Nr. 45/ 2000.

[16] Jarašiūnas E., Spruogis E. Legislatyvinės omisijos problemos konstitucinėje jurisprudencijoje. Europos konstitucinių teismų konferencijos XIV kongresui. Vilnius, 2007, psl. 35.

[17] Konstitucinio Teismo nutarimas Nr. 38/1993.

8. *Kita kompetencija.* Konstitucinis Teismas taip pat nagrinėja Respublikos Prezidento apkaltos klausimus, Nacionalinio rinkimų komiteto priimtus sprendimus dėl referendumų teisėtumo. Pavyzdžiui, Konstitucinis Teismas, nagrinėdamas Žmogaus teisių ombudsmeno kreipimąsi, išaiškino referendumo inicijavimo parašų rinkimo procedūras[18]. 1999m. Konstitucinis Teismas nagrinėjo klausimą, ar gali būti rengiamas referendumas dėl Konstitucijos pakeitimo, kai Konstitucijoje yra nustatyta, kad ją keisti gali tik Tautos atstovybė, Parlamentas.[19]

Daugelis autorių vertindami Vengrijos Konstitucinio Teismo veiklą, pažymi, kad tai bene aktyviausias ir įtakingiausias Konstitucinis Teismas Rytų ir netgi Vakarų Europoje[20].

---

[18] Nutarimas 52/ 1997.

[19] Nutarimas 25/ 1999.

[20] Solyom L. & Irunner G. Constitutional Judiciary in a New Democracy – the Hungarian Constitutional Court. University of Michigan Press. 2003, psl. 93.

VENGRIJOS PAGRINDINIS ĮSTATYMAS[21]

(2011 m. balandžio 25 d.)[22]

Dieve, laimink vengrus![23]

NACIONALINĖ PRIESAIKA

MES, VENGRŲ TAUTOS ATSTOVAI, naujojo tūkstantmečio pradžioje, jausdami atsakomybę už kiekvieną vengrą, skelbiame:

Didžiuojamės, kad prieš tūkstantį metų mūsų karalius šventasis Steponas ant tvirtų pagrindų įkūrė Vengrijos valstybę ir pavertė mūsų šalį krikščioniškosios Europos dalimi.

Didžiuojamės savo protėviais, kurie kovėsi dėl mūsų šalies išlikimo, laisvės ir nepriklausomybės.

Didžiuojamės išskirtiniais intelektiniais Vengrijos žmonių laimėjimais.

Didžiuojamės, kad mūsų žmonės per amžius gynė Europą ir savo darbštumu ir gebėjimais gausino bendras Europos vertybes.

Pripažįstame krikščionybės vaidmenį išsaugant tautą. Vertiname įvairias savo šalies religines tradicijas.

Pažadame saugoti savo tautos intelektinę ir dvasinę vienybę, draskytą praėjusio amžiaus audrų. Įvairių tautybių žmonės, gyvenantys kartu su mumis, sudaro Vengrijos politinę bendruomenę ir yra mūsų valstybės sudedamoji dalis.

---

[21] Vengrijos Respublikos Konstitucija, paskelbta Vengrijos Konstitucinio Teismo interneto puslapyje http://www.mkab.hu/rules/fundamental-law, išversta iš anglų kalbos.

[22] Šis Pagrindinis Įstatymas (*de jure* valstybės Konstitucija) priimtas 2011 m. balandžio 18 d. Vengrijos parlamento posėdyje.

[23] Tai yra pirmoji Vengrijos himno eilutė.

Įsipareigojame puoselėti ir saugoti savo paveldą, savo unikalią kalbą, Vengrijos kultūrą, Vengrijoje gyvenančių tautų kalbas ir kultūras, gamtos ir žmogaus darbu sukurtus Karpatų baseino išteklius. Jausdami atsakomybę už savo palikuonis, rūpinsimės ateities kartų gyvenimo sąlygomis – išmintingai naudosime mūsų materialiuosius, intelektinius ir gamtos išteklius.

Tikime, kad mūsų tautos kultūra vertingai papildo vieningos Europos įvairovę.

Gerbiame kitų tautų laisvę ir kultūrą bei sieksime bendradarbiauti su kiekviena pasaulio tauta.

Manome, kad svarbiausia žmogaus gyvenime yra jo orumas.

Manome, kad individo laisvė gali atsiskleisti tik bendradarbiaujant su kitais.

Manome, kad šeima ir tauta yra svarbiausi mūsų bendrabūvio pamatai, o pagrindinės mus siejančios vertybės yra ištikimybė, tikėjimas ir meilė.

Manome, kad bendruomenės stiprybė ir kiekvieno žmogaus garbė yra grindžiamos darbu, žmogaus proto gebėjimais.

Manome, kad mūsų pareiga yra padėti silpniesiems ir vargšams.

Manome, kad bendras piliečių ir valstybės tikslas – pasiekti kuo daugiau gerovės, saugumo, tvarkos, teisingumo ir laisvės.

Manome, kad demokratija būna tik ten, kur valstybė tarnauja savo piliečiams bei teisingai, nepiktnaudžiaudama ir nešališkai tvarko jų reikalus.

Gerbiame savo istorinės konstitucijos laimėjimus ir Šventąją Karūną, įkūnijančią konstitucinį Vengrijos valstybingumo tęstinumą ir tautos vienybę.

Nepripažįstame savo istorinės konstitucijos veikimo sustabdymo dėl užsienio valstybių okupacijos. Skelbiame, kad nėra senaties nežmoniškiems nusikaltimams, padarytiems Vengrijos tautai ir jos piliečiams nacionalsocialistų ir komunistų diktatūrų laikotarpiais.

Nepripažįstame 1949 metų komunistinės konstitucijos, kadangi ji buvo tironiško valdymo pagrindas; todėl skelbiame ją negaliojančia.

Pritariame pirmojo laisvo parlamento nariams, savo pirmuoju sprendimu paskelbusiems, kad mūsų dabartinė laisvė kilo iš mūsų 1956 metų revoliucijos.

Pripažįstame, kad mūsų valstybės apsisprendimo teisė, prarasta 1944 metų kovo 19 dieną, buvo atkurta 1990 metų gegužės 2 dieną, kai buvo sudaryta pirmoji laisvuose rinkimuose išrinkta atstovaujamoji valdžios ins-

titucija. Šią datą laikome savo šalies naujos demokratijos ir konstitucinės santvarkos pradžia.

Tikime, kad po keletą XX amžiaus dešimtmečių trukusio moralinio nuosmukio neabejotinai yra būtinas dvasinis ir intelektinis atsinaujinimas.

Pasitikime bendrai kuriama ateitimi ir jaunosios kartos įsipareigojimais. Tikime, kad mūsų vaikai ir vaikaičiai savo talentu, kantrybe ir moraline stiprybe vėl sukurs didžią Vengriją.

Mūsų Pagrindinis Įstatymas yra mūsų teisinės tvarkos pagrindas: jis yra praeities, dabarties ir ateities vengrų susitarimas. Tai tikrosios gairės, išreiškiančios tautos valią ir parodančios, kaip trokštame gyventi.

Mes, Vengrijos piliečiai, esame pasirengę bendromis tautos pastangomis sukurti tvarką savo šalyje.

PAGRINDINĖS NUOSTATOS

A straipsnis

MŪSŲ ŠALIES pavadinimas yra Vengrija.

B straipsnis

1. Vengrija yra nepriklausoma demokratinė ir teisinė valstybė.
2. Vengrijos valdymo forma yra respublika.
3. Viešosios valdžios šaltinis yra žmonės.
4. Žmonės savo valdžią įgyvendina per savo išrinktus atstovus arba – išskirtiniais atvejais – tiesiogiai.

C straipsnis

1. Vengrijos valstybės veikimas grindžiamas valdžių padalijimo principu.
2. Niekas negali savo veiksmais siekti jėga įgyti valdžios, ja naudotis arba siekti išskirtinės valdžios. Kiekvienas turi teisę ir pareigą teisėtais būdais priešintis tokiems mėginimams.
3. Valstybė turi išimtinę teisę vartoti prievartą Pagrindiniam Įstatymui ir įstatymams įgyvendinti.

D straipsnis

Vengrų tauta yra viena ir nedaloma, todėl Vengrija yra atsakinga už vengrų, gyvenančių už šalies ribų, likimą, skatina jų bendruomenes išlikti ir kurtis, remia jų pastangas išsaugoti savo, kaip vengrų, tapatybę, naudo-

tis savo individualiomis ir kolektyvinėmis teisėmis, remia bendruomenių savivaldos steigimąsi, klestėjimą jų gimtuosiuose kraštuose bei skatina jas bendradarbiauti tarpusavyje ir su Vengrija.

E straipsnis

1. Vengrija, remdama kuo didesnę Europos tautų laisvę, gerovę ir saugumą, prisideda prie Europos vienybės siekio.

2. Kaip Europos Sąjungos valstybė narė, Vengrija, vadovaudamasi tarptautine sutartimi, gali kartu su kitomis valstybėmis narėmis per Europos Sąjungos institucijas naudotis tam tikra Pagrindiniame Įstatyme numatyta kompetencija – tiek, kiek yra būtina steigiamosiose sutartyse numatytoms teisėms ir pareigoms įgyvendinti.

3. Europos Sąjungos teisėje gali būti nustatyta privalomų bendrųjų elgesio taisyklių, atitinkančių šio straipsnio 2 dalyje nustatytas sąlygas.

4. Parlamentas dviem trečdaliais savo narių balsų įpareigoja valstybę laikytis šio straipsnio 2 dalyje minėtos tarptautinės sutarties.

F straipsnis

1. Vengrijos sostinė yra Budapeštas.

2. Vengrijos teritorija dalijama į apskritis, miestus, miestelius ir kaimus. Miestai ir miesteliai gali būti dalijami į rajonus.

G straipsnis

1. Vengrijos piliečiui gimęs vaikas įgyja Vengrijos pilietybę pagal kilmę. Kiti Vengrijos pilietybės atsiradimo ar įgijimo pagrindai gali būti nustatyti pagrindiniame įstatyme.

2. Vengrija gina savo piliečius.

3. Niekam negali būti atimta Vengrijos pilietybė, įgyta pagal kilmę ar kitu teisėtu būdu.

4. Pilietybės klausimus išsamiai reglamentuoja pagrindinis įstatymas.

H straipsnis

1. Vengrijos valstybinė kalba yra vengrų kalba.

2. Vengrija saugo vengrų kalbą.

3. Vengrija saugo vengrų gestų kalbą kaip Vengrijos kultūros dalį.

I straipsnis[24]

1. Vengrijos herbas yra padalytas vertikalia linija skydas smailu pagrindu. Kairėje skydo pusėje yra aštuonios horizontalios raudonos ir sidabrinės juostos. Dešinės skydo pusės fonas yra raudonas, apačioje pavaizduotos trys žalios kalvos, ant aukščiausios iš jų, vidurinės, uždėta auksinė karūna, nuo kurios į viršų kyla sidabrinis patriarchinis kryžius. Virš skydo yra Vengrijos Šventoji Karūna.

2. Vengrijos vėliavą sudaro trys vienodo pločio horizontalios raudonos, baltos ir žalios spalvos juostos (iš viršaus į apačią), simbolizuojančios stiprybę, ištikimybę ir viltį.

3. Vengrijos himnas yra Ferenco Kölcsey poema „Himnas“ (*Himnusz*), kuriai muziką parašė Ferencas Erkelis.

4. Gali būti naudojami ir kitokių istoriškai susiklosčiusių formų herbas ir vėliava. Išsamias herbo ir vėliavos, taip pat valstybės regalijų naudojimo taisykles nustato pagrindinis įstatymas.

J straipsnis

1. Vengrijos valstybinės šventės yra:
   a) kovo 15 diena, skirta 1848–1849 metų revoliucijai ir Nepriklausomybės karui atminti;
   b) rugpjūčio 20 diena, skirta valstybės įkūrimui ir valstybės įkūrėjui karaliui šventajam Steponui atminti;
   c) spalio 23 diena, skirta 1956 metų revoliucijai ir Nepriklausomybės karui atminti.
2. Oficiali valstybės šventė yra rugpjūčio 20 diena.

K straipsnis

Oficiali Vengrijos valiuta yra forintas.

L straipsnis

1. Vengrija saugo santuokos institutą, kuris suvokiamas kaip vyro ir moters sąjunga, sudaryta jų laisvu sprendimu, ir šeimą kaip tautos išlikimo pagrindą.

2. Vengrija remia pasiryžimą turėti vaikų.

3. Šeimų apsaugą reglamentuoja pagrindinis įstatymas.

---

[24] Autentiškame Vengrijos Pagrindinio Įstatymo I straipsnyje yra Vengrijos herbo ir vėliavos atvaizdai. – *Vertėjo pastaba.*

M straipsnis

1. Vengrijos ekonomika grindžiama kuriančiu vertę darbu ir verslo laisve.

2. Vengrija užtikrina sąžiningos ekonominės konkurencijos sąlygas, imasi veiksmų prieš bet kokį piktnaudžiavimą dominuojančia padėtimi, gina vartotojų interesus.

N straipsnis

1. Vengrija įgyvendina suderinto, skaidraus ir tvaraus biudžeto valdymo principą.

2. Už šio straipsnio 1 dalyje nurodyto principo įgyvendinimą pirmiausia atsako parlamentas ir Vyriausybė.

3. Vykdydami savo pareigas, Konstitucinis Teismas, teismai, vietos savivaldybės ir kitos valstybės institucijos privalo paisyti šio straipsnio 1 dalyje nurodyto principo.

O straipsnis

Kiekvienas atsako pats už save ir privalo pagal savo gebėjimus bei galimybes prisidėti prie valstybės ir bendruomenės užduočių sprendimo.

P straipsnis

Visi gamtos ištekliai, ypač žemės ūkio paskirties žemė, miškai ir geriamojo vandens ištekliai, biologinė įvairovė, ypač vietinės gyvūnų ir augalų rūšys, taip pat kultūros vertybės yra bendras valstybės paveldas. Valstybė ir kiekvienas asmuo privalo jį saugoti ir išlaikyti ateities kartoms.

Q straipsnis

1. Siekdama kurti bei palaikyti taiką ir saugumą, užtikrinti tvarų žmonijos vystymąsi, Vengrija stengiasi bendradarbiauti su visomis pasaulio tautomis ir šalimis.

2. Siekdama įgyvendinti savo įsipareigojimus pagal tarptautinę teisę, Vengrija laiduoja Vengrijos teisės ir tarptautinės teisės darną.

3. Vengrija sutinka su visuotinai pripažįstamomis tarptautinės teisės normomis. Kiti tarptautinės teisės šaltiniai tampa Vengrijos teisės sistemos dalimi paskelbus juos įstatymais.

R straipsnis

1. Pagrindinis Įstatymas yra Vengrijos teisės sistemos pagrindas.

2. Pagrindinis Įstatymas ir kiti įstatymai yra privalomi kiekvienam asmeniui.

3. Pagrindinio Įstatymo nuostatos aiškinamos atsižvelgiant į jų tikslus, Nacionalinę priesaiką ir mūsų istorinės konstitucijos pasiekimus.

S straipsnis

1. Respublikos Prezidentas, Vyriausybė, parlamento komitetas arba parlamento narys gali teikti siūlymą dėl naujo Pagrindinio Įstatymo priėmimo arba Pagrindinio Įstatymo pakeitimo.

2. Naujo Pagrindinio Įstatymo priėmimui arba Pagrindinio Įstatymo pakeitimui turi pritarti du trečdaliai visų parlamento narių.

3. Parlamento Pirmininkas pasirašo priimtą Pagrindinį Įstatymą arba jo pakeitimo įstatymą ir siunčia jį Respublikos Prezidentui. Respublikos Prezidentas per penkias dienas nuo gavimo pasirašo Pagrindinį Įstatymą arba jo pakeitimo įstatymą ir nurodo paskelbti jį oficialiajame leidinyje.

4. Apibūdinant Pagrindinio Įstatymo pakeitimą, kai jis skelbiamas, turi būti nurodyta pavadinimas, pakeitimo numeris ir paskelbimo data.

T straipsnis

1. Visiems galiojanti elgesio taisyklė yra nustatoma teisės akte, kurį priima kompetentinga Pagrindiniame Įstatyme numatyta teisėkūros institucija. Tokia taisyklė skelbiama oficialiajame leidinyje. Pagrindiniame įstatyme gali būti nustatyta skirtinga vietos savivaldybių dekretų ir esant nepaprastajai padėčiai priimtų teisės aktų paskelbimo tvarka.

2. Teisės aktai – tai parlamento aktai, Vyriausybės dekretai, Ministro Pirmininko įsakymai, ministrų dekretai, Vengrijos nacionalinio banko pirmininko įsakymai, savarankiškų reguliavimo institucijų įsakymai ir savivaldos institucijų įsakymai. Be to, Nacionalinės gynybos tarybos ir Respublikos Prezidento nacionalinės krizės ar nepaprastosios padėties metu priimti įsakymai taip pat yra teisės aktai.

3. Joks teisės aktas negali prieštarauti Pagrindiniam Įstatymui.

4. Pagrindiniai įstatymai yra įstatymai, kuriems priimti arba pakeisti reikia dviejų trečdalių visų posėdyje dalyvaujančių parlamento narių pritarimo.

LAISVĖS IR ATSAKOMYBĖ

I straipsnis

1. Neatimamos ir neliečiamos pagrindinės ŽMOGAUS teisės yra gerbiamos. Ginti šias teises yra svarbiausia valstybės pareiga.

2. Vengrija pripažįsta pagrindines individualias ir kolektyvines žmogaus teises.

3. Iš pagrindinių teisių ir pareigų kylančios taisyklės išdėstomos įstatymuose. Pagrindinė teisė gali būti ribojama tik tam, kad būtų galima įgyvendinti kitą pagrindinę teisę arba apsaugoti konstitucinę vertybę, ir tik tiek, kiek tai būtina proporcingai siekiamam tikslui ir gerbiant tokios pagrindinės teisės esminį turinį.

4. Vadovaujantis įstatymu įsteigti juridiniai asmenys taip pat turi pagrindines teises ir pareigas, pagal savo pobūdį taikomas ne tik fiziniams asmenims.

II straipsnis

Žmogaus orumas yra neliečiamas. Kiekvienas žmogus turi teisę į gyvybę ir žmogaus orumą. Embriono ir vaisiaus gyvybė saugoma nuo apvaisinimo momento.

III straipsnis

1. Niekas negali būti kankinamas, patirti nežmoniško ar žeminančio orumą elgesio arba būti tokiu būdu baudžiamas, arba būti pavergtas. Prekyba žmonėmis yra draudžiama.

2. Draudžiama atlikti medicinos ar mokslo eksperimentus su žmonėmis nepranešus jiems apie tai ir negavus laisva valia duoto jų sutikimo.

3. Taikyti eugeniką, naudoti žmogaus kūną ir jo dalis, jas laikant pelno šaltiniu, ir klonuoti žmones yra draudžiama.

IV straipsnis

1. Kiekvienas turi teisę į asmens laisvę ir saugumą.

2. Niekam negali būti atimta laisvė, nebent tai daroma dėl įstatyme nurodytų priežasčių ir jo nustatyta tvarka. Laisvės atėmimas iki gyvos galvos be teisės būti paleistam anksčiau laiko gali būti skiriamas tik už tyčinį smurtinį nusikaltimą.

3. Sulaikytas asmuo, įtariamas padaręs nusikalstamą veiką, per trumpiausią įmanomą laiką turi būti arba paleidžiamas, arba atvesdinamas

į teismą. Teismas privalo išklausyti tokį asmenį ir nedelsdamas priimti sprendimą, kuriame būtų raštu išdėstyti motyvai, kodėl asmuo turi būti arba paleidžiamas, arba laikomas suimtas.

4. Asmuo, kurio laisvė buvo apribota neteisėtai arba be deramos priežasties, turi teisę gauti kompensaciją už patirtą žalą.

V straipsnis

Įstatymo nustatyta tvarka kiekvienas turi teisę gintis nuo bet kokio neteisėto užpuolimo ar tiesioginės grėsmės asmeniui arba nuosavybei.

VI straipsnis

1. Kiekvienas turi teisę į asmeninio ir šeimos gyvenimo, namų, ryšių ir geros reputacijos apsaugą.

2. Kiekvienas turi teisę į asmens duomenų apsaugą, taip pat teisę gauti ir skleisti viešą susidomėjimą keliančius duomenis.

3. Pagrindiniame įstatyme numatyta nepriklausoma institucija prižiūri teisės į asmens duomenų apsaugą, taip pat teisės gauti viešą susidomėjimą keliančius duomenis įgyvendinimą.

VII straipsnis

1. Kiekvienas turi teisę į minties, sąžinės ir religijos laisvę. Ši teisė apima laisvę pasirinkti arba keisti savo religiją ar kitus įsitikinimus ir laisvę savo religiją ar kitus įsitikinimus skelbti arba susilaikyti nuo jų skelbimo, vienam ar kartu su kitais viešai, privačiai arba kitu būdu atlikti religines apeigas arba jų mokyti.

2. Valstybė ir bažnyčios veikia atskirai. Bažnyčios yra savarankiškos. Valstybė ir bažnyčios bendradarbiauja, kartu siekdamos visuomeninių tikslų.

3. Išsamias bažnyčioms taikomas taisykles nustato pagrindinis įstatymas.

VIII straipsnis

1. Kiekvienas turi teisę į taikų susirinkimą.

2. Kiekvienas turi teisę kurti organizacijas ir jungtis į jas.

3. Vadovaujantis teise į susirinkimą gali būti laisvai steigiamos ir veikti politinės partijos. Politinės partijos dalyvauja formuojant ir reiškiant žmonių valią. Politinės partijos tiesiogiai nevykdo viešosios valdžios.

4. Išsamias politinių partijų veiklos ir finansavimo taisykles nustato Pagrindinis Įstatymas.

5. Vadovaujantis teise į susirinkimą gali būti laisvai steigiamos ir veikti profesinės sąjungos ir kitokios interesams atstovaujančios organizacijos.

IX straipsnis

1. Kiekvienas turi teisę laisvai reikšti savo nuomonę.

2. Vengrija pripažįsta ir saugo spaudos laisvę ir įvairovę, laiduoja sąlygas laisvai skleisti informaciją, būtiną demokratinei viešajai nuomonei formuoti.

3. Išsamias taisykles, taikomas spaudos laisvei ir institucijai, prižiūrinčiai žiniasklaidos teikiamas paslaugas, jos produktus ir informacinių ryšių rinką, nustato pagrindinis įstatymas.

X straipsnis

1. Vengrija tiek, kiek nustatyta įstatyme, laiduoja mokslinių tyrimų ir meninės kūrybos laisvę, laisvę mokytis, stengiantis pasiekti aukščiausią įmanomą žinių lygį, ir mokymo laisvę.

2. Valstybė neturi teisės spręsti mokslo tiesų klausimų; vertinti mokslinius tyrimus yra tik mokslininkų teisė.

3. Vengrija saugo Vengrijos mokslų akademijos ir Vengrijos menų akademijos mokslinę ir meninę laisvę. Aukštąjį išsilavinimą teikiančios institucijos savarankiškai vykdo tyrimus ir pasirenka mokymo turinį bei metodus. Šių institucijų organizavimą ir finansinį valdymą reglamentuoja pagrindinis įstatymas.

XI straipsnis

1. Kiekvienas Vengrijos pilietis turi teisę į išsilavinimą.

2. Laiduodama šią teisę, Vengrija išplečia valstybinį švietimą ir padaro jį visiems prieinamą, pradinį išsilavinimą – nemokamą ir privalomą, vidurinį išsilavinimą – nemokamą ir visiems prieinamą, o aukštąjį išsilavinimą – prieinamą kiekvienam pagal galimybes ir įstatymo nustatyta tvarka suteikia besimokantiesiems finansinę paramą.

XII straipsnis

1. Kiekvienas turi teisę laisvai pasirinkti darbą ar profesiją arba užsiimti verslu. Kiekvienas turi pareigą savo darbu pagal sugebėjimus ir galimybes prisidėti prie visuomenės turtinimo.

2. Vengrija siekia sudaryti tokias sąlygas, kad kiekvienas, kuris gali ir nori dirbti, turėtų tokią galimybę.

XIII straipsnis

1. Kiekvienas turi teisę į nuosavybę ir paveldėjimo teisę. Dėl nuosavybės atsiranda socialinė atsakomybė.

2. Nuosavybė gali būti paimama tik išimtiniais atvejais, siekiant tenkinti viešąjį interesą, įstatyme nustatytomis sąlygomis ir būdais. Už paimtą nuosavybę nedelsiant, besąlygiškai ir visiškai atlyginama.

XIV straipsnis

1. Vengrijos piliečiai negali būti išsiunčiami iš Vengrijos teritorijos ir gali bet kada sugrįžti iš užsienio. Vengrijos teritorijoje gyvenantys užsieniečiai gali būti išsiųsti tik vadovaujantis teisėtu sprendimu. Kolektyvinis išsiuntimas draudžiamas.

2. Joks asmuo negali būti išsiųstas arba perduotas tokiai valstybei, kurioje jam kiltų pavojus būti nuteistam mirties bausme, būti kankinamam arba patirti kitokį nežmonišką elgesį ar bausmę.

3. Ne Vengrijos piliečiai, kuriems nei jų kilmės, nei kita šalis nesuteikia apsaugos, pateikę prašymą gauna Vengrijos prieglobstį, jeigu savo gimtojoje šalyje arba šalyje, kurioje yra jų nuolatinė gyvenamoji vieta, yra persekiojami dėl priklausymo tam tikrai rasei, tautybei, socialinei grupei arba dėl savo religinių ar politinių įsitikinimų arba pagrįstai bijo būti persekiojami.

XV straipsnis

1. Įstatymui visi asmenys lygūs. Teisnumas pripažįstamas visiems fiziniams asmenims.

2. Vengrija kiekvienam laiduoja pagrindines teises, niekas nediskriminuojamas dėl rasės, odos spalvos, lyties, neįgalumo, kalbos, religijos, politinių ar kitokių įsitikinimų, tautinės ar socialinės kilmės, turtinės padėties, gimimo ar kitu pagrindu.

3. Moterys ir vyrai yra lygūs.

4. Vengrija imasi specialiųjų priemonių lygioms galimybėms įgyvendinti.

5. Vengrija imasi specialiųjų priemonių vaikams, moterims, pagyvenusiems ir neįgaliems asmenims saugoti.

XVI straipsnis

1. Kiekvienas vaikas turi teisę į apsaugą ir globą, būtiną tinkamam fiziniam, intelektiniam ir moraliniam jo vystymuisi.

2. Tėvai turi teisę pasirinkti, kaip auklėti savo vaikus.

3. Tėvai turi pareigą rūpintis savo vaikais iki jų pilnametystės. Ši pareiga apima ir mokyklinio lavinimo vaikams teikimą.

4. Suaugę vaikai rūpinasi savo tėvais, kuriems reikalinga parama.

XVII straipsnis

1. Darbuotojai ir darbdaviai bendradarbiauja tarpusavyje siekdami laiduoti įdarbinimą ir nacionalinės ekonomikos tvarumą, taip pat siekdami kitų visuomenės tikslų.

2. Darbuotojai, darbdaviai ir atitinkamos jiems atstovaujančios organizacijos pagal įstatymą turi teisę derėtis tarpusavyje ir šių derybų pagrindu sudaryti kolektyvines sutartis, imtis kolektyvinių veiksmų ar rengti streikus, kad apsaugotų savo interesus.

3. Kiekvienas darbuotojas turi teisę į sveikas, saugias ir orias darbo sąlygas.

4. Kiekvienas darbuotojas turi teisę turėti kasdienį ir savaitinį poilsio laikotarpį, taip pat kasmetines mokamas atostogas.

XVIII straipsnis

1. Vaikų darbas yra draudžiamas, išskyrus įstatyme numatytus atvejus, kai darbas nekelia pavojaus fiziniam, intelektiniam ar moraliniam jų vystymuisi.

2. Vengrija imasi specialiųjų priemonių jaunimui ir tėvams darbo vietose apsaugoti.

XIX straipsnis

1. Vengrija stengiasi visiems savo piliečiams suteikti socialinę apsaugą. Kiekvienas Vengrijos pilietis įstatyme numatytais atvejais turi teisę gauti paramą dėl motinystės, ligos ar neįgalumo, tapęs našliu ar našlaičiu arba praradęs darbą dėl nuo jo nepriklausiančių aplinkybių.

2. Vengrija socialinės apsaugos priemones šio straipsnio 1 dalyje nurodytų ir kitų turinčių poreikių asmenų atžvilgiu įgyvendina per socialinių institucijų ir priemonių sistemą.

3. Socialinės apsaugos priemonių pobūdis ir mastas gali būti nustatoma įstatyme atsižvelgiant ir į paramos gavėjo elgesio naudingumą visuomenei.

4. Vengrija padeda pragyventi vyresnio amžiaus žmonėms palaikydama visuotinę valstybės pensijų sistemą, grindžiamą socialiniu solidarumu, ir leisdama veikti privačioms socialinėms įstaigoms. Teisės gauti valstybės pensiją įgijimo tvarka gali būti nustatyta įstatyme atsižvelgiant į specialios moterų apsaugos reikalavimą.

XX straipsnis

1. Kiekvienas turi teisę į fizinę ir psichikos sveikatą.

2. Vengrija, skatindama įgyvendinti šio straipsnio 1 dalyje nustatytą teisę, užtikrina, kad žemės ūkis būtų saugomas nuo genetiškai modifikuotų organizmų, laiduoja galimybę gauti sveiką maistą ir geriamąjį vandenį, organizuoja saugumo priemones darbe ir sveikatos apsaugos sistemą, remia sportą ir reguliarius fizinius pratimus, taip pat garantuoja aplinkos apsaugą.

XXI straipsnis

1. Vengrija pripažįsta ir įgyvendina kiekvieno asmens teisę į sveiką aplinką.

2. Asmuo, padaręs žalos aplinkai, įstatymo nustatyta tvarka yra įpareigojamas ją atkurti arba atlyginti visas tokio atkūrimo išlaidas.

3. Draudžiama į Vengriją įvežti užterštas atliekas, kad jos čia būtų išpiltos.

XXII straipsnis

Vengrija siekia kiekvienam laiduoti tinkamas gyvenimo sąlygas ir viešąsias paslaugas.

XXIII straipsnis

1. Kiekvienas suaugęs Vengrijos pilietis turi teisę balsuoti ir išsikelti kandidatu Parlamento narių, vietos savivaldos atstovų ir merų, taip pat Europos Parlamento narių rinkimuose.

2. Kiekvienas suaugęs kitos Europos Sąjungos valstybės narės pilietis, gyvenantis Vengrijoje, turi teisę balsuoti ir išsikelti kandidatu vietos savivaldos atstovų ir merų, taip pat Europos Parlamento narių rinkimuose.

3. Kiekvienas suaugęs asmuo, pripažintas pabėgėliu, imigrantu ar Vengrijoje gyvenančiu piliečiu, turi teisę balsuoti vietos savivaldos atstovų ir merų rinkimuose.

4. Pagrindiniame įstatyme teisė balsuoti arba jos įgyvendinimo mastas gali būti siejama su reikalavimu Vengrijoje turėti gyvenamąją vietą, o

asmeniui, keliančiam save kandidatu rinkimuose, gali būti nustatomi papildomi privalomi kriterijai.

5. Vietos savivaldos atstovų ir merų rinkimuose rinkėjai gali balsuoti savo gyvenamojoje vietoje arba toje vietoje, kurią registravo kaip nuolatinę gyvenamąją. 6. Asmuo, teismo sprendimu už nusikaltimo padarymą nubaustas rinkimų teisės apribojimu arba pripažintas ribotai veiksniu, neturi teisės balsuoti ir išsikelti kandidatu rinkimuose. Joks kitos Europos Sąjungos valstybės narės pilietis, gyvenantis Vengrijos teritorijoje, neturi teisės išsikelti kandidatu rinkimuose, jeigu pagal jo pilietybės valstybės įstatymus, teismo ar kitokį oficialų sprendimą tokia teisė toje valstybėje jam buvo atimta.

7. Kiekvienas, turintis teisę balsuoti parlamento narių rinkimuose, turi teisę dalyvauti nacionaliniame referendume. Kiekvienas, turintis teisę balsuoti vietos savivaldos atstovų ir merų rinkimuose, turi teisę dalyvauti vietos referendume.

8. Kiekvienas Vengrijos pilietis turi teisę pagal savo tinkamumą, kvalifikaciją ir profesinę kompetenciją dirbti valstybės tarnyboje. Valstybės tarnybos pareigos, kurių negali eiti politinių partijų nariai ar jų vadovai, nustatomos pagrindiniame įstatyme.

XXIV straipsnis

1. Kiekvienas turi teisę, kad jo reikalus valdžios institucijos spręstų nešališkai, sąžiningai ir per protingą laiką. Ši teisė taip pat reiškia, kad valdžios institucijos turi pareigą įstatymo nustatyta tvarka nurodyti savo sprendimų motyvus.

2. Kiekvienas turi teisę įstatymo nustatyta tvarka gauti kompensaciją už valdžios institucijų veiksmais jam padarytą žalą.

XXV straipsnis

Kiekvienas turi teisę kartu su kitais arba vienas bet kuriai viešąją valdžią įgyvendinančiai institucijai pateikti peticiją, skundą arba pasiūlymą.

XXVI straipsnis

Valstybė stengiasi panaudoti naujausius techninius sprendimus ir mokslo laimėjimus, kad jos veikla taptų veiksminga, pagerėtų viešųjų paslaugų kokybė, padidėtų viešųjų reikalų tvarkymo skaidrumas ir būtų skatinamos lygios galimybės.

XXVII straipsnis

1. Kiekvienas asmuo, teisėtai esantis Vengrijos teritorijoje, turi teisę laisvai judėti ir laisvai pasirinkti savo gyvenamąją vietą.

2. Kiekvienas Vengrijos pilietis, būdamas užsienyje, turi teisę naudotis Vengrijos teikiama apsauga.

XXVIII straipsnis

1. Kiekvienas turi teisę, kad jam keliami kaltinimai arba ginčai dėl teisių ir pareigų per protingą laiką būtų išnagrinėti įstatyme nustatyto nepriklausomo ir nešališko teismo sąžiningame ir viešame procese.

2. Niekas negali būti laikomas kaltu, kol jo kaltė pagal baudžiamąjį įstatymą nėra nustatyta įsiteisėjusiu teismo sprendimu.

3. Kiekvienas kaltinamas asmuo visuose baudžiamosios bylos nagrinėjimo etapuose turi teisę į gynybą. Kaltinamojo gynėjas nėra traukiamas atsakomybėn už savo nuomonę, reiškiamą jį ginant teisme.

4. Niekas negali būti pripažintas kaltu ar nubaustas už veiką, kuri jos padarymo metu pagal Vengrijos teisę arba, vadovaujantis tarptautine sutartimi ar Europos Sąjungos teisės aktu, kitos valstybės teisę nebuvo laikoma nusikaltimu.

5. Šio straipsnio 4 dalies nuostata nedraudžiama traukti atsakomybėn ir bausti asmens už tokią veiką, kuri jos padarymo metu pagal visuotinai pripažintas tarptautinės teisės taisykles buvo laikoma nusikaltimu.

6. Išskyrus įstatyme numatytas ypatingąsias bylas dėl teisinio nuostolių atlyginimo, niekas negali būti persekiojamas arba nuteistas už nusikaltimą, už kurį jau buvo nuteistas arba dėl kurio buvo išteisintas Vengrijoje arba, vadovaujantis tarptautine sutartimi ar Europos Sąjungos teisės aktu, pagal kitos valstybės teisę.

7. Kiekvienas turi teisę prašyti atlyginti nuostolius, padarytus teismų, valdžios ar kitokių viešojo administravimo institucijų sprendimais, kuriais pažeisti teisėti jo interesai.

XXIX straipsnis

1. Vengrijoje gyvenančios tautos yra valstybės sudedamoji dalis. Kiekvienas Vengrijos pilietis, priklausantis kuriai nors tautai, turi teisę laisvai reikšti ir saugoti savo tapatybę. Vengrijoje gyvenančios tautos turi teisę vartoti gimtąją kalbą, tiek asmeniškai, tiek kolektyviai vartoti vardus ir pa-

vadinimus gimtąja kalba, taip pat puoselėti savo kultūrą ir gauti išsilavinimą gimtąja kalba.

2. Vengrijoje gyvenančios tautos gali steigti vietos ir tautines savivaldybes.

3. Vengrijoje gyvenančių tautų teises, taip pat jų dalyvavimą vietos ir tautinių savivaldybių rinkimuose išsamiai nustato pagrindinis įstatymas.

XXX straipsnis

1. Kiekvienas asmuo pagal savo galimybes ir tiek, kiek dalyvauja ekonominiame gyvenime, prisideda prie visuomenės poreikių tenkinimo.

2. Tai, kiek prie visuomenės poreikių tenkinimo prisideda vaikus auginantys asmenys, turi būti nustatoma atsižvelgiant į vaikų auginimo išlaidas.

XXXI straipsnis

1. Visi Vengrijos piliečiai privalo ginti savo šalį.

2. Vengrija valstybės gynybai turi savanorių rezervo sistemą.

3. Jeigu valstybę ištinka krizė arba parlamento sprendimu yra imamasi prevencinės gynybos priemonių, Vengrijoje gyvenantys Vengrijos pilietybę turintys pilnamečiai vyrai turi atlikti karo tarnybą. Jeigu karo tarnyba su ginklu prieštarauja karo prievolę turinčio asmens sąžinei, jis atlieka tarnybą be ginklo. Karo tarnybos formas ir išsamią jos atlikimo tvarką nustato pagrindinis įstatymas.

4. Valstybės krizės laikotarpiu Vengrijoje gyvenantys pilnamečiai Vengrijos piliečiai pagrindinio įstatymo nustatyta tvarka gali būti pašaukti atlikti darbų valstybės gynybos tikslais.

5. Vengrijoje gyvenantiems pilnamečiams Vengrijos piliečiams pagrindinio įstatymo nustatyta tvarka gali būti nustatyta prievolė vykdyti civilinės gynybos užduotis valstybės gynybos ar krizių valdymo tikslais.

6. Kad būtų atlikti valstybės gynybos ar krizių valdymo uždaviniai, kiekvienas gali būti įpareigotas pagrindinio įstatymo nustatyta tvarka teikti ekonominę ir finansinę pagalbą.

VALSTYBĖ

Parlamentas

1 straipsnis

1. VENGRIJOJE pagrindinė tautai atstovaujanti institucija yra Parlamentas.

2. Parlamentas:

a) priima ir keičia Vengrijos Pagrindinį Įstatymą;
b) priima įstatymus;
c) priima valstybės biudžetą ir tvirtina jo vykdymą;
d) pagal savo atsakomybės ir kompetencijos sritį pritaria iš tarptautinių sutarčių kylantiems įsipareigojimams;
e) renka Respublikos Prezidentą, Konstitucinio Teismo narius ir jo pirmininką, Kurijos pirmininką, generalinį prokurorą, pagrindinių teisių komisarą ir jo pavaduotojus, Valstybės audito tarnybos pirmininką;
f) renka Ministrą Pirmininką, sprendžia su pasitikėjimu Vyriausybe susijusius klausimus;
g) paleidžia atstovaujamąją instituciją, kuri veikia pažeisdama Pagrindinį Įstatymą;
h) sprendžia dėl karo paskelbimo ir taikos sudarymo;
i) priima sprendimus dėl bet kokio ypatingojo teisinio režimo ir dalyvavimo karinėse operacijose;
j) skelbia visuotinę amnestiją;
k) atlieka kitus uždavinius ir įgyvendina kitus įgaliojimus, nustatytus Pagrindiniame Įstatyme arba įstatymuose.

2 straipsnis

1. Įgyvendindami visuotinę ir lygią rinkimų teisę, parlamento narius tiesioginiu ir slaptu balsavimu renka rinkėjai, kuriems pagrindinio įstatymo nustatyta tvarka laiduojama teisė laisvai reikšti savo valią.

2. Vengrijoje gyvenančių tautybių žmonių dalyvavimą parlamento darbe reglamentuoja Pagrindinis Įstatymas.

3. Išskyrus atvejus, kai Parlamentas paleidžia pats save arba yra paleidžiamas, parlamento narių rinkimai paprastai vykdomi balandžio arba gegužės mėnesį, praėjus ketveriems metams nuo kadenciją baigiančio parlamento išrinkimo.

3 straipsnis

1. Parlamento įgaliojimai prasideda nuo jo steigiamojo (pirmojo) posėdžio ir trunka iki kito parlamento steigiamojo (pirmojo) posėdžio. Respublikos Prezidentas steigiamąjį (pirmąjį) posėdį sušaukia per trisdešimt dienų nuo rinkimų dienos.

2. Parlamentas gali nuspręsti paleisti pats save.

3. Respublikos Prezidentas gali nuspręsti paleisti parlamentą ir kartu nustatyti naujų rinkimų laiką, jeigu:

a) Parlamentas, pasibaigus Vyriausybės įgaliojimų laikui, per keturiasdešimt dienų nuo pirmojo teikimo dienos nepaskiria į pareigas Respublikos Prezidento teikiamo kandidato į Ministrus Pirmininkus arba

b) Parlamentas iki kovo 31 dienos nepatvirtina einamųjų metų valstybės biudžeto.

4. Prieš nuspręsdamas paleisti parlamentą, Respublikos Prezidentas privalo pasiteirauti Ministro Pirmininko, parlamento Pirmininko ir parlamentinių frakcijų vadovų nuomonės.

5. Respublikos Prezidentas šio straipsnio 3 dalies a punkte nustatytą savo teisę gali įgyvendinti, kol parlamentas išrenka Ministrą Pirmininką. Respublikos Prezidentas 3 dalies b punkte nustatytą savo teisę gali įgyvendinti, kol parlamentas patvirtina valstybės biudžetą.

6. Naujas parlamentas turi būti išrinktas per devyniasdešimt dienų nuo tos dienos, kai parlamentas paleidžia save arba yra paleidžiamas.

4 straipsnis

1. Parlamento nariai turi lygias teises ir pareigas, jie veikdami siekia patenkinti viešąjį interesą ir negalima teikti jiems jokių nurodymų dėl veiklos.

2. Parlamento nariai yra neliečiami, jie turi teisę gauti tokį darbo užmokestį, koks laiduoja jų nepriklausomumą. Pagrindiniame Įstatyme nustatomos pareigos valstybės įstaigose, kurių parlamento nariai negali eiti, jame taip pat gali būti nustatyti kiti interesų konflikto atvejai.

3. Parlamento nario įgaliojimai nutrūksta, kai:

a) pasibaigia parlamento kadencija;

b) jis miršta;

c) paskelbiama apie atsiradusį interesų konfliktą;

d) jis atsistatydina;

e) nebeliko sąlygų, būtinų jam išrinkti;

f) jis vienus metus nedalyvauja parlamento darbe.

4. Parlamentas dviejų trečdalių posėdyje dalyvaujančių parlamento narių balsų dauguma gali nuspręsti, kad nebeliko sąlygų, būtinų konkrečiam parlamento nariui į pareigas išrinkti, arba kad kilo interesų konfliktas, arba kad toks parlamento narys metus nedalyvavo parlamento darbe.

5. Parlamento nario teisinį statusą ir darbo užmokestį nustato pagrindinis įstatymas.

5 straipsnis

1. Parlamento posėdžiai yra vieši. Bet kurio parlamento nario arba Vyriausybės prašymu ir pritarus dviem trečdaliams visų parlamento narių parlamentas gali nuspręsti posėdžiauti *in camera*[25].

2. Parlamentas iš savo narių išsirenka parlamento Pirmininką, Pirmininko pavaduotojus ir parlamento pareigūnus.

3. Parlamentas iš savo narių sudaro nuolatinius komitetus.

4. Parlamento nariai savo veiklai derinti Darbo tvarkos taisyklėse nustatyta tvarka gali steigti parlamentines frakcijas.

5. Parlamente yra kvorumas, jeigu posėdyje dalyvauja daugiau negu pusė jo narių.

6. Išskyrus Pagrindiniame Įstatyme nustatytus atvejus, sprendimus parlamentas priima paprasta posėdyje dalyvaujančių narių balsų dauguma. Darbo tvarkos taisyklėse gali būti nustatyta, kad konkretūs sprendimai priimami kvalifikuota balsų dauguma.

7. Savo darbo tvarką ir diskusijų taisykles parlamentas nustato Darbo tvarkos taisyklėse, kurios patvirtinamos dviejų trečdalių posėdyje dalyvaujančių parlamento narių balsų dauguma.

8. Eilinių parlamento posėdžių darbo tvarką nustato pagrindinis įstatymas.

6 straipsnis

1. Respublikos Prezidentas, Vyriausybė, kiekvienas parlamento komitetas ir parlamento narys gali teikti įstatymų projektus.

2. Parlamentas, iki paskutinio balsavimo pradžios gavęs įstatymo projekto pateikėjo, Vyriausybės arba parlamento Pirmininko pasiūlymą, gali teikti priimtą įstatymą Konstituciniam Teismui, kad šis ištirtų jo atitiktį

[25] Uždaras posėdis (lot.).

Pagrindiniam Įstatymui. Parlamentas dėl šio pasiūlymo sprendžia po paskutinio balsavimo. Jeigu pasiūlymui pritariama, parlamento Pirmininkas nedelsdamas kreipiasi dėl priimto įstatymo į Konstitucinį Teismą ir prašo ištirti jo atitiktį Pagrindiniam Įstatymui.

3. Parlamento Pirmininkas per penkias dienas pasirašo įstatymą ir siunčia jį Respublikos Prezidentui. Respublikos Prezidentas pasirašo įstatymą per penkias dienas nuo jo gavimo dienos ir nurodo jį paskelbti. Jeigu parlamentas pagal šio straipsnio 2 dalį kreipėsi į Konstitucinį Teismą su prašymu ištirti įstatymo atitiktį Pagrindiniam Įstatymui, parlamento Pirmininkas gali pasirašyti jį ir nusiųsti Respublikos Prezidentui tik jeigu Konstitucinis Teismas nustato, kad jis atitinka Pagrindinį Įstatymą.

4. Jeigu Respublikos Prezidentas mano, kad įstatymas arba kuri nors jo norma neatitinka Pagrindinio Įstatymo, ir nebuvo atliktas joks tyrimas pagal šio straipsnio 2 dalį, jis teikia įstatymą Konstituciniam Teismui, kad šis ištirtų jo atitiktį Pagrindiniam Įstatymui.

5. Jeigu nesutinka su įstatymu arba kuria nors jo norma ir neįgyvendino savo pagal šio straipsnio 4 dalį turimos teisės, Respublikos Prezidentas prieš pasirašydamas įstatymą gali vieną kartą grąžinti jį parlamentui dar kartą apsvarstyti ir kartu pateikti pastabas. Parlamentas iš naujo svarsto tokį įstatymą ir vėl sprendžia jo priėmimo klausimą. Respublikos Prezidentas taip pat gali įgyvendinti šią teisę, jeigu Konstitucinis Teismas, parlamento prašymu atlikęs tyrimą, nenustato jokios įstatymo neatitikties Pagrindiniam Įstatymui.

6. Konstitucinis Teismas, gavęs prašymą šio straipsnio 2 ar 4 dalyje nustatyta tvarka, kuo greičiau išnagrinėja jį, bet ne vėliau kaip per trisdešimt dienų. Jeigu Konstitucinis Teismas nustato įstatymo neatitiktį Pagrindiniam Įstatymui, parlamentas dar kartą jį svarsto, kad panaikintų neatitiktį.

7. Jeigu Konstitucinis Teismas, Respublikos Prezidento prašymu ištyręs įstatymą, nenustato jo neatitikties Pagrindiniam Įstatymui, Respublikos Prezidentas nedelsdamas pasirašo įstatymą ir nurodo jį paskelbti.

8. Vadovaujantis šio straipsnio 2 ir 4 dalimis, Konstitucinio Teismo galima prašyti atlikti dar vieną pagal šio straipsnio 6 dalį apsvarstyto ir parlamento priimto įstatymo atitikties Pagrindiniam Įstatymui tyrimą. Konstitucinis Teismas kuo greičiau išnagrinėja tokį prašymą, bet ne vėliau kaip per dešimt dienų.

9. Jeigu parlamentas pakeičia Respublikos Prezidento pakartotinai svarstyti grąžintą įstatymą, pagal šio straipsnio 2 ir 4 dalis tiriant tokio

įstatymo atitiktį Pagrindiniam Įstatymui yra nagrinėjamos tik pakeistos įstatymo normos arba tai, ar nepažeisti Pagrindiniame Įstatyme nustatyti procesiniai įstatymo priėmimo reikalavimai. Jeigu parlamentas, nepakeitęs turinio, priima Respublikos Prezidento pakartotinai svarstyti grąžintą įstatymą, Respublikos Prezidentas gali prašyti ištirti, ar nebuvo pažeisti Pagrindiniame Įstatyme nustatyti procesiniai įstatymo priėmimo reikalavimai.

7 straipsnis

1. Parlamento nariai gali teikti pagrindinių teisių komisarui, Valstybės audito tarnybos vadovui, generaliniam prokurorui arba Vengrijos valstybinio banko valdytojui klausimus dėl bet kurio jų kompetencijos dalyko.

2. Parlamento nariai gali teikti Vyriausybei ar bet kuriam jos nariui interpeliaciją arba klausimus dėl bet kurio jų kompetencijos dalyko.

3. Pagrindinis įstatymas nustato parlamentinių komisijų atliekamų tyrimų tvarką ir pareigą atvykti į tokios komisijos posėdį.

Nacionalinis referendumas

8 straipsnis

1. Parlamentas skelbia nacionalinį referendumą, kai jį pasiūlo ne mažiau kaip du šimtai tūkstančių piliečių, turinčių rinkimų teisę. Parlamentas gali skelbti nacionalinį referendumą, kai jį pasiūlo Respublikos Prezidentas, Vyriausybė arba šimtas tūkstančių piliečių, turinčių rinkimų teisę. Galiojančio sprendžiamojo referendumo rezultatas parlamentui yra privalomas.

2. Nacionalinis referendumas gali būti rengiamas klausimu, patenkančiu į parlamento kompetencijos sritį ir atitinkančiu jo uždavinius.

3. Negalima rengti nacionalinio referendumo dėl:

a) klausimo, kuriuo siekiama pakeisti Pagrindinį Įstatymą;
b) įstatymų, reglamentuojančių valstybės biudžetą ir jo įgyvendinimą, mokesčius, pensijų ir sveikatos draudimo įmokas, muitų tarifus, pagrindines vietos mokesčių taisykles, turinio;
c) parlamento narių, vietos savivaldos atstovų ir merų, Europos Parlamento narių rinkimų įstatymų turinio;
d) įsipareigojimų, kylančių iš tarptautinių sutarčių;
e) klausimų, susijusių su žmogiškaisiais ištekliais ir institucijų, patenkančių į parlamento kompetencijos sritį, steigimu;

f) parlamento paleidimo;
g) privalomo atstovaujamosios institucijos paleidimo;
h) aro padėties, krizės ir nepaprastosios padėties paskelbimo ir dėl prevencinės gynybos padėties paskelbimo ar pratęsimo;
i) klausimo, susijusio su dalyvavimu karinėse operacijose;
j) amnestijos.

4. Nacionalinis referendumas yra galiojantis, jeigu jame dalyvauja daugiau kaip pusė visų piliečių, turinčių rinkimų teisę, o jo galia yra sprendžiamoji, jeigu daugiau kaip pusė visų teisėtai balsavusiųjų į pateiktąjį klausimą atsakė vienodai.

Respublikos Prezidentas

9 straipsnis

1. Vengrijos valstybės vadovas yra Respublikos Prezidentas, jis simbolizuoja tautos vienybę ir laiduoja demokratinį valstybės veikimą.

2. Respublikos Prezidentas yra vyriausiasis Vengrijos ginkluotųjų pajėgų vadas.

3. Respublikos Prezidentas:
a) atstovauja Vengrijai;
b) gali lankytis parlamento posėdžiuose ir juose kalbėti;
c) gali teikti įstatymų projektus;
d) gali inicijuoti nacionalinius referendumus;
e) nustato parlamento narių, vietos savivaldybių ir merų, Europos Parlamento narių rinkimų ir nacionalinių referendumų datas;
f) priima sprendimą skelbti nepaprastąją padėtį;
g) sušaukia parlamento steigiamąjį posėdį;
h) gali paleisti parlamentą;
i) gali teikti parlamento priimtus įstatymus Konstituciniam Teismui, kad šis ištirtų jų atitiktį Pagrindiniam Įstatymui arba grąžinti juos parlamentui toliau svarstyti;
j) siūlo kandidatus į Ministro Pirmininko, Kurijos pirmininko, generalinio prokuroro ir pagrindinių teisių komisaro pareigas;
k) skiria profesionalius teisėjus ir Biudžeto tarybos pirmininką;
l) tvirtina Vengrijos mokslų akademijos prezidento paskyrimą ir
m) nustato jos prezidiumo sudėtį.

4. Respublikos Prezidentas:

a) parlamento sutikimu pripažįsta, kad būtina vykdyti tarptautinę sutartį;
b) akredituoja ir priima ambasadorius ir pasiuntinius;
c) skiria ministrus, Vengrijos nacionalinio banko valdytoją ir valdytojo pavaduotojus, savarankiškų reguliavimo institucijų vadovus ir universiteto profesorius;
d) skiria universiteto rektorius;
e) skiria generolus ir paaukština jų pareigas;
f) suteikia įstatyme nustatytus pasižymėjimo ženklus, apdovanojimus ir vardus, taip pat leidžia naudotis užsienio valstybės pasižymėjimo ženklais;
g) įgyvendina teisę teikti malonę fiziniams asmenims;
h) pagal savo kompetenciją ir įgaliojimus sprendžia teritorinio organizavimo klausimus;
i) sprendžia klausimus, susijusius su pilietybės suteikimu ir jos netekimu;
j) sprendžia visus klausimus, pagal įstatymą priskirtus jo kompetencijai.

5. Visus sprendimus, Respublikos Prezidento priimtus pagal šio straipsnio 4 dalį, privalo kontrasignuoti Vyriausybės narys. Įstatyme gali būti nustatyta, kad sprendimų, pagal įstatymą priskirtų Respublikos Prezidento kompetencijai, kontrasignuoti nereikia.

6. Respublikos Prezidentas atsisako vykdyti šio straipsnio 4 dalies b–e punktuose išvardytas pareigas, jeigu nėra teisės akte nustatytų sąlygų arba jeigu jis turi gerai pagrįstą priežastį nuspręsti, kad vykdydamas tokias pareigas labai sutrikdytų demokratinį valstybės veikimą.

7. Respublikos Prezidentas atsisako vykdyti šio straipsnio 4 dalies f punkte išvardytas pareigas, jeigu jas vykdydamas pažeistų Pagrindiniame Įstatyme įtvirtintas vertybes.

10 straipsnis

1. Respublikos Prezidentą penkeriems metams renka parlamentas.

2. Kiekvienas Vengrijos pilietis, kuriam sukako 35 metai, gali būti renkamas Respublikos Prezidentu.

3. Respublikos Prezidentu asmuo gali būti perrinktas tik vieną kartą.

11 straipsnis

1. Respublikos Prezidentas renkamas ne anksčiau kaip likus šešiasdešimčiai dienų ir ne vėliau kaip likus trisdešimčiai dienų iki einančio pareigas Respublikos Prezidento įgaliojimų pabaigos; jeigu einančio pareigas Respublikos Prezidento įgaliojimai nutrūksta prieš terminą, naujas Respublikos Prezidentas turi būti išrinktas per trisdešimt dienų nuo įgaliojimų nutrūkimo dienos. Respublikos Prezidento rinkimų datą paskiria Parlamento Pirmininkas. Parlamentas renka Respublikos Prezidentą slaptu balsavimu.

2. Iki Respublikos Prezidento rinkimų turi būti iškeltos renkamų asmenų kandidatūros. Kad būtų galima iškelti asmens kandidatūrą, jai raštu turi pritarti ne mažiau kaip vienas penktadalis parlamento narių. Iškeltos kandidatūros iki rinkimų pradžios turi būti teikiamos Parlamento Pirmininkui. Kiekvienas parlamento narys gali siūlyti vieną kandidatūrą. Siūlymas iškelti kelias kandidatūras negalioja.

3. Respublikos Prezidentu išrenkamas asmuo, už kurį per pirmąjį balsavimą balsuoja ne mažiau kaip du trečdaliai visų parlamento narių.

4. Jeigu per pirmąjį balsavimą Respublikos Prezidentas neišrenkamas, rengiamas antrasis balsavimas. Per antrąjį balsavimą balsuojama už du daugiausia balsų per pirmąjį balsavimą surinkusius kandidatus. Jeigu per pirmąjį balsavimą pirmą vietą užima keli kandidatai, surinkę po lygiai balsų, toliau yra renkama iš jų. Jeigu per pirmąjį balsavimą tik antrąją vietą užėmę kandidatai surenka po lygiai balsų, toliau yra renkama iš pirmąją ir antrąją vietas užėmusių kandidatų. Per antrąjį balsavimą Respublikos Prezidentu išrenkamas tas kandidatas, kuris, kad ir kiek asmenų dalyvautų balsavime, surenka daugiausia galiojančių balsų. Jeigu per antrąjį balsavimą nelaimi nė vienas kandidatas, iškėlus naujas kandidatūras rengiami nauji rinkimai.

5. Rinkimai turi pasibaigti ne vėliau kaip per dvi iš eilės einančias dienas.

6. Išrinktasis Respublikos Prezidentas parlamente prisiekia ir pradeda eiti pareigas nutrūkus einančio pareigas Respublikos Prezidento įgaliojimams. Jeigu einančio pareigas Respublikos Prezidento įgaliojimai nutrūksta prieš terminą, išrinktasis Respublikos Prezidentas eiti pareigas pradeda aštuntą dieną po rinkimų rezultatų paskelbimo.

12 straipsnis

1. Respublikos Prezidento asmuo yra neliečiamas.

2. Respublikos Prezidento pareigos nesuderinamos su jokiomis kitomis valstybinėmis, socialinėmis, ekonominėmis ir politinėmis pareigomis arba įgaliojimais. Respublikos Prezidentas negali dirbti jokio kito darbo, už kurį atlyginama, ir negali gauti užmokesčio už jokią veiklą, išskyrus tą, kuriai taikomos autorių teisių apsaugos normos.

3. Respublikos Prezidento įgaliojimai nutrūksta, kai:

a) pasibaigia laikas, kuriam jis buvo išrinktas;

b) jis miršta;

c) jis daugiau kaip devyniasdešimt dienų negali vykdyti savo įgaliojimų;

d) jis nebeatitinka sąlygų, būtinų į šias pareigas išrinkti;

e) paskelbiama apie interesų konfliktą;

f) jis atsistatydina;

g) yra pašalinamas iš Respublikos Prezidento pareigų.

4. Sprendimą dėl aplinkybių, dėl kurių Respublikos Prezidentas daugiau kaip devyniasdešimt dienų negalėjo vykdyti savo įgaliojimų, dėl to, kad nebeliko sąlygų, būtinų jam į šias pareigas išrinkti, ir dėl interesų konflikto dviejų trečdalių visų posėdyje dalyvaujančių parlamento narių balsų dauguma priima parlamentas.

5. Išsamias Respublikos Prezidento teisinio statuso taisykles ir jo atlyginimą nustato pagrindinis įstatymas.

13 straipsnis

1. Ikiteisminis tyrimas dėl Respublikos Prezidento gali būti pradėtas tik pasibaigus jo įgaliojimų laikui.

2. Jeigu Respublikos Prezidentas, vykdydamas savo pareigas, tyčia pažeidžia Pagrindinį Įstatymą ar bet kurį įstatymą arba padaro tyčinę nusikalstamą veiką, vienas penktadalis parlamento narių gali siūlyti pašalinti jį iš pareigų.

3. Apkaltos procedūrai pradėti būtina gauti dviejų trečdalių visų parlamento narių daugumos pritarimą. Balsavimas dėl apkaltos yra slaptas.

4. Respublikos Prezidentas nuo parlamento sprendimo pradėti apkaltą iki apkaltos procedūros pabaigos nevykdo savo funkcijų.

5. Apkaltos procedūrai vadovauja Konstitucinis Teismas.

6. Konstitucinis Teismas, nustatęs Respublikos Prezidento atsakomybę pagal viešąją teisę, gali pašalinti jį iš pareigų.

14 straipsnis

1. Jeigu Respublikos Prezidentas laikinai negali eiti pareigų arba jeigu jo įgaliojimai nutrūksta, Respublikos Prezidento pareigas vykdo parlamento Pirmininkas. Jos yra vykdomos tol, kol Respublikos Prezidentas vėl gali eiti pareigas arba kai pareigas pradeda eiti naujas Respublikos Prezidentas.

2. Tai, kad Respublikos Prezidentas laikinai negali eiti pareigų, pripažįsta parlamentas, apsvarstęs Respublikos Prezidento, Vyriausybės arba bet kurio parlamento nario pasiūlymą.

3. Parlamento Pirmininkas, laikinai pavaduodamas Respublikos Prezidentą, nevykdo savo, kaip parlamento nario, pareigų, o vykdyti jo, kaip parlamento Pirmininko, pareigas pavedama parlamento paskirtam parlamento Pirmininko pavaduotojui.

Vyriausybė

15 straipsnis

1. Vyriausybė yra vykdomosios valdžios institucija; jos kompetencijai priklauso visi reikalai, kurie pagal Pagrindinį Įstatymą arba kitus įstatymus nėra aiškiai priskirti kitos institucijos kompetencijai. Vyriausybė atskaitinga parlamentui.

2. Vyriausybė yra aukščiausia viešojo administravimo institucija ir gali steigti įstatymuose numatytas viešojo administravimo institucijas.

3. Veikdama pagal savo kompetenciją Vyriausybė leidžia dekretus klausimais, kuriuos turi reglamentuoti pagal įstatymus, arba klausimais, kurie nėra reglamentuoti įstatymais.

4. Vyriausybės dekretas negali prieštarauti įstatymui.

16 straipsnis

1. Vyriausybės nariai yra Ministras Pirmininkas ir ministrai.

2. Ministras Pirmininkas iš ministrų paskiria vieną arba du Ministro Pirmininko pavaduotojus.

3. Respublikos Prezidento teikimu Ministrą Pirmininką renka parlamentas.

4. Ministras Pirmininkas renkamas paprasta visų parlamento narių balsų dauguma. Ministras Pirmininkas pradeda eiti pareigas savo išrinkimo dieną.

5. Respublikos Prezidentas pasiūlymą pagal šio straipsnio 3 dalį pateikia:

a) naujai išrinkto parlamento steigiamajame posėdyje, jeigu suformavus naujai išrinktą parlamentą nutrūksta Ministro Pirmininko įgaliojimai;
b) per penkiolika dienų nuo Ministro Pirmininko įgaliojimų laiko nutrūkimo, jeigu jie nutrūksta dėl Ministro Pirmininko atsistatydinimo iš pareigų, mirties, interesų konflikto, nebelikus sąlygų, būtinų jam išrinkti, arba dėl to, kad parlamentas balsuodamas išreiškia savo nepasitikėjimą Ministru Pirmininku.

6. Jeigu Parlamentas šio straipsnio 5 dalyje nustatyta tvarka neišrenka į Ministro Pirmininko pareigas pasiūlyto asmens, Respublikos Prezidentas per penkiolika dienų teikia naują kandidatūrą.

7. Ministrus skiria Respublikos Prezidentas Ministro Pirmininko teikimu. Ministrai pradeda eiti pareigas tą dieną, kuri nurodyta jų skyrimo rašte, arba, jeigu tokia data nenurodyta, savo paskyrimo dieną.

8. Vyriausybė pradeda veikti paskyrus ministrus.

9. Vyriausybės nariai prisiekia parlamente.

17 straipsnis

1. Ministerijų sąrašas nustatomas įstatyme.

2. Vyriausybės nustatytoms užduotims vykdyti gali būti skiriami ministrai be portfelių.

3. Miestų ir apskričių valdžios institucijos yra Vyriausybės institucijos, turinčios bendrą valstybės teritorinio administravimo kompetenciją.

4. Pagrindinio įstatymo nuostatos dėl ministerijų ir viešojo administravimo institucijų sudarymo bei ministrų paskyrimo gali būti pakeistos įstatymu.

5. Vyriausybės pareigūnų teisinį statusą nustato įstatymas.

18 straipsnis

1. Ministras Pirmininkas nustato bendrą Vyriausybės politiką.

2. Ministrai, atsižvelgdami į bendrą Vyriausybės politiką, pagal savo kompetenciją savarankiškai vadovauja valstybės valdymo sritims ir sau pa-

valdžioms institucijoms, taip pat vykdo Vyriausybės ar Ministro Pirmininko pavestas užduotis.

3. Įstatymo arba Vyriausybės dekreto nustatyta tvarka Vyriausybės nariai savarankiškai arba kartu su kitais ministrais pagal savo kompetenciją leidžia dekretus; tokie dekretai negali prieštarauti jokiam įstatymui, Vyriausybės dekretui arba Vengrijos nacionalinio banko valdytojo dekretui.

4. Vyriausybės nariai už savo veiksmus atsako parlamentui, o ministrai – Ministrui Pirmininkui. Vyriausybės nariai gali dalyvauti parlamento posėdžiuose ir juose kalbėti. Parlamentas ar kuris nors parlamentinis komitetas gali įpareigoti Vyriausybės narius atvykti į bet kurį savo posėdį.

5. Vyriausybės narių teisinį statusą, atlyginimą, ministrų pavadavimą išsamiai nustato įstatymas.

19 straipsnis

Parlamentas gali pareikalauti, kad Vyriausybė pateiktų informaciją, kokios pozicijos ji laikysis Europos Sąjungos institucijų, kurių veikloje dalyvauja, sprendimų priėmimo procese, ir gali pats pateikti valstybės poziciją dėl nagrinėjamų teisės aktų projektų. Vyriausybė Europos Sąjungos sprendimų priėmimo procese turi atsižvelgti į parlamento poziciją.

20 straipsnis

1. Nutrūkus Ministro Pirmininko įgaliojimams, nutrūksta ir Vyriausybės įgaliojimai.

2. Ministro Pirmininko įgaliojimai nutrūksta, kai:

a) sušaukiamas naujai išrinktas parlamentas;
b) Parlamentas išreiškia nepasitikėjimą Ministru Pirmininku ir išrenka naują Ministrą Pirmininką;
c) Parlamentas išreiškia nepasitikėjimą Ministru Pirmininku, jo prašymu balsuodamas dėl pasitikėjimo;
d) jis atsistatydina;
e) jis miršta;
f) nustatomas interesų konfliktas;
g) nebeliko sąlygų, būtinų jam į šias pareigas išrinkti.

3. Ministro įgaliojimai nutrūksta, kai:

a) pasibaigia Ministro Pirmininko įgaliojimų laikas;
b) ministras atsistatydina;
c) jis pašalinamas iš pareigų;
d) jis miršta.

4. Parlamentas dviejų trečdalių posėdyje dalyvaujančių narių balsų dauguma sprendžia, ar nebeliko sąlygų, būtinų Ministrui Pirmininkui išrinkti, ir dėl galimo interesų konflikto.

21 straipsnis

1. Vienas penktadalis visų parlamento narių gali raštu pareikšti nepasitikėjimą Ministru Pirmininku ir kartu pasiūlyti kitą asmenį į Ministro Pirmininko pareigas.

2. Pritardamas nepasitikėjimo pareiškimui, parlamentas pareiškia, kad nepasitiki Ministru Pirmininku, ir tuo pat metu išrenka nepasitikėjimo pareiškime pasiūlytą asmenį į Ministro Pirmininko pareigas. Tokiam parlamento sprendimui būtinas paprastos visų parlamento narių balsų daugumos pritarimas.

3. Ministras Pirmininkas gali pasiūlyti balsuoti dėl pasitikėjimo juo. Parlamentas patvirtina, kad nepasitiki Ministru Pirmininku, jeigu balsuojant dėl šio Ministro Pirmininko pateikto pasiūlymo jam pritariama paprasta visų parlamento narių balsų dauguma.

4. Ministras Pirmininkas gali pasiūlyti, kad balsavimas dėl Vyriausybės pateikto pasiūlymo būtų laikomas balsavimu dėl pasitikėjimo. Jeigu parlamentas nepritaria Vyriausybės teikiamam pasiūlymui, jis patvirtina, kad nepasitiki Ministru Pirmininku.

5. Parlamentas, gavęs pasiūlymą pareikšti nepasitikėjimą arba gavęs Ministro Pirmininko pasiūlymą šio straipsnio 3 ir 4 dalyse nustatyta tvarka, sprendimą dėl pasitikėjimo priima ne anksčiau kaip po trijų dienų ir ne vėliau kaip po aštuonių dienų nuo tokio pasiūlymo gavimo dienos.

22 straipsnis

1. Nuo savo įgaliojimų nutrūkimo dienos iki naujos Vyriausybės sudarymo Vyriausybė veikia kaip laikinoji, tačiau negali tarptautinės sutarties pripažinti privaloma vykdyti, o dekretus gali leisti tik ypatingos skubos atvejais ir vadovaudamasi įstatymu.

2. Jeigu Ministro Pirmininko įgaliojimai nutrūksta jam atsistatydinus arba sušaukus išrinktą naują Parlamentą, Ministras Pirmininkas laikinai eina Ministro Pirmininko pareigas iki naujo Ministro Pirmininko išrinkimo, tačiau negali siūlyti atleisti iš pareigų ar skirti į pareigas ministro, o dekretus gali leisti tik ypatingos skubos atvejais ir vadovaudamasis įstatymu.

3. Jeigu Ministro Pirmininko įgaliojimai nutrūksta dėl mirties, nustačius interesų konfliktą, nebelikus sąlygų, būtinų jam išrinkti, arba dėl to, kad Parlamentas, balsuodamas dėl pasitikėjimo Ministru Pirmininku, patvirtino, kad nepasitiki juo, Ministro Pirmininko pareigas, kol bus išrinktas naujas Ministras Pirmininkas, laikydamasis šio straipsnio 2 dalyje nustatytų apribojimų eina jo pavaduotojas; jeigu yra daugiau negu vienas Ministro Pirmininko pavaduotojas, šias pareigas eina Ministro Pirmininko pirmasis pavaduotojas.

4. Ministras laikinai eina pareigas nuo Ministro Pirmininko įgaliojimų nutrūkimo iki naujo ministro paskyrimo arba tol, kol kuris kitas naujos Vyriausybės narys bus paskirtas laikinai eiti ministro pareigas, bet toks ministras dekretus gali leisti tik skubos tvarka.

Savarankiškos reguliavimo institucijos

23 straipsnis

1. Parlamentas Pagrindiniu Įstatymu gali steigti savarankiškas reguliavimo institucijas konkretiems vykdomosios valdžios uždaviniams atlikti ir įgaliojimams įgyvendinti.

2. Savarankiškų reguliavimo institucijų vadovus Pagrindiniame Įstatyme nustatytam laikotarpiui skiria Ministras Pirmininkas arba Respublikos Prezidentas Ministro Pirmininko teikimu. Savarankiškų reguliavimo institucijų vadovai skiria vieną ar daugiau savo pavaduotojų.

3. Savarankiškų reguliavimo institucijų vadovai kasmet teikia parlamentui institucijų veiklos ataskaitas.

4. Veikdami pagal Pagrindiniame Įstatyme nustatytą kompetenciją savarankiškų reguliavimo institucijų vadovai įstatymo nustatyta tvarka leidžia dekretus, kurie negali prieštarauti įstatymams, Vyriausybės dekretams, Ministro Pirmininko dekretams, ministro dekretams arba Vengrijos nacionalinio banko valdytojo dekretams. Savarankiškų reguliavimo institucijų vadovai savo pavaduotojus dekretu gali įgalioti laikinai leisti dekretus.

Konstitucinis Teismas

24 straipsnis

1. Konstitucinis Teismas yra aukščiausia institucija, sauganti Pagrindinį Įstatymą.

2. Konstitucinis Teismas:

a) tiria priimtų, bet dar nepaskelbtų įstatymų atitiktį Pagrindiniam Įstatymui;

b) teisėjo iniciatyva tikrina konkrečioje byloje taikytino įstatymo atitiktį Pagrindiniam Įstatymui;

c) gavęs konstitucinį skundą, patikrina konkrečioje byloje taikytino įstatymo atitiktį Pagrindiniam Įstatymui;

d) gavęs konstitucinį skundą, patikrina teismo sprendimo atitiktį Pagrindiniam Įstatymui;

e) Vyriausybės, vieno ketvirtadalio visų parlamento narių arba Pagrindinių teisių komisaro iniciatyva tikrina įstatymų atitiktį Pagrindiniam Įstatymui;

f) tiria, ar įstatymai neprieštarauja tarptautinėms sutartims;

g) vykdo kitas Pagrindiniame Įstatyme ir pamatiniame įstatyme nustatytas funkcijas.

3. Konstitucinis Teismas:

a) pagal savo kompetenciją, nustatytą šio straipsnio 2 dalies b, c ir e punktuose, panaikina visus Pagrindiniam Įstatymui prieštaraujančius įstatymus ar jų nuostatas;

b) pagal savo kompetenciją, nustatytą šio straipsnio 2 dalies d punkte, panaikina visus Pagrindiniam Įstatymui prieštaraujančius teismų sprendimus;

c) pagal savo kompetenciją, nustatytą šio straipsnio 2 dalies f punkte, gali panaikinti visus tarptautiniam susitarimui prieštaraujančius įstatymus ar jų nuostatas; nustato kitas teisines pasekmes, numatytas Pagrindiniame Įstatyme.

4. Konstitucinį Teismą sudaro penkiolika narių, renkamų dvylikai metų dviejų trečdalių visų parlamento narių balsų dauguma. Parlamentas dviejų trečdalių visų savo narių balsų dauguma iš Konstitucinio Teismo narių renka jo pirmininką; pirmininkas skiriamas jo išrinkimo teisėju laikotarpiui. Konstitucinio Teismo nariai negali būti jokios politinės partijos nariais arba užsiimti kokia nors politine veikla.

5. Konstitucinio Teismo kompetenciją, struktūrą ir veiklą išsamiai nustato Pagrindinis Įstatymas.

Teismai

25 straipsnis

1. Teismai vykdo teisingumą. Aukščiausia teisminė institucija yra Kurija.

2. Teismai sprendžia:

a) baudžiamąsias bylas, civilinius ginčus, kitus įstatymuose numatytus klausimus;

b) dėl viešojo administravimo sprendimų teisėtumo;

c) ar vietos savivaldos dekretai neprieštarauja įstatymams; jų panaikinimo klausimus;

d) dėl nustatymo, ar vietos savivalda vykdo įstatyme nustatytas teisėkūros pareigas.

3. Kurija ne tik sprendžia šio straipsnio 2 dalyje nurodytus klausimus, bet ir laiduoja teismų praktikos vienodumą, šiuo klausimu priima visiems teismams privalomus sprendimus.

4. Teismų sistema yra daugiapakopė. Atskirų kategorijų byloms nagrinėti, visų pirma administraciniams ir darbo ginčams, gali būti įsteigti specializuoti teismai.

5. Teismų savivaldos institucijos dalyvauja organizuojant teismų darbą.

6. Įstatyme gali būti numatyta, kad nagrinėti tam tikros rūšies bylas pavedama kitoms institucijoms.

7. Išsamias teismų darbo organizavimo ir veiklos taisykles, teisėjų teisinį statusą ir atlyginimą nustato Pagrindinis Įstatymas.

26 straipsnis

1. Teisėjai yra nepriklausomi ir klauso tik įstatymų; draudžiama jiems nurodinėti, kaip spręsti bylas. Teisėjai gali būti pašalinti iš pareigų tik dėl Pagrindiniame Įstatyme numatytų priežasčių ir jo nustatyta tvarka. Teisėjai negali būti jokių politinių partijų nariais arba užsiimti kokia nors politine veikla.

2. Pagrindinio įstatymo nustatyta tvarka Respublikos Prezidentas skiria profesionalius teisėjus. Teisėjais gali būti skiriami tik trisdešimties metų sukakę asmenys. Išskyrus Kurijos pirmininką, teisėjų tarnybos santykiai pasibaigia jiems sulaukus bendro pensinio amžiaus.

3. Kurijos pirmininką iš jos teisėjų devyneriems metams renka parla-

mentas Respublikos Prezidento teikimu. Kurijos pirmininkas išrenkamas dviejų trečdalių visų parlamento narių balsų dauguma.

27 straipsnis

1. Jeigu įstatyme nenustatyta kitaip, teismai bylas sprendžia kolegijose.

2. Įstatyme nustatytose konkrečių kategorijų bylose ir jame nustatytais būdais neprofesionalūs teisėjai taip pat dalyvauja vykdant teisingumą.

3. Tik profesionalūs teisėjai gali nagrinėti bylas po vieną arba būti teismo kolegijų pirmininkais. Įstatyme nustatytais atvejais teismo sekretoriai taip pat gali nagrinėti bylas po vieną kaip teisėjai, tuomet taikomos 26 straipsnio 1 dalies nuostatos.

28 straipsnis

Taikydami įstatymus teismai aiškina įstatymo tekstą pirmiausia atsižvelgdami į jo tikslus ir į Pagrindinį Įstatymą. Pagrindinio Įstatymo ir kitų įstatymų aiškinimas grindžiamas prielaida, kad jie atitinka bendruosius visuomenei naudingus moralinius ir ekonominius tikslus.

Prokuratūra

29 straipsnis

1. Generalinis prokuroras ir Prokuratūra prisideda prie teisingumo vykdymo užtikrindami valstybės baudžiamąją galią. Prokuratūra vykdo nusikalstamų veikų tyrimą, imasi veiksmų prieš bet kokią kitą neteisėtą veiką ar neveikimą ir prisideda prie neteisėtos veikos užkardymo.

2. Generalinis prokuroras ir Prokuratūra įstatymo nustatyta tvarka vykdo šias funkcijas:

a) įgyvendina su tardymo veiksmais susijusias teises;

b) teismo posėdžiuose palaiko kaltinimą;

c) prižiūri bausmių vykdymo teisėtumą;

d) įgyvendina kitus įstatyme numatytus įgaliojimus ir uždavinius.

3. Prokuratūros tarnybai vadovauja generalinis prokuroras, kuris skiria prokurorus į tarnybą. Išskyrus generalinį prokurorą, visų prokurorų tarnybos santykiai pasibaigia jiems sulaukus bendro pensinio amžiaus.

4. Generalinį prokurorą devyneriems metams iš kitų prokurorų renka parlamentas Respublikos Prezidento teikimu. Generalinis prokuroras išrenkamas dviejų trečdalių visų parlamento narių balsų dauguma.

5. Generalinis prokuroras kasmet teikia parlamentui savo veiklos ataskaitą.

6. Prokurorai negali būti jokios politinės partijos nariais arba užsiimti kokia nors politine veikla.

7. Išsamias Prokuratūros darbo organizavimo ir veiklos taisykles, generalinio prokuroro ir prokurorų teisinį statusą ir atlyginimą nustato pagrindinis įstatymas.

Pagrindinių teisių komisaras

30 straipsnis

1. Pagrindinių teisių komisaras įgyvendina pagrindinių teisių apsaugą, o jo atliekamą tyrimą gali inicijuoti kiekvienas asmuo.

2. Pagrindinių teisių komisaras tiria arba paveda kitiems tirti tuos pagrindinių teisių pažeidimus, apie kuriuos jis sužino, ir siūlo taikyti bendrąsias ar specialiąsias žalos atlyginimo priemones.

3. Pagrindinių teisių komisarą ir jo pavaduotojus šešeriems metams dviejų trečdalių visų savo narių balsų dauguma išrenka parlamentas. Pavaduotojai laiduoja ateities kartų interesų ir Vengrijoje gyvenančių kitų tautų apsaugą. Pagrindinių teisių komisaras ir jo pavaduotojai negali būti jokios politinės partijos nariais arba užsiimti kokia nors politine veikla.

4. Pagrindinių teisių komisaras kasmet teikia parlamentui savo veiklos ataskaitą.

5. Išsamias taisykles, reglamentuojančias pagrindinių teisių komisaro ir jo pavaduotojų veiklą, nustato įstatymas.

Vietos savivalda

31 straipsnis

1. Vengrijoje vietos savivaldos institucijos tvarko vietos bendruomenių reikalus ir vietose įgyvendina viešąją valdžią.

2. Vietos savivaldos institucijų kompetencijai priskiriamais klausimais įstatymo nustatyta tvarka gali būti rengiamas vietos referendumas.

3. Vietos savivaldai taikomas taisykles nustato pagrindinis įstatymas.

32 straipsnis

1. Tvarkydamos vietos bendruomenės reikalus ir veikdamos pagal įstatymą, vietos savivaldybės:

a) leidžia dekretus;
b) priima sprendimus;
c) savarankiškai tvarko savo reikalus;
d) nustato savo veiklos organizavimo ir struktūros taisykles;
e) įgyvendina nuosavybes teises vietos savivaldos turto atžvilgiu;
f) tvirtina biudžetą ir jo pagrindu savarankiškai finansuoja savo veiklą;
g) gali užsiimti verslu, šiuo tikslu panaudodamos turimą turtą ir pajamas, bet nesukeldamos pavojaus privalomiems atlikti uždaviniams;
h) nustato vietos rinkliavų rūšis ir tarifus;
i) gali kurti vietos savivaldybės simbolius, nustatyti vietos apdovanojimus ir garbės vardus;
j) gali prašyti kompetentingų institucijų informacijos, inicijuoti jose sprendimo priėmimą arba pareikšti joms nuomonę;
k) gali laisvai bendrauti su kitomis vietos savivaldybėmis, kurti jų interesams atstovaujančias asociacijas, pagal savo kompetenciją bendrauti su kitų valstybių vietos savivaldybėmis, tapti tarptautinių vietos savivaldų organizacijų narėmis;
l) atlieka kitus uždavinius ir įgyvendina kitus įgaliojimus, numatytus įstatyme.

2. Veikdamos pagal savo kompetenciją ir vadovaudamosi įstatymu, vietos savivaldybės leidžia dekretus, kuriais reguliuoja vietos socialinius santykius, dar nesureguliuotus įstatymu.

3. Vietos savivaldybės dekretai negali prieštarauti jokiems įstatymams.

4. Vietos savivaldybės paskelbtus savo dekretus iš karto siunčia miesto ar apskrities administracijai. Jeigu miesto ar apskrities administracija nustato, kad vietos savivaldybės dekretas ar jo nuostatos yra neteisėti, ji gali kreiptis į teismą, kad jis patikrintų vietos savivaldybės dekretą.

5. Miesto ar apskrities administracija gali kreiptis į teismą su prašymu ištirti, ar vietos savivaldybė laikėsi įstatyme nustatytų teisėkūros pareigų. Jeigu per teismo sprendime nustatytą laiką vietos savivaldybė neįvykdo tokių savo pareigų, teismas, gavęs miesto ar apskrities administracijos prašymą, nurodo, kad tokios pareigos nevykdymo pasekmes panaikintų miesto

ar apskrities valdžios administracijos vadovas, veikdamas vietos savivaldybės vardu ir leisdamas reikiamus vietos dekretus.

6. Vietos savivaldybių nuosavybė yra viešoji nuosavybė, naudojama vietos savivaldybių tikslams įgyvendinti.

33 straipsnis

1. Vietos savivaldybių uždavinius atlieka ir įgaliojimus įgyvendina vietos atstovaujamosios institucijos.

2. Vietos atstovaujamosioms institucijoms vadovauja merai. Apskrities atstovaujamosios institucijos iš savo narių institucijos įgaliojimų laikui išsirenka pirmininką.

3. Vietos atstovaujamosios institucijos gali pagrindinio įstatymo nustatyta tvarka rinkti komitetus ir sudaryti administraciją.

34 straipsnis

1. Vietos savivaldos ir valstybės institucijos bendradarbiauja siekdamos bendruomenės tikslų. Įstatyme gali būti nustatyti privalomi vietos savivaldos institucijų uždaviniai ir įgaliojimai. Vietos savivaldos institucijos turi teisę gauti atitinkamų biudžeto ir kitokių finansinių lėšų privalomiems uždaviniams atlikti ir įgaliojimams įgyvendinti.

2. Vietos savivaldybėms pagal įstatymą gali būti leista privalomas pareigas įgyvendinti naudojantis asociacijomis.

3. Pagal įstatymą arba jo pagrindu išleistą Vyriausybės dekretą merai ir apskrities atstovaujamųjų institucijų pirmininkai, vykdydami vietos savivaldos funkcijas, išimties tvarka kartu gali įgyvendinti valstybės administracijos uždavinius ir įgaliojimus.

4. Vyriausybė per vyriausybines ir apskričių valdžios institucijas įgyvendina vietos savivaldos institucijų veiklos teisėtumo kontrolę.

5. Kad savivaldybių biudžetas būtų subalansuotas, įstatyme gali būti nustatyta pareiga vietos savivaldybėms skolinantis tam tikro įstatyme nustatyto dydžio sumas ar prisiimant kitus įsipareigojimus laikytis tam tikrų sąlygų arba gauti Vyriausybės pritarimą.

35 straipsnis

1. Vietos savivaldybių atstovus ir merus tiesioginiu slaptu balsavimu visuotiniuose lygiuose rinkimuose renka rinkimų teisę turintys piliečiai; rinkimuose pagrindinio įstatymo nustatyta tvarka laiduojama, kad rinkėjai galėtų laisvai reikšti valią.

2. Vietos savivaldybių atstovai ir merai renkami penkeriems metams pagrindinio įstatymo nustatyta tvarka.

3. Vietos savivaldos atstovaujamųjų institucijų įgaliojimai nutrūksta tą dieną, kurią vyksta visuotiniai vietos savivaldybių atstovų ir merų rinkimai. Jeigu dėl kandidatų trūkumo rinkimai atšaukiami, vietos savivaldos atstovaujamųjų institucijų įgaliojimai pratęsiami iki pakartotinių rinkimų dienos. Mero įgaliojimai nutrūksta naujo mero išrinkimo dieną.

4. Pagrindinio įstatymo nustatyta tvarka vietos savivaldos atstovaujamosios institucijos gali nuspręsti save paleisti.

5. Parlamentas, gavęs Vyriausybės pasiūlymą, po konsultacijų su Konstituciniu Teismu gali paleisti vietos savivaldos atstovaujamąją instituciją, kurios veikla pripažinta neatitinkančia Pagrindinio Įstatymo reikalavimų.

6. Paleidus vietos savivaldos atstovaujamąją instituciją ar jai pačiai save paleidus nutrūksta ir atitinkamo mero įgaliojimai.

Viešieji finansai

36 straipsnis

1. Parlamentas kasmet priima įstatymą dėl valstybės biudžeto ir jo įgyvendinimo. Iki įstatyme nustatytos datos Vyriausybė pateikia parlamentui valstybės biudžeto ir jo įgyvendinimo įstatymo projektą.

2. Visuose valstybės biudžeto ir jo įgyvendinimo įstatymo projektuose pagal tą pačią struktūrą, skaidriai ir pakankami išsamiai numatomos valstybės išlaidos ir pajamos.

3. Priėmęs valstybės biudžeto įstatymą, parlamentas suteikia Vyriausybei įgaliojimus rinkti jame numatytas pajamas ir apmokėti jame numatytas išlaidas.

4. Parlamentas negali priimti tokio valstybės biudžeto įstatymo, pagal kurį valstybės skola viršytų pusę bendrojo nacionalinio produkto.

5. Kol valstybės skola viršija pusę bendrojo nacionalinio produkto, parlamentas gali priimti tik tokį valstybės biudžeto įstatymą, kuriame numatoma valstybės skolą mažinti proporcingai bendrajam nacionaliniam produktui.

6. Šio straipsnio 4 ir 5 dalių nuostatų išimtys įmanomos tik nepaprastosios teisinės padėties laikotarpiu ir tik tiek, kiek yra būtina nepaprastosios teisinės padėties įvedimo pasekmėms sušvelninti, arba, jeigu susidaro

esminis ir ilgalaikis nacionalinės ekonomikos nuosmukis, tiek, kiek yra būtina nacionalinės ekonomikos pusiausvyrai atkurti.

7. Jeigu parlamentas iki kalendorinių metų pradžios nepriima valstybės biudžeto įstatymo, Vyriausybei leidžiama pajamas rinkti ir išlaidas apmokėti pagal praėjusių metų valstybės biudžeto įstatymą.

37 straipsnis

1. Vyriausybė teisėtai ir tikslingai įgyvendina valstybės biudžetą, tam veiksmingai panaudodama viešąsias lėšas ir laiduodama skaidrumą.

2. Išskyrus 36 straipsnio 6 dalyje nustatytas išimtis, vykdant valstybės biudžetą negalima prisiimti tokios skolos ar tokių finansinių įsipareigojimų, kurie valstybės skolą taip padidintų, kad ji viršytų pusę bendrojo nacionalinio produkto.

3. Kol valstybės skola yra didesnė už pusę bendrojo nacionalinio produkto, išskyrus 36 straipsnio 6 dalyje numatytus atvejus, vykdant valstybės biudžetą negalima prisiimti tokios skolos ar tokių finansinių įsipareigojimų, kurie, palyginti su prieš tai buvusiais fiskaliniais metais, padidintų valstybės skolos dydžio santykį su bendruoju nacionaliniu produktu.

4. Kol valstybės skolos dydis viršija pusę bendrojo nacionalinio produkto, Konstitucinis Teismas pagal savo kompetenciją, įtvirtintą 24 straipsnio 2 dalies b–e punktuose, gali vertinti tik įstatymų dėl valstybės biudžeto ir jo įgyvendinimo, valstybės mokesčių, rinkliavų, pensijų ir socialinio draudimo įmokų, muito tarifų ir valstybės nustatytų sąlygų vietos mokesčiams atitiktį Pagrindiniam Įstatymui arba gali paskelbti šiuos įstatymus negaliojančiais, jeigu jais buvo pažeista teisė į gyvybę ir žmogaus orumą, asmens duomenų apsaugą, minties, sąžinės ir religijos laisvė arba teisės, kylančios iš Vengrijos pilietybės. Konstitucinis Teismas turi neribotą kompetenciją paskelbti šiuos įstatymus negaliojančiais, jeigu nebuvo laikytasi Pagrindiniame Įstatyme nustatytų jų priėmimo ir paskelbimo procedūrinių reikalavimų.

5. Įstatyme nustatomas valstybės skolos ir bendrojo nacionalinio produkto apskaičiavimo taisyklės, taip pat 36 straipsnio nuostatų ir jo 1–3 dalių nuostatų įgyvendinimo taisyklės.

38 straipsnis

1. Valstybės ir vietos savivaldybių nuosavybė yra nacionalinis turtas. Nacionalinis turtas valdomas ir saugomas taip, kad būtų patenkinti visuomenės poreikiai, viešasis interesas ir, atsižvelgiant į ateities kartų poreikius,

saugomi gamtos ištekliai. Pagrindiniame įstatyme nustatomi nacionalinio turto išsaugojimo, apsaugos ir atsakingo naudojimosi juo reikalavimai.

2. Atsižvelgiant į šio straipsnio 1 dalyje nurodytus tikslus, pagrindiniame įstatyme yra nustatoma išimtinės valstybės nuosavybės dydis ir išimtinės valstybės ekonominės veiklos mastas, taip pat ypatingą reikšmę nacionalinei ekonomikai turinčio nacionalinio turto perleidimo apribojimai ir sąlygos.

3. Nacionalinis turtas gali būti perleistas tik įstatyme nustatytais tikslais ir atsižvelgiant į jame nustatytas išimtis bei proporcingos vertės reikalavimą.

4. Sutartys, pagal kurias nacionalinis turtas naudojamas ar perleidžiamas, gali būti sudaromos su organizacija, kurios nuosavybės struktūra yra skaidri ir kurios struktūra ir veikla yra tokia, kad ji gali valdyti perleistą ar skirtą naudoti nacionalinį turtą.

5. Valstybei ar vietos savivaldybei nuosavybės teise priklausančios verslo organizacijos savarankiškai ir atsakingai tvarko savo finansus įstatymo nustatyta tvarka, laikydamosi teisėtumo, tikslingumo ir veiksmingumo reikalavimų.

39 straipsnis

1. Subsidijos ar sutartinės išmokos iš valstybės biudžeto gali būti skiriamos tik tokioms organizacijoms, kurių nuosavybės struktūra yra skaidri ir kurių struktūra ir veikla yra tokia, kad jos gali panaudoti tokią paramą.

2. Kiekviena viešąsias lėšas naudojanti organizacija viešai atsiskaito už jų panaudojimą. Valdant viešąsias lėšas ir nacionalinį turtą taikomi skaidrumo ir korupcijos naikinimo principai. Duomenys apie viešąsias lėšas ir nacionalinį turtą yra visuomeninės svarbos informacija.

40 straipsnis

Siekiant prognozuoti įmokas, skirtas visuomenės poreikiams tenkinti, ir užtikrinti tinkamas vyresnio amžiaus žmonių gyvenimo sąlygas, pagrindiniame įstatyme nustatomos pagrindinės apmokestinimo ir pensijų sistemos taisyklės.

41 straipsnis

1. Vengrijos nacionalinis bankas yra Vengrijos centrinis bankas. Vengrijos nacionalinis bankas atsako už pinigų politiką tiek, kiek nustatyta pagrindiniame įstatyme.

2. Vengrijos nacionalinio banko valdytoją ir jo pavaduotojus šešeriems metams skiria Respublikos Prezidentas.

3. Vengrijos nacionalinio banko valdytojas kasmet teikia Parlamentui Vengrijos nacionalinio banko veiklos ataskaitą.

4. Įstatymo nustatyta tvarka ir pagal Pagrindiniame Įstatyme nustatytą kompetenciją Vengrijos nacionalinio banko valdytojas leidžia dekretus, kurie negali prieštarauti įstatymams. Leisti dekretus pavaduodamas Vengrijos nacionalinio banko valdytoją gali jo dekretu paskirtas valdytojo pavaduotojas.

5. Išsamias Vengrijos nacionalinio banko struktūros ir veiklos taisykles nustato pagrindinis įstatymas.

42 straipsnis

Taisykles, kuriomis vadovaujasi finansinių tarpininkų veiklą prižiūrinti institucija, nustato Pagrindinis Įstatymas.

43 straipsnis

1. Valstybės audito tarnyba yra institucija, parlamentui atskaitinga už finansinį ir ekonominį auditą. Valstybės audito tarnyba pagal įstatyme nustatytą savo kompetenciją atlieka valstybės biudžeto vykdymo, viešųjų finansų valdymo, viešųjų lėšų panaudojimo ir nacionalinio turto valdymo auditą. Vykdydama savo veiklą Valstybės audito tarnyba taiko teisėtumo, tikslingumo ir veiksmingumo kriterijus.

2. Valstybės audito tarnybos pirmininkas dviejų trečdalių visų parlamento narių balsų dauguma renkamas dvylikai metų.

3. Valstybės audito tarnybos pirmininkas kasmet teikia parlamentui Valstybės audito tarnybos veiklos ataskaitą.

4. Išsamias Valstybės audito tarnybos struktūros ir veiklos taisykles nustato Pagrindinis Įstatymas.

44 straipsnis

1. Biudžeto taryba yra institucija, prisidedanti prie parlamento teisėkūros darbo ir tirianti, ar valstybės biudžetas yra ekonomiškai pagrįstas.

2. Biudžeto taryba dalyvauja rengiant valstybės biudžeto įstatymą.

3. Kad būtų laikomasi 36 straipsnio 4 ir 5 dalyse numatytų reikalavimų, prieš priimant valstybės biudžeto įstatymą turi būti gautas išankstinis Biudžeto tarybos pritarimas.

4. Biudžeto tarybos nariai yra Biudžeto tarybos pirmininkas, Vengrijos nacionalinio banko valdytojas ir Valstybės audito tarnybos pirmininkas. Biudžeto tarybos pirmininką šešeriems metams skiria Respublikos Prezidentas.

5. Išsamias Biudžeto tarybos struktūros ir veiklos taisykles nustato Pagrindinis Įstatymas.

Vengrijos gynybos pajėgos

45 straipsnis

1. Vengrijos ginkluotosios pajėgos vadinamos Vengrijos gynybos pajėgomis. Pagrindiniai jų uždaviniai – užtikrinti nepriklausomybės, Vengrijos teritorinio vientisumo ir sienų karinę gynybą, įgyvendinti kolektyvinę gynybą, vykdyti iš tarptautinių sutarčių kylančias taikos palaikymo užduotis ir atlikti humanitarinius veiksmus pagal tarptautinės teisės taisykles.

2. Jeigu tarptautinėje sutartyje nenustatyta kitaip, Parlamentas, Respublikos Prezidentas, Nacionalinė gynybos taryba, Vyriausybė arba kompetentingas ministras turi išimtinę teisę teikti nurodymus Vengrijos gynybos pajėgoms vadovaudamiesi Pagrindiniu Įstatymu ir pagrindiniu pamatiniu įstatymu. Vengrijos gynybos pajėgos veikia pagal Vyriausybės nurodymus.

3. Vengrijos gynybos pajėgos dalyvauja užkertant kelią nelaimėms, jas likviduojant ir šalinant jų pasekmes.

4. Profesionalūs Vengrijos gynybos pajėgų nariai negali būti jokios politinės partijos nariais arba užsiimti kokia nors politine veikla.

5. Išsamias Vengrijos gynybos pajėgų organizavimo, valdymo ir veiklos taisykles nustato pagrindinis įstatymas.

Policija ir nacionalinio saugumo tarnybos

46 straipsnis

1. Pagrindinės policijos pareigos – užtikrinti nusikalstamų veikų prevenciją ir tyrimą, viešojo saugumo, teisės ir tvarkos, valstybės sienų apsaugą.

2. Policijos veiklai vadovauja Vyriausybė.

3. Pagrindinės nacionalinio saugumo tarnybų pareigos – saugoti Vengrijos nepriklausomybę ir teisėtą tvarką, ginti nacionalinio saugumo interesus.

4. Nacionalinio saugumo tarnyboms vadovauja Vyriausybė.

5. Profesionalūs policijos ir nacionalinio saugumo tarnybų darbuotojai negali būti jokios politinės partijos nariais arba užsiimti kokia nors politine veikla.

6. Išsamias policijos ir nacionalinio saugumo tarnybų struktūros ir veiklos taisykles, slaptų operatyvinių priemonių naudojimo ir metodų taikymo taisykles, taip pat taisykles, susijusias su nacionalinio saugumo veikla, nustato pagrindinis įstatymas.

Sprendimai dėl dalyvavimo karinėse operacijose

47 straipsnis

1. Vyriausybė sprendžia dėl Vengrijos gynybos pajėgų ir užsienio valstybių ginkluotųjų pajėgų judėjimo kertant valstybių sienas.

2. Išskyrus šio straipsnio 3 dalyje nustatytus atvejus, parlamentas dviejų trečdalių posėdyje dalyvaujančių narių balsų dauguma priima sprendimą dėl Vengrijos gynybos pajėgų panaudojimo Vengrijos teritorijoje ar už jos ribų, jų dislokavimo užsienyje, taip pat dėl užsienio karinių pajėgų panaudojimo Vengrijos teritorijoje ar už jos ribų arba dėl užsienio ginkluotųjų pajėgų dislokavimo Vengrijoje.

3. Vyriausybė priima sprendimą dėl šio straipsnio 2 dalyje nurodyto Vengrijos gynybos pajėgų ir užsienio karinių pajėgų panaudojimo, pagrįsto Europos Sąjungos arba Šiaurės Atlanto sutarties organizacijos sprendimu, arba dėl kitokio šių dalinių judėjimo.

4. Vyriausybė nedelsdama praneša parlamentui ir informuoja Respublikos Prezidentą apie kiekvieną sprendimą, priimtą pagal šio straipsnio 3 dalį arba leidžiant Vengrijos gynybos pajėgoms dalyvauti užsienyje vykstančiose taikos palaikymo ar humanitarinėse misijose.

YPATINGI TEISINIAI REŽIMAI

Bendrosios taisyklės, taikomos nacionalinės krizės ir nepaprastosios padėties atvejais

48 straipsnis

1. Parlamentas:

a) paskelbia kilus nacionalinę krizę, dėl karo padėties arba gresiant užsienio jėgų tiesioginio ginkluoto užpuolimo pavojui (karo pavojui) sudaro Nacionalinę gynybos tarybą;

b) paskelbia nepaprastąją padėtį dėl ginkluoto užpuolimo, kuriuo siekiama pakeisti konstitucinę santvarką ar įgyti valdžią, arba dėl pavojingo masinio smurto panaudojant ginklus, kai kyla pavojus žmonių gyvybei ir nuosavybei.

2. Sprendimas paskelbti apie bet kokio ypatingo teisinio režimo nustatymą, taikos sudarymą arba ypatingo teisinio režimo nustatymą pagal šio straipsnio 1 dalį priimamas ne mažesne kaip dviejų trečdalių visų parlamento narių balsų dauguma.

3. Jeigu parlamentas negali priimti tokių sprendimų, įgaliojimus paskelbti karo ar nepaprastąją padėtį, kilus nacionalinę krizę ir sudaryti Nacionalinę gynybos tarybą turi Respublikos Prezidentas.

4. Parlamentas laikomas negalinčiu priimti tokių sprendimų, jeigu nevyksta jo sesija ir jos sušaukti neįmanoma dėl neįveikiamų kliūčių, atsiradusių dėl laiko trūkumo arba įvykių, dėl kurių būtina paskelbti karo ar nepaprastąją padėtį arba kilus nacionalinę krizę.

5. Parlamento Pirmininkas, Konstitucinio Teismo pirmininkas ir Ministras Pirmininkas vienbalsiai nusprendžia, ar parlamentas gali priimti minėtus sprendimus ir ar yra pateisinama paskelbti karo ar nepaprastąją padėtį arba kilus nacionalinę krizę.

6. Kai tik atsiranda galimybė parlamentui susirinkti, jis savo pirmajame posėdyje įvertina, ar buvo pateisinama paskelbti karo ar nepaprastąją padėtį arba kilus nacionalinę krizę. Toks sprendimas priimamas dviejų trečdalių visų parlamento narių balsų dauguma.

7. Nacionalinės krizės arba nepaprastosios padėties laikotarpiu parlamentas negali būti paleistas. Nacionalinės krizės arba nepaprastosios padėties laikotarpiu negali būti šaukiami ar vykdomi eiliniai parlamento rinkimai; tokiais atvejais naujas parlamentas turi būti išrinktas per devyniasdešimt dienų nuo nacionalinės krizės arba nepaprastosios padėties pabaigos. Jeigu jau yra įvykę eiliniai parlamento narių rinkimai, tačiau naujasis parlamentas dar nebuvo susirinkęs į savo steigiamąjį posėdį, Respublikos Prezidentas sušaukia jo steigiamąjį posėdį per trisdešimt dienų nuo nacionalinės krizės arba nepaprastosios padėties pabaigos.

8. Jeigu parlamentas pats save paleido arba buvo paleistas, nacionalinės krizės laikotarpiu jį gali sušaukti Nacionalinė gynybos taryba, o nepaprastosios padėties laikotarpiu – Respublikos Prezidentas.

Nacionalinė krizė

49 straipsnis

1. Respublikos Prezidentas yra Nacionalinės gynybos tarybos pirmininkas, o jos nariai yra Parlamento Pirmininkas, parlamentinių frakcijų vadovai, Ministras Pirmininkas, ministrai ir patariamojo balso teisę turintis Nacionalinių gynybos pajėgų štabo viršininkas.

2. Nacionalinė gynybos taryba įgyvendina:

a) Parlamento jai suteiktus įgaliojimus;
b) Respublikos Prezidento įgaliojimus;
c) Vyriausybės įgaliojimus.

3. Nacionalinė gynybos taryba sprendžia dėl:

a) Vengrijos gynybos pajėgų panaudojimo Vengrijoje ar už jos ribų, jų dalyvavimo taikos palaikymo misijose, humanitarinės veiklos užsienyje arba dislokavimo ten;
b) užsienio ginkluotųjų pajėgų panaudojimo Vengrijos teritorijoje arba jų dislokavimo Vengrijoje;
c) pagrindiniame įstatyme numatytų nepaprastųjų priemonių taikymo.

4. Pagrindinio įstatymo nustatyta tvarka Nacionalinė gynybos taryba gali leisti dekretus, kuriais gali sustabdyti kai kurių įstatymų taikymą, nukrypti nuo įstatymų nuostatų arba imtis kitų nepaprastųjų priemonių.

5. Nacionalinės gynybos tarybos dekretai nustoja galioti pasibaigus nacionalinei krizei, išskyrus atvejus, kai pxarlamentas pratęsia jų galiojimo laiką.

Nepaprastoji padėtis

50 straipsnis

1. Nepaprastosios padėties laikotarpiu gali būti panaudotos Vengrijos gynybos pajėgos, jeigu policijos ir nacionalinio saugumo pajėgų pagalbos nepakanka.

2. Nepaprastosios padėties laikotarpiu Respublikos Prezidentas priima sprendimus dėl Vengrijos gynybos pajėgų panaudojimo pagal šio straipsnio 1 dalį, jeigu tokio sprendimo negali priimti parlamentas.

3. Nepaprastosios padėties laikotarpiu pagrindiniame įstatyme numatytos nepaprastosios priemonės paskiriamos Respublikos Prezidento de-

kretu. Respublikos Prezidentas dekretu gali sustabdyti kai kurių įstatymų taikymą, nukrypti nuo įstatymų nuostatų ir nustatyti kitas nepaprastąsias priemones.

4. Respublikos Prezidentas nedelsdamas informuoja parlamento Pirmininką apie nepaprastąsias priemones, kurių buvo imtasi. Nepaprastosios padėties laikotarpiu vyksta nuolatiniai parlamento arba, jeigu jis negali vykdyti savo veiklos, parlamento Nacionalinės gynybos komiteto posėdžiai. Parlamentas arba, jeigu jis negali vykdyti savo veiklos, parlamento Nacionalinės gynybos komitetas turi įgaliojimus stabdyti Respublikos Prezidento nustatytų nepaprastųjų priemonių taikymą.

5. Dekretu nustatytos nepaprastosios priemonės lieka galioti trisdešimt dienų, išskyrus atvejus, kai Parlamentas arba, jeigu jis negali vykdyti savo veiklos, parlamento Nacionalinės gynybos komitetas pratęsia jų galiojimo laiką.

6. Tokie Respublikos Prezidento dekretai nustoja galioti pasibaigus nepaprastajai padėčiai.

Prevencinės gynybos padėtis

51 straipsnis

1. Kilus ginkluoto užpuolimo iš išorės pavojui arba vykdant įsipareigojimus, prisiimtus sudarius karinį aljansą, parlamentas konkrečiam laikotarpiui paskelbia prevencinės gynybos padėtį ir leidžia Vyriausybei patvirtinti Pagrindiniame Įstatyme nustatytas nepaprastąsias priemones. Prevencinės gynybos padėties laikotarpis gali būti pratęsiamas.

2. Šio straipsnio 1 dalyje numatytam ypatingam teisiniam režimui paskelbti arba jam pratęsti reikia dviejų trečdalių posėdyje dalyvaujančių parlamento narių daugumos pritarimo.

3. Pateikusi prašymą paskelbti prevencinės gynybos padėtį, Vyriausybė gali dekretu patvirtinti priemones, kuriomis nukrypstama nuo viešąjį administravimą, Vengrijos gynybos pajėgas ir teisėtvarkos institucijas reglamentuojančių įstatymų nuostatų. Apie tokias priemones ji nuolat informuoja Respublikos Prezidentą ir kompetentingus parlamento nuolatinius komitetus. Tokios priemonės lieka galioti iki parlamento sprendimo paskelbti prevencinės gynybos padėtį, tačiau ne ilgiau kaip šešiasdešimt dienų.

4. Prevencinės gynybos padėties laikotarpiu Vyriausybė gali leisti dekretus, kuriais sustabdo kai kurių įstatymų taikymą, nukrypsta nuo įstaty-

mų nuostatų, ir gali imtis kitokių pagrindiniame įstatyme nustatytų nepaprastųjų priemonių.

5. Tokie Vyriausybės dekretai nustoja galioti pasibaigus prevencinės gynybos padėties laikotarpiui.

Netikėtas užpuolimas

52 straipsnis

1. Į Vengrijos teritoriją netikėtai įsiveržus užsienio ginkluotosioms pajėgoms, kol bus priimtas sprendimas paskelbti nepaprastąją padėtį arba kilus nacionalinę krizę, Vyriausybė, – jeigu tai būtina pagal Respublikos Prezidento patvirtintą ginkluotos gynybos planą, – pasitelkusi proporcingas užpuolimo mastui ir tinkamai pasirengusias pajėgas, turi nedelsdama imtis veiksmų užpuolimui atremti ir Vengrijos teritoriniam vientisumui apsaugoti, tam pasinaudodama skubia vidaus ir sąjungininkų oro erdvės apsauga ir aviacijos pajėgomis, taip pat teisėtai santvarkai, gyvybei, nuosavybei, viešajai tvarkai apsaugoti ir visuomenės saugumui užtikrinti.

2. Vyriausybė nedelsdama informuoja parlamentą ir Respublikos Prezidentą apie veiksmus, kurių ėmėsi pagal šio straipsnio 1 dalį.

3. Netikėto užpuolimo atveju Vyriausybė gali leisti dekretus, kuriais sustabdo kai kurių įstatymų taikymą, nukrypsta nuo įstatymų nuostatų, ir gali imtis kitokių Pagrindiniame Įstatyme nustatytų nepaprastųjų priemonių.

4. Tokie Vyriausybės dekretai nustoja galioti pasibaigus netikėtam užpuolimui.

Ypatingas pavojus

53 straipsnis

1. Ištikus gaivalinei ar pramoninei nelaimei ir dėl to kilus pavojui gyvybei ar nuosavybei arba siekiant sušvelninti jos pasekmes, Vyriausybė gali paskelbti ypatingą pavojų ir imtis Pagrindiniame Įstatyme nustatytų nepaprastųjų priemonių.

2. Ypatingo pavojaus laikotarpiu Vyriausybė gali leisti dekretus, kuriais gali sustabdyti kai kurių įstatymų taikymą, nukrypti nuo įstatymų nuostatų, ir gali imtis kitokių Pagrindiniame Įstatyme nustatytų nepaprastųjų priemonių.

3. Pagal šio straipsnio 2 dalį išleistas Vyriausybės dekretas galioja penkiolika dienų, išskyrus atvejį, kai Vyriausybė, gavusi parlamento leidimą, pratęsia dekreto galiojimo laiką.

4. Vyriausybės dekretas netenka galios, kai nelieka ypatingo pavojaus.

Ypatingo teisinio režimo atveju taikomos bendrosios taisyklės

54 straipsnis

1. Nustačius ypatingą teisinį režimą naudojimasis pagrindinėmis teisėmis, išskyrus II, III straipsniuose ir XXVII straipsnio 2–5 dalyse numatytas pagrindines teises, gali būti sustabdytas arba apribotas daugiau, negu leidžiama I straipsnio 3 dalyje.

2. Nustačius ypatingą teisinį režimą negali būti sustabdomas Pagrindinio Įstatymo veikimas ir negali būti ribojamas Konstitucinio Teismo darbas.

3. Ypatingas teisinis režimas pasibaigia institucijos, turinčios teisę jį paskelbti, sprendimu, jeigu nebėra sąlygų, dėl kurių jis paskelbtas.

4. Išsamias ypatingo teisinio režimo taikymo taisykles nustato pagrindinis įstatymas.

BAIGIAMOSIOS NUOSTATOS

1. Vengrijos Pagrindinis Įstatymas įsigalioja 2012 m. sausio 1 d.

2. Parlamentas Pagrindinį Įstatymą priima pagal 1949 metų XX įstatymo 19 straipsnio 3 dalies a punktą ir 24 straipsnio 3 dalį.

3. Su Pagrindiniu Įstatymu susijusias pereinamojo laikotarpio nuostatas parlamentas priima šio straipsnio 2 dalyje nustatyta tvarka.

4. Vyriausybė parlamentui teikia visų Pagrindiniam Įstatymui įgyvendinti būtinų įstatymų projektus.

*

Mes, 2010 metų balandžio 25 dieną išrinkto parlamento nariai, suvokdami savo atsakomybę Dievui ir žmonėms ir įgyvendindami savo konstitucinius įgaliojimus, skelbiame šį pirmąjį unifikuotą Vengrijos Pagrindinį Įstatymą.

Tegul bus taika, laisvė ir sutarimas.

Respublikos Prezidentas *Dr. Pál Schmitt*
Parlamento Pirmininkas *Lásló Kövér*

VENECIJOS KOMISIJOS NUOMONĖ NR. 621/2011 (CDL-AD (2011) 016 DĖL NAUJOSIOS VENGRIJOS KONSTITUCIJOS

I. DĖL PAGRINDINIŲ ĮSTATYMŲ

Naujojoje, nuo 2012 m. galiojančioje, Vengrijos Konstitucijoje (toliau – Konstitucija) įtvirtintas pagrindinių įstatymų (angl. *cardinal law*, vengr. *sarkalotos törvény*) institutas. Šiais įstatymais reglamentuojama itin daug Konstitucijoje tiesiogiai nurodytų svarbiausių visuomenės gyvenimo sričių – joje yra daugiau nei 50 nuorodų į tokius įstatymus, o T straipsnio 4 dalyje pateikta jų apibrėžtis. Pagal Konstituciją pagrindiniai įstatymai – tai specialūs teisės aktai, kurie priimami arba keičiami kvalifikuota[26] posėdyje dalyvaujančių parlamento narių balsų dauguma. Jais reguliuojama, pavyzdžiui, šeimos politika (L straipsnis), ministrų ir kitų valdžios institucijų skyrimo tvarka (17 straipsnio 4 dalis), teismų sistema (25 straipsnis), pagrindinės viešųjų finansų, viešųjų paslaugų nuostatos, pensijų sistema (40 straipsnis), tautų teisės (XXIX straipsnio 3 dalis) ir kt.

Venecijos komisijos nuomone, tokio pobūdžio įstatymai plačiai žinomi – šis institutas yra įtvirtintas ir kitų valstybių konstitucijose, pavyzdžiui, Austrijos, Kroatijos, Prancūzijos. Tokių įstatymų paskirtis – užtikrinti tam tikrų sričių teisinio reguliavimo stabilumą. Tos sritys susijusios su konstituciniu reguliavimu, bet nėra tokios svarbios, kad būtų tiesiogiai reguliuojamos konstitucijoje, pavyzdžiui, rinkimai, parlamento darbo tvarka. Dėl

[26] Taikoma supermažoritarinė taisyklė – būtini du trečdaliai visų balsų. – *Vertėjo pastaba*.

kvalifikuotos balsų daugumos reikalavimo pagrindiniais įstatymais reguliuojamose srityse privalo būti neabejotinas sutarimas.

Venecijos komisija išskyrė kelis probleminius Konstitucijoje įtvirtinto pagrindinių įstatymų instituto aspektus:

1) *Pagrindiniais įstatymais reglamentuojama pernelyg daug sričių*. Venecijos komisijos nuomone, tam tikrais atvejais pati Konstitucija turėtų būti tikslesnė, t. y. teisinis reguliavimas turėtų būti nustatytas Konstitucijoje, pavyzdžiui, teismų sistema, o kai kurios sritys apskritai turėtų būti ordinarinės teisės reguliavimo dalykas ir priklausyti nuo daugumos politinės valios, pavyzdžiui, šeimos teisė, socialinė ir mokesčių politika. Venecijos komisija pripažino, kad valstybės turi nuožiūros laisvę pasirinkti konstitucijos ir nacionalinių teisės aktų reguliavimo dalyką ir mastą, tačiau, jos nuomone, Konstitucijoje nustatyta per daug pagrindiniais įstatymais reguliuojamų klausimų.

2) *Lankstumo trūkumas.* Venecijos komisijos nuomone, nacionaliniai parlamentai turi veikti lanksčiai, kad valstybė galėtų prisitaikyti prie naujų sąlygų ir atlaikyti naujus išbandymus, nes demokratinės sistemos funkcionalumas grindžiamas galimybe keistis. Todėl kuo labiau apribojama parlamento kompetencija priimti sprendimus paprasta balsų dauguma, tuo mažesnę reikšmę turės kiekvieni nauji rinkimai, o minėtoji kvalifikuota parlamento narių balsų dauguma – tuo didesnę galimybę įtvirtinti savo politines vertybes ir sustiprinti valstybės teisinę sistemą.

Venecijos komisijos nuomone, rinkimai (pagal Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos (toliau – EŽTK) Protokolą Nr. 1 jie turėtų garantuoti žmonių nuomonės raiškos laisvę renkant įstatymų leidybos institucijas) būtų nereikšmingi, jeigu įstatymų leidėjas neturėtų galimybių pakeisti įstatymų, kurie galėtų būti keičiami paprastąja balsų dauguma. Kai pagrindiniuose įstatymuose nustatomi ne tik bendrieji teisės principai, bet ir labai specifinės išsamios taisyklės[27], kyla pavojus demokratijos principui. Be to, ateityje prireikus pertvarkyti tam tikrus teisinius

[27] Konstitucijos L straipsnio 3 dalis: „Šeimų apsaugą reglamentuoja pagrindinis įstatymas“; VII straipsnio 3 dalis: „Išsamias bažnyčioms taikomas taisykles nustato pagrindinis įstatymas“; VIII straipsnio 4 dalis: „Išsamias politinių partijų veiklos ir finansavimo taisykles nustato pagrindinis įstatymas“; IX straipsnio 3 dalis: „Išsamias taisykles, taikomas spaudos laisvei ir institucijai, prižiūrinčiai žiniasklaidos teikiamas paslaugas, jos produktus ir informacinių ryšių rinką, reglamentuoja pagrindinis įstatymas“ ir pan.

institutus dėl tokio reguliavimo gali kilti ir ilgalaikių politinių konfliktų bei būti daromas didelis spaudimas visuomenei.

Venecijos komisijos nuomone, tokio pobūdžio įstatymai nėra pakankamai pateisinami, nes paprastai būtent konstitucijoje reguliuojamos svarbiausios sritys, susijusios su valstybės funkcionavimu ir pagrindinių teisių apsauga, todėl būtina esmines garantijas išsamiai nustatyti pačioje Konstitucijoje, o ne žemesnės galios teisės aktuose. Be to, tam tikrose specifinėse srityse reikalavimas sprendimus priimti kvalifikuota balsų dauguma gali būti pateisinamas, pavyzdžiui, įtvirtinant pagrindines teises, užtikrinant teismines garantijas ar nustatant parlamento darbo tvarką.

3) *Pagrindinių įstatymų ir ordinarinės teisės atribojimas.* Venecijos komisijos nuomone, labai svarbu aiškiai atriboti pagrindinius įstatymus nuo kitų įstatymų ir Konstitucijos, tačiau Konstitucijoje nustatytas tik vienas skiriamasis pagrindinių įstatymų požymis – jie turi būti priimami arba keičiami kvalifikuota **posėdyje dalyvaujančių** parlamento narių balsų dauguma, o pati Konstitucija gali būti keičiama kvalifikuota **visų** parlamento narių balsų dauguma.

Taigi Venecijos komisija rekomendavo apriboti pagrindinių įstatymų reguliavimo sritis ir mastą tiek, kiek teisinio reguliavimo nustatymas tokiuose įstatymuose būtų aiškiai pateisinamas.

II. DĖL KONSTITUCIJOS AIŠKINIMO TAISYKLIŲ

Vengrijos Konstitucijos leidėjas R straipsnyje bando pateikti tam tikras Konstitucijos aiškinimo taisykles, pagrįstas pagrindiniais principais, vertybėmis ir šaltiniais, kurie turėtų būti naudojami aiškinant ir taikant Konstituciją, tačiau Venecijos komisija pažymėjo, kad šios taisyklės nepakankamai aiškios, be to, tam tikros Konstitucijos nuostatos, reikšmingos jos aiškinimui, nėra nuoseklios.

R straipsnio 3 dalyje nustatyta, kad Pagrindinio Įstatymo nuostatos aiškinamos atsižvelgiant į jų tikslus, Nacionalinę priesaiką[28] ir istorinės konstitucijos pasiekimus. Venecijos komisija pažymėjo, kad sąvoka „istorinė konstitucija“ (vartojama ir preambulėje) nėra aiški, be to, sąvoka „istorinės konstitucijos pasiekimai“ neapibrėžta, todėl, jos nuomone, ši Konstitucijos aiškinimo gairė yra netiksli.

Venecijos komisija pažymėjo, kad nei minėtame R straipsnyje, nei

[28] Tai yra preambulė. – *Vertėjo pastaba.*

Konstitucijos 28 straipsnyje, kuriame nustatytos teisės aktų aiškinimo taisyklės, skirtos teismams, nepaminėti Vengrijos tarptautiniai įsipareigojimai; be to, skyriuje „Laisvės ir atsakomybė“ nėra pateikta nuorodų į tarptautinius žmogaus teisių dokumentus. Valstybėse, kuriose pasirinkta dualistinė tarptautinės ir nacionalinės teisės derinimo sistema, užtikrinant pagarbą tarptautiniams žmogaus teisių dokumentams, daug reikšmės teikiama teismų ir valdymo institucijų pareigai Konstitucijos nuostatas dėl pagrindinių žmogaus teisių ir laisvių aiškinti atsižvelgiant į tarptautinius žmogaus teisių dokumentus. Venecijos komisijos nuomone, ypač svarbu tokią pareigą kildinti iš Q straipsnio 2 dalies, kurioje nustatyta: „Siekdama įgyvendinti savo įsipareigojimus pagal tarptautinę teisę, Vengrija laiduoja Vengrijos teisės ir tarptautinės teisės darną.“ Pareiga aiškinti Konstituciją atsižvelgiant į tarptautinius žmogaus teisių dokumentus, kurių šalis Vengrija yra, ypač svarbi I[29] straipsnio 3 dalies aiškinimui – joje nustatyta: „Pagrindinė teisė gali būti ribojama tik tam, kad būtų galima įgyvendinti kitą pagrindinę teisę arba apsaugoti konstitucinę vertybę, ir tik tiek, kiek tai būtina, proporcingai siekiamam tikslui ir gerbiant tokios pagrindinės teisės esminį turinį.“ Tokia pareiga reikštų, kad šie apribojimai turėtų atitikti EŽTK nustatytus žmogaus teisių apribojimų pagrindus.

Pagal R straipsnio 3 dalį Nacionalinė priesaika yra pagrindinis visos Konstitucijos aiškinimo šaltinis (nors paprastai tokios konstitucijų preambulės tėra vienas iš konstitucijos aiškinimo šaltinių), jai suteikta teisinė reikšmė, todėl Venecijos komisija atkreipė dėmesį, kad daugybė preambulėje vartojamų sąvokų ir pareiškimų kelia abejonių – preambulės tekstui trūksta tikslumo, būtino teisiniam tekstui, ir joje yra daugybė potencialiai prieštaringų teiginių:

1) Minėta, kad sąvoka „istorinė konstitucija“ neaiški, nes buvo įvairių Vengrijos istorijos raidos etapų, todėl nėra bendro supratimo, kas yra „istorinė konstitucija“.

2) Jeigu Nacionalinės priesaikos pastraipa, kurioje kalbama apie senąją 1949 m. Konstituciją (toliau – senoji Konstitucija) („Nepripažįstame 1949 metų komunistinės konstitucijos, kadangi ji buvo tironiško valdymo pagrindas; todėl skelbiame ją negaliojančia“), būtų suprantama tiesiogiai, galėtų kilti tam tikrų teisinių problemų. Venecijos komisijos nuomone, jei buvo siekiama, kad ši pastraipa turėtų teisinę galią, ji gali būti skaitoma

[29] Tai romėniškas skaitmuo I, o ne raidė I. – *Vertėjo pastaba.*

kaip skelbianti senosios Konstitucijos negaliojimą *ex tunc*; antraip būtų konstatuota, kad senoji Konstitucija yra panaikinama. Senosios Konstitucijos negaliojimas *ex tunc* galėtų lemti tai, kad visi valstybės teisės aktai, priimti pagal senąją Konstituciją, netektų teisinio pagrindo ir taptų negaliojantys. Tokiu minėtos pastraipos aiškinimu galėtų būti remiamasi ignoruojant gausią Vengrijos Konstitucinio Teismo jurisprudenciją, kuri, nors ir pagrįsta „negaliojančia" Konstitucija, turėjo ypač didelį vaidmenį Vengrijos, kaip demokratinės teisinės valstybės, raidai. Pažymėtina ir tai, kad netgi konstitucinės institucijos (pavyzdžiui, parlamentas) netektų teisinio veikimo pagrindo ir galėtų būti laikomos teisiškai neegzistuojančiomis; taip būtų sukurtas teisinis paradoksas, nes be teisinio pagrindo veikiantis ar neegzistuojantis parlamentas negali priimti naujos Konstitucijos.

Venecijos komisija atkreipė dėmesį, jog minėta pastraipa gali būti laikoma ir politine deklaracija, kuri pati savaime nereiškia, kad visi teisės aktai, priimti pagal senąją Konstituciją (ypač nuo 1989 m.), tampa negaliojantys; manytina, kad tokia formuluotė galėtų būti aiškinama kaip atribojanti dabartinę demokratinę sistemą nuo ankstesnio komunistinio režimo. Senoji Konstitucija buvo patvirtinta Vengrijos parlamento sprendimu ir Konstitucijos pakeitimais, priimtais po 1989 ir 1990 m. rinkimų, tai aiškiai nustatyta ir pačioje Nacionalinėje priesaikoje („Pripažįstame, kad mūsų valstybės apsisprendimo teisė, prarasta 1944 metų kovo 19 dieną, buvo atkurta 1990 metų gegužės 2 dieną, kai buvo sudaryta pirmoji laisvuose rinkimuose išrinkta atstovaujamoji valdžios institucija. Šią datą laikome savo šalies naujos demokratijos ir konstitucinės santvarkos pradžia; „Baigiamųjų nuostatų" 2 dalyje – „Parlamentas Pagrindinį Įstatymą priima pagal 1949 metų XX įstatymo 19 straipsnio 3 dalies a punktą ir 24 straipsnio 3 dalį"). Taigi senoji Konstitucija laikoma teisiškai galiojusia.

Vengrijos valdžios institucijų nuomone, teiginys dėl senosios Konstitucijos negaliojimo turėtų būti suprantamas kaip politinė deklaracija. Venecijos komisija apgailestavo, kad Nacionalinėje priesaikoje, neatsižvelgiant į jos teisinę ir politinę reikšmę, buvo pateikta tokia svarbi deklaracija ir kartu įtvirtinti netinkami vidaus prieštaravimai. Venecijos komisija pareiškė, jog ji tikisi, kad Vengrijos Konstitucinis Teismas, interpretuodamas naująją Konstituciją, suteiks tam tikro aiškumo šiuo opiu klausimu.

3) Venecijos komisija pažymėjo, kad nors paprastai konstitucijų preambulėse arba pagrindinius principus nustatančiuose skirsniuose ir minimos vertybės, kuriomis grindžiamos konstitucijos, turėtų būti vengiama

konstitucijoje apibrėžti ar nustatyti vertybes, dėl kurių visuomenėje nėra bendro sutarimo. Tokios vertybės, taip pat teisinė jų reikšmė turėtų būti paliktos etinėms visuomenės diskusijoms ar demokratinei įstatymų leidybos procedūrai, taip gerbiant tiek žmogaus teises, tiek kitus valstybės tarptautinius įsipareigojimus.

4) Konstitucijos 28 straipsnyje nustatyta: „Taikydami įstatymus teismai aiškina įstatymo tekstą pirmiausia atsižvelgdami į jo tikslus ir į Pagrindinį Įstatymą. Pagrindinio Įstatymo ir kitų įstatymų aiškinimas grindžiamas prielaida, kad jie atitinka bendruosius visuomenei naudingus moralinius ir ekonominius tikslus.“ Ši taisyklė nustatyta skirsnyje „Teismai“, todėl manytina, kad ši pareiga skirta ordinariniams teismams, o ne Konstituciniam Teismui. Be to, ši taisyklė yra labai bendro pobūdžio, todėl Venecijos komisija konstatavo, kad tai daugiau politinė deklaracija, o ne Konstitucijos aiškinimo taisyklė, taigi minėta nuostata neturėtų būti naudojama Konstitucijai aiškinti.

III. DĖL KAI KURIŲ ŽMOGAUS TEISIŲ IR LAISVIŲ

1. *Dėl santuokos ir šeimos institutų*. Konstitucijos L straipsnyje nustatyta konstitucinė santuokos (ji apibrėžiama kaip „vyro ir moters sąjunga, sudaryta jų laisvu sprendimu“) ir šeimos (ji apibrėžiama kaip tautos išlikimo pagrindas) institutų apsauga. Venecijos komisijos nuomone, šis santuokos apibrėžimas kritikuotinas, nes gali būti interpretuojamas kaip neapimantis vienos lyties porų sąjungos.

Venecijos komisija atkreipė dėmesį, kad Europos Žmogaus Teisių Teismas (toliau – EŽTT) byloje *Schalkas ir Kopfas prieš Austriją*[30] konstatavo: „Nors nuo Konvencijos priėmimo santuokos institutas patyrė daugybę socialinių permainų, Europoje iki šiol nėra bendro sutarimo dėl tos pačios lyties asmenų santuokos pripažinimo – šiuo metu ne daugiau kaip šešios iš keturiasdešimt septynių Konvenciją pasirašiusių valstybių yra įteisinusios tos pačios lyties asmenų santuoką. <...> Teismas atkreipia dėmesį, kad ryškėja bendras Europos sutarimas dėl tos pačios lyties porų santuokų teisinio pripažinimo; ši tendencija pastaraisiais dešimtmečiais paspartėjo. Tačiau šiuo metu valstybės, kurios teisiškai pripažįsta tos pačios lyties porų santuoką, vis dar nesudaro daugumos. Ši sritis laikytina plėtojama teise, dėl

[30] 2010 m. birželio 24 d. sprendimas, pareiškimas Nr. 30141/04.

kurios nėra bendro sutarimo, todėl valstybėms narėms paliekama nuožiūros laisvė, kada tokią teisę įtvirtinti.“

Kadangi šiuo metu nėra bendrų Europos standartų dėl santuokos, Venecijos komisija, atsižvelgdama į EŽTT praktiką, padarė išvadą, kad Vengrija turi teisę apibrėžti, kas yra santuoka, be to, neatrodo, kad pagal Konstitucijoje pateiktą apibrėžtį būtų draudžiama tos pačios lyties asmenų sąjunga (nors tokioms sąjungoms ir netaikoma tokia pat apsauga kaip santuokai). Šiame kontekste Venecijos komisija pažymėjo ir tai, kad nuo 2009 m. Vengrijoje nustatyta tos pačios lyties asmenų civilinės partnerystės teisinė apsauga (nors ir su tam tikrais apribojimais).

2. *Dėl teisės į gyvybę*. II straipsnyje, įtvirtintame skyriuje „Laisvės ir atsakomybė“, nustatyta, kad „embriono ir vaisiaus gyvybė saugoma nuo apvaisinimo momento“. Venecijos komisijos nuomone, tokia nuostata gali prieštarauti EŽTK 8 straipsniui, nustatančiam teisę į privataus gyvenimo gerbimą; įstatymų leidėjas, reguliuodamas nėštumo nutraukimą, įsiterpia į moters privatų gyvenimą: moteriai tapus nėščiai, jos privatus gyvenimas tampa glaudžiai susijęs su besivystančiu vaisiumi.

Pagal EŽTT praktiką, kadangi abortų teisinis reguliavimas siejasi su tradiciniu privatumo ir viešųjų interesų derinimu, šis reguliavimas (ypač susijęs su abortais, kurie daromi siekiant išgelbėti nėščiosios gyvybę) taip pat turi būti vertinamas atsižvelgiant į valstybės pareigą apsaugoti motinos fizinį integralumą[31]. Aiškindamas EŽTK 2 straipsnį (teisės į gyvybę apsauga) EŽTT yra pažymėjęs, kad šioje srityje nėra bendrų standartų, todėl kiekvienai valstybei palikta nuožiūros laisvė, atsižvelgiant į specifines aplinkybes ir visuomenės poreikius, nustatyti teisės į gyvybę apsaugos pradžios momentą[32]. Venecijos komisija taip pat atkreipė dėmesį, kad Vaiko teisių konvencijoje yra nustatyta, jog vaikui reikia atitinkamos teisinės apsaugos tiek iki gimimo, tiek gimus.

Atsižvelgdama į tai Venecijos komisija pažymėjo, jog minėtos nuostatos nereiškia, kad yra pripažįstama absoliuti vaisiaus teisė į gyvybę; jeigu EŽTK 2 straipsnis būtų skirtas vaisiaus gyvybei apsaugoti ir jeigu ši apsauga, nenustačius tiesioginių apribojimų, būtų laikoma absoliučia, tai reikštų, kad abortai būtų draudžiami, net jei tolesnis nėštumas keltų didelį pavojų nėščiosios gyvybei. Taigi negimusi gyvybė būtų laikoma aukštesne vertybe nei nėščiosios gyvybė. Dėl to Konstitucijos II straipsnis neturėtų

[31] 2006 m. vasario 7 d. sprendimas *Tysiac prieš Lenkiją*, pareiškimas Nr. 5410/03.

[32] 2004 m. liepos 8 d. sprendimas *Vo prieš Prancūziją*, pareiškimas Nr. 53924/00.

būti aiškinamas taip, kad negimusio vaiko gyvybė yra aukštesnė vertybė nei motinos gyvybė. Be to, ši Konstitucijos nuostata negalėtų būti laikoma nustatančia pareigą kriminalizuoti abortus. Venecijos komisija pabrėžė, kad būtina įvertinti įvairias, dažnai prieštaringas, motinos ir negimusio vaiko teises ir laisves. Jeigu būtų toks interesų derinimas, manytina, kad II straipsnyje nustatyta negimusio vaiko gyvybės apsauga atitiktų EŽTK.

Šiuo metu nėra aišku, kaip Vengrijos įstatymų leidėjas ketina reglamentuoti abortus; susirūpinimą kelia tai, kad naudojantis šiomis nuostatomis gali būti stengiamasi pateisinti teisės aktus, kuriais būtų ribojami ar net draudžiami abortai. Venecijos komisijos nuomone, tokiu atveju Vengrijos valdžios institucijos privalo atkreipti dėmesį į EŽTT jurisprudenciją[33].

Venecijos komisija taip pat pažymėjo, kad nors Vengrija yra ratifikavusi EŽTK Protokolą Nr. 6 (Dėl mirties bausmės panaikinimo) ir Protokolą Nr. 13 (Dėl mirties bausmės panaikinimo visais atvejais), yra nustačiusi itin aukštą žmogaus gyvybės apsaugos standartą, deja, nei II straipsnyje, nei jokiame kitame Konstitucijos straipsnyje mirties bausmės panaikinimas nėra tiesiogiai įtvirtintas.

IV. DĖL KONSTITUCINIO TEISMO

Venecijos komisija pažymėjo, kad nuo 1990 m. Konstitucinis Teismas užima labai svarbią vietą Vengrijos stabdžių ir atsvarų sistemoje, be to, dėl savo jurisprudencijos jis yra pelnęs ir tarptautinį pripažinimą.

Konstitucijos 24 straipsnyje nėra nustatyta išsamių Konstitucinio Teismo įgaliojimų, struktūros ir veiklos taisyklių; tai turi reglamentuoti pagrindinis įstatymas.

1. *Teisėjų skaičius ir kadencija.* Naujojoje Konstitucijoje teisėjų skaičius padidintas nuo 11 iki 15, jų kadencija pailginta nuo devynerių iki dvylikos metų. Be to, įgaliojimai išrinkti ir paskirti Konstitucinio Teismo pirmininką suteikti parlamentui (anksčiau tai darė pats Konstitucinis Teismas), pirmininko kadencijos terminas pailgintas iki jo kadencijos pabaigos.

Venecijos komisija pripažino, kad daug kur įgaliojimus rinkti konstitucinio teismo pirmininką turi politiniai veikėjai, o ne konstitucinis teismas, tačiau pažymėjo ir tai, kad pagal senąją Konstituciją teisėjai rinkdavo savo Teismo pirmininką Venecijos komisijos nuomone, tokia pirmininko

---

[33] Ypač į 2010 m. gruodžio 16 d. sprendimą *A, B ir C prieš Airiją*, pareiškimas Nr. 25579/05.

rinkimų sistema tvirčiau garantuoja Konstitucinio Teismo nepriklausomumą. Kitoje nuomonėje, kurioje Venecijos komisija vertino Vengrijos Konstitucinio Teismo įstatymą, buvo dar kartą pabrėžta, kad ankstesnė rinkimo tvarka būtų buvusi aiškiai geresnis pasirinkimas[34].

Venecijos komisijos nuomone, Konstitucinio Teismo įstatyme (Konstitucijos 24 straipsnio 5 dalis) turėtų būti aiškiai nustatyta, kad Konstitucinio Teismo teisėjų kadencija nepratęsiama ir neatnaujinama, tuomet Konstitucinio Teismo teisėjai taptų labiau nepriklausomi nuo juos renkančių institucijų.

2. *Konstitucinio Teismo įgaliojimai*. Pasak Venecijos komisijos, tai, kad konstitucinės kontrolės sistemoje išsaugomas individualaus konstitucinio skundo institutas, yra teigiama, tačiau Konstitucijoje nustačius Konstitucinio Teismo galių apribojimus gali būti sugriautas Konstitucinio Teismo (Vengrijos teisinės sistemos konstitucingumo garanto) autoritetas.

2.1. Pažymėtina, kad Konstitucijoje nustatyti specialūs valstybės biudžeto valdymo kriterijai, taip pat griežti valstybės skolos apribojimai. Tačiau, užuot įgaliojimus kontroliuoti valstybės biudžeto ir mokesčių teisinio reguliavimo konstitucingumą suteikus Konstituciniam Teismui, speciali teisė šioje srityje daryti įtaką teisiniam reguliavimui perduota naujai įsteigtai Biudžeto tarybai (44 straipsnis). Be to, Konstitucinio Teismo įgaliojimus tirti valstybės biudžeto, mokesčių teisinį reguliavimą lemia ne tik Biudžeto tarybos veto teisė, bet ir peržengta 50 procentų bendrojo vidaus produkto vertės valstybės skola: „Kol valstybės skolos dydis viršija pusę bendrojo nacionalinio produkto, Konstitucinis Teismas pagal savo kompetenciją, įtvirtintą 24 straipsnio 2 dalies b–e punktuose, gali vertinti tik įstatymų dėl valstybės biudžeto ir jo įgyvendinimo, valstybės mokesčių, rinkliavų, pensijų ir socialinio draudimo įmokų, muito tarifų ir valstybės nustatytų sąlygų vietos mokesčiams atitiktį Pagrindiniam Įstatymui arba gali paskelbti šiuos įstatymus negaliojančiais, jeigu jais buvo pažeista teisė į gyvybę ir žmogaus orumą, asmens duomenų apsaugą, minties, sąžinės ir religijos laisvė arba teisės, kylančios iš Vengrijos pilietybės. Konstitucinis Teismas turi neribotą kompetenciją paskelbti šiuos įstatymus negaliojančiais, jeigu nebuvo laikytasi Pagrindiniame Įstatyme nustatytų jų priėmimo ir paskelbimo procedūrinių reikalavimų.“

[34] *Opinion On Act CLI of 2011 On The Constitutional Court of Hungary (Nr 665/2012 CDL-AD (2012) 2009* (priimta 2012 m. birželio 12 d. Venecijos komisijos 91-ojoje sesijoje. Toks teiginys yra Nuomonės 9 punkte.

Eksplicitiškai nustačius Konstitucinio Teismo įgaliojimų tikrinti tam tikrų teisės aktų atitiktį Konstitucijai apribojimus minėtas teisinis reguliavimas leidžia atvirai pažeisti Konstituciją be jokių pasekmių. Venecijos komisijos nuomone, tokie Konstitucinio Teismo įgaliojimų apribojimai sudaro įspūdį, jog kontroliuoti valstybės skolos dydį yra toks svarbus tikslas, kad jo gali būti siekiama ir nekonstituciniais įstatymais. Venecijos komisija pažymėjo, kad nustatyti apribojimai apima, pavyzdžiui, ir Konstitucinio Teismo įgaliojimus tirti valstybės biudžeto įgyvendinimą bei gali būti išplėsti į kitas sritis, kurios nebebūtų konstitucinės kontrolės objektas. Venecijos komisija rekomendavo pagrindiniame įstatyme, kuriame apibrėžiami Konstitucinio Teismo įgaliojimai, struktūra ir veikla (kaip reikalaujama 24 straipsnio 5 dalyje), pateikti visus šiuo klausimu reikalingus patikslinimus ir išaiškinimus.

Venecijos komisija taip pat pažymėjo, kad būtina suteikti Konstituciniam Teismui plačius įgaliojimus tikrinti svarbiausių principų ir visuomeninio gyvenimo nuostatų (įskaitant visas Konstitucijos garantuojamas pagrindines teises) konstitucingumą. Jeigu pagal nustatytąjį teisinį reguliavimą Konstitucinis Teismas gali tikrinti teisės aktų atitiktį tik ribotam kiekiui Konstitucijos nuostatų, tai prieštarauja akivaizdžiam parlamento konstitucinės teisėkūros tikslui stiprinti pagrindinių teisių apsaugą.

2.2. Venecijos komisija atkreipė dėmesį į tai, kad Konstitucinis Teismas vis dar turi galimybę taikyti sankcijas už piktnaudžiavimą mokesčių teisės srityje. 2011 m. gegužės 6 d. byloje jis tyrė, ar tai, kad net prieš penkerius metus gautoms pajamoms retroaktyviai taikomas 98 proc. pajamų mokestis, atitinka Konstituciją. Konstitucinis Teismas konstatavo, kad retroaktyvus pajamų apmokestinimas (nekeičiant jokių įstatymų, jau pasibaigus mokestiniams metams) yra individo autonomijos didelio masto pažeidimas, todėl nepagrįstas ir pažeidžia žmogaus orumą.

Venecijos komisija pažymėjo, kad pagal EŽTT praktiką mokesčių įstatymai patenka į EŽTK Protokolo Nr. 1 1 straipsniu reglamentuojamą sritį; retroaktyvus apmokestinimas, dėl kurio piliečiams atsiranda papildoma mokesčių našta, laikytinas pažeidžiančiu EŽTK Protokolo Nr. 1 1 straipsnį. Venecijos komisija taip pat atkreipė dėmesį į EŽTT praktiką, pagal kurią EŽTK Protokolo Nr. 1 1 straipsnyje įtvirtinta sąvoka „nuosavybė“ apima visas turtines teises, įskaitant socialines pašalpas (tiek siejamas su gyventojų dalyvavimu kaupiant lėšas, tiek su juo nesiejamas)[35]. Nors

[35] 2010 m. gegužės 18 d. sprendimas *Plalam S. P. A. prieš Italiją*, pareiškimas Nr. 16021/02.

EŽTT pripažįsta, kad valstybės turi didelę nuožiūros laisvę šioje srityje, ši laisvė nėra neribota – valstybė turi nustatyti pusiausvyrą tarp viešųjų interesų ir asmenų pagrindinių teisių apsaugos (nesukurti konkretiems privatiems asmenims neproporcingos ir pernelyg didelės naštos). Būtina, kad valstybės, kuriose veikia konstituciniai teismai, suteiktų jiems įgaliojimus vertinti visų nacionalinių teisės aktų atitiktį konstitucijos garantuojamoms žmogaus teisėms.

3. *Pakartotinė teisės akto patikra*. Konstitucijos 6 straipsnio 8 dalyje nustatytas teisinis reguliavimas taip pat laikytinas galimu Konstitucinio Teismo galių apribojimu. Venecijos komisijos nuomone, pakartotinai kreipiantis į Konstitucinį Teismą dėl neįsigaliojusio teisės akto atitikties Konstitucijai ginčijamas teisės aktas turi iš esmės skirtis nuo pirmiau tirtojo, antraip pakartotinė teisės akto patikra būtų nereikalinga. Minėto straipsnio 8 dalyje nustatyta pagreitinta patikros procedūra taip pat kelia abejonių, nes teismui turi būti suteikiamas protingas terminas bylai iš naujo nagrinėti.

Jeigu mano, kad reikia neatidėlioti teisės akto priėmimo, Parlamentas gali nuspręsti jį priimti be abejonių keliančios nuostatos, o šią nuostatą įtraukti vėliau papildant priimtą teisės aktą arba pakeisti nuostatą taip, kad nekiltų abejonių dėl jos konstitucingumo.

4. *Pareiga laikytis „suderinto, skaidraus ir tvaraus biudžeto valdymo principo“*. N straipsnio 3 dalyje Konstituciniam Teismui nustatytas įpareigojimas vykdant savo pareigas gerbti „suderinto, skaidraus ir tvaraus biudžeto valdymo principą“. Venecijos komisija konstatavo, jog tikisi, kad šis įpareigojimas susijęs su Konstitucinio Teismo, kaip viešosios institucijos, administraciniu valdymu, o ne skirtas Konstitucijos aiškinimo taisyklėms nustatyti. Venecijos komisijos nuomone, šis principas neturėtų būti taikomas taip, kad būtų daroma neigiama įtaka Konstitucinio Teismo finansiniam nepriklausomumui ar apskritai jo nepriklausomumui.

V. DĖL TEISMŲ

Konstitucijoje nustatyti tik labai bendri Vengrijos teismų sistemos veiklos pagrindai, o išsamios teismų darbo organizavimo ir veiklos taisyklės, teisėjų teisinis statusas ir atlyginimas yra pagrindinio įstatymo reguliavimo dalykas (Konstitucijos 25 straipsnio 7 dalis). Nors Konstitucijos 26 straipsnio 1 dalyje aiškiai nustatyta, kad teisėjai yra nepriklausomi ir klauso tik įstatymų, Konstitucijoje nėra aiškiai konstatuota, kad teismai – tai savarankiška valstybės valdžią vykdanti institucija ir yra nepriklausomi;

tokios nuostatos galėtų būti kildinamos iš skyriaus „Pagrindinės nuostatos“ C straipsnio. Venecijos komisija rekomendavo į atitinkamą pagrindinį įstatymą įtraukti teisminės valdžios nepriklausomumo ir teismų savivaldos garantijas.

Nors Vengrija ir rengiasi esminei teismų reformai, informacijos apie ją Konstitucijoje labai mažai, Vengrijos visuomenė taip pat menkai apie ją nusimano. Kadangi teismams skirta Konstitucijos dalis yra labai neapibrėžta ir bendro pobūdžio, neaišku, ar planuojama reforma iš esmės pakeis sistemą. Venecijos komisija paskatino Vengrijos valdžios institucijas užtikrinti, kad ateityje keičiant teismų sistemą ir vykdant numatytą reformą būtų laikomasi valdžių padalijimo ir teisinės valstybės principų, būtų užtikrinamas teisėjų nepriklausomumas, nešališkumas ir nebūtų keičiama jų įgaliojimų trukmė.

Venecijos komisija kritikavo Konstitucijos nuostatas dėl teismų sistemos, nes jos pernelyg bendro pobūdžio. Konstitucijos 25 straipsnio 4 dalyje nustatyta, kad „teismų sistema yra daugiapakopė“. Kadangi Konstitucijoje nėra jokių pereinamojo laikotarpio normų, sunku suprasti, ką reiškia sąvoka „daugiapakopė sistema“, ar išliks iki Konstitucijos priėmimo veikę teismai ir kokią įtaką teisėjų teisiniam statusui turės nauja teismų struktūra.

Venecijos komisija atkreipė dėmesį, kad Konstitucijoje nebeliko senosios Konstitucijos 50 straipsnyje nustatytos Teisėjų nacionalinės tarybos (teismų savivaldos institucijos), todėl neaišku, ar ši institucija išliks, kokių priemonių bus imtasi teismų savivaldai užtikrinti iki efektyvaus teismų reformos įgyvendinimo ir koks teismų savivaldos mechanizmas bus nustatytas. Vengrijai rekomenduota, nepaisant pasirinkto teismų savivaldos mechanizmo, nustatyti stiprias teismų savivaldos garantijas ir nesudaryti sąlygų kištis politikams.

Pagal Konstitucijos 25 straipsnio 1 dalį Kurija (istorinis Vengrijos Aukščiausiojo Teismo pavadinimas) yra aukščiausia Vengrijos teisminė institucija. Kadangi Konstitucijoje nėra jokių pereinamojo laikotarpio normų, pagrįstai kilo klausimai, ar teismo pavadinimo pakeitimas reiškia, kad tuometinį Aukščiausiojo Teismo pirmininką pakeis naujas Kurijos pirmininkas, ir ar bus keičiami visi teisėjai.

Pagal Konstitucijos 26 straipsnio 2 dalį teisėjams taikomas bendras pensinis amžius. Suprasdama, kad teisėjų pensinio amžiaus sumažinimas nuo 70 iki 62 metų yra numatytos teismų sistemos reformos dalis, Veneci-

jos komisija vis dėlto manė, kad ši priemonė, turint omenyje teisėjų nepriklausomumą ir jų įgaliojimų netrumpinimą, abejotina. Atsižvelgiant į skirtingus šaltinius, per metus į pensiją turėtų išeiti daugiau nei 300 labiausiai patyrusių teisėjų, atitinkamai reikės surasti tiek pat profesionalų jų vietoms užimti. Tokios permainos gali pakenkti teismų pajėgumui, gali būti pažeisti tęstinumo ir teisinio saugumo principai ir mėginama nederamai kištis į teismų sudėties formavimą.

Konstitucijos 27 straipsnio 3 dalies nuostata „įstatyme nustatytais atvejais teismo sekretoriai taip pat gali nagrinėti bylas po vieną kaip teisėjai, tuomet taikomos 26 straipsnio 1 dalies nuostatos“ yra neaiški ir abejotina: ar gali teismo sekretorius, kuris nėra teisėjas, vykdyti teisėjo funkcijas? Jei taip, tokia nuostata gali prieštarauti Europos teisėjų statuso standartams. Venecijos komisijos nuomone, pagal Konstitucijos 27 straipsnio 3 dalį nustatant tuos specialius atvejus būtina laikytis minėtų standartų (ypač teisėjų ir teismų nepriklausomumo ir nešališkumo).

VI. DĖL RELIGINIŲ BENDRIJŲ

VII straipsnyje įtvirtinta minties, sąžinės ir religijos laisvė. Pagal šio straipsnio 2 dalį valstybė, siekdama visuomeninių tikslų, turi bendradarbiauti su bažnyčiomis. Šis įpareigojimas nereiškia, kad bažnyčios yra valstybinės (nors tokia tvarka Europoje ir egzistuoja) – Konstitucijoje eksplicitiškai nustatyta, kad bažnyčios turi savivaldos teisę ir yra atskirtos nuo valstybės. Pagal Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo 17 straipsnį Europos Sąjunga turi palaikyti atvirą, skaidrų nuolatinį dialogą su bažnyčiomis ir nereliginėmis organizacijomis, be to, kaip Venecijos komisija pažymėjo 2004 m. gairėse dėl įstatymų, susijusių su religija ir tikėjimu, patikros[36], „teisės aktai, kuriuose pabrėžiami skirtingų religijų vaidmens valstybės istorijoje skirtumai, leistini tiek, kiek jie nėra naudojami tebevykstančiai diskriminacijai pateisinti“ (II dalies B skyriaus 3 punktas).

VII. DĖL SPAUDOS LAISVĖS

Konstitucijos IX straipsnyje nustatyta Vengrijos pareiga saugoti spaudos laisvę. Venecijos komisijos nuomone, sprendimas spaudos laisvę įtvirtinti ne kaip individualią asmens teisę, o kaip valstybės įsipareigojimą, yra abejotinas. Sudaromas įspūdis, kad šios laisvės įgyvendinimas priklauso

[36] *Guidelines for Review of Legislation Pertaining to Religion and Belief.*

nuo valstybės valios ir jos pasiryžimo vykdyti šią savo pareigą. Tokia teisinė technika gali neigiamai paveikti šios teisės apsaugos turinį, kryptį ir kokybę, taip pat bylų dėl šios konstitucinės teisės pažeidimų nagrinėjimą.

Be to, pagal IX straipsnio 3 dalį pagrindiniu įstatymu nustatomos išsamios taisyklės, taikomos spaudos laisvei ir institucijai, prižiūrinčiai žiniasklaidos teikiamas paslaugas, jos produktus ir informacinių ryšių rinką, tačiau Konstitucijoje nėra numatyta jokių šio įstatymo tikslų, turinio ar apribojimų. Vos priėmus tokį įstatymą iš esmės neliks galimybės jį pakeisti paprasta parlamento narių balsų dauguma[37]. Venecijos komisija patarė kritikuojamą konstitucinę normą (ir kitas konstitucines nuostatas dėl laisvių) keisti taip, kad joje būtų aiškiai nustatyta, jog šios konstitucinės garantijos yra asmens teisės.

[37] Rengiant vertimą spaudoje buvo pranešta, kad Vengrijos Parlamentas 2012 m. gegužės mėn. sutiko patobulinti šį organinį įstatymą, atsižvelgdamas į Europos Sąjungos Komisijos kritiką. – *Vertėjo pastaba*.

VOKIETIJOS FEDERACINĖ RESPUBLIKA

• PRATARMĖ •

Šiuo metu Vokietijos Federacinėje Respublikoje galiojanti Konstitucija – tai 1949 m. gegužės 23 d. priimtas Vokietijos Federacinės Respublikos Pagrindinis Įstatymas. Ši Konstitucija pratęsė ankstesnių Vokietijos konstitucijų idėjas: tuo metu Vokietija jau turėjo šimtametę konstitucinę tradiciją[1].

Pasibaigus Antrajam pasauliniam karui, Vokietijos, kuri buvo suskirstyta į keturias okupacines zonas, valdžią perėmė keturių sąjungininkių – Jungtinių Valstijų, Didžiosios Britanijos, Sovietų Sąjungos ir Prancūzijos – karinė administracija. Jos sudarė bendrą Kontrolės tarybą. Kadangi interesų skirtumai tarp vakarų valstybių ir Sovietų Sąjungos aštrėjo, Kontrolės taryba savo darbą 1948 m. nutraukė. Formaliai tai buvo priežastis, turėjusi reikšmės Vokietijos padalijimui.

1948 m. liepos 1 d. trys minėtos (Vakarų) valstybės vadinamuosiuose Frankfurto dokumentuose įpareigojo Vakarų Vokietijos žemių ministrus pirmininkus sušaukti susirinkimą, kuris parengtų trijų Vakarų zonų Konstituciją. Žemių Ministrų pirmininkų pageidavimu buvo atsisakyta sušaukti tokį susirinkimą ir parengti galutinį Konstitucijos tekstą. Susitarta, kad Pagrindinį Įstatymą parengs Parlamentinė taryba. 1948 m. rugpjūtį žemių ministrų pirmininkų sušaukta ekspertų komisija parengė Pagrindinio Įstatymo projektą, kuris buvo Parlamentinės tarybos, pirmąkart susirinkusios Bonoje 1948 m. rugsėjo 1 d., tolesnių darbų pagrindas. Parlamentinei tarybai vadovavo K. Adenaueris, ją sudarė 65 iš vienuolikos federalinių žemių išrinkti deputatai. Rengiant Pagrindinio Įstatymo projektą, pirmiausia buvo stengiamasi išvengti Veimaro Respublikos konstitucinės patirties trūkumų (pavyzdžiui, prieštaringas valstybės vadovo institutas, ypatingai stiprios valstybės intervencijos į ekonominius santykius problema), taip pat perimti ankstesnių Vokietijos konstitucijų pasiteisinusias nuostatas bei sekti europinėmis konstitucinėmis tradicijomis. Pagrindiniu Įstatymu buvo siekiama trijų svarbiausių tikslų, kurių įtvirtinimą nulėmė Vokietijos konstitucingu-

---

[1] Vokietijos Reicho Konstitucija buvo priimta 1849 m. kovo 28 d., po to sekė 1871 m. sausio 18 d. Vokietijos Reicho Konstitucija ir 1919 m. Vokietijos Reicho Konstitucija, kuri teisinėje literatūroje pagal šio akto priėmimo vietą vadinama Veimaro Konstitucija.

mo raidos ypatybės. Vienas iš jų – valdžios monopolį suteikti parlamentui, kuris vienintelis renkamas tautos tiesiogiai. Taip pat atsisakoma tiesioginės demokratijos elementų, kurie siejami su Veimaro Konstitucijos laikotarpiu, kai tuometinis Vokietijos Prezidentas taip pat buvo renkamas tiesiogiai tautos. Kitas svarbus tikslas – parlamentinės valstybės valdymo formos įtvirtinimas[2]. Pagrindiniai naujosios Konstitucijos prioritetai buvo suformuluoti taip: demokratija, federalizmas ir žmogaus teisės[3]. Pagrindiniame Įstatyme buvo įtvirtinta ir esminių naujovių. Kontitucionalizmo raidai jis pirmiausia reikšmingas tuo, kad jame bandoma įdiegti teisinės ir socialinės valstybės idėjas. Be to, Pagrindiniame Įstatyme įtvirtintas asmens teisių ir laisvių katalogas visuotinai pripažįstamas kaip itin išsamus[4].

Po aštuonių mėnesių, 1949 m. gegužės 8 d., Pagrindinis Įstatymas buvo priimtas 53 Parlamentinės tarybos nariams balsavus „už“, 12 – „prieš“. Tų pačių metų gegužės 12 d. jam pritarė ir okupacinės jėgos bei Vokietijos federalinių žemių, išskyrus Bavariją, tautos atstovybės. Pagal Pagrindinio Įstatymo 144 straipsnį jį turėjo priimti du trečdaliai Vokietijos federalinių žemių atstovybių. 1949 m. gegužės 23 d. Pagrindinis Įstatymas buvo iškilmingai paskelbtas, pasirašytas ir kitą dieną įsigaliojo[5]. Taip buvo įkurta Vokietijos Federacinė Respublika. Pagrindinis Įstatymas pagal 1990 m. rugpjūčio 31 d. Vokietijos suvienijimo sutartį tik nuo 1990 m. spalio 3 d. galioja visoje valstybės teritorijoje, vadinamosiose „senosiose[6]“ ir „naujo-

[2] Rudzio, W. *Das politische System der Bundesrepublik Deutschalnd*, 7., aktualisierte und erweiterte Auflage. Wiebaden, 2006, S. 40–42.

[3] Battis, U.; Gusy, Ch. *Einführung in das Staatsrecht,* 5., neu bearbeitete Auflage. Berlin/ Boston: De Gruyter, 2011.

[4] Jarašiūnas, E. Nuo pirmosios iki naujausių konstitucijų: keletas minčių apie konstitucinio reguliavimo raidą. *Šiuolaikinė konstitucija: studijos apie užsienio šalių konstitucinį reguliavimą.* Kolektyvinė monografija. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2005, p. 26.

[5] Parengtas ir priimtas dokumentas buvo pavadintas Pagrindiniu Įstatymu, o sąvokos „konstitucija“ buvo sąmoningai vengiama, nes ji negaliojo visai vokiečių tautai, o galiojimo teritorijoje suverenitetas nebuvo visiškai įgyvendintas. Be to, Pagrindinio Įstatymo laikinumą liudijo ir jo preambulėje įtvirtinta frazė „pereinamajam laikotarpiui“ ir 146 straipsnio nuostata, jog Pagrindinis Įstatymas netenka galios tą dieną, kai įsigalioja laisvu vokiečių apsisprendimu priimta Konstitucija. Pagrindinio Įstatymo galiojimo teritorija, atsižvelgiant į siekiamą valstybės suvienijimą, Pagrindiniame Įstatyme nebuvo nustatyta.

[6] Badenas-Viurtemburgas (vok. *Baden Württemburg*), Bavarija (vok. *Bayern*), Berlynas (vok. *Berlin*), Bremenas (vok. *Bremen*), Hamburgas (vok. *Hamburg*), Hesenas (vok. *Hessen*), Žemutinė Saksonija (vok. *Niedersachsen*), Šiaurės Reinas-Vestfalija (vok. *Nordrhein-Westfalen*), Reinlandas-Pfalcas (vok. *Rheinland-Pfalz*), Šlėzvigas-Holšteinas (vok. *Schleswig-Holstein*).

siose[7]“ federalinėse žemėse. Pagrindinį Įstatymą sudaro preambulė[8], 146 straipsniai, suskirstyti į 14 skirsnių. Pagrindinio Įstatymo sudėtinė dalis taip pat yra 1919 m. Vokietijos Reicho Konstitucijos 136, 137, 138, 139 ir 141 straipsnių nuostatos.

Pagrindinio Įstatymo keitimo tvarka reglamentuojama jo 79 straipsnyje. Jame nustatyta, kuriais atvejais, kaip ir kokia forma jis gali būti pakeistas. Pirmoji Pagrindinio Įstatymo keitimo sąlyga nurodoma šio straipsnio 1 dalies 1 sakinyje: Pagrindinį Įstatymą galima pakeisti tokiu įstatymu, kuris aiškiai pakeičia Pagrindinio Įstatymo pažodinį tekstą arba jį papildo[9]. Pagrindinis Įstatymas, kaip ir dauguma valstybių konstitucijų, numato sudėtingesnę jį keičiančių įstatymų priėmimo procedūrą nei paprastų įstatymų: tokiam įstatymui turi pritarti du trečdaliai Bundestago narių ir du trečdaliai Bundesrato narių. Pagrindinio Įstatymo 79 straipsnio 3 dalyje įtvirtinti galiojančios Konstitucijos pagrindai, kurie negali būti keičiami[10].

Pagrindinio Įstatymo 20 straipsnio, kuris dar vadinamas „sutrumpinta Konstitucija“ 1 dalyje yra įtvirtinti pagrindiniai Vokietijos Federacinės Respublikos konstitucinės santvarkos principai. Šiame straipsnyje skelbiama Vokietijos Federacinę Respubliką esant demokratine ir socialine federacine valstybe. Pagrindinio Įstatymo 28 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad federalinių žemių konstitucinė santvarka turi atitikti respublikinės, demokratinės ir socialinės teisinės valstybės principus.

---

7 Brandenburgas (*Brandenburg*), Meklenburgas-Pomeranija (*Mecklenburg-Vorpommern*), Saksonija (*Sachsen*), Saksonija-Anhaltas (*Sachsen-Anhalt*), Tiuringija (*Thüringen*).

8 Dabar galiojančio Pagrindinio Įstatymo preambulė skiriasi nuo 1949 m. priimto Pagrindinio Įstatymo peambulės. Pokyčius lėmė Vokietijos Federacinės Respublikos ir Vokietijos Demokratinės Respublikos suvienijimas: preambulėje įtvirtintas raginimas laisvu apsisprendimu siekti Vokietijos vienybės ir laisvės buvo įgyvendintas. Nebeaktualios preambulės nuostatos 1990 m. rugpjūčio 31 d. Vokietijos suvienijimo sutarties pagrindu buvo pakeistos.

9 Ši nuostata buvo įtvirtinta atsižvelgiant į neigiamą Veimaro laikų konstitucinę patirtį, kai buvo galima keisti Konstituciją, to neatspindint pačiame Konstitucijos tekste: tokie pakeitimai buvo reglamentuojami daugelyje įstatymų.

10 Tai, kad Pagrindinio Įstatymo keitimas, susijęs su Federacijos padalijimu į federalines žemes ir esminiu federalinių žemių dalyvavimu įstatymų leidyboje yra negalimas, reiškia, jog Vokietijos federalinė santvarka negali būti pakeista. Draudimas keisti Pagrindinio Įstatymo 1 straipsnio nuostatą, įtvirtinančią žmogaus orumo neliečiamumą, iš esmės reiškia, kad negali būti keičiamas ir Pagrindinio Įstatymo 2–19 straipsniuose įtvirtintų teisių, kurios yra privalomos įstatymų leidžiamajai, vykdomajai ir teisminei valdžioms kaip tiesiogiai taikoma teisė, turinys, jei taip būtų pažeidžiamas žmogaus orumas.

Pagrindiniame Įstatyme nėra tiesiogiai pasakyta, jog Vokietijos valdymo forma yra respublika, tačiau tai pirmiausia atsispindi oficialiame valstybės pavadinime, taip pat jau anksčiau minėtuose 20 ir 28 straipsniuose. Kaip minėta, Pagrindinio Įstatymo 20 straipsnyje įtvirtintas demokratinio valdymo principas. Jame nėra aiškiai pasakyta, kad Vokietijos Federacinė Respublika yra parlamentinė demokratija, tačiau tai liudija kai kurie bruožai, kurie tradiciškai yra būdingi parlamentinei valstybės valdymo formai. Jai būdingas „silpnas" Prezidentas (valstybės vadovas) ir „stiprus" parlamentas bei vyriausybė.

Jau minėta, kad Vokietija yra federacinė respublika. Tokią šios valstybės sandaros formą pirmiausia nulėmė istorinės aplinkybės. Vokietijos federalizmo ypatybė yra ta, kad jos subjektai – federalinės žemės – yra suverenios valstybės. Tiesa, jų valstybinė valdžia tam tikrose srityse yra apribota, tačiau pripažinta Federacijos, o ne kilusi iš jos. Visos federalinės žemės, nesvarbu, kokio dydžio jų teritorijos ar kokia jų ekonominė padėtis, teisiniu požiūriu yra lygios vienos su kitomis ar santykiuose su Federacija. Pagrindinio Įstatymo 20 straipsnio 1 dalyje įtvirtintas federacinės valstybės principas konkretinamas daugelyje nuostatų, tačiau svarbiausias klausimas – kaip Federacijai ir federalinėms žemėms padalijama valstybės valdžia, kaip atribojama jų kompetencija įstatymų leidybos, vykdomosios valdžios, teisingumo ir kitose srityse. Šiuo požiūriu svarbus Pagrindinio Įstatymo 30 straipsnis. Kalbant apie įstatymų leidybą, pabrėžtina, kad šiame procese Federacija turi daugiau galių, jos pozicija čia yra vyraujanti. Pagal bendrą nuostatą federalinės žemės įstatymų leidybos teisę turi tiek, kiek Pagrindinis Įstatymas jos nesuteikia Federacijai (70 str. 1 d.). Pagrindiniame Įstatyme reglamentuojamas ne tik kompetencijos Federacijai ir federalinėms žemėms padalijimas, bet ir užkertamas kelias prieštaravimams tarp šių subjektų išleistų normų. Jei Federacijos ir federalinių žemių išleistos normos susijusios su tuo pačiu objektu, galioja vadinamoji konkurencijos taisyklė, įtvirtinta Pagrindinio Įstatymo 31 straipsnyje: Federacijos kuriama teisė turi pirmenybę prieš federalinės žemės teisę. Kompetencijos padalijimas vykdomosios valdžios srityje reglamentuojamas Pagrindinio Įstatymo VIII skirsnyje. Šioje srityje federalinės žemės turi daugiau įgaliojimų. Teisminės valdžios vykdymo srityje Pagrindinis Įstatymas daugiausia galių taip pat numato federalinėms žemėms. Šioje srityje Federacijai priklauso tik tokie įgaliojimai, kurie yra būtini siekiant išsaugoti teisminės valdžios vieningumą visoje Federacijoje. Federacinėje valstybėje svarbią reikšmę turi kompetencijos padalijimas

finansų, ypač mokesčių, srityje. Šiuo metu įstatymų leidybos teisė, susijusi su mokesčiais ir ypač su pajamomis, faktiškai priklauso Federacijai. Nors Pagrindinio Įstatymo 109 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad Federacija ir federalinės žemės savo biudžetus tvarko savarankiškai ir nepriklausomai viena nuo kitos, tačiau šis principas dėl vis didėjančio finansinio, o kartu ir realaus federalinių žemių priklausomumo nuo Federacijos yra labai susilpnėjęs. Federacinėje valstybėje ypač svarbu kompetencijos padalijimas jos subjektams užsienio reikalų srityje. Pagrindinio Įstatymo 32 straipsnyje įtvirtinta pagrindinė nuostata: rūpintis santykiais su užsienio valstybėmis yra Federacijos kompetencija. Ši nuostata reiškia, kad Vokietijos Federacinė Respublika tarptautiniuose santykiuose dalyvauja kaip visuma. Federalinės žemės gali sudaryti sutartis su užsienio valstybėmis tik gavusios Federacijos pritarimą. Tai reiškia, kad šioje srityje kompetencija faktiškai priklauso ne federalinėms žemėms, o Federacijai. Aptariant federacinės valstybės principą, pasakytina, kad federalinėms žemėms suteikiama galimybė per Bundesratą dalyvauti formuojant Federacijos politinę valią (50 str.). Jo dėka federalinės žemės santykiuose su Federacija įgauna politinę atsvarą. Federacijos kompetencijos išplėtimas tokiu būdu yra iš dalies kompensuojamas.

Pagrindinio Įstatymo 20 straipsnio 1 dalyje ir 2 dalies 2 sakinyje įtvirtintas svarbus konstitucinis principas, nustatantis demokratinį valstybės valdymo režimą. Kaip vienas svarbiausių Pagrindiniame Įstatyme įtvirtintų demokratijos elementų yra tautos suvereniteto principas, pagal kurį valstybės valdžia kyla iš tautos, ir ją vykdyti gali tik pati tauta bei jos tiesiogiai arba netiesiogiai legitimuotos institucijos (20 str. 2 d.). Politinio pliuralizmo principas įtvirtintas Pagrindinio Įstatymo 21 straipsnyje. Demokratijos principas reikalauja, kad būtų saugomos ir garantuojamos pagrindinės teisės. Kiti svarbūs Pagrindiniame Įstatyme įtvirtinti atstovaujamosios parlamentinės demokratijos elementai yra šie: valdžių padalijimo principas, parlamentinė Vyriausybės atsakomybė, teismų nepriklausomumas, Pagrindinio Įstatymo 28 straipsnyje įtvirtinti principai ir kt.

Pagrindinis Įstatymas vienas iš pirmųjų Europoje įtvirtino teisinės valstybės principą. Šis principas, kaip viena pagrindinių Konstitucijos idėjų, atskleidžiamas bendroje Pagrindinio Įstatymo koncepcijoje, t. y. jo, kaip vientiso teisės akto, visumoje, ypač 20 straipsnio 3 dalyje, kurioje įtvirtinta, jog visas tris valdžias – įstatymų leidžiamąją, vykdomąją ir teisminę – saisto Konstitucija, įstatymas ir teisė, taip pat nuostatose, įtvirtintose jau minėtose 20 straipsnio 3 dalyje bei 28 straipsnio 1 dalyje, 1 straipsnio 3 dalyje, nustatan-

čioje, kad pagrindinės teisės, įtvirtintos ne tik Pagrindinio Įstatymo I skirsnyje, bet ir 101, 103 ir 104 straipsniuose, nėra vien tik programiniai teiginiai, jos yra privalomos įstatymų leidžiamajai, vykdomajai ir teisminei valdžioms kaip tiesiogiai taikoma teisė, 19 straipsnio 4 dalyje, garantuojančioje galimybę, valstybinei valdžiai pažeidus kieno nors teises, kreiptis į teismą ir kt.

Socialinės valstybės principas yra laikomas vienu iš penkių pagrindinių Pagrindiniame Įstatyme įtvirtintų konstitucinių principų (20 str. 1 d.: socialinė federalinė valstybė, 28 str. 1 d.: socialinė teisinė valstybė). Šis principas apibrėžiamas kaip valstybei adresuojamas paliepimas ginti socialiai silpnuosius, padėti jiems garantuoti žmogaus vertą egzistenciją, kaip valstybės pareigą saugoti žmogaus orumą (1 str. 1 d.). Socialinės valstybės principas yra oficialiai pripažintas Vokietijos konstitucinės teisės teorijoje ir praktikoje.

Kaip ir daugelio valstybių konstitucijose, Pagrindinio Įstatymo I skirsnyje yra įtvirtintos pagrindinės teisės. Ir tai jokiu būdu negali būti paaiškinta vien redakciniais sumetimais: taip Pagrindinio Įstatymo rengėjai siekė pabrėžti pagrindinių teisių svarbą, jų aktualumą. Tiesa, pagrindinės teisės yra įtvirtintos ne tik Pagrindinio Įstatymo I skirsnyje, bet ir kitose nuostatose. Pagrindinėmis teisėmis yra laikomos visos Pagrindinio Įstatymo 93 straipsnio 1 dalies 4a punkte išvardytos teisės, t. y. teisės, įtvirtintos 1–19 straipsniuose, 20 straipsnio 4 dalyje, 33, 38, 101, 103 ir 104 straipsniuose.

Taigi Pagrindinio Įstatymo I skirsnis ir jame įtvirtintos pagrindinės teisės yra ypač svarbi jo dalis. Jos gali būti įvairiai skirstomos ir sisteminamos. Tradiciškai pagrindinės teisės skirstomos į teises, garantuojančias laisvę (pavyzdžiui, teisė į gyvybę ir fizinę neliečiamybę – 2 str. 2 d.; laisvo judėjimo laisvę – 11 str. 1 d.; tikėjimo, sąžinės, religinių ir pasaulietinių pažiūrų laisvę – 4 str. 1 d. ir kt.), lygybę (pvz., lygybė prieš įstatymą – 3 str. 1 d.; draudimas varžyti ir privilegijuoti dėl lyties, socialinės kilmės, tikėjimo, religinių ir politinių pažiūrų – 3 str. 3 d.; vienodas galimybes eiti valstybines pareigas – 33 str. 2 d.), galimybę teisiškai ginti pagrindines teises (pvz., 19 str. 4 d., 101–104 str.). Taip pat gali būti skiriamos pilietinės ir politinės teisės, garantuojančios teisę į pilietybę (16 str. 1 d.), aktyviąją ir pasyviąją rinkimų teisę (38 str.) ir kt. Svarbios ir Pagrindinio Įstatymo nuostatos, užtikrinančios nuosavybės ir paveldėjimo teisę (14 str.), ginančios santuoką ir šeimą (6 str.) bei reglamentuojančios švietimo reikalus (7 str.).

Pagrindiniame Įstatyme taip pat yra įtvirtinta ir keletas pareigų. Nors čia neįtvirtinta pareiga lakytis Konstitucijos ir įstatymų, tačiau tai „kompensuoja“ 20 straipsnio 4 dalies nuostata, suteikianti teisę visiems vo-

kiečiams pasipriešinti kiekvienam, kuris imtųsi šio straipsnio 1–3 dalyse įtvirtintą tvarką panaikinti, jei kita pagalba negalima. Tačiau kai kurioms grupėms, asmenų vadinamoji konstitucinės ištikimybės pareiga yra aiškiai įvardyta: pagal Pagrindinio Įstatymo 5 straipsnio 3 dalį mokymo laisvė neatleidžia nuo ištikimybės Konstitucijai, o valstybės tarnybos tarnautojai yra susaistyti viešosios teisės tarnybiniais ir ištikimybės santykiais (33 str. 4 d.). Pagrindiniame Įstatyme taip pat yra numatyta pareigų, kurias kai kuriais atvejais gali būti privalu įvykdyti visuomenės labui, pavyzdžiui, atlikti tam tikrą darbą – 12 straipsnio 2 dalis, 12a straipsnio 6 dalis. Svarbiausia pareiga šiuo požiūriu – karo tarnyba (12a str., 4 str. 3 d.). Pagrindinio Įstatymo 6 straipsnio 2 dalis įpareigoja tėvus rūpintis vaikais ir juos auklėti, o 14 straipsnio 2 dalyje sakoma, jog nuosavybė įpareigoja; ją naudojant turi būti prisidedama prie visuomenės gerovės. Tuo tarpu teisė laisvai ugdyti savo asmenybę įpareigoja kiekvieną nepažeisti kitų asmenų teisių, nenusižengti konstitucinei tvarkai ir moralės normoms (2 str. 1 d.).

Aptariant valstybės valdžią įgyvendinančias institucijas, pažymėtina, kad Bundestagas yra vienintelė tautos atstovybė ir vienintelė tiesiogiai demokratiniu būdu laisvuose ir lygiuose rinkimuose legitimuota konstitucinė institucija, įstatymais nustatanti funkcijas ir įgaliojimus kitoms Federacijos institucijoms, jei jie jau nėra nustatyti Pagrindiniame Įstatyme. Taigi Bunestagas visų pirma yra svarbiausia institucija įstatymų leidybos procese. Jis turi įstatymų leidybos iniciatyvos teisę, dėl visų jam pateiktų įstatymų projektų jis turi priimti nutarimus. Bundestagas taip pat turi svarbių įgaliojimų formuojant federalines institucijas. Pusę Federalinio Susirinkimo, kuris renka Federalinį Prezidentą, sudaro Bundestago nariai. Bundestagas dalyvauja jį pašalinant iš pareigų apkaltos proceso būdu (61 str.). Bundestagas taip pat renka Federalinį Kanclerį, kurį šių rinkimų pagrindu paskiria Federalinis Prezidentas. Bundestagas taip pat gali turėti įtakos Federalinio Kanclerio įgaliojimų pabaigai: jei Bundestagas pareiškia Federaliniam Kancleriui nepasitikėjimą išrinkdamas naują Kanclerį, tai Federalinis Prezidentas turi jį atleisti (67 str. 1 d.). Nors federalinius ministrus renka ne Bundestagas, tačiau jie vis tiek prieš pradėdami eiti pareigas turi jam prisiekti (64 str.). Bundestagas dalyvauja ir formuojant aukščiausias teisminės valdžios institucijas. Pusę Federalinio Konstitucinio Teismo narių renka Bundestagas, o klausimą dėl aukščiausių federalinių teismų rinkimo sprendžia federalinis ministras kartu su teisėjų rinkimo komisija, kurios pusę sudaro Bundestgo išrinkti nariai.

Bundestagui taip pat priklauso dar vienas svarbus įgaliojimas – biu-

džeto tvirtinimas (110 str. 2 d.). Nors valstybės politikos kryptis nustato Federalinis Kancleris (65 str.), tačiau ir Bundestagas formuojant bei kontroliuojant vidaus ir užsienio politiką turi svarbių įgaliojimų. Su juo susijusi Bundestago teisė reikalauti Federalinės Vyriausybės narių dalyvauti posėdžiuose (43 str. 1 d.), taip pat interpeliacijos teisė.

Pagrindinio Įstatymo 38 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta, kad Bundestago narių skaičius yra nustatytas Bundestago rinkimų įstatyme. Taigi pagal Bundestago rinkimų įstatymo (vok. *Bundeswahlgesetz*)[11] 1 straipsnį jį sudaro 598 deputatai, kurių įgaliojimų laikas – ketveri metai. Pagrindiniame Įstatyme nėra nustatyta, pagal kokią rinkimų sistemą jis yra renkamas. Jame apsiribojama glaustu rinkimų teisės principų pateikimu: rinkimai turi būti visuotiniai, tiesioginiai, laisvi, lygūs, slaptas balsavimas (38 str. 1 d. 1 sakinys ir 2 d.). Detalesnis rinkimų reglamentavimas numatytas minėtame Bundestago rinkimų įstatyme. Pagal šį įstatymą, renkant Bundstago narius taikomos mažoritarinės ir proporcinės sistemos elementai.

Bundestago įgaliojimų laikas baigiasi susirinkus naujam Bundestagui (39 str. PĮ) arba jį paleidus. Bundestago paleidimo teisė suteikta Federaliniam Prezidentui dviem atvejais: jei po antro Federalinio Kanclerio rinkimų turo joks kandidatas nesurenka Bundestago narių balsų daugumos (63 str. 4 d. 3 sakinys) ir jei Federalinio Kanclerio prašymas pareikšti jam nepasitikėjimą negauna Bundestago narių daugumos (Bundestgui savo narių dauguma išrinkus kitą Federalinį Kanclerį tokia teisė prarandama – 68 str. 1 d.).

Bundestagas turi autonomišką teisę pats tvarkytis savo reikalus, organizuoti darbą ir kt. Jis pats renka savo organus (Pirmininką, jo pavaduotoją, sekretorių) ir sudaro komisijas. Tradiciškai Bundestago Pirmininkas yra renkamas iš stipriausios Bundestago frakcijos. Bundestagas turi teisę savo įgaliojimų laikui priimti reglamentą. Tradicinėms parlamento teisėms priklauso Bundestago teisė susirinkti, teisė numatyti sesijų vietą, pabaigą, posėdžių pradžią; po Bundestago rinkimų jis privalo susirinkti (39 str. 2 d.). Bundestagas turi teisę sudaryti komisijas, kai kurios iš jų yra privalomos. Plenumas – visų Bundestago narių susirinkimas. Bundestagas paprastai posėdžiauja viešai, tačiau 1/10 jo narių arba Vyriausybės siūlymu, esant 2/3 narių pritarimui, gali būti ir uždari. Pagrindiniame įstatyme yra nustatyti skirtingi daugumos reikalavimai.

Aptariant Bundestago nario teisinį statusą visų pirma atkreiptinas dėmesys į Pagrindinio Įstatymo 38 straipsnio 1 dalies 2 sakinį, kuriame nu-

[11] <http://www.gesetze-im-internet.de/bwahlg/_1.html>. [žiūrėta 2014-02-09].

statyta, kad Vokietijos Bundestago deputatai yra visos tautos atstovai, nesusaistyti pavedimais bei nurodymais ir besivadovaujantys tik savo sąžine. Taigi čia įtvirtintas laisvo mandato principas. Paminėtinas ir lygaus mandato principas: parlamento nariai formaliai yra vieni kitiems lygūs. Deputatų nepriklausomumui užtikrinti Pagrindiniame Įstatymo 46 straipsnio 1 dalyje yra numatyta indemniteto teisė, o to paties straipsnio 2–4 dalyse – imuniteto teisė. Kitos deputatų teisės įtvirtintos Pagrindinio Įstatymo 47, 48 straipsniuose.

Pagrindinio Įstatymo IV skirsnis yra skirta Bundesratui, kurio dėka, kaip jau minėta, federalinės žemės dalyvauja leidžiant įstatymus ir valdant Federaciją, taip pat sprendžia Europos Sąjungos reikalus (50 str.). Jis pirmiausia įkūnija valstybės federalinį elementą, tarnauja tam, kad būtų užkirstas kelias dualizmui tarp Federacijos ir federalinių žemių. Bundesratas yra savarankiška institucija, turinti teisę savarankiškai tvarkyti savo reikalus, nepriklausoma nuo bet kokios kitų institucijų priežiūros. Jo sudarymo tvarka ir sudėtis neturi analogų šiuolaikinėje parlamentinėje praktikoje. Pagal Pagrindinio Įstatymo 51 straipsnio 1 dalį jį sudaro federalinių žemių vyriausybių nariai, kuriuos jos skiria ir atšaukia. Kiekviena federalinė žemė gali deleguoti tiek narių, kiek ji turi balsų (51 str. 3 d. 1 sakinys). Kiekviena federalinė žemė turi mažiausiai tris balsus, priklausomai nuo tam tikros federalinės žemės gyventojų skaičiaus – nuo 3 iki 6 balsų (51 str. 2 d.). Bundesratas, kurį šiuo metu sudaro 69 nariai, yra vadinamas „amžina institucija“, nes jo sudėtis pasikeičia ne po Bundestago rinkimų, o pasikeitus federalinių žemių vyriausybėms.

Bundesratas, nepaisant originalios jo sudarymo tvarkos ir sudėties, pagal savo įgaliojimus ir veiklos procedūrą yra panašus į Bundestagą. Kaip ir Bundestagas, jis pagal Pagrindinio Įstatymo 52 straipsnio 3 dalies 2 sakinį turi teisę priimti savo reglamentą. Bundesratas vieneriems metams renka savo pirmininką (52 str. 1 d.). Jis paprastai Bundesratą ir sušaukia. Jei Pagrindiniame Įstatyme nėra nustatyta kitaip (pvz., 79 str. 2 d.), nutarimai priimami mažiausia balsų dauguma (52 str. 3 d. 1 sakinys). Bundesrato nariams yra nustatytas bendras balsavimo principas, pagal kurį kiekvienos federalinės žemės balsai gali būti atiduoti tik vieningai ir tik dalyvaujančių narių arba jų atstovų (51 str. 3 d. 2 sakinys).

Kaip jau minėta, Bundesratas turi svarbių įgaliojimų įstatymų leidybos procese. Pirmiausia jis turi įstatymų leidybos iniciatyvos teisę (76 str. 1 d.). Jis taip pat turi teisę reikšti savo nuomonę dėl Federalinės Vyriausy-

bės įstatymų projektų, kuriuos ji, prieš pateikdama Bundestagui, pirmiausia turi pateikti Bundesratui (76 str. 2 d.), o šis gali prieštarauti tokiam pateikimui. Priimant nutarimus dėl įstatymų, Bundesratas dalyvauja dviem skirtingais būdais: dėl įstatymų, kuriems būtinas Bundesrato pritarimas, kaip nurodoma Pagrindiniame Įstatyme, Bundesratas turi pritarti, o dėl kitų įstatymų gali būti pareikštas tik prieštaravimas (77, 78 str.). Pabrėžtina, kad daugiau nei pusei įstatymų yra būtinas Bundesrato pritarimas, o tai reiškia, kad jie negali būti priimami be Bundesrato išreikštos valios arba prieš ją. Tam tikriems Federalinės Vyriausybės nutarimams taip pat reikalingas Bundesrato pritarimas (80 str. 2 d.).

Vykdomosios valdžios srityje Bundesratas dalyvauja Federacijai vykdant federalinių žemių priežiūrą (84 str. 3 ir 4 d.), leidžiant bendrąsias federalinių žemių valdymo nuostatas (84 str. 2 d., 85 str. 2 d., 108 str. 7 d.), taip pat sudarant federalines viduriniosios ir žemutinės grandies valdžios institucijas (87 str. 3 d.). Bundesrato pritarimas yra būtinas, jei federalinės žemės atžvilgiu turi būti vykdoma federalinė prievarta (37 str.). Federacijos priemonės, kurių imamasi įvykus stichinei nelaimei arba kitokiam nelaimingam atsitikimui, turi būti nutrauktos, jei to reikalauja Bundesratas (35 str. 3 d., 91 str. 2 d.).

Tam tikrais atvejais Bundesratas dalyvauja formuojant aukščiausias federalines institucijas: jis renka pusę Federalinio Konstitucinio Teismo narių (94 str. PĮ), kartu su Bundestagu priima Federalinio Prezidento priesaiką (56 str.). Bundesrato Pirmininkas vykdo federalinio prezidento įgaliojimus, jei šis negali eiti savo pareigų arba jei pirma laiko baigiasi įgaliojimai (57 str.). Bundesratas, kaip ir Bundestagas, turi teisę kreiptis į Federalinį Konstitucinį Teismą dėl Federalinio Prezidento apkaltos (61 str.). Esant gynybos padėčiai, jis taip pat turi nemažai įgaliojimų. Pagrindiniame Įstatyme nėra įtvirtinta jokių nuostatų apie Bundesrato narių teisinę padėtį. Taigi jiems negalioja nei indemniteto, nei imuniteto teisė. Kadangi jie yra federalinių žemių vyriausybių nariai, todėl šiuo požiūriu teisinio reguliavimo spragos nėra.

Kaip ir kiekvienoje parlamentinėje respublikoje, centrinė vykdomoji valdžia Vokietijos Federacinėje Respublikoje yra bivalentinė – ją sudaro „silpnas“ Federalinis Prezidentas ir „stiprus“ Federalinis Kancleris.

Dabartinį Vokietijos Federalinio Prezidento teisinį statusą lėmė tai, kad Pagrindinio Įstatymo kūrėjai, atsižvelgdami į 1919 m. Veimaro Konstitucijoje prezidentui suteiktus gana plačius įgaliojimus, buvusius

vienu iš valstybę destabilizavusių veiksnių, jo galias labai susilpnino[12]. Federalinio Prezidento rinkimų tvarka nustatyta Pagrindinio Įstatymo 54 straipsnyje; šio straipsnio 7 dalyje nurodyta, kad tai detaliau reglamentuoja federalinis įstatymas. Federalinį Prezidentą renka Federalinis Susirinkimas (54 str. 1 d. 1 sakinys). Tai – speciali institucija, kuri sudaroma tik rengiant Federalinio Prezidento rinkimus vieną kartą per penkerius metus. Federalinį Susirinkimą sudaro Bundestago nariai ir tiek pat narių, kiek išrenka federalinių žemių parlamentai pagal proporcinės rinkimų sistemos principus (54 str. 3 d.). Pastarieji neturi būti federalinių žemių tautos atstovybių nariai.

Federaliniu Prezidentu pagal Pagrindinio Įstatymo 54 straipsnio 1 dalies 2 sakinį gali būti išrinktas kiekvienas vokietis, kuris turi Bundestago rinkimų teisę ir yra sulaukęs 40 metų amžiaus. Daugiau reikalavimų kandidatui nenumatyta[13]. Teisę Bundestago Pirmininkui pasiūlyti kandidatus turi kiekvienas Federalinio Susirinkimo narys. Pagal Pagrindinio Įstatymo 54 straipsnio 6 dalies 1 sakinį išrinktu laikomas tas, kuris surenka daugumą Federalinio Susirinkimo narių balsų. Jei šios daugumos per du rinkimų turus nesurenka nė vienas kandidatas, išrinktu laikomas tas, kuris surenka daugiausia balsų trečiajame rinkimų ture (54 str. 6 d. 2 sakinys). Esant lygiam balsų skaičiui, nors Pagrindinis Įstatymas numato tik tris rinkimų turus, pagal aplinkybes, pasiūlius naujus kandidatus, kitas turas galimas ir leistinas. Pagrindinio Įstatymo 55 straipsnyje įtvirtinta Federalinio Prezidento pareigų nesuderinamumo su jokiomis kitomis pareigomis nuostata. Pagal šio straipsnio 1 dalį Federalinis Prezidentas negali priklausyti nei Vyriausybei, nei Federacijos ar federalinės žemės įstatymų leidžiamajai institucijai. Federalinis Prezidentas negali eiti jokių kitų pareigų, užsiimti verslu ar profesine veikla, taip pat negali priklausyti pelno siekiančios įmonės vadovybei ar kontrolės tarybai (55 str. 2 d.). Nors Federalinio Prezidento narystė politinėse partijose nėra draudžiama, tačiau jam einant pareigas politinis neutralumas yra būtinas.

Prieš pradėdamas eiti pareigas Federalinis Prezidentas susirinkusiems Bundestago ir Bundesrato nariams (taigi ne Federalinio Susirin-

12 Plačiau žr.: Vainiutė, M. 1919 m. rugpjūčio 11 d. Vokietijos Reicho (Veimaro) Konstitucija: keletas aspektų. *Teisės raida: retrospektyva ir perspektyva. Liber Amicorum Mindaugui Maksimaičiui.* Mykolo Romerio universitetas, 2013, p. 474–508.

13 Schlaich, K. Die Bundesversammlung und die Wahl des Bundespräsidenten. *Isensee, J.; Kirchhof P. (Hrsg.). Handbuch des Staatsrechts der Bundesrepublik Deutschland. Band II: Demokratische Willensbildung – Die Staatsorgane des Bundes.* Heidelberg, 1987, S. 524–528.

kimo nariams) prisiekia (56 str.). Kaip ir Bundestago nariai, Federalinis Prezidentas naudojasi imuniteto teise. Federalinio Prezidento įgaliojimai nutrūksta pasibaigus laikui, kuriam jis buvo išrinktas, kai jis miršta, atsistatydina iš pareigų, praranda įgaliojimus pagal Pagrindinio Įstatymo 61 straipsnį. Galimybė jį iš pareigų atšaukti nenumatyta. Bundestago arba Bundesrato siūlymu Federalinis Konstitucinis Teismas gali nuspręsti, kad Federalinis Prezidentas yra kaltas dėl tyčinio Pagrindinio Įstatymo ar kito federalinio įstatymo pažeidimo, ir todėl jį pašalinti iš einamų pareigų (61 str.). Jei Federalinis Prezidentas negali eiti savo pareigų arba jo įgaliojimai nutrūksta neišbuvus visos kadencijos, jo įgaliojimus įgyvendina kasmet renkamas (52 str. 1 d.) Bundesrato Pirmininkas (57 str.). Tokiu atveju pastarąjį pavaduoja Bundesrato pirmasis viceprezidentas.

Federaliniam Prezidentui priskiriami įgaliojimai ir užduotys iš dalies yra nustatyti Pagrindiniame Įstatyme arba įstatymuose, kai kurie – visiškai nereglamentuoti, susiformavę praktikoje. Pirmiausia sakydamas viešas kalbas, dalyvaudamas įvairiuose renginiuose, priimdamas svečius Federalinis Prezidentas atlieka svarbią integracinę funkciją. Tradiciškai Federaliniam Prezidentui suteikiama apdovanojimų ir malonės teisė (60 str. 2 d.). Svarbūs Federaliniam Prezidentui suteikti įgaliojimai susiję su parlamentu ir Vyriausybe. Pagrindiniame Įstatyme įtvirtinus parlamentinę valdymo sistemą, Federaliniam Prezidentui, formuojant Vyriausybę, suteikti gana riboti įgaliojimai. Atsižvelgdamas į Bundestage vyraujančias politines jėgas, Federalinis Prezidentas turi teisę pasiūlyti Federalinio Kanclerio kandidatūrą (63 str. 1 d.). Nors šią teisę jis ir turi, tačiau savo nuožiūra jis veikti negali, nes prieš Bundestage daugumą turinčios frakcijos valią pasiūlytas kandidatas negali turėti jokių galimybių būti išrinktas. Kadangi skiriant arba atleidžiant federalinį kanclerį būtina Bundestago narių balsų dauguma, todėl Federalinis Prezidentas jį privalo skirti arba atleisti (63 str. 2 d., 67 str. 1 d.).

Pagal Pagrindinio Įstatymo 60 straipsnio 1 dalį Federaliniam Prezidentui suteikta teisė skirti federalinius teisėjus, federalinius tarnautojus, karininkus ir puskarininkius, jei įstatymas nenumato kitaip. Pagal Pagrindinio Įstatymo 59 straipsnio 1 dalies 1 sakinį Federalinis Prezidentas atstovauja Federacijai tarptautiniuose santykiuose. Vykdydamas šią funkciją, jis ratifikuoja sutartis (59 str. 1 d. 2 sakinys), akredituoja ir priima pasiuntinius (59 str. 1 d. 3 sakinys). Pagal Pagrindinio Įstatymo 58 straipsnio 1 dalį tam, kad Federalinio Prezidento įsakymai ir potvarkiai galiotų, juos turi kontrasignuoti Federalinis Kancleris arba atitinkamas federalinis ministras. Atsisakius šiuos

aktus kontrasignuoti, jie yra negaliojantys. Kontrasignuojami turi būti ir įstatymai, kuriuos Federalinis Prezidentas parengia (82 str. 1 d. 1 sakinys)[14].

Federalinė Vyriausybė – tai savarankiška valstybės institucija, susidedanti iš Federalinio Kanclerio ir federalinių ministrų (62 str.). Federalinė Vyriausybė apibūdinama kaip politinė institucija, kurioje ypatingą vietą užima Federalinis Kancleris. Tai visų pirma liudija Pagrindinio Įstatymo 65 straipsnio 1 sakinyje įtvirtinta Federalinio Kanclerio teisė nustatyti politikos kryptis, principus ir tikslus. Be to, Federalinis Kancleris turi teisę nustatyti federalinių ministrų skaičių, jų veiklos sritis (nors tai nėra tiesiogiai įtvirtinta Pagrindiniame Įstatyme), sušaukti Bundestagą (39 str. 3 d.), o paskelbus gynybos padėtį vadovauti ginkluotosioms pajėgoms (115 b str.). Federalinės Vyriausybės priklausomybė nuo parlamento pirmiausiai pasireiškia ją sudarant. Skiriami du šio proceso etapai: Federalinio Kanclerio rinkimai (63 str.) ir federalinių ministrų skyrimas (64 str.).

Federalinį Kanclerį Federalinio Prezidento siūlymu renka Bundestagas[15]. Glaudus Federalinės Vyriausybės ir Bundestago ryšys pasireiškia tuo, kad Federalinio Kanclerio, o kartu ir visos Federalinės Vyriausybės įgaliojimai baigiasi susirinkus naujai išrinktam Bundestagui (69 str. 2 d.). Federalinė Vyriausybė per visą savo įgaliojimų laikotarpį privalo turėti nuolatinį Bundestago pasitikėjimą. Federaliniam Kancleriui nepasitikėjimas gali būti pareikštas išrenkant naują Federalinį Kanclerį („konstruktyvusis nepasitikėjimo votumas“ (67 str.). Taigi nepasitikėjimo votumas ir Federalinio Kanclerio įpėdinio rinkimai yra vienas su kitu susiję. Taip yra užkertamas kelias parlamento opozicinėms grupėms priversti Federalinę

[14] Pagrindinio Įstatymo 58 straipsnio 2 sakinyje nurodytos išimtys, kai kontrasignavimas nėra būtinas: skiriant ir atleidžiant Federalinį Kanclerį (63, 67 str.), paleidžiant Bundestagą pagal Pagrindinio Įstatymo 63 straipsnio 4 dalį ir 68 straipsnio 1 dalį, taip pat ir pagal 69 straipsnio 3 dalį, kai Federalinio Prezidento prašymu Federalinis Kancleris, Federalinio Kanclerio arba Federalinio Prezidento prašymu federalinis ministras yra įpareigojamas eiti savo pareigas, kol bus paskirtas kitas asmuo. Tai nėra baigtinis sąrašas: kontrasignavimas taip pat nėra būtinas Federaliniam Prezidentui atsisakant eiti pareigas, siūlant Federalinio Kanclerio kandidatūrą (63 str. 1 d., 115 h 2 d. 1 sakinys) ir reikalaujant sušaukti Bundestagą (39 str. 3 d. 3 sakinys).

[15] Ši rinkimų procedūra gali būti trijų stadijų. Pirmojoje stadijoje paprastai balsuojama dėl siūlymo, kurį pateikia Federalinis Prezidentas. Jei šioje stadijoje nesurenkama reikiama balsų dauguma, iniciatyva pereina Bundestagui. Tam, kad būtų išrinktas Federalinis Kancleris, trečiojoje stadijoje užtenka paprastos balsų daugumos. Tokiu atveju gali būti Bundestago narių mažumos sudaryta Federalinė Vyriausybė, todėl Federalinis Prezidentas savo nuožiūra gali paskirti paprasta balsų dauguma išrinktą Federalinį Kanclerį arba paleisti Bundestagą (63 str. 4 d.).

Vyriausybę atsistatydinti, jei jos nėra pajėgios pateikti alternatyvią programą ir sudaryti darbingą Federalinę Vyriausybę.

Pagrindiniame Įstatyme nėra bendros nuostatos, kurioje būtų išsamiai išdėstyti visi Federalinės Vyriausybės įgaliojimai. Juos pirmiausia lemia Federalinės Vyriausybės, kaip aukščiausios vykdomosios valdžios institucijos, statusas, taip pat įgaliojimai, kildinami iš valdžių padalijimo principo. Jos svarba pirmiausia pasireiškia valstybės politiniu vadovavimu: ji sprendžia svarbiausius vidaus ir užsienio politikos, ekonominius, finansinius, socialinius, karinius ir kitus klausimus. Be to, Federalinė Vyriausybė yra svarbus įstatymų leidybos proceso subjektas, nes apie pusę Bundestage svarstomų įstatymų projektų pateikia Federalinė Vyriausybė.

Be kitų institucijų, t. y. įstatymų leidžiamosios ir vykdomosios valdžios, per kurias tauta vykdo valstybinę valdžią, Pagrindinio Įstatymo 1 straipsnio 3 dalyje, 20 straipsnio 2 ir 3 dalyse minimos ir teisminės valdžios institucijos. Pagal Pagrindinio Įstatymo 92 straipsnį teisminė valdžia yra patikėta teisėjams; ją įgyvendina Federalinis Konstitucinis Teismas, Pagrindiniame Įstatyme numatyti federaliniai teismai ir federalinių žemių teismai. Taigi šiame straipsnyje įvardyti Federacijos teismai, kurie gali būti įsteigti, o tai reiškia, kad kitokie teismai negalimi, išskyrus Pagrindinio Įstatymo 101 straipsnio 1 dalį, kai tokia teisė suteikiama federalinėms žemėms.

Pagal Pagrindinio Įstatymo 95 straipsnio 1 dalį šalyje įsteigiami penki teismai: Federalinis Aukščiausiasis Teismas, nagrinėjantis bendrosios kompetencijos, t. y. civilines ir baudžiamąsias bylas, Federalinis administracinis teismas, Federalinis finansų teismas, Federalinis darbo teismas ir Federalinis socialinis teismas. Be minėtų teismų, pagal Pagrindinio Įstatymo 96 straipsnio 1, 2 ir 4 dalis gali būti įsteigtas federalinis teismas, skirtas verslo teisės apsaugai, taip pat kariniai tribunolai bei federaliniai teismai drausminėms byloms ir skundams nagrinėti. Federalinėse žemėse bendrosios jurisdikcijos teismai yra kelių pakopų. Pirmoji instancija – tai apylinkių teismai, antroji – žemės teismai. Tarpinė instancija tarp šių teismų ir Federalinio Aukščiausiojo Teismo – apeliaciniai teismai. Specializuoti teismai taip pat daugiausia trijų instancijų.

Personalinę Pagrindinio Įstatymo 95 straipsnio 1 dalyje nurodytų teismų sudėtį pagal Pagrindinio Įstatymo 95 straipsnio 2 dalį nustato už atitinkamą sritį atsakingas federalinis ministras kartu su Teisėjų rinkimų komisija, kurią sudaro už atitinkamas sritis atsakingi federalinių žemių ministrai ir toks pat Bundestago išrinktų narių skaičius, tačiau jie nebūti-

nai turi būti Bundestago nariai. Taigi šių teismų sudarymas iš esmės priskirtas vykdomajai valdžiai.

Siekiant užtikrinti teismų veiklos objektyvumą ir nepriklausomumą Pagrindinio Įstatymo 97 straipsnyje įtvirtintas svarbus teisėjų nepriklausomumo principas. Pagrindinio Įstatymo 19 straipsnio 4 dalyje įtvirtinta nuostata, kad kiekvienas, kurio teises pažeidžia viešoji valdžia, turi teisę jas ginti teisminiu keliu, laikoma vienu svarbiausių teisinės valstybės požymių.

Pagrindinio Įstatymo IX skirsnyje nustatytos ir teisinės garantijos[16]. Ypatingą vietą Vokietijos Federacinės Respublikos teismų sistemoje užima Federalinis Konstitucinis Teismas, kuris pirmąkart Vokietijos istorijoje buvo įtvirtintas tik priėmus Pagrindinį Įstatymą. Jo konstituciniam statusui būdinga tai, kad, lyginant su kitais aukščiausiaisiais Federacijos teismais, jis, viena vertus, yra teismas, kita vertus, aukščiausias konstitucinis organas. Tai – savarankiška Federacijos institucija, turinti ypatingus įgaliojimus ir todėl vadinama Konstitucijos sergėtoja ir jo oficialia aiškintoja, stabilumo garantu, arbitru konstituciniuose ginčuose tarp Federacijos valstybinių institucijų, tarp Federacijos ir federalinių žemių, politinio ir visuomeninio gyvenimo taikintoja[17]. Vokietijos Federalinis Konstitucinis Teismas pagal Pagrindinio Įstatymo 92 straipsnį yra teisminės valdžios dalis. Tai – teismas, kuris sprendžia konstitucinius ginčus, kai į jį kreipiamasi, remdamasis konstitucine teise.

Taigi Federaliniam Konstituciniam Teismui Pagrindiniame Įstatyme nėra skirtas atskiras skyrius, jo statusą, kaip ir kitų federalinių teismų, reglamentuoja IX skyrius (92–104 str.). Federalinio Konstitucinio Teismo teisėjų rinkimo procedūras, jo teiseną ir kitus klausimus reglamentuoja Federalinio Konstitucinio Teismo įstatymas, kuris buvo priimtas įgyvendinant Pagrindinio Įstatymo 94 straipsnį.

Federalinį Konstitucinį Teismą sudaro 16 narių, tarp kurių yra pirmininkas ir jo pavaduotojas. Teisėjai pasiskirsto į dvejus rūmus, arba senatus, turinčius po aštuonis narius. Kiekvienam senatui nustatyta tam tikra

[16] Štai Pagrindinio Įstatymo 102 straipsnis skelbia, jog mirties bausmė yra panaikinta; 101 straipsnio 1 dalies 2 sakinyje garantuojama teisė kreiptis į teisėtą teisėją; 103 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta teisė būti išklausytam teisme; 103 straipsnio 2 ir 3 dalys įtvirtina tokius svarbius bei visuotinai pripažintus principus: draudimą taikyti baudžiamąsias sankcijas, nenumatytas įstatyme, ir draudimą bausti už tą pačią veiką du kartus; 104 straipsnyje išdėstytos teisinės garantijos suimtiems asmenims.

[17] Katz, A. *Staatsrecht: Grundkurs im öffentlichen Recht*, 12., überarbeitete Auflage. Heidelberg, 1994, S. 246.

kompetencija. Pirmajam senatui pirmininkauja Teismo pirmininkas, antrajam – jo pavaduotojas[18].

Ypatingas Federalinio Konstitucinio Teismo statusas suponuoja aukštus reikalavimus asmenims, kurie gali būti šio teismo teisėjais. Teisėjų įgaliojimų laikas – dvylika metų, pareigas jie gali eiti ik 68 metų amžiaus ir yra renkami tik vienai kadencijai. Pagal Pagrindinio Įstatymo 94 straipsnio 1 dalį Federalinį Konstitucinį Teismą sudaro federaliniai teisėjai ir kiti nariai. Pusę šių narių, taigi aštuonis, renka Bundestagas, pusę – Bundesratas.

Federalinio Konstitucinio Teismo įgaliojimai yra įtvirtinti Pagrindiniame Įstatyme, tačiau, kaip nurodoma Pagrindinio Įstatymo 93 straipsnio 2 dalyje, jis gali nagrinėti ir kitus atvejus, kurie nustatyti federaliniame įstatyme, t. y. Federalinio Konstitucinio Teismo įstatyme.

Federalinio Konstitucinio Teismo įgaliojimai skirstytini į kelias grupes. Visų pirma, pagal Pagrindinio Įstatymo 93 straipsnio 1 dalies 1 punktą Federaliniam Konstituciniam Teismui patikėta nagrinėti aukščiausių Federacijos institucijų ginčus dėl kompetencijos turinio ir apimties, kurią atskiriems organams suteikia Pagrindinis Įstatymas. Federalinis Konstitucinis Teismas taip pat yra įgaliotas spręsti, ar teisės normos atitinka aukštesnės galios teisės normas. Skiriama abstrakčioji ir konkrečioji teisės normų kontrolė. Abstrakčioji teisės normų kontrolė taikoma tam, kad Federacijos ir federalinių žemių įstatymų leidėjas būtų saistomas federalinės teisės, galiausiai – Pagrindinio Įstatymo. Tokiu atveju sprendžiama, ar federalinė teisė ar federalinės žemės teisė suderinama su Pagrindiniu Įstatymu ir arba federalinės žemės teisė suderinama su kita federaline teise. Tuo tarpu konkreti teisės normų kontrolė (100 str. 1 d.) gali būti atliekama tada, kai tai susiję su konkrečiu teisiniu ginču, kurio išsprendimas priklauso nuo tikrinamos teisės normos. Šis Teismas taip pat nagrinėja ginčus, kilusius dėl federalinių santykių: dėl federacijos ir federalinių žemių teisių ir pareigų, ypač federalinėms žemėms vykdant federalinę teisę ir federalinę priežiūrą, taip pat kitus Federacijos ir federalinių žemių ginčus, kilusius tarp įvairių federalinių žemių arba kurioje nors federalinėje žemėje, jei nėra nustatyta kitokia teisinio nagrinėjimo tvarka. Federalinis Konstitucinis Teismas, kaip paskutinė nacionalinė instancija, vaidina svarbų vaidmenį ginant piliečių teises ir laisves: Pagrindinio Įstatymo 93 straipsnio 1 dalies 4a punkte

[18] Nuo 1986 m., atsižvelgiant į didelį Teismo darbo krūvį, sudaromos kelios grupės po tris teisėjus, kurios sprendžia teismingumo klausimus konkrečiosios normų kontrolės ir konstitucinių skundų atvejais.

nurodyta, kad kiekvienas asmuo, manantis, kad viešosios valdžios institucijos pažeidė vieną iš pagrindinių jo teisių arba vieną iš teisių, nurodytų 20 straipsnio 4 dalyje, 33, 38, 101, 103 ir 104 straipsniuose, gali paduoti konstitucinį skundą[19]. Juo skundžiami pažeidimai, padaryti įstatymais, kitais aktais, tačiau pagrindinė dalis ginčų, kuriuos prašoma nagrinėti teisme, kyla dėl administracinių aktų ir ypač dėl teisinių institucijų aktų. Paminėtini ir Federalinio Konstitucinio Teismo įgaliojimai pareiškiant kaltinimą Federaliniam Prezidentui (61 str.) ir federaliniams teisėjams (98 str. 2 d.). Federalinis Konstitucinis Teismas taip pat sprendžia klausimus dėl politinių partijų veiklos konstitucingumo (21 str. 2 d.).

Konstitucinis Teismas taip pat yra rinkimų teismas, tačiau rinkimų ginčus nagrinėja tik apeliacine tvarka: pagal Pagrindinio Įstatymo 41 straipsnį tikrinti rinkimų rezultatus yra Bundestago kompetencija, jis taip pat gali priimti sprendimą dėl Bundestago deputato mandato netekimo, tačiau tokį sprendimą galima apskųsti Federaliniam Konstituciniam Teismui. Pagal Pagrindinio Įstatymo 18 straipsnį, jei yra piktnaudžiaujama kai kuriomis teisėmis, jų gali būti netenkama, o tai skelbia Federalinis Konstitucinis Teismas.

Apibendrinant pasakytina, kad pasauliniame konstituciniame procese 1949 m. Vokietijos Federacinės Respublikos Pagrindinis Įstatymas yra išskirtinis dokumentas: jis laikomas viena reikšmingiausių trečiajame konstitucijų raidos etape, prasidėjusiame po Antrojo pasaulinio karo ir pasibaigusio XX a. dešimtajame dešimtmetyje, priimtų konstitucijų.

[19] Konstitucinio skundo institutas Vokietijoje įtvirtintas neiškart, t. y. 1949 m. Pagrindiniame Įstatyme tokios nuostatos dar nebuvo, ji atsirado tik 1969 m. sausio 29 d. pakeitus Pagrindinį Įstatymą.

1949 M. GEGUŽĖS 23 D. VOKIETIJOS FEDERACINĖS RESPUBLIKOS PAGRINDINIS ĮSTATYMAS[20]

Parlamentinė Taryba savo atvirame posėdyje, įvykusiame 1949 m. gegužės 23 d. Bonoje prie Reino, konstatavo, kad 1949 m. gegužės 8 d. Parlamentinės Tarybos priimtą Vokietijos Federacinės Respublikos Pagrindinį Įstatymą per savaitę nuo 1949 m. gegužės 16 iki 22 d. priėmė daugiau kaip du trečdaliai dalyvavusių Vokietijos žemių Tautos atstovybių.

Remdamasi šiuo konstatavimu, Parlamentinė Taryba, atstovaujama savo pirmininko, parengė ir paskelbė Pagrindinį Įstatymą.

Pagrindinis Įstatymas pagal 145 straipsnio 3 dalį skelbiamas Federaliniame įstatymų biuletenyje.

PREAMBULĖ

Suvokdama savo atsakomybę prieš Dievą ir žmones, įkvėpta noro tarnauti pasaulinei taikai, Vokiečių Tauta, kaip lygiateisė suvienytos Europos narė, remdamasi konstitucijos leidžiamąja valdžia, priėmė šį Pagrindinį Įstatymą.

Badeno-Viurtembergo, Bavarijos, Berlyno, Brandenburgo, Bremeno, Hamburgo, Heseno, Meklenburgo-Pomeranijos, Žemutinės Saksonijos, Šiaurės Reino-Vestfalijos, Reinlando-Pfalco, Saro, Saksonijos, Saksonijos-Anhalto, Šlėzvigo-Holšteino ir Tiuringijos žemių vokiečiai laisvu apsis-

[20] Vokietijos Federacinės Respublikos (Bundesrepublik Deutschland) Pagrindinis Įstatymas (Grundgesetz), kuris paskelbtas Vokietijos Bundestago (Deutscher Bundestag) interneto puslapyje http://www.bundestag.de/bundestag/aufgaben/rechtsgrundlagen/grundgesetz, išverstas iš vokiečių kalbos. Aktualizuotas Vokietijos Federacinės Respublikos Pagrindinio Įstatymo vertimas. *Užsienio šalių konstitucijos*. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2004.

prendimu pasiekė Vokietijos vienybę ir laisvę. Todėl šis Pagrindinis Įstatymas galioja visai Vokiečių Tautai.

I. PAGRINDINĖS TEISĖS

1 straipsnis

(1) Žmogaus orumas yra neliečiamas. Jį gerbti ir ginti yra visų valstybės valdžių pareiga.

(2) Todėl Vokiečių Tauta pripažįsta neliečiamas ir neatimamas žmogaus teises, kaip kiekvienos žmonių bendruomenės, taikos ir teisingumo pasaulyje pagrindą.

(3) Toliau išdėstytos pagrindinės teisės yra privalomos įstatymų leidžiamajai, vykdomajai ir teisminei valdžioms kaip tiesiogiai taikoma teisė.

2 straipsnis

(1) Kiekvienas turi teisę laisvai ugdyti savo asmenybę tiek, kiek nepažeidžia kitų asmenų teisių, nenusižengia konstitucinei tvarkai ar moralės normoms.

(2) Kiekvienas turi teisę į gyvybę ir fizinį neliečiamumą. Asmens laisvė yra nepažeidžiama. Šias teises apriboti galima tik įstatymo pagrindu.

3 straipsnis

(1) Visi žmonės įstatymui yra lygūs.

(2) Vyrai ir moterys yra lygiateisiai. Valstybė skatina faktiškai įgyvendinti vyrų ir moterų lygiateisiškumą ir siekia pašalinti esamus trūkumus.

(3) Niekas negali būti diskriminuojamas arba privilegijuojamas dėl lyties, socialinės kilmės, rasės, kalbos, tėvynės ir nacionalinės kilmės, tikėjimo, religinių ar politinių pažiūrų. Niekas negali būti diskriminuojamas dėl negalios.

4 straipsnis

(1) Tikėjimo, sąžinės laisvė ir religinių bei pasaulietinių pažiūrų laisvė yra nepažeidžiama.

(2) Laiduojamas netrukdomas religijos išpažinimas.

(3) Niekas negali būti prieš savo sąžinę verčiamas atlikti karo tarnybą naudojant ginklą. Išsamiau tai reglamentuoja federalinis įstatymas.

5 straipsnis

(1) Kiekvienas turi teisę savo nuomonę laisvai reikšti ir skleisti žodžiu, raštu ir vaizdu bei netrukdomai gauti informacijos iš visuotinai prieinamų šaltinių. Garantuojama spaudos laisvė ir laisvė transliuoti per radiją ir vaizdo retransliacijos įrenginius. Cenzūros nėra.

(2) Šias teises riboja bendrųjų įstatymų normos, įstatymų nuostatos dėl jaunimo apsaugos ir asmens garbės teisė.

(3) Menas ir mokslas, tyrinėjimas ir mokymas yra laisvi. Mokymo laisvė neatleidžia nuo ištikimybės Konstitucijai.

6 straipsnis

(1) Santuokai ir šeimai taikoma ypatinga valstybės apsauga.

(2) Rūpinimasis vaikais ir jų auklėjimas yra prigimtinė tėvų teisė ir svarbiausia jų pareiga. Jos įgyvendinimą prižiūri visuomenė.

(3) Prieš asmenų, turinčių teisę auklėti vaikus, valią vaikai gali būti atskiriami nuo šeimos tik remiantis įstatymu, jei tie asmenys tinkamai neatlieka savo pareigų arba kai vaikai gali būti neprižiūrimi dėl kitų priežasčių.

(4) Kiekviena motina turi teisę į visuomenės apsaugą ir globą.

(5) Nesantuokiniams vaikams įstatymais turi būti suteiktos tokios pat fizinio ir dvasinio vystymosi sąlygos ir visuomeninė padėtis kaip ir santuokiniams vaikams.

7 straipsnis

(1) Valstybė prižiūri visą švietimo sistemą.

(2) Asmenys, turintys teisę auklėti vaiką, turi teisę spręsti dėl jo dalyvavimo religijos pamokose.

(3) Religijos pamokos valstybinėse mokyklose, išskyrus pasaulietines mokyklas, yra įprastinis mokomasis dalykas. Nepaisant valstybės priežiūros teisės, religijos mokoma pagal religinių bendruomenių principus. Nė vienas mokytojas negali būti įpareigotas mokyti religijos prieš savo valią.

(4) Garantuojama teisė steigti privačias mokyklas. Privačios mokyklos, steigiamos vietoj valstybinių mokyklų, turi gauti valstybės leidimą ir privalo veikti pagal žemių įstatymus. Leidimas turi būti duodamas tada, kai privačios mokyklos mokymo tikslais, įrengimu ir pedagogų moksliniu pasirengimu neatsilieka nuo valstybinių mokyklų ir neskatina skirstyti mokinius pagal jų tėvų turtinę padėtį. Leidimą išduoti atsisakoma, kai pedagogų ekonominė ir teisinė padėtis nėra pakankamai užtikrinama.

(5) Privačią liaudies mokyklą leidžiama įsteigti tik tada, kai mokymo administracija pripažįsta esant ypatingą pedagogų poreikį arba asmenų, turinčių teisę auklėti vaikus, prašymu, jei ji turi būti steigiama kaip bendruomenės mokykla, kaip religinė arba pasaulietinė mokykla ir jei tokio tipo liaudies mokyklos bendruomenėje nėra.

(6) Ikimokyklinės mokymo įstaigos panaikintos.

8 straipsnis

(1) Visi vokiečiai turi teisę rinktis į taikius ir neginkluotus susirinkimus be pranešimo ar leidimo.

(2) Susirinkimams vykstant po atviru dangumi, ši teisė gali būti ribojama įstatymu arba įstatymo pagrindu.

9 straipsnis

(1) Visi vokiečiai turi teisę steigti sąjungas ir bendrijas.

(2) Susivienijimai, kurių tikslai arba veiksmai prieštarauja baudžiamiesiems įstatymams arba yra nukreipti prieš konstitucinę santvarką, prieš tautų savitarpio supratimo idėją, yra uždrausti.

(3) Teisė jungtis į susivienijimus, siekiant saugoti ir skatinti darbo bei ekonomines sąlygas, garantuojama kiekvienam asmeniui ir visų profesijų atstovams. Susitarimai, kuriais siekiama apriboti šią teisę arba jai kliudyti, negalioja, o priemonės tam pasiekti yra neteisėtos. Priemonės, išvardytos 12 a straipsnyje, 35 straipsnio 2 ir 3 dalyse, 87 a straipsnio 4 dalyje ir 91 straipsnyje, negali būti nukreiptos prieš darbinius siekius, kuriais susivienijimai siekia išsaugoti ir gerinti darbo bei ekonomines sąlygas 1 sakinio prasme.

10 straipsnis

(1) Susirašinėjimo, pašto ir ryšių slaptumas yra nepažeidžiami.

(2) Apribojimai gali būti taikomi tik remiantis įstatymu. Jei apribojimas skirtas išsaugoti laisvą demokratinę santvarką arba Federacijos arba federalinės žemės egzistavimą ar saugumą, tai įstatymo nustatyta tvarka suinteresuotajam asmeniui apie juos gali būti nepranešama ir vietoj teisminio bylos nagrinėjimo atliekamas papildomas patikrinimas, kurį vykdo tautos atstovybių paskirti organai ir pagalbinės institucijos.

11 straipsnis

(1) Visi vokiečiai turi teisę laisvai kilnotis visoje Federacijos teritorijoje.

(2) Ši teisė gali būti ribojama tik įstatymu arba įstatymo pagrindu ir tik tais atvejais, kai nėra pakankamai pragyvenimo šaltinių ir dėl to visuomenei gali atsirasti ypatingų sunkumų arba kai reikia apsiginti nuo pavojaus, gresiančio Federacijos arba federalinės žemės egzistavimui, arba laisvai demokratinei santvarkai, kovojant su epidemijų grėsme, stichinėmis nelaimėmis ar ypač dideliais nelaimingais atsitikimais, jei reikia apsaugoti jaunimą nuo nepriežiūros arba siekiant išvengti baudžiamųjų veiksmų.

12 straipsnis

(1) Visi vokiečiai turi teisę laisvai pasirinkti profesiją, darbo vietą ir mokymosi įstaigą. Profesinių pareigų atlikimas gali būti reglamentuojamas įstatymu arba įstatymo pagrindu.

(2) Niekas negali būti verčiamas atlikti tam tikro darbo, išskyrus tą, kuris yra įprastinė bendrai pripažinta, visiems vienoda visuomeninė pareiga.

(3) Priverstinis darbas yra leidžiamas tik esant teismo paskirtam laisvės atėmimui.

12a straipsnis

(1) Vyrai, sulaukę aštuoniolikos metų amžiaus, gali būti įpareigojami tarnauti ginkluotosiose pajėgose, federalinėje pasienio apsaugos tarnyboje arba civilinės gynybos junginyje.

(2) Tas, kuris dėl savo sąžinės atsisako atlikti karo tarnybą su ginklu, gali būti įpareigotas atlikti alternatyviąją tarnybą. Alternatyviosios tarnybos trukmė negali viršyti karinės tarnybos trukmės. Išsamiau tai reglamentuoja įstatymas, kuris negali pažeisti sąžinės apsisprendimo laisvės ir kartu privalo numatyti alternatyviosios tarnybos, kuri nesusijusi su ginkluotųjų pajėgų ir federalinės pasienio apsaugos junginiais, galimybę.

(3) Karo prievolininkai, nepašaukti tarnauti pagal 1 arba 2 dalis, paskelbus gynybos padėtį, pagal įstatymą arba įstatymo pagrindu gali būti pašaukti į civilinę darbo tarnybą gynybos tikslais, įskaitant civilių gyventojų apsaugą; įpareigojimai viešojoje tarnyboje leidžiami tik tiek, kiek tai būtina policijos užduotims arba tokioms suverenioms valstybės viešosios tvarkos užduotims vykdyti, kurios atliekamos tik viešosios tarnybos funkcijų pagrindu. Darbo santykiai pagal 1 sakinį galimi ginkluotosiose pajėgose, jas aprūpinant, taip pat palaikant viešąją tvarką; įdarbinti aprūpinant civilius gyventojus leidžiama tik tuo atveju, jei būtina patenkinti jų gyvybinius poreikius arba užtikrinti jų saugumą.

(4) Jei kilus situacijai, kai reikia taikyti gynybos priemones, nepakanka savanorių civiliniams darbams atlikti civilinėje sanitarinėje ir gydymo tarnyboje, taip pat stacionariose karo ligoninėse, galima pagal įstatymą arba įstatymo pagrindu tokiems darbams atlikti pašaukti nuo aštuoniolikos iki penkiasdešimt penkerių metų amžiaus moteris. Jos jokiu būdu negali būti įpareigojamos atlikti tarnybą, kurios metu reikia ginklo.

(5) Laikotarpiu iki gynybos padėties įpareigojimai pagal 3 dalį gali būti pagrįsti tik 80 a straipsnio 1 dalimi. Siekiant pasirengti darbams, nurodytiems 3 dalyje, kuriems reikia ypatingų žinių ir įgūdžių, įstatymu arba įstatymo pagrindu gali būti privaloma dalyvauti mokymuose. 1 sakinys šiuo atveju netaikomas.

(6) Jei esant gynybos padėčiai neįmanoma surinkti savanorių dirbti 3 dalies 2 sakinyje išvardytose srityse, tai šiems poreikiams užtikrinti pagal įstatymą arba įstatymo pagrindu gali būti apribota vokiečių laisvė dirbti pagal profesiją arba atsisakyti darbo vietos. Iki gynybos padėties pradžios atitinkamai galioja 5 dalies 1 sakinys.

13 straipsnis

(1) Asmens būstas neliečiamas.

(2) Kratas gali skirti tik teisėjas, o kai delsti pavojinga – ir kitos įstatymuose numatytos institucijos, tik juose nustatyta forma.

(3) Jei tam tikri faktai pagrindžia įtarimą, kad kas nors padarė ypač sunkų įstatymu numatytą baudžiamąjį nusikaltimą, tai nusikaltimui tirti teisėjo nurodymu gali būti naudojamos techninės priemonės būstams, kuriuose įtariamasis galimai apsistojęs, stebėti akustiniu būdu, jei tirti bylos aplinkybes kitaip būtų labai sunku arba neperspektyvu. Ši priemonė turi būti terminuota. Toks leidimas išduodamas trijų teisėjų kolegijos. Pavojaus, kylančio delsiant, atveju jį gali išduoti ir vienas teisėjas.

(4) Siekiant apsiginti nuo staigių pavojų, gresiančių visuomenės saugumui, ypač nuo visuotinio arba pavojaus gyvybei, techninės būstų stebėjimo priemonės gali būti naudojamos tik teisėjo nurodymu. Pavojaus, kylančio delsiant, atveju tokią priemonę gali skirti ir kita įstatymo nustatyta institucija; paskui nedelsiant turi būti gautas atitinkamas teisėjo sprendimas.

(5) Jei tokias technines priemones numatoma naudoti išimtinai tik būstuose dirbantiems asmenims apsaugoti, tai priemonę gali paskirti įstatymu nustatyta institucija. Tokių tyrimų metu surinktas išvadas kitaip panaudoti galima tik baudžiamojo persekiojimo tikslu arba siekiant išvengti

pavojaus ir tik tokiu atveju, jei prieš tai teismas pripažino tos priemonės teisėtumą; kai delsti pavojinga, teismo sprendimas turi būti gaunamas iškart po to, kai buvo panaudota priemonė.

(6) Federalinė Vyriausybė Bundestagui kasmet pateikia pranešimus apie techninių priemonių panaudojimą, remiantis 3 dalimi, taip pat 4 dalimi, kiek leidžia Federacijos kompetencija, ir 5 dalimi, jei jas turėjo patikrinti teismas. Bundestago išrinkta institucija remdamasi šiuo pranešimu vykdo parlamentinę kontrolę. Žemės užtikrina lygiavertę parlamentinę kontrolę.

(7) Įsikišimas ir apribojimai kitais atvejais leistini tik kilus visuotiniam pavojui arba jei yra grėsmė pavienių asmenų gyvybei, remiantis įstatymu, kai siekiama išvengti tiesioginių pavojų viešajam saugumui ir tvarkai, ypač kai šalinamas patalpų stygius, kovojama su epidemijų grėsme arba norint apsaugoti jaunimą, kuriam gresia pavojus.

14 straipsnis

(1) Nuosavybė ir paveldėjimo teisė yra garantuojamos. Įstatymas nustato jų turinį ir ribas.

(2) Nuosavybė įpareigoja. Ją naudojant kartu turi būti prisidedama prie visuomenės gerovės.

(3) Atimti nuosavybę leidžiama tik visuomenės gerovės labui. Tai gali vykti tik pagal įstatymą arba įstatymo, reglamentuojančio kompensacijos rūšį ir mastą, pagrindu. Kompensacija nustatoma teisingai įvertinus visuomenės ir suinteresuotųjų asmenų interesus. Iškilus ginčams dėl kompensacijos dydžio, galima bendroji ieškinio tvarka.

15 straipsnis

Žemė, gamtos turtai ir gamybos priemonės gali būti suvisuomeninimo tikslais įstatymu, nustatančiu kompensacijos rūšį ir mastą, perduoti visuomenės nuosavybei arba kitoms bendro ūkio formoms. Kompensacija atitinkamai nustatoma pagal 14 straipsnio 3 dalies 3 ir 4 sakinius.

16 straipsnis

(1) Vokietijos pilietybė negali būti atimama. Pilietybės netenkama tik įstatymo pagrindu, prieš asmens valią ji gali būti atimama tik tuo atveju, jei jis dėl to netampa asmeniu be pilietybės.

(2) Nė vienas vokietis negali būti išduodamas užsienio valstybei. Asmenį išduodant Europos Sąjungos valstybei narei arba tarptautiniam teis-

mui, jei tuo nepažeidžiami teisinės valstybės principai, įstatymu gali būti numatytas ir kitoks reglamentavimas.

16a straipsnis

(1) Asmenys, persekiojami dėl politinių įsitikinimų, naudojasi prieglobsčio teise.

(2) 1 dalyje numatyta teise negali naudotis tie, kurie atvyksta iš Europos Bendrijų valstybės narės ar iš trečiosios valstybės, kurioje užtikrinamas Sutarties dėl pabėgėlių teisinės padėties ir Žmogaus teisių bei pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos taikymas. Valstybės, nepriklausančios Europos Bendrijoms, kurioms taikomas 1 sakinio sąlygos, yra nustatomos įstatymu, kuriam priimti reikia Bundesrato pritarimo. Priemonės, taikomos nutraukiant buvimą šalyje, 1 sakinyje numatytais atvejais gali būti vykdomos neatsižvelgiant, ar tai buvo apskųsta teismui.

(3) Įstatymu, kuriam priimti reikalingas Bundesrato pritarimas, gali būti nustatytos valstybės, kuriose, sprendžiant pagal jų teisinę padėtį, teisės taikymą ir visuomeninius politinius santykius, atrodo garantuojama, kad jose nei persekiojama dėl politinių pažiūrų, nei nežmoniškai ar žeminančiai baudžiama ar elgiamasi. Tada preziumuojama, kad užsienietis iš tokios valstybės nėra persekiojamas, nebent jis pateikia faktus, pagrindžiančius, jog jis, priešingai šiai prezumpcijai, yra politiškai persekiojamas.

(4) Akivaizdžiai nepagrįstų arba vertinamų kaip aiškiai nepagrįstos priemonių, nutraukiančių buvimą šalyje, numatytų 3 dalyje, ir kitais atvejais, vykdymą teismas sustabdo tik tada, kai atsiranda rimtų abejonių dėl šių priemonių teisėtumo; tikrinimo apimtis gali būti apribota ir į vėliau pateiktus faktus gali būti neatsižvelgiama. Išsamiau reglamentuojama įstatymu.

(5) 1–4 dalys neprieštarauja tarptautinės teisės sutartims, sudarytoms Europos Bendrijų valstybių narių tarpusavyje ir su trečiosiomis valstybėmis, kurios, vykdydamos įsipareigojimus, kylančius iš Sutarties dėl pabėgėlių teisinės padėties ir Žmogaus teisių bei pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos, kurių taikymas sutartis pasirašiusiose šalyse turi būti garantuojamas, priima kompetenciją reguliuojančias normas, kuriomis remiantis tiriami prieglobsčio suteikimo prašymai, įskaitant ir abipusį sprendimų dėl prieglobsčio suteikimo pripažinimą.

17 straipsnis

Kiekvienas turi teisę individualiai arba drauge su kitais kreiptis raštiškai su prašymais arba skundais į kompetentingas institucijas ir tautos atstovybes.

17a straipsnis

(1) Karo ir alternatyviosios tarnybos įstatymai gali numatyti, kad ginkluotųjų pajėgų ir alternatyviosios tarnybos nariams atliekant karo arba alternatyviąją tarnybą gali būti apribojama pagrindinė teisė reikšti ir skleisti savo nuomonę žodžiu, raštu ir vaizdo priemonėmis (5 straipsnio 1 dalies 1 sakinio pirmoji pusė), pagrindinė teisė į susirinkimų laisvę (8 straipsnis) ir peticijos teisė (17 straipsnis), jei ji suteikia teisę prašymus arba skundus įteikti kartu su kitais asmenimis.

(2) Įstatymai dėl gynybos, įskaitant ir civilių gyventojų apsaugą, gali nustatyti, kad tokios pagrindinės teisės kaip laisvo kilnojimosi teisė (11 straipsnis) ir asmens būsto neliečiamumas (13 straipsnis) gali būti apribojamos.

18 straipsnis

Kiekvienas, kuris piktnaudžiauja nuomonės reiškimo laisve, ypač spaudos laisve (5 straipsnio 1 dalis), mokymo laisve (5 straipsnio 3 dalis), susirinkimų laisve (8 straipsnis), susivienijimų laisve (9 straipsnis), susirašinėjimo, pašto ir ryšių slaptumu (10 straipsnis), nuosavybės teise (14 straipsnis) arba prieglobsčio teise (16a straipsnis) priešindamasis laisvai demokratinei santvarkai, netenka šių pagrindinių teisių. Jų atėmimą ir jo mastą skelbia Federalinis Konstitucinis Teismas.

19 straipsnis

(1) Jei pagal šį Pagrindinį Įstatymą viena iš pagrindinių teisių gali būti apribota įstatymu arba įstatymo pagrindu, tai šis įstatymas privalo galioti visiems, o ne pavieniais atvejais. Be to, įstatyme turi būti įvardytos pagrindinės teisės, nurodant straipsnį.

(2) Jokiu atveju negali būti pažeistas esminis pagrindinių teisių turinys.

(3) Pagrindinės teisės šalyje taip pat galioja nacionaliniams juridiniams asmenims, jei jiems galima pritaikyti jų esmę.

(4) Jei kieno nors teises pažeidžia viešoji valdžia, jis turi teisę kreiptis

į teismą. Jei kitokia kompetencija nepagrįsta, sprendžiama įprastiniu teisminiu būdu. Galioja 10 straipsnio 2 dalies 2 sakinys.

II. FEDERACIJA IR ŽEMĖS

20 straipsnis

(1) Vokietijos Federacinė Respublika yra demokratinė ir socialinė federalinė valstybė.

(2) Visa valstybinė valdžia kyla iš Tautos. Tauta ją vykdo per rinkimus ir balsavimus ir per ypatingas įstatymų leidžiamosios, vykdomosios ir teisminės valdžios institucijas.

(3) Įstatymų leidybą saisto konstitucine santvarka, vykdomąją ir teisminę valdžias – įstatymas ir teisė.

(4) Kiekvienam, kuris imtųsi šią tvarką panaikinti, visi vokiečiai turi teisę pasipriešinti, jei kita pagalba negalima.

20 a straipsnis

Valstybė, jausdama atsakomybę už ateities kartas, saugo natūralias gyvybės egzistavimo prielaidas bei gyvūniją neperžengdama konstitucinės santvarkos ribų per įstatymų leidžiamąją valdžią ir remdamasi įstatymu ir teise per vykdomąją ir teisminę valdžias.

21 straipsnis

(1) Partijos dalyvauja formuojant Tautos politinę valią. Jos steigiamos laisvai. Jų vidinė organizacija turi atitikti demokratinius principus. Jos privalo viešai atsiskaityti dėl savo lėšų šaltinių ir jų panaudojimo, taip pat dėl turto.

(2) Partijos, kurios savo tikslais arba šalininkų elgsena siekia pakenkti laisvai demokratinei santvarkai arba ją panaikinti arba grėsti Vokietijos Federacinės Respublikos egzistavimui, yra antikonstitucinės. Klausimą dėl prieštaravimo Konstitucijai sprendžia Federalinis Konstitucinis Teismas.

(3) Išsamiau tai reglamentuoja federaliniai įstatymai.

22 straipsnis

(1) Vokietijos Federacinės Respublikos sostinė yra Berlynas. Reprezentuoti visą šalį sostinėje yra Federacijos užduotis. Išsamiau tai reglamentuoja federalinis įstatymas.

(2) Federalinė vėliava yra juodos, raudonos ir aukso spalvos.

23 straipsnis

(1) Įgyvendinant suvienytos Europos idėją, Vokietijos Federacinė Respublika dalyvauja plėtojant Europos Sąjungą, kuri yra įsipareigojusi laikytis demokratinio, teisinės valstybės, socialinio, federacinio ir subsidiarumo principų bei garantuoja iš esmės tokią pat pagrindinių teisių apsaugą, kokia garantuojama šiuo Pagrindiniu Įstatymu. Dėl šios priežasties Federacija Bundesrato pritarimu gali perduoti suverenias valstybės teises. Pagrindžiant Europos Sąjungos egzistavimą, taip pat keičiant jos sutarties pagrindus ir panašias nuostatas, dėl kurių šio Pagrindinio Įstatymo turinys būtų pakeistas ar papildytas arba tokie pakeitimai ar papildymai taptų įmanomi, galioja 79 straipsnio 2 ir 3 dalys.

(1a) Bundestagas ir Bundesratas dėl Europos Sąjungos priimto teisės akto prieštaravimo subsidiarumo principui turi teisę paduoti skundą Europos Sąjungos teismui. Tai padaryti Bundestagas privalo vienos ketvirtosios savo narių siūlymu. Įstatymu, kuriam priimti reikia Bundesrato pritarimo, pagal Europos Sąjungos sutartį Bundestagui ir Bundesratui įgyvendinant priskirtas teises, gali būti leidžiamos išimtys nuo 42 straipsnio 2 dalies 1 sakinyje ir 52 straipsnio 3 dalies 1 sakinyje numatyto reguliavimo.

(2) Europos Sąjungos reikaluose dalyvauja Bundestagas, o per Bundesratą – ir federalinės žemės. Federalinė Vyriausybė privalo apie tai išsamiai ir kaip galima anksčiau pranešti Bundestagui ir Bundesratui.

(3) Federalinė Vyriausybė suteikia galimybę Bundestagui pareikšti nuomonę apie savo dalyvavimą įgyvendinant Europos Sąjungos teisės aktus. Federalinė Vyriausybė atsižvelgia į Bundestago požiūrį derybų metu. Išsamiau tai reglamentuoja įstatymas.

(4) Bundesratas turi dalyvauti formuojant Federacijos valią tiek, kiek jis turėtų dalyvauti įgyvendinant atitinkamą priemonę valstybėje arba kiek žemės šalies viduje būtų tam kompetentingos.

(5) Tiek, kiek išimtinai tik Federacijai tenkančios kompetencijos srityje yra paliečiami federalinių žemių interesai, arba tiek, kiek visais kitais atvejais Federacija turi įstatymų leidybos teisę, Federalinė Vyriausybė atsižvelgia į Bundesrato nuomonę. Jei leidžiant federalinių žemių kompetencijai priklausančius įstatymus paliečiami jų valdžios institucijų įkūrimo arba administravimo proceso klausimai, formuojant Federacijos valią, lemiamą reikšmę turi Bundesrato nuomonė; tačiau ir tokiu atveju turi būti išsaugota bendroji valstybinė Federacijos atsakomybė. Sprendžiant dėl dalykų, galin-

čių padidinti Federacijos išlaidas arba sumažinti pajamas, būtinas Federalinės Vyriausybės sutikimas.

(6) Jei yra svarstoma išimtinė federalinių žemių įstatymų leidybos kompetencija mokyklinio lavinimo, kultūros arba radijo srityse, Federacija turimas teises, priklausančias Vokietijos Federacinei Respublikai, kaip Europos Sąjungos valstybei narei, turi perduoti vienam iš Bundesrato įvardytų žemių atstovų. Tomis teisėmis naudojamasi dalyvaujant ir pritariant Federalinei Vyriausybei; čia turi būti išsaugoma bendra valstybinė Federacijos atsakomybė.

(7) Išsamiau 4 ir 6 dalis reglamentuoja įstatymas, kuriam priimti būtinas Bundesrato pritarimas.

24 straipsnis

(1) Federacija suverenias galias įstatymu gali perduoti tarpvalstybinėms institucijoms.

(1a) Tiek, kiek federalinės žemės yra kompetentingos vykdyti valstybinius įgaliojimus ir valstybines užduotis, suverenias valstybės teises Federalinės Vyriausybės sutikimu jos gali perduoti kaimyninėms institucijoms.

(2) Federacija, siekdama išsaugoti taiką, gali dalyvauti kolektyvinio saugumo sistemoje; šiuo atveju ji sutinka su savo suverenių teisių apribojimu, kurie leis pasiekti ir užtikrinti taikią ir ilgalaikę tvarką Europoje ir tarp pasaulio tautų.

(3) Tarpvalstybiniams ginčams sureguliuoti Federacija prisideda prie susitarimų dėl visuotinio, viską apimančio, privalomo tarptautinio arbitražo.

25 straipsnis

Bendrosios tarptautinės teisės taisyklės yra sudėtinė federalinės teisės dalis. Jos turi viršenybę prieš įstatymus ir Federacijos gyventojams tiesiogiai sukuria teises ir pareigas.

26 straipsnis

(1) Veiksmai, kurie yra skirti ir kuriais ketinama trukdyti taikiam tautų bendrabūviui, ypač jei puolamajam rengtis karui, yra antikonstituciniai. Už tai yra baudžiama.

(2) Kariauti skirti ginklai gali būti gaminami, transportuojami ir naudojami tik Federalinės Vyriausybės leidimu. Išsamiau tai reglamentuoja federalinis įstatymas.

27 straipsnis

Visi vokiečių prekybiniai laivai sudaro vientisą prekybos laivyną.

28 straipsnis

(1) Žemių konstitucinė santvarka turi atitikti respublikinės, demokratinės ir socialinės teisinės valstybės principus šio Pagrindinio Įstatymo prasme. Žemėse, apskrityse ir bendruomenėse Tauta turi turėti atstovybę, išrinktą visuotiniuose, tiesioginiuose, laisvuose, lygiuose rinkimuose slaptai balsuojant. Apskričių ir bendruomenės rinkimų metu pagal Europos Bendrijos teisę gali rinkti ir būti išrinkti asmenys, kurie turi Europos Bendrijos valstybės narės pilietybę. Bendruomenėse išrinktą instituciją gali pakeisti bendruomenės susirinkimas.

(2) Bendruomenėms turi būti garantuojama teisė visus vietinės bendrijos klausimus spręsti vadovaujantis įstatymais pagal savo atsakomybę. Bendruomenių susivienijimai pagal įstatymus taip pat turi savivaldos teisę, neperžengiančią jų įstatymais nustatytos kompetencijos ribų. Savivaldos užtikrinimas apima ir finansinės atsakomybės pagrindus; šie pagrindai taip pat apima bendruomenių teisę padidinti mokesčius, remiantis vietiniais ekonominiais mokesčių ištekliais.

(3) Federacija laiduoja, kad žemių konstitucinė santvarka atitinka pagrindines teises ir 1 bei 2 dalių nuostatas.

29 straipsnis

(1) Federacijos teritorija gali būti naujai suskirstyta, siekiant užtikrinti, kad žemės pagal savo dydį ir pajėgumą galėtų efektyviai vykdyti joms privalomas užduotis. Čia būtina atsižvelgti į konkrečiai žemei būdingus glaudžius ryšius, istorines ir kultūrines sąsajas, ekonominį tikslingumą, taip pat vietovės bei žemės suplanavimo reikalavimus.

(2) Priemonės dėl naujo Federacijos teritorijos suskirstymo nustatomos federaliniu įstatymu, kuris turi būti patvirtintas referendumu. Būtina išklausyti suinteresuotas žemes.

(3) Referendumas vyksta tose federalinėse žemėse, iš kurių teritorijų arba teritorijos dalių turi būti sudaryta nauja žemė arba naujai nustatytos žemės ribos (suinteresuotos žemės). Turi būti balsuojama dėl klausimo, ar suinteresuotos žemės turi būti tokios, kokios buvo ligi šiol, ar turi būti sudaryta nauja žemė ar nustatytos naujos žemės ribos. Referendumas dėl naujos žemės sudarymo arba naujų žemės ribų nustatymo įvyksta, jei bū-

simos teritorijos ir visų suinteresuotos žemės sričių ar srities dalių, kurių žemės priklausomybė turi būti pakeista ta pačia prasme, dauguma pritaria pakeitimui. Jis neįvyksta, jei vienos iš suinteresuotų žemių teritorijoje dauguma pakeitimo nepriima; tačiau nepriėmimas nėra reikšmingas, jei vienoje teritorijos dalyje, kurios priklausomybė suinteresuotai žemei turi būti pakeista, dviejų trečdalių balsų dauguma pritaria pakeitimui, nebent tik visos suinteresuotos žemės teritorijoje dviejų trečdalių balsų dauguma pakeitimui yra nepritariama.

(4) Jei vientisoje apribotoje gyvenamoje ir ūkinėje teritorijoje, kurios dalys yra keliose žemėse, ir kurioje yra ne mažiau kaip vienas milijonas gyventojų, viena dešimtoji jos rinkėjų, turinčių balsavimo teisę renkant Bundestagą, tautos iniciatyva reikalauja, kad šiai teritorijai būtų suteikta vientisa žemės priklausomybė, tai federaliniu įstatymu reikia per dvejus metus nustatyti, ar žemės priklausomybė keičiama pagal 2 dalį, ar suinteresuotose žemėse turi būti surengta visuotinė tautos apklausa.

(5) Visuotinės tautos apklausos tikslas yra nustatyti, ar bus pritarta įstatymo siūlomam žemės priklausomybės pakeitimui. Įstatyme gali būti pateikti įvairūs, tačiau ne daugiau kaip du visuotinės tautos apklausos siūlymai. Jei dauguma pritaria siūlomam žemės priklausomybės pakeitimui, tai federalinis įstatymas per dvejus metus turi nustatyti, ar žemės priklausomybė bus keičiama pagal 2 dalį. Jei visuotinės tautos apklausos metu pateiktam siūlymui pritariama pagal 3 dalies 3 ir 4 sakinius, tai per dvejus metus nuo visuotinės tautos apklausos dėl siūlomos žemės sudarymo turi būti išleistas federalinis įstatymas, kurio patvirtinti referendumu jau nebereikia.

(6) Referendumo ir visuotinės tautos apklausos metu gautų balsų dauguma reiškia, kad ją sudaro ne mažiau kaip ketvirtadalis rinkėjų, turinčių teisę rinkti Bundestagą. Be to, referendumą, tautos iniciatyvą ir visuotinę gyventojų apklausą išsamiau reglamentuoja federalinis įstatymas; jame taip pat gali būti numatyta, kad tautos iniciatyvos anksčiau nei po penkerių metų negali būti pakartotos.

(7) Kiti žemių teritorinio statuso pokyčiai gali vykti remiantis suinteresuotų žemių valstybinėmis sutartimis arba federaliniu įstatymu, kuriam pritaria Bundesratas, jei teritorija, kurios priklausomybė turi būti pakeista, turi ne daugiau kaip 50 000 gyventojų. Išsamiau tai reglamentuoja federalinis įstatymas, kuriam turi pritarti Bundesratas ir dauguma Bundestago narių. Jame turi būti numatyta išklausyti suinteresuotas bendruomenes ir apskritis.

(8) Žemės gali savo užimamas teritorijas arba jų dalis iš naujo suskirstyti valstybinės sutarties pagrindu, nesilaikydamos 2–7 dalių nuostatų. Suinteresuotos bendruomenės ir apskritys turi būti išklausomos. Valstybinė sutartis kiekvienoje suinteresuotoje žemėje turi būti patvirtinta referendumu. Jeigu valstybinė sutartis susijusi su žemės teritorijos dalimi, patvirtinimas referendumu šiose teritorijos dalyse gali būti ribojamas; 5 sakinio antroji pusė netaikoma. Referendume sprendžia dauguma balsų, jeigu ją sudaro ketvirtadalis rinkėjų, turinčių teisę rinkti Bundestagą; išsamiau tai reglamentuoja federalinis įstatymas. Valstybinei sutarčiai turi pritarti Bundestagas.

30 straipsnis

Valstybinių įgaliojimų ir valstybinių užduočių vykdymas yra žemių kompetencija, jei šis Pagrindinis Įstatymas nenumato arba leidžia kitaip.

31 straipsnis

Federalinė teisė turi viršenybę prieš žemės teisę.

32 straipsnis

(1) Rūpintis santykiais su užsienio valstybėmis yra Federacijos kompetencija.

(2) Prieš sudarant sutartį, susijusią su kurios nors žemės ypatingomis sąlygomis, būtina laiku išklausyti šią žemę.

(3) Kiek žemės yra kompetentingos leisti įstatymus, jos, gavusios Federalinės Vyriausybės pritarimą, gali su užsienio valstybėmis sudaryti sutartis.

33 straipsnis

(1) Kiekvienas vokietis kiekvienoje žemėje turi vienodas pilietines teises ir pareigas.

(2) Kiekvienas vokietis pagal savo tinkamumą, gabumus ir profesinius sugebėjimus turi vienodas galimybes užimi bet kokias valstybines pareigas.

(3) Naudojimasis civilinėmis ir pilietinėmis teisėmis, leidimas užimti valstybines pareigas, taip pat valstybinėje tarnyboje įgytos teisės nepriklauso nuo religinių įsitikinimų. Niekas negali būti varžomas dėl savo priklausomybės ar nepriklausomybės kokiai nors religijai arba dėl savo pasaulėžiūros.

(4) Vykdyti suverenius valstybės įgaliojimų turi būti nuolatinis valstybinės tarnybos tarnautojų, susaistytų viešosios teisės tarnybiniais ir ištikimybės santykiais, uždavinys.

(5) Valstybės tarnybos teisė turi būti reglamentuojama ir vystoma atsižvelgiant į tradicinius profesionalių tarnautojų veiklos principus.

34 straipsnis

Jei kas nors, atlikdamas jam patikėtą valstybės tarnybą, pažeidžia jam privalomas tarnybines pareigas trečiojo asmens atžvilgiu, tai atsakomybė iš esmės tenka valstybei arba institucijai, kurioje jis dirba. Tyčios arba šiurkštaus neatsargumo atveju lieka galioti regreso teisė. Pareiškiant reikalavimą dėl žalos atlyginimo ir regreso, negali būti atmetama galimybė kreiptis į teismą.

35 straipsnis

(1) Visos Federacijos ir žemių valdžios institucijos teikia viena kitai teisinę ir tarnybinę pagalbą.

(2) Norėdama išlaikyti arba atkurti viešą saugumą ir tvarką, žemė ypatingos svarbos atvejais, siekdama paremti savo policiją, gali pareikalauti federalinės pasienio apsaugos pajėgų ir įrenginių, jei policija be šios paramos visai negalėtų atlikti užduoties arba galėtų atlikti tik susidurdama su ypač dideliais sunkumais. Kilus stichinei nelaimei arba ypač nelaimingam atsitikimui, žemė gali pareikalauti kitų žemių policijos pajėgų, kitų administracijų pajėgų ir įrenginių, federalinės pasienio apsaugos tarnybos bei ginkluotųjų pajėgų išteklių.

(3) Kai stichinė nelaimė arba kitoks nelaimingas atsitikimas kelia grėsmę daugiau nei vienos žemės teritorijai, Federalinė Vyriausybė gali, jei tai būtina, kad kova būtų veiksminga, nurodyti žemių vyriausybėms duoti policijos pajėgas kitų žemių dispozicijon, taip pat policijos pajėgoms paremti panaudoti federalinės pasienio apsaugos ir ginkluotųjų pajėgų junginius. Federalinės Vyriausybės priemonės, nurodytos 1 sakinyje, Bundesrato reikalavimu, o kitais atvejais – pašalinus pavojų, turi būti atšauktos.

36 straipsnis

(1) Aukščiausiose federalinėse valdžios institucijose atitinkamu santykiu turi būti įdarbinami tarnautojai iš visų federalinių žemių. Į kitas federalines valdžios institucijas paprastai turi būti priimami asmenys iš tos žemės, kurioje jie dirba.

(2) Karo prievolės įstatymuose taip pat turi būti atsižvelgiama į Federacijos padalijimą į žemes ir jų ypatingus konkrečiai žemei būdingus santykius.

37 straipsnis

(1) Jeigu žemė neatlieka jai pagal Pagrindinį Įstatymą ar bet kurį kitą federalinį įstatymą priklausančių pareigų, tai Federalinė Vyriausybė, pritariant Bundesratui, gali imtis reikiamų priemonių, skatinančių žemę federalinės prievartos būdu atlikti savo pareigas.

(2) Federalinei prievartai įgyvendinti Federalinė Vyriausybė ar jos įgaliotas asmuo turi teisę visų žemių ir jų valdžios institucijų atžvilgiu leisti įsakymus.

III. BUNDESTAGAS

38 straipsnis

(1) Vokietijos Bundestago deputatai yra renkami visuotiniais, tiesioginiais, laisvais, lygiais rinkimais slaptu balsavimu. Jie yra visos Tautos atstovai, nesusaistyti pavedimais bei nurodymais ir besivadovaujantys tik savo sąžine.

(2) Kiekvienas, kuris sulaukė 18 metų, turi teisę balsuoti; renkamas gali būti kiekvienas, sulaukęs pilnametystės.

(3) Išsamiau tai reglamentuoja federalinis įstatymas.

39 straipsnis

(1) Bundestagas pagal toliau einančias nuostatas yra renkamas ketveriems metams. Jo įgaliojimų laikas baigiasi susirinkus naujam Bundestagui. Nauji rinkimai vyksta ne anksčiau kaip po keturiasdešimt šešių ir ne vėliau kaip po keturiasdešimt aštuonių mėnesių nuo įgaliojimų laiko pradžios. Bundestagą paleidus, nauji rinkimai vyksta per šešiasdešimt dienų.

(2) Bundestagas renkasi ne vėliau kaip trisdešimtą dieną po rinkimų.

(3) Savo posėdžių pabaigą ir pradžią nustato Bundestagas. Bundestago pirmininkas gali jį sušaukti anksčiau. Jis tai privalo padaryti, kai to reikalauja trečdalis Bundestago narių, federalinis prezidentas arba federalinis kancleris.

40 straipsnis

(1) Bundestagas renka savo pirmininką, jo pavaduotoją ir sekretorių. Jis priima savo reglamentą.

(2) Pirmininkas turi administracinius įgaliojimus ir įgyvendina policinę valdžią Bundestago pastatuose. Be jo leidimo Bundestago patalpose negali įvykti jokia krata ar konfiskacija.

41 straipsnis

(1) Tikrinti rinkimų rezultatus yra Bundestago kompetencija. Jis taip pat sprendžia, ar Bundestago deputatas prarado narystę.

(2) Bundestago sprendimą galima apskųsti Federaliniam Konstituciniam Teismui.

(3) Išsamiau tai reglamentuoja federalinis įstatymas.

42 straipsnis

(1) Bundestago posėdžiai yra vieši. Dešimtadalio jo narių prašymu arba Federalinės Vyriausybės prašymu, esant dviejų trečdalių balsų daugumai, gali vykti uždari posėdžiai. Sprendimas dėl tokio prašymo priimamas uždarame posėdyje.

(2) Bundestago nutarimui priimti yra būtina balsų dauguma, jei šis Pagrindinis Įstatymas nenumato kitaip. Bundestago rengiamiems rinkimams reglamente gali būti numatytos išimtys.

(3) Tikrovę atitinkantys pranešimai apie atvirus Bundestago ir jo komisijų posėdžius neužtraukia jokios atsakomybės.

43 straipsnis

(1) Bundestagas ir jo komisijos gali iš kiekvieno Federalinės Vyriausybės nario pareikalauti dalyvauti posėdžiuose.

(2) Bundesrato ir Federalinės Vyriausybės nariai, taip pat jų įgalioti asmenys turi teisę dalyvauti visuose Bundestago ir jo komisijų posėdžiuose. Jie turi būti išklausomi bet kuriuo metu.

44 straipsnis

(1) Bundestagas turi teisę, o jei reikalauja ketvirtadalis jo narių, privalo paskirti tyrimų komisiją, kuri pateikia įrodymus viešo posėdžio metu. Posėdžiai gali būti ir uždari.

(2) Renkant įrodymus, naudojami baudžiamojo proceso nuostatai. Susirašinėjimo, pašto ir ryšių slaptumas nepažeidžiami.

(3) Teismai ir administracinės valdžios institucijos privalo teikti teisinę ir tarnybinę pagalbą.

(4) Tyrimų komisijų nutarimai teisme nenagrinėjami. Teismai laisvai gali svarstyti ir vertinti tyrimu paremtas bylos aplinkybes.

45 straipsnis

Bundestagas sudaro komisiją Europos Sąjungos reikalams spręsti. Remdamasis 23 straipsniu gali ją įgalioti įgyvendinti Bundestago teises santykiuose su Federaline Vyriausybe. Jis gali ją taip pat įgalioti įgyvendinti teises, kurios pagal Europos Sąjungos sutartį priskirtos Bundestagui.

45a straipsnis

(1) Bundestagas sudaro Užsienio reikalų komisiją ir Gynybos komisiją.

(2) Gynybos komisija taip pat turi Tyrimo komisijos teises. Ketvirtadalio savo narių prašymu jis privalo atlikti atitinkamą tyrimą.

(3) 44 straipsnio 1 pastraipa gynybos sričiai netaikoma.

45b straipsnis

Saugant pagrindines teises ir kaip pagalbinis Bundestago organas vykdant parlamentinę kontrolę yra skiriamas Bundestago gynybos įgaliotinis. Išsamiau tai reglamentuoja federalinis įstatymas.

45c straipsnis

(1) Bundestagas sudaro Peticijų komisiją, kuriai pagal 17 straipsnį priklauso nagrinėti prašymus ir skundus, nukreiptus Bundestagui.

(2) Komisijos įgaliojimus dėl skundų tikrinimo reglamentuoja federalinis įstatymas.

45d straipsnis

(1) Bundestagas sudaro komitetą Federacijos žiniasklaidos veiklos kontrolei.

(2) Išsamiau tai reglamentuojama federaliniu įstatymu.

46 straipsnis

(1) Deputatas dėl savo balsavimo ar nuomonės pareiškimo Bundestage ar vienoje iš jo komisijų niekuomet negali būti teismine ar tarnybine tvarka persekiojamas ar kitaip patrauktas atsakomybėn už Bundestago ribų. Tai netaikoma esant šmeižikiškiems įžeidinėjimams.

(2) Dėl veiksmo, už kurį gresia bausmė, deputatas gali būti patrauktas atsakomybėn arba suimtas tik gavus Bundestago sutikimą, išskyrus atvejus, kai jis suimamas veikos metu arba kitą dieną.

(3) Bundestago sutikimas taip pat yra būtinas bet kokiu deputato asmeninės laisvės apribojimo atveju arba iškeliant deputatui teisminę bylą pagal 18 straipsnį.

(4) Kiekviena baudžiamoji byla ir byla, iškelta deputatui pagal 18 straipsnį, kiekvienas suėmimas ir kitoks jo asmeninės laisvės apribojimas turi būti nutraukti Bundestagui pareikalavus.

47 straipsnis

Deputatai turi teisę atsisakyti duoti parodymus apie asmenis, kurie jiems, kaip deputatams, arba kuriems jie, kaip deputatai, atskleidė faktus, taip pat ir apie pačius faktus. Tiek, kiek galioja ši teisė atsisakyti duoti parodymus, draudžiama konfiskuoti dokumentus.

48 straipsnis

(1) Tas, kas pretenduoja užimti vietą Bundestage, turi teisę gauti atostogas, būtinas pasirengti rinkimams.

(2) Niekam negali būti kliudoma užimti ir eiti deputato pareigas. Neleidžiama dėl šios priežasties nutraukti darbo santykius arba atleisti iš darbo.

(3) Deputatai turi teisę gauti tinkamą, jų nepriklausomumą užtikrinantį atlyginimą. Jie turi teisę nemokamai naudotis visomis visuomeninėmis transporto priemonėmis. Išsamiau tai reglamentuoja federalinis įstatymas.

49 straipsnis (panaikintas)

IV. BUNDESRATAS

50 straipsnis

Per Bundesratą federalinės žemės dalyvauja įstatymų leidyboje, Federacijos valdyme ir Europos Sąjungos reikaluose.

51 straipsnis

(1) Bundesratas susideda iš federalinių žemių vyriausybių narių, kuriuos jos skiria ir atšaukia. Jiems gali atstovauti kiti jų vyriausybių nariai.

(2) Kiekviena federalinė žemė turi mažiausiai 3 balsus, federalinės žemės, kuriose gyvena daugiau kaip du milijonai gyventojų, – keturis, fe-

deralinės žemės, kuriose gyvena daugiau kaip šeši milijonai gyventojų, – penkis, ir federalinės žemės, kuriose daugiau kaip septyni milijonai gyventojų, – šešis balsus.

(3) Kiekviena federalinė žemė gali deleguoti tiek narių, kiek ji turi balsų. Kiekvienos federalinės žemės balsai gali būti atiduoti tik vieningai ir tik dalyvaujančių narių arba jų atstovų.

52 straipsnis

(1) Bundesratas išrenka savo pirmininką vieneriems metams.

(2) Pirmininkas sušaukia Bundesratą. Jis privalo jį sukviesti, jei to reikalauja ne mažiau kaip dvi federalinės žemės arba Federalinė Vyriausybė.

(3) Bundesratas priima savo nutarimus mažiausia balsų dauguma. Jis priima savo reglamentą. Posėdžiai yra vieši. Jie gali būti ir uždari.

(3a) Europos Sąjungos reikalams Bundesratas gali įsteigti Europos rūmus, kurių nutarimai galioja kaip Bundesrato nutarimai; atitinkamai galioja 51 straipsnio 2 dalis ir 3 dalies 2 sakinys.

(4) Bundesrato komisijoms gali priklausyti kiti nariai arba federalinių žemių vyriausybių įgaliotiniai.

53 straipsnis

Federalinės Vyriausybės nariai turi teisę, o pareikalavus pareigą dalyvauti Bundesrato ir jo komisijų posėdžiuose. Jie turi būti bet kada išklausyti. Federalinė Vyriausybė privalo Bundesratui nuolat teikti naujausią informaciją apie reikalų tvarkymą.

IVa. BENDROJI KOMISIJA

53a straipsnis

(1) Bendroji komisija susideda iš dviejų trečdalių Bundestago deputatų, trečdalio Bundesrato narių. Deputatus skiria Bundestagas atitinkamai pagal frakcijų kiekybinį santykį; jie negali priklausyti Federalinei Vyriausybei. Kiekvienai federalinei žemei atstovauja jai paskirtas Bundesrato narys; šie nariai nėra saistomi nurodymų. Bendrosios komisijos sudarymą ir jos veiklą nustato reglamentas, kurį turi priimti Bundestagas ir kuriam turi pritarti Bundesratas.

(2) Federalinė Vyriausybė privalo informuoti Bendrąją komisiją apie savo planus, susijusius su gynybine padėtimi. Bundestago ir jo komisijų teisės, numatytos 43 straipsnio 1 dalyje, lieka galioti.

V. FEDERALINIS PREZIDENTAS

54 straipsnis

(1) Federalinį Prezidentą renka Federalinis Susirinkimas be svarstymų. Išrinktas gali būti kiekvienas vokietis, jei jis turi rinkimų į Bundestagą teisę ir yra sulaukęs keturiasdešimties metų amžiaus.

(2) Federalinio Prezidento įgaliojimai trunka penkerius metus. Perrinkti antrai kadencijai iš eilės leidžiama tik vieną kartą.

(3) Federalinis Susirinkimas susideda iš Bundestago narių ir vienodo skaičiaus narių, kuriuos federalinių žemių tautos atstovybės išrenka pagal proporcinės rinkimų sistemos principus.

(4) Federalinis Susirinkimas susirenka ne vėliau kaip likus trisdešimčiai dienų iki Federalinio Prezidento tarnybos laiko pabaigos, o jam pasibaigus prieš laiką – ne vėliau kaip trisdešimt dienų nuo šio momento. Jį sušaukia Bundestago Pirmininkas.

(5) Pasibaigus įgaliojimų laikui, 4 dalies 1 sakinyje nurodytas terminas prasideda nuo pirmojo Bundestago posėdžio.

(6) Išrinktu laikomas tas, kuris gauna daugumą Federalinio Susirinkimo balsų. Jei šios daugumos per du rinkimų turus nesurenka nė vienas kandidatas, išrinktu laikomas tas, kuris surenka daugiausiai balsų kitame rinkimų ture.

(7) Išsamiau tai reglamentuoja federalinis įstatymas.

55 straipsnis

(1) Federalinis Prezidentas negali priklausyti nei Vyriausybei, nei Federacijos ar žemės įstatymų leidybos institucijai.

(2) Federalinis Prezidentas negali eiti jokių kitų mokamų pareigų, užsiimti verslu ar profesine veikla, taip pat negali būti pelno siekiančios įmonės valdymo ar kontrolės organo nariu.

56 straipsnis

Federalinis Prezidentas prieš pradėdamas eiti savo pareigas susirinkusiems Bundestago ir Bundesrato nariams prisiekia:

„Aš prisiekiu, kad savo jėgas skirsiu Vokiečių Tautos gerovei, gausinsiu jos turtą, šalinsiu negeroves, saugosiu ir ginsiu Pagrindinį Įstatymą ir federalinius įstatymus, sąžiningai atliksiu savo pareigas ir būsiu kiekvienam teisingas. Tepadeda man Dievas.“ Prisiekti galima ir be religinio pasižadėjimo.

57 straipsnis

Jei Federalinis Prezidentas negali toliau eiti savo pareigų arba jei prieš laiką pasibaigia jo tarnyba, jo įgaliojimus vykdo Bundesrato Pirmininkas.

58 straipsnis

Federalinio Prezidento potvarkiai ir įsakymai įsigalioja pasirašytas s Federalinio Kanclerio arba kompetentingo federalinio ministro. Tai netaikoma skiriant ir atleidžiant federalinį kanclerį, paleidžiant Bundestagą pagal 63 straipsnį ir esant prašymui pagal 69 straipsnio 3 dalį.

59 straipsnis

(1) Federalinis Prezidentas atstovauja Federacijai tarptautiniuose santykiuose. Jis Federacijos vardu sudaro sutartis su užsienio valstybėmis. Jis akredituoja ir priima pasiuntinius.

(2) Sutartys, reglamentuojančios Federacijos politinius arba susijusios su Federacijos įstatymų leidybos objektais, turi būti patvirtintos federaliniu įstatymu, jei tam pritaria arba dalyvauja kompetentingos įstatymų leidybos institucijos. Esant administracinėms sutartims atitinkamai galioja Federacijos administravimo nuostatos.

59a straipsnis (panaikintas)

60 straipsnis

(1) Federalinis Prezidentas skiria ir atleidžia federalinius teisėjus, federalinius tarnautojus, karininkus ir puskarininkius, jeigu įstatymai nenumato kitaip.

(2) Pavieniais atvejais Federacijos vardu jis įgyvendina malonės teisę.

(3) Šiuos įgaliojimus jis gali perduoti kitoms valdžios institucijoms.

(4) Federaliniam Prezidentui atitinkamai taikomos 46 straipsnio 2–4 dalys.

61 straipsnis

(1) Bundestagas arba Bundesratas gali kreiptis į Federalinį Konstitucinį Teismą, kaltindamas Federalinį Prezidentą dėl tyčinio Pagrindinio Įstatymo ar kito federalinio įstatymo pažeidimo. Pateikti kaltinimą galima, jei to reikalauja ne mažiau kaip ketvirtadalis Bundestago narių arba ketvirtadalis Bundesrato balsų. Priimti nutarimą dėl kaltinimo iškėlimo galima, surinkus du trečdalius Bundestago narių arba du trečda-

lius Bundesrato balsų. Kaltinimui atstovauja kaltinančiosios institucijos įgaliotinis.

(2) Jei Federalinis Konstitucinis Teismas nustato, kad Federalinis Prezidentas yra kaltas dėl tyčinio Pagrindinio Įstatymo ar kito federalinio įstatymo pažeidimo, jis gali paskelbti jį netekusiu savo pareigų. Iškėlus kaltinimą, jis gali laikinu potvarkiu nustatyti, kad Federalinis Prezidentas nušalinamas nuo pareigų.

VI. FEDERALINĖ VYRIAUSYBĖ

62 straipsnis

Federalinę Vyriausybę sudaro Federalinis Kancleris ir federaliniai ministrai.

63 straipsnis

(1) Federalinį Kanclerį nesvarstydamas renka Bundestagas Federalinio Prezidento siūlymu.

(2) Išrinktu laikomas tas, kuris gauna Bundestago narių balsų daugumą. Išrinktą kandidatą turi paskirti Federalinis Prezidentas.

(3) Jeigu pasiūlytas kandidatas nėra išrenkamas, Bundestagas per keturiolika dienų nuo rinkimų gali išrinkti Federalinį Kanclerį, jeigu tam pritaria daugiau kaip pusė jo narių.

(4) Jeigu per šį laikotarpį rinkimai neįvyksta, tada nedelsiant vyksta naujas rinkimų turas, kuriame išrenkamas daugiausiai balsų gavęs kandidatas. Jei išrinktas asmuo gauna Bundestago narių balsų daugumą, Federalinis Prezidentas turi jį paskirti per septynias dienas nuo rinkimų. Jeigu išrinktas asmuo nesurinko tokios daugumos, Federalinis Prezidentas privalo per septynias dienas jį paskirti arba paleisti Bundestagą.

64 straipsnis

(1) Federalinius ministrus federalinio kanclerio siūlymu skiria ir atleidžia Federalinis Prezidentas.

(2) Federalinis Kancleris ir federaliniai ministrai prieš pradėdami eiti pareigas prisiekia Bundestagui, kaip nurodyta 56 straipsnyje.

65 straipsnis

Federalinis Kancleris nustato politikos kryptis ir yra už tai atsakingas. Atsižvelgiant į šias kryptis kiekvienas federalinis ministras savarankiškai

vadovauja savo valdymo sričiai ir yra už ją atsakingas. Jeigu federalinių ministrų nuomonės skiriasi, sprendimą priima Federalinė Vyriausybė. Federalinis Kancleris vadovauja jų reikalams pagal Federalinės Vyriausybės priimtą ir Federalinio Prezidento patvirtintą reglamentą.

65a straipsnis

(1) Federalinis gynybos ministras yra įgaliotas duoti įsakymus ir vadovauti ginkluotosioms pajėgoms.

(2) (panaikintas)

66 straipsnis

Federalinis Kancleris ir federaliniai ministrai negali eiti jokių kitų mokamų pareigų, užsiimti verslu ar profesine veikla, taip pat negali būti pelno siekiančios įmonės valdymo, o be Bundestago pritarimo – ir jos kontrolės organo nariu.

67 straipsnis

(1) Bundestagas gali Federaliniam Kancleriui pareikšti nepasitikėjimą tik tada, kai Bundestage narių dauguma išrenkamas naujas Federalinis Kancleris ir Federalinio Prezidento paprašoma atleisti Federalinį Kanclerį. Federalinis Prezidentas turi prašymą vykdyti ir paskirti išrinktąjį asmenį.

(2) Nuo prašymo iki rinkimų turi praeiti keturiasdešimt aštuonios valandos.

68 straipsnis

(1) Jeigu Federalinio Kanclerio prašymas pareikšti jam pasitikėjimą negauna Bundestago narių daugumos pritarimo, Federalinis Prezidentas Federalinio Kanclerio siūlymu gali per dvidešimt vieną dieną paleisti Bundestagą. Teisė paleisti Bundestagą prarandama, jei Bundestagas savo narių dauguma išrenka kitą Federalinį Kanclerį.

(2) Nuo prašymo iki balsavimo turi praeiti keturiasdešimt aštuonios valandos.

69 straipsnis

(1) Federalinis Kancleris vieną federalinį ministrą skiria savo pavaduotoju.

(2) Federalinio Kanclerio arba federalinio ministro tarnyba pasibaigia visada, kai susirenka naujai išrinktas Bundesratas, o federalinio ministro – taip pat visada, kai Federalinis Kancleris nustoja eiti savo pareigas.

(3) Federalinis Kancleris Federalinio Prezidento prašymu, federalinis ministras Federalinio Kanclerio arba Federalinio Prezidento prašymu yra įpareigojamas eiti savo pareigas, kol bus paskirtas jo įpėdinis.

VII. FEDERACIJOS ĮSTATYMŲ LEIDYBA

70 straipsnis

(1) Federalinės žemės turi įstatymų leidybos teisę, jei šis Pagrindinis Įstatymas įstatymų leidybos įgaliojimų neperduoda Federacijai.

(2) Federacijos ir žemių kompetencija nustatoma pagal šio Pagrindinio Įstatymo nuostatas dėl išimtinės ir konkuruojančios įstatymų leidybos.

71 straipsnis

Išimtinės Federacijos įstatymų leidybos srityje žemės turi įgaliojimą leisti įstatymus tik tada ir tiek, kiek jos tam aiškiai įgaliotos federalinio įstatymo.

72 straipsnis

(1) Konkuruojančios įstatymų leidybos srityje žemės turi įgaliojimą leisti įstatymus tik tol ir tik tiek, kiek Federacija išleisdama įstatymą nepasinaudoja jai tenkančia įstatymų leidybos kompetencija.

(2) Srityse, nurodytose 74 straipsnio 1 dalies 4, 7, 11, 13, 15, 19a, 20, 22, 25 ir 26 punktuose, Federacija turi įstatymų leidybos teisę tada ir tiek, kiek federaliniu reglamentavimu reikia sukurti vienodas gyvenimo sąlygas Federacijos teritorijoje arba išsaugoti teisinį arba ekonominį vientisumą dėl bendrųjų valstybės interesų.

(3) Jei Federacija pasinaudojo jai priklausančia įstatymų leidybos kompetencija, žemės gali įstatymu numatyti kitokį reguliavimą šiose srityse:

1. Medžioklė (išskyrus reguliavimą, susijusį su medžiotojų pažymėjimais);

2. Gamtos ir kraštovaizdžio apsauga (išskyrus bendruosius gamtos apsaugos principus, rūšių apsaugos arba jūros gamtos apsaugos teisę);

3. Žemės paskirstymas;

4. Regioninis planavimas;

5. Vandens ištekliai (išskyrus reguliavimą dėl medžiagų ir įrenginių);

6. Leidimas priimti į aukštąsias mokyklas ir aukštųjų mokyklų baigimas.

Federacijos įstatymai šiose srityse įsigalioja praėjus šešiems mėnesiams po jų paskelbimo, jei pritarus Bundesratui nėra numatyta kitaip. Srityse, numatytose pirmajame sakinyje, galioja tas Federacijos ir žemės įstatymas, kuris priimtas vėliau.

(4) Federacijos įstatymu gali būti nustatyta, kad federalinis reguliavimas, kuris antrosios dalies prasme nebėra būtinas, gali būti pakeistas žemės teise.

73 straipsnis

Federacija turi išimtinę įstatymų leidybos teisę šiose srityse:

1. Užsienio reikalai, taip pat gynyba, įskaitant civilių gyventojų apsaugą;

2. Federacijos pilietybė;

3. Teisė laisvai kilnotis, pasų režimas, žmonių registracijos ir tapatybės kortelių tvarkymo sistema, imigracija, emigracija ir asmenų išdavimas kitai valstybei / ekstradicija;

4. Valiutos, pinigų ir monetų kalybos sistema, matų ir svorio etalonai, taip pat laiko nustatymas;

5. Muitų ir prekybos teritorijos vienovė, prekybos ir laivybos sutartys, laisvas prekių judėjimas ir prekių bei mokėjimų apyvarta su užsieniu, įskaitant muitų ir pasienio apsaugą;

5a. Vokietijos kultūros lobių apsauga nuo išvežimo į užsienį;

6. Oro transportas;

6a. Geležinkelių, visiškai arba daugiausiai priklausančių Federacijai (Federacijos geležinkeliai), eismas, geležinkelių tiesimas, išlaikymas ir eksploatacija, mokesčiai už naudojimąsi šiais geležinkeliais;

7. Pašto sistema ir telekomunikacijos;

8. Teisiniai santykiai asmenų, dirbančių Federacijos valdžios institucijose ir viešosios teisės institucijose, tiesiogiai pavaldžiose Federacijai;

9. Verslo teisės apsauga, autorinės teisės ir leidybos teisė;

9a. Apsauga, kurią teikia Federacijos kriminalinės policijos tarnyba, nuo tarptautinio terorizmo keliamų grėsmių tais atvejais, kai kelioms žemėms gresia pavojus, ir žemės policijos tarnybos kompetencijos nebepakanka arba kai žemės aukščiausios valdžios institucijos prašo tai perimti;

10. Federacijos ir žemių bendradarbiavimas:

a) kriminalinėje policijoje,

b) ginant laisvos demokratinės santvarkos pagrindus, Federacijos ar

žemės egzistavimą ir saugumą (Konstitucijos apsauga), ir

c) ginant Federacijos teritoriją nuo mėginimų, panaudojant jėgą arba tam skirtus paruošiamuosius veiksmus, pakenkti Vokietijos Federacinės Respublikos užsienio interesams, taip pat įsteigiant Federalinės kriminalinės policijos tarnybą ir kovojant su tarptautiniu nusikalstamumu;

11. Statistikos duomenys Federacijos poreikiams;

12. Ginklų ir sprogstamųjų medžiagų teisė;

13. Sužeistųjų karo metu ir žuvusių kare artimųjų aprūpinimas ir rūpinimasis buvusiais karo belaisviais;

14. Branduolinės energijos gamyba ir naudojimas taikiais tikslais, tam skirtų įrenginių statyba ir eksploatacija, apsisaugojimas nuo pavojaus, kylančio į aplinką patekus branduolinei energijai ar dėl jonizuojančių spindulių, ir radioaktyvių medžiagų pašalinimas.

(3) Įstatymams pagal 1 dalies 9a punktą priimti reikalingas Bundesrato pritarimas.

74 straipsnis

(1) Konkuruojanti įstatymų leidyba apima tokias sritis:

1. Civilinė teisė, baudžiamoji teisė, teismų santvarka, teisminis procesas (išskyrus kardomosios priemonės suėmimo vykdymo teisę), advokatūra, notariatas ir juridinė konsultacija;

2. Metrikacijos įrašų tvarkymas;

3. Susivienijimų teisė;

4. Užsieniečių teisė laikinai ir nuolat gyventi šalyje;

5. (panaikintas)

6. Pabėgėlių ir deportuotų asmenų reikalai;

7. Socialinė rūpyba (išskyrus socialinio apgyvendinimo teisę);

8. (panaikintas)

9. Karo padaryta žala ir jos kompensavimas;

10. Kareivių, kitų karo aukų ir despotizmo aukų kapai;

11. Ūkinė teisė (kalnakasyba, pramonė, energetika, amatai, verslai, prekyba, bankai ir biržos, privatus draudimas), išskyrus parduotuvių darbo laiko, viešbučių, lošimo namų, aktorinės veiklos, mugių, parodų ir turgų teisinį reglamentavimą;

11 a. (panaikintas)

12. Darbo teisė, įmonių organizavimo teisinis reguliavimas, darbo

sauga, tarpininkavimas ieškant darbo, taip pat socialinis draudimas įskaitant draudimą nuo nedarbo;

13. Stipendijų reguliavimas ir mokslinių tyrinėjimų skatinimas;

14. Nusavinimo teisė, kiek tai susiję su 73 ir 74 straipsniais;

15. Žemės, gamtos turtų ir gamybos priemonių perdavimas visuomeninei nuosavybei arba kitoms visuomeninio ūkio formoms;

16. Apsauga nuo piktnaudžiavimo ekonomine galia;

17. Žemės ir miškų ūkio gamybos skatinimas (išskyrus žemės ir miškų teritorijos pertvarkymą), maisto poreikių užtikrinimas, žemės ūkio ir miškų ūkio gaminių įvežimas ir išvežimas, žvejyba atviroje jūroje ir pakrantėse bei pakrančių apsauga;

18. Miesto teritorijai priklausančių žemės sklypų cirkuliacija, žemės teisė (be teisės prisidėti prie infrastruktūros kūrimo) ir teisė i socialinę pašalpą nuomos mokesčiams, teisė į paramą padengiant senas skolas, teisė į valstybės suteikiamą paramą būstui įsigyti arba namo statybai, kalnakasių gyvenamojo būsto statybos teisė ir kalnakasių gyvenviečių plėtros teisė;

19. Kovos su visuotinai pavojingomis ir užkrečiamosiomis žmonių ir gyvūnų ligomis priemonės, leidimai užsiimti gydytojo ir kitomis medicinos profesijomis bei gydymo verslu, teisė, reglamentuojanti vaistinių verslą, vaistus, medicinos produktus, gydomąsias medžiagas, narkotikus ir nuodus;

19a. Ūkinis ligoninių aprūpinimas ir vienam pacientui išlaikyti ligoninėje skirtų lėšų reguliavimas;

20. Maisto produktų gaminimo, naudojimo, laikymo sąlygos, įskaitant jų gamybai naudojamų gyvūnų, teisinis reguliavimas, stimuliatorių, būtiniausių produktų ir pašarų teisinis reguliavimas, taip pat apsauga naudojant žemės ūkio bei miškų augalų sėklas ir daigus, augalų apsauga nuo ligų ir kenkėjų, taip pat gyvūnų apsauga;

21. Laivyba atviroje jūroje bei pakrantėse ir jūriniai-navigaciniai ženklai, vidaus vandenų laivininkystė, meteorologinė tarnyba, jūros ir bendram naudojimui skirti vidaus vandenų keliai;

22. Kelių eismas, automobilių transportas, tolimojo susisiekimo kelių tiesimas ir išlaikymas, taip pat mokesčių už naudojimąsi valstybiniais keliais surinkimas ir paskirstymas;

23. Geležinkeliai, nepriklausantys Federaliniam geležinkeliui, išskyrus kalnų geležinkelius;

24. Atliekų sunaikinimas, rūpinimasis švariu oru ir apsauga nuo triukšmo (išskyrus triukšmą, keliamą dėl tam tikro elgesio);

25. Valstybės atsakomybė;

26. Dirbtinis žmonių apvaisinimas medicininiu būdu, genų tyrimas ir dirbtinis pakeitimas, taip pat organų, audinių ir ląstelių transplantacijos reguliavimas;

27. Žemių, bendruomenių ir kitų viešosios teisės institucijų tarnautojų, taip pat žemių teisėjų statuso teisių ir pareigų teisinis reglamentavimas, išskyrus jų karjerą, atlyginimus ir aprūpinimą;

28. Medžioklė;

29. Gamtos ir kraštovaizdžio apsauga;

30. Žemės skirstymas;

31. Teritorijų planavimas;

32. Vandens ūkis;

33. Priėmimas į aukštąsias mokyklas ir jų baigimas.

(2) Leidžiant įstatymus pagal 1 dalies 25 ir 27 punktus būtinas Bundesrato pritarimas.

74a straipsnis (panaikintas)

75 straipsnis (panaikintas)

76 straipsnis

(1) Įstatymų projektus Bundestagui teikia Federalinė Vyriausybė, Bundestago nariai arba Bundesratas.

(2) Federalinės Vyriausybės įstatymų projektai pirmiausia turi būti pateikiami Bundesratui. Bundesratas turi teisę per šešias savaites pareikšti savo nuomonę dėl šių projektų. Jeigu dėl svarbių priežasčių, ypač atsižvelgiant į projekto apimtį, jis prašo terminą pratęsti, tai galutinis terminas yra devynios savaitės. Federalinė Vyriausybė projektą, kurį ji pateikdama Bundestagui išimties tvarka apibūdino kaip ypatingai skubų, gali pateikti po trijų savaičių arba, jeigu Bundesratas pareiškia pageidavimą pagal 3 sakinį, per šešias savaites pateikti Bundestagui, net jei ji nėra gavusi Bundesrato nuomonės dėl jo; gavusi Bundesrato nuomonę, privalo nedelsdama pateikti ją Bundestagui. Terminas pareikšti nuomonei dėl projektų, keičiančių šį Pagrindinį Įstatymą, ir perduoti suverenias teises pagal 23 arba 24 straipsnius yra devynios savaitės; 4 sakinys nėra taikomas.

(3) Bundesrato projektus Federalinė Vyriausybė privalo perduoti Bundestagui per šešias savaites. Ji privalo pateikti ir savo nuomonę dėl jų. Jeigu dėl svarbių priežasčių ir ypač atsižvelgiant į projekto apimtį ji papra-

šo terminą pratęsti, šis terminas yra devynios savaitės. Jeigu Bundesratas įstatymo projektą išimties tvarka pripažįsta kaip ypač skubų, terminas yra trys savaitės arba, jeigu Federalinė Vyriausybė pareiškia pageidavimą pagal 3 sakinį, šešios savaitės. Terminas dėl projektų, keičiančių šį Pagrindinį Įstatymą, arba perduodant suverenias teises pagal 23 arba 24 straipsnius, yra devynios savaitės; 4 sakinys nėra taikomas. Bundestagas per nustatytą terminą turi apsvarstyti projektus ir priimti nutarimą.

77 straipsnis

(1) Federalinius įstatymus priima Bundestagas. Priimtus įstatymus Bundestago pirmininkas turi nedelsdamas pateikti Bundesratui.

(2) Bundesratas, gavęs nutarimą dėl įstatymo priėmimo, per tris savaites gali pareikalauti, kad būtų sukviesta komisija, sudaryta iš Bundestago ir Bundesrato narių, bendrai svarstyti pateiktus projektus. Šios komisijos sudėtį ir procesą nustato reglamentas, kurį priima Bundestagas ir kuriam turi pritarti Bundesratas. Į šią komisiją deleguoti Bundesrato nariai nėra saistomi nurodymų. Jei įstatymui reikalingas Bundesrato pritarimas, tai Bundestagas ir Federalinė Vyriausybė gali taip pat pareikalauti ją sukviesti. Jei komisija pasiūlo pakeisti nutarimą dėl įstatymo priėmimo, Bundestagas privalo iš naujo priimti nutarimą.

(2a) Tada, kai įstatymui reikia Bundesrato pritarimo, Bundesratas, jeigu nebuvo pateiktas reikalavimas pagal 2 dalies 1 sakinį arba tarpininkavimo procesas buvo užbaigtas nepateikus pasiūlymo pakeisti nutarimą dėl įstatymo priėmimo, per nustatytą laiko tarpą turi priimti nutarimą dėl pritarimo.

(3) Jei įstatymui nereikia Bundesrato pritarimo, Bundesratas, kai procesas pagal 2 dalį yra baigtas, gali per dvi savaites prieštarauti Bundestago priimtam įstatymui. Prieštaravimo laikas prasideda 2 dalyje paskutiniame sakinyje nurodytu atveju gavus Bundestago naujai priimtą nutarimą, visais kitais atvejais – gavus 2 dalyje numatytos komisijos pirmininko pranešimą, kad komisija užbaigė procesą.

(4) Jei Bundesratas balsų dauguma nusprendžia prieštarauti įstatymo priėmimui, tai Bundestagas savo narių balsų daugumos nutarimu gali jį atmesti. Jei Bundesratas priima prieštaravimą ne mažiau kaip dviejų trečdalių balsų dauguma, tai Bundestagas gali jį atmesti dviejų trečdalių balsų dauguma arba bent Bundestago narių balsų dauguma.

78 straipsnis

Bundestago išleistas įstatymas yra priimtas, kai Bundesratas jam pritaria, neiškelia pasiūlymo pagal 77 straipsnio 2 dalį, nepareiškia prieštaravimo pagal 77 straipsnio 3 dalį arba jį atsiima, arba kai tokiam prieštaravimui nepritaria Bundestago narių dauguma.

79 straipsnis

(1) Pagrindinį Įstatymą galima pakeisti tik tokiu įstatymu, kuris aiškiai pakeičia Pagrindinio Įstatymo pažodinį tekstą arba jį papildo. Tarptautinėse sutartyse, kurių objektas yra taikos sureguliavimas, pasirengimas jam arba okupacinės tvarkos panaikinimas arba kurios skirtos Vokietijos Federacinei Respublikai ginti, užtenka paaiškinti, kad Pagrindinio Įstatymo nuostatos neprieštarauja sutarčių sudarymui ir įsigaliojimui, papildyti tą Pagrindinio Įstatymo tekstą, kuris apsiriboja šiuo paaiškinimu.

(2) Tokiam įstatymui turi pritarti du trečdaliai Bundestago narių ir du trečdaliai Bundesrato balsų.

(3) Šio Pagrindinio Įstatymo keitimas, susijęs su Federacijos padalijimu į žemes, esminiu žemių dalyvavimu įstatymų leidyboje arba su 1 ir 20 straipsniuose įtvirtintais principais, negalimas.

80 straipsnis

(1) Įstatymu Federalinė Vyriausybė, federalinis ministras arba žemių vyriausybės gali būti įgalioti leisti nutarimus. Šiuo atveju suteikto įgaliojimo turinys, tikslas ir apimtis turi būti nustatyti įstatymu. Nutarime turi būti nurodytas teisinis pagrindas. Jei įstatyme yra numatyta, kad įgaliojimas gali būti perduodamas toliau, tai įgaliojimui perduoti reikia nutarimo.

(2) Bundesrato pritarimas yra būtinas, jeigu nėra kitokio federalinio reguliavimo, Federalinės Vyriausybės arba federalinio ministro nutarimų dėl taisyklių ir mokesčių už naudojimąsi pašto ir telekomunikacijų įrenginiais, dėl mokesčių už naudojimąsi federalinių geležinkelių įrengimais rinkimo taisyklių, dėl geležinkelių tiesimo ir naudojimo, taip pat priimant nutarimus remiantis federaliniais įstatymais, kuriems būtinas Bundesrato pritarimas arba kuriuos žemės vykdo Federacijos pavedimu arba kaip savo dalyką.

(3) Bundesratas gali pateikti Federalinei Vyriausybei nutarimų, kuriems priimti reikia jo pritarimo, projektus.

(4) Jeigu žemių vyriausybės federaliniu įstatymu arba federalinio įstatymo pagrindu yra įgaliotos leisti nutarimus, žemės tai gali reglamentuoti ir įstatymu.

80a straipsnis

(1) Jeigu šiame Pagrindiniame Įstatyme arba federaliniame įstatyme dėl gynybos, įskaitant ir civilių gyventojų apsaugą, nustatyta, kad teisinės nuostatos gali būti taikomos tik pagal šį straipsnį, tai jas taikyti leistina, išskyrus gynybinio karo atvejį, tik tada, jei Bundestagas konstatuoja esant įtemptą padėtį arba jeigu jis specialiai pritaria jų taikymui. Konstatuoti esant įtemptą padėtį ir pareikšti specialų pritarimą, kaip nurodyta 12a straipsnio 5 dalies 1 sakinyje ir 6 dalies 2 sakinyje, būtina dviejų trečdalių balsų dauguma.

(2) Priemones pagal 1 dalies teisines nuostatas būtina atšaukti, jei to reikalauja Bundestagas.

(3) Skirtingai negu nurodyta 1 dalyje, tokias teisines nuostatas leidžiama naudoti taip pat nutarimo pagrindu ir remiantis nutarimu, kurį Federalinei Vyriausybei pritarus priima tarptautinė institucija pagal sąjungos sutartį. Priemonės, nurodytos šioje dalyje, turi būti panaikintos, jei to reikalauja Bundestago narių dauguma.

81 straipsnis

(1) Jeigu 68 straipsnyje nurodytu atveju Bundestagas nepaleidžiamas, tai federalinis prezidentas Federalinės Vyriausybės siūlymu ir Bundesrato pritarimu gali paskelbti įstatymo projektui nepaprastųjų įstatymų leidybos procesą, kai Bundestagas jį atmeta, nors Federalinė Vyriausybė jį apibūdina kaip skubų. Tas pats galioja, jei įstatymo projektas yra atmestas, nors Federalinis Kancleris su juo sieja pasiūlymą, nurodytą 68 straipsnyje.

(2) Jei paskelbus nepaprastųjų įstatymų leidybą Bundestagas vėl atmeta įstatymo projektą arba priima jį tokios redakcijos, kurią Federalinė Vyriausybė apibūdino kaip nepriimtiną, tai įstatymas laikomas priimtu, jei Bundesratas jam pritaria. Tas pats galioja, jei Bundestagas per keturias savaites po pakartotinio pateikimo projekto nepriima.

(3) Federalinio Kanclerio tarnybos laikotarpiu bet kuris Bundestago atmestas įstatymo projektas gali būti priimtas per šešis mėnesius nuo to laiko, kai pirmą kartą paskelbtas nepaprastųjų įstatymų leidybos procesas pagal 1 ir 2 dalis. Pasibaigus šiam laikui per likusį to paties Federalinio

Kanclerio tarnybos laiką neleistina dar kartą skelbti nepaprastosios įstatymų leidybos proceso.

(4) Pagrindinis Įstatymas negali būti įstatymu, priimtu pagal 2 dalį, nei pakeistas, nei visiškai ar iš dalies panaikintas arba taikomas.

82 straipsnis

(1) Pagal šio Pagrindinio Įstatymo nuostatas priimtus įstatymus Federalinis Prezidentas po kontrasignavimo parengia ir paskelbia Federaliniame įstatymų biuletenyje. Su sąlyga, kad galės tai įstatymiškai kitokiu būdu reglamentuoti, nutarimus parengia ir Federaliniame įstatymų biuletenyje skelbia juos leidžianti institucija.

(2) Kiekviename įstatyme ar nutarime turi būti nurodyta jo įsigaliojimo data. Jei tokios nuostatos nėra, jie įsigalioja praėjus keturiolikai dienų nuo tos dienos, kai buvo išleistas Federalinių įstatymų biuletenis.

VIII. FEDERALINIŲ ĮSTATYMŲ VYKDYMAS IR FEDERALINĖ ADMINISTRACIJA

83 straipsnis

Žemės federalinius įstatymus vykdo kaip savo pačių tiek, kiek šis Pagrindinis Įstatymas nenustato ar leidžia kitaip.

84 straipsnis

(1) Jeigu žemės vykdo įstatymus kaip savo pačių, jos pačios reglamentuoja valdžios institucijų įkūrimą ir valdymo procesą. Jei federaliniai įstatymai nustato kitaip, žemės gali numatyti kitokį reglamentavimą. Jei žemė pagal antrą sakinį nustatė kitokį reglamentavimą, šioje žemėje su tuo susijęs vėlesnis federalinis reguliavimas dėl valdžios institucijų įkūrimo ir valdymo proceso įsigalioja po šešių mėnesių nuo jo paskelbimo, jei pritariant Bundesratui nėra numatyta kitaip. 72 straipsnio 3 dalies 3 sakinys galioja atitinkamai. Esant ypatingam poreikiui išimtiniais atvejais Federacija gali reglamentuoti valdymo procesą Federacijos lygmeniu vienodai, žemėms nenumatant galimybės nuo to nukrypti. Tokių įstatymų priėmimui turi pritarti Bundesratas. Federaliniu įstatymu negali būti perduodamos užduotys bendruomenėms ir bendruomenių susivienijimams.

(2) Federalinė Vyriausybė gali, jei tam pritaria Bundesratas, leisti bendrąsias valdymo nuostatas.

(3) Federalinė Vyriausybė prižiūri, kad žemės vykdytų federalinius įstatymus pagal galiojančią teisę. Federalinė Vyriausybė gali šiam tikslui į aukščiausias žemių valdžios institucijas gavusi jų sutikimą siųsti įgaliotinius, o, jeigu jos tokio sutikimo neduoda, Bundesrato sutikimu – taip pat ir į pavaldžias institucijas.

(4) Jei trūkumai vykdant federalinius įstatymus, kuriuos Federalinė Vyriausybė nustato žemėse, nepašalinami, Federalinės Vyriausybės arba žemės prašymu Bundesratas sprendžia, ar žemė pažeidė teisę. Nesutinkant su Bundesrato nutarimu, galima kreiptis į Federalinį Konstitucinį Teismą.

(5) Federalinei Vyriausybei federaliniu įstatymu, kuriam turi pritarti Bundesratas, federaliniams įstatymams vykdyti ypatingais atvejais gali būti suteikiama teisė duoti atskirus nurodymus. Jie turi būti siunčiami aukščiausioms žemių institucijoms, išskyrus tuos atvejus, kuriuos Federalinė Vyriausybė laiko skubiais.

85 straipsnis

(1) Jei žemės vykdo federalinius įstatymus Federacijos pavedimu, tai valdžios institucijų įsteigimas yra jų žinioje, jei federaliniai įstatymai, kuriems pritaria Bundesratas, nenumato kitaip. Federaliniu įstatymu negali būti perduodamos užduotys bendruomenėms ir bendruomenių susivienijimams.

(2) Federalinė Vyriausybė, gavusi Bundesrato pritarimą, gali leisti bendrąsias valdymo nuostatas. Jos gali reglamentuoti vientisą valdininkų ir tarnautojų mokymą. Viduriniosios grandies institucijų vadovai skiriami jai pritariant.

(3) Žemių valdžios institucijos paklūsta kompetentingų aukščiausių federalinių valdžios institucijų nurodymams. Nurodymai, išskyrus atvejus, kai Federalinė Vyriausybė juos laiko skubiais, turi būti perleidžiami aukščiausioms žemių institucijoms. Nurodymų vykdymą turi užtikrinti aukščiausios žemių valdžios institucijos.

(4) Federacijos priežiūra apima įstatymų vykdymo teisėtumą ir tikslingumą. Federalinė Vyriausybė gali šiuo tikslu pareikalauti ataskaitos ir dokumentų ir nusiųsti įgaliotinius į visas valdžios institucijas.

86 straipsnis

Jeigu Federacija įstatymus vykdo per federalinę administraciją arba institucijas, tiesiogiai pavaldžias Federacijai, arba per viešosios teisės insti-

tucijas, Federalinė Vyriausybė leidžia bendras valdymo nuostatas, jei įstatymas nenumato išimčių. Ji reglamentuoja valdžios institucijų steigimą, jei įstatymas nenumato kitaip.

87 straipsnis

(1) Federalinio valdymo sistemai, turinčiai žemesnes administracines institucijas, priklauso užsienio reikalų tarnyba, federalinis finansų valdymas ir pagal 89 straipsnį federalinių vandens kelių ir laivininkystės valdymas. Federaliniu įstatymu gali būti įsteigtos federalinės pasienio apsaugos institucijos, policijos informaciniai ir ryšių centrai, kriminalinės policijos centras ir dokumentų rinkimo centras, kurių tikslas – saugoti Konstituciją ir ginti nuo pastangų Federacijos teritorijoje panaudojant jėgą ar nukreipus parengiamuosius veiksmus pakenkti Vokietijos Federacinės Respublikos užsienio interesams.

(2) Viešosios teisės institucijos, tiesiogiai priklausomos nuo Federacijos, yra tos socialinio draudimo institucijos, kurių kompetencijos sritis peržengia žemės ribas. Socialinio draudimo institucijos, kurių kompetencijos sritis apima daugiau nei vieną, bet ne daugiau kaip tris žemes, veikia, skirtingai, nei numatyta 1 sakinyje, kaip tiesiogiai žemei pavaldžios viešosios teisės institucijos, jeigu dalyvaujančios žemės nustato, kuri žemė vykdys priežiūrą.

(3) Be to, spręsti reikalams, dėl kurių Federacija turi teisę leisti įstatymus, federaliniu įstatymu gali būti steigiamos savarankiškos federalinės aukščiausiosios valdžios institucijos ir naujos federalinės viešosios teisės institucijos ir įstaigos. Jeigu Federacijai kyla naujų uždavinių tose srityse, kurios priklauso jos įstatymų kompetencijai, tai, esant būtinumui, gali būti steigiamos federalinės viduriniosios ir žemutinės grandies valdžios institucijos, jei tam pritaria Bundesratas ir dauguma Bundestago narių.

87a straipsnis

(1) Federacija gynybos reikalams sudaro ginkluotąsias pajėgas. Jų kiekis ir pagrindinės organizavimo ypatybės priklauso nuo biudžeto projekto.

(2) Ne gynybai ginkluotąsias pajėgas leidžiama panaudoti tik tais atvejais, kai tai aiškiai leidžiama šiame Pagrindiniame Įstatyme.

(3) Ginkluotosios pajėgos, esant gynybos situacijai ir įtemptai padėčiai, turi įgaliojimą ginti civilinius objektus ir atlikti gatvių eismo regulia-

vimo užduotis, jei tai būtina vykdant jų gynybinę užduotį. Be to, esant gynybos situacijai ir įtemptai padėčiai, ginkluotosioms pajėgoms taip pat gali būti remiant policijos priemones pavesta saugoti civilinius objektus; tokiu atveju ginkluotosios pajėgos veikia kartu su kompetentingomis valdžios institucijomis.

(4) Siekdama pašalinti grėsmę, kylančią Federacijos egzistavimui arba Federacijos ar žemės laisvai demokratinei santvarkai, Federalinė Vyriausybė, jeigu atsiranda sąlygos, numatytos 91 straipsnio 2 dalyje, ir jeigu nepakanka policijos ir federalinės pasienio apsaugos, gali ginkluotąsias pajėgas panaudoti policijai ir federalinei pasienio apsaugai paremti, ginant civilinius objektus ir kovojant su organizuotais ir ginkluotais maištininkais. Ginkluotųjų pajėgų panaudojimą būtina nutraukti, jei to reikalauja Bundestagas arba Bundesratas.

87b straipsnis

(1) Bundesveras ir jo žemutinių grandžių struktūra yra tiesiogiai pavaldūs Federacijai. Valdymas apima uždavinius, susijusius su personalo klausimais ir tiesioginiu ginkluotųjų pajėgų materialiniu aprūpinimu. Bundesvero administracijos kompetencijai nukentėjusiųjų aprūpinimo ir statybos užduotys gali būti perduodamos tik federaliniu įstatymu, kuriam turi pritarti Bundesratas. Bundesrato sutikimas taip pat reikalingas priimti įstatymams, suteikiantiems galimybę Bundesverui kištis į trečiųjų asmenų teises; tai netaikoma leidžiant įstatymus, susijusius su personalo reikalais.

(2) Visais kitais atvejais federaliniai gynybos įstatymai, įskaitant karo prievolininkų atsargos tvarkymo sistemą ir civilių gyventojų apsaugą, gali numatyti, jei tam pritaria Bundesratas, kad juos visiškai arba iš dalies vykdys Federacija, turinti savo valdymo struktūrą, arba Federacijos pavedimu – žemės. Jeigu tokius įstatymus Federacijos pavedimu vykdo žemės, tai jos Bundesrato pritarimu gali nustatyti, kad Federalinei Vyriausybei ir kompetentingoms aukščiausioms federalinėms valdžios institucijoms priklausantys įgaliojimai pagal 85 straipsnį yra visiškai arba iš dalies perduodami federalinėms aukščiausioms valdžios institucijoms; čia gali būti nustatyta, kad šioms valdžios institucijoms leidžiant bendruosius valdymo nuostatus pagal 85 straipsnio 2 dalies 1 sakinį nebūtinas Bundesrato pritarimas.

87c straipsnis

Įstatymai, priimti pagal 73 straipsnio 1 dalies 14 punktą, gali Bundesrato pritarimu nustatyti, kad juos Federacijos pavedimu vykdo žemės.

87d straipsnis

(1) Oro transporto administracija yra Federacijos administracijos dalis. Oro navigacijos paslaugas gali teikti ir užsienio oro navigacijos paslaugų teikėjų organizacijos, kurios pagal Europos Bendrijos teisę gali teikti tokias paslaugas. Išsamiau tai reglamentuoja federalinis įstatymas.

(2) Federaliniu įstatymu, kuriam priimti reikia Bundesrato pritarimo, oro susisiekimo valdymo užduotys gali būti perduodamos žemėms vykdyti pagal pavedimą.

87e straipsnis

(1) Federacijos traukinių eismą tiesiogiai valdo Federacijos administracija. Federaliniu įstatymu traukinių eismo valdymo užduotys, kaip jų kompetencijos dalykas, gali būti perduodamos žemėms.

(2) Federacija vykdo federaliniu įstatymu jai perduotas traukinių eismo valdymo užduotis, viršijančias Federacijos traukinių srities kompetenciją.

(3) Federacijos geležinkeliai valdomi privatinės teisės forma kaip ūkinė įmonė. Jie yra Federacijos nuosavybė tiek, kiek tokios ūkio įmonės veikla apima geležinkelių statybą, išlaikymą ir eksploataciją. Federacijos akcijų pardavimas įmonėms pagal 2 sakinį vykdomas įstatymo pagrindu; didžiąją šių akcijų dalį turi Federacija. Išsamiau tai reglamentuojama federaliniu įstatymu.

(4) Federacija garantuoja, kad siekiant visuomenės gerovės, tiesiant ir išlaikant Federacijos geležinkelių tinklą, taip pat geležinkeliams realizuojant pasiūlymus dėl šio geležinkelių tinklo, jeigu jie nesusiję su vietiniu keleivių pervežimu geležinkeliais, ypač atsižvelgiama į susisiekimo poreikius. Išsamiau tai reglamentuojama federaliniu įstatymu.

(5) Įstatymams 1–4 dalių pagrindu priimti būtinas Bundesrato pritarimas. Be to, Bundesrato pritarimas yra būtinas priimant įstatymus, reglamentuojančius Federacijos geležinkelio įmonių panaikinimą, sujungimą ir padalijimą, Federacijos geležinkelių perdavimą tretiesiems asmenims, taip pat Federacijos geležinkelių uždarymą arba poveikį jiems, darantį įtaką keleivių pervežimui vietiniais geležinkeliais.

87f straipsnis

(1) Remiantis federaliniu įstatymu, kuriam priimti reikia Bundesrato pritarimo, Federacija garantuoja visoje teritorijoje tinkamas ir pakankamas pašto ir telekomunikacijų paslaugas.

(2) Paslaugos 1 dalies prasme privačios ūkinės veiklos pagrindu teikia įmonės, įsteigtos naudojant Vokietijos federalinio pašto atskirąjį turtą, taip pat kiti privatūs ūkio subjektai. Valstybinės pašto ir telekomunikacijų užduotys įgyvendinamos tiesioginio federalinio valdymo būdu.

(3) Neatsižvelgiant į 2 dalies 2 sakinį, Federacija, remdamasi federaliniu įstatymu, per viešosios teisės federalines įstaigas įgyvendina konkrečias užduotis, susijusias su įmonėmis, įsteigtomis naudojant Vokietijos Federalinio pašto atskirąjį turtą.

88 straipsnis

Federacija įsteigia valiutos ir emisijos banką kaip federalinį banką. Jo uždaviniai ir įgaliojimai Europos Sąjungoje gali būti perduoti Europos Centriniam Bankui, kuris yra nepriklausomas ir įpareigotas visų pirma išsaugoti kainų stabilumą.

89 straipsnis

(1) Federacija yra visų ligšiolinių Vokietijos imperijos vandens kelių savininkė.

(2) Federacija valdo federalinius vandens kelius per savo valdžios institucijas. Ji vykdo vidaus vandenų laivininkystės ir jūrų laivybos valstybines užduotis, peržengiančias žemės kompetencijos ribas, kurios jai yra perduodamos įstatymu. Ji gali federalinių vandens kelių, esančių žemės teritorijoje, valdymą pavedimu perduoti šiai žemei. Jei vandens kelias kerta kelių žemių teritoriją, Federacija gali pavesti jį valdyti tai žemei, kurią pasiūlo suinteresuotos žemės.

(3) Valdant, plečiant ir naujai kuriant vandens kelius, būtina atsižvelgti į žemių kultūros ir vandens ūkio poreikius, derinant su žemėmis.

90 straipsnis

(1) Federacija yra ligšiolinių Vokietijos imperijos autostradų ir plentų savininkė.

(2) Žemės arba pagal žemių teisę kompetentingos savivaldos institucijos Federacijos pavedimu valdo federalines autostradas ir kitus federalinius tolimojo susisiekimo kelius.

(3) Žemės prašymu Federacija gali perimti federalines autostradas ir kitus federalinius tolimojo susisiekimo kelius, esančius žemės teritorijoje, valdyti federaliniu lygmeniu.

91 straipsnis

(1) Siekiant pašalinti grėsmę Federacijos ar kurios nors žemės egzistavimui ar laisvai demokratinei santvarkai, žemė gali pareikalauti panaudoti kitų žemių policijos pajėgas, taip pat kitų struktūrų ir federalinės pasienio apsaugos pajėgų bei įrenginių.

(2) Jeigu žemė, kuriai gresia pavojus, pati nėra pasirengusi arba nesugeba įveikti grėsmės, tai Federalinė Vyriausybė gali šios ir kitų žemių policijos pajėgoms duoti nurodymus, taip pat panaudoti federalinės pasienio apsaugos junginius. Pašalinus pavojų, o kitais atvejais bet kuriuo metu pareikalavus Bundesratui, toks nurodymas turi būti atšauktas. Jei pavojus gresia ne vienos žemės teritorijai, Federalinė Vyriausybė gali, kiek tai būtina įveikti pavojų, duoti nurodymus žemių vyriausybėms; 1 ir 2 sakiniai lieka galioti.

VIIIa. BENDRIEJI UŽDAVINIAI, ADMINISTRACINIS BENDRADARBIAVIMAS

91a straipsnis

(1) Federacija dalyvauja vykdant žemių užduotis, jeigu šios užduotys yra svarbios visumai ir Federacijos dalyvavimas yra būtinas gyvenimo sąlygoms pagerinti šiose srityse (bendrieji uždaviniai):

1. Regioninės ekonominės struktūros gerinimas;

2. Agrarinės struktūros ir pakrančių apsaugos tobulinimas.

(2) Bendrieji uždaviniai ir detalių koordinavimas išsamiau apibrėžiami federaliniu įstatymu, kuriam priimti reikia Bundesrato pritarimo.

(3) 1 dalies 1 punkte nurodytais atvejais Federacija kiekvienoje žemėje padengia pusę išlaidų. 1 dalies 2 punkte nurodytu atveju Federacija padengia mažiausiai pusę; būtina nustatyti vienodą visų žemių indėlį. Išsamiau tai reglamentuoja įstatymas. Lėšų suteikimą reglamentuoja Federacijos ir žemių biudžetų projektai.

91b straipsnis

(1) Susitarimų pagrindu Federacija ir federalinės žemės bendradarbiauja tais atvejais, kai tai išeina už vieno regiono ribų, remiant:

1. Mokslinių tyrimų institucijas ir projektus, išskyrus aukštųjų mokyklų;

2. Mokslinius projektus ir tyrimus aukštosiose mokyklose;

3. Mokslinių tyrimų centrus aukštosiose mokyklose, įskaitant ir didžiuosius statinius.

Susitarimams pagal 1 sakinio 2 punktą priimti turi pritarti visos žemės.

(2) Federacija ir žemės susitarimų pagrindu gali bendradarbiauti nustatant švietimo sistemos efektyvumą, lyginant su kitomis šalimis, bei rengiant ataskaitas ir rekomendacijas šiuo klausimu.

(3) Išlaidų padengimas nustatomas susitarime.

91c straipsnis

(1) Federacija ir žemės gali bendradarbiauti planuojant, steigiant ir naudojant informacines technines sistemas, kurios reikalingos jų užduotims vykdyti.

(2) Federacija ir žemės susitarimų pagrindu gali komunikavimui tarp jų informacinių techninių sistemų nustatyti reikalingus standartus ir saugumo reikalavimus. Susitarimai dėl bendradarbiavimo pagal 1 sakinį dėl atskirų pagal turinį ir apimtį nustatytų užduočių gali numatyti, kad išsamesnės nuostatos įsigalioja susitarimuose esant nustatytai kvalifikuotai daugumai federacijoje ir žemėse. Jiems turi pritarti Bundestagas ir dalyvaujančių žemių tautos atstovybės; gali būti numatytas ir šių sutarčių nutraukimas. Susitarimai taip pat reglamentuoja ir išlaidų padengimą.

(3) Žemės gali susitarti ir dėl informacinių techninių sistemų bendro naudojimo ir dėl tam skirtų įrenginių įrengimo.

(4) Federacija Federacijos ir žemių informacinių techninių tinklų tarpusavio ryšiams įsteigia ryšių tinklą. Detaliau ryšių tinklo įsteigimą ir naudojimą nustato federalinis įstatymas, kuriam priimti reikia Bundesrato pritarimo.

91d straipsnis

Federacija ir žemės jų administracijų darbo efektyvumui nustatyti ir skatinti gali vykdyti lyginamąsias studijas ir skelbti rezultatus.

91e straipsnis

(1) Įgyvendinant federalinius įstatymus dėl pagrindinių garantijų suteikimo ieškantiems darbo paprastai Federacija ir žemės arba pagal žemių teisę kompetentingos bendruomenės ir bendruomenių susivienijimai bendradarbiauja bendrose įstaigose.

(2) Federacija gali leisti, kad 1 dalyje numatytas užduotis tam tikras skaičius bendruomenių ir bendruomenių susivienijimų įgyvendins savarankiškai, kai yra jų prašymas ir tam pritaria aukščiausios žemių institucijos. Reikalingas išlaidas, įskaitant administravimo išlaidas, padengia Federacija, jei šios užduotys pagal 1 dalį įgyvendinant įstatymus priklauso Federacijos kompetencijai.

(3) Išsamiau tai reglamentuoja federalinis įstatymas, kuriam turi pritarti Bundesratas.

IX. TEISINGUMAS

92 straipsnis

Teisminė valdžia patikėta teisėjams; ją įgyvendina Federalinis Konstitucinis Teismas, šiame Pagrindiniame Įstatyme numatyti federaliniai teismai ir žemių teismai.

93 straipsnis

(1) Federalinis Konstitucinis Teismas sprendžia:

1. Dėl šio Pagrindinio Įstatymo interpretacijos, kilus ginčams dėl aukščiausios federalinės institucijos ar kitų šalių, kuriems šiuo Pagrindiniu Įstatymu arba aukščiausios federalinės institucijos reglamentu yra suteikiamos savarankiškos teisės, teisių ir pareigų apimties teisės;

2. Esant nuomonių skirtumams ar abejonėms dėl formalaus ar materialaus federalinės teisės arba žemės teisės suderinamumo su šiuo Pagrindiniu Įstatymu arba dėl žemės teisės suderinamumo su kita federaline teise Federalinės Vyriausybės, žemės vyriausybės ar vienos trečiosios Bundestago narių prašymu;

2a. Esant nuomonių skirtumams dėl to, ar įstatymas atitinka 72 straipsnio 2 dalies sąlygas, Bundesrato, žemės vyriausybės arba žemės tautos atstovybės prašymu;

3. Esant nuomonių skirtumams dėl Federacijos ir žemių teisių ir pareigų, ypač žemėms įgyvendinant federalinę teisę ir vykdant federalinę priežiūrą;

4. Kilus kitiems viešiesiems teisiniams ginčams tarp Federacijos ir žemių, tarp įvairių žemių arba žemės viduje, jeigu nėra nustatyta kitokia teisinio nagrinėjimo tvarka;

4a. Skundus dėl veiksmų, prieštaraujančių Konstitucijai, kuriuos gali

pateikti kiekvienas teigdamas, jog valstybinė valdžia pažeidė vieną iš jo pagrindinių teisių arba vieną iš teisių, nurodytų 20 straipsnio 4 dalyje ir 33, 38, 101, 103 ir 104 straipsniuose;

4b. Skundus dėl veiksmų, prieštaraujančių Konstitucijai, kuriuos pateikia bendruomenės arba bendruomenių susivienijimai, jei įstatymu pažeistos savivaldos teisės pagal 28 straipsnį, pažeidus žemių įstatymus – tik tada, jei skundas negali būti pateiktas žemės konstituciniam teismui;

4c. Dėl susivienijimų skundų, jei jie nepripažįstami partijomis renkant Bundestagą.

5. Kitais šiame Pagrindiniame Įstatyme numatytais atvejais.

(2) Federalinis Konstitucinis Teismas taip pat nagrinėja Bundesrato, žemės vyriausybės ar žemės tautos atstovybės prašymu, ar 72 straipsnio 4 dalyje numatytu atveju federalinis reglamentavimas pagal 72 straipsnio 2 dalį nebėra būtinas arba 125a straipsnio 2 dalies 1 sakinyje numatytu atveju federalinė teisė nebeturėtų būti leidžiama. Konstatavimas, kad būtinumo nebėra arba federalinė teisė nebeturėtų būti leidžiama, pakeičia federalinį įstatymą pagal 72 straipsnio 4 dalį arba pagal 125a straipsnio 2 dalies 2 sakinį. Prašymas leistinas tik tokiu atveju, jei įstatymo projektas pagal 72 straipsnio 4 dalį arba 125a straipsnio 2 dalies 2 sakinį Bundestage buvo atmestas arba jei jis per metus nebuvo svarstytas ir dėl jo nebuvo priimtas nutarimas arba jei atitinkamą įstatymo projektą atmetė Bundesratas.

(3) Federalinis Konstitucinis Teismas nagrinėja ir kitus atvejus, kuriuos jam paveda federalinis įstatymas.

94 straipsnis

(1) Federalinį Konstitucinį Teismą sudaro federaliniai teisėjai ir kiti nariai. Pusę Federalinio Konstitucinio Teismo narių renka Bundestagas, pusę – Bundesratas. Jie negali priklausyti Bundestagui, Bundesratui, Federalinei Vyriausybei ar atitinkamoms žemių institucijoms.

(2) Federalinis įstatymas reglamentuoja Federalinio Konstitucinio Teismo statusą ir procesą ir nustato, kokiais atvejais jo sprendimai turi įstatymo galią. Toks įstatymas gali numatyti sąlygą, kad prieš paduodant skundus dėl veiksmų, prieštaraujančių Konstitucijai, turi būti išnaudota teisminio nagrinėjimo tvarka, ir ypatingą priėmimo tvarką.

95 straipsnis

(1) Bendros, administracinės, finansų, darbo ir socialinės jurisdikcijos sričių ginčams spręsti Federacija įsteigia Aukščiausiąjį Federalinį Teismą,

Federalinį administracinį teismą, Federalinį finansinį teismą, Federalinį darbo teismą, Federalinį socialinį teismą kaip aukščiausiuosius teismus.

(2) Dėl teisėjų skyrimo į šiuos teismus sprendžia už atitinkamą sritį atsakingas federalinis ministras kartu su teisėjų rinkimo komisija, kurią sudaro už atitinkamas sritis atsakingi žemių ministrai ir toks pat Bundestago išrinktų narių skaičius.

(3) Siekiant išlaikyti jurisdikcijos vienovę iš 1 dalyje nurodytų teismų turi būti sudaromas Bendrasis senatas. Išsamiau tai reglamentuoja federalinis įstatymas.

96 straipsnis

(1) Federacija gali įkurti federalinį teismą, skirtą verslo teisės apsaugai.

(2) Federacija ginkluotosiose pajėgose gali įsteigti karinius tribunolus, kaip federalinius teismus. Jie gali vykdyti baudžiamąją jurisdikciją tik esant gynybos padėčiai, taip pat ginkluotųjų pajėgų nariams, išsiųstiems į užsienį arba esantiems karo laivuose. Išsamiau tai reglamentuoja federalinis įstatymas. Šie teismai priklauso federalinio teisingumo ministro kompetencijai. Jų teisėjai turi atitikti teisėjo pareigoms keliamus reikalavimus.

(3) 1 ir 2 dalyse paminėtiems teismams aukščiausias teismas yra Aukščiausiasis Federalinis Teismas.

(4) Federacija gali asmenims, dirbantiems federalinėje viešojoje tarnyboje, įsteigti federalinius teismus nagrinėti drausminėms byloms ir skundams.

(5) Federaliniu įstatymu Bundesrato pritarimu galima numatyti žemių teismų federalinę jurisdikciją šių sričių baudžiamosiose bylose:

1. Genocidas;
2. Tarptautiniai nusikaltimai žmoniškumui;
3. Karo nusikaltimai;
4. Kiti veiksmai, kurių imamasi ketinant trukdyti taikiam tautų bendrabūviui (26 straipsnio 1 dalis);
5. Valstybės apsauga.

97 straipsnis

(1) Teisėjai yra nepriklausomi ir klauso tik įstatymo.

(2) Etatiniai ir planingai galutinai į darbą priimti teisėjai prieš savo valią gali būti atleidžiami nepasibaigus įgaliojimų laikui arba nuolat ar kuriam laikui atleisti iš pareigų, arba perkelti į kitą vietą, ar atstatydinti tik

teismo sprendimu ir tik dėl priežasčių, ir tik tokiomis formomis, kurias numato įstatymai. Įstatymai gali nustatyti teisėjų, paskirtų dirbti iki gyvos galvos, išėjimo į pensiją amžiaus ribas. Reorganizavus teismų įstaigas ar jų apygardas, teisėjai gali būti perkeliami į kitą teismą arba pašalinami iš pareigų su sąlyga, jog jiems paliekamas visas atlyginimas.

98 straipsnis

(1) Federalinių teisėjų teisinę padėtį reglamentuoja specialus federalinis įstatymas.

(2) Jei federalinis teisėjas, eidamas savo pareigas arba ne tarnyboje pažeidžia Pagrindinio Įstatymo principus arba žemės konstitucinę tvarką, Federalinis Konstitucinis Teismas Bundestago prašymu dviejų trečdalių balsų dauguma gali duoti nurodymą perkelti teisėją į kitas pareigas arba jį išleisti į pensiją. Esant tyčiniam nusižengimui gali būti priimtas sprendimas dėl jo atleidimo.

(3) Teisėjų teisinė padėtis žemėse turi būti reglamentuojama specialiais žemių įstatymais, jei 74a straipsnio 1 dalies 27 punktas nenustato kitaip.

(4) Žemės gali nustatyti, kad dėl žemių teisėjų skyrimo sprendžia žemės teisingumo ministras kartu su teisėjų rinkimo komisija.

(5) Žemės dėl žemių teisėjų gali priimti 2 dalį atitinkančias nuostatas. Žemės konstitucinė teisė lieka galioti. Sprendimą dėl teisėjo apkaltos priima Federalinis Konstitucinis Teismas.

99 straipsnis

Federaliniam Konstituciniam Teismui Federaliniu žemės įstatymu gali būti pavesta spręsti konstitucinius ginčus vienos žemės teritorijoje, o 95 straipsnio 1 dalyje nurodytiems aukščiausiems teismams – paskutine instancija spręsti su žemės teisės taikymu susijusias bylas.

100 straipsnis

(1) Jei teismas mano, jog įstatymas, nuo kurio galiojimo priklauso sprendimas, prieštarauja Konstitucijai, procesą būtina sustabdyti ir, esant žemės konstitucijos pažeidimui, būtinas žemės teismo, kompetentingo spręsti konstitucinius ginčus, sprendimas, esant šio Pagrindinio Įstatymo pažeidimui, būtinas Federalinio Konstitucinio Teismo sprendimas. Tai galioja ir tokiais atvejais, kai federalinė žemės teisė pažeidžia šį Pagrindinį Įstatymą arba kai žemės įstatymas nesuderinamas su federaliniu įstatymu.

(2) Jeigu teisminiame ginče kyla abejonių, ar tarptautinės teisės norma yra sudedamoji federalinės teisės dalis ir ar ji tiesiogiai asmeniui sukuria teises ir pareigas (25 straipsnis), teismas turi gauti Federalinio Konstitucinio Teismo sprendimą.

(3) Jeigu žemės konstitucinis teismas, aiškindamas Pagrindinį Įstatymą, nori nukrypti nuo Federalinio Konstitucinio Teismo arba kitos žemės konstitucinio teismo sprendimo, žemės konstitucinis teismas turi gauti Federalinio Konstitucinio Teismo sprendimą.

101 straipsnis

(1) Steigti nepaprastuosius teismus neleidžiama. Niekam negali būti draudžiam kreiptis į teisėtą teisėją.

(2) Specialiosios kompetencijos teismai gali būti įsteigti tik įstatymu.

102 straipsnis

Mirties bausmė yra panaikinta.

103 straipsnis

(1) Kiekvienas žmogus turi teisę būti išklausytas teisme.

(2) Baudžiama tik už tas veikas, kurių baudžiamumas buvo nustatytas įstatymais iki jas padarant.

(3) Pagal bendruosius baudžiamuosius įstatymus už tą pačią veiką niekas negali būti baudžiamas keletą kartų.

104 straipsnis

(1) Asmens laisvė gali būti apribota tik remiantis oficialiu įstatymu ir tik atsižvelgiant į jame nustatytas formas. Suimti asmenys negali būti nei dvasiškai, nei fiziškai kankinami.

(2) Dėl laisvės atėmimo leistinumo ir trukmės gali nuspręsti tik teisėjas. Kiekvieno be teisėjo nurodymo atlikto laisvės atėmimo atveju būtina nedelsiant gauti teisėjo sprendimą. Policija pagal savo įgaliojimus po suėmimo negali nieko areštuoti ilgiau negu iki dienos pabaigos. Išsamiau tai turi reglamentuoti įstatymas.

(3) Kiekvienas laikinai sulaikytas asmuo, įtariamas baudžiamo veiksmo padarymu, ne vėliau kaip kitą dieną po suėmimo turi būti pristatytas teisėjui, kuris turi jam paaiškinti suėmimo priežastis, jį apklausti ir suteikti jam galimybę pareikšti prieštaravimus. Teisėjas nedelsiant privalo išduoti raštišką motyvuotą arešto orderį arba nurodyti suimtąjį paleisti į laisvę.

(4) Apie bet kokį teisėjo sprendimą, susijusį su nurodymu dėl laisvės atėmimo arba jo pratęsimu, būtina nedelsiant pranešti vienam iš suimtojo artimųjų arba jo patikėtiniui.

X. FINANSAI

104a straipsnis

(1) Federacija ir žemės atskirai padengia išlaidas, atsirandančias vykdant jų uždavinius, jei šis Pagrindinis Įstatymas nenustato kitaip.

(2) Jeigu žemės veikia Federacijos pavedimu, tai dėl to atsirandančias išlaidas padengia Federacija.

(3) Federaliniai įstatymai, reglamentuojantys piniginių išmokų teikimą ir vykdymą žemėse, gali nustatyti, kad pinigines išlaidas visiškai arba iš dalies apmoka Federacija. Jeigu įstatymas nustato, kad Federacija apmoka pusę ar daugiau išlaidų, jis vykdomas Federacijos pavedimu.

(4) Priimant federalinius įstatymus, kurie nustato žemėms pareigas suteikti finansines lėšas, natūrines išmokas arba suteikti panašias paslaugas tretiesiems asmenims, ir jei žemės tai vykdo kaip jų pačių reikalus arba pagal šio straipsnio 3 dalies 2 sakinį Federacijos pavedimu, tam turi pritarti Bundesratas, jei su tuo susijusias išlaidas turi apmokėti žemės.

(5) Federacija ir žemės apmoka savo valdžios institucijų administracines išlaidas ir remdamosi tarpusavio santykiais atsako už tinkamą administravimo valdymą. Išsamiau tai reglamentuoja federalinis įstatymas, kuriam turi pritarti Bundesratas.

(6) Pagal šalies vidaus kompetencijos ir užduočių pasidalijimą Federacija ir žemės padengia nuostolius, atsiradusius Vokietijai pažeidus supranacionalinius arba tarptautinius įsipareigojimus. Koreguojant ES finansus, turėjusius įtakos kelioms federalinėms žemėms, Federacija ir žemės padengia nuostolius santykiu 15–85. Visos federalinės žemės tokiais atvejais solidariai atlygina 35 procentus visų nuostolių, atitinkamai pagal bendrąjį kodą; 50 procentų visų nuostolių atlygina tos federalinės žemės, dėl kurių (veiksmų) tie nuostoliai atsirado, atsižvelgiant į gautų lėšų sumos dydį. Išsamiau tai reglamentuoja įstatymas, kuriam priimti reikia Bundesrato pritarimo.

104b straipsnis

(1) Federacija gali, kiek jai šis Pagrindinis Įstatymas suteikia įstatymų leidybos įgaliojimų, suteikti žemėms finansinę pagalbą vykdyti ypatingai

svarbias žemių ir bendruomenių (bendruomenių susivienijimų) investicijas, kurios yra būtinos:

1. Norint išvengti bendros ekonominės pusiausvyros sutrikimo; arba

2. Siekiant išlyginti skirtingą ekonominį pajėgumą Federacijos teritorijoje; arba

3. Skatinti ekonominį augimą.

Nukrypstant nuo 1 sakinio Federacija gamtos katastrofos atveju arba susiklosčius neįprastai sunkiai situacijai, kurios valstybė negali kontroliuoti ir kuri labai pakenkia valstybės finansinei padėčiai, gali suteikti finansinę pagalbą ir neturėdama įstatymų leidybos įgaliojimų.

(2) Išsamiau, ypač skatintinų investicijų rūšys, reglamentuojamos federaliniu įstatymu, kuriam turi pritarti Bundesratas, arba remiantis Federacijos biudžeto įstatymu – administraciniais susitarimais. Lėšos turi būti skiriamos terminuotam laikui ir jų naudojimas reguliariai tikrinamas. Finansinė pagalba turi būti numatyta su mažėjančiais metiniais mokėjimais.

(3) Pareikalavus Bundestagui, Federalinei Vyriausybei ir Bundesratui, jie turi būti informuoti apie priemonių vykdymą ir pasiektą pagerėjimą.

105 straipsnis

(1) Federacijai turi išimtinę įstatymų leidybos teisę muitų ir finansinių monopolių srityje.

(2) Federacija turi konkuruojančią įstatymų leidybos teisę likusių mokesčių, jei jai visiškai arba iš dalies priklauso šie mokesčiai arba yra prielaidos, numatytos 72 straipsnio 2 dalyje.

(2a) Žemės įgaliotos leisti akcizų įstatymus, kol jie neprilygsta federaliniais įstatymais sureguliuotiems mokesčiams. Jos turi teisę nustatyti nekilnojamojo turto įgijimo mokesčio tarifą.

(3) Federaliniams įstatymams dėl mokesčių, kurie visiškai arba iš dalies tenka žemėms arba bendruomenėms (bendruomenių susivienijimams), priimti būtinas Bundesrato pritarimas.

106 straipsnis

(1) Federacijai priklauso finansinių monopolių pelnas ir šie mokesčiai:

1. Muitai;

2. Akcizai, jei jie pagal 2 dalį nepriklauso žemėms, pagal 3 dalį – Federacijai ir žemėms kartu arba pagal 6 dalį – bendruomenėms;

3. Mokesčiai už krovinių vežimą keliais, mokesčiai už automobilius ir kitas motorizuotas susisiekimo priemones;

4. Kapitalo apyvartos, draudimo ir vekseliniai mokesčiai;

5. Vienkartiniai turto mokesčiai ir mokesčiai, reikalingi didesnes biudžetines pajamas turinčių federalinių žemių pareigai dalį paramų perduoti mažas biudžetines pajamas turinčioms federalinėms žemėms vykdyti;

6. Papildomas pajamų ir juridinių asmenų pelno mokestis;

7. Mokesčiai Europos Bendrijoms.

(2) Federalinėms žemėms priklauso rinkti šiuos mokesčius:

1. Turto mokestis;

2. Paveldėjimo mokestis;

3. Autotransporto priemonių mokestis;

4. Mokesčiai automobilių savininkams, jei pagal 1 dalį jų nerenka Federacija arba pagal 3 dalį – Federacija ir žemės kartu;

5. Mokestis už alaus gamybą;

6. Lošimo namų rinkliava.

(3) Pajamų, juridinių asmenų ir apyvartos mokesčių pajamos tenka Federacijai ir žemėms kartu (bendri mokesčiai), jeigu pajamų mokestis pagal 5 dalį ir apyvartos mokestis pagal 5a dalį neperduodami bendruomenėms. Pajamų ir juridinių asmenų pelno mokesčiai atitenka Federacijai ir žemėms per pusę. Federacijos ir žemių dalyvavimas renkant apyvartos mokesčius nustatomas federaliniu įstatymu, kuriam turi pritarti Bundesratas. Tai nustatant būtina remtis šiais principais:

1. Atsižvelgdamos į einamąsias pajamas Federacija ir žemės gali tolygiai pretenduoti į būtinų išlaidų atlyginimą. Čia būtina nustatyti išlaidų apimtį, atsižvelgiant į ilgametį finansų planavimą.

2. Federacijos ir žemių išlaidų atlyginimo poreikiai turi būti tarpusavyje taip suderinti, kad būtų pasiekta teisinga pusiausvyra, išvengta per didelės mokesčių naštos mokesčių mokėtojams ir išsaugotos vienodos gyvenimo sąlygos visoje Federacijos teritorijoje. Papildomai nustatant Federacijos ir žemių apyvartos mokesčių dalis, numatoma, kad nuo 1996 m. sausio 1 d. žemių mokesčių įplaukos tampa mažesnės pajamų mokesčių teisėje atsižvelgiant į vaikus. Išsamiau tai reglamentuoja federalinis įstatymas pagal 3 sakinį.

(4) Federacijos ir žemių apyvartos mokesčio dalis reikia nustatyti iš naujo, jeigu santykis tarp Federacijos ir žemių pajamų ir išlaidų plėtojasi iš esmės kita linkme, pajamų sumažinimo išlaidos, papildomai įtraukiamos

nustatant apyvartos mokesčio paskirstymą pagal 3 dalies 5 sakinį, neliečiamos. Jeigu federalinis įstatymas numato žemėms papildomas išlaidas arba sumažina pajamas, mokesčių padidinimas federaliniu įstatymu, kuriam turi pritarti Bundesratas, gali būti išlygintas Federacijos skiriamu finansavimu, jeigu jis neilgai trunka. Įstatyme turi būti numatyti tokio finansavimo dydžio apskaičiavimo principai ir jo paskirstymo žemėms tvarka.

(5) Bendruomenės gauna savo dalį nuo surinktų pajamų mokesčių, kuriuos žemės perskirsto savo bendruomenėms remdamosi jų gyventojų sumokėtais pajamų mokesčiais. Išsamiau tai reglamentuoja federalinis įstatymas, kuriam turi pritarti Bundesratas. Įstatyme gali būti numatyta, kad bendruomenės nustato joms tenkančią dalį.

(5a) Nuo 1998 m. sausio 1 d. pajamų, gautų iš apyvartos mokesčio, dalis priklauso bendruomenėms. Šią dalį žemės perduoda savo bendruomenėms atsižvelgdamos į vietinius ir ekonominius rodiklius. Išsamiau reglamentuoja federalinis įstatymas, kuriam priimti reikia Bundesrato pritarimo.

(6) Rinkti žemės mokesčius ir verslo mokesčius priklauso bendruomenėms, rinkti vietinius netiesioginius vartojimo mokesčių rinkimas – bendruomenėms arba pagal žemių įstatymus – bendruomenių susivienijimams. Bendruomenėms turi būti suteikta teisė įstatymais nustatyti žemės ir verslo mokesčių dalies procentą. Jei žemėje nėra bendruomenių, rinkti žemės ir verslo mokesčius, taip pat vietinius netiesioginius vartojimo mokesčius yra žemės kompetencija. Federacija ir žemės, perskirstydamos lėšas, gali dalyvauti renkant verslo mokesčius. Išsamiau lėšų perskirstymą reglamentuoja federalinis įstatymas, kuriam turi pritarti Bundesratas. Pagal žemių leidžiamus įstatymus žemės ir verslo mokesčiai, taip pat bendruomenės dalis nuo surinktų pajamų mokesčio ir apyvartos mokesčių gali būti laikomi pagrindu perskirstant lėšas.

(7) Iš žemėms priklausančios dalies nuo visų bendrųjų mokesčių bendruomenėms ir bendruomenių susivienijimams tenka toks procentas, kokį nustato žemių įstatymai. Kitais atvejais žemių įstatymais nustatoma, ar federalinių žemių mokesčiai tenka bendruomenėms (bendruomenių susivienijimams) ir kokiu mastu.

(8) Jei Federacija atskiroms žemėms ar bendruomenėms įsako steigti ypatingas įstaigas, kurios šioms žemėms arba bendruomenėms (bendruomenių susivienijimams) tiesiogiai sukelia viršplanines išlaidas arba mažesnes pajamas (ypatinga našta), Federacija suteikia reikiamą kompensaciją,

jei iš federalinių žemių ar bendruomenių (bendruomenių susivienijimų) negali būti tikimasi pakelti ypatingą mokesčių naštą. Kompensuojant atsižvelgiama į trečiųjų asmenų kompensacines išmokas ir finansinę naudą, kurią šios žemės ar bendruomenės (bendruomenių susivienijimai) turi iš įkurtųjų įstaigų.

(9) Žemių pajamos ir išlaidos šio straipsnio prasme yra taip pat ir bendruomenių (bendruomenių susivienijimų) pajamos ir išlaidos.

106a straipsnis

Nuo 1996 m. sausio 1 d. žemėms priklauso tam tikra Federacijos mokesčių suma, skirta vietiniam visuomeniniam keleiviniam transportui finansuoti. Išsamiau tai reglamentuoja federalinis įstatymas, kuriam priimti reikia Bundesrato pritarimo. Į pirmame sakinyje paminėtą sumą, nustatant finansines galimybes pagal 107 straipsnio 2 dalį, neatsižvelgiama.

106b straipsnis

Nuo 2009 m. birželio 1 d. iš automobilių mokesčių gautas lėšas perdavus Federacijai, žemėms priklauso tam tikra Federacijos surinktų mokesčių suma. Išsamiau tai reglamentuoja federalinis įstatymas, kuriam priimti reikia Bundesrato pritarimo.

107 straipsnis

(1) Žemių pajamos iš mokesčių ir žemėms priklausanti fizinių asmenų pajamų mokesčio dalis ir juridinių asmenų pelno mokesčio dalis tenka atskiroms žemėms atsižvelgiant į tai, ar finansų įstaigos surinko mokesčius jų teritorijose (vietinės pajamos). Federalinis įstatymas, kuriam turi pritarti Bundesratas, turi numatyti išsamesnes juridinių asmenų pelno ir darbo užmokesčio mokesčio nuostatas dėl vietinių pajamų pobūdžio, dydžio ir paskirstymo. Įstatymas taip pat gali numatyti nuostatas dėl kitų mokesčių vietinio surinkimo atribojimo ir suskirstymo. Žemėms tenkanti apyvartos mokesčio dalis priklauso nuo konkrečių žemių gyventojų skaičiaus; federaliniu įstatymu, kuriam turi pritarti Bundesratas, gali būti numatoma papildoma surinktų mokesčių lėšų dalis toms žemėms, bet ne daugiau kaip ketvirčiui šių žemių, kurių pajamų, gautų iš fizinių asmenų pajamų mokesčio, juridinių asmenų pelno mokesčio bei 106b straipsnyje nustatyto mokesčio, dalis tenkanti vienam gyventojui yra žemiau vidurkio lygio; dėl nekilnojamojo turto įsigijimo mokesčio reikia atžvelgti ir į mokestinį pajėgumą.

(2) Įstatymu turi būti užtikrinta, kad nevienoda žemių finansinė galia būtų tinkamai išlyginama; čia reikia atsižvelgti į bendruomenių (bendruomenių susivienijimų) finansinį potencialą ir finansinius poreikius. Įstatyme turi būti numatytos kompensavimo sąlygos toms žemėms, kurios turi teisę į kompensaciją, ir žemių, privalančių teikti šią kompensaciją, kompensaciniai įsipareigojimai ir kriterijai, pagal kuriuos nustatomas kompensacijų dydis. Taip pat įstatymas gali numatyti, kad Federacija iš savo lėšų teikia silpnesnėms žemėms asignacijas, kad būtų papildomai patenkinti jų bendri finansiniai poreikiai (papildomos asignacijos).

108 straipsnis

(1) Muitus, finansinius monopolius, federaliniu įstatymu reglamentuojamus akcizus, įskaitant importo apyvartos mokesčius, nuo 2009 m. birželio 1 d. automobilių ir kitų motorizuotų transporto priemonių mokesčius, taip pat Europos Bendrijose numatytas rinkliavas valdo federalinės finansų institucijos. Šių institucijų struktūrą reglamentuoja federalinis įstatymas. Jei įsteigiamos viduriniosios grandies institucijos, jų vadovai skiriami derinant su žemių vyriausybėmis.

(2) Kitus mokesčius valdo žemių finansinės institucijos. Šių institucijų struktūrą ir vienodą tarnautojų parengimą reglamentuoja federalinis įstatymas, pritariant Bundesratui. Jei įsteigiamos viduriniosios grandies institucijos, jų vadovai skiriami derinant su Federaline Vyriausybe.

(3) Jei žemių finansinės įstaigos valdo mokesčius, kurie visi ar iš dalies tenka Federacijai, jos dirba Federacijos pavedimu. 85 straipsnio 3 ir 4 dalys galioja atitinkamai, kai vietoj Federalinės Vyriausybės veikia federalinis finansų ministras.

(4) Federaliniu įstatymu, kuriam turi pritarti Bundesratas, valdant mokesčius gali būti nustatomas Federacijos ir žemių finansų įstaigų bendradarbiavimas ir mokesčiai, nurodyti 1 dalyje, valdomi per žemių finansų institucijas, ir kiti mokesčiai, tvarkomi per Federacijos finansines institucijas, jei dėl to gerokai pagerėja ir palengvėja mokesčių įstatymų vykdymas. Žemės gali visikai arba iš dalies perduoti bendruomenėms (bendruomenių susivienijimams) žemių finansų institucijoms priklausantį vien tik bendruomenėms (bendruomenių susivienijimams) atitenkančių surenkamų mokesčių administravimą.

(5) Federalinių finansinių institucijų taikoma procedūra reglamentuojama federaliniu įstatymu. Procedūra, kurią taiko žemių finansų ins-

titucijos ir 4 dalies 2 sakinyje nurodytais atvejais – bendruomenės (bendruomenių susivienijimai), Bundesrato pritarimu gali būti reglamentuojama federaliniu įstatymu.

(6) Finansinių teismų jurisdikciją vienodai reglamentuoja federalinis įstatymas.

(7) Federalinė Vyriausybė Bundesrato pritarimu gali išleisti bendruosius valdymo nuostatus, jeigu šį valdymą privalo užtikrinti žemių finansų institucijos arba bendruomenės (bendruomenių susivienijimai).

109 straipsnis

(1) Federacija ir žemės savo biudžetus įgyvendina savarankiškai ir nepriklausomai viena nuo kitos.

(2) Federacija ir žemės kartu įgyvendina Vokietijos Federacinės Respublikos įsipareigojimus, kylančius iš Europos Bendrijos teisės aktų, priimtų Europos Bendrijos Steigimo Sutarties 104 straipsnio pagrindu dėl biudžetinės drausmės laikymosi, ir šia apimtimi turi atsižvelgti į visos ūkinės pusiausvyros reikalavimus.

(3) Federacijos ir žemių biudžetai paprastai turi būti subalansuoti be pajamų iš kreditų. Federacija ir žemės gali numatyti taisykles dėl simetriško atsižvelgimo į pakilimo ir nuosmukio metu nuo normalios padėties nukrypstančios ekonominės situacijos padarinius bei išimtis nustatančias taisykles dėl gamtos katastrofų arba susiklosčius neįprastai sunkiai situacijai, kurių valstybė negali kontroliuoti ir kurios labai kenkia valstybės finansinei padėčiai. Kiekvieną išimtį numatančią taisyklę turi lydėti atitinkama kompensavimo taisyklė. Išsamiau Federacijos biudžeto atveju tai reglamentuoja 115 straipsnis, pagal kurį 1 sakinio nuostatų laikomasi, jei pajamos iš kreditų neviršija 0,35 procento nominalaus bendrojo vidaus produkto. Žemių biudžeto atveju išsamiau tai reglamentuoja žemės pagal savo konstitucinę kompetenciją, tačiau su sąlyga, kad 1 sakinio nuostatų laikomasi tik tuomet, jei jokios pajamos iš kreditų nėra galimos.

(4) Federaliniu įstatymu, kuriam priimti reikia Bundesrato pritarimo, Federacijai ir žemėms gali būti nustatyti bendrai galiojančios biudžeto teisės, konjunktūros požiūriu teisingos biudžeto administravimo ir daugiamečio finansinio planavimo principai.

(5) Europos Bendrijų sankcijų priemonės, susijusios su Sutarties dėl Europos Bendrijos Steigimo Sutarties 104 straipsniu dėl biudžetinės draus-

mės laikymosi, taikomos Federacijai ir žemėms santykiu 65–35. Žemių visuma solidariai apmoka 35 procentus žemėms tenkančias išlaidas pagal jų gyventojų skaičių; 65 procentus žemėms tenkančių išlaidų žemės apmoka pagal jų išlaidų sukėlimo indėlį. Išsamiau tai reglamentuoja federalinis įstatymas, kuriam priimti reikia Bundesrato pritarimo.

109a straipsnis

Siekiant išvengti biudžetinių sunkumų, federalinis įstatymas, kuriam priimti reikia Bundesrato pritarimo, numato:

1. Nuolatinį Federacijos ir žemių biudžeto įgyvendinimo stebėjimą, kurį atlieka bendras komitetas (Stabilumo taryba);

2. Gresiančios sunkios biudžetinės padėties sąlygų ir proceso konstatavimą;

3. Sanavimo programų, siekiant išvengti biudžetinių sunkumų, sudarymo ir vykdymo principus.

Stabilumo tarybos nutarimai ir juos pagrindžiantys pasitarimo dokumentai turi būti skelbiami.

110 straipsnis

(1) Visos Federacijos pajamos ir išlaidos turi būti įtraukiamos į biudžetą; į federalinių įmonių ir atskiro turto biudžetus turi būti įtraukta tik įplaukos arba atskaitymai. Biudžeto planas turi būti subalansuotas pagal pajamas ir išlaidas.

(2) Biudžeto planas sudaromas pagal biudžeto įstatymą vieneriems ar keleriems finansiniams metams, prieš prasidedant pirmiesiems finansiniams metams atskirai suskirstant pagal metus. Dėl tam tikrų biudžeto plano dalių gali būti nustatyta, kad jos galioja skirtingais laikotarpiais, suskirstytais į finansinius metus.

(3) Įstatymo projektas pagal 2 dalies 1 sakinį, taip pat projektai dėl biudžeto įstatymo ir biudžeto plano pakeitimo pateikiami tuo pat metu Bundestagui ir Bundesratui; Bundesratas turi teisę per šešias savaites, o keičiant projektus – per tris savaites pateikti nuomonę dėl šių projektų.

(4) Į biudžeto įstatymą gali būti įtraukti tik tie nuostatai, kurie yra susiję su Federacijos pajamomis ir išlaidomis, ir tuo laikotarpiu, kuriam yra priimtas biudžeto įstatymas. Biudžeto įstatyme gali būti numatyta, kad nuostatai nustoja galioti tik paskelbus kitą biudžeto įstatymą arba kiek vėliau, esant įgaliojimui pagal 115 straipsnį.

111 straipsnis

(1) Jeigu iki finansinių metų pabaigos kitų metų biudžeto planas nėra nustatytas įstatymu, tai Federalinė Vyriausybė iki jo įsigaliojimo yra įgaliojama dengti visas išlaidas, kurios reikalingos:

a) kad būtų išlaikytos įstatymais nustatytos įstaigos ir vykdomos įstatymais priimtos priemonės;
b) kad būtų vykdomi teisiškai pagrįsti Federacijos įsipareigojimai;
c) kad būtų galima toliau tęsti statybas, tiekimą ir kitas paslaugas arba toliau garantuoti pagalbą šiems tikslams įgyvendinti, jei praėjusių metų valstybės biudžeto plane sumos šiems tikslams jau buvo paskirtos.

(2) Jeigu specialiu įstatymu grindžiamos pajamos iš mokesčių, rinkliavų ir kitų šaltinių arba apyvartinio kapitalo rezervas nepadengia 1 dalyje numatytų išlaidų, Federalinė Vyriausybė ūkio funkcionavimui palaikyti gali skirti reikiamas lėšas teikdama kreditą, kurio suma sudaro iki ketvirčio bendrosios ankstesnio biudžeto plano sumos.

112 straipsnis

Viršplaninėms ir neplaninėms išlaidoms skirti reikia federalinio finansų ministro sutikimo. Jis gali būti duotas tik esant nenumatytam ir neišvengiamam poreikiui. Išsamiau tai gali būti reglamentuojama federaliniu įstatymu.

113 straipsnis

(1) Priimti įstatymams, padidinantiems Federalinės Vyriausybės siūlomas biudžeto plano išlaidas arba numatantiems naujas išlaidas, arba galintiems jas numatyti ateityje, reikalingas Federalinės Vyriausybės pritarimas. Tai galioja ir priimant įstatymus, kuriuose siūloma mažinti pajamas arba numatoma jas sumažinti ateityje. Federalinė Vyriausybė gali pareikalauti, kad Bundestagas sustabdytų nutarimo dėl tokių įstatymų priėmimo procesą. Tokiu atveju Federalinė Vyriausybė turi per šešias savaites pateikti Bundestagui savo nuomonę.

(2) Federalinė Vyriausybė gali per keturias savaites po to, kai Bundestagas priėmė įstatymą, pareikalauti, kad Bundestagas iš naujo priimtų nutarimą.

(3) Jeigu įstatymas buvo priimtas pagal 78 straipsnį, Federalinė Vyriausybė gali jam nepritarti tik per šešias savaites ir tik tokiu atveju, jeigu ji

prieš tai pradėjo procedūrą pagal 1 dalies 3 ir 4 sakinius arba pagal 2 dalį. Pasibaigus šiam terminui laikoma, kad įstatymui buvo pritarta.

114 straipsnis

(1) Federalinis finansų ministras Federalinės Vyriausybės darbui palengvinti turi Bundestagui ir Bundesratui pateikti ataskaitą apie visas pajamas ir išlaidas, taip pat apie kitų finansinių metų turtą ir skolas.

(2) Federaliniai audito rūmai, kurių nariai turi teisminį nepriklausomumą, tikrina ataskaitą, taip pat biudžeto ir ūkio tvarkymo ekonomiškumą ir teisėtumą. Jie privalo kasmet pateikti ataskaitą ne tik Federalinei Vyriausybei, bet tiesiogiai ir Bundestagui bei Bundesratui. Kitais atvejais Federalinių audito rūmų įgaliojimai reglamentuojami federaliniu įstatymu.

115 straipsnis

(1) Kreditų ėmimą, taip pat laidavimo, garantijų ar kitų pavedimų užtikrinimą, kurie būsimais finansiniais metais gali sudaryti išlaidų, perėmimą būtina nustatyti apibrėžto ar apibrėžiamo dydžio įgaliojimu, kurį suteikia federalinis įstatymas.

(2) Pajamos ir išlaidos paprastai turi būti subalansuotos be pajamų iš kreditų. Šio principo yra laikomasi, jei pajamos iš kreditų neviršija 0,35 procento nominalaus bendrojo vidaus produkto. Susiklosčius nuo normalios padėties nukrypstančiai ekonominei situacijai papildomai turi būti simetriškai įvertinti padariniai biudžetui pakilimo ir nuosmukio metu. Faktiškai paimto kredito ir pagal 1 ir 3 sakinius leidžiamo kredito limito skirtumas apskaitomas kontrolinėje sąskaitoje; sumos, viršijančios 1,5 procento nominalaus bendrojo vidaus produkto slenkstį, turi būti grąžintos laikantis ekonominio teisingumo. Išsamiau tai, ypač pajamų ir išlaidų koregavimą finansinėmis operacijomis, metinio grynojo skolinimosi limito apskaičiavimą, atsižvelgiant į ekonominę raidą pagal ekonomikos koregavimo procedūrą bei faktinio skolinimosi nukrypimo nuo nustatytų ribų kontrolę ir atkūrimą, reglamentuoja federalinis įstatymas. Gamtos katastrofos atveju arba susiklosčius neįprastai sunkiai situacijai, kurios valstybė negali kontroliuoti ir kurios labai kenkia valstybės finansinei padėčiai, viršutinė kredito riba gali būti viršyta Bundestago narių daugumos priimto nutarimo pagrindu. Šis nutarimas turi būti susietas su kompensavimo planu. Pagal 6 sakinį paimti kreditai turi būti grąžinti per protingą laikotarpį.

Xa. GYNYBOS PADĖTIS

115a straipsnis

(1) Tai, jog Federacijos teritorija yra užpulta ginkluota jėga arba toks užpuolimas tiesiogiai gresia (gynybos padėtis), konstatuoja Bundestagas ir patvirtina Bundesratas. Konstatavimas vyksta Federalinės Vyriausybės prašymu, pritariant dviejų trečdalių balsų daugumai, ne mažesnei negu Bundestago narių dauguma.

(2) Jeigu situacija tokia, kad neišvengiamai reikia nedelsiant veikti, o Bundestagas dėl neįveikiamų kliūčių negali laiku susirinkti arba jis negali priimti nutarimų, tai Bendroji komisija konstatuoja šį faktą ir tam pritaria dviejų trečdalių balsų dauguma, ne mažesnė negu jos narių dauguma.

(3) Tokį faktą pagal 82 straipsnį paskelbia Federalinis Prezidentas Federaliniame įstatymų biuletenyje. Jei laiku to padaryti negalima, tai jis paskelbiamas kitu būdu; kai tik susiklosto tinkamos aplinkybės, tai būtina paskelbti Federaliniame įstatymų biuletenyje.

(4) Jei Federacijos teritorija užpuolama ginkluota jėga ir kompetentingos Federacijos institucijos negali tuoj pat konstatuoti fakto pagal 1 dalies 1 sakinį, laikoma, kad toks konstatavimas buvo priimtas ir paskelbtas nuo to momento, kai puolimas tik prasidėjo. Kai tik leidžia aplinkybės, Federalinis Prezidentas paskelbia šį momentą.

(5) Jei paskelbiama gynybos padėtis ir Federacijos teritorija užpuolama ginkluota jėga, Federalinis Prezidentas gali Bundestago pritarimu išleisti tarptautine teise pagrįstus pareiškimus apie gynybos padėtį. Esant 2 dalyje išvardytoms sąlygoms, Bundestagą pakeičia Bendroji komisija.

115b straipsnis

Paskelbus gynybos atvejį, vadovavimo ir įsakymų ginkluotosioms pajėgoms valdžia atitenka Federaliniam Kancleriui.

115c straipsnis

(1) Federacija esant gynybos padėčiai turi konkuruojančios įstatymų leidybos teisę ir tose srityse, kurios priklauso federalinių žemių įstatymų leidybos kompetencijai. Šiems įstatymams turi pritarti Bundesratas.

(2) Jei esant gynybos padėčiai pagal aplinkybes būtina, federaliniu įstatymu:

1. Nusavinimų atvejais, nukrypstant nuo 14 straipsnio 3 dalies 2 sakinio, gali būti laikinai reglamentuojama kompensacija;

2. Gali būti nustatytas kitoks laisvės atėmimo laikas, nei numatyta 104 straipsnio 2 dalies 3 sakinyje ir 3 dalies 1 sakinyje, tačiau ne ilgesnis kaip keturių dienų ir tik tokiu atvejui, kai teisėjas negali veikti pagal įprastu metu galiojančius terminus.

(3) Jeigu būtina atremti dabartinį arba tiesiogiai gresiantį puolimą, tai esant gynybos padėčiai federaliniu įstatymu, kuriam pritaria Bundesratas, Federacijos ir federalinių žemių valdymas ir finansų sistema gali būti reglamentuojami nukrypstant nuo VIII, VIIIa ir X skirsnių, tačiau žemių, bendruomenių ir bendruomenių susivienijimų gyvybingumas, ypač finansiniu atžvilgiu, turi būti išsaugotas.

(4) Federaliniai įstatymai pagal 1 dalį ir 2 dalies 1 punktą gali būti taikomi rengiantis juos vykdyti iki prasidedant gynybos padėčiai.

115d straipsnis

(1) Federacijos įstatymų leidyboje esant gynybos padėčiai, nukrypstant nuo 76 straipsnio 2 dalies, 77 straipsnio 1 dalies 2 sakinio ir 2–4 dalių, 78 straipsnio ir 82 straipsnio 1 dalies, galioja 2 ir 3 dalių nuostatos.

(2) Federalinės Vyriausybės įstatymų projektai, kuriuos ji įvardija kaip skubius, pateikus Bundestagui turi būti tuo pačiu metu pateikiami ir Bundesratui. Bundestagas ir Bundesratas kartu nedelsdami svarsto šiuos įstatymų projektus. Jei įstatymui turi pritarti Bundesratas, tai įstatymui išleisti būtina gauti jo daugumos balsų pritarimą. Išsamiau tai nustato reglamentas, kurį priima Bundestagas ir kuriam turi pritarti Bundesratas.

(3) Įstatymams paskelbti atitinkamai galioja 115a straipsnio 3 dalies 2 sakinys.

115e straipsnis

(1) Jeigu Bendroji komisija esant gynybos padėčiai dviejų trečdalių balsų dauguma, kuri yra ne mažesnė kaip jos narių balsų dauguma, nustato, kad Bundestagui laiku susirinkti iškyla neįveikiamos kliūtys arba kai jis negali priimti sprendimo, Bendroji komisija įgyja Bundestago ir Bundesrato padėtį ir turi visas jų teises.

(2) Bendrosios komisijos įstatymu negalima nei pakeisti, nei paskelbti visai arba iš dalies negaliojančiu Pagrindinio Įstatymo, nei jo netaikyti. Bendroji komisija nėra įgaliota leisti įstatymus pagal 23 straipsnio 1 dalies 2 sakinį, 24 straipsnio 1 dalį ar 29 straipsnį.

115f straipsnis

(1) Federalinė Vyriausybė gynybos padėčiai pagal aplinkybes gali:

1. Panaudoti federalinę pasienio apsaugą visoje Federacijos teritorijoje;

2. Duoti nurodymus ne tik federalinėms valdymo institucijoms, bet ir žemių vyriausybėms ir, jei ji tai laiko neatidėliotina, žemių valdžios institucijoms ir šį įgaliojimą perduoti jos paskirtiems žemių vyriausybių nariams.

(2) Bundestagas, Bundesratas ir Bendroji komisija turi būti nedelsiant informuojami apie priemones, priimtas pagal 1 dalį.

115g straipsnis

Neturi būti kenkiama Federalinio Konstitucinio Teismo ir jo teisėjų konstituciniam statusui ir darbui vykdant konstitucines užduotis. Federalinio Konstitucinio Teismo įstatymas gali būti pakeistas Bendrosios komisijos priimtu įstatymu, jei tai, taip pat ir Federalinio Konstitucinio Teismo nuomone, yra būtina teismo funkcionavimo galimybei palaikyti. Prieš išleisdamas tokį įstatymą Federalinis Konstitucinis Teismas gali imtis reikiamų priemonių, užtikrinančių galimybę teismui dirbti. Nutarimus pagal 2 ir 3 sakinius Federalinis Konstitucinis Teismas priima dalyvaujančių teisėjų dauguma.

115h straipsnis

(1) Esant gynybos padėčiai besibaigianti Bundestago ar žemių tautos atstovybių kadencija pasibaigia praėjus šešiems mėnesiams nuo gynybos padėties pabaigos. Esant gynybos padėčiai besibaigiantys Federalinio Prezidento įgaliojimai, taip pat Bundesrato pirmininko, perėmusio prieš laiką netekusio savo pareigų Federalinio Prezidento pareigas, įgaliojimai pasibaigia praėjus devyniems mėnesiams po gynybos padėties pabaigos. Esant gynybos padėčiai besibaigiantys Federalinio Konstitucinio Teismo nario įgaliojimai baigiasi po šešių mėnesių nuo gynybos padėties pabaigos.

(2) Jeigu Bendroji komisija turi perrinkti Federalinį Kanclerį, ji išrenka naują Federalinį Kanclerį savo narių balsų dauguma; Federalinis Prezidentas teikia Bendrajai komisijai pasiūlymą. Bendroji komisija gali Federaliniam Kancleriui pareikšti nepasitikėjimą tik jeigu dviejų trečdalių savo narių dauguma išrenka kitą federalinį kanclerį.

(3) Esant gynybos padėčiai Bundestago paleisti negalima.

115i straipsnis

(1) Jeigu kompetentingos federalinės institucijos yra nepajėgios imtis reikiamų priemonių pavojui pašalinti, o pagal situaciją neišvengiamai reikia nedelsiant savarankiškai veikti atskirose Federacijos teritorijos dalyse, tai žemių vyriausybės arba jų paskirtos valdžios institucijos ar jų įgaliotiniai įgaliojami savo kompetencijos srityje imtis priemonių pagal 115f straipsnio 1 dalį.

(2) Priemones pagal 1 dalį Federalinė Vyriausybė gali bet kada panaikinti, o žemių ministrai gali jas panaikinti žemių ir pavaldžių federalinių valdžios institucijų atžvilgiu.

115k straipsnis

(1) Įstatymai pagal 115c, 115e ir 115g straipsnius ir nutarimai, išleidžiami tokių įstatymų pagrindu, jų taikymo laikotarpiu prieštaraujančią teisę daro negaliojančia. Tai negalioja taikant ankstesnius teisės aktus, išleistus pagal 115c, 115e ir 115g straipsnius.

(2) Įstatymai, kuriuos priėmė Bendroji komisija, ir nutarimai, priimti tokių įstatymų pagrindu, nustoja galioti ne vėliau kaip po šešių mėnesių nuo gynybos padėties pabaigos.

(3) Įstatymai, kuriuose yra nuostatų, nukrypstančių nuo 91a, 91b, 104a, 106 ir 107 straipsnių, galioja ne ilgiau kaip iki antrų finansinių metų, kurie prasideda pasibaigus gynybos padėčiai. Pasibaigus gynybos padėčiai, kad būtų galima pereiti prie VIIIa ir X skirsniuose įtvirtintų nuostatų, jie gali būti pakeisti federaliniu įstatymu, kuriam turi pritarti Bundesratas.

115l straipsnis

(1) Bundestagas Bundesrato pritarimu gali bet kada panaikinti Bendrosios komisijos priimtus įstatymus. Bundesratas gali pareikalauti, kad Bundestagas dėl to priimtų nutarimą. Kitos Bendrosios komisijos arba Federalinės Vyriausybės priimtos priemonės, siekiant išvengti pavojaus, turi būti panaikintos, jei tai nutaria Bundestagas ir Bundesratas.

(2) Bundestagas Bundesrato pritarimu gali gynybos padėtį bet kada paskelbti esant baigtą nutarimu, kurį turi paskelbti Federalinis Prezidentas. Bundesratas gali pareikalauti, kad Bundestagas dėl to priimtų nutarimą. Gynybos padėtis turi būti nedelsiant paskelbta baigta, jei nebėra prielaidų, lėmusių jos konstatavimą.

(3) Dėl taikos sudarymo sprendžiama federaliniu įstatymu.

XI. PEREINAMOSIOS IR BAIGIAMOSIOS NUOSTATOS

116 straipsnis

(1) Vokietis šio Pagrindinio Įstatymo prasme, numatant galimybę įstatymuose reglamentuoti kitaip, yra tas, kuris turi Vokietijos pilietybę arba buvo priimtas į Vokietijos imperijos teritoriją po 1937 m. gruodžio 31 d. kaip pabėgėlis ar ištremtas vokiečių tautybės asmuo ar jo sutuoktinis arba palikuonis.

(2) Ankstesni Vokietijos piliečiai, kuriems nuo 1933 m. sausio 30 d. ir 1945 m. gegužės 8 d. pilietybė dėl politinių, rasinių ar religinių priežasčių buvo atimta, ir jų palikuonys gali jų prašymu vėl atgauti pilietybę. Jie nelaikomi praradusiais pilietybę, jei po 1945 m. gegužės 8 d. apsigyveno Vokietijoje ir nepareiškė priešingos valios.

117 straipsnis

(1) Teisė, prieštaraujanti 3 straipsnio 2 daliai, galioja tol, kol ji bus suderinta su šia Pagrindinio Įstatymo nuostata, tačiau ne ilgiau kaip iki 1953 m. kovo 31 d.

(2) Įstatymai, ribojantys laisvo kilnojimosi teisę, atsižvelgiant į dabartinę gyvenamųjų patalpų stoką galioja tol, kol bus panaikinti federaliniu įstatymu.

118 straipsnis

Teritorija, apimanti Badeno, Viurtembergo-Badeno ir Viurtembergo-Hohencolerno žemes, gali būti iš naujo suskirstoma nukrypstant nuo 29 straipsnio nuostatų, esant suinteresuotų žemių susitarimui. Jeigu nesusitariama, tai naują teritorinį suskirstymą reglamentuoja federalinis įstatymas, kuriame turi būti numatytas referendumas.

118a straipsnis

Teritorija, apimanti Berlyno ir Brandenburgo žemes, gali būti iš naujo suskirstoma, nukrypstant nuo 29 straipsnio nuostatų, abiejų žemių susitarimu, dalyvaujant asmenims, turintiems teisę rinkti.

119 straipsnis

Federalinė Vyriausybė Bundesrato pritarimu gali leisti įstatymo galią turinčius nutarimus dėl pabėgėlių ir ištremtųjų, ypač dėl jų pasiskirstymo žemėse iki tol, kol tai nebus sureguliuota federaliniu įstatymu. Esant ypa-

tingiems atvejams, Federalinė Vyriausybė gali būti įgaliota leisti atskiras direktyvas. Šias direktyvas būtina siųsti aukščiausioms žemių valdžios institucijoms, išskyrus tuos atvejus, kai delsti pavojinga.

120 straipsnis

(1) Federacija padengia išlaidas, susijusias su okupacija, bei kitus vidinius ir išorinius karo padarinių mokesčius pagal išsamesnes federalinių įstatymų nuostatas. Jei šie karo padarinių mokesčiai iki 1969 m. spalio 1 d. yra reglamentuoti federaliniu įstatymu, Federacija ir žemės dengia vienos kitų išlaidas pagal šiuos federalinius įstatymus. Jei iki 1965 m. spalio 1 d. žemės, bendruomenės (bendruomenių susivienijimai) ar kiti užduočių vykdytojai, atliekantys žemių ir bendruomenių užduotis, sumoka karo padarinių išlaidas, kurios federaliniu įstatymu nebuvo reglamentuotos ar nebus reglamentuojamos, Federacija po šios momento taip pat neprivalo perimti tokių išlaidų. Federacija teikia socialinio draudimo subsidijas, įskaitant draudimą nuo nedarbo ir bedarbių pašalpas. Šioje dalyje reglamentuojamas karo padarinių mokesčių paskirstymas Federacijai ir žemėms nekeičia įstatymo reglamentavimo dėl karo padarinių kompensacijos reikalavimų.

(2) Pajamos pereina Federacijai tuo momentu, kai tik Federacija perima išlaidas.

120a straipsnis

(1) Įstatymai, skirti nacionalsocializmo padarytai žalai atlyginti, gali Bundesrato pritarimu nustatyti, kad juos kompensacijų mokėjimo srityje iš dalies vykdo Federacija, iš dalies federalinės žemės federacijos pavedimu ir kad Federalinei Vyriausybei ir kompetentingoms aukščiausioms federalinėms institucijoms priklausantys įgaliojimai pagal 85 straipsnį visai arba iš dalies būtų perduodami Federaliniam taikinimo komitetui. Federalinis taikinimo komitetas, vykdydamas šiuos įgaliojimus, neprivalo gauti Bundesrato pritarimo; jo nurodymai, išskyrus skubius atvejus, turi būti siunčiami į aukščiausias žemių institucijas (federalinių žemių taikinimo komitetus).

(2) 87 straipsnio 3 dalies 2 sakinys lieka galioti.

121 straipsnis

Bundestago ir Federalinio Susirinkimo narių dauguma šio Pagrindinio Įstatymo prasme yra įstatymu nustatyto jų narių skaičiaus dauguma.

122 straipsnis

(1) Susirinkus Bundestagui, įstatymus leidžia tik šiame Pagrindiniame Įstatyme pripažintos įstatymų leidžiamosios valdžios.

(2) Įstatymų leidžiamosios ir įstatymų leidybos procese dalyvaujančios patariamąjį balsą turinčios institucijos, kurių kompetencija baigiasi pagal 1 dalį, šiuo laiku yra paleidžiamos.

123 straipsnis

(1) Teisė, galiojusi iki pirmo Bundestago susirinkimo, galioja toliau, jei ji neprieštarauja Pagrindiniam Įstatymui.

(2) Vokietijos imperijos sudarytos valstybinės sutartys, susijusios su objektais, kurie pagal šį Pagrindinį Įstatymą priklauso žemių įstatymų leidybos kompetencijai, išlieka, jei jos galioja pagal bendruosius teisės principus, ir galioja toliau su ta sąlyga, kad dalyvaujančiųjų teisės ir prieštaravimai išlieka, kol pagal šį Pagrindinį Įstatymą kompetentingos institucijos nesudarys naujų valstybinių sutarčių arba jos nesibaigs kitaip pagal jose esančias nuostatas.

124 straipsnis

Teisė, susijusi su išimtinės Federacijos įstatymų leidybos objektais, savo galiojimo teritorijoje tampa federaline teise.

125 straipsnis

Teisė, susijusi su konkuruojančios Federacijos įstatymų leidybos objektais, savo galiojimo teritorijoje tampa federaline teise:

1. Jeigu ji vienodai galioja vienoje ar keliose okupacinėse zonose;

2. Jeigu tai teisė, kuria po 1945 m. gegužės 8 d. buvo pakeista ankstesnioji imperijos teisė.

125a straipsnis

(1) Teisė, išleista kaip federalinė teisė, kuri dėl 74 straipsnio 1 dalies pakeitimo, papildymo 84 straipsnio 1 dalies 7 sakiniu, 85 straipsnio 1 dalies 2 sakiniu, 105 straipsnio 2a dalies 2 sakiniu arba dėl 74a straipsnio, 75 straipsnio arba 98 straipsnio 3 dalies 2 sakinio panaikinimo negalinti būti išleista kaip federalinė teisė, ir toliau galioja kaip federalinė teisė. Ji gali būti pakeista žemių teise.

(2) Teisė, išleista pagal 72 straipsnio 2 dalį iki 1994 m. lapkričio 15 d. galiojusią redakciją, tačiau kuri dėl 72 straipsnio 2 dalies pakeitimo nega-

lėjo būti išleista kaip federalinė teisė, ir toliau galioja kaip federalinė teisė. Federaliniu įstatymu gali būti nustatyta, kad ši teisė gali būti pakeista žemės teise.

(3) Teisė, išleista kaip žemių teisė, tačiau kuri dėl 73 straipsnio pakeitimo nebegalėjo būti išleista kaip žemės teisė, ir toliau galioja kaip žemės teisė. Ji gali būti pakeista federaline teise.

125b straipsnis

(1) Teisė, kuri priimta remiantis iki 2006 m. rugsėjo 1 d. galiojusia 75 straipsnio redakcija ir kuri po šio laiko galėtų būti išleista kaip federalinė teisė, ir toliau galioja kaip federalinė teisė. Žemių įgaliojimai ir įsipareigojimai dėl įstatymų leidybos išlieka ir toliau. 72 straipsnio 3 dalies 1 sakinyje nurodytose srityse žemės gali priimti nuo šios teisės nukrypstantį reglamentavimą, 72 straipsnio 3 dalies 1 sakinio 2, 5 ir 6 punktuose – tik tada ir tik tiek, kiek federacija nuo 2006 m. rugsėjo 1 d. pasinaudojo jai priskirta įstatymų leidybos kompetencija, pagal 2 ir 5 punktus – vėliausiai nuo 2010 m. sausio 1 d., pagal 6 punktą – vėliausiai nuo 2008 m. rugpjūčio 1 d.

(2) Žemės gali priimti nuo federalinio reguliavimo nukrypstantį reguliavimą, kuris buvo priimtas pagal iki 2006 m. rugsėjo 1 d. galiojusią 84 straipsnio 1 dalies redakciją, o nuo administracinio proceso reguliavimo iki 2008 m. gruodžio 31 d. tik tada, kai nuo 2006 m. rugsėjo 1 d. atitinkamame federaliniame įstatyme administracinio proceso reguliavimas buvo pakeistas.

125c straipsnis

(1) Teisė, kuri buvo priimta pagal iki 2006 m. rugsėjo 1 d. galiojusią 91a straipsnio 2 dalies redakciją, ją siejant su 1 dalies 1 punktu, toliau galioja iki 2006 m. gruodžio 31 d.

(2) Iki 2006 m. rugsėjo 1 d. galiojusios 104a straipsnio 4 dalies redakcijos pagrindu priimtas reglamentavimas savivaldybių kelių infrastruktūros finansavimo ir socialinio gyvenamojo būsto skatinimo srityse toliau lieka galioti iki 2006 m. gruodžio 31 d. Taisyklės, priimtos savivaldybių kelių infrastruktūros finansavimo srityje specialiosioms programoms pagal Savivaldybių kelių infrastruktūros finansavimo įstatymo 6 straipsnio 1 dalį, bei kitos pagal iki 2006 m. rugsėjo 1 d. galiojusios redakcijos 104a straipsnio 4 dalį priimtos taisyklės toliau galioja iki 2019 m. gruodžio 31 d., nebent yra ar būtų nustatytas ankstesnis jų galiojimo pasibaigimo terminas.

126 straipsnis

Nuomonių skirtumus dėl tolesnio teisės, kaip federalinės teisės, galiojimo sprendžia Federalinis Konstitucinis Teismas.

127 straipsnis

Federalinė Vyriausybė suinteresuotų žemių vyriausybių pritarimu gali Jungtinės ekonominės zonos administracinę teisę, jeigu ji pagal 124 ir 125 straipsnius toliau galioja kaip federalinė teisė, per metus nuo šio Pagrindinio Įstatymo paskelbimo paskelbti galiojančia Badeno, Didžiojo Berlyno, Reino-Pfalco ir Viurtembergo-Hohencolerno žemėse.

128 straipsnis

Jeigu toliau galiojanti teisė numato direktyvines teises pagal 84 straipsnio 5 dalį, jos išlieka iki kitokio įstatymo reglamentavimo.

129 straipsnis

(1) Jei teisės aktuose, kurie toliau galioja kaip federalinė teisė, numatytas įgaliojimas leisti nutarimus ar bendruosius administravimo nuostatus, taip pat vykdyti administracinius aktus, tai tada jis pereina konkrečių kompetentingų institucijų žinion. Esant abejonėms, sprendžia Federalinė Vyriausybė, tai derindama su Bundesratu; sprendimą būtina paskelbti.

(2) Jei nutarimuose, kurie toliau galioja kaip žemės teisė, yra toks įgaliojimas, tai jį pagal žemės teisę vykdo kompetentingos institucijos.

(3) Jei teisės aktai 1 ir 2 dalių prasme suteikia įgaliojimą juos keisti, papildyti arba leisti teisės aktus vietoj įstatymų, šie įgaliojimai baigiasi.

(4) 1 ir 2 dalių nuostatos atitinkami galioja, jei teisės aktuose nurodoma į jau nebegaliojančius nuostatas arba jau nebeegzistuojančias įstaigas.

130 straipsnis

(1) Valdymo institucijos ir kitos viešajai administracijai ar teisingumui užtikrinti skirtos įstaigos, nesiremiančios nei žemių teise, nei valstybinėmis žemių sutartimis, taip pat pietvakarių geležinkelių įmonių susivienijimas ir prancūzų okupacinės zonos pašto ir ryšių sistemos administracinė taryba yra pavaldūs Federalinei Vyriausybei. Ji Bundesrato pritarimu reglamentuoja jų perdavimą, paleidimą ar likvidavimą.

(2) Aukščiausias šių administracijų ir įstaigų tarnautojų drausminis viršininkas yra kompetentingas federalinis ministras.

(3) Viešosios teisės institucijos ir įstaigos, kurios nėra tiesiogiai pavaldžios žemėms ir kurios nesiremia valstybinėmis žemių sutartimis, yra pavaldžios kompetentingos aukščiausios federalinės valdžios institucijų priežiūrai.

131 straipsnis

Teisiniai santykiai asmenų, įskaitant pabėgėlius ir ištremtuosius, kurie 1945 m. gegužės 8 d. dirbo valstybės tarnyboje ir neteko jos dėl priežasčių, teisiškai nesusijusių su pareigūnų ar kolektyvinėmis sutartimis, ir ligi šiol nebuvo įdarbinti arba įdarbinti ne pagal savo ankstesnes pareigas, turi būti reglamentuojami federaliniu įstatymu. Tas pats galioja asmenims, įskaitant pabėgėlius ir ištremtuosius, kurie 1945 m. gegužės 8 d. turėjo teisę į aprūpinimą ir neteko jos dėl priežasčių, teisiškai nesusijusių su pareigūnų ar su kolektyvinėmis sutartimis, arba gauna nepakankamą aprūpinimą. Iki federalinio įstatymo įsigaliojimo, kol veikia kitoks žemių reglamentavimas, jokie teisiniai reikalavimai negali būti pareikšti.

132 straipsnis

(1) Tarnautojai ir teisėjai, šio Pagrindinio Įstatymo įsigaliojimo metu priimti į darbą visam gyvenimui, gali būti per šešis mėnesius pirmą kartą susirinkus Bundestagui išleisti poilsio arba laikinai nušalinti nuo pareigų arba perkelti į kitas mažiau apmokamas pareigas, jeigu jie stokoja asmeninių ir dalykinių savybių, reikalingų jų pareigoms atlikti. Tarnautojams, kurių darbo sutartis yra nenutraukiama, ši nuostata taikoma atitinkamai. Tarnautojams, kurių darbo sutartis gali būti nutraukiama, atleidimo terminai, viršijantys kolektyvinės sutarties nuostatus, per tą patį laikotarpį gali būti panaikinti.

(2) Šios nuostatos netaikomos valstybės tarnybos darbuotojams, kurių nepalietė „Išsivadavimo nuo nacionalsocializmo ir militarizmo“ nuostatos, arba kurie buvo aiškiai persekiojami nacionalsocializmo, jeigu nėra svarbios priežasties, susijusios su jų asmeniu.

(3) Suinteresuotieji pagal 19 straipsnio 4 dalį gali kreiptis į teismą.

(4) Išsamiau tai reglamentuoja Federalinės Vyriausybės nutarimas, kuriam turi pritarti Bundesratas.

133 straipsnis

Federacija perima Jungtinės ekonominės zonos valdymo teises ir pareigas.

134 straipsnis

(1) Imperijos turtas iš esmės tampa Federacijos turtu.

(2) Jei jis pagal savo pradinę paskirtį daugiausia buvo skiriamas vykdyti valdymo užduotims, kurios pagal šį Pagrindinį Įstatymą nėra Federacijos valdymo užduotys, nuo šiol jis turi būti neatlyginamai perduotas kompetentingiems užduočių vykdytojams ir, jeigu jis pagal savo dabartinę, ne tik laikiną paskirtį naudojimas vykdyti valdymo užduotims, kurias dabar pagal Pagrindinį Įstatymą turi atlikti žemės, – žemėms. Federacija gali perduoti žemėms ir kitą nuosavybę.

(3) Turtas, kurį žemės ir bendruomenės (bendruomenių susivienijimai) neatlyginamai perdavė imperijai, vėl tampa žemių ir bendruomenių (bendruomenių susivienijimų) turtu, jei Federacijai jo nereikia valdymo užduotims atlikti.

(4) Išsamiau tai reglamentuoja federalinis įstatymas, kuriam priimti reikia Bundesrato pritarimo.

135 straipsnis

(1) Jeigu po 1945 m. gegužės 8 d. iki šio Pagrindinio Įstatymo įsigaliojimo žemės teritorijos priklausomybė pasikeitė, šioje teritorijoje esantis žemės, kuriai priklausė teritorija, turtas priklauso tai žemei, kuriai jis nuo šiol priklauso.

(2) Jau nebeegzistuojančių žemių ir nebesančių kitų viešosios teisės institucijų ir įstaigų turtas, jeigu jo pirminė paskirtis daugiausiai buvo vykdyti valdymo užduotis, arba pagal dabartinę, ne tik laikiną, paskirti jis daugiausia naudojamas valdymo užduotims vykdyti, pereina tai žemei ar viešosios teisės institucijai ar įstaigai, kurios nuo šiol vykdo tas užduotis.

(3) Jau nebeegzistuojančių žemių nekilnojamasis turtas, įskaitant priklausinius, pereina žemei, kurios teritorijoje jis yra, jeigu jis nepriklauso turtui 1 dalies prasme.

(4) Jeigu atsižvelgiant į Federacijos interesų daugumą arba kurios nors teritorijos ypatingus interesus būtina, federalinis įstatymas gali numatyti kitokį reglamentavimą, nei numatyta 1 ir 3 dalyse.

(5) Kitais atvejais teisių perėmimas ir nesutarimai, jei jie nebuvo sureguliuoti iki 1952 m. sausio 1 d. suinteresuotų žemių arba viešosios teisės institucijų ar įstaigų susitarimu, reglamentuojami federaliniu įstatymu, kuriam turi pritarti Bundesratas.

(6) Buvusios Prūsijos žemės pajai privačiose įmonėse pereina Federacijai. Išsamiau tai reglamentuoja federalinis įstatymas, kuris gali nustatyti ir kitaip.

(7) Jei turtu, kuris tektų žemei arba viešosios teisės institucijai ar įstaigai pagal 1 ir 3 dalis, disponavo į tai turintis teisę subjektas pagal žemės įstatymą, remiantis žemės įstatymu ar kitu būdu įsigaliojant Pagrindiniam Įstatymui, laikoma, kad turto perdavimas įvyko prieš pradėjus juo disponuoti.

135a straipsnis

(1) 134 straipsnio 4 dalyje ir 135 straipsnio 5 dalyje numatytais Federacijos leidžiamais įstatymais gali būti nustatyta, kad nevykdomi arba nevisiškai vykdomi:

1. Imperijos įsipareigojimai, taip pat buvusios Prūsijos žemės bei kitų jau nebeegzistuojančių viešosios teisės institucijų ir įstaigų įsipareigojimai;

2. Federacijos arba kitų viešosios teisės institucijų ir įstaigų, susijusių su turtinių vertybių perdavimu pagal 89, 90, 134 ir 135 straipsnius, ir šių teisių subjektų įsipareigojimai, kurie remiasi 1 punkte minimų teisių subjektų priemonėmis;

3. Federalinių žemių ir bendruomenių (bendruomenių susivienijimų) įsipareigojimai, kilę iš priemonių, kurių ėmėsi šie teisės subjektai iki 1945 m. rugpjūčio 1 d., įgyvendinant okupacinių valdžių potvarkius arba šalindami karo nulemtą nepaprastąją padėtį pagal imperijai tenkančias arba imperijos perduotas valdymo užduotis.

(2) 1 dalis atitinkamai taikoma vykdyti Vokietijos Demokratinės Respublikos arba jos teisės subjektų įsipareigojimams, taip pat ir Federacijos ar kitų viešosios teisės institucijų ir įstaigų įsipareigojimams, susijusiems su Vokietijos Demokratinės Respublikos turtinių vertybių perėjimu Federacijai, žemėms ir bendruomenėms, bei įsipareigojimams, kurie remiasi Vokietijos Demokratinės Respublikos arba jos teisės subjektų priemonėmis.

136 straipsnis

(1) Bundesratas pirmą kartą susirenka Bundestago pirmojo posėdžio dieną.

(2) Iki pirmo Federalinio Prezidento rinkimų jo įgaliojimus vykdo Bundesrato pirmininkas. Jis neturi teisės paleisti Bundestagą.

137 straipsnis

(1) Valdininkų, valstybės tarnybos tarnautojų, profesionalių kareivių, savanorių liktinių ir teisėjų teisė būti išrinktiems Federacijoje, žemėse ir bendruomenėse gali būti apribota įstatymais.

(2) Renkant pirmąjį Bundestagą, pirmąjį Federalinį Susirinkimą ir pirmąjį Federalinį Prezidentą galioja Parlamentinės Tarybos priimtas rinkimų įstatymas.

(3) Federalinio Konstitucinio Teismo įgaliojimą pagal 41 straipsnio 2 dalį iki jo įsteigimo vykdo Vokietijos Aukščiausiasis Teismas, veikiantis Jungtinėje ekonominėje zonoje ir sprendžiantis pagal savo procesinę tvarką.

138 straipsnis

Norint pakeisti Badeno, Bavarijos, Viurtembergo-Badeno ir Viurtembergo-Hohencolerno žemėse egzistuojantį notariatą, reikia šių žemių vyriausybių pritarimo.

139 straipsnis

Šio Pagrindinio Įstatymo nuostatos neliečia išleistų teisės aktų, susijusių su „Vokiečių Tautos išsivadavimu iš nacionalsocializmo ir militarizmo“.

140 straipsnis

1919 m. rugpjūčio 11 d. Vokietijos Konstitucijos 136, 137, 138, 139 ir 141 straipsnių nuostatos yra šio Pagrindinio Įstatymo sudėtinė dalis.

136 straipsnis (Veimaro Konstitucija)

Civilinės ir pilietinės teisės ir pareigos negali būti veikiamos nei ribojamos atsižvelgiant į tikėjimo laisvę.

Naudojimasis civilinėmis ir pilietinėmis teisėmis, taip pat leidimas dirbti valstybės tarnyboje nepriklausomi nuo religinių įsitikinimų.

Niekas nėra įpareigotas atskleisti savo religinius įsitikinimus. Valdžios institucijos turi teisę tik tada klausti apie priklausymą religinei bendrijai, jei nuo to priklauso teisės ir pareigos arba to reikalauja įstatymiškai surengtas statistinis tyrimas.

Niekas negali būti verčiamas atlikti bažnytines pareigas ar dalyvauti šventėse, arba praktikuoti religiją, arba vartoti religinę priesaikos formą.

137 straipsnis (Veimaro Konstitucija)

Valstybinės religijos nėra.

Laiduojama laisvė burtis į religines bendruomenes. Nėra ribojimų jungtis atskiroms religinėms bendruomenėms imperijos teritorijoje.

Kiekviena religinė bendruomenė tvarko ir valdo savo reikalus savarankiškai, neperžengdama visiems galiojančių įstatymų. Ji suteikia pareigas nedalyvaujant valstybei ar piliečių bendruomenei.

Religinės bendruomenės įgyja teisnumą pagal bendras civilinės teisės nuostatas.

Religinės bendruomenės lieka viešosios teisės institucijomis, jei jos ir anksčiau tokios buvo. Kitoms religinėms bendruomenėms jų pačių prašymu turi būti suteikiamos tokios pat teisės, jeigu jų sudarymas ir narių skaičius laiduoja pastovumą. Jeigu keletas tokių viešosios teisės religinių bendruomenių susijungia į sąjungą, ši sąjunga taip pat yra viešosios teisės institucija.

Religinės bendruomenės, kurios yra viešosios teisės institucijos, turi teisę, remiantis civiliniais mokesčių mokėtojų sąrašais, pagal žemių teisės nuostatas rinkti mokesčius.

Religinėms bendruomenėms prilyginami susivienijimai, kurių užsibrėžtas uždavinys yra bendrai išpažinti vieną pasaulėžiūrą.

Jei šioms nuostatoms vykdyti reikia tolesnio reglamentavimo, tai jis priklauso žemių įstatymų leidybai.

138 straipsnis (Veimaro Konstitucija)

Įstatymu, sutartimi ar ypatingais teisiniais pagrindais nustatytas valstybines išmokas religinėms bendruomenėms pakeičia žemių įstatymų leidyba. Šiuos principus nustato imperija.

Laiduojamos religinių bendruomenių ir religinių susivienijimų nuosavybė ir kitos jų kulto, mokymo ir labdaros tikslams skirtų įstaigų, fondų ir kito turto teisės.

139 straipsnis (Veimaro Konstitucija)

Sekmadienis ir kitos valstybiniu mastu pripažintos šventės yra įstatymiškai saugomos kaip poilsio ir dvasinio pakilimo dienos.

141 straipsnis (Veimaro Konstitucija)

Jei kariuomenėje, ligoninėse, kalinimo vietose ir kitose viešose įstaigose iškyla pamaldų ir rūpinimosi dvasios reikalais poreikis, religinėms bendruomenėms turi būti leidžiama atlikti religines apeigas, vengiant bet kokios prievartos.

141 straipsnis

7 straipsnio 3 dalies 1 sakinys netaikomas žemėje, kurioje 1949 m. sausio 1 d. galiojo kitoks žemės teisinis reglamentavimas.

142 straipsnis

Nepaisant 31 straipsnio nuostatos, galioja tos žemių konstitucijų nuostatos, kurios, derinamos su šio Pagrindinio Įstatymo 1–18 straipsniais, laiduoja pagrindines teises.

142a straipsnis (panaikintas)

143 straipsnis

(1) Susivienijimo sutarties 3 straipsnyje minimos teritorijos teisė gali neatitikti šio Pagrindinio Įstatymo nuostatų ne ilgiau kaip iki 1992 m. gruodžio 31 d., kol dėl skirtingų sąlygų dar negali būti visiškai prisitaikyta prie Pagrindiniame Įstatyme nustatytos tvarkos. Šie neatitikimai neturi prieštarauti 19 straipsnio 2 dalies nuostatoms ir turi būti suderinti su 79 straipsnio 3 dalyje nustatytais principais.

(2) Nesilaikyti II, VIII, VIIIa, IX, X ir XI skirsnių leidžiama ne ilgiau kaip iki 1995 m. gruodžio 31 d.

(3) Neatsižvelgiant į 1 ir 2 dalis, Suvienijimo sutarties 41 straipsnis ir jo įgyvendinimo nuostatai išlieka tiek, kiek jie numato, kad intervencija į nuosavybę šios sutarties 3 straipsnyje nurodytoje srityje nebegali būti panaikinta.

143a straipsnis

(1) Federacija turi išimtinę įstatymų leidybą visais klausimais, susijusiais su tiesiogiai Federacijos valdomų Federacijos geležinkelių perdavimu įmonėms. Atitinkamai taikoma 87e straipsnio 5 dalis. Federacijos geležinkelių tarnautojai gali būti įstatymu, ginant jų teisinę padėtį ir darbdavio atsakomybę, paskirti dirbti į Federacijos geležinkelius, organizuojamus pagal privatinę teisę.

(2) Įstatymus pagal 1 dalį vykdo Federacija.

(3) Atlikti buvusių Federacijos geležinkelių vietinio keleivinio geležinkelių transporto užduotis priklauso Federacijai iki 1995 m. gruodžio 31 d. Tai galioja atliekant atitinkamas geležinkelio transporto valdymo užduotis. Išsamiau reglamentuoja federalinis įstatymas, kuriam turi pritarti Bundesratas.

143b straipsnis

(1) Vokietijos federalinio pašto atskirasis turtas pagal federalinį įstatymą pertvarkomas į privatinės nuosavybės įmones. Federacija įgyvendina išimtinę įstatymų leidybą visais su tuo susijusiais klausimais.

(2) Išimtinės Federacijos teisės, egzistavusios iki pertvarkymo, federaliniu įstatymu gali būti perduodamos įmonėms, kilusioms iš Vokietijos federalinio pašto *Postdienst* ir Vokietijos federalinio pašto *Telekom*. Federacija turi teisę Vokietijos federalinį paštą *Postdienst* perėmusios įmonės didžiąją kapitalo dalį parduoti ne anksčiau kaip po penkerių metų nuo Pagrindinio Įstatymo įsigaliojimo. Tam reikia priimti federalinį įstatymą, kuriam turi pritarti Bundesratas.

(3) Federaliniai Vokietijos federalinio pašto darbuotojai įdarbinami privačiose įmonėse, išsaugant jų teisinę padėtį ir darbdavių atsakomybę. Įmonės vykdo savininko įgaliojimus. Išsamiau reglamentuoja federalinis įstatymas.

143c straipsnis

(1) Nuo 2007 m. sausio 1 d. iki 2019 m. gruodžio 31 d. žemėms priklauso kasmetinės išmokos iš federalinio biudžeto dėl netekto federalinio finansavimo, susijusio su šių bendrųjų uždavinių – aukštųjų mokyklų, įskaitant universitetines klinikas, plėtros ir statybos bei švietimo planavimo ir finansinės pagalbos, skirtos savivaldybių eismo sąlygoms gerinti bei socialiniam gyvenamajam būstui skatinti, panaikinimu. Iki 2013 m. gruodžio 31 d. šių išmokų dydis apskaičiuojamas išvedant Federacijos finansavimo dalies 2000–2008 m. laikotarpiu vidurkį.

(2) 1 dalyje numatytos išmokos iki 2013 m. gruodžio 31 d. bus padalintos žemėms tokiu būdu:

1. kaip fiksuotos metinės sumos, kurių dydis apskaičiuojamas pagal vidutinę kiekvienos žemės dalį 2000–2003 metais;

2. atitinkamai tikslingai susiejant su ligšiolinio bendro finansavimo uždavinių sritimi sfera.

(3) Iki 2013 m. pabaigos Federacija ir žemės peržiūri, kokia apimtimi žemėms pagal 1 dalį paskirtos finansavimo priemonės vis dar yra tinkamos ir reikalingos žemių uždaviniams įgyvendinti. Nuo 2014 m. sausio 1 d. nebelieka pagal 1 dalį paskirtos finansavimo priemonės privalomos sąsajos su tikslu, numatytos 2 dalies 2 punkte; išlieka sąsaja su visų priemonių investiciniu tikslingumu. Tai nekeičia susitarimų pagal Antrąjį solidarumo paktą.

(4) Išsamiau tai reglamentuoja federalinis įstatymas, kuriam priimti reikia Bundesrato pritarimo.

143d straipsnis

1) Iki 2009 m. liepos 31 d. galiojusios redakcijos 109 ir 115 straipsniai paskutinį kartą taikytini 2010 biudžetiniams metams. Nuo 2009 m. rugpjūčio 1 d. galiojančios redakcijos 109 ir 115 straipsniai pirmą kartą taikytini 2011 biudžetiniams metams; tai nekeičia 2010 m. gruodžio 31 d. turimų kreditų asignavimų jau įsteigtiems specialiems fondams. Nuo 2011 m. sausio 1 d. iki 2019 m. gruodžio 31 d. žemės, laikydamosi galiojančių žemės teisės nuostatų, gali nukrypti nuo 109 straipsnio 3 dalies siekio. Žemių biudžetai turi būti sudaryti taip, kad 2020 biudžetiniais metais 109 straipsnio 3 dalies siekis būtų įvykdytas. Federacija gali nukrypti nuo 115 straipsnio 2 sakinio siekio nuo 2011 m. sausio 1 d. iki 2015 m. gruodžio 31 d. Turimo deficito mažinimas turi būti pradėtas 2011 biudžetiniais metais. Metiniai biudžetai turi būti sudaromi taip, kad 2016 biudžetiniais metais 115 straipsnio 2 sakinio siekis būtų įvykdytas; išsamiau tai reguliuoja federalinis įstatymas.

(2) Padedant nuo 2020 m. sausio 1 d. įvykdyti 109 straipsnio 3 dalies siekį Berlyno, Bremeno, Saro, Saksonijos-Anhalto ir Šlėzvigo-Holšteino žemėms nuo 2011 iki 2019 metų iš Federacijos biudžeto kasmet gali būti teikiama iš viso 800 milijonų eurų konsolidacijos pagalba. Iš jų 300 milijonų tenka Bremenui, 260 milijonų Sarui ir po 80 milijonų Berlynui, Saksonijai-Anhaltui ir Šlėzvigui-Holšteinui. Ši pagalba teikiama administracinio susitarimo pagrindu pagal federalinį įstatymą, kuriam priimti reikia Bundesrato pritarimo. Pagalba teikiam su sąlyga, kad finansavimo deficitas bus visiškai pašalintas iki 2020 metų pabaigos. Išsamiau tai, ypač metinius finansavimo deficito mažinimo žingsnius, finansavimo deficito mažinimo priežiūrą, vykdomą Stabilumo tarybos, bei pasekmes, nesilaikant mažinimo programos, reglamentuoja federalinis įstatymas, kuriam priimti reikia Bundesrato pritarimo, ir administracinis susitarimas. Negali būti tuo pačiu metu teikiama ir konsolidacijos pagalba, ir sanavimo dėl ekstremalios biudžeto krizės pagalba.

(3) Dėl konsolidacijos pagalbos teikimo susidarančią finansinę naštą per pusę dalijasi Federacija ir žemės, kurios ją dengia iš pridėtinės vertės mokesčio. Išsamiau tai reglamentuoja federalinis įstatymas, kuriam priimti reikia Bundesrato pritarimo.

144 straipsnis

(1) Šį Pagrindinį Įstatymą turi priimti dviejų trečdalių Vokietijos žemių tautos atstovybės, kuriose jis turi pirmiausiai galioti.

(2) Jeigu šio Pagrindinio Įstatymo taikymas vienoje iš 23 straipsnyje išvardytų žemių arba kurioje nors šių žemių dalyje yra ribojamas, žemė ar žemės dalis pagal 38 straipsnį turi teisę siųsti atstovus į Bundestagą ir pagal 50 straipsnį – atstovus į Bundesratą.

145 straipsnis

(1) Parlamentinė Taryba viešame posėdyje dalyvaujant Didžiojo Berlyno deputatams patvirtina šio Pagrindinio Įstatymo priėmimą, parengia jį ir paskelbia.

(2) Šis Pagrindinis Įstatymas įsigalioja baigiantis jo paskelbimo dienai.

(3) Jis turi būti paskelbtas Federaliniame įstatymų biuletenyje.

146 straipsnis

Šis Pagrindinis Įstatymas, kuris, pasiekus Vokietijos vienybę ir laisvę, galioja visai vokiečių tautai, netenka galios tą dieną, kai įsigalioja laisvu vokiečių tautos sprendimu priimta Konstitucija.

PASAULIO VALSTYBIŲ KONSTITUCIJOS

I tomas (A–I)

- Airijos Respublika
- Argentinos Respublika
- Armėnijos Respublika
- Australijos Sandrauga
- Austrijos Respublika
- Azerbaidžano Respublika
- Baltarusijos Respublika
- Belgijos Karalystė
- Bulgarijos Respublika
- Čekijos Respublika
- Čilės Respublika
- Danijos Karalystė
- Estijos Respublika
- Graikijos Respublika
- Gruzija
- Islandijos Respublika
- Ispanijos Karalystė
- Italijos Respublika

II tomas (J–N)

- Japonija
- Jungtinės Amerikos Valstijos
- Jungtinė Didžiosios Britanijos ir Šiaurės Airijos Karalystė
- Kanada
- Kinijos Liaudies Respublika
- Kipro Respublika
- Kirgizijos Respublika
- Korėjos Respublika
- Kroatijos Respublika
- Latvijos Respublika
- Lenkijos Respublika
- Libano Respublika
- Lichtenšteino Kunigaikštystė
- Liuksemburgo Didžioji Hercogystė
- Maltos Ordinas
- Maltos Respublika
- Moldovos Respublika
- Nyderlandų Karalystė
- Norvegijos Karalystė

III tomas (P–V)

- Pietų Afrikos Respublika
- Portugalijos Respublika
- Prancūzijos Respublika
- Rumunijos Respublika
- Rusijos Federacija
- San Marino Respublika
- Saudo Arabijos Karalystė
- Slovakijos Respublika
- Slovėnijos Respublika
- Suomijos Respublika
- Švedijos Karalystė
- Šveicarijos Konfederacija
- Tadžikistano Respublika
- Turkijos Respublika
- Vatikano miesto valstybė
- Venesuelos Bolivaro Respublika
- Vengrijos Respublika
- Vokietijos Federacinė Respublika

NUOŠIRDŽIAI DĖKOJAME ŠIO LEIDINIO RĖMĖJAMS:

Leidinio elektroninę leidybą iš dalies (3000 EUR) finansavo
Lietuvos mokslo taryba (Nr. LEI-15025)

Lietuvos mokslo taryba

◆

**LIETUVOS RESPUBLIKOS
KONSTITUCINIAM TEISMUI**

◆

Advokatų kontorai „Valiunas Ellex“

Valiunas Ellex

◆

Advokatų kontorai
„Bajorienė, Čelkis, Kalinauskas ir partneriai“

BAJORIENĖ / ČELKIS, KALINAUSKAS & PARTNERIAI

ADVOKATŲ KONTORA

Pa305 PASAULIO VALSTYBIŲ KONSTITUCIJOS. III tomas. Moksliškai komentuoti vertimai. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2015. 1360 p.

Spausdinta versija:
ISBN 978-9955-19-734-8 (bendras)
ISBN 978-9955-19-807-9 (III tomas)

Elektroninė versija:
ISBN 978-9955-19-732-4 (bendras)
ISBN 978-9955-19-806-2 (III tomas)

Šiame leidinyje, kurį sudaro 3 tomai, pateikiami 55 pasaulio valstybių konstitucijų tekstai lietuvių kalba ir pratarmės kiekvienai konstitucijai. Pratarmėse atskleidžiami esminiai nacionalinių konstitucijų istorinės raidos bruožai, pagrindinių konstitucinių institutų turinys, jų politinė ir teisinė kilmė. Leidinys visų pirma skiriamas studijuojantiesiems konstitucinę teisę, taip pat tiems, kurie domisi nacionalinių politinių sistemų įvairove, visuomeninių santykių raiška konstitucijose ir kituose konstitucinės reikšmės aktuose.

Leidinį parengė Mykolo Romerio Universiteto mokslininkai, bendradarbiaudami su įvairių Lietuvos ir užsienio valstybių institucijų darbuotojais. Tai pirmas tokio pobūdžio leidinys Lietuvoje.

UDK 342.4(100)

PASAULIO VALSTYBIŲ KONSTITUCIJOS

III tomas

Redagavo *Stasė Simutytė*
Maketavo *Jelena Babachina*

2016 06 10. 85,0 leidyb. apsk. l.
Užsakymas 10015021.

Mykolo Romerio universitetas
Ateities g. 20, Vilnius
Puslapis internete www.mruni.eu
El. paštas leidyba@mruni.eu

Parengė spaudai
UAB „Vitae Litera“ Savanorių pr. 137,
LT-44146 Kaunas
Puslapis internete www.bpg.lt
El. paštas info@bpg.lt

Šiame leidinyje, kurį sudaro 3 tomai, pateikiami 55 pasaulio valstybių konstitucijų tekstai lietuvių kalba ir pratarmės kiekvienai konstitucijai. Pratarmėse atskleidžiami esminiai nacionalinių konstitucijų istorinės raidos bruožai, pagrindinių konstitucinių institutų turinys, jų politinė ir teisinė kilmė. Leidinys visų pirma skiriamas studijuojantiesiems konstitucinę teisę, taip pat tiems, kurie domisi nacionalinių politinių sistemų įvairove, visuomeninių santykių raiška konstitucijose ir kituose konstitucinės reikšmės aktuose.

Leidinį parengė Mykolo Romerio Universiteto mokslininkai, bendradarbiaudami su įvairių Lietuvos ir užsienio valstybių institucijų darbuotojais. Tai pirmas tokio pobūdžio leidinys Lietuvoje.

ISBN 978-9955-19-734-8 (bendras)
ISBN 978-9955-19-806-2 (III tomas)
9 789955 198079